

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

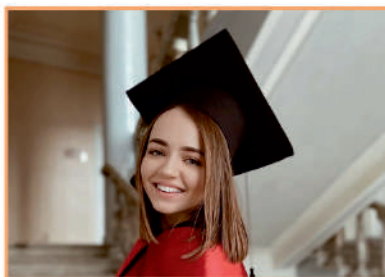
Наукове товариство аспірантів і студентів

МАТЕРІАЛИ
XVI Міжнародної науково-практичної конференції
студентів, аспірантів та молодих учених
(17 травня 2022 року)

**Молода наука Волині:
пріоритети та перспективи
досліджень**

Міністерство освіти і науки України
Волинський національний університет
імені Лесі Українки
Наукове товариство аспірантів і студентів

МАТЕРІАЛИ

XVI Міжнародної науково-практичної конференції
студентів, аспірантів та молодих вчених
**«Молода наука Волині: пріоритети
та перспективи досліджень»**
(17 травня 2022 року)

Електронне видання на CD-ROM

Луцьк
2022

УДК 001(477.82)(082)

М 75

*Рекомендовано до друку вченою радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 6 від 28.04.2022 р.)*

Оргкомітет конференції:

Цьось Анатолій Васильович – ректор Волинського національного університету імені Лесі Українки, доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор, голова оргкомітету;

Засєкіна Лариса Володимирівна – проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародної співпраці Волинського національного університету імені Лесі Українки, доктор психологічних наук, професор;

Глова Ірина Василівна – начальник науково-дослідної частини Волинського національного університету імені Лесі Українки, кандидат психологічних наук;

Караїм Ольга Анатоліївна – куратор Наукового товариства аспірантів і студентів Волинського національного університету імені Лесі Українки, кандидат економічних наук, доцент;

Голуб Геннадій Сергійович – голова Ради молодих учених Волинського національного університету імені Лесі Українки, кандидат географічних наук, доцент;

Мельничук Христина Олегівна – фахівець I категорії науково-дослідної частини Волинського національного університету імені Лесі Українки, кандидат хімічних наук;

Ліповська-Маковецька Наталія Іванівна – заступник начальника науково-дослідної частини Волинського національного університету імені Лесі Українки, кандидат економічних наук, доцент.

Матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (17 травня 2022 року). Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2022. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних 9,77 Мб.

ISBN 978-966-600-734-9

У збірнику вміщено тези доповідей та повідомлень студентів, аспірантів та молодих вчених, учасників XVI Міжнародної науково-практичної конференції «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (17 травня 2022 року) у Волинському національному університеті імені Лесі Українки.

Матеріали подано за загальною редакцією наукових керівників.

УДК 001(477.82)(082)

© Гончарова В. О. (обкладинка), 2022

© Волинський національний

університет імені Лесі Українки, 2022

ISBN 978-966-600-734-9

Зміст

Біологія та лісове господарство

Андрієнко О. Я., Кузьмішина І. І.

Біоморфологічні особливості судинних рослин для лікування
сечовидільної системи людини у Волинській області 31

Булик Є. І., Голуб В. О.

Біоморфологічні особливості представників родини
Бобові (Fabaceae Lindl.) у природній флорі та культурі
Луцького району Волинської області 33

Бухінська І. П.

Фауна та біологія лелекових Млинівського району Рівненської області 36

Вавдійчик В. А., Сухомлін К. Б.

Еколого-фауністична характеристика шкідників лісу
Маневицького району 39

Веремій Т. Ю., Сухомлін К. Б.

Фауністичний аналіз турунів (Carabidae: Coleoptera) Ківерцівського
НПП «Цуманська Пуща» 42

Вишневська Г. С., Ковальчук І. П., Бондар О. Б.

Видове різноманіття лісів державного лісового заказника
«Суразька дача» 44

Грисюк К. П., Кузьмішина І. І.

Краєзнавчі знання раритетних видів судинних рослин
заказника «Втенський» у шкільних курсах природознавства і біології 46

Дубенчук І. В., Кузьмішина І. І.

Лікарські рослини, які лікують захворювання сечовидільної системи
людини, у шкільному курсі біології 48

Костючик Л. С., Іванців О. Я.

Формування комунікативних компетентностей учнів
на уроках ботаніки як шлях до становлення екологічного мислення 51

Купрійчик Д. В.

Функціональний стан дихальної системи студентів чоловічої статі 53

Мельничук М. М., Голуб В. О.

Біопродуктивність культурних рослин роду *Avena* L.
та їх використання при вивченні курсу біології 56

Монич Є. Ф., Голуб С. М.

Особливості природного поновлення деревостанів
у ДП «Шацьке учбово-досвідне лісове господарство» 58

Моцюк М. І., Коцун Л. О.	
Відділ <i>Gymnospermae</i> в зелених насадженнях міста Луцька.....	61
Музика І. М., Завірюха П. Д.	
Селекція гібридів картоплі з інтенсивним формуванням урожаю та іншими цінними господарськими ознаками	62
Новосад А. В., Кузьмішина І. І.	
Систематичні особливості водних і прибережно-водних видів судинних рослин річки Турія у Ковельському районі Волинської області	65
Панівська О. В., Бойко П. К.	
Особливості епідемічної ситуації щодо кампілобактеріозу в Україні за період з 2011 по 2021 рр.....	68
Пантелєєв В. О.	
Підвищення ефективності самостійної роботи студентів на заняттях з дисципліни «Біологія і екологія»	70
Пась І. П., Голуб В. О., Голуб С. М.	
Декоративно-квітучі рослини в озелененні навчальних закладів	73
Полюхович І. О., Кузьмішина І. І.	
Таксономічні особливості судинних макрофітів перезволожених територій Нобельського національного природного парку (Рівненська область, Україна).....	75
Проказюк С. І., Корніта Г. М.	
Вплив застосування гербіцидів на видовий склад бур'янів та врожайність агрофітоценозу картоплі.....	78
Сидор І. В., Бусленко Л. В.	
Динаміка комплексів ґрунтових олігохет у процесі відновних сукцесій.....	81
Смицька А. А., Кузьмішина І. І.	
Дикоростучі рослини Сарненського району, які застосовують при лікуванні органів дихання людини, у шкільному курсі біології.....	83
Ткачук М. М., Сухомлін К. Б.	
Еколого-фауністична характеристика молюсків водойм села Соловичі Турійського району	85
Федіна Ю. М., Сухомлін К. Б.	
Розвиток пізнавальних інтересів учнів 5–6 класів при вивченні курсу «Пізнаємо природу» на прикладі теми «Тварини та їх різноманіття»	87
Фіщук О. С.	
Морфометричні ознаки квітки у <i>Allium montanum</i> Maxim. (<i>Amaryllidaceae</i> J. St.-Hil.).....	90
Цьопух Ю. В., Журавльов О. А.	
Вплив дихальних вправ на концентрацію уваги дітей шкільного віку	92

Яцук М. О., Кузьмішина І. І.

Екобіоморфологічні особливості весняних ефемероїдів
Луцького району Волинської області 94

Tarnopolska O. V., Kotyk O. A., Kotliarova A. B.

Wpływ metyllakakonytyny i neostigminy na funkcjonowanie kanałów
kationowych o dużej przewodności membrany jądrowej neuronów
purkiniego mózdzku oraz kardiomyocytów 96

Богослов'я, філософія, релігієзнавство

Дмитрів О. І.

Становлення та розвиток капеланства в Україні 99

Кухарук М. М.

Порівняльний аналіз витоків сучасної світської психології
та християнського бачення духовних потреб людини 102

Левочко Р. І.

Християнський погляд на небезпеку «руського міру» 105

Михалюк І. А.

Аграфи або коротко про незаписані висловлювання Ісуса Христа 108

Опейда А. Р., Опейда Л. М.

Випробування людяністю: філософсько-світоглядний аналіз 109

Сміх В. М., Присухін С. І.

Взаємовідношення науки і релігії в період XVIII–XX століть 112

Географія, землеустрій, туризм, готельно-ресторанна справа

Буковська І. Д., Майстер А. А.

Територіальні особливості розвитку туристичного ринку України 115

Гарасимяк Л. М., Потапова А. Г.

Дослідження ґрунтів за допомогою порівняльно-географічного методу 118

Гарасимяк Л. М., Чижевська Л. Т.

Вітрова ерозія ґрунтів в контексті сільськогосподарського
обробітку земель 120

Гоюк О. В.

Ефективне використання земельних угідь для підвищення культури
землекористування в Україні 122

Дидів І. Б., Дидів А. І.

Інновації в сільському зеленому туризмі 125

Клець С. Д., Мостепаненко Д. О., Кирикилиця В. В. Англомовні запозичення як джерела формування туристичної термінології.....	127
Мазур І. Р., Мельнійчук М. М. Поняття «сучасність» і «давність» у геоморфології.....	130
Мельничук М. А., Мілінчук В. В., Павловська Т. С. Тривалість й часові рамки метеорологічної зими на метеостанції Луцьк.....	133
Мельнійчук М. М., Уль А. В. Передумови та сучасний стан адміністративно-територіальної організації Волинської області	136
Павлусь А. М., Дмитренко А. А. Об'єкти культурної спадщини села Чаруків Волинської області як ресурс культурного і екологічного туризму	138
Пушкаш А. Ю., Дмитренко А. А. Туризм катастроф як вид культурного туризму.....	141
Сітчук Б. В., Кирикилиця В. В. Особливості англомовної лексики туризму	144
Собчук В. А., Майстер А. А. Природно-рекреаційний потенціал санаторно-курортного господарства Волинської області	147
Токарчук І. В., Горбач В. В., Мельнійчук М. М. Гідрологічна характеристика басейну Прип'яті в межах Волинської області.....	149
Турчин О. В., Дидів І. Б. Підвищення конкурентоспроможності готельно-рестораної справи в Україні	152

Економіка та управління

Альміз В. С., Захаркевич Н. П. Сутність, мета і завдання управління ресурсозбереженням на підприємстві.....	154
Антіпова М. А., Рейкін В. С. Сучасні методи оцінювання рівня конкурентоспроможності підприємств.....	156
Балецька А. А., Шостак Л. В. Вплив пандемії на рівень зайнятості в Україні	159

Більо І. О., Сак Т. В. Проблематика екологічної безпеки в умовах російсько-української війни	162
Бодякіна Н. В., Ющишина Л. О. Формування нових підходів до організації оплати праці	164
Вавдіюк Н. Ю., Милько І. П. Мотивація до праці в умовах воєнного стану	167
Вавдіюк Н. Ю., Ющишина Л. О. Інноваційні форми оплати праці та можливості їх використання	168
Ващук К. О., Буняк Н. М. Мотивація персоналу в умовах кризових явищ	171
Вісцький О. А., Вісцька О. В. – Система публічних закупівель, що сприяє інноваціям	173
Вовк В. Ю. Оцінка привабливості залучення інвестицій у відновлювані джерела енергії	175
Вознюк Ю. С. Особливості прийняття управлінських рішень	179
Ворона А. С., Івахненко Управління вибором напрямів, механізмів і варіантів інноваційної політики підприємства.....	181
Гальчун К. А., Волинець І. Г. Проблеми мотивації персоналу	184
Демчук І. В., Бегун С. І. Економетричне моделювання для аналізу та прогнозування основної діяльності підприємства	187
Дем'янова І. В., Семенова С. М. Визначення та облік гудвілу при об'єднанні бізнесу	190
Деркач О. О., Борисюк О. В. Сучасний стан фінансового ринку України та особливості його розвитку	192
Деркач О. О., Проць Н. В. Особливості формування доходів бюджету територіальних громад (на прикладі Луцької територіальної громади).....	195
Дмитрук І. Я., Проць Н. В. Зміни в податковій сфері у зв'язку з воєнним станом в Україні.....	198
Дмитрук І. Я., Тоцька О. Л. Особливості механізму податкової соціальної пільги з податку на доходи фізичних осіб в Україні	200

Долженчук Б. Ю., Шостак Л. В.	
Наслідки окупації Криму для економіки України	203
Дубинчук В. В., Волинець І. Г.	
Планування як загальна функція менеджменту	206
Дунас М. В., Милько І. П.	
Мотиваційний механізм в системі менеджменту персоналу підприємства	209
Дяченко А. В., Данилюк Т. І.	
Місце цифрового маркетингу в бізнесі	211
Жабинець О. Й.	
Втрата експортного потенціалу України в сучасних умовах військової агресії Росії	214
Жук Д. С.	
Особливості управління туристичними компаніями	216
Звірко А. О., Матвійчук Н. М.	
Економічні санкції щодо Російської Федерації: відключення російських банків від SWIFT	218
Ілючок Д. Ю., Рейнська В. Б.	
Інформаційні системи в маркетинговій діяльності підприємств	221
Калініна З. А., Івахненко І. С.	
Формування індивідуального механізму іміджевої діяльності підприємства під час адаптації до конкурентного середовища	224
Канаркін А. С., Разумова Г. В.	
Оцінка державної регуляторної політики України	226
Караїм В. П., Милько І. П., Караїм О. А.	
Особливості оцінки впливу підприємства на довкілля за умови впровадження системи екологічного менеджменту	229
Карпович Б. І., Данилюк Т. І.	
Креативний маркетинг та креативна реклама	231
Козуц Ю. О., Шостак Л. В.	
Шляхи розвитку малого бізнесу в умовах економічної нестабільності	234
Коломієць Д. В., Ромашко О. М.	
Податкова медіація: сутність та значення	236
Коломієць Д. В., Семенова С. М.	
Консолідована фінансова звітність за національними та міжнародними стандартами	239
Комариця Л. П., Садовська І. Б.	
Управлінський облік в системі економічної безпеки підприємства	241

Комар-Стаховська К. П., Стащук О. В.	
Фінансування закладів охорони здоров'я до та під час пандемії.....	244
Копитець Н. Г., Волошин В. М.	
Контроль за цінами на основні види м'яса в умовах воєнного стану	247
Корх Н. С., Борисюк О. В.	
Особливості функціонування інститутів спільного інвестування в Україні	249
Корх Н. С., Проць Н. В.	
Формування місцевих бюджетів та напрями їх вдосконалення в умовах децентралізації.....	252
Кравчук Ю. О., Корюгін А. В.	
Характеристика внутрішнього середовища організації та його функціональних складових	255
Крамнична С. В., Поліщук О. Т.	
Організація обліку розрахунків з контрагентами	257
Левковець Н. П.	
Теоретико-методологічні засади діагностування банкрутства підприємства	260
Левчук О. О., Бортнік С. М.	
Шляхи покращення управління інтелектуально-кадровим забезпеченням підприємства в сучасних умовах	262
Літвін Т. М., Фатенок-Ткачук А. О.	
Особливості облікового забезпечення міжнародних операцій підприємства	265
Максименко І. В., Павлов К. В.	
Вплив COVID-19 на особливості ринку праці України	267
Мельник І. О., Лялюк А. М.	
Застосування сучасних моделей маркетингу та діяльності в туризмі	270
Миронюк І. М.	
Роль контент-менеджменту в системі управління сучасним бізнесом.....	273
Мірко А. С., Шостак Л. В.	
Ефективність використання маркетингових інтернет-стратегій.....	274
Никончук Л. В., Єлісєєва Л. В.	
Інноваційний економічний розвиток: основні напрями та перспективи	277
Павленко М. С., Летуновська Н. Є.	
Вплив COVID-19 на сферу електронно-комунікаційних послуг	279
Павлишин І. Ю., Стащук О. В.	
Проблеми соціального захисту населення в Україні.....	281

Петрук С. В., Сак Т. В.	
Сучасні тенденції розвитку цифрового маркетингу	283
Півхлопко Д. Р., Захаркевич Н. П.	
Основні фактори формування прибутку підприємства.....	285
Подолець Д. Ю., Садовська І. Б.	
Облікова політика за МСФЗ: оцінка змін 2022	288
Потрапелюк М. В.	
Домогосподарства: сутність та їх безпечний вимір.....	291
Романюк А. О., Буняк Н. М.	
Стрес-менеджмент як головний інструмент керівника в умовах війни	293
Степанюк І. А., Павлов К. В.	
Особливості розвитку сучасного міжнародного маркетингу	296
Теслюк С. А.	
Фандрейзинг в Україні в умовах війни	299
Токар К. С., Пронько Л. М.	
Маркетинговий менеджмент у підприємницькій діяльності.....	301
Трофімова Г. А., Карлін М. І.	
Тіньова економіка як одна із загроз фінансово-економічній безпеці України.....	303
Хамуда В. О., Буняк Н. М.	
Основи безконфліктного управління персоналом у сучасних умовах	305
Хемій М. І., Семів Л. К.	
Ефективність управління персоналом в організації	307
Чеховська В. С., Кисільова І. Ю.	
Страхування від COVID-19	310
Чіков І. А.	
Сутність інноваційного потенціалу аграрних підприємств	312
Шевчук О. І., Белінська Я. В.	
Діяльність американських транснаціональних компаній на ринках України	314
Щербакова А. О., Цимбалюк І. О.	
Стимулювання інвестиційної діяльності в умовах повоєнного середовища.....	317
Дмитрук І. Я., Тоцька О. Л.	
SWOT-аналіз податку на доходи фізичних осіб в Україні	320
Kotsiuba V. V.	
Media społecznościowe jako element e-dyplomacji.....	322

Іноземна філологія

Антонюк А. Р., Семенюк Т. П.

Тема пошуку себе у творі Мір'ям Пресслер «Гіркий шоколад» 326

Бабаханова С., Перванчук Т. Б.

Переклад нелітературної лексики в англomовному кіно 327

Гережун О. О., Крисанова Т. А.

Лексичні засоби актуалізації вербальної агресії
в англomовному пісенному дискурсі 330

Гесть А. А., Семенюк Т. П.

Зображення війни в романі Еріха Марії Ремарка «Три товариші» 333

Зінчук С. І., Крисанова Т. А.

Використання STEM-підходів для навчання англійської мови
учнів середньої школи 335

Каленікова І. В., Крисанова Т. А.

Особливості застосування мультимодальних засобів для розвитку
емоційного інтелекту на уроках англійської мови 338

Колба Т. В., Світліковська О. А.

Лінгвальні особливості англomовних неологізмів: теоретичні засади 340

Кошелюк О. В., Перванчук Т. Б.

Пісенні тексти у кінофільмах: особливості
та основні труднощі перекладу 342

Кравець К. Ю., Беляков О. О.

Характерні елементи готичного роману у сучасній
американській літературі (постановка проблеми) 345

Кубрак А.-О. В., Семенюк Т. П.

Подолання стереотипів у романі В. Херрндорфа «Чік» 347

Мар'яш Д. Ю., Семенюк Т. П.

Тема знищення людської особистості в сучасній табірній літературі
Німеччини (за романом Герти Мюллер «Гойдалка дихання») 350

Мороз А. В., Шкамарда О. А.

Тема свободи волі в романі Ентоні Берджеса «Механічний апельсин» 353

Нелінович Л. О., Семенюк Т. П.

Творчість Гете у контексті інтертекстуальності 355

Перцюк Ю. Р., Гончарук С. В.

Методика формування вимови в учнів молодших класів 358

Подран К. О., Шкамарда О. А.

Порівняльний аналіз англійського та американського романтизму
(на матеріалі романів Н. Готорна «Червона літера»
та Е. Бронте «Буремний перевал») 360

Сава К. Р., Перванчук Т. Б.	
Стратегії перекладу побутового гумору (на прикладі серіалу «Теорія великого вибуху»)	363
Савонюк В. В., Семенюк Т. П.	
Проблематика балади Гете «Вільшаний король»	365
Сасюк М. В., Вербицька А. Е.	
Метафоричне портретування персонажів художніх творів на прикладі роману «Casino royale» Яна Флемінга	368
Сінкевич Р. О., Ущина В. А.	
Мовні особливості реклами з елементами гумору і чорного гумору (на матеріалі англомовної Інтернет-реклами)	370
Третьяк О. А., Лисецька Н. Г.	
Концепт TANZ у пісні Тангейзера «Uns kumt ein wunneclîchiu zît»	373
Федік Ю. М.	
Мультимодальна метафора та метонімія в англомовному політичному дискурсі	377
Фурман О. М.	
Типи англомовних масмедійних текстів на тематику COVID-19	380
Харчук В. В., Гончарук С. В.	
Особливості підготовки учнів до написання листів англійською мовою	382

Інформаційні технології та математика

Александрук А. А., Кравчук О. М.	
Застосування методу координат при вивченні властивостей ліній другого порядку	385
Апанасенко І. В., Гембарська С. Б.	
Теореми фату в термінах узагальнених похідних Шварца	387
Балабуха В. І., Балабуха Ю. О., Приймак А. О.	
Інтегрування в прикладних задачах	389
Балабуха В. І., Балабуха Ю. О.	
Використання ІКТ під час вивчення диференціальних рівнянь	391
Балабуха Ю. О., Гембарська С. Б.	
Найкраще наближення класів періодичних функцій багатьох змінних з узагальненою мішаною похідною у просторі L_2	394
Болібрух Н. А., Назар Б. А., Денис І. А.	
Роль України у відеоігровій індустрії	396

Болібрux Н. А., Назарук А. Б., Макаpчук А. В.	
Оцінка якості самоосвіти у галузі математики у важких обставинах	398
Бондарчук О. Ю., Приймак А. О., Болібрux Н. А.	
Асимптотичні розклади та дії над ними	401
Бушменъов В. Є., Нескородєва Т. В.	
Дослідження ефективності ядер методу «опорних векторів» на прикладі аналізу датасету за допомогою мови програмування R.....	403
Веремко Ю. П., Булатецька Л. В.	
Дослідження методів обробки та розпізнавання зображень у реальному часі за допомогою нейромережі	407
Гетьман А. С., Гембарська С. Б.	
Тригонометричні поперечники класів періодичних функцій $B_{p,\theta}^\Omega$ у просторі $B_{1,1}$	408
Гордійчук Г. П., Булатецька Л. В.	
Розробка системи електронного документообігу факультету на платформі .NET	410
Город С. В., Невірець О. С., Бартків О. С.	
Проектна технологія у процесі викладання математики в сучасній школі	412
Гузь Ю. І.	
Дослідження засобів розробки динамічних веб-сторінок.....	414
Денис І. А., Назар Б. А., Болібрux Н. А.	
Використання інформаційних технологій у військовій сфері.....	416
Диня О. І., Падалко К. А., Падалко Н. Й.	
Дослідження навчального процесу з алгебри та геометрії у загальноосвітній школі з використанням елементів STEM-освіти.....	418
Дмитрук Я. В., Гришанович Т. О.	
Кіберзлочини: проблематика та шляхи вирішення	420
Добровольська Н. О., Швай О. Л.	
Канонічні форми булевих функцій.....	422
Дьячек Д. В., Глинчук Л. Я.	
Розробка RPG-гри у середовищі Unity мовою програмування C#	425
Жук В. В., Гембарська С. Б.	
Двосторонні оцінки бігармонійного інтеграла в крузі в спеціальних випадках крайових даних	427
Заброварна О. В., Падалко К. А., Падалко Н. Й.	
Інтегроване середовище GeoGebra в процесі вивчення математичних дисциплін	428

Караханов Д. А., Назарук А. Б., Болібрux Н. А.	
Методи розв'язування дробово-раціональних рівнянь	430
Клестова Д. М., Гришанович Т. О.	
Порівняння ефективності тестування веб-додатків методами мануального та автоматизованого тестування	433
Коровіцька Я. В.	
Модуль неперервності (першого роду)	435
Корольчук О. А., Приймак А. О., Піддубний О. М.	
Задачі на побудову	437
Ліра (Дикса) К. А., Мамчич Т. І.	
Програмні засоби бізнес-аналітики	439
Луцюк Л. В., Кравчук О. М.	
Національні погляди Михайла Пилиповича Кравчука	441
Мадяр Я. М., Кравчук О. М.	
Історія розвитку аналітичної геометрії	444
Макарчук А. В., Бондарчук О. Ю., Караханов Д. А.	
Наближення розв'язків задачі Коші звичайних диференціальних рівнянь тригонометричними інтерполяційними поліномами	446
Малахов К. С., Величко В. Ю.	
До питання розробки сервісу дистрибутивно-семантичного аналізу текстів з використанням алгоритмів word2vec та MajorClust	449
Матвійчук В. О., Богдан Б. В.	
Застосування математичного моделювання в розвитку сучасної медицини	452
Михальчук Я. О., Гришанович Т. О.	
Дослідження методів інтеграції месенджерів у веб-сервіси	454
Мігдаль Г. А., Падалко Н. Й.	
Рівняння з абсолютними величинами у шкільному курсі математики	455
Назар Б. А., Болібрux Н. А., Денис І. А.	
Інформатика в медицині	457
Назарук А. Б., Приймак А. О., Макарчук А. В.	
Задачі на складання рівнянь та методи їх розв'язання	460
Невірець О. С., Оласюк О. І., Бартків О. С.	
Інтерактивні методи викладання математики	462
Огороднік М. О., Зелінська О. В.	
Збереження інформації під час військового стану	465
Огороднік М. О., Січко Т. В.	
Застосування інструментів Microsoft Power BI у сфері HR (human resources)	467

Оксентюк Ю. В.	
Асимптотичні розклади функцій	470
Олексюк М. О., Павленко Ю. С.	
Розробка Telegram чат-бота електронного розкладу занять ВНУ імені Лесі Українки.....	472
Оленюк М. М., Мекуш О. Г.	
Застосування математичних сервісів для знаходження похідної	475
Омельченко Р. С., Соменко Д. В.	
Апаратний моніторинг параметрів персонального комп'ютера	479
Ошурко Т. І., Кравчук О. М.	
Рене Декарт – видатний математик і філософ.....	482
Павлічук С. В., Кравчук О. М.	
Практичне застосування властивостей кривих другого порядку.....	484
Падалко К. А., Мекуш О. Г.	
Порівняльний аналіз криптографічних методів виконання модулярних операцій	487
Панасюк А. Р., Кравчук О. М.	
Становлення аналітичної геометрії	489
Пелех Г. В.	
Реалізація алгоритму «Мінімакс» на прикладі мобільної гри «Хрестики-нулики»	491
Приймак А. О., Балабуха В. І., Мамчич І. Я., Ханін О. Г.	
Удосконалене числення Борда та його застосування до задач маркетингу	494
Приймак А. О., Бондарчук О. Ю., Караханов Д. А.	
Прикладні аспекти рядів та перетворень Фур'є	497
Прямухіна О.-М. Д., Потапова Н. А.	
Огляд сучасних платформ вивчення англійської мови	500
Савчук Н. С., Грабова У. З.	
Особливості впровадження проєктних технологій в навчальний процес	502
Славич Н. М., Швай О. Л.	
Особливості формування математичних понять у шкільному курсі математики.....	504
Ступінь А. П., Булатецький В. В.	
Розробка бібліотеки для створення користувацького інтерфейсу та візуального редактора на її основі	506
Тимчук С. Р.	
Екстремальні задачі в геометрії	508

Ткачук М. А., Мамчич Т. І.

Узгодження алгоритмів механічних дій із звуковим супроводом
у відеогрі засобами ігрового рушія Unreal Engine
та цифрової звукової робочої станції Reaper..... 511

Червінська К. С.

Використання неперервних функцій при розв'язанні
геометричних задач..... 513

Шумик О. О., Федунік-Яремчук О. В.

Застосування твірних функцій рекурентних послідовностей 516

Юсюк К. О., Бушев Д. М.

Використання методу міжпредметних зв'язків у математиці
для заохочення дітей до вивчення предмету та підвищення
якості отриманих знань..... 519

Януш Р. І., Голота А.-Я. Ю., Булатецький В. В.

Розробка та реалізація алгоритмів підбору і валідації репродуктивного
матеріалу в допоміжних репродуктивних технологіях використання
донорських ооцитів 521

Історія та політологія

Бих О. О., Качковська Л. Р.

Сучасне документознавство в Україні:
зміст та трансформаційні процеси..... 524

Богданець І. М.

Віртуальні наративи як засіб віртуальної експансії 526

Бойченко М. С., Кінд-Войтюк Н. В.

Вивезення з території України пам'яток старовини в роки
Другої світової війни..... 529

Бохотниця С. М., Кінд-Войтюк Н. В.

Галшка Гулевичівна: меценатка, фундаторка,
громадсько-культурна діячка..... 532

Бохотниця С. М., Ткачук А. П.

Реформаторська діяльність Хосрова І Ануширвана..... 535

Бродосюк М. О., Гаврилюк С. В.

Діяльність академіка Петра Тронька як голови правління
Національної спілки краєзнавців України 537

Гайнацька М. О., Кінд-Войтюк Н. В.

Утворення та діяльність церковних православних братств
на Волині кінця XVIII – початку XIX ст. 540

Глушук А. М., Качковська Л. Р.	
Документ як форма комунікації публічної влади	543
Дмитрук К. А., Качковська Л. Р.	
Гармонізація міжнародних стандартів сфери керування документацією: актуальні питання реалізації в Україні	545
Здрок Я. А., Чибирак С. В.	
Інформатизація в Україні: історіографічний огляд	548
Зінчук М. В., Качковська Л. Р.	
Документна комунікація в системі розвитку інформаційного суспільства.....	551
Зубчик Р. В., Карліна О. М.	
Політичний портрет Карла Великого.....	554
Карабін Ю. Р., Трофімук-Кирилова Т. М.	
Загрози інформаційній безпеці України в умовах війни: виклики та механізми протидії	556
Кирильченко А. О., Кузь В. В., Дмитренко А. А.	
Військовий туризм як новий перспективний напрям туристичної індустрії	560
Кінд-Войтюк Н. В.	
Київські вищі жіночі курси – вищий навчальний заклад у Києві (1878–1889).....	562
Кітновська І. О., Карпюк А. В.	
Формування інформаційної культури користувачів бібліотеки	565
Костючик М. В., Дмитренко А. А.	
Формування і розвиток корпоративної культури організації.....	568
Кузь В. В., Кирильченко А. О., Кінд-Войтюк Н. В.	
Втрачені та зруйновані кладовища міста Луцька	570
Кузь В. В., Рудянин І. П.	
Основна зброя запорізьких козаків у XV–XVII ст.: види та походження	573
Кузь В. В., Ткачук А. П.	
Особливості політики Свидригайла Ольгердовича на території Русі в XV ст.	576
Кулачинська С. В., Кінд-Войтюк Н. В.	
В'ячеслав Чорновіл – борець за волю України.....	578
Кулачинська С. В., Ткачук А. П.	
Особливості мініатюрного живопису Арабського халіфату	581
Кулачинська С. В., Ткачук А. П.	
Софія Київська за часів Мазепи.....	584

Левочко Р. І.	
Як СРСР знищував Україну	586
Мажар Р. М., Понедельник Л. А.	
Православна святиня села Романів.....	589
Марчук А. С., Білик В. А.	
Греко-католицька церква в імперії Габсбургів за правління Марії Терезії	591
Мирончук К. М., Ткачук А. П.	
Трансформація органів державного управління на завершальному етапі формування абсолютизму в Росії	594
Михайлюк О. В., Петрович В. В.	
Інформаційна безпека: законодавчий, адміністративний, організаційний рівень	596
Надольська Т. П., Качковська Л. Р.	
Книга в системі соціальних комунікацій.....	599
Панасюк А. С., Кінд-Войтюк Н. В.	
Наталія Полонська-Василенко – видатна жінка-історикиня.....	601
Перепелиця В. С., Попович Я. М.	
Соціологічна характеристика духовно-моральної кризи в Україні	603
Петрик М. О., Кінд-Войтюк Н. В.	
Традиційне поліське житло наприкінці ХІХ – в середині ХХ ст.....	606
Петрик М. О., Ткачук А. П.	
Традиційна культура монгольських племен ІХ–ХІІІ ст.....	608
Петрушко Н. С.	
Диверсійна діяльність Закордоту на Волині у 1920-1921 рр.....	611
Старжець В. І.	
Використання патріотично-виховних практик ОУН серед молоді в умовах сучасної інформаційної війни	614
Сурмило Д. В.	
Передумови створення Південно-Африканської Республіки.....	616
Тимощук А. С., Дмитренко А. А.	
Соціальна сутність документа	619
Тригубець Д. М., Кінд-Войтюк Н. В.	
Історичний портрет Левка Лук'яненка	621
Універсал С. О.	
Антисемітський рух у містах Волинського воєводства (1935–1939 рр.).....	624

Хоміч А. С., Панишко Г. Т.	
Перспективи України в побудові правової держави та розвитку громадянського суспільства.....	627
Хом'як А. А., Качковська Л. Р.	
Система електронного документообігу сервісу «АСКОД Онлайн»: переваги використання	630
Юриста М. О., Ткачук А. П.	
Заснування халіфату Омейядів	632
Яворська Ю. Б., Кінд-Войтюк Н. В.	
Діяльність Волинського (Кременецького) ліцею у 1819–1833 роках	635
Яцюк Д. О., Качковська Л. Р.	
Галузева програма стандартизації у сфері архівної справи та діловодства на 2016–2020 рр: актуальний стан реалізації	638
Яцюк Д. О., Качковська Л. Р.	
Проекти законів України «Про діловодство» та «Про документаційне забезпечення управління»: порівняльний аналіз	640
Яцюк Д. О., Петрович В. В.	
Основні аспекти діяльності Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства у науково-методичному забезпеченні діловодства України.....	643
Dvornikova P., Khaustova M.	
War and Armed Conflict – Boundaries of Concepts Definition.....	646

Культура і мистецтво

Андрійчук Т. І., Надольська В. В.	
Вітчизняний досвід проведення акції «Ніч музею» в умовах пандемії Covid–19	649
Баран К. М., Герасимчук О. Б.	
Електронна комерція в соціальних мережах	651
Грицина К. В., Москвич О. Д.	
Театральний авангард: новаторство театру «Березіль» в українській культурі.....	654
Гуменюк Ю. В., Москвич О. Д.	
Особливості розвитку і роль кінематографа в культурі.....	656
Дейнека І. В., Дмитренко А. А.	
Новітні технології в експозиціях інтерактивних музеїв науки і техніки	658
Завадська А. С., Чибирак С. В.	
Управління проєктами: етапи, методи, завдання.....	661

Карпук С. С., Дмитренко А. А.	
Туризм «смерті» як форма культурного туризму	664
Карпук С. С., Надольська В. В.	
Квести Волинського краєзнавчого музею як форма залучення відвідувачів	666
Леміш О. Л., Шурдак М. І.	
Використання методу ейдетики при вивченні музичних пісень з дітьми дошкільного віку	669
Літвінчук О. М., Сохацька О. А.	
Формування національної свідомості здобувачів початкової освіти на уроках хореографії	670
Ллойд-Маєр О. В.	
Українське медіамистецтво в часи війни.....	673
Логвинюк І. О., Шеломанова Ю. М.	
Творчість Юрія Журавля у контексті сучасної української графіки	676
Мамчур А. В., Головей В. Ю.	
Анімаційна творчість Хаяо Міядзакі: культурологічний аспект	678
Манік С. В., Берлач О. П.	
Олександр Валента – співець краси Волинського краю	681
Маринич Р. С., Дмитренко А. А.	
Атомний туризм та перспективи його розвитку в Україні	683
Маркевич О. О., Берлач О. П.	
До питання вивчення та історії розвитку векторної анімації	686
Пилипчук А. М., Дмитренко А. А.	
Весільний туризм як вид культурного туризму	688
Слищенко Я. В., Москвич О. Д.	
Нове звучання поезії «Розстріляного відродження» у творчості блек-метал гурту «Khors»	691
Терещук М. М., Столярчук Н. М.	
Проблема початкового заселення Америки в культурологічному дискурсі	693
Федонюк С. Д.	
Документальне кіно як інформаційна зброя	696
Хоміч О. М., Москвич О. Д.	
Аксіологічний вимір української соціальної фотографії	699
Цигульова К. В., Головей В. Ю.	
Данте Аліг'єрі як предтеча гуманізму: філософсько-естетичні ідеї «Божественної комедії»	701

Шворак І. В., Берлач О. П.

Мистецтво векторної анімації, технології та художні засоби 704

Шеломанова Ю. М.

Арт-терапевтичний вплив образотворчого мистецтва на людину
в стресовій ситуації 707

Шимчук А. М., Пригода Т. М.

Дзен у житті людини в умовах пандемії 709

Медицина

Гасай Н. І., Заболотнов В. О.

Вплив пандемії Covid-19 на життя медичних сестер, що практикують 712

Горцар Ю. В., Усова О. В.

Засоби фізичної терапії при травматичному ушкодженні
периферичних нервів верхньої кінцівки 714

Гузюк А. В., Сітовський А. М.

Самооцінка пацієнтами ваги тіла у резидуальному періоді
інфаркту міокарда 717

Ковальчук О. В., Заболотнов В. О.

Вдосконалення медичних сестер залежно від займаної посади 719

Коцько Н. М., Косенко В. М.

Використання ротації дезінфікуючих засобів з погляду студентів 722

Коцько Н. М., Косенко В. М.

Кварцювання як один із видів дезінфекції у медицині 725

Лотиш С. І., Степанюк Я. В.

Зміни гематологічних показників
при коронавірусній хворобі (COVID-19) 727

Мар'єнко Н. І.

Фрактальний аналіз зовнішніх лінійних контурів великих півкуль
головного мозку людини 729

Мацькевич В. М., Ленчук Т. Л.

Можливості ультразвукового обстеження для діагностики змін
серцево-судинної системи у пацієнтів з постковідним синдромом 732

Назаркевич Н. В., Олійник Н. Ю.

Історичні аспекти формування гендерно орієнтованої медицини 734

Ничипорук В. О., Дильдіна А. А., Панасюк А. Л.,

Кривоший Л. М., Валецький Ю. М.

Санітарна грамотність населення Волинської області 736

Пастушенко І. Ю., Усова О. В.

Ефективність немедикаментозних засобів у лікуванні болю у спині..... 738

Рачек О. І.

Вправи Кегеля для жінок – відома методика зміцнення м'язів
тазового дна 740

Ребрик Ю. Ю., Ульяницька Н. Я.

Фізична терапія як додатковий метод лікування депресивних епізодів 742

Сахарук Л. Ю.

Визначення комплаєнсу до профілактики ішемічної хвороби серця
у пацієнтів з депресивними розладами 744

Семенова С. О., Степанюк Я. В., Соловей Л. М.

Патоморфологічні зміни легень при коронавірусній хворобі
(Covid 19)..... 746

Сермашов Н. В., Ульяницька Н. Я., Кириченко І. Л.

Основні клінічні інструменти під час обстеження ходьби
у хворих з черепно-мозковою травмою 748

Сілаєв Ю. О., Мінченко Ж. М., Дмитренко О. О., Любарець Т. Ф.

Значення внеску мультигенних комбінацій факторів
взаємодії «ген–ген» в механізми асоціації
з ризиком плазмоклітинної мієломи..... 751

Строцька І. Р., Олійник Н. Ю.

Управління системою охорони здоров'я: забезпечення сталості,
справедливості та якості 754

Трохимчук О. Ю.

Основні періоди відновлення після перенесеного інсульту 756

Шаламай Б. В.

Особливості вмісту вітаміну D у вагітних із раннім гестозом 759

Шведюк І. В., Усова О. В.

Особливості фізичної терапії пацієнтів
з варикозним розширенням вен 761

Педагогічна освіта та соціальна робота

Гурко А. М., Власюк А. В., Петрова В. В., Марушко Л. П.

Домашній хімічний експеримент як важливий компонент формування
хімічного мислення учнів 764

Даровська Л., Гордійчук С. В.

Особливості формування соціальних навичок
при підготовці медичних кадрів 767

Дяденчук А. Ф.	
Формування енергоефективної компетентності майбутніх фахівців енергетичної галузі.....	771
Іваненко І. В., Гордійчук С. В.	
Вплив освітнього середовища закладу медичної освіти на якість формування загальноосвітніх компетентностей.....	773
Ковенько І. В., Панасюк А. В., Никитюк О. Л., Лукашук М. М.	
Використання інформаційно-комунікаційних технологій в організації позакласної роботи з хімії.....	776
Кравченко Є. С., Ковальська Н. В.	
Формування стресостійкості педагога	779
Лавринюк І. М.	
Значення STEM-підходу для вивчення іноземної мови.....	781
Мельничук Д. С., Белкіна-Ковальчук О. В.	
Педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери	783
Нікульча М. В., Дяденчук А. Ф.	
Розвиток творчого мислення здобувачів вищої освіти під час науково-дослідної діяльності	786
Оласюк О. І., Город С. В., Бартків О. С.	
Форми виховання в школярів позитивних якостей	788
Питюк А. Ф., Стеренчук С. М., Повх А. В., Лукашук М. М.	
Теорія множинного інтелекту Говарда Гарднера в організації позакласної роботи з хімії.....	790
Прядун А. В., Тригуба О. В.	
Формування екологічної грамотності учнів середньої школи на уроках біології за використання інтерактивних технологій.....	793
Савич О. В., Бартків О. С.	
Види роботи з казкою у формуванні здорового способу життя дітей старшого дошкільного віку	795
Семенюк Р. І., Бартків О. С.	
Екологічне виховання школярів на уроках географії.....	798
Тимчук С. Р., Бартків О. С.	
Арт-терапія як метод розвитку критичного мислення школярів	800
Ткачук Т. С., Коцун Б. Б.	
Екологічна складова професійної діяльності вчителя початкових класів	803
Чжоу Ань	
Реалізація змішаного навчання засобами Moodle.....	806

Правознавство

Андрійчук Б. І., Самчук-Колодяжна З. Ф.

Сучасний стан правового регулювання лікарських засобів
для передової терапії «Advanced therapy medicinal products» в Україні..... 809

Бойчук О. П., Наконечна Г. Я.

Судові доктрини в податковому праві 811

Бондар І. І., Юхимюк О. М.

Підстави притягнення до юридичної відповідальності:
теоретичний аспект 815

Бортнік О. А., Юхимюк О. М.

Правові засади права на інклюзивну освіту в Україні 817

Бояркевич К. Р., Юхимюк О. М.

Роль і значення судового прецеденту як джерела права в Англії..... 820

Бразалук В. П., Бублик Н. С.

Процесуальне керівництво в ході проведення слідчих (розшукових) дій
та негласних слідчих (розшукових) дій 822

Ващук В. В., Юхимюк О. М.

Причини юридичного конфлікту 825

Воєвода М. В., Колодяжна В. В.

Правовий статус осіб, що шукають притулок,
в сучасному міжнародному праві (теоретичний аспект) 828

Волкова К. В., Юхимюк О. М.

Роль НАТО у забезпеченні світового правопорядку 832

Господарик І. В., Самчук-Колодяжна З. Ф.

До питання визначення моральної шкоди 834

Дроздик А. В., Наконечна Г. Я.

Оподаткування блогерської діяльності в Україні 837

Іванова М. А., Поклонська О. Ю.

Правові аспекти впровадження електронних довірчих послуг
у нотаріальний процес України 840

Клявзуник Ю. О., Наконечна Г. Я.

Проблеми правового регулювання електронних грошей в Україні..... 843

Кобернюк Н. П., Колесниченко Н. О., Сокол М. В.

Огляд змін для суб'єктів аграрного права
за законом України № 1914-ІХ 846

Лавринюк Б. М.

Актуальні правові аспекти питання забезпечення бізнесу
в умовах воєнного стану 849

Мельник Д. С., Юхимюк О. М.	
Особливості подолання ієрархічних колізій	852
Місько В. В., Октисюк С. В., Старчук О. В.	
Окремі питання правового статусу патентних повірених в Україні.....	854
Мосійчук Л. М., Кравчук В. М.	
Міжнародно-правове регулювання порядку призначення на посаду судді	857
Павловська В. А., Юхимюк О. М.	
Роль Міжнародного кримінального суду в захисті прав людини	859
Поклонська О. Ю.	
Правове регулювання інституту медіації в Україні	861
Рубльов Р. А., Юхимюк О. М.	
Воєнний стан як правовий режим: теоретичний аспект	864
Слободян В. П., Юхимюк О. М.	
Особливості правозастосовної діяльності судів в умовах воєнного стану	866
Спас Ю. О., Чернета С. Ю.	
Юридичні методи боротьби з домашнім насильством в Україні.....	869
Троць Д. В., Наконечна Г. Я.	
Правовий статус міжнародних фінансових організацій	871
Ульчак О. Б., Юхимюк О. М.	
Характеристика стадій юридичного конфлікту	874
Хлистік М. А.	
Позасудові способи вирішення земельних спорів (стан дослідження проблематики).....	877
Шевчук А. В., Наконечна Г. Я.	
До питання перспективи регулювання ендавментів в Україні.....	879
Юхимчук О. В., Наконечна Г. Я.	
Ендавмент в Україні: правовий аспект	882

Психологія та соціологія

Боротюк М. Г., Коструба Н. С.	
Чинники суб'єктивного благополуччя студентів	885
Кожевнікова Д., Крижановська З. Ю.	
Вивчення впливу травми прив'язаності на романтичні стосунки в психоаналітичному підході	887

Козігора М. А.	
Поняття моральної травми у військовослужбовців	890
Коструба Н. С.	
Психологічні особливості медіарелігійності особистості на різних вікових етапах	892
Ляшко Л. М., Коструба Н. С.	
Психологічні підходи до визначення феномену психологічного благополуччя особистості: теоретичний огляд досліджень	895
Майструк В. М.	
Психологічні особливості емоційного дистресу у дружин ветеранів-учасників бойових дій	897
Маковська Н. В., Кондратюк С. М.	
Роль військового капелана у збереженні психічного здоров'я військовослужбовців	900
Маковський А. О., Маковська В. В., Маковський О. К.	
Застосування бібліотерапії під час надання психологічної допомоги комбатантам	903
Новак Т. О., Попович В. М.	
Соціологічна характеристика духовно-моральної кризи в Україні	905
Нортенко Є. В.	
Екологічна свідомість як психологічний феномен	907
Пасічник Л. П., Мушкевич М. І.	
Психологічні особливості копінг-стратегій військовослужбовців та цивільного населення в умовах бойових дій	910
Редькович В. О., Коструба Н. С.	
Особливості медіасфери як засобу соціалізації сучасної особистості	913
Сасовська О. В., Гошовський Я. О.	
Адиктивний вплив інтернет-мережі на психічне здоров'я особистості у підлітковому віці	915
Хвесик Ю. Ю., Коструба Н. С.	
Психологічна безпека особистості в екстремальних умовах	918

Фізика

Артюх Ю. О., Полюхович К. В., Новосад О. В.	
Температурна залежність електропровідності монокристалів PbSe–AgSbSe ₂	921
Балюк О. В., Кевшин А. Г.	
Фізичні основи сучасних джерел світла	923

Кривець С. А., Кевшин А. Г.	
Температура та принципи її вимірювання.....	925
Панкевич С. С.	
Методика викладання теми «Електричний струм» в медичних навчальних закладах.....	927
Стецюк О. Б.	
Використання технологій доповненої реальності під час викладання фізики.....	930
Тарасенко А. О., Головіна Н. А.	
Аналіз експериментальної залежності питомої теплоємності ідеального газу від температури.....	932
Шигорін О. П., Кущик О. В., Новосад О. В.	
Електричні та термоелектричні властивості напівпровідникових сполук $\text{CuIn}_5\text{S}_8\text{--CdIn}_2\text{S}_4$	935
Шпак В. І., Кевшин А. Г.	
Напівпровідникові перетворювачі сонячної енергії.....	938

Фізична культура, спорт та здоров'я людини

Войтюк І. О., Іванюк О. А., Пантік В. В., Ішук О. А., Романюк В. П.	
Вплив занять аеробікою на електричну активність кори головного мозку в альфа-діапазоні ЕЕГ під час когнітивної діяльності.....	941
Давидчук О. В., Лебедюк А. С., Гнітецька Т. В.	
Аспекти залучення дітей та підлітків до організованих занять паркурком.....	943
Доценко К. В., Войтович І. М.	
Фізична активність студентів в умовах стресу	946
Колесник С. В.	
Критеріальна структура готовності майбутніх учителів фізичної культури до анімаційно-гурткової роботи.....	948
Косинський Е. О.	
Перспективи використання національних одноборств у процесі фізичного виховання	951
Лукашик Я. В., Яловик В. Т.	
Історія розвитку спортивного товариства «Динамо» на Волині у роки незалежної України.....	953
Ніколаєва К. С., Ніколаєв С. Ю.	
Стан здоров'я луцьких школярів.....	956

Ойович С. В., Мекіса А. В., Ващук Л. М.	
Модифікація фізичного виховання в закладах загальної середньої освіти засобами фітнесу	958
Петрук М., Томащук О.	
Підвищення фізичної підготовленості дітей підліткового віку засобами фітнесу	961
Пристуна Ю. М., Торчинська Я. І., Деделюк Н. А.	
Мотивація до рухової активності оздоровчого спрямування осіб середнього віку	963
Семенова І. В., Бєлікова Н. О.	
Теоретичні основи здоров'язбереження школярів	965
Сомов І. Д., Козіброцький С. П.	
Формування рухових навичок у молодших школярів у процесі позанавчальних занять плаванням	968
Столярчук І. Р., Радченко О. В.	
Значення спритності в ігровій діяльності волейболістів	970
Фесик М. С., Дем'янчук О. Г.	
Фізичне виховання дітей в оздоровчих таборах	973
Шнит І. С., Бєлікова Н. О.	
Педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності старшокласниць у процесі занять аквааеробікою	975

Філологія та журналістика

Бортнік С. В., Рожило М. А.	
Проблеми порушень прав людини у висвітленні ЗМІ	978
Гопанчук С. І., Грицевич Ю. В.	
Словник говірки села Глушиця Сарненського району Рівненської області .	980
Грицевич Ю. В.	
Діалектизми як твірна основа антропонімів (на матеріалі прізвищ студентів ВНУ імені Лесі Українки).....	984
Дем'янчук Д. В., Рожило М. А.	
Проблема інформаційної гігієни під час війни	986
Іващишин Х. Ю., Головій О. М.	
Архетип корабля в романі «Голод» К. Гамсуна.....	989
Кіндратишин В. П., Локайчук С. М.	
Тематичні групи театральної термінології в часописі «Український театр»	991

Козак А. Ю., Межов О. Г.

Експресивні синтаксичні конструкції в заголовках сучасних українських газетних текстів 995

Костючок Н. А., Межов О. Г.

Вставлені конструкції як засоби експресивного синтаксису в прозі Василя Слапчука (на матеріалі роману «Книга забуття») 997

Миронюк М. В., Яблонська О. В.

Аспекти вивчення жанру присвяти 1000

Новосад О. М., Омельковець Р. С.

Ботанічна лексика у фольклорних текстах із Рівненщини: семантико-стилістичний аспект 1002

Пачковська І. С., Омельковець Р. С.

Найменування весільних страв, похідних від назв рослин, в говірках Луцького району Волинської області: структурно-семантичні особливості 1005

Рижикова О. М., Яблонська О. В.

Канада у творчій біографії Федора Одрача 1007

Семенюк А. П., Рожило М. А.

Ефективність діалогу української та азійської культур у радійному медіаформаті (на прикладі проєкту «Світ Кей» на радіо СІД FM) 1009

Семенюк О. В.

Творчі взаємини української літературної еміграції з Єжи Гедройцем та журналом «Культура» (на матеріалі епістолярію) 1010

Трофимук Ю. С., Грицевич Ю. В.

Словник говірки села Самари-Оріхові Ковельського району Волинської області 1015

Шараєвська О. С., Рожило М. А.

Актуальність жанру інтерв'ю в онлайн-журналістиці в період повномасштабної війни в Україні 1018

Хімія, екологія та фармація

Бабляк М. М., Бодак Н. П., Данилишин Р. С., Терещук С. І.

Професійний та особистісно-орієнтований підходи при вивченні дисципліни «Історія фармація» у Львівській медичній академії імені Андрея Крупинського 1022

Березнюк О. П., Іващенко І. А., Олексюк І. Д., Галян В. В.

Синтез халькогенідних стекол, легованих рідкісноземельними металами 1024

Войцеховський Р. Р., Лавринюк З. В., Гулай Л. Д. Еколого-статистичний аналіз основних аспектів ведення лісового господарства Волинського ОУЛМГ	1026
Волошенюк Т. В. Стрес та посттравматичний стресовий розлад, вплив на організм людини та його наслідки	1028
Годунько А. Б., Калитовська М. Б. Вивчення впливу ціни лікарських засобів на попит аптек мережі «Подорожник»	1032
Демченко В. Л. Нанокompозитні плівкові матеріали на основі поліелектролітних комплексів пектин–хітохан і наночастинок срібла	1035
Дидів А. І., Качмар Н. В., Дацко Т. М., Іванків М. Я. Вплив добрив та меліорантів на рухомість кадмію у ґрунті за вирощування буряка столового	1037
Кньовець А. М., Онищук О. О. Математична модель сушіння на етапі прогрівання паперового полотна.....	1040
Левосюк А. В., Музиченко О. С. Оцінка фітосанітарного стану сосни звичайної в умовах ДП «Камінь-Каширське лісове господарство» Волинської області	1042
Сльозко О. О., Цьось О. О. Екологічна оцінка якості води річки Стир	1044

Андрієнко О. Я. – магістр I курсу факультету біології та лісового господарства

ВНУ імені Лесі Українки;

Кузьмішина І. І. – к. б. н., доцент кафедри ботаніки і методики викладання природничих наук ВНУ імені Лесі Українки

Біоморфологічні особливості судинних рослин для лікування сечовидільної системи людини у Волинській області

Постановка проблеми. У структурі урологічних захворювань все більше зростає питома вага сечокам'яної хвороби та інфекцій сечовидільних шляхів, для лікування яких необхідне використання лікарських препаратів. У цьому разі практично незамінним вважається застосування препаратів рослинного походження. Саме тому фітотерапія посідає значне місце в сучасних рекомендаціях з лікування та профілактики хвороб сечовидільної системи, насамперед коли такі патології мають хронічний характер [3]. Своєрідність впливу лікарських рослин на організм людини та їх перевагами є те, що вони швидко і активно включаються в біохімічні процеси, позитивно впливають на обмін речовин та в цілому рідко викликають ускладнення.

Мета дослідження – вивчення біоморфологічних особливостей лікарських рослин для лікування хвороб сечовивідної системи у Волинській області.

Результати дослідження. Лікарські рослини становлять важливу за своїм значенням частину загальних біологічних ресурсів України. Зі 6086 видів судинних рослин України 2219 видів містять біологічно активні речовини, з яких близько 200 видів флори України застосовує офіційна медицина [1]. Флора судинних рослин Волинської області нараховує 1525 види, в тому числі 343 інтродуцентів і культиватів [3, 107]. Зі 252 видів лікарських рослин Волині [3, 108] для лікування та профілактики хвороб сечовидільної системи людини нами виявлено

30 видів природної флори та культури, серед яких переважають види з природної флори (21 видів, або 70 %) над культурними (9 видів, або 30 %). Згідно з класифікацією життєвих форм за І. Г. Серебряковим [2] досліджувані види рослин розподілено на чотири групи – кущі, напівкущі, полікарпіки, монокарпіки (табл. 1).

Таблиця 1

Співвідношення біоморфологічних груп судинних рослин для лікування сечовидільної системи людини в природі та культурі Луцького району Волинської області

Біоморфа	Кількість видів			
	природна флора		культурні рослини	
	абсолютна	відносна, %	абсолютна	відносна, %
Кущі	1	3,3	–	–
Напівкущі	–	–	2	6,7
Полікарпіки	12	40,0	4	13,3
Монокарпіки:	8	26,7	3	10,0
у т. ч. Однорічники	6	20,0	3	10,0
Дворічники	2	6,7	–	–
Загальна кількість	21	70,0	9	30,0

Серед рослин природного походження переважають полікарпіки (12 видів, або 40,0 %) (наприклад, багаторічниками є *Elymus repens* (L.) Gould (пирій повзучий), *Leonurus cardiaca* L. (собача кропива звичайна), *Equisetum arvense* L. (хвощ польовий). У групі монокарпиків до однорічників належить 6 видів, або 20 %, прикладом яких є *Polygonum aviculare* L. (спориш звичайний), *Centaurea cyanus* (All.) Dost. (волошка синя), *Sonchus oleraceus* L. (жовтий осот городній), втричі менше – дворічників (2 види, або 6,7 %), зокрема, *Centaureum erythraea* Rafn. (золототисячник звичайний), *Daucus carota* L. (морква дика). Група кущів представлена одним видом (3,3 %) – *Calluna vulgaris* (L.) Hill. (верес звичайний). Серед культурних лікарських рослин до групи напівкущів (2 види, або 6,7 %) належать *Rosmarinus officinalis* L. (розмарин лікарський) та *Orthosiphon stamineus* Benth. (ортосифон тичинковий). Культурні монокарпіки представлені лише однорічниками (3 види, або 10,0 %), які включають *Trigonella foenum-graecum* L. (гуньба сінна), *Borago officinalis* L. (огірочник лікарський), *Calendula officinalis* L. (нагідки лікарські). До групи полікарпиків належать 4 види (13,3 %) лікарських рослин, прикладом найбільш поширених у культурі багаторічників є *Levisticum officinale* W.D.J. Koch (любисток лікарський),

Mentha piperita L. (м'ята перцева) та *Paeonia officinalis* L. (півонія лікарська).

Висновки. У результаті дослідження лікарських рослин, які використовують для лікування та профілактики хвороб сечовивідних шляхів у Волинській області, виявлено абсолютне переважання видів судинних рослин природної флори (21 вид, або 70 %), над культурною (9 видів, або 30 %). Біоморфологічний аналіз згідно з класифікацією життєвих форм за І. Г. Серебряковим засвідчив переважання трав'яних рослин – 27 видів, або 90,0 % від загальної кількості видів, серед яких більша частина належить полікарпічним формам (16 видів; 53,3 %).

Джерела та література

1. Мінарченко В. М. Лікарські рослини України: різноманіття, ресурси та правові основи їх використання. URL: <file:///C:/Users/user/Downloads/48-Article%20Text-90-1-10-20181005.pdf>
2. Серебряков И. Г. Жизненные формы высших растений и их изучение. *Полевая геоботаника*. Москва; Ленинград: Изд-во АН СССР, 1964. Т. 3. С. 146–208.
3. Судинні рослини Волинської області (флора і культивати)/В. К. Терлецький, Ю. М. Антонюк, Є. В. Батюра та ін.; відп. ред. В. К. Терлецький. Луцьк: Вид-во Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1995. 124 с.

Булик Є. І. – студентка IV курсу факультету біології та лісового господарства
ВНУ імені Лесі Українки;
Голуб В. О. – к. с.-г. н., доцент кафедри ботаніки і методики викладання біологічних наук ВНУ імені Лесі Українки

Біоморфологічні особливості представників родини Бобові (Fabaceae Lindl.) у природній флорі та культурі Луцького району Волинської області

Постановка проблеми. Родина Бобові (*Fabaceae* Lindl. (= *Leguminosae*)) є третьою за величиною родиною серед покритонасінних рослин після родин Зозулинцеві (*Orchidaceae*) і Айстрові (*Asteraceae*), складається з понад 940 родів і понад 24 500 видів дерев, чагарників, ліан і трав і поширена по всьому світу [8]. Насіння багатьох культурних рослин бобових поряд зі злаками споживається людиною з давніх

давен. У природній флорі та культурі Волинської області зі 1525 видів судинних рослин та 142 родин до родини Бобові (*Fabaceae*) належать 95 видів, Зозулинцеві (*Orchidaceae*) – 15 видів, Айстрові (*Asteraceae*) [7]. Монографічне зведення про видове різноманіття родини подано у 6-му томі 12-томного видання флори України [1]. У Волинській області окремі види з родини Бобові (*Fabaceae*) вивчали В. В. Кудрик, Л. О. Коцун [3; 4] понад 20 років тому, що й зумовило актуальність цілісного наукового дослідження.

Мета дослідження – вивчення біоморфологічних особливостей судинних рослин родини Бобові (*Fabaceae*) у Луцькому районі Волинської області.

Результати дослідження. За геоботанічним районуванням України територія новоствореного Луцького району Волинської області належить до Люблінсько-Волинського округу грабово-дубових, дубових лісів та остепнених лук Південнополюсько-західноподільської підпровінції широколистяних лісів, лук, лучних степів та евтрофних боліт Центральноєвропейської провінції широколистяних лісів Європейської широколистянолісової області [2; 6]. Помірний клімат, багаті ґрунти Луцького району сприяють розвитку природної флори, розораність здавна заселеної території – поширенню сільськогосподарських культур.

У монографії «Судинні рослини Волинської області...» для південної лісостепової частини Волинської області наводиться з позначками «Загальноволинське поширення» та «Люблінсько-Волинсько-Малополіське поширення» з урахуванням природної флори, інтродукованих, адвентивних і культивованих видів 90 видів судинних рослин із загальної кількості 95 видів з родини Бобові [7]. Нами у результаті досліджень протягом вегетаційних періодів 2020–2021 рр. виявлено 52 види судинних рослин з родини Бобові природної та культурної флори. За класифікацією життєвих форм К. Раункієра [5, 99–100] серед досліджуваних рослин присутні види з усіх основних біоморф. За представленістю кількісно переважають групи терофітів (19 видів; 36,6 % від загальної кількості видів) і гемікриптофітів (15 видів; 28,8 %). У серединній частині біоморфологічного спектру виділено групи з однаковою кількістю представників криптофітів і фанерофітів, що за кількістю охоплюють третину видів (по 8 видів; по 15,4 %; разом 30,8 %). У заключній частині спектр – лише два представники з групи хамефітів (3,8 %). Дещо інший розподіл між групами за еколого-

морфологічною класифікацією життєвих форм І. Г. Серебрякова [5, 100–101]. По 21 виду (по 40,4 %) належить до груп полікарпиків і монокарпиків. Прикладами багаторічників є астрагал солодколистий (*Astragalus glycyphyllos* L.), люцерна хмелевидна (*Medicago lupulina* L.), конюшина лучна (*Trifolium pratense* L.), іншої групи – буркун лікарський (*Melilotus officinalis* (L.), Pall.), горох посівний (*Pisum sativum* L.), конюшина польова (*Trifolium arvense* L.) тощо. Лише п'ята частина серед досліджуваних видів рослин припадає на групи дерев, кущів і кущиків. Зокрема, 5 видів (9,6 %) належать до групи кущів – рокитник руський (*Chamaecytisus ruthenicus* (Fisch.ex Wołoszcz.) і жарновець віниковий (*Sarothamnus scoparius* (L.) Koch) з природної флори, аморфа кущова (*Amorpha fruticosa* L.), карагана дерев'яниста (*Caragana arborescens* Lam.) і міхурник східний (*Colutea orientalis* Mill.) – з культурної флори. Деревними рослинами (3 види; 5,7 %) є інтродуковані види золотий дощ звичайний (*Laburnum anagyroides* Medik.), робінія щетиниста (*Robinia hispida* L.) і адвентивний вид (кенофіт) робінія звичайна, або біла акація (*Robinia pseudoacacia* L.). Два види (3,8 %) заввишки до 50 см у регіоні дослідження відносимо до групи кущиків – дрік красильний, або фарбувальний (*Genista tinctoria* L.) і дрік германський, або німецький (*Genista germanica* L.). Біоморфи досліджуваних видів за типом вегетації всі літньозелені. За типом надземних пагонів серед двох виділених нами груп переважають безрозеткові рослини (34 види; 65,4 %), видів із напіврозетковим типом вдвічі менше – 18 видів (34,6 %). Біоморфи рослин за типом кореневої системи розподілено на три групи, серед яких переважають види із стрижньокореневою системою (28 видів; 53,9 %). У серединній частині біоморфологічного спектру знаходиться група із якірнострижневою кореневою системою – 18 видів (34,6 %). Заключна частина спектру представлена групою із якірною системою з шести видів (11,5 %).

Висновки. У результаті досліджень судинних рослин з родини Бобові (*Fabaceae*) протягом вегетаційних періодів 2020–2021 рр. у Луцькому районі Волинської області нами виявлено 30 видів природної та 22 види культурної флори. Біоморфологічний аналіз засвідчив серед біоморф за класифікацією життєвих форм абсолютне переважання трав'яних рослин, за типом надземних пагонів – безрозеткових рослин, за типом кореневої системи – видів із стрижньокореневою системою; за типом вегетації всі досліджувані види – літньозелені, що характерно для рослин помірного поясу Європи.

Джерела та література

1. Вісюліна О. Д. Родина Бобові Leguminosae Juss. *Флора УРСР*/за ред. Д. К. Зерова. Київ: Наук. думка, 1954. Т. VI. С. 301–588.
2. Дідух Я. П., Шеляг-Сосонко Ю. Р. Геоботанічне районування України та суміжних територій. *Український ботанічний журнал: наук. журн. НАН України*. 2003. Т. 60, № 1. С. 6–17. URL: <https://ua1lib.org/book/3247155/e69ddd?id=3247155&secret=e69ddd>
3. Коцун Л. О. Культивована дендрофлора Волині та перспективи її використання: автореф. дис. ... канд. біол. наук: 03.00.05: Ботаніка/Центр. ботаніч. сад. ім. М. М. Гришка. Київ, 1999. 20 с.
4. Кудрик В. В. Биологические особенности перспективных лекарственных растений семейства бобовых (Fabaceae Lindl.) в связи с интродукцией в условиях Волынского полесья: автореф. дис. ... канд. биол. наук: 03.00.05: Ботаника. Киев, 1992. 19 с.
5. Нечитайло В. А., Кучерява Л. Ф. Ботаніка. Вищі рослини. Київ: Фітосоціо-центр, 2000. 432 с.
6. Постанова Верховної Ради України «Про утворення та ліквідацію районів» 17 липня 2020 р. № 807-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text>
7. Судинні рослини Волинської області (Флора і культивати)/відп. ред. В. К. Терлецький. Луцьк: Вид-во ВДУ ім. Лесі Українки, 1995. С. 49–54.
8. Leguminosae. *The Plant List*. URL: <http://www.theplantlist.org/1.1/browse/A/Leguminosae/>

Бухінська І. П. – студентка V курсу
факультету біології та лісового господарства
ВНУ імені Лесі Українки

**Фауна та біологія лелекових Млинівського району
Рівненської області**

Лелекоподібні є важливим компонентом водно-болотних орніто-ценозів. У багатьох місцях природні біотопи зазнають антропогенної трансформації, що впливає на стан кормової бази та умов гніздування цих птахів. Це спричиняє зменшення чисельності багатьох видів, у тому числі і лелекових. Для вирішення питань охорони та раціонального використання природних ресурсів необхідне ретельне вивчення сучасного стану популяцій різних видів.

Протягом останніх десятиліть в Україні значна увага приділяється дослідженню орнітокомплексів водно-болотних угідь, населених пунктів, а особливо тих видів, які потребують охорони. Найповнішими, на наш погляд, є праці А. Бокотея (2007) та Г. Фесенка, у яких міститься інформація про екологію і гніздування багатьох видів на заході України Рівненської області Млинівського району. Найбільш детально вивчено стан орнітофауни заповідних територій Рівненської області Млинівського району село Велика Городниця. Інші регіони охоплені дослідженнями фрагментарно і недостатньо. Це у повній мірі стосується і лелекових Млинівського району Рівненської області.

Мета нашого дослідження – вивчення сучасного стану угруповань лелекових Млинівського району Рівненської області.

У ході дослідження було визначено уточнити видове різноманіття лелекових, провести облік гнізд у межах району, встановити особливості гніздової біології лелекових на території дослідження та провести спостереження за живленням лелек у біотопах району.

Спостереження за птахами проводили у весняно-літній період 2019–2021 рр. Польові виходи здійснювались за встановленими маршрутами у лучно-болотних біотопах та населених пунктах району. Маршрути проходили через такі села Млинівського району: Велика Городниця, Ярославичі, Ворсин, Новоукраїнка, Зоряне та ін. Проводили облік гнізд, відзначали заселені та покинуті гнізда; візуальні спостереження за особливостями гніздової біології, при цьому відзначали особливості шлюбної поведінки, будівництва гнізда, терміни відкладання яєць та час насиджування. Відзначали також терміни весняного прильоту і відльоту лелек із території району.

У результаті проведеного дослідження було виявлено поширення двох видів лелек – це **лелека білий (*Ciconia ciconia*)** і **лелека чорний (*Ciconia nigra*)**.

Лелека білий – звичайний поширений вид у Млинівському районі, лелека чорний – рідкісний вид, занесений до Червоної книги України.

Загальна кількість облікованих гнізд лелеки білого на території дослідження складає 133, більшість із яких виявилися заселеними – 125 (94 %); 8 гнізд були покинутими (6,01 %). Гнізда розміщені неоднорідно в окремих селах та смт Млинові. Найбільше їх зосереджено у селах неподалік сирих лук та річок: с. Новоукраїнка – 21 гніздо, с. Ярославичі – 19 гнізд.

Лелека білий влаштовує гнізда на різних опорах, найчастіше на опорах ліній електропередач. Трапляються гнізда на водонапірних баштах, деревах, зрідка на будівлях.

Місця гніздувань лелеки чорного не встановлені. Нам вдалося спостерігати у липні 2020 р. одну особину лелеки чорного під час живлення на луці в околицях річки Ікви що протікає через Млинівський район.

Прилітають весною перші птахи після 10 березня. В останні роки їхній весняний приліт супроводжується морозною сніжною погодою, що складає серйозну небезпеку для їхнього виживання. Це моногамні нагніздні птахи. Самець і самка будують гніздо та разом турбуються про потомство. У гнізді переважно 2–3 пташенят. У селі Городниця на гнізді лелеки білого було 5 пташенят, на початку червня дорослі птахи викинули з гнізда 2 пташенят. Осінній відліт спостерігається у кінці серпня.

Основними факторами, що ведуть до зменшення чисельності популяцій лелекоподібних досліджуваної території є: зменшення площ, де є умови для їхнього живлення та гніздування; забруднення водойм продуктами господарської діяльності людини і використання отрутохімікатів на сільськогосподарських угідь. У весняний період за несприятливих погодних умов (морози, снігопади) необхідна підгодівля птахів. Вважаємо, що до заходів підтримання та підгодівлі лелек варто залучати молодь і місцеве населення з попереднім ознайомленням правильного проведення такої роботи.

Джерела та література

1. Охорона природи Волині/І. В. Андрощук, К. А. Сологор, В. В. Фалюш та ін. Луцьк, 1994. 82 с.
2. Бёме Р. Л., Решетников Ю. С., Агамолова С. Р. Радость познания. Популярная энциклопедия в 4 томах. Т. 2. Москва: Мир, 1984. 389 с.
3. Благосклонов К. Н. Охрана и привлечение птиц. Москва: Просвещение, 1972. 240 с.
4. Бокотей А. А., Соколов Н. Ю. Каталог орнітологічної колекції державного природознавчого музею. Львів, 2000. 164 с.
5. Бондаренко В. Д. Вниманіє: птаці! Львов: Высш. шк., 1981. 114 с.
6. Бондаренко В. Д., Делеган І. В. Облік диких тварин. Львів, 1989. 427 с.
7. Борейко В. Є. Охорона тваринного світу. Київ: Урожай, 1992. 224 с.
8. Воїнственський М. А. Визначник птахів УРСР. 2-ге вид. Київ: Рад. шк., 1962. 370 с.
9. Воїнственський М. А., Єрмоленко В. М. В об'єктиві – жива природа. Науково-популярна література. Київ: Наук. думка, 1968. 127 с.

10. Воїнственський М. А. Наші птахи. Київ: Рад. шк., 1969. 128 с.
11. Воїнственський М. А., Стойко С. М. Охорона природи: посіб. для вчителів. Київ: Рад. шк., 1977. 142 с.
12. Воїнственський М. А. Птахи. Київ: Рад. шк., 1984. 248 с.
13. Галушин В. М., Дроздов Н. Н., Ильичев В. Д. Фауна мира. Птицы: справочник. Москва: Агропромиздат, 1991. 311 с.
14. Гальченко П. Ф. Пернаті друзі. Київ: Урожай, 1992. 189 с.
15. Геренчук К. І. Природа Рівненської області. Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1975. 147 с.
16. Герман В. Е. Охота на болотную и луговую дичь. Москва: Просвещение. 223 с.
17. Голованова Э. Н. Мир птиц. Ленинград: Гидрометеиздат, 1985. 174 с.
18. Горбань І., Бокотей А., Пограничний В. Гніздова орнітофауна Верхньодністровської низовини та її зміна в другій половині ХХ ст. *Наук. зап. держ. природознавчого музею*. 1998. Т. 14. С. 83–89.
19. Горбань І. Орнітоценози торфових боліт Міжріччя Дністра та Бугу. *Вісн. Львів. ун-ту. Серія біологічна*. 2002. Вип. 28. С. 188–199.

Вавдійчик В. А. – студент V курсу факультету
біології та лісового господарства
ВНУ імені Лесі Українки;
Сухомлін К. Б. – д. б. н., професор,
завідувачка кафедри зоології
ВНУ імені Лесі Українки

Еколого-фауністична характеристика шкідників лісу Маневицького району

Постановка проблеми. Шкідники лісу – завжди завдавали великої шкоди лісовому господарству, але за останні десятиліття їх популяція збільшується за рахунок кліматичних змін, виникнення пожеж, буревіїв, посух [1; 4]. Зміни клімату призводять до більш раннього початку розмерзання ґрунту та початку вегетації весною, збільшення тривалості вегетаційного періоду (на 10 днів у Поліссі та Лісостепу), зниження кількості опадів. Такі зміни відбиваються на стані лісової рослинності, темпах росту й розвитку пойкилотермних організмів, у тому числі комах-шкідників, їх паразитів, паразитоїдів і хижаків, взаємодії між кормовими рослинами, фітофагами та ентомофагами.

Комахи-шкідники є не тільки важливою складовою частиною лісової екосистеми і беруть активну участь у колообізі енергії, а й є індикаторами стану цих екосистем [2; 3], тому актуальність обраної теми дослідження не викликає сумнівів.

Мета роботи: встановлення видового складу, чисельності, поширення, особливостей екології комах-шкідників лісу у Маневицькому районі.

Результати дослідження. Дослідження проводились впродовж 2020–2021 рр. в Маневицькому районі в межах сіл Череваха, Городок, Прилісне. Збір комах, фіксація, систематизація матеріалу, використання певних застосувань для збору проб проводились згідно загальноприйнятих методик дослідження наземних членистоногих [4; 5].

На території Маневицького району було виявлено шкідників двох класів: Комахи (Insecta) та Павукоподібні (Arachnida). Клас комах представлений рядами: перетинчастокрилі (Hymenoptera), двокрилі (Diptera), рівнокрилі (Homoptera), лускокрилі (Lepidoptera). Було виявлено представників родин – галиці (Cecidomyiidae), пильщики (Tenthredinidae), справжні попелиці (Aphididae), молі пістрянки (Gracillariidae). До класу павукоподібні належать шкідники підкласу кліщі (Acari) ряду Тромбідіформні кліщі (Trombidiformes) родини – Eriophyidae.

В результаті проведених досліджень доведено, що домінуючими видами (ІД – більше 10 %) серед комах-шкідників є 2 види: попелиця цінара, ялиновий хермес. Масових видів (ІД 5–9,99 %) є 3: короїд непарний багатотісний, короїд-типограф, соснова веретенотісна щитівка. Нечисельних (ІД 1–4,99 %) є 17 видів: грушевий кліщик, липовий кліщик, пильщик вербовий товстотісний, пильщик вербовий листозагортаючий, пильщик вербовий черешково-жилковий, галиця розеткова вербова, галиця в'язова, комарик яворовий, галиця платанова, попелиці в'язово-злакові, попелиця калини, попелиця пізня спіральноголова, міль-пістрянка горішнікова, плодова чохликова міль, сосновий коконопряд, ялинова шишкова листовійка, луботіс великий ялиновий. Малочисельних (ІД 0,1–0,99 %) зареєстровано 8 видів: ялиновий павутинний кліщ, ялиновий пильщик, пильщик сосновий звичайний, пильщик сосновий рудий, великий хвойний рогахвіст, синій сосновий рогахвіст, мільмінуюча гіркокаштанова, великий чорний ялиновий вусач.

Розповсюдженими видами (ІП – 10 %) є один вид – ялиновий хермес. До поширених (ІП 5–9,99 %) належать 4 види: короїд непарний багатодітний, короїд-типограф, соснова веретеноподібна щитівка, попелиця цінара. Непоширених (ІП 1–4,99 %) є 25 видів: грушевий кліщик, липовий кліщик, ялиновий павутинний кліщ, пильщик вербовий товстостінний, пильщик вербовий листозагортаючий, пильщик вербовий черешково-жилковий, ялиновий пильщик, пильщик сосновий звичайний, пильщик сосновий рудий, великий хвойний рогахвіст, синій сосновий рогахвіст, галиця розеткова вербова, галиця в'язова, комарик яворовий, галиця платанова, попелиці в'язово-злакові, попелиця калини, попелиця пізня спіральноголовова, міль мінуюча гіркокаштанова, міль-пістрянка горішнікова, плодова чохликова міль, сосновий коконопряд, ялинова шишкова листовійка, великий чорний ялиновий вусач, лубоїд великий ялиновий.

Висновки. У районі дослідження було виділено декілька екологічних груп шкідників. За об'єктом пошкодження: шкідники листя (50 %), шкідники стовбуру (33 %), шкідники хвої (17 %).

За тривалістю циклу розвитку виділено 3 групи: моновольтинні види (74 %), бівольтинні види (21 %), полівольтинні види (5 %).

За кількістю рослин хазяїв виділено 2 екологічні групи: стенофаги, які заселяють лише один вид рослин-хазяїв, до цієї групи належать 24 види (80 %); евриффаги, що заселяють два або більше видів рослин, до цієї групи належать 6 видів (20%).

Джерела та література

1. Журавлев В. В. Тли (Hemiptera: Aphididae) хвойных пород растений в зеленых насаждениях г. Киева. *Наук. вісн. Ужгород. ун-ту*. Серія: Біологія. 2009. Вип. 25. С. 186–191.
2. Мешкова В. Л., Туренко В. П., Байдик Г. В. Адвентивні шкідливі організми в лісах України. *Вісн. Харк. нац. аграр. ун-ту*. Серія: Фітопатологія та ентомологія. 2014. № 1–2. С. 112–121.
3. Мешкова В. Л. Історія і географія масових розмножень комах-хвоєлистогризів. Харків: Майдан, 2002. 244 с.
4. Мешкова В. Л. Лісова ентомологія в Україні: історія, здобутки й завдання. *Радіоекологія лісів і лісове господарство Полісся України*. Київ: Фітосоціоцентр, 2006. С. 138–148.
5. Мовчанов О. М. Стовбурові шкідники лісу. *Захист рослин*. 2003. С. 27–28.

Веремій Т. Ю. – студентка VI курсу
факультету біології та лісового господарства
ВНУ імені Лесі Українки;

Сухомлін К. Б. – д. б. н., професор,
завідувачка кафедри зоології
ВНУ імені Лесі Українки

Фауністичний аналіз турунів (Carabidae: Coleoptera) Ківерцівського НПП «Цуманська Пуща»

Постановка проблеми. Родина Туруни (Carabidae: Coleoptera) займає в Ківерцівському парку одне з чільних місць серед інших представників ентомофауни, так як є найчисельнішою групою ґрунтових безхребетних та третьою за чисельністю родиною ряду твердокрилих. Вона об'єднує понад 40 тис. видів, які розповсюджені по всій Землі. Для фауни України зазначено 754 видів турунів. О. В. Пучков [1], характеризуючи карабідофауну України, повідомляє, що фауна турунів лісової зони налічує не менше 350 видів. Відомості про жуків-турунів Українського Полісся узагальнені у статті В. Б. Різуна [2]. У цій роботі для Волинського Полісся вказано 148 видів жуків-турунів. Пізніше, кількість видів карабід Волинського (Західного) Полісся збільшилася до 151 [3].

Більшість турунів – мешканці поверхневого шару ґрунту, де відбуваються найважливіші для біогеоценозів процеси трансформації органічних речовин. Це визначає роль турунів як хороших індикаторів ґрунтово-рослинних та кліматичних умов, тому дослідження їх видового складу та чисельності є цікавим та актуальним.

Мета дослідження – встановлення сучасного стану фауни турунів (Coleoptera, Carabidae) Ківерцівського НПП «Цуманська пуща».

Результати дослідження. Дослідження турунів проводили у трьох біотопах Ківерцівського національного парку: на колишньому згарищі, у сосновому лісі, у дубовому лісі.

Склад карабідофауни НПП «Цуманська пуща» визначається географічним положенням території у центрі Європи, особливостями макро- і мікрорельєфу, гідрологічної сітки та спектром рослинних формацій. Загалом, територія парку знаходиться на зандровій рівнині, яка сформувалась під впливом талих льодовикових вод. За рахунок досить різноманітних умов середовища і впливу біоти прилеглих

територій тут формується небагатий, але цікавий в екологічному та фауністичному відношенні комплекс турунів. На території дослідження зареєстровано 39 видів турунів, що належать до 19 родів. Рід *Amara* представлений 6 видами, *Carabus* налічує 5 видів, 8 видів має рід *Pterostichus*. У родів *Bembidion*, *Calathus*, *Calosoma*, *Cychrus*, *Dyschirius*, *Limodromus*, *Nebria*, *Oxypselaphus*, *Poecilus*, *Stomis*, *Synuchus*, *Trechus* зареєстровано по 1 виду. *Harpalus*, *Leistus*, *Agonum*, *Notiophilus* налічують по 2 види.

З метою встановлення спільності карабідофауни у різних біотопах парку підраховували індекс подібності фаун (Чекановського-Соренсена). Найбільшу спільність мають біотопи дубового лісу і згарища (0,48), середній показник спільності властивий для лісових біотопів (0,44), найменша подібність видового складу турунів властива біотопам соснового лісу та згарища (0,28). Загалом індекси спільності видового складу трьох досліджених ділянок невисокі, оскільки число спільних видів низьке. Таку особливість можна пояснити значними відмінностями умов існування турунів, які створюються у різних біотопах парку.

Висновки. На території парку найбільшу кількість видів зареєстровано у дубовому лісі (29) та на згарищі (21), найменшу (8) – у сосновому лісі. Тільки на згарищі зареєстровані 8 видів: *Agonum sexpunctatum*, *Amara communis*, *Amara curta*, *Amara tibialis*, *Bembidion lampros*, *Dyschirius globosus*, *Poecilus versicolor*, *Pterostichus minor*, лише у сосновому лісі виявлено *Amara familiaris*, лише у дубовому лісі трапляються 15 видів: *Agonum gracilipes*, *Amara aenea*, *Calosoma inquisitor*, *Carabus coriaceus*, *Carabus hortensis*, *Harpalus latus*, *Leistus rufomarginatus*, *Leistus terminatus*, *Limodromus assimilis*, *Nebria brevicollis*, *Notiophilus biguttatus*, *Pterostichus melanarius*, *Pterostichus strenuous*, *Stomis pumicatus*, *Synuchus vivalis*.

Загалом зареєстровано 39 видів турунів: найбільшу кількість видів (8) має рід *Pterostichus*, у родів *Amara*, *Carabus* відзначено по 5–6 видів, у родів *Harpalus*, *Leistus*, *Agonum*, *Notiophilus* відзначено по 2 представники, решта родів налічують по 1 представнику.

Джерела та література

1. Пучков А. В. Обзор жуелиц рода *Carabus* L. (Coleoptera, Carabidae) фауны Украины. *Вестник зоологии*. 2008. Т. 43 (3). С. 209–219.
2. Різун В. Б. До фауни жуків-турунів (Coleoptera, Carabidae) Українського Полісся. *Збереження та відтворення біорізноманіття природно-заповідних*

територій: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. присвяченої 10-річчю Рівненського природного заповідника (м. Сарни, 11–13 черв. 2009 р.)/ред. кол.: М. Д. Будз та ін. Рівне: ВАТ «Рівненська друкарня», 2009. С. 535–543.

3. Різун В. Б., Чумак В. О. До вивчення жуків-турунів (Coleoptera, Carabidae) Волинського Полісся. *Природа Західного Полісся та прилеглих територій: зб. наук. пр.* Луцьк, 2010. № 7. С. 149–153.

Вишневська Г. С. – студентка IV курсу факультету фізичного виховання, біології та психології КОГПА імені Тараса Шевченка;
Ковальчук І. П. – студентка I курсу факультету фізичного виховання, біології та психології КОГПА імені Тараса Шевченка;
Бондар О. Б. – к. с.-г. н., ст. викл. кафедри біології, екології та методик їх навчання КОГПА імені Тараса Шевченка

Видове різноманіття лісів державного лісового заказника «Суразька дача»

Постановка проблеми. Державний лісовий заказник «Суразька дача» знаходиться на території державного підприємства «Кременецьке лісове господарство» біля села Сураж, Шумської ОТГ, Кременецького району, Тернопільської області. Загальна площа цього лісового заказника становить 3864 га. Цей лісовий заказник є унікальним високопродуктивним штучно створеним дубово-ясеново-модриновий, сосново-ялиновий лісовий масив [2].

Дослідженням видового різноманіття дерев, червонокнижних видів флори і фауни на території дослідного об'єкта займалися: І. О. П'ятківський [3], В. М. Черняк, Г. Б. Синиця, І. О. П'ятківський [5], Л. І. Ткач, О. Б. Бондар [4], О. Б. Бондар, Л. І. Ткач, В. А. Солодовник [1] та інші.

Метою дослідження було дослідити видове різноманіття лісів державного лісового заказника «Суразька дача».

Матеріали та методики. Для проведення аналізу видового різноманіття лісів державного лісового заказника «Суразька дача», було використано бази даних ВО «Укрдержліспроекту» станом на

01.01.2016. Матеріали лісовпорядкування проаналізували за видами дерев.

Результати дослідження. Видове різноманіття лісів на території дослідного об'єкта є різноманітним та представлено 13 видами дерев (табл. 1). Так, найбільш поширеними є дуб звичайний (*Quercus robur* L.) – 44,9 % від загальної площі вкритої лісовою рослинністю земель та сосна звичайна (*Pinus sylvestris* L.) – 38,3 %.

Таблиця 1

Розподіл площ насаджень лісового заказника за деревними породами

№ з/п	Деревна порода	Площа	
		га	%
1	Акація біла	1,3	0,04
2	Береза повисла	153,6	4,20
3	Бук лісовий	1,0	0,03
4	Верба біла	2,6	0,10
5	Вільха чорна	13,6	0,40
6	Граб звичайний	232,3	6,40
7	Дуб звичайний	1640,7	44,90
8	Дуб червоний	67,2	1,80
9	Клен гостролистий	7,7	0,20
10	Модрина європейська	51,5	1,40
11	Сосна звичайна	1401,1	38,30
12	Ялина європейська	73,5	2,00
13	Ясен звичайний	11,4	0,30
Всього		3657,5	100,00

Частка акації білої (*Robinia pseudoacacia* L.) берези повислої (*Betula pendula* Roth.), бука лісового (*Fagus sylvatica* L.), верби білої (*Salix alba* L.), вільхи чорної (*Alnus glutinosa* (L.) Gaerth.), граба звичайного (*Carpinus betulus* L.), дуба червоного (*Quercus rubra* L.), клена гостролистого (*Acer platanoides* L.), модрини європейської (*Larix decidua* Mill.), ялини європейської (*Picea abies* (L.) H.Karst.) та ясена звичайного (*Fraxinus excelsior* L.) коливається від 0,03 до 6,3 % від загальної площі вкритої лісовою рослинністю земель.

Висновки. Видове різноманіття лісів на території державного лісового заказника «Суразька дача» представлено 13 видами дерев. Так, серед них найбільш представленими є дуб звичайний (44,9 % від загальної площі вкритої лісовою рослинністю земель) та сосна звичайна (38,3 %).

Джерела та література

1. Бондар О. Б., Ткач Л. І., Солодовник В. А. Лісівничо-таксаційна структура лісів у ДП «Кременецьке ЛГ». *Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка*. 2019. № 30. С. 15–23. DOI: <https://doi.org/10.37406/2706-9052-2019-1-2>
2. Державний лісовий заказник «Суразька дача». *Тернопільщина*. URL: <https://irp.te.ua/q-q-2/> (дата звернення 17.04.2022).
3. П'ятківський І. О. Суразька дача. Тернопільський енциклопедичний словник. У 4 т./редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль: Вид.-полігр. комбінат «Збруч». 2008. Т. 3: П–Я. 372 с.
4. Ткач Л. І., Бондар О. Б. Перспективи запровадження екологічної сертифікації лісів у державному підприємстві «Кременецьке лісове господарство» в Тернопільській області. *Вісн. НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.5. С. 132–137.
5. Черняк В. М., Синиця Г. Б., П'ятківський І. О. Унікальні перлини Тернопільщини. Тернопіль: Навч. кн. Богдан, 2014. 354 с.

Грисюк К. П. – студентка III курсу
факультету біології та лісового господарства
ВНУ імені Лесі Українки;
Кузьмішина І. І. – к. б. н., доцент кафедри
ботаніки і методики викладання біологічних
наук ВНУ імені Лесі Українки

**Краєзнавчі знання раритетних видів судинних рослин
заказника «Втенський» у шкільних курсах природознавства
і біології**

Постановка проблеми. Визначна роль у збереженні природного рослинного покриву відводиться поліфункціональним природно-заповідним територіям і, зокрема, заказникам різного статусу. Одним з них у Ковельському районі Волинської області є ботанічний заказник загальнодержавного значення «Втенський» площею 130,0 га, створений у 1980 р. Під охороною перебуває рідкісне оліготрофне лісове болото сфагнового типу з домінуванням пухівково-чагарничково-сфагнових угруповань, що утворилися на торф'яно-болотяних ґрунтах із високим рівнем обводненості і мають важливе гідрологічне значення, як місце оселення численних болотних птахів [2, 130]. Вивчення природи свого краю, виявлення раритетних видів рослин

лежать у основні краєзнавчого принципу викладання у шкільних курсах природознавства та біології.

Мета дослідження – вивчення судинних рослин болотних угруповань і виявлення раритетних видів рослин у ботанічному заказнику «Втенський» для закріплення знань при навчанні природознавства та біології на основі краєзнавчого принципу викладання.

Результати дослідження. З утворенням Шацького національного природного парку територія заказника «Втенський» увійшла до складу НПП (з 2010 р.), що посилює необхідність інвентаризації його флори, уточнення місцезнаходжень рідкісних видів рослин. Зі 48 видів судинних рослин, виявлених нами у результаті досліджень 2020–2021 рр., три види перебувають під охороною Червоної книги України із природоохоронним статусом «вразливий» – журавлина дрібноплода (*Vaccinium microcarpum* (Turcz. ex Rupr.) Schmalh., синонім *Oxycoccus microcarpus* Turcz. ex Rupr.), багаторічні трав'яні комахоїдні рослини росичка англійська (*Drosera anglica* Huds.) і росичка середня (*D. intermedia* Hayne) [3, 423, 424, 429]. Ценопопуляції росичок перебувають в доброму стані. На жаль, за спостереженнями вегетаційного періоду 2021 р. журавлина дрібноплода не плодоносила.

Отриманий інформаційний матеріал можна використати при навчанні шкільних курсів «Природознавство» (5 клас) і «Біологія» (6 клас). Зокрема, при вивченні матеріалу параграфа § 47 «Охорона природи. Червона книга» рекомендовано для кращого засвоєння учнями наводити приклади рослин своєї місцевості, занесених до Червоної книги України [4, 206–210]. Фотографії, екобіоморфологічні характеристики журавлини дрібноплідної, росичок допоможуть учням розпізнати рослини пізніше, під час одноденного походу на територію заказника.

Болото Втенське також може слугувати прикладом верхового болота при вивченні рослинного складу болотяних угруповань § 45 «Рослинні угруповання» [1, 192–193]. У тексті та рисунках параграфа наведено типові види рослин сфагнового болота – мох сфагнум, багно, журавлина, росичка, пухівка, осоки. При демонстрації краєзнавчого матеріалу пропонуємо мохи сфагнум магеллановий (*Sphagnum magellanicum* Brid.) і сфагнум бурий (*S. fuscum* (Schimp.) H.Klinggr.), багно болотяне (*Ledum palustre* L.), пухівка піхвова (*Eriophorum vaginatum* L.), журавлина болотяна (*Vaccinium oxycoccus* L.) і журавлина дрібноплода (*V. microcarpum*), росичка англійська (*Drosera anglica*) і росичка середня (*D. intermedia*).

Висновки. У результаті досліджень флори ботанічного заказника «Втенський» підтверджено факт зростання раритетних видів рослин журавлини дрібноплідної (*Vaccinium microcarpum*), росички англійської (*Drosera anglica*) і росички середньої (*D. intermedia*). Ценопопуляції росичок перебувають в доброму стані, журавлини дрібноплодої – у незадовільному. Інформаційний матеріал про рідкісні та фонові види болотних рослин використовується при вивченні тем шкільних підручників з природознавства «Охорона природи. Червона книга» (5 клас) і біології «Рослинні угруповання» (6 клас) та заняттях краєзнавчого гуртка у закладі загальної середньої освіти І–ІІІ ступеня с. Ростань Шацької селищної ради Волинської області. Готується матеріал для створення екологічної стежки на території заказника.

Джерела та література

1. Біологія: підруч. для 6 кл. закл. заг. серед. освіти/І. Ю. Костіков, Г. В. Ягенська, С. О. Волгін та ін. Вид. 2-ге, доопр. Київ: Вид. дім «Освіта», 2020. 240 с.
2. Карпюк З. К., Фесюк В. О., Антипюк О. В. Втенський. *Природно-заповідний фонд Волинської області: альбом-каталог*. Луцьк, 2018. 138 с.
3. Червона книга України. Рослинний світ/за ред. Я. П. Дідуха. Київ: Глобал-консалтинг, 2009. 900 с.
4. Ярошенко О. Г., Бойко В. М. Природознавство. 5 кл.: підруч. для закл. заг. серед. освіти. Вид. 2-ге, доопр. Київ: Світоч. 224 с.

Дубенчук І. В. – студентка ІІІ курсу
факультету біології та лісового господарства
ВНУ імені Лесі Українки;
Кузьмішина І. І. – к. б. н., доцент кафедри
ботаніки і методики викладання біологічних
наук ВНУ імені Лесі Українки

Лікарські рослини, які лікують захворювання сечовидільної системи людини, у шкільному курсі біології

Постановка проблеми. Фітотерапія (фітолікування, або траволікування) – метод лікування та профілактики захворювань із використанням рослин, що мають лікувальні властивості, і /або препаратів на їх основі. Фітотерапія – це додаткова допомога, яку найчастіше призначають після завершення гострої стадії хвороби. Завдання фітоліку-

вання – посилити дію основних лікарських препаратів, наприклад, антибіотиків та допомогти хворому швидше вилікуватися. Препарати рослинного походження переважно чинять м'яку, часто комплексну дію. Фітопрепарати зазвичай призначають для тривалого лікування хронічних недуг, а також вони ефективні для запобігання розвитку повторних загострень (рецидивів) хвороби [2; 3].

Мета дослідження – виокремлення тем шкільного підручника біології для кращого засвоєння лікарських рослин, які лікують захворювання сечовидільної системи людини.

Результати дослідження. При вивченні судинних рослин з лікувальними властивостями Володимир-Волинського району Волинської області нами виявлено види, знання про які можна поглибити при навчанні біології 6-го класу у зв'язку із реаліями нової української школи. Серед видів рослин, які застосовують для лікування та профілактики сечовидільної системи людини, нами обрано модельні види, які повторюються у різних темах підручника для кращого сприйняття навчального матеріалу (береза, журавлина, морква, м'ята, пирій, петрушка, хвощ польовий, хміль, цибуля, ялиця). Про лікувальні властивості листків берези доцільно розповісти при вивченні берези як листопадного дерева у § 4 «Науковий метод у біології», § 27 «Листок – бічний орган пагона» § 25 «Стебло – осьова частина пагона», § 26 «Будова та функції пагона» [1, 11, 105–106, 111, 113–115]. Водночас немає потреби характеризувати березу як лікарську рослину при згадуванні її у якості світлолюбного та суходольного виду у § 28 «Внутрішня будова листка», § 44 «Екологічні групи і життєві форми рослин», § 45 «Рослинні угруповання» [1, 120, 185, 194]. Про цілющі властивості ягід журавлини слід нагадати при вивченні рослинного складу болотяних угруповань § 45 «Рослинні угруповання» [1, 192–193]. Про використання коренеплода моркви для лікування бажано розповісти при вивченні матеріалу § 24 «Кореневі системи. Видозміни кореня», тому що у підручнику також наводиться згадка про насіння моркви у § 34 «Насінина», § 35 «Плід», морква як холодовитривала рослина – у § 44 «Екологічні групи і життєві форми рослин» [1, 100, 145, 151, 186]. При характеристиці чотиригранного стебла і навхрест-супротивного листкорозміщення м'яти можна відмітити її як лікарську рослину при вивченні пагона у § 26 «Стебло – осьова частина пагона» і § 27 «Листок – бічний орган пагона» [1, 107, 114]. Кореневище пирію як підземний видозмінений пагін із здатністю легко укорінюватися і ста-

вати новою особою слід відмітити як лікарське у вивченні матеріалу § 29 «Видозміни пагона та його частин», § 30 «Вегетативне розмноження рослин», § 44 «Екологічні групи і життєві форми рослин» [1, 121, 127, 187]. Про корисні властивості коренеплоду петрушки можна повідомити лише у § 24 «Кореневі системи. Видозміни кореня» [1, 100]. Лікувальними властивостями володіє трава хвоща польового, вивчення особливостей будови пагона якого наводиться у § 39 «Плауни і хвощі» [1, 166-167]. Прикладом суцвіття головка у § 33 «Суцвіття» розглядаються «шишки» хмелю, які використовують для лікування сечовидільної системи, а при характеристиці його життєвої форми як трав'янистої ліани у § 44 «Екологічні групи і життєві форми рослин» вже немає сенсу зосереджувати увагу [1, 142, 187]. Про лушпиння цибулі як лікарську сировину доцільно згадати при виконанні практичної роботи 2 «Виготовлення мікропрепаратів шкірки луски цибулі та розгляд її за допомогою оптичного мікроскопа», коли відокремлюють верхню соковиту луску, та при розгляді видозмінених у соковиті луски листків цибулі городньої, що виконують функцію запасання поживних речовин у § 29 «Видозміни пагона та його частин». Проте при вивченні матеріалу § 20 «Будова молоді рослини» і § 34 «Насінина» про наявність у проростка цибулі лише однієї сім'ядолі та розгляді зрізу насінини цибулі недоречно нагадувати про цілющі властивості рослини [1, 40, 82, 122, 145]. При вивченні ялиці у § 26 «Стебло – осьова частина пагона» у якості дерева-довгожителю (500–700 років) та джерела отримання живиці (смоли, що накопичується у спеціальних каналах у деревині) у § 41 «Голонасінні» доречно згадати про лікувальні властивості [1, 111, 174].

Висновки. Інформаційний матеріал про лікарські рослини, які лікують захворювання сечовидільної системи людини, використовується при вивченні тем шкільного підручника з біології для 6-го класу «Вступ. Що таке життя і як його досліджують», теми 1 «Клітина», теми 3 «Квіткова рослина», теми 4 «Різноманітність рослин» та заняттях краєзнавчого гуртка у закладі загальної середньої освіти «Губинська гімназія» Затурцівської сільської ради Володимир-Волинського району Волинської області.

Джерела та література

1. Біологія: підруч. для 6 кл. закл. заг. сер. освіти/І. Ю. Костіков, Г. В. Ягенська, С. О. Волгін та ін. Вид. 2-ге, доопр. Київ: Вид. дім «Освіта», 2020. 240 с.

2. Мамчур Ф. І. Лікування сечокам'яної хвороби травами. Київ: Здоров'я, 1974. 80 с.
3. Товстуха Є. С. Фітотерапія. Київ: Здоров'я, 1991. 304 с.

Костючик Л. С. – студентка VI курсу
факультету біології та лісового господарства
ВНУ імені Лесі Українки;
Іванців О. Я. – к. пед. н., доцент кафедри
ботаніки і методики викладання природничих
наук ВНУ імені Лесі Українки

Формування комунікативних компетентностей учнів на уроках ботаніки як шлях до становлення екологічного мислення

Постановка проблеми. Проблема формування комунікативних компетентностей учнів, як ніколи, є сьогодні актуальною. Це пов'язано, в першу чергу, з тим, що сучасні здобувачі середньої освіти мають необмежений доступ до інтернет ресурсів, які, хоч і полегшують доступ і пошук інформації, але часто замінюють живе спілкування. Це є причиною погіршення рівня комунікативних умінь і навичок дітей шкільного віку.

Часто учням важко вдається висловлювати власні думки, висновки, описати спостереження чи досвід певної дослідницької діяльності; та й розвиток інших комунікативних вмінь дітей середнього шкільного віку, як ніколи, потребує ще більшої уваги вчителів-предметників. Тому компетентісно орієнтоване навчання базується на реалізації компетентісного підходу в освіті з усіх предметів [2, 21]. Так і на уроках ботаніки передбачено формування навчально-комунікативних умінь і навичок, яке полягає в оволодінні учнем способами побудови усної та письмової мови залежно від умов спілкування з учителем та однокласником у ході навчальної роботи [2, 141].

Актуальною також є проблема становлення і розвитку екологічного мислення як забезпечення наступності від початкової школи до середньої ланки загальних закладів освіти. Для школи важливо брати участь у розв'язанні освітніх питань задля екологічної безпеки і ста-

лого розвитку [1]. Педагогу також слід врахувати, що учні прагнуть здобувати нові знання, будучи активними учасниками, а то й організаторами. Вони не бояться висловлювати свою думку, критику, не бояться бути почутими, поставити запитання, яке вимагає відповіді, що не обмежується рамками освітньої програми. На таких уроках вчитель має стати ненав'язливим, часто непомітним керівником, який зуміє почути, помітити, підтримати, спрямувати на шлях до вирішення проблеми. В цьому педагогу допоможуть різноманітні методи і прийоми співпраці учителя та учня, результатом якої стануть бажання оберігати все живе, що їх оточує та оволодіння комунікативними вміннями на достатньому та високому рівнях [3, 25].

Мета дослідження: розширити знання і навички застосування педагогічних методів і засобів на уроках ботаніки, що сприятимуть активному формуванню комунікативних компетентностей учнів; розкрити необхідність застосування цих методів і засобів в навчальному процесі вчителя-біолога з метою забезпечення наступності у вирішенні освітніх питань щодо екологічного виховання.

Результати досліджень, які проводилися в ЗЗСО «Грудківський ліцей» Камінь-Каширського району, підтвердили актуальність цієї роботи. Так для розвитку комунікативних навичок здобувачів середньої освіти закладу на уроках ботаніки вдавалася до застосування різноманітних інтерактивних методів та прийомів навчання, таких як «Мозковий штурм», «ПРЕС», «Дерево рішень», «Я знав/Я дізнався», «Мікрофон», «Хто я?», «Рольова гра», «Робота в парах» та ін., які спонукали учнів до обговорення поставлених питань, ведення діалогів під час роботи в парах та групах; школярі активно доводили власні судження щодо вирішення задач тощо. В підсумку такої роботи було відмічене, по-перше, підвищення рівня якості біологічної освіти учнів шляхом вдосконалення майстерності самого педагога, що є беззаперечною умовою для того, щоб кожний учень відчув важливість знань з ботаніки та виявляв інтерес до предмета; по-друге, виховання компетентнісної особистості, здатної до застосування отриманих знань і навичок у повсякденному житті, чим забезпечується реалізація концепції «Нової української школи» і Закону України «Про освіту».

Висновок. У результаті проведених досліджень встановлено, що формування комунікативних компетентностей учнів на уроках бота-

ніки активно сприяє розвитку навичок спілкування, виведення власних висновків, вміння домовлятися, працювати колективно, в парах, доводити власну думку, позицію щодо вирішення поставленої проблеми чи задачі.

Джерела та література

1. Закон України «Про освіту». URL: zakon.rada.gov.ua
2. Матяш Н. Ю., Коршевнік Т. В., Козленго О. Г. Навчання біології учнів основної школи: метод. посіб. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2019. 204 с.
3. Салівон Н. В. Формування ключових компетентностей на уроках біології через використання сучасних інноваційних педтехнологій. *Біологія: наук.-метод. журн.* 2016. № 22–24. С. 25–36.

Купрійчик Д. В. – студентка V курсу
факультету біології та лісового господарства
ВНУ імені Лесі Українки

Функціональний стан дихальної системи студентів чоловічої статі

Постановка проблеми. Дуже часто в літературі наводяться дані про те, що у студентів під час навчання у вищому навчальному закладі спостерігаються фізіологічні здвиги у тих чи інших системах [4]. Ці зміни є результатами не специфічних (кліматичні, епідеміологічні) та специфічних факторів (фізіологічні, низький рівень рухової активності, не правильний спосіб життя і т. д.). Найбільш чітко це проявляється саме у дихальній системі, тому на сьогодні є актуальним вивчення показників дихання, як критеріїв оцінки стану здоров'я, адже ця система є однією з головних систем життєзабезпечення [2], від якої залежить адаптація організму до фізичних, соціальних та психоемоційних впливів, що є дуже важливим для життя сучасного молодого населення.

Мета дослідження: оцінити функціональний стан дихальної системи студентів чоловічої статі. У дослідженні взяли участь 217 чоловіків, які навчаються на різних факультетах Волинського національного університету ім. Лесі Українки, віком 17–22 роки; здорові за

даними соматичного і психоневрологічного обстеження. Всі досліджувані були ознайомлені з умовами експерименту і виявили добровільну згоду на участь у ньому. Визначали такі показники: життєву ємність легень (ЖЄЛ), час затримки дихання на вдиху, час затримки дихання на видиху, частоту серцевих скорочень, масу тіла та зріст. Розраховували такі показники: належні показники життєвої ємності легень, життєвий індекс, індекс гіпоксії, індекс Скибінської.

Результати дослідження. Показники ЖЄЛ досліджуваних чоловіків знаходилися в межах від 1 л до 6,5 л. При цьому зріст досліджуваних коливався від 156 см до 202 см. Отримані значення життєвої ємності легень порівнювалися з належними величинами цього показника, які розраховувалися за формулою, яка враховує вік, стать і зріст людини [1]. Встановлено, що у 64,5 % ЖЄЛ відповідала фізіологічній нормі. Тільки в групі 17-річних досліджуваних нами виявлене переважання осіб, чиї показники ЖЄЛ були нижчими норми. Крім того, ми проаналізували коефіцієнти кореляції між показниками ЖЄЛ і показниками зросту для всієї вибірки і окремо для кожної вікової групи. Загалом коефіцієнти кореляції мали додатні значення, що свідчить про прямий зв'язок між досліджуваними параметрами. Однак, рівня статистичної достовірності досягають тільки кореляції для всієї вибірки. Але варто зазначити, що сам коефіцієнт кореляції є дуже низьким. Всі інші зв'язки є статистично не достовірним.

Значення життєвого індексу розраховувались за формулою [5] та знаходилися в межах від 12,0 до 76,8 мл/кг. Нормі відповідали значення ЖІ лише у 18 % досліджуваних.

Показники затримки дихання на вдиху коливалися в межах від 6 до 115 с. Аналіз за віком показав, що в групах 20-ти і 22-річних юнаків було явне переважання осіб з відмінними показниками затримки дихання на вдиху. В усіх інших групах переважання осіб з тими чи іншими показниками виконання проби Штанге було відносним.

Показники затримки дихання на видиху коливалися в межах від 10 до 90 с. У межах окремих вікових груп розподіл досліджуваних за рівнями виконання проби Генча суттєво відрізнявся. Так, наприклад, в групі 18-річних юнаків не було жодної особи, яка виконала пробу Генча на «відмінно». В той же час в групі 22 років не було виявлено жодної особи, у якої виконання проби Генча відносилось б до рівня «незадовільно».

Значення індексів гіпоксії розраховувались за формулою [3] та коливалися в межах від 0,153 до 1,36. У 63 % обстежених студентів ІІ відповідали нормі, або перевищували норму. Проте, в групі 17-ти, 18-річних переважали особи, в яких індекси гіпоксії були нижчими норми.

Індекси Скибінської знаходилися в межах від 170 до 4900. У більшості досліджених студентів індекси Скибінської були нижчими норми. За цим показником різко виділяється група 17-річних студентів, де не було виявлено жодної особи із нормальними значеннями індексу Скибінської.

Висновки. Показники ЖЄЛ у більшості юнаків відповідали належним величинам для відповідного віку та антропометричних даних. У переважної більшості досліджених юнаків різного віку показники ЖІ нижчі норми. Більшість досліджуваних мала «відмінний» і «добрий» рівні часу затримки дихання на вдиху та «задовільні» і «незадовільні» показники часу затримки дихання на видиху. Отримані результати є свідченням того, що студенти недостатньо тренують апарат зовнішнього дихання. У двох третин обстежених студентів ІІ відповідали нормі, або перевищували норму. Більшість студентів мали індекси Скибінської нижче норми, що у комплексі з іншими показниками свідчить не тільки про недостатню тренуваність дихальної системи, а й про розбалансованість організму студентів в цілому.

Джерела та література

1. Гриньків М. Я., Вовканич Л. С., Музика Ф. В. Спортивна морфологія (з основами вікової морфології): навч. посіб. Львів: ЛДУФК, 2015. 304 с.
2. Задишка. Асфіксія. Періодичне дихання: метод. вказівки з дисц. «Патологічна фізіологія» для студ.-бакалаврів (спец. «Сестринська справа»)/упоряд.: О. В. Ніколаєва, О. М. Шевченко, О. О. Павлова та ін. Харків: ХНМУ, 2016. 12 с.
3. Маліков М. В., Свасьєв А. В., Богдановська Н. В. Функціональна діагностика у фізичному вихованні і спорті: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Запоріжжя: ЗДУ, 2006. 227 с.
4. Тырнова Е. В. Работоспособность и функциональное состояние организма студентов. Ленинград, 1987. С. 48–52.
5. Чижик В. В. Оздоровча фізична культура в умовах проживання на радіоактивно забруднених територіях. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. 197 с.

Мельничук М. М. – студентка IV курсу факультету біології та лісового господарства ВНУ імені Лесі Українки;

Голуб В. О. – к. с.-г. н., доцент кафедри ботаніки і методики викладання природничих наук ВНУ імені Лесі Українки

Біопродуктивність культурних рослин роду *Avena* L. та їх використання при вивченні курсу біологія

Постановка проблеми. Однією з причин низької врожайності вівса є відсутність науково-обґрунтованої технології його вирощування з урахуванням біологічних особливостей культури. У зоні Полісся і Лісостепу України недостатньо вивчений вплив доз мінеральних добрив, способів основного обробітку ґрунту на ріст, розвиток та формування продуктивності рослин вівса, не встановлено резерви підвищення урожайності зерна та його якості залежно від цих агроприйомів. Водночас, завдяки удосконаленню окремих елементів технології вирощування вівса можливо забезпечити високу продуктивність рослин та стабільну по роках урожайність зерна. Цю неவிбагливу зернову культуру можна успішно вирощувати на шкільних дослідних ділянках [1, 16].

Мета дослідження – вивчити особливості формування продуктивності та якості зерна вівса посівного залежно від доз мінерального добрива та сорту для умов Волинської області та розглянути можливість використання результатів досліджень у шкільному курсі біологія згідно календарно-тематичного планування. Робота виконувалася в умовах Інституту сільського господарства Західного Полісся НААН. Нами було здійснено аналіз та узагальнення літературних джерел, опрацьовано результати експериментальних досліджень, одержаних науковцями інституту та обґрунтовано використання результатів дослідження при вивченні курсу біологія.

Результати дослідження. Проведено теоретичне узагальнення та вирішення задачі підвищення продуктивності та якості зерна вівса залежно від сортових особливостей та технологічних прийомів його вирощування. Отримані результати досліджень можливо використовувати у шкільному курсі «Біологія».

Максимальний відсоток збереженості рослин на період повної стиглості зерна (86,0–87,8 % залежно від сорту) виявлено на фоні $N_{90}P_{90}K_{90}$. Внесення мінеральних добрив збільшує кількість продуктивних стебел вівса на 22–43 шт./м² залежно від сорту та дози добрива. Коефіцієнт продуктивного кушіння при внесенні добрив у дозах підвищувався на 5–6 % порівняно з неудобреним контролем. Внесення мінеральних добрив у різних дозах підвищувало урожайність сортів вівса на 0,12–0,14 т/га або на 8,2–9,6 % порівняно з неудобреним фоном. Максимальний рівень продуктивності посіву забезпечувало вирощування сорту Бусол по фоні удобрення $N_{90}P_{90}K_{90}$, який у середньому за роки досліджень склав 2,36 т/га. Вміст білка в зерні досліджуваних сортів варіював залежно від дози удобрення від 8,2 до 10,8 %. на фоні $N_{90}P_{90}K_{90}$, що на 2,2–2,5 відсотки більше порівняно із контролем. Внесення добрив дещо зменшувало плівчастість зерна на 2,1–3,7 % та підвищувало натуру зерна на 4,6–10,6 % (у середньому по сортах). Згідно вимог ДСТУ, зерно вівса сорту Бусол на фоні $N_{90}P_{90}K_{90}$ відповідало першому, а зерно сорту Деснянський – другому класу якості і було придатне для виготовлення дитячого харчування.

Завдяки дослідницькій роботі на ділянці згідно державних вимог учні 6 класу при вивченні біології, розділі 3 – Рослини, тема 4 – Різноманітність рослин, Покритонасінні (8 год), урок 50 – Сільськогосподарські рослини наводять приклади культурних рослин, що зростають на території України, сорти, використання їх людиною; розпізнають види рослин свого регіону; пояснюють значення рослин у житті людини; порівнюють будову різних класів і родин, практичну цінність різних видів культурних рослин; застосовують знання задля створення умов оптимального росту і розвитку культурних рослин; дотримуються правил вирощування культурних рослин [2].

При вивченні біології та екології у 10 класі згідно календарно-тематичного планування у вступі (10 год), зокрема теми «Науковий метод пізнання», розглядаються загальнонаукові методи дослідження, принципи планування біологічного та екологічного дослідження, формулювання проблеми, мети, завдання дослідження, визначення об'єкту і предмету дослідження, що ми і показали на прикладі нашої наукової роботи [3].

Важлива робота може бути проведена при систематичному веденні фенологічних спостережень за фазами росту і розвитку вівса,

реакції сортів на різні дози елементів мінерального живлення рослин, а також на контрольному варіанті без удобрення, коли використовується потенційна родючість ґрунту. Завдяки проведенню лабораторних робіт по визначенню інтенсивності дихання і фотосинтезу, учні зможуть пояснити та охарактеризувати начебто протилежні за енергетичною сутністю процеси – катаболітичні та синтетичні, але їх протікання у рослині створює метаболічну рівновагу як головну умову гомеостазу. Не менш важливим є формування в учнів ключової компетентності щодо розуміння унікальності фотосинтезу у рослин, який є основою енергетичної піраміди у біосфері.

Висновки. Вивчивши можливості використання результатів дослідження в шкільному курсі біології ми встановили, що вирощування вівса буде цікавим та необхідним при організації та проведенні робіт на шкільній навчально-дослідній земельній ділянці у відділі польових культур, а також селекційно-генетичному відділку Нововолинського ліцею № 5. Зважаючи на різноплановість відділів при такій організації роботи можна розраховувати на залучення школярів 6–10 класів.

Джерела та література

1. Павленко Т. В. Використання мінеральних добрив при вирощуванні вівса. *Вісн. Львів. держ. аграр. ун-ту*. Львів, 2016. Вип. 12 (2). С. 15–18.
2. URL: <https://www.schoollife.org.ua/kalendarno-tematychne-planuvannya-biolohiya-6-klas-2020-2021-n-r/>
3. URL: <https://www.schoollife.org.ua/kalendarno-tematychne-planuvannya-biolohiya-10-klas-2020-2021-n-r/>

Монич Є. Ф. – магістр факультету біології та лісового господарства ВНУ імені Лесі Українки;
Голуб С. М. – к. с.-г. н., доцент кафедри лісового та садово-паркового господарства ВНУ імені Лесі Українки

Особливості природного поновлення деревостанів у ДП «Шацьке учбово-досвідне лісове господарство»

Постановка проблеми. Природне поновлення є одним із ефективних методів відтворення лісів. Такі ліси більш продуктивніші та

стійкіші до різноманітних хвороб, що на даний час дуже актуально. Виживають більш біологічно стійкі рослини, але розміщення їх на ділянці нерегулярне, яке характерне для природних лісів. Воно більш економне та скорочує період лісовирощування на 10–15 років і потребує значно менших зусиль та витрат коштів, ніж створення лісових культур [1, 124].

Мета дослідження – є вивчення стану природного поновлення сосни звичайної та інших деревних порід в умовах ДП «Шацьке УДЛГ».

Природне поновлення деревостанів ДП «Шацьке УДЛГ» вивчали в умовах свіжого бору та вологого субору за методикою В. Г. Нес-терова шляхом закладання на тимчасових пробних площах облікових площадок [2, 18]. Всього було закладено 8 ТПП розміром 50×50 м: 4 – на зрубках і 4 – під наметом лісу.

Результати дослідження. Результати обліку природного поновлення під наметом лісу свідчать, що в даних природних умовах по кількісному показнику переважає сосна звичайна, на другому місці знаходиться береза повисла. Результати обліку природного поновлення на зрубках показують, що сосна звичайна та береза повисла мають рівнозначні кількісні показники. Осика, як і в попередньому випадку займає третє місце.

На вирубках проводять розпушування поверхні ґрунту при відсутності задерніння агрегатами на базі легких тракторів. Можна застосовувати також дискові культиватори. Потрібно, щоб лісова підстилка перемішувалася з мінеральною частиною ґрунту. Якщо є можливість, застосовують трактори типу МТЗ-82 з лісовою фрезою. На задернілих ділянках лісу доцільно прокладати борозни лісовими плугами. У цьому випадку борозни виконують функцію дренажу, а самосів з'являється на гребенях борозен. Спеціальне розпушування ґрунту потрібно проводити перед або відразу ж після опадання насіння [3, 134].

У ДП «Шацьке УДЛГ» регулярно проводять догляд за природним поновленням сосни звичайної, що зводиться до ліквідації конкуренції – заглушення (березою та осикою). При цьому обламують гілки та верхівки другорядних порід; обкошують поновлення спеціальними косами (мотокущорізами) з метою знищення бур'янів, вида-

лення небажаної деревної рослинності, порослі малоцінних порід; вми-
нання рослинності навколо поновлення. Завдяки проведенню таких
заходів значно покращується стан ґрунту, водний та температурний
режим, забезпечується комфортні умови для розвитку молодих рослин.

Аналізуючи дані нормативно-технологічних карт на створення
лісових культур та на сприяння природному поновленню лісу у Рос-
танському лісництві ДП «Шацьке учбово-досвідне лісове господар-
ство», слід відзначити, що собівартість створення лісових культур
становить 10238,25 грн/га, а сприяння природному поновленню –
4448,29 грн/га, що в 2,3 раза дешевше.

Висновки. Цінність сосни звичайної природного поновлення по-
лягає в їх біологічній стійкості та довговічності. На зрубках поновлен-
ня природним шляхом відбувається задовільно, хоча й переважають
другорядні породи (береза, осика). В результаті цього процесу йде
небажана зміна порід. Одно- і дворічний самосів сосни звичайної від-
значається високою вразливістю до несприятливих чинників і його
кількість з віком різко зменшується, що вказує на необхідність прове-
дення ретельного догляду за ним з метою захисту його від бур'янів і
небажаної деревної рослинності. Інтенсивність появи природного
поновлення сосни звичайної в регіоні досліджень залежить від міне-
ралізації ґрунту та відстані, яка повинна бути не менше 60 м від від-
стін лісового насадження. Визначальним екологічним чинником, що
впливає на збереження, ріст і розвиток самосіву і підросту сосни зви-
чайної, є низька освітленість, яка є під наметом насаджень, що може
призводити до його загибелі. Сприяння природному поновленню в
2,3 раза дешевше, ніж створення лісових культур.

Джерела та література

1. Ковалевський С. Б. Природне поновлення сосни звичайної у свіжих суборах
при різній інтенсивності розростання трав'яних рослин. *Наук. вісн. НАУ*.
Київ, 2004. Вип. 71. С. 122–130.
2. СОУ 02.02–37–476:2006. Площі пробні лісовпорядні. Метод закладання.
26.12.2006. Київ: Мінагрополітики України, 2006. 32 с.
3. Українська енциклопедія лісівництва/за ред. С. А. Генсірука. Львів: НВФ
«Українські технології», 2007. Т. 2. 421 с.

Моцюк М. І. – магістерка I курсу факультету біології та лісового господарства

ВНУ імені Лесі Українки;

Коцун Л. О. – к. б. н., доцент кафедри ботаніки і методики викладання природничих наук ВНУ імені Лесі Українки

Відділ *Gymnospermae* в зелених насадженнях міста Луцька

Представникам відділу *Gymnospermae* завдяки високим санітарно-гігієнічним та естетичним властивостям належить провідна роль в озелененні міста Луцька. Крім того, більшість з них виконують свої декоративні властивості цілорічно.

Мета роботи. З'ясувати видовий склад рослин відділу *Gymnospermae* в зелених насадженнях міста Луцька.

В результаті польових обстежень в зелених насадженнях міста Луцька нами виявлено 26 видів та 39 декоративних форм дерев та чагарників з відділу *Gymnospermae*, які відносяться до 11 родів та 3 родин (*Cupressaceae*, *Pinaceae*, *Taxaceae*). За видовим складом найбагатшими є родини *Cupressaceae* (13 видів) та *Pinaceae* (12 видів) (табл. 1). У родовому спектрі виключна більшість належить роду *Picea* та *Chamaecyparis* – по 4 види.

Таблиця 1

Родинний та родовий спектр відділу *Gymnospermae* в зелених насадженнях міста Луцька

Родина	Рід	Кількість видів
<i>Cupressaceae</i>	<i>Chamaecyparis</i>	4
	<i>Thuja</i>	1
	<i>Platycladus</i>	1
	<i>Juniperus</i>	5
	<i>Metasequoia</i>	1
	<i>Microbiota</i>	1
<i>Pinaceae</i>	<i>Abies</i>	2
	<i>Picea</i>	4
	<i>Pinus</i>	3
	<i>Larix</i>	2
	<i>Pseudotsuga</i>	1
<i>Taxaceae</i>	<i>Taxus</i>	1

За життєвими формами досліджувані рослини розподілені наступним чином: дерев – 18 видів, кущів – 8. Вічнозеленими є 23 види, листопадними 2 види з роду *Larix*, гілкопад властивий *Metasequoia glyptostroboides* Hu and W. C. Cheng.

Представники відділу *Gymnospermae* за класами висоти розподілені наступним чином. До групи дерев І класу висоти належить 6 видів, дерев ІІ класу висоти належить 3 види, дерев ІІІ класу висоти – 9 видів. З кущів найчисленніша є група з середніми розмірами – 5 видів.

Аналіз вікової структури зелених насаджень міста Луцька засвідчив, що більшість рослин віком понад 50 років, що свідчить проте, що вони були висаджені у другій половині минулого століття, коли здійснювалося масове планове озеленення міст України. Едифікаторами зелених насаджень міста Луцька є *Thuja occidentalis* L., *Picea pungens* Engelm., *Juniperus sabina* L. З декоративних форм найчастіше трапляється в озелененні міста *Thuja occidentalis* 'Columna', *Juniperus sabina* 'Tamariscifolia', *Picea pungens* 'Argentea'.

Таким чином, в зелених насадженнях міста Луцька зростає значна кількість видів та декоративних форм рослин відділу *Gymnospermae*, які мають важливе значення в практиці зеленого будівництва, засвідчили свою толерантність в умовах культури та можуть слугувати базою для насінневого і вегетативного розмноження для озеленення новозбудованих районів міста.

Джерела та література

1. Анотований каталог різновидів, культиварів і форм деревних рослин. Ч. І. Голонасіні (Полісся, Лісостеп та Карпати України)/редкол.: С. І. Кузнецов, І. С. Маринич, Ю. О. Клименко. Київ: Фітосоціоцентр, 2008. 164 с.
2. Дендрофлора України. Дикорослі та культивовані дерева й кущі. Голонасіні/за ред. С. І. Кузнецова. Київ: Виша шк., 2001. 205 с.

Музика І. М. – студент ІІІ курсу
факультету агротехнологій і екології
Львівського національного
університету природокористування;
Завірюха П. Д. – к. с.-г. н., професор,
завідувач кафедри генетики, селекції та
захисту рослин Львівського НУП

Селекція гібридів картоплі з інтенсивним формуванням урожаю та іншими цінними господарськими ознаками

Постановка проблеми. У вирішенні глобальної проблеми забезпечення людства продуктами харчування, особливе місце відводиться картоплі. Серед продовольчих сільськогосподарських культур кар-

топля нині займає четверте місце у світі після кукурудзи, пшениці та рису і надалі залишатиметься «їжею Богів», як її колись благовісно нарекли інки та ацтеки.

Різностороннє використання картоплі свідчить про ту ключову роль, яку вона відіграє і надалі відіграватиме для людської цивілізації як унікальна і незамінна культура. Тому нароснування виробництва картоплі залишається актуальним завданням як науковців, так і практиків. Окрім технологічних, організаційних і матеріально-технічних аспектів підвищення врожайності картоплі, її селекція залишається одним із найбільш ефективних напрямів інтенсифікації картоплярства. У зв'язку з цим, створення високоякісних сортів «другого хліба» з високим потенціалом продуктивності, якості врожаю, стійкістю до біотичних та абіотичних факторів та доброю лежкістю бульб при зберіганні – основне завдання селекційних установ та їх селекційних програм.

Мета дослідження. З метою реалізації програм з прикладної селекції картоплі, у Львівському НУП при створенні вихідного селекційного матеріалу, проводять ступінчасті міжсортіві схрещування, ідеологія яких полягає у поєднанні в одному генотипі комплексу цінних господарських ознак, які притаманні вихідним батьківським формам. Зокрема, вихідними батьківськими формами при створенні нових гібридів, які були предметом наших досліджень, слугували наступні сорти картоплі української селекції: Бородянська рожева, Водограй, Воля, Гібридна 14, Західна, Зов, Ліщина, Львів'янка, Оксамит, Повінь, Світанок київський і сорти зарубіжної селекції – Невська (Російська Федерація), Сузор'є (Республіка Білорусь), *Aminca* (Нідерланди), *Sante* (Нідерланди), гібрид *SVP* (Нідерланди).

Метою досліджень, проведених у 2020–2021 рр. на темно-сірих опідзолених ґрунтах (зона західного Лісостепу), була комплексна оцінка новостворених міжсортівіх гібридів картоплі селекції Львівського НУП за їх господарськими і біологічними ознаками. Вивчали 9 гібридів різних груп стиглості. Стандартом у групі середньоранніх форм використаний сорт Водограй, середньостиглих – Воля і середньопізніх – Західна. Усі дослідження проведені у відповідності з вимогами методики досліджень по культурі картоплі.

Результати дослідження. Проведеними дослідженнями встановлено, що міжсортівіа гібридизація картоплі дозволяє поєднати у новостворених гібридів потенційно високу продуктивність – 40–50 т/га

і вище, інтенсивне формування урожаю бульб з підвищеним умістом у них крохмалю – 15–17 %) та високою польовою стійкістю рослин (бадилля) проти фітофторозу – на рівні 7–9 балів за міжнародною 9-ти бальною шкалою (табл. 1).

Таблиця 1

Основні господарсько-цінні характеристики нових міжсорткових гібридів картоплі селекції Львівського НУП, сер. за 2020–2021 рр.

Назва сорту, схрещування	Селек- ційний номер	Вро- жай, т/га	До St		Уміст крох- малю, %	До St	Стійкість до фітофтори, бал		
			т/га	%			1 оц.	2 оц.	3 оц.
Середньоранні форми									
Водограй	St	33,6	—	—	14,6	—	8	6	5
Світанок київсь- кий х (Західна х Повінь)	16/1-12	37,1	+3,5	10,4	14,8	+0,2	9	7	6
Західна х (Зов х Невська)	14/9-30	36,4	+2,8	8,3	16,9	+2,3	8	7	5
Бородянська рожева х Сузор'є	02/10-40	38,9	+5,3	15,8	17,6	+3,0	9	8	7
Середньостиглі форми									
Воля	St	37,4	—	—	14,0	—	8	7	5
Західна × Водограй	11/4-1	50,5	+13,1	35,0	15,8	+1,8	9	8	7
(Західна × Aminca) × (Воля × Ліщина)	14/16-2	45,9	+8,5	22,7	17,3	+3,3	9	9	6
(Західна × Sante) × (Воля х Ліщина)	15/5-19	38,0	+0,6	1,6	16,9	+2,9	9	8	7
Середньопізні форми									
Західна	St	30,3	—	—	14,9	—	7	6	4
[(Гібридна 14 × Львів'янка) × SVP)] × Західна	11/3-2	38,2	+7,9	26,1	17,2	+2,3	8	8	7
Західна × (Боро- дянська рожева × Оксамит)	11/15-12	36,5	+6,2	20,5	14,5	-0,4	9	8	7
(Західна × Sante) × (Воля × Ліщина)	16/17-1	43,3	+13,0	42,9	17,5	+2,6	7	7	6
НІР05		1,42	—	—	0,35	—	—	—	—

Також встановлено, що за рівності агротехнічних і агрокліматичних факторів вирощування картоплі (тип ґрунту, удобрення, температурний режим, кількість опадів), динаміка формування врожаю бульб визначається біологічними (генотипічними) особливостями конкретної гібридної форми, одержаної методом міжсорткової ступінчастої гібридизації.

Висновки. На основі проведених досліджень з комплексної оцінки господарських і біологічних ознак нових міжсорткових гібридів картоплі селекції Львівського НУП, виділено і відібрано середньоранній гібрид 02/10-40 (Бородянська рожева × Сузор'є), середньостиглий гібрид 11/4-1 (Західна × Водограй) і середньопізній гібрид 6/17-1 [(Західна × *Sante*) × (Воля × Ліщина)], які істотно переважають відповідні стандарти за комплексом господарсько-цінних ознак. Пропонується продовжити з ними подальшу селекційну роботу згідно схеми селекції картоплі, інтенсивно розмножувати і готувати для передачі у Державне сортовипробування як кандидатів у нові сорти цієї культури.

Новосад А. В. – студентка IV курсу
факультету біології та лісового господарства
ВНУ імені Лесі Українки;

Кузьмішина І. І. – к. б. н., доцент кафедри
ботаніки і методики викладання біологічних
наук ВНУ імені Лесі Українки

Систематичні особливості водних і прибережно-водних видів судинних рослин річки Турія у Ковельському районі Волинської області

Постановка проблеми. Рослинний світ перезволожених територій, що відрізняється інтразональністю та специфічними особливостями структури і функціонування, на сучасному етапі все більше піддається антропогенному пресингу внаслідок проведення гідробудівництва, забруднення водного та повітряного басейнів, розширення об'ємів використання фітомаси у господарстві. Тому у останні десятиліття вчені спрямовували свої дослідження на вивчення змін рос-

линного покриву, зокрема, поруч із дослідженнями місцезнаходжень рідкісних та зникаючих видів водні види рослин привертають увагу як індикатори забруднення води.

Дослідженням зникаючих видів поліської флори на Волині займалися Т. Л. Андрієнко, О. І. Прядко, В. В. Коніщук, співробітники кафедри ботаніки Луцького педінституту імені Лесі Українки (нині – Волинського національного університету імені Лесі Українки) [3]. Проте відсутність флористичних досліджень водних та прибережно-водних судинних рослин р. Турії в межах Ковельського району й зумовило актуальність теми наукового дослідження.

Мета дослідження – вивчення водних та прибережно-водних судинних рослин р. Турії у Ковельському районі Волинської області.

Результати дослідження. У фізико-географічному плані новостворений Ковельський район [4] розташований у північно-західній частині Поліської низовини. Ця низинна рівнина с абсолютними висотами в межах 160–180 м перебуває під впливом м'якого і вологого клімату. За геоботанічним районуванням України регіон дослідження належить до Ковельського підрайону Ковельсько-Маневицького району Західнополіського (Ковельсько-Сарненського) округу Поліської підпровінції Східноєвропейської провінції Європейської широколистяної області, де переважають соснові ліси чорницево-зеленомохові та евтрофні осоко-гіпнові болота [1; 2].

Виявлені у результаті досліджень протягом вегетаційних періодів 2020–2021 рр. 48 видів водних та прибережно-водних судинних рослин природної флори р. Турія в межах Ковельського району Волинської області належать до двох відділів Папоротеподібні (*Polypodiophyta*) і Покритонасінні (*Magnoliophyta*), чотирьох класів Хвощевидні (*Equisetopsida*), Папоротевидні (*Polypodiopsida*), Евдикоти, або Дводольні (*Magnoliopsida*) і Монодикоти, або Однодольні (*Liliopsida*) і однієї групи з невизначеним рангом Палеодикоти (*Basal angiosperms*), 18 порядків, 25 родин та 35 родів. Кількісний таксономічний аналіз видів засвідчив, що у досліджуваній флорі переважають Покритонасінні (*Magnoliophyta*) – 45 видів, або 93,7 % від загальної кількості видів, серед яких більшу частку складають Однодольні (*Liliopsida*) – 25 видів (52,0 %). Класи Хвощевидні (*Equisetopsida*) і Папоротевидні (*Polypodiopsida*) представлені одним-двома видами.

До найбільш насичених видами родин належать Осокові (*Cyperaceae*) (5 видів), Ароїдні (*Araceae*) і Рдесникові (*Potamogetonaceae*) (по 4 види), Гречкові (*Polygonaceae*), Рогозові (*Typhaceae*) і Тонконогові (*Poaceae*) (по 3 види) – разом 22 види, або 45,8 % від загальної кількості досліджуваних видів рослин. Більшість родин (19, або 76 % від їхньої кількості) представлені одним–двома видами (наприклад, родини Лататтеві (*Nymphaeaceae*), Лепехові (*Acoraceae*), Хвощеві (*Equisetaceae*). Родовий аналіз засвідчив переважання родів із одним представником – 27 родів, або 77,1 % від їхньої кількості, прикладом яких є Глечики (*Nuphar*), Елодея (*Elodea*), Жабурник (*Hydrocharis*). Три перших у родовому спектрі за насиченістю 3–4 видами родів охоплюють 8,6 % від кількості родів або 22,9 % від кількості досліджуваних видів рослин. Це роди Осока (*Carex*), Рдесник (*Potamogeton*), Ряска (*Lemna*).

Висновки. Таксономічний аналіз 48 видів водних та прибережно-водних судинних рослин природної флори р. Турія в межах Ковельського району засвідчив присутність представників двох відділів, чотирьох класів і однієї групи з невизначеним рангом Палеодикоти (*Basal angiosperms*), 18 порядків, 25 родин та 35 родів. До найбільш насичених видами шести родин належить майже половина досліджуваних видів рослин (22 види; 45,8 %). Родовий аналіз засвідчив переважання родів із одним представником (27 родів; 77,1 %, серед яких роди Глечики (*Nuphar*), Елодея (*Elodea*), Жабурник (*Hydrocharis*) представлені одним видом у природній флорі України. Отже, в таксономічних спектрах переважають представники класу Однодольні (*Liliopsida*), які найбільш поширені у водоймах помірної зони.

Джерела та література

1. Дідух Я. П., Шеляг-Сосонко Ю. Р. Геоботанічне районування України та суміжних територій. *Український ботанічний журнал: наук. журн. НАН України*. 2003. Т. 60, № 1. С. 6–17. URL: <https://ua1lib.org/book/3247155/e69ddd?id=3247155&secret=e69ddd>
2. Ковельський підрайон. *Геоботанічне районування Української РСР/АН УРСР*, Ін-т ботаніки ім. М. Г. Холодного; Т. Л. Андрієнко, Г. І. Білик, Є. М. Брадіс та ін.; відп. ред. А. І. Барбарич. Київ: Наук. думка, 1977. С. 82–83.
3. Кузьмішина І. І. До історії дослідження флори Волині. *Природа Західного Полісся і прилеглих територій: зб. наук. пр.* Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. С. 127–134.
4. Постанова Верховної Ради України «Про утворення та ліквідацію районів» 17 липня 2020 р. № 807-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text>

Панівська О. В. – аспірантка факультету біології та лісового господарства

ВНУ імені Лесі Українки;

Бойко П. К. – д. б. н., професор кафедри гістології та медичної біології

ВНУ імені Лесі Українки

Особливості епідемічної ситуації щодо кампілобактеріозу в Україні за період з 2011 по 2021 рр.

Постановка проблеми. Кампілобактеріоз – гостре кишкове захворювання, яке поширене на всіх континентах та в Україні. Напруженість епідемічної ситуації щодо цієї інфекції у світі значно вища, ніж у нашій країні [2]. Вивчення епідеміологічних особливостей прояву кампілобактеріозу в країнах світу та в Україні, як однієї із найпоширеніших гострих кишкових інфекцій, є актуальною науковою темою.

Мета дослідження. Вивчити напруженість епідемічної ситуації щодо кампілобактеріозу в Україні за період 2011–2020 рр. та виявити основні фактори, що мають вплив на прояв епідемічного процесу цієї інфекції.

Результати дослідження. Матеріалом дослідження були статистичні дані офіційної звітності державних установ санітарно-епідеміологічної служби та Держпродспоживслужби. В роботі використано статистичний та порівняльно-географічний методи дослідження.

Аналіз даних літератури та FAO свідчить, що в розвинених країнах світу, зокрема США, Канаді, Австралії епідемічна ситуація щодо кампілобактеріозу напружена. Так, у 2013 р. у країнах Європи було зареєстровано 64,8 лабораторно підтверджених випадків хвороби на 100 000 жителів, що втричі перевищує кількість випадків сальмонельозу (20,4 на 100 000 населення) [4]. В той же час на території України захворюваність на кампілобактеріоз протягом 2005–2009 рр. становила лише 0,27–0,5 на 100 000 населення [3]. Епідемічна ситуація щодо кампілобактеріозу в Україні не змінилася і в наступні роки. Так, результати досліджень Н. Г. Малиш (2020) показали, що протягом 2011–2017 рр. в Україні питома вага кампілобактеріозу не перевищувала 0,2 % у нозологічній структурі гострих кишкових інфекцій (ГКІ). Водночас високий відсоток ГКІ невстановленої етіології, як і низький відсоток позитивних результатів лабораторної ідентифікації

кампілобактерій є свідченням незадовільного рівня лабораторної діагностики харчових токсикоінфекцій, в цілому і кампілобактеріозу, зокрема. Тому дослідники стверджують, що офіційні статистичні дані не віддзеркалюють реальної епідемічної ситуації в Україні як щодо ГКІ, так і кампілобактеріозу [1].

Про це свідчать дані офіційної звітності Держпродспоживслужби України щодо моніторингу інфекційних захворювань за результатами мікробіологічних досліджень протягом періоду 2011–2020 рр., згідно яких кампілобактеріоз сільськогосподарських тварин і птиці протягом вказаного періоду жодного разу не реєстрували. Це, в першу чергу, вказує на незадовільну лабораторну діагностику цієї інфекції у лабораторіях Держпродспоживслужби.

Наші висновки підтверджуються результатами досліджень, проведених низкою дослідників, які вивчали особливості нозологічної структури ГКІ у різних регіонах України у різні періоди. Так, за даними Д. Л. Кирика (2013), питома вага кампілобактеріозу становила 1,9 % по країні і мала в окремих регіонах незначні відхилення від середнього показника, що автор пов'язує з особливостями методів бактеріологічної діагностики ГКІ та неоднорідністю обстежених контингентів [2].

Подібні результати отримала Н. А. Пустовіт (2016), провівши ретроспективний аналіз етіології харчових токсикоінфекцій за період 2015–2017 рр. Встановлено, що найчастіше збудниками токсикоінфекцій були клебсієли ($20,5 \pm 0,6$ %), рідше сальмонели ($16,1 \pm 0,4$ %), значно рідше кампілобактерії ($8,7 \pm 0,3$ %) та протей ($6,6 \pm 0,4$ %) [5].

Порівняльна оцінка напруженості епідемічної ситуації щодо кампілобактеріозної інфекції у розвинених зарубіжних країнах та в Україні дає підставу стверджувати, що епідеміологічне та епізоотологічне благополуччя щодо кампілобактеріозу не відображає об'єктивно реальну напруженість епідемічної та епізоотичної ситуації, в той же час, вказує на низький рівень лабораторної діагностики харчових токсикоінфекцій та незадовільний стан епізоотологічного та епідеміологічного їх моніторингу.

Висновки. Незначна питома вага кампілобактеріозу в структурі гострих кишкових інфекцій на окремих територіях перш за все пов'язана з низьким рівнем бактеріологічної діагностики цієї інфекції у лабораторіях місцевих закладів охорони здоров'я і Держпродспоживслужби.

Проведені дослідження науково обґрунтовують необхідність системного епідеміологічного нагляду за кампілобактеріозом, який повинен включати епідеміологічний і мікробіологічний моніторинг цієї інфекції.

Джерела та література

1. Малиш Н. Г. Еволюція епідемічного процесу гострих кишкових інфекцій бактеріальної етіології, фактори ризику, удосконалення епідеміологічного нагляду: дис. ... д-ра мед. наук за спец. 14.02.02 – Епідеміологія (222 – Медицина)/Сумськ. держ. ун-т МОН України. Суми, 2020. 406 с.
2. Кирик Д. Л. Клініко-епідеміологічні особливості кампілобактеріозу в Україні. *Укр. мед. часоп.* 2013. Вип. 95, № 3. С. 162–164.
3. Пінчук Н. Г., Пустовіт Н. А. Кампілобактеріоз як важлива харчова токсикоінфекція. *Ветеринарна медицина.* 2018. № 2. С. 136–140.
4. Пустовіт Н. А., Пінчук Н. Г., Кудрявченко О. П. Електронно-мікроскопічне дослідження ізолятів *CAMPYLOBACTER* виділених з продуктів птахівництва. *Ветеринарна біотехнологія.* 2018. № 32 (1). С. 202–206.
5. Пустовіт Н. А. Розробка та удосконалення засобу індикації кампілобактерій. *Ветеринарна біотехнологія.* 2016. № 29. С. 219–226.

Пантелєєв В. О. – викладач біології і екології відокремленого структурного підрозділу «Технічний фаховий коледж Луцького національного технічного університету»

Підвищення ефективності самостійної роботи студентів на заняттях з дисципліни «Біологія і екологія»

Постановка проблеми. Самостійна робота студентів є однієї з основних форм організації навчального процесу. Навчальними планами передбачається не тільки аудиторна, а й позааудиторна робота, що включає індивідуальну та самостійну роботу студентів. Суттєвою складовою якості професійної підготовки є результативність самостійної роботи студентів [1].

Результативною слід вважати таку самостійну роботу, яка забезпечує реалізацію поставленої мети в підготовці висококваліфікованих фахівців. Правильно організована навчальна діяльність на аудиторних заняттях мотивує самостійне її розширення, поглиблення і має продовження у позааудиторний час [2]. Тобто, навчальна робота сту-

дента, організована під керівництвом викладача, має стати програмою самостійної діяльності з оволодіння знаннями з дисципліни «Біологія і екологія».

Ефективна самостійна робота студента дозволяє швидше засвоювати матеріал та сприяє зменшенню витрат часу на його пояснення [3]. Важливість самостійної роботи також продиктована новими змінами як у суспільному житті, та і у системі освіти зокрема. Значне зниження аудиторних годин, внаслідок пандемії коронавірусу та введенні воєнного стану на території України вимагає пошуку більш ефективних способів та методів самостійної роботи студентів.

Метою даного дослідження є пошук найефективніших способів реалізації самостійної роботи студентів при вивченні курсу «Біології і екології».

Результати дослідження. Результативність самостійної роботи студентів можна підвищити лише за умови виявлення взаємозв'язку між індивідуальними особливостями студентів та дидактичними умовами їх самостійної навчальної діяльності. Самостійна робота студентів дає широкі можливості для розвитку особистості, професійного становлення, налагодження стосунків співпраці між викладачем та студентом.

Самостійна робота студентів як невід'ємна частина процесу підготовки фахівця необхідна не лише для оволодіння змістом певної дисципліни, але й для формування здатності брати на себе відповідальність, самостійно вирішувати проблему, знаходити конструктивні вирішення і вихід із проблемних ситуацій. Вона дозволяє опанувати навички навчальної, наукової й професійної діяльності, сприяє поглибленню й розширенню знань, пробудженню інтересу до пізнавальної діяльності, оволодінню прийомами процесу пізнання, розвитку пізнавальних здібностей.

Важливо переорієнтовувати навчальний процес на формування у студентів бажання та вміння самостійно опановувати знання, опрацьовуючи різноманітні джерела інформації. Під час моєї практичної діяльності виявлено, що головним чинником ефективного процесу самостійної роботи студентів є постійний контроль за повнотою та якістю виконання самостійної роботи, оскільки саме контроль дає можливість своєчасно коригувати процес самостійної роботи студента. Тобто, складовими самостійної роботи студентів є мотивація, формування її мети, постановка завдання, процес виконання та контроль її результатів. Ефективна організація самостійної роботи студентів

дозволяє: розвинути творчу активність, логічне мислення, навчитися самостійно працювати, постійно самовдосконалюватись.

Таким чином, успішне виконання самостійної роботи студентами забезпечують: мотивація самостійної навчальної діяльності; чітке визначення завдань самостійної роботи; зрозумілий алгоритм виконання завдання, знання студентом способів і методів його виконання; чітке визначення викладачем термінів виконання та форм контролю; організація консультаційної допомоги; систематичний контроль за виконанням завдання; методичне забезпечення самостійної роботи.

Ефективність самостійної роботи досягається за рахунок максимальної активності самого студента, при цьому викладач виконує когнітивну, консультативну та координаційну функції. Для цього студенти забезпечуються відповідними інформаційними джерелами, які сприяють самостійному засвоєнню навчального матеріалу. Для цього використовуються текстові, графічні, аудіовізуальні, електронні матеріали та ін. [4].

Висновки. Організація самостійної роботи, керівництво нею – це відповідальна й складна робота кожного викладача. Виховання активності й самостійності необхідно розглядати як складову частину виховання учнів. Це завдання виступає перед кожним викладачем у числі завдань першорядної важливості. Говорячи про формування самостійності ще у школярів, необхідно мати на увазі два тісно зв'язаних між собою завдання. Перше полягає в тому, щоб розвинути у тих, хто навчається, самостійність у пізнавальній діяльності, навчити їх самостійно опановувати знаннями, формувати свій світогляд; друге – в тому, щоб навчити їх самостійно застосовувати наявні знання в навчанні й практичній діяльності.

Самостійна робота не є самоціллю. Вона є основним засобом боротьби за глибокі й міцні знання, засобом формування активності та самостійності як риси особистості, розвитку розумових здібностей.

Джерела та література

1. Козаков В. А. Самостійна робота студентів як дидактична проблема. Київ: НМК ВО, 1990. 62 с.
2. Методика навчання і наукових досліджень у вищій школі: навч. посіб./ред. С. У. Гончаренко, П. М. Олійник, В. К. Федорченко. Київ: Вища шк., 2003. 323 с.
3. Буряк В. Керування самостійною роботою студентів. *Вища школа*. 2001. № 4–5.
4. Журавська Л. М. Концептуальні умови управління самостійною роботою студентів у вищих закладах освіти. *Освіта і управління*. 1999. Т. 3, № 2. С. 107.

Пась І. П. – студентка IV курсу факультету біології та лісового господарства

ВНУ імені Лесі Українки;

Голуб В. О. – к. с.-г. н., доцент кафедри ботаніки і методики викладання природничих наук ВНУ імені Лесі Українки;

Голуб С. М. – к. с.-г. н., доцент кафедри лісового та садово-паркового господарства ВНУ імені Лесі Українки

Декоративно-квітучі рослини в озелененні навчальних закладів

Постановка проблеми. Декоративні та зелені насадження, що ростуть на території навчальних закладів вдало використовують у виховному та навчальному процесі учня через турботливе та бережне ставлення до природи, адже всі свої принципи людина формує з дитинства. Адже, досягти бажаного результату можна лише в тому випадку, якщо наочно розкривати з учнями цікаве і таємниче в житті тварин та рослин, показувати на своєму прикладі як можна насолоджуватися красою природи. Оскільки, діти проводять більше часу в освітніх закладах, то потрібно періодично приділяти увагу їх зовнішньому та внутрішньому озелененню. Тому, варто зробити належний вигляд двору в навчальних закладах, доглядати за наявними насадженнями та в приміщеннях активізувати куточок живої природи. Адже добре розпланований, озелений та упорядкований двір навчального закладу сприяє набуттю практичних умінь і навичок з внутрішнього та зовнішнього озеленення; поглибленню знань учнів з квітництва відкритого та закритого ґрунту, дендрології та садівництва; поглибленню змісту роботи на навчально-дослідній земельній ділянці; естетичному вихованню школярів [1, 96].

Мета дослідження – дослідити особливості застосування декоративно-квітучих рослини в озелененні навчальних закладів, проаналізувати асортимент декоративних рослин та вивчити технології вирощування та розмноження вивчених культур.

Результати дослідження. Сучасні навчальні заклади надають не тільки послуги навчання, але й виховання, складовою якого є екологічне виховання. Зелені куточки навчальних закладів надають

індивідуальні, своєрідні риси, привчають любити природу рідного краю, а також роблять перебування в школі більш комфортним для учнів. Кімнатні рослини, окрім того, що прикрашають приміщення школи, вони є ще матеріалом для деяких уроків та практичних робіт. Для квітів виділяють зазвичай куточок живої природи. Інколи для куточка виділяють окреме приміщення, але в більшості випадків використовують вікна класів та коридора школи.

Рослини, виставлені в класі, коридорі, прикрашають шкільне приміщення. Тому внутрішньому озелененню школи слід приділяти велику увагу. Для біокабінету підбирають рослини, потрібні для навчальної роботи, для озеленення школи, які мають високі декоративні якості. Асортимент рослин для внутрішнього озеленення школи досить великий, але при проектуванні озеленення слід виходити з реальних можливостей. Слід відзначити, що для внутрішнього озеленення найпридатніші декоративно-листяні рослини: фікуси, китайська роза, пальми, драцени та ін. Рекомендуємо тримати в шкільних приміщеннях ще монстеру, сансев'єру, куштові та листяні види бегонії, лимони, вирощені з кісточок (у таких лимонів дичок взимку не опадають листки), циперуси. Для темних місць особливо придатна аспідистра [2, 154].

Основну частину асортименту декоративних та квіткових рослин, які будуть використовуватись в озелененні пришкільних територій, повинні складати в першу чергу багаторічні квіткові рослини, які є красиво-квітучі так і декоративно-листяні. Вони повинні бути різноманітні аби мати розбіжності у термінах цвітіння, щоб на всьому вегетативному періоді відбувалось цвітіння певного виду. Також доцільно включати однорічні квіткові культури (красиво-квітучі, декоративно-листяні, кучеряві, літники-сухоцвіти), оскільки рослини цієї групи здатні забезпечувати тривалий декоративний ефект. Для озеленення не слід розглядати, а тим більше використовувати ті рослини, що можуть якимось чином нашкодити дітям, наприклад, мати колючки та отруйні плоди.

Зелені зони навчальних закладів є одною з головних складових освітнього процесу. Адже, на її базі можуть проводитись, як уроки предметів природничого спрямування, так і практичні заняття гуртків. Вдало оформлений зелений куточок формує у школярів естетичне сприйняття форми і простору, симетрії та асиметрії, комбінації світла та тіні, фактур та кольору, тобто формування художньо-есте-

тичного смаку. Насадження деревних рослин та квіткових композицій сприяють формуванню поняття про основи краси рослинних об'єктів, про співвідношення ідивідуально-особистої реакції та якості об'єкта. Проведення занять на території зелених зон навчальних закладів компенсують дефіцит спілкування з живою природою, формують художньо-естетичний смак у дітей, виховують дбайливе ставлення до навколишнього середовища [3, 207].

Висновки. Насадження деревних рослин та квіткових композицій сприяють формуванню поняття про основи краси рослинних об'єктів, про співвідношення ідивідуально-особистої реакції та якості об'єкта. Проведення занять на території зелених зон навчальних закладів компенсують дефіцит спілкування з живою природою, формують художньо-естетичний смак у дітей, виховують дбайливе ставлення до навколишнього середовища.

Джерела та література

1. Черняк В. М., Бочелюк О. Озеленення ділянки школи. Тернопіль: Богдан, 2010. 392 с.
2. Калініченко О. А. Декоративна дендрологія: навч. посіб. Київ: Вища шк., 2003. 199 с.
3. Шевченко Л. С. Екологічні аспекти ландшафтного дизайну міського середовища. *Проблеми розвитку міського середовища: наук.-техн. зб.* Київ: НАУ. 2010. Вип. 3. 543 с.

Полюхович І. О. – магістр І курсу факультету біології та лісового господарства

ВНУ імені Лесі Українки

Кузьмішина І. І. – к. б. н., доцент кафедри ботаніки і методики викладання біологічних наук ВНУ імені Лесі Українки

Таксономічні особливості судинних макрофітів перезволожених територій Нобельського національного природного парку (Рівненська область, Україна)

Постановка проблеми. У зв'язку із створенням Нобельського національного природного парку (ННПП) у Рівненській області згідно з Указом Президента України від 11 квітня 2019 р. виникла нагальна

проблема з інвентаризації його флори. За попереднім вивченням цінних заплавно-русових комплексів річок і природних заплавних комплексів озер басейну Дніпра із збереженими природними, антропо-ічно мало перетвореними наземними й водно-болотними ландшафтами ННПП виявлено понад 300 видів судинних рослин [3, 4]. Поруч із дослідженнями місцезнаходжень рідкісних та зникаючих видів судинні макрофіти перезволожених територій (у розумінні Д. В. Дубини зі співавторами і Г. А. Чорної) привертають увагу як індикатори забруднення води [2; 6]. Водночас оволодіння знаннями, необхідними для реалізації краєзнавчого підходу до вивчення рослинного світу, сприяє здійснення освітнього процесу відповідно до реформування вищої освіти та вимог Нової української школи.

Мета дослідження – вивчення судинних макрофітів перезволожених територій Нобельського національного природного парку.

Результати дослідження. Територія ННПП площею 25318,81 га за геоботанічним районуванням України належить до Ратнівсько-Любешівського району Верхньоприп'ятського округу Поліської підпровінції Східноєвропейської провінції Європейської широколистяної області, де переважають соснові, вільхові, фрагментарно ялинові ліси, заплавні луки та оліго-, мезоевтрофні болота [1].

Виявлені нами у результаті досліджень упродовж вегетаційних періодів 2020–2021 рр. 93 види судинних макрофітів ННПП складають 27,8 % спонтанної флори парку [3, 63]. Згідно із сучасними системами APG IV і PPG I [4; 5] досліджувані види належать до двох відділів (Polypodiophyta і Angiospermae (=Magnoliophyta)), чотирьох класів (Equisetopsida, Polypodiopsida, Eudicots (=Magnoliopsida), Monodicots (=Liliopsida) і однієї групи з невизначеним рангом Basal angiosperms), 23 порядків, 36 родин та 67 родів (табл. 1). Таксономічний аналіз макрофітів засвідчив кількісне переважання видів Angiospermae – 89 видів, або 95,8 % від загальної кількості видів, серед яких майже однакова кількість Eudicots і Monodicots (відповідно 42 види; 45,2 % та 45 видів; 48,4 %). Клади Equisetopsida, Polypodiopsida і Basal angiosperms представлені незначною кількістю – по два види (по 2,1 %).

До найбільш насичених видами родин належать *Cyperaceae* (12 видів; 12,9 %) і *Poaceae* (8 видів; 8,6 %) – разом 20 видів (38,9 %). Більшість родин (24 родини, або 61,5 % від їхньої кількості) представлені одним-двома видами (наприклад, родини *Butomaceae*,

Nymphaeaceae, Salviniaceae). Родовий аналіз засвідчив переважання родів із одним представником – 51 рід, або 76,1 % від їхньої кількості, прикладом яких є *Elodea, Hydrocharis, Nuphar*. Чотири перших у родовому спектрі за насиченістю видами родів охоплюють 21,5% від кількості досліджуваних видів рослин. Це роди *Carex, Juncus, Potamogeton, Ranunculus*, які належать до найбільш численних і у таксономічному спектрі ННПП (за В. О. Володимирцем [3, 63–65]).

Таблиця 1

**Таксономічне співвідношення груп судинних видів макрофітів
Нобельського НПП**

Клади	Порядки		Родини		Роди		Види	
	абс.	відн., %	абс.	відн., %	абс.	відн., %	абс.	відн., %
Polypodiophyta:	3	12,9	3	8,4	3	4,5	4	4,2
у т. ч. Equisetopsida	1	4,3	1	2,8	1	1,5	2	2,1
Polypodiopsida	2	8,6	2	5,6	2	3,0	2	2,1
Angiospermae (Magnoliophyta):	20	87,1	33	91,6	64	95,5	89	95,8
у т. ч. Basal angiosperms	1	4,3	1	2,8	2	3,0	2	2,1
Eudicots (Magnoliopsida)	16	69,8	22	61,0	35	52,2	42	45,2
Monodicots (Liliopsida)	3	13,0	10	27,8	27	40,3	45	48,4
Всього:	23	100	36	100	67	100	93	100

Висновки. Інформація про фіторізноманіття та біоморфологічні описи судинних макрофітів ННПП використовується при вивченні теми «Екологічні групи і життєві форми рослин» як групи вологолюбних і водних рослин у шкільному курсі біології 6-го класу серед учнів Серницького ліцею Варазького району Зарічненської селищної ради і під час навчальної екскурсії у поході вихідного дня вздовж річки Стубли та виїзді на берег озера Нобель.

Джерела та література

1. Дідух Я. П., Шеляг-Сосонко Ю. Р. Геоботанічне районування України та суміжних територій. *Український ботанічний журнал: наук. журн. НАН України*. 2003. Т. 60, № 1. С. 6–17.
2. Дубына Д. В., Гейны С., Гроудова З. Макрофиты – индикаторы изменений природной среды. Київ: Наук. думка, 1993. 434 с.

3. Літопис природи за 2020 рік. Нобельський національний природний парк/ відп. с. н. с. І. В. Зубкович. Т. 1. Нобель, 2021. 216 с.
4. Система APG IV. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Система_APG_IV
5. Система Pteridophyte Phylogeny Group (PPG I, 2016). URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Pteridophyte_Phylogeny_Group
6. Чорна Г. А. Флора водойм і боліт Лісостепу України. Судинні рослини. Київ: Фітосоціоцентр, 2006. 184 с.

Проказюк С. І. – студент III курсу факультету агротехнологій та екології

Львівського національного університету природокористування;

Корпіта Г. М. – к. с.-г. н., в. о. доцента кафедри генетики, селекції та захисту рослин Львівського національного університету природокористування

Вплив застосування гербіцидів на видовий склад бур'янів та врожайність агрофітоценозу картоплі

Постановка проблеми. За умов інтенсивного землеробства особливо гостро стоїть питання захисту посівів сільськогосподарських культур від бур'янів, оскільки заходи інтенсифікації зводяться до мінімуму і не дають запрограмованих результатів. За недостатнього захисту посівів від бур'янів зменшення продуктивності сільськогосподарських культур суцільного способу сівби може сягати 30–50 %, а широкорядного – 40–80 % від можливого рівня [1–3, 5].

Ефективність вирощування будь-якої сільськогосподарської культури залежить від науково обґрунтованого прогнозу зміни кількісного і видового складу бур'янів та регулювання їх чисельності. При цьому необхідно враховувати внутрішні взаємозв'язки в агроценозах, динаміку їх розвитку в короткоротаційних сівозмінах, систему обробітку ґрунту, удобрення та контролювання чисельності бур'янів [3–6].

Мета дослідження полягає у розробленні системи захисту картоплі, яка передбачає застосування різних за механізмом дії гербіцидів з метою запобігання появи резистентних видів бур'янів в умовах західного Лісостепу України на темно-сірому опідзоленому середньо-

суглинковому ґрунті. Розробити рекомендації виробництву, які здатні забезпечити зменшення забур'яненості агрофітоценозу картоплі.

Результати дослідження. В результаті виконання досліджень у посівах картоплі, встановлено змішаний тип забур'яненості та виявлено такі основні види бур'янів: осот рожевий (*Cirsium arvense* L.), осот жовтий городній (*Sonchus oleraceus*), пирій повзучий (*Elytrigia repens* L.), хвощ польовий (*Equisetum arvense* L.), галінсога дрібноквіткова (*Galinsoga parviflora* Cav.), гірчиця польова (*Sinapis arvensis*), щириця звичайна (*Amaranthus retroflexus* L.), лобода біла (*Chenopodium album*), плоскуха звичайна (*Echinochloa crus-galli*) (рис. 1).

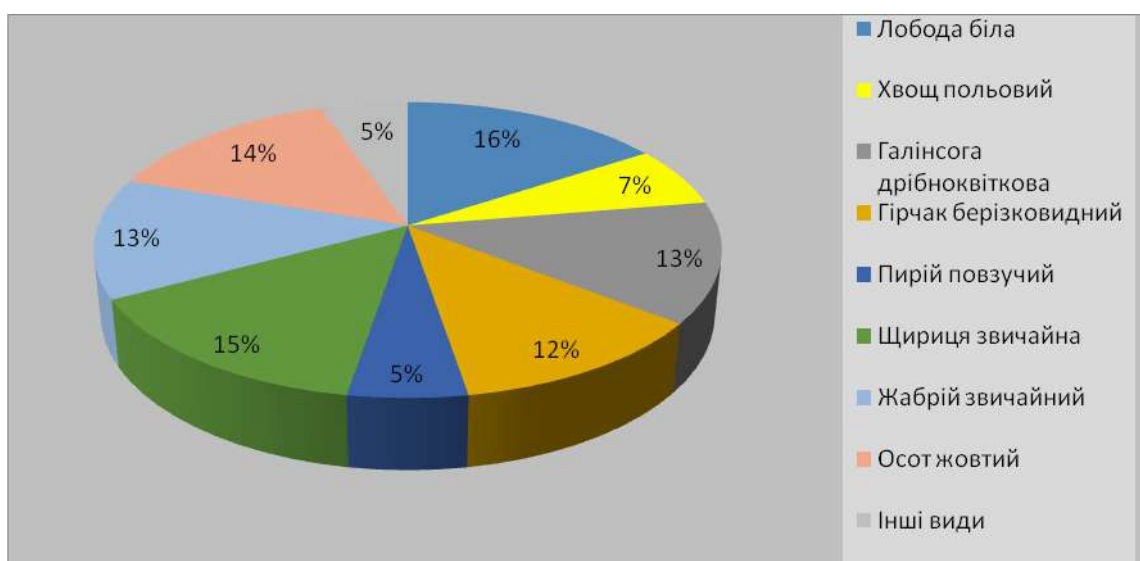

Рис. 1. Видовий склад бур'янів у агрофітоценозі картоплі

У результаті виконаних досліджень встановлено, що основне місце у структурі видового складу бур'янів у посівах картоплі належить однорічним видам, що становить 69–75 %. З них найбільше було таких бур'янів: лобода біла (*Chenopodium album*) – 16 %, щириця звичайна (*Amaranthus retroflexus* L.) – 15 %, галінсога дрібноквіткова (*Galinsoga parviflora* Cav.) – 13 %, гірчак берізковидний (*Polygonum convolvulus* L.) – 12 %.

Частка багаторічних кореневищних бур'янів становила 8–14 %, що в основному були представлені пирієм повзучим (*Elymus repens*) та хвощем польовим (*Equisetum arvense* L.). Відсоток коренепаросткових становив 9–16 %, з них наявні були такі бур'яни: осот рожевий (*Cirsium arvense* L.), осот жовтий городній (*Sonchus oleraceus*) та берізка польова (*Convolvulus arvensis* L.).

Найменшу забур'яненість на час збирання врожаю – 23 шт./м² встановлено у варіанті досліду із послідовним внесенням гербіцидів Артист в. г. у нормі 2,0 кг/га та Пантера к. е. у нормі 1,0 л/га, що на 99 шт./м² менше порівняно до контролю – 122 шт./м².

Висновки. Отже, у посівах картоплі, встановлено змішаний тип забур'яненості, найвища ефективність системи гербіцидного захисту сформувалась за послідовного застосування препаратів Артист в. г. (2,0 кг/га) та Пантера к. е. (1,0 л/га) і становила 81,2 %. Найменшу ефективність – 76,3 % встановлено за послідовного внесення гербіциду Зенкор Ліквід к. с. при досходовому застосуванні у нормі 0,6 л/га та у період бутонізації картоплі гербіциду Пантера к. е. у нормі 1,0 л/га.

Найвищу врожайність бульб – 33,4 т/га отримано у варіанті послідовного внесення таких препаратів: до сходів картоплі гербіцид Артист в. г. (у нормі 2,0 кг/га) та у період бутонізації – гербіцид Пантера к. е. (у нормі 1,0 л/га), що на 9,4 т перевищує контроль (25,0 т/га).

Джерела та література

1. Peculiarities of yield formation of potato depending on the climate conditions of the western forest steppe of Ukraine/I. Shuvar, H. Korpita, V. Balkovskyi, A. Shuvar. *E3S Web of Conferences*. 254, 02016 (2021). URL: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202125402016>.
2. Effect of fertilizer and cultivation systems and herbicide application on soil biological activity under spring barley cultivation and its yield/I. Shuvar, H. Korpita, H. Lipińska, T. Wylupek, M. Sosnowska, A. Bieske-matejak. *AGRONOMY SCIENCE. Annales UMCS sectio E Agricultura*. Vol. LXXVI (3). 2021. P. 61–74. URL: <http://doi.org/10.24326/as.2021.3.5>
3. Photosynthetic activity and yield of potato agrocenosis depending on fertilizer systems/I. Shuvar, H. Korpita, O. Dudar, I. Dudar. *Теорія і практика розвитку агропромислового комплексу та сільських територій: матеріали XXII Між-нар. наук.-практ. форуму. (5–7 жовт. 2021 р.)*. Львів, 2021. Т. 1. С. 387–391.
4. Шувар І. А., Корпіта Г. М., Юник А. В. Продуктивність ячменю ярого і картоплі в агроценозах західного Лісостепу України: монографія. Львів: Укр. технології, 2019. 150 с.
5. Корпіта Г. М., Шувар І. А., Дудар О. О. Захист посівів картоплі від бур'янів в умовах Західного Лісостепу України. *Вісн. Львів. нац. аграр. ун-ту*. Серія: Агрономія. 2020. № 24. С. 159–162.
6. Бінерт Б. І., Шувар І. А., Корпіта Г. М. Врожайність і якість бульб картоплі залежно від способу передсадивного обробітку ґрунту в умовах західного Лісостепу. *Вісн. Львів. нац. аграр. ун-ту*. Серія: Агрономія. 2019. № 23. С. 45–48.

Сидор І. В. – студентка V курсу, факультету біології та лісового господарства
ВНУ імені Лесі Українки;
Бусленко Л. В. – к. б. н., доцент кафедри зоології ВНУ імені Лесі Українки

Динаміка комплексів ґрунтових олігохет у процесі відновних сукцесій

Постановка проблеми. Господарська діяльність людини різко змінює перебіг ґрунотворних процесів, властивості та життя ґрунту. Чутливим індикатором змін ґрунтового покриву біогеоценозів під впливом антропогенних та різноманітних природних факторів є черви родини Lumbricidae, а їх біорізноманіття виступає критерієм стану ґрунтового середовища [1].

Метою роботи є дослідження особливостей формування і динаміки комплексів Lumbricidae у процесі відновних сукцесій.

Результати дослідження. На території Сокальського району нами було зареєстровано 12 видів люмбрицид, які належать до 8 родів: *Aporrectodea caliginosa* (Savigny, 1826), *Aporrectodea trapezoides* (Duges, 1828), *Aporrectodea rosea* (Savigny, 1826), *Allolobophora chlorotica* (Savigny, 1826), *Lumbricus terrestris* Linnaeus, 1758, *Lumbricus rubellus* Hoffmeister, 1843, *Lumbricus castaneus* (Savigny, 1826), *Octolasion lacteum* (Öerley, 1855), *Eisenia fetida* (Savigny, 1826), *Eiseniella tetraedra tetraedra* (Savigny, 1826), *Dendrobaena octaedra* (Savigny, 1826), *Dendrodrilus rubidus rubidus* (Savigny, 1826).

Домінуючим видом люмбрицид району дослідження є *Aporrectodea caliginosa* (ІД – 23,5 %). Масовими видами є *Aporrectodea rosea* (ІД – 19,4 %), *Lumbricus rubellus* (ІД – 12,2 %), *Dendrobaena octaedra* (ІД – 13,6 %). Чисельними є 3 види: *Lumbricus terrestris* (ІД – 8,8 %), *Octolasion lacteum* (І – 6,5 %), *Eiseniella tetraedra tetraedra* (ІД – 5,8 %). Малочисельними є також 3 види: *Eisenia fetida* (ІД – 4,2 %), *Aporrectodea trapezoides* (ІД – 3,8 %), *Dendrodrilus rubidus rubidus* (ІД – 1,5 %). Рідкісними – 2 види: *L. castaneus* (ІД – 0,3 %), та *A. chlorotica* (ІД – 0,4 %).

Проаналізовано формування і динаміку комплексів люмбрицид в процесі відновних сукцесій на переущільнених та перелогових ґрунтах. Переущільнені ґрунти є малопридатними для поширення дощо-

вих черв'їв. Видовий склад лямбріцид представлений лише двома видами: *Aporrectodea caliginosa*, *Aporrectodea rosea*. Домінуючим видом у в переушільненому ґрунті є *Aporrectodea caliginosa* (ІД – 65 %). Масовим є *Aporrectodea rosea* (ІД – 35 %). Широко розповсюдженим є *Aporrectodea caliginosa* (ІІІ – 85 %), поширеним є *Aporrectodea rosea* (ІІІ – 48 %). Комплекс дощових черв'яків переушільнених ґрунтів представлений нірнковою морфо-екологічною групою [2].

Аналізуючи формування і динаміку комплексів лямбріцид в процесі відновних сукцесій на перелогових ґрунтах у різні періоди (2-, 5- та 10 років) можна стверджувати, що найбільш представленим є комплекс дощових черв'їв перелогових ґрунтів на 10 році [3]. Комплекс дощових черв'їв складається з 7 видів (*Aporrectodea caliginosa*, *Aporrectodea rosea*, *Lumbricus terrestris*, *Lumbricus rubellus*, *Dendrobaena octaedra*, *Octolasion lacteum*, *Eiseniella tetraedra tetraedra*) та характеризується найвищими показниками чисельності та біомаси. На другому році комплекс дощових черв'їв на перелогових ґрунтах представлений 4 видами (*Aporrectodea caliginosa*, *Aporrectodea rosea*, *Lumbricus terrestris*, *Lumbricus rubellus*). Масовими були такі види як *Aporrectodea caliginosa* (ІД – 52 %), *Aporrectodea rosea* (ІД – 36 %).

Структура комплексу лямбріцид у слабодэфльованих ґрунтах складається з 5 видів: *Aporrectodea caliginosa*, *Lumbricus rubellus*, *Lumbricus terrestris*, *Aporrectodea rosea*, *Dendrobaena octaedra*. Домінуючим видом у дерново-слабопідзолистих слабодэфльованих ґрунтах є *Aporrectodea caliginosa* (ІД – 47 %). Масовими є 2 види: *Lumbricus rubellus* (ІД – 29 %) і *Lumbricus terrestris* (ІД – 12 %). Чисельним є *Aporrectodea rosea* (ІД – 8 %). Малочисельним – *Dendrobaena octaedra* (ІД – 4 %).

У середньодэфльованих ґрунтах комплекс дощових черв'їв представлений 4 видами: *Aporrectodea caliginosa*, *Lumbricus rubellus*, *Lumbricus terrestris*, *Aporrectodea rosea*. Домінуючим видом у слабодэфльованих ґрунтах є *Aporrectodea caliginosa* (ІД – 51 %), масовим – *Lumbricus rubellus* (ІД – 34 %), чисельним – *Lumbricus terrestris* (ІД – 10 %), малочисельним – *Aporrectodea rosea* (ІД – 5 %).

Сильно дэфльовані ґрунти характеризуються малоприсатними умовами для оселення лямбріцидами. Структура комплексу дощових черв'їв у сильно дэфльованих ґрунтах представлена лише 2 видами: *Aporrectodea caliginosa*, *Lumbricus rubellus*. Абсолютним домінантом у сильно дэфльованих ґрунтах є *Aporrectodea caliginosa* (ІД – 92 %), чисельним – *Lumbricus rubellus* (ІД – 8 %).

Висновки. Припинення дії антропогенних факторів на ґрунтовий покрив в умовах агроценозів Сокальського району супроводжується відновленням видової різноманітності червів родини Lumbricidae. В ході сукцесії формується комплекс ґрунтових червів суходільних лук, які належать до трьох морфо-екологічних груп. Видова структура родини Lumbricidae на перелогах різного віку до їх заліснення залишається постійною.

Джерела та література

1. Бусленко Л. В., Іванців В. В. Дощові черв'яки Правобережної України (видове різноманіття, екологія, біологія, кадастр). Луцьк: ПП Іванюк, 2020. 400 с.
2. Бусленко Л. В., Щепна Л. В. Структура комплексу дощових черв'яків родини Lumbricidae сірих лісових ґрунтів Волинської височини. *Наук. вісн. Східно-європ. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. Серія: Біологічні науки. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац ун-ту ім. Лесі Українки, 2015. № 2. С. 84–89.
3. Іванців В. В. Структурно-функціональна організація комплексів ґрунтових олігохет західного регіону України. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. 400 с.

Смицька А. А. – студентка III курсу
факультету біології та лісового господарства
ВНУ імені Лесі Українки;

Кузьмішина І. І. – к. б. н., доцент кафедри
ботаніки і методики викладання біологічних
наук ВНУ імені Лесі Українки

Дикоростучі рослини Сарненського району, які застосовують при лікуванні органів дихання людини, у шкільному курсі біології

Постановка проблеми. Незважаючи на бурхливий розвиток хімії і зростання кількості нових синтетичних лікарських препаратів, антибіотиків, рослини продовжують займати значне місце в арсеналі лікарських засобів. Використання лікарських рослин у народній та офіційній медицині має багатовікову традицію. Вони здавна користуються великою популярністю серед населення, є одним з основних джерел одержання лікувальних і профілактичних засобів сучасної медицини. Останнім часом чисельність випадків захворювання на хвороби дихальних шляхів як дітей, так і дорослих значно збільшилась. Забруд-

нення повітряного басейну викидами, відпрацьованими газами автотранспорту, урбанізація, широке застосування отрутохімікатів, засобів побутової хімії призводять до алергізації організму і негативно позначаються на імунитеті. Зменшення м'язового навантаження (гіподинамія) також сприяє порушенню природної вентиляції легень [2; 3].

Мета дослідження – вивчення дикоростучих судинних рослин, які лікують захворювання органів дихання людини, у шкільному підручнику біології для 6 класу.

Результати дослідження. За результатами досліджень протягом вегетаційного періоду 2021 р. нами виявлено 22 види дикоростучих лікарських рослин, які застосовують при лікуванні органів дихання у офіциналній та народній медицині у Сарненському районі Рівненської області. Аналіз судинних рослин підручника з біології засвідчив наявність 11 видів лікарських рослин з відхаркуючою та протикашлевою дією (табл. 1).

Таблиця 1

Судинні рослини із лікувальною відхаркуючою та протикашлевою дією у шкільному підручнику з біології 6-го класу

Назва рослини	Тема з підручника «Біологія» [1]
Багно звичайне	§ 45 «Рослинні угруповання»
Бузина чорна	§ 33 «Суцвіття», § 35 «Плід»
Калина звичайна	§ 35 «Плід», § 45 «Рослинні угруповання»
Кропива дводомна	§ 26 «Стебло – осьова частина пагона», § 27 «Листок – бічний орган пагона», § 32 «Запилення і запліднення квіткових рослин»
Липа серцелиста	§ 20 «Будова молодшої рослини», § 26 «Стебло – осьова частина пагона», § 27 «Листок – бічний орган пагона»
Медунка темна	§ 27 «Листок – бічний орган пагона»
Перстач прямостоячий	Практична робота 3 «Порівняння будови мохів, папоротей та покритонасінних (квіткових) рослин»
Подорожник великий	§ 33 «Суцвіття», § 35 «Плід», § 44 «Екологічні групи і життєві форми рослин»
Сосна звичайна	§ 4 «Науковий метод у біології», § 20 «Будова молодшої рослини», § 26 «Стебло – осьова частина пагона», § 27 «Листок – бічний орган пагона», § 32 «Запилення і запліднення квіткових рослин», § 41 «Голонасінні», § 44 «Екологічні групи і життєві форми рослин», § 45 «Рослинні угруповання»
Фіалка триколірна	§ 32 «Запилення і запліднення квіткових рослин», § 44 «Екологічні групи і життєві форми рослин»
Чебрець повзучий	§ 44 «Екологічні групи і життєві форми рослин»
Ялівець звичайний	§ 41 «Голонасінні»

Нами уточнено і запропоновано видові назви дикорослих лікарських рослин Сарненського району, складено їхні короткі біоморфологічні описи. Крім вказаних тем шкільного підручника, де можна наголосити на лікувальних властивостях рослин, розроблено заняття для гуртківців «Юні любителі природи» і дві зупинки запропонованої екологічної стежки «Вздовж річки Михайлівки» – «Болото», «Ліс». Для допитливих у змінній частині шкільної газети «Живинка» розміщено фотографії рослин з описами та особливостями лікувального ефекту.

Висновки. Біоморфологічні описи та відомості про особливості застосування 11 лікарських рослин, що застосовуються для лікування дихальної системи людини, використовуються під час проведення занять та на засіданнях гуртківців «Юні любителі природи» Яринівської гімназії Сарненської міської ради Сарненського району Рівненської області.

Джерела та література

1. Біологія: підруч. для 6 кл. закл. заг. серед. освіти/І. Ю. Костіков, Г. В. Ягеньська, С. О. Волгін та ін. Вид. 2-ге, доопр. Київ: Вид. дім «Освіта», 2020. 240 с.
2. Носаль І. М., Носаль М. А. Лікарські рослини та способи їх застосування в народі. Житомир: Полісся, 1991. 96 с.
3. Телішевський Д. П. Гриби, ягідники і лікарські рослини лісів України. Львів, 1972. 125 с.

Ткачук М. М. – студентка III курсу
факультету біології та лісового господарства
ВНУ імені Лесі Українки;

Сухомлін К. Б. – д. б. н., професорка,
завідувачка кафедри зоології
ВНУ імені Лесі Українки

Еколого-фауністична характеристика молюсків водойм села Соловичі Турійського району

Постановка проблеми. Все більш актуальною стає проблема взаємодії гідробіонтів з абіотичними факторами середовища, що виникають під впливом господарської діяльності людини. Ці обставини визначають значний інтерес у вивченні закономірностей поширення і

біологічного різноманіття прісноводної малакофауни в рамках окремих територій [2; 3]. Традиція малакологічних досліджень в нашій країні і за кордоном має багатовікову історію, але, незважаючи на це, залишається ще дуже багато невирішених проблем, особливо в області фауністики, зоогеографії та таксономії [1; 4].

Мета дослідження: дослідити сучасний видовий склад прісноводних молюсків у водоймах с. Соловичі. Проаналізувати еколого-фауністичну характеристику прісноводних молюсків досліджуваного регіону.

Результати дослідження. На території Турійського району зареєстровано 12 видів водних молюсків, що належать до класу Черевоногих (8 видів) та Двостулкових (4 види).

До численних (ІД від 10 до 50 %) можна віднести 4 види: катушка рогова, ставковик великий, ставковик малий, ставковик овальний. Низьку чисельність (ІД від 1 до 9,99 %) мають такі 8 видів: беззубка звичайна, перлівниця звичайна, кулька рогова, горошина озерна, катушка кільова, катушка облямована, ставковик болотяний, ставковик вухоподібний.

Поширеними (ІП від 30 до 99 %) є 8 видів: беззубка звичайна, перлівниця звичайна, катушка кільова, катушка облямована, ставковик малий, ставковик болотяний, ставковик вухоподібний, ставковик овальний. Рідко трапляються (ІП від 0 до 30 %) 1 вид: горошинка озерна.

За середовищем існування серед молюсків озер Велище і Черепакха зареєстровано три екологічні групи мешканців: проточних водойм, слабо проточних та стоячих водойм і водойм, що пересихають. У проточних водоймах поширені 4 види (27 %): беззубка звичайна, перлівниця звичайна, катушка кільова, катушка облямована. У слабо проточних, стоячих водоймах та болотах трапляються 8 видів (53 %): кулька рогова, горошина озерна, катушка рогова, катушка облямована, ставковик великий, ставковик болотяний, ставковик вухоподібний, ставковик овальний. У водоймах, що пересихають виявлені 3 види (20 %): ставковик малий, ставковик болотяний, катушка облямована.

За способом живлення виділено чотири групи: фільтратори, всеїдні, рослиноїдні та детритофаги. До фільтраторів віднесено 3 види (25 %): беззубка звичайна, перлівниця звичайна, кулька рогова. До всеїдних належать 6 видів (50 %): катушка рогова, катушка облямована, ставковик звичайний, ставковик малий, ставковик вухоподібний, ставковик овальний. До рослиноїдних та детритофагів належить 3 види (25 %): катушка кільова, ставковик болотяний, горошина озерна.

Висновки. В результаті проведених досліджень на території Турійського району зареєстровано 12 видів водних молюсків, що належать до класу Черевоногих та Двостулкових, описано біологією зареєстрованих видів, проаналізовано їх чисельність та поширення, виділено три екологічні групи молюсків за середовищем існування та чотири за типом живлення.

Джерела та література

1. Анистратенко В. В., Анистретенко О. Ю. Моллюски. *Фауна України*. 2001. № 29 (1). С. 11–15.
2. Гураль Р. І., Сверлова Н. В. Прісноводні молюски родів *Unio* і *Batavusiana* (*Bivalvia*, *Unidoidae*) у малакологічному фонді Державного природознавчого музею НАН України. *Наук. вісн. ВДУ ім. Лесі Українки*. Розд. 3. Зоологія. 2008. № 15. С. 110–116.
3. Гураль Р. І. Прісноводні молюски Розточчя. *Наук. зап. Держ. природознавчого музею*. 2008. № 24. С. 145–152.
4. Іванців В. В. Історія дослідження фауни прісноводних молюсків Волині в ХІХ ст. *Наук. вісн. ВДУ ім. Лесі Українки*. Розд. 1. Біологічні науки. 2002. № 6. С. 117–119.

Федіна Ю. М. – студентка V курсу біології та лісового господарства
ВНУ імені Лесі Українки;
Сухомлін К. Б. – д. б. н., професорка,
завідувачка кафедри зоології
ВНУ імені Лесі Українки

**Розвиток пізнавальних інтересів учнів 5–6 класів
при вивченні курсу «Пізнаємо природу» на прикладі теми
«Тварини та їх різноманіття»**

Постановка проблеми. Під час реформування системи шкільної освіти поширення масової культури в сучасній практиці поступово знижувало інтерес учнів до навчання. Ці явища зумовлені як загально-соціальними чинниками, так і специфікою сучасної освітньої ситуації в Україні, педагогічної науки [6]. За цих умов зростає значення вивчення проблеми розвитку пізнавальних інтересів учнів. Розв'язуючи це завдання, потрібно поставити собі за мету провести уроки так,

щоб сприяти формуванню пізнавальних інтересів учнів та набуттю навичок саморегулювання. Адже без активної самостійної діяльності неможливо набути глибоких і міцних знань, набути методів раціональної навчальної діяльності.

Мета дослідження – розвиток пізнавальних інтересів учнів 5–6 класів при вивченні курсу «Пізнаємо природу».

Результати дослідження. Пізнавальний інтерес – це особливий вибірковий підхід людини до пізнання та вибірковий характер, виражений в тій чи іншій наочній сфері знань. З точки зору навчання, пізнавальний інтерес виражається у ставленні учнів до навчання; на педагогічні знання про діяльність у галузі однієї чи кількох дисциплін. Проблема формування пізнавальних інтересів учнів є одним із найважливіших завдань сучасної школи [2; 7].

Пізнавальна увага починається з виникнення таких питань як: «Де?», «Чому?» і «Що це?». Курс «Пізнаємо природу» в школі покликаний відповісти на ці питання та сформулювати компетентності, які необхідні для екологічного мислення та здорового способу життя. Навчання з курсу «Пізнаємо природу» має бути наповнене думкою про те, що кожен крок формує в учня цікавість до природознавства, зокрема біології тварин, і зв'язку людини з природою. Як виявляється, усі об'єктивно цікаві факти та явища навколишнього світу, втілені й узагальнені знаннями, цікавлять учнів лише тоді, коли навчання має для них практичне значення [1; 5; 6].

Дослідники виявили, що шкільна програма «Пізнаємо природу» розділу «Біологія тварин» цікавить учнів більше, ніж інші предмети. Цікава інформація про життя тварин не залишить байдужим жодного школяра. Учителі можуть скористатися цим і забезпечити самостійну роботу, використовуючи різноманітні джерела інформації [3; 4]. В умовах сучасного суспільства знання про природу як і раніше є однією з основних складових у змісті біологічних знань, сприяють розв'язанню важливих індивідуальних проблем. Навчання в першу чергу стосується здібностей, які учні використовують у повсякденному житті.

Висновки. Формування пізнавальних інтересів визначається змістом природничої освіти, метою якої є навчити учнів сформувати індивідуальну екологічну культуру. Пізнавальний інтерес виникає від свідомої організації навчальної діяльності до учнів у процесі доповіді та розв'язання творчих та проблемних завдань. Це сприяє специфічним умовам освіти, включаючи цілісний та ініціативний підхід. Тео-

ретичний підхід до встановлення критеріїв визначення умов пізнавального інтересу та його рівня. Завдання вчителя – активно впливати на учнів, щоб вони були настроєні для активного засвоєння, а не для «здобуття» активних знань. Одним із способів стимулювання активності учнів є пробудження інтересу.

Головною педагогічною концепцією, був і залишається розвиток пізнавальної діяльності учнів, їхньої самостійності та творчих задатків. Досліджуючи це питання, можна зробити висновок, що знання краще розуміються і запам'ятовуються, при використанні якомога більше практичних інструментів, які ґрунтуються на важливості явищ, процесів або об'єктів у реальній повсякденній діяльності людини.

Під впливом стимулювання пізнавальної діяльності учнів, можна призвести до інтенсивного розвитку пізнавальних досліджень з природознавства. У дітей краще заохочується розвиток знань, якщо включати різні методи навчання та навчання (експерименти, незвичайні форми презентаційних матеріалів, ігри, проблемні ситуації та їх розв'язування, тощо).

Дуже важливо стимулювати пізнавальні інтереси учнів:

- «оживити» природознавчу освіту та ключові елементи на основі цілей навчання;
- створювати особисті проекти, які вимагають перевірки кваліфікації, крім програмування;
- надати учням додаткову літературу (наукова, науково-популярна, художня).

Джерела та література

1. Богданова О. К. Сучасні форми і методи викладання біології в школі. Харків: Основа, 2003.
2. Дудник Н. Організація пізнавальної діяльності учнів. *Завуч*. 2005. № 30. С. 4–6.
3. Задорожний К. М. Розвиток інтелекту та пізнавальної діяльності учнів на уроках біології. Харків: Основа, 2009.
4. Кислюк О. Співвідношення понять «мотив», «стимул», «потреба» та інтерес до навчання. *Соціальна психологія*. 2004. № 5 (7). С. 109–118.
5. Загальна методика навчання біології/за ред. І. В. Мороза. Київ: Либідь, 2006.
6. Шарко В. Д. Сучасний урок: технологічний аспект. Київ: СПД Богданова А. М., 2007.
7. Можливості особистісно-орієнтованого підходу до учнів у процесі навчання біології. *Шкільний світ. Біологія, хімія*, 2003. № 60.

Фіщук О. С. – к. б. н., доцент кафедри ботаніки і методики викладання природничих наук факультету біології та лісового господарства ВНУ імені Лесі Українки

Морфометричні ознаки квітки у *Allium montanum* Maxim. (*Amaryllidaceae* J. St.-Hil.)

Постановка проблеми. Сучасна молекулярна класифікація APG IV відносить рід *Allium* до родини *Amaryllidaceae*, підродини *Allioideae* (раніше родина *Alliaceae*) [5]. Рід *Allium* відноситься до триби *Allieae*, та характеризується найбільшою кількістю представників серед однодольних родів. Таксономія роду вивчена недостатньо і потребує детального вивчення морфології квітки [1; 2; 4]. Квітки у роду *Allium* зазвичай дрібні 0,2–0,3 см, а іноді до 2,5 см, актиноморфні, зрідка зигоморфні. Оцвітина складається з шести вільних, а іноді зрослих при основі листочків оцвітчини, розміщених у двох колах. Листочки оцвітчини вільні, або утворюють коротку квіткову трубку. Тичинок шість вільних або зрослих між собою і оцвітчиною [3].

Рід *Allium* налічує близько 800 видів які зростають у Європі, Азії, Північній Америці та Африці. Природними ареалами роду є Середземномор'я, АР Крим, Мала Азія, Іран, Закавказзя [2].

Мета дослідження. Основною метою дослідження було отримання морфометричних даних оцвітчини, гінецею та андроцею для можливості подальшого використання цих даних у систематиці підродини *Allioideae*.

Результати дослідження. Квіти *Allium montanum* мають довжину 1,2–1,3 см; вони актиноморфні, білого кольору з фіолетовими смугами на листочках оцвітчини. Довжина квітконоса 7–8 см, діаметр – 0,2 см. Суцвіття – сферичний зонтик із 4–5 квітками на чоловічій рослині, а на жіночій рослині одна квітка.

Листочків оцвітчини шість; квіткова трубка завдовжки 0,1 см; зовнішні листочки оцвітчини довжиною 1,1 см та шириною 0,4 см, а внутрішні листочками оцвітчини мають довжину 1,2 см та ширину 0,45 см.

В *Allium montanum* шість вільних тичинок. Внутрішні тичинки стоять над листочками оцвітчини, а зовнішні тичинки лежать на листочках оцвітчини; внутрішні тичинкові нитки 0,6 см завдовжки та 0,1 см

у діаметрі. Зовнішні тичинкові нитки мають циліндричну форму довжиною 0,55 см, та діаметр тичинкової нитки 0,05 см. Пиляки лінійні, інтрорзні, дорзифіксні. Пиляки зовнішніх тичинок 0,35 см завдовжки та 0,1 см у діаметрі, пиляки внутрішніх тичинок 0,3 см завдовжки та 0,1 см у діаметрі. Пиляки кріпляться до тичинкової нитки непорушно.

Гінецей у *Allium montanum* завдовжки 0,51 см. Зав'язь верхня, довжиною 0,3 см та 0,5 см у діаметрі, куляста, тригранна, з випуклими гніздами зеленого кольору. Стовпчик білого кольору довжиною 0,2 см і 0,05 см у діаметрі. Приймочка головчаста, трилопатева, довжиною 0,01 см, густо вкрита папілами.

У верхній частині квітконіжки, в основі квіткової трубки, у тичинкових нитках і в стінці зав'язі наявні ідіобласти з клітинними включеннями – рафідами. У вільних верхівках листочків оцвітини, в'язальці та стовпчику вони відсутні.

Висновки. Відповідно до положення роду в системі і фрагментарність вивчення будови квітки, вивчення морфології квітки та будови гінецею, васкулярної анатомії квітки необхідне для оцінки примітивності і складності ознак квітки в усій групі родів підродини *Allioideae*. Подальше вивчення морфології, мікоморфології квітки, васкулярної анатомії різних видів підродин родини *Amaryllidaceae* (*Agapanthoideae*, *Allioideae* та *Amaryllidoideae*) дозволить порівняти їх та обґрунтувати приналежність родини *Alliaceae* до родини *Amaryllidaceae*, чи можливість її існування як самостійної.

Джерела та література

1. Chase M. W., Reveal J. L., Fay M. F. A subfamilial classification for the expanded asparagalean families *Amaryllidaceae*, *Asparagaceae* and *Xanthorrhoeaceae*. *Botanical Journal of the Linnean Society*. 2009. № 161. P. 132–136.
2. Phylogeny and biogeography of *Allium* (*Amaryllidaceae*: *Allieae*) based on nuclear ribosomal internal transcribed spacer and chloroplast rps16 sequences, focusing on the inclusion of species endemic to China/Li Q.-Q., Zhou S.-D., He X.-J., Yu Y., Zhang Y.-C., Wei X.-Q. *Annals of Botany*. 2010. № 106 (5). P. 709–733.
3. Takhtajan A. Flowering plants. *Springer*. 2009. P. 871.
4. Nguyen N. H., Driscoll H. E., Specht C. D. A molecular phylogeny of the wild onions (*Allium*; *Alliaceae*) with a focus on the western North American center of diversity. *Molecular Phylogenetics and Evolution*. 2008. № 47 (3). P. 1157–1172.
5. The angiosperm phylogeny group. An update of the angiosperm phylogeny group classification for the orders and families of flowering plants APG IV. *Bot. J. Linn. Soc.* 2016. № 181. P. 1–20.

Цьопух Ю. В. – студентка V курсу факультету біології та лісового господарства

ВНУ імені Лесі Українки;

Журавльов О. А. – к. б. н., доцент кафедри фізіології людини і тварин

ВНУ імені Лесі Українки

Вплив дихальних вправ на концентрацію уваги дітей шкільного віку

Постановка проблеми. У зв'язку з швидким розвитком технологій, значним інформаційним навантаженням, зміною форми навчання та рядом інших чинників, що негативно впливають на рівень і концентрацію уваги дітей під час навчального процесу, важливим аспектом у діяльності педагогів є пошук нових підходів до посилення навчальної мотивації та, зокрема, довільної уваги учнів до активності на уроці [5; 7]. Зацікавленість даною проблемою має багатовекторну реалізацію – оптимізація навчального навантаження, психологічний супровід та консультування та ін. нами пропонується впровадити фізіологічний аспект розв'язання даної проблеми. Дихальні вправи досить широко застосовуються як у психологічних тренінгах, так і під час занять йогою чи медитацією, саме тому нас зацікавила можливість їх використання у педагогічній діяльності з метою посилення концентрації дітей на занятті [2–4].

Мета дослідження: вивчити рівень концентрації уваги учнів під впливом дихальних вправ

Результати дослідження. Експеримент проводився на учнях других та четвертих класів. До нього було залучено 52 дитини (29 дівчат та 23 хлопці). Дослід проводився у два етапи: на першому етапі дітям роздавалося зображення, на якому потрібно було відшукати числа від 1 до 90, а час, за який вони це робили, був основним показником концентрації уваги [6].

Другий етап досліду проводили через місяць. Перед проведенням того ж тесту з пошуку цифр запропонували дітям зробити дихальні вправи [1; 8]:

- надування кульок;
- етапне дихання потягом 3 хв: глибокий вдих (5 с), затримка дихання (5 с), видих (5 с), затримка дихання (5 с).

Такі дихальні вправи рекомендовані для відновлення дихальної системи після респіраторних захворювань, та посилення оксигенації мозку.

Виконання вправ пропонувалося у формі гри, що дуже позитивно сприймалося дітьми. В результаті проведеного експерименту нами виявлено зниження часу виконання завдання в обох групах (хлопців і дівчат) після проведення дихальних вправ. У групах 2 класу зниження відмічалось в усіх обстежуваних рівномірно – з 30,8 хв до 20,5 хв, тоді як у групах 4 класу спостерігався дещо вищий ефект дихальних вправ у дівчат – у них зміни показника концентрації уваги спостерігалася з 27,5 хв до 17,6 хв, а у хлопців – з 25,5 хв (без вправ) до 18,1 хв після їх завершення. Така різниця була достовірною ($p < 0,05$), що дає можливість стверджувати про ефективність дихальних вправ як методу підвищення ефективності показника концентрації уваги.

Висновки. Застосування дихальних вправ дає можливість підвищити рівень концентрації уваги дітей молодшого шкільного віку та інтенсифікувати їх пошукові та інтелектуальні здібності.

Зацікавленість учнів та вчителів даною тематикою дає підстави для пошуку нових методів покращення психофізіологічних показників учнів на усіх ланках навчання в школі.

Джерела та література

1. Бабский Е. Б. Физиология человека. Москва: Медицина, 1985.
2. Дихальна гімнастика при легкому перебігу коронавірусної хвороби. 2021. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=O8LcqSrSGRk>
3. Дихальні вправи для пацієнтів з пневмонією від реабілітологів Інсультного центру. 2021. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=b2rVvGlwl48>
4. Дихальні вправи для профілактики коронавірусу від Ксенії Літвінової. 2021. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=FyMW9XhAJrc>
5. Івашура Н. С., Ангелова А. В. Інклюзивна освіта: метод. рек. для педагогів загальноосвіт. навч. закл. 2018.
6. Психологічні тести на увагу. Тести на увагу. 2021. URL: <https://goaravetisyan.ru/uk/psihologicheskie-testy-na-vnimanie-testy-na-vnimanie-test-na-razvitiye-ramyati-i/>
7. Ткачук К. Н., Халімовський М. О. Основи охорони праці. Київ: Основа, 2003.
8. Філімонов В. І. Клінічна фізіологія: підруч. для мед. ВНЗ III–IV рівнів акредитації. Київ, 2013.

Яцук М. О. – магістр I курсу факультету біології та лісового господарства ВНУ імені Лесі Українки;

Кузьмішина І. І. – к. б. н., доцент кафедри ботаніки і методики викладання біологічних наук ВНУ імені Лесі Українки

Екобіоморфологічні особливості весняних ефемероїдів Луцького району Волинської області

Постановка проблеми. Найбільша увага при визначенні раритетів рослинного покриву в Україні приділяється бореальним видам і угрупованням. Серед малодосліджених залишаються широколистяні ліси із синузіями весняних ефемероїдів. Проте весняні ефемероїди є популярним об'єктом біоморфологічних, екологічних та популяційних досліджень В. М. Любченка, Т. Л. Андрієнко, В. І. Мельника, С. Я. Діденко, С. М. Панченка, О. В. Лукаша, О. П. Чорноус [1; 3; 4]. Обстеженнями широколистяних лісів із синузіями весняних ефемероїдів охоплені центральні та східні райони Українського Полісся, що й зумовило актуальність проведення досліджень в більш південних лісах Волинського Лісостепу.

Мета дослідження – вивчення весняних ефемероїдів Луцького району Волинської області.

Результати дослідження. Територія новоствореного Луцького району Волинської області охоплює північну частину Волино-Подільської височини (Волинський лісостеп), що за геботанічним районуванням України належить до Люблінсько-Волинського округу грабово-дубових, дубових лісів та остепнених лук, Південнопольсько-західноподільської підпровінції широколистяних лісів, лук, лучних степів та евтрофних боліт, Центральноєвропейської провінції широколистяних лісів, Європейської широколистянолісової області [2; 5]. Природно-кліматичні умови Луцького району сприяють росту і розвитку рослин різноманітної природної флори.

На основі огляду літератури та проведених протягом вегетаційного періоду 2022 р. досліджень нами було виявлено і описано 25 весняних ефемероїдів (багаторічних трав'яних рослин з дуже коротким вегетаційним періодом, який припадає на найбільш сприятливий час року). У результаті біоморфологічного аналізу згідно класифікації І. Г. Серебрякова виявлено, що всі за тривалістю життєвого циклу

виключно всі досліджувані рослини є полікарпіками з весняним періодом вегетації. За типом надземних пагонів всі три групи рослин майже однакові за кількістю видів – до безрозеткових, серед яких калюжниця болотна (*Caltha palustris* L.), зірочник ланцетовидний (*Stellaria holostea* L.), барвінок малий (*Vinca minor* L.), та напіврозеткових рослин, серед яких належать сон широколистий (*Pulsatilla patens* (L.) Mill.), анемона дібровна (*Anemona nemorosa* L.), пшінка весняна (*Ficaria verna* Huds.), належать по 8 видів (по 32,0 %), до розеткових – 9 видів (36,0 %), серед яких печіночниця благородна (*Hepatica nobilis* Mill.), фіалка запашна (*Viola odorata* L.), первоцвіт весняний (*Primula veris* L.), підсніжник звичайний (*Galanthus nivalis* L.).

Екологічний аналіз дозволяє виявити залежність структури флори від факторів зовнішнього середовища. З усієї їх різноманітності для характеристики видів ми відібрали основні – вологу та світло. За відношенням до світла найбільша кількість видів належить сциогеліофітам – 10 видів (40,0 %), серед яких калюжниця болотна (*Caltha palustris*), барвінок малий (*Vinca minor*), сон широколистий (*Pulsatilla patens*). Світлолюбних рослин – геліофітів – нараховано лише 3 види (12,0 %). До них належать мати-й-мачуха звичайна (*Tussilago farfara* L.), вероніка весняна (*Veronica verna* L.) та первоцвіт весняний (*Primula veris*). Досить велику групу складають сциофіти – 8 видів; 32,0 %, серед яких проліска дволиста (*Scilla bifolia* L.), конвалія травнева (*Convallaria majalis* L.), цибуля ведмежа (*Allium ursinum* L.). До перехідної групи геліосциофітів належить 4 види (16,0 %): калюжниця болотна (*Caltha palustris*), жовтяниця черговолиста (*Chrysosplenium alternifolium* L.), фіалка запашна (*Viola odorata*), барвінок малий (*Vinca minor*).

За відношенням до вологи найбільша кількість видів належить мезофітам 20 видів (80,0 %), серед яких мати-й-мачуха звичайна (*Tussilago farfara*), підсніжник звичайний (*Galanthus nivalis*), конвалія травнева (*Convallaria majalis*). Гігрофіт лише один (4,0 %) – це калюжниця болотна (*Caltha palustris*). Перехідну групу мезогігрофітів складають 4 види (16,0 %), до яких належать рівноплідник рутвицелистий (*Isopyrum thalictroides* L.), рясти порожнистий (*Corydalis cava* (L.) Schweigg. & Körte) та ущільнений (*C. solida* (L.) Clairv.), мати-й-мачуха звичайна (*Tussilago farfara*).

Висновки. Отже, біоморфологічний аналіз весняних ефемероїдів Луцького району Волинської області засвідчив, що за тривалістю життєвого циклу виключно всі рослини – полікарпіки, за типом над-

земних пагонів всі три групи рослин майже однакові за кількістю видів – до безрозеткових та напіврозеткових рослин належать по 8 видів (по 32,0 %), до розеткових – 9 видів (36,0 %). У результаті екологічного аналізу виявлено переважання серед геліоморф сцио-геліофітів (10 видів; 40,0 %), та сциофітів (8 видів; 32,0 %), серед гігроморф – мезофітів (20 видів; 80,0 %).

Джерела та література

1. Андрієнко Т. Л., Мельник В. І., Діденко С. Я. Рідкісні синузії лісових ефемероїдів Київщини. *Укр. ботаніч. журн.* 1997. Т. 54, № 5. С. 457–461.
2. Дідух Я. П., Шеляг-Сосонко Ю. Р. Геоботанічне районування України та суміжних територій. *Український ботанічний журнал: наук. журн. НАН України.* 2003. Т. 60, № 1. С. 6–17. URL: <https://ua1lib.org/book/3247155/e69ddd?id=3247155&secret=e69ddd>
3. Любченко В. М. Весняні ефемероїди у фітоценозах грабового лісу Канівського державного заповідника. *Укр. ботан. журн.* 1984. Т. 41, № 4. С. 14–18.
4. Панченко С. М., Лукаш О. В., Чорноус О. П. Весняні ефемероїди листяних лісів Лівобережного Полісся. *Укр. ботаніч. журн.* 2006. Т. 63, № 5. С. 671–680.
5. Постанова Верховної Ради України «Про утворення та ліквідацію районів» 17 липня 2020 р. № 807-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text>

Tarnopolska O. V. – studentka I roku studiów magisterskich NSC “Instytut Biologii i Medycyny”, Uniwersytet Narodowy im. Tarasa Szewczenki;
Kotyk O. A. – PhD, młodszy pracownik naukowy wydziału Biologii Fizycznej i Chemicznej Błon Komórkowych, Instytut Fizjologii imienia O. O. Bogomoltsa, Narodowa Akademia Nauk Ukrainy;
Kotliarova A. B. – PhD, starszy pracownik naukowy wydziału Biologii Fizycznej i Chemicznej Błon Komórkowych Instytut Fizjologii imienia O. O. Bogomoltsa, Narodowa Akademia Nauk Ukrainy

Wpływ metyllakakonityny i neostigminy na funkcjonowanie kanałów kationowych o dużej przewodności membrany jądrowej neuronów purkinjego mózdzku oraz kardiomyocytów

Sformułowanie problemu. Otoczka jądrowa, która składa się z dwóch błon i przestrzeni okołojądrowej między nimi, zawiera wiele różnych

systemów transportowych, w tym kanały jonowe. Jednym z nich są kanały kationowe o dużej przewodności (LCC – large-conductance cation channels), które po raz pierwszy zarejestrowano w naszym laboratorium w 2005 r. [1]. Kanały te charakteryzują się przewodnością 185–220 pS i dużą szczelnością rozmieszczenia w błonie jądrowej [2], co wskazuje na ważne znaczenie wykonywanych przez nie funkcji.

Cel badań. W naszych badaniach staramy się wyjaśnić fizjologiczną rolę kanałów LCC, w pierwszej kolejności identyfikując ich skuteczny bloker/inhibitor, ponieważ właśnie blokując kanały, możemy monitorować, które funkcje komórek zostaną zmienione. Wcześniejsze badania tych kanałów wykazały, że blokują je cholinomodulatory, w tym bromki tubokuraryny; rokuronium i pipekuronium, a także nikotyna [2; 3]. Dlatego nadal poszukujemy skutecznego blokera wśród agonistów i antagonistów receptorów cholinowych; w szczególności celem niniejszej pracy było zbadanie wpływu metylolikonotyny (MLA) i neostygminy na funkcjonowanie kanałów kationowych o wysokim przewodnictwie.

Materiały i metody badawcze. Badania przeprowadzono na 3–4-tygodniowych szczurach *Wistar* i *Fischer*. Jądra neuronów Purkiniego mózdzku i kardiomiocytów izolowano przez homogenizację, jak opisano wcześniej [1; 4]. Prądy płynące przez poszczególne kanały jonowe wewnętrznej błony jądrowej rejestrowano metodą *patch-clamp* w konfiguracji “*nucleus-attached*” lub “*excised patch*” w trybie *voltage-clamp*. Wartości parametrów uzyskano przy użyciu zasilacza *Visual-Patch 500* (Bio-Logic, Francja). Otrzymane wyniki analizowano za pomocą programów *Clampfit 10.3* i *OriginPro 9.0*. Głównymi analizowanymi charakterystykami biofizycznymi są: amplituda prądu płynącego przez kanał, prawdopodobieństwo jego przebywania w stanie otwartym (P_o), średni czas przebywania kanału w stanie zamkniętym (T_{close}) i otwartym (T_{open}) oraz wystąpienie efektu migotania kanału.

Wyniki badań. Pierwszą substancją badaną w tej pracy była MLA – alkaloid diterpenoidowy będący selektywnym litykiem podjednostek $\alpha 7$ - [5] i $\alpha 3$ N-cholinoreceptorów. MLA w stężeniu 50 $\mu\text{mol/l}$ i 100 $\mu\text{mol/l}$ powoduje zmniejszenie P_o , które wynosi odpowiednio 36 % ($n = 4$, $P \leq 0,05$) i 52 % ($n = 3$, $P \leq 0,05$); natomiast przy stężeniu 200 $\mu\text{mol/l}$ P_o zmniejszyło się na 38% ($n = 2$). W dwóch z otrzymanych rejestracji pod wpływem MLA w tych samych koncentracjach zaobserwowano słaby efekt migotania kanałów, ale nie został on potwierdzony statystycznie ($n = 5$). W

badanych stężeniach MLA nie zmieniał amplitudy prądu, przeciekającego przez kanały LCC, a także T_{close} i T_{open} ($n = 4$).

W kolejnej serii eksperymentów zbadano wpływ neostygminy na LCC-kanały. Chemicznie substancja ta jest czwartorzędowym związkiem amoniowym [6]. Dodawanie neostygminy (200 $\mu\text{mol/l}$) do roztworu sprzyszczyło obniżenie Po LCC-kanałów na 33 % w stosunku do kontroli ($n = 3$, wartości znormalizowane) przy -40 mV , ale parametr ten nie zmieniał się przy wartościach potencjału dodatniego ($\pm 40, \pm 60\text{ mV}$, $n = 3$). Przy tym nie zaobserwowano ani zmian amplitudy prądu płynącego przez kanały, ani ich migotania ($n = 4$), ani też zmian T_{close} i T_{open} (dla odpowiedniego poziomu).

Wnioski. MLA i neostygmina w stężeniu 200 $\mu\text{mol/l}$ zmniejszyły prawdopodobieństwo przebywania LCC-kanałów w stanie otwartym o jedną trzecią, nie wpływając na inne parametry biofizyczne ich funkcjonowania. Uzyskane wyniki są ważne dla dalszych poszukiwań skutecznych inhibitorów kanałów LCC i badania ich dynamiki molekularnej.

Źródła i literatura

1. Spontaneously active and InsP3-activated ion channels in cell nuclei from rat cerebellar Purkinje and granule neurones/S. M. Marchenko, V. V. Yarotsky, T. N. Kovalenko, P. G. Kostyuk, R. C. Thomas. *Journal of Physiology*. 2005. № 565 (3) P. 897–910.
2. Функціонування катіонних каналів великої провідності ядерної мембрани під впливом модуляторів нікотинових холінорецепторів/А. Б. Котлярова, О. А. Котик, І. В. Юришинець, С. М. Марченко. 2019.
3. Effects of Blockers of Large-Conductance Cation Channels of the Nuclear Membrane/O. A. Kotyk, A. B. Kotlyarova, N. I. Pavlova, S. M. Marchenko. *Neurophysiology*. 2017. № 49 (2). P. 151–153.
4. Котик О. А., Котлярова А. Б., Марченко С. М. Оптимізація методу ізолювання ядер для електрофізіологічних досліджень іонних каналів ядерної мембрани кардіоміоцитів щура. 2018.
5. Briggs C. A., McKenna D. G., Piattina-kaplan M. Human $\alpha 7$ nicotinic acetylcholine receptor responses to novel ligands. *Neuropharmacology*. 1995. № 34 (6). P. 583–590.
6. National Center for Biotechnology Information. PubChem Compound Summary for CID 4456. *Neostigmine*. Retrieved April 20. 2022. URL: <https://pubchem.ncbi.nlm.nih.gov/compound/Neostigmine>

Богослов'я, філософія, релігієзнавство

Дмитрів О. І. – студент II курсу,
богословського факультету Волинської
православної богословської академії

Становлення та розвиток капеланства в Україні

Постановка проблеми. Бог не дивиться на особу, але в усякому народі той, хто боїться Його і робить по правді, угодний Йому (Діян. 10, 35) [1].

Такі слова промовив апостол Петро до наверненого в християнство Корнилія – сотника і не осуджує його за військову професію, а навпаки, схвалює становище військових, коли вони особисто праведні і прагнуть правди. Для того, щоб зрозуміти увесь сенс цих слів слід згадати, що сотники римської армії були не тільки відчайдушно мужніми, але й хорошими командирами. Отже, Корнилій був тією людиною, яка завжди усвідомлювала, що таке мужність, вірність і честь.

Таким чином, професія воїна, є виправданою професією з точки православного віровчення. Тому питання про духовне життя воїна й про його моральне здоров'я треба ставити на високий рівень. Український воїн ніколи не був жорстоким агресором. Тому і сьогодні на службі Батьківщині українського воїна повинні характеризувати здоровий гуманізм, любов до правди і добра, до Бога і людини [6].

Глибоко усвідомлюючи важливість духовного виховання серед військовослужбовців, як невід'ємної частини військового виховання в цілому, сьогодні постає проблема відродження та формування військового священства. Звичайно, військове священство (капеланство) не є новітнім світовим явищем сьогодення, оскільки в різних країнах світу воно має свою давню історичну традицію.

Мета дослідження. Дослідити на основі комплексного, об'єктивного аналізу історіографії особливості зародження, функціонування капеланської служби в Україні.

Результати дослідження. Однозначних та достовірних даних, коли з'явилися найперші духівники в українському війську на сьогодні немає.

У 988 р. князь Володимир Великий хрестив Київську Русь і фактично з цього моменту розпочалась співпраця держави та Православної Церкви, на теренах майбутньої України. Новий, релігійний вплив поширився на усі сфери державного життя, і таким чином просто не міг обминути один із суб'єктів держави, її військо. Побожні воїни обов'язково перед боєм молилися і просили небесного заступництва Пресвятої Богородиці і всіх святих.

У 1111 р. духовенство було разом князівським військом на полі бою і відіграло неабияку роль у вирішальному моменті бою з половцями: «Князь Володимир приставив попів своїх, щоб їхали наперед війська й співали тропарі та кондаки Чесного Хреста та канон святої Богородиці» [5].

Уважний аналіз історії Київської Русі насправді засвідчує, що в кожному збудованому князями місті, городі чи замку обов'язково будувались храми, в яких не тільки звершувались богослужіння, але і проводилась просвітницька діяльність. Отже напрашується висновок, що саме храм був осередком духовного, морального і освітнього життя наших предків, які будували ці міста, облаштовували та захищали їх із вірою в Бога і любов'ю до рідного краю. А в цьому безпосередню роль відігравало духовенство, яке завжди було поруч зі своїм народом і дуже часто піднімало його дух, та надихало на великі подвиги.

Саме Церква допомагала князям проводити мобілізацію війська, яку називали «совокупити вої, дружину». Коли треба було повідомити населення про похід, давали знак трубами або, як вважають деякі історики, навіть вдаряли у дзвони церковні, а духовенство служило молебні [2].

Руські дружини йшли у бій з благословення Церкви, під святими знаменами та захистом чудотворних ікон. Віра для них мала велике значення. Вона вселяла в них впевненість у перемозі, у правоті своєї справи. Під час нападу на Русь татаро-монголів, руські князі перед тим як виступити у похід, проти ворогів, разом із своїми воєводами та дружиною, відвідували монастирі, де довго та старанно молились і приймали благословення від церковних владик. А виступаючи у похід вони нерідко завершували свої промови словами: «або перемож-

цем і усе від загибелі збережемо, або покладемо свої голови за святі церкви, за православну віру і за усю братію нашу християн» [7].

Немаловажним є і той факт, що після перемоги над ворогом воїни не забували вознести хвалу Господу за Його допомогу і заступництво. Дуже часто після цього складали пісні на честь переможців, а в храмах духовенство служило подячні Богу служби [3].

Літописці того періоду походи князів на степових кочівників розпочинали такими словами: «Це Бог уклав у серце князя...» А після битв, воїнів які загинули у ході бою, хоронили з великою шаною і почеснями, за православною традицією [4].

Нам всім слід запам'ятати, що у своїх повчаннях Свята Церква вчить, що влада є організованою силою, яка базується на певних нормах, законах, має бути гарантом стабільності і дбати про духовність. Проте влада держави неможлива без збройного захисту, тому апостоли, благословляючи владу як святую силу у історичному процесі, тим самим благословляли і збройну силу, що служить їй захистом. Окрім того з точки зору християнської моралі державна організація признається добром в історичному процесі відповідно може бути визнана відносним добром і та військова сила, яка забезпечує її існування. Таким чином добром може бути визнана війна, в залежності від тих історичних причин, що її викликали, та державних цілей, які вона перед собою поставила. Визначаючи війну взагалі як біду та незаперечне зло, Православна Церква вважає війни на захист Батьківщини священними, а загиблих у ній воїнів – здійснюючих подвиг жертвової любові, тому що: «Ніхто більшої любові немає над ту, як хто душу свою покладає за друзів своїх» (Ін. 15, 13).

В такому патріотичному і релігійно-моральному дусі слід виховувати і теперішнє покоління військових, тому що Україна і надалі знаходиться на межі Азії і Європи, які завжди хотіли і хочуть використати її як буфер у своїх взаємовідносинах.

4 грудня 2016 р. вважається офіційною датою становлення кадрової служби військового духовенства. Саме цього дня міністр оборони Степан Полторак підписав наказ № 685 «Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних силах України». Документ визначив структуру, основні завдання та порядок діяльності капеланської служби. Капелан для бійця на передовій є радником та цілителем душевних ран. Він наближує солдата до Бога, він є Його посланцем. Від початку війни на Сході багато

духівників рушило туди, щоб підтримувати наших бійців. Вони є наставниками, які допомагають знайти правильний шлях для воїна.

Ми переживаємо зараз важкі часи, переживаємо війну з Росією, яка відкрито і віроломно напала на Україну. Горять міста і села, гинуть наші воїни, мирні жителі, маленькі діти...

Наші Збройні Сили дають гідну відсіч ворогам і капеланство вносить великий внесок в перемогу України. Священики-капелани перебувають на позиціях разом з воїнами, підтримують моральний дух солдатів, священики-волонтери збирають допомогу для Української Армії. Всі інші священики моляться за перемогу нашого війська над ворогом.

Висновки. Завдання капелана – бути поруч. Капелан теж воює, тільки в сфері духовній. Я завжди кажу, що капелан повинен воювати за людську гідність військовослужбовця. Людина у військовому однострої, як захисник України, сьогодні не має права втратити своєї людської гідності, не має стати заручником деструктивних емоцій. Він має знати: він тут тому, що любить тих, хто залишився за його плечима. А капелан має зберегти його цілісність та людяність.

Джерела та література

1. Біблія, книги Священного Писання Старого та Нового Завіту/пер. Патріарха Філарета (Денисенка). Київ: Видання УПЦ КП, 2004.
2. Історія українського війська. Вид. 4-те. Львів: Світ, 1992. С. 42.
3. Історія українського війська. Вид. 4-те. Львів: Світ, 1992. С. 66.
4. Крип'якевич І. Історія українського війська. Львів: Світ, 1992. С. 124.
5. Моця О., Ричка В. Київська Русь: від язичництва до християнства. Київ, Глобус, 1996.
6. Філарет, Патріарх. Армія і духовність: свобода совісті і віросповідання: доповіді. Київ: Видання УПЦ КП. Т. 5. С. 226–227.
7. Школа духовності. Київ, 1999. № 1. С. 41.

Кухарук М. М. – студент IV курсу
богословського факультету Волинської
православної богословської академії

Порівняльний аналіз витоків сучасної світської психології та християнського бачення духовних потреб людини

Постановка проблеми. Духовний і душевний світ людини є предметом вивчення психології. Психологічні проблеми людини до

виникнення психології були предметом «підкування церкви», їх вирішенням традиційно займалися священнослужителі. І сьогодні священник для багатьох християн посідає те місце, яке секуляризоване суспільство відводить психоаналітику. Тому представляється необхідним розглянути точки перетину психологічних і богословських підходів у розумінні людини.

Мета дослідження полягає в тому, щоб показати як християнство має вплив на психологію.

Результати дослідження. Сучасна психологія повертається до своєї історії, а саме психологія почалася з розриву з філософією, етикою, богослов'ям, з втрати поняття душі. Душа і дух надовго зникли з поля зору, точніше, стали розглядатися похідними, вторинними від матеріального (тілесного, речовинного) світу. «Похідні» при цьому виявилися настільки несхожими на свої колишні першообрази, що, зрозуміло, були і названі по-іншому: потреби, мотиви, комплекси і т. ін. Зараз поступово починається поворот – якщо не до душі в її повному розумінні, то, принаймні, до духовності, до духовних проявів людини, і опорою цьому стає гуманітарний підхід [4]. Світ людських почуттів, переживань усе більш зміщується в центр зацікавлення психологів. Змінилися і наукові терміни. У психологію нині допущені такі поняття як милосердя, жаль, любов, надія тощо. Наступний передбачуваний крок – це співвіднесення з граничними питаннями про сутність людини, зміст і призначення її життя. Розгляд основ моральності веде, у свою чергу, до питань віри, зумовлює необхідність повернення до поняття душі в її релігійному розумінні [2, 515].

Між науковою психологією і богословськими дисциплінами існують серйозні методологічні розходження у розумінні людини:

1. Наукова психологія вивчає психіку як особливий апарат, який допомагає людині в її орієнтуванні у світі та відображенні дійсності. Особистість – це психологічний інструмент знаходження людиною самої себе

2. У богослов'ї головний предмет вивчення – не психіка людини, а «людина в Бозі», її цілісність, сенс і призначення. Особистість співвідноситься з людиною, людина співвідноситься з Богом, є Його образом і подобою.

3. І в психології, і в богослов'ї є система твердих підвалин, і те й інше – форми людської свідомості, розуміння дійсності. Але основи їх різні: у психології аналіз іде за окремими параметрами та фактами,

в богослов'ї – аналізується цілісна подія, явище. У психологічних і богословських методах пізнання людини існують свої закономірності та своя внутрішня логіка [1, 27–28]. Євангельська традиція християнської психології бере свій початок в роботах таких «протестантських мислителів» як Richard Baxter's (1673), Jonathan Edwards (1746), Soren Kierkegaard (1844) та інших. Президент Європейського руху християнських психологів і антропологів Вернер Мей (Werner May) [3] вказує, що вперше термін «християнська психологія» вжив німецький богослов, філолог та історик Франц Деліч (Franz Delitzsch), опублікувавши в 1855 р. книгу «Система біблійної психології». Потім, ймовірно в 1914 р., з'явилася книга «Християнська психологія» Джеймса Сталкера (James Stalker). «Керівництво з християнської психології» Ліндера Кізера (Leander Keyser) з'явилося в 1928 р. Християнська психологія базується на антропології й використовує відновлювальні образи порятунку людини через одкровення, зафіксоване в Святому Писанні. Християнська психологія виходить із інтеграції психології та богослов'я. Мета такої інтеграції полягає в набутті більш цілісного та всеохоплюючого розуміння людської особистості та її суспільних і екосистемних світів, чого не дозволяє зробити ніяка окремо взята дисципліна [5]. Інтеграція не применшує істини психології, богослов'я чи будь-якої іншої дисципліни, а поглиблює їх за рахунок об'єднання й більш масштабного міждисциплінарного використання. Цей більш загальний погляд дозволяє нам не лише прославити істини Писання, а й захопитися тим, як ми «дивно влаштовані» (Пс. 138:14).

Висновки. Отже, у психології і богослов'ї різні предмети осмислення і різні форми інтерпретації проблеми людини. Форми їх співвіднесення – це коректне співвіднесення рівнів їх взаємодії і зв'язків. Християнську психологію слід розуміти не тільки в світлі її уявлень про світ і людину та її наукових концепцій, а й в першу чергу через живу присутність Бога в Ісусі Христі допомогою Духа Святого. У практичній християнській психології використовуються не тільки закони тварного світу, але й знання про те, що в житті світу бере участь Жива Особистість Бога: всемогутня, всюдисуща, Всезнаюча Трійця, спонукувана безмежною любов'ю. Перспективи християнської психології та психотерапії передбачають те, щоб зміцнити або відновити психологічне здоров'я та розвиток особистості (психічний, фізичний, вольовий, емоційний і духовний).

Джерела та література

1. Братусь Б. С. К проблеме человека в психологии. *Вопросы психологии*. 1997. № 5. С. 26–34.
2. Робинсон Д. Н. Интеллектуальная история психологии. Москва: Ин-т философии, теологии и истории св. Фомы, 2005. С. 514–516.
3. Eck B. E. Integrating the Integrators: An organizing framework for a multifaceted process of integration. *Journal of Psychology and Christianity*. 1996. № 15.
4. Институт христианской психологии. URL: www.fapsyrou.ru/world_projects/stati_world_conference/my_vmeste_edinstvo_1132 (дата звернення 28.03.2022).
5. Европейское Движение христианской антропологии, психологии и психотерапии (EMCAPP). URL: www.emcapp.eu (дата звернення 29.03.2022).

Левочко Р. І. – студент IV курсу
Богословського факультету Волинської
православної богословської академії

Християнський погляд на небезпеку «руського міру»

Постановка проблеми. Одним з непростих завдань з яким зіштовхнулася Церква на теренах України є ідеологія «руського міру». Ця ідеологія є складною тим, що важко піддається опису й аналізу, адже являється багатогранною. Ця концепція особливо притаманна серед Церков РПЦвУ. Створена ця ідеологія на геополітичному підґрунті задля корисливих цілей керуваннями масами.

У філософії цієї концепції нехтується все людське й гуманне, на противагу християнській етиці, де завжди людина відігравала центральне місце і заради якої Бог став людиною (Ів. 1:14). Саме тому це вчення абсолютно суперечить усьому Євангельському закону.

Мета дослідження: проаналізувати та висвітлити християнський погляд щодо ідеології «руського міру».

Результати дослідження. Для початку слід розібрати саму ідеологію «руського міру». Власне, у цьому вченні стверджується, що існує міжнаціональна російська сфера або цивілізація, яка називається «Свята Русь», до якої входять Росія, Україна і Білорусь, а також інші етнічні росіяни та усі російськомовні люди. І цей «руський мір» нібито має спільний політичний центр (Москву), спільний духовний

центр (Київ як «матір всієї Русі»), спільну мову (російську), спільну церкву (Російська Православна Церква) і спільного патріарха (патріарх Московський), який працює у «симфонії» зі спільним президентом / національним лідером (Путіним) для управління ним, а також начебто для підтримки спільної духовності, моралі та культури [2].

На таку хибну позицію Росії низка православних богословів та ієрархів виклали свою реакцію у вигляді Декларації про визнання концепції «руського міру» єрессю, під якою підписалося вже понад 340 богословів та релігієзнавців.

Оманливість і в той же час пагубність такої ідеології обумовлена бажанням володіти країнами, ними жонглювати і керувати в своїх корисливих цілях. Хитрість цього світогляду в тому, що підхопивши такі уявлення, людина зміщує свої акценти і бажане стає більш актуальне ніж дійсне. Ціллю «руського міру» – є знищення й смерть тих, хто не згідний й знаходиться в конфронтації з цією «системою цінностей» – що безперечно гостро суперечить православному вченню.

У попередньо згаданій декларації зазначається, що: «принцип етнічної організації Церкви був засуджений на Константинопольському соборі 1872 р. А неправдиве вчення про етнофілетизм і є основою ідеології «руського міру». Якщо вважати такі хибні принципи дійсними, то Православна церква перестане бути Церквою Євангелія Ісуса Христа, Апостолів, Нікейсько-Константинопольського Символу Віри, Вселенських Соборів і Отців Церкви. Єдність стає по суті неможливою» [2].

Православ'я відкидає будь-яке вчення, яке прагне замінити Царство Боже, яке відкрите Христом: «Моє Царство не із світу цього...» (Ів. 18:36) – будь то Свята Русь чи будь-яке інше земне царство. Ми рішуче засуджуємо будь-яку форму богослів'я, яка заперечує той факт, що «наше громадянство на небі, і саме звідти ми очікуємо Спасителя, Господа Ісуса Христа» (Фил. 3:20).

Православна Церква заперечує форми правління, які обожнюють державу (теократію) і поглинають Церкву, позбавляючи Церкву її свободи протистояти будь-якій несправедливості. Ми також докоряємо всім тим, хто слідує поняттю «цезаро-папізму» – це замінює послух Розіп'ятому і Воскреслому Господу послухом лідеру, наділеного правлячою владою, який стверджує, що є Божим помазанцем [2].

Поділ людства на групи на основі раси, релігії, мови, етнічної приналежності чи будь-якої іншої другорядної ознаки людського існування є характеристикою цього недосконалого і гріховного світу, який, дотримуючись патристичної традиції, характеризується як «розрізнення плоті» [3]. Перевага однієї групи над іншими є характерним злом таких поділів, які цілком суперечать Євангелію, де всі єдині й рівні у Христі.

Вчення «руського міру», що приписує божественне встановлення своєї держави та характеризує свою культуру як особливу та божественно визначену глибоко суперечить святому Євангелію. Воно є абсолютно антихристиянським, адже заохочує поділ, недовіру, ненависть та насильство між народами та церквами, заохочуючи до демонізації тих, кого держава вважає «іншими».

Послідовники такої концепції відмовляються говорити правду й іноді активно пригнічують правду щодо зла, яке вчиняється проти Євангелія Христового. Зовсім не християнськими є розмови про «братовбивчу війну», «повторення гріха Каїна, який через заздрість убив свого власного брата», якщо прямо не визнається вбивчий намір і провина однієї сторони перед іншою.

Висновки. На даний час «руський мір» перетворився в ідеологію, яка ділить людей на чужих і своїх, надихаючи їх вбивати один одного. Ідеологеми цієї концепції, далекі від християнських основ і є зовсім не христоцентричними, а еклесіоцентричними й ідеологічно зацикленими на собі. У них почали проявлятися сектанські, замкнуті на собі, шизофренічно-маніакальні тенденції.

Мілітаризм цієї ідеології ставить за ціль боротьбу, протистояння і як потрібно війну заради захисту й збереження своїх нехристиянських загарбницьких цілей. Саме тому кожен християнин повинен відкинути це вчення. Адже воно є глибоко неправославним та нехристиянським, тим самим ставлячи під загрозу спасіння вірних.

Джерела та література

1. Новий Завіт. Київ: Вид. від. Української православної церкви Київського патріархату, 2003. 637 с.
2. Декларація про вчення про «русский мир». URL: <https://www.polymerwsvolos.org/2022/03/14> (20.04.2022).
3. Святитель Григорій Богослов. Творения. URL: https://azbyka.ru/otechnik/Grigoriy_Bogoslov/ (19.04.2022).

Михалюк І. А. – студент III курсу
богословського факультету Волинської
православної богословської академії

Аграфи або коротко про незаписані висловлювання Ісуса Христа

Постановка проблеми. З Євангелій ми знаємо, що справи Господа Ісуса Христа Божественного сенсу повсякчас були пов'язані зі словами повчань, настанов і пророцтв, через те чотири, відносно малі книги, природно, не зуміли вмістити загалом вимовленого Месією.

Святий євангеліст Іоанн на закінчення свого Євангелія каже, що «багато й іншого сотворив Ісус; але, коли б написати про те докладно, то, думаю, і сам світ не вмістив би написаних книг» [1, 1218], і це свідчення відноситься не тільки до справ, але й до слів чи висловів [3].

Мета дослідження полягає у тому, щоб визначити чим для нас є аграфи.

Результати дослідження. Аграфи (грец. «незаписані») – вислови Ісуса Христа, які не увійшли до Четвероевангелія, але відомі нам зі слів ранньохристиянських письменників; у ширшому розумінні – це окремі висловлювання, цитовані різними авторами, як Слово Боже, проте відсутні в Біблійному каноні.

Перше систематичне викладення та вивчення їх було проведено у XVIII ст. Корнером, що вдало вжив у вжиток сам термін. У виданому латинською мовою в 1776 р. творі «De sermonibus Christi agraphois» цей учений досліджував 16 аграф. Згодом значних успіхів у вивченні подібних промов досягли вчені Реш і Нестле. Причому перший із них за ознакою безперечної справжності відібрав 14 аграф, а другий – 27. Серед вітчизняних богословів поясненням незаписаних у Євангеліях висловів Ісуса Христа займався професор О. П. Лопухін. Деякі вчені до числа аграф включали, крім висловів Христа, уривки з апокрифічних, але не єретичних Євангелій. Так, професор М. Таубе описав 71 аграфу. Зважаючи на сумнівність деяких джерел, безумовно встановити число аграф неможливо [2]. Відомі зараз аграфи були записані грецькою, латинською, сирійською, коптською, арабською та слов'янською мовами. Слов'янською мовою збереглися аграфи, які містяться в працях святого священномученика Мефодія Патарського († 311).

Ознаками справжності того чи іншого вислову Христа є: по-перше, давність і непошкодженість джерела, що містить вислів; по-

друге, відповідність аграф духу євангельських слів Спасителя; і, нарешті, їх конструктивна узгодженість і схожість зі звичайними євангельськими мовними зворотами.

Усі правдиві незаписані в канонічні Євангелія слова Господа за джерелами можна розділити на чотири групи, до яких увійдуть аграфи: а) що містяться в книгах Нового Завіту, крім Четвероєвангелія; б) збережені в неканонічних Євангеліях і не мають єретичних спотворень; в) записані у творах отців та вчителів Стародавньої Церкви та в давніх літургійних пам'ятниках; г) знайдені у нововідкритих пам'ятниках давньохристиянської писемності.

Висновки. Жоден вислів або слово Божественного Вчителя, Господа Ісуса Христа, не було сказано даремно. І якщо якесь слово Христа не увійшло до письмових джерел, то воно, можна сказати з усією визначеністю, дало паростки в серцях Його слухачів. Записані поза Євангелієм слова та висловлювання Ісуса Христа назавжди залишилися міцною сполучною ланкою між двома великими джерелами Божественного Об'явлення – Святим Писанням і Святим Переданням.

Джерела та література

1. Біблія. Книги Священного Писання Старого і Нового Завіту: в українському перекладі з паралельними місцями/пер. Патріарха Філарета (Денисенка). Київ: Видання Київської Патріархії Української православної церкви Київського патріархату, 2004. 1416 с.
2. Богословско-литургический словарь. URL: <https://azbyka.ru/otechnik/Spravochniki/bogoslovsko-liturgicheskij-slovar/21> (дата звернення: 01.04.2022).
3. Православная Богословская энциклопедия или Богословский энциклопедический словарь. Т. I. URL: <https://azbyka.ru/otechnik/Lopuhin/pravoslavnaia-bogoslovskaja-entsiklopedija-ili-bogoslovskij-entsiklopedicheskij-slovar-tom-1/137> (дата звернення: 01.04.2022).

Опейда А. Р. – аспірант факультету історії, політології та національної безпеки
ВНУ імені Лесі Українки;

Опейда Л. М. – к. філос. н., доцент кафедри
політології та публічного управління
ВНУ імені Лесі Українки

Випробування людяністю: філософсько-світоглядний аналіз

Постановка проблеми. Сучасний світ вимагає від сучасної людини неабиякої пластичності думки, гнучкості мислення й участі

«серця» у прийнятті будь-яких рішень як на буденно-індивідуальному рівні, так і на рівні суспільно-духовному. Більше того, ці рівні все частіше переплітаються в одній особі, що свідчить про актуалізацію особистісного начала чи не кожної української людини в час її граничного буття, зумовленого російсько-українською війною. Остання винесла на поверхню цілий ряд проблем, що потребують глибинного аналізу з боку представників багатьох наукових напрямів і не тільки.

Так, чи не найзлободеннішою нині стала проблема ціннісних орієнтирів, яку з давніх давен досліджували українські філософи. Пригадаймо хоча б «філософію серця» Памфіла Юркевича, Григорія Сковороди та інших. Тут «кордоцентризм» української філософії як натяк на душевний вимір людського буття, акцент на людяності як визначальній рисі українського менталітету.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні тих колізій та суперечностей, які постають на шляху становлення ціннісних орієнтирів сучасної особистості, прояву людяності, душевності та духовності аж до гармонізації цих вимірів у людині цілісній (Homo holos), або монадній особистості (за Сергієм Кримським).

Результати дослідження в основному будуть спиратися на вже існуючі розвідки української ментальності, на аналіз вимірів людського буття та сучасні фактори його проявів, що здійснюють неабиякий вплив на становлення сучасної особистості, при цьому враховуючи «принцип монадності (тобто здатності особистості репрезентувати свою епоху, націю та культуру) і принцип екзистенційного кресцендо (тобто сходження до найвищих реєстрів цінностей)» [2, 432].

Без сумніву, людина – істота вертикальна, «її життя вимірюється не в довжину, а у височінь ціннісного сходження» [2, 428]. Так відміряну кількість років можна прожити марно, а можна «піднятись над складними обставинами у небо духу, що міряє час вічністю» [2, 428].

Варто лише пам'ятати, що сучасна духовність передбачає доповнення принципом полісистемності цілей, цінностей [2, 432]. Це означає, що ніяка надмета, ніяка надцінність не повинна затьмарювати інші, нібито менш значимі цілі-цінності. «Навіть така фундаментальна мета, як перемога у війні, з необхідністю потребує безлічі підцілей: виграти війну з мінімальними жертвами, не знищувати пам'ятки культури, зберігати ідеали людяності та добра» [2, 432].

Але таке, теоретичне положення, як стверджує Сергій Кримський, породжує найгостріші колізії в соціальній практиці. Відомо,

що «здоровий глузд завжди важко примирюється з ситуаціями, коли ознаки порядності виявляються ширмою звірячої суті» [2, 432]. До прикладу, фашистський злочинець комендант Освенціму Гесса у своєму щоденнику постає нібито моральною людиною у ставленні до родини та друзів. Водночас він фанатично вірить в існування нижчих рас. Цей фанатизм як надмета, про що свідчить практика всіх тоталітарних режимів, може перетворювати нормальних людей на монстрів злочину [2, 433].

Саме тому в сучасному світі на перший план виступає вимога полісистемності цілей. Практична діяльність також є амбівалентною, тобто веде не тільки до позитивних, але й до негативних наслідків. Таким чином, рухаючись від зовнішнього практичного світу до внутрішнього світу творчого споглядання, виникає потреба в об'єднанні таких питань, як: «Що я повинен робити?» і «Яким я маю бути?». Це знаменує грань переходу зовнішніх практичних дій у внутрішню смислотворчість і стан свободи [2, 436].

Власне, «внутрішня смислотворчість і визначає духовність як таку, тобто здатність будувати свій внутрішній світ, “живий всесвіт” особи, що робить її інтелектуально незалежною від кон'юнктурних обставин наявного буття» [2, 436]. Таким чином, духовність – це завжди шлях до самого себе, найдовший та часто небезпечний. Але тільки так «можна вийти за біологічні межі існування, коли трансформація тілесності стає маніфестацією духовності». Останнє знаменує появу нових ціннісних орієнтирів у людських пошуках.

Відомо, що такі пошуки умів здійснювати Сократ, вдаючись до постійного запитування-діалогу, аж до знаходження «третьої правди» як цінності, яка задовольняла б пошукачів і, водночас, була б відкритою до подальших кроків. Такі пошуки здійснює нині чи не кожна українська людина. Мимоволі кинута у вир війни, вона все частіше вдається до запитів смислу власного життя. Знаходячи різні відповіді, вона рухається у напрямку зростання людських якостей, окреслює архетип неба у земному існуванні душі, формує за виразом Йосипа Бродського «третю сигнальну систему людини».

Таким чином, «...моральність народжується у момент вибору під особисту відповідальність, а не як результат накладання готової парадигми. У політиці, в історії найважливішою проблемою, у свою чергу, стає визначення індивідуумом меж цієї відповідальності» [1, 113].

Висновки полягають в потребі подальших досліджень проблеми ціннісних орієнтирів сучасної особистості, зокрема, української лю-

дини, котра на тлі негативних тенденцій сучасного світу, здатна виступати представником людяності як такої. Завдяки цьому представництву вона має право заново вирішувати, що значить залишатись порядним та моральним.

Джерела та література

1. Баткин А. М. Макьявелли: опыт и умозрение. *Вопросы философии*. 1997. № 12.
2. Кримський С. Б. Під сигнатурою Софії. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 718 с.

Сміх В. М. – аспірант II року навчання богословського факультету Київської православної богословської академії;
Присухін С. І. – к. філос. н., доцент кафедри богослів'я Київської православної богословської академії

Взаємовідношення науки і релігії в період XVIII–XX століть

Постановка проблеми. Осмислення, засобами історії науки, культурних засад розвитку європейського соціуму XVIII–XX ст., дає підстави стверджувати, що наука стала доброю альтернативою церкві (напротивагу періоду Середньовіччя) як вищому авторитету та засобу влади і зайняла її місце. Теологічні аргументи зміцнили умоглядні наукові конструкції в очах соціуму і зробили їх (наукові конструкції) достовірнішими, оскільки теологічні не виправдали очікувань людини зазначеного періоду. У XX ст. розкривається вся сила афоризму «scientia potentia est», котра базується на авторитеті ученого, того хто володіє знанням, що й окреслює проблемне поле взаємовідношення наукового і релігійного дискурсів.

Мета дослідження. Демонстрація граничної автономності та суверенності наукового дискурсу стосовно богословського/релігійного в період XVIII–XX ст. у спробі застереження від їхніх потенційних конфронтацій чи зазіхань на монополію знання.

Результати дослідження. Культура французького Просвітництва, яскраво показує зв'язок між великим пієтетом до науки та навпаки до релігії. Французькі вчені цієї епохи активно критикували

католицьку церкву. Їхні праці були переплетені високою шаною до науки, до людського розуму, з неприхованим презирством до релігії. Ньютонівська теорія гравітації стала візитівкою досягнень інтелекту людини. Наука шанувалася не лише через відкриття, але й через методологію мислення, здатністю боротися із забобонами, тощо. Але наука також була корисною як засіб богословської рефлексії, адже надавала аргументи на користь Божественної всемогутності. Дивовижне різноманіття рослин і тварин, їх здібності свідчили про мудрість Бога. Англіканський богослов Семюель Кларк (1675–1729) говорив, що природний хід речей є волею Господа, котра породжує різноманітні явища [1, 138–139]. Сферою науки де проявилися нові погляди була астрономія, де відбувався перехід від механістичного світогляду до еволюційного, чому сприяли ідеї британського астронома Томаса Райта (1711–1786), котрий на основі закону всесвітнього тяжіння дійшов висновку, що зірки повинні обертатися навколо єдиного центру тяжіння, щоб не впасти у нього. У межах гравітаційного уявлення про всесвіт Т. Райт першим висунув теорію острівного Всесвіту, як множинності зіркових сферичних куль із своїм центром.

У епоху Просвітництва наука була втіленням інтелектуальної та соціальної свободи. Втім, вона часом демонструвалась політиками та антиклерикалами як сила секуляризації. Саме соціальний чинник був тим визначальним аспектом, завдяки якому наука піднялася по «соціальному ліфті» до вершин, оскільки виявилася корисною соціуму, але не тому, що наука нібито протистояла релігії та викривала церкву. В кінці XVIII ст. панували настрої, що наука уже дала відповіді на всі запитання, і Бог у Його біблійному амплуа вже зайвий. Фізика, астрономія уже остаточно змінили уявлення про світ, свою діяльність розгорнули біологія й геологія і по-новому поставили запитання про створення світу. На початку XIX ст. в геології панівною була теорія катастроф, згідно якої Земля в минулому пережила низку катастроф, остання з яких потоп за часів біблійного Ноя. Відомий діяч того часу Жорж Кюв'є (1769–1832) у 1801 р. за допомогою скам'янілих решток тварин реконструював 23 зниклі види. Втім, теорію катастроф затьмарила інша теорія. 1833 р. вийшла праця Чарльза Лайєли (1797–1875) «Основи геології», яка стала основою сучасної науки про Землю, де автор доводив, що довготривалий процес творення видів є природним процесом а не чудом, проте не спростовував релігію [3, 202].

Наукова революція ХХ ст. пов'язана із відкриттями А. Ейнштейна, значення і сутність яких, наукове співтовариство, мабуть, не розгадало і нині, оскільки, як зазначає А. Ейнштейн: «Питання про те якою мірою вимоги квантової теорії обмежують сферу дії класичної механіки (і електродинаміки), сьогодні (1922 р. – В. С.), як і 15 років тому, залишається під покровом темряви» [4, 60]. Створення теорії відносності, – пише В. Найдиш, – було «якісно новим кроком у розвитку фізичного пізнання, і від класичної механіки відрізняється тим, що у фізичний опис релятивістських явищ органічно вступає спостерігач із засобам спостереження» [2, 317].

Висновки. Підсумовуючи можна зазначити, що процес розвитку науки і всі вищенаведені аксіоми її становлення яскраво демонструють, виявляють і окреслюють ту сферу діяльності науки, де діють її закони, чим красномовно засвідчують її автономний ареал діяльності. Нова наука завдається питанням «як?», концентруючи всю увагу на пошуку не субстанційних а функціональних кореляцій. В протигагу середньовічній вченості, для нової науки першочергове значення має не «авторитет», а дані, отримані посередництвом точного методу, спостереження і експерименту. Виникнувши наука, не протиставлялася християнству, оскільки ні Біблія, ні вчення Отців Церкви не говорять про місце перебування Бога тому, що ця Сутність знаходиться за межами видимого, чуттєвого світу, а наявні у Біблії описи виявлення божественної волі з неба, не є прямими вказівками на Його місце перебування.

Джерела та література

1. Брук Д. Х. Наука и религия: Историческая перспектива: пер. с англ. Москва: Библийско-богослов. ин-т св. апостола Андрея, 2004. 352 с.
2. Найдыш В. М. Концепции современного естествознания: учебник. Изд. 2-е, перераб. и доп. Москва: Альфа-М; ИНФРА-М, 2004. 622 с.
3. Шашкова Л. О. Діалог науки і релігії в культурно-історичному контексті: монографія. Київ: Грамота, 2008. 328 с.
4. Эйнштейн А. Собрание научных трудов: в 4 т./под ред. И. Е. Тамма, Я. А. Смо- родинского, Б. Г. Кузнецова. Москва: Наука, 1967. Т. 4. 630 с.

Географія, землеустрій, туризм, готельно-ресторанна справа

Буковська І. Д. – студентка IV курсу спеціальності «Туризм» Луцького інституту розвитку людини Університету «Україна»;
Майстер А. А. – к. геогр. н., доцент кафедри інформаційної діяльності та туризму Луцького інституту розвитку людини Університету «Україна»

Територіальні особливості розвитку туристичного ринку України

Постановка проблеми. Розвиток туристичного ринку України має свої територіальні особливості. Територіальні відмінності в розвитку туристичного ринку зумовлені чинниками природно-географічного, історичного-культурного, соціально-економічного характеру. Просторовий аналіз туристичного ринку України дасть змогу виявити його територіальні особливості та чинники розвитку.

Метою нашого дослідження є виявлення територіальних особливостей розвитку туристичного ринку України.

Результати дослідження. За даними ЮНВТО спад туристичних потоків у світі у 2020 р. становив 72 % та відкинув туристичну галузь на рівень дев'яностих років. В Україні ситуацію дещо нівелювали відкриті та відносно доступні країни – Туреччина та Єгипет. Проте за підсумками 2020 р. обсяг продажів впав на 60–70 %. 2020 р. поставив туристичну галузь в екстремальні умови та кардинально змінив підхід туристів до вибору країн для відпочинку.

За даними Державної прикордонної служби України (ДПСУ), у 2021 р. за кордон виїхало 14,7 млн громадян України, що на 31 % більше, ніж у 2020 р. Зрозуміло, що значна кількість українці виїжджає з метою працевлаштування, а не з туристичною. Найбільше українці подорожували у 2021 р. до таких країн, як Польща (4,5 млн осіб),

Туреччина (2,1), Угорщина (1,7), Єгипет (1,4). 79,5 % усіх виїзних потоків припадало на Європу, 10,2 % – на Африку, 9,8 % – Азію, 0,5 % – Північну Америку [1].

Щодо іноземних потоків, то вони у 2021 р. зросли порівняно з 2020 р. на 26 % і становили 4,3 млн осіб. Найбільше іноземних громадян прибуло з таких країн: Молдова (1,1 млн осіб), Росія (518,9 тис. осіб), Польща (310 тис. осіб), Білорусь (272,9 тис. осіб), Румунія (264,2 тис. осіб). 71,2 % усіх іноземних туристів прибувають з країн Європи, 23,9 % – з Азії [1].

Туристичний ринок України має свої територіальні відмінності, що позначаються в нерівномірному туристичному розвитку регіонів України. У 2020 р. кількість осіб, що перебували у колективних закладах розміщування туристів в Україні становила 2,2 млн осіб. Найбільша їх кількість зафіксована в м. Київ, Львівській, Київській, Дніпропетровській, Одеській, Івано-Франківській областях. Найменша їх кількість спостерігалася у Луганській, Чернівецькій, Рівненській областях. За даними Державної служби статистики України, у 2020 р. вартість реалізованих турпакетів склала 32,8 млрд грн, з них 25,5 млрд грн припадає на м. Київ [2].

Аналіз туристичного ринку України показав, що для нього характерні значні територіальні відмінності. Так, найбільш розвиненим є туристичний ринок столиці України. Тоді як переважна більшість регіонів України мають невисокі показники розвитку туристичного ринку. Тому для виявлення територіальних особливостей та подібностей розвитку туристичного ринку України нами проведено кластерний аналіз. До кластерного аналізу включено шість показників: кількість суб'єктів туристичної діяльності; кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності; вартість реалізованих туристичних пакетів; кількість реалізованих туристичних пакетів; кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщування; коефіцієнт використання місткості колективних засобів розміщування. Вихідні показники були попередньо стандартизовані.

У результаті проведеного кластерного аналізу можна виділити вісім регіональних туристичних кластерів (рис. 1).

Перший кластер формує столиця України – м. Київ. Це місто має найкраще сформований туристичний ринок, відзначається високими показниками його розвитку. Другий кластер формують Тернопільська,

Чернівецька, Сумська, Рівненська області. Третій кластер – Черкаська, Івано-Франківська й Запорізька області. До четвертого кластера увійшли Луганська, Чернігівська, Кіровоградська, Хмельницька й Закарпатська області. П'ятий кластер – Харківська, Полтавська та Одеська області. Шостий кластер сформували Львівська, Київська, Дніпропетровська області. До сьомого кластера входять Миколаївська й Донецька області. Восьмий кластер – Херсонська, Волинська, Вінницька, Житомирська області.

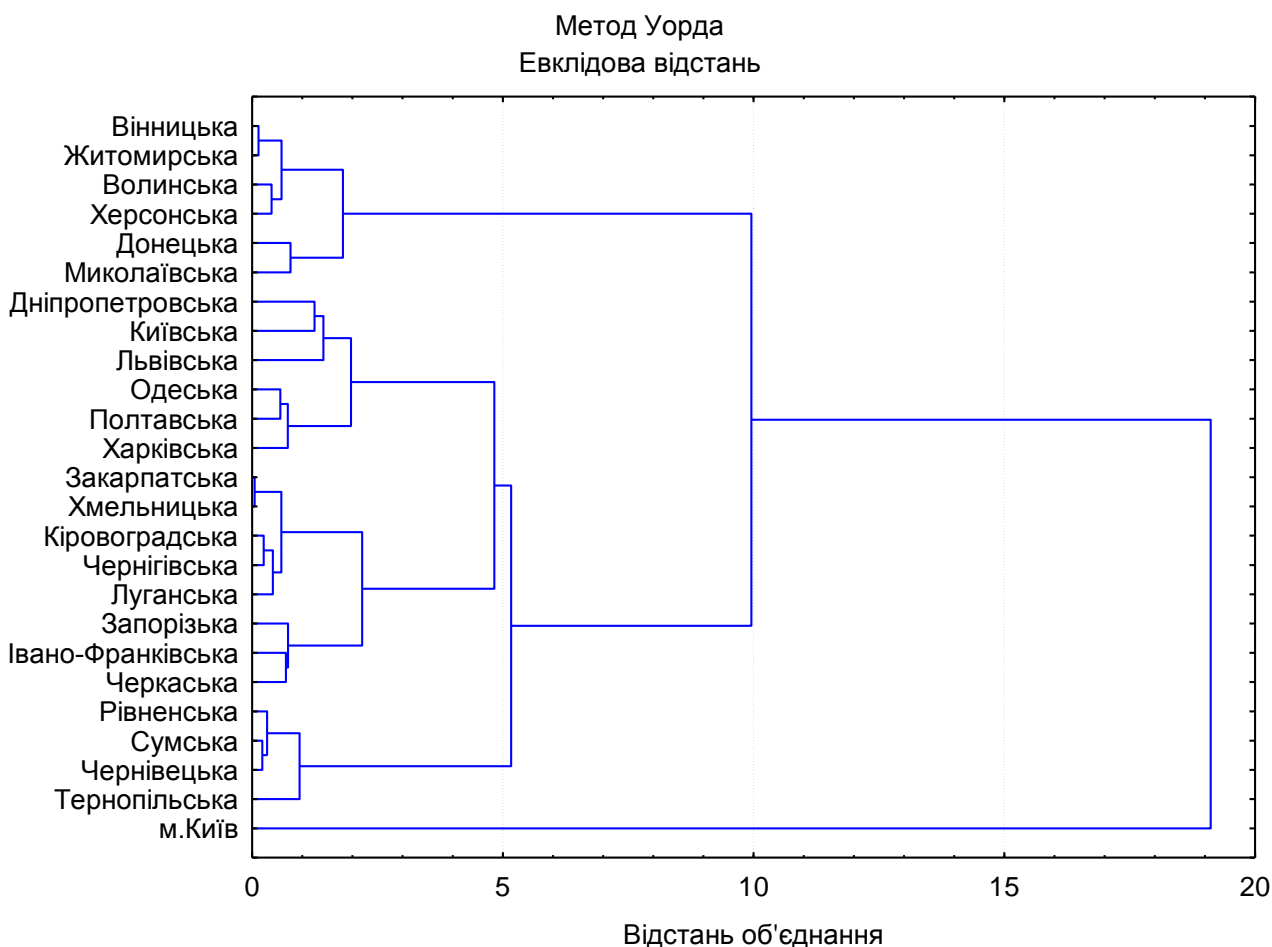

Рис. 1. Дендрограма кластеризації туристичного ринку України

Висновки. Проведений кластерний аналіз дав змогу виявити певні регіональні відмінності в розвитку туристичного ринку України. Найбільш розвинений туристичний ринок характерний для столиці України. Розвинені туристичні ринки мають також Дніпропетровська, Київська, Львівська області. Виділені регіональні туристичні кластери потребують подальшого детального аналізу та уточнення.

Джерела та література

1. Туристична статистика України. URL: <https://cutt.ly/6GtZidz>
2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Гарасимяк Л. М. – студентка III курсу
географічного факультету
ВНУ імені Лесі Українки;

Потапова А. Г. – к. геогр. н., доцент кафедри
економічної і соціально географії
ВНУ імені Лесі Українки

Дослідження ґрунтів за допомогою порівняльно-географічного методу

Постановка проблеми. Ґрунт один із важливих об'єктів дослідження в географічних науках. На сьогодні створено безліч методів і підходів для його вивчення. Застосування тих чи інших методів є важливим в кожній сфері.

Мета дослідження. З'ясувати ефективність застосування історико-геоморфологічного підходу та порівняльно-географічного методу в дослідженні ґрунтів та описати важливість даних, які визначаються.

Результати дослідження. В. В. Докучаєв встановив, що усі ґрунти на земній поверхні утворюються в результаті взаємодії клімату, живих організмів, складу та будови материнських гірських порід, рельєфу місцевості, віку країни. Формування і розвиток ґрунтового покриву тісно пов'язані із вказаними природними факторами, а також впливом людини. Саме від материнської породи, на якій формується ґрунт залежать його фізичні та хімічні властивості – склад, структура, родючість, колір та інші.

Ґрунт є основою сільськогосподарського виробництва. Дослідженням та вивченням ґрунтів займається ґрунтознавство, яка у своєму науковому дослідженні використовує два основні методичні принципи: історико-геоморфологічний та ґрунтово-геохімічний методичний підходи.

Історико-геоморфологічний підхід зобов'язує враховувати умови, шляхи утворення і вік тих елементів рельєфу, на яких розвинуті ті чи інші види ґрунтів. Різним елементам геоморфології відповідають відмінні за віком і властивостями типи ґрунтів. Подібні геоморфологічні поверхні мають близькі чи однотипові ґрунти [2, 16].

В основі історико-геоморфологічного підходу лежить порівняльно-географічний метод. Що полягає у виявленні спільних та відмінних ознак між досліджуваними об'єктами. Це дає змогу аналізувати типи ґрунтів, що формуються в різних умовах, та отримувати потрібні дані.

Географія ґрунтів є важливим чинником їх формування та особливостей. Наприклад, на території Полісся, де залишились воднольодовикові відклади і морена, сформувались дерново-підзолисті ґрунти. На лесових породах утворюються чорноземи, на алювіальних чи болотних відкладах – торфові ґрунти, або ж торфовища. Також від складу гірських порід і їх давніх відкладів залежить наявність солонців чи солодів, в формуванні яких ще беруть участь підземні води [1].

Про ефективність застосування порівняльно-географічного методу наголошує науковець Степан Позняк. Вивчаючи закономірності поширення ґрунтів у нерозривному зв'язку з чинниками ґрунтоутворення, дослідники з'ясовують водночас і генезу ґрунтів. Широке застосування порівняльно-географічного методу дало змогу уточнити прояви горизонтальної зональності та вертикальної поясності в поширенні ґрунтів на поверхні Землі, зумовлені переважно біокліматичними чинниками ґрунтоутворення [3, 1].

Порівняльно-географічний метод є одним із найстаріших методів дослідження. Порівняльно-географічний метод ґрунтується на порівнянні ґрунтів і відповідних факторів ґрунтоутворення в їх історичному розвитку й просторовому поширенні в різних ландшафтах [5].

Дані порівняння основних компонентів ґрунтів є важливою інформацією для галузей сільського господарства. Від типу ґрунту залежить врожайність, обробіток, внесення добрив тощо. Наприклад, від генезису залежить вміст гумусу, розмір частинок, фізичні та хімічні властивості (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняння основних компонентів ґрунту*

Пісок (розмір частинок 0,05–2 мм)	Глина (розмір частинок < 0,002 мм)	Мул (розмір частинок 0,002–0,05 мм)
Легко обробляти	Важко обробляти	Легко обробляти
Бідний поживними речовинами	Багатий поживними речовинами	Містить достатньо поживних речовин
Швидко сохне	Сохне повільно, але тріскається при висиханні	Сохне не надто швидко, але тріскається при висиханні
Швидко прогріється після зими	Після зими повільно прогрівається	Швидко прогрівається після зими
Погано тримає воду	Затримує воду занадто довго	Добре дренує, але зберігає достатню кількість вологи
Швидкість всмоктування (0,6 дюйма/годину)	Швидкість всмоктування (0,1 дюйма/годину)	Швидкість всмоктування (0,3 дюйма/годину)
Ємність поля (0,1 %)	Ємність поля (0,357 %)	Ємність поля (0,255 %)

* Складено за матеріалами EOS Crop Monitoring.

Висновки. Таким чином порівняльно-географічний метод ґрунтів є надзвичайно важливим в сільському господарстві, адже забезпечує основу методів його подальшого використання.

Джерела та література

1. Комплексний атлас України/редкол.: Л. М. Веклич, С. В. Капустенко, В. В. Молочко, В. О. Прокоп'єва. Київ: ДНВП «Картографія», 2005. 96 с.
2. Назаренко І. І., Польчина С. М., Нікорич В. А. Ґрунтознавство: підручник. Чернівці: Книги–XXI, 2004. 400 с.
3. Позняк С. Актуальні проблеми географії ґрунтів. *Вісн. Львів. ун-ту. Серія географічна*. 2013. Вип. 44. С. 3–7.
4. Види та типи ґрунтів: їх основні властивості. Сільське господарство. URL: <https://eos.com/uk/blog/vydy-ta-typy-gruntiv/> (дата звернення 15.04.2021).
5. Ґрунтознавство. URL: <https://uk.xn-7sbiewaowdbfdjyt.pp.ua/59210/1/gruntoznavstvo.html> (дата звернення 15.04.2022).

Гарасим'як Л. М. – студентка III курсу
географічного факультету
ВНУ імені Лесі Українки;

Чижевська Л. Т. – к. геогр. н., доцент, доцент
кафедри фізичної географії
ВНУ імені Лесі Українки

**Вітрова ерозія ґрунтів в контексті сільськогосподарського
обробітку земель**

Постановка проблеми. На сучасному етапі значні темпи природокористування призводять до зростання навантаження на довкілля. В результаті використання земельних ресурсів посилюються ерозійні процеси, руйнується верхній шар ґрунтів, а отже знижується їх родючість та врожайність сільськогосподарських культур.

Мета дослідження. Проаналізувати вплив господарського втручання на інтенсивність вітрової ерозії ґрунтів. Обґрунтувати заходи щодо сповільнення темпів її прояву.

Результати дослідження. Земельні ресурси належать до вичерпних ресурсів. Однією з причин їх втрати є ерозія ґрунтів, що посилюється в результаті антропогенного втручання в педосферу.

Ерозія ґрунту – процес механічного його руйнування під дією поверхневого стоку (водна ерозія) або вітру (вітрова ерозія, або деф-

ляція). На думку Ж. Дорста (1968), прискорена темпи ерозії є серйозним і найважчим наслідком втручання людини в природу [4, 85].

Найбільшого руйнування зазнають чорноземні ґрунти степових та окремих лісостепових регіонів України, які знаходяться на півдні та сході України й найбільш інтенсивно використовуються людиною [1].

Вітрова ерозія має прояв за наявності вітру, що видуває часточки із верхнього родючого шару ґрунту. Сприятливими чинниками є також рівнинний рельєф та незначна зв'язність або ж «парусність» ґрунтів. Розрізняють два види вітрової ерозії: повсякденна дефляція та пилові бурі. Останні є особливо небезпечними.

Ерозія і дефляція зумовлюють втрати гумусу, азоту, фосфору, калію й інших поживних речовин, знижуючи їхній вміст у ґрунті і негативно впливаючи на їх баланс, особливо баланс гумусу [6, 262].

Основними чинниками, що прискорюють процес вітрової ерозії є розорювання земель, відсутність рослинного покриву, вирощування на одній території впродовж кількох років одних і тих самих культур; необґрунтована меліорація.

Надмірне збільшення площі ріллі призводить до втрати рослинного покриву та порушення екологічної ситуації і, як результат, зростають площі еродованих земель.

Варто зауважити, що обробіток земель сільськогосподарською технікою сприяє руйнуванню структури ґрунту. Зруйновані ґрунтові агрегати легко піддаються перенесенню вітровими потоками незначної сили [2]. Водночас, вітер виносить з угідь внесені добрива, органіку.

Під впливом вітрової ерозії систематично перебувають понад 6 млн га земель, а в роки з пиловими бурями – до 20 млн га [3]. Несприятливим є і той факт, що площі радіоактивно забруднених земель Полісся України, піддаються вітровій ерозії. Отже, є небезпека горизонтальної міграції радіоактивних речовин.

З розвитком такої тенденції, людство в майбутньому може зіткнутися з екологічною катастрофою – стрімким зменшенням площ земельних ресурсів, придатних для вирощування культур, а отже проблемою забезпечення людства продовольством.

Задля зменшення темпів вітрової ерозії та збереження ґрунтів пропонується запроваджувати наступні заходи:

- обмежити ступінь сільськогосподарського освоєння території;
- заборонити або обмежити вирубування лісів, розорювання земель;

– зменшити випасання худоби на ерозійно-небезпечних ділянках;
– збереження при освоєнні нових земель лісових і лучних ділянок протиерозійного призначення [5, 38];

– насадження лісосмуг, забезпечення їх оптимального екологічного стану і засадження вільних, відкритих ділянок рослинністю.

Висновки. Отже, вітрова ерозія є одним із чинників деградації ґрунтів. Людство розширює площу ріллі, знищує ґрунто-закріплюючу рослинність, руйнує структуру ґрунтів, зменшує лісистість, недотримує технологій обробітку ґрунту та здійснює перехід на монокультури, і таким чином, ще більш сприяє її розвитку. Для боротьби з вітровою ерозією вже в наш час необхідно вживати відповідних заходів.

Джерела та література

1. Еродованість ґрунтів України. Карти України. URL: <https://geomap.land.kiev.ua/erodibility.html> (дата звернення: 19.04.2022).
2. Ерозія ґрунтів: причини, види, методи боротьби. *Сільське господарство*. URL: <https://eos.com/uk/blog/eroziia-gruntiv/> (дата звернення: 19.04.2022).
3. Захист ґрунтів від ерозії – запорука достатку кожного українця. *Агропрофі*. URL: <http://www.agroprofi.com.ua/statti/1896-zakhyst-gruntiv-vid-eroziyi-zaporuka-dostatku-kozhnoho-ukrayintsya> (дата звернення: 20.04.2022)
4. Лановенко О. Г., Остапішина О. О. Словник-довідник з екології: навч.-метод. посіб. Херсон: ПП Вишемирський В. С., 2013. 226 с.
5. Світличний О. О., П'яткова А. В. Прикладне ерозієзнавство: навч. посіб. Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2020. 136 с.
6. Яремко Ю. І., Дудяк Н. В. Еколого-економічна оцінка наслідків деградаційних процесів сільськогосподарського землекористування. *Актуальні аспекти розвитку науки і освіти: зб. матеріалів I Міжнар. наук.-практ. конф. НПП та молодих науковців (Одеса, 13–14 квіт. 2021 р.)*. Одеса, 2021. С. 260–262.

Гоюк О. В. – студентка II курсу навчально-наукового Інституту біології, хімії та біоресурсів ЧНУ імені Юрія Федьковича

Ефективне використання земельних угідь для підвищення культури землекористування в Україні

Постановка проблеми. Рациональне та ефективне використання земельних ресурсів має вирішальне значення для життєдіяльності

людей, а значне зростання їх чисельності лише актуалізує її роль в соціально-економічному розвитку. Ефективне використання земельних ресурсів на всіх рівнях потребує відповідної оптимізації механізмів в сфері управління та підходів щодо їх контролю.

Мета дослідження. Розглянути актуальні проблеми ефективного використання земельних угідь в Україні. Проаналізувати сучасні варіанти їх вирішення, розглянути стратегії підвищення ефективності використання земель та методологію раціонального землекористування.

Результати дослідження. Наразі земля є пріоритетним ресурсом життєдіяльності як окремої людини, так і суспільства загалом. Ефективне використання такого обмеженого ресурсу досягається виключно за умови дотримання низки чинників: раціонального обробітку ґрунтів, регулюванні водного режиму, захисту ґрунтового покриву від вітрової та водної ерозії, вапнуванні кислих і гіпсування засолених ґрунтів, боротьбі з бур'янами, поліпшенні кормових угідь, дотриманні систем сівозмін, організаційно-економічним та соціальним заходам в системі землекористувань.

Національні інтереси суспільства обумовлюють такий спосіб використання землі, за якого подальша передача наступним поколінням повинна бути в поліпшеному стані.

Упровадження досягнень науково-технічного прогресу та інтенсивних технологій у сільському господарстві повинно всебічно враховувати не лише позитивний вплив на землю, а й можливі негативні наслідки, які можуть спричинити специфічні прояви тих чи інших засобів виробництва.

Виходячи з цього пропонуються такі основні напрями підвищення економічної ефективності використання землі в сільському господарстві:

- система заходів щодо підвищення родючості земель;
- охорона ґрунтів від ерозії та інших руйнівних процесів;
- зменшення частки площ сільськогосподарських земель, використання яких суперечить їх цільовому призначенню.

Ефективне використання земельних ресурсів потребує проведення значних змін у системі землекористування [1], котрі повинні ґрунтуватися на таких принципах:

- органічному поєднанні економічних, соціальних та інших чинників за умови застосування державних та демократичних інститутів;

- функціональному забезпеченні взаємозв'язку управлінських заходів у системі розвитку земельних відносин;
- управлінні, яке передбачає цілеспрямоване регулювання процесами землекористування;
- послідовної реалізації програми успішного розвитку земельних відносин.

Попри хороший рівень вивченості ґрунтового покриву, процес деградації їх не оминули. Біля третини орних площ еродовано, втрачено біля 20 % органічної речовини. Практично вся орна земля в підорному шарі ущільнена, помітно знижуються запаси поживних форм фосфору і особливо калію, численні несприятливі процеси проявляються на меліорованих землях.

Відсутність дієвих механізмів виконання законів про охорону ґрунтів, незбалансоване і науково необґрунтоване землекористування призводять до деградації ґрунтового покриву. Ключова причина загострення проблеми в Україні – призупинення (фактично з 1991 р.) дії державної і обласних програм охорони земель.

Слід зауважити, що в Україні достатньо високий рівень сільськогосподарської розораності земель – 68,9 %, а лісистість становить лише 17,6 % [2], що є мінімальним показником серед країн ЄС [3].

Екологічний підхід щодо раціонального використання земельних ресурсів сільськогосподарського призначення передбачає охорону й захист ґрунтів як головної складової природи, відновлення корисних властивостей ґрунтового покриву.

Висновки. Отже, розглянуті вище проблеми та стратегічні варіанти їх розв'язання можуть стати основою та каталізатором підвищення ефективності використання земельних угідь в Україні. Більша частина з яких залежить від раціонального ведення аграрної політики в Україні. Вирішення проблем контролю землеробства може стати підґрунтям для збільшення кількості фермерів.

Джерела та література

1. Економіка довкілля і природних ресурсів: монографія/Ю. В. Дзядичевич та ін. Тернопіль: Астон, 2016. 392 с.
2. Синякевич І. М. Екологічна й лісова політика: зб. наук.-техн. пр. НЛТУ України. Львів: Вид-во ЗУКЦ, 2008. Вип. 4. 144 с.
3. Україна у цифрах 2020: стат. зб. URL: [http://library.oseu.edu.ua/docs/Ukraine u cifrah-2020.pdf](http://library.oseu.edu.ua/docs/Ukraine_u_cifrah-2020.pdf)

Дидів І. Б. – к. е. н., ст. викл. кафедри туризму
Львівського національного університету
природокористування;

Дидів А. І. – к. с.-г. н., в. о. доцента кафедри
екології Львівського національного
університету природокористування

Інновації в сільському зеленому туризмі

Постановка проблеми. Інноваційність в сільському зеленому туризмі та агротуризмі мають свої особливості, обумовлені насамперед специфікою таких послуг, так і середовищем в якому вони надаються. Інновації можуть включати первинні (абсолютні) і вторинні, як наслідування оригінального туристичного продукту, так і доповнення інновацій, наприклад розвиток професійного маркетингового середовища для природи та культурних якостей, що знаходяться в певній місцевості [4, 128].

Останніми роками актуальною є проблематика впровадження інноваційних процесів в сферу сільського зеленого туризму. Для конкурентоспроможності господарств, сільський зелений туризм повинен постійно змінюватися, оскільки стабільність часто означає застій і призводить до втрати конкурентоспроможності [1, 41].

Мета дослідження означити нові напрями інновацій в сільському зеленому туризмі з урахуванням іноземного досвіду, які сьогодні успішно застосовуються на практиці та проаналізувати стан впровадження інновацій, що реалізуються в сільських зелених садибах Львівської області.

Результати дослідження. Зростаюча конкуренція на туристичному ринку, зокрема і між різними сегментами туризму, переконують, що рушійною силою розвитку сільського зеленого туризму та агротуризму може бути тільки діяльність на засадах інноваційності [5, 3].

Сільський зелений туризм як напрям диверсифікації діяльності дрібних сільськогосподарських виробників, є одночасно одним із ключових факторів розвитку сільських територій. Унікальна природа, потужні рекреаційні запаси та багата культура роблять привабливими сільські території, які динамічно розвиваються із розвитком цього виду традиційного туризму [3, 140].

Агротуристичний продукт орієнтований на клієнтів, для яких найбільш цінними є такі атрибути, як природне середовище, традиції, фольклор чи звичаї Інновацій в сільському зеленому туризмі пов'язані з його специфікою, зокрема унікальністю тих послуг, які не здатні забезпечити інші види туризму [4, 129].

На основі проведених досліджень у 2018 р. було визначено оцінку впровадження інновацій в агротуристичній діяльності за допомогою анкетного опитування 155 власників сільських зелених саддиб Львівської області. Генеральна сукупність становила 1052 садиби. Теоретична похибка вибірки за такої кількості респондентів становила 8 % за рівня імовірності 0,95.

Респондентам було задано питання щодо видів інновацій, які вони використовують у своїй підприємницькій агротуристичній діяльності за десятибальною шкалою. За результатами анкетного опитування з поміж власників агросадиб Львівщини було визначено, що найбільше використовують господарі маркетингові (8,9 балу), соціальні (8,5 балу) та продуктові (7,2 балу). Недостатньо власниками агросадиб реалізуються екологічні (5,3 балу), що пов'язано в цілому з низькою екологічною свідомістю українців, та процесові (організаційні і технологічні) інновації (3,8 балу), що є свідченням недостатніх вмінь та компетенцій власників сільських зелених саддиб [3, 141].

На основі власних досліджень авторів сформульовано пропозиції щодо впровадження низки інновацій в сільському зеленому туризмі та агротуризмі. Окремі з них не мають аналогів в Україні, інші – передбачають удосконалення існуючих способів ведення агротуристичної діяльності.

Запропоновано такі види інновації: Інноваційне мислення, Бізнес-консультації, Агротуризм вихідного дня, All inclusive, Агротурне, Програма «Єдина родина», Farm webcams, Фермерський інтернет-магазин, Агротуристичний ресторан, «Збери сам», YouTube канал, Відпочинок на карантинні, «АгротуризмUA», Міні-зоопарк, Дитяча ферма, Школа агротуризму, Live stream, Агротуристичні скансени, Кемпінг «Палатне містечко», Агротуризм без кордонів, Школа верхової їзди, Екологічна програма «Чистий край», Агротуризм за еко-стандартами, Краєвид на 360°, Website «Агросадиби України», Радіо-міст, «Фестивальне поле» [2, 12].

Висновки. Сьогодні інновації допомагають адаптуватися та вижити в Україні на ринку туристичних послуг сільким зеленим сади-

бам, особливо у важкі кризові періоди пандемії та війни. Впровадження інновацій дасть можливість сільким зеленим садибам бути більш конкурентним на ринку туристичних послуг, оскільки туристична діяльність розвивається досить інтенсивно та розширює різні види відпочинку.

На Львівщині сільські садиби найбільше використовують маркетингові, соціальні та продуктові інновації. Частина запропонованих автором видів інновацій уже застосовується в сількому зеленому туризмі, проте потребують постійного удосконалення враховуючи іноземний та вітчизняний досвід, а також запити туристів.

Джерела та література

1. Адамчик О. О. Інноваційні джерела підвищення конкурентоспроможності підприємств сільського зеленого туризму. *Екон. вісн. Переяслав-Хмельницьк. ун-ту*. Серія: Економіка знань, інноваційна економіка. Переяслав-Хмельницький, 2020. № 46. С. 38–45.
2. Дидів І. Б. Розвиток агротуризму як виду підприємницької діяльності на селі: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Львів, 2021. 20 с.
3. Липчук В. В., Дидів І. Б., Крупа О. М. Інноваційні напрями в агротуристичній діяльності. *Причорноморські економічні студії: екон. наук.-практ. журн.* Одеса: 2021. Вип. 71. С. 139–144.
4. Ĺebek E., Brambert P. Innowacyjność w gospodarstwach agroturystycznych. *Acta Univ. Lodz. Folia Geogr. Socio Oecon.* 2018. № 32. S. 125–138.
5. Roman M., Roman M., Prus P. Innovations in Agritourism: Evidence from a Region in Poland. *Sustainability*. 2020. № 12. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/12/12/4858/pdf>

Клець С. Д., Мостепаненко Д. О. – студентки
III курсу географічного факультету
ВНУ імені Лесі Українки
Кирикилиця В. В. – к. пед. н., доцент кафедри
іноземних мов природничо-математичних
спеціальностей ВНУ імені Лесі Українки

Англомовні запозичення як джерела формування туристичної термінології

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку туризму українська термінологія туристичної галузі активно поповнюється

новими термінами. У формуванні української терміносистеми туризму значну роль відіграють запозичення із різних мов, здебільшого англійської. «Запозичення з інших мов – цілком природний процес, притаманний кожній розвиненій національній літературній мові» [1, 13]. Значною мірою це зумовлено тим, що англійська терміносистема туристичної галузі почала своє формування набагато раніше і, відповідно, зайняла домінуюче місце у термінології міжнародного туризму. Окрім цього, англійська мова, будучи засобом міжнародного спілкування, продукує велику кількість найменувань у багатьох сферах нашого життя, зокрема у сфері туризму.

Мета дослідження – проаналізувати приклади термінів англійської мовного походження в туристичній галузі та з'ясувати основні причини їх функціонування у системі української лексики туризму.

Результати дослідження. Сфера надання туристичних послуг в Україні орієнтується на використання великої словникової бази, яка має багато запозичень з англійської мови. Ми повністю поділяємо думку про те, що з огляду на надзвичайну поширеність англійської мови у цій сфері діяльності «з'явилася тенденція запозичувати англійську термінологічну лексику, оскільки їй притаманний інтернаціональний характер» [3, 185].

Спробуємо простежити формування української туристичної термінології шляхом запозичення з англійської словникової бази на основі вивчення матеріалу автентичного підручника [2] та визначити основні причини функціонування цих запозичень в українській мові: зручність використання у спілкуванні; здатність передавати багатослівний описовий зворот однослівним найменуванням; урізноманітнення української мови іншомовними синонімами; тенденція до використання запозичень носіями молодіжного сленгу.

Значний відсоток слів прийшли в термінологію туристичної індустрії як готові лексичні одиниці разом зі сформованими поняттями і реаліями, які вони відображають. Ці англійські слова повністю засвоюються мовою, не сприймаються як чужорідний елемент та не потребують пояснень щодо форми і значення. Наприклад: готель (*hotel*), мотель (*motel*), хостел (*hostel*), адміністратор (*administrator*), кемпінг (*camping*), спа (*spa*), сувенір (*souvenir*), круїз (*cruise*), сафари (*safari*), паб (*pub*), мінібар (*minibar*), аеропорт (*airport*), чартер (*charter*), атракція (*attraction*), сноубординг (*snowboarding*), хайкинг (*hiking*).

Варто зазначити, що національні туристичні індустрії надають перевагу використанню асимільованих у мові і мовленні англомовних запозичень, які є зручнішими у використанні, оскільки коротко характеризують поняття, що передаються багатослівним описовим зворотом в українській мові. Для прикладу: івент-менеджмент (*event management*) – діяльність, яка передбачає здійснення комплексу заходів щодо організації події, яка включає розробку, планування, просування, проведення і постсупровід події; кейтеринг (*catering*) – дистанційне надання послуг із приготування їжі та виїзне обслуговування різноманітних заходів; аперитив (*aperitif*) – група спиртних напоїв, що подаються перед їжею, для стимулювання апетиту; белбой (*bellboy*) – службовець готелю, який підносить багаж і виконує доручення гостей; лобі бар (*lobby bar*) – бар на першому поверсі готелю, призначений для зустрічей або очікування; хаб (*hub*) – перевантажувальний транспортний вузол; лоукост (*low cost*) – перевізник, який надає послуги за мінімальними тарифами; воркшоп (*workshop*) – інтенсивний навчальний захід, на якому учасники отримують знання самостійно; джетлаг (*jet lag*) – порушення біоритмів і режиму дня людини, пов'язані з перельотом; шопінг тур (*shopping tour*) – поїздка за кордон з метою здійснення покупок.

Цілком очевидно, що англомовні запозичення, потрапляючи в українську мову, продовжують існувати паралельно з українськими синонімічними термінами. Таким чином, вони стають джерелом поповнення словникового запасу і частиною лексичного багатства мови. Прикладами можуть слугувати: гість (*guest*) – клієнт; стаф (*staff*) – персонал; трансфер (*transfer*) – перевезення; віп (*VIP*) – особливий клієнт; (*transit*) – перевезення без пересадки; стюардеса (*stewardess*) – бортпровідниця; нонстоп (*non-stop*) – цілодобово; експедиція (*expedition*) – подорож, мандрівка, похід; трекінг (*trekking*) – туристичний похід; сек'юриті (*security*) – охорона; багаж (*baggage*) – ручна поклажа; рецепція (*reception*) – адміністрація; дестинація (*destination*) – місце призначення.

Варто додати, що широкого розповсюдження набувають англомовні лексеми молодіжного сленгу, які з'являються у мовленні завдяки зацікавленості сучасної молоді туризмом. Для прикладу: чекін (*check in*), чекаут (*check out*), кава брейк (*coffee break*), тріп (*trip*), букінг (*booking*), забукати (*to book*).

Висновки. Таким чином, проаналізований матеріал свідчить про те, що англomовні запозичення відзначаються високим ступенем використання у системі української туристичної термінології. Це явище є динамічним і постійно оновлюється завдяки стрімкому розвитку міжнародного туризму, який перетворюється на досить розгалужену і перспективну сферу діяльності.

Джерела та література

1. Дьолог О. С. Англomовні запозичення в сучасній українській економічній термінології. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Вип. 8, т. 1. С. 12–17.
2. Dubicka I., O'Keeffe M. English for International Tourism. Pearson Education Limited, 2013. 63 p.
3. Матвіяс О., Романчук О., Базиляк Н. Комплексні фразеологічні одиниці у термінологічній системі галузі туризму. *Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академія»*. Серія: Філологія. 2016. Вип. 60. С. 184–187.

Мазур І. Р. – аспірант І курсу географічного факультету ВНУ імені Лесі Українки;
Мельнійчук М. М. – к. геогр. н., доцент кафедри фізичної географії ВНУ імені Лесі Українки

Поняття «сучасність» і «давність» у геоморфології

Постановка проблеми. Вивчення нерівностей поверхні з давніх часів цікавило людство. Основними завданнями його було вивчення чинників, що викликають різноманітні нерівності та їх форми. З розвитком науки, дослідники встановили, що рельєф формується під впливом внутрішніх (ендогенних) та зовнішніх (екзогенних) сил, що приводить до створення різних за розмірами та формою об'єктів – це в основному давні форми рельєфу.

Недостатньо вивченим лишається до цього часу і потребує постійної уваги, дослідження впливу сучасного рельєфоутворюючого чинника – людини. Наступ людини на літосферу особливо великого масштабу набув в останні десятиліття.

Мета дослідження. Встановити основні відмінності у геоморфологічних поняттях «сучасність» і «давність» рельєфу. Поглибити та

узагальнити знання про основні чинники, що впливають на сучасний рельєф.

Результати дослідження. Поняття «сучасність» і «давність» використовуються в геоморфології для характеристики віку рельєфу або рельєфоутворюючих процесів. Обидва вони відносяться до простих понять, зміст яких здається зрозумілим, і, тому як і всі відносно прості поняття, погано визначені. Слід також звернути увагу на те, що вони протилежні за змістом. До того ж вони використовуються вибірково. Так, процеси, що відбуваються на наших очах, ми називаємо сучасними рельєфоутворюючими процесами, інші, що виходять за межі сучасності, відносяться до давніх. Однак вчені практично не говорять про давні рельєфоутворюючі процеси, переважно прив'язуючи їх до певного геологічного часу, наприклад до неогену, палеогену і так далі. Якщо так, то сучасними потрібно називати процеси голоценового віку, тобто післяльодовикового (верхня частина четвертинного періоду, яка відповідає сучасній геологічній епосі, що складає останній відрізок антропогенного періоду геологічної історії Землі, який триває до нашого часу. Тривалість біля 10 тис. років) [1].

Трохи по іншому висвітлено в науковій літературі поняття «сучасний» і «давні» рельєф. Так, середньоплейстоценовий або плейстоценовий (нижня частина четвертинної системи, якій відповідає більша частина четвертинного періоду, яка характеризується загальним похолоданням клімату Землі) рельєф далеко не завжди називають давнім. Поняття «давні» рельєф та його похідні (давні річкова долина, давня річкова сітка, давня кора вивітрювання, давнє зледеніння і т. п.) використовуються лише тоді, коли потрібно встановлювати риси зниклого, поширеного раніше рельєфу. Поняття «сучасний рельєф» використовується значно рідше і майже не вживається поняття «давні рельєфоутворюючі процеси» [2].

Теперішній рельєф – це той рельєф, який можна спостерігати в даний час. Сучасний рельєф – утворення гетерохронне (від грец. *héteros* – інший, *chrónos* – час), тобто різні його частини створені в різний час [2]. Тому, не слід рахувати, що поняття «сучасний» і «голоценовий» рельєф є синонімами. Голоценовий рельєф – це та частина сучасного, яка створена в голоцені, тобто в післяльодовиковий час. Певна частина доголоценового рельєфу була знищена, і при палеогеоморфологічних (від грец. *palaios* – давній, *gé* – Земля,

morphé – форма і *lógos* – слово, вчення) дослідженнях її необхідно відновити.

Термін «сучасний рельєф» має відношення до ряду важливих геоморфологічних проблем. Сучасний рельєф володіє досить важливою властивістю – просторово-часовою структурою, яка може бути охарактеризована декількома способами. По-перше, просто співвідношенням площ різновікових елементів рельєфу. Їх можна визначити в долях одиниці або у відсотках і показувати у вигляді кривих. Просторово-часова структура може характеризуватися різними статистиками: середньоарифметичним віком, а також просторово-часовою однорідністю.

Тому поняття «сучасний рельєф» вимагає характеристики його сучасної просторово-часової структури, а потім і встановлення режиму її розвитку. Поняття «сучасні рельєфоутворюючі процеси» найповніше розкривається лише в практиці дослідження. Ці процеси вивчаються для: 1) створення бази для природно-історичного аналізу рельєфу; 2) інженерної оцінки територій при визначенні стійкості споруд і витрат на боротьбу з небажаними, часто катастрофічними рельєфоутворюючими явищами. В обох випадках вивчається механізм причинно-наслідкових явищ. Сучасні рельєфоутворюючі процеси можна досліджувати на основі стаціонарних або експедиційних методів. Досліджено, що на формування сучасного рельєфу значний вплив мають природні чинники, прискорені людською діяльністю (видобуток корисних копалин, розорання земель, вирубка лісів, рекультивація земель, прокладання доріг, осушення та зрошення і т. ін.) [3].

Своєю діяльністю людина прискорює розвиток ерозії, дефляції, змінює русла рік і т. ін. Перетворення літосфери такого роду, а також його наслідки, ще мало вивчені. Новий погляд на зміну літосфери дають спостереження з космосу. Головне, що дають космічні зйомки – оцінка просторового поширення сучасного впливу на літосферу та можливість оцінити сумарний ефект даного впливу.

Висновки. Встановлення відмінностей у поняттях «сучасність» і «давність» у геоморфології дасть можливість чітко розділити рельєфоутворюючі процеси за часом їх виникнення та особливостями поширення. Процеси, що відбуваються на наших очах, ми називаємо сучасними рельєфоутворюючими процесами, інші, що виходять за межі сучасності, відносяться до давніх.

Джерела та література

1. Леонтьєв О. К., Ричагов Г. І. Загальна геоморфологія. Київ: Вища освіта, 1991. 224 с.
2. Нагірний В. Історичний розвиток палеогеоморфології в Україні та її місце в системі наук про Землю. *Історія української географії і картографії*. 1995. С. 98–101.
3. Колтун О., Ковальчук І. Антропогенна геоморфологія: навч. посіб. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2012. 193 с.

Мельничук М. А. – аспірантка II року
навчання кафедри фізичної географії
ВНУ імені Лесі Українки;

Мілінчук В. В. – студентка III курсу
географічного факультету
ВНУ імені Лесі Українки;

Павловська Т. С. – к. геогр. н., доцент
кафедри фізичної географії
ВНУ імені Лесі Українки

**Тривалість й часові рамки метеорологічної зими
на метеостанції Луцьк**

Постановка проблеми. Погодно-кліматичні умови мають великий вплив на формування й розподіл рослинності, ґрунтів, водних і, певною мірою, мінеральних ресурсів, перебіг природних процесів та явищ, комфорт життєдіяльності та здоров'я людини, функціонування господарського комплексу регіону й країни, економіки світу в цілому. Саме тому дослідження кліматичних змін, які простежуються протягом кількох останніх десятиліть, є справді актуальною задачею науки й практики як глобального, так і регіонального рівнів [1–2; 4]. Сучасні кліматичні тенденції не обмежуються змінами температури повітря та режиму випадання опадів. І це зрозуміло – в природі все взаємопов'язано. У помірному кліматі мінливість основних кліматичних параметрів призводить до змін тривалості й хронологічних меж сезонів року, а це, своєю чергою, значною мірою впливає на ефективність організації опалювального й туристичного сезонів, безпеку пасажирських і вантажних перевезень, проведення сільськогос-

подарських, ремонтних, будівельних робіт тощо. Тому характеристика сучасної погодно-кліматичної обстановки вимагає визначення меж пір року, динаміки їхньої тривалості та кліматичних показників сезонів.

Мета дослідження – визначення мінливостей хронологічних меж та тривалості метеорологічних зим у Волинській області на метеостанції (далі – МС) Луцьк упродовж останніх 20 років (від початку зими 2001 р. до закінчення зими 2021 р.). Дослідження базувалося на фондових даних Волинського обласного центру з гідрометеорології (далі – ВОЦГМ) з використанням математико-статистичного, графічного та порівняльного методів.

Результати дослідження. Метеорологічною зимою вважають період року із середньодобовими температурами атмосферного повітря нижчими від 0 °С. Метеорологічна зима на МС Луцьк не співпадає із календарною й, зазвичай, триває менше. Середня тривалість метеорологічної зими упродовж 2001–2021 рр. становила 69 днів. Найкоротшою була зима 2019/2020 рр. (лише 12 днів), а найдовшими – зими 2005/2006 рр. (127 днів) і 2012/2013 рр. (118 днів). За увесь досліджуваний період простежується тенденція до зменшення тривалості зимового сезону (рис. 1).

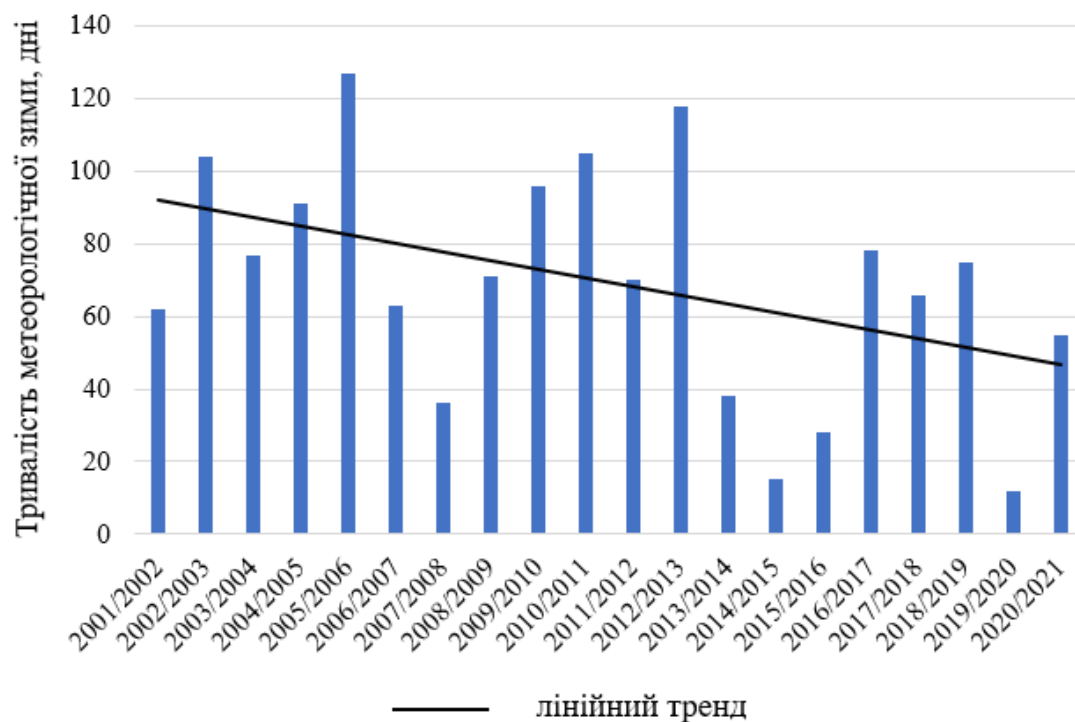

Рис. 1. Багаторічна динаміка тривалості метеорологічної зими на МС Луцьк (побудовано за даними ВОЦГМ)

Зазвичай зима розпочинається в грудні. За досліджуваний проміжок часу на МС Луцьк найбільш рання дата переходу середньодобових температур повітря нижче 0 °С була зафіксована у 2018 р. (17 листопада). В останній декаді листопада зима розпочиналася в 2001, 2005, 2010 рр. Найпізніший початок зими датується 31 грудня (2011, 2013, 2017, 2020 рр.). В останній декаді грудня починалися зими в 2003, 2006, 2008, 2014, 2015, 2019 рр. Закінчення метеорологічної зими найчастіше відбувалося в березні. Найпізніший перехід середньодобової температури повітря через 0 °С вгору зафіксовано 30.03 у 2013 р. і 26.03 у 2006 р., а найбільш ранній – у 2015 р. (10.01) і 2020 р. (09.01).

Висновки. На МС Луцьк метеорологічна зима за тривалістю й хронологічними межами не співпадає із календарною. Частка зими в природному році найменша і становить лише 19 % (літо – 33 %, осінь – 25 %, весна – 23 %). Упродовж першого двадцятиріччя ХХІ ст. відмічається яскраво виражене зменшення тривалості зимового сезону, зумовлене, насамперед, більш раннім настанням весни; дати початку зими особливих змін не зазнали – найчастіше припадають на останню декаду грудня. Для ґрунтовнішого дослідження кліматичних змін регіону та МС Луцьк зокрема, вважаємо доцільним визначення основних кліматичних параметрів метеорологічних пір року, аналіз їх динаміки в часі та порівняння отриманих величин із відповідними показниками календарних сезонів. Саме ці завдання й складають перспективи наших подальших досліджень. Отримана інформація може бути корисною для вивчення комфортності погодних умов природних пір року, вивчення особливостей сезонного розвитку біоценозів волинського краю, прогнозування гідрологічного режиму річок досліджуваної території та розробки стратегії розвитку секторів економіки з урахуванням особливостей сучасних погодно-кліматичних умов [3].

Джерела та література

1. Зміна клімату в Україні та світі: причини, наслідки та рішення для протидії. URL: <https://ecoaction.org.ua/zmina-klimatu-ua-ta-svit.html>
2. Зміна клімату. Національний екологічний центр України. URL: <https://necu.org.ua/climate>
3. Павловська Т. С., Мельничук М. А., Ступницька М. М. Тривалість й часові рамки зимового сезону у Волинській області на початку ХХІ сторіччя. *Актуальні проблеми регіональних досліджень: матеріали V Міжнар. наук.-*

практ. інтернет-конф. (м. Луцьк, 11 груд. 2020 р.). Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2020. С. 30–32.

4. Кліматичні зміни та їх вплив на сфери економіки України: монографія/ С. М. Степаненко, А. М. Польовий, Н. С. Лобода та ін. Одеса: ТЕС, 2015. 520 с.

Мельнійчук М. М. – аспірант III курсу
географічного факультету
ВНУ імені Лесі Українки;
Уль А. В. – д. т. н., професор кафедри геодезії,
землепорядкування і кадастру
ВНУ імені Лесі Українки

Передумови та сучасний стан адміністративно-територіальної організації Волинської області

Постановка проблеми. Розвиток суспільства в умовах науково-технічного прогресу постійно ставить перед наукою завдання, що сприяють розвитку народного господарства. В останні роки, коли в Україні пройшла адміністративна реформа на рівні областей, районів, міст, селищ та сіл, досить актуальним є дистанційний моніторинг адміністративно-територіальних об'єктів. Тому дослідження процесів адміністративно-територіальної організації України в цілому та Волинської області зокрема, має великий науковий інтерес та значне практичне значення.

Мета дослідження полягає у вивченні на основі літературних, фондових та статистичних матеріалів сучасного стану адміністративно-територіальної організації Волинської області для подальшої розробки методів та моделей дистанційного моніторингу територій об'єднаних територіальних громад.

Результати дослідження. Стаття 1 Закону «Про засади адміністративно-територіального устрою України» свідчить про те, що адміністративно-територіальний устрій України – це зумовлена географічними, історичними, економічними, соціальними, культурними та іншими чинниками внутрішня територіальна організація держави з розмежуванням її території на складові частини – адміністративно-територіальні одиниці з метою створення для всіх громадян України незалежно від місця їх проживання сприятливих умов для розвитку людського потенціалу, забезпечення необхідного рівня надання насе-

ленню адміністративних, соціальних та інших послуг, функціонування раціональної системи управління соціально-економічними процесами, збалансованого розвитку усієї території держави [1].

Адміністративно-територіальний поділ це – поділ території країни на окремі частини – адміністративно-територіальні одиниці (губернії, провінції, області, округи, повіти), залежно від якого створюються і діють органи державної влади та місцевого самоврядування [2].

В Україні процес децентралізації розпочато 2014 р. з прийняттям Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (01.04.2014), законів України «Про співробітництво територіальних громад» (17.06.2014), «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (05.02.2015) та змін до Бюджетного і Податкового кодексів – щодо фінансової децентралізації.

Реформа децентралізації дала поштовх до формування дієздатного та найбільш наближеного до громадянина інституту влади – місцевого самоврядування.

Добровільне об'єднання територіальних громад дозволило новоутвореним органам місцевого самоврядування дістати відповідні повноваження та ресурси, що їх раніше мали міста обласного значення.

Волинська область займає площу 20,1 тис. км², населення на 01.02.2022 р. складає 1,028 млн мешканців. Волинська область до реформи складалась з 16 сільських районів та 4 міст обласного значення. До складу області входило 1087 населених пунктів. Область було утворено у складі УРСР 27 листопада 1939 р. з п'яти повітів Волинського воєводства (Горохівський, Ковельський, Любомльський, Луцький і Володимирський) та одного (Каширський) – Поліського [4].

Кабінетом Міністрів України було видано розпорядження № 708 від 12 червня 2020 р. про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Волинської області. Так, на Волині створено 4 райони замість 16-ти – Володимир-Волинський, Ковельський, Камінь-Каширський та Луцький [3].

Луцький – утворений із об'єднаних Рожищенського, Ківерцівського, Горохівського та Луцького районів. Включає у себе 15 територіальних громад (351 населений пункт). Населення – 457,3 тис. осіб, площа – 5, 248 тис. км².

Володимир-Волинський – утворений з об'єднаних Іваничівського, Локачинського та Володимир-Волинського районів. Включає у себе 11 територіальних громад (201 населений пункт). Населення – 174,7 тис. осіб, площа – 2,558 тис. км².

Ковельський – найбільший, утворений із об'єднаних Турійського, Шацького, Старовижівського, Ратнівського, Любомльського та Ковельського районів. Включає у себе 23 територіальні громади (380 населених пунктів). Населення – 271 тис. осіб, площа – 7,647 тис. км².

Камінь-Каширський – утворений із об'єднаних Маневицького, Любешівського та Камінь-Каширського районів. Включає у себе 5 територіальних громад (155 населених пунктів). Населення – 132,4 тис. осіб, площа – 4,693 тис. км².

Висновки. Проведена у Волинській області адміністративна реформа дасть можливість проводити моніторинг територіальних об'єднаних громад та розробити основні підходи застосування геопросторових даних при плануванні стратегічного розвитку об'єднаних територіальних громад за матеріалами дистанційного зондування Землі, а також полегшить роботу з управління та розвитку регіону.

Джерела та література

1. URL: <https://www.minregion.gov.ua>
2. Стойко О. Адміністративно-територіальний устрій. *Політична енциклопедія*/редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови). Київ: Парламент. вид-во, 2011. С. 17.
3. URL: <https://voladm.gov.ua>
4. URL: <https://uk.wikipedia.org> <https://wiki/>

Павлусь А. М. – студент II курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Дмитренко А. А. – к. і. н., доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності ВНУ імені Лесі Українки

Об'єкти культурної спадщини села Чаруків Волинської області як ресурс культурного і екологічного туризму

Постановка проблеми. Село Чаруків Городищенської ТГ Луцького району Волинської області лежить на автомобільній дорозі національного значення Н 17 за 20 км від м. Луцька. Усі подорожні, у т. ч. й туристи, які прямують до Берестечка, Львова та ін., проїжджають,

не помічаючи пам'яток, які тут знаходяться. З метою урізноманітнення маршрутів культурного туризму необхідно вивчати і популяризувати об'єкти культурної спадщини, розміщені у сільській місцевості, які ще дотепер оминають туристи.

Мета дослідження: з'ясувати ресурси для розвитку культурного і екологічного туризму у селі Чаруків Городищенської ТГ Луцького району.

Результати дослідження. Відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини», до культурної спадщини відносяться об'єкти археології, історії, архітектури, ландшафтні та ін. На даний час у селі Чаруків є два оригінальні об'єкти культурної спадщини, які можуть стати привабливими для туристів.

Перший об'єкт – пам'ятник в честь подолання холери, споруджений 1893 р. на кошти місцевих жителів та тодішньої сільської влади. Знак був зведений біля церкви, в тодішньому центрі села Чаруків. Зараз він стоїть на тому ж місці, на узвишші над перехрестям трьох вулиць. Пам'ятник орієнтований на захід. Навколо нього знаходяться приватні садиби селян. Пам'ятник розташований на високому правому березі річки Полонка. Церква, біля якої він стояв, не пережила Другу світову війну. В ній засів німецький снайпер, якого танкісти мусили ліквідувати пострілом з танка. Таким чином церква була зруйнована.

На фасаді пам'ятного знаку, на металевій табличці, викарбовано наступний текст: «Сооружень отъ Причта, Сельскихъ властей и Крестьянъ с. Чаруковавъ Память 1793–1893 и избавленія отъ окрестной Холеры». Вгорі, на овальній табличці, наступний напис: «Помянимя Господи Владыко Святыи, егда приидеши во Царствии Твоемъ». На тильній частині пам'ятника викарбовано: «Крестъ, хранитель всея вселенныя, Крестъ, красота Церкве: Крестъ царей держава: Крестъ, верных утверждение: Крестъ, ангеловъ слава, и демоновъ язва».

Сьогодні за пам'ятником доглядають місцеві жителі, проте цей догляд не є професійним та й час бере своє. Мурована основа лущиться, від неї відвалюються частини; фігура Ісуса Христа вгорі втратила ноги, які зараз, стараннями місцевих мешканців прив'язані стрічкою до хреста. Так як знак знаходиться над дорогою на висоті 2,5–3 м, до нього варто було б зробити сходинок і облаштувати навколишню територію, яка має увійти до зони пам'ятного знака:

впорядкувати газон, зробити сучасну огорожу, так як наявний стрий металевий паркан вже не може відповідати статусу пам'ятки. Все це б сприяло збільшенню привабливості пам'ятного знака як туристичного об'єкту. Окрім того, пам'ятник потребує офіційного статусу пам'ятки і відновлення з тим, щоб бути більш привабливим для туристів. Тим більше, що в сусідньому селі Городище-2 є пам'ятник, присвячений ідентичній події (у селах в один час вирувала холера).

Другий об'єкт – Орнітологічний заказник «Чаруків». Він створений розпорядженням Волинської облдержадміністрації № 132 від 26.05.1992 р. Перебуває у державній власності, але у відданні Городищенської ТГ. Загальна довжина заказника становить 7,5 км. До складу входять водойми, ділянки заплавних боліт та лук. На його території є два великих стави, які розташовуються в крайній північній та крайній південній його частині. Між ними, на півдні заказника, розбиті менші стави, які тепер замулені. Туристів можуть зацікавити залишки острівного давньоруського городища, розміщеного серед заболоченої заплави річки Полонки. Біля Чарукова є й інші пам'ятки археології.

У болотних та лучних угіддях ботаніками зафіксовано 104 види птахів, 54 з яких гніздові. Це можна використати як приваблення до заказника туристів-любителів природи та формування туристичних екостежок на виритих насипах над ровами, які зараз є зарослими. Острівне городище є унікальною пам'яткою археології давньоруського періоду. Воно розташоване за 250 м до найближчого рову, від якого можна провести місток з дерева у вигляді пірсу, побудова яких практикується на болотних угіддях. Цим можна полегшити доступ до пам'ятки та розмістити на ній, наприклад, зону відпочинку [2, 230–232]. Територія заказника є доволі популярною серед жителів Луцька і Луцького району. Хоча тепер сюди найчастіше приїзять рибалки. Однак, при правильному підході громади, цей ресурс можна використати для відпочинку родин з дітьми. Адже сьогодні саме територіальні громади мають особливі повноваження для розвитку культурно-пізнавального туризму на своїх територіях [1].

Але варто наголосити на популярності його і серед рибалок, які протоптали тут стихійні стежки. В рови та стави запускається та вигодовується риба. Для її ловлі треба записатись у відповідний список і сплачувати внески. Але, риболовів хоч і можна вважати туристами, проте заказник можна використати і по іншому.

Висновки. Отож, завдяки правильному використанню туристичних ресурсів, наявних у селі Чаруків та інших селах Городищенської ТГ, та зважаючи на значну територіальну близькість до міста Луцька, цю територія може стати туристичною дестинацією для сімейного відпочинку: прогулянки Орнітологічним заказником «Чаруків», ознайомлення з пам'ятками археології (унікальне острівне городище) і монументального будівництва (пам'ятний знак на честь подолання холери). Для цього потрібно облагородити територію, влаштувати інформаційні стежки, місця для відпочинку, розробити сувенірну продукцію.

Джерела та література

1. Коваль О. П'ять кроків для розвитку туризму в громаді. 2019. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2019/08/1/650132/>
2. Кучинко М. М., Златогорський О. Є. Пам'ятки археології Луцького району Волинської області. Луцьк: Волин. старожитності, 2010. 316 с.

Пушкеш А. Ю. – студент III курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Дмитренко А. А. – к. і. н., доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності ВНУ імені Лесі Українки

Туризм катастроф як вид культурного туризму

Постановка проблеми. У наш час особливого розвитку набувають різні види і форми культурного/культурно-пізнавального туризму, спрямовані на пізнання світу у різних його проявах. Люди все частіше хочуть відвідувати об'єкти історії, які відображають трагічні сторінки в історії людства.

Мета дослідження: висвітлити суть та особливості туризму катастроф.

Результати дослідження. Сучасна туристична індустрія охоплює значну кількість різноманітних об'єктів, які можуть становити цікавість для туристів. Проте, проблемою на сьогодні є те, що більшість населення світу доволі складно здивувати. Сучасна людина потребує не лише комфортного життя, вона прагне емоцій, адреналіну, «гос-

трих відчуттів». Зазначені потреби суспільства спроможний задовольнити такий вид туризму як туризм катастроф, який все більше стає популярним серед населення.

У світі постійно відбуваються катастрофи техногенного чи природного характеру, де перші спричиняє людина, а другі відбуваються незалежно від дій людства і є виключно природним явищем. Внаслідок таких катастроф, як наприклад, буревії, виверження вулкану, смерчі, вибухи енергоблоків тощо відбуваються масштабні руйнування чи забруднення, які, навіть після їх ліквідації, можуть нести небезпеку. З одного боку, туристичні тури в такі вкрай небезпечні місця є ризикованими, адже ніхто не може гарантувати збереження життя та здоров'я, проте, з іншої сторони, туризм катастроф є справді незабутнім емоційним враженням, яке неможливо порівняти з іншими видами дозвілєвої діяльності. На сьогодні такий вид туризму, як туризм катастроф лише формується, а це говорить про недостатнє використання його потенціалу самими туристами та туристичними компаніями.

Туризм катастроф є незвичайним видом туризму, проте все ж відомим з давніх часів. Навіть Геродота дехто називає «туристом», що відвідував місця катастроф [1]. Сутність вказаного виду туризму полягає в тому, що люди відправляються в мандрівку по небезпечних місцях. В давні часи, для прикладу, в Середньовіччя, люди відвідували бої гладіаторів або масові страти, місця таких подій викликали в них інтерес. Так, можна припустити, що небезпечний туризм був цікавим та актуальним у будь-які часи. Однак, все ж таки, нинішнє розуміння туризму катастроф в дечому різниться від того, що було раніше. Подорожі до місць, які пов'язані з катастрофою, в деякій мірі, є проекцією минулої концепції в новому світі. Як правило, інтерес до такого виду подорожей серед туристів викликають бажання подолати страхи дитинства, інтерес до минулого, пошук чогось нового, духовно-психічні розлади, містичні мотиви тощо. Слід зазначити, що туризму катастроф відносяться, насамперед:

- місця, які зазнали знищення в наслідок стихійних явищ природи (вулкани, землетруси, тайфуни, повені тощо);
- місця екологічних катастроф (ЧАЕС);
- місця катастроф, що виникли у зв'язку з недбалістю людей (місце поховання «Титаніка») [3, 29].

Безперечним є те, що такі місця становлять постійну небезпеку, адже, стихійні природні явища не завжди можна попередити і, тим

більше, уникнути, а тому, відчайдушні туристи, які хочуть побувати на місці виверження вулкану чи повені, йдуть на певні ризики, вони свідомо піддають своє життя випробуванню. Туристичні агенції, що організовують такий вид туризму, як правило, пропонують тур на чотири-п'ять днів, а, іноді, й на тиждень, при цьому в ціну входить також страховка від нещасних випадків.

Існують й такі туристи, що подорожують з ціллю пошуку природних катаклізмів або стихійних лих (як наприклад, ті, хто любить полювати за грозами, цунами, штормами тощо), керуючись тільки естетичними міркуваннями. До найпопулярніших маршрутів відносяться країни та міста, які потерпіли від стихії, зокрема, ісландські вулкани; узбережжя США, які постраждали від ураганів; території Південної та Південно-Східної Азії з наслідками землетрусів; тощо [4, 86].

Не менш цікавими для туристів є й місця, де відбулися певні трагічні події. Для України сумне минуле пов'язане з Чорнобильською АЕС [4]. «Чорною родзинкою» України називають Бакоту, про яку сьогодні все ж мало відомо туристам. В часи радянської влади тут створили Дністровське водосховище, внаслідок цього давня літописна Бакота зникла (1970-ті рр.). Багато сіл затоплено в ході будівництва Дніпрогесу у 1930-х рр. Сьогодні місця катастроф в Україні поповнили численні села і містечка, знищені російською армією в ході російсько-української війни: Маріуполь, Охтирка, Тростянець, Лебедин, Харків, Буча, Ірпінь та ін. Рівень «катастрофічності» підсилюється численними людськими жертвами та тими неймовірними стражданнями (катування та ін.), які пережили люди. До новітніх катастроф можна віднести пандемію COVID, яка залишила по собі численні людські жертви.

Висновки. Отже, в сучасному світі популярності набуває особливий вид туризму – туризм катастроф, який пов'язаний з місцевостями де відбулися катастрофічні події. В Україні такий вид туризму також існує, зокрема розвиток туризму в Чорнобильській зоні відчуження. А підвищення кількості тут туристів свідчить про те, що туризм катастроф може виступити невід'ємною й істотною частиною туристичного сектору України.

Джерела та література

1. Бутенко Я. «Чорний туризм» та історична пам'ять. *День*. 2020. 28 жовт. URL: <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/chorny-turyzm-ta-istorychna-pamyat> (дата звернення: 16.04.2022).

2. Леонова О. Туристів стало ще більше: з яких країн найчастіше в 2021 році приїжджали до Чорнобиля. *Новини Live*. 2022. URL: <https://novyny.live/kiev/turistov-stalo-eshche-bolshe-iz-kakikh-stran-chashche-vsego-v-2021-godu-priezzhali-v-chernobyl-34468.html> (дата звернення: 09.04.2022).
3. Сардак С. Е. Потенціал «темного» туризму в країнах Європи. *Економіка та суспільство*. 2018. № 19. С. 27–34.
4. Шандор Ф. Ф., Кляп М. П. Сучасні різновиди туризму. Київ: Знання, 2013. 334 с.

Сітчук Б. В. – студентка III курсу

географічного факультету

ВНУ імені Лесі Українки;

Кирикилиця В. В. – к. пед. н., доцент кафедри

іноземних мов природничо-математичних

спеціальностей ВНУ імені Лесі Українки

Особливості англомовної лексики туризму

Постановка проблеми. Сфера туризму характеризується бурхливим і динамічним розвитком, що знаходить своє відображення у мові. Найбільш уживаною в туристичній індустрії є англійська мова, що обумовлено історичними, економічними і соціальними причинами. Будучи провідним засобом міжнародного спілкування, англійська мова є джерелом створення і розповсюдження нових слів. Англомовна лексика туризму становить великий інтерес як для користувачів туристичними послугами, так і для фахівців галузі туризму, що підкреслює актуальність обраної нами теми наукової розвідки.

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей найбільш уживаної англомовної лексики туризму на матеріалі вивчення англійської мови за професійним спрямування студентами спеціальності «Туризм».

Результати дослідження. Знання, розуміння і володіння новітньою англомовною лексикою туризму забезпечує успіх здійснення і надання послуг туристичної діяльності. Спеціалісти галузі і безпосередні користувачі їх послуг активно користуються загальноживаною мовою, доповненою специфічними термінами. «Лексика сфери туризму»

тичних послуг є фактом масової комунікації, а її вивчення – найважливіша умова успішної професійної діяльності та організації подорожей» [4, 104]. Варто зазначити, що в епоху глобалізації і бурхливого розвитку технологій поповнення лексики туризму має тенденцію до нескінченності внаслідок безперервної появи нових понять у туристичній сфері.

У своїй статті ми досліджуємо особливості англомовної словникової бази туристичної галузі, яка включає такі різновиди туристичної діяльності: організація проживання, організація харчування, транспорт і організація перевезення, організація дозвілля. Спробуємо визначити найбільш уживані базові англомовні терміни у кожній із зазначених груп на основі матеріалу базового автентичного підручника [2; 3] і подати їх аналоги українською мовою.

Організація проживання передбачає лексику, яка пов'язана із розміщенням туристів у готелях і номерах різних типів, готельні процедури, готельні послуги тощо. Наприклад: *hotel* – засіб розміщення, що надає певний комплекс послуг особам, що тимчасово перебувають поза місцем постійного проживання; *bed and breakfast* – готель зі схемою обслуговування «розміщення і сніданок»; *family-run hotel* – готель, що встановлюється сім'єю і в якому працює один з її членів; *service charge* – додаткова плата за послуги в готелі; *mini-suite* – одномісний номер з ліжком і зоною відпочинку; *lounge* – кімната або зал у готелі, що використовується клієнтами як місце відпочинку.

Організація харчування включає лексику, що описує типи закладів харчування при готелях і типи самого харчування, обов'язки персоналу цих закладів, обслуговування і асортимент страв у меню. Прикладом слугують такі терміни: *self-catering apartment* – схема проживання із забезпеченням засобами приготування їжі самостійно; *cuisine* – стиль приготування їжі; *catering* – організація харчування та обслуговування виїзних заходів; *multi-course meal* – прийом їжі з декількох страв; *appertizer* – невеличка страва або напій, які подаються перед їжею для кращого апетиту.

Організація перевезення описує засоби і спосіб доставки туристів до місця призначення. Наприклад: *cruise line* – компанія, яка має багато кораблів для круїзу; *charter flight* – нерегулярний рейс, який здійснює авіакомпанія по замовленню туроператора; *departure lounge* –

зал очікування в зоні прильоту для пасажирів; *porterage* – плата за транспортування багажу; *car (motorbike) rental* – послуга з надання автомобіля (мотоцикла) в оренду; *luggage pass* – перепустка, що надає туристу право на винос багажу з готелю.

Організація дозвілля охоплює лексику, що описує активний і пасивний відпочинок туристів. Прикладами можуть бути наступні терміни: *hiking* – нетривала піша подорож по гірській або лісовій місцевості з використанням маркованих стежок; *sightseeing trip* – екскурсія або подорож з освітньою, науковою, спортивною або розважальною метою; *leisure center* – будівля, створена для надання широкого спектру послуг для проведення дозвілля; *mountain biking* – їзда на велосипеді по гірській місцевості або бездоріжжю; *snowmobile* – невеликий автомобіль з двигуном, який легко пересувається по снігу або льоду; *cross-country skiing* – переміщення на лижах по засніженій відносно рівнинній місцевості; *trekking* – тривалий похід в гори із зупинкою на ночівлю в спеціально відведених місцях; *camping* – табір для туристів, розташований за містом або в зоні відпочинку.

Висновки. Узагальнюючи, можна сказати, що англомовна лексика галузі туризму є складним і багатогранним утворенням, яке поділяється на певні тематичні групи і має особливості форм вираження. Специфіка англомовної лексики туризму тісно пов'язана із бурхливою еволюцією туристичної сфери, що спричиняє збільшення вузькогалузевої лексики, яка номінує поняття, пов'язані з нею. «Постійне збагачення туристичної термінології свідчить про зміцнення позицій туризму як масштабної індустрії, соціокультурної практики та моделі рекреації та бізнесу» [1, 29]. Результатом такої тенденції є поживлення міжнародного спілкування у сфері туризму з домінуючим використанням англійської мови.

Джерела та література

1. Гречухіна І., Сахно І. Вербалізація змін туристичних вподобань сучасних європейців. *Південний архів (філологічні науки)*. 2018. № 72, т. 2. С. 26–30.
2. Dubicka I., O'Keeffe M. *English for International Tourism: student's book*. Pearson Education Limited, 2003. 144 p.
3. Dubicka I., O'Keeffe M. *English for International Tourism: workbook*. Pearson Education Limited, 2013. 63 p.
4. Перішко І. В. Сучасні тенденції формування лексики у сфері туристичних послуг. *Молодий вчений*. 2018. № 3.2 (55.2). С. 104–107.

Собчук В. А. – студент IV курсу спеціальності «Туризм» Луцького інституту розвитку людини Університету «Україна»;

Майстер А. А. – к. геогр. н., доцент кафедри інформаційної діяльності та туризму Луцького інституту розвитку людини Університету «Україна»

Природно-рекреаційний потенціал санаторно-курортного господарства Волинської області

Постановка проблеми. Важливою передумовою та чинником розвитку санаторно-курортного господарства є природно-рекреаційний потенціал (ПРП) території як сукупність природних рекреаційних ресурсів (ПРР), що використовуються або можуть використовуватися в рекреаційній діяльності. Розвиток санаторно-курортного господарства на певній території можливий лише за наявності та використання лікувальних ресурсів різного походження.

Метою дослідження є аналіз природно-рекреаційних ресурсів для розвитку санаторно-курортного господарства Волинської області.

Результати дослідження. ПРР є компонентами природного середовища та їх територіальні поєднання, які мають сприятливі для туристично-рекреаційної діяльності властивості і слугують або можуть слугувати матеріальною основою для організації лікування, оздоровлення, відпочинку, туризму та розвитку людини [3, 79].

Основними ПРР Волинської області, які використовуються або можуть використовуватися у санаторно-курортному господарстві є м'який клімат, родовища лікувальних грязей і мінеральних вод, ліси.

Клімат області помірно континентальний з м'якою зимою і теплим вологим літом. Середня температура січня – -4°C , липня – $8,8^{\circ}\text{C}$. Період з температурою понад 10°C становить 150–160 днів. Сприятливий період для організації всіх видів відпочинку в теплу пору триває 150–155 днів. Кількість днів зі стійким сніговим покривом на території області різна: в північних районах до 80, а в південних – 50–60 днів. У цілому кліматичні умови характеризуються як помірно комфортні для організації оздоровлення та відпочинку.

Для розвитку ринку санаторно-курортних послуг особливе значення мають мінеральні лікувальні води. Прогнозовані ресурси під-

земних вод у Волинській області складають 2586,3 тис. м³/добу з мінералізацією до 1 г/дм³. Видобуток питних і технічних підземних вод складає 77,5 тис. м³/добу, або 5 % від загальної кількості ресурсів і 22 % від кількості затверджених запасів. Найбільш відомими у Волинській області є Журавицьке та Луцьке родовища мінеральних вод із затвердженими запасами відповідно 240 та 350 м³/добу, водовідбором всього 0,7 м³/добу. У районі смт Ратне, с. Осниця, с. Тур, біля санаторію «Лісова пісня» поширені гідрокарбонатно-кальцієві, гідрокарбонатно-натрієві та хлоридно-кальцієві мінеральні води [3, 43].

Протягом чотирьох років тривав процес біохімічного та клінічного дослідження ропи зі свердловини, яка знаходиться на території санаторію «Лісова пісня». У грудні 2021 р. волинський санаторій «Лісова пісня» отримав бальнеологічний висновок від Одеського інституту курортології, в якому підтверджується висока ефективність мінеральної води в лікуванні багатьох хвороб. Тобто її можна застосовувати як внутрішньо, так і зовнішньо. Мінеральна вода є високо-мінералізованою бромно-, хлоридно-, кальцієво-натрієва, вона багата на хлорид-іони, сульфат-іони, гідрокарбонат-іони, іони кальцію, магнію, натрію та калію, хрому та багато інших речовин [1].

Провідне місце у структурі ПРП області займають ліси, що можуть задовольнити різноманітні потреби рекреантів у коротко- й довгостроковому відпочинку, лікуванні та оздоровленні. Переважання серед породного складу волинського лісу борів і суборів, які мають високу фітонцидність, засвідчує його лікувальні властивості, зменшення ж частки стиглих та перестиглих дерев дещо знижує їх рекреаційну цінність.

В області розвідано 423 родовища торфу, геологічні запаси яких складають 447 625 тис. т, загальною площею 1369,91 км², з них до переліку лікувальних віднесено 33 родовища [2]. Найбільш придатними для лікування є торфові грязі родовищ с. Головно й Машово, с. Троянівка Камінь-Каширського району, м. Берестечко і с. Журавичі Луцького району. Фахівці Одеського інституту курортології встановили, що торфові грязі Шацького поозер'я в урочищі «Городище» Ковельського району є біологічно активними й придатні до грязелікування. Їх успішно застосовують на базі санаторію «Лісова пісня». Грязі застосовують у вигляді місцевих аплікацій та у поєднанні з електрофорезом. Для використання в якості лікувальної грязі придатний сапропель органічного та органо-силікатного походження. Орга-

нічні та органо-сілікатні сапропелі найбільш поширені в озерах північних районів області.

Висновки. Кліматичні умови, значні масиви лісів, джерела мінеральних вод та лікувальних грязей сприятливі для розвитку санаторно-курортного господарства у Волинській області. На сьогодні використання лікувальних грязей і мінеральних вод в області є незначним, а розвиток санаторно-курортного господарства характеризується низьким рівнем. Загалом ПРР слабо використовуються для розвитку санаторно-курортного господарства області.

Джерела та література

1. Волинський санаторій «Лісова Пісня». URL: <https://lp.volyn.ua/sanatoriya/lisova-pisnya-otrimala-balneologichniy-visnovok-navikoristannya-mineralnoi-vodi-113>
2. Молнар О. С., Марченко О. І. Оцінка наявного туристично-рекреаційного потенціалу рекреаційних зон Закарпаття. *Еколог. вісн.* 2008. № 7. С. 24–29.
3. Черчик Л., Міщенко О., Єрко І. Туристично-рекреаційний комплекс Волинської області: передумови формування: монографія. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. 128 с.

Токарчук І. В. – аспірант I курсу
географічного факультету ВНУ імені Лесі
Українки;

Горбач В. В. – магістрантка I року навчання
географічного факультету
ВНУ імені Лесі Українки;

Мельнічук М. М. – к. геогр. н., доцент
кафедри фізичної географії
ВНУ імені Лесі Українки

Гідрологічна характеристика басейну Прип'яті в межах Волинської області

Постановка проблеми. Останні десятиліття характеризуються досить інтенсивним впливом на поверхневі води суходолу та їх великомасштабним використанням. Особливо чутливі до цього впливу річки, адже їх водний режим залежить не лише від природних чинників, але й від діяльності людини в їх басейнах: проведення меліоративних заходів (осушення, зрошення), забудова заплав та ін.

Ці та багато інших чинників приводять до негативних явищ у басейнах річок, особливо малих, зокрема – це зниження ґрунтових вод, обміління та зникнення струмків і невеликих річок, заболочення та пересихання озер. Ці зміни приводить до порушення водного режиму водних потоків, виникнення та тривалості повеней, паводків та меженей. Тому досить актуальним є вивчення змін в басейнах річок та наукове обґрунтування їх зменшення та запобігання. На теренах Волинської області основна частина водних потоків відноситься до басейну річки Прип'ять, тому виникає потреба в детальному вивченні процесів і явищ, що виникають на її водозборі. Для цього потрібно дати детальну гідрологічну характеристику басейну.

Мета дослідження – охарактеризувати гідрологічні умови басейну річки Прип'ять та встановити водні об'єкти, що відносяться до його водозбору.

Результати дослідження. Поверхневі води Волинської області представлені водними потоками двох великих басейнів: р. Прип'яті та р. Західного Бугу. Водозбір річки Прип'ять займає біля 75 % площі Волинської області – 15 748 км², він належить до басейну Чорного моря. Довжина річки Прип'ять становить 775 км (на теренах України – 261 км), площа її басейну – 121 тис км². Бере початок на околиці села Голядина Ковельського району (до адміністративної реформи – Любомльський район) Волинської області. На сучасних картах Прип'ять бере початок поблизу с. Будники Ковельського району (до адміністративної реформи – Шацького району). Басейн річки у межах Волинської області включає 101 річку та канали. Зокрема в басейні налічується 83 водотоки довжиною від 10 до 30 км, десять – від 30 до 50 км, чотири річки – від 50 до 100 км (Вижівка – 86,46 км, Кормин – 61,98 км, Цир – 52,76 км, Черногузка – 50,34 км) та чотири – понад 100 кілометрів (Стир – 227,5 км, Прип'ять – 180,3 км, Стохід – 197,8 км, Турія – 192,9 км) [2].

Особливістю річок басейну Прип'яті є те, що вони мають невеликі похили (переважно до 1 м/км), широкі та слабко-заглиблені долини, значну заболоченість басейнів.

Річки басейну Прип'яті характеризуються незначною глибиною врізу водозборів, поступовим переходом від інтенсивно заболочених заплави і надзаплавних терас до низьких і часто також заболочених вододілів. З поширенням розвитком лесовидних відкладів на півдні області, де протікає і бере початок багато приток Прип'яті, пов'язаний яружно-балковий рельєф і геоморфологічна виразність долин

малих річок. Рельєфу басейнів малих річок характерні численні западини, озера, а також піщані пасма, горби, дюни, здебільшого закріплені сосновими лісами.

Річкові басейни поліських приток характеризуються досить високою часткою природних ландшафтів у їхньому складі. Тут відносно високий відсоток лісистості території, боліт та лучної рослинності.

У басейні річки Прип'ять є й інші водойми, вони представлені озерами, водосховищами, ставками, болотами. Зокрема тут утворилося 192 озера, а також споруджено багато ставків.

У басейні Прип'яті наявні близько 1500 боліт і заболочених ділянок. Найбільші площі зосереджені у Камінь-Каширському районі (51697,7 га). Тут заболоченість становить 5,56 %. [1].

На території басейну річки Прип'ять розташовано 9 водосховищ: Мар'янівське (сmt Мар'янівка Луцького району), Шепельське (с. Шепель Луцького району), Ковельське (м. Ковель Ковельського району), Кричевичівське (с. Кричевичі Ковельського району), Старомосирське (с. Старий Мосир Ковельського району), Бихівське (с. Бихів Камінь-Каширського району), Гривенське (с. Лишнівка Камінь-Каширського району), Кримнівське (Полицьке) (с. Кримно Камінь-Каширського району), Цирське (с. Видерта Камінь-Каширського району) [2].

За допомогою водосховищ проводиться перерозподіл стоку річок протягом року з метою збільшення їх водності та подальшого використання заакумульованих об'ємів води.

Живлення річок басейну Прип'яті є мішаним, адже джерелом живлення є талі снігові, дощові і підземні води. Проте більшість рік живляться переважно талими сніговими водами. При цьому частка тих чи інших джерел живлення може змінюватися в межах басейну.

Особливості живлення річок визначають їхній водний режим – зміну в часі рівнів і об'ємів води. Зовнішнім проявом таких змін є повінь і паводок, які характеризуються найбільшою водністю річки та межень – період найменшої її водності.

Висновки. Отже, гідрологічні умови басейну річки Прип'ять забезпечуються наявними: 101 річкою, 192 озерами, 9 водосховищами, великою кількістю ставків та близько 1500 боліт і заболочених ділянок.

Джерела та література

1. Ільїна О. В. Гідроґенні ландшафти Волині. *Матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф.* Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. Т. 57.
2. Географія і геологія. С. 41. URL: <https://www.vodres.gov.ua/>

Турчин О. В. – студентка IV курсу
факультету землевпорядкування та туризму
Львівського національного університету
природокористування;

Дидів І. Б. – к. е. н., ст. викл. кафедри туризму
Львівського національного університету
природокористування

Підвищення конкурентоспроможності готельно-ресторанної справи в Україні

Постановка проблеми. За основними показниками сектор готельно-ресторанного бізнесу України відповідає світовим та середньо-європейським критеріям. Динамічність соціально-економічного середовища функціонування готелів і ресторанів, брак заощаджень, низький рівень доходів гальмують розвиток приватного підприємництва у сфері туризму та гостинності. Це потребує виявлення нових сегментів готельно-ресторанного бізнесу для інвестування фізичних осіб, розроблення інноваційних методів підприємницької діяльності [2].

Метою дослідження є аналіз розвитку ринку готельно-ресторанної справи в Україні.

Результати дослідження. На основі проведених досліджень протягом 2010–2018 рр. встановлено, що кількість фізичних осіб-підприємців, які здійснювали діяльність у сфері тимчасового розміщування й організація харчування в Україні зросла із 40 256 до 54 226 осіб. Значні конкурентні переваги мали малі приватні готелі, які здатні створити затишок для споживача, оптимізувати обсяг послуг, належно контролювати їх кількість та якість [1, 115].

Важливим завданням є вироблення стратегії розвитку, яка б дозволила виживати в конкурентній боротьбі на ринку туристичних послуг. В умовах конкуренції та постійних змін важливо зосереджувати увагу на внутрішньому стані справ підприємства та інноваційних заходах, які сприяють посиленні конкурентних позицій на ринку послуг. Інновації можуть застосовуватися: у вигляді використання нової сировини, нових технологічних процесів, техніки, методів та способів обслуговування, ринків збуту, нового асортименту послуг та ін. Вибір інновацій та інструментів їхнього впровадження залежить від специфіки закладу готельно-ресторанної сфери та ситуації на ринку, особливо в умовах війни Росії проти України.

Зміцненню конкурентоспроможності фізичних осіб підприємців сприятиме створення кластерних об'єднань з органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання реального сектору економіки та підприємствами харчової промисловості. Створення нової реконструкції та модернізації наявних споруд і будівель для тимчасового розміщення, забезпечення стравами та напоями, переобладнання відомчих будинків і гуртожитків у приватні заклади готельно-ресторанного господарства значно підвищить використання житлового фонду на безпечних територіях підконтрольних Україні [4].

Впровадження механізмів державно-приватного партнерства на місцевому рівні у сфері готельно-ресторанної справи сприятиме: ефективному використанню коштів місцевих бюджетів; спрямуванню підприємницької активності фізичних осіб на задоволення соціальних потреб робітників підприємств реального сектору економіки; розвитку регіональної інфраструктури туризму [3]. Застосування інновацій та висока якість послуг готельно-ресторанної сфери більше приваблює споживачів, створює імідж серед туристів, а також посилює конкуренцію в галузі, яка змушує підприємців постійно знаходитись в пошуку інноваційних переваг та нововведень.

Висновки. З метою стимулювання підприємницької активності та підвищення рівня сервісу в сфері готельно-ресторанної справи найпотужнішим інструментом в конкурентній боротьбі є впровадження інноваційних підходів та напрямів, які б відповідали запитам суспільства під час війни. Також слід звернути увагу на застосування іноземного досвіду, оскільки варто шукати нові неповторні особливості для забезпечення постійних клієнтів та збільшення їх кількості.

Джерела та література

1. Доценко В. Ф., Косова Т. Д., Ярошевська О. В. Готельно-ресторанна справа як середовище розвитку приватної підприємницької ініціативи. *Наук. вісн. Міжнар. гуманіт. ун-ту*. Серія: Економіка і менеджмент. 2020. Вип. 43. С. 114–119.
2. Ніколайчук О. А. Оцінка впливу зовнішніх чинників на розвиток підприємництва в сфері туризму та гостинності України. *Вісн. Терноп. нац. екон. ун-ту*. 2019. Вип. 2. С. 100–113.
3. Сімак С. В., Горник В. Г. Удосконалення основних напрямів реалізації проєктів державно-приватного партнерства у сфері готельно-ресторанного господарства. *Вчені зап. Тавр. нац. ун-ту ім. В. І. Вернадського*. Серія: Економіка і управління. 2019. Т. 30 (69). № 1. С. 19–24.
4. Шадура-Никипорець Н. Т. Оцінка раціональності залучення малого підприємництва до сфери виробництва продуктів харчування. *Ефективна економіка*. Київ, 2015. № 11.

Альміз В. С. – студентка IV курсу факультету економіки та управління Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова;

Захаркевич Н. П. – к. е. н., доцент, завідувачка кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Сутність, мета і завдання управління ресурсозбереженням на підприємстві

Постановка проблеми. Звертаючи увагу на обмеженість ресурсів і доступ до них висувають нові вимоги до управління підприємством, яке полягає у визначенні ресурсозбереження як стратегічної мети його функціонування. Особливо ощадливого ставлення потребують такі види ресурсів як: фінансові, людські, матеріально-технічні, без застосування яких неможливий виробничий процес.

Мета дослідження полягає в дослідженні та синтезуванні сутності і завдань управління ресурсозбереженням на підприємстві.

Результати дослідження Сьогодні стратегією довгострокового розвитку сучасних вітчизняних підприємств має стати реалізація ресурсозберігаючої політики, яка передбачає подолання суттєвих організаційно-економічних проблем, таких як: недосконалість законодавства та системи державного ресурсозбереження; відсутність відповідальності за надмірне використання ресурсів; дефіцит ресурсних спеціалістів; відсутність інфраструктури для збереження ресурсів; брак економічних стимулів для економії ресурсів; неефективне використання цінових інструментів, що викликано збільшенням матеріально-ресурсної складової собівартості продукції; несприятливий інвестиційний клімат; дефіцит коштів на придбання ефективних ресурсозберігаючих технологій [2, 339].

Поняття ресурси М. Орлатий, С. Романюк, І. Дегтярьова трактують, як «наявні елементи системи, на основі яких вона функціонує та розвивається і які в умовах конкретної ситуації доцільні для застосування як засоби досягнення цілей» [3, 18]. Автори, таким чином, акцентують увагу на їх сукупності як системи, можливості якої можуть бути використані для максимального задоволення потреб суспільства. Ресурси підприємства є дуже важливою частиною виробничого процесу, без них не можлива жодна діяльність на підприємстві. Тому стратегії забезпечення ресурсами та їх ефективного використання є актуальними в сучасний період і потребують постійного дослідження та вдосконалення. Основним напрямом стратегій збереження ресурсів є використання переваг інноваційних технологічних досягнень, використання нових матеріалів для заміни обмеженого доступу або ціни, а також економія. Доцільність їх використання необхідно враховувати в процесі розробки та впровадження ресурсозберігаючих заходів. Таким чином, основним завданням підприємства є організація постійного пошуку й реалізації резервів ресурсозбереження, що значно підвищує рівень адаптації підприємства до змін внутрішнього та зовнішнього середовища. Водночас, враховуючи різноманіття підходів до опису економічної сутності ресурсозбереження, очевидна недостатня розробленість цієї економічної категорії з погляду управлінського підходу до її визначення. Основні підходи до визначення сутності ресурсозбереження на підприємстві: процесний, діяльнісний, результативний, системний, функціональний, науковий, ринковий, комплексний [1, 21]. Найбільш розповсюдженим і вживаним є процесний підхід до визначення ресурсозбереження, через що його визначають як певну послідовність дій або функцій управління ресурсами, які призводять до бажаного результату. Також, проаналізувавши етимологію поняття ресурсозбереження, ми можемо виділити його головну мету – раціоналізацію та оптимізацію використання ресурсів, зменшення втрат і витрат, підвищення ефективності використання ресурсів, збільшення ефективності виробництва, зростання економічного, соціального та екологічного ефектів.

Визначимо наступні завдання політики ресурсозбереження підприємства:

- забезпечення конкурентоспроможного рівня продукції, що виробляється та зменшення запасів, вивільнення частини ресурсів у різних сферах виробництва для використання в наступних виробничих циклах;

– забезпечення раціонального використання матеріальних ресурсів на конкурентному рівні та мінімізація невиробничих витрат або перевитрат матеріальних ресурсів, пов'язаних з випуском низько-якісної, технічно недосконалої, але в цілому конкурентної продукції;

– оптимізація структури ресурсоспоживання на основі впровадження нових проектних, конструкторських і технологічних рішень та скорочення втрат матеріальних ресурсів на всіх етапах життєвого циклу товару.

Висновки. Отже, лише за умови економного ставлення до існуючих та залучених до кругообігу ресурсів можна досягти оптимізації їх використання, зменшуючи вхідний ресурс і таким чином досягаючи цілей політики ресурсозбереження. Таким чином, управління ресурсозбереженням підприємства включає комплекс організаційно-технічних, технологічних, нормативно-коригувальних заходів, спрямованих на ефективне використання наявних ресурсів (людських, матеріально-технічних, фінансових) та інноваційних технологій для зменшення частки ресурсозатратних товарів.

Джерела та література

1. Основи ресурсозбереження на підприємстві: управлінський аспект/Т. А. Навроцька, Л. І. Бабій, О. Ю. Чорна, О. В. Лопушинська. *Укр. журн. прикладної економіки*. 2021. Т. 6. № 2. С. 15–22.
2. Набатова Ю. О. Теоретико-методичні засади ресурсозбереження підприємств машинобудування. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2013. № 8 (147). С. 135–138.
3. Орлатий М. К. Ресурсний потенціал регіону: навч. посіб./за заг. ред. М. К. Орлатого. Київ: НАДУ, 2014. 724 с.

Антіпова М. А. – студентка I курсу
магістратури факультету економіки та
управління ВНУ імені Лесі Українки;
Рейкін В. С. – д. е. н., професор кафедри
менеджменту та адміністрування
ВНУ імені Лесі Українки

Сучасні методи оцінювання рівня конкурентоспроможності підприємств

Постановка проблеми. Нині бізнес телекомунікаційних підприємств стає все більш складним, різноплановим і динамічним. Такі

чинники, як нові технології, персонал, інформація, капітал, організаційний дизайн, комунікації, швидко змінюються, зумовлюючи формування нових телекомунікаційних ринків. На підвищення рівня конкурентоспроможності телекомунікаційних підприємств істотно впливають ринкове оточення, в якому воно функціонує, а також його особливості.

Мета дослідження. Проаналізувати на теоретичному рівні та здійснити вибір актуальних методів оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств в сучасних умовах господарювання.

Результати дослідження. Кількісні методи оцінювання конкурентоспроможності пов'язані здебільшого з розрахунком відносних величин (індексів, коефіцієнтів), що визначають рівень ключових показників за окремими аспектами конкурентоспроможності (сферами діяльності), і їхнім подальшим об'єднанням у групові та інтегральні показники. Вони допомагають оцінити реальні шанси організації у конкурентній боротьбі за стратегічні зони господарювання та ухвалити зважене управлінське рішення [2]. Однак у деяких кількісних методах використовують вагові коефіцієнти, визначені експертами, тому методика не позбавлена суб'єктивізму.

Якісні методи оцінювання переважно мають низький ступінь математичної формалізації і пов'язані з експертними оцінками [1]. Вони не дають змоги використовувати оцінку конкурентоспроможності організації в процесі аналізу, їм властива суб'єктивність і умовність. Утім, якісні методи достатньо гнучкі і дають змогу оцінити реальні факти, а не абстрактні цифри, якщо використовувати достовіру інформацію.

Матричні методи передбачають використання матриці – таблиці впорядкованих за рядками та стовпцями елементів. Основою методики є аналіз двовимірних матриць, що побудовані за принципом системи координат, а суть методу полягає у маркетинговому оцінюванні діяльності підприємств. За наявності релевантної інформації про обсяги реалізації продукції можна отримати достовірну оцінку конкурентоспроможності організації. Матричні методи відрізняються простотою застосування. Хибою цих методів є обмеженість кількості характеристик, за якими здійснюють оцінку; відсутність аналізу причин та врахування недостатньої кількості факторів; труднощі з оцінюванням темпів зростання ринку та ринкової частки підприємства.

Індексні методи – це розрахункові, кількісні методи, пов'язані з визначенням одиничних індексів (коефіцієнтів) за ключовими показ-

никами й аспектами діяльності організації та їх зведенням до інтегрального показника. Залежно від застосування цих методів можна здійснити як складні розрахунки, так і прості математичні операції [3].

Графічні методи використовують у побудові багатокутника конкурентоспроможності або радіальної діаграми. Їхніми перевагами є простота та наочність. Однак графічний метод не враховує різну вагу факторів конкурентоспроможності і не дає змоги визначити рівень узагальненого критерію конкурентоспроможності, а застосування великої кількості характеристик може нівелювати його наочність.

Завдяки групі спеціальних методів можна оцінити конкурентоспроможність за окремими аспектами діяльності організації – виробничим, маркетинговим, фінансовим тощо. Комплексні ж методи полягають у комплексному підході і передбачають аналіз усього спектра найважливіших параметрів функціонування підприємства. Завдяки цим методам можна отримати найточнішу інформацію про конкурентоспроможність підприємства на основі досить широкого переліку порівняльних переваг, врахувати параметри всього середовища.

Стратегічні методи переважно характеризують конкурентну позицію підприємства на ринку. Тактичні методи пов'язані з оцінюванням окремих аспектів діяльності підприємства, а рішення, що ухвалюють за їхніми результатами, стосуються найчастіше короткострокового періоду.

Наведена класифікація методів показує, що, залежно від ознаки класифікації, один і той самий метод може належати до різних груп. До прикладу, матриця Бостонської консалтингової групи (БКГ) є матричним методом за формою подання результатів. Водночас, за показниками (змінними) аналізу, вона характеризує ринкові позиції підприємства, а за рівнем ухвалення рішення належить до групи стратегічних методів. Отже, на практиці методи є взаємопов'язаними, одночасно використовуючи декілька підходів.

Висновки. Наявність у сучасній економіці великого різноманіття методичних підходів до оцінювання конкурентоспроможності підприємства зумовлює виокремлення груп методів поряд із їх загальною класифікацією. Кількість таких груп варіюється від 5 до 9. Ключовими методами оцінювання конкурентоспроможності підприємства є методи, в основі яких лежить життєвий цикл товару, частка ринку, теорія ефективної конкуренції, конкурентна перевага, оцінка конкурентоспроможності продукції.

Джерела та література

1. Андреева Г. П. Механізм формування конкурентних переваг комплексів національної економіки. *Ефективна економіка*. 2015. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4422>
2. Халімон Т. М. Механізм управління конкурентоспроможністю телекомунікаційних підприємств. *Інтелект*. 2016. № 5. С. 127–131.
3. Цундер О. Е. Аналіз і перспективи розвитку конкурентоспроможності послуг телекомунікаційних операторів в Україні. *Вісн. Хмельниц. нац. ун-ту. Серія «Економічні науки»*. 2016. № 1. С. 276–280.

Балецька А. А. – студентка I курсу
факультету економіки та управління
ВНУ імені Лесі Українки;
Шостак Л. В. – к. е. н., доцент кафедри
підприємництва та маркетингу
ВНУ імені Лесі Українки

Вплив пандемії на рівень зайнятості в Україні

Постановка проблеми. Зміни та трансформації, що відбуваються у суспільстві вже сьогодні формують перед соціумом нові виклики. Особливо актуальною проблемою на сьогодні залишається пандемія корона вірусної хвороби (COVID-19). Саме вона стала каталізатором економічної кризи, яка стосується не тільки України, а й усього світу. Впровадження жорстких карантинних вимог були спрямовані на збереження основної цінності – людського життя і здоров'я. Проте, вони негативно впливали на економічне становище суспільства. Значна кількість держав реалізувала заходи для підтримки населення – додаткові виплати, соціальні пільги, встановлення «податкових канікул». Україна у свою чергу впровадила кредитні канікули, податкові преференції, допомогу по частковому безробіттю, підтримку малого та середнього бізнесу, підтримку агробізнесу, інформаційну підтримку бізнесу.

Мета дослідження. Проте, задля ефективного здійснення зазначених програм, важливе є не тільки номінальне їх закріплення, а й дієві способи і механізми їх практичної реалізації.

Результати дослідження. Перетворення, що відбулися внаслідок пандемії COVID-19, звісно, не могли не торкнутися ринку праці в Україні та рівня зайнятості населення. Найбільш кризовою була ситуація у 2020 р., коли суспільство ще не знайшло способи і методи взаємодії із обставинами, що склалися.

У програмі гідної праці 2020–2024 рр. для України основними проблемами були визначені такі низький рівень зайнятості населення, а також виражений гендерний розрив, високий рівень трудової міграції, що є одною із фундаментальних проблем України вже багато років, високий рівень безробіття та економічної неактивності серед молоді та відчутна невідповідність кваліфікації потребам ринку праці [1].

З огляду на те, що глобальна світова криза через COVID-19, негативно вплинула на діяльність України у деяких із зазначених вище сфер, вирішення структурних питань ринку праці стало ще більш нагальним.

Основними проблемами у сфері умов праці та соціального захисту населення дана програма визначає недостатній рівень культури профілактики у галузі безпеки та гігієни праці, номінальність даних аспектів, збільшення кількісних показників неформального економічного сектору держави, велика заборгованість із виплати заробітної плати, виражений гендерний розрив в оплаті праці та недостатні охоплення й фінансова стійкість системи соціального страхування. Потребує посилення й соціальний діалог з ключових питань трудової та соціальної політики [1].

У 2021 р. на ринку праці все ще існують ті ж негативні тенденції, що мали місце у 2020 р., ми можемо виділити такі: неготовність роботодавців і працівників виконувати свою роботу дистанційно; неефективне застосування гібридного графіку роботи; нівелювання необхідності проведення кваліфікації та перекваліфікації працівників; низький рівень трудової міграції; високий рівень економічно неактивних осіб.

Звертаючись до аналітичної інформації Державної служби зайнятості України та відповідної інфографіки стосовно ситуації на ринку праці, зазначимо, що станом на II квартал 2021 р. кількість зайнятого населення становила 15,8 млн осіб. Це на 134 тис. осіб більше, ніж у відповідному періоді минулого року, та на 322 тис. осіб більше, ніж у I кварталі 2021 р. [2].

Стосовно II кварталу 2021 р. кількість безробітного населення (використовуючи методологію МОП) становить 1,6 млн осіб. Порівнюючи аналогічний період це на 93 тис. осіб менше, ніж у відповідному періоді минулого року, та на 187 тис. осіб менше, ніж у I кварталі 2021 р. Рівень безробіття (за методологією МОП) становив 9,3 % проти 9,9 % у II кварталі 2020 р. та 10,5 % у I кварталі 2021 р.

Однак, у зв'язку з погіршенням ситуації у I кварталі 2021 р., кількість безробітного населення (за методологією МОП) за I півріччя 2021 р., у порівнянні з I півріччям 2020 р., зросла на 82 тис. осіб та становила 1,7 млн осіб. Найвищий рівень безробіття спостерігався серед молоді у віці до 25 років – 18,4 %, найнижчий – серед громадян у віці 30–34 роки – 8,5 [2].

На нашу думку, шляхами вирішення даної проблеми є: ефективне використання сучасних технологій, задля ефективної організації роботи «на дистанційному рівні»; державна підтримка, створення особливих державних програм задля працевлаштування у період пандемії COVID-19; підтримка випускників навчальних закладів із працевлаштуванням; ефективне застосування штучного інтелекту та делегування відповідних обов'язків; підтримка державою малого та середнього підприємництва; відповідна соціальна допомога на період безробіття; створення відповідних курсів та програм навчання для освоєння сучасних технологій; запозичення міжнародного досвіду гнучкої системи ринку праці.

Висновки. Отже, сучасні виклики і проблеми, що існують на ринку праці станом на 2021 р., внаслідок Пандемії COVID-19, потребують якнайшвидшого вирішення, оскільки впливають на економічну ситуацію та добробут громадян. Україна повинна імплементувати ефективний зарубіжний досвід задля вирішення ряду існуючих проблем, але підстосувати цей досвід під національну специфіку та особливості.

Джерела та література

1. Програма гідної праці 2020–2024 Україна – ILO. URL: https://www.ilo.org/WCMS_774455?lang=uk
2. Ситуація на ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості у січні–жовтні 2021 р. URL: https://www.dcz.gov.ua/sites/default/files/infofiles/10_sytuaciya_na_rp_ta_diyalnist_dsz.pdf

Більо І. О. – студент V курсу факультету економіки та управління

ВНУ імені Лесі Українки;

Сак Т. В. – к. е. н., доцент кафедри підприємництва і маркетингу

ВНУ імені Лесі Українки

Проблематика екологічної безпеки в умовах російсько-української війни

Вплив воєн на навколишнє середовище починається задовго до них. Побудова та утримання військових сил споживає величезну кількість ресурсів. Це можуть бути звичайні метали або інші елементи, вода або вуглеводні. Підтримання військової готовності означає підготовку та видобування нових ресурсів для війни. Військові транспортні засоби, літаки, судна, будівлі та інфраструктура потребують енергії, і найчастіше ця енергія – нафта.

Військові також потребують великих територій землі та моря, чи то для баз і об'єктів, чи для випробувань та навчань. Вважається, що військові землі займають від 1 до 6 % глобальної поверхні суші. У багатьох випадках це екологічно важливі території. Військова підготовка створює викиди, руйнує ландшафти, наземні та морські середовища проживання, а також створює хімічне та шумове забруднення від використання зброї, літаків та транспортних засобів.

Підтримання та оновлення військової техніки та матеріальних засобів означає постійні витрати на утилізацію, що має наслідки для навколишнього середовища. Не лише найнебезпечніша ядерна та хімічна зброя створює екологічні проблеми протягом усього свого життєвого циклу, те ж саме стосується і звичайної зброї, особливо якщо її утилізують шляхом відкритого спалювання або детонації. Історично склалося так, що величезні кількості надлишкових боєприпасів також були скинуті в море.

Історія слабкого екологічного нагляду залишила багатьом країнам серйозну екологічну спадщину, пов'язану з військовим забрудненням, що впливає на здоров'я населення та великі витрати на відновлення навколишнього середовища.

Опосередковано високий рівень військових витрат відволікає ресурси від вирішення екологічних проблем і від сталого розвитку.

Міжнародна напруженість, що розпалюється високим рівнем військових витрат, також зменшує можливості міжнародного співробітництва щодо глобальних екологічних загроз, таких як надзвичайна кліматична ситуація. Важливо також розглянути, як політика безпеки та мілітаризм пристосовані до забезпечення доступу до природних ресурсів, таких як нафта, газ, вода та метали, і контроль над ними.

Вплив самих конфліктів на навколишнє середовище дуже різний. Деякі міжнародні збройні конфлікти можуть бути короткими, але дуже руйнівними. Деякі громадянські війни можуть тривати десятиліттями, але вони ведуться з низькою інтенсивністю. Багато сучасних конфліктів стерли межі, тривали роками, але з тривалими періодами високої інтенсивності війни. Хто воює, де вони воюють і як вони воюють – усе це сильно впливає на вплив конфлікту на навколишнє середовище.

Конфлікти високої інтенсивності вимагають і споживають величезну кількість палива, що призводить до масових викидів CO₂ і сприяє зміні клімату. Масштабні переміщення транспортних засобів, інтенсивне використання вибухонебезпечних предметів можуть призвести до широкого фізичного пошкодження чутливих ландшафтів і георізоманіття. Використання вибухової зброї в міських районах створює величезну кількість уламків, які можуть спричинити забруднення повітря та ґрунту. Забруднення також може бути спричинено пошкодженням легкої промисловості та екологічно чутливої інфраструктури, наприклад водоочисних споруд. Втрата постачання енергії може мати негативні наслідки, які завдають шкоди навколишньому середовищу, зупиняючи очисні споруди або насосні системи, або може призвести до використання більш забрудненого палива або побутових генераторів, тощо.

Станом на 7 квітня 2022 р. ГО «Екодія» зібрала дані про 138 злочини проти довкілля. Весь цей список можна поділити на категорії: енергетична безпека, пошкодження промислових об'єктів, ядерна небезпека, вплив на екосистеми та інше – те, що трапилося внаслідок військових дії (наприклад, через підлив мосту відбувається забруднення водойми).

Серед найбільш резонансних злочинів російської армії в Україні – витік аміаку на підприємстві Сумхімпром, який трапився 21 березня 2022 р.

Вже двічі російські окупаційні війська влучили в цистерну з азотною кислотою у Рубіжному на Луганщині. Викиди азотної кислоти та її парів загрожують людям і тваринам опіками слизових оболонок.

З березня в селі Чайки під Києвом снаряд влучив у склад з пінополіуретаном, а це загрожує не лише прямим отруєнням, але й випаданню кислотних дощів. Через обстріл очисних споруд Василівського експлуатаційного цеху водопостачання та водовідведення стічні води з міста потрапляють до Дніпра без будь-якого очищення.

Не оминули обстріли й енергетичну інфраструктуру. Шахту «Золоте» затоплено, «Градами» обстріляно Авдіївський коксохімічний завод і нафтопереробний завод у Луганській області. По Україні вже випущено понад 1400 ворожих ракет, знищено велику кількість російської військової техніки різних типів. Це не просто цифри, а токсичне й канцерогенне сміття, яке зараз забруднює наші ґрунти та води [1].

Виходячи з описаного вище можна зробити висновок, що злочини проти довкілля у довгостроковій перспективі спричинять збільшення смертності та важких хвороб, адже люди гинуть не лише від видимих проявів війни, а й від забруднення навколишнього середовища.

Джерела та література

1. Забруднення землі та води, загибель тварин та птахів... *Укрінформ* – актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3454440-zabrudnenna-zemli-ta-vodi-zagibel-tvarin-ta-ptahiv.html>
2. How does war damage the environment? *CEOBS*. URL: <https://ceobs.org/how-does-war-damage-the-environment/>

Бодякіна Н. В. – студентка II курсу
факультету економіки та управління
ВНУ імені Лесі Українки;

Ющишина Л. О. – к. е. н., доцент кафедри
менеджменту та адміністрування
ВНУ імені Лесі Українки

Формування нових підходів до організації оплати праці

Постановка проблеми. В умовах сучасного розвитку України, де ми спостерігаємо динамічний розвиток інноваційних технологій, модернізацію економіки, трансформацію ринку праці, появу нових

інтелектуальних функцій людини в процесі праці, виникає об'єктивна необхідність в трансформації існуючих методів оплати праці, появі нових критеріїв оцінки трудових внесків та запровадження принципово нових інноваційних форм оплати праці, які повинні відповідати сучасним трендам розвитку, враховувати стрімку модернізацію економіки, та інноваційні зрушення в системі виробництва, а також сприяти високій продуктивності праці та вмотивованості працівників. Адже організація оплати праці є складним і багаторівневим процесом, який поєднує в собі інтереси всіх суб'єктів трудових відносин: роботодавців, найманих працівників та держави. Проте існуючі підходи до організації оплати праці на підприємствах є недосконалими та потребують суттєвого доопрацювання для оптимізації якості праці без значних кадрових та фінансових витрат. Тому питання вимагає постійного моніторингу, а в умовах стрімких економічних змін – пошуку більш ефективних можливостей для покращення організації оплати праці працівників сучасних підприємств.

Мета дослідження обґрунтування підходів до організації нових форм та систем оплати праці та методів провадження їх у практику.

Результати дослідження. Пошуками шляхів інноваційних підходів до оплати праці останнім часом займались багато вітчизняних і зарубіжних науковців, серед яких слід назвати таких, як В. Абрамов, А. Базиліук, С. Бандур, Д. Богиня, О. Грішнова, О. Головкин, С. Гончарова, В. Гриньова, М. Долішній, В. Данюк, А. Колот, Е. Лібанова, Т. Момот, І. Петрова, В. Сладкевич, В. Новіков, В. Онікієнко, А. Чухно та ін. [1]. Однак, незважаючи на активні наукові пошуки проблема справедливої та мотиваційної оплати праці в нинішніх умовах економічних труднощів, наявних суперечностей у регулюванні ринку праці залишається не вивченою та потребує подальшого дослідження.

Згідно з трудовим законодавством система оплати праці – це сукупність правил визначення або встановлення заробітної плати. На даний час в Україні застосовують дві форми оплати праці – погодинну та відрядну. На нашу думку традиційні методи такі як тарифна або відрядна система мають залишитись у минулому, адже більше не спроможні мотивувати до роботи на необхідному рівні, оскільки не виправдовують ідею про прозору систему оплати праці та справедливу винагороду, стримують ініціативність працівників. Внаслідок чого виникає небажання працювати ефективно, що і визначає необхідність у заміні їх інноваційними системами оплати праці, що будуть мотивувати їх на кращі результати у роботі.

Під інноваційними розуміються такі системи оплати праці, які відмінні від традиційних і в повній мірі забезпечують прямий взаємозв'язок між затратами праці та винагородою, поліпшують якість і продуктивність роботи працівників та ефективність діяльності всієї компанії загалом.

До інноваційних відносять гнучкі моделі в яких заробіток залежить від особистих успіхів та продуктивності праці окремого співробітника. У цьому питанні можна орієнтуватись на досвід іноземних компаній для досягнення рівня європейських стандартів оплати праці. Так найбільш розповсюдженими у складі інноваційних систем оплати праці є диференційована система оплати праці. Вона формується з врахуванням рівня кваліфікованості робітника, складності робіт, умов праці, особистих якостей та внеску в результати діяльності підприємства [2]. Проте значний недолік полягає тому, що диференційована система оплати праці залежить від різних чинників, насамперед таких як: кваліфікації, складності та умови праці, особисті якості, внесок працівника в загальний результат, а такі чинники не завжди можна об'єктивно врахувати. Гнучкі тарифні системи, на відміну від звичайних, тобто тих, які побудовані на єдиних тарифно-кваліфікаційних довідниках, розробляються для конкретного підприємства з врахуванням специфіки його діяльності, рівня складності робіт та необхідної для їх виконання кваліфікації [3].

Висновки. Отже, на сучасному етапі розвитку економіки важливим є запровадження інноваційних методів оплати праці, що дозволить підвищити ступінь вмотивованості працівників, і, як наслідок, сприятиме високій ефективності роботи, поліпшить її якість та дасть поштовх до досягнення високих економічних результатів. Враховуючи специфічні особливості нових підходів до організації оплати праці та методів провадження їх у практику, теоретичні обґрунтування вирішення даної проблеми потребують більш глибокої розробки.

Джерела та література

1. Мягких І. М., Слюсар Л. А. Інноваційні підходи до оплати праці та кадрового забезпечення на сучасних авіаційних підприємствах. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту*. 2016. Вип. 10. С. 26–28.
2. Гречан А. П., Бондаренко О. С. Особливості застосування інноваційних систем оплати праці на промислових підприємствах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2007. № 13. С. 17–21.
3. Калмикова І. Ю., Бродська Д. В. Інноваційні системи оплати праці як засіб підвищення ефективності виробництва. *Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара*. 2008. С. 74–82.

Вавдіюк Н. Ю. – студентка II курсу
факультету економіки та управління
ВНУ імені Лесі Українки;
Милько І. П. – к. е. н., доцент кафедри
менеджменту та адміністрування
ВНУ імені Лесі Українки

Мотивація до праці в умовах воєнного стану

Постановка проблеми. Спричинені воєнним станом зміни в економіці, у зовнішніх та внутрішніх умовах функціонування підприємств, нестабільність бізнес-середовища вимагають запровадження нових механізмів мотивації працівників.

Мета дослідження. Дослідження впливу мотиваційних чинників на підвищення рівня продуктивності праці під час воєнного стану.

Результати дослідження. Для того, аби підтримувати економіку держави, значна частина підприємств функціонує у період воєнного стану. Як нам відомо, головний їх ресурс – людський. Саме тому постає проблема в створенні дієвого механізму мотивації працівників задля ефективного використання їх трудового потенціалу.

Ключову роль у системі мотивації працівників відіграє основна заробітна плата. Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» визначено, що роботодавець повинен вживати всіх можливих заходів для забезпечення реалізації права працівників на своєчасне отримання заробітної плати (за винятком порушення даних зобов'язань внаслідок ведення бойових дій). Крім того, на період воєнного стану нормальна тривалість робочого часу працівників збільшено з 40 до 60 годин на тиждень. Крім того, тривалість щотижневого безперервного відпочинку може бути скорочена до 24 годин [1].

На період дії воєнного стану не діють норми КЗпП щодо:

- скорочення роботи на одну годину як при п'ятиденному, так і при шестиденному робочому тижні напередодні святкових і неробочих днів;
- обмеження граничних норм надурочних робіт;
- перенесення вихідного дня на наступний день після святкового або неробочого;
- заборони залучення до робіт у вихідні, святкові і неробочі дні;
- компенсації за залучення до робіт у вихідні, святкові і неробочі дні [2].

Як бачимо, ведення бойових дій на території України здійснює несприятливий вплив на працівників в системі організації та мотивації праці. Тому, вдосконалення системи мотивації слід здійснювати з урахуванням загальних принципів її побудови:

- 1) забезпечення максимально можливого у період воєнних дій рівня безпеки праці для усіх працівників;
- 2) індивідуальний підхід до побудови системи мотивації, що вимагає налагодження комунікаційної інфраструктури та зворотного зв'язку;
- 3) створення збалансованої системи винагород, що враховує складний стан підприємства на час воєнного стану та передбачає майбутню винагороду працівникам, котрі сприяли зберегли лояльність;
- 4) досягнення психологічно-емоційної стабільності в колективі [3].

Висновки. Запровадження воєнного стану в Україні має досить негативну тенденцію впливу на механізм мотивації працівників, внаслідок чого, одним із ключових завдань будь-якого підприємства повинно бути створення сприятливого середовища задля спонукання співробітників з максимальною зацікавленістю реалізовувати свій інтелектуальний та фізичний потенціал для активної участі у суспільному виробництві та впевненого руху до перемоги.

Джерела та література

1. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>
2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану. Роз'яснення Мінекономіки. URL: <https://ukrlegprom.org/ua/news/pro-organizacziyu-trudovyh-vidnosyn-v-umovah-voyennogo-stanu-rozjasnennya-minekonomiky/>
3. Ковбас Г. І. Методика оцінки мотивації персоналу в умовах кризи. *Ефективна економіка*. 2019. Вип. 7.

Вавдіюк Н. Ю. – студентка II курсу
факультету економіки та управління
ВНУ імені Лесі Українки;
Ющишина Л. О. – к. е. н., доцент кафедри
менеджменту та адміністрування
ВНУ імені Лесі Українки

Інноваційні форми оплати праці та можливості їх використання

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання одним із найважливіших завдань є розроблення та впровадження

ефективної системи мотивації працівників. Це вимагає істотної зміни в методах і принципах управління з врахуванням інноваційних підходів.

Мета дослідження. Вивчення інноваційних підходів до вдосконалення організації оплати праці та можливостей їх використання вітчизняними підприємствами.

Результати дослідження. В умовах розвитку сучасної економіки поширені раніше системи і форми оплати праці застарівають та стають неефективними. На заміну їм приходять нові інноваційні методи удосконалення організації системи мотивації працівників. Як показує іноземний досвід, застосування таких підходів до праці сприяє підвищенню ефективності праці та позитивно впливає на кінцеві результати діяльності підприємства.

Так, найбільш характерною тенденцією в організації оплати праці країн із розвинутою економікою є індивідуалізація заробітної плати, особливо для висококваліфікованих спеціалістів, що виявляється у індивідуалізації їх наймання та підвищенні заробітку. Індивідуалізація організації праці відбувається також через зміни у мотивації праці: використання таких факторів мотивації, як самореалізація, прагнення до цікавої, змістовної праці, можливості розпоряджатися своїм робочим і вільним часом тощо [3, 89].

Ще однією інноваційною формою є оплата праці за системою оцінки володіння професійними компетентностями. Відомо, що, маючи однакову кваліфікацію, робітники завдяки своїм цільовим настановам і природним здібностям досягають різних результатів в роботі. Доцільна диференціація тарифних ставок залежно від індивідуальних результатів праці, а також певних особистих якостей робітника. Стимулювання за системою оцінки володіння професійними компетентностями може застосовуватися там, де мають місце значні розходження в кваліфікаційному рівні і практичному досвіді, а робітник може шляхом придбання більш глибоких знань, професійних навичок впливати на кількість і якість продукції, що випускається [1, 75].

Крім того, на особливу увагу заслуговують окремі системи оплати праці, що застосовуються у найбільш розвинутих країнах і можуть слугувати нам як інноваційні (табл. 1).

Як бачимо, застосування різних підходів до оплати праці працівникам підприємства дозволяє удосконалювати систему мотивації персоналу та сприяє активізації їх трудової діяльності. Проте, варто

зазначити, що в Україні досить важко впроваджувати високоінноваційні зарубіжні форми мотивації через економічну нестабільність та недостатньо якісні зміни у структурі трудового потенціалу країни. В той же час, слід враховувати, що досвід розвинутих країн не є сталим, так як постійно збагачується новими елементами і виявляє привабливість для сучасних вітчизняних підприємств.

Таблиця 1

Інноваційні системи оплати праці*

Система оплати праці	Характеристика
Система Скенлона	Спрямована на преміювання працівників за зниження зарплато місткості продукції за рахунок економії заробітної плати порівняно з нормативною величиною. Для цього формується преміальний фонд, який розподіляється між працівниками і підприємством, відповідно у розмірі 75 % та 25 % економії
Система Хелсі	Заробітна плата складається з фіксованої погодинної ставки за фактично відпрацьований час та з премії за зниження зарплато місткості. Розмір такої премії розраховується з урахуванням тарифної ставки та коефіцієнта, який визначає, яка частка зекономленого буде оплачена. Зазвичай такий коефіцієнт знаходиться у діапазоні від 0,3 до 0,7
Система «Умпротейр»	Передбачається виплата премії за зниження рівня трудомісткості продукції. Нормативна трудомісткість встановлюється для окремих видів продукції, та водночас передбачається нормативний рівень продуктивності праці
Система Бедо	Працівник, крім основної заробітної плати, розраховує на премію, яка визначається, як добуток коефіцієнта 0,75 та кількості точок, виконаних працівником за годину, на 1/60 погодинної ставки. Специфічну назву «точка» має кожна окрема робоча хвилина

* Джерело: складено автором на основі [2, 425–426].

Висновки. Отже, ефективна організація оплати праці активно впливає як на розвиток інтелектуального та фізичного потенціалу працівників, так і на підвищення конкурентоспроможності підприємства. Застосування різних форм оплати праці дозволить встановлювати ефективне співвідношення між основною та додатковою заробітною платою, формувати оптимальний рівень витрат на оплату праці залежно від фінансових можливостей підприємства, а також розроб-

ляти дієві заходи із підвищення мотиваційної ролі оплати праці вітчизняних підприємств.

Джерела та література

1. Васюренко Л. В. Інноваційні підходи до регулювання фонду оплати праці. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту*. 2018. Вип. 18. С. 72–76.
2. Зудова І. Ю., Болгарова А. С. Особливості організації оплати праці працівників підприємства. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 18. С. 424–428.
3. Монастирська Г. В. Творці інновацій: оплата праці в ЄС, США і в Україні. *Вісн. Хмельниц. нац. ун-ту*. 2009. Вип. 5. С. 87–91.

Ващук К. О. – студентка I курсу факультету економіки та управління

ВНУ імені Лесі Українки;

Буняк Н. М. – к. е. н., доцент кафедри менеджменту та адміністрування

ВНУ імені Лесі Українки

Мотивація персоналу в умовах кризових явищ

Постановка проблеми. Кризові явища негативно позначаються на результативності діяльності підприємства. Найважливішими проблемами, з якими стикаються працівники, є зміна умов праці, низька мотивація, що призводить до недостатньої ініціативи у розв’язанні питань виробництва. На жаль, у цьому випадку система управління персоналом не може продуктивно функціонувати. У зв’язку з цим особливої актуальності набуває розробка дієвої системи мотивації персоналу, яка б сприяла підвищенню продуктивності праці, розвитку професійних навичок тощо.

Мета дослідження – визначення особливостей мотиваційної моделі управління персоналом в умовах кризових явищ.

Результати дослідження. Складна економічна ситуація потребує швидких і рішучих дій з боку керівництва, а також збереження орієнтації на досягнення стратегічних цілей підприємства та підтримку співробітників, які здатні та бажають їх реалізувати.

Мотивація працівників в умовах кризових явищ вимагає зміни як матеріальних, так і моральних стимулів. Матеріальна винагорода є запорукою мотивації праці, а її зміст для співробітників не обмежується компенсацією часу, енергії та їхніх інтелектуальних витрат на

досягнення організаційних цілей. Грошові винагороди, точніше форми їх отримання, а також відносні та абсолютні розміри, розглядаються працівниками як доказ їхньої цінності для підприємства, впливають на самооцінку, безпосередньо вказують на соціальний статус.

Якщо мотивація ґрунтується лише на дії матеріальних факторів (таких як заробітна плата, премії) і не включає нематеріальну мотивацію, її не можна назвати ефективною. Сьогодні значного поширення набули різноманітні нематеріальні заохочення: дошки пошани та почесні грамоти, змагання й трофеї, пам'ятні знаки, рейтинги, ротації, корпоративні заходи, усне заохочення тощо. Залучаючи співробітників до процесу прийняття управлінських рішень, керівництво також мотивує працівників до підвищення результативності діяльності, адже спільна робота надихає людей на подолання труднощів.

В умовах кризи доцільно налагодити безпосереднє спілкування між керівником і співробітниками у вигляді звітних зборів, листів керівництву, звітів про результати діяльності підприємства за певний період.

Варто зазначити, що ефективна реалізація компенсаційно-заохочувальних програм, з одного боку, дозволяє утримати ключових працівників та запобігти значному зниженню продуктивності праці, а з іншого – забезпечити безконфліктне скорочення працівників [1, 13]. В умовах нестабільності переважні короткострокові системи мотивації (від трьох до шести місяців) направлені на досягнення оперативних цілей, необхідних для подолання кризи, забезпечують кращі результати, ніж довгострокові [2, 234].

На нашу думку, під час кризи керівництво підприємства повинно насамперед розробити дієву систему стимулів, створити сприятливі умови, що спонукатимуть співробітників працювати з більшою самовіддачею, з націленістю на якість і результат.

Висновки. Кризові ситуації на різних підприємствах суттєво відрізняються, а тому потребують індивідуального підходу. Формування ефективної мотиваційної моделі управління є важливим інструментом стабілізації роботи не тільки персоналу, але й усього підприємства.

Джерела та література

1. Вербицька Г. Л. Мотивування персоналу на вітчизняних промислових підприємствах. *Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. 2012. № 727. С. 10–15.
2. Пучкова С. Ключові напрямки антикризового управління персоналом. *Вісн. Хмельницьк. нац. ун-ту*. 2011. № 3. С. 232–235.

Вієцький О. А. – аспірант Інституту економіки промисловості НАН України;

Вієцька О. В. – к. е. н., ст. наук. співробітник Інституту економіки промисловості НАН України

Система публічних закупівель, що сприяє інноваціям

Постановка проблеми. Проблема формування системи публічних закупівель, що сприяє інноваціям, набуває сьогодні нової актуальності. Ще з прийняттям стратегії «Європа-2020» було визначено, що науково-дослідні розробки (НДР) стануть ключовим фактором досягнення цілей розумного, стійкого та інклюзивного зростання, а публічні закупівлі будуть покликані на покращення базових умов для інноваційної діяльності бізнесу, підтримки переходу до ресурсоефективної та низьковуглецевої економіки, а також покращення бізнес-середовища, особливо для інноваційних малих та середніх підприємств. Разом з цим дослідження показують, що не лише публічні закупівлі НДР сприяють інноваціям. Регулярні публічні закупівлі, в тому числі дружні до інновацій, також можуть позитивно впливати на інноваційний розвиток країни.

Це може мати важливе значення під час післявоєнного відновлення економіки України, коли на публічні закупівлі покладатиметься функція не лише економного та раціонального витрачання бюджетних коштів, а й сприяння інноваційному розвитку.

Мета дослідження – систематизувати дійсні рівні та типи публічних закупівель у загальну систему публічних закупівель, яка прямо та опосередковано сприятиме інноваційному розвитку економіки країни.

Результати дослідження. Аналіз наукових досліджень показав, що на сьогодні у науковому дискурсі існує значна кількість дефініцій, які описують рівні та типи публічних закупівель та їх вплив на інновації.

Зокрема виділяються такі рівні публічних закупівель, як: (1) закупівлі НДР; (2) стратегічні публічні закупівлі; (3) регулярні публічні закупівлі, в тому числі публічні закупівлі, дружні до інновацій (рис. 1).

Всі ці рівні публічних закупівель мають важливе значення для стимулювання інноваційного розвитку країни.

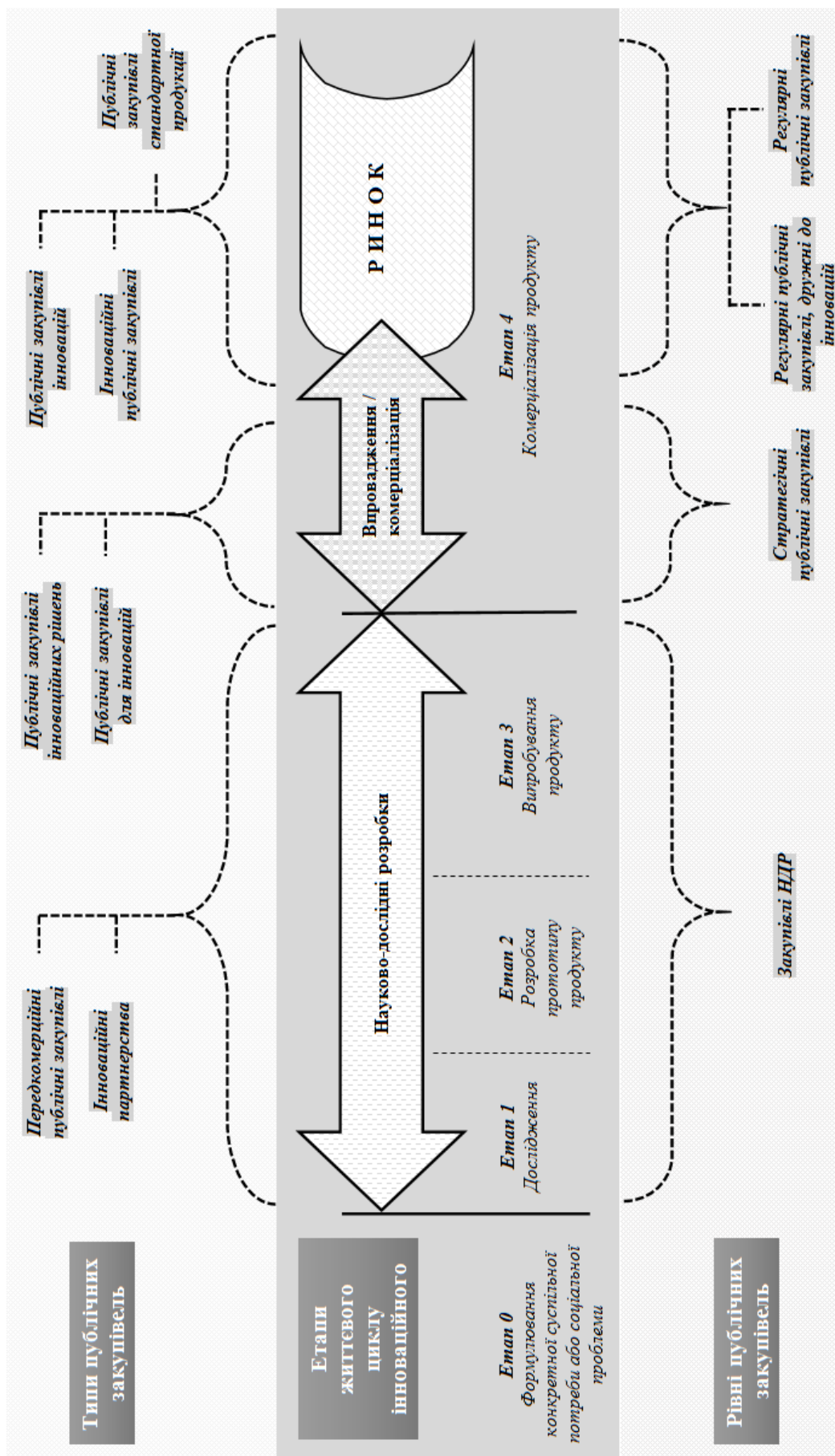

Рис. 1. Система публічних закупівель, що сприяє інноваціям (складено автором)

Щодо типів публічних закупівель, то окремі автори виділяють: (1) передкомерційні публічні закупівлі; (2) інноваційні партнерства; (3) публічні закупівлі інноваційних рішень; (4) публічні закупівлі для інновацій; (5) публічні закупівлі інновацій; (6) інноваційні публічні закупівлі; (7) публічні закупівлі стандартної продукції.

Всі ці типи публічних закупівель мають як прямий, так і опосередкований вплив на інноваційний розвиток країни, що підтверджено теоретичними та емпіричними науковими дослідженнями.

Використовуючи етапи життєвого циклу інноваційного продукту, та розподіливши за ними проаналізовані рівні та типи публічних закупівель, можна розробити узагальнену систему публічних закупівель, що прямо та опосередковано сприяє інноваціям (рис. 1).

Висновки. При формуванні системи публічних закупівель, що сприяє інноваціям, важливо враховувати не лише механізм прямого впливу публічних закупівель на інновації, а й потенціал непрямого впливу, коли інновації стають побічним ефектом публічних закупівель.

Як результат, система публічних закупівель, що сприяє інноваціям, має включати всі рівні публічних закупівель: регулярні публічні закупівлі, дружні до інновацій; стратегічні публічні закупівлі; публічні закупівлі НДР. Також вона має включати стимули не лише для радикальних, а й для поступових інновацій, тобто враховувати позитивний вплив всіх видів публічних закупівель на інновації.

Враховуючи складність системи публічних закупівель, що сприяє інноваціям, а також певні обмеження дійсних теоретичних та емпіричних досліджень, присвячених аналізу впливу публічних закупівель на інновації, напрямом подальших досліджень має стати розробка економіко-математичної моделі впливу публічних закупівель на інновації в умовах соціально-економічного становища економіки України.

Вовк В. Ю. – асистент кафедри комп'ютерних наук та економічної кібернетики Вінницького національного аграрного університету

Оцінка привабливості залучення інвестицій у відновлювані джерела енергії

Постановка проблеми. Відновлювана енергетика є важливою і перспективною енергетичною галуззю світу. Сьогодні всі цивілізо-

вані країни розвивають свою економіку на основі використання відновлюваних джерел енергії (далі – ВДЕ), що поступово витісняють старі електростанції з використанням викопного палива, які є вичерпними та забруднюють атмосферу. Для досягнення прогресу в розвитку відновлюваної енергетики та підвищення енергоефективності необхідні інвестиції. Їх можна вважати одним із засобів розв’язання не лише питань енергозбереження, а й забезпечення енергетичної безпеки держави загалом.

Мета дослідження полягає у здійсненні оцінки привабливості залучення інвестицій у відновлювані джерела енергії.

Результати дослідження. Найбільш актуальною глобальною проблемою сьогодні є зміна клімату внаслідок антропогенного впливу на навколишнє середовище та концентрації парникових газів у атмосфері. Для того, щоб зменшити еколого-деструктивний вплив на атмосферу необхідно вжити заходів щодо сприяння зменшенню викидів вуглецю (CO₂) – декарбонізації. Використання ВДЕ стало загально визнаним способом декарбонізації економіки, але подальший розвиток відновлюваної енергетики потребує залучення значних обсягів інвестицій.

За даними Bloomberg NEF, глобальні інвестиції в енергетичний перехід у 2021 р. склали 755 млрд дол. – це новий рекорд і на 21 % більше, ніж у 2020 р., при цьому майже половина інвестицій – 368 млрд дол. – припадає на Азіатсько-Тихоокеанський регіон. Відновлювана енергетика, яка включає енергію біомаси, вітру, сонця та інші відновлювані джерела енергії, залишається найбільшим сектором із точки зору інвестицій, досягнувши нового рекорду в 366 млрд дол., виділених у 2021 р., що на 6,5 % більше, ніж рік тому [1]. У 2020 р. Україна зайняла 14-ту позицію серед 100 країн світу, які розвиваються, за привабливістю інвестицій у ВДЕ, що на 6 місць нижче, ніж у 2019 р. (рис. 1). Вважаємо, що такий спад спричинений тим, що Україні інвестиції у ВДЕ у 2019 р. були найбільшими – 3,773 млрд дол., тоді як у 2020 р. скоротилися до 0,134 млрд дол.

Після підписання Угоди про асоціацію між Європейським Союзом і Україною 2014 р. та ратифікації Паризької угоди про клімат 2016 р. Україна взяла на себе зобов’язання щодо приведення енергетичної системи до стандартів ЄС. Цей курс відображено в Енергетичній стратегії України до 2035 р., згідно з якою частка ВДЕ в

енергетичному балансі України має збільшитися з 11 % на поточний момент до 25 % до 2035 р. Прийняття Закону України «Про ринок електричної енергії» 2017 р. зміцнило довіру інвесторів до державної системи підтримки «зеленої» енергетики. Загальний обсяг прямих інвестицій у ВДЕ в Україні з моменту введення «зеленого» тарифу 2008 р. оцінюється в 12 млрд дол., з яких 7,2 млрд дол. припадає на період 2015–2020 рр. Ці досягнення дозволили Україні поліпшити інвестиційний клімат і зайняти 15-ту сходинку в світовому рейтингу за обсягом інвестицій ВДЕ у 2020 р. (рис. 2).

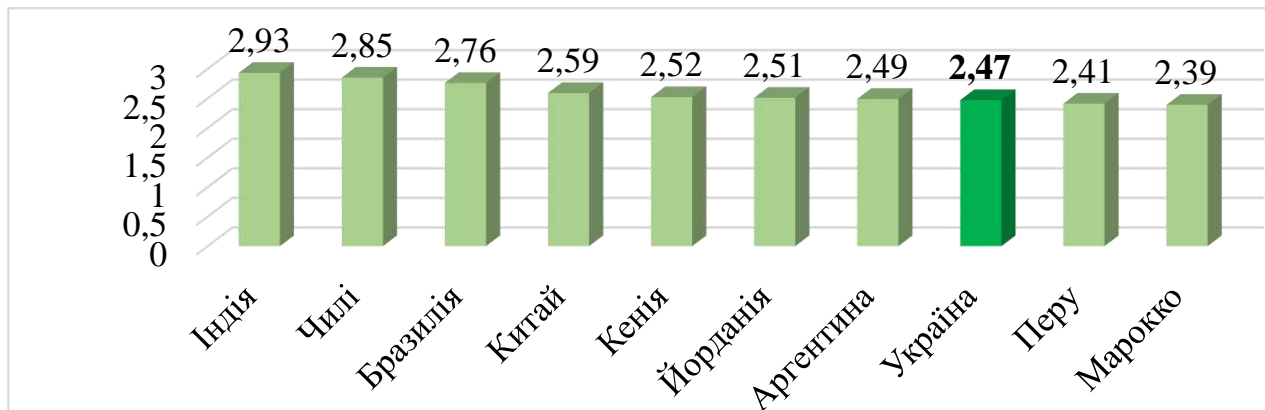

Рис. 1. Оцінка привабливості інвестицій у відновлювані джерела енергії серед країн, які розвиваються (2020 р.)

Джерело: складено на підставі щорічного звіту Climatescope [4].

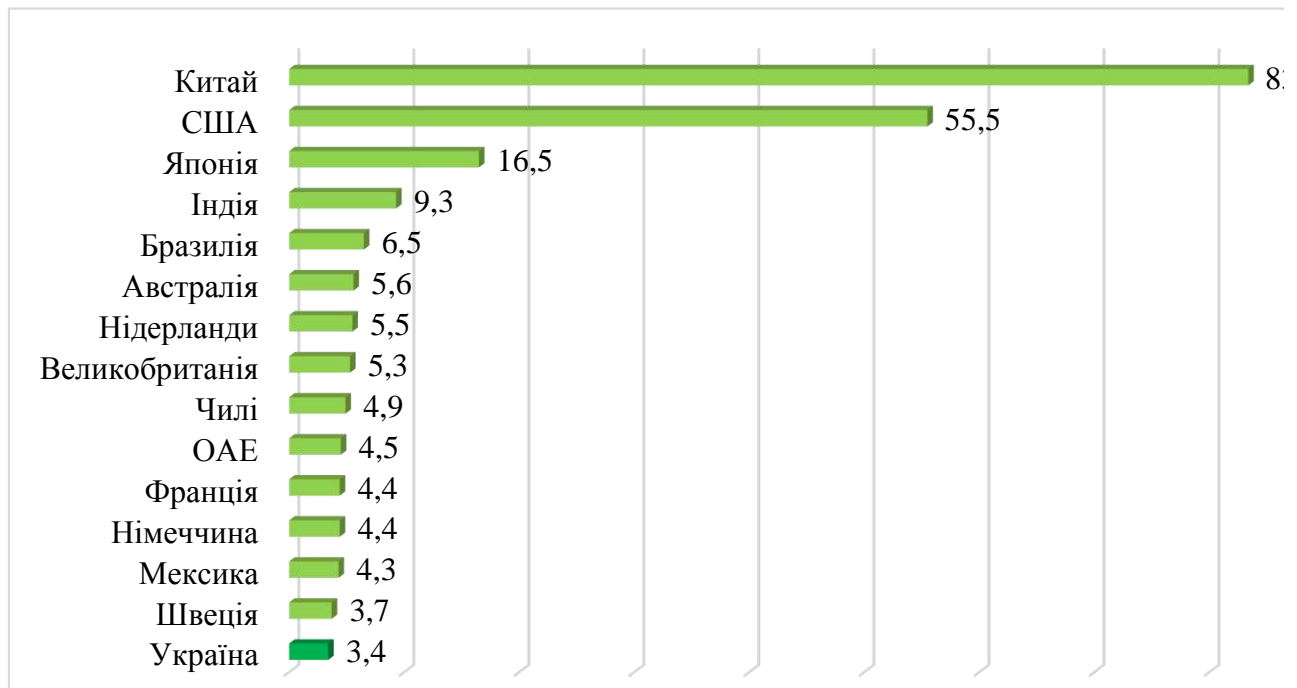

Рис. 2. Інвестиції у ВДЕ по країнах у 2020 р., млрд дол.

Джерело: сформовано автором за даними Bloomberg NEF.

У ТОП-10 найпривабливіших ринків для інвестицій у ВДЕ у 2020 р. входять США, Німеччина, Китай, Франція, Іспанія, Індія, Австралія, Японія, Нідерланди та Бразилія. У той час як у розвинутих країнах фінансування активів для проєктів відновлюваної енергетики зросло на 24 % зі 109 млрд дол. у 2019 р. до 136 млрд дол. у 2020 р., у країнах, що розвиваються рівень впав на 9 % зі 159 млрд дол. до 145 млрд дол. Інвестиції залишаються на 7 % вищими у країнах, що розвиваються, але розрив набагато менший, ніж у попередні роки.

Висновки. Отже, для переходу України до кліматично-нейтральної економіки необхідно до 2030 р. залучити близько 102 млрд євро капітальних інвестицій. Дані обсяги фінансування відображають потреби для реалізації узагальненого сценарію. Незважаючи на загальносвітові тенденції, багато інвесторів призупинили підтримку проєктів ВДЕ через невиконання державою своїх обов'язків та ретроспективне зниження «зелених» тарифів без запуску альтернативи у вигляді «зелених» аукціонів. Тому ми не бачимо великої активності як на ринку загалом, так і з боку українських видобувних компаній, які могли б бути зацікавлені перепрофілюватися чи розширювати своє портфоліо новими проєктами у сфері ВДЕ.

Джерела та література

1. Global Investment in Low-Carbon Energy Transition Hit \$755 Billion in 2021. URL: <https://about.bnef.com/blog/global-investment-in-low-carbon-energy-transition-hit-755-billion-in-2021/>
2. Гончарук І. В., Вовк В. Ю. Понятійний апарат категорії сільськогосподарські відходи, їх класифікація та перспективи подальшого використання для виробництва біоенергії. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. № 3 (53). С. 23–38. Doi: 10.37128/2411-4413-2020-3-2
3. Вовк В. Ю. Економічна ефективність використання безвідходних технологій в АПК. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2020. № 4. С. 186–206. Doi: 10.37128/2411-4413-2020-4-13
4. Climatescope 2021. URL: <https://global-climatescope.org/results/>
5. Honcharuk I. V., Vovk V. Yu. Waste-free technology's for the production of biofuels from agricultural waste as a component of energy security of enterprises. *Development of scientific, technological and innovation space in Ukraine and EU countries: collective monograph*. Riga, Latvia: Publishing House “Baltija Publishing”, 2021. P. 142–165.

Вознюк Ю. С. – студентка III курсу
факультету економіки та управління
ВНУ імені Лесі Українки

Особливості прийняття управлінських рішень

Постановка проблеми. Прийняття управлінських рішень є важливим та обов'язковим процесом для кожного підприємства, адже таким чином формуються напрямки діяльності окремих працівників та діяльність організації в цілому. Робота з прийняття управлінських рішень є дуже відповідальною і вимагає від керівників високого рівня кваліфікації, компетентності та досвіду.

Метою даної публікації є дослідження теоретичних засад управлінських рішень, визначення факторів впливу, етапів та принципів, що забезпечують їх прийняття.

Результати дослідження. Управлінське рішення – це план вирішення проблеми, процес впливу суб'єкта управління на об'єкт з метою розв'язання певної ситуації. Прийняття рішень завжди є творчим процесом під час якого керівник обирає один альтернативний варіант з декількох можливих з метою досягнення поставленої цілі. Такими цілями можуть бути шляхи збільшення прибутків, вибір альтернативної системи оподаткування задля зменшення витрат [4], прийняття рішення щодо вкладення капіталу.

Саме тому можна стверджувати, що основна мета управлінського рішення полягає в наданні координуючого впливу на об'єкт управління для досягнення цілей організації, а його прийняття – це процес, котрий зумовлює появу цього продукту [5].

На процес прийняття управлінських рішень впливає велика кількість факторів, до яких можна віднести: особисті якості керівника (освіта, знання, досвід), ступінь ризику, політика організації, наявність достатньої кількості інформації, взаємозалежність рішень, необхідний час для прийняття рішення, наявність підтримки керівника колективом тощо. Врахування кожного із перелічених факторів є важливим, оскільки від цього залежить ефективність прийнятого рішення.

Процес ухвалення рішення можна представити як послідовність етапів, операцій, процедур, між якими існують прямі та зворотні зв'язки [1]: збір, обробка та аналіз інформації; опис проблемної ситу-

ації; діагностика виявленої проблеми; розробка альтернатив вирішення проблеми; вибір оптимального варіанту; оцінка обраної альтернативи; прийняття управлінського рішення та його реалізація; контроль за виконанням рішення.

Успішне прийняття рішення, в першу чергу, полягає в наявності мотивації та здібностей особи, що приймає рішення переконати інших у власних ідеях, довести їх ефективність та дієвість, а також у дотриманні усіх необхідних етапів для ухвалення раціонального рішення. Для прийняття ефективних управлінських рішень необхідні такі умови: право прийняття, повноваження, обов'язковість, компетентність та відповідальність [3].

Умови прийняття рішень розподіляють в залежності від наявності достовірної інформації щодо очікуваних результатів на три групи:

- визначеності – коли людина, що приймає рішення чітко знає результат кожного з альтернативних варіантів вибору. Така умова є найбільш сприятливою, а також вимагає менших витрат для вибору кращого варіанта;

- ризику – за таких умов результати рішень є невизначеними, проте відома ймовірність кожного з них;

- невизначеності – коли важко або неможливо оцінити ймовірність кожного з результатів. Будь-яке рішення має прийматись зважено, адже в гіршому випадку неправильно прийняте рішення може призвести до втрати доходів підприємства.

Із врахуванням зазначених умов в процесі прийняття рішень необхідно дотримуватись відповідних основних принципів [2]:

- 1) мета, стратегія та політика організації по винні бути чіткими для того, щоб можна було приймати масштабні рішення (впровадження нових видів діяльності, розширення асортименту продукції);

- 2) принцип організаційної відповідності полягає в тому, що структура організації підприємства повинна сприяти легкому процесу прийняття рішень з одночасним контролем за їх виконанням;

- 3) наявність достатньої кількості інформації як із зовнішніх так і внутрішніх джерел про ситуацію для прийняття ефективного рішення;

- 4) принцип гнучкості та оперативного реагування на зміни умов.

Дотримання цих принципів допоможе уникнути помилок та прийняти оптимальне управлінське рішення за умов невизначеності підприємницького середовища та наявних ризиків.

Висновки. Отже, описані вище фактори впливу, етапи та принципи прийняття ефективних управлінських рішень є необхідністю, оскільки, безумовно, кожен керівник прагне прийняти найкраще та найбільш оптимальне рішення, яке забезпечить розв'язання поставленої цілі чи проблеми та дасть змогу в майбутньому підвищити прибутки підприємства.

Джерела та література

1. Барабаш Ю. О., Методи та етапи прийняття управлінських рішень. *Запоріж. держ. інженерна акад.* 2008. № 4. С. 121–123.
2. Принципи й етапи процесу прийняття рішення. *Лайбріері*. URL: <https://library.if.ua/book/32/2118.html> (дата звернення: 16.04.2022).
3. Управлінські рішення: сутність, класифікація, умови та процес прийняття. *Освіта*. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/management/15389/> (дата звернення: 16.04.2022).
4. Цимбалюк І. О. Методика вибору оптимальної системи оподаткування малого бізнесу в контексті реалізації корпоративного податкового менеджменту. *Перспективи розвитку економіки України: теорія, методологія, практика: матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф. (29–30 трав. 2015 р.)*. Луцьк: СНУ ім. Лесі Українки, 2015. С. 105–108.
5. Яремко І. І., Особливості прийняття та реалізації управлінських рішень в системі публічного управління. *Міжнар. наук. журн. «Грааль науки»*. 2021. № 7. С. 51–67.

Ворона А. С. – студентка IV курсу
будівельного факультету
Київського національного університету
будівництва і архітектури;
Івахненко І. С. – д. е. н., професор кафедри
менеджменту в будівництві
Київського національного університету
будівництва і архітектури

**Управління вибором напрямів, механізмів і варіантів
інноваційної політики підприємства**

Постановка проблем. На сьогодні в розвинутих країнах особлива увага приділяється створенню ефективного економічного механізму стимулювання інноваційних процесів та уникнення «ручного»

управління інноваційними процесами. Вибір напрямів інноваційного розвитку є важливою стадією ухвалення підприємством економічних, передусім управлінських, рішень, яка полягає у виборі одного з декількох варіантів інноваційного розвитку на основі відповідності його критеріям оптимальності [1, 186].

Метою дослідження є обґрунтування напрямків інноваційного розвитку держави і визначенню методів та інструментів державного регулювання інноваційної діяльності, через комплекс заходів інноваційної політики, які приймаються до уваги уповноваженими на проведення інноваційної політики.

Результати дослідження. Різні підприємства мають різні причини та передумови для впровадження інновацій, саме тому існують різні напрямки інноваційної політики підприємств:

1. «Завоювання симпатій споживача». Даний варіант є збитковим для підприємства, що впроваджує інновації, а для споживача – прибутковим, оскільки товари, роботи чи послуги, що надаються підприємством, є більш якісними та такими, що відповідають власній ціні.

2. «Всебічні переваги». Такий варіант інноваційної політики дозволяє отримати позитивний результат як для підприємства, так і для споживача.

3. «Ефект іміджу». Даний варіант на противагу першому варіанту є прибутковим тільки для підприємства, а для споживача – збитковим, оскільки споживач не отримує оновленої інноваційної продукції з високою якістю та нормальною ціною.

4. «Ефект чорного кола» – збитковий варіант для підприємства, що впроваджує інновації, та для споживача, який одержує неякісний товар, роботу чи послугу за неприйнятною ціною. Даний варіант виникає, коли підприємство та споживачі недостатньо компетентні в необхідності оцінки прибутковості [2, 222].

Хоча інноваційна стратегія є складовою загальної стратегії будівельного підприємства, проте для її побудови потрібно врахувати більшу кількість факторів та елементів (рис. 1).

Отже, приймаючи рішення щодо обрання конкретного напрямку інноваційного розвитку, керівник має враховувати пропозиції спеціалістів та учасників інноваційного процесу, інтереси та пріоритети постачальників, інвесторів, окремих робітників, споживачів послуг, суспільства в цілому, а також звертати увагу на отриманий досвід інноваційної політики за роки праці, своєчасність окремих інноваційних напрямів.

Стратегія підприємства	Інноваційна стратегія
Зовнішні фактори ринку	Цілі та місія підприємства
Ринкові загрози та можливості	Ресурси та джерела фінансування
Внутрішні умови діяльності	Розподіл ресурсів на інноваційну політику
Сильні та слабкі сторони	Ранжування та аналіз альтернативних напрямів діяльності
	Деталізація та виготовлення ескізів
	Оцінка та завершення інноваційного проекту
	Інтереси всіх учасників ІП
	Мінімізація ризиків
	Інноваційні орієнтири

Рис. 1. Порівняльна характеристика факторів, що враховуються при формуванні інноваційної та загальної стратегії будівельного підприємства

Комплекс заходів інноваційної політики, які приймаються до уваги уповноваженими на проведення інноваційної політики особами на будівельних підприємствах, можна згрупувати в окремі варіанти інноваційної політики: удосконалення управління інноваційною сферою; посилення інноваційних заходів на будівельних підприємствах; поєднання потенціалу сфери досліджень і розробок з промисловістю; посилення інноваційної діяльності у всіх структурних ланках та на всіх структурних підрозділах одночасно; розвиток інноваційної культури на будівельному підприємстві; підвищення конкурентоспроможності будівельного підприємства на світовому ринку у сфері екоінновацій.

Висновки. Існує безліч видів напрямів інноваційної діяльності за різними критеріями, проте найбільш розповсюдженою є класифікація в залежності від передумов інноваційної політики, за якою напрями

поділяються на «завоювання симпатій споживача», «всебічні переваги», «ефект іміджу», «ефект чорного кола». Механізм інноваційної політики передбачає залучення сучасних іноземних технологій, які разом із національними природними ресурсами, людським і науково-технічним потенціалом підвищують загальну конкурентоспроможність країни. Комплекс заходів інноваційної політики згруповуються в окремі її варіанти.

Джерела та література

1. Біловодська О. А. Організаційно-економічні основи управління вибором напрямків інноваційного розвитку промислових підприємств: дис. ... канд. екон. наук: 08.02.02. Суми, 2004. 186 с.
2. Ильяшенко С. Н. Инновационное развитие рыночных возможностей: проблемы управления: учеб. пособие. Сумы: ВВП «Мрія-1» ЛТД, 1999. 222 с.
3. Василенко В. А., Ткаченко Т. І. Стратегічне управління: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2003. 396 с.
4. Біловодська О. А. Системний аналіз і удосконалення теоретико-методологічних підходів до вибору напрямків інноваційного розвитку підприємств. *Проблеми науки*. Київ, 2004. № 4. С. 7–15.
5. Карпенко В. Л. Екзогенні та ендогенні фактори активізації інноваційної діяльності підприємств. *Вісн. Технол. ун-ту Поділля*. Хмельницький, 2003. № 2. Т. 1. С. 92–96.

Гальчун К. А. – студентка І курсу факультету економіки та управління
ВНУ імені Лесі Українки;
Волинець І. Г. – к. е. н., доцент кафедри менеджменту та адміністрування
ВНУ імені Лесі Українки

Проблеми мотивації персоналу

Постановка проблеми. Проблема мотивації персоналу і до сьогодні не перестає бути актуальною. Керівник повинен знати, як ефективно працювати і керувати підлеглими, адже це є запорукою успіху у роботі. Для того, щоб успішно здійснювати свою роботу, необхідно знати чим цікавляться і що мотивує працівників. Саме інформація про потреби підлеглих полегшує та пришвидшує старання заходів по підвищенні продуктивності колективу. Досить важливі такі

якості, як швидкість роботи та зібраність колективу, адже від цього залежить успіх роботи.

Мета дослідження – проблеми мотивації на всіх етапах розвитку бізнесу і потребує постійного вивчення.

Результати дослідження. Проблеми стимулювання та мотивації працівників в організації. Працівники організації, їх навички, знання, досвід роботи, є одним з головних критерій підвищення ефективності, а відповідно, зниження витрат даної організації. Мотивація персоналу представляє собою систему оплати праці на основі компетентності співробітників, своєчасності та якості виконання ними поставлених завдань, все перераховане являє собою необхідність для розвитку організації в умовах високої конкуренції.

Система стимулювання персоналу в першу чергу повинна бути певним чином організованою та налагодженою, також повинні дотримуватися всі принципів роботи. Існує таке поняття, як механізм оптимального стимулювання праці, він допомагає не відхилятися в момент, коли виникає потреба мотивації персоналу. Такий принцип повинен бути справедливим та чесним, саме на думку самих співробітників організації, тому як створюється він саме для них. Термін «мотивація» зустрічається у багатьох напрямках психології, менеджменту, соціології, які досліджують причини і механізми цілеспрямованої поведінки людини. Цей термін більше розгортає себе в міждисциплінарній галузі, на стику різних галузей знань. Багато вчених присвятили свій час вивченню проблем ефективної мотивації людської діяльності (Л. Є. Басовський, І. М. Герчикова, Н. В. Дикань, Н. І. Кабушкін, І. О. Кулініч, В. І. Хомяков, А. В. Шегда та ін.).

Найефективніша система мотивації, розроблена на особистих, колективних та суспільних інтересах працівників організації. Також необхідно враховувати не тільки колективні, а й престижні організації, зростання конкурентоспроможності, вирішення соціальних, працезохоронних та екологічних проблем і особисті зростання доходів працівників, повагу в колективі, можливість саморозвиватися та суспільні інтереси організації (виробництво якісних, ефективних і доступних за ціною товарів). Враховуючи інтереси кожного працівника з легкістю можна визначити звичайними економічними показниками, що визначають трудовий внесок у роботу та визначити ефективність праці. Дотримання інтересів громади виражається у збільшенні випуску якісних і недорогих товарів, зростанні прибутку,

а це сприяє на збільшення податкових надходжень, створюючи нові вакантні місця. За таким принципом можна «виміряти» і інтереси певного колективу (зростання продуктивності праці, енергоресурсів, економія матеріалів, сировини, енергоресурсів). Зацікавленість працівника виражається в якості його праці, також у обсязі, ініціативності, наскільки прагне оволодіти новими навичками та сучасними технологіями.

Проблема мотивації полягає у взаємозв'язку цих інтересів в рамках мотиваційно-поведінкової системи, центром є оптимальна модель оплати праці. Економіка ринку поєднує мотиви «для себе» і «для інших» у зв'язку з конкуренцією. Якщо працівник більше віддає суспільству чи організації, а сам не отримує зворотній зв'язок, тим менш важливим для нього є такі складові, як обов'язок перед людьми, суспільством в цілому, бажання приносити людям чи організації ефективність та користь. Організація заробітної плати в системі управління персоналом покликана забезпечувати мотивацію трудової поведінки працівників, зацікавлювати їх трудитися на даному підприємстві, використовувати особистісний потенціал для поліпшення своєї праці.

Організація забезпечує не тільки проведенням професійного навчання та підвищення кваліфікації персоналу, а й мотиваційного ефекту, та підвищить кваліфікацію працівників, розвиток своїх професійних навичок. Доречним є те, що роботу потрібно розпочинати з підготовки та ознайомлення, працівників початківців з новим робочим місцем, що передбачає отримання загальних відомостей та практичне навчання на новому місці роботи. Також необхідно в певний період часу проводити перевірку знань підлеглих методом тестування, або усного опитування, таким чином підвищується ефективність праці та проводиться перевірка знань та навичок працівників. Дедалі більшу актуальність набувають дослідження мотиваційної сфери з часом більш цікавою є психологія особистості, а мотивація є безумовно, її центром. Вважається, що у основі поведінки найчастіше лежить мотивація, крім діяльності, щ базується на рефlekсах. У психології мотив це, те що активізує поведінка, чи підтримує і спрямовує його. Це визначення базується на уявленні, за яких мотиви аналогічних причин, пояснюють, чому людина вчинила так, а не інакше. Суперечливість та складність мотивації персоналу пояснюється тим, що кожна людина унікальна і має свій погляд на цю проблему та вирішення її.

Висновки. Поведінкова модель людини – це найчастіше періодичний цикл, який має здатність повторюватись, певний набір реакцій та навичок. Набір таких реакцій тісно пов'язаний із потребами. Саме тому за цим можна визначити мотиваційний тип працівника – і вирішити, чим стимулювати його бажання працювати, таким чином збільшити ефективність та продуктивність праці.

Джерела та література

1. Щебликіна І. О. Проблема мотивації та стимулювання працівників в організації. *Тавр. нац. ун-т ім. В. І. Вернадського*. 2013. 6 с. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/znptdau_2013_2\(5\)__41.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/znptdau_2013_2(5)__41.pdf)
2. Заставнюк Л. І., Липовецька Т. Р. Проблематика системи мотивації персоналу в сучасному менеджменті підприємства. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/3_14_uk/30.pdf
3. Проблема мотивації персоналу у психології менеджменту. URL: http://sovla.ru/article.php?mode=art&id=90&cat_id=6&type=all
4. Шостак Л. В., Шепелюк Н. П. Зарубіжний досвід стимулювання праці. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 31. С. 550–557. URL: <http://www.market-infr.od.ua/ukr/-17-2018>
5. Шостак Л. В., Болобан Є. О. Зарубіжний досвід управління персоналом. *Приазов. екон. вісн.* 2018. № 3 (08). URL: <http://pev.kpu.zp.ua/vypusk-8>

Демчук І. В. – студентка III курсу факультету економіки та управління
ВНУ імені Лесі Українки;
Бегун С. І. – к. е. н., доцент кафедри економіки та природокористування
ВНУ імені Лесі Українки

Економетричне моделювання для аналізу та прогнозування основної діяльності підприємства

Постановка проблеми. Сьогодні тяжко уявити наше життя без планувань на майбутнє чи можливих прогнозів можливостей подальшого розвитку. Саме для цього і необхідні економічні прогнози, котрі допомагають у пошуку можливих шляхів розвитку як суспільства в цілому, так і економічних ресурсів, котрі виступають

основним інструментом даного процесу та допомагають не лише у пошуку найбільш вірогідних і найефективніших варіантів довго-, середньо- та короткострокових планів, а й аргументувати доцільність діючої економічної та технічної політики, спрогнозувати можливі наслідки прийнятих рішень та застосувати необхідні у даний момент заходи. Адже, в сьогоденних умовах стрімкого науково-технологічного процесу та постійної модернізації економічної системи держави, прогнозування виступає одним із вирішальних чинників, що беруть участь у формуванні стратегії та тактики суспільного розвитку.

Отже, сучасні умови вимагають максимального розширення функціоналу прогнозування, модернізації інформаційного забезпечення та наявного підходу до розробки прогнозів. Адже між рівнем прогнозування процесів суспільного розвитку та ефективністю планування і управління ними існує пряма залежність. Тобто, чим вищий рівень, тим вища ефективність, і навпаки.

Мета дослідження – дослідити сутність економічного прогнозування та економетричної моделі та її необхідність в аналізі та прогнозуванні основної діяльності підприємства.

Результати дослідження. Економетрія – комплексна економіко-математична дисципліна, яка займається вивченням взаємозв'язків між реальними макро- та мікроекономічними явищами та процесами, для його їх якісного та кількісного аналізу, на основі яких здійснюється прогноз можливих варіантів розвитку економічних систем, процесів, явищ [1].

Прогноз – це науково визначене судження ймовірного характеру, що вивчає можливі варіанти стану об'єкта у майбутньому та альтернативні можливі шляхи та часові рамки його здійснення. Процес розробки прогнозів називається прогнозуванням [3].

Для повноцінного вивчення економічної реальності необхідно побудувати економетричну модель. При цьому потрібно врахувати і те, що будь-яка економетрична модель породжена конкретною економічною закономірністю, котра вимагає свого економічного, а на основі статистичних даних і кількісного вираження.

Варто зазначити, що саме економетричні моделі найчастіше використовуються для всебічного аналізу та прогнозування розвитку країни. А складаються вони з функціональних регресійних і балансових рівнянь, що у кількісному вираженні відображають взаємозв'язки

та відношення між макроекономічними показниками на всіх етапах процесу відтворення [2, 560].

На своїх початках економетричні моделі використовувалися лише у простих своїх формах, що відображали конкретну частину процесу відтворення. А свого вдосконалення та комплексного характеру, котрий давав змогу описати та оцінити ефективність функціонування як економіки країни загалом, так і окремих її частин набули лише протягом останніх кілька десятиріч років. Подальша модернізація та адаптація до практичних потреб спричиняє до розширення їх функціоналу та більш детального розбору.

Оскільки, економічний зміст складних економетричних моделей обмежується макроекономічними взаємозв'язками на конкретних етапах процесу відтворення, які зображені у вигляді рівнянь, існують наступні основні змінні та пропорції таких моделей: обсяг виготовленої продукції, рівень зайнятості та безробіття, доходи та споживання, обсяги зовнішньої торгівлі, капіталовкладення та основні фонди тощо.

Висновки. Отже, потреба в економічних прогнозах зумовлена необхідністю пошуку можливих шляхів розвитку суспільства, а значить і економічних ресурсів, адже ті виступають головним інструментом у нього досягненні, та допомагають віднайти найбільш доцільні та ефективні у наявних умовах варіанти як перспективного так і поточного планування та убезпечити себе від негативних наслідків прийнятих рішень.

Також, слід зауважити, що саме правильне використання економетричних моделей дозволяє не лише виділити та зобразити найвагоміші та найважливіші зв'язки між економічними змінними та об'єктами, а також отримати нові, невідомі раніше знання про даний об'єкт. Дана модель, у своїй спрощеній формі дозволяє встановити основні взаємозалежності між економічними величинами.

Джерела та література

1. Економетричні моделі в системі прогнозування. *База знань Allbest*. URL: https://knowledge.allbest.ru/emodel/2c0b65635a3ac78a4d53b89521216c26_0.html
2. Бегун С. І., Штинь А. М. Прогнозування фінансової неспроможності підприємства на основі моделей дискримінантного аналізу. *Інфраструктура ринку*. 2018. № 19. С. 558–564. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/19_2018_ukr/92.pdf
3. Шумська С. С. Макроекономічне прогнозування: навч. посіб. Ч. 1. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2015. 175 с.

Дем'янова І. В. – студентка V курсу факультету фінансів та обліку Державного торговельно-економічного університету;
Семенова С. М. – к. е. н., доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування Державного торговельно-економічного університету

Визначення та облік гудвілу при об'єднанні бізнесу

Постановка проблеми. На сьогоднішній день процес об'єднання бізнесу є доволі поширеним, адже результатом цього процесу часто є створення вартості, більшої від вартості підприємства окремо. У зв'язку з цим можна побачити тенденцію до збільшення угод про об'єднання підприємств. Так у 2021 р. технологічні компанії в сукупності уклали 8742 угоди загальною вартістю \$832 млрд у порівнянні з \$301 млрд за аналогічний період роком раніше і \$291 млрд в 2019 р. [1].

Мета – дослідити облік гудвілу при об'єднанні бізнесу.

Результати дослідження. Внаслідок успішного завершення угоди, можна спостерігати створення значного потенціалу і визнання нематеріальних активів у формі гудвілу, який є особливістю об'єднання бізнесу. Гудвіл відображає приховану вартість підприємства, який у свою чергу досліджується по цей день у різних галузях. Гудвіл (Goodwill) – це актив, який втілює у собі майбутні економічні вигоди, що виникають від інших активів, придбаних в об'єднанні бізнесу, які неможливо індивідуально ідентифікувати та окремо визнати [2]. Сутність цього поняття визначається за допомогою способу розрахунку його вартості з метою визнання і розкриття в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності. Знецінення гудвілу перевіряється не рідше один раз на рік.

Гудвіл уособлює вартість ділової репутації, в обліку представляє нематеріальний актив, що дорівнює різниці між ринковою та балансовою вартістю підприємства. Виникає гудвіл під час купівлі-продажу компаній, при злитті, об'єднанні підприємств. Таким чином, виникає розкрита стаття звітності та повноцінний об'єкт обліку [3]. Гудвіл, який виникає в результаті об'єднання підприємств, являє собою виплату, здійснену інвестором-покупцем, у свою чергу покупець очікує майбутню економічну вигоду від здійсненої покупки.

Елементи, які використовують для розрахунку результату об'єднання підприємств, слід оцінювати за справедливою вартістю згідно з

МСФЗ 3. Для розрахунку гудвілу потрібно вартість придбання відняти справедливую вартість чистих активів придбаної компанії. Гудвіл виникає у разі перевищення вартості придбання над справедливою вартістю чистих активів придбаної компанії. Також виникають випадки коли вартість придбання менша вартості чистих активів придбаної компанії, у цьому випадку ми говоримо про дохід при вигідній покупці, і цю суму записуємо в балансі у нерозподілений прибуток (збиток).

Для відображення в обліку гудвілу Інструкцією № 291 [4] передбачено рахунок 19 «Гудвіл» – за дебетом рахунку можна побачити вартість гудвілу, за кредитом рахунку суму списання гудвілу. Рахунок 19 «Гудвіл» має такі субрахунки: 191 «Гудвіл при придбанні»; 193 «Гудвіл при приватизації». Запис «Гудвілу» у фінансовій звітності компанії з'являється у переліку активів на балансі компанії, але насправді він не є створенням активу, а лише показує визнання його існування.

У бухгалтерському обліку підприємства, яке придбаває акції іншого підприємства відображає гудвіл такою проводкою по дебету рахунок 191 «Гудвіл при придбанні», а по кредиту рахунок 685 «Розрахунки з іншими кредиторами». Також не потрібно забувати, що гудвіл має властивість до зменшення корисності, у такому випадку зменшення списується на витрати і проводиться бухгалтерським записом: по дебету рахунок 977 «Інші витрати звичайної діяльності», а за кредитом рахунок 191 «Гудвіл при придбанні».

Також підприємство-покупець може придбавати не 100 % акцій іншої компанії, а менше. Тоді слід пам'ятати, що ми беремо не всю справедливую вартість чистих активів, а розраховуємо множенням справедливої вартості чистих активів на відсоток придбаних акцій. Під час процедури консолідації звітів потрібно не забувати про здійснення відповідних коригувань у процесі консолідації при об'єднанні бізнесу.

Висновки. Отже, гудвіл – це нематеріальний актив, який у майбутньому принесе економічну вигоду. Необхідним є удосконалення методології обліку, визначення нових методів оцінки та розрахунків гудвілу в Україні. У зв'язку з тим що вітчизняні підприємства об'єднують свої бізнеси, їм слід використовувати формування, облік та відображення гудвілу в фінансовій звітності спираючись на досвід зарубіжних країн.

Джерела та література

1. Обсяг угод зі злиття та поглинання у світі цього року може побити рекорд. URL: <https://mind.ua/news/20230782-obsyag-ugod-zi-zlittya-ta-poglinannya-u-sviti-cogo-roku-mozhe-pobiti-rekord>
2. Міжнародний стандарт фінансової звітності 3 (МСФЗ 3). Об'єднання бізнесу. IASB; Стандарт, Міжнародний документ від 01.01.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_006#Text
3. Семенова С. М. Облік зовнішнього та внутрішнього гудвілу. *Імплементація інновацій обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку сучасного бізнесу: II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (18 квіт. 2019 р.)*. Харків: ХДУХТ, 2019. № 44 (9).
4. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. Мінфін України; Інструкція від 30.11.1999 № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>

Деркач О. О. – студентка IV курсу факультету економіки та управління

ВНУ імені Лесі Українки;

Борисюк О. В. – к. е. н., доцент кафедри фінансів ВНУ імені Лесі Українки

Сучасний стан фінансового ринку України та особливості його розвитку

Постановка проблеми. Економіка України неможлива без існування та розвитку фінансового ринку, який впливає на кожен складову вітчизняної економіки, визначаючи основні риси та особливості кожного з її секторів. Війна, фінансова криза, зумовлена пандемією, різкі коливання курсів валют зумовлюють погіршення стану вітчизняного фінансового ринку. Тому актуальним є вивчення особливостей функціонування фінансового ринку в сучасних умовах.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану розвитку фінансового ринку в Україні, виявлення основних проблем та окреслення перспектив його розвитку.

Результати дослідження. Дослідження функціонування фінансового ринку висвітлені у працях таких науковців, як С. Науменкова, О. Василик, В. Опарін, А. Іванов, Ю. Савінова, Ю. Коваленко, І. Школьник та ін.

У науковій літературі існує багато підходів щодо визначення поняття «фінансового ринку». Але, на нашу думку, найточніше воно визначено в Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»: «ринки фінансових послуг - сфера діяльності учасників ринків фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг. До ринків фінансових послуг належать професійні послуги на ринках банківських послуг, страхових послуг, інвестиційних послуг, капіталу та інших видах ринків, що забезпечують обіг фінансових активів» [4].

Найбільш розвинутою та ефективною складовою фінансового ринку України, на теперішній час є комерційні банки та страхові компанії [2, 68]. Вони формують істотну частку фінансових ресурсів.

Розглянемо особливості функціонування комерційних банків, як найактивніших учасників фінансового ринку (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники діяльності банків України за 2020–2022 рр.*

Назва показника	Станом на:			Темп росту (2022/2020), %
	01.01.2020 р.	01.01.2021 р.	01.01.2022 р.	
Кількість діючих банків, од., в т. ч.	75	74	71	94,67
з іноземним капіталом, од.	35	33	33	94,29
зі 100 % іноземним капіталом, од.	23	23	23	100,00
Активи банків, млн грн	1 494 460	1 822 814	2 053 928	137,44

* Джерело: складено на основі [3].

Отже, проаналізувавши дані табл. 1, можна побачити, що станом на 01.01 відповідного року кількість банківських установ має тенденцію до зменшення, проте кількість банків зі 100 % іноземним капіталом не змінилася. При цьому активи банківської системи України мали позитивну тенденцію до зростання, так з 01.01.2020 р. по 01.01.2022 р. вони зросли на 37,44 %.

Аналіз сучасного стану банківського сектору української економіки дає можливість виявити декілька проблем в банківській сфері: політична та фінансова нестабільність в країні; низька якість банківських активів; зниження ліквідності банківських активів; низька

довіра до банківської системи серед населення; недосконала та нестабільна нормативно-правова база в державі [1].

Наступними суб'єктами, у яких також зосереджена велика частка фінансових ресурсів є страхові компанії. На рис. 1 можемо побачити дослідження щодо кількості страхових компаній за останні три роки. З 2019 р. по 2021 р. кількість страхових компаній в Україні зменшилася (з 265 до 169). Причинами низького рівня популярності є низька обізнаність населення у страхуванні, недосконалість страхового законодавства, відсутність прозорості на страховому ринку та ін.

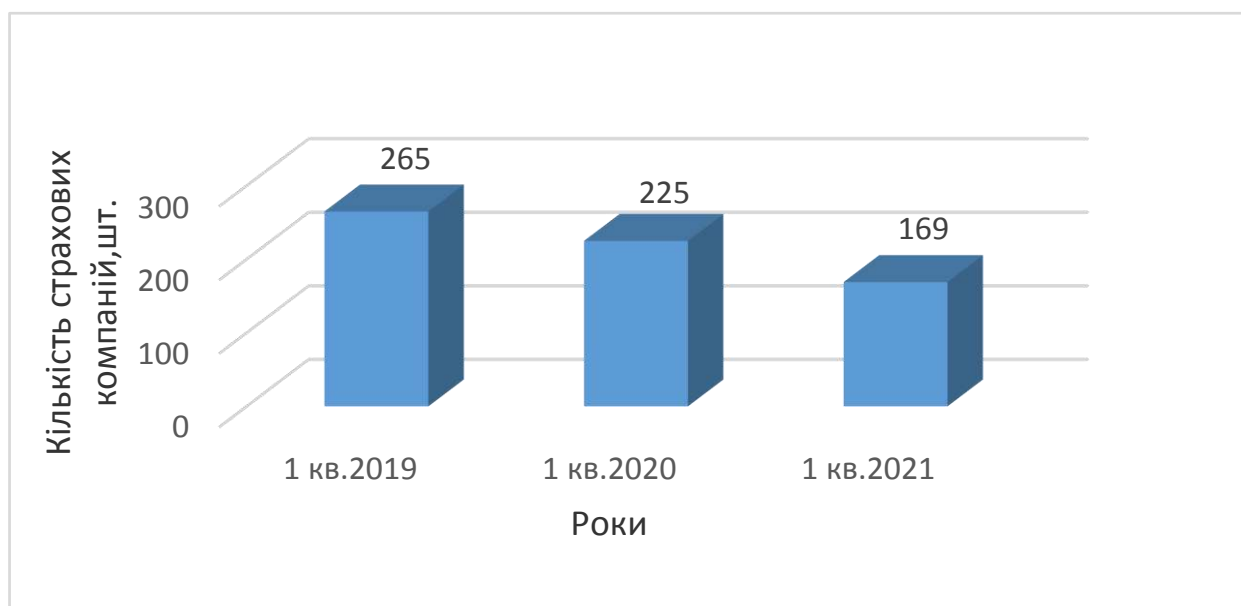

Рис. 1. Кількість страхових компаній в Україні за 2019–2021 рр.*

* Джерело: складено автором на основі [3].

Висновки. Отже, в сучасних умовах сталий розвиток фінансового ринку забезпечуватиме зростання національної ринкової економіки. Напрями щодо покращення необхідно розробляти та впроваджувати для кожного учасника фінансового ринку окремо, оскільки індивідуальний підхід зможе врахувати особливості кожного з сегментів фінансового ринку. Тому необхідно приділяти достатньо уваги на розвиток кожної сфери, здійснювати моніторинг діяльності учасників фінансового ринку. Таким чином будуть досягнуті сприятливі умови для інвесторів, підвищиться рівень ліквідності фінансових інструментів ринку.

Джерела та література

1. Борисюк О. В., Дацюк-Томчук М. Б., Ліповська-Маковецька Н. І. Імперативи розвитку фінансового ринку в умовах цифровізації. *Екон. часоп. СНУ ім. Лесі Українки*. 2020. Т. 2. № 22. С. 168–176.

2. Карлін М. І. Борисюк О. В. Управління державними фінансами: посібник. Луцьк: ПП Іванюк, 2013. 273 с.
3. Офіційний сайт Міністерства фінансів. URL: <https://minfin.com.ua/ua/> (дата звернення: 13.04.2022 р.).
4. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг. Закон України № 1953-IX від 14.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text> (дата звернення: 13.04.2022 р.).

Деркач О. О. – студентка IV курсу факультету економіки та управління ВНУ імені Лесі Українки;
Проць Н. В. – к. е. н., доцент кафедри фінансів ВНУ імені Лесі Українки

Особливості формування доходів бюджету територіальних громад (на прикладі Луцької територіальної громади)

Постановка проблеми. Сьогодні територіальні громади відіграють важливу роль як у розвитку певного регіону, так у розвитку країни в цілому. В результаті проведеної реформи децентралізації великий вплив на соціально-економічний розвиток територій, зокрема територіальних громад (ТГ) відіграє місцева влада, обов'язком якої є створення умов для задоволення суспільних потреб та наповнення бюджетів.

Метою дослідження є аналіз дохідної частини бюджетів місцевих бюджетів, зокрема територіальних громад.

Результати дослідження. Дослідження бюджетів територіальних громад висвітлені у працях таких науковців, як Г. Возняк, Н. Гончарук, М. Крупки, М. Карліна, О. Кириленко, І. Луніної, Л. Сухарської, С. Юрія та ін.

Створення механізму формування ТГ регулюється Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», який був прийнятий у лютому 2015 р. [2]. Станом на 2021 р. в Україні нараховується 1469 громад, сформованих шляхом об'єднання сіл, селищ і міст. Луцька міська ТГ була утворена 25 жовтня 2019 р. і складається з обласного адміністративного центра – міста Луцька, Прилуць-

кого старостинського округу, який включає села Прилуцьке, Дачне, Жабка, Сапогове, а також територій приєднаних сіл: Жидичин, Клепачів, Кульчин, Липляни, Небіжка, Озерце, Забороль, Антонівка, Великий Омеляник, Всеволодівка, Олександрівка, Одереди, Городок, Сьомаки, Шепель, Заболотці, Охотин, Княгининок, Буків, смт Рокині, Брище, Зміїнець, Милушин, Милуші, Моташівка, Сирники, Тарасове, Боголюби, Богушівка, Озденіж, Іванчиці. На 2022 р. доходи прогноуються 2984,75 млн грн, що на 797,92 млн грн більше, ніж у 2020 р. Питомою вагою доходів Луцької ТГ протягом досліджуваного періоду являються податкові надходження, що містять 75,45 % доходів у 2020 р.; у 2021 р. – 73,96 %. У 2022 р. прогноують 74,43 % податкових доходів від усіх. Неподаткові надходження займають невагому частку від усіх надходжень (4,71 % – у 2020 р.; 4,03 – у 2021 р.; у 2022 р. – 4,23 %). У 2022 р. порівняно з 2020 р. спостерігається зменшення на 0,48 % (табл. 1).

Таблиця 1

Структура доходів бюджету Луцької ТГ за 2020–2022 рр.* (млн грн)

Статті доходів	2020 р.		2021 р.		2022 р. (прогноз)		Відхилення 2022/2020 рр.	
	обсяг	част., %	обсяг	част., %	обсяг	част., %	абс.	питомої ваги
Всього доходів	2186,83	100	2458,40	100	2984,75	100	797,92	–
Податкові надходження	1650,05	75,45	1818,13	73,96	2221,63	74,43	571,58	-0,02
Неподаткові надходження	102,97	4,71	99,15	4,03	126,24	4,23	23,27	-0,48
Доходи від операцій з капіталом	25,01	1,14	11,59	0,47	20,50	0,69	-4,51	-0,45
Цільові фонди	0,31	0,01	0,31	0,01	0,41	0,01	0,10	0
Офіційні трансферти,	408,76	18,70	529,22	21,53	615,97	20,64	207,21	1,94

* Складено на основі [3].

У зв'язку із децентралізацію бюджетних ресурсів, власні доходи місцевих відіграють домінуючу роль в структурі доходів місцевих бюджетів, а саме податкові. Проте, певну частку продовжують

займати офіційні трансферти. З 2020-го по 2022 р. вони збільшилися на 1,94 %.

У 2021 р. податкові надходження переважно формують такі податки, як ПДФО, податок на майно, акцизний податок, єдиний податок та ін. Найбільшу частку займає ПДФО, а саме 69 %. Вагому частку (10 %) займає податок на майно, який складається з податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, земельного податку і транспортного податку. Важливим джерелом стабільного наповнення місцевих бюджетів України є єдиний податок, основна сума якого надходить від фізичних осіб-підприємців (близько 68 % його загального обсягу), його частка у загальному обсязі доходів у 2021 р. становить 13 %.

Також наповнює бюджет надходження від акцизного податку, частка якого у 2021 р. склала 7 %. Згідно з нормами бюджетного законодавства, в місцеві бюджети надходить: 13,44 % акцизного податку з виробленого в Україні пального; 13,44 % акцизного податку з ввезеного на митну територію України пального; 100 % акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів (ставка податку – 5 % для пива, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, тютюну та промислових замінників тютюну) [1].

Висновки. Отже, реформа децентралізації позитивно вплинула на обсяг власних надходжень до бюджету Луцької територіальної громади, оскільки більшу частину доходів займають податкові надходження. Проте за необхідності потрібно нарощувати власну дохідну базу бюджетів місцевого самоврядування для забезпечення фінансової самостійності при реалізації своїх функцій. В той же час законодавче закріплення та збільшення частки загальнодержавних податків на рівні бюджетів територіальних громад може стати ще одним джерелом надходжень місцевих бюджетів.

Джерела та література

1. Бюджетний кодекс України зі змінами та доповн. від 16.04.2010 р. URL: http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi_bin/laws/ (дата звернення: 07.04.2022).
2. Про добровільне об'єднання територіальних громад. Закон України № 562-IX від 16.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (дата звернення: 07.04.2022).
3. Офіційний сайт Луцької міської ради. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/>

Дмитрук І. Я. – студентка V курсу факультету економіки та управління
ВНУ імені Лесі Українки;

Проць Н. В. – к. е. н., доцент кафедри
фінансів ВНУ імені Лесі Українки

Зміни в податковій сфері у зв'язку з воєнним станом в Україні

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку ринку податкова складова вважається одним із основних елементом державного управління. Формуючи державну скарбницю, податки забезпечують фінансову основу реалізації політичних та економічних рішень на всіх рівнях державного та муніципального управління. Однак, у зв'язку з введенням воєнного стану, було внесено ряд змін до податкового законодавства з метою надання пільг для бізнесу та врегулювання окремих питань.

Метою дослідження є аналіз змін в оподаткуванні в період воєнного стану.

Результати дослідження. Станом на сьогодні, були прийняті зміни до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану, що вже набули чинності. Зміни передбачають підтримку для підприємців, власників землі та військових, а також стимули для бізнесу та благодійності.

Головний акцент робиться на підтримці платників податків, а саме:

- встановлення особливостей оподаткування єдиним податком з 1 квітня 2022 р. до припинення воєнного стану: можливість не сплачувати єдиний податок фізичними особами – підприємцями (для платників 1 та 2 груп на усій території країни з 1 квітня 2022 р. до припинення воєнного стану);

- збільшення для платників 3 групи межі доходу до 10 млрд грн на рік та зняття обмежень по кількості найманих працівників;

- зменшення ставки єдиного податку для платників 3 групи до 2 % від доходу;

- Кабінет Міністрів України отримав право визначати особливості нарахування та сплати єдиного податку без внесення відповідних змін до Податкового Кодексу України [1];

– на період воєнного стану скасовано сплату ЄСВ за себе для фізичних осіб, що здійснюють незалежну професійну діяльність, платників єдиного податку та фермерів;

– роботодавцям – платникам єдиного податку – фізичним особам другої та третьої груп, юридичним особам третьої групи надано право не сплачувати ЄСВ за найманих працівників, які мобілізовані на військову службу до ЗСУ (за умови, що такі роботодавці продовжують виплачувати їм заробітну плату) [2];

– встановлення нульової ставки акцизу та 7 % ПДВ на пальне до припинення воєнного стану;

– на період воєнного стану використання суб'єктами господарювання банківських рахунків можливе без взяття їх на облік у податковому органі [3];

– розширено часові рамки, в межах яких програмні РРО можуть працювати без підключення до інтернету, а також санкції за порушення закону про РРО не будуть застосовуватися до завершення воєнного стану [2];

На територіях де ведуться бойові дії та на тимчасово окупованих територіях були внесені наступні податкові преференції: скасування оподаткування земельним податком та орендною платою за землю з березня 2022 р. по 31 грудня року, наступного за роком припинення воєнного стану; відміна сплати мінімального податкового зобов'язання за 2022 та 2023 рр. за земельні ділянки, а також за 2022 податковий (звітний) рік *не нараховується та не сплачується екологічний податок*.

Інші схвалені важливі зміни передбачають підтримку військових та стимули для благодійності, наприклад : не сплачується ПДФО з благодійної допомоги на користь постраждалих внаслідок збройної агресії; звільнено від ПДВ та мита ввезення та постачання на територію України лікарських засобів та товарів оборонного призначення для потреб військових; передача пального на потреби Збройних сил України та підрозділів територіальної оборони, а також як гуманітарної допомоги не оподатковується (акцизний податок, ПДВ). Зокрема, благодійну допомогу, перераховану закладам охорони здоров'я або на спецрахунок ЗСУ, можна відносити до витрат без обмежень (раніше такі обмеження були встановлені у розмірі 4 % від прибутку), а також надається право на податкову знижку в розмірі 16 % (замість 4 %) на пожертвування неприбутковим організаціям [2].

Варто зазначити, що податкові перевірки не розпочинаються, а розпочаті перевірки зупиняються, крім камеральних перевірок правомірності бюджетного відшкодування та фактичних перевірок. Крім того, встановлено мораторій на проведення документальних перевірок правильності нарахування, обчислення та сплати ЄСВ на період дії правового режиму воєнного, надзвичайного стану та протягом трьох місяців після припинення або скасування воєнного, надзвичайного стану.

Висновки. Отже, воєнний стан в Україні спричинив необхідність внесення змін до системи оподаткування з метою запровадження додаткових стимулів та зниження податкового навантаження для платників податків та бізнесу з одночасною підтримкою функціонування економіки України. Зокрема, наразі існує ряд інших законопроектів на різних етапах прийняття, що передбачають суттєві податкові зміни або інші уточнення.

Джерела та література

1. Зміни в оподаткуванні під час воєнного стану та їх вплив на бюджети громад. URL: <https://auc.org.ua/novyna/zminy-v-opodatkuванні-pid-chas-voyennogo-stanu-ta-yih-vplyv-na-byudzhety-gromad>
2. Зміни в податковому законодавстві. URL: <https://profpressa.com/news/zmini-v-podatkovomu-zakonodavstvi>
3. Офіційний сайт Державної податкової служби України. Закон 2120: підтримка бізнесу та стимул благодійності. URL: <https://cv.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/577225.html>

Дмитрук І. Я. – студентка V курсу факультету економіки та управління
ВНУ імені Лесі Українки;
Тоцька О. Л. – д. е. н., професор кафедри
фінансів ВНУ імені Лесі Українки

Особливості механізму податкової соціальної пільги з податку на доходи фізичних осіб в Україні

Постановка проблеми. Однією з головних проблем у податковому законодавстві України є податкове навантаження на доходи фізичних осіб, що безпосередньо впливає на рівень життя населення.

Тому актуальним завданням для органів державної влади є удосконалення наявного механізму застосування податкової соціальної пільги (далі – ПСП).

Метою дослідження є визначення особливостей механізму застосування податкової соціальної пільги при оподаткуванні доходів фізичних осіб в Україні у 2022 р.

Результати дослідження. Згідно Податкового кодексу України (далі – ПКУ), податок на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО) є загальнодержавним податком що стягується з доходів фізичних осіб (як резидентів, так і нерезидентів). Базова ставка ПДФО в Україні складає 18 % [3].

Для зниження податкового тиску на доходи малозабезпечених громадян база оподаткування ПДФО може бути зменшена на величину податкової соціальної пільги, однак їх перелік обмежений і застосовується до вузького кола платників. ПСП можна застосовувати до місячного доходу: до заробітної плати; до інших прирівняних до заробітної плати виплат, винагород і компенсацій [2].

Базова величина пільги дорівнює 50 % від прожиткового мінімуму, що встановлений чинним законодавством для працездатної особи. З 1 січня 2022 р. встановлено прожитковий мінімум для працездатних осіб у сумі 2481 грн [1].

Граничний розмір доходу, до якого застосовується податкова соціальна пільга у 2022 р., становить 3470,00 грн. Цей розмір обчислюється як добуток місячного прожиткового мінімуму для працездатної особи (на 1 січня звітного податкового року) на 1,4 та округлений до найближчих 10 грн: $(2481,00 \times 1,4 = 3470)$ [1]. Оскільки, мінімальна заробітна плата з 1 січ. 2022 р. становить 6500 грн, то застосування ПСП можливе, наприклад, для працівників з неповним робочим днем і загальною сумою доходу не більше 3470 грн.

Варто зазначити, що ПСП: може бути застосована до заробітної плати лише від одного роботодавця; не стосується інших доходів (стипендії або доходів, що отримані від підприємницької діяльності) [2].

Ставка ПСП може бути збільшена для працівників, які мають дітей. У разі, якщо працівник має двоє і більше дітей віком до 18 років, межа доходу для ПСП зростає кратно до кількості дітей, тобто:

- за наявності двох дітей – 6940 грн $(3470 \text{ грн} \times 2)$;
- за наявності трьох дітей – 10 410 грн $(3470 \text{ грн} \times 3)$ і т. д. [2].

Станом на 2022 р. сума податкової пільги з ПДФО може застосовуватись у таких розмірах:

1) базова (загальна) ПСП для будь-якого платника податку (50 % розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи) – 1240,50 грн;

2) для платника податку, який утримує двох чи більше дітей віком до 18 років (100 % базової ПСП на кожну таку дитину) – 1240,50 грн;

3) для платника, який є одинокою матір'ю (батьком), вдовою (вдівцем) або опікуном, піклувальником (у розрахунку на кожну дитину віком до 18 років), та для платника, який утримує дитину з інвалідністю (у розрахунку на кожну таку неповнолітню дитину) – 150 % базової ПСП – 1860,75 грн;

4) для платників, визначених п.п. 169.1.4 п. 169.1 ст. 169 ПКУ (зокрема Герої України, учасники бойових дій під час Другої світової війни) – 200 % базової ПСП – 2481,00 грн [1].

З урахуванням вище зазначеного, фізична особа, яка одночасно з доходами у вигляді пенсії з Пенсійного фонду України отримує доходи у вигляді заробітної плати, має право на зменшення суми загального місячного оподаткованого доходу, отримуваного від одного роботодавця у вигляді заробітної плати, на суму ПСП за умови дотримання вимог п.п. 169.1 ст. 169 ПКУ та подання роботодавцю заяви про застосування такої пільги [4].

Застосування ПСП в Україні має певні недоліки, а саме: вузький перелік платників податку, котрі мають право на пільгу; обмежений список доходів, до яких можна застосовувати ПСП; обмеженість граничного доходу платника податку.

Висновки. Механізм податкової соціальної пільги в Україні потребує реформування, оскільки він не виконує основну покладену на нього функцію – підвищення платоспроможності населення. Першим напрямом удосконалення механізму ПСП з метою підвищення його стимулюючої та регулюючої ролі має бути перехід на застосування неоподаткованого мінімуму на рівні не менше реального прожиткового мінімуму. Другим важливим кроком є встановлення граничного рівня доходу, до якого може бути застосована пільга, пропорційним мінімальній заробітній платі, що дозволить розширити коло осіб, котрі зможуть її застосовувати.

Джерела та література

1. Офіційний сайт Державної податкової служби України. Податкова соціальна пільга з ПДФО. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/552946.html>

2. ПДФО 2022. Ставки, за якими оподатковуються доходи фізосіб. URL: <https://sys2biz.com.ua/news/pdfo-2022-stavky-za-yakymy-opodatkovuyutsya-dohody-fizosib/>
3. Податковий кодекс України: Кодекс України № 2755-VI від 02 груд. 2010 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
4. Фізособа, яка одночасно з доходами у вигляді пенсії отримує доходи у вигляді заробітної плати, має право на ПСП. URL: <https://dp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-412879.html>

Долженчук Б. Ю. – студентка I курсу
факультету економіки та управління
ВНУ імені Лесі Українки;

Шостак Л. В. – к. е. н., доцент кафедри
підприємництва та маркетингу
ВНУ імені Лесі Українки

Наслідки окупації Криму для економіки України

Постановка проблеми. Понад вісім років тому Росія окупувала Український Крим, провівши незаконний «референдум». Незважаючи на статус автономії Крим завжди був економічно тісно пов'язаним з Україною. Після окупації сформована економіка зайшла в глухий кут. Інвестиції стали неможливим через санкції, експорт почав занепадати, а держзамовлення не були спроможні врятувати експортно-орієнтовну промисловість.

Мета дослідження – оцінка впливу окупаційних заходів на вітчизняну економіку.

Результати дослідження. Впродовж семи років з початку агресії в Криму Росією Україні вийшло здобути великих успіхів у консолідації міжнародної політики невизнання спроби анексії півострова.

Світова реакція говорить про те, що загарбання Криму є не локальним конфліктом, а подією світового масштабу, яка матиме системні наслідки не лише для безпосередніх її учасників. При цьому на надтермінову увагу заслуговують наслідки в економічній діяльності [2]. Економічні втрати України від тимчасової окупації Російською Федерацією Кримського півострова становлять \$135 млрд, або близько 75 % ВВП України у 2013 р. [3].

\$135 млрд – це прямі втрати активів, в які входить вартість землі на Кримському півострові (\$3 млрд) та доведених покладів корисних копалин (\$52,3 млрд) у вигляді, зокрема, природного газу та сирої нафти, втрати житлової нерухомості населенням (\$42,7 млрд), втрати приватних компаній (\$18,4 млрд) та банків (\$2,7 млрд), втрати держави (\$14 млрд) та місцевих громад (\$1,7 млрд).

В оцінку центру економічної стратегії не включені макроекономічні наслідки від тимчасової окупації Кримського півострову, адже їх неможливо відділити від впливу загального комплексу агресивних дій Російської Федерації у відношенні до України. Отже, це тільки мінімальна доведена оцінка економічних втрат України [4].

Зараз говорити про ринкові відносини у Криму складно. Через санкції залучати туди інвестиції неможливо, доступу до зовнішніх запозичень, світових ринків, нових технологій немає. В доокупаційні часи торгівля складала одну з найбільших частин у структурі ВРП півострову – 14 %. Досить розвиненою була зовнішня торгівля.

До окупації Крим був експортоорієнтованим регіоном: вантаж, який проходив через кримські порти, часто йшов транзитом через материкову Україну, далі – в Євросоюз. Транспортна система, логістичний ланцюжок були налагоджені.

Транспортну інфраструктуру півострова тоді складали: залізниця: щорічний пасажиропотік 20 мільйонів, експлуатаційна довжина 643,5 км; автомобільний транспорт: щорічний обсяг пасажирських перевезень перевищував 130 мільйонів людей; 5 морських незамерзаючих торгових портів: Керченський, Феодосійський, Ялтинський, Євпаторійський, Севастопольський; 2 поромні переправи: Керч – Тамань (Росія) і Євпаторія – Зонгулдак (Туреччина). Остання була логістичним хабом, який дозволяв збільшувати експорт, що проходить через півострів; 4 аеропорти. Фактично працювало 2 з них: міжнародний аеропорт «Сімферополь» і аеропорт «Бельбек» в Севастополі. Був ще Керченський аеропорт, який можна було розвивати, і вантажний Джанкойський. Сімферопольський аеропорт міг обслуговувати до 13 тисячі літаків на рік, поєднував Крим із материковою Україною, Росією, іншими країнами СНД та ЄС, Туреччиною [4].

Головною економічною втратою України через анексію Криму слід вважати перехід під російський контроль газовидобування на чорноморському шельфі. Зараз цього газу бракує навіть на потреби Криму (видобуток становить 1,8 млрд м³, а споживання – 2 млрд м³),

проте в перспективі шельф міг давати до половини українського видобутку вуглеводнів. Ресурси в північно-західній частині Чорноморського шельфу оцінюються в 495,7 млрд м³ природного газу і 50,4 млн т нафти і конденсату, Прикерченської зони – 321,2 млрд м³ газу і 126,8 млн т нафти і конденсату, континентального схилу – 766,6 млрд м³ природного газу і 232,6 млн т нафти і конденсату. Станом на кінець 2013 р. Україною було розроблено лише 4 % загальної потужності родовищ [1].

Слід зауважити, що розробка шельфових родовищ вимагала чималих фінансових ресурсів. Проте їх поступова розробка розглядалася Україною як дієвий шлях зниження залежності від постачань газу з Росії. Зокрема, планувалося збільшення видобутку газу з 1,8 до 5 млрд м³.

Захоплення ДАТ «Чорноморнафтогаз» вже позбавило Україну близько двох мільярдів кубометрів газу власного видобутку, який компанія видобуває щорічно в Чорному морі поблизу Криму, та подальших перспектив у цьому напрямку. Окрім цього, Україна втратила унікальні бурові вишки, за які сплачено 800 млн дол. ще не повернутих кредитних коштів.

Висновки. Агресія Російської Федерації проти України, яка розпочалась з окупації та незаконної анексії Криму, матиме незворотні наслідки для всього міжнародного співтовариства. Росія створила небезпечний прецедент, за якого суперечності можуть вирішуватися не з огляду на справедливість та право, а базуючись на викривлених правових нормах і силі. Загалом, дії Росії не можуть бути проігноровані міжнародним співтовариством, і лише рішуча відповідь на них може унеможливити їхнє повторення й подальше руйнування основ світового порядку.

Джерела та література

1. Юрченко К. Г., Жаліло Я. А. Національний інститут стратегічних досліджень. Київ. 2019. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/schodo-sistemnikh-naslidkiv-timchasovoi-okupacii-krimu-v-ekonomichniy-sferi>
2. Міністерства закордонних справ. Київ. 2021. URL: <https://mfa.gov.ua/timchasova-okupaciya-ar-krim-ta-m-sevastopol>
3. Літвінчук Т. НВ Бізнес. 2021. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/amp/okupaciya-krimu-ekonomisti-ocinili-pryami-vtrati-ukrajini-novini-ukrajini-50171839.html>
4. Інституційне зміцнення організації згідно плану стратегічного розвитку до 2021 р. Київ. URL: <https://ces.org.ua/assessment-of-ukraines-economic-losses-from-crimea/>

Дубинчук В. В. – студентка I курсу
факультету економіки та управління
ВНУ імені Лесі Українки;
Волинець І. Г. – к. е. н., доцент кафедри
менеджменту та адміністрування
ВНУ імені Лесі Українки

Планування як загальна функція менеджменту

Постановка проблеми. Планування займає особливо важливе місце в системі управління підприємством, і він є основою всіх управлінських рішень. Тому планування дозволяє контролювати цінність будь-якої системи, її поточний стан і фактори, пов'язані з досягненням очікуваного майбутнього. Оскільки організації працюють у постійно мінливому середовищі, питання ефективного планування є дуже важливим для всіх підприємств. По своїй суті планування відіграє важливу роль у формуванні «комфортного середовища», або для його досягнення проходячи через певну послідовність дій.

Мета дослідження – узагальнення методики визначення сутності планування як загальної функції управління.

Результати дослідження. Процес планування пом'якшує управління більшістю процесів розвитку організації в цілому. Об'єктивна необхідність планування зумовлена умовами конкуренції, постійними змінами економічного середовища і ринкової ситуації. Планування сприяє оперативному адаптуванню підприємства до умов зовнішнього середовища, розширенню власних можливостей, підтриманню конкурентних переваг на ринку.

Планування розглядається як перспективний і безперервний процес управління. Воно здійснюється в певних узгоджених межах і відповідає за майбутні зміни. Воно передбачає формулювання стратегічних і оперативних планів, а також планів різних рівнів управління, а також повинні включати певні методи моніторингу та контролю [1].

Ю. Є. Петруня зазначив, що планування – це розробка та встановлення якісної та кількісної системи показників управління конкретним підприємством для його розвитку, що визначає поточні та

майбутні темпи, пропорцію та тенденцію розвитку підприємства [2]. Розглядаючи планування як функцію управління можна погодитись з думкою Ф. І. Хміля, який, зазначає, що планування це найбільш динамічна функція, тому її необхідно виконувати професійно і постійно, щоб забезпечити надійну основу для інших видів управлінської діяльності (стратегічного управління) [3].

Планування також визначається як процес вирішення комплексу завдань, результатом якого є завчасне прийняття та оцінка набору взаємозалежних рішень для досягнення такого стану в майбутньому. Це бажано, але не можна очікувати, що вони відбуваються самі по собі. Т. В. Лазоренко та С. О. Пермінова розглядають поняття «планування» як «здатність передбачати майбутнє і використовувати це передбачення для запобігання помилкових дії, небажаних ситуацій або мінімізації їх негативних наслідків»; «прийняття певних рішень у короткостроковій та довгостроковій перспективі під час цього процесу» [4].

Беручи до уваги слова Ю. І. Палехи можна зазначити, що система планування виступає, не лише як не лише як сукупність процесів, але й як сукупність планів, між якими існують своєрідні зв'язки [5]. В. В. Росоха, Л. М. Газуда вважають планування як системне визначення мети функціонування та розвитку підприємства, способу та засобів досягнення певних цілей [6].

Метою планування є проектування очікуваних результатів організації. Планування базується на трьох характеристиках і поділяється на такі категорії відповідно до цих характеристик: 1) ступінь невизначеності планування (тип планування-визначеність, ймовірність, випадковість); 2) часова орієнтація концепції планування (тип планування-пасивний, неактивний, активний, інтерактивний); 3) обсяг плану (тип плану-довгостроковий, середньостроковий, короткостроковий) [7].

Деякі автори поділяють планування на:

- стратегічне планування – це довгостроковий комплексний план, який підходить для конкретної місії та має сформовану цільову систему;

- тактичне планування – це короткостроковий (зазвичай на один рік) план, визначення пріоритетних цілей, досягнутих основною стратегією та відповідними визначеннями матеріальними, фінансо-

вими та за допомогою людських ресурсів. Цей тип планування розроблений як стратегія організаційного розвитку;

– оперативне планування (поточне, операційне) – включає в себе ретельну розробку планів підприємств та їхніх підрозділів (цехів, бригад, ферм, навіть робочих місць) на короткострокову перспективу – тобто певний окремий виробничий період, робочий тиждень, місяць, зміну, добу.

Висновки. Тому процес планування відіграє важливу роль у системі управління підприємством, оскільки воно спрямоване на формування мети підприємства (напр. стратегічних і тактичних). Підводячи підсумки щодо існуючих методів визначення характеру планування слід зазначити, що процес планування передбачає розробку і управління підприємством встановлює кількісну та якісну систему. Показники його розвитку визначають темпи, пропорцію та тенденцію сучасного та перспективного розвитку підприємства. Тому взявши до уваги вищесказане, можна зазначити, що у процесі управління планування відіграє одне з найбільш конструктивно побудованих і алгоритмічно визначених дій під час цього самого процесу.

Джерела та література

1. Менеджмент: навч. посіб./Н. С. Краснокутська, О. М. Нащекіна, О. В. Замула та ін. Харків: Друкарня Мадрид, 2019. 231 с. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/>
2. Петруня Ю. Є., Петруня В. Ю. Менеджмент. Практикум: навч. посіб. Дніпро: *Ун-т митної справи та фінансів*. 2019. С. 54–56. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua>
3. Хміль Ф. І. Практикум з менеджменту організацій: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Львів: Магнолія 2006, 2019. С. 75. URL: <https://www.researchgate.net>
4. Основи менеджменту: конспект: навч. посіб. для студ. спец. 073 «Менеджмент» освітньо-професійної програми «Менеджмент і бізнес-адміністрування»/КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: Т. В. Лазоренко, С. О. Пермінова. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 166 с. URL: <https://ela.kpi.ua>
5. Палеха Ю., Мошек Г. Основи менеджменту теорія і практика: навч. посіб. Київ: Ліра-К, 2018. 528 с. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua>
6. Росоха В. В., Газуда Л. М. Особливості планування в системі маркетингового менеджменту. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2019. № 4. С. 223–233. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua>
7. Основи менеджменту. Теорія і практика: навч. посіб./Г. Є. Мошек, І. П. Миколайчук, Ю. І. Палеха та ін.; за заг. ред. проф. Г. Є. Мошека. Київ: Ліра-К, 2017. 528 с.

Дунас М. В. – студент V курсу факультету економіки та управління
ВНУ імені Лесі Українки;

Милько І. П. – к. е. н., доцент кафедри менеджменту та адміністрування
ВНУ імені Лесі Українки

Мотиваційний механізм в системі менеджменту персоналу підприємства

Постановка проблеми. Питання мотивації персоналу завжди залишається актуальним в силу того, що важливим чинником досягнення поставлених цілей підприємством є зростаюча продуктивність праці. Саме тому варто особливу увагу приділяти побудові дієвого мотиваційного механізму на підприємстві, характерною особливістю якого буде гнучкість та адаптивність до змінних умов середовища.

Мета дослідження є визначення ролі та сутності мотиваційного механізму в системі менеджменту персоналу підприємства.

Результати дослідження. Відомою істиною є те, що на формування мотиваційного механізму в системі менеджменту персоналу впливають певні чинники: управлінський персонал цікавиться рівнем добробуту працівників; співробітники мають можливість удосконалювати свої професійні компетентності; керівники є взірцем для працівників з дотримання цінностей підприємства; наявність розумної свободи в прийнятті рішень, достатньої для того, щоб отримати високі результати праці; приваблива репутація підприємства з точки зору працевлаштування; встановлені завдання сприяють інноваційній активності співробітників; працівників залучають до командної роботи в складі робочих груп; високий рівень орієнтації на клієнтів; сприятлива і доброзичлива робоча атмосфера в компанії; прийнятний для працівників рівень їхньої особистої заробітної плати [1; 2].

С. Сисоліна, С. Нісфоян пропонують при формуванні мотиваційного механізму використовувати системний підхід, що передбачає оцінку результативності роботи персоналу, впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, побудову профілю середовища Дж. Вільсона [5].

Як стверджує О. Лозовський, мотиваційний механізм є чинником, який перетворює мотивацію із можливості у реальність, формується

на ефективній системі матеріального і нематеріального заохочення персоналу до високо продуктивної праці, а також чітко узгоджений зі стратегією розвитку підприємства [4].

Мотиваційний механізм в системі менеджменту персоналу підприємства, як вважають В. Корольков, Д. Бабенко, повинен забезпечити вирішення таких завдань: удосконалення корпоративної культури і підвищення рівня соціальної відповідальності підприємства; створення умов для особистісного розвитку та кар'єрного зростання персоналу; активне залучення працівників у трудовий процес; стимулювання працівників для набуття нових професійних компетенцій та покращення існуючих, максимальної задоволеності працівників робочим місцем [3].

Т. І. Дьолог доводить, що мотиваційний механізм є саморегуючою системою мотивів і стимулів працівників підприємства. Автор вважає, що застосовувати його необхідно таким чином, щоб окрім відшкодування комплексних витрат на впровадження додатково отримати прибуток [2].

Тобто ефективна система мотивування персоналу повинна бути зорієнтованою переважно не на купівлю час працівників, а більше на придбання виключно ефективний результат їх праці, а також такий механізм вимагає виділення можливих демотивуючих причини та мінімізації ризиків у менеджменті персоналу [6].

Звичайно, основою мотиваційного механізму в системі менеджменту персоналу є матеріальне стимулювання, проте останнім часом багато науковців звертають увагу саме на нематеріальні заходи стимулювання до праці. Зокрема, потрібно зробити так, щоб працівники поділяли корпоративні цінності, формувалось позитивне відношення до свого підприємства, персонал відчував особливий статус у суспільстві, що дає працевлаштування у даній компанії.

Висновки. Отож, мотиваційний механізм повинен включати елементи матеріального та нематеріального стимулювання, забезпечити високу продуктивність праці та задоволеність працівників від змісту виконуваної роботи, бути органічно вбудованим у систему менеджменту персоналу та відповідати стратегії розвитку підприємства.

Джерела та література

1. Гребінська С. І. Розробка систем мотивації і оплати праці на основі використання зарубіжного досвіду. *Вісн. Хмельн. нац. ун-ту*. 2009. № 5. Т. 2 (136). С. 91–94.

2. Дьолог Т. І. Мотивацією у вітчизняних підприємствах: мотиваційний механізм, мотиваційні фактори і критерії ефективності мотивації. *Економіка та держава*. 2013. № 10. С. 16–18.
3. Корольков В. В., Бабенко Д. О. Удосконалення мотиваційного механізму управління персоналом підприємства. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8345>
4. Лозовський О. Мотивація як складова ефективного управління персоналом. *Міжнар. наук. журн. «Інтернаука»*. 2018. № 7 (47). Т. 2. С. 41–44.
5. Сисоліна С., Нісфоян С. Мотиваційні механізми на сучасному підприємстві. *Вісн. Кіровоград. НТУ. Екон. науки*. 2017. Вип. 31. С. 273–279.
6. Шильнікова З. М. Мотивація персоналу як складова ефективного функціонування вітчизняних підприємств в сучасних умовах господарювання. *Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Екон. науки*. 2015. Вип. 10, ч. 2. С. 113–117.

Дяченко А. В. – студент І курсу факультету економіки та управління

ВНУ імені Лесі Українки;

Данилюк Т. І. – к. е. н., доцент кафедри підприємництва та маркетингу

ВНУ імені Лесі Українки

Місце цифрового маркетингу в бізнесі

Постановка проблеми. Коли ви починаєте бізнес, варто звернути увагу на такі базові речі як бізнес планування, бюджетування та відбір співробітників – це є першочерговим та найважливішим завданням. Проте, в контексті таких подій, підприємці не завжди акцентують увагу на підвищенні ефективності своєї діяльності за посередництвом маркетингових комунікацій, що стає трендовим в епоху цифровізації економіки.

Мета дослідження. Варто розуміти, що важливість роботи з цифровим маркетингом важко переоцінити так як від цього буде залежати розвиток та успішність вашого бізнесу.

Результати дослідження. Цифровий маркетинг відноситься до маркетингу або продажу продуктів та послуг в Інтернеті. У структурі покупок споживачів відбулася величезна зміна. Маркетингові компанії та їх клієнти перейшли до цифрового маркетингу від традиційних маркетингових методів. Штучний інтелект і голосовий асистент

додали змінну маркетингову тенденцію. У галузі цифрового маркетингу були технічні інновації та винаходи, які допомогли створити цифровий маркетинг та компанії перейти на цифровий маркетинг, а не дотримуватися традиційних методів маркетингу. Технічні інновації, такі як аналіз великих даних, маркетинг електронної пошти, автоматизація, машинне навчання, виявилися останніми тенденціями цифрового маркетингу.

Цифровий маркетинг складається з усіх видів маркетингових зусиль та маркетингових каналів, які використовують електронний пристрій або цифрову платформу або Інтернет для онлайн-транзакцій та маркетингу. Клієнти використовують різні цифрові канали, такі як пошукові системи, ділові веб-сайти, веб-сайти електронної комерції, соціальні медіа, маркетинг електронної пошти тощо. Компаніям варто перейти до методів цифрового маркетингу, оскільки цифровий маркетинг пропонує широкий спектр переваг, включаючи швидкі та швидкі транзакції, безготівкові транзакції, широкий спектр товарів і послуг, легка доступність, майбутні прогнози ринку [2].

Підприємствам варто визначати маркетинг як метод або прийом чи тактику для зв'язку з клієнтами, використовуючи цифровий канал, наприклад веб-сайти електронної комерції, бізнес-веб-сайти, платформи соціальних медіа для реклами бренда та реклами. Цифрові маркетологи мають чітке розуміння маркетингової кампанії, щоб рекламувати свої товари та послуги для досягнення маркетингових цілей. Цифровий маркетинг дуже корисний для просування великих, середніх, малих медіа та стартапів. Використовуючи різні цифрові канали, такі як соціальні медіа, маркетинг електронної пошти, пошукові системи, ці стартапи можуть ефективно взаємодіяти з клієнтами. Цифровий маркетинг стимулює залучення клієнтів і дозволяє зрозуміти різні перспективи бізнесу. За допомогою цифрового маркетингу бізнес може оцінити точну кількість клієнтів, які переглядають веб-сайти або перевіряють продукцію, і в режимі реального часу, і це допомагає маркетинговій команді визначити пріоритет маркетингового каналу. Цифровий маркетинг допомагає бізнесу виявити та розпізнати тенденції та закономірності поведінки замовника та ставлення до товару та послуги [1].

Особливо показовою стала ситуація довкола COVID-19 та оголошення карантину, стала яскравим прикладом, чому бізнес має інвестувати в цифровий маркетинг. Ті, хто і до цього розвивав свою справу

у цифровому-середовищі або ж встиг вчасно відреагувати, вміло перевести повністю чи бодай частково свій бізнес в онлайн, зазнали менших фінансових втрат. Ті ж, чий бізнес неможливо перевести в онлайн, завдяки правильній комунікації з аудиторією, змогли зберегти лояльне ставлення та заручилися новими потенційними клієнтами. Все це – результати ефективної роботи з цифровими комунікаторами.

Розглянувши основні характеристики та тенденції цифрового маркетингу можна навести переваги – чому ж власникам бізнесу важливо зосередитися на цифровому маркетингу з самого початку.

1. Збільшення маржи прибутку:
2. Розвиток своєї ідентичності:
3. Спілкуванню з цільовою аудиторією:
4. Зручність для мобільних користувачів:

Цифровий маркетинг – це майбутнє бізнесу. Жоден сектор економіки не зможе вижити чи конкурувати над ринком без відповідної стратегії цифрового маркетингу. Підприємці, які зрозуміли цю сутність бізнесу, випередять найближчих конкурентів на ринку. Є безліч прикладів успіху, які стрімко ростуть лише завдяки їхній присутності в Інтернеті. Згадайте Amazon, Alibaba, Flipkart, Snapdeal – ці та сотні інших компаній стали яскравим прикладом майбутньої бізнес-концепції [2].

Висновки. Отже, коли ви починаєте бізнес, варто звернути увагу на такі базові речі як бізнес планування, бюджетування та відбір співробітників – це є першочерговим та найважливішим завданням. Проте, в контексті таких подій, підприємцям варто акцентувати увагу на підвищенні ефективності своєї діяльності за посередництва маркетингових комунікацій, що є трендовим в епоху цифровізації економіки.

Варто розуміти, що важливість роботи з цифровим маркетингом важко переоцінити так як від цього буде залежати розвиток та успішність вашого бізнесу.

Джерела та література

1. Васильців Н. М. Цифровий маркетинг як складник перспективного напрямку розвитку індустрії 4.0. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2019. № 2. С. 35–40.
2. Каніщенко О. Актуальні дослідження інтернет-маркетингових комунікацій. *Вісн. Київ. нац. торг.-екон. ун-ту*. 2015. № 2. С. 149–152.

Жабинець О. Й. – к. е. н., доцент, с. н. с.
відділу просторового розвитку ДУ «Інститут
регіональних досліджень імені М. І. Доліш-
нього НАН України»

Втрата експортного потенціалу України в сучасних умовах військової агресії Росії

Постановка проблеми. Основними глобалізаційними чинниками, які сьогодні і протягом останніх років визначають тенденції у міжнародній торгівлі України, є пандемія COVID-19, зона вільної торгівлі з ЄС та війна Росії проти України. Якщо вплив COVID-19 та запровадження зони вільної торгівлі з ЄС на здійснення зовнішньоторговельної діяльності України уже отримали певну економічну оцінку, то сьогоднішня повномасштабна війна Росії проти України, яка супроводжується значними руйнуваннями та втратами людських життів, ще потребуватиме належного наукового осмислення та оцінки. Адже за попередніми підрахунками лише за місяць війни загальні збитки України з урахуванням втрат у наступні роки уже перевищують один трлн дол. США, а експорт продукції скоротився вдвічі.

Мета дослідження – проаналізувати втрати експортного потенціалу України в сучасних умовах військової агресії Росії.

Результати дослідження. За офіційними даними внаслідок повномасштабної війни Росії лише за один місяць Україна втратила половину своєї експортної потужності: протягом березня 2022 р. було експортовано продукції на 2,7 млрд дол. США, що вдвічі менше ніж у лютому 2022 р. [1]. Основними причинами скорочення експорту стали: руйнування складів, виробництв, замороження виробництв, а також блокування основних портів, оскільки лєвова частка українського експорту здійснювалася саме через морські порти Миколаєва, Одеси та Маріуполя. Блокування портів є сьогодні ключовою проблемою скорочення експортної діяльності нашої держави, яка вимагає серйозної роботи над відновленням логістики та забезпеченням каналів постачання вантажів через західний кордон України в порти Румунії, Польщі або Німеччини залізничним та автомобільним транспортом.

Щодо обсягів експорту сільськогосподарської продукції як найбільш суттєвої складової вітчизняного товарного експорту (у 2020 р.

питома вага продукції АПК та харчової промисловості складала 45,1 %), то експорт кукурудзи, сої, соняшникової олії, пшениці зменшився у березні 2022 р. у 4 рази, порівняно із попереднім місяцем (довоєнним періодом) [1]. У подальшому фактором зменшення експортних можливостей України може стати те, що в умовах війни вітчизняний агросектор зменшує посівні площі експортоорієнтованих культур (зокрема, соняшнику та кукурудзи) на користь культур продовольчих (гороху, ячменю, вівса) для внутрішнього споживання. Крім того, внаслідок повномасштабного вторгнення Росії площі посівів в Україні можуть скоротитися на 30 %, що негативно відобразиться не тільки на експортному потенціалі нашої держави, але й суттєво вплине на продовольчу безпеку країн, які імпортували українську аграрну продукцію, найперше країн Північної Африки, Близького Сходу, Південно-Східної Азії [2]. Ситуація може також ускладнитись через свідоме знищення агресором вітчизняних зерноскладів та елеваторів, що ставить під загрозу перспективи складування озимих зернових врожаю 2022 р. Відтак, у разі подальшої ескалації конфлікту економічні втрати, у т. ч. в експортній діяльності України та її регіонів, можуть мати ще більш руйнівний вплив, ніж сьогодні.

Висновки. Військова агресія Росії проти України як фактор зниження експортної діяльності не тільки призведе до суттєвих втрат бюджету внаслідок зменшення надходжень експортної виручки, але й поставить під загрозу глобальну продовольчу безпеку. З огляду на це, пошук нових альтернативних логістичних шляхів експорту товарів на світовий ринок стає одним з пріоритетних завдань у реалізації експортної стратегії України на найближчу перспективу. Крім того, у разі подальшої ескалації конфлікту втрати для вітчизняної економіки та її зовнішньоекономічної складової можуть бути ще масштабнішими, а період відновлення – складний, довготривалий та непрогнозований.

Джерела та література

1. За місяць війни експорт продукції з України скоротився вдвічі. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/ekonomika/20220402-za-misyacz-vijny-eksport-produkcziyi-z-ukrayiny-skorotyvsya-vdvichi-minekonomiky/>
2. Посівна в умовах війни: на Харківщині засіяли вже 2,5 тис. га. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/posivna-v-umovah-viyni-posiyali-150-tisyach-gektariv-yarovih-kultur-novini-ukrajini-50228337.html>

Жук Д. С. – студентка II курсу навчально-наукового інституту економіки і менеджменту Національного університету водного господарства та природокористування

Особливості управління туристичними компаніями

Постановка проблеми. Туристичний бізнес – одна з найбільш динамічних галузей, що швидко розвиваються у світовій економіці. Туризм входить до трьох найбільших експортних галузей, поступаючись нафтовидобувній промисловості й автомобілебудуванню. На даний час туризм є однією з найрентабельніших сфер бізнесу. Через значну конкуренцію у галузі перед власниками бізнесу постає проблема ефективного управління компаніями.

Метою дослідження є виявлення особливостей функціонування галузі для формування перспективної стратегії функціонування, прийняття ефективних управлінських рішень та підбір релевантних інструментів управління.

Результати дослідження. Туристичний бізнес у різних сферах відрізняється формою і, особливо, змістом операцій і способами їх здійснення. Характер турбізнесу зумовлює вид продуктів або послуг, які надає туристична організація. Вона може самостійно виробляти ці продукти (послуги) або перепродувати продукти (послуги) інших організацій споживачам, а також може тільки поєднувати виробників і споживачів туристичних продуктів і послуг.

Туристичний бізнес привабливий для підприємців з таких причин:

- невеликі стартові інвестиції;
- зростаючий попит на туристичні послуги;
- високий рівень рентабельності;
- мінімальний строк окупності витрат.

Туристичне підприємство в умовах ринкових відносин утворюється й успішно функціонує тільки тоді, коли наявне широке коло споживачів, клієнтів. Це дає можливість визначити одну з основних цілей підприємства – розширення кола клієнтів (туристів), які є об'єктивною основою подальшого існування підприємства. З погляду системного підходу до управління туристичним підприємством, суб'єктом управління виступає адміністративний персонал, керуючою підсистемою (об'єктом управління) – туристи, а також персонал анімаційної, технічної та інших служб туристичного комплексу.

Туризм як об'єкт управління має низку властивих тільки йому особливостей, які багато в чому зумовлені специфікою галузі. Завдання менеджменту полягає в тому, щоб виявити такі особливості і в подальшому враховувати їх при управлінні туристичними підприємствами й організаціями.

Процес управління туристичним підприємством здійснюється через виконання взаємопов'язаних функцій планування, організації, мотивації, які реалізуються при виконанні певних завдань.

Виконання функцій планування (а саме стратегічного планування) починається з визначення місії туристичного підприємства, яка відображає: загальний характер потреб, які задовольняє підприємство; загальну характеристику споживачів; характер продукції або послуг підприємства; основні конкурентні переваги підприємства; організаційну культуру.

Ефективність управління туристичним підприємством багато в чому залежить від здатності системи управління адаптуватися до змін параметрів зовнішнього та внутрішнього середовища, а також до появи нових можливостей. Функція контролю у сполученні з діями зворотного зв'язку дозволяє здійснювати управління як процес, який знаходиться у постійному русі та вдосконаленні.

Отже, для сучасного управління туристичним підприємством характерні:

- стабільне прагнення до підвищення ефективності бізнесу в цілому;
- широка господарська самостійність, яка забезпечує свободу прийняття рішень тим, хто несе відповідальність за кінцеві результати функціонування підприємства на ринку;
- постійне корегування цілей і програм у залежності від стану ринку, змін зовнішнього середовища;
- орієнтацію на досягнення запланованого кінцевого результату діяльності підприємства;
- використання сучасної інформаційної бази для багатоваріантних розрахунків при прийнятті управлінських рішень;
- зміна функцій планування – від поточного до перспективного;
- наголошення на всіх основних факторах поліпшення діяльності підприємства;
- максимальне використання інформаційних технологій та продуктів для оптимізації діяльності та обґрунтованості управлінських рішень.

Особливістю сучасного управління є те, що однією з головних його функцій стає підприємницька діяльність. Підприємництво перетворюється в ядро управління. Успішна підприємницька діяльність неможлива, якщо на підприємстві не впроваджуються нововведення.

Висновки. Отже, проаналізувавши всі вищенаведені особливості управління туристичними компаніями можна зробити висновок про те, що в сучасних умовах туристичний бізнес стрімко розвивається на світовому ринку, це дає йому змогу бути найрентабельнішою сферою світового господарства. Основними функціями які необхідні для управління туристичним підприємством є: планування, організація та мотивація. Також для ефективного управління компанії важливо вміти пристосовуватись до змін зовнішнього і внутрішнього середовища, та до появ нових можливостей. Таким чином, чітко визначені цілі та завдання підприємства з урахуванням особливостей сучасного управління сприятимуть його ефективній діяльності.

Джерела та література

1. Туристичне підприємництво та ефективність його діяльності. URL: https://tourlib.net/books_ukr/shkola3-2.html
2. Чорненька Н. В. Організація туристичної індустрії: навч. посіб. Київ: Атіка. 2006. 264 с.

Звірко А. О. – студентка III курсу факультету економіки та управління

ВНУ імені Лесі Українки;

Матвійчук Н. М. – к. е. н., доцент кафедри фінансів ВНУ імені Лесі Українки

Економічні санкції щодо Російської Федерації: відключення російських банків від SWIFT

Постановка проблеми. Один із методів боротьби з агресією Російської Федерації – запровадження світовою спільнотою пакету економічних санкцій, серед яких відключення російських банків від SWIFT – міжнародної міжбанківської системи передавання безпечних платіжних повідомлень та здійснення платежів.

Мета дослідження – оцінка впливу відключення російських банків від SWIFT на економіку РФ.

Результати дослідження. Систему SWIFT використовують понад 11 тис. фінансових установ світу для полегшення транскордонних грошових переказів. При цьому користуватися нею можуть не лише підприємства та банки, але й фізичні особи. На кінець 2021 р. система опрацьовувала близько 30 мільйонів платіжних повідомлень на день на суму у трильйони доларів, або близько 10 млрд на рік. До системи підключені також всі російські банки, через які здійснюються розрахунки за експортно-імпортні операції.

Альтернативною заміною SWIFT є китайська система CIPS (може покривати розрахунки між російськими й китайськими банками та компаніями) та російська система передачі фінансових повідомлень СПФС (використовується переважно для внутрішньоросійських транзакцій). Остання була створена в 2014 р. на випадок відключення всіх російських банків від SWIFT через військову агресію щодо України, однак упродовж останніх років не була популярною при здійсненні розрахунків. Тому ці системи лише частково можуть замінити SWIFT, який сьогодні покриває 70 % платежів всередині Росії.

2 березня 2022 р. в рамках пакету санкцій Європейський Союз відключив від системи SWIFT сім російських банків, які пов'язані з фінансуванням воєнних дій в Україні ВТБ, «Открытие», «Новикомбанк», «Промсвязьбанк», «Россия», «Совкомбанк», ВЕБ («Внешэкономбанк»).

П'ятий пакет санкцій щодо РФ містив повну заборону на транзакції чотирьох основних російських банків, які представляють 23 % ринку в російському банківському секторі. Після скасування для них доступу до системи SWIFT активи цих банків тепер підлягають заморожуванню. Однак після запровадження санкцій підсанкційні Сбербанк, ВТБ, Альфа-банк та «Открытие» передають іноземні активи своїх клієнтів брокерам [1].

Отже, на жаль, повністю банківську систему Російської Федерації від SWIFT не відключено. Через такі системно важливі російські банки як «Сбербанк» і «Газпромбанк», які лишилися поза санкціями, досі проходять основні розрахунки з Росією за газ і нафту. Тому Євросоюз не наважився накласти санкції на них, щоб не допустити подальше зростання й так досить високих цін на газ і нафту. Тобто на цей час не можна говорити про повне відключення Росії від SWIFT, якого очікували від західних країн. Так, ця санкція має репутаційний характер, може підірвати стабільність невеликого переліку російських банків, але на експортний потенціал Росії суттєво не впливає.

Наприклад, «Газпром» зможе відкрити рахунок у будь-якому банку, на який не накладено санкції, і продовжуватиме приймати платежі від експорту газу.

Реальний вплив санкцій на економіку федерації відбудеться лише тоді, коли всю банківську систему буде відключено від SWIFT, як це відбулося у 2012 р. в Ірані, де такі кроки зумовили ускладнення міжбанківських платіжних операцій, підірвали можливість країни торгувати та обвалили експорт нафти удвічі. Він відновився лише у 2016 р., коли Іран пішов на поступки щодо ядерної програми і з нього зняли SWIFT-санкції.

У випадку повного відключення банківської системи Росії від SWIFT припиниться імпорт побутової техніки, продуктів харчування, комплектуючих тощо, з іншого боку, – разом з повним ембарго на нафту та газ, країна перестане отримувати надходження від експорту, за рахунок яких сьогодні тримається економіка агресора та фінансуються воєнні дії проти України. Саме на нафту і газ припадає половина російського експорту та близько 40 % доходів бюджету. Так, сьогодні внаслідок санкцій експорт Росії впав на 70 %, падіння ВВП складатиме 11 %, однак цього недостатньо, щоб за допомогою економічних санкцій припинити війну, адже країна має досить великий запас міцності у вигляді резервів та досить високих поточних надходжень від експорту енергоносіїв.

Тому Міністерство закордонних справ України неодноразово закликало включити до усіх пакетів санкцій проти РФ ембарго на російські газ і нафту та відключення від SWIFT усіх російських банків.

Висновки. В найближчому майбутньому подальші санкції щодо РФ мають бути спрямовані на встановлення таких обмежень, які не можна буде уникнути і які будуть дієвими, – повна відмова від купівлю російського газу і нафти та відключення всіх банків Росії від SWIFT. Однак в новому – шостому пакеті санкцій, також не передбачається повне відключення російських банків від SWIFT [2]. Натомість йдеться лише про санкції щодо Сбербанку (частка на ринку 37 %), на який з початку війни суттєвих санкцій накладено не було. Це свідчить про небажання багатьох владних політиків європейських країн запроваджувати санкції, які в тому числі негативно вплинуть на економічні інтереси цих країн.

Джерела та література

1. Санкції. Як світ карає Росію за вторгнення в Україну. URL: <https://ukrnationalism.com/publications/4594-sanktsii-proty-ahresora-diiut-treba-shche.html>

2. «Енергетичні питання» та нафта: в ЄС дещо розкрили зміст 6 пакета санкцій проти Росії. URL: https://economy.24tv.ua/energetichni-pitannya-nafta-yes-deshho-rozkrili-zmist-6-paketa_n1954480

Ілючок Д. Ю. – студент III курсу
Рівненського економіко-технологічного
фахового коледжу Національного університету
водного господарства та природокористування;
Рейнська В. Б. – к. е. н., доцент кафедри
комп'ютерних технологій та економічної
кібернетики Національного університету
водного господарства та природокористування

Інформаційні системи в маркетинговій діяльності підприємств

Постановка проблеми. Одним з ключових суб'єктів ринкової економіки є промислове підприємство, фінансовий успіх якого сьогодні, поряд із традиційним зниженням витрат виробництва, усе більше залежить від можливості збільшення продажів та розширення і сегментування споживацького загалу, що забезпечується виробництвом товару зростаючої якості або товару з новими унікальними споживчими властивостями. Реалізація зазначених завдань вимагає вдосконалення маркетингової діяльності суб'єктів підприємництва, шляхом впровадження у практику програм комплексного інформаційного забезпечення.

Метою дослідження є аналіз використання інформаційних систем в управлінні маркетинговою діяльністю підприємств

Результати дослідження. Вибір тих чи інших програмних засобів під час маркетингових досліджень переважно залежить від мети та завдання дослідження, кваліфікації працівників, що їх здійснюють, наявності необхідного програмного забезпечення. Інформаційні системи такого типу створені відповідно до потреб корпоративних об'єднань. Це, насамперед, CRM-система «Парус – Менеджмент та Маркетинг» (розробник – корпорація «Парус»); «PDS Маркетинг» (розробник – компанія PDSL td Україна); «Marketing Analytic 4.0» (розробник – група компаній «Вперед»); комплексні CRM проекти «Terrasoft» (розробник – група компаній «Terrasoft») та інші.

Існуючі МІС реалізують в основному функції збору, зберігання і подання інформації про клієнтів, постачальників, дилерів, конкурентів, дозволяють вести моніторинг ринку, накопичують комерційну інформацію, ведуть бази даних контрагентів, здійснюють контроль діяльності продавців. Деякі з них (МІС «Marketing Expert» і МІС «БЕСТ-Маркетинг») дозволяють реалізувати методи стратегічного менеджменту (SWOT-аналіз) [3, 113–120].

Порівняльна характеристика окремих маркетингових інформаційних систем наведена у табл. 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика окремих маркетингових інформаційних систем

Назва системи	Розробник	Можливості
1	2	3
DeloPro	Розробник «Ксиком Софт» (Україна), головний офіс знаходиться в м. Києві	Модуль управління маркетингом надає наступні можливості: введення інформації про товари та типові послуги; канали збуту; аналіз ринку рекламних послуг; планування рекламних кампаній; аналіз ефективності рекламних вкладень; збір та обробка незалежних відгуків; ведення досьє на конкурентів та на товари-аналоги; аналіз ринку пропозицій та управління ціновою політикою; реєстрація продажу, облік реклаमाцій, гарантій; маркетинговий аналіз збуту в розрізі каналів збуту, окремих товарів, груп товарів, регіонів тощо
Галактика ERP	Розробник «Галактика» (РФ), представництва та офіси знаходяться в Україні, Казахстані та Білорусі	Контур управління взаємовідносинами з клієнтами забезпечує підтримку діяльності маркетингового відділу, відділу збуту, а саме створення надійної маркетингової інформації про клієнтів підприємства, рекламних фірма, конкурентів, товари і т. п. У нього входять модулі «Клієнт» і «Рекламна компанія»
SAP, SAP R3	Розробник «SAP AG» (Німеччина), офіси і представництва в Європі	Надає повний набір інструментів для задоволення потреб клієнта в будь-який момент циклу взаємодії з клієнтом: від появи нового клієнта в базі даних і багатоканальних продажів до процесу замовлення продукту і додаткових послуг клієнту

1	2	3
Парус ERP.	Розробник Компанія «Парус» (Україна), головний офіс знаходяться в м. Києві	Являє собою самостійний модуль у складі комплексної системи автоматизації малим і середнім бізнесом. Це дозволяє в комплексі з додатковими модулями вирішувати управлінські завдання: бухгалтерського та податкового обліку, реалізації товарів і послуг, обліку складських запасів, нарахування заробітної плати, кадрового обліку та рекрутингу
Microsoft Dynamics AX	Виробник «Microsoft» (США), представництва знаходяться в м. Києві та в м. Харкові, Microsoft є практично у всіх країнах	Модуль управління продажами дає можливість отримувати досить точну картину роботи комерційних підрозділів і правильно ставити перед ними завдання, а маркетинговий модуль

* Джерело: систематизовано на основі [3, 113–120; 2].

Висновки. Інформаційне забезпечення маркетингового управління підприємств полягає у визначенні потреб в інформації, її одержанні та у своєчасному наданні для прийняття керівних рішень. Можна вважати аксіомою тезу про те, що розробка та впровадження елементів маркетингових інформаційних систем у виробничу діяльність будь-якого підприємства забезпечить йому оперативний контроль процесу розвитку ринку і, відповідно, якісну перевагу над конкурентами.

Джерела та література

1. Київська К. І. Аналіз сучасних підходів до створення інформаційних систем маркетингу підприємств. *Технічні науки*. 2018. № 10. С. 24–27.
2. Кіпоренко С. С. Використання інформаційних систем в управлінні маркетинговою діяльністю підприємств. 2019. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2019/172.pdf
3. Крижко О. В., Дарчук В. Г. Інформаційні системи в маркетинговій діяльності. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2016. С. 113–120.
4. Скомороха І. Ю. Використання інтернет-технологій у маркетингу. *Маркетинг в умовах розвитку цифрових технологій*. 2018. С. 462.

Калініна З. А. – студентка IV курсу
будівельного факультету Київського
національного університету будівництва і
архітектури;

Івахненко І. С. – д. е. н., професор кафедри
менеджменту в будівництві Київського
національного університету будівництва і
архітектури

Формування індивідуального механізму іміджевої діяльності підприємства під час адаптації до конкурентного середовища

Постановка проблем. В умовах конкурентної ринкової економіки набуває гостроти питання іміджу підприємства. Сильний імідж – необхідна умова для досягнення фірмою стійкого та довготривалого ділового успіху. У сучасній системі ринкових відносин життя фірми визначається не тільки тим, що та як вона робить, але й тим, що про неї думають інші люди. Для успішного формування іміджу, окрім суто управлінських зусиль, необхідне цілеспрямоване формування суспільної думки, а в практичній діяльності – і спирання на цю думку.

На сьогоднішній день все більше фірм і організацій визнають, що від ступеня ефективності спілкування з різноманітними аудиторіями, залежить їх комерційний результат. Паблік рілейшнз як один із важливих факторів отримання високих результатів у бізнесі за рахунок досягнення взаєморозуміння, що засновано на правді та повній поінформованості, сприяє формуванню достойного іміджу компанії, допомагає уникнути шкідливих слухів і предвзятостей, а також підвищити якість забезпечення сукупних ринкових запитів споживачів.

Метою дослідження є визначення складників, інструментів і засобів, що впливають на формування, підтримку і просування позитивного іміджу підприємства у конкурентному середовищі.

Результати дослідження. Формування позитивного іміджу підприємства – це складний і багатоаспектний процес, якому на практиці відповідають різні підходи та засоби. Кожен із розглянутих підходів не є досконалим і потребує залучення інформації та використання прийомів та інструментів інших. Крім того, при створенні іміджу необхідно враховувати особливості виду діяльності підприємств та

потреби цільових груп. Тобто, комбінування різних підходів, з урахуванням запитів споживачів, інвесторів та постачальників, життєвого циклу продукції та підприємства, є резервом їх удосконалення. Менеджмент підприємства для створення та підвищення іміджу повинен чітко усвідомлювати, що цим мають займатися професіонали, адже лише вони здатні враховувати потреби різних цільових груп [5].

Діяльність у ринковому середовищі вимагає прийняття управлінських рішень від керівництва щодо збільшення обсягів виробництва продукції шляхом:

- більш ефективного використання ресурсів;
- пошуку шляхів зниження витрат на реалізацію;
- підвищення якості продукції;
- визначення та вивчення особливостей певних цільових ринків реалізації продукції [2].

Позитивний імідж підприємства забезпечує підвищення престижу та конкурентоспроможності, можливість виходу на нові ринки збуту, що супроводжується ростом соціального та економічного ефекту. Формування позитивного іміджу підприємства – це складний і багатоаспектний процес, якому на практиці відповідають різні підходи та засоби [1].

Для створення іміджу використовують такі інструменти як:

- позиціонування – розміщення підприємства у ринковому середовищі, зайняття певної позиції, яка відрізняється від позицій конкурентів;
- маніпуляція – переведення уваги з головного об'єкту на інший;
- міфологізація – створення міфу, в який підсвідомо бажає вірити цільова аудиторія і який практично не підлягає перевірці;
- емоціоналізація та візуалізація – подання емоційно цікавої, різноманітної інформації [3].

В умовах жорсткої конкурентної боротьби для ефективного управління підприємством існує необхідність постійного ресурсного обґрунтування можливостей суб'єкта господарювання: оцінювання наявного ресурсного потенціалу та якості його використання, а також оцінка можливого ресурсного потенціалу, який би дав змогу підвищити результативність діяльності підприємства, ключовими показниками якої є позитивна динаміка доходів та прибутковості.

Висновки. Узагальнюючи викладене вище, можна констатувати, що імідж підприємства являє собою сукупність асоціацій або вражень, які були цілеспрямовано або спонтанно сформовані у свідомості громадськості. Формування, підтримання та розвиток позитивного іміджу підприємства потребує виваженої, ґрунтовної, контрольованої діяльності щодо створення, закріплення та посилення. Позитивний імідж підприємства забезпечує підвищення престижу та конкурентоспроможності, можливість виходу на нові ринки збуту, що супроводжується ростом соціального та економічного ефекту.

Джерела та література

1. Ксьондз С., Яскал І., Мадей І. Концептуальні підходи до кількісного визначення іміджу підприємства. *Ефективна економіка*. 2013. № 3. С. 26–32.
2. Согачова О. В., Симоненко Е. С. Імідж організації як фактор і індикатор її конкурентоспроможності. *Молодой ученый*. 2014. № 19. С. 367–369.
3. Томилова М. Модель имиджа организации. *Менеджмент и менеджер*. 2007. № 9.
4. Химич І. Імідж як важливий показник діяльності підприємства у сучасних умовах розвитку корпоративної культури. *Економіка та держава*. 2009. № 2. С. 59–60.
5. Хомуленко Т. Б., Падафет Ю. Г., Скориніна О. В. Теоретичні та практичні аспекти дослідження іміджу/НДІ педагогіки та психології ім. В. О. Сухомлинського Харк. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. Харків: ВД «Інжек», 2005. 272 с.

Канаркін А. С. – студент І курсу Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Разумова Г. В. – д. е. н., доцент, професор кафедри аналітичної економіки та менеджменту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Оцінка державної регуляторної політики України

Постановка проблеми. На сьогодні підхід до виконання основних засад закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» можна визначити як формальний. Це призводить до таких негативних явищ, як: стри-

мування потоку інвестицій, зменшення можливостей суб'єктів господарської діяльності приймати участь у діяльності місцевого самоврядування. За таких умов підготовка нормативно-правових актів місцевої влади відбувається із суттєвими відхиленнями від норм законодавства, що спричиняє зниження якості таких документів.

Метою дослідження є оцінка рівня державної регуляторної політики України, визначення її переваг та недоліків.

Результати дослідження. Державна регуляторна політика України включає в себе відносини між державою, суб'єктами господарювання та регуляторними органами. Держава повинна створювати умови, регулювати діяльність суб'єктів господарювання забезпечуючи при цьому їх самостійність, незалежність, можливість вільно приймати господарські рішення, які не порушують існуюче законодавство. Державним органом, який реалізує принципи та норми державної регуляторної політики, є Державна регуляторна служба України, до основних функцій якої входить [1]:

- забезпечення реалізації єдиної державної політики з питання державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності;
- впровадження заходів у відповідності до законодавства України стосовно захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарювання, що були порушені через дії органів державного нагляду (контролю), органів ліцензування та дозвільних органів.

Державну регуляторну політику можна розглядати з трьох напрямів:

- з точки зору державно-управлінської діяльності;
- з правової точки зору;
- з економічної точки зору.

Представлені напрямки взаємопов'язані між собою, тому що управлінська діяльність держави здійснюється саме органами контролю, державою та регуляторною службою. Правове забезпечення надає можливість службам працювати на засадах законності та справедливості. З економічної точки зору, вона включає в себе діяльність всіх суб'єктів господарювання та показники їх діяльності – прибуток, інвестиції, ефективність, конкуренція тощо.

Проведене дослідження показало, що державна регуляторна політика не є досконалою, вона стикається з багатьма проблемами та викликами, які потрібно вирішувати на постійній основі. До основних проблем можна віднести такі: повільне поширення оцінки адміністра-

тивного навантаження регуляцій, не достатній рівень імплементації зарубіжного досвіду, низький рівень гнучкості та адаптивності до потреб сьогодення, формалізований підхід до прийнятих норм. Яскравим прикладом регуляторної політики є політика Сполучених Штатів Америки, де нормативно-правові акти, завдання і функції цієї політики реалізуються та впроваджуються. Також вартим уваги є досвід Японії, де основною регуляторною проблемою було надмірне регулювання й державне втручання в економіку, основний акцент було зроблено на зниження економічної ролі держави за допомогою дерегулювання [2].

Висновки. Підводячи підсумки дослідження слід зазначити, що негативним чинником, який впливає на державну регуляторну політику України, є високий рівень інфляції та формальний підхід до прийнятих законодавчих і нормативно-правових актів. Проте, незважаючи на представлені недоліки державна регуляторна політика впроваджується в країні, хоча й на недостатньо високому рівні. Важливим аспектом покращення поточної ситуації є аналіз закордонного досвіду та визначення можливості його імплементації в Україні. Також значущим є забезпечення гнучкості й адаптивності державної регуляторної політики, адже стан економіки, політики та інших сфер дуже швидко змінюються як у окремій країні, так і у всьому світі. Державна регуляторна політики повинна адаптуватися до цих змін і відповідати поточному стану розвитку країни.

Джерела та література

1. Державна регуляторна служба України. URL: http://www.drs.gov.ua/state_supervision/departament-pravovoyi-roboty-derzhavnogo-naglyadu-ta-kontrolyu
2. Комаха О. О. Проблеми регулювання розвитку малого та середнього бізнесу: досвід Японії та уроки для України. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2012. Вип. 5 (1). С. 36–39.
3. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15>
4. Разумова Г. В. Зарубіжний досвід розробки та реалізації регуляторної політики. *Ефективна економіка*. 2019. № 10. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.10.40>
5. Разумова Г. В. Регуляторна політика розвитку національної економіки: теорія, методологія та практика: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Київ: ІЕП НАН України, 2021. 40 с.

Караїм В. П. – студент V курсу
факультету економіки та управління
ВНУ імені Лесі Українки;

Милько І. П. – к. е. н., доцент кафедри
менеджменту та адміністрування
ВНУ імені Лесі Українки;

Караїм О. А. – к. е. н., доцент кафедри
екології та охорони навколишнього
середовища ВНУ імені Лесі Українки

Особливості оцінки впливу підприємства на довкілля за умови впровадження системи екологічного менеджменту

Постановка проблеми. Формування системи екологічного менеджменту на підприємстві попередньо вимагає ґрунтовної оцінки його впливу на довкілля, що потребує розроблення чіткої процедури її проведення.

Метою дослідження є вивчення особливостей оцінки впливу підприємства на довкілля за умови впровадження системи екологічного менеджменту.

Результати дослідження. Сутністю впливу підприємства на довкілля є будь які наслідки планованої його діяльності, зокрема, для безпечності життєдіяльності людей, флори, фауни, біорізноманіття, повітря, води, ґрунту, клімату, ландшафту, природоохоронних територій та об'єктів, історичних пам'яток й інших матеріальних об'єктів або для сукупності цих факторів, а також наслідки для об'єктів культурної спадщини або соціально-економічних умов, що є результатом зміни даних факторів [1].

Оцінка впливу на довкілля є процедурою, яка має чітко визначені етапи, обов'язки та права її суб'єктів. У зв'язку із цим Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» зосереджує свою увагу на регламентуванні процедурних аспектів оцінки впливу на довкілля планованої господарської діяльності підприємства. Високою є відповідальність при прийнятті рішення щодо господарської діяльності та проведення процедури її оцінки, оскільки така діяльність має або може мати значний вплив на довкілля. Метою оцінки впливу підприємства на довкілля є попередження шкоди довкіллю, забезпечення його охорони та раціонального використання, екологічної безпеки, відтворення природних ресурсів [2].

Критерії, за якими варто проводити оцінку впливу підприємства на довкілля подано у табл. 1.

Таблиця 1

Критерії оцінки впливу підприємства на довкілля

№ з/п	Критерії оцінки
1	Відомості щодо виробничої програми, виробничої потужності, обсягу випуску продукції, що виготовляється, або послуг, що надаються, виробництв та технологічного устаткування
2	Генеральний план
3	Відомості щодо санітарно-захисної зони
4	Відомості щодо сировини, хімікатів, паливно-мастильних матеріалів та інших матеріалів, що використовуються на підприємстві, їх зберігання та споживання
5	Відомості про район, де розташоване підприємство, умови навколишнього середовища
6	Відомості щодо стану забруднення атмосферного повітря
7	Відомості щодо виду та обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами
8	Оцінка впливу викидів забруднюючих речовин на стан забруднення атмосферного повітря здійснюється за даними результатів розрахунків розсіювання
9	Аналіз відповідності фактичних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами до встановлених нормативів на викиди
10	Пропозиції щодо дозволених обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами
11	Перелік заходів щодо скорочення викидів забруднюючих речовин
12	Заходи щодо здійснення контролю за дотриманням затверджених нормативів граничнодопустимих викидів забруднюючих речовин

Об'єктом нашого дослідження є ПП «Інтертрейд», яке спеціалізується на виготовленні виробів із бетону для будівництва, оптовій торгівлі будівельними матеріалами, санітарно-технічним обладнанням, деревиною та ін. На території підприємства є склади піску і щебеню. Під час завантаження та вивантаження цементу пневмотранспортом у атмосферне повітря надходить його пил. Також джерелами утворення забруднюючих речовин є приймальна ємність, дозатори, завантажувальний вузол, бетонозмішувач.

У результаті роботи підприємства в атмосферне повітря потрапляють: оксиди вуглецю, заліза, міді, нікелю, цинку, діазоту, марганець та його сполуки, свинець та його сполуки, хром та його сполуки, кремній, діоксиди вуглецю, сірки, кремнію, арсен, сірководень, ме-

тан, бензол, вуглеводні насичені C_{12} – C_{19} , НМЛОС, речовини у вигляді суспендованих твердих частинок недиференційованих за складом.

Особливе значення у процедурі оцінки впливу на довкілля має забезпечення умов дотримання встановлених нормативів за речовинами у вигляді твердих суспендованих частинок не диференційованих за складом 50 і 150 мг/м³, NO₂, СО, сірки діоксид, хром та його сполуки, заліза оксид, манган та його сполуки.

Для здійснення оцінки впливу підприємства будіндустрії на довкілля необхідно визначити концентрацію всіх забруднюючих речовин, на основі фактичних та розрахункових потужностей викиду, дослідити факт перевищення встановлених нормативів гранично допустимих викидів та вплив на забруднення атмосферного повітря, здоров'я людей та екологічну безпеку загалом. Визначивши значення критеріїв, що запропоновані в табл. 1, ми зможемо обґрунтувати доцільність впровадження системи екологічного менеджменту на підприємстві.

Висновки. Отож, результати оцінки впливу підприємства на довкілля за умови впровадження екологічного менеджменту є початковим етапом, який формує та приводить у рух ресурси підприємства для досягнення цілей у сфері раціонального природокористування, охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки.

Джерела та література

1. Волошина Н. О., Волошин О. Г. Оцінка впливу на довкілля: навч.-метод. посіб. для студ. спец. 101 Екологія. Київ, 2019. 150 с.
2. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2059-19>

Карпович Б. І. – студентка I курсу
факультету економіки та управління
ВНУ імені Лесі Українки;
Данилюк Т. І. – к. е. н., доцент кафедри
підприємництва та маркетингу
ВНУ імені Лесі Українки

Креативний маркетинг та креативна реклама

Постановка проблеми. Рекламна творчість – це свідома діяльність, спрямована на досягнення певних результатів для створення

бажаного логотипу. На відміну від креативної реклами, креативний маркетинг передбачає ретельне врахування ринкових умов. Деякі продукти слід рекламувати не за стандартними правилами, а оригінально. В основному. Надаючи споживачам оригінальні рішення, щоб спробувати його здивувати. Креативність – це оригінальна ідея, яка відрізняє продукт чи послугу від подібних товарів чи послуг. Це може допомогти компаніям досягти успіху. Творчий процес – це процес постійного вдосконалення, розвитку ідей, методів і методів дослідження, формування нестандартних рішень.

Мета дослідження полягає у розрізненні категорій креативний маркетинг та реклама.

Результати дослідження. Загострення конкуренції на товарних ринках, безперервне підвищення вимог до якості товарів і послуг, необхідність диференціації пропозиції продукції на ринку, уповільнення економічного зростання в багатьох регіонах ставить нові виклики для розвитку, розширення ринку збуту та підвищення конкурентоспроможності підприємств [1]. Коли справа доходить до креативного маркетингу, зазвичай існує лише хибний і вузький зв'язок із креативною рекламою [4]. Однак маркетинг давно став більш складним і комплексним.

Спочатку давайте подивимось, що потрібно для успішного продажу товарів: Покупці. Продукція, що відповідає потребам клієнтів. Реклама.

Іншими словами. Потрібно відповісти на три запитання: «Кому ми продаємо?», «Що ми продаємо?», «Як ми продаємо?» [2].

Ви можете писати чудові рекламні тексти. Які дійсно можуть продавати та збільшити прибуток компанії.

Давайте порівняємо креативний маркетинг та креативну рекламу.

Креативний маркетинг – маркетинговий метод, який оцінює потенційні ринки та розробляє нові й ефективні продукти для перетворення прихованих потреб у реальні функції. Креативний маркетинг «винайшов» конкретну форму та зміст маркетингової комунікації. Незважаючи на те, що креативний маркетинг є творчим, він має суворо дотримуватися обраної маркетингової стратегії.

Формування нестандартних маркетингових рішень включає кілька етапів: визначати проблеми в маркетинговій діяльності компанії; постановка маркетингових завдань для вирішення проблем та формування творчих завдань; створити різні варіанти досягнення маркетингових цілей і вибрати найкращий варіант; реалізувати та реалізову-

вати творче прийняття рішень; оцінювати та контролювати ефективність прийняття творчих рішень.

Креативна реклама – це «ключ розуму» вашої цільової аудиторії. Рекламна інформація має бути помітною. Без уваги людей неможливо уявити якісний розголос в Інтернеті. Найважливіше завдання реклами – привернути й утримати увагу споживачів.

Існує кілька основних етапів створення креативних оголошень: 1) аналіз ринку: рекламна креативність повинна бути актуальною і безпосередньо «вражати» ціль. Якщо ви не досліджували ринок і не розумієте, що хвилює вашу цільову аудиторію, зробити таку рекламу не можливо; 2) дослідження або розробка рекламних компаній: Ви не можете замовляти креативну рекламу, яка не відповідає всій маркетинговій діяльності компанії; 3) креативна рекламна творчість: Найскладніше – це творчість. Це має бути дуже провокаційним, але водночас ввічливим, тонким, але зрозумілим для всіх, не надто нав'язливим, але його можна продати; 4) дизайн: Сучасні користувачі Інтернету думають візуально – важливі для нього картинки, фотографії та яскраві дизайни; 5) рекламний креативний текст: дизайн дуже важливий, але текст все ще залишається ключовим інструментом для інформації та продажів. Креативний текст оголошення має бути грамотним, коротким, але яскравим і запам'ятовується [3].

На відміну від креативної реклами, креативний маркетинг передбачає ретельне врахування ринкових умов. У відділі маркетингу компанії розуміють, що як тільки переваги креативного маркетингу використовуються, усі комунікації необхідно перебудувати в логічний ланцюжок. Тоді – необхідно підтримувати налагоджений зв'язок протягом багатьох років. Тоді... Іншими словами, креативний маркетинг забезпечує бачення та управління на наступні десять років. Але середня тривалість «життя на одному місці» середньостатистичного маркетолога – 2 роки [5].

Креативний маркетинг є відносно дорогим, хоча деякі рекламні компанії можуть продавати креативну рекламу лише за цінами креативного маркетингу.

Багато компаній використовують креативну рекламу, оскільки креативний маркетинг ще не дуже розвинений, але вже має свої перспективи. Це новітні технології, які дозволяють швидше просувати продукти. На жаль, фахівці, які надають маркетингові послуги молодому українському ринку, рідко мають сміливість визнати, що креативний маркетинг важливіший за креативну рекламу.

Висновки. Факти довели, що послуги «креативного маркетингу», особливо ті, які надають українські рекламні компанії на український ринок, цілком доступні. Тому більшість компаній використовують креативний маркетинг. Це може допомогти їм більше, ніж креативна реклама. Але є ще деякі компанії, які не готові до новітніх маркетингових методів.

Джерела та література

1. Креативний маркетинг як засіб підвищення конкурентоспроможності компанії. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3806>
2. Світ маркетингу: реклама, яка здатна підмочити репутацію. URL: http://www.dut.edu.ua/ua/news-1-572-3544-svit-marketingu-reklama-yaka-zdatna-pidmochiti-reputaciyu_kafedra-marketingu
3. Креативна реклама. URL: <https://brander.ua/what-we-offer/digital-marketing/kreativna-reklama>
4. Що робить маркетинг креативним. URL: <https://uteka.ua/ua/publication/news-14-delovye-novosti-36-cto-delaet-marketing-kreativnym>
5. Що таке «креативний маркетинг». URL: <https://buromt.com.ua/uk/what-is-creative-marketing-ua/>

Когуц Ю. О. – студентка I курсу факультету економіки та управління

ВНУ імені Лесі Українки;

Шостак Л. В. – к. е. н., доцент кафедри

підприємництва та маркетингу

ВНУ імені Лесі Українки

Шляхи розвитку малого бізнесу в умовах економічної нестабільності

Постановка проблеми. Малий бізнес в ринковій економіці є провідним сектором, який визначає темп економічний розвиток країн, структуру ВВП та інші. В Україні малий бізнес залишається на малому рівні порівняно з іншими країнами. Причому саме ця категорія підприємств в першу чергу постраждали під час карантину та військових дій. В таких умовах малі підприємства не мали певну кількість ресурсів, щоб їхня робота була стабільною. Через такі умови ймовірно, що частина підприємств змушена буде закрити свій бізнес. Але поступово в окремих регіонах багато підприємств відновили свою роботу.

Мета дослідження – узагальнення наслідків економічної нестабільності на розвиток вітчизняного малого бізнесу.

Результати дослідження. Представники малого бізнесу є прискіпливими до зовнішніх змін, тому їм важко змиритись з ними. Більшість суб'єктів малого підприємства не застраховані, не мали достатніх коштів та резервів, щоб далі продовжити функціонування. Карантинні та військові обмеження стосувались здебільшого таких сфер, як торгівля, сфера послуг та інші. Меншого вплив отримали підприємці, які працюють із нехарчовими товарами, у сфері нерухомості, юридичних послуг тощо.

Вторгнення російських військ на територію нашої держави, і як наслідок виснажливі активні військові дії призвели до загострення економічної ситуації в Україні та дестабілізації більшості галузей національної економіки.

Проте, незважаючи на військовий стан, практично жодна із галузей не припинила свою діяльність. Звичайно, ті підприємства, що знаходяться на окупованих територіях не можуть в повній мірі працювати, але бізнес у Волинській, Рівненській, Львівській, Тернопільській, Чернівецькій, Одеській та інших областях, які в народі називають тилом, працюють на повні потужності та намагаються забезпечити усім необхідним як цивільне населення, так і потреби ЗСУ. Значна кількість підприємств переорієнтували свою діяльність під потреби армії.

Звичайно, що після перемоги над ворогом, а вона однозначно з кожним днем все ближча, в першу чергу прийдеться відбудовувати зруйновані населені пункти, відновлювати як цивільну, так і виробничу інфраструктуру. Європейські країни вже обговорюють план Маршала допомоги нашій державі, що свідчить про достойне фінансове забезпечення. Період відбудови буде досить складним, проте позитивним є той момент, що буде досить багато робочих місць і те населення яке працювало за кордоном, зможуть це робити в Україні.

На нашу думку, невеликі підприємства та підприємницькі структури у сфері будівництва, виготовлення будівельних матеріалів, логістичні компанії в силу своєї значущості будуть розвиватись досить швидкими та масштабними темпами. Чому саме малий бізнес? А тому що він більш мобільний та динамічний, краще і швидше враховує змінність потреб споживачів. Звичайно, для нарощення обсягів виробництва великі підприємства однозначно ефективніші, проте їм необхідний певний проміжок часу, щоб в на повні потужності запустити виробничі процеси.

Висновки. Таким чином, для розвитку малого бізнесу у післявоєнний період необхідно: розпочати акцентування ведення свого Інтернет-магазину; надавати послуги доставки; переорієнтовувати свою діяльність на першочергові потреби як населення, так і держави; розширення використання спектру ІТ-послуг та їх адаптація під потреби власного бізнесу.

У післявоєнний період роботи вистачить усім сферам національної економіки і так само завзято, як зараз наш народ став на захист своєї Батьківщини, ми повернемося на свої робочі місця і кожний у своєму напрямі будемо працювати на відбудову нашої держави.

Коломієць Д. В. – студентка V курсу факультету фінансів та обліку Державного торговельно-економічного університету;
Ромашко О. М. – к. е. н., доцент кафедри обліку та оподаткування Державного торговельно-економічного університету

Податкова медіація: сутність та значення

Постановка проблеми. Відносини між суб'єктами господарювання та з державою потребують нових підходів для ефективного врегулювання спорів та конфліктів. На сьогодні одним із перспективних напрямів вирішення податкових спорів є податкова медіація. Альтернативне вирішення таких спорів активно застосовується у вирішенні приватно-правових відносин на міжнародному рівні.

Мета дослідження. Дослідити сутність податкової медіації та її значення як інструменту для вирішення податкових спорів.

Результати дослідження. А. О. Соколов стверджує, що податкова медіація – це альтернативний спосіб класичного та формалізованого з'ясування і врахування фактичних та правових обставин справи, врегулювання спору за участю неупередженого посередника [3].

Метою податкової медіації є вибудовування партнерських відносин між державою та платниками податків, адже переговори – це найкращий спосіб досягти цього [4].

Медіація дає змогу індивідуального підходу до вирішення спору, з врахуванням всіх сторін спірної ситуації, незалежно від їх юридичного чи правового значення. Саме тому медіацію відносять до

альтернативних методів вирішення спорів [1]. До суб'єктів медіації відносять медіатора, сторони медіації та учасники медіації (табл. 1).

Таблиця 1

Сторони податкової медіації

Суб'єкт	Характеристика
Медіатор	Незалежна, нейтральна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію та не має повноважень щодо прийняття рішення по суті конфлікту (спору)
Сторони медіації	Фізичні, юридичні особи або групи осіб, які звернулися до медіатора (медіаторів) чи організації, що забезпечує проведення медіації, з метою врегулювання конфлікту (спору) між ними за допомогою медіації
Учасники медіації	Сторони медіації, медіатор (медіатори), особи, які за домовленістю сторін медіації залучені до процесу медіації, зокрема законні представники, захисники, перекладачі, експерти та інші особи

Джерело: розроблено автором на основі [2].

До основних принципів роботи медіатора відносять добровільність, нейтральність та конфіденційність (табл. 2).

Таблиця 2

Принципи роботи медіатора

Принцип	Характеристика
Добровільність	Медіація добровільний процес, заснований на прагненні сторін досягти чесної та справедливої угоди. Ніхто не може примусити платника податків скористатися медіацією
Нейтральність	Медіатор має виконувати свою роботу об'єктивно та чесно. Він повинен проводити медіацію тільки тих справ, в яких може залишатися неупередженим і справедливим
Конфіденційність	Процедура медіації є конфіденційною та проводиться без ведення протоколу. Застосування засобів технічної фіксації при проведенні процедури медіації є недопустимим

Джерело: розроблено автором на основі [4].

Застосування податкової медіації має як позитивні, так і негативні сторони (табл. 3).

Модель «податкової медіації» також має право на існування в нашій країні. У цьому випадку можливі три варіанти:

1) медіація може бути проведена приватно практикуючими медіаторами, або спеціалізованими організаціями;

2) проведення медіації може здійснюватися співробітниками суду, в тому числі суддями («медіація інкорпорована в судовий процес»), які отримали на це доручення, мають відповідну підготовку та навички;

3) створити медіаційні центри при кожному територіальному органі Державної фіскальної служби [1].

Таблиця 3

Позитивні та негативні фактори використання податкової медіації

Позитивні фактори	Негативні фактори
<ul style="list-style-type: none">– добровільність участі;– можливість поліпшення відносин;– економія часу та коштів для сторін;– неупереджений погляд на факти й обставини з боку третьої сторони;– мінімізація негативних наслідків для двох сторін.	<ul style="list-style-type: none">– недовіра сторін;– сумніви щодо ефективності проведення переговорів з податковим органом;– дискусії з приводу того, чи можна використовувати медіацію при врегулюванні податкових спорів;– збільшення витрат на підготовку переговорів, оплату праці посередників, судовий процес.

Джерело: розроблено автором на основі [4].

Ефективне запровадження медіації допомогло б державі відновлювати довіру платника податку до державних фіскальних органів, а фіскальним органам – вибудовувати партнерські відносини з платниками податків, швидко отримувати справедливі суми оподаткування до бюджету, а платникам податків – мати ефективний процес пошуку справедливого рішення на принципах паритетності сторін [1].

Висновки. Отже, податкова медіація виступає ефективним інструментом для вирішення податкових спорів. Медіація здатна допомагати сторонам досягати спільного розуміння у спірних питаннях та задовольняти потреби сторін. В кінцевому підсумку медіації обидві сторони отримують позитивний результат: держава отримує податкові надходження у короткі строки, платники податків уникають судової тяганини, фінансових та часових втрат.

Джерела та література

1. Панура Ю. В., Ярошук Я. В. Податкове консультування чи медіація при виборі оптимальної моделі консалтингу в Україні. *Оподаткування та економічна безпека держави в епоху діджиталізації: зб. матеріалів наук.-практ. круглого столу*. 2018. С. 215–218.
2. Проект Закону України «Про медіацію» від 19.05.2020 р. № 3504. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877
3. Соколов А. О. Податкова медіація в Україні: на межах адміністративного розсуду. *International scientific and practical conference (Lublin, October 30–31, 2020)*. Lublin, 2020. С. 280–284.
4. Шушакова І. К., Грабова І. Д., Дем'янова І. В. Податкова медіація як інструмент вирішення податкових спорів. *Бізнесінформ*. 2021. № 10. С. 318–325.

Коломієць Д. В. – студентка V курсу факультету фінансів та обліку Державного торговельно-економічного університету;
Семенова С. М. – к. е. н., доцент кафедри обліку та оподаткування Державного торговельно-економічного університету

Консолідована фінансова звітність за національними та міжнародними стандартами

Постановка проблеми. В сучасних умовах економіки все більше утворюється холдингових компаній, промислових груп, концернів та інших видів об'єднань, які є потужною ланкою для розвитку країни. Це дозволяє зменшити ризики та більш ефективно вести господарську діяльність.

Згідно чинного законодавства, підприємства можуть складати консолідовану фінансову звітність за національними або міжнародними стандартами. Тому доцільним є дослідження питань регулювання у вітчизняній та міжнародній сфері, а також формулювання спільних та відмінних рис.

Мета дослідження. Порівняти нормативно-правове регулювання консолідованої фінансової звітності та сформулювати спільні та відмінні риси.

Результати дослідження. Міжнародні та національні стандарти є важливою гілкою нормативно-правового регулювання консолідованої фінансової звітності. Національні стандарти бухгалтерського обліку розроблялися на основі та з урахуванням міжнародних стандартів, і тому НП(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність» містить низку положень та визначень відповідних за сутністю МСФЗ 10 «Консолідована фінансова звітність» [3; 4].

Відповідно до МСФЗ 10, консолідована фінансова звітність – це фінансова звітність групи, у якій активи, зобов'язання, власний капітал, дохід, витрати та потоки грошових коштів материнського підприємства та його дочірніх підприємств подаються як такі, що належать єдиному економічному суб'єкту господарювання [3]. У НП(С)БО 2 зазначається, що консолідована фінансова звітність – це фінансова звітність підприємства, яке здійснює контроль, та підприємств, які ним контролюються, як єдиної економічної одиниці [4].

Стандарти консолідованої фінансової звітності дають характеристику загального фінансового стану та спільного фінансового резуль-

тату. На основі такої інформації для користувачів формується чітке уявлення про перспективи інвестування в таку групу та її внесок у економічний розвиток країни.

Материнське підприємство складає та подає консолідовану фінансову звітність з використанням єдиної облікової політики для подібних операцій за схожих обставин для всієї групи підприємств. Якщо неможливо застосувати єдину облікову політику, то в примітках до такої звітності необхідно зазначити статті, до яких застосовувалася різна облікова політика [3; 4].

Склад консолідованої фінансової звітності за МСФЗ 10 та НП(С)БО 2 наведений у табл. 1.

Таблиця 1

Склад консолідованої фінансової звітності за МСФЗ 10 «Консолідована фінансова звітність» та НП(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність»

Критерії	МСФЗ 10 «Консолідована фінансова звітність»	НП(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність»
Склад консолідованої фінансової звітності	– консолідований звіт про фінансовий стан; – консолідований звіт про сукупні доходи; – консолідований звіт про рух грошових коштів; – консолідований звіт про зміни у власному капіталі; – примітки, що містять стислий виклад суттєвих облікових політик, та інші пояснювальні примітки; – фінансовий огляд, складений управлінським персоналом; – звіт про фінансовий стан на початок найраннього порівняльного попереднього періоду.	– консолідований баланс; – консолідований звіт про фінансові результати; – консолідований звіт про рух грошових коштів; – консолідований звіт про власний капітал; примітки; – консолідований звіт про управління.

Розроблено автором на основі: [3; 4].

Національні стандарти широко не розкривають сутність консолідації; визначення термінів щодо консолідованої фінансової звітності та процесів консолідації є не повним, немає інформації щодо контролю над витратами материнського підприємства над дочірнім, інвестиції, та інше. До переваг належить наявність переліку форм та статей, які маю бути у цих звітах [1; 2].

Міжнародні стандарти більш ширше розглядають консолідацію: включають звітність не тільки груп підприємств, але і окремо материнської компанії, розкривають облік за видами діяльності та інформацію про частки участі в інших суб'єктах господарювання. До недоліків належить відсутність чітко регламентованої форми та заборона використовувати інші назви для звітів [1; 2].

Висновки. Отже, нормативне регулювання консолідованої фінансової звітності знаходиться на етапі формування, тому господарські об'єднання можуть обирати свої стандарти. Варто зазначити, що більше переваг мають міжнародні стандарти фінансової звітності, адже їх методологічна частина більш описує фінансовий стан підприємств, незважаючи на виявлені недоліки.

Джерела та література

1. Бойчук У. І., Сторожук Т. М. Відмінності в національних та міжнародних стандартах щодо консолідованої фінансової звітності. *Розвиток бухгалтерського обліку та оподаткування в Україні: теорія, практика та професійна етика: зб. тез Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Ірпінь, 5–6 листоп. 2020 р.)*. Ірпінь, 2020. С. 25–27.
2. Гордієнко Т. В., Сторожук Т. М. Складання та подання консолідованої фінансової звітності. *Сучасний стан економіки, фінансів, обліку і права та їх основні проблеми: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 8 груд. 2020 р.)*. Полтава, 2020. С. 85–87.
3. Міжнародний стандарт фінансової звітності 10 «Консолідована фінансова звітність». *База даних «Законодавство України»/ВР України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_065
4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Консолідована фінансова звітність»: Наказ від 27.06.2013 р. № 628. *База даних «Законодавство України»/ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1223-13>

Комариця Л. П. – студентка IV курсу
факультету економіки і управління
ВНУ імені Лесі Українки

Садовська І. Б. – д. е. н., завідувач кафедри
обліку і оподаткування
ВНУ імені Лесі Українки

Управлінський облік в системі економічної безпеки підприємства

Постановка проблеми. На сучасному етапі економічного розвитку управлінський облік стає одним з найбільш дієвих інструментів

підприємства в забезпеченні економічної безпеки. Він дає можливість в значній мірі впливати на господарські процеси та їхні результати, стимулювати активність інвестування коштів. Саме управлінський облік дозволяє виявити зовнішні та внутрішні загрози економічної безпеки і розробити шляхи їх запобігання чи нейтралізації.

Мета дослідження. Розглянути особливості управлінського обліку в системі економічної безпеки підприємства. Сформулювати сутність управлінського обліку як інструмента економічної безпеки організації. Виокремити предмет, об'єкт та функції цього інструмента. Запропонувати етапи та підходи до формування організаційної структури системи управлінського обліку на підприємстві.

Результати дослідження. Зараз бухгалтерський управлінський облік є сполучною ланкою між обліковим процесом та управлінням і одночасно виступає особливою обліковою системою, що забезпечує отримання та постачання інформації, яка необхідна для ефективного функціонування системи управління підприємства з метою реалізації економічної безпеки.

Дослідженням управлінського обліку в сфері економічної безпеки займалися І. Н. Нестеренко, О. В. Демчук, О. Н. Безверха, Н. А. Баранова та ін.

Вони займалися пошуком шляхів оптимізації діяльності організацій та досліджували методи нівелювання економічних загроз із впровадженням системи управлінського обліку. Проте, багато аспектів залишаються розмитими, тому варто продовжити вивчати питання.

Управлінський облік – це впорядкована система збору та інтерпретації оперативної інформації про зміни в матеріальних, фінансових, енергетичних та інформаційних процесах, використовуваних менеджерами всередині компанії при формуванні управлінських рішень щодо оптимізації діяльності, обґрунтування вартості послуг та, зокрема, забезпечення економічної безпеки [1, 379].

З позиції економічної безпеки, предметом управлінського обліку є виробничо-господарська діяльність економічного суб'єкта.

До об'єктів управлінського обліку в цій сфері належать витрати, внутрішнє ціноутворення, внутрішня звітність та бюджетування.

Ціллю ведення управлінського обліку є підготовка й подання менеджерам організації повної, своєчасної та достовірної інформації для прийняття управлінських рішень [1, 381]. Така інформація буде корисною для налагодження ефективної діяльності всіх ланок підприємства.

Таким чином, відокремлення значення управлінського обліку з позиції підтримання економічної безпеки дозволяє нам виявляти залежність функції цього інструмента від базових функцій управління. Тобто, можна сказати, що функції управлінського обліку у сфері економічної безпеки поділяються на:

- функції, що забезпечують організацію інформаційних потоків. До них належать надання інформації, аналіз та планування;
- функції, що сприяють підтриманню інформаційних потоків. До них відносяться координація, мотивація та контроль [2, 225].

Для того щоб спроектувати належним чином та запровадити систему управлінського обліку та економічної безпеки в суб'єкті господарської діяльності знадобиться не тільки багато зусиль, але й достатня кількість часу, тому що залежно від розмірів організації результат може і не з'явитися в найкоротші терміни. Окрім того, в ході запровадження такої системи, результатам накопиченої інформації можуть знадобитися зміни у вибраній стратегії [2, 227]. Також важливим кроком при проектуванні є бюджетування для конкретних структурних підрозділів.

Можна розглянути такі етапи формування системи:

- прийняття рішення про встановлення системи управлінського обліку;
- проведення бізнес-діагностики економічного суб'єкта;
- вдосконалення організаційної структури компанії;
- розробка фінансової структури;
- створення інформаційної бази;
- побудова системи управління витратами;
- побудова системи управлінської звітності;
- розробка класифікаторів управлінського обліку;
- встановлення системи внутрішнього контролю;
- створення системи мотивації персоналу [3, 110].

Висновки. Для ефективної та успішної роботи підприємства необхідна всебічна спрямованість на його захист. Процес забезпечення економічної безпеки повинен включати своєчасний аналіз, прогнозування та виявлення ризиків, усунення загроз, ліквідацію наслідків і компенсацію втрат. Важливо відзначити, що це має бути безперервний процес, заснований на постійному ефективному управлінню інформацією та оцінці ситуації. Необхідно грамотно підходити до кожної ланки, що становить єдину систему забезпечення еконо-

мічної безпеки, чітко формулювати поставлені завдання, вміти аналітично прогнозувати можливі ризики та зміни зовнішнього та внутрішнього середовища на базі управлінського обліку.

Джерела та література

1. Нестеренко І. Н. Вплив управлінського обліку на економічну безпеку підприємства. *Сучасні тенденції в державному управлінні, економіці, політиці, праві: зб. матеріалів доп. учасн. Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених.* 2019. С. 379–383.
2. Безверха О. Н., Губа І. І., Ковальова К. А. Економічна безпека підприємства: сутність та фактори. *Економічні науки: наук. журн.* 2020. № 108 (4). С. 220–231.
3. Демчук О. В., Баранова Н. А. Економічна безпека підприємства, алгоритм та способи її формування. *Вісн. Керчен. держ. морського технол. ун-ту.* 2019. № 1. С. 108–116.

Комар-Стаховська К. П. – студентка І курсу
факультету економіки та управління

ВНУ імені Лесі Українки;

Стащук О. В. – д. е. н., професор, завідувач
кафедри фінансів ВНУ імені Лесі Українки

Фінансування закладів охорони здоров'я до та під час пандемії

Постановка проблеми. Система охорони здоров'я – це важлива сфера соціально-економічного життя країни. Вона є показником якості життя громадян та сталого економічного розвитку. Під час пандемії система потребує особливої допомоги, тому що майже повністю залежить від державного бюджетного фінансування. У зв'язку з даними умовами було змінено підхід у фінансуванні закладів охорони здоров'я. Зміни забезпечують можливість рівного доступу до медичної допомоги та відносно нескладний механізм фінансування системи охорони здоров'я. Запроваджено надання фінансової допомоги працівникам медичних закладів, збільшення видатків на охорону здоров'я. Пандемія збільшила затребуваність населення у системі охорони здоров'я, тим самим збільшила ступінь важливості даної теми.

Результати дослідження. Останні роки за час реформування органи місцевого самоврядування постійно вживали заходів щодо покращення матеріально-технічного забезпечення медичних закладів. Однак пандемія COVID-19, недостатній рівень фінансування Програми медичних гарантій у 2020 р., занижені тарифи на медичні послуги повністю виснажили місцеві бюджети. Перші місяці пандемія стримувалася виключно органами місцевого самоврядування і медична сфера отримувала фінансування за рахунок того, що необхідні кошти знімалися з інших напрямів: освіти, соціального захисту тощо [1]. Щоб подолати поширення коронавірусу необхідні матеріальні і технічні ресурси в обсягах, що перевищують можливості регіонів. Вирішення усіх проблемних питань охорони здоров'я в умовах надзвичайної ситуації вимагають концентрації зусиль і потребують колосальних витрат, які є непосильними для місцевих бюджетів. 8 квітня 2020 р. Уряд ухвалив зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 5 лютого 2020 р. № 65 «Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2020 році». Ці зміни обумовлені тим, що запровадження заходів, спрямованих на запобігання виникнення і поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, потребують перегляду фінансування закладів охорони здоров'я [2]. У результаті чого було створено Фонд боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками.

На 2021 р. Міністерство охорони здоров'я подало бюджетний запит на суму 296 млрд грн [3]. «Ми подали у своєму бюджетному запиті у загальний бюджет фінансування на 296 млрд грн. На фінансування програми медичних гарантій, це кошти, які направляються на первинну медичну допомогу, «екстренку», високоспеціалізовану медичну допомогу, ми подали запит в розмірі 225 млрд грн. Спеціалісти МОЗу закладали в цю суму, зокрема, вартість ліків, які необхідні при лікуванні інфаркту, інсульту, при пологах, ліків, які необхідні екстренці, ми заклали справедливую заробітну плату наших фахівців. На цьому наголошував Президент України Володимир Зеленський, що саме справедлива зарплата медиків повинна стати одним із результатів реформи медицини» – зазначив міністр охорони здоров'я Максим Степанов. Ще міністр повідомив, що сума бюджетного запиту також передбачає фінансування заходів з протидії коронавірусній

хворобі, закупівлю відповідних вакцин [3]. Одним із аспектів бюджетного запиту є те, що МОЗ уже зробило певні кроки у напрямі підвищення зарплати лікарів: були запроваджені надбавки у розмірі 300 % до заробітної плати медпрацівників, які лікують хворих на COVID-19. Крім цього, з вересня запроваджені доплати для усіх медичних працівників, а саме 3500 грн – для лікарів, 2500 грн – для середнього медичного персоналу та 1250 грн – для молодшого медичного персоналу [4]. З 1 квітня 2021 р. почала діяти оновлена Програма медичних гарантій. Нею передбачено 35 пакетів медичних послуг, зокрема вакцинація проти коронавірусної хвороби. Порівняно з 2020 р. було збільшено фінансування на цілий ряд медичних послуг – гемодіаліз, онкологічне лікування, паліатив (мобільний та стаціонарний), медична реабілітація [5].

Висновки. Пандемія – це питання національної безпеки держави, а саме системи охорони здоров'я. Вона завдала неабиякий удар по економіці країни та це не має бути приводом для занепаду охорони здоров'я, а навпаки змусити владу покращувати та збільшувати систему фінансування, залучаючи усі можливі варіанти. Реформування системи охорони здоров'я не можливе без належного фінансування, а також збільшення людського капіталу, який дуже потрібен для нашої держави.

Джерела та література

1. АМУ: сьогодні вкрай важливо забезпечити безперервність медичних послуг та фінансування закладів охорони здоров'я. URL: <https://auc.org.ua/novyna/amu-sogodni-vkray-vazhlyvo-zabezpechyty-bezperervnist-medychnyh-poslug-ta-finansuvannya>
2. Уряд переглянув підходи до фінансування медичних закладів на період пандемії COVID-19. URL: <https://www.auc.org.ua/novyna/uryad-pereglyanuv-pidhody-do-finansuvannya-medychnyh-zakladiv-na-period-pandemiyi-covid-19>
3. МОЗ подало бюджетний запит на 2021 рік сумою 296 млрд грн. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/moz-podalo-bjudzhetnij-zapit-na-2021-rik-sumoju-296-mlrd-grn>
4. Максим Степанов: фінансування медицини у запропонованому МОЗ на 2021 рік обсязі дозволить реанімувати систему. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/maksim-stepanov-finansuvannja-medicini-u-zaproponovanomu-moz-na-2021-rik-obsjazi-dozvolit-reanimuvati-sistemu>
5. Максим Степанов: «У 2021 значно збільшено перелік медичних послуг та їх фінансування». URL: <https://moz.gov.ua/article/news/maksim-stepanov-u-2021-znachno-zbilsheno-perelik-medichnih-poslug-ta-ih-finansuvannja>

Копитець Н. Г. – к. е. н., провідний науковий співробітник Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки»;

Волошин В. М. – к. с.-г. н., завідувач відділу первинного та елітного насінництва Національного наукового центру «Інститут землеробства НААН»

Контроль за цінами на основні види м'яса в умовах воєнного стану

Постановка проблеми. Найгострішою і складною проблемою продовольчого забезпечення людства нині та в майбутньому і надалі залишається виробництво м'яса. [1]. М'ясо – це один із основних продуктів тваринництва, що представляють найбільший інтерес для розвитку людської популяції [2]. У глобальному контексті його значення полягає не тільки в його поживних властивостях, пов'язаними з внеском білка, жирів, вітамінів і мінералів [3], а й впливом його виробництва на навколишнє середовище.

Мета дослідження. Здійснити оцінку цінової ситуації на ринку м'яса за основними його видами (яловичина, тушка куряча та філе куряче, свинина і сало) до та в умовах воєнного стану.

Результати дослідження. В Україні простежується чітка тенденція щорічного підвищення цін на м'ясо птиці. Ціни на окремі види птиці та м'ясо птиці залежать від попиту на них, строків продажу та каналів збуту.

Основними факторами, які впливають на цінові коливання на внутрішньому ринку м'яса птиці є ціни на інші види м'яса (свинину, яловичину та телятину), зменшення пропозиції яловичини і телятини внаслідок скорочення поголів'я великої рогатої худоби та свиней через здорожчання кормів та часті спалахи вірусу африканської чуми у свиней; ціни на зернові культури та комбікорми; підвищення вартості ветеринарних препаратів та комунальних послуг, пально-мастильних матеріалів; підвищення рівня мінімальної заробітної плати громадян, вихід вітчизняних виробників на міжнародні ринки, і як наслідок, вирівнювання цін на вітчизняному ринку до рівні європейських [4].

Аналіз останніх даних Державної служби статистики України за лютий 2022 р. [5] свідчить, що поміж основних видів м'яса, найбіль-

ших змін зазнали середні споживчі ціни на яловичину. Зокрема, у лютому 2022 р. споживчі ціни на яловичину зросли на 6,3 % порівняно з січнем 2022 р. і становили 208,02 грн/кг. В цей час споживчі ціни на м'ясо птиці (тушку курячу та філе куряче) зросли на 1,0 % і відповідно становили 74,12 грн/кг та 123,63 грн/кг порівняно з січнем 2022 р. Споживча ціна на сало збільшилася на 2,4 % порівняно з січнем 2022 р. і складала 107,29 грн/кг. Варто відмітити, що в аналізованому періоді, відмічаємо незначне зниження споживчих цін на свинину до 123,50 грн/кг.

За даними моніторингу Держпродспоживслужби станом на 26 березня 2022 р. споживчі ціни на яловичину зменшилися на 10 % і становили 175,64 грн/кг, на свинину зросли на 13,6 % до 133,92 грн/кг, на м'ясо птиці зросли на 15,6 % до 83,8 грн/кг порівняно з цінами станом на 23 лютого 2022 р., тобто до початку війни та впровадження воєнного стану. Наразі у роздрібній мережі наявні всі види м'яса.

Із метою забезпечення безперебійної роботи підприємств в умовах воєнного стану Постановою Кабінету Міністрів України від 13 березня 2022 р. № 303 [6] було припинено проведення планових та позапланових заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду.

Державний нагляд (контроль) під час воєнного стану в Україні буде здійснюватися лише задля стримання зростання цін на соціально значущу продукцію, гарантуючи її доступність для населення та за наявності загрози, що має значний негативний вплив на права, законні інтереси, життя та здоров'я людини, захист навколишнього природного середовища та забезпечення безпеки держави.

До переліку таких товарів, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 р. № 223 увійшли: свинина, яловичина, птиця (тушки курячі), молоко, масло вершкове, сметана, яйця курячі та ін. [7].

Ціновий контроль дозволить стримати зростання цін на соціально значущу продукцію у період воєнного стану, гарантуючи їх доступність для населення.

Висновки. Здійснено оцінку цінової ситуації на ринку м'яса за основними його видами до початку війни та в умовах воєнного стану. Розглянуто та проаналізовано ряд нормативно-правових актів, що регулюють ціни на соціально значущу продукцію, до якої належить свинина, яловичина, птиця (тушки курячі).

Джерела та література

1. Копитець Н. Г., Волошин В. М. Ринок м'яса в умовах економічних трансформацій. *Gesellschaftsrechtliche Transformationen von wirtschaftlichen Systemen in den Zeiten der Neo-Industrialisierung. Kornieiev V. und andere: Collective monograph.* Verlag SWG imex GmbH, Nuremberg, Germany, 2020. P. 290–300.
2. Kopytets N. Hr., Voloshyn V. M. The role of households in beef production in Ukraine. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov. Series II: Forestry, Wood Industry, Agricultural Food Engineering.* 2021. Vol. 14 (63). № 2. P. 119–128.
3. Improving the nutritional and health benefits of beef lipids and their relationship to quality of meat/N. D. Skollan, D. Dannenberger, K. Nuremberg, et all. *Meat Science.* 2014. 97 (3). P. 384-394.
4. Quality of poultry meat as a basis of export potential of meat products/Yu. O. Lupenko, N. Hr. Kopytets, V. M. Voloshyn, O. M. Varchenko, K. O. Tkachenko. *IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science.* 2022. 949. 012020.
5. State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://ukrstat.gov.ua>
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2022 р. № 303 «Про припинення заходів державного контролю та державного ринкового нагляду в умовах правового режиму воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 р. № 223 «Про внесення зміни до Постанови Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1996 р. № 1548». URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

Корх Н. С. – студентка IV курсу факультету економіки та управління ВНУ імені Лесі Українки;
Борисюк О. В. – к. е. н., доцент кафедри фінансів ВНУ імені Лесі Українки

Особливості функціонування інститутів спільного інвестування в Україні

Постановка проблеми. На сьогодні проблема покриття дефіциту бюджетних коштів є однією з найбільших проблем України. В умовах воєнного стану інститути спільного інвестування (ІСІ) не мають можливості активно розвивати свою діяльність, проте під час відбудови економіки України основним інструментом, що надасть можливість забезпечити державі збільшення грошового обороту, а отже і вихід з економічної кризи – є інвестиції. В розвинутих країнах

саме ІСІ є основним джерелом акумуляції тимчасово вільних коштів населення та отримання прибутку, проте в Україні це не так.

Метою дослідження є визначення тенденцій розвитку ринку спільного інвестування в Україні та розробка рекомендацій щодо зростання ефективності їх функціонування.

Результати дослідження. Особливості розвитку та проблеми функціонування інститутів спільного інвестування досліджували у своїх працях такі вітчизняні вчені, як О. Дзюблюк, В. Корнєєва, Ю. Вергелюк, Л. Бражник, О. Дорошенко, Б. Пилипенко, В. Мороз та ін. Проте є потреба в подальшому науковому дослідженні питань щодо державного регулювання та підвищення інвестиційного потенціалу ІСІ в Україні.

Згідно з Законом України «Про інститути спільного інвестування» діяльність спільного інвестування – це діяльність, що реалізується для задоволення інтересів і за рахунок учасників інституту спільного інвестування, здійснюючи емісії цінних паперів ІСІ та має на меті одержання прибутку від вкладення засобів, що залучаються від їх розміщення у цінні папери інших емітентів, корпоративні права, нерухомість та інші активи [1, 32].

Особливостями інвестування через фонди спільного інвестування є такі [2, 95]:

- поєднання засобів учасників фонду дає змогу кожному інвестору взяти участь у вагомих проєктах та купувати дефіцитні активи;
- завдяки нарощенню значного обсягу грошових коштів у фонду виникає змога диверсифікувати портфель, що призводить до зниження ризиків інвестування;
- зростання обсягу активів сприяє зменшенню операційних витрат на один інвестований ресурс;
- наявність висококваліфікованого персоналу компаній з управління активами, що проводять вибір активів, виконують аналіз ринку, здійснюють управління інвестиційним портфелем.

Кількість інститутів спільного інвестування в Україні стрімко зростає, так протягом 2017-го – початку 2022 рр. – кількість ІСІ збільшилась на 581. Станом на 12.04.2022 р. кількість інститутів спільного інвестування в Україні становила 1748. Дослідження обсягу активів в управлінні ІСІ за період 2017–2021 рр., показало, що загальна чисельність активів зросла на 220 544,1 млн грн, що пояснюється збільшенням числа діючих ІСІ, а отже і учасників, що говорить в цілому про позитивну динаміку ринку спільного інвестування [3].

Важливим показником, що показує місце ІСІ в економіці України є співвідношення активів ІСІ України до ВВП. З табл. 1 бачимо, що ІСІ займають значне місце в економіці і становлять приблизно 1/10 ВВП України. Найбільше активів в співвідношенні до ВВП було зафіксовано в 2020 р. – 9,88 %, проте у країнах Західної Європи та США цей показник більший за 30 %.

Таблиця 1

Співвідношення активів ІСІ до ВВП України*

Показник	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Активи ІСІ, млрд грн	275,5	296,8	339,1	414,2	496,1
ВВП, млрд грн	2982,9	3558,7	3974,6	4194,1	5459,5
Відношення активів ІСІ до ВВП, %	9,24	8,34	8,53	9,88	9,1

* Джерело: побудовано автором за даними [3].

Найбільш успішними на ринку спільного інвестування у січні 2022 р. були такі фонди: «BCI», «УНІВЕР.УА/Ярослав Мудрий: Фонд Акцій», «ОТП Фонд Акцій», «Альтус-Депозит», «КІНТО-Казначейський», «ОТП Класичний» [3].

Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку було прийнято зміни до законодавчо-нормативних документів у напрямі регулювання діяльності ІСІ, окрім того НКЦПФР з 05.04.2022 р. розширила перелік військових облігацій, що дасть змогу збільшити інвестиції в Україні та підтримати економіку держави під час війни. Основними рекомендаціями для посилення ефективності діяльності ІСІ можна віднести: вдосконалення державного регулювання, проведення інформаційних заходів, які підвищать фінансову грамотність громадян, встановлення відповідальності менеджерів за збереження та проведення операцій з активами інвесторів, розширення спектру інвестиційних продуктів.

Висновки. Інститути спільного інвестування – інвестиційні фонди, що інвестують тимчасово вільні кошти в різні сфери економіки з метою отримання прибутку. Хоча основні показники діяльності мають позитивні тенденції, ІСІ стикаються з такими проблемами: низький рівень фінансової грамотності населення України, низький спектр інструментів на ринку, недосконалість нормативно-правового регулювання, довготривала процедура оформлення документів під час отримання цінних паперів тощо.

Джерела та література

1. Карлін М. І., Борисюк О. В. Управління державними фінансами: посібник. Луцьк: ПП Іванюк, 2013. 273 с.
2. Борисюк О. В., Дацюк-Томчук М. Б. Нові вектори розвитку фінансового ринку України в умовах цифрової економіки. *Екон. часоп. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі України*. 2019. № 2 (18). С. 95–101.
3. Українська асоціація інвестиційного бізнесу: веб-сайт. URL: <https://www.uaib.com.ua/analituaib/publ-ici-quart?date=2019-12-31>

Корх Н. С. – студентка IV курсу
факультету економіки та управління
ВНУ імені Лесі Українки;
Проць Н. В. – к. е. н., доцент кафедри
фінансів ВНУ імені Лесі Українки

**Формування місцевих бюджетів та напрями їх вдосконалення
в умовах децентралізації**

Постановка проблеми. Місцеві бюджети за своєю сутністю та призначенням є основою для соціально-економічного розвитку регіонів та територіальних громад. Ефективне використання коштів місцевих бюджетів забезпечує не тільки добробут територіальних громад, а й в цілому рівень благополуччя в країні. В Україні фінансова децентралізація створила умови для збільшення доходів місцевих бюджетів.

Метою дослідження є визначення напрямів удосконалення формування доходів місцевих бюджетів в умовах децентралізації фінансових ресурсів.

Результати дослідження. Дослідженням місцевих бюджетів займалися такі вітчизняні вчені як О. Вольська, О. Вінницька, В. Опарін, В. Кравченко, О. Кириленко, Є. Ковпанець, О. Тулай та ін. Проте питання збільшення доходної бази місцевих бюджетів на сьогодні залишається актуальним.

Бюджетним кодексом України визначено, що доходи бюджету – це податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України. Доходи бюджету класифікуються за такими розділами [1]: 1) податкові надходження – установлені законами України про оподаткування,

загальнодержавні та місцеві податки і збори; 2) неподаткові надходження – доходи від власності та підприємницької діяльності, адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності, інші неподаткові надходження; 3) доходи від операцій із капіталом; 4) трансфери (дотації та субвенції).

Проведений аналіз структури доходів місцевих бюджетів показує, що з 2019 р. найбільш питому частку в дохідній частині займають податкові надходження, що встановлені на місцевому рівні (табл. 1). Протягом 2017–2021 рр. спостерігається збільшення частки податкових надходжень на 19,3 %, що є позитивним явищем. Частка власних доходів місцевих бюджетів у 2021 р. сягнула позначки 59,71 %, проте місцеві податки і збори у їх складі займають тільки близько 30 %. Основним бюджетоутворюючим податком для місцевих бюджетів є загальнодержавний податок на доходи фізичних осіб, який займає близько 60 % у податкових надходженнях [2].

Таблиця 1

Структура доходів місцевих бюджетів України за 2017–2021 рр. (%)

Показник	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Зміна структури, %
Власні та закріплені доходи місцевих бюджетів, у т. ч.:	45,70	46,85	53,56	66	65,09	19,3
– податкові	40,03	41,34	48,27	60,57	59,71	19,68
– неподаткові	5,17	4,98	4,66	4,55	4,68	-0,49
– доходи від операцій з капіталом	0,37	0,38	0,52	0,74	0,60	0,23
– цільові фонди	0,12	0,12	0,11	0,14	0,10	-0,02
Міжбюджетні трансфери	54,29	53,15	46,44	33,97	34,91	-19,38
Усього	100	100	100	100	100	–

Джерело: складено автором на основі [2].

Неподаткові надходження у структурі доходів місцевих бюджетів займають незначну частку – близько 5 %. Тому необхідно посилити роль неподаткових надходжень, як альтернативи податковим, але без збільшення «тягаря» на пересічного громадянина. Також варто зазначити, що за досліджуваний період значно зменшився розмір міжбюджетних трансфертів – на 19,38 %. Таким чином, можна говорити про позитивну динаміку в структурі доходів та зростання автономності територіальних громад.

Незважаючи на позитивні зрушення у становленні та розвитку місцевого самоврядування більшість територіальних громад реально не мають можливості самостійно і в достатньому обсязі формувати доходи своїх бюджетів. Рівень фінансової незалежності місцевої влади невисокий, причиною цього є переважання делегованих повноважень над власними, залежність доходів місцевих бюджетів від міжбюджетних трансфертів з державного бюджету, незначна фіскальна роль місцевих податків і зборів.

З метою вдосконалення процесу формування доходів місцевих бюджетів необхідно провести ряд заходів [3]:

- переглянути склад доходів місцевих бюджетів. Оскільки ПДФО є основним джерелом доходів місцевих бюджетів, то доцільним є переведення даного податку до складу місцевих податків і зборів. Зменшення частки відрахувань від податку на прибуток підприємств та акцизного податку до державного бюджету дасть можливість збільшити власні надходження органів місцевого самоврядування і зменшити їх залежність від державного бюджету;

- сформувані заходи зменшення міжбюджетних трансфертів, які спрямовуються до місцевих бюджетів;

- удосконалити механізм міжбюджетного вирівнювання;

- розширити повноваження місцевих органів влади щодо формування дохідної частини місцевих бюджетів, зокрема дозволити встановлювати нові економічно обґрунтовані неподаткові платежі;

- забезпечити моніторинг та фінансовий контроль за використанням коштів місцевих бюджетів.

Висновки. Для ефективного формування доходів місцевих бюджетів необхідним є посилення ролі автономії місцевих бюджетів та створення результативної системи державного управління. Чітке розмежування повноважень між органами центральної влади та органами місцевого самоврядування повинне посприяти підвищенню відповідальності за прийняті ними управлінські рішення, зокрема щодо формування власних доходів місцевих бюджетів.

Джерела та література

1. Бюджетний кодекс України зі змінами та доповн. від 16.04.2010 р. URL: http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi_bin/laws/ (дата звернення: 08.04.2022).
2. Структура місцевих бюджетів. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2020&budgetType=LOCAL>
3. Вінницька О. А. Оцінка стану децентралізації місцевих бюджетів України. *Економіка України*. 2018. № 7. С. 59–75.

Кравчук Ю. О. – студентка IV курсу
факультету управління та економіки
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова;

Корюгін А. В. – к. е. н., доцент кафедри
менеджменту, фінансів, банківської справи
та страхування Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова

Характеристика внутрішнього середовища організації та його функціональних складових

Постановка проблеми. У наш час внутрішнє середовище можна сміливо назвати джерелом продуктивності організації, що є необхідним для її успішного функціонування. Воно є предметом обов'язкового аналізу для організації та складається з багатьох взаємопов'язаних складових, які безпосередньо впливають на її діяльність. Ці складові є основою розробки стратегії організації, впровадження планів та управлінських рішень, проведення оцінки ефективності діяльності організації в цілому та її працівників, виявлення можливих перспектив розвитку.

Мета дослідження. Розгляд внутрішнього середовища та його функціональних складових, їх впливу на організацію.

Результати дослідження. У науковій літературі виділяють безліч підходів, щодо визначенні поняття внутрішнього середовища організації. Розглянемо визначення різних авторів у табл. 1 та проаналізуємо їх.

Отже, можна зробити висновок, що деякі автори при визначенні поняття внутрішнього середовища акцентують увагу на системному підході [5], деякі на залежності внутрішнього середовища від зовнішнього [1], інші виокремлюють декілька видів чинників [4], а от наприклад В. Дикань розглядає сутність поняття внутрішнього середовища з позиції стратегічного управління [2].

Підсумувавши ці підходи можна сказати, що внутрішнє середовище організації – це всеохоплююча система організації, що складається з взаємопов'язаних складових, чинників, факторів та елементів, що безпосередньо впливають на діяльність організації.

Підходи до визначення внутрішнього середовища організації

Автор	Підходи до визначення поняття внутрішнього середовища
В. Дикань [2]	Сукупність чинників підприємства, які формують його довгострокову прибутковість і перебувають під безпосереднім контролем керівників та персоналу організації
Г. Осовська [4]	Головні внутрішні чинники, які варто поділити на «тверді» (до яких варто віднести: технологію устаткування, матеріали, енергію, вироби) та «м'які» – працівники, організаційну структуру управління, систему управління, методи управління
В. Гринчуцький [1]	Формується залежно від його місії і мети, яка багато в чому визначається зовнішнім середовищем ... складається з людей, техніки, технології, інформації, організації виробництва і управління тощо
М. Саєнко [5]	Підсистеми, елементи і фактори, що визначають внутрішній стан, можливість і, значною мірою ефективність діяльності підприємства, його сильні і слабкі сторони

На підстав аналізу наукових підходів можна зробити висновок, що до основних складових внутрішнього середовища організації відносять: мету (цілі), структуру, завдання, систему технологій, персонал.

Цілі – це конкретний кінцевий стан або очікуваний результат організації (групи), тобто те, заради чого створювалася організація. Для забезпечення досягнення поставлених цілей необхідно правильно координувати діяльність усіх елементів організації, а саме її персоналу, підрозділів [3]. З огляду на зазначені цілі організація розробляє свою функціональну структуру.

Структура організації – це взаємозв'язок різних рівнів управління та підрозділів, побудована у формі, яка допомагає досягати цілей якомога ефективніше. Структура містить горизонтальний та вертикальних розподіл праці, відповідно до того, як визначаються завдання для виконавців процесу.

Завдання – це встановлений перелік роботи, який повинен бути виконаний встановленою особою в обумовлені терміни. На основі рішення керівників про структуру, кожна посада передбачає ряд завдань, які мають виконуватися за певною технологією.

Технологія – містить у собі сукупність навичок, знань, обладнання, ресурсів, інструментів, що необхідні для виконання певних завдань та досягнення бажаних позитивних змін у діяльності організації. Це своєрідний засіб перетворення вхідних елементів, такі як матеріали, сировина, персонал у вихідні – продукти, вироби, послуги [3].

Найважливішою та найбільш складною складовою внутрішнього середовища виступають люди (персонал). Кожна особа характеризується певним рівнем навичок, знань, здібностей, має свої цінності та вподобання, по різному ставиться до виконання завдань, до керівництва та оточуючого середовища. Персонал – це основа кожної організації, без якої не можливе провадження будь якої діяльності фірми.

Висновки. Отже, підсумувавши можна зазначити, що внутрішнє середовище організації це багатокомпонентна система, що включає в себе ряд складових, які безпосередньо впливають на діяльність організації. Таким чином, для досягнення ефективного функціонування фірми у сучасних умовах необхідно постійно аналізувати внутрішнє середовище та відповідно до аналізу приймати необхідні управлінські рішення.

Джерела та література

1. Гринчуцький В. І., Карапетян Е. Т., Погріщук Б. В. Економіка підприємства: навч. посіб. Київ: Центр навч. л-ри, 2012. 304 с.
2. Стратегічне управління: навч. посіб./В. Л. Дикань, В. О. Зубенко, О. В. Маковоз та ін. Київ: Центр навч. л-ри, 2013. 272 с.
3. Козлова І. М., Костіна О. М. Чинники внутрішнього середовища стратегічного розвитку підприємства. *Національна економіка. Інтелект*. 2019. № 3. С. 60–66.
4. Осовська Г. В., Фіщук О. Л., Жалінська І. В. Стратегічний менеджмент: навч. посіб. Київ: Кондор, 2003. 196 с.
5. Саєнко М. Г. Стратегія підприємства: підручник. Тернопіль: Екон. думка, 2006. 390 с.

Крамнична С. В. – студентка III курсу
економічного факультету
ДонНУ імені Василя Стуса;
Поліщук О. Т. – к. е. н., доцент кафедри
обліку, аналізу і аудиту
ДонНУ імені Василя Стуса

Організація обліку розрахунків з контрагентами

Постановка проблеми. На сьогоднішній день питання розрахунків з контрагентами належить до невід’ємної частини господарської

діяльності підприємства. Адже, недосконалість розрахунків з контрагентами є причиною виникнення заборгованості, що є порушенням розрахункової дисципліни. При чому, вирішення проблеми є: налагодження організації обліку та ефективне управління зобов'язаннями.

Мета дослідження полягає в дослідженні організації обліку розрахунків з контрагентами, розгляд проблем та напрямів його вдосконалення.

Результати дослідження. Аналіз останніх досліджень й публікацій виявив, що багато науковців приділяють увагу питанню обліку з контрагентами в своїх працях, серед яких Ф. Ф. Бутинець, Г. В. Вла-сюк, М. А. Козоріз та ін.

Облік розрахунків з контрагентами регулюється певною норма-тивною базою. Зокрема, основними регламентуючими документами є: Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» та НП(С)БО 11 «Зобов'язання».

Контрагент являє собою фізичних чи юридичних осіб, які висту-пають однією зі сторін договору, укладеного з підприємством. До них можуть відноситись постачальники товарів чи послуг, підрядники, покупці та замовники. Дані домовленості мають за мету придбання в інших суб'єктів господарювання товарів (робіт, послуг), а також реалізації власної продукції (товарів, робіт, послуг) покупцям.

Всі розрахунки з дебіторами та кредиторами пов'язані з вхідними та вихідними потоками, тому облік розрахунків полягає у визначені сум заборгованості підприємства, оцінці й класифікації, що відобра-жається у фінансовій звітності (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація розрахунків з контрагентами [4]

Ознака	Види розрахунків
За способом групування в звітності	з покупцями і замовниками
	з постачальниками і підрядниками
	з дебіторами і кредиторами
За формою	грошові
	негрошові
За категорією контрагентів	з фізичними особами
	з юридичними особами
	з державою

Налагоджена робота та чіткий процес розрахунків з постачальни-ками і підрядниками є запорукою успіху в майбутньому та дозволить

уникнути різних проблем. Особлива увага приділяється погашенню заборгованості за розрахунками, адже це заборгованість на тривалі терміни її погашення, тому своєчасна перевірка розрахунків з контрагентами та попередження прострочення заборгованості є пріоритетом в організації обліку задля налагодження платіжної дисципліни.

Нажаль, на сьогоднішній день існують проблеми в обліку з покупцями та замовниками, серед яких найчастіше в практиці зустрічаються:

- недостатній контроль від керівництва;
- нехтування правилами перевірки документів;
- несвоєчасність інвентаризації рахунків.

Розділяючи думку колективу авторів Ф. Ф. Бутинець, Г. В. Власюк, М. А. Козоріз [5], для вирішення таких проблем вбачаємо розробку наступних заходів:

- скласти графік взаємозвірки документів;
- розумно організовувати надходження та внутрішній документообіг первинних та зведених документів;
- потрібна вдосконалена система обліку дебіторської заборгованості за рівнями класифікації та строками погашення;
- своєчасно виявляти прострочену заборгованість та вживати заходи щодо її погашення.

Тому важливо доцільно правильно вести облік взаєморозрахунків, де при автоматизованій системі розрахунків скорочуються витрати на здійснення цих процесів.

Висновки. Отже, співробітництво з контрагентами є обов'язковим елементом в роботі будь-якої виробничої установи. Тому визначну роль на підприємстві відіграє саме правильне ведення обліку розрахунків з підрядниками і постачальниками, де вчасне подання якісної інформації, за умови деталізованого аналітичного обліку, забезпечить формування інформаційного забезпечення необхідного для прийняття рішень та контролю заборгованості контрагентів.

Джерела та література

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 1999 р. № 40. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: Наказ Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text>
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання»: Наказ Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00#Text>

4. Іваніцький К. В., Візіренко С. В. Організація обліку розрахунків з контрагентами. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 23. С. 59–61.
5. Бутинець Ф. Ф., Власюк Г. В., Козоріз М. А. Шляхи удосконалення обліку розрахунків з контрагентами. *Економічна теорія та історія економічної думки*. 2015. С. 72–75.

Левковець Н. П. – к. е. н., доцент кафедри
фінанси, облік і аудит

Національного транспортного університету

Теоретико-методологічні засади діагностування банкрутства підприємства

На сьогоднішній день в умовах пандемії та складного стану економіки країни особливо гостро постає питання ефективного та успішного управління діяльністю підприємств, адже істотним є те, що серед підприємств, справи про банкрутство яких перебувають на розгляді, значний відсоток становлять такі, що тимчасово потрапили в скрутне становище. Нині в Україні спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості фінансово неспроможних підприємств. Неплатоспроможність підприємств, у свою чергу, є підставою для оголошення підприємства банкрутом. Відтак найбільше позовних заяв до арбітражних судів надходить у зв'язку з банкрутствами підприємств. Подолання проблеми банкрутства залежить від своєчасного виявлення загрози банкрутства на підприємстві та розроблення і впровадження відповідних антикризових заходів, що дадуть змогу подолати кризу, відновити ліквідність і платоспроможність та запобігти процедурі банкрутства і ліквідації підприємства.

Мета дослідження. Економічна стабільність підприємства покликана захищати суб'єкт господарювання від негативних наслідків фінансових криз та кризових явищ, що в основному є руйнівними для підприємства, в подальшому планується продовжити дослідження сутності економічної стабільності підприємства.

Результати дослідження. Поняття «банкрутство» з'явилась досить давно і в подальшій перспективі не зникне з життя соціуму, оскільки ця категорія сьогодні повністю сприймається як невід'ємна

складова суспільних відносин, побудованих крізь призму ринкової економіки [1].

В результаті проведеного дослідження можемо зробити висновок, що поняття «банкрутство» є доволі багатограним та досить неоднозначним. Різноманітність поглядів науковців зумовлена впливом чинників як зовнішнього, так і внутрішнього характеру, а наявність більшості з розглянутих трактувань відображає собою розуміння ступеня впливу того чи іншого фактора.

Представники економічної думки, надаючи смислового забарвлення терміну «банкрутство», базують своє мислення на уточнюючих категоріях, здебільшого зумовлених розвитком ринкової економіки та прояву її наслідків. Так, найчастіше ключовими позиціями у трактуванні банкрутства виступають: неспроможність (повністю ототожнюється з «банкрутством»), незадовільне становище суб'єкта господарювання, певна міра відповідальності, наслідок незадовільного управління, результат кризи, точка в життєвому циклі підприємства.

Що стосується правового аспекту поняття банкрутства, то у правовій літературі воно тісно пов'язане з «неспроможністю». Проаналізувавши позиції вчених, можна виділити три основних підходи. Так, згідно з першим, під неспроможністю розуміють заявлену боржником або визнану арбітражним судом неможливість задовольнити в повному обсязі вимоги кредиторів за грошовими зобов'язаннями та зобов'язання з виплати обов'язкових платежів, що призвело до застосування до боржника процедури зовнішнього управління з метою відновлення його платоспроможності, а під банкрутством – стан, що призвів до застосування до боржника процедури конкурсного проведення процесу з метою пропорційного задоволення вимог кредиторів у межах наявних активів боржника. Другий підхід полягає в тому, що терміни «банкрутство» і «неспроможність» вживаються як взаємозамінні, як синоніми. Прихильники третього підходу зазначають, що банкрутство – поняття виключно кримінально-правове, значною мірою обумовлене цивільно-правовою неспроможністю [1; 2].

Інститут банкрутства є одним з інструментів регулювання розвитку ринку. Саме ринок щоденно змушує одних власників поступатися місцем іншим, сильнішим конкурентам. Звільняючи ринок від банкрутів, держава захищає суб'єктів ринку від фінансових втрат, навмисного нанесення збитків. Процес банкрутства повинен бути спрямований на стимулювання розвитку бізнесу і зростання ефектив-

ності економіки, очищення ринку від недієздатних учасників, створення умов для відновлення бізнесу у випадку доцільності та бажання власників підприємств [1; 2].

Проведене дослідження свідчить про те, що у сучасній економічній літературі існує достатня кількість методів, моделей діагностики кризового стану та загрози банкрутства суб'єктам господарювання, що належать до двох агрегованих категорій – сформовані на базі оціночних показників і на основі економіко-математичних та статистичних моделей.

Висновки. Узагальнюючи підходи щодо сутності та видів фінансових криз і кризових явищ, причин їх виникнення та наслідків для підприємства, можна зробити висновок, наскільки складним, руйнівним, непередбачуваним та комплексним може бути їхній вплив на суб'єкт господарювання і економіку загалом. Відтак підприємствам, з метою забезпечення власної економічної стабільності, як запоруки подальшого успішного функціонування, доцільно приділяти достатньо уваги прогнозуванню можливих загроз, діагностиці криз і кризових явищ та застосуванню системи раннього попереджування та реагування.

Джерела та література

1. Войнаренко М. П., Троц І. В. Формування системи попередження, прогнозування і подолання банкрутства промислових підприємств. *Економіка: реалії часу: наук. журн.* 2015. № 4 (20). С. 272–278.
2. Городня Т. А., Явтуховська І. В. Діагностика фінансового стану підприємства. *Наук. вісн. НЛТУ України: зб. наук, пр.* 2013. Вип. 23.16. С. 207–211.

Левчук О. О. – магістрант І курсу факультету економіки та управління
ВНУ імені Лесі Українки;
Бортнік С. М. – к. е. н., доцент кафедри підприємництва і маркетингу
ВНУ імені Лесі Українки

Шляхи покращення управління інтелектуально-кадровим забезпеченням підприємства в сучасних умовах

Постановка проблеми. В умовах формування економіки знань, інформатизації суспільства, зростання конкуренції на внутрішніх та

зовнішніх ринках, збільшення рівня наукомісткості виробництва формується новітнє розуміння процесів використання факторів виробництва, і в першу чергу – праці, а саме – людського капіталу (соціального, комунікаційного, інтелектуального, кадрового). При цьому проблеми кадрового забезпечення діяльності підприємств активно досліджуються вітчизняними та зарубіжними науковцями: М. Портером, О. Віханським, М. Кругловим, Р. Фатхутдіновим, З. Шершньовою. Дослідженню формування та використання інтелектуального капіталу підприємства присвячені праці таких провідних учених як В. Базилевич, О. Вартанова, Б. Гейтс, П. Друкер, Л. Едвінсон, О. Кузьмін, Т. Стюарт, Л. Федулова та ін. Інтелектуально-кадрове забезпечення підприємств вимагає особливої уваги, тому що саме люди є рушієм інноватики, розвитку і поступу загалом. Проблемою при цьому є питання ефективного використання і управління інтелектуально-кадровим забезпеченням підприємств, оскільки інтереси підприємства і персоналу далеко не завжди є гармонізованими, а отже, потребують регулювання, взаємоузгодження і оптимізації заради загальних цілей розвитку.

Мета дослідження полягає у визначенні впливу інтелектуально-кадрового забезпечення на результативність діяльності підприємства.

Результати дослідження. Загальновідомо, що основою інноваційних змін на підприємстві є свідомі та цілеспрямовані дії людини, результатом яких є певні інновації. Тому основним джерелом розвитку економіки можна вважати належне кадрове забезпечення та результативне використання інтелектуального капіталу в управлінні діяльністю підприємства. На наш погляд, активізація використання інтелектуального капіталу в управлінні підприємства є засобом підвищення результативності діяльності та основою розвитку підприємств. Вітчизняні підприємства мають потребу у розробці науково обґрунтованих рекомендацій у сфері формування дієвих стратегій розвитку кадрового забезпечення, які б забезпечували виживання підприємств, їх здатність до саморозвитку, ефективне використання ресурсів, результативну практичну реалізацію діяльності.

Згідно прийнятого в наукових колах розуміння, для економіки знань рушійною силою прогресу є знання, які зосереджені насамперед в людському капіталі [1]. При цьому людину і її працю розглядають не як фактор виробництва, а більшою мірою як його творчу основу. Тому розвиток економіки полягає у розвитку та активізації використання інтелектуальних здібностей людини.

Категорія інтелектуально-кадрового забезпечення підприємства є достатньо складною і багатогранною, що викликає значну кількість дискусій у наукових дослідженнях. Під інтелектуально-кадровим забезпеченням слід розуміти поєднання висококваліфікованих фахівців, їх знань та навичок, провадження діяльності, що спрямована на створення і комерціалізацію резервів інтелектуальної, творчої та науково-дослідної діяльності з метою підвищення конкурентоспроможності підприємства [2]. Система інтелектуально-кадрового забезпечення може трактуватися як комплекс взаємопов'язаних елементів економічного, організаційно-правового характеру, а також заходів, що здійснюються керівництвом підприємства та спрямовані на досягнення цілей, формування і ефективного використання персоналу та інтелектуальних можливостей працівників, у тому числі синергетичних [1].

Отже, як бачимо, кадрове забезпечення, інтегруючись у кадрову політику, охоплює низку її найважливіших складових – залучення, відбір та наймання, підбір та розміщення, професійну орієнтацію та адаптацію персоналу, його мотивацію та стимулювання, професійне навчання, атестацію та просування по службі. Тому кадрове забезпечення потребує цілеспрямованого планування, організації, мотивації і контролю, тобто належного і ефективного управління.

Висновки. Отже, система інтелектуально-кадрового забезпечення індивідуальна для кожного підприємства, оскільки залежить від рівня забезпеченості персоналом, його якісно-кількісних характеристик, професійно-кваліфікаційного рівня, розвитку і особливостей господарської діяльності, її ефективності тощо. Відповідно до зазначеного інтелектуально-кадрове забезпечення чинить активний вплив на систему управління підприємством й на увесь його механізм функціонування, оскільки визначає його кадровий потенціал, його конкурентноздатність, рівень компетентності та професіоналізму тощо. При цьому слід брати до уваги, що належний рівень інтелектуально-кадрового забезпечення сам по собі не забезпечує високих кінцевих результатів господарювання підприємства. Важливою умовою його ефективного використання є оптимальне поєднання інтелектуальних та кадрових вимог до персоналу, контроль за ефективністю його використання, створення високої мотивації до діяльності, професійного та соціального розвитку, досягнення мобільності, тобто сумісність особистісних якостей працівників з мотиваційним меха-

нізмом підприємства. Виконання цієї умови забезпечує на практиці стійкі переваги, до яких науковці відносять утворення синергічних зв'язків, в результаті яких отримується більший ефект як від використання кадрового, так і від інтелектуального потенціалу підприємства.

Джерела та література

1. Бабій С. О. Інтелектуальне забезпечення процесів управління підприємством. *Економічний аналіз*. Тернопіль: ТДЕУ. 2011. Вип. 8 (2). С. 39–43.
2. Білорус Т. В. Система мотивації праці та її вплив на кадровий потенціал підприємства. *Вісн. Укр. держ. ун-ту водного госп-ва та природокористування*. Рівне, 2004. Вип. 2 (26). С. 178–182.

Літвін Т. М. – студентка VI курсу факультету економіки та управління
ВНУ імені Лесі Українки;
Фатенок-Ткачук А. О. – к. е. н., доцент
кафедри обліку та оподаткування
ВНУ імені Лесі Українки

Особливості облікового забезпечення міжнародних операцій підприємства

Постановка проблеми. Поряд з розвитком глобалізації, швидко зростають масштаби зовнішньоекономічних зв'язків, зростає кількість їх безпосередніх учасників, обновлюються та ускладнюються форми та види ЗЕД. Поряд з цими процесами у світі поширюється зближення та посилюється взаємодія облікового забезпечення міжнародних операцій підприємств з різних країн.

Мета дослідження – узагальнення особливостей облікового забезпечення міжнародних операцій підприємств.

Результати дослідження. В світовій обліковій практиці, на думку К. П. Болдовська, виникла проблема гармонізації облікових методик. Науковець вважає, що перепонами для широкого використання міжнародних стандартів фінансової звітності є нерівномірність економічного розвитку країн, політичні особливості, традиції та інші умови [1].

А. С. Колесніченко стверджує, що підготовка українськими підприємствами фінансової звітності у відповідності до МСФЗ являється

необхідною умовою для їхнього доступу до ресурсів світових фінансових ринків, а отже, це відкриває можливості для здійснення міжнародних операцій [2].

Форми і види ЗЕД багатогранні, їх специфічні особливості визначають склад об'єктів обліку і його методологію та методику. Суттєвий вплив на організацію бухгалтерського обліку чинить галузева приналежність форм і видів ЗЕД, яка визначається особливостями діяльності суб'єктів: їх статусом, спеціалізацією, величиною [2].

В цілому, бухгалтерський та податковий облік ЗЕД підприємства, на нашу думку, має виконувати наступні основні завдання:

- дотримання вимог валютного, митного та податкового законодавства і нормативних актів в області бухгалтерського обліку ЗЕД підприємств;
- розробка податкової та облікової політики з врахуванням особливостей ЗЕД;
- перевірка правильності виконання документального оформлення грошових, розрахункових та товарних операцій;
- реальна грошова оцінка операцій, виражених у іноземній валюті;
- своєчасне відображення операцій, пов'язаних з покупкою, продажем та конвертацією валюти, а також переоцінкою майна та зобов'язань в іноземну валюту у зв'язку зі зміною валютних курсів;
- ведення податкового обліку з врахуванням особливостей ЗЕД;
- калькулювання зовнішньо-торгівельної вартості імпортованих товарів, формування достовірної інформації про витрати на виробництво та продаж експортної продукції;
- формування достовірної інформації про об'єми зовнішньоекономічних операцій по експорту та імпорту; про дебіторську та кредиторську заборгованість;
- своєчасне та якісне формування фінансової, податкової та статистичної звітності про ЗЕД підприємства.

Висновки. Таким чином, розвиток міжнародних відносин в рамках глобалізації є одним із об'єктивних умов суттєвих змін в національних облікових системах різних країн світу, а також в українській системі бухгалтерського обліку та звітності, в т. ч. ЗЕД підприємства.

Джерела та література

1. Болдовська К. П. Особливості та складові облікового забезпечення міжнародних операцій суб'єктів господарювання. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 2. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1100/1057>

2. Колесніченко А. С. Організаційно-інституціональні аспекти обліку зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. *Ефективна економіка*. 2020. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7657>

Максименко І. В. – студент I курсу
факультету економіки та управління
ВНУ імені Лесі Українки;

Павлов К. В. – д. е. н., професор, завідувач
кафедри підприємництва та маркетингу
ВНУ імені Лесі Українки

Вплив COVID-19 на особливості ринку праці України

Постановка проблеми. COVID-19 це одна з найбільших пандемій за часів людства яка виникла наприкінці 2019 р. у китайському місці Ухань. Пандемія спричинила значних економічних, туристичних, соціальних втрат всім країнам світу. Економічні наслідки пандемії доволі великі і можуть стати ще більшими якщо цьому не запобігти.

Мета дослідження – виявити наслідки впливу пандемії на вітчизняний ринок праці.

Результати дослідження. З приходом пандемії COVID-19 уряд пішов на радикальні заходи щодо захисту здоров'я населення. Запровадивши суворий карантин у березні 2020 р. економіка світу поступово почала послаблюватися [2]. Головним фактором цього стало закриття підприємств, скорочення або припинення виробництва продукції, закриття розважальних закладів, закладів культури, освіти, харчування, що спричинило суттєве безробіття [3]. На рис. 1 показано як змінювався показник безробіття впродовж 2019–2021 рр.

На діаграмі показано у 2020 р. що рівень безробіття зріс у 1,5 раза та перевищив 10 % від загального населення України. Безробіття в Україні стрімко почало зростати у 2 кварталі 2020 р., із введенням суворого карантину. Якщо у 1 кварталі 2020 р. офіційно зареєстрованих безробітних в Україні було близько 349 тис. осіб (реальний же рівень в рази більший), то уже в перший місяць 2 кварталу цей показник сягнув 511 тис., пізніше цей показник скоротився до 450 тис. [1; 4]. З приходом 2020 р. події в Україні почала різко змінюватись. І вже в

квітні 2020 р. ситуація на ринку праці зазнала значного впливу внаслідок епідеміологічної кризи пов'язаною з пандемією COVID-19.

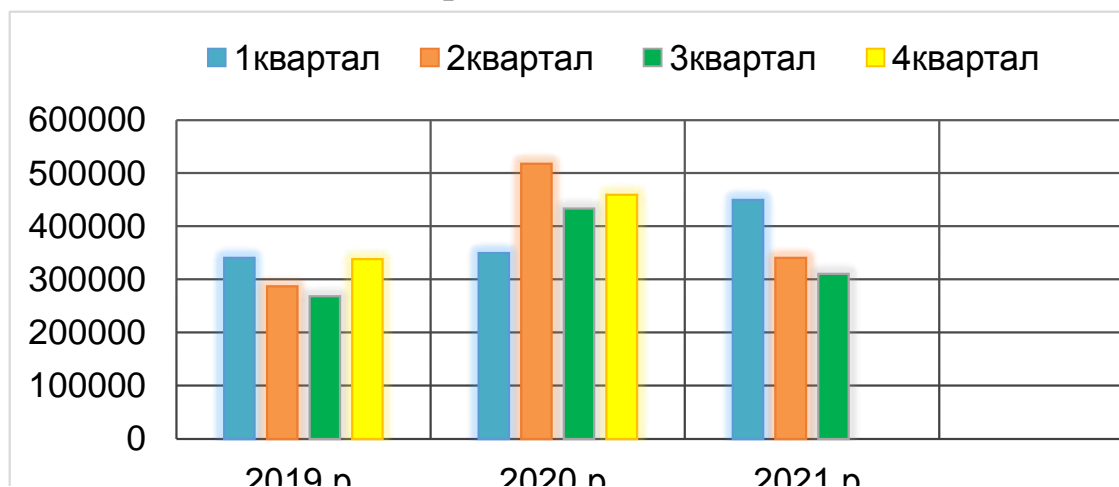

Рис. 1. Безробіття в Україні впродовж 2019–2021 рр.

Також COVID-19 спричинив низку ключових тенденцій на ринок праці України: *Різко збільшилась конкуренція на ринку праці.* Тобто стало збільшуватись кількість поданих резюме в 2–3 рази на відміну від 4 кварталу 2019 р. Також було скороченням персоналу на 10–15 %. Найбільше це припало на галузі ІТ сфери, менеджерів з продажу товарів, маркетингологів. *Досить швидка зміна напрямів.* Стали змінюватися пріоритети в спеціалістах з певної спеціальності, якщо одних спеціалістів потребували в 2 рази ніж раніше ті інших в 3 і більше. Наприклад на початку карантину найбільш затребуваними були медичні фахівці тоді попит на них різко зріс в 150–200 %. Також були затребувані працівники ІТ-сфери, оскільки світ перейшов на дистанційну форму роботи і була необхідність знайти працівників які зможуть підтримувати роботу в цьому режимі. *Максимальна оптимізація витрат.* Оскільки підприємства стикнулись з непростотою ситуацією в умовах карантину, то їм потрібно було зменшувати витрати на виробництво. Наприклад підприємства почали залучати у виробництво технічні обладнання, які посунули багатьох працівників з підприємства, що спричинило збільшення безробіття [1].

Для порівняння наведемо діаграму заробітних плат у різних сферах зайнятості до пандемії коронавірусу (2019 р.), в умовах пандемії (березень–липень 2020 р.) та у період виходу з карантину (липень 2020-го – червень 2021 р.) [1].

Як показано на діаграмі вплив пандемії відобразився на заробітній платі українців до пандемії середня заробітна плата становила

11 400, в період пандемії вона опустилася до 10 500, а у період виходу з пандемії вона перевищила передкарантинний показник (рис. 2).

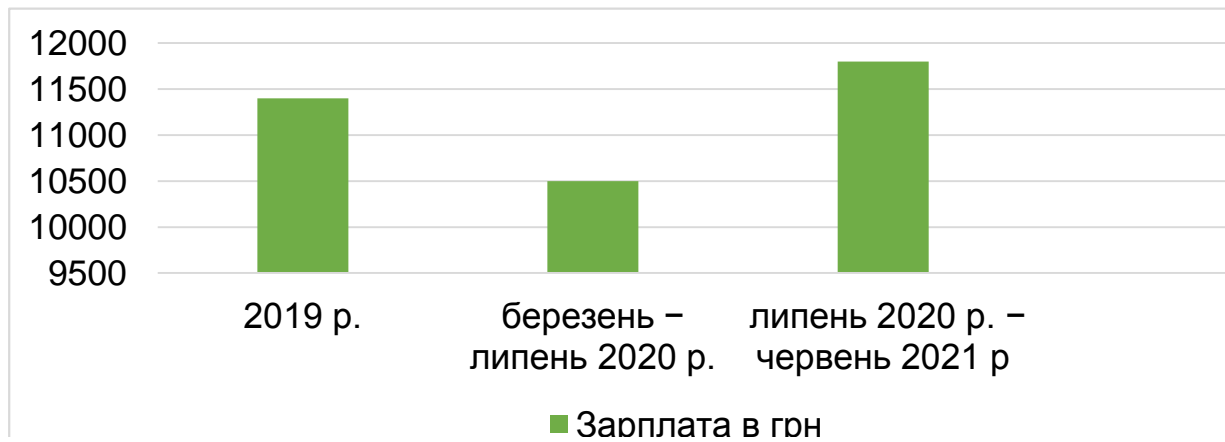

Рис. 2. Середня заробітна плата українців впродовж 2019–2021 рр.

Висновки. Отже, у підсумковому аналізі варто зазначити що пандемія COVID-19 яка виникла у 2020 р. завдала значних економічних втрат. Це відображують показники рівня безробіття та падіння ВВП. Світ був змушений шукати різні варіанти виходу з економічної кризи. Найбільше постраждав від пандемії COVID-19 ринок праці. У період пандемії значно збільшилася кількість безробіття яке перевищило показник у 10 % від загальної кількості населення. Значна кількість підприємств зіткнулась з непростю економічною ситуацією спричиненою пандемією коронавірусу. Тому підприємці змушувались зменшити витрати на заробітну плату тому скорочували заробітну плату, або взагалі скорочували персонал, що стало одним з головних факторів безробіття.

Джерела та література

1. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3104312-ak-pandemia-covid19-zminila-rinok-praci-v-ukraini.html> (дата звернення: 03.12.2021 р.).
2. Заволока Ю. М., Івко А. В., Сідненко М. В. Вплив рецесії, викликані пандемією COVID-19, на стан безробіття та ринок праці. *Агросвіт*. 2021. № 9–10. С. 53–57.
3. Водянка Л. Д., Тодорюк С. І., Тодоріко І. М. Вплив пандемії COVID-19 на стан ринку праці в Україні та світі. *Економіка & Держава*. 2021. № 10. С. 75–78.
4. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/2020/> (дата звернення: 05.12.2021 р.).
5. Шостак Л. В., Михальчук М. О. Соціальні гарантії як фінансовий чинник забезпечення рівня життя населення. *Інфраструктура ринку*. 2018. Вип. 17. С. 375–383.

Мельник І. О. – студентка І курсу факультету економіки та управління

ВНУ імені Лесі Українки;

Лялюк А. М. – к. е. н., доцент кафедри підприємництва та маркетингу

ВНУ імені Лесі Українки

Застосування сучасних моделей маркетингу та діяльності в туризмі

Постановка проблеми. Успіх та розвиток підприємства на ринку залежить не лише від базових факторів, а й від керованих та некеруваних маркетингових чинників. Вони допомагають створити економічно правильний продукт для цільової аудиторії, за допомогою сформованих маркетингових стратегій. Тому туристичні підприємства повинні використовувати маркетингову діяльність, для того щоб оцінити попит на їхні послуги. Сучасні моделі маркетингу спрямовані на підтримку фірми також контроль виробництва, розподілу, та продажу товарів цих підприємств.

Мета дослідження – вивчення особливостей маркетингових моделей у сфері туризму є розробка конкретних планів та їх реалізація.

Результати дослідження. Туризм є однією з найперспективніших галузей української економіки. Але для цього також потрібна сучасна маркетингова модель. Основною причиною поширення туристичного маркетингу є швидкий розвиток індустрії туризму, яка стала важливою галуззю економіки в багатьох країнах і основним джерелом доходу в деяких країнах. Поняття туристичного маркетингу розглядається багатьма вченими. Наприклад, Х. Криппендорф подає таке визначення туристичного маркетингу: «Туристичний маркетинг – це систематичні зміни та координація діяльності туристичних компаній, а також приватної та державної політики в сфері туризму. Мета таких змін полягає в тому, щоб найбільш повно задовольняти потреби певних груп споживачів, враховуючи при цьому можливості отримання відповідного прибутку» [1]. Маркетинг туристичних послуг можна визначити як низку заходів, пов'язаних з визначенням і розробкою туристичних продуктів, а також рекламні заходи, засновані на психологічних і соціальних факторах. Його слід

розглядати як задоволення потреб у дозвіллі окремих осіб і груп, наприклад, розваги., харчування та дозвілля. Туристичний маркетинг – це вивчення туристичного ринку, комплексно впливаючи на покупців, а їх вимоги полягають у забезпеченні туристичного продукту найвищої якості та служінні прибутковою системою для туристичних агентств.

Модель № 1 – підхід, який спрямований суто на продукцію та виробництво продукції. Діяльність моделі полягає у плануванні майбутніх товарів та вивчення уже існуючих. Отож це розробка концепцій для створення нового товару або удосконалення існуючого, враховуючи їх асортимент. Також увагу приділяють застарілому товару, якщо він не дає прибутку для підприємства його знімають з ринку та виробництва. **Модель № 2** – підхід, який спрямований лише на клієнта. Мета цієї моделі задовольнити потреби клієнта. Тому вона полягає в аналізі, як реальних, так і потенційних споживачів. Аналіз допомагає у дослідженні демографічних, економічних, соціальних, географічних та інших характеристик клієнта, який хоче придбати товар і також вивчає їхні потреби. **Модель № 3** – в цій моделі комунікація з клієнтом розглядається за допомогою мобільного зв'язку (Інтернет). Мета моделі полягає у формуванні попиту та збільшення збуту товару, за допомогою реклами.

Туристична реклама є непрямою сполучною ланкою між туристичним продуктом і споживачем. Вона впливає психологічно та соціокультурно на споживача, та закликає їх до певних дій. Однак цивілізована реклама – це не маніпулювання громадською думкою, а формування нагальних потреб саморозвитку людини. Реклама допомагає туристичним компаніям відкривати нові ринки, розширювати збут, підвищувати виручку та забезпечувати адекватну заробітну плату співробітникам і хорошу морально-психологічну атмосферу в колективі. Реклама також важлива для встановлення зворотного зв'язку з ринку для туристичних агентств. Це дозволяє контролювати просування туристичних послуг, коригувати діяльність з продажу, а також створювати та закріплювати стабільну систему переваг споживачів щодо певних туристичних продуктів [3].

В результаті застосування маркетингових моделей підприємство отримує: глибоко вивчений стан зовнішніх і внутрішніх факторів підприємства; інвестиційні можливості; збільшення цільової аудиторії;

збільшення попиту на продукт, який виробляє підприємство; власні збутові та агентські мережі.

Найголовніше, що використання маркетингових моделей призведе до максимізації прибутку та втілення намічених планів, а це головна мета кожного підприємства.

«Організація служби маркетингу за продуктовим принципом відрізняється від функціональної організації тим, що керівництво маркетингом тут відбувається по кожному туристичному продукту окремо» [2]. Ефективність організаційної структури, полягає в правильному виборі маркетингових служб. Необхідно оснастити цю службу висококваліфікованими спеціалістами, правильно розподілити між ними обов'язки, надати їм відповідні права, створити сприятливі умови для роботи. Кожен етап маркетингового контролю полягає в тому, щоб вчасно виявити всі проблеми, виявивши проблеми і процес відхилення від нормальних цілей, внести відповідні корективи в роботу підприємства, щоб наявні проблеми не переросли в кризу. Найважливішими типами контролю є контроль результатів і стратегічний контроль

Висновки. Отже, маркетинг є важливою частиною будь-якого бізнесу. Проблема маркетингової діяльності є особливо серйозною для компаній туристичної галузі, оскільки ринок туристичних послуг дуже нестабільний і сповнений життєвої сили. Проведення маркетингових досліджень та розробка високоякісної продукції, їх професійне просування на ринку сприяє реалізації мети корпоративної діяльності. Досягнення цілей є умовою успіху підприємства у сфері ринкових відносин.

Джерела та література

1. Будя О. П., Вертелева О. В. Інноваційні напрями розвитку маркетингу в сфері туризму і гостинності. *Зовнішня торгівля: право та економіка*. 2008. № 6. С. 142–149.
2. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: навч. посіб. Чернівці: Книга-XXI, 2003. 300 с.
3. Миронов Ю. Б. Використання маркетингу у сфері туризму. *Молодь і ринок*. 2002. № 1. С. 57–60.
4. Пасарюк З., Толстенцова А. Особливості маркетингу у сфері туризму. *Все о туризме: туристическая библиотека*. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/pasarjuk.htm

Миронюк І. М. – студентка II курсу інституту економіки і менеджменту Національного університету водного господарства та природокористування

Роль контент-менеджменту в системі управління сучасним бізнесом

Постановка проблеми. Сьогодні все більше представників бізнесу диверсифікують свою діяльність за допомогою мережі інтернет. Це забезпечує не тільки розширення клієнтської бази, а й допомагає працювати у складних умовах, таких як епідемія Covid-19 чи військові дії. Але далеко не всі підприємці вміють правильно організувати свою роботу в онлайн середовищі.

Метою дослідження є систематизація ролі та функцій контент-менеджменту як сучасного інструменту формування іміджу та просування бізнесу.

Результати дослідження. Контент-менеджмент – це підсистема загального менеджменту, яка дозволяє просувати організацію та її продукцію в інтернет-середовищі та сформувати її імідж шляхом створення та розповсюдження своєчасного релевантного контенту для цільової аудиторії.

Окрім цього, контент-менеджмент передбачає і управління проектами та командами, що створюють контент.

Ефективний менеджер веб-контенту повинен володіти багатьма технічними та міжособистісними навичками, оскільки його робота постійно переходить між бекендом веб-сайту та зустрічами з розробниками веб-сайтів, маркетинговими командами та керівниками.

До обов'язків контент-менеджера входить:

- перевірка наявного контенту на веб-сайті компанії на предмет презентації бренду, релевантності та оптимізації;
- дослідження конкурентів з метою пошуку «вузьких місць» у контенті та перспективних ключових слів;
- створення нової контент-стратегії, яка допоможе компанії досягти цілей щодо трафіку;
- просування та позиціонування бренду через профілі компанії в соціальних мережах;
- створення стратегії і тактики контент-менеджменту, планування контенту;

– створення нового контенту або керування командою фрілансерів і авторів для створення нового вмісту;

– контроль ефективності вмісту за допомогою онлайн-інструментів, таких як Google Analytics, Ahrefs та Google Search Console та ін.

Для ефективної роботи контент-менеджери зазвичай використовують спеціальні інструменти, зокрема, матрицю контенту та контент-план. Вони допомагають структурувати інформацію, виділяти головне та подавати в правильному вигляді у запланований час.

Висновки. Таким чином, управління контентом є надзвичайно важливою сферою, яка забезпечує активне просування бізнесу в інтернеті. А контент-менеджер є незамінним спеціалістом, що поєднує в собі усі необхідні навички для залучення нової аудиторії та для управління всіма процесами, які допоможуть ефективно працювати в онлайн середовищі.

Джерела та література

1. Хто такий контент-менеджер і як ним стати? URL: <https://para.school.ua/blog/content/kto-takoj-kontent-menedzher-i-kak-im-stat>
2. What Are Content Managers, and How Do You Become One? URL: <https://blog.hubspot.com/marketing/content-manager>

Мірко А. С. – студент I курсу факультету економіки та управління

ВНУ імені Лесі Українки;

Шостак Л. В. – к. е. н., доцент кафедри

підприємництва та маркетингу

ВНУ імені Лесі Українки

Ефективність використання маркетингових інтернет-стратегій

Постановка проблеми. У сучасному світі під впливом глобалізації збільшення кількості користувачів Інтернету є зміною маркетингової стратегії. Традиційні стратегії як ефективний засіб підвищення конкурентоспроможності підприємства поступово втрачають свою роль. Їх слід замінити стратегіями мережевого маркетингу. Проте в теорії маркетингу це питання досі не дуже зрозуміле.

Мета дослідження полягає у визначенні найбільш ефективних маркетингових інтернет-стратегій.

Результати дослідження. На цьому етапі цивілізованого розвитку інформація відіграє ключову роль у діяльності державних і державних інституцій та в житті кожного. На нашу думку, процес інформатизації розвивається настільки швидко і часто непередбачувано, що ми лише починаємо усвідомлювати його соціальні, соціальні, політичні, економічні, військові та інші можливі наслідки. Глобальна інформатизація призвела до створення єдиного світового інформаційного простору, в якому основна частина цього простору – люди, організації, країни накопичують, обробляють, зберігають і обмінюються інформацією. Інтернет-маркетинг вперше з'явився на початку 1990-х років, коли текстові веб-сайти почали публікувати інформацію про продукти. Через деякий час мережевий маркетинг перетворився на щось більше, ніж просто продаж інформаційних продуктів. Зараз продаються інформаційні простори, програмні продукти, бізнес-моделі та багато інших товарів і послуг. Такі компанії, як Google, Yahoo та MSN, зробили крок далі й сегментували ринок онлайн-реклами, надаючи місцеві рекламні послуги МСП. Віддача від інвестицій зростає, а вартість зменшується. Цей тип маркетингу став основою сучасного капіталізму, дозволяючи кожному, хто має ідею, продукт чи послугу, охопити якомога ширшу аудиторію. Термін «Інтернет-маркетинг» відноситься до теорії та методології маркетингу в середовищі Інтернет-гіпермедіа. Інтернет має унікальні характеристики, які значно відрізняються від традиційних маркетингових інструментів. Однією з основних характеристик Інтернет-середовища є його гіпермедійна природа, яка характеризується високою ефективністю подання та засвоєння інформації, що значно підвищує можливості маркетингу у зміцненні взаємовідносин між підприємствами та споживачами. Крім того, роль Інтернету не обмежується лише комунікаційними функціями, а також включає можливість проведення транзакцій, покупок і платежів, надаючи йому характеристики світового електронного ринку. Компанії, які переходять на сучасні комп'ютерні та Інтернет-технології, можуть отримати наступні переваги: покращення обслуговування клієнтів, рівень реакції, конкурентоспроможність продукції, покращення ділових відносин, зниження витрат, нові канали збуту, нові ринки та споживачі. XXI ст. – це епоха, коли традиційна реклама занепадає, а цифрова реклама

продовжує рости. Журнали, газети та інші «класичні» ЗМІ поступово втрачають інтерес з боку рекламодавців, які інвестують у Facebook, Google та Youtube.

Тривалий розвиток маркетингу та особливості його використання в різних країнах, різних галузях промисловості, різних компаніях привели до появи різних типів. Характеристики мережевого маркетингу полягають у тому, що спілкування між виробниками та споживачами є індивідуальним, зручністю процесу вибору та придбання товарів чи послуг, широким діапазоном можливостей надання споживачів необхідною інформацією, метою інформаційного впливу та споживачами. можливість встановлення постійних ділових відносин, вимірювання їхньої реакції на відповідні запити; створення інформаційних повідомлень є ефективним і може коригуватися відповідно до відповідей споживачів. «збирати повідомлення». Його суть полягає у використанні Інтернету для отримання маркетингової інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень. Ця стратегія зазвичай використовується в польових (опитування, інтерв'ю) і внутрішньо маркетингових дослідженнях (моніторинг ринку).

«Мінімізація витрат». Це маркетингова стратегія спілкування з клієнтами, яку можна представити у вигляді кроків. Першим кроком є ознайомлення з продуктом і, нарешті, продаж. Піднявшись на ці сходинки, користувачі переходять від роботи з сайтом до спілкування з співробітниками. Вартість офлайн-комунікації набагато вища, ніж вартість такого ж обсягу онлайн-спілкування.

Найдорожчий, але і найефективніший. Тому іноді важливо налагоджувати контакт з покупцями через Інтернет, а не зменшувати витрати. Основне завдання терміну «драбина зв'язку» – дати можливість потенційним клієнтам перейти з онлайн-до офлайн на початку драбини. Вартість роботи з клієнтами зростає, але це витрати на ефективне спілкування з клієнтами. Частка відвідувачів веб-сайту, які стають клієнтами, вища, ніж при застосуванні стратегії мережевого маркетингу «мінімізація витрат». Масштаби Рокуакі також розширюються, і продажі також ростуть. Клієнти стикаються з різними співробітниками компанії. Персональна стратегія «особистий продаж» підходить для ситуацій, коли технологія продукту складна, прийняття рішення про покупку займає багато часу і потрібна велика кількість ліцензій, а процес прийняття рішення про покупку вимагає довгих переговорів. «Перепродаж».

Висновки. Отже, переважна більшість стратегій інтернет-маркетингу спрямовані на збільшення цільового відвідування сайту та збільшення клієнтського сайту та його сторінок. Процес Інтернет-маркетингу починається з визначення комунікацій, які можна передати в Інтернет. Для всіх компаній стратегії мережевого маркетингу залежать від комунікаційних можливостей. Веб-сайт є основним елементом інтернет-маркетингу компанії. Він визначається відповідно до цілей компанії щодо комунікаційної діяльності в Інтернеті, структури та змісту сайту, модулів, що використовуються на сайті, та функціональних вимог. Структура та зміст веб-сайту залежать від цілей компанії щодо комунікаційної діяльності в Інтернеті.

Джерела та література

1. Романенко О. О. Види маркетингових інтернет-стратегій. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2014/No6/70-76.pdf>
2. Шпилик С. В. Інтернет як ефективний маркетинговий інструмент сучасного підприємства. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/161834337.pdf>

Никончук Л. В. – студентка III курсу
факультету економіки та управління
ВНУ ім. Лесі Українки;

Єлісєєва Л. В. – д. е. н., професор кафедри
економіки та природокористування
ВНУ імені Лесі Українки

**Інноваційний економічний розвиток: основні напрями
та перспективи**

Постановка проблеми. У післявоєнний період у національній економіці зростатиме значення пошуку драйверів економічного розвитку, врахування яких дозволить відновити обсяг національного виробництва та підвищити рівень суспільного добробуту. Такий економічний розвиток має базуватися на використанні сучасних інноваційних технологій. У зв'язку з цим систематизація трендів розвитку інноваційних технологій та особливостей їх використання в світовій економіці, на нашу думку, є актуальним і своєчасним.

Мета дослідження полягає у розкритті та характеристиці ключових інноваційних технологій, які набувають поширення в світовій економіці.

Результат досліджень. Ще в 1940-х роках австрійський економіст Й. Шумпетер уперше охарактеризував особливості формування т.зв. інноваційних хвиль, які започатковують нові тренди в економічному розвитку [3]. В їх основі – інновації, які мають «руйнівний» вплив на вже існуючий економічний порядок. На нашу думку, до таких інновацій можна віднести розвиток штучного інтелекту, FinTech, 3D-друк тощо.

Одним із перспективних напрямів розвитку інноваційних технологій є поширення використання штучного інтелекту та платформ із голосовим управлінням. Технологи з NABстверджують, що їх застосування генерує нові можливості для бізнесу [1] та спричиняє зміни у виробничих процесах.

У 2020–2021 рр. в умовах розгортання пандемії поширення набули MedTech, EdTech, FashionTech та Advertising & Marketing. Наприклад, сьогодні FinTech є одним із найвідоміших фінансових інструментів, які допомагають населенню та бізнесу здійснювати онлайн-платежі, працювати з криптовалютою, інвестувати, надавати чи отримувати інші банківські послуги, хоча нещодавно даний вид послуг не користувався особливим попитом [5].

Важливою інновацією стало широке використання чат-ботів. Розробка чат-ботів давно є поширеним видом діяльності, проте наразі бізнес потребує їх удосконалення та написання нових програм. Їх застосування здатне скоротити витрати часу, кількість персоналу в службі підтримки, спростити систему фідбеків для клієнтів тощо.

Одним із способів поширення інноваційних технологій є розвиток стартапів. У 2021 р. чимало стартап-ідей були пов'язані з утилізацією сміття та будівництвом нового житла. У цьому контексті також цікавим стартапом став проєкт друку будинків на 3D-принтері. Так, у США за допомогою 3D-принтерів вже було споруджено кілька великих об'єктів, що доводить можливість застосування 3D-друку у будівництві. До недавнього часу в Україні набувала поширення модель «розумного будинку».

Наразі особливим інтересом великих компаній користуються сервіси, що допомагають контролювати дистанційну роботу співробітників, адже у нинішніх обставинах значна кількість фірм працює віддалено. Саме тому інноваційні розробки, пов'язані із розробкою хмарних сховищ даних, систем трекінгу і контролю за співробітниками, програм відеозв'язку, CRM-систем та програм для управління файлами, не втрачатимуть своєї актуальності [2].

Висновки. Отже, у післявоєнний період в Україні знову актуалізується необхідність цифровізації, поширення нововведень, розвитку стартап-ідей, які набувають поширення у світовій економіці та здатні позитивно впливати на бізнес, добробут населення та національну економіку в цілому.

Джерела та література

1. Інновації 2022 року: які технології отримають розвиток у поточному році. URL: <https://mediasat.info/2022/02/04/innovacii-2022-goda/>
2. Найкращі ідеї для стартапу в Україні в 2022 за версією InVenture. URL: <https://inventure.com.ua/analytics/articles/luchshie-idei-dlya-startapa-v-ukraine-v-2020-po-versii-inventure>
3. Поняття та види інновацій. Поняття інноваційної діяльності та її предмет. URL: <https://buklib.net/books/37223/>
4. Цифровізація: необхідність чи тренд. Досвід Fozzy Group та INTERTOP Ukraine в IT-трансформації (стаття від 19 січня 2022 р.). URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/01/19/681490/>
5. FinTech, MedTech, EdTech, RegTech та всі інші терміни, що закінчуються на “Tech”. URL: <https://www.uclfr.com/post/fintech-medtech-edtech-regtech-and-all-the-other-terms-ending-in-tech>

Павленко М. С. – студент III курсу
навчально-наукового інституту бізнесу,
економіки та менеджменту Сумського
державного університету;

Летуновська Н. Є. – к. е. н., доцент кафедри
маркетингу Сумського державного
університету

**Вплив COVID-19 на сферу електронно-комунікаційних
послуг**

Постановка проблеми. У глобальному вимірі одна з найбільших загроз для людства на сьогодні, що пов’язана зі зростанням смертності населення та негативним соціальним та економічним впливом, це епідемії. Хоча важкі епідемії трапляються рідко, масштаби їх наслідків впливають на світову економіку впродовж десятиліть. Зазначимо, що карантин у зв’язку з COVID-19 торкнувся майже всіх секторів українського та світового бізнесу. З цих позицій цікавим

кейсом є дослідження подій у сфері надання електронно-комунікаційних послуг, вплив на них COVID-19.

Мета дослідження – проаналізувати тенденції, що сформувалися в сфері діяльності провайдерів електронно-комунікаційних послуг на ринку України та в світі зокрема під впливом подій, що мають місце під час пандемії COVID-19.

Результати дослідження. Без сумніву, ринок електронної комерції почав свій стрімкий розвиток ще до початку пандемії COVID-19 у 2020 р. Проте саме під час неї значно зріс попит на інтернет-послуги та мобільний зв'язок. Так, за даними іспанської компанії «Telefonica» IP (Internet Protocol) і мобільний трафік даних збільшилися на 40 % і 50 % відповідно. Зростання трафіку даних від Zoom Video Communications у Таїланді становило 828 %, а використання відеоконференцій Skype – 215 % [1].

Збільшилася кількість відвідувачів платформи Zoom з грудня 2019-го по квітень 2020 р. в 30 разів, тобто від 10 млн користувачів до 300 млн відповідно. Це вказує на розвиток електронного формату комунікацій, зокрема це стосується онлайн-навчання партнерів з бізнесу. Загальний прибуток Zoom зріс із 330,5 млн дол. США до 622,7 млн дол. США на 2019–2020 рр. [2]. Під час пандемії послуги телемедицини показали високу ефективність. Наприклад, у Китаї з грудня 2019-го по січень 2020 р. кількість онлайн-медичних платформ зросла до 900 %.

Зміни з моменту оголошення карантину відбулися і в Україні. Попит на телекомунікаційні послуги компаній також зріс. Так, у Microsoft Teams за перші два місяці карантину з'явилося 12 млн нових користувачів, а кількість користувачів Google Hangouts Meet щодня зростає на 60 %, що пов'язано переважно з необхідністю організації віддаленої роботи. Зростаюча залежність від хмарних сервісів та зусиль з модернізації інфраструктури стимулює попит на керовані ІТ-послуги, такі як ІТ-консалтинг, системна інтеграція, розробка програмного забезпечення на замовлення, ІТ-аутсорсинг, ІТ-підтримка, технології хмарних обчислень, кібербезпека та інноваційні бізнес-моделі. Очікується, що ринок ІТ-послуг зафіксує CAGR (середньорічний темп зростання у складних відсотках) приблизно на 8,87 % упродовж прогнозованого періоду [3].

Висновки. Отже, найближчим часом основним негативним ризиком для ринку електронно-комунікаційних послуг залишається те, що

вплив коронавірусу буде тривалішим та інтенсивнішим, ніж очікувалося. Розуміння і дотримання поточних тенденцій сприяє не тільки розвитку існуючих можливостей зростання компаній, а й виникненню нових, завдяки яким компанії не лише збережуть, а й підвищать свої конкурентні переваги.

Джерела та література

1. E-commerce, trade and the COVID-19 pandemic. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/ecommerce_report_e.pdf
2. The World Bank Group. World Development Indicators. WBG, 2020. URL: <https://data.worldbank.org>
3. Zoom revenue and usage statistics. URL: <https://www.businessofapps.com/data/zoom-statistics/>

Павлишин І. Ю. – студент І курсу факультету економіки та управління
ВНУ імені Лесі Українки;

Стащук О. В. – д. е. н., професор, завідувач
кафедри фінансів ВНУ імені Лесі Українки

Проблеми соціального захисту населення в Україні

Постановка проблеми. Потреби соціального захисту населення спричинена рядом обставин, які на сьогоднішній день мають місце в українському суспільстві. Проблема соціального захисту є актуальна, потрібно надати більше уваги розгляду соціальної сфери.

Мета дослідження – формування головних проблем соціального захисту й також можливість їх вирішення.

Результати дослідження. На даний момент в Україні прогресує процес старіння нації, пенсіонери переважають за робочий народ. В Україні понад 11 млн пенсіонерів, а це одна четверта населення. Кожен шостий громадян перетнув 63-річний рубіж. Експерти зі Світового банку, у найближчі 12 років кількість людей які будуть працездатні в Україні скоротяться на 14 %. З часом будь-хто без розбору платник податків буде вимушений витратити кошти на тих хто не працює. Вже багато людей пенсійного віку не зможуть дозволити нормальне харчування, комунальні платежі й ліки. З оцінки Державної служби статистики України, станом на 1 січня 2020 р.

чисельність поточного населення України становила 41,9 млн осіб. З порівнянням: в 1990 р. Кількість населення становила 51,8 мільйон, що на 10 млн осіб більше. Отже, за останні 30 років населення скоротилося на 19 %. Така жахлива статистика є ще одним доказом що соціальна політика дотримана неналежно [1].

В Україні є корупція, масово спостерігається розкрадання державних коштів. Надія українців на кращу владу є невиправданою, утрачена надія на краще. Український народ, не заслуговує жити в найбіднішій країні у Європі.

Найбільшою соціальною проблемою, від чого залежить соціальний захист, є збільшення рівня безробіття, що є загрозою несприятливим соціальним наслідком. За підсумками 2020 р., рівень безробіття становив 9–10 % (1,8 млн безробітних). З даних Фонду загальнообов'язкового державного страхування на випадок безробіття, населення яке не має постійної роботи, становив близько 4,5 млн осіб [2].

Висновки. На сьогоднішні реалії соціальний захист населення розвивляється в рамках розвитку ринкових відносин, глобалізація економічного та громадського життя, коли реалії населення змінюють старі та спрацьовані. Рисом даного періоду є повільний розвиток стандартів правового регулювання та нормативної бази в повсякденних потребах суспільства. Євроінтеграція України потребує розвитку соціально-економічної політики та дій уряду в реалізаціях європейських стандартів життя. Тому соціальна політика є основним напрямом для внутрішньої політики держави. З розвитком соціального стану країни підніметься і рівень захисту прав людей. Таким чином розвивання системи соціального захисту проходить погано, через відсутність належної нормативно-правової бази і дефіциту ресурсів для заходів соціальної політики. Тому раз у раз зумовлює відсутність економічної результативності. Доцільно зазначити, що для забезпечення належної роботи системи соціального захисту потрібно виконати дюжину соціально-економічних реформ в державі.

Джерела та література

1. Населення та міграція: Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/05/zb_chuselnist%202019.pdf
2. Рівень безробіття в Україні. URL: <http://economics.unian.ua/finance/1134223-vukrajini-znizivsya-riven-bezrobittya.html>
3. Шостак Л. В., Михальчук М. О. Соціальні гарантії як фінансовий чинник забезпечення рівня життя населення. *Інфраструктура ринку*. 2018. Вип. 17. С. 375–383.

Петрук С. В. – студентка I курсу факультету економіки та управління

ВНУ імені Лесі Українки;

Сак Т. В. – к. е. н., доцент кафедри підприємництва та маркетингу

ВНУ імені Лесі Українки

Сучасні тенденції розвитку цифрового маркетингу

Постановка проблеми. Рівень інноваційно-інформаційних технологій з кожним днем зростає. Традиційних інструментів маркетингу вже недостатньо, адже класичні реклами та способи просування компаній, брендів та їх товарів не працюють в бажаній ефективності. Саме тому спеціалісти знаходять результативні методи та канали просування товарів у цифровому світі.

Цифровий маркетинг дозволяє компаніям створювати стійкі та дієві відносини з потенційними споживачами. Його розвиток здійснюється з кожним днем відповідно до розвитку інтернет-світу, кількості соціальних мереж та їх популярності, а також зростання кількості користувачів нових медіа-носіїв. В таких умовах важливо досліджувати тенденції розвитку цифрового маркетингу задля здійснення ефективних маркетингових планів.

Мета дослідження. Аналіз та оцінювання тенденцій розвитку цифрового маркетингу в сучасному світі за умов цифровізації певних сегментів економіки та ринку в цілому.

Результати дослідження. Цифровий маркетинг – це сучасний засіб комунікації підприємства з ринком за допомогою цифрових каналів просування товару (підприємства) для ефективної взаємодії з потенційними або реальними споживачами у віртуальному та реальному середовищі [0].

Зазвичай цифровий маркетинг використовує спеціальні інструменти. До основних можна віднести SMM, SEO, Emails, UX (User experience), Chatbot (чатбот). Важливо зазначити, що використання названих інструментів можливе лише за умови застосування каналів цифрового маркетингу, до прикладу: мобільних пристроїв, мережі Інтернет, пошукових систем та ін.

В часи діджиталізації варто враховувати те, що цифровий маркетинг в найбільшому своєму прояві існує за допомогою технологій

Інтернету. Саме тому далі варто розглядати статистику користувачів мережі Інтернет.

Дані Дослідницького холдингу Factum Group Ukraine показують, що 21 млн (65 %) українців мають наявність Інтернету вдома, а 22,96 млн (71 %) є регулярними користувачами мережі (рис. 1). Це підтверджує те, що за допомогою інструментів цифрового маркетингу можна охопити максимально велику аудиторію.

Рис. 1. Користувачі мережею Інтернет серед населення України [1]

Також варто звернути увагу на дані незалежного оцінювання британської компанії WizCase (рис. 2). Вони показують, що у Facebook більше 2 млрд користувачів щомісяця, з них більше 1 млрд постійно активні. В свою чергу YouTube має лише понад 1,5 млрд користувачів, що робить це другою за популярністю платформою [0]. Саме зростання статистики цих даних пояснює високий попит цифрового маркетингу та його постійний розвиток.

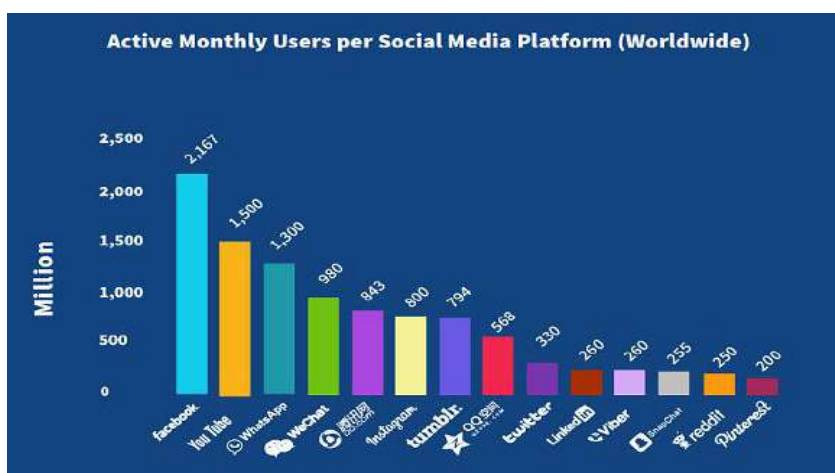

Рис. 2. Щомісячно активні користувачі в соціальних мережах (у світі) [3]

Велика кількість користувачів соціальних мереж зумовлює доцільність вважати ще більше перенесення маркетингових інструментів до них. Сьогодні все частіше використовуються блоги та блогери,

як метод просування компанії. На мою думку, з часом він лише набере популярності.

Орієнтація цифрового маркетингу сьогодні здійснена на мобільні пристрої. Можна вважати, що така тенденція залишиться, адже кількість їх користувачів постійно збільшується.

Також досліджуючи вплив штучного інтелекту на всі сфери економіки можна вважати, що він займе вагоме місце в цифровому маркетингу.

Висновки. Отже, ефективна діяльність цифрового маркетингу та його успішність вимагає постійної пильності та досліджень. Сьогодні основною тенденцією розвитку можна вважати перенесення маркетингових інструментів у соціальні мережі, що пояснюється великої кількістю їх користувачів та доволі зручною функціональністю, а також впровадження штучного інтелекту в цифровий маркетинг, що полегшить роботу маркетологів та допоможе здійснювати результативну маркетингову діяльність.

Джерела та література

1. Майже 23 млн українців регулярно користуються Інтернетом. URL: <https://mind.ua/news/20204323-majzhe-23-mln-ukrayinciv-regulyarno-koristuyutsya-internetom-doslidzhennya>
2. Рубан В. В. Шевкопляс І. М. Цифровий маркетинг: роль та особливості використання. *Екон. вісн. Запоріз. держ. інжен. акад.* 2017. № 2 (2). С. 20–24.
3. 23 Дивовижні Статистики в Інтернеті і соціальних медіа в 2022 році. URL: <https://uk.wizcase.com/blog/дивовижні-статистики-в-інтернеті/>

Півхлопко Д. Р. – студентка IV курсу факультету управління та економіки Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова;
Захаркевич Н. П. – к. е. н., доцент, завідувачка кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Основні фактори формування прибутку підприємства

Постановка проблеми. В сучасних ринкових умовах прибуток відіграє основну ключову роль у підприємницькій діяльності, і не

менш важливу соціально-економічну роль у розвитку держави. На жаль, у реаліях сьогодення збільшення прибутку українських компаній є складною справою. Велика частина підприємств працює збитково, що призводить до банкрутства, а у подальшому і до їх ліквідації. Сьогодні актуальним залишається питання про основні фактори, що безпосередньо впливають на величину прибутку підприємства. З цього стає зрозумілим, що підприємство повинно знати усі фактори, які впливають на формування прибутку, з метою їх подальшого контролю, попередження та нейтралізації їх негативного впливу. Щоб процес управління формуванням прибутку був ефективним необхідно ретельно дослідити всі фактори, які на нього впливають.

Мета дослідження полягає у систематизації факторів, які впливають на формування прибутку підприємства.

Результати дослідження. Для того щоб процес організації прибутковості був ефективним необхідно визначити фактори, що можуть здійснювати певний вплив. На величину прибутку організації впливають різні фактори, які вчені поділяють на дві групи: зовнішні і внутрішні.

До внутрішніх факторів належать, такі як: зміна обсягів виробництва, собівартість продукції; ціноутворення; асортимент продукції; ефективність використання ресурсів, якими володіє підприємство; якість продукції; облікова політика організації, в частині оцінки матеріально-виробничих запасів, формування доходів і витрат тощо [4, 142].

До зовнішніх факторів, що здійснюють вплив формування прибутку підприємства можна віднести: інфляцію; зміну кон'юнктури ринку; попит на виготовлену продукцію підприємства; місткість ринку; економічну умови господарювання, купівельна спроможність населення, загальні економічні та соціальні умови, державне регулювання діяльності підприємств [2, 285].

Підвищення прибутку є головним завданням підприємства, тому задля ефективності використовують різні фактори, які безпосередньо залежать від підприємства і їх можна контролювати – це так звані внутрішні чинники, та які не залежать від підприємства, тому їх неможливо контролювати – це зовнішні фактори.

Фактори, що впливають на фінансові результати, класифікуються за різними ознаками. Їх також можна систематизувати за допомогою рис. 1.

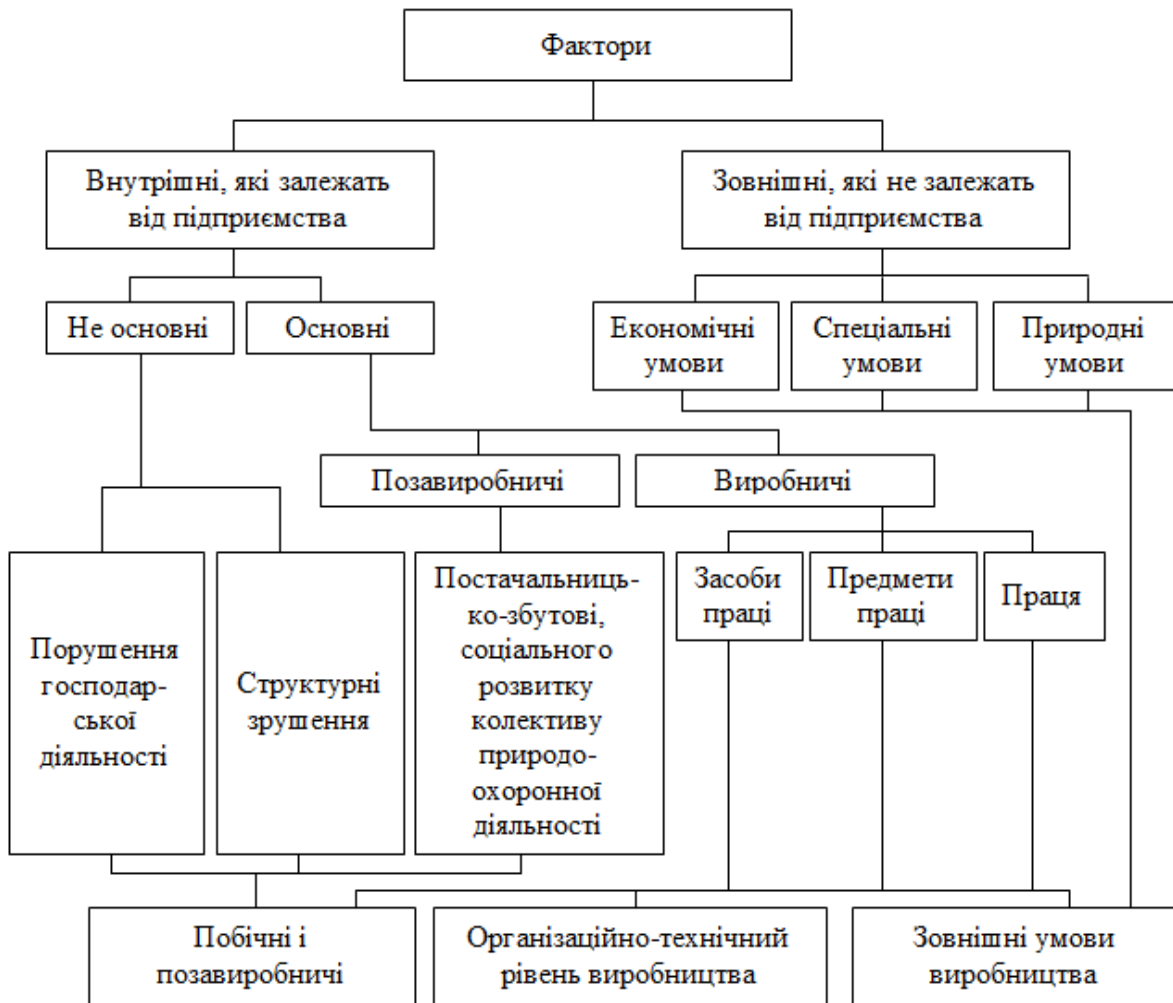

Рис. 1. Класифікація факторів, які впливають на величину прибутку підприємства

Джерело: узагальнено автором на основі [1; 3; 5].

Висновки. Прибуток виступає головним показником господарської діяльності підприємства. Узагальнивши наявні фактори, які впливають на формування прибутку, можна сказати, що прибуток залежить від великої кількості різних факторів, які умовно поділяють на дві групи: зовнішні та внутрішні. Увагу слід звернути саме на дослідженні внутрішніх факторів, оскільки саме їх підприємство може контролювати та безпосередньо впливати на них. Внутрішні фактори є найголовнішим важелем впливу на формування прибутку підприємства.

Джерела та література

1. Бершадська І. І. Фактори та резерви підвищення прибутковості на підприємстві. Зб. наук. пр. «Сучасні проблеми економіки і підприємництва». 2017. № 19. С. 159–166.
2. Гринчуцький В. І., Карапетян Е. Т., Погрішук Б. В. Економіка підприємства: навч. посіб. Київ: Центр учб. л-ри, 2010. 304 с.

3. Єпіфанова І. Ю. Фактори зростання прибутку підприємства. *Молодий вчений*. 2016. № 7 (34). С. 46–49.
4. Міроседі С. А. Фактори та резерви збільшення прибутку підприємства. *Символ науки*. 2016. № 4-1 (16). С. 142–146.
5. Шеремет А. Д., Сайфулін Р. С. Методика фінансового аналізу. Москва: Инфра, 2006. 364 с.

Подолець Д. Ю. – студентка IV курсу
факультету економіки та управління
ВНУ імені Лесі Українки

Садовська І. Б. – д. е. н., професор, завідувач
кафедри обліку і оподаткування
ВНУ імені Лесі Українки

Облікова політика за МСФЗ: оцінка змін 2022

Постановка проблеми. В наш час кожне підприємство є унікальним суб'єктом економіки, результати діяльності якого повинні знайти своє відображення у бухгалтерському обліку, тому важливою складовою загального механізму управління господарською діяльністю підприємств є уміло сформована облікова політика.

Зважаючи на те, що сучасний розвиток світової економіки відзначається цілою низкою тенденцій: зростанням ролі науково-технічного прогресу, загостренням проблеми охорони навколишнього середовища, посиленням конкуренції, глобалізацією світової економіки та постійним розвитком міжнародних економічних відносин, реформування вітчизняної системи облікової політики є необхідним в наш час. Саме тому спостерігається тенденція зростання кількості підприємств, які вибрали шлях переходу на Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності. А самі МСФЗ набувають нових змін, адаптуючись під сучасний розвиток економіки та зміну світових тенденцій.

Мета дослідження – розгляд та аналіз сучасних змін МСФЗ та їх вплив на зміну облікової політики.

Результати дослідження. У відповідності до змін, які були внесені до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову

звітність», суб'єкт господарювання, який вперше подав консолідовану фінансову звітність, що відповідає вимогам МСФЗ, зобов'язаний і надалі в процесі господарської діяльності вести бухгалтерський облік на підприємстві відповідно до сформованої облікової політики у відповідності до вимог Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку [2]. Такі зміни призводять до певних труднощів наприклад до ускладнення визначення змісту самої облікової політики. Окрім того, за МСФЗ облікові політики, серед іншого, описують основи та домовленості, а згідно з НП(С)БО 1 облікова політика обмежується принципами, методами (правилами) і процедурами (практикою).

Проте, незважаючи на подібні складнощі, спостерігається тенденція до зростання кількості підприємств, які обирають МСФЗ при складанні фінансової звітності, що призводить до необхідності змін та адаптації Міжнародних стандартів, під тенденцію сучасного розвитку.

Орган, який приймає зміни до Міжнародних стандартів – Рада з МСБО – внесла поправки до наступних Міжнародних стандартів фінансової звітності:

- 1) МСБО 16 «Основні засоби»;
- 2) МСБО 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи»;
- 3) МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу»;
- 4) МСФЗ 9 «Фінансові інструменти»;
- 5) МСФЗ 1 «Перше застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності».

До основних змін, які стосуються основних засобів відноситься заборона вираховувати із вартості основного засобу надходження від продажу товарів, що їх виробили до того, як актив став доступним для використання [1]. Натомість суб'єкт господарювання визнає надходження від продажу об'єктів, створених під час доставки об'єкта ОЗ до місця розташування а також у стані, необхідному для його експлуатації, а також собівартість цього об'єкта на прибуток або збиток, у відповідності до Стандартів.

Також було уточнено визначення поняття «перевірка належного функціонування активу». Це поняття означає оцінку стану активу, його придатність до експлуатації у виробництві, та у адміністративних потребах, а також переданні або постачанні іншим особам.

Наступний стандарт, до положень якого були прийняті поправки – МСБО 37. Однією зі змін стало визнання обтяжливих контрактів чи договорів. Згідно внесених поправок договір, за яким економічні вигоди, які очікує компанія не перевищують неминучих витрат на виконання цих зобов'язань, є обтяжливим. Також було визначено порядок забезпечення обтяжливого договору [1].

Зміни до МСФЗ 3 стосуються заміни посилань на нові КО та МСФЗ 3 та вимоги щодо зобов'язань та умовних зобов'язань, на які поширюється МСБО 37. Це означає, що для визначення наявності поточних зобов'язань на дату придбання, покупець бізнесу має керуватись МСБО 37.

До МСФЗ 9 були внесені поправки, суть яких полягає у тому, що обмін борговими інструментами, умови яких є суттєво відмінні, між позичальником і позикодавцем обліковується як визнання нового фінансові зобов'язання внаслідок погашення первісного фінансові зобов'язання [1].

Останнім стандартом, в який було внесено зміни є МСФЗ 1. Згідно цих змін дочірнім компаніям, які застосовують МСФЗ пізніше ніж материнська компанія, дозволено оцінювати свої активи та зобов'язання за балансовою вартістю, яку визначили для підготовки консолідованої фінансової звітності материнської компанії [1].

Висновки. Отже, проаналізувавши усі вищезазначені зміни, які були внесені до Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності, можна зробити висновок про те, що основні зміни до даних стандартів це здебільшого уточнення та конкретизація, спрямована на вдосконалення даного стандарту. Тому МСФЗ є нормативним актом, який потрібно використовувати в обліковій політиці підприємствам, які розвиваються відповідно до сучасних тенденцій економіки.

Джерела та література

1. Низков О. І. Нове у МСФЗ з 2022 року: що виправити в обліковій політиці. *Головбух*. 2022. URL: <https://egolovbuh.mcfr.ua/953988> (дата звернення: 20.04.2022 р.).
2. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 20.04.2022 р.).

Потрапелюк М. В. – аспірант I року навчання спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування ВНУ імені Лесі Українки

Домогосподарства: сутність та їх безпечний вимір

Постановка проблеми. Безпечне функціонування фінансової системи України забезпечується на усіх його рівнях і складається з фінансової безпеки домогосподарств, підприємств, галузі, регіону, територіальних громад. Важливе місце у даному переліку відводиться фінансовій безпеці домогосподарств. Саме домогосподарства формують основу для стабільного економічного розвитку держави, так як вони беруть участь у створенні, перерозподілі та споживанні товарів та послуг. В умовах нестабільної економічної ситуації, домогосподарства є вразливою ланкою, оскільки водночас є виробниками та споживачами благ. Дані фактори визначають важливість забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в Україні.

Мета дослідження. Дослідженнями у даній сфері займалися такі вітчизняні науковці, як: О. І. Барановській, З. С. Варналій, Ю. М. Воробйов, В. В. Ворошило, М. С. Зварич, Т. О. Кізима, Ю. В. Півняк, М. В. Чабаненко та ін. Водночас, переважна більшість існуючих досліджень звертає свою увагу на місце домогосподарств у фінансовій системі держави, на джерела формування їх доходів та напрями здійснення витрат, а також на чинники, що зумовлюють високий рівень добробуту домашніх господарств. При цьому, відсутні системні дослідження щодо гарантування фінансової безпеки домогосподарств, що і є метою нашого дослідження.

Результати дослідження. Як було зазначено вище, не існує єдиного підходу науковців до ідентифікації поняття фінансової безпеки як держави, так і домогосподарств як однієї із її складових. Так, В. І. Оспіщева стверджує, що фінансова безпека держави – це ступінь захищеності фінансових інтересів держави, стан фінансової, грошово-кредитної, бюджетної, податкової, валютної, банківської, інвестиційної, митно-тарифної, розрахункової та фондової систем, що характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, спроможністю держави ефективно формувати та раціонально використовувати фінансові ресурси, достатні для задоволення її потреб, шляхом виконання зобов'язань і забезпечення соціально-економічного розвитку [1, 312].

Фінансова безпека домогосподарств, будучи складовою фінансової безпеки держави, має свої підходи до трактування. Проте, перш ніж визначити проблеми фінансової безпеки домогосподарств, потрібно окреслити визначення поняття «домогосподарство». Узагальнене його визначення пропонують такі науковці, як В. Г. Федоренко та О. М. Діденко, стверджуючи, що домогосподарство – це економічний суб'єкт, який складається з одного чи більшої кількості індивідів, що спільно здійснюють господарську діяльність і мають спільний бюджет [2, 159]. Однак, науковцями не враховано проблематику колективного проживання індивідів. Позитивним аспектом у дослідженнях цих науковців є те, що вони виокремлювали такі характерні особливості домогосподарств: 1) є самостійними суб'єктами господарювання; 2) здійснюють формування та використання усіх видів ресурсів, в тому числі й фінансових, відповідно до своїх потреб та інтересів; 3) мають право провадити економічну діяльність та укладати правочини; 4) кошти, акумульовані у вигляді заощаджень, можуть стати потужною фінансовою базою розвитку держави в цілому [2, 159].

На наш погляд, більш широке трактування поняття домогосподарства запропоновано Т. О. Кізімою. Авторка вважає, що домогосподарство – це невелика група осіб (або одна особа), які спільно проживають в одному житловому приміщенні, ділять спільний побут і спільно приймають економічні рішення щодо формування своїх доходів і здійснення основних витрат для задоволення власних потреб [3, 143].

Враховуючи вище зазначене, можна виокремити такі функції домогосподарств у економіці: 1) споживча; 2) інвестиційна; 3) капіталотворча.

Висновки. Отже, враховуючи роль домогосподарств у розвитку економіки країни в цілому та фінансової системи зокрема, вважаємо, що фінансова безпека домогосподарств – це сукупність фінансово-економічних, соціальних та правових відносин, що забезпечує стан найбільш ефективного формування та використання фінансових ресурсів домогосподарств з метою визначення механізму виявлення та нівелювання негативного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз, а також максимізації рівня добробуту домогосподарств [4, 79]. Разом з тим, основна увага в процесі гарантування фінансової безпеки домогосподарств повинна бути спрямована на збалансування їх доходів та витрат, а отже, на найбільш ефективне використання фінансових

ресурсів. Основними завданнями фінансової безпеки домогосподарств має бути виявлення основних ризиків та загроз фінансовій безпеці, захист фінансових інтересів усіх членів домогосподарства; підтримка фінансової стійкості та незалежності домогосподарства.

Таким чином, фінансова безпека домогосподарств – це основа соціальної стабільності в державі, а також важлива складова системи фінансової безпеки на усіх рівнях фінансових відносин, тому механізм забезпечення фінансової безпеки потребує подальших досліджень та вдосконалення.

Джерела та література

1. Оспіщева В. І. Фінанси: курс для фінансистів: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 567 с.
2. Політична економія: підручник/В. Г. Федоренко, О. М. Діденко, М. М. Руженський, О. Ф. Іткін; за наук. ред. д-ра екон. н., проф. В. Г. Федоренка. Київ: Алерта, 2008. 487 с.
3. Кізіма Т. О. Домогосподарство як інституційна економічна одиниця та суб'єкт фінансових відносин. *Фінансова система України: зб. наук. пр./відп. ред. І. Д. Пасічник*. Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2008. Вип. 10. Ч. 2. С. 134–145.
4. Стащук О. В., Потрапелюк М. В. Наукові основи фінансової безпеки домогосподарств. *Екон. часоп. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. 2022. № 4. URL: <https://doi.org/10.29038/2786-4618-2021-04-75-80>

Романюк А. О. – студентка I курсу
факультету економіки та управління
ВНУ імені Лесі Українки;

Буняк Н. М. – к. е. н., доцент кафедри
менеджменту та адміністрування
ВНУ імені Лесі Українки

Стрес-менеджмент як головний інструмент керівника в умовах війни

Постановка проблеми. В умовах війни зростає напруга, посилюється психологічний тиск та страх майбутнього, стрес стає невід'ємною частиною існування людини. Вміння керувати собою та своїми емоціями у важкий період особливо цінується як в роботі, так

і в особистому житті у зв'язку з цим особливої актуальності набуває оволодіння сучасними техніками стрес-менеджменту.

Для професійного менеджера ситуація значно ускладнюється, адже він повинен не тільки володіти навичками самоменеджменту, але й підтримувати психологічний клімат в колективі, який сприятиме ефективній діяльності працівників навіть у найбільш кризових ситуаціях.

Мета дослідження – розкрити сутність поняття «стрес-менеджмент», визначити фактори, що призводять до виникнення стресу в працівників, а також обґрунтувати систему методів зниження напруженості в колективі під час війни.

Результати дослідження. В умовах невизначеності та постійної загрози життю, шок, сильний страх та цілодобовий стрес супроводжують усюди. Кожен проживає цей період по-своєму, тому керувати командою в такий час одне з найважчих завдань для будь-якого керівника.

Технологія управління колективом у воєнний час суттєво відрізняється від тієї, що використовується у мирний час. Головним завданням управлінця стає підвищення психосоціальної стійкості працівників до стресових чинників, використання сучасних інструментів зменшення напруженості в колективі.

Стрес-менеджмент – це процес цілеспрямованої дії на персонал організації в цілях адаптації особи до стресової ситуації, усунення джерел стресу і опанування методами їх нейтралізації усім персоналом [2, 244].

Зазвичай стрес виникає через вплив внутрішніх і зовнішніх факторів навколишнього середовища. В умовах війни, реакція на їх дію набуває особливих рис, адже людину супроводжує постійна виснаженість та психологічний тиск подій.

Головними факторами виникнення стресу є:

- зовнішнє середовище, як потенційне джерело загрози життю;
- інформаційне перевантаження;
- особиста реакція на стрес: розгубленість, ейфорія, зневіра, безвихідь.

Тривалий вплив стресових чинників спричиняє високі стресові навантаження, що зумовлюють виникнення важкого професійного дистресу – синдрому вигорання. Він є однією з найбільш поширених проблем сучасних працівників, яка особливо часто зустрічається в період війни.

Вигорання призводить до виснаження емоційно-психічних, енергетичних та особистісних ресурсів працівника та викликає його професійну та особистісну деформацію.

Згасання життєвої мотивації, зниження трудової активності, тривога, дратівливість, внутрішнє спустошення, апатія, втрата сенсу професійної діяльності – все це є звичними симптомами вигорання, яке передує важким наслідкам [4].

У період війни менеджер повинен сприймати працівників, насамперед як звичайних людей, яким потрібна підтримка та увага до емоційного стану, тим самим змінюючи стратегію управління та звертаючи особливу увагу на соціально-психологічні аспекти управління.

Подоланню психологічного тиску сприяє використання таких методів стрес-менеджменту, як:

- обмеження негативного впливу зовнішнього середовища, за допомогою обговорення негативних подій в конструктивному тоні, зменшення потоку негативної інформації в робочий час;
- діагностика психологічного стану працівників: їх підтримка, введення послуги професійної психологічної допомоги за необхідності;
- підтримка комунікації: забезпечення відчуття стабільності, правильне ведення розмов, підбір коректних тем та каналів комунікації, що забезпечуватимуть відчуття опори та стійкості [3].

На нашу думку, використання наведених методів управління стресом дозволить значно зменшити психологічну напруженість в колективі, а також згуртувати його в єдину команду – джерело безпеки у складний період.

Заразом управління стресами усуває негативний вплив, що перешкоджає функціонуванню та розвитку працівників, а в довгостроковій перспективі – усього підприємства [1, 235]. Саме тому підвищення стресостійкості працівників є одним з нагальних обов'язків управлінця в умовах війни.

Висновки. Отже, у важкі часи керівник є постачальником сенсу та джерелом мотивації. За допомогою різноманітних методів стрес-менеджменту він зменшує негативний вплив стресових чинників, тим самим підвищує ефективність працівників та їхню мотивацію рухатися вперед.

Джерела та література

1. Кузьмін О. Є., Гончар М. Ф. Стрес-менеджмент у системі управління підприємством. *Бізнес Інформ*. 2017. № 5. С. 233–239.

2. Рульєв В. А., Гуткевич С. О. Менеджмент: навч. посіб. Київ: Центр учб. л-ри, 2011. 312 с.
3. Синько О. Управління командою в умовах війни. *Б24 – Інформаційний бізнес-план*. 2022. URL: <https://www.buh24.com.ua/upravlinnya-komandoyu-v-umovah-vijni/> (дата звернення: 20.04.2022)
4. Щетініна Л. В., Рудакова С. Г., Іванець О. О. Управління стресами персоналу: підходи до розуміння та практики. *Бізнес Інформ*. 2018. № 3. С. 412–417.

Степанюк І. А. – студент І курсу факультету економіки та управління
ВНУ імені Лесі Українки;
Павлов К. В. – д. е. н., професор, завідувач
кафедри підприємництва та маркетингу
ВНУ імені Лесі Українки

Особливості розвитку сучасного міжнародного маркетингу

Постановка проблеми. Хороший підприємець прагне збільшити обсяг продажів товару в межах своєї країни і не тільки. Саме тому вони орієнтуються на пошук нових ринків збуту, а бажання збільшення реалізації товарів призводить до необхідності вивчення особливостей між маркетингу та міжнародних рекламних компаній зокрема. Специфіка будь-якого міжнародного маркетингу не скасовує принципів національного.

Мета дослідження полягає у вивченні сучасних тенденцій розвитку міжнародного маркетингу.

Результати дослідження. Нині будь-яка галузь виробництва, будь-яке підприємство потребують спеціалістів, які допоможуть максимізувати прибутки, вдосконалити асортиментний ряд продукції підприємства, налагодити зв'язки з посередниками та споживачами, вийти на нові ринки. Спеціалістів такого рівня готують за напрямом міжнародного маркетингу [2].

Міжнародний маркетинг – це діяльність із задоволення потреб закордонних ринків, які формуються під впливом специфічного для підприємства зовнішнього середовища [3].

Сучасна економіка є ринковою. Тому підприємствам, організаціям все більше й більше потрібні кваліфіковані, сучасні спеціалісти з

ринкової діяльності, тобто маркетингологи. Фахівці стверджують: маркетинголог – це спеціаліст ХХІ ст. Ця думка підтверджується практикою – попит на маркетингологів в Україні зростає [4].

На підприємствах, як правило, створено спеціальні відділи (управління) міжнародного маркетингу. В них працюють маркетингологи за такими напрямками: бренд-менеджери; спеціалісти з маркетингових досліджень; спеціалісти з логістики і товарно-цінової політики; спеціалісти з аналізу та планування маркетингової діяльності; спеціалісти з реклами та PR тощо.

Для досягнення запланованих результатів на міжнародному рівні фірми часто потрібно правильно вибрати зарубіжний ринок для просування свого товару, а й продовжити його життєвий цикл. В цьому і є суть розвитку міжнародного маркетингу, потрібно не прорахуватись і зробити правильний вибір зарубіжному ринку для продажу свого товару, бо якщо ви зробите не правильний і не точний вибір ринку, товар не буде приносити вашому підприємству, і будуть велику збитки.

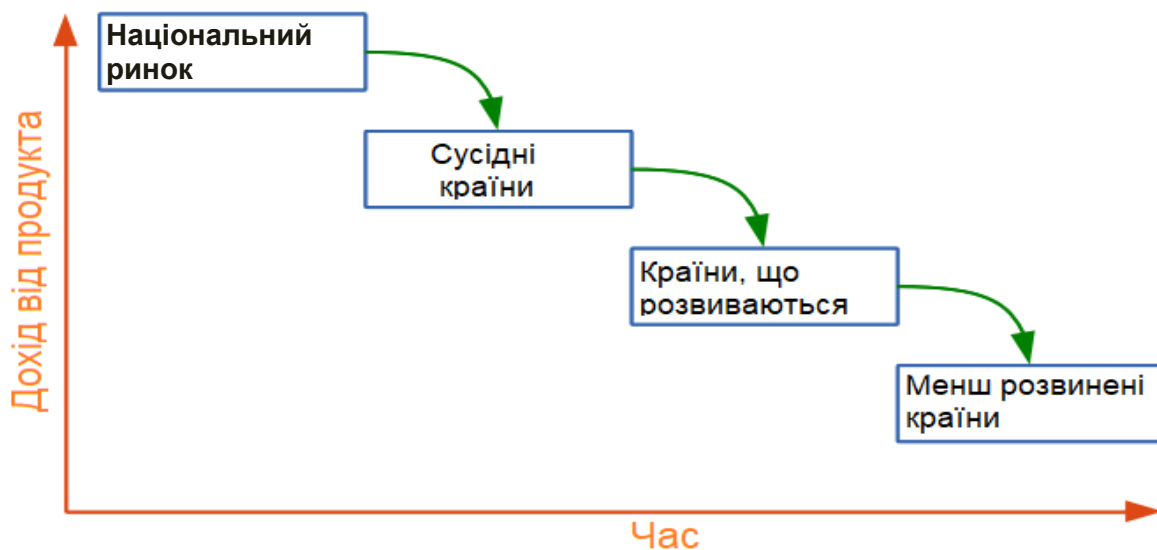

Рис. 1. Життєвий цикл товару [1]

Подана схема «Модуля перетікання» демонструє таке продовження за рухом відмінностей у розвитку ринків різних країн.

Сутність міжнародного маркетингу мотивує фірми, орієнтовані працювати за національними кордонами, виконувати 3 основні завдання: 1) розглядати весь світ як свій потенційний ринок; 2) проаналізувати особливості зарубіжної цільової аудиторії та оцінити її зацікавленість у продукті; 3) задовольнити потреби своїх іноземних клієнтів.

Вихід на зовнішній ринок зазвичай обумовлений певними внутрішніми мотивами, наприклад, розвивати своє підприємство на зарубіжній арені. Кожна компанія перед прийняттям такого рішення має не лише оцінити доцільність та перспективність ведення подібної діяльності, а й визначити бажані результати [1].

Специфіка будь-якого міжнародного маркетингу не скасовує принципів національного. Для реалізації стратегії компанії на зарубіжних ринках теж слід сформулювати маркетингові завдання, вибрати цільову аудиторію, забезпечити правильне позиціонування продукції і на контроль своєї маркетингової діяльності, і в такому випадку з 80 % вірогідність ваша фірма буде грати не малу роль на обох ринках, як на зарубіжному так і на національному ринку праці, максимізація прибутку буде стабільною на протязі довгого часу.

Максимальний прибуток забезпечить послідовне здійснення правильної стратегії, підкріплене високою якістю продукції та відповідністю всіх процесів стандартам міжнародного ведення справ [2].

Висновки. Отож, підсумовуючи все написане вище, можна з впевненістю сказати, міжнародний маркетинг має великі перспективи та буде їх мати ще багато часу, ця перспектива піде на користь усім сторонам, як і підприємцю, маркетологу так і споживачу. Очевидно, що міжнародний маркетинг потенціальна сфера, з кожним роком все більше і більше підприємців прагнуть розвинути своє підприємство у цій сфері, що і не дивно, тому можна сказати що міжнародний маркетинг є доволі прибутковою сферою в наші дні.

Джерела та література

1. Владимирович К. В. Особенности развития международного маркетинга в наши дни. *MemoSales.ru: триста слов о маркетинге*. 2021. URL: <https://memosales.ru/osnovi/internationalnyj-podход-v-marketinge> (дата звернення: 02.12.2021 р.).
2. Циганкова Т. М. Міжнародний маркетинг та реклама. *maup.com.ua: міжнародний маркетинг та реклама*. 2020. URL: <http://izmail.maup.com.ua/abiturient/putivnik/mizhнародni-marketing-reklama> (дата звернення: 09.12.2021 р.).
3. Олександр М. А. Маркетинг і цифрові технології. *Наук. журн.* 2019. Т. 5, № 3. С. 11–31. URL: <http://mdt-opu.com.ua/index.php/mdt/issue/archive> (дата звернення: 08.12.2021 р.).
4. Міжнародний маркетинг: підручник/Я. С. Ларіна, О. І. Бабічева, Р. І. Буряк, В. А. Рафальська. Київ: Вид. дім «Гельветика», 2018. С. 236–452 (дата звернення: 10.12.2021 р.).

Теслюк С. А. – к. е. н., доцент кафедри
фінансів ВНУ імені Лесі Українки

Фандрейзинг в Україні в умовах війни

Постановка проблеми. Події 24 лютого суттєво відобразились на стані української економіки. Міжнародний валютний фонд заявив, що загибель людей, збитки критично важливій інфраструктурі, збої в торгівлі і відтік біженців призведуть до падіння валового внутрішнього продукту як мінімум на 10 % у 2022 р. Цей прогноз ґрунтується на якнайшвидшому припиненні бойових дій. Продовження війни може спричинити втрати української економіки від третини до половини ВВП. В таких умовах дуже актуальною є фандрейзингова діяльність, яка безпосередньо зорієнтована на пошук джерел забезпечення неприбуткових програм і проєктів, за допомогою яких вирішуються важливі соціально-економічні проблеми.

Метою дослідження є визначення можливостей використання фандрейзингу в Україні для вирішення важливих соціально-економічних проблем, спричинених або загострених воєнною агресією росії.

Результати дослідження. В умовах війни ефективним та дієвим інструментом залучення зовнішнього фінансування для подолання наявних соціально значущих проблем та реалізації суспільно важливих проєктів, що втілює принципи інклюзивного розвитку у практиці публічного управління є фандрейзинг. Ця технологія зовнішнього фінансування передбачає використання різних джерел та способів залучення ресурсів (грошових, матеріальних, трудових та інших).

Сам термін «fundraising» походить від англійських слів «fund» (кошти, фінанси) і «raise» (збирати, надходити). Фандрейзинг – це процес залучення коштів й інших ресурсів для реалізації конкретних задач або проєктів, а також для підтримання діяльності та існування організації загалом.

Тема фандрейзингу в Україні стає все більш популярною. Цьому сприяють такі фактори як:

- зростання кількості громадських організацій;
- зростання кількості грантів для України, що було спровоковано загальносвітовими наслідками COVID-19, а, на разі, і війною в нашій державі.

У відповідь на критичну ситуацію, викликану військовими діями російської федерації проти України, українські та міжнародні фонди та організації почали активно реагувати та оголошувати конкурси грантів швидкого реагування.

Зокрема Міжнародна рада досліджень і обмінів (IREX) у відповідь на вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 р. впроваджує Програму «Український фонд швидкого реагування». Програма розроблена для вирішення нагальних критичних потреб та підвищення стійкості українського уряду, громадянського суспільства та цивільного населення. В основі програми – співпраця з місцевими неурядовими організаціями для визначення та адресування наявних криз та потреб у гуманітарній допомозі. Усі запропоновані проекти повинні відповідати головній меті Програми – підвищити стійкість України або задовольнити нагальні потреби, які виникла в результаті російського вторгнення, допомогти громадянам та інституціям України розбудувати стійкість зараз та після завершення бойових дій [1].

Також вищезгаданою організацію в рамках дворічної програми «Єднання заради дії», яка запрацювала ще в січні 2021 р. і була орієнтована на ВПО, було оголошено кілька грантів на суму 70 тис. дол. для надання підтримки внутрішньо переміщеним особам різних вікових категорій.

Конкурс грантів швидкого реагування був оголошений також Українським жіночим фондом (УЖФ) для посилення спроможності жіночих/феміністичних організацій реагувати на нагальні гуманітарні проблеми, з акцентом на потреби вразливих груп жінок та дівчат [2].

Український соціальний венчурний фонд (USVF) запускає Грантову програму швидкого реагування для соціальних підприємств, спрямовану на підтримку діяльності соціальних підприємств в умовах війни. USVF пропонує smart гранти соціальним підприємствам, яким необхідно трансформувати своє виробництво й зосередитись на потребах цивільного населення або інших осіб, які постраждали внаслідок військових дій. Smart гранти також можуть бути надані соціальним підприємствам, які намагаються вирішувати гострі потреби різних вразливих груп або інші соціальні чи екологічні проблеми та продовжують свою діяльність в умовах військового стану [3].

USVF (Ukrainian Social Venture Fund) створено для інвестування та підтримки соціальних підприємств, бізнес-моделі яких базуються на досягненні соціальних, екологічних та економічних змін. Війна в Україні розширила деякі з цих проблем до безпрецедентного масштабу і створила абсолютно нові виклики.

Також варто зазначити, що фандрейзинг – це нова та перспективна професія. І хоча зараз вакансій фандрейзера з фіксованою ставкою небагато, але оплата праці у вигляді відсотка від суми залучених коштів (в середньому 25 %) є досить хорошим способом забезпечити власний дохід в змінних умовах.

Висновок. Отже, фандрейзинг в умовах війни – це потужний інструмент для вирішення соціальних та екологічних проблем, відродження культурного фонду країни, розвитку територіальних громад та інших важливих питань в умовах нестачі державних коштів.

Джерела та література

1. Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів (International resource & exchanges board) IREX. URL: <https://www.irex.org/project/ukraine-rapid-response-fund>
2. Офіційний сайт Український жіночий фонд. URL: <https://uwf.org.ua/ukrayinskyj-zhinochyj-fond-transformuye-pidtrymku-zhinochogo-feministychного-ruhu/>
3. Український соціальний венчурний фонд. URL: <http://usv.fund/>

Токар К. С. – аспірант I року навчання,
факультету менеджменту та права
Вінницького національного аграрного
університету;

Пронько Л. М. – к. е. н., доцент кафедри
адміністративного менеджменту та
альтернативних джерел енергії Вінницького
національного аграрного університету

Маркетинговий менеджмент у підприємницькій діяльності

Постановка проблеми. В реаліях сьогодення в економіці України відбуваються глибокі зміни в політичній, економічній, соціальній сферах, які безпосередньо впливають на процес діяльності підприємств. В сучасних умовах концепція маркетингового управління знаходиться на етапі становлення та передбачає перебудову всіх форм і методів традиційного менеджменту. Тому питання маркетингового управління підприємств набуває на сучасному етапі першочергового значення.

Метою даного дослідження є вирішення проблем сучасного ведення маркетингового менеджменту у підприємницькій діяльності в Україні.

Результати дослідження. У загальному вигляді маркетинг розглядають як філософію бізнесу, а також як одну з головних функцій менеджменту. Для прикладу наведемо твердження одного з класиків маркетингу, Ф. Котлера, який підкреслює соціальний та управлінський напрями визначення досліджуваного поняття. На його думку, маркетинг – це вид людської діяльності, спрямованої на задоволення потреб споживачів за допомогою обміну [1, 46].

В свою чергу, маркетинговий менеджмент – це процес планування і реалізації стратегій просування товарів та послуг, які виробляють та надають підприємства. Маркетинговий менеджмент ґрунтується на функціях управління, а також задоволенні потреб та попиту споживача на товари та послуги [2, 25].

Для створення стійкої та дієвої системи управління підприємством необхідний чіткий, науково обґрунтований методологічний апарат, застосування якого передбачає використання конкурентних стратегій маркетингу, створених на основі поглибленого економічного аналізу та прогнозуванні ринків.

Важливим при випуску продукції для підприємства є те, що виробник має провести аналіз ринку, на якому планується збут товарів. Необхідно визначити конкурентні сили та переваги, а також конкурентну позицію даного підприємства [2, 26]. На основі цього компанія може обрати альтернативні конкурентні стратегії свого розвитку, щоб проводити успішну діяльність. Наступним кроком при здійсненні підприємницької діяльності є доцільний вибір однієї з маркетингових стратегій. Даний етап є досить важливим, оскільки за допомогою правильно обраної маркетингової стратегії чи їх сукупності господарюючий суб'єкт не лише задовольняє потреби споживачів, але й займає лідируючі позиції на ринку, що безумовно, дає йому можливість отримувати прибуток.

Головними тенденціями маркетингового менеджменту у підприємницькій діяльності на сьогодні є їх зростаюча роль в усіх сферах людської діяльності, значний вплив на поведінку та свідомість споживачів. Ці тенденції вимагають від підприємств постійно удосконалювати власні маркетингові стратегії та технології, адаптувати їх до динамічних умов ринкового середовища [4, 138].

На сьогодні, ринкова економіка України більшою мірою орієнтована на прибуток, а не на задоволення потреб людини. Вагомими проблемними питаннями маркетингу є визначення основної мети маркетингу та маркетингової діяльності, яка полягає у тому, щоб збути, продати, реалізувати товар будь-яким способом і будь-якої

якості. Така економіка ніколи не буде працювати на потреби людей, її завданням є стимуляція попиту людей на товари за допомогою реклами задля отримання максимального прибутку.

Тому, сучасний маркетинговий менеджмент повинен базуватися на швидкому, гнучкому плануванні нововведень, у центрі яких завжди повинен бути споживач. Нові продукти можуть створити нові ринки, а на наявних ринках допомагають витіснити конкурентів [3, 205].

Висновки. Маркетинговий менеджмент у підприємницькій діяльності ставить перед собою ціль відповідності потребам споживача, створення стратегії просування товарів та послуг, а також глибокий аналіз ринків збуту. Зокрема, необхідно проводити аналіз ринкових можливостей, відбирати цільові ринки, розробляти ефективну маркетингову стратегію й успішно використовувати ринкові інструменти у своїй діяльності. Таким чином, маркетингова стратегія – це комплекс базових рішень, спрямованих на досягнення мети підприємства з урахуванням власних можливостей, а також факторів навколишнього середовища. Саме ефективно розроблена маркетингова стратегія допоможе підприємству функціонувати у динамічному ринковому середовищі.

Джерела та література

1. Котлер Ф. Маркетинг, менеджмент/пер. с англ. М. Бугаева и др. Санкт-Петербург: Питер Ком, 1998. 896 с.
2. Поліщук С. В., Вітченко Є. В. Маркетинговий менеджмент на фоні підприємницької діяльності в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. № 24. С. 24–27.
3. Череп А. В. Розвиток сучасного маркетингу та вимоги до нього. *Вісн. Хмельниц. нац. ун-ту*. 2009. № 1. С. 202–205.
4. Шульга Л. В., Терещенко І. О., Шарлай О. В. Сучасні маркетингові стратегії управління підприємством. *Ефективна економіка*. 2020. № 9. С. 137–143.

Трофімова Г. А. – студентка I курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;
Карлін М. І. – д. е. н., професор кафедри фінансів ВНУ імені Лесі Українки

Тіньова економіка як одна із загроз фінансово-економічній безпеці України

Постановка проблеми. Тіньова економіка в Україні набула поширення насамперед через підтримку корумпованих владних струк-

тур. Саме тому почались такі економічні злочини, як незаконне використання позабюджетних коштів; відмивання доходів, які одержані злочинним шляхом; незаконна приватизація державного майна тощо.

Мета дослідження: аналіз впливу та зростання частки тіньової економіки на рівень життя населення та економічну безпеку держави; з'ясування причин та наслідків тіньової економіки в Україні; виявлення шляхів боротьба з тіньовою економікою.

Результати дослідження. У Законі України «Про основи національної безпеки» тінізацію національної економіки включено до переліку загроз національній безпеці нашої країни. Причиною є те, що існує досить тісний зв'язок між тіньовою економікою і фінансовою системою країни, яка спотворюється через негативний вплив першої. Зокрема, тінізація заробітних плат дестабілізує державний бюджет. Тінізація земельних відносин шкодить формуванню ефективного механізму управління ринком землі. Через тінізацію також спотворюється механізм конкуренції, що негативно позначається на ефективності діяльності суб'єктів господарювання. Через це вони сплачують менші податки в бюджет.

Якщо тіньова економіка в країні перевищує 30 % від ВВП, то вся економіка країни починає жити за її законами. Це ставить під питання чи буде існувати держава взагалі. Можна взяти для прикладу Сомалі або Нігерію. Саме там центральна влада втратила контроль над багатьма регіонами, і відповідно владу захопили представники тіньових структур. Для нас зараз дуже важливо не допустити цього, оскільки у нашій країні йдуть військові дії по всій території. Це провокує зростання тіньової економіки. На даний момент, це може спричинити значне зростання торгівлі нелегальною зброєю, контрафактним алкоголем, тютюном тощо.

Повсякденно з тіньовою економікою борються працівники органів СБУ, МВС, прокуратури та інші. Для боротьби з тіньовою економікою потрібно знати її структуру. Можна виділити три її складових: 1) біла, 2) сіра, 3) чорна. До «білої» тіньової економіки відносяться операції з надання фахівцями дрібних побутових та інших послуг населенню, з яких не сплачуються податки. В даному випадку вихід полягає у встановленні мінімальних податків.

«Сіра» тіньова економіка характеризується більшими масштабами та значним ухиленням від сплати податків, ніж «біла» тіньова економіка. Вона проявляється у випуску необлікованої продукції у

великих обсягах. Ця продукція потім реалізується за готівку через підприємців, які працюють на спрощеній системі оподаткування. Виходом із цієї ситуації є зменшення податків та одночасного посилення контролю за їх сплатою. Також потрібно посилити розмір штрафів за подібні порушення законодавства.

«Чорна» тіньова економіка – це кримінальна економіка. До неї відносяться такі види: виробництво і незаконна торгівля наркотиками, зброєю, людськими органами тощо; незаконний бізнес; крадіжки; відмивання «брудних» грошей тощо. Це повинно каратися не тільки великими штрафами, а й ув'язненням порушників фінансового законодавства на тривалі строки.

Зменшення рівня тіньової економіки в Україні вимагає подальшого удосконалення спрощеної системи оподаткування для малого і середнього бізнесу. Дієвим способом також може бути запровадження обов'язкового щорічного декларування доходів всіма громадянами.

Висновок. Отже, запропоновані вище шляхи детінізації економіки країни сприятимуть розвитку економіки та захисту економічної безпеки держави.

Хамуда В. О. – студентка I курсу факультету економіки та управління

ВНУ імені Лесі Українки;

Буняк Н. М. – к. е. н., доцент кафедри менеджменту та адміністрування

ВНУ імені Лесі Українки

Основи безконфліктного управління персоналом у сучасних умовах

Постановка проблеми. Безконфліктне управління персоналом в сучасних умовах господарювання є важливою передумовою забезпечення ефективного функціонування будь-якого суб'єкта господарювання. Водночас варто зазначити, що конфлікти притаманні майже всім видам діяльності, вони можуть бути обумовлені реальними причинами (предметні) та вигаданими (безпредметні). Одним з основних завдань менеджера є виявлення факторів, які можуть спровокувати конфліктну ситуацію, і вчасно відреагувати на них, з тим, щоб не допустити виникнення конфлікту.

Мета дослідження – розкриття основ безконфліктного управління персоналом як важливої передумови підвищення ефективності діяльності підприємства.

Результати дослідження. Конфлікти на підприємствах можуть виникнути в будь-який момент часу за участі будь-якого працівника. Основними їх причинами є: прорахунки в діях керівника; незадовільні комунікації; невідповідність слів, оцінок та вчинків очікуваним; низька заробітна плата; несумісність працівників та ін.

Кожен менеджер зацікавлений у тому, щоб конфлікт, який виник, був якнайшвидше вичерпаний, оскільки його наслідки можуть нанести як моральну, так і матеріальну шкоду. Цей процес може проходити як без його участі, силами самих сторін, так і при його активному втручанні та управлінні.

Конфлікт може бути вирішений в результаті трьох типів дій:

- односторонніх, коли кожен учасник діє на свій страх і ризик;
- взаємоузгоджених, наслідком якого є компроміс;
- інтегрованих [1, 191].

Менеджер повинен вміти не тільки запобігати конфліктам, а також ефективно управляти ними, використовуючи наступні методи: завершення (кожен працівник повинен знати, які кому доручені обов'язки та на які результати можна сподіватись); запобігання (формування в колективі громадської думки про сторони, що конфліктують); профілактика (налагодження ієрархії повноважень); ослаблення (організація співробітництва; звернення до «третього судді», яким обирають найавторитетнішу людину); придушення (звернення до посередника; застосування адміністративних методів вирішення конфлікту); відстрочення (спрямування зусиль усіх працівників на досягнення загальних цілей; створення системи винагород) [2].

На нашу думку, основними інструментами безконфліктного управління персоналом підприємства, які дозволяють запобігти конфліктам і підвищити рівень ефективності виконання завдань, є: визначення та роз'яснювання вимог до роботи, створення та підтримка сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі, стимулювання участі працівників у вирішенні загально-організаційних проблем, налагодження механізму зворотного зв'язку в системі комунікації підприємства тощо

Висновки. Конфлікти на підприємствах можуть знизити продуктивність праці, спровокувати невиконання планів, недосягнення

поставлених цілей. Сутність безконфліктного управління зводиться до того, щоб вчасно розпізнати справжні причини конфлікту, змінити доступними, безстресовими і прийнятними засобами ситуацію, домогтися в кінцевому підсумку позитивного результату і запобігти можливим негативним наслідкам.

Джерела та література

1. Крушельницька О. В., Мельничук Д. П. Управління персоналом: навч. посіб. 2-ге вид., переробл. й допов. Київ: Кондор, 2005. 308 с.
2. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія управління: посібник. Київ: Академвидав, 2003. 255 с.

Хемій М. І. – студент IV курсу навчально-наукового інституту економічних та соціальних відносин Університету банківської справи;
Семів Л. К. – д. е. н., професор Університету банківської справи

Ефективність управління персоналом в організації

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання достатня забезпеченість необхідними ресурсами праці, їх раціональне використання, високий рівень продуктивності праці мають велике значення для підвищення ефективності функціонування будь-якого підприємства. Зокрема, їх вагомість зростає у сфері управління персоналом, що є, і безумовно, буде наймогутнішим інструментом забезпечення конкурентоздатності й розвитку підприємства. Тому виникає необхідність у підвищенні ефективності системи управління персоналом з урахуванням вимог ринкової економіки. Також не зайвим було би говорити про використання даного підходу і для системи кадрового менеджменту збройних сил України.

Мета дослідження – узагальнено суть ефективності системи управління персоналом з врахуванням специфічних умов розвитку ринкової економіки в Україні; окреслено методичні підходи до оцінки ефективності системи управління персоналом.

Результати дослідження. Ефективність управління персоналом – це складова успішності управління підприємством. Управління під-

приємством охоплює кілька функціональних сфер: виробництво, фінанси, маркетинг зовнішньоекономічну діяльність; персонал, комерційну діяльність, інновації, інформацію, кожна з яких має свою специфіку, показники діяльності, за якими можна було б оцінити їх ефективність, а також ефективність управління персоналом. Високий рівень управління персоналом підприємства означає відповідний ступінь досягнення керівництвом підприємства поставлених цілей у функціональній сфері управління персоналом за відповідний період часу [1].

Ефективне управління розвитком персоналу виступає основним фактором майбутнього успіху будь-якого суб'єкта господарювання. У сучасних умовах для підвищення ефективності управління персоналом на підприємствах використовуються такі методи: грамотний підбір кадрів; навчання і стимулювання професійного зростання персоналу; систематична перепідготовка та підвищення кваліфікації працівників; забезпечення стабільної зайнятості; висока організація робочих місць; раціональне планування робочого часу; вдосконалення оплати і методів нематеріальної мотивації праці; формування корпоративної культури і створення затишного психологічного мікроклімату [2, 161].

Управління персоналом як багатогранний і винятково складний процес, має свої специфічні властивості та закономірності й повинен мати системний характер і завершеність на основі комплексного вирішення кадрових проблем, запровадження нових й удосконалення наявних форм і методів роботи.

В сучасній теорії і практиці управління персоналом організацій великою популярністю користується такий показник досягнення успіху в певній сфері діяльності чи для досягнення певних цілей як показник **KPI** (англ. Key Performance Indicators).

Не викликає сумніву встановлення порядку обґрунтування, впровадження і використання **KPI**, який в сфері управління персоналом містить наступні етапи: структуризація вихідних даних; формування системи збалансованих показників, обґрунтування та розрахунок **KPI**; впровадження **KPI**, формування управлінських рішень, візуалізація **KPI**.

Використання **KPI** дасть позитивний результат, якщо враховувати наступні складові ефективності управління персоналом: економічну, організаційну та соціальну. *Економічна ефективність* управління персоналом визначає співвідношення результату функціону-

вання системи і сукупних витрат на оплату праці і необхідного для цього обладнання. *Організаційна ефективність* управління персоналом характеризує ступінь використання потенційних можливостей колективу для виконання покладених на нього завдань. Поняття *соціальної ефективності* включає вимоги гармонійного розвитку особистості кожного працівника, підвищення його кваліфікації, посилення соціальної активності, формування сприятливого клімату в колективі [3].

Розробка та впровадження у діяльність кадрових органів ключових показників ефективності для оцінювання складових елементів системи кадрового менеджменту відповідно до вимог та трудових спроможностей, здійснення аналізу та правильний підбір критеріїв дозволять підвищити обґрунтованість рішень стосовно управління персоналом організації, тобто «працюватимуть» на підвищення його ефективності.

Використання *KPI P* у відповідній інформаційно-аналітичній системі, як складової єдиної інформаційної системи управління персоналом, підвищить ефективність прогнозування потреб та якість використання праці робітників відповідно до реальних та потенційних перешкод під час робочого процесу, сприятимуть проведенню моніторингу поточного стану забезпечення кадровими ресурсами [4].

Висновки. Персонал підприємства є найціннішим його ресурсом, підвищення ефективності його управління необхідно забезпечувати інноваційними методами з врахуванням особливостей ринкової економіки та європейських тенденцій у сфері праці. Основною запорукою економічної ефективності підприємства є задоволеність персоналу підприємств, що потребує створення сприятливих умов для досягнення соціально-психологічної сумісності працівників. Таким чином, підвищення ефективності управління персоналом передбачає оптимальне поєднання прагнень працівників та апарату управління підприємством, який сьогодні повинен формуватися з максимальним урахуванням людських цінностей, європейських тенденцій та вимог ринку праці.

Джерела та література

1. Світові тенденції розвитку менеджменту персоналу. URL: <http://www.djerele.com>
2. Балабанова Л. В., Сардак О. В. Управління персоналом: підручник. Київ: Центр учб. л-ри, 2011. 468 с.
3. Друкер П. Ф. Энциклопедия менеджмента. Изд. Вильямс, 2008.
4. Пармендер Д. Ключевые показатели эффективности. Разработка, внедрение и применение решающих показателей. Москва: Олимп-бизнес, 2007.

Чеховська В. С. – студентка III курсу економічного факультету Запорізького національного університету;

Кисільова І. Ю. – к. ф.-м. н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Запорізького національного університету

Страхування від COVID-19

Постановка проблеми. З початком пандемії відбувалися значні перетворення не тільки в Україні, а й у всьому світі. Після усвідомлення усіх ризиків та масштабів коронавірусу, багато людей задавалися питанням чи покриває стандартне добровільне медичне страхування ризики зараження COVID-19. Як виявилось, дане страхування не покриває такі ризики.

Метою дослідження є аналіз програм страхування від захворювання та наслідків COVID-19.

Результати дослідження. Найважливіше у житті людини – це її здоров'я, саме тому виник попит на таку послугу як страхування від COVID-19, тому що люди бояться за своє здоров'я та хочуть бути впевненими, що їм нададуть необхідну медичну допомогу при необхідності, адже несподівана хвороба може завдати значних фінансових витрат [1].

Для порівняння програм страхування від COVID-19 було обрано такі страхові компанії: СК «Vuso» [2], СК «Альфа Страхування» [3], СК «Ю.Ес.Ай» [4], СК «UNIVERSALNA» [5].

В основному усі компанії здійснюють страхування від COVID-19 осіб віком від 0–3 років. Максимальний вік застрахованої особи може досягати 60–65 років. Страховими випадками вважається стаціонарне лікування застрахованої особи протягом не менше 5 діб або її смерть. Окремі страхові компанії пропонують відшкодування за отримання інвалідності усіх груп, внаслідок перенесеної хвороби або після вакцинації; встановлення діагнозу COVID-19; відшкодування витрат на медичні препарати.

Величина страхового платежу залежить від кількості обраних страхових випадків та терміну, на який укладається договір, що також впливає на розмір страхової суми.

Термін дії договору в основному складає 6 або 12 місяців. Починає діяти він після 14–15 днів з моменту укладання, щоб зменшити

ймовірність відшкодувань особам, які вже інфіковані на момент укладання договору.

При порівнянні комплексного страхування вищезазначених компаній у категорії «Економ»/«Лайт» терміном 1 рік, найменший розмір страхового платежу у СК «Ю.Ес.Ай» – 290 грн та 580 грн при страховій сумі 20 000 грн та 40 000 грн відповідно. Ліміт страхової відповідальності при стаціонарному лікуванні складає 5000 грн та 10 000 грн, а при настанні смерті 15 000 грн та 30 000 грн відповідно залежно від страхової суми [4].

Найбільш повний пакет пропонує СК «Альфа Страхування». За 2199 грн за 1 рік можна отримати відшкодування до 10 000 грн при лікуванні у стаціонарі, 35 000–50 000 грн при отриманні інвалідності після COVID-19 та 50 000 грн при летальному випадку. Також є виплата при інфікуванні за результатом ПЦР-тесту. Дане комплексне страхування представлене в лише в такому поєднанні та не має варіантів різних розмірів сум страхування та платежів. Дана компанія страхує виключно тих осіб, що не є медичними працівниками, не має інвалідності та онкологічних захворювань, є дієздатною та інші умови, яких не має в інших компаній [3].

СК «UNIVERSALNA» розрізняє розмір страхового платежу для різних вікових груп населення, чого не має в інших компаній. Чим старше людина, тим більшу суму вона має сплатити, що на нашу думку є більш доцільним, адже ризик захворювання є більшим. Особи до 40 років мають сплатити 1100 грн за рік, у віці 41–50 – 1550 грн, 51–60 років – 3350 грн. За таку плату вони отримають відшкодування до 50 000 грн у випадку смерті та 5000 грн при стаціонарному лікуванні [5].

Сьогодні на ринку представлено багато варіантів страхування від COVID-19 тому кожний може вибрати найвигідніший для себе пакет послуг. Внаслідок активного розвитку онлайн-страхування, особливо після початку пандемії, можна придбати поліс онлайн.

Даний вид страхування може стати в нагоді тим, хто має великі ризики зараження при вимушеному контакті з великою кількістю людей або продовжує працювати під час карантину, людям у похилому віці чи тим, хто схильний до захворювань. Це можливість зменшити фінансове навантаження на хворого, адже на лікування може піти значна сума коштів.

Висновки. Пандемія мала як позитивний, так і негативний вплив на усі сфери діяльності. У громадян дещо підвищилася культура

страхування, вони почали розуміти важливість даної послуги. Також можна сказати, що багато страхових компаній змогли підлаштуватися під сучасні умови та знайшли рішення для продовження своєї діяльності та задоволення потреб суспільства [6].

Джерела та література

1. Страхування від COVID-19: як убезпечити себе в умовах епідемії. URL: <https://minfin.com.ua/ua/insurance/articles/strahovanie-ot-covid19-kak-obezopasit-sebya-v-usloviyah-epidemii/>
2. Страхування у разі виявлення коронавірусу. URL: <https://sales.vuso.ua/uk/covid-19>
3. Страхування на випадок захворювання на коронавірус COVID-19. URL: <https://alfaic.ua/product/strahovanie-zdorovya/koronavirus#>
4. Страхування на випадок коронавірусу від USI. URL: <https://usi.net.ua/strahuvannya/covid-19>
5. Страхування на випадок COVID-19. URL: <https://universalna.com/privatnim-klientam/osobiste-strahuvannya/virus>
6. Татарин Н. Б., Лопушанський Р. В., Лука П. В. Модернізація ринку страхування України в умовах пандемії COVID-19. *Економіка та суспільство*. 2021. № 25.

Чіков І. А. – асистент кафедри комп'ютерних наук та економічної кібернетики
Вінницького національного аграрного університету

Сутність інноваційного потенціалу аграрних підприємств

Постановка проблеми. Успішне функціонування аграрних підприємств в умовах мінливого зовнішнього середовища визначається їх здатністю до інноваційного розвитку. Достатній рівень інноваційного потенціалу дозволяє керівництву визначити вектор інноваційного розвитку, а також сформулювати комплекс заходів, спрямованих на підвищення рівня конкурентоспроможності виробництва.

Метою дослідження є аналіз існуючих теоретичних підходів щодо розуміння сутності поняття «інноваційний потенціал» та формування авторського бачення даної економічної категорії.

Результати дослідження. Цілком очевидно, що постійне оновлення виробництва на базі результатів наукових досягнень стає

ключовим фактором зростання та підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств.

Як слушно зазначає В. Ю. Вострякова [1], підприємства, що формують свою стратегічну поведінку на основі інноваційного підходу, мають більшу вірогідність зберегти і підвищити свою конкурентоспроможність в довгостроковій перспективі.

У вузькому розумінні, поняття «інноваційний потенціал» можна трактувати як здатність суб'єкта господарювання до здійснення інноваційної діяльності. Однак, дане трактування не розкриває повної суті зазначеного поняття. Досліджуючи дане поняття в широкому сенсі, варто відмітити, що існує значна кількість підходів до трактування поняття «інноваційний потенціал», однак найбільш поширеним вважається ресурсний підхід, в рамках якого інноваційний потенціал розглядається як сукупність певних ресурсів [2–4].

Так, С. А. Володін, О. І. Чекамова [2], розглядаються інноваційний потенціал, як наявність та готовність до використання системи засобів і ресурсів при веденні інноваційної діяльності з метою одержання конкурентних переваг. В свою чергу, А. А. Глушенкова [3] вважає, що інноваційний потенціал – це наявність ресурсів у поєднанні з умовами, які забезпечують сукупну можливість підприємства генерувати нові знання та впроваджувати інновації. Дещо інше трактування наводить Н. І. Чухрай [4], в рамках якого інноваційний потенціал розглядається як інтегрована сукупність усіх наявних матеріальних і нематеріальних активів підприємства, що використовуються в процесі здійснення інноваційної діяльності.

Серед альтернативних підходів, можна виділити такі, згідно яких, інноваційний потенціал розглядається як здатність суб'єкта господарювання здійснювати інноваційну діяльність або як комплекс взаємопов'язаних дій і заходів направлених на розробку інновацій [5; 6].

В рамках дослідження, Л. М. Гаєвська [5], інноваційний потенціал – це стратегічна здатність підприємства до реалізації невикористаних можливостей інноваційних ресурсів. Цікаве трактування наводить С. М. Ілляшенко [6], згідно якого інноваційний потенціал – це здатність до втілення досягнень науки і техніки у конкретні товари, спрямовані на задоволення запитів споживачів.

Як можна бачити, існує значна диференціації в поглядах науковців при трактуванні даного поняття. Таким чином, вважаємо, що поняття «інноваційний потенціал» варто трактувати як економічну категорію зі складною структурою взаємозалежних елементів, яка

характеризує рівень готовності суб'єкта господарювання до оновлення або переорієнтації в рамках обраної інноваційної стратегії.

Висновки. Інноваційний потенціал є системоформуючим показником загального рівня ефективності функціонування аграрних підприємств. Подальший розвиток підприємств аграрної сфери неможливий без активізації інноваційної діяльності, що обумовлено переходом на інноваційну модель розвитку. Рациональне використання інноваційного потенціалу є головною детермінантною забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств та ефективного розвитку аграрної галузі загалом.

Джерела та література

1. Вострякова В. Ю. Розвиток інноваційного потенціалу підприємства: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Київ, 2016. 235 с.
2. Володін С. А., Чекамова О. І. Теоретичні засади формування і реалізації інноваційного потенціалу в розвитку економіки. *Економіка АПК*. 2017. № 5. С. 65–72.
3. Глушенкова А. А. Структура інноваційного потенціалу підприємств сфери телекомунікацій та інформатизації. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2016. № 4 (18). С. 100–106.
4. Чухрай Н. І. Формування інноваційного потенціалу підприємства: маркетингове та логістичне забезпечення: монографія. Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2002. 316 с.
5. Гаєвська Л. М. Інноваційний потенціал підприємства та його оцінка. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 15. С. 192–196.
6. Ілляшенко С. М. Менеджмент та маркетинг інновацій: монографія. Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. 616 с.

Шевчук О. І. – студентка III курсу
ННІ економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету;
Белінська Я. В. – д. е. н., професор, професор
кафедри міжнародних економічних відносин
Державного податкового університету

Діяльність американських транснаціональних компаній на ринках України

Постановка проблеми. На сьогоднішній день економічне майбутнє світу знаходиться в руках великих корпорацій, які інтегрують

світ. Для України стратегічно важливими завданнями є покращення економіко-політичної ситуації та підвищення добробуту населення. Вирішенням цих проблем може стати співпраця з американськими ТНК, адже за їх допомогою Україна може вийти на світову арену та набутти статус повноправного учасника міжнародних економічних відносин.

Мета дослідження: охарактеризувати функціонування американських ТНК на ринках України.

Результати дослідження. В Україні іноземні транснаціональні корпорації з'явилися на початку 90-х років. Серед них досить велику частку становлять американські ТНК. Якщо говорити про прибутки даних ТНК в нашій країні, то можна виділити такі найприбутковіші ТНК Америки: Bunge, Cargill, Eram, PepsiCo, McDonald's, Coca-Cola (табл. 1).

Таблиця 1

Найприбутковіші американські ТНК 2020 року, які функціонують в Україні

Дочірня компанія	Виручка, млрд грн	Прибуток/збиток, млн грн	Вид діяльності	Власник (ТНК)	Місце у рейтингу
ДочП зП «Сантрейд»	24,37	813,82	АПК: торгівля зерном та кормами	Bunge	37
ТОВ «АТ Каргілл»	16,68	482,36	АПК: експорт зернових	Cargill	56
ТОВ «ЕПАМ Системз»	10,45	942,11	ІТ: розробка програмного забезпечення	Eram	91
ТОВ «Сандора»	10,34	-250,30	АПК: виробництво безалкогольних напоїв та соків	PepsiCo	92
ПзП «Макдональдз Юкрейн ЛТД»	7,87	714,90	Рітейл: організація мережі швидкого харчування	McDonald's	121
П «Кока-Кола Беверіджиз Україна Лімітед»	7,13	448,27	АПК: виробництво безалкогольних напоїв та соків	Coca-Cola	138

Джерело: складено на основі [2].

Проаналізувавши нижченаведену таблицю, помітно, що передові місця займають дві ТНК, діяльність яких пов'язана з торгівлею зерном, друге місце займає ІТ-корпорація, третє місце займають ТНК, які інвестують у харчову промисловість. Отже, можна узагальнити, що дані сфери діяльності є найбільш прибутковими та цікавими для американських ТНК в Україні. Вони надають перевагу галузям, де є можливість отримати швидкий прибуток і максимально використати ресурси, не ставлячи за мету довгостроковий прогресивний розвиток країни.

За виробничим, науково-технічним і фінансовим потенціалом економіка США значно перевершує подібні галузі економіки інших країн-експортерів капіталу. За даними Державної служби статистики України, США посідають одинадцяте місце за обсягом прямих інвестицій в економіку України. Станом на кінець 2020 р. в економіку України було залучено 710 млн дол. США американських інвестицій [1].

Безумовно, позитивним наслідком залучення іноземних ТНК в Україну є податкові надходження до державного бюджету (рис. 1.). Найбільше податків сплачують такі ТНК як Philip Morris International Inc., Google, PepsiCo, Coca-Cola, McDonald's. Однак у даному рейтингу відсутні дані про сплату податків такими найприбутковішими компаніями як Bunge, Cargill та Ерам, що скоріш за все пов'язане з тим, що дані ТНК ухиляються, або ж не повністю сплачують податки в Україні.

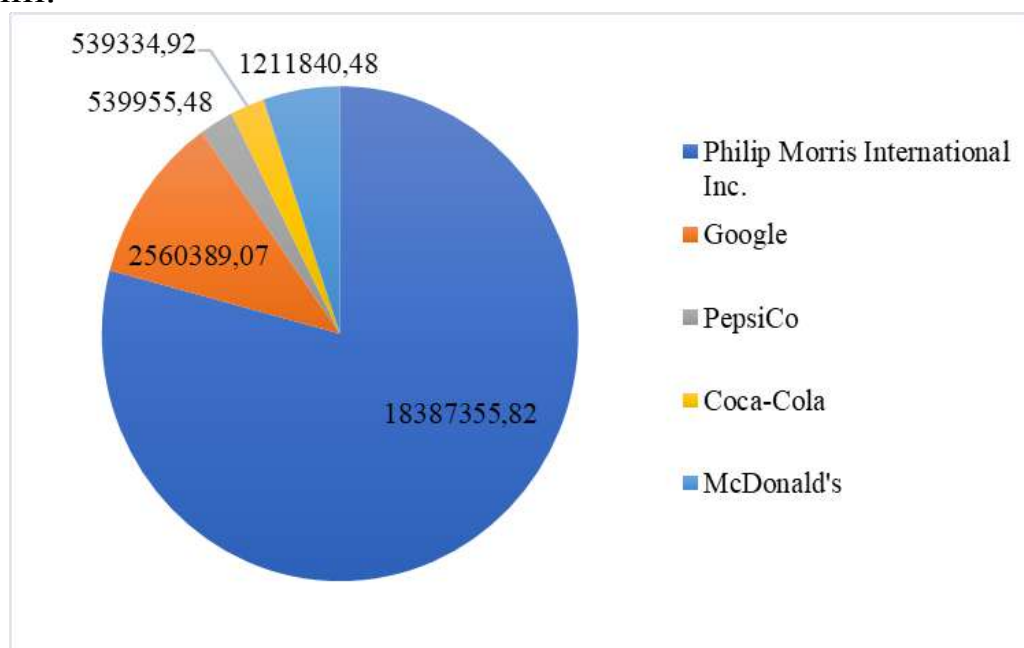

Рис. 1. Податкові надходження до бюджету від американських ТНК у 2020 р., грн [3]

Висновки. Отже, підсумовуючи усе вищенаписане, слід зазначити, що значення американських ТНК на українських ринках є досить вагомим. Дані корпорації зацікавлені в таких сферах діяльності як торгівля зерном, фармація, харчова та тютюнова промисловість. Неабияке значення мають ТНК, які діють в ІТ-галузі, адже вони інвестують в українську економіку, забезпечують робочими місцями українців та розвивають наші науково-технологічні розробки.

Джерела та література

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 09.04.2022 р.).
2. 200 найбільших компаній України 2020 року: веб-сайт. URL: https://biz.censor.net/resonance/3268870/200_nayiblishih_kompanyi_ukranyi_2020_roku (дата звернення: 10.04.2022 р.).
3. ТОП-200 найбільших компаній України за сумою сплати податкових платежів за 2020 рік: веб-сайт. URL: <https://rating.zone/top-200-najbilshykh-kompanij-ukrainy-za-sumoiu-splaty-podatkovykh-platezhiv-za-2020-rik/#> (дата звернення: 10.04.2022 р.).

Щербакова А. О. – студентка II курсу
факультету економіки та управління
ВНУ імені Лесі Українки;

Цимбалюк І. О. – д. е. н., професор кафедри
підприємництва і маркетингу
ВНУ імені Лесі Українки

Стимулювання інвестиційної діяльності в умовах повоєнного середовища

Постановка проблеми. В сучасних умовах воєнного стану в Україні економіка зазнає значного негативного впливу та втрат в інфраструктурі. Після закінчення війни, очевидно, постане гостра необхідність вкладання капіталу в відновлення українських регіонів, особливо у сферу будівництва та промисловості. Водночас, перешкодами для залучення інвестицій стануть нестабільна політично-економічна ситуація, низька привабливість України як інвестиційного поля, недоліки в податковій системі.

Метою є дослідження проблем інвестування в Україні, пошук шляхів залучення інвестицій у відновлення постраждалої від війни економіки у повоєнний період.

Результати дослідження. Розглядаючи стимули до залучення іноземних інвестицій у відбудову країни найперше, на що варто звернути увагу – це податкові ставки та оподаткування підприємств. Податкова система України – одна з найбільш складних, витратних і заплутаних у світі, що створює значні перешкоди для залучення іноземних інвестицій та потребує деяких змін [1].

Оцінити, наскільки ефективно в Україні функціонує податковий механізм залучення іноземних інвестицій, можна, дослідивши податкове навантаження в країні, адже його оптимальний рівень є вагомим чинником розвитку ділової й інвестиційної активності суб'єктів економічної системи. Як ціновий показник податкове навантаження характеризує вагу обов'язкових платежів у будь-яких результуючих показниках (виручка підприємства, прибуток, витрати на оплату праці тощо) [1]. Водночас він може бути використаний як дієвий індикатор впливу податкового механізму на економічне становище в країні, що показує, наскільки сприятливі умови ведення господарської діяльності в Україні й чи стимулюють вони залучення в державу іноземних інвестицій.

Якщо брати до уваги останні реформи, то проведене включення до об'єктів оподаткування податком на нерухоме майно комерційної нерухомості, зменшення житлових площ, що не оподатковуються та зростання ставок окремих податків, посиливши податковий тиск на платників. Це не сприяло створенню позитивного інвестиційного клімату в Україні. Для покращення економічної ситуації, пріоритетними повинні бути цілі розвитку бізнесу та створення стимулів для залучення інвестицій [2; 3].

Вагомим стимулом є вплив пільг на розподіл податкового навантаження. Притік інвестицій відбувається саме в ті сфери діяльності, на які податкове навантаження нижче й де застосовується низка податкових пільг [3]. Тому державі потрібно проводити виважену політику щодо використання податкових пільг, створюючи продумані податкові стимули для раціонального розподілу інвестицій між галузями та формування оптимальної структури національного господарства.

В Україні діє спрощена система оподаткування, спрямована на підтримку розвитку малого бізнесу. В умовах надзвичайного стану, їй була надана основа роль у функціонуванні податкової системи, так як змінами до законодавства умови оподаткування єдиним податком були досить спрощені. Наразі для підприємців першої та другої груп єдиний податок є добровільним і може не сплачуватись, для третьої групи його ставка становить 2 %. За діючих умов оподаткування на сплату єдиного податку можуть перейти також підприємства середнього та великого бізнесу. За збереження нових правил, спрощеною системою можуть користуватись основні інвестори України, серед яких компанії Нідерландів, Швейцарії, Німеччини, Великобританії та Австрії, а також вона допоможе залучити інвестиції з Франції, Норвегії, Польщі, Канади та інші.

На нашу думку, основним напрямом інвестицій має бути реконструкція. В цьому контексті варто звернути увагу на досвід Європейських країн (система реконструкції для країн Балканського півострова), які на перше місце виносять безпеку, тобто завершення бойових дій, стратегічне бачення та сильне лідерство [4]. Варто почати з інвестицій в транспортну інфраструктуру та промислові підприємства державного значення. Європейський приклад пропонує створення спеціальної структури з реконструкції країни, через яку будуть проходити фінансові пакети від донорів та конкретні інвестиції. Такий орган буде контролювати та розподіляти рівномірно капіталовкладення, спрямовувати їх в необхідні райони та галузі. Значна увага повинна приділятися вкладенням у малі та середні підприємства, які забезпечать створення нових робочих місць.

Висновки. Отже, для формування інвестиційної привабливості України потрібно зменшити податкове навантаження, використовуючи міжнародний досвід, підлаштовуючи його до специфічних умов розвитку нашої країни. Для підтримки економічної складової необхідно створювати умови, у яких майже неможливо буде ухилитися від сплати податків, що призведе до розширення державного бюджету. У повоєнний період потрібно орієнтувати економіку на реконструкцію країни, а саме надавати пільги при вкладенні капіталу в об'єкти, яким мають державне значення, впроваджувати інвестиційні кредити і податкові знижок із податку на прибуток, що буде стимулювати інвестиційну діяльність та підвищить загально-економічний імідж України.

Джерела та література

1. Цимбалюк І. О., Івашко О. А. Податкове стимулювання залучення іноземних інвестицій в економіку України в умовах фінансової нестабільності. *Екон. часоп. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки: журн.* Луцьк: Вежа-Друк, 2016. № 1 (5). С. 80–85.
2. Ivashko O. In relation to the question of improvement of investment climate of Ukraine. *The genesis of genius.* Geneva, Switzerland. 2014. P. 92–94.
3. Цимбалюк І. О., Лугова М. С. Пріоритети активізації інвестиційної діяльності в регіонах України. *Вісн. Черкас. ун-ту.* 2017. № 3. Ч. 2. С. 21–30.
4. Богдан Т. Післявоєнна відбудова: уроки з досвіду Балкан. 2022. *Інформаційний портал «Цензор: Бізнес».* URL: https://biz.censor.net/columns/3330248/pislyavoyenna_vidbudova_uroky_z_dosvidu_balkan
5. Lipych L., Karlin M., Tsymbaliuk I. Investment attractiveness of the construction industry of Ukraine. *Глобальні та національні проблеми економіки: електр. вид.* 2016. Вип. 14. URL: <http://global-national.in.ua/issue-14-2016/22-vipusk-14-gruden-2016-r/2585-lipych-l-karlin-m-tsymbaliuk-i-investment-attractiveness-of-the-construction-industry-of-ukraine>

Дмитрук І. Я. – студентка V курсу факультету економіки та управління
ВНУ імені Лесі Українки;
Тоцька О. Л. – д. е. н., професор кафедри
фінансів ВНУ імені Лесі Українки

SWOT-аналіз податку на доходи фізичних осіб в Україні

Постановка проблеми. Податок на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО) виступає регулятором взаємовідносин між державою та громадянами. Цей податок, у першу чергу, виконує фіскальну функцію, забезпечуючи фінансову базу держави, а, з іншої сторони, податок серйозно впливає на рівень і структуру доходів населення, його платоспроможний попит.

Податок на доходи фізичних осіб у нашій країні, як і в більшості економічно розвинених країн світу, є основним джерелом формування доходів державного та місцевих бюджетів. Однак, порівняно з розвиненими країнами, в Україні він не відповідає рівню розвитку аналогічних податків ні за ступенем досягнення економічної ефективності, ні щодо дотримання соціальної справедливості при його застосуванні.

На сьогоднішній день у нашій країні стоїть гостра проблема виконання соціальної функції ПДФО, досягнення справедливості оподаткування, а також максимізації його фіскальної функції. У зв'язку з цим, тема вдосконалення ПДФО дедалі частіше стає предметом дискусій і суперечок.

Мета дослідження. Визначити за допомогою *SWOT-аналізу* сильні та слабкі сторони, а також можливості та загрози ПДФО в Україні.

Результати дослідження. Згідно Податкового кодексу України (далі – ПКУ), ПДФО є загальнодержавним податком, що стягується з доходів фізичних осіб (як резидентів, так і нерезидентів). Згідно зі ст. 167 ПКУ, базова ставка з ПДФО в Україні складає 18 % [1].

У результаті проведеного аналізу, потрібно зазначити *сильні сторони* оподаткування доходів фізичних осіб в Україні, а саме:

- стабільні надходження від ПДФО до бюджетів різних рівнів;
- широке коло платників такого податку;
- ПДФО є основним джерелом формування доходів місцевих бюджетів;
- чітко визначений об'єкт оподаткування ПДФО;
- відносно невисока базова ставка ПДФО в Україні.

Необхідно виділити і *слабкі сторони* щодо оподаткування доходів фізичних осіб в Україні:

- низький рівень доходів населення;
- низький рівень податкової культури населення;
- відсутність прогресивної шкали ставок податку;
- високий податковий тягар для малозабезпечених;
- невідповідність принципу соціальної справедливості.

Водночас відмітимо такі *можливості* щодо оподаткування доходів фізичних осіб в Україні:

- застосування прогресивної шкали оподаткування;
- зниження фіскального навантаження на малозабезпечених;
- надання податкової пільги;
- створення робочих місць і підвищення мінімальної заробітної плати.

Але оподаткування доходів фізичних осіб в Україні має і певні *загрози*:

- нестабільна ситуація в світі через пандемію;
- військові дії на території держави;

- високий рівень тіньової економіки в країні;
- нестабільне податкове законодавство;
- міграція працездатного населення;
- економічна криза, коливання валютного курсу.

Висновки. Отже, за допомогою SWOT-аналізу визначено сильні та слабкі сторони внутрішнього середовища, а також можливості та загрози зовнішнього середовища ПДФО в Україні. Для побудови ефективної податкової системи в Україні, слід вжити певних заходів щодо уникнення слабких сторін й удосконалення оподаткування доходів фізичних осіб.

Дані SWOT-аналізу можуть послужити як висновком до проведеної експертизи, так і короткими рекомендаціями стосовно удосконалення процесу оподаткування доходів фізичних осіб в Україні.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України: Кодекс України № 2755-VI від 2 груд. 2010 р.
URL: [http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17)

Kotsiuba V. V. – doktorantka Wydziału
Stosunków Międzynarodowych
Wołyńskiego Narodowego Uniwersytetu im. Łesi
Ukrainki

Media społecznościowe jako element e-dyplomacji

Sformułowanie problemu. W dzisiejszych czasach dzięki wykorzystaniu wirtualnych mediów oraz innych narzędzi cyfrowych dyplomaci utrzymują kontakty pomiędzy sobą oraz swoimi obywatelami i światem. Dyplomacja cyfrowa jest długim procesem wpływu technologii komunikacji digitalnej na dyplomację tradycyjną. Jednym z dowodów tego jest wykorzystywanie mediów społecznościowych przez państwo do osiągnięcia pewnych celów polityki zagranicznej. Szczególnie od momentu rozpoczęcia się pandemii COVID-19 wszystkie obszary życia ludzkiego oraz sektory stosunków międzynarodowych stają coraz bardziej zwirtualizowane.

Celem badania jest analiza mediów społecznościowych jako elementu dyplomacji cyfrowej oraz wyjaśnienie najważniejszych zagadnień powiązanych z nimi. Celem jest również pokazanie praktycznego zastosowania mediów społecznościowych w procesie tworzenia e-dyplomacji.

Wyniki badania. Wielu polityków oraz dyplomatów od kilku lat korzystają z mediów społecznościowych w celu szybszego i łatwiejszego komunikowania się z obywatelami własnego kraju oraz społecznościami innych. Najbardziej znanymi są *Twitter*, *Facebook* oraz *Instagram*. Jak mówiła ówczesna sekretarz stanu USA – Hilary Clinton, że wykorzystywanie technologii oraz innowacji mocno uzupełnia tradycyjne narzędzi polityki zagranicznej, a sztuka nowoczesnej dyplomacji to połączenie kultury media społecznościowych oraz arkanów polityki zagranicznej [1, 291].

Przy pomocy mediów społecznościowych dyplomaci porozumiewają się na trzech różnych poziomach. Chodzi tutaj o klasyczny poziom między dyplomatami, poziom między dyplomatami a mediami oraz poziom między samymi społecznościami, do których docierają komunikaty dyplomatyczne. Najbardziej znane oraz popularne *social media* obecnie to *YouTube*, *Facebook*, *Instagram* oraz *Twitter*. Służby, placówki dyplomatyczne oraz dyplomaci różnych państw korzystają z powyżej przedstawionych mediów społecznościowych oraz posiadają tam własne konta lub blogi. Według badań 77,7 % krajów należących do NATO są aktywne na Twitterze. Dla wielu głów państw, premierów, szefów MSZ platforma internetowa *Twitter* pełni rolę jednego z ważnych narzędzi prowadzenia polityki zagranicznej. Określenie działań twitterowych polityków oraz dyplomatów często nazywają terminem *twiplomacy* [2, 46].

Według rankingu najbardziej efektywnych światowych przywódców w roku 2020 byli nimi: ówczesny prezydent USA Donald J. Trump, Król Arabii Saudyjskiej Salman oraz Papież Franciszek z Watykanu. Ranking ten opierał się na średniej liczbie udostępnień jednego tweeta przez innych użytkowników (ponad 24 tysięcy u Donalda Trumpa, ponad 23,5 tysięcy u Salmana, ponad 9 tysięcy u Papieża Franciszka) [3]. Natomiast gdy mówimy o rankingu najbardziej obserwowanych światowych przywódców, to nimi są odpowiednio @realDonaldTrump (USA, 88 milionów obserwujących), @narendramodi (India, 63 milionów obserwujących), @Pontifex (Watykan, 50 milionów obserwujących) [4].

Jeżeli popatrzeć na rankingi innej sieci społecznościowej *Facebook*, a konkretnie ranking pokazujący najaktywniejszych światowych liderów

(według ilości udostępnianych postów dziennie), to zobaczymy że na pierwszym miejscu znajduje się profil Ministerstwa Spraw Zagranicznych Rosji (34 postów dziennie), na drugim-profil Prezydenckiej Komunikacji rządu Filipin (27 postów), na trzecim – Portal Rządowy Republiki Uzbekistan (też 27 postów) [5]. Szefowie państw i rządów 163 krajów oraz 132 ministrów spraw zagranicznych utrzymują konta osobiste na Twitterze. Od 1 czerwca 2020 r. wszystkie 1089 osobistych i instytucjonalnych stron na Facebooku światowych liderów miały łącznie ponad 620 milionów obserwujących i opublikowały 8,7 miliona publikacji od czasu ich powstania [6].

Trzecią najczęściej używaną platformą mediów społecznościowych po Twitterze i Facebooku jest *Instagram*. Stał on najszybciej rozwijającą się siecią mediów społecznościowych wśród światowych przywódców, rządów i ministrów spraw zagranicznych. Do piątki liderów (według rankingu z 2018 roku) z największymi interakcjami na Instagramie zaliczamy profile Donalda J. Trumpa (były Prezydent USA, 421 miliony interakcji), Jair M. Bolsonaro (Prezydent Brazylii, 325 miliony interakcji), Joko Widodo (Prezydent Indonezji, 275 miliony interakcji), Joe Bidena (obecny Prezydent USA, 159 miliony interakcji), Narendry Modi (Premier Indii, 153 miliony interakcji). Ogólnie rzecz biorąc Instagram ma 81 % aktywnych na platformie ze 193 państw członkowskich ONZ [7].

Biorąc pod uwagę kontynent Europejski, najczęściej obserwowanym przywódcą w Europie z łączną liczbą 59 milionów obserwujących na Twitterze i Instagramie jest Papież Franciszek. Na drugim miejscu z 35 milionami obserwujących na Facebooku, Instagramie i Twitterze jest Prezydent Turcji Erdogan. Natomiast Europejska Służba Działań Zewnętrznych, brytyjskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych i Rozwoju oraz rosyjskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych to trzy najlepiej skomunikowane instytucje, mające wzajemne relacje z ponad 130 innymi światowymi liderami na Twitterze [8].

Wnioski. A więc, wykorzystanie mediów społecznościowych jako elementu e-dyplomacji jest czymś, do czego obecnie musi dostosować się świat polityki oraz dyplomacji. Dyplomacja staje się coraz bardziej wizualna poprzez media społecznościowe, a zwłaszcza Instagram, Facebook, Twitter. Są to w czasach obecnych bardzo ważne elementy dyplomacji cyfrowej, która z kolei kształtuje współczesne stosunki międzynarodowe.

Źródła i literatura

1. Boasiako Isaac Antwi. Dyplomacja wirtualna w świetle pandemii COVID-19. *Media i społeczeństwo*. 2021. Nr 14. URL: [media_i_spoleczenstwo_nr_14_v1.pdf\(bielsko.pl\)](#)
2. Jakubowska M. Komunikacja dyplomatyczna na przykładzie analizy aktów mowy Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej – Andrzeja Dudy. Warszawa, 2018. URL: [Monika Jakubowska.pdf \(ceon.pl\)](#)
3. URL: <https://twitter.com/Twiplomacy/status/1285470057020248066/photo/1>
4. URL: <https://twiplomacy.com/ranking/the-50-most-followed-world-leaders-on-twitter/>
5. URL: <https://twiplomacy.com/ranking/the-most-active-world-leaders-on-facebook/>
6. Twiplomacy Study 2020. URL: <https://twiplomacy.com/blog/twiplomacy-study-2020/>
7. World Leaders on Instagram 2018. URL: <https://twiplomacy.com/blog/world-leaders-instagram-2018/>
8. URL: <https://twiplomacy.com/info/europe/>

Антонюк А. Р. – студентка II курсу
факультету іноземної філології
ВНУ імені Лесі Українки;

Семенюк Т. П. – к. філол. н., доцент кафедри
німецької філології ВНУ імені Лесі Українки

Тема пошуку себе у творі Мір'ям Пресслер «Гіркий шоколад»

Кожна людина завжди намагається бути корисною комусь: собі, батькам, суспільству, державі. Але не завжди та не всім, звичайно, це вдається. Не все виходить через комплекси, які були закладені в голови ще в дитинстві чи підлітковому віці. Часто позбутися невпевненості в собі допомагає робота над собою, тривала та наполеглива праця, яка приносить, зрештою, результат.

Метою пропонованої розвідки є тема пошуку себе у творі Мір'ям Пресслер «Гіркий шоколад».

Результати дослідження. Часто так і кажуть: він «знайшов» себе в мистецтві, вона – у науці і таке інше. А от в чому може знайти себе дівчинка-підліток, яка має купу комплексів через свою зовнішність? Як дітям чи підліткам, які невпевнені в собі, не люблять себе, змінити ставлення до себе? Відповідь на це запитання допоможе знайти твір Мір'ям Пресслер «Гіркий шоколад».

У Німеччині ця книга є дуже популярною серед підлітків. У цьому творі йдеться про дівчинку. 15-річна Єва товста і тому почувається чужою в суспільстві, вона переконана, що її не поважають і не люблять. Єва вважає, що не така як усі, вона товста: «*Eva steht vor dem Schaufenster des Delikatessengeschäfts Schneider. Sie steht dicht an der Scheibe, damit sie ihr Bild im Glas nicht sehen muss. Sie will sich nicht sehen. Sie weiß auch so, dass sie zu fett ist. Jeden Tag, fünfmal in der Woche, kann sie sich mit anderen vergleichen. Fünf Vormittage, an denen sie die anderen in ihren engen Jeans sehen kann. Nur sie ist so fett, dass keiner sie anschauen mag*» [1, 10]. Дівчинка бореться з голодом, який її переслідує: «*Auch jetzt hat sie Hunger, immer hat sie nach der Schule Hunger*» [1, 10], вона забороняє їсти собі її улюблений шоколад, який

стає гірким при згадці про своє тіло: «*Die Schokolade wird bitter in ihrem Mund. Nicht zartbitter, sondern unangenehm bitter. Eva schluckt sie schnell hinunter. Ich darf keine Schokolade essen. Ich bin schon jetzt viel zu fett*» [1, 18].

Проте життя Єви змінює Мішель, її друг, в якого вона закохується. Його ставлення та компліменти роблять Єву сильнішою: «*Eva, wirst du meine Freundin bleiben? Eva hat die Trauer gespürt, diesen kleinen Schmerz, der «Michel» heißen würde. – Du wirst andere Mädchen kennen lernen, hat sie gesagt. Viele. – Du hast so schöne Haare, hat Michel gesagt und sein Gesicht in ihren Haaren vergraben. Sein Atem war warm*» [1, 125]. Завдяки дружбі з хлопчиком вона поступово усвідомлює, що особлива і починає сприймати себе: «*Und Eva schaut. Sie sieht ein dickes Mädchen, mit dickem Busen, dickem Bauch und dicken Beinen. Aber sie sieht wirklich nicht schlecht aus. Ein bisschen auffällig, das schon, aber nicht schlecht. Sie ist dick. Aber es muss doch auch schöne Dicke geben*» [1, 139]. Вона переконує себе в тому, що і товстенькі бувають вродливими.

Висновки. Отож, як бачимо, пошук себе та трансформація на ментальному рівні може відбуватися завдяки почуттям, які виникають і змінюють все навколо, надають впевненості і змушують повірити у себе. На прикладі Єви стає зрозумілою істина, яка повинна допомогти тим, хто не бачить виходу із складних ситуацій: якщо не можеш змінити ситуацію, зміни своє ставлення до неї.

Джерела та література

1. Pressler M. “Bitterschokolade”. Lesebuch mit Aufgaben für die Studenten der Fakultäten für Fremdsprachen/A. A. Wengrynowytsch, O. O. Pawlyschynez, B. Ja. Petryschak, N. W. Turko. Iwano-Frankiwnsk, 2009. 144 S.

Бабаханова С. – студентка IV курсу
факультету іноземної філології
ВНУ імені Лесі Українки;

Перванчук Т. Б. – асистент кафедри
англійської філології ВНУ імені Лесі Українки

Переклад нелітературної лексики в англomовному кіно

Постановка проблеми. Соціальні зміни, що відбуваються у суспільстві, знаходять своє відображення в мові і накладають відбиток

не тільки на словниковий склад, а й на культуру спілкування загалом. Знижена лексика є одним із «проблемних» шарів лексики будь-якої мови. Вона найбільш близька до живої комунікації і найяскравіше відображає менталітет носіїв мови.

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей перекладу ненормативної лексики у англомовних фільмах.

Результати дослідження. Нестандартна лексика є досить поширеною, тому виникає проблема її виділення зі складу стандартної лексики. Знижена лексика різноманітна. Виділяються форми лексики зниженого регістру, які мають статус мовних мікросистем. Вони входять до таких систем, як соціальні діалекти, арго (кент), професійні та корпоративні (групові) жаргони, міські напівдіалекти – кокні, позалітературне просторіччя, під яким розуміють фонетично, граматично та лексично неправильну, з погляду літературного стандарту, мову неосвічених чи малоосвічених людей. «Чим гетерогенніше суспільство, тим гетерогеннішою є його мова» [3, 38]. Іншими словами, кожна соціальна група може об'єднувати членів з подібними або різними особливостями, а отже, і різноманітність мовних зворотів ширша.

Багато авторів художніх творів, сценаристи, режисери, а іноді й самі актори використовують неформальну лексику, щоб надати образності, спонтанності, емоційності мові, для того, щоб пожвавити вигадану ситуацію, дати глибоку характеристику героя, яка часом може бути виражена однією субстандартною одиницею і нести у собі все світорозуміння цього персонажа.

М. М. Козирєва підкреслює, що знижена лексика відрізняється чіткою національно-мовною та соціальною специфікою, яка проявляється при порівнянні вживаних одиниць зниженої лексики у різних культурах. Під час передачі зниженої лексики часто виокремлюють труднощі, що виникають через соціально-культурні норми, які слід враховувати при перекладі [2].

При перекладі ненормативної лексики перекладач повинен спочатку визначити, до якого регістру зниженої лексики належить слово. Тільки після цього він повинен шукати найбільш відповідні еквіваленти у мові перекладу. При цьому дуже важливо враховувати те, що слово з вихідної мови, яке належить до одного регістру зниженої лексики, при перекладі, тобто заміні його еквівалентом з рідної мови, може перейти в інший регістр. Наприклад, сленг може перейти

у вульгаризм, жаргон – у просторічно-розмовне слово. Може змінитися і оціночно-семантичний компонент. У цьому випадку лексична одиниця, яка не несе негативного відтінку у вихідному тексті, у перекладі набуває такого або навпаки.

Найважливіші види лексичних трансформацій, що застосовуються в процесі перекладу за участю різних мовних пар, містять наступні перекладацькі прийоми: транскрибування та транслітерацію, калькування та лексико-семантичні заміни (конкретизацію, генералізацію, модуляцію). До найпоширеніших граматичних трансформацій відносяться: синтаксичне уподібнення (дослівний переклад), членування речення, об'єднання речень, граматичні заміни (форми слова). До комплексно лексико-граматичних трансформацій належать антонімічний переклад, експлікація (описовий переклад) та компенсація [1, 81].

Складність перекладу кінодіалогу полягає в тому, що перекладач повинен не тільки передати зміст інформаційного повідомлення, але й зберегти лінгвістичні особливості тексту забезпечення належного комунікативно-прагматичного ефекту.

Однак через те, що кінодіалог у фільмі суворо обмежений часовими рамками, перекладач може вдаватися до опущення частини інформації, яка не несе особливого смислового навантаження. У зв'язку з цим при перекладі субтитрів фахівці часто нехтують перекладом зниженої та емоційно-забарвленої лексики для економії місця або у зв'язку з некомпетентністю.

Для виявлення способів, особливостей та якості перекладу, ми проаналізували субтитри фільмів та виявили частотність вживання лайливих слів: *rascal* – кретин, *asshole* – баран, *cattle* – гад, *nit* – козел, *retarded dickhead* – морда, *scooundrel* – негідник, *bastard* – бидло, *bitch* – виродок, *moron* – йолоп, *shit* – недоносок. Найбільш універсальними є такі вигуки: *goodness!* – чорт!, *damn it!* – трясця його матері!, *darn it!* – холера!, *gosh!* – диявол!

Опущення або заміна експресивної лексики призводить до втрати жвавості мови та робить мову персонажів сухою та монотонною, у той час як повноцінність перекладу означає вичерпну передачу смислового змісту оригіналу та повноцінну функціонально-стилістичну відповідність.

Висновки. Отже, переклад ненормативної лексики дуже нелегка праця. При перекладі жаргонів, наприклад, перекладач повинен зумі-

ти підібрати аналогічний жаргон у мові перекладу, що має приблизно таку ж експресивність, як і в мові оригіналу. Від адекватного, точного перекладу цієї лексики залежить успіх прокату кінофільму.

Джерела та література

1. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык: учеб. для вузов. 4-е изд., испр. и доп. Москва: Флинта; Наука, 2002. 384 с.
2. Козирева М. М. Особливості вживання ненормативної лексики та складності її перекладу з англійської мови на російську (на матеріалі фільму «Щоденник Бріджит Джонс»). *Вісник Російського гуманітарного університету*. 2012. № 8. С. 87–96.
3. Lyons J. *Language and Linguistics. An Introduction*. Cambridge: Cambridge university Press, 2009. URL: https://moam.info/language-and-linguistics_59c2dc0b1723dd3a8173e381.html

Гережун О. О. – студентка I курсу
магістратури факультету іноземної філології
ВНУ імені Лесі Українки;
Крисанова Т. А. – д. філол. н., професор
кафедри практики англійської мови
ВНУ імені Лесі Українки

Лексичні засоби актуалізації вербальної агресії в англomовному пісенному дискурсі

Постановка проблеми. Соціально-економічні зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, постійна глобалізація, ескалація збройних та міжетнічних конфліктів тощо стають причинами зростання виявів агресії у різних формах. Саме тому тема вивчення агресії й насильства стає однією з найбільш **актуальних** у різних галузях науки, уключаючи лінгвістичні дослідження. **Метою** наукової розвідки є виділення лексичних засобів актуалізації агресії в англomовному пісенному дискурсі.

Результати дослідження. Пісенний дискурс є складною єдністю музичного та мовного компонентів, у якому сукупність текстів характеризується специфічними тематичними, лексичними, граматичними, синтаксичними особливостями, «це текст пісень сукупно з контекс-

том їх створення та інтерпретації» [2, 100]. Проникаючи в різні сфери життя людини, пісня є свого роду «дзеркалом життя», яке відображає основні цінності, етичні погляди, соціальні уявлення, суспільні зміни та стереотипи певної епохи, створює моделі поведінки, культурні норми й передає їх наступним поколінням [2, 100].

Одним із центральних лінгвокультурних аспектів у англомовному пісенному дискурсі виступає агресія, що з точки зору психології, є мотивованою деструктивною поведінкою, яка суперечить нормам і правилам співіснування людей в суспільстві, завдає фізичної або моральної шкоди об'єктам нападу [1, 250–300], а з погляду лінгвістики – це деструктивний комунікативний акт, який становить різновид вербальної агресії та характеризується експліцитними (відкритими) й імпліцитними (прихованими) прагматичними ознаками [5, 150]. Щодо засобів експліцитної агресії, то в будь-якій мові зазвичай наявний їх достатній набір, однак здебільшого їх використання є законодавчо забороненим. Тому, існує достатній арсенал імпліцитних прийомів, за допомогою яких мовець може виразити негативне ставлення до адресата [1, 7].

Лінгвальну агресію зазвичай визначають як вербальний акт актуалізації негативних почуттів, яке може об'єктивуватися і через невербальну форму (сварка, гвалт), і через зміст мовних висловлень (погрози, прокльони, лайка) [2, 7–18]. Британський філософ Дж. Остін убачає у вербальній агресії «порушення поведінкових норм» [1, 30]. Крім того, термін «вербальна агресія» використовують на позначення навмисних мовленнєвих дій, «що цілеспрямовано завдають шкоди іміджу об'єкта вербальної агресії шляхом використання певних мовних і мовленнєвих засобів» [6, 5–10].

Варто також зазначити, що у багатьох випадках саме вербальна агресія стає першим кроком на шляху переходу до фізичної агресії. Окреслюючи статус вербальної агресії порівняно з фізичною (модель міжособистісного фізичного насильства), дослідники зазначають, що перша не замінює другу, але є «нижчим рівнем» агресії, який може переростати у «вищий» за умови накопичення [6, 44].

Серед лексичних засобів актуалізації вербальної агресії в англомовному пісенному дискурсі виділяємо негативно забарвлену експресивну лексику (лексеми на позначення смерті, наприклад: *to kill, to die, died, deadly, blood*; війни та конфлікту: *conflict, warfare, to*

combat, fighting; негативних емоцій: *ruthless, crazy, depression, malice*; розумових або фізичних недоліків: *stupid, illiterate*). Як правило, лексика на позначення агресії має метафоричний характер, оскільки не мається на увазі реальна смерть або війна.

Так, американський рок гурт *Overkill* у пісні «*Killing for a living*» зображує агресію у формі ненависті до оточуючих. У приспіві повторюється дієслово *to kill* (*вбити*) як заклик до вбивства, основну мету життя автор вбачає у пригніченні інших.

Living just to kill

Kill to live, live to kill... [7].

Крім того, автор використовує метафору *shake a little madness* та перетворює злість на живу особу, а також вживає лексему *blood*, щоб підсилити бажання слухачів заподіяти шкоду іншим.

Shake a little madness

But to live to kill

Stalking and hunting

Profession in blood... [3].

Висновки. Пісенний дискурс відіграє важливу роль у формуванні мовної картини світу суспільства. Для актуалізації вербальної агресії автори використовують негативно забарвлену експресивну лексику, а саме лексеми на позначення смерті, війни, конфлікту, негативних емоцій та розумових або фізичних недоліків. Уживання лексем у метафоричному значенні спонукає слухачів до роздумів та інтерпретації пісень.

Джерела та література

1. Астафурова Т. Н. Англоязычный песенный дискурс. *Дискурс-Пи*. 2016. С. 98–101.
2. Бахтин М. М. Проблема речевых жанров: монография. Москва: Академия, 1979. 424 с.
3. Берковиц Л. Агрессия: причины, последствия и контроль. *Прайм-Евროзнак*. 2002. С. 512.
4. Кузик О. А. Мовленнєва агресія: лінгво-риторичний аспект. *Наукові записки*. 2011. № 96. С. 457–462.
5. Austin J. L. *How to Do Things With Words*. Oxford: Harvard University Press, 1981. No. 2. 169 p.
6. Buss A. *The Control of Aggression and Violence*. New York: Academic Press. 1971. 130 p.
7. Killing for a living. URL: <https://genius.com/Overkill-killing-for-a-living-lyrics>

Гесть А. А. – студентка II курсу факультету іноземної філології ВНУ імені Лесі Українки;
Семенюк Т. П. – к. філол. н., доцент кафедри німецької філології ВНУ імені Лесі Українки

Зображення війни в романі Еріха Марії Ремарка «Три товариші»

Тема війни є наскрізною для творів Еріха Марії Ремарка. Аналізуючи біографію письменника можна простежити, що власний фронтовий досвід та його наслідки у подальшому житті стали підґрунтям для формування характеру літературної творчості автора. Дослідження творчості Ремарка є актуальним і сьогодні як в історичному, так і літературному контекстах.

Метою дослідження є визначення характерних особливостей зображення війни та її наслідків у романі Е. М. Ремарка «Три товариші».

Результати дослідження. Роман Е. М. Ремарка «Три товариші» [4] написаний у роки фашизму. Цей твір є один з трьох романів (інші два – «На Західному фронті без змін» та «Повернення»), які утворили своєрідний цикл про сучасника Ремарка. Це образ середньостатистичного німця XX ст., який намагається знайти своє місце у післявоєнному світі [1].

Ремарк засуджує війну у будь-якому прояві. Ніщо не може бути виправданням смертям, руйнуванням міст та відчуттям болю у серцях тих, кому вдалося це пережити. Після публікації «Трьох товаришів» Ремарка позбавили німецького громадянства за так званий *підриєв військового духу*. Проте навіть такі дії німецьких пропагандистів не завадили митцю продовжувати писати правдиві книги про реальність того часу.

Головні герої роману – берлінці: Роберт Локамп (перша особа), Отто Костер і Готфріг Ленц – фронтові товариші, яких поєднує не лише міцна дружба, а й пам'ять про події війни, які супроводжують юнаків, де б вони не були [3, 7–8]. Це залишило яскравий відбиток на свідомості тепер уже чоловіків. *«Wunderbar war das beim Trinken – es brachte einen rasch zusammen-, aber zwischenn Abend und Morgen schaffte es auch wieder Zwischenräume, als wären es Jahre»*, – слова, які є свідченням глибокої внутрішньої самотності героїв. Надійна компа-

нія та робота у власній автомайстерні трішки заглушують це відчуття, тому чоловіки мали таку велику потребу у дружньому плечі, людині, яка зрозуміє та не засудить. Друзі намагаються боротися з вадами суспільства: лицемірством, злиднями, моральним занепадом. На своєму шляху війна не зупиняється ні перед чим, вона забирає найдорожчих – батьків, коханих друзів. Попри це троє друзів залишаються людьми та вірні своїм цінностям та принципам [2].

«*Unsere Vergangenheit hatte uns gelehrt, kurzfristig zu denken*» – слово *минуле* використане автором у контексті воєнних років. У наслідок подій на фронті у товаришів з'явився страх перед майбутнім. Вони схильні жити тут і зараз і не відкладати життя на потім. Без впевненості у майбутньому мирне життя здається чимось захмарним. Так Роберт, який зустрів дитину з притулку думає про те, яка війна настигне хлопчика. Ці слова виявилися пророчими, адже через рік розпочалася Друга світова війна.

Втомлені війною товариші знайшли собі місце у мирному житті, працюючи у маленькій автомайстерні, яку придбав Отто, а двоє інших приєдналися до нього згодом. Троє друзів живуть душа в душу, керуючись принципом: *один за всіх і всі за одного*. Вони вже давно зрозуміли, що без дружнього плеча важко доведеться тугу. Тому товариші завжди приходять на допомогу за будь-яких обставин.

Ремарку вдалося дуже тонко провести крізь роман любовну лінію Роберта Локампа та Патрісією Гольманн. Це дуже красива, проте трагічна історія двох закоханих сердець, надає сенсу їх існування у світі, сповненому жорстокості та несправедливості. Любовні сцени, не дуже характерні іншим творам Ремарка, які присвячені війні, вражають своєю проникливістю, відвертістю, ніжністю та трепетом. «*Wie ungeschickt wird ein Mensch, wenn er wirklich liebt! Wie schnell das Selbstvertrauen von ihm fliegt! Und wie einsam er sich vorkommt; all seine gerühmten Erfahrungen verfliegen plötzlich wie Rauch und er fühlt sich so unsicher*».

Навіть прекрасна та юна Пат, яка ніколи не тримала в руках зброю сповна відчула на собі наслідки війни. Її смертельна недуга була спричинена недоїданням у роки росту. Під час першої спільної відпустки з коханим у Патрісії відкривається легенева кровотеча. Коли Роббі дізнався про хворобу дівчини, читачі могли помітити, виняткову турботу та віддачу у ставленні до неї не лише юнака, а й його друзів. Чого варта лишень сцена у якій Кестер примчав із лікарем з

іншого міста за тисячі кілометрів після одного дзвінка [3, 209–214]. Саме такі вчинки є доказами справжньої дружби.

Невдовзі Роббі та Отто дізнаються про смерть свого друга Ленца. Доля безжальна. Їхній друг пережив чотири поранення, але куля все ж наздогнала його у мирний час. Перебуваючи на тривалому лікуванні у санаторії Патрісію починають покидати життєві сили. Згодом вона помирає. Проте вона сповнена любові. «...sage ich mir, daß es besser ist, zu sterben, wenn man noch leben möchte, als zu sterben und man möchte auch sterben».

Висновки. «Три товариші» є доволі трагічним романом. Ремарк не приховує жорстоких реалій свого часу та усіх нищівного впливу війни на життя людей. Проте ремарківські герої не зважаючи на будь-які обставини зуміли зберегти людяність, моральність та любов до життя попри розчарування та зневірення. Героям роману вдалося пронести крізь свої життя дружбу та кохання, які дозволили їм хоч на децицію пізнати справжнє щастя.

Джерела та література

1. Опис і аналіз роману «Три товариші» Ремарка. URL: <https://moyaosvita.com.ua/literatura/opis-i-analiz-romanu-tri-tovarishi-remarka/>
2. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/2887/1/Ruseva%20K..pdf>
3. Ремарк Е. М. Три товариші/пер. М. Дятленко, А. Плюта. Київ: Дніпро, 2017. 416 с.
4. Remarque E. M. Drei Kameraden: roman. Kiepenheuer und Witsch, Köln, 2001.

Зінчук С. І. – студентка I курсу магістратури факультету іноземної філології

ВНУ імені Лесі Українки;

Крисанова Т. А. – д. філол. н., професор

кафедри практики англійської мови

ВНУ імені Лесі Українки

Використання STEM-підходів для навчання англійської мови учнів середньої школи

Постановка проблеми. В освітньому процесі все більше обертів набирає STEM-освіта. Застосовуючи елементи STEM на уроках англійської мови, працюючи над спільними проектами з предметів

природничого чи наукового циклу, вчителі іноземної мови сприяють підвищенню інтересу учнів до вивчення не лише свого предмету, а й інших дисциплін, однак питання стосовно ефективних шляхів формування іншомовної компетентності й досі залишаються відкритими та вимагають додаткових ґрунтовних досліджень, що зумовлює актуальність досліджуваної проблеми.

Мета наукової розвідки полягає у виявленні способів використання STEM-підходів на уроках англійської мови для учнів середньої школи.

Результати дослідження. Застосовуючи підходи STEM освіти при викладанні англійської мови вчителям удається одночасно досягнути кількох цілей: 1) опанувати необхідну лексику; 2) автоматизувати використання мови в реальній ситуації; 3) розвинути навички системного мислення [2].

Основою STEM-навчання є інтегровані уроки, сутність яких полягає у встановленні міжпредметних зв'язків, що допомагають сформувати в школярів системний та цілісний світогляд, актуалізувати інтелектуальну діяльність та зацікавленість до питань, що обговорюються на уроці [2]. Наприклад, при підготовці до дебатів в середній школі під час теми «Travelling» діти виготовляють глобус з газет. Потім у групах обирають країну та доводять аргументами чому слід подорожувати саме туди.

Також досить часто у формальній і неформальній освіті використовують STEM-проект, як одну з організаційних форм STEM-орієнтованого підходу до навчання. Це групова навчально-пізнавальна, творча або ігрова діяльність учнів, яка має загальну ціль, методи, засоби діяльності, передбачає інтеграцію трьох і більше STEM-дисциплін та спрямована на досягнення загального практичного результату [1]. STEM-проект надає можливість здобути та узагальнити знання з основних STEM-дисциплін на основі дослідницького. Наприклад, вивчаючи тему «My house» або «My school» учні роблять макети своїх будинків, шкіл реальних чи уявних з меблями. Це може бути паперовий чи картонний проект. У кінці теми проводять захист проектних робіт, що дозволяє приділити увагу кожному учневі.

Наступним підходом можна виокремити застосування інтелект-карт на уроках англійської мови. Використання картинок і образів полегшує процес перекладу, сприймання та запам'ятовування значення слова. Будь-який предмет, представлений у незвичайній, кольо-

ровій та дещо смішній формі, здатний до більш легкого запам'ятовування. Укладання таких карт може проходити за допомогою спеціально створених програм таких як MindMeister, Canva, GoConqr та інші, де учні можуть також застосовувати та розвивати свої навички з інформатики, більш структурно викладати свої думки [2].

На сьогоднішній день поширеним є ще один підхід – сторітелінг. Це укладання живих та цікавих оповідань, які легше поєднати з особистим досвідом, ніж правила або граматичні конструкції [2]. Він дозволяє сформулювати в учнів певні психологічні зв'язки – на рівні емоцій, отриманими від сюжету, і необхідним матеріалом, – і таким чином матеріал запам'ятовується набагато краще. Учитель лише задає рамки виконання дій і надає окремі епізоди.

Оскільки учні мають проблеми із сприймання іноземної мови на слух, виникає потреба у сучасних «міні-тренажерах», які здатні зацікавити та мотивувати школярів. Так з'явилися подкасти – аудіо та відеозаписи з живою англійською мовою. Завдяки Learn English Podcast від British Council та Breaking News English Lesson, де висвітлюються різні теми та обговорюються різні граматичні особливості, діти можуть проходити після прослуховування тести на сайті.

Окрім цього, існує ще достатня кількість STEM-ресурсів для проведення уроків англійської. Найпопулярнішими серед них є сервіси: Screencast-o-matic, який спрямований на тренування певних мовних явищ; <https://coggle.it> – створений для складання інтелектуальних карт; MarkeBeliefsComix – надає можливості розповісти певну історію за мотивами того, що прочитав або оживити персонажів; Mozabook – допомагає учням у конструюванні 3D моделей; Quizizz – сервіс для створення вікторин та тестів.

Висновки. Оскільки мовленнєві компетенції в процесі вивчення англійської мови виступають водночас засобом та ціллю навчання, це відкриває широкі можливості для застосування підходів STEM-освіти на уроках англійської мови. Починаючи із проведення природничих уроків англійською мовою та використання застосунків для вивчення мови, і завершуючи створенням технологічних проектів та презентацій англійською. Готуючи власні проекти англійською мовою, учні зможуть не лише покращити свої комунікативні навички, збагатити свій лексичний запас, познайомитися із різними сферами застосування технічних знань, але й усвідомити широкі перспективи для дослідження та творчості, які відкривають знання англійської мови.

Джерела та література

1. Застосування STEM-технологій при вивченні іноземної мови. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-zastosuvannya-stem-tehnologiy-pri-vivchenni-inozemno-movi-138200.html> (дата звернення: 14.04.22 р.).
2. STEM технології на уроках англійської мови. URL: <https://vseosvita.ua/library/stem-tehnologii-na-urokah-anglijskoi-movi-196056.html> (дата звернення: 16.04.22 р.).

Каленікова І. В. – студентка I курсу
магістратури факультету іноземної філології
ВНУ імені Лесі Українки;

Крисанова Т. А. – д. філол. н., професор
кафедри практики англійської мови
ВНУ імені Лесі Українки

**Особливості застосування мультимодальних засобів
для розвитку емоційного інтелекту на уроках
англійської мови**

Постановка проблеми. Емоційний інтелект займає важливе місце в житті сучасного суспільства і кожної людини. Із ним прямо чи опосередковано пов'язані практично всі комунікативні сфери: спілкування, навчання, ведення бізнесу. Використання мультимодальних засобів з їх стрімко зростаючим потенціалом відкриває великі можливості для розвитку особистісних рис учнів, що зумовлює актуальність досліджуваної проблематики.

Мета дослідження. Наукова розвідка спрямована на виявлення особливостей застосування мультимодальних засобів для розвитку емоційного інтелекту учнів на уроках англійської мови.

Результати дослідження. Під емоційним інтелектом розуміють групу ментальних здібностей, які сприяють усвідомленню та розумінню власних емоцій та почуттів оточуючих [0, 126]. Високий рівень EQ (Emotion Quotient) забезпечує швидкий прогрес у багатьох сферах та підлягає розвитку впродовж життя. Особливої уваги поняття емоційного інтелекту набуває під час навчання в середній школі, оскільки саме в цей період спостерігається активне емоційне ставлення учня до себе та однолітків [0; 3].

Застосування мультимодальних засобів підвищує ефективність і процесу засвоєння англійської мови через розвиток емоційного інтелекту. Мультимодальність – це використання різних модусів задля реалізації конкретної мети [0; 3]. Використання мультимодальних засобів на уроках іноземної мови не змінює такі види роботи як письмо, читання, аудіювання, мовлення, а лише урізноманітнює навчальний процес за допомогою презентацій, відеозаписів, аудіокниг тощо, тим самим, розвиваючи емоційний інтелект здобувачів освіти. Мультимодальні об'єкти викликають інтерес учнів, спонукають до спілкування, урізноманітнюють навчальний матеріал, що значно підвищує мотивацію до навчання, відповідаючи сучасному рівню розвитку суспільства.

Яскравим прикладом застосування мультимодальних засобів є відеоконференції, які передбачають зорову, слухову та графічну опори, а також дозволяють створити емоційний фон та залучити жестову експресію мовця. Ця технологія може бути реалізована вчителем через такі сервіси, як: *Zoom, Google Meet, Microsoft Teams, Hangouts Meet*, які володіють широким набором інструментів для організації навчання англійській мові. Їх використання вимагає від вчителя певних знань щодо організації та специфіки навчального процесу за допомогою дигітальних засобів.

Писемне мовлення через Інтернет-чати також можна вважати мультимодальним завдяки емотиконам, вибору шрифту, кольору, розташуванню на сторінці, що сприяє експресивності повідомлень. Недолік емоційної віддачі, який є в електронних повідомленнях, компенсований символами-смайлами, аббревіатурами, відео-контентом або картинками. Серед найбільш поширених скорочень виділяємо такі: *CUL (see you later) – побачимось пізніше; FWIW (for what it's worth) – для того, для чого це придатне; FYI (for your information) – до вашого відома; PLZ – please (будь ласка), BTW – By the way (печі) тощо*. Допустимі й більш емоційно забарвлені аббревіатури на зразок *LOL – Laughing out loud (голосно сміятися) або OMG – Oh, my God (О, Боже!)*. Використання аббревіатури надає експресивності висловленню і сприяє розвитку емоційного інтелекту учня.

Широкої популярності набули голосові повідомлення, які уможливають емоційний обмін між вчителем та здобувачем освіти. Голосовий чат є невід'ємною частиною не лише синхронного, а й асинхронного навчання, оскільки допомагає педагогу комунікативного

характеру навчальному процесу в дигітальному форматі, тим самим розвиваючи емоційний інтелект школяра.

Висновки. Використання мультимодальних засобів є ключовим компонентом сучасних уроків англійської мови у середній школі. Мультимодальний підхід підвищує ефективність та прискорює процес засвоєння англійської мови, підвищує зацікавленість учнів, дозволяє урізноманітнити існуючі методи.

Джерела та література

1. Клименко А. О. Шляхи розвитку емоційного інтелекту учасників освітнього процесу. URL: <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.15.30.html>
2. Крекотень О. В., Байдак Л. І. Мультимодальний підхід до роботи з автентичними ресурсами на заняттях з іноземної мови. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2020/20/part_2/13.pdf
3. Носенко Е. Л. Емоційний інтелект: концептуалізація феномена, основні функції: монографія. Київ: Вища шк., 2003. 126 с.

Колба Т. В. – студентка I курсу факультету філології та журналістики
ВНУ імені Лесі Українки;
Світліковська О. А. – к. філол. н., асистент
кафедри іноземних мов гуманітарних
спеціальностей ВНУ імені Лесі Українки

Лінгвальні особливості англомовних неологізмів: теоретичні засади

Постановка проблеми. Стрімкі суспільно-політичні, технічні та технологічні зміни сьогодення, поява нових реалій та мовні потреби є причиною виникнення нових явищ та понять, що потребують вербалізації. Наслідком цих процесів є нові слова, які заслуговують детального вивчення та аналізу. Новими номінаціями та їх класифікацією, факторами і засобами їх утворення та перекладу відає неологія.

Важливими характеристиками англійських словників є розвиток та змінність, що свідчить про дзеркальність суспільно-політичних та лінгвістичних процесів. Теоретичне підґрунтя функціонування неологізмів висвітлене у працях таких вчених як І. В. Андрусак, Н. Д. Арутюнова, С. С. Волоков, С. М. Єнікєєва, Ю. О. Жлуктенко, К. Ф. Заболотний, Ю. А. Зацний, В. Н. Телія та ін.

Мета дослідження – з'ясувати загальні лінгвальні характеристики неологізмів англійської мови та проаналізувати особливості їх утворення.

Результати дослідження. У лінгвістичній науці поняття «неологізм» має давню традицію, проте його аналіз, залишається досить суперечливим. Відсутність єдиного чіткого визначення пояснюємо тим фактом, що трактування неологізмів залежить від реакції мовців на них. Д. Джамет і А. Террі вважають неологізмом нову лексему чи фразу, що входять до певної мови, або нове значення, яке набуває існуюча лексема чи словосполучення в цій мові [3].

К. Ф. Заболотний дотримується думки, що «неологізм – це нове слово (стійке поєднання слів), яке відповідає вимогам спілкування, нове за значенням і за формою (або за формою, або за значенням), утворене за словотвірними законами мови або ж запозичене з іншої мови та сприймається мовцями як нове протягом певного періоду» [1; 4].

Г. Шмідт трактує неологізми як «нові слова, яким вдалося вижити за межами одноразового використання в випадковій ситуації» [4].

Як бачимо, вітчизняні та зарубіжні науковці при формулюванні дефініції досліджуваного поняття зважають як на лінгвістичний, так і на екстралінгвістичний фактори, які впливають на створення неологізмів.

Так, поділяємо думку провідних науковців та вважаємо, що неологізми – це показник еволюції мови, що є наслідком еволюції суспільства. Неологізми відображають взаємозв'язок суспільно-політичних, лінгвокультурних та лінгвістичних процесів, які впливають на їх появу та функціонування.

Розглянемо морфологічний та неморфологічний способи словотворення, як важлива ресурсна база неології [2]. Морфологічний спосіб представлений афіксацією: суфіксацією (*truthiness, genderphobia, putinism*), префіксацією (*super-spreader, anti-mask, overtourism*); основоскладанням (*twintern, zoombombing, skort*); аббревіацією (*TBH (to be honest), FTW (for the win), WFH (work for home)*). Також важливо наголосити на неморфологічних способах словотворення, а саме морфолого-синтаксичному, коли слово набуває нового значення при переході з однієї частини мови в іншу (*to brain, an out, to friend*), лексико-синтаксичному, коли лексема утворюється в результаті злиття слів словосполучення (*fiddlestick, claptrap*), та лексико-семантичному, коли відбувається метафоричне переосмислення наявних у мові слів (*Instagram–Instagramer, Facebook–Facebooker*).

Висновок. Англійська мова, будучи однією з найпоширеніших мов світу, повинна віддзеркалювати всі аспекти розвитку суспільств та лінгвокультур, які нею користуються. Серед причин виникнення англійських неологізмів виділяємо суспільно-політичні, лінгвокультурні та технологічні процеси і явища, які відбуваються в суспільстві. Неологія послуговується способами словотворення англійської мови з метою вербалізації нових явищ та предметів, що з'являються внаслідок еволюції світу.

Джерела та література

1. Заболотный К. Ф. Семантические неологизмы в словообразовательной системе английского языка. Черновцы, 1991. С. 3–9.
2. Зацний Ю. В. Сучасний англomовний світ і збагачення словникового складу. Львів: ПАІС, 2007.
3. Denis Jamet and Adeline Terry. Lexical and Semantic Neology in English. *Journal in English Lexicology. Lexis*. 2018. № 12. <http://journals.openedition.org/lexis/2521>; Doi: <https://doi.org/10.4000/lexis.2521>
4. Schmid Hans-Jörg. English Morphology and Word-Formation: An introduction. Berlin: Schmidt Verlag, 2016. 273 p.

Кошелюк О. В. – студентка IV курсу
факультету іноземної філології

ВНУ імені Лесі Українки;

Перванчук Т. Б. – асистент кафедри
англійської філології ВНУ імені Лесі Українки

Пісенні тексти у кінофільмах: особливості та основні труднощі перекладу

Постановка проблеми. Мовлення у фільмах може бути представлене у різних формах. Ми фокусуємо нашу увагу на музичній частині кінотексту – пісні. У структурі фільму пісня може грати різні ролі, від яких залежатиме подальша робота з її адаптації. Залежно від місця пісні у фільмі і вибирається спосіб її перекладу.

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей та основних труднощів, пов'язаних з перекладом пісень у фільмах.

Результати дослідження. Переклад пісень у фільмах є унікальним явищем, адже через пісню передається необхідний настрій,

розкривається характер персонажа та пояснюються деталі сюжету. Домінування музики у фільмах пояснюється ще й тим, що мелодії та римовані тексти сприймаються людським мозком набагато краще за простий текст, а отже і легше запам'ятовуються. Це призводить до того, що глядач неусвідомлено прокручує в голові почуту мелодію, і у нього виникає бажання переглянути фільм.

Численні труднощі перекладу пісень у фільмах впливають із його складної та багатогранної природи. Перша проблема перекладу пісень полягає у взаємозалежності тексту і музики. Загалом, найбільша проблема перекладу пісні полягає в тому, що мова йде не про переклад текстового компонента – тексту – як вірша, а як тексту, який можна було б проспівати, якщо покласти на вихідну музику. Музика є домінуючим елементом, оскільки в перекладі фільмів зазвичай практично немає можливостей змінити її. Франзон [2] стверджує, що лірика виявляє просодичну, поетичну та емоційну відповідність музиці, яка проявляється в тексті як специфічний ритм, інтонація, наголос (просодичний рівень); своєрідна схема рими, сегментація строфи, розташування ключових слів (поетичний рівень); переданий настрій, асоціації, образність (семантико-рефлексивний рівень). Дослідження доводять, що створення ідентичних збігів у вихідному тексті і цільовому тексті не гарантує адекватного перекладу пісні. Природне звучання (з точки зору наголосів, ритмічної структури та звучання) лірики цільового тексту є кращим, ніж умовне копіювання рими вихідного тексту. Інша проблема полягає у співвідношенні між піснею та відеорядом. Відеоряд у фільмі є готовим кадром і не може бути змінений у процесі перекладу. За місцем і способом виконання пісні у фільмі стоїть режисерська ідея. Пісня з фільму звучить у певний проміжок часу певної сцени. Пісні з фільмів можуть бути дієгетичними (тобто слугувати оповіданням) або недієгетичними (тобто слугувати фоном). Обидва чинники впливають на стратегію перекладу, оскільки формують художню мету пісні.

Загалом, наближаючись до перекладу пісні у фільмах, визначення «прийнятої точності» [3] здається відповідним для даної ситуації, оскільки передбачає певний рівень «маніпуляції» з вихідним текстом.

Розглянемо три основні прийоми, які застосовуються для відтворення пісень у фільмах, – це нульовий переклад, міжрядковий переклад тексту лірики та загальна адаптація вихідних текстів.

Нульовий переклад – це передача вихідної музичної композиції в цільовий фільм у її оригінальному вигляді. Нульовий переклад є найбільш поширеною технікою. Очевидна його перевага полягає в тому, що він не потребує додаткових ресурсів – ні фінансових, ні людських – хоча це вигідно для студії, яка здійснює переклад. З іншого боку, ця методика має суттєвий недолік, оскільки вона не може врахувати всебічне відтворення потенціалу вихідної пісні в цільовому фільмі. Однак бувають ситуації, коли нульовий переклад насправді є найкращим рішенням з точки зору прагматичної відповідності. Це ті випадки, коли іноземні пісні використовуються, щоб створити специфічну атмосферу або підкреслити автентичність.

Міжрядковий переклад передбачає переклад тексту лірики на цільову мову. Міжрядковий переклад лірики зазвичай представлений у фільмах субтитрами або як закадровий переклад. Цей вид перекладу, як правило, зосереджується більше на семантичній кореляції, ніж на музично-поетичних якостях вихідної пісні. Переклад лірики в субтитрах має кілька суттєвих переваг: низька ціна (порівняно з озвучкою та адаптацією для дубляжу) і здатність передавати зміст лірики, зберігаючи при цьому оригінальне звучання [1]. Міжрядковий переклад може бути особливо корисним, коли основна функція пісні в сюжеті фільму визначається не її музичною якістю, а лірикою. Цільовий текст потім подається у субтитрах або у вигляді закадрового озвучення.

Інший прийом – адаптація цільового тексту до музики з урахуванням комунікативної ситуації епізоду. Здебільшого адаптація тексту створюється, коли пісня має бути озвучена, хоча цільовий текст можна наспівати та синхронізувати з відеопослідовністю. Техніка адаптації забирає більше часу і більше ресурсів у порівнянні з вищезгаданими прийомами. Однак це вигідно для глядачів, оскільки цільова пісня сприймається як оригінальна.

Висновки. Отже, як бачимо, адекватний переклад пісні у фільмі передбачає відповідність ключових характеристик пісні вихідного та цільового фільму на прагматичному, смисловому, стилістичному, кінематографічному та естетичному рівні. Існує кореляція між технікою перекладу, що застосовується до пісні у фільмі, і потенційно досяжним рівнем відповідності.

Джерела та література

1. Bidasyuk N. Philological Discourse, 5, 186–194 (2017). URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/178632/19-Bidasyuk.pdf?sequence=1>

2. Franzon J. Translator, 14, 373–399 (2014). URL: https://www.researchgate.net/publication/261668226_Choices_in_Song_Translation
3. Low P. Song and Significance: Virtues and Vices of Vocal Translation, 185–212 (Rodopi, 2005).

Кравець К. Ю. – студентка III курсу
факультету іноземної філології
ВНУ імені Лесі Українки;
Бєляков О. О. – ст. викл. кафедри
англійської філології ВНУ імені Лесі Українки

Характерні елементи готичного роману у сучасній американській літературі (постановка проблеми)

Постановка проблеми. На сьогоднішньому етапі розвитку суспільства художня література зазнає, як відомо, певного тиску з боку новітніх цифрових технологій і засобів комунікації.

Проблема розуміння цього світу і тлумачення «зашифрованого» в художньому творі змісту завжди перебувала і перебуває у центрі уваги літературознавців. При цьому у науці про літературу склалися два вектори усвідомлення художньої реальності. З одного боку, художній твір опиняється в полі зору численних наукових шкіл і напрямів (від психоаналізу до когнітивної наратології і поетики). З іншого боку, починаючи з середини минулого століття, можна було почути заклики теоретиків і практиків художньої літератури відмовитись від будь-якої інтерпретації. На думку американської письменниці С'юзен Зонтаг, наприклад, завдання критики полягає не в тому, щоб виявити максимальну кількість змісту в художньому творі, а в тому, щоб навчитися бачити більше, чути більше, відчувати більше [3, 21].

Актуальність дослідження пояснюється браком наукових розвідок щодо впливу готики на творчість сучасних американських письменників. Поодинокі статті таких дослідників, як Хайді Стренгелл [8], Девід А. Оукс та Діала Огамба [6], а також дослідження О. Ю. Білоус [1] піднімають тему трансформації готичного жанру на сучасному етапі розвитку американської літератури, але не вичерпують її.

Мета дослідження. Визначити головні жанрові елементи (характеристики) готичної літератури. Ідентифікувати готичні елементи в художніх прозових творах сучасної американської літератури. Розкрити еволюцію готичних елементів (від періоду романтизму до сучасного етапу розвитку американської літератури).

Результати дослідження. Коріння американської готичної літератури можна знайти в англійських готичних романах епохи романтизму, зокрема, в творах Енн Редкліфф (1764–1832), Горація Волпола (1717–1797), Кларі Рів (1727–1807), Вільяма Бекфорда (1759–1844).

Перелік рис класичного готичного твору можна знайти на відповідних сайтах та у термінологічних словниках [4, 52–53; 5, 237]. Ми вирішили згрупувати ознаки готики у відповідності до онтологічних аспектів художнього твору. Отже, готичний твір має наступні характеристики. 1. Тема і мотиви: відчуження, еротика, таємниця, втеча, насильство, спокуса, помста, вигнання нечистої сили, наслідки минулого, інцест та інші. 2. Просторово-часові координати: середньовічний антураж, руїни, місячна ніч, грім і блискавка та інші. 3. Дійові особи і персонажі: тиранічні чоловіки, божевільні особи зі зміненими станами свідомості, надприродні істоти, вбивці. 4. Особливості сюжету: несподіваний приїзд (прихід), підтекст ретроспективні фрагменти напружене очікування, інтрига, переслідування.

Матеріалом дослідження послужили наступні романи американської літератури: Вільяма Фолкнера «Троянда для Емілі» (1932), Стівен Кінг «Сяйво» (1977), «Кохана» Тоні Моррісон (1987), «Прокляті» Джойс Керол Оутс (1980). Вибір творів для інтерпретації не є випадковим, По-перше, матеріал дослідження відкриває можливість дослідити еволюцію готичного жанру у американській літературі. По-друге, передбачається розкриття змісту поняття неоготики і спроба аналізу гендерних аспектів готичного роману, а також зосередження уваги на специфіці готичної прози американського Півдня, зокрема, афроамериканської літератури, яскравою представницею якої є Тоні Морісон (1931–2019).

Отже, основними готичними елементами сучасного американського роману є такі: клаустрофобія світу; гротеск; психопатологічні явища; маргінальні персонажі; демонстрація загрозливих тенденцій розвитку цивілізації; латентна агресія і насильство; соціально табуйовані теми і явища; теми, пов'язані з наркотичною залежністю; іронічна переробка готичних сюжетів класичної американської літератури

(наприклад, новели Д. К. Оутс «Білий кіт» і «Прокляті мешканці будинку Блай» містять очевидну алюзію на, відповідно, оповідання Е. По і новелу Г. Джеймса).

Висновки. Дослідження, що було здійснено, має переважно пропедевтичний характер: доведена необхідність дослідження готичних елементів у сучасній американській літературі, визначена мета і завдання дослідження, спланована стратегія наукової розвідки і окреслено коло художніх творів, які слугуватимуть матеріалом інтерпретації. Можна сподіватися, що наше дослідження дозволить (хоча б частково) пояснити причини інтересу читачів молодого покоління до цього унікального жанру.

Джерела та література

1. Білоус О. Ю. Готична традиція в літературі США та її трансформація у творчості Вокера Персі: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.01.04. Київ, 2009. 23 с.
2. Денісова Т. Н. Історія американської літератури. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 487 с.
3. Зонтаг С. Проти інтерпретації та інші есе: пер. з англ. Львів: Кальварія, 2006. 320 с.
4. Літературознавство. Словник основних понять. Тернопіль: Богдан, 2005. 279 с.
5. Літературна енциклопедія. Т. 1. Київ: Вид. центр «Академія», 2007. 607 с.
6. Diala-Ogamba, Blessing. Gothic Elements in Toni Morrison's "Beloved" and Elechi Amadi's "The Concubine". *CLA Journal*. 2011. Vol. 54. No. 4. June.
7. Sikorska L. A Short History of English Literature. Poznan: Wydawnictwo Poznan-skie, 2011. 776 p.
8. Strengell H. Dissecting Stephen King: From the Gothic to Literary Naturalism. University of Wisconsin, 2006. 308 p.

Кубрак А.-О. В. – студентка I курсу
факультету іноземної філології
ВНУ імені Лесі Українки;
Семенюк Т. П. – к. філол. н., доцент кафедри
німецької філології ВНУ імені Лесі Українки

Подолання стереотипів у романі В. Херрндорфа «Чік»

Постановка проблеми. Щодня ми стикаємося з різними стереотипами, які не втрачають своєї актуальності і сьогодні. Існує багато

стереотипів про інші національності, і кожна нація розуміє їх по-своєму. Найпоширенішими стереотипами про німців є те, що вони завжди п'ють пиво з літрових келихів, носять шкіряні штани, є пунктуальними і працьовитими, проте не мають почуття гумору тощо. Стереотипами про росіян є те, що вони хулігани, шахраї, малозабезпечені, наркозалежні, багато випивають, ненавидять Україну і все, що з нею пов'язане. Але чи не хибними є наші припущення щодо стереотипізації німецького та російського народів? Відповідь на це запитання ставимо собі за мету дізнатися в ході цього дослідження.

Мета дослідження: прослідкувати відображення та подолання стереотипів про німців та росіян у романі «Чік» В. Херрндорфа.

Результати дослідження. Проаналізувавши ідейно-змістове наповнення роману «Чік», вважаємо за необхідне акцентувати увагу на ключових стереотипах, серед яких особливо важливим є стереотип про «нормальну сім'ю». Головні герої спочатку, здається, походять із абсолютно різних соціальних груп людей. Чік – син російських репатріантів, який зараз живе з братом і може вважатися алкоголіком. Майк походить із сім'ї вищого середнього класу, а його батько зраджує своїй дружині з секретаркою. Чіхачов постійно робить спроби, щоб подружитися з Клінгенбергом та зрозуміти його життя, але той не хоче мати з ним такі взаємодії через упереджені уявлення. Після невдалих перших спроб, Чік нарешті ламає завісу недовіри Майка до нього. Подальші стосунки, які розвиваються між ними тільки настають після того, як росіянин стає рушійним мотиватором дій і переживань німця.

Зараз триває дискусія навколо ідеї «нормальної» чи то «ідеальної» сім'ї, яка ідеалізована в сучасному західному суспільстві. Аналізований роман повністю не підпадає під рамки такого, який ідеалізує сім'ю як одиницю суспільства, навпаки, у творі знаходимо приклади того, якою вона може бути під впливом різних соціальних умов. Так, Майку не вистачає присутності батьків, а Чік живе сам по собі. Головний герой відправляється в подорож, щоб знайти відповіді на свої запитання, в тому числі питання щасливої сім'ї. Отже, як бачимо, роман розвінчує стереотип про міцну та ідеальну сім'ю.

Наступне упередження полягає у перекладенні відповідальності за свою невдачу на іншу людину. Насправді, за час, який провели разом Майк і Чік, їхня дружба стала міцнішою, тому кожен із них готовий жертвувати собою заради один одного: *«Was mich mal inte-*

ressieren würde, wer von euch beiden genau hat die Idee zu dieser Reise gehabt?» Die Frage ging an mich.

– «Na, der Russe, wer sonst!», kam es halblaut von hinten. Mein Vater, der Idiot.

– «Die Frage geht an den Angeklagten!», sagte der Richter. «Wenn ich Ihre Meinung wissen wollte, würde ich Sie fragen.»

– «Wir hatten die Idee», sagte ich. «Wir beide.»

– «Quatsch!», meldete sich Tschick zu Wort.

– «Wir wollten einfach ein bisschen rumfahren», sagte ich, «Urlaub wie normale Leute und -»

– «Quatsch», meldete Tschick sich wieder.

Отож, образ Чіка долає стереотип про росіян як таких, які легко перекладають свою провину на інших. Але чи то лише молоде покоління таке?

Ще одним подоланим стереотипом можна вважати те, що бідність і бандитизм є наслідком один одного: «*Er war ein Russe, wie sich dann rausstellte. Er war so mittelgroß, trug ein schmuddeliges weißes Hemd, an dem ein Knopf fehlte, 10-Euro-Jeans von KiK und braune, unförmige Schuhe, die aussahen wie tote Ratten*». Батько Майка додає: «*Dein assiger Russe ist nicht so dämlich wie du. Der kennt das schon. Der hat schon eine richtige kriminelle Karriere hinter sich, Ladendiebstahl mit seinem Bruder, Schwarzfahren, Betrug und Hehlerei. Ja, da guckst du. Die ganze assige Sippschaft ist so. Hat er dir natürlich nicht erzählt*». Це лише припущення, насправді, бідний не означає бандит.

Стереотип про німців як про сухих та закритих осіб так і не було подолано в романі, оскільки вони, дійсно, такими є. Німці не готові відкрито висловлювати свої емоції, на кшталт «я тебе кохаю», але у книзі Іза не соромиться своїх почуттів та прагне близькості з Майком, який в свою чергу повівся як типовий німець: «*[h]ast du schon mal gefickt? [...] Willst du?*», «*[w]ir könnten ja auch erst mal küssen. Wenn du magst*».

Висновок. Отже, не завжди варто довіряти тому, що кажуть інші люди, адже це можуть бути лише якісь упередження людини, яка хоче нав'язати свою особисту думку, або сама у це вірить. Стереотипи завжди будуть існувати, адже це невід'ємна частина нашого життя. Нам потрібно більше дізнаватися про націю, яка нас цікавить, слухати різні думки людей та насамперед говорити із самими представниками, адже вони розкажуть про себе більше ніж хто-небудь

інший. Таким чином, ми уникатимемо непорозумінь та хибних уявлень про певну націю.

Джерела та література

1. Buford Jacob. On the Road to Maturity: Families, Rebellion, Relationships, and Gender in Contemporary German «Coming of Age Stories». *Master's Thesis, University of Tennessee*. 2019. 67 p. URL: https://trace.tennessee.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=7193&context=utk_gradthes
2. Hoffmann Lena. Auszug Probekapitel Genrehybridität. *Abenteuer, Thriller, Ego-Shooter: Der intermediale Referenzbereich in Herrndorfs Tschick*. 23 S. URL: http://www.uni-muenster.de/imperia/md/content/grklitform/internerbereich/veranstaltungen/201415_wise/forschungskolloquium/kapitelauszug_kolloquium12.01.pdf
3. Herrndorf W. Tschick. Rowohlt Verlag. Berlin, 2010. 340 S.

Мар'яш Д. Ю. – студентка III курсу
факультету іноземної філології

ВНУ імені Лесі Українки;

Семенюк Т. П. – к. філол. н., доцент кафедри
німецької філології ВНУ імені Лесі Українки

**Тема знищення людської особистості в сучасній табірній
літературі Німеччини (за романом Герти Мюллер
«Гойдалка дихання»)**

Тема. Роман нобелівської лауреатки Герти Мюллер розкриває основну тему – екзистенцію людини, котра опинилася в обставинах, від неї незалежних, мусить спокутувати колективний злочин нацизму, колективну провину, будучи особисто не винною. У центрі оповіді – молодий румун Лео, хлопець нетрадиційної орієнтації, румунський німець, вивезений на територію СРСР у робочий табір у січні 1945 р. Авторка порушує тему волі особистості, її виживання, провини, межової ситуації.

Мета. Роман передає низку важливих почуттів, які людина відчуває в складних життєвих ситуаціях. Саме тому було важливо розкрити тему знищення людської особистості в період перебування в таборах.

Постановка проблеми. Сам твір можна перекласти, як «Вдих-видих», це і є та гойдалка дихання, на котрій медитативно зосереджу-

вав свою увагу головний герой у таборі на перекличці. Від нього нічого не залежало, усе, чим особистість може керувати в неволі, – це власне дихання і зосереджена увага на небі і русі хмар. Однак авторка намагається мислити складно, неоднозначно, в контексті екзистенційної незнищенності, адже саме людина є відповідальною за світ, творцем якого є вона сама, відповідно, від її існування залежить моральність чи аморальність цього світу: «Людина живе та існує або добровільно, тобто за власною згодою, або поза своєю волею: в останньому випадку таке існування... було б несправедливим» [3, 140].

Леонардо змушений нести покарання через злочини цілої нації, котра породила нацистський режим, однак зумів, на відміну від багатьох інших, вижити в табірних реаліях. Авторка тонко передає особливості натури героя через прив'язаність героя до речей зі світу колишнього, домашнього, світу затишку, наприклад, через валізу з необхідними речами, котра тримала його в життєвому тонусі, не дозволяла забути, хто він, навіть коли усе людське уже знищувалося – любов, повага, елементарне право на приватний простір, їжу, сон та гігієну.

У романі протиставляється фізична сторона побуту і людської природи, котру легко знищити біологічно, через хвороби чи голод: «*Polyarthrititis. Myokarditis. Dermatitis. Hepatitis. Enzephalitis. Pelagra. Dystrophie mit Schlitzmaul, genannt Totenäffchengesicht. Dystrophie mit steifen kalten Händen, genannt Hahnenkralle. Dementia. Tetanus. Typhus. Ekzeme. Ischias. Tuberkulose*» [4, 149–150].

Однак Лео постійно перемагає себе рік за роком – і виживає. Його підживлюють спогади про слова бабусі з настановою вернутися (у романі зустрічаються фрази, які неодноразово повторюються і є ніби шифром, так звані «криптичні фрази», тобто приховані, які щось розповідають і нагадують людині, яка їх вимовляє, але інші розглядають їх, як зашифровані і неприємні. Наприклад, фраза, яка зустрічається в тексті 6 разів: «*ICH WEISS, DU KOMMST WIEDER*». У романі ці слова промовляє бабуся Леопольда, коли його забирає патруль; табірні друзі, котрим ще гірше, місцеві жителі (жінка, у котрої син теж в радянських таборах, дає поїсти зупи і дарує вишукану мережану хустинку) тощо.

Нестерпність табірних реалій не заважає людям бути людьми: на початку вони дбають про свою зовнішність, відвідують перукаря, кохаються у перерві між роботою, заводять романи, діляться їжею.

Герой, зосередившись на власному диханні, згадує: «*Wenn ich mich vergessen und den himmlischen Haken gefunden hatte, hielt er mich fest. Oft gab es keine Wolke, nur einerlei Blau wie offenes Wasser. Oft gab es nur eine geschlossene Wolkendecke, einerlei Grau*» [4, 27–28]. Ці рядки описують бажання головного героя Леопольда знайти уявний прихисток від жорстоких реалій перебування у таборі. Вони є досить поетичними і відповідно є протилежними і нехарактерними для табірної життя. Також словосполучення «*den himmlischen Haken*», що в прямому перекладі означає «небесний гачок» є метафоричним, оскільки уособлює поєднання небесного (раю) та земного (страхи, смерті). Отож незнищенність людської особистості полягає ще й в тому, що вона живиться трансцендентним устремлінням до небесного, божого, що виводить її поза фізичні муки.

Незнищеною особистість робить і вироблення власного ритму, саме його він і може контролювати, тут зображено ритм табірної життя бранців, що певним чином допомагає вижити в тих умовах головному герою. Зокрема, щоб відмежуватися від усіх жахів табірної життя протагоніст створює власний ритм життя в таких умовах. Наприклад, шляхом ритмічного повтору такого рівняння: «*1 Schaufelhub = 1 Gramm Brot*» – «*1 рух лопатою = 1 грам хліба*», яке неодноразово зустрічається в тексті і у такий спосіб відображає перетворення нестерпної роботи в майже задоволення.

Висновки. У «межових ситуаціях» (філософія екзистенціалізму) людина має все ж вибір, і один із них – віра у Всевишнього. С. К'єркегор позбавляє особистість будь-якої опори та підтримки, окрім віри в Бога. Тому екзистенція – це існування людини перед лицем Всевишнього, а її перебування у страху є «дійсністю свободи як можливість для можливого. У тварини неможливо виявити страх саме через те, що вона не визначена як дух» [1, 144]. Смерть приходить в табір у вигляді «янгола», «янгол смерті» – це голод. Лео навчився його контролювати, не боротися, сприймати як даність. У тексті багато разів згадується образ *Hungerengel* (янгол смерті – *der Hunger, der Engel, der Hungerengel, er, der Luftengel*). Цікавим парадоксом є те, що глава «*Vom Hungerengel*» [4, 86] закінчується словами «*Der Hunger ist kein Gegenstand*» – «Голод – не предмет», у двадцять восьмій главі «*Vom Hungerengel*» [4, 144].

Усвідомлення неминучості реалій, уміння віднайти життєвий ритм щоденної рутини – усе це робить героя незнищеним. Цей образ

переходить в «білого зайця», наближеного до смерті. Однак тільки уповання на вищі сили тримає героя в межах життя. Досить яскраво і моторошно образ «білого зайця» описано у молитві до Бога, де він вже є частиною людини, створінням, що пожирає і катує людину із середини, врятувати від якої може лише Господь. Цей образ насичений порівняннями, які мають найбільше значення для головного героя в табірних умовах: *«Vater, uns jagt der weiße Hase aus dem Leben. In immer mehr Gesichtern wächst er in den Wangen eilen. Noch nicht ausgewachsen, schaut er sich bei mir das Fleisch von innen an, weil es auch seines ist. Hasoweh»* [4, 231].

Отож спогади, речі з минулого, зосередженість на власному диханні і усвідомленості, збереження людяності, опір дегуманізації, звернення до Бога роблять особистість героя незнищеною в найжорстокіших для існування табірних умовах.

Джерела та література

1. Кьеркегор С. Наслаждение и долг. Ростов н/Д: Феникс, 1998. 416 с.
2. Хмельковська С. В. Тема знищення індивідуальності у романі Герти Мюллер «Гойдалка дихання». URL: <https://naub.oa.edu.ua/2014/tema-znyschennya-individualnosti-u-romani-herty-myuller-hojdalka-dyhannya/>
3. Шопенгауэр А. Под завесой истины: сборник произведений. Симферополь: Реноме, 2003. 496 с. (Интеллектуальная библиотека).
4. Müller Herta. Atemschaukel: Roman. Köln: Carl Hanser Verlag, 2009. 299 S.

Мороз А. В. – студентка III курсу факультету іноземної філології ВНУ імені Лесі Українки;
Шкамарда О. А. – к. філол. н., асистент кафедри англійської філології ВНУ імені Лесі Українки

Тема свободи волі в романі Ентоні Берджеса «Механічний апельсин»

Постановка проблеми. «Механічний апельсин» (1962) – відомий роман англійського письменника Ентоні Берджеса (1917–1993), яким автор шокував увесь світ, адже описуючи жорстокі огидні злочини банди малолітніх злочинців, автор порушив надважливі для усього людства проблеми моралі, свободи волі та права вибору.

Найвідоміша антиутопія ХХ ст. «Механічний апельсин», привертає увагу читацької аудиторії не лише до одвічної боротьби добра і зла, а й стимулює кожного знайти відповідь на питання: «Чи можливо змусити людину стати на бік світла, якщо вона цього не прагне і наскільки моральним є такий примус?»

Мета дослідження – розкрити тему свободи волі людини в романі Ентоні Берджеса «Механічний апельсин».

Результати дослідження. З'явившись на світ, роман привернув увагу не лише читача, а й багатьох літературознавців і критиків [2; 3], котрі із зацікавленням досліджували ідіостиль автора, особистості героїв роману, зокрема його центрального персонажа Алекса, та штучно створену Е. Берджесом мову «надсат», якою послуговується банда злочинців на чолі з їхнім ватажком.

Письменника, безсумнівно, як і багатьох релігійних діячів, філософів, психологів та митців турбувало питання походження зла як свідомого волевиявлення суб'єкта. Відтак на сторінках свого роману автор не лише описує звірства вчинені малолітніми розбійниками, які здавалися, на перший погляд цілком нормальними підлітками, а, насамперед, розмірковує над тим, чи може земний суд зазіхнути на право людини вибирати між добром і злом [3]. Очевидно, що його відповідь – «Ні», оскільки в іншому випадку втрачається сутність людини і вона стає біороботом, свого роду «механічним апельсином», позбавленим повноцінного життя, навіть якщо мета цього життя – творити зло.

У фокусі уваги читача знаходиться головний герой роману – Алекс. Юнак разом з іншими членами банди без жодних докорів сумління вчиняє правопорушення, вбиває і гвалтує людей. Такі безчинства, зрештою, закінчуються арештом та ув'язненням, під час якого хлопець погоджується на психологічний експеримент, по закінченню котрого в нього має сформуватися відрізка до вчинення будь-якого злочину. Результат експерименту виявився доволі неочікуваним: Алекс перетворився на безвольну істоту, зовсім непристосовану до життя, адже він тепер не те що не може чинити зло, він не може йому навіть протистояти. Таким чином, автор пропонує нам замислитися над альтернативою: «збереження свободи волі (навіть якщо нею можуть скористатися злочинці) чи перетворення суспільно небезпечних людей у «добрих» громадян» [1], які, проте, такої свободи не мають.

Нестандартна філософська проблема, яскраво описана Е. Берджесом, змушує кожного задуматися над питанням права вибору і нав'язуванням комусь тих моральних принципів, які не є ціннісними певним членам соціуму. Примус до добра, не зважаючи та його благородну мету, так і залишається примусом, тобто тим, що ламає вільне волевиявлення людини та перетворює її на запрограмований механізм [3], здатний виконувати лише обмежений набір функцій.

Висновки. Отже, представлений письменником роман – це історія про злочинця, що постає у вимірі боротьби за індивідуальність. Читач, осягнувши задум автора, розуміє, що саме свобода волі робить людину людиною, неповторною особистістю, яка самотійно обирає свій шлях – добра чи зла, і яка самотійно може змінитися, обравши те, що їй близьке за духом.

Джерела та література

1. Всеукраїнська електронна бібліотека. URL: <https://youalib.com/> (дата звернення: 12.04.2022 р.).
2. Варнацька Г. О. Механічний універсум Ентоні Берджеса (за романом «Механічний апельсин»). *Вісн. Запоріз. нац. ун-ту. Філологічні науки*. 2014. № 2. С. 32–40.
3. Каверін А. Між мораллю і примусом: «Механічний апельсин» Берджеса. URL: <http://litakcent.com/2018/05/09/mizh-morallyu-i-primusom-mehanichniy-apelsin-berdzhesa/> (дата звернення: 07.04.2022 р.).

Неліпович Л. О. – студентка III курсу
факультету іноземної філології
ВНУ імені Лесі Українки;

Семенюк Т. П. – к. філол. н., доцент кафедри
німецької філології ВНУ імені Лесі Українки

Творчість Гете у контексті інтертекстуальності

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві увага багатьох науковців спрямована на дослідження тексту та знаходження взаємозв'язків між іншими текстами в межах єдиного інтертекстуального простору. Як результат – набуває актуальності проблема критичного аналізу та інтерпретації літературних творів в контексті інтертекстуальності.

Мета дослідження полягає у дослідженні інтертекстуальності та з'ясуванні шляхів, форм й засобів актуалізації інтертекстуальності у творчості Й. В. Гете, а також виявленні засобів інтертекстуальних покликань на творчість великого німецького класика під час формування ідейно-змістового коду сучасної пісенної лірики Німеччини.

Результати дослідження. Інтертекстуальність є феноменом «тексту в тексті» [2, 450]. Ю. Крістева під інтертекстуальністю розуміє текстуальну інтеракцію, що відбувається в межах окремого тексту [4, 415]. Р. Барт стверджував: «Кожний текст є інтертекстом, а інші тексти присутні в ньому на різних рівнях у більш чи менш пізнаваних формах: тексти попередньої культури і теперішньої культури. Кожний текст уявляється новою тканиною, зітканою зі старих цитат...» [1, 418].

До основних маркерів, або ж мовних засобів реалізації категорії інтертекстуальності, належать цитати, алюзії, ремінісценції та інші стильові вкраплення. А. Тютенко влучно підкреслив, що кожен науковець, який розглядає певні аспекти, феномени чи явища, вводить у науку новий термін. Тому в наслідок цього, стаються розбіжності в дефініціях і відбувається навіть поділ об'єкту дослідження на нові елементи [3, 20]. Ці елементи можуть бути експліцитними та імпліцитними, адаптованими під новий текст та неадаптованими, деформованими, зміненими та оригінальними.

Важливими поняттями, які лежать в основі інтертекстуальності, є «прототекст» та «текст-реципієнт». Прототекст слугує так званим джерелом інформації для тексту-реципієнту, який у свою чергу інкорпорує в собі вкраплення з прототексту. Розуміння та розмежування цих понять, дає змогу отримати дані пов'язані з мовними кодами, маркерами, стилістичними та лексичними функціями.

Інтертекстуальні зв'язки присутні в кожному літературному творі. Творчість великого класика Німеччини Й. В. Гете не є винятком. Так, особливістю трагедії «Фауст» [5] є її композиційні паралелі та використання в кожній її частині історичних прототипів. Народним джерелом для трагедії «Фауст» була легенда про чарівника-чорнокнижника, який відрікся Бога через своє зухвальство та самовпевненість. Гете у своїй інтерпретації зобразив Фауста як людину, яка бажає служити людському роду та здобувати для людства нові знання. Отож, образ Фауста є алюзією, яка містить в собі натяк на образ чарівника-чорнокнижника з Середньовіччя.

Очевидним є той факт, що змістовно «Фауст» великого класика нагадує окремі моменти з Книги Йова, в якій описаний чоловік, на чий плечі впали страждання, спричинені випробуванням сатани. В інтерпретації Гете, на життєвий шлях Фауста також випадали численні спокуси з боку чорта. В обох текстах випробування людини стає головним рушієм розвитку подій. Закінчення Книги Йова та фінальна сцена трагедії завершуються поверненням Божої ласки і прихильності. Це є проявом ремінісценції, вираженої подібністю сюжету. Отже, запозичивши композицію, головну ідею основної частини та закінчення, Й. В. Гете звернувся у своїй трагедії до такого засобу інтертекстуальності як ремінісценція.

Зіставивши пісню гурту Раммштайн «Dalai Lama» та баладу Гете «Вільшаний король», не можливо було не прослідкувати подібність цих двох текстів, які схожі за мотивами, ідейним спрямуванням, проте мають певні відмінності. Різні імена злих духів – Вільшаний король («Erlkönig») у Гете і синонімічний ряд у Ліндеманна – Король вітру («der König aller Winde»), Володар неба («der Herr im Himmel») та Відлякувач хмар («der Wolkentreiber») [6] є яскравим прикладом ремінісценції, а саме такого її виду як квазіцитація – відтворення автором частини тексту або всього прототексту у навмисне зміненому вигляді. У музичному творі Тіль Ліндеманн запозичує образ Короля у Гете, але переносить його в інший контекст, суттєво змінюючи сюжет, але разом з тим зберігаючи основну ідею твору. Ще однією інтертекстуальною зміною є образи дочок («Töchter») у баладі Гете, які повинні були принести тіло дитини злему духові, замінюються на образи синів та хору («Söhne», «der Chor») у пісні Раммштайн.

Висновки. Ми розглянули явище інтертекстуальності в творчості Гете у функції тексту-реципієнта та прототексту. Інтертекстуальність є однією із ознак створення тексту-реципієнта. Досліджуване явище спричинене свідомим або несвідомим посиленням автора на прототекст, тим самим пов'язуючи композицію та сюжет смисловими зв'язками.

Джерела та література

1. Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика. Москва: Прогресс, 1989. 418 с.
2. Лотман Ю. М. Вибрані статті. Таллінн: Олександр, 1992. Т. 1. 450 с.
3. Тютенко А. Структура і функції аллюзії в пресі Німеччини, Австрії та Швейцарії: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Харків, 2000. 20 с.
4. Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art/ed. Leon Roudiez; trans. Thomas Gora, Alice Jardine, Leon Roudiez. New York: Columbia UP, 1980. 415 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

5. Goethe J. W. Faust. URL: http://freilesen.de/werk_Johann-Wolfgang-von_Goethe,Faust-I_-Der-Tragoedie-erster-Teil,459,0.html
6. Rammstein. Dalai Lama. URL: <https://poembook.ru/poem/2427571-Rammstein---Dalai-Lama-%28dalaj-lama%29>

Перцюк Ю. Р. – студентка IV курсу
факультету іноземної філології
ВНУ імені Лесі Українки;
Гончарук С. В. – к. філол. н., доцент кафедри
практики англійської мови
ВНУ імені Лесі Українки

Методика формування вимови в учнів молодших класів

Постановка проблеми. Формування іншомовної вимови залишається актуальною проблемою навчання іноземної мови, оскільки вимагає розгляду в контексті компетентнісного підходу, що узгоджує його застосування з іншими мовними компетенціями. Ця навичка є невід'ємною складовою вивчення іноземних мов у закладах загальної середньої освіти.

Приступати до формування вимови доцільніше на початковій стадії навчання, тому що мовлення формується у молодшому шкільному віці. Сформованість навичок вимови учнів безпосередньо впливає на швидкість і міцність засвоєння одержуваного матеріалу, а також сприяє продукуванню говоріння, читання та письма іноземною мовою.

Мета дослідження – обґрунтувати важливість цілеспрямованої роботи із формування англійської вимови молодших школярів.

Результати дослідження. Вже у віці шести років психофізіологічний розвиток дітей досягає достатнього рівня для засвоєння основ іноземної мови. Це пояснюється, насамперед, здатністю дітей цієї вікової категорії точно відтворювати почуті звуки та інтонації, а також їхньою схильністю до багаторазового повторення. Саме ці якості, разом із дитячою допитливістю, багатою уявою та прагненням до гри, сприяють ефективному оволодінню дітьми молодшого шкільного віку основам іноземної мови, незважаючи на їх нездатність зрозуміти пояснення граматичних правил та структур [4].

У методичній літературі звертається увага на те, що ефективність навчання іноземної мови більш ніж на 70 % залежить від рівня сформованості вміння аудіювання. Робота з формування аудіювання займає особливо важливе місце на початковому етапі навчання іноземної мови, оскільки саме у цей період діти вперше знайомляться з іноземною мовою, вчаться слухати та розуміти сприйняте, реагувати на отриману інформацію. Тому, більшу частину навчального часу вчитель приділяє саме формуванню аудіювання як базового рецептивного вміння. Його роль полягає не тільки в отриманні різнобічної іншомовної інформації, а й у формуванні фонематичного слуху, вимови і т. д., які необхідні для розвитку умінь у говорінні, читанні, письмі [2, 56].

Специфіка фонетичної системи будь-якої іноземної мови вимагає подолання мовних труднощів вимови при оволодінні нею. Аналіз методичних систем навчання англійської мови, розроблених провідними вченими-методистами О. Негневицькою, Н. Добриніною, Г. Роговою та ін., дозволяє окреслити наступний зміст навчання вимови.

При вивченні англійської вимови необхідно:

- засвоїти необхідні й доступні знання про вимову окремих звуків і звукосполучень;
- отримати необхідний мінімум знань про наголос (словесний, фразовий) та поділ речень на смислові групи (синтагми);
- знати основні правила читання [1, 155].

Перш ніж навчати звуків іноземної мови, учнів слід ознайомити з органами артикуляції, у чому допомагають відомості, отримані на уроках рідної мови, і сформулювати розуміння функції цих органів – служити інструментом для створення звуків. У всіх народів світу цей інструмент однаковий, але вони користуються ним по-різному. Тому англійська мова звучить зовсім по-іншому, ніж українська.

У процесі навчання молодших школярів англійської вимови потрібно якнайчастіше пропонувати дітям фонетичні вправи. Традиційно фонетичні вправи поділяють на рецептивні і продуктивні. Рецептивні вправи спрямовані на впізнавання, диференціацію, ідентифікацію одиниць вимови на рівні фонем, їх сполучень нарівні слів, словосполучень та фраз. Репродуктивні вправи спрямовані на репродукцію одиниць вимови, а також інтонаційних моделей: їх імітацію, підстановку, трансформацію, самостійне вживання в мовленні [3, 18].

Але як підтверджують наукові дослідження провідних методистів, якщо учні довгий час засвоюють правила іншомовної вимови

ізолювано, як окремі операції, орієнтуючись лише на вправи, то це не забезпечує їх перенесення в реальне мовлення. Тому доцільно використовувати різноманітні ігри, зокрема: прослуховування та проспі-вування дидактичних пісень англійською мовою; вивчення скоромо-вок; артикуляційна гімнастика; дидактичні ігри із аудіальним супро-водом; проговорення одних і тих же слів різною швидкістю, гучністю та тональністю голосу.

Висновки. Як бачимо, процес формування англомовної вимови в молодших школярів є доволі складним явищем. Його організація має бути системною, цілеспрямованою, функціонально орієнтованою. Вона повинна враховувати вікові особливості і можливості учнів і бути невід’ємним компонентом загального процесу формування якісних навичок і вмінь спілкування англійською мовою.

Джерела та література

1. Данильченко Н. В. Формування фонетичної компетенції на початковому етапі вивчення англійської мови. *Зб. наук. ст. викл. та студ. ф-ту інозем. мов.* Ніжин, 2010. С. 154–162.
2. Кміть О. В. Пріоритетні тенденції англомовної початкової освіти в контексті концепції «Нова українська школа». *Вісн. Чернігів. нац. пед. ун-ту.* Серія: Педагогічні науки. 2018. Вип. 156. С. 62–65.
3. Костікова І. І., Казачінер О. С. Навчання іноземних мов молодших школярів: варіативність організаційних форм: монографія. Харків: Вид-во «ТОВ “Щедра садиба плюс”», 2014. 228 с.
4. Навчання англійської мови у новому контексті (початкова школа 1–4 класи). Типова освітня програма. *Британська рада в Україні.* Київ, 2019. 15 с.

Подран К. О. – студентка III курсу факультету іноземної філології ВНУ імені Лесі Українки;
Шкамарда О. А. – к. філол. н., асистент кафедри англійської філології ВНУ імені Лесі Українки

Порівняльний аналіз англійського та американського романтизму (на матеріалі романів Н. Готорна «Червона літера» та Е. Бронте «Буремний перевал»)

Постановка проблеми. Романтизм – мистецький та літературний напрям, що виник у країнах Західної Європи наприкінці XVIII –

початку XIX ст., основними ознаками якого є звеличення людського духу, неприйняття реального життя та бажання досягнути незвідане [2]. Митці-романтики приділяють особливу увагу винятковості романтичного героя, його самотності у реальному світі, пошукам власних ідеалів та шляхів втілення мрій.

Романтизм набув великої популярності серед письменників. Дж. Н. Г. Байрон, Дж. Остін, Е. Бронте, П. Б. Шеллі та ін. зробили неоціненний внесок у розвиток англійського романтизму, тоді як серед американських представників варто згадати імена Н. Готорна, Е. По, У. Уйтмена, Г. Мелвіла та ін., які працювали на літературній ниві у цьому ж напрямі.

Мета дослідження. У цій роботі ми проведемо порівняльний аналіз характерних рис, притаманних англійському та американському романтизму на прикладі романів Н. Готорна «Червона літера» та Е. Бронте «Буремний перевал».

Результати дослідження. Як зазначають дослідники-літературознавці американський романтизм пронизаний ідеями дослідження складних етичних проблем [2]. «Багато письменників цього періоду пережили глибоке незадоволення ходом розвитку країни, тому в їхніх творах переважають драматичні, навіть трагічні тони, відчуття недовершеності світу і людини, настрої туги, усвідомлення трагізму людського буття» [2, 85–86]. На цьому тлі зростає інтерес і до соціальної тематики.

Натаніель Готорн (1804–1864) – один із найвидатніших прозаїків XIX ст., творчість якого мала величезне значення для розвитку літератури США. Письменник творив у період зрілого американського романтизму (1840–1850), саме тоді, коли в світосприйнятті романтиків відбулися суттєві зміни. Так, автори вдаються до алегорії і символіки, морально-філософського дидактизму, аналізу душевного стану людини [2, 94]. З'являється і новий герой – сильна людина з тяжкою долею, яка попри всі труднощі та випробування протистоїть суспільству та правилам, які воно диктує.

Усі перелічені вище характеристики романтизму збережені автором у його відомому романі «Червона літера» (1850), в якому зображено надзвичайно сильну духом жінку, яка зуміла протистояти всім ударам долі з гордо піднятою головою. Головна героїня, Естер Прин, піддалася спокусі та вчинила злочин, який повинна спокутувати протягом всього свого життя, носячи на грудях літеру «А», з якої

починається англійське слово «*adulteri*» – «перелюбство», – знак свого невисповіданого гріха.

Співучасником злочину Естер Прин був Артур Дімсдейл, проповідник, який відчував невимовні муки совісті за те, що не стояв біля ганебного стовпа з Естер з самого початку. Священник відчуває нестерпні докори сумління, через які він починає слабшати на очах, а на його грудях з'являється рана у вигляді літери «А» як символ взаємозв'язку духовних та тілесних недуг людини. Попри всі обставини головна героїня не ламається під тиском обставин, а стає ще сильнішою й перебирає на себе біль та муки інших людей, стаючи їм підпорою, сіючи навколо себе світло добра і віри, тоді як інший герой – Артур Дімсдейл знаходить спокій після прилюдного покаяння, взявши на себе той самий тягар вини, який Естер несла сама протягом життя.

Таким чином, Н. Готорн, наслідуючи основні традиції американського романтизму, вдається до повчальної алегорії, «морально-філософського дидактизму та аналізу душевного стану людини, яку терзав таємний гріх» [2, 94].

Доба англійського романтизму схарактеризована зверненнями письменників до таких класичних тем як «свобода і воля людини, нескореність долі, непримиренність духу, кохання і смерті» [1; 2, 48–49]. Яскравим представником цього напрямку в Англії є Емілі Бронте (1818–1848) та її роман «Буремний перевал» (1847), у якому показано як голос однієї людини може допомогти побачити світ таким, яким він насправді є і наскільки він здатний до зміни [1].

У своєму романі письменниця висвітлює теми кохання, приниження людської гідності та помсти. Вони розкриті через опис подій, які відбуваються з членами двох сімей у двох поколіннях. Крім того, авторка, вдаючись до канонів англійського романтизму, майстерно описує природу та побут. Читаючи роман, здається, що можна відчувати легенький подих вітру чи тепло від каміну в холодну пору року. Усе настільки детально описано, що зовсім необов'язково мати багату фантазію, щоб уявити природні стихії, зображені Е. Бронте.

Необхідно зауважити, що «Буремний перевал» – це роман не лише про кохання та помсту; це повчальна історія про те, як сильні пристрасті керують вчинками людей та, навіть більше, спонукають їх до жорстоких злочинів [3]. Авторка дає можливість читачеві самотійно сформулювати думку та надати власну оцінку діям персонажів її роману.

Висновки. «Червона Літера» і «Буремний Перевал», як класичні представники романтизму, – це літературні шедеври, які зосереджують увагу читача на досягненні людських пристрастей та душевного болю головних героїв, змальованих на тлі порушення пуританських канонів життя Америки та примарної ідилії моральних принципів вікторіанської Англії, де вчинками людини, часто керує жадібність, прагматизм і жага помсти.

Джерела та література

1. Анненкова О. С. Англійська література вікторіанської епохи. Курс лекцій: навч. посіб. Київ: НПУ, 2016. 168 с.
2. Давиденко Г. Й., Чайка О. М. Історія зарубіжної літератури XIX – початку XX століття: навч. посіб. Київ: Центр учб. л-ри, 2007. 400 с.
3. Український журнал іноземної літератури «Всесвіт». URL: <https://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/573/41/> (дата звернення: 12.03.2022 р.).

Сава К. Р. – студентка IV курсу факультету іноземної філології ВНУ імені Лесі Українки;
Перванчук Т. Б. – асистент кафедри англійської філології ВНУ імені Лесі Українки

Стратегії перекладу побутового гумору (на прикладі серіалу «Теорія великого вибуху»)

Постановка проблеми. Сьогодні існує надзвичайно багато телепрограм та серіалів гумористичного характеру, основною метою яких є покращення настрою глядачів. Серед них варто виділити телесеріали побудовані на використанні побутового гумору. Одним з таких є проєкт Чака Лоррі та Білла Предді, створений у 2007 р. у США. Діалоги серіалу є цікавими з точки зору перекладу, адже вимагають не лише дослівної передачі інформації, а й влучності і збереження комедійного характеру діалогів головних героїв.

Мета дослідження полягає в аналізі стратегій перекладу побутового гумору на прикладі серіалу «Теорія великого вибуху».

Результати дослідження. Телесеріал «Теорія великого вибуху» містить велику кількість ситуацій з використанням побутового гумору. Цей вид гумору тісно пов'язаний із оточуючим середовищем, побутом та життям загалом. Під час перекладу побутових ситуацій та

гумору у фільмах, перекладачеві доводиться користуватися стратегіями адаптації. Адже саме це є запорукою правильного та зрозумілого перекладу із збереженням комічного. Переклад комічного є своєрідним мовним посередництвом, яке зосереджується на оригіналі, має комічний характер та метою якого є повне збереження оригінального ефекту в тексті перекладу. Однією із зазначених стратегій є використання еквівалентного аналогу, близького за значенням слова [1]. Розглянемо частину діалогу між Леонардом та Пенні:

Leonard: It sounds wonderful [4] – *Звучить здорово* [3].

Penny: It was. Until I fell in love with a jerk [4]. – *Так, поки я не закохалася в одного козла!* [3].

Слово «*jerk*» означає «низька підла людина» [6]. Зберегти та передати комічне в запропонованій ситуації вийшло завдяки використанню близького за значенням, але емоційніше забарвленого аналогу.

Широко вживаною стратегією перекладу є стратегія цілісного перетворення, яка полягає у повному перетворенні окремих лексичних одиниць або цілих речень.

Наприклад, розглянемо вислів Пенні: «*Holy smoke!*» [4]. Даний вираз означає дослівно «*an exclamation of surprise*», що перекладається як вигук здивування [5]. При перекладі доцільно буде використати: – *Ось тобі й маєш!* [3] (або інші подібні варіанти на кшталт цього).

Вартим уваги у перекладацькій діяльності є прийом калькування – заміна складових лексичної одиниці мови оригіналу [2].

Leonard: No problem. Then I believe that God created the world in six days, and on the seventh, he made you to annoy me [4]. – *А я вірю, що Бог створив світ за шість днів, а на сьомий день він створив тебе, для того щоб ти набридав мені* [3].

Використання калькування у даному випадку дало змогу зберегти комічний ефект діалогу. Зазначимо, що завдяки вказаному перекладацькому прийому було перекладено більшу частину діалогів серіалу.

Наступним прийомом, який ми розглянемо є прийом транскрибування, основною метою якого є відтворення звукової форми іншомовного слова.

Penny: Am I just an idiot who picks giant losers? [4]. – *Я що, ідіотка, яка вічно зв'язується з лузерами?* [3].

Так, у даному випадку було використано слово «*loser*», в перекладі з англійської воно означає «невдаха», але варіант у мові перекладі є більш вживаним в українській мові і найточніше передає характер сказаного.

Розглянемо стратегію опущення під час перекладу. Зайве у даному випадку просто вилучається з перекладу, залишається лише та частина тексту, що влучно передає сказане:

Leonard: Come on, you know how it is with breakups [4]. – Ну, ти ж знаєш, як це буває [3].

Sheldon: No, I do not... and neither do you [4]. – Ні, і ти теж [3].

Прийом опущення пов'язаний не лише із бажанням запобігти небажаним елементам оригіналу, але й спробою уникнути надмірної конкретності.

Висновки. Отже, як бачимо, досить часто перекладачеві доводиться змінювати текст перекладу і вдаватися до різноманітних трансформацій, щоб зберегти комічний ефект. Необхідно спиратись на контекст комічного та у кожному конкретному випадку використовувати прийом, доречний для передачі сутності і особливостей гумору у мові оригіналу.

Джерела та література

1. Паршин А. Н. Теория и практика перевода. Москва: Рус. яз., 2010. 161 с.
2. Ребрій О. В. Вступ до перекладознавства: [конспект лекцій для студ. освітньо-кваліф. рівня «Бакалавр» ф-ту інозем. мов]. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2016. 116 с.
3. Серіал «Теорія великого вибуху» українською мовою. URL: <https://userials.pro/123-teorya-velikogo-vibuhu-sezon1.html>
4. Big Bang Theory Transcripts. URL: <https://bigbangtrans.wordpress.com/>
5. Merriam-Webster Dictionary. Holy smoke Definition & Meaning. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/holy%20smoke>
6. Merriam-Webster Dictionary. Jerk Definition & Meaning. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/jerk>

Савонюк В. В. – студентка II курсу
факультету іноземної філології
ВНУ імені Лесі Українки;

Семенюк Т. П. – к. філол. н., доцент кафедри
німецької філології ВНУ імені Лесі Українки

Проблематика балади Гете «Вільшаний король»

Одним із найпопулярніших творів Йоганна Вольфганга фон Гете є балада «Вільшаний король». Цей твір Гете написав у період веймарського десятиліття, саме у цей час змінюється тематика балад

великого класика. Якщо раніше мотиви кохання стояли на першому місці, то в новій тематиці Гете описує щось таємниче, міфічне та неосяжне розумом. І саме такою є балада «Вільшаний король». В основі твору Гете лежить старонорвезька народна балада «Танець ельфів» та датська народна пісня «Дочка короля ельфів» [1]. Гете у своїй баладі користується фольклорними мотивами, переосмислює згадані легенди, вкладаючи у неї моральний і філософський зміст.

Метою дослідження є висвітлення проблематики балади Й. В. Гете «Вільшаний король».

Результати дослідження. Автор використав народний сюжет про вільшаного короля, який забирає дітей, що потрапили до лісу вночі. Події розгортаються у вигляді діалогу між сином та батьком. В їхніх образах можна помітити втілення різних поглядів на світ та природу. Також у баладі є протиріччя містичного та реального. Реальним є те, що батько з сином повертаються додому:

«Wer reitet so spät durch Nacht und Wind?

Es ist der Vater mit seinem Kind»

Міфічним є вільшаний король та його володіння. Хлопчик був чистий душею та ближчим до природи і через це вільшаний цар вступає з ним в розмову і заманує до себе:

«Manch bunte Blumen sind an dem Strand;

Meine Mutter hat manch gulden Gewand,

Willst, feiner Knabe, du mit mir gehn?

Meine Tochter sollen dich warten schon»

Автор розкриває тему страху дитини перед невідомими силами природи, інкорпорує у твір проблему добра і зла. Злом є вільшаний король, який кличе до себе малу дитину:

«Du liebes Kind, komm, geh mit mir!

Gar schöne Spiele spiel' ich mit dir»

Добром є батько, який любить, оберігає та заспокоює сина:

«Sei ruhig, bleibe ruhig, mein Kind,

in dürren Blättern säuselt der Wind»

Менш глобальною, проте не менш важливою є проблема дорослого та дитини, а саме батька та сина. Маленький хлопчик бачить вільшаного короля та дуже боїться його; батько ж пояснює йому, що це все йому здається:

*«Mein Sohn, was birgst du so bang dein Gesicht?
Siehst, Vater, du den Erlkönig nicht?
Den Erlenkönig mit Kron' und Schweif?
Mein Sohn, es ist ein Nebelstreif»*

Батько не вірить своєму сину, що він справді бачить вільшаного царя, вважає, що це його марення:

*«Mein Vater, mein Vater, und siehst du nicht dort
Erlkönigs Tochter am düstern Ort?
Mein Sohn, mein Sohn, ich seh' es genau,
Es scheinen die alten Weiden so grau».*

Батько дуже переживає за сина, за його марення, за його стан і зі всіх сил поспішає додому. Але смерть та вільшаний король виявились сильнішими. Тут і постає ще одна проблема твору – проблема життя та смерті:

*«Dem Vater grauset's, er reitet geschwind,
Er halt in den Armen das achzende Kind,
Erreicht den Hof mit Muh' und Not;
In seinen Armen das Kind war tot» [2].*

Балада закінчується трагічно та має алегоричний характер. Батько зовсім не зважає на страхи, почуття та переживання сина. Ця проблема є доволі актуальною, бо батьки не завжди дослуховуються до своїх дітей, пояснюючи це юним віком. Проте своїх дітей потрібно не лише слухати, а й чути, інколи це може коштувати життям.

Висновки. Гете у своїй баладі розкриває безліч проблем. Автор дуже цікаво переосмислив народні легенди та написав твір, в якому відчутно всесильність та небезпечність сил природи. Актуальними для аналізованої балади є проблеми добра і зла, взаємостосунків між дорослими та дітьми, проблема недовіри дітям, їх недооцінення, навіть проблема насильства. Про останню проблему можемо говорити в контексті недовіри до слів дитини, яка може потерпати від психологічного чи фізичного насилля. Можливо, фінал балади міг би бути іншим, якби батько дослухався до свого сина. Можливо, у житті теж можна було б уникнути багатьох проблем, якби батьки чули своїх дітей.

Джерела та література

1. Гете Й. В. Вільшаний король. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=334>
2. Goethe J. W. Erlkönig. URL: <http://www.poetarium.info/goethe/erlkoenig.htm>

Сасюк М. В. – студентка IV курсу факультету іноземної філології ВНУ імені Лесі Українки;
Вербицька А. Е. – к. філол. н., доцент кафедри практики англійської мови ВНУ імені Лесі Українки

Метафоричне портретування персонажів художніх творів на прикладі роману «Casino royale» Яна Флемінга

Постановка проблеми. Актуальність дослідження портретування персонажів пояснюється незначним обсягом теоретичних досліджень із цієї тематики, адже подібні наукові праці висвітлюють переважно літературний аспект портрета героя, залишаючи мовні засоби його характеристики поза увагою.

Мета дослідження – окреслити роль метафори у створенні портрета героя.

Результати дослідження. Портретуванням називається процес створення портрета героя літературного твору. Твердження ж про зміст і структуру поняття «портрет» у сучасному мовознавстві певною мірою відрізняються. Найчастіше портрет тлумачать як важливий елемент художнього твору, який розкриває саме зовнішній вигляд героя. Проте деякі дослідники визначають це поняття дещо ширше. Так В. Халізов стверджує, що портрет літературного героя – це не лише окреслення його зовнішнього вигляду, а також того, що визначається соціальним станом, культурною традицією та особистістю ініціативою (одяг, прикраси, зачіска, косметика).

Окрім того, портретування базується на певних засадах, прийомах та принципах. До таких прийомів належить використання різноманітних тропів, стилістичних фігур, засобів фонетичної та синтаксичної виразності, можливостей словотвору тощо [1]. Тобто для створення промовистого образу персонажа письменники послуговуються різними тропами та стилістичними фігурами, які включають і метафору.

Метафора – це троп, у якому певні слова та словосполучення розкривають сутність одних явищ та предметів через інші за схожістю та контрастністю [2].

Так у метафорі можуть бути три ступені схожості (подібності):

1) схожість образна і без образу, тобто подібність є слабшою ніж у порівнюваної речі;

- 2) відсутність подібності;
- 3) протилежність, що відповідає іронії.

Під час зображення автором у літературному творі персонажів найчастіше виокремлюють такі метафори:

- метафори, що полягають у перенесенні назв істот на назви істот (осіб) (*Vesper had only been a sprat to catch a mackerel* [3]);
- перенесення назв неістот на назви неістот (*For them it certainly was a case of being hoist with their own petard...* [3]);
- перенесення назв істот на неістот (*There was the hiss of a sharp knife* [3]);
- перенесення ознак неживих речей на істот (*'People are islands,' she said* [3]).

Для побудови мовного портрету героя літературного твору використовують такі види метафор:

- лексична метафора – вживання слова в непрямому значенні (*I don't think he's got much heart* [3]);
- загальнономовні метафори (*he approached the crown of the road* [3]);
- поетична (або розгорнута, поширена) метафора – різні асоціації між предметами, на увиразненні якоїсь ознаки (*They just got caught up in the gale of the world* [3]) [4].

За стилістичним забарвленням розрізняють:

- сухі (стерті, мертві) метафори (*crown of the road* [3]) – метафори, які втратили свою образність та виконують лише номінативну функцію. Вони є прямими назвами позначуваних ними предметів, дій та якостей;
- образні загальнономовні метафори (*those few cold brains that made the whole show work* [3]);
- образно-індивідуальні авторські метафори (*It seemed fantastic to Bond that human relationships could collapse into dust overnight...* [3]) [5].

Щодо структури розрізняють: метафору-словосполучення, метафору-речення, метафору-текст, щодо форми вираження переносної ознаки – іменникові, прикметникові, дієслівні, прислівникові метафори [4].

Таким чином, метафора як троп використовується для створення портрета героя (-їні) художнього твору та надає йому гарного забарвлення та більшого сенсу, підкреслюючи ті чи інші елементи твору. Окрім того, існує кілька класифікацій метафор, серед яких в подальшому ми опиратимемося на третю, яка базується на розподілі метафор за стилістичним забарвленням.

Висновки. Портрет героя (-їні) посідає центральне місце у шедеврах літератури, адже весь твір «протікає» навколо подій його (її) життя. Зображення персонажа відбувається за допомогою різних параметрів, які включають використання художніх засобів, таких як метафора, які надають образності художньому твору та дають змогу вибудувати картинку в уявленні читачів.

Джерела та література

1. Сізова К. Л. Людина у дзеркалі літератури: трансформація принципів портретування в українській прозі XIX – початку XX ст.: монографія. Київ: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2010. 320 с.
2. Літературознавчий словник-довідник: довідник/за заг. ред.: Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів, В. І. Теремко. Київ: ВЦ Академія, 2007. 753 с.
3. Fleming Ian. Casino Royale. London, 2012. P. 256.
4. Губрик Ю. Ю. Основні стилістичні засоби зображення мовної характеристики персонажів: матеріали Всеукр. наук.-прак. інтернет-конф. (18 квіт. 2019 р.). Переяслав-Хмельницький, 2019. № 51. С. 204–206.
5. Овсієнко А. С. Метафора в сучасному мовознавстві: тлумачення та класифікація. *Наук. вісн. Міжнар. гуманіт. ун-ту*. Серія: Філологія. 2018. № 32. С. 105–110.

Сінкевич Р. О. – студентка V курсу
факультету іноземної філології
ВНУ імені Лесі Українки;
Ущина В. А. – д. філол. н., професор,
завідувач кафедри англійської філології
ВНУ імені Лесі Українки

Мовні особливості реклами з елементами гумору і чорного гумору (на матеріалі англомовної Інтернет-реклами)

Постановка проблеми. Запропоноване дослідження спрямоване на виявлення можливостей застосування гумору і чорного гумору в рекламній діяльності. Загалом гумор використовується в рекламі доволі часто, оскільки є чудовим засобом привернення уваги і збільшення ефективності рекламного повідомлення завдяки тому, що гумор несе позитивні емоції, посилює запам'ятовуваність, викликає в адресата бажання повторити і переказати жарт. Чорний гумор, проте, є

особливим різновидом гумору, що передбачає надто тонку психологічну межу між гумором, іронією та образою. Невірне трактування чорного гумору може викликати непорозуміння і легко зашкодити реалізації прагматичних цілей мовця. Саме тому чорний гумор як сильний і водночас небезпечний інструмент реклами викликає активний інтерес лінгвістів і зумовлює беззаперечну актуальність цієї роботи.

Метою дослідження є розглянути використання явища гумору і чорного гумору в Інтернет-рекламі, дати визначення поняттям гумору та чорного гумору та описати основні мовні особливості мему як особливого виду соціальної Інтернет-реклами з елементами гумору.

Поява і розвиток Інтернету уможливила вихід реклами на нові лінгвокультурні рівні. Меми уже починають розглядати не лише як жарт, але як нову форму реклами, яку можна ефективно використовувати у маркетингу. Журналісти Deutsche Welle у своїй статті з посиланням на Деніела Пфайффера зазначають, що меми в США стали частиною виборчих перегонів і кожна картинка чи жарт є інформаційним засобом, за допомогою якого можна переконати виборця [1]. Цей Інтернет-феномен перетворив гумор на інструмент, який масово використовують у політичній та соціальній рекламі задля досягнення конкретних цілей.

У Словнику української мови подано два основних визначення поняття «гумор»: доброзичливо-глузливе ставлення до чого-небудь; художній прийом, який заснований на відображенні чогось у комічному вигляді [4]. Чорний гумор у свою чергу є особливим видом комічного, ціль якого іронізування та висміювання смерті, трагедій, насилля, расизму та інших серйозних або табуйовних у суспільстві тем [2].

Феномен створення мемів з елементами чорного гумору у соціальній рекламі прослідковується в інформаційній кампанії щодо вакцинації проти Covid-19. Розглянемо один із таких прикладів (рис. 1). Як і у більшості мемів про рух антивакцинаторів, чорний гумор проявляється у жартах про можливу смерть через коронавірус і має на меті спонукати до певних дій.

У реченні «*When you sneeze on the non-vaxxed kid*» варто звернути увагу на слово «*vaxxed*». Воно змінило свою семантику і набуло нових значень, адже його почали широко використовувати у мовленні саме стосовно вакцинації проти коронавірусу: Кембриджський словник наводить «*double-vaxxed*» як прикметник для людини, яка отри-

мала подвійну дозу вакцини проти Covid-14 [5]; в Urban dictionary з'явилося значення «*vaxxed*» як привабливої людини [6].

When you sneeze on the non-vaxxed
kid

Рис. 1

Також у цьому мемі яскраво виражений прецедентний феномен, на якому базується увесь жарт. О. Селіванова визначає, що прецедентний феномен – це одиниця знань, значення яких добре відомі представникам певної спільноти, є актуальними і використовуваними у процесі комунікації [3, 293]. «*Mama, just killed a man*» – це прецедентне висловлення, а саме рядок з пісні «*Bohemian Rhapsody*» гурту Queen. Незважаючи на широку популярність пісні, елемент інтертекстуальності вимагає від реципієнта певних знань, щоб повністю зрозуміти зміст жарту. Саме тому цей мем має як вербальний так і візуальний рівні. Сприйняття інформації і її трактування відбувається не лише через текст, але й через зображення Фреді Меркюрі. Фотографія соліста групи доповнює рядки із пісні і навпаки.

Отже, мем є новою формою Інтернет-реклами, для якої гумор та чорний гумор стали невід'ємними елементами. Дослідження їх основних мовних особливостей дозволить краще зрозуміти, яку роль вони відіграють у політичній та соціальній рекламі, як вони формують думку про певні події у світі та на кого вони мають більший вплив.

Джерела та література

1. Вагнер Д., Голубов О. Соцмережі – меми як інструмент радикалізму в інтернеті. *Deutsche Welle*. 2020. URL: <https://p.dw.com/p/3lMXd> (дата звернення: 20.04.2022 р.).
2. Кузєбна В. В., Усик Л. М. Стилiстичнi особливостi чорного гумору (на матерiалi мультиплiкацiйного фiльму «Родина Адамсiв»). *Зб. наук. пр. «Нова фiлологiя»*. 2021. № 81. Т. I. С. 180–190.

3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2008. 716 с.
4. Словник української мови. URL: <http://www.inmo.org.ua/sum.html?wrд=%D0%93%D1%83%D0%BC%D0%BE%D1%80> (дата звернення: 20.04.2022 р.).
5. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/double-vaxxed?q=vaxxed> (дата звернення: 20.04.2022 р.).
6. Urban Dictionary. URL: <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=Vaxxed> (дата звернення: 20.04.2022 р.).

Третьяк О. А. – студентка V курсу
факультету іноземної філології

ВНУ імені Лесі Українки;

Лисецька Н. Г. – к. філол. н., доцент кафедри
німецької філології ВНУ імені Лесі Українки

Концепт TANZ у пісні Тангейзера «Uns kumt ein wunneclîchiu zît»

Постановка проблеми. Дослідження концептів на сьогоднішній день є одним із найперспективніших напрямів сучасної когнітивної лінгвістики, оскільки саме концепти дозволяють розглядати слово в контексті культури, пізнання і комунікації. Так як в структурі концепту відображаються ознаки, вагомі для відповідного народу та певної епохи, аналіз концептів допомагає виявити цінності визначеної лінгвокультури й особливості менталітету у певному часовому відрізку.

Концепт, який є ключовим поняттям у лінгвістичній науці, досліджували різні вітчизняні та зарубіжні дослідники: А. Бабушкіна, А. Вежицька, І. Голубовська, С. Жаботинська, В. Жайворонок, В. Карасик, В. Кононенко, О. Кубрякова, Д. Лихачова, В. Маслова, П. Мацьків та ін.

У тлумаченні О. Кубрякової, концепт – це «термін, що слугує для пояснення одиниць ментальних та психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, що виражає знання і досвід людини; оперативна змістова одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку, всієї картини світу, відображеної у людській психіці» [2, 90].

Мета нашого дослідження полягає у характеристиці концепту TANZ з урахуванням середньовічної картини світу та ментальної специфіки історичної епохи, у якій творив поет Тангейзер.

Біографічних відомостей про самого поета майже не збереглося. Відомо, що він жив у XIII ст. та був мандрівним поетом і деякий час свого життя провів при дворі Бабенбергського герцога Фрідріха II Австрійського. Його творчість збереглася переважно у Гейдельберзькому рукописі, де він на книжковій мініатюрі зображений у мантиї тевтонського лицаря. Деякі дослідники припускають, що він брав участь у п'ятому хрестовому поході імператора Фрідріха II Гогенштауфена [5, 1–4].

Результати дослідження. Тангейзер був автором лейхів та любовної лірики, які мають переважно куртуазний характер. Однією з характерних рис творчості Тангейзера є піднесений настрій і відображення тогочасних веселощів у його поезії, заклики до танців та співів, які найчастіше можна зустріти у кінці тої чи іншої пісні. Це пояснюється тим, що на латинському Заході Високого Середньовіччя на основі об'єднання військових традицій, християнських моральних цінностей і приписів куртуазного служіння Прекрасній Дамі сформувався кодекс лицарської поведінки, важливим структурним елементом якого були придворні танці, які мають прямий зв'язок з танцем народним і є різновидом історико-побутового танцю [6, 13]. Вони обов'язково мали місце на турнірах, балах, банкетах та маскарадах. А оскільки Тангейзер певний час свого життя провів при дворі герцога Фрідріха II, то безпосередньо був присутнім на подібних заходах, і, ймовірно, брав участь у виконанні пісень та музики.

Серед його творів є дифірамб герцогу Фрідріху II *Uns kumt ein wunneclîchiu zît*, який Тангейзер, імовірно, написав з приводу коронації Фрідріха II та возведення Австрії у статус королівства, яке, однак, так і не відбулося [5, 4].

Пісня починається рядками з класичним природним зачином і нестандартно переходить у похвалу князеві й зображує світські веселощі спочатку у стінах замку, а потім танці простого люду.

Чудовим прикладом зображення концепту TANZ як придворних веселощів є строфа, у якій автор промовляє, що сумні серця звеселяються, коли герцог співає для танцюючих у хороводі дам:

Trûric herze frô

wirt von im, swanne er singet dien frouwen den reigen [4, 7].

Хоровод, як важливий складник концепту TANZ у середньовічній картині світу, був на той час одним із найпоширеніших танців і міг виконуватись як під супровід музики, так і просто під спів, без акомпанементу музичних інструментів.

Світським хороводам та іншим придворним танцям були характерні стриманість і деяка театральність виконання, під час яких кавалери мали на меті виразити різними способами шанобливе поклоніння перед прекрасною дамою [6, 18; 1, 8]. Крім того, виготовлений з оксамиту й парчі, прошитий золотими і срібними нитками та прикрашений дорогоцінним камінням, а тому об'ємний і важкий, костюм знаті унеможлиблював енергійні, напружені рухи, різкі стрибки, що також часто обумовлювало уповільнення темпоритму й спрощення танцювальних рухів, але ускладнювало їхні комбінації в танці [6, 16].

Звичайно, свята і танці селян і ремісників різко відрізнялися від танців і свят знаті. Тому концепт TANZ також висвітлюється у виконанні простого народу, який веселився на міських і сільських площах, у той час як феодали – в палацових залах. У подальших строфах Тангейзер зображує веселощі простого народу, у яких і сам бере участь. Це стає зрозумілим спочатку після опису зібрання людей на площі:

Nû dâr! diu schar wirt aber michel, komen wir zesamne in der gazze von [4, 8].

Потім автор промовляє, що його та інших, хто бере участь у танці, можна знайти біля липи з дівчатами, і всі разом вони співатимуть і танцюватимуть:

*Bî der linden sol man vinden
uns bî schœnen kinden.
Dâ suln wir singen unde springen...* [4, 8].

Згодом автор виголошує, що ніхто не повинен бути сумним, коли він сам бере участь у хороводі з дівчиною:

*Dâ sol nieman sîn unfrô,
dâ der Tanhûscære
Reiget mit der lieben sô* [4, 8].

Прості люди танцювали не тільки енергійніше, аніж аристократи при дворі. Вони також використовували під час танцю м'ячі або обручі, які вимагали сили і вправності [3, 1]. Тож окрім попередніх строф, характерні елементи концепту TANZ за участі простих людей

зображують і наступні рядки, у яких автор повідомляє, що дівчина дражнить його і біжить з м'ячем поперед нього:

Dâ wirt Matze mir ze tratze, loufet si mir vor mit dem balle [4, 8].

Завершується пісня закликами до насолоди життям, після чого автор аргументує: так як Бог нам дав життя, ми повинні співати та весело танцювати, що дає зрозуміти прямий зв'язок концепту TANZ з емоціями радості:

*Ûf, ûf, kint, prüevet daz leben!
sît uns got den lîp hât gegeben,
Sô suln wir singen,
fræliche springen* [4, 8].

Висновки. Понятійну основу концепту TANZ у пісні Тангейзера *Uns kumt ein wunneclîchiu zît*, написаній у першій половині XIII століття, складають світські веселощі та хороводи простого народу. Спираючись на тогочасний менталітет і танцювальні традиції, встановлено, що свята і танці селян і ремісників відрізнялися від танців і свят знаті. Придворним танцям притаманні стриманість і театральність виконання, оскільки придворний одяг через свій об'єм та вагу унеможлиблював напружені рухи та стрибки. Прості люди танцювали на площах енергійніше, аніж аристократи при дворі, використовуючи при цьому м'ячі або обручі, що вимагали сили і вправності. Зв'язок концепту TANZ з емоціями радості притаманний як світським неквапливим танцям, що мали на меті вираження поклоніння перед Прекрасною Дамою, так і танцям простого люду, вільним від ритуалів знаті.

Джерела та література

1. Захарчук Н. В. Історико-побутовий танець: метод. рек. для студ. спец. «Хореографія». Луцьк: Вежа-Друк, 2016. 48 с.
2. Краткий словарь когнитивных терминов/Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина; под общ. ред. Е. С. Кубряковой. Москва, 1997. 245 с.
3. Тищенко Б. В. Етапи розвитку історико-побутового танцю. *StudFiles. Файловый архив студентов*. С. 1. URL: <https://studfile.net/preview/5044363/> (дата звернення: 30.01.2022 р.).
4. Steinmetz R.-F. Die Dichtungen des Tannhâusers. Kieler online-Edition. Texte und Übersetzungen. *Germanistisches Seminar der Christian-Albrechts-Universität zu Kiel*. 2019. S. 6–11. URL: https://macau.uni-kiel.de/servlets/MCRFileNodeServlet/macau_derivate_00000886/Tannh%C3%A4user__Kieler_Online-Edition.pdf (дата звернення: 28.01.2022 р.).

5. Enseleit T. Der Tannhäuser. *Mittelalter Digital*. URL: <https://mittelalter.digital/artikel/der-tannhaeuser> (дата звернення: 29.01.2022 р.).
6. Цветкова Л. 4 Придворні танці в культурі західноєвропейського Високого Середньовіччя. *Танцювальні студії*. 2020. Вип. 3. № 1. С. 10–20. Doi: <https://doi.org/10.31866/2616-7646.3.1.2020.203913>

Федік Ю. М. – аспірантка II року навчання
факультету іноземної філології
ВНУ імені Лесі Українки

Мультимодальна метафора та метонімія в англomовному політичному дискурсі

Постановка проблеми. Відповідно до теорії концептуальних метафор, метафора – це універсальний когнітивний механізм, який вкорінюється в людський досвід і відіграє ключову роль у концептуалізації абстрактних і складних понять. Завдяки роботі Лакоффа та Джонсона, учені усвідомили, що метонімія – не менш важлива в тому ж сенсі і часто взаємодіє з метафорою. Враховуючи основний принцип теорії концептуальних метафор, що люди думають метафорично і метонімічно, ці тропи повинні з'являються не лише в мові. Тому не дивно, що дослідження їх мультимодальних проявів за останні десятиліття набули обертів [2, 27].

Мета дослідження полягає у висвітленні мультимодальних стилістичних засобів у сучасному англomовному політичному дискурсі. Жанром, який багато в чому спирається на мультимодальну метафору та метонімію, є політичні карикатури, які мають «сильні оцінні та етичні виміри, а отже є чудовим інструментом для обговорення ідеології» [2, 38]. Для жанру політичних карикатур створюються зображення та короткі письмові тексти, щоб іронічно чи негативно «вирішувати поточну політичну проблему або подію, соціальну тенденцію чи відому особистість у спосіб, яка обіймає посаду або представляє певну точку зору» [1, 184–185].

Результати дослідження. Сучасні дослідження мультимодальних метафор і метонімій в англomовних політичних карикатурах охоплюють низку тем, серед яких: імміграція та біженці, світова фінансова криза 2008 р., тероризм, насильство та корупція, безпеч-

ність харчових продуктів, ядерна криза у відносинах США та Північної Кореї, Брексіт, Ковід-2019, війна в Україні тощо. Розглянемо приклади реалізації мультимодальної метафори та метонімії в англомовному політичному дискурсі.

На карикатурі (рис. 1) зображено Д. Трампа в синій армійській формі, який розмахує револьвером. За ним бачимо прапор зі словами «торгова війна». Д. Трамп ховається за двома особами, на спинах яких написано «ферми» та «виробництво». Те, що вони мертві, дають зрозуміти стріли, які стирчать з їхніх тіл – що може здатися дивним, оскільки більшість американців асоціюють стріли з індієвськими супротивниками, в той час як карикатура має на меті висміяти торговий конфлікт між США та Китаєм. Як результат, очевидною є інтертекстуальна імплікатура повідомлення. Д. Трамп уособлює генерала Кастера, якого вбила зі своєю кавалерією коаліція звичайних індіанців у сумнозвісній битві за Літл-Бігхорн (Battle of Little Bighorn), відома як «Останній бій Кастера» (Custer's Last Stand). Він прийняв невірне рішення, що призвело до загибелі усієї кавалерії. Особливо доречним у цій карикатурі є те, що згідно з народними переказами «вцілілі солдати, мабуть, застрелили решту коней, аби використати їх як брус-твер для останнього бою». Таким чином, метафоризуючи фермерів і робітників, як коней, і зображуючи Д. Трампа в одязі Кастера, карикатура метафоризує помилкове рішення як президента як головнокомандувача країни. Отже, карикатура мала на меті висміяти невірне рішення Д. Трампа щодо торгової війни з Китаєм, що призвело до банкрутства власних американських фермерів та виробників.

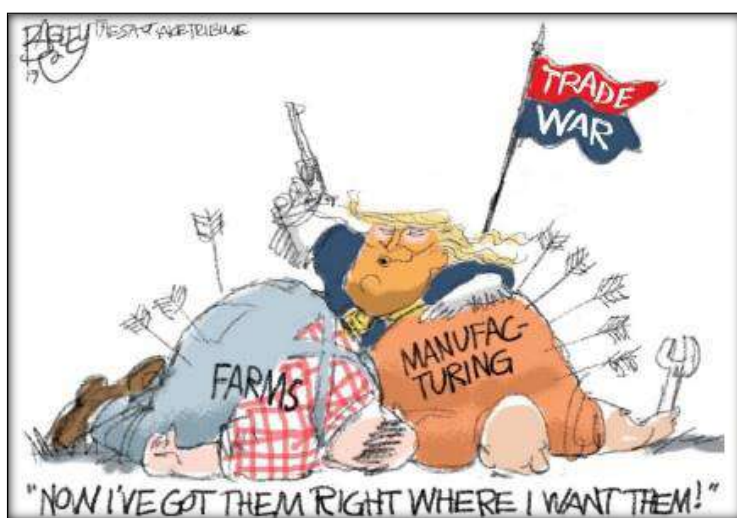

Рис. 1

Що стосується мультимодальної метонімії, то в американських карикатурах існує усталена тенденція репрезентувати американський

етнос шляхом певного набору модусів: прапора, дійсний президента США, дядька Сема. Розглянемо використання мультимодальної метонімії в політичній карикатурі, на якій зображено два кандидати в президенти США – Д. Трампа та Дж. Байден (рис. 2).

Рис. 2

Д. Трампа висміюють навіть з огляду на його зачіску, на якій роблять особливий фокус (надто довгий чубчик). Однак мультимодальна метонімія виражена у вигляді прапора, який символізує увесь американський народ. За мотивами карикатури можна стверджувати, що автори мали на меті показати, що Д. Трамп розділяє американський народ, в той час, як Дж. Байден навпаки – намагається поєднати американців воєдино. Тобто, Д. Трамп тут виступає негативним героєм, а акцентування довжелезного чубчика лише доводить негативне ставлення автора карикатури до Д. Трампа, в той час, як Дж. Байден, на переконання художника, – добрий герой, який лише хоче кращого для свого народу.

Висновки. Таким чином, мультимодальна метафора та метонімія в англomовному політичному дискурсі має певні закономірності, які пов'язані з культурою та історією. Розуміння таких карикатур поза політичним контекстом і без фонових знань (політичних, історичних, культурних) – неможливе. Отже, такі карикатури розраховані на обмежену публіку із загальними знаннями з історії та політичної ситуації своєї країни.

Джерела та література

1. El Refaie E. Multiliteracies: How readers interpret political cartoons. *Visual Communication*. 2009. Vol. 8 (2). P. 181–205.
2. Forceville Ch. Visual and multimodal metaphor in advertising: Cultural perspectives. *Styles of Communication*. 2017. Vol. 9 (2). P. 26–41.

Фурман О. М. – аспірантка II року навчання
факультету іноземної філології
ВНУ імені Лесі Українки

Типи англомовних масмедійних текстів на тематику COVID-19

Постановка проблеми. Сучасний масмедійний комунікативний простір, відображає реалії сьогодення, вражаючи чисельністю та багатогранністю текстів на тематику коронавірусної інфекції. Гетерогенність модусів в означуваних текстах слугує підставою для їх аналізу. Нині існує потреба в детальному обґрунтуванні специфіки інфографічного контенту та вивченні структурних компонентів текстів малої форми означеної тематики, що зумовлює **актуальність** нашої розвідки.

Мета дослідження полягає в аналізі англомовних масмедійних текстів малої форми на тематику COVID-19 та їх систематизації на основі низки ознак певних типів текстів, які їм характерні. У цій розвідці зроблено спробу виокремити найчастотніші типи досліджуваних текстів, здійснити детальний опис та узагальнити їх спільні ознаки з урахуванням мультимодальних критеріїв.

Результати дослідження. Типологію малоформатних текстів на тематику коронавірусу залежно від кількості використаних ресурсів здійснено у роботі Л. Л. Макарук, яка виокремлює тексти, яким притаманний мінімалізм у плані кількісного складу ресурсів. Вона поділяє досліджувані тексти на відносно збалансовані; інформаційно-перенасичені та складні для розуміння [1, 41]. У нашій роботі для ідентифікації типів досліджуваних текстів керуємося превалюючими складниками графічної природи.

Архітектоніка досліджуваних текстів характеризується варіативністю. Аналіз близько 300 інфографічних текстів на тематику COVID-19 дозволяє стверджувати про різноманіття графічного інвентарю у їх складі та множинність варіацій їх локації на сторінці. Інтегральною ознакою таких текстів є обов'язкова наявність заголовку, який включає сам текст в комунікацію та формує смислові зв'язки з цілим текстовим артефактом. Значна кількість досліджуваних текстів містить підзаголовки, метою якого є тематичне окреслення висвітленої у тексті інформації та привернення уваги до ключового змісту інформаційного продукту. Для прикладу порівняємо підзаголовки: *COVID-19*.

General Prevention (рис. 1) та *COVID-19. Social Distancing* (рис. 2). У першому прикладі підзаголовок чітко спрямовує увагу реципієнта на інформацію щодо загальних превентивних заходів задля недопущення поширення коронавірусної інфекції, тоді як у другому – спостерігаємо акцент на соціальному дистанціюванні щоб запобігти інфікуванню.

Рис. 1 [2]

Рис. 2 [2]

COVID-19 PERSONAL PREPAREDNESS

Рис. 3 [3]

Малоформатним мультимодальним текстам на тематику COVID-19 притаманна блокова репрезентація інформації, що сприяє чіткому структуруванню їх контенту. Інформаційні блоки можуть також містити підзаголовок, який сприяє кращому усвідомленню матеріалу та привертає увагу читача. Щодо розміщення інформаційно-тематичних блоків в означуваних текстах виокремлюємо тексти з вертикально-лінійною, горизонтально-лінійною, змішаною (вертикально-горизонтальною), круговою (рис. 3), симетричною та асиметричною (рис. 1–2) їх локацією на сторінці.

Піктографічний компонент є превалюючим графічним засобом репрезентації превентива у досліджуваних нами текстах. Саме завдяки своїм зображальним характеристикам та потужному семантичному наповненню піктограми демонструють адресатам заходи та дії для попередження цієї смертоносної хвороби. Кількісний показник піктограм у тексті може варіюватися від трьох до п'ятнадцяти. Беручи до уваги форми піктограм, найчастотнішими є тексти, у яких превалюють круглі піктограми з чітким контуром. Значно менше послугуються піктограмами без контура. Натрапляємо також на тексти, у яких використовують квадратні піктограми та тексти, що містять піктограми варіативних форм. Щодо колірної варіації досліджуваних нами текстів зауважимо, що вони в більшості полігамні. Однак,

значна частина текстів характеризується триколірною гамою кольорів з переважанням синього: синьо-біло-жовтою, синьо-біло-голубою, синьо-біло-червоною. Рідше спостерігаємо червоно-біло-чорну кольорну палітру.

На увагу також заслуговують тексти, які містять типографічні знаки, цифри, математичні символи, ілюстрації, логотипи та емблеми, карти, фотографії, таблиці, діаграми, графіки, схеми й інші допоміжні знаки. Зауважимо, що усі ці засоби можуть функціонувати як самостійно, так і поруч із вербальними складниками.

Висновки. Аналіз англomовних масмедійних текстів малої форми на тематику COVID-19 засвідчує різноманіття засобів, що формують їх структуру. Це, своєю чергою, зумовлює потребу виокремлення кількох різних типів з урахуванням певних критеріїв та складників, що формують їх загальну архітектуру. Очевидним є те, що досліджувані тексти – різнотипні, адже кількість, форма, розмір та розміщення текстових компонентів не є чітко диференційованими, тому можливість їх варіацій невичерпна.

Джерела та література

1. Макарук Л. Л. Science and Education. A New Dimension. *Philology*. 2021. Nov. IX (76). Issue: 260. Budapest, 2021. P. 41–45.
2. Illinois Department of Public Health. URL: <https://bit.ly/3x4IKyH>
3. John Hopkins Medicine. URL: <https://bit.ly/3k99WI0>

Харчук В. В. – студентка IV курсу факультету іноземної філології ВНУ імені Лесі Українки;

Гончарук С. В. – к. філол. н., доцент кафедри практики англійської мови ВНУ імені Лесі Українки

Особливості підготовки учнів до написання листів англійською мовою

Постановка проблеми. Письмова комунікація на сьогоднішній день відіграє значну роль в сучасному житті. Навчання учнів письму та написанню листів є надзвичайно важливим аспектом на уроках англійської мови.

Метою дослідження. Навчання написання листів учнями на уроках англійської мови.

Результати дослідження. Письмова мовленнєва діяльність – це цілеспрямоване та творче висловлення думки за допомогою письма. Головною метою навчання письма є формування в учнів письмової комунікативної компетенції.

Вміння письмово виражати свої думки позитивно впливає як на письмове так і на усне мовлення, удосконалюючи чистоту та логічність вираження думки. Навичка вільно оперувати письмовим мовленням на іноземній мові сприяє скороченню часу для отримання певної інформації.

Головна мета навчання техніки письма іноземною мовою полягає у формуванні в учнів графічних/каліграфічних та орфографічних навичок. У процесі формування цих навичок учні оволодівають навичками, які пов'язані з вивченням особливостей звуко-буквенних відповідностей у мові, що вивчається.

У навчанні письма дослідники виділяють три етапи:

- оволодіння графікою/орфографією із залученням матеріалу, опрацьованого усно;
- засвоєння структурних моделей речень, властивих усній та письмовій формам спілкування, комбінування їх у мовленні;
- оволодіння писемним мовленням як засобом спілкування.

Для кожного з етапів характерні різні типи і види вправ.

Здатність коректно письмово висловлювати свої думки іноземною мовою слід розвивати поступово. Для розвитку цієї навички існує низка вправ репродуктивно-продуктивного характеру. Володіння письмом передбачає досягнення комунікативної компетенції, яка забезпечує учневі вміння та навички в типових ситуаціях повсякденного спілкування за допомогою письма.

Особливої уваги варті написання листів різних жанрів. Перш за все учням потрібно навчитися розрізняти офіційні та неофіційні листи.

На сьогоднішній день досить поширеним способом написання листів є відтворення їх в електронному варіанті. Це можуть бути або звичайні повсякденні листи зарубіжному другу, ділові переписки, або ж лист-подяка, лист-скарга; чи листи-відгуки.

Застосування Інтернет-мережі для самостійної роботи учнів – є досить ефективним засобом використання Інтернету для навчальних

цілей. Впровадження новітніх технологій, використання мережі Інтернет, навичок спілкування в соціальних мережах, надсилання текстових повідомлень, спрямованих на формування компетентності письма на уроках англійської мови на старшому етапі навчання, сприяє активізації навчально-пізнавальної діяльності, спонукає до розвитку критичного мислення, у ході якого активізується позитивний досвід, оскільки учень розвиває вміння здобувати й опрацьовувати інформацію, самостійно аналізувати і систематизувати матеріал, удосконалювати мовленнєві й комунікативні вміння й навички.

Висновки. Головною метою написання листів на уроках англійської мови є формування в учнів письмової комунікативної компетенції.

Письмова мова дозволяє зберегти мовні та фактичні знання, служить надійним інструментом мислення. Такий вид мовленнєвої діяльності як письмо покращує результат запам'ятовування при закріпленні граматичного та лексичного матеріалу, допомагає підтримувати процес читання та говоріння.

За допомогою Інтернету учні мають безліч можливостей для покращення знань з англійської мови, навичок письма, також учні мають змогу попрактикуватися в написанні електронних листів.

Правильне навчання писемного мовлення підвищує мотивацію до вивчення іноземної мови, сприяє більш ефективному засвоєнню лексичного, граматичного та мовного матеріалу, служить комунікативно-спрямованим засобом контролю і закріплення отриманих знань

Джерела та література

1. Азимов Э. Г. Материалы Интернета на уроке английского языка. *Иностранные языки в школе*. 2015. № 1. С. 96–101.
2. Бігич О. Б. Теоретичні основи формування методичної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання: германські мови». Київ, 2015. 136 с.
3. Бовтенко М. А. Комп'ютерна лінгводидактика: навч. посіб. Київ: Флінта; Наука, 2015. 215 с.
4. Гапонова С. В. Взаємопов'язане навчання видів мовленнєвої діяльності у процесі навчання іноземної мови. *Іноземні мови*. 2018. № 2. С. 13–16.
5. Глазунова Т. В. Види письмових висловлювань як об'єкт навчання. *Іноземні мови*. 2016. С. 34–41.

Інформаційні технології та математика

Александрук А. А. – студентка І курсу
факультету інформаційних технологій та
математики ВНУ імені Лесі Українки;

Кравчук О. М. – к. пед. н., доцент кафедри
математичного аналізу та статистики
ВНУ імені Лесі Українки

Застосування методу координат при вивченні властивостей ліній другого порядку

Постановка проблеми. Аналітична геометрія – розділ геометрії, в якому властивості геометричних об'єктів (точок, ліній, поверхонь) установлюють засобами алгебри за допомогою методу координат, тобто шляхом дослідження властивостей рівнянь, які і визначають ці об'єкти. Геометрія як навчальна дисципліна займає важливе місце у підготовці майбутніх вчителів математики, вона є основою для формування нових абстрактних понять, для введення нового математичного апарату, що у свою чергу слугує базою як для подальшого поглибленого вивчення курсу геометрії, так і пізнавальним інструментом у багатьох курсах прикладних природничих наук.

Більшість випускників факультету інформаційних технологій та математики спеціальності «Середня освіта. Математика» Волинського національного університету будуть працювати в школі, тому їм важливо поглиблювати та розширювати знання фактичного матеріалу, пов'язаного зі шкільним курсом математики, вміти встановлювати взаємозв'язок між поняттями, а також мати елементарні уявлення про історію походження основних понять курсу аналітичної геометрії.

У шкільному курсі математики вивчають лише найпростіші лінії другого порядку: коло, еліпс, парабола, гіпербола. При цьому застосовують так званий метод координат. Питання вивчення ліній другого

порядку привертало увагу багатьох вчених-математиків як Р. Декарта, П. Ферма та інших.

Мета дослідження: показати застосування методу координат при вивченні властивостей ліній другого порядку.

Результати дослідження. За допомогою методу координат можна викласти майже весь курс шкільної геометрії без жодних креслень, використовуючи тільки числа і знання алгебри. Наприклад, коло можна означити як сукупність точок, що задовольняють рівняння $(x - x_0)^2 + (y - y_0)^2 = r^2$, а пряму лінію як сукупність точок $M(x_{\perp 0}, y_{\perp 0})$, $N(x_{\perp 1}, y_{\perp 1})$, що задовольняють рівняння $\frac{x_0 - x_1}{x_2 - x_1} = \frac{y_0 - y_1}{y_2 - y_1}$. Таким чи-

ном, за допомогою даного методу вдалося пов'язати між собою, здавалося б, зовсім різні науки алгебру і геометрію. Таке встановлення зв'язку було, по суті, революцією в математиці. Це допомогло у формуванні математики як єдиної науки.

Творцем методу координат вважають французького філософа і математика Рене Декарта (1596–1650), який в останній частині свого великого філософського трактату Декарта, що вийшов в 1637 р., подав опис методу координат і його застосування до розв'язання геометричних задач [2, 133]. Саме тут висвітлено основну ідею теорії. Аналітична геометрія – це та частина математики, яка розв'язує геометрично різні завдання аналітично (тобто алгебраїчними) засобами.

Поряд з Декартом основоположником аналітичної геометрії є славнозвісний французький математик П. Ферма (1601–1665). За допомогою методу координат Ферма вивчив властивості прямих ліній та кривих другого порядку.

Питання вивчення ліній другого порядку привертало увагу багатьох вчених-математиків. Метод координат дає можливість означити чималий клас ліній, ввівши систему координат на площині (просторі), точки ототожнюються з парами (трійками) дійсних чисел, що дозволяє задавати геометричні об'єкти за допомогою співвідношень між числами і при їх дослідженні використовувати засоби алгебри та аналізу.

У традиційних курсах аналітичної геометрії алгебраїчні лінії є основним об'єктом вивчення. Прикладами таких ліній є: пряма – це алгебраїчна лінія першого порядку, еліпс, гіпербола, парабола – основні алгебраїчні криві другого порядку.

Висновки. Отже, важливість аналітичної геометрії полягає в тому, що вона встановлює відповідність між геометричними об'єктами та алгебраїчними рівняння. Ця відповідність дає змогу переформулювати геометричні задачі як еквівалентні задачі в алгебрі, і навпаки; тоді методи будь-якого предмета можуть бути використані для вирішення проблем іншого. А застосування методу координат при вивченні ліній другого порядку полягає в тому, що всі криві другого порядку будуються у прямокутній декартовій системі координат [1, 119].

Суть методу координат як методу розв'язання задач полягає в тому, що, задаючи фігури рівняннями і встановлюючи в координатах різні геометричні співвідношення, ми можемо розв'язувати геометричні задачі засобами алгебри. Навпаки, користуючись координатами, можна тлумачити алгебраїчні та аналітичні співвідношення і факти геометрично і, таким чином, застосовувати геометрію при розв'язуванні алгебраїчних задач. Метод координат – це універсальний метод. Він забезпечує тісний зв'язок між алгеброю і геометрією, які, з'єднуючись, дають «багаті математичні плоди», чого вони не змогли б досягти кожна окремо.

Джерела та література

1. Лінійна алгебра та аналітична геометрія: навч. посіб./В. В. Булдигін, І. В. Алексєєва, В. О. Гайдей та ін.; за ред. проф. В. В. Булдигіна. Київ: ТВіМС, 2011. 224 с.
2. Стройк Д. Я. Краткий очерк истории математики. 4-е изд. Москва: Наука, 1984. 283 с.

Апанасенко І. В. – студентка IV курсу факультету інформаційних технологій та математики ВНУ імені Лесі Українки;
Гембарська С. Б. – к. фіз.-мат. н., доцент кафедри теорії функцій та методики навчання математики ВНУ імені Лесі Українки

Теорема Фату в термінах узагальнених похідних Шварца

Постановка проблеми. В результаті внутрішнього розвитку математики та потреб практики виникла нова необхідність дослідження теорем Фату, зокрема в термінах узагальнених похідних Шварца.

Мета дослідження: розглянути теорему Фату про граничну поведінку похідних в класі бігармонійних функцій.

Результати дослідження. Відомо, що для неперервних 2π -періодичних функцій $f(x)$ розв'язок $u = f(r, x)$ граничної задачі (4)–(5) дає так званий бігармонійний інтеграл Пуассона:

$$f(r, x) = \frac{(1-r^2)^2}{2\pi} \int_0^{2\pi} \frac{1-r\cos(t-x)}{[1-2r\cos(t-x)+r^2]^3} dt \quad (1)$$

Теорема 1

Нехай $f(r, x)$ – функція, визначена рівністю (1). Існує неперервна 2π -періодична функція $f(t)$, для якої перша похідна Шварца $D_1 f(x_0) = 0$, але границя $\lim_{r \exp^{ix} \rightarrow \exp^{ix_0}} \frac{\partial f(r, x)}{\partial x}$ не існує.

Теорема 2

Нехай $f(r, x)$ – функція, визначена рівністю (1). Існує 2π -періодична функція $f(t)$, для якої друга похідна Шварца $D^2 f(x_0) = 0$, але границя $\lim_{r \exp^{ix} \rightarrow \exp^{ix_0}} \frac{\partial^2 f(r, x)}{\partial x^2}$ не існує.

Висновки. Розглянуті граничні властивості продиференційованого інтеграла Пуассона в крузі. Досліджено теорему Фату про граничну поведінку похідних в класі бігармонійних функцій.

Джерела та література

1. Бари Н. К. Тригонометрические ряды. Москва: Физматгиз, 1961. 936 с.
2. Горбайчук В. Й. Теорема Фату о граничном поведении производных в классе бигармонических функций. *Укр. матем. журн.* 1983. № 5. С. 35.
3. Данилюк И. И. Нерегулярные граничные задачи на плоскости. Москва: Наука, 1975. 295 с.
4. Топурия С. Б. Граничные свойства продифференцированного интеграла Пуассона в круге. *Труды Грузин. политех. ин-та им. В. И. Ленина.* 1975. № 3 (176). С. 13–20.
5. Gorowski J. On the Dirichlet problem for interior and for exterior of an elliptic domain. *Commentationes Math.* 1978. № 20.
6. Gorowski J. The Dirichlet problem for the elliptic domain and summability of the Fourier series. *Commentationes Math.* 1984. № 24.
7. Уроев В. М. Уравнения математической физики. Москва: ИФ Яуза, 1998.
8. Свешников А. Г., Тихонов А. Н. Теория функций комплексной переменной. Москва: Наука, 1974. 320 с.

Балабуха В. І. – студент IV курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;

Балабуха Ю. О. – студентка V курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;

Приймак А. О. – студентка III курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки

Інтегрування в прикладних задачах

Постановка проблеми. Як відомо, математика використовується у різних галузях науки. Зокрема, тісно пов'язана з економікою. Деяка частина задач з економіки справді дуже швидко розв'язується з використанням математичного апарату поняття інтегралу [1]. Тому в економіці спосіб інтегрування застосовують досить часто.

Метою дослідження є продемонструвати застосування такого математичного інструментарію як інтегральне числення при розв'язанні економічних задач на конкретному прикладі [2]. Вкотре звернути увагу на важливість вивчення математичних дисциплін, адже вони мають великий спектр застосування у суміжних науках.

Результати дослідження. Швейне підприємство виготовляє x одиниць продукції, функція граничних витрат має вигляд:

$$f'(x) = 40 - 0,04x + 0,003x^2.$$

Необхідно:

- а) знайти функцію витрат, якщо 5 тис. грн виробництво витрачає на 100 одиниць продукції;
- б) знайти фіксовані витрати;
- в) визначити витрати при виробництві 150 одиниць продукції;
- г) вказати яким буде максимальне значення прибутку, якщо ціна складає 65,5 грн за одиницю продукції.

Розв'язання.

- 1) Щоб знайти функцію витрат, слід розглянути інтеграл, тобто знайти первісну функції граничних витрат:

$$f(x) = \int (40 - 0,04x + 0,003x^2) dx = 40x - 0,02x^2 + 0,001x^3 + C,$$

Довільну сталу C знайдемо з початкової умови: $f(100) = 5000$

$$5000 = 40 \cdot 100 - 0,02 \cdot 100^2 + 0,001 \cdot 100^3 + C,$$
$$C = 200.$$

Отже, функцію витрати можемо записати наступним чином:

$$f(x) = 40x - 0,02x^2 + 0,001x^3 + 200$$

2) Для відшукування фіксованих витрат обчислимо функцію витрат при $x = 0$.

$$f(0) = 40 \cdot 0 - 0,02 \cdot 0^2 + 0,001 \cdot 0^3 + 200,$$
$$f(0) = 200.$$

3) Витрати на виробництво 150 од. продукції складають:

$$f(150) = 40 \cdot 150 - 0,02 \cdot 150^2 + 0,001 \cdot 150^3 + 200 = 9125.$$

4) Прибуток підприємства знайдемо за формулою:

$$P(x) = px - f(x),$$

де p – ціна за одиницю продукції.

$$P(x) = 65,5x - 40x + 0,02x^2 - 0,001x^3 - 200.$$

Для визначення максимального значення прибутку функцію прибутку потрібно дослідити на екстремум. Спочатку знаходимо критичні точки функції прибутку $P(x)$.

$$P'(x) = 25,5 + 0,04x - 0,003x^2,$$
$$0,003x^2 - 0,04x - 25,5 = 0,$$
$$x^1 = 99,1, \quad x^2 = -85,77 < 0.$$

Визначимо який знак має друга похідна у критичній точці:

$$P''(x) = 0,04 - 0,006x$$

При $x = 99,1$ маємо:

$$P''(x) = 0,04 - 0,006 \cdot 99,1 = -0,5546 < 0.$$

Отже, функція прибутку при $x = 99,1$ має максимум. Значення функції прибутку в цій точці дорівнює. Це означає, що якщо підприємство хоче реалізовувати продукцію за ціною 65,5 грн за одиницю, то не матиме прибутку.

Висновки. Інтегральне числення має широке застосування не тільки в різних розділах математики. Ми переконались, що при розв'язуванні деяких типів економічних завдань зручно і доцільно застосовувати спосіб інтегрування, що в свою чергу має певні переваги та перспективи для опису відповідних процесів та явищ, оскільки до-

зволяє зменшити похибку розрахунків. Слід зауважити, що поняття похідної, яке вивчається у математичних дисциплінах, теж має своє місце в економіці та у інших точних науках.

Джерела та література

1. Малярець Л. М., Афанасьєва Л. М., Ігначкова А. В. Математика для економістів. Вища математика для економістів: навч. посіб. Ч. 2. Харків: ХНЕУ, 2011. 368 с.
2. Тевяшев А. Д., Литвин О. Г. Вища математика у прикладах та задачах. Загальний курс. Харків: ХНУРЕ, 2008. 436 с.

Балабуха В. І. – студент IV курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;

Балабуха Ю. О. – студентка V курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки

Використання ІКТ під час вивчення диференціальних рівнянь

Постановка проблеми. Якість математичної освіти на даному етапі розвитку, тісно пов'язана з ефективністю використання сучасних засобів інформаційно-комунікаційних технологій. Комп'ютерні технології дозволяють швидко та якісно розв'язувати задачі з різних математичних дисциплін. Зокрема, для навчання вищої математики зазвичай використовують системи комп'ютерної математики (СКМ). Основні виробники популярних комерційних СКМ, створили та підтримують online-сервіс Wolfram|Alpha [1].

Мета дослідження. Показати перспективи використання Wolfram|Alpha при вивченні математичних дисциплін у закладах вищої освіти на прикладі точного та наближеного розв'язування звичайних диференціальних рівнянь.

Результати дослідження. Застосовуючи метод Ейлера, побудувати на проміжку $[0, 1]$ з кроком $h(0.2$ таблицю значень інтеграла диференціального рівняння $y' = \frac{xy}{6}$, що задовольняє початкову умову $y(0) = 1$ [2].

У рядку введення подамо дані наступним чином (рис. 1).

Рис. 1

Web-сервіс обробляє введені дані та після виконання запиту виводить на екран систематизовані дані про задачу наступним чином (рис. 2):

Input interpretation			
solve	$y'(x) = \frac{1}{6} x y(x)$ $y(0) = 1$	using Euler method	with a stepsize of 0.2
			from $x = 0$ to 1

Рис. 2

Далі подані графічно дані точного та наближених розв'язків даної задачі (рис. 3).

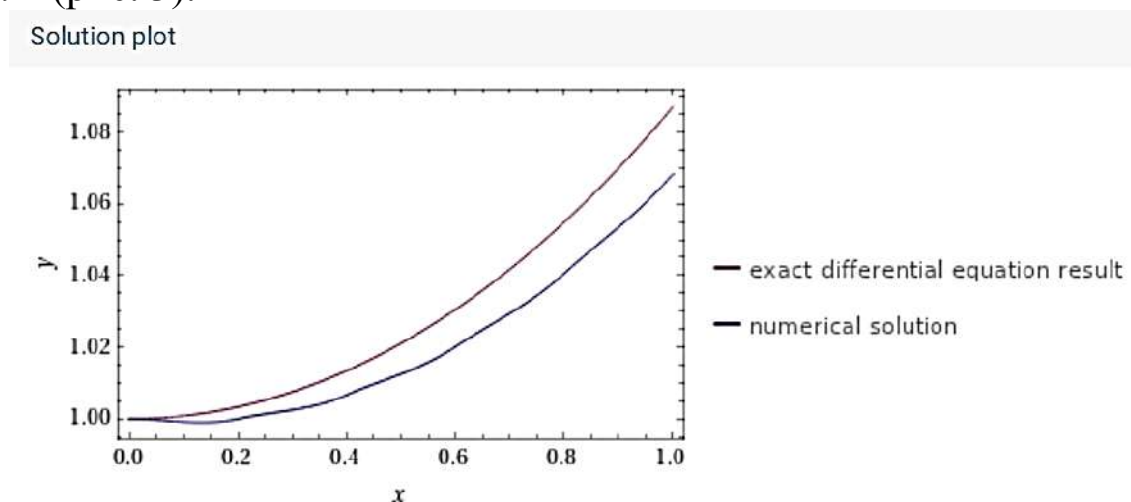

Рис. 3

На графіку зображено дві лінії:

exact result – графік точного розв'язку $y(x) = C \exp\left(\frac{x^2}{12}\right)$;

numerical solution – графічне подання наближеного розв'язку задачі.

Наближені значення розв'язку диференціального рівняння подаються у вигляді таблиці разом зі значеннями похибок (рис. 4). Також в результаті обробки даних, отримано точне розв'язання рівняння (рис. 5).

Stepwise results

step	x	y	local error	global error
0	0	1	0	0
1	0.2	1	0.0033389	0.0033389
2	0.4	1.00667	0.0033948	0.00675595
3	0.6	1.02009	0.00351961	0.0103656
4	0.8	1.04049	0.00371756	0.0142905
5	1	1.06824	0.00399537	0.018667

Рис. 4

Exact solution of equation

$$y(x) = e^{x^2/4}$$

Рис. 5

Local error – помилка розрахунку на поточному кроці відносно виконання розрахунку з початковими умовами попереднього кроку. *Global error* – помилка обчислення на поточному кроці відносно точного результату.

Крім того, результатом запиту є запис функції NDSolve з усіма параметрами для розв'язування даної задачі (рис. 6).

Mathematica input

```
NDSolve[{y'[x] == (x y[x])/6, y[0] == 1}, y, {x, 0, 1}, Method->
{"FixedStep", Method -> "ExplicitEuler"}, StartingStepSize ->
0.2, MaxStepFraction ->  $\frac{1}{5}$ , WorkingPrecision -> MachinePrecision]
```

Рис. 6

Висновки. Чисельний розв'язок задачі Коші для звичайного диференціального рівняння був отриманий за допомогою методу Ейлера. Можливості використання сервісу Wolfram|Alpha для розв'язування ЗДР значні. Систему Wolfram|Alpha можна використовувати й при вивченні інших дисциплін: «Математичний аналіз», «Лінійна алгебра», «Аналітична геометрія», «Математичне моделювання» тощо.

Джерела та література

1. Горошко Ю. В., Покришень Д. А. Система знань Wolfram|Alpha. *Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Серія № 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: зб. наук. пр. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. № 13 (20). С. 96–101.
2. Самойленко А. М., Перестюк М. О., Парасюк І. О. Диференціальні рівняння: підручник. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: Либідь, 2003. 600 с.

Балабуха Ю. О. – студентка V курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;
Гембарська С. Б. – к. фіз.-мат. н., завідувач кафедри теорії функцій та методики навчання математики ВНУ імені Лесі Українки

Найкраще наближення класів періодичних функцій багатьох змінних з узагальненою мішаною похідною у просторі L_2

Постановка проблеми. Вже більше шістдесяти років в теорії наближення функцій потужно розвивається напрям досліджень пов'язаний зі встановленням оцінок апроксимаційних характеристик класів періодичних функцій багатьох змінних. Прийнято вважати, що фундамент теорії наближення класів функцій багатьох змінних (класи Соболева) був закладений К. І. Бабенком [1]. У подальшому теорія розвивалася у двох основних напрямках. З одного боку розглядалися різноманітні функціональні класи, а з іншого одержувалися оцінки різного роду апроксимаційних характеристик. Слід зазначити, що інтенсивність згаданих напрямів досліджень визначається їх широкими застосуваннями, як в самій теорії функцій, так і в інших галузях математики і техніки.

Мета дослідження. Отримати точні значення найкращих наближень класів періодичних функцій багатьох змінних з узагальненою мішаною похідною у метриці простору L_2 . В якості апарату наближення розглядаються тригонометричні поліноми з «номерами» гармонік зі східчастого гіперболічного хреста.

Результати дослідження. Нехай \mathbb{R}^d – d – вимірний простір точок $x = (x_1, \dots, x_d)$, $T^d = \prod_{j=1}^d [0; 2\pi]$, $L_2(T^d)$ – множина 2π – періодичних по кожній змінній функцій f для яких

$$\|f\|_{L_2(T^d)} := \|f\|_2 = \left((2\pi)^{-d} \int_{T^d} |f(x)|^2 dx \right)^{\frac{1}{2}} < \infty.$$

З множини $L_2(T^d)$ виділимо підмножину $L_2^0(T^d)$ вигляду

$$L_2^0(T^d) = \left\{ f \in L_2(T^d) : \int_0^{2\pi} f(x) dx_j = 0, j = \overline{1, d} \right\}.$$

Нехай $\psi_j(\cdot), j = \overline{1, d}$ – функції натурального аргументу, $\beta_j \in \mathbb{R}$. Припустимо, що ряд

$$\sum_{k \in \mathbb{Z}^d} \prod_{j=1}^d \frac{e^{\frac{i\pi\beta_j}{2} \operatorname{sgn} k_j}}{\psi_j(|k_j|)} c_k(f) e^{i(k,x)}, (k, x) = k_1 x_1 + \dots + k_d x_d, c_k \in \mathbb{C},$$

є рядом Фур'є деякої функції з $L_2^0(T^d)$. Тоді цю функцію, наслідуючи О. І. Степанця [2], позначимо f_β^ψ і назовемо (ψ, β) – похідною функції f . Через $L_{\beta,2}^\psi(T^d)$ позначимо клас функцій для яких $\|f_\beta^\psi\|_2 \leq 1$. Зауважимо, що у випадку $\psi_j(|k_j|) = |k_j|^{-r_j}, r_j > 0$, класи $L_{\beta,2}^\psi(T^d)$ співпадають з класами Вейля-Надя $W_{\beta,2}^r(T^d)$ [2, 25].

Далі для векторів $k = (k_1, \dots, k_d), k_j \in \mathbb{Z}, s = (s_1, \dots, s_d), s_j = N, j = \overline{1, d}$, і для функції $f \in L_2^0(T^d)$ позначимо

$$\delta_s(f) := \delta_s(f, x) = \sum_{k \in \rho(s)} \hat{f}(k) e^{i(k,x)},$$

$$\rho(s) = \{k \in \mathbb{Z}^d : 2^{s_j-1} \leq |k_j| < 2^{s_j}, j = \overline{1, d}\},$$

де $\hat{f}(k) = (2\pi)^{-d} \int_{T^d} f(t) e^{-i(k,t)} dt$ – коефіцієнти Фур'є функції f .

Нехай $Q_n, n \in N$, позначає множину $Q_n = \bigcup_{(s,1) < n} \rho(s)$, яку називають східчастим гіперболічним хрестом. Відповідно через $T(Q_n)$ будемо позначати множину тригонометричних поліномів вигляду

$$T(Q_n) = \left\{ t : t(x) = \sum_{k \in Q_n} c_k e^{i(k,x)}, c_k \in \mathbb{C} \right\}.$$

Одержаний нами результат дослідження стосується наступної апроксимаційної характеристики.

$$E_n \left(L_{\beta,2}^\psi(T^d) \right)_2 = \sup_{f \in L_{\beta,2}^\psi(T^d)} \inf_{t \in T(Q_n)} \|f - t\|_2. \quad (1)$$

Величину (1) називають найкращим наближенням класу $L_{\beta,2}^\psi(T^d)$ поліномами з $T(Q_n)$.

Справедливе твердження.

Теорема. Нехай $\psi_j(\cdot), j = \overline{1, d}$ – довільні функції натурального аргументу, для яких існують сталі $M_j > 0$, такі, що $|\psi_j(\cdot)| \leq M_j$. Тоді для будь-яких $\beta \in \mathbb{R}^d$

$$E_n \left(L_{\beta,2}^\psi(T^d) \right)_2 = \sup_{s:(s,1) \geq n} \prod_{j=1}^d |\psi_j(2^{s_j})|. \quad (2)$$

Наслідок. Нехай $\psi_j(|k_j|) = |k_j|^{-r}$, $r > 0$, $\beta \in \mathbb{R}^d$.

Тоді $L_{\beta,2}^\psi(T^d) = W_{\beta,2}^r(T^d)$ і в цьому випадку (2) набуває вигляду

$$E_n \left(W_{\beta,2}^r(T^d) \right)_2 = 2^{-nr}. \quad (3)$$

Рівність (3) встановлена раніше у роботі К. І. Бабенка [1].

Висновки. Одержане значення розглянутої апроксимаційної характеристики класів $L_{\beta,2}^\psi(T^d)$ узагальнює відповідний результат для класів Вейля–Надя $W_{\beta,2}^r(T^d)$ [1].

Джерела та література

1. Бабенко К. И. О приближении периодических функций многих переменных тригонометрическими многочленами. *Докл. АН СССР*. 1960. Вып. 132, № 2. С. 247–250.
2. Степанец А. И. Методы теории приближений. Киев: Ин-т математики НАН Украины, 2002. Т. I. 426 с.

Болібрux Н. А., Назар Б. А., Денис І. А. –
студенти ІІ курсу факультету інформаційних
технологій і математики
ВНУ імені Лесі Українки

Роль України у відеоігровій індустрії

Постановка проблеми. Останні роки велика кількість світових гігантів із виробництва відеоігор конкурують між собою беручи до уваги різні критерії, у яких можна між собою позмагатися. Одні порівнюють доходи за той чи інший довгоочікуваний «нашумівший реліз», інші змагаються за сюжет, треті ж за емоційну напруженість і тому подібне.

Мета дослідження. Беручи до уваги проблему, яку ми розглянули вище, ми взяли собі за мету розглянути роль України в ігровій індустрії та дізнатись, наскільки важливим для економіки нашої держави є цей сектор.

Результати дослідження. Багато міжнародних ІТ-компаній приїжджають в Україну в пошуках найціннішого активу в цій галузі –

кваліфікованої робочої сили. Відома своїми кваліфікованими інженерами та розумними витратами на розробку країна з кожним роком приваблює все більше клієнтів.

Відповідно до звіту N-iX, в Україні перебуває понад 100 R&D-центрів глобальних технологічних компаній, в основному із США та Західної Європи. Центри розташовані по всій Україні, найбільш популярними напрямками є Київ, Львів, Дніпро, Одеса та Харків. Більшість інженерів працюють над інноваціями у програмному забезпеченні, іграх, телекомунікаціях та електронній комерції. У цих центрах працює понад 12 000 українських професіоналів, і ігри займають пристойну частку ринку.

Вивчення української індустрії відеоігор давно не проводилося попри популярність ігор, розроблених в Україні. Питання почало порушуватися лише у другій половині 2000-х. Частково це було викликано класами українських розробників, особливо щодо вартості їхніх проектів. Але не було загадкою, що створення відеоігор в Україні коштує дешевше, ніж у США та Західній Європі. У нашій країні виконувались різні замовлення, крім озвучування та анімації із захопленням руху акторів. Причиною цього називалися вимоги ринку та відсутність бажаних технологій. Обсяг українського ринку відеоігор у 2013 р. став найбільшим в історії 300 млн дол. США. Проте здебільшого прибутку відмовляються іноземні видавці. Деякі видання називають відеоігри головним культурним експортом України на захід.

Станом на 2018 р. 84 % компаній, що розробляють відеоігри, створюють мобільні ігри для iOS та Android. Більше 50 % створюють або планують створювати ігри для пристроїв VR/AR. Середня зарплата розробника в Україні – \$1375. Згідно із дослідженням, найпопулярнішою платформою для розробки ігор залишається Unity (69 %). Наймасовіші жанри – Action (40 %) та Adventure (42 %). Загалом у розробці відеоігор займається близько 20 000 осіб. 75 % офісів компаній розташовані в Україні. Майже 90 % підприємств розвиваються з допомогою власні кошти. Аудиторія ігор, що їх створюють українські розробники, становить понад 770 мільйонів користувачів. Найбільша аудиторія у гігантів – Plarium, Ubisoft та Wargaming.

Ubisoft – відомий розробник і видавець відеоігор, що випустив безліч успішних відеоігор, таких як «Assassin's Creed», «Rainbow Six», «Watch Dogs», «Prince of Persia». Будучи третім за величиною незалежним видавцем відеоігор, він має 29 студій у 19 країнах. «Assassin's

Creed» від Ubisoft – одна з найпопулярніших серій відеоігор десятиліття. Тільки в 2014 р. було продано більше 73 мільйонів копій, що зробило її ігровою франшизою Ubisoft.

Багатьом невідомо, що більшість версій серії «Assassin's Creed» для ПК, включаючи «Assassin's Creed: Brotherhood», «Assassin's Creed: Revelations», «Assassin's Creed III», «Assassin's Creed IV: Black Flag», були розроблені в Ubisoft Kyiv, Україна.

Річний дохід галузі відеоігор в Україні за останні роки становив приблизно \$179,2 млн. Це на 13,6 % більше, ніж у 2017 р. – тоді українці витратили на ігри \$157 млн.

Також очікується, що вперше за чотири роки на перше місце в списку країн вийдуть США (з 2015 р. найбільшим ринком в індустрії відеоігор є Китай). Ці дві країни сумарно генерують майже 50 % прибутку в галузі.

Висновки. Коли ми розглянули усе, над чим працювали і підсумували наші дослідження, ми дійшли висновку, що на даний момент Україна займає вагоме місце у індустрії відеоігор. Якщо і далі будемо працювати над цим, то у зв'язку із останніми подіями в Україні, спеціалісти з ігрової індустрії зможуть розвивати Україну у цьому напрямку, оскільки компетентні фахівці цієї галузі дуже активні. Ми вважаємо, що за декілька років, Україна займає важливе місце у виготовленні відеоігрової продукції у світі.

Джерела та література

1. Global Video Game Companies that operate in Ukraine. URL: https://medium.com/@N_iX/5-global-video-game-companies-that-operate-in-ukraine-b31a3fce4af4
2. Video games in Ukraine. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Video_games_in_Ukraine

Болібрux Н. А., Назарук А. Б. – студенти
II курсу факультету інформаційних технологій
і математики ВНУ імені Лесі Українки;
Макарчук А. В. – студент V курсу факультету
інформаційних технологій і математики
ВНУ імені Лесі Українки

Оцінка якості самоосвіти у галузі математики у важких обставинах

Постановка проблеми. Останні 3 роки є дуже складними для України у всіх сферах життєдіяльності. Спочатку спалах страшного смертельного вірусу, пізніше важка ситуація із здоров'ям народу, а зараз – військовий стан. Ці причини зумовили створення дистанційного навчання для студентів та випускників. Як ми знаємо, сектор математики дуже затребуваний майже на усіх підприємствах. Саме тому, вивчення цього предмету є дуже важливим і не втрачає своєї актуальності впродовж віків.

Проте, в умовах нашої країни за останні роки, процес вивчення математики стає складнішим та потребує більше ресурсів, як і розумових чи фізіологічних, так і механічних.

Мета дослідження. Беручи до уваги проблему, яку ми розглянули вище, ми взяли собі за мету розглянути ефективність та якість самоосвіти у галузі математики у період епідемії коронавірусу та військового стану.

Результати дослідження. Ми розглядали як об'єкт дослідження не тільки студентів, а й випускників, яким потрібно складати ЗНО чи ЄВІ. Результати спостережень та розмов із молодими людьми дали нам багато зачіпок, які ми використали у своєму дослідженні.

По-перше, під час самоосвіти людина розвиває дивовижну впевненість у собі. (Це може бути більш потрібним, коли людина молода, але все ж...) Для прикладу, перший набіг на самонавчання в учнів був вимушеним, адже Україна відчула на собі, що таке пандемія. Ніхто і гадки не мав, як довго це буде тривати, тому зрештою усі зрозуміли, що доведеться не відставати від шкільних занять. Але крім того, вдома робити було нічого.

В результаті за три-чотири тижні можна було переглянути усі свої підручники з геометрії чи алгебри. Учні просто втрачали рахунок часу, і не було схоже, що вони навмисне рухалися в швидкому темпі. Але коли за пів року повернулися до школи і побачили, що абсолютно не відстають від навчальної програми, вони починали думати «Якщо я можу просто сісти та почитати книгу з геометрії, то чому б і ні?»

По-друге, коли ви займаєтеся самонавчанням, вам часто некомфортно в інтелектуальному плані, але в хорошому сенсі. Коли ви читаєте щось, ви намагаєтеся встановити зв'язок з тим, що ви вже знаєте, і по-різному переосмислюєте те, що читаєте (зазвичай це те, що вчитель «дає вам з ложечки»). Справа в тому, що ви можете знайти зв'язки, які краще принаймні для вас ніж те, що вчитель міг дати вам.

Таким чином, ви зрештою робите матеріал «своїм» набагато краще, ніж якби ви просто пасивно слухали чийсь підхід.

Для того, аби учням та студентам було легше засвоювати вивчений матеріал або перевіряти свої знання, створено велика кількість тестів на різних платформах. Це можуть бути якісь програмні засоби із Google Play/Apple Store, Google-форми, онлайн курси і тому подібне.

Самостійне вивчення математики на вищому рівні дозволило теперішнім нашим студентам мислити певним чином, на який здатні не багато людей. Зокрема, вивчення математики на просунутому самостійному рівні допомогло опитаним думати таким чином, який потребує сильного використання логіки та суворих навичок вирішення проблем.

Висновки. Коли ми розглянули усе, над чим працювали і підсумували наші дослідження, ми дійшли висновку, що на даний момент самоосвіта у галузі математики є неабиякою та має місце на існування. У період пандемії коронавірусу, навчання було з домівок дуже ефективним. Єдиною проблемою зараз є тільки військовий стан, який не дає змоги студентам та учням із Центральної, Східної, Північної та Південної України безпечно навчатися дистанційно. Тому лише цей показник на малу частину погіршує статистику ефективності самоосвіти. Проте, за місяців 2–3, сподіваємось, ситуація буде більш-менш безпечною і студенти зможуть і надалі вивчати математику, для того аби в майбутньому пов'язати свою професію із алгеброю чи тією ж геометрією.

Джерела та література

1. Self-Assessment in the Development of Mathematical Problem-Solving Skills.
URL: https://mdpi-res.com/d_attachment/education/education-12-00081/article_deploy/education-12-00081.pdf
2. What is the mental benefits of self-learning math and physics of higher level?
URL: <https://www.quora.com/What-is-the-mental-benefits-of-self-learning-math-and-physics-of-higher-level>

Бондарчук О. Ю. – студентка V курсу;
Приймак А. О. – студентка III курсу;
Болібрух Н. А. – студент II курсу
факультету інформаційних технологій і
математики ВНУ імені Лесі Українки

Асимптотичні розклади та дії над ними

Постановка проблеми. Відомо, що теорія асимптотичних методів є актуальною на даний час через широкий спектр його застосування. Потреба в асимптотичних методах виникає тоді, коли потрібно строго математично описати об'єкти, явища, процеси, які мають різномасштабні характеристики.

Мета дослідження. Дати означення асимптотичного розкладу, сформулювати необхідні і достатні умови розкладання функції в асимптотичний розклад. Розглянути основні властивості асимптотичних розкладів.

Результати дослідження. Розглянемо допоміжні твердження.

Нехай $f(x)$ – функція дійсної чи комплексної змінної x . $\sum_{n=0}^{\infty} a_n x^{-n}$ – формальний степеневий ряд по степенях x (який збігається або розбігається), $R_n(x)$ – різниця між $f(x)$ і n -частиною сумою цього ряду $S_{n-1}(x)$ [1].

Таким чином

$$f(x) = a_0 + \frac{a_1}{x} + \frac{a_2}{x^2} + \frac{a_3}{x^3} + \dots + \frac{a_{n-1}}{x^{n-1}} + R_n(x).$$

Означення. Будемо казати, що ряд $\sum_{n=0}^{\infty} a_n x^{-n}$ є асимптотичним розкладом функції $f(x)$ і запишемо його у вигляді

$$f(x) \sim a_0 + \frac{a_1}{x} + \frac{a_2}{x^2} + \frac{a_3}{x^3} + \dots + \frac{a_n}{x^n} + \dots \quad (x \rightarrow \infty), \quad (1)$$

якщо

$$\forall n \in \mathbb{N} \quad R_n(x) = O(x^{-n}) \quad (x \rightarrow \infty).$$

Розглянемо за яких умов функція $f(x)$ матиме асимптотичний розклад.

Теорема. Для того щоб функція $f(x)$ мала асимптотичний розклад виду (1) необхідно і достатньо, щоб виконувалися умови [1]

$$\lim_{x \rightarrow \infty} f(x) = a_0, \quad \lim_{x \rightarrow \infty} x^n \left\{ f(x) - \sum_{k=0}^{n-1} \frac{a_k}{x^k} \right\} = a_n, \quad n = 1, 2, \dots$$

При знаходженні наближених розв'язків алгебраїчних, диференціальних та інтегральних рівнянь, а також при оцінці інтегралів ми припускаємо, що асимптотичні розклади можна підставляти у рівняння та виконувати над ними прості дії: додавання, віднімання, множення, піднесення до степеня, інтегрування та диференціювання [2].

Основні властивості асимптотичних розкладів

1. З асимптотичних розкладів можна утворювати лінійні комбінації. Якщо $f(x) \sim \sum_{k=0}^{\infty} f_k x^{-k}$, $g(x) \sim \sum_{k=0}^{\infty} g_k x^{-k}$, то для довільних дійсних чисел α і β

$$\alpha f(x) + \beta g(x) \sim \sum_{k=0}^{\infty} (\alpha f_k + \beta g_k) x^{-k}.$$

2. Асимптотичні розклади можна перемножувати. Якщо $f(x) \sim \sum_{k=0}^{\infty} f_k x^{-k}$ і $g(x) \sim \sum_{k=0}^{\infty} g_k x^{-k}$, то

$$f(x)g(x) \sim \sum_{k=0}^{\infty} h_k x^{-k} \quad (x \rightarrow \infty),$$

де $h_k = f_0 g_k + f_1 g_{k-1} + \dots + f_k g_0$ [1].

Якщо $g(x)$ ототожнити з $f(x)$, то отримаємо асимптотичний розклад для квадрата $(f(x))^2$. Таким чином можна отримати асимптотичний розклад для функції $(f(x))^m$, де m — довільне натуральне число.

3. Асимптотичні розклади можна ділити одне на одного.

4. Асимптотичні розклади можна інтегрувати.

Нехай функція $f(x)$ — неперервна і допускає асимптотичний розклад

$$f(x) \sim \frac{a_2}{x^2} + \frac{a_3}{x^3} + \dots + \frac{a_n}{x^n} + \dots \quad (x \rightarrow \infty), \quad (2)$$

який починається членом, що містить $\frac{1}{x^2}$. Тоді для цієї функції існує скінченний інтеграл від довільного $x \geq a$ до $+\infty$ і цей інтеграл в свою чергу буде мати асимптотичний розклад [3]:

$$\int_a^{\infty} f(x) dx \sim \frac{a_2}{x} + \frac{a_3}{2} \frac{1}{x^2} + \dots + \frac{a_n}{n-1} \frac{1}{x^{n-1}} + \dots$$

який з (2) формально отримується почленним інтегруванням.

5. Асимптотичні розклади можна диференціювати, але не завжди.

Для прикладу розглянемо функцію $f(x) = e^{-x} \sin e^x$. Розглянемо границю функції $f(x)$ при довільному n

$$\lim_{x \rightarrow \infty} f(x) x^n = 0,$$

то $f(x) \sim 0$, тобто асимптотичний розклад функції $f(x) = e^{-x} \sin e^x$ буде складатися з нулів. Для похідної $f'(x) = \cos e^x - e^{-x} \sin e^x$ асимптотичного розкладу не існує, так як при $x \rightarrow \infty$ границі цієї функції не має.

Диференціювання можливе, якщо відомо, що $f'(x)$ — неперервна функція і її асимптотичний розклад існує [3].

Висновки. Як правило, застосування асимптотичного аналізу спрямовано на дослідження залежності моделі від якогось безрозмірного параметра, який є мізерно малим в масштабах розв'язування даної задачі. В той же час асимптотичні розклади виникають при наближених обрахунках деяких інтегралів або розподілу ймовірностей.

Джерела та література

1. Олвер Ф. Введение в асимптотические методы и специальные функции. Москва: Наука, 1978. 375 с.
2. Найфэ А. Х. Методы возмущений. Москва: Мир, 1976. 456 с.
3. Фихтенгольц Г. М. Курс дифференциального и интегрального исчисления. Москва: ФИЗМАТЛИТ, 2001. Т. 2. 810 с.

Бушменьов В. Є. — студент IV курсу

ДонНУ імені Василя Стуса;

Нескородєва Т. В. — д. техн. наук, доцент,
завідувач кафедри інформаційних технологій
ДонНУ імені Василя Стуса

Дослідження ефективності ядер методу «опорних векторів» на прикладі аналізу датасету за допомогою мови програмування R

Аналіз даних — це розділ математики, що займається розробкою різних методів для обробки даних незалежно від того, звідки ці дані потрапляють до нас. Метод опорних векторів (SVM) — машинний алгоритм, що навчається на прикладах на використовується для класифікації об'єктів. В основі методу опорних векторів (SVM) лежить деяка математична сутність — алгоритм максимізації деякої математичної функції відносно наявного набору даних [1; 2].

Актуальність полягає в тому, що цей математичний метод підтримує різні набори параметрів, які можуть набувати різну ефективність залежно від вхідного набору даних. Отже, правильний вибір параметрів наблизить нас на найкращої оцінки відгуку на тестових даних, що і є головною ціллю будь-якого аналізу даних. В нашому випадку для дослідження ми будемо використовувати мову програмування «R», яка є програмним середовищем для математичних обчислень, аналізу та зображення даних в графічному вигляді. R має значні можливості для здійснення статистичних аналізів на сьогоднішній день [3].

Розглянемо приклад такого аналізу на основі даних представлених авторами книги «An Introduction to Statistical Learning: with Applications in R». Датасет зібраний у пекеджі мови програмування «R», який називається «ISLR» та доступний будь-якому користувачеві. Назва датасету – «Orange Juice». Дані містять в собі 1070 покупок двох різних видів продукту: «Citrus Hill» та «Minute Maid Orange Juice». Датасет в собі вміщує 18 різних видів змінних, які впливали на покупку того, чи іншого продукту клієнтами. В якості відгука виступають дві змінні «CH» та «ММ», які відповідають скороченим назвам кожного з продуктів [3]. Отже, перед нами стоїть задача бінарної класифікації, в вирішенні та дослідженні якої ми будемо використовувати метод опорних векторів з різними параметрами ядер та параметрами звуження.

Під час аналізу ми будемо порівнювати ефективність наступні ядра: «linear», «radial», «polynomial» та параметри звужування в діапазоні від 0,01 до 10. Для тренування дані були розбиті на тренувальну та тестову вибірку у кількості 800/270 відповідно.

Підбір параметрів відбувався відповідно наступних етапів:

1. Тюнінг параметра параметра звужування за допомогою кросс-валідації та інших допоміжних інструментів на тренувальних даних для кожного ядра методу відповідно.
2. Визначення найкращих параметрів для кожного з ядер.
3. Використання найкращих підібраних параметрів з пункту 2 на тестових даних та підрахунку помилок.

Таблиця 1

Результати підбору параметрів та їх оцінка на тестовій вибірці

	Train data	Test data	Misclassification error
1	2	3	4

Linear kernel	Parameter tuning of 'svm':			
	- sampling method: 10-fold cross validation			
	- best parameters:			
	cost			
	1			
	- best performance: 0.1725			
	- Detailed performance results:			
	cost error dispersion		test.pred	
	1 0.01000000 0.39375 0.03240906		CH MM	
	2 0.01778279 0.39375 0.03240906		CH 151 17	0,1851
	3 0.03162278 0.34750 0.05552777		MM 33 69	
	4 0.05623413 0.19250 0.03016160			
	5 0.10000000 0.19500 0.03782269			
	6 0.17782794 0.18000 0.04048319			
7 0.31622777 0.17250 0.03809710				
8 0.56234133 0.17500 0.04124790				
9 1.00000000 0.17250 0.03162278				
10 1.77827941 0.17750 0.03717451				
11 3.16227766 0.18375 0.03438447				
12 5.62341325 0.18500 0.03717451				
13 10.00000000 0.18750 0.03173239				

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4
Radial kernel	Parameter tuning of 'svm':		
	- sampling method: 10-fold cross validation		
	- best parameters:		
	cost		
	1.778279		
	- best performance: 0.1675		
	- Detailed performance results:		
	cost error dispersion	test.pred	
	1 0.01000000 0.17625 0.04059026	CH MM	
	2 0.01778279 0.17625 0.04348132	CH 156 12	0,1518
	3 0.03162278 0.17125 0.04604120	MM 29 73	
	4 0.05623413 0.17000 0.04005205		
	5 0.10000000 0.17125 0.04168749		
	6 0.17782794 0.17000 0.04090979		
	7 0.31622777 0.17125 0.04411554		
8 0.56234133 0.17125 0.04084609			
9 1.00000000 0.17000 0.04090979			
10 1.77827941 0.16750 0.03782269			
11 3.16227766 0.16750 0.03782269			
12 5.62341325 0.16750 0.03545341			
13 10.00000000 0.17000 0.03736085			

Poly-nomial kernel	Parameter tuning of 'svm':				
	- sampling method: 10-fold cross validation				
	- best parameters: cost 3.162278				
	- best performance: 0.18				
	- Detailed performance results:			test.pred	
		cost	error dispersion	CH	MM
	1	0.01000000	0.39000	0.03670453	
	2	0.01778279	0.37000	0.03395258	
	3	0.03162278	0.36375	0.03197764	
	4	0.05623413	0.34500	0.03291403	
	5	0.10000000	0.32125	0.03866254	
	6	0.17782794	0.24750	0.03322900	
	7	0.31622777	0.20250	0.04073969	
	8	0.56234133	0.20250	0.03670453	
	9	1.00000000	0.19625	0.03910900	
	10	1.77827941	0.19125	0.03586723	
	11	3.16227766	0.18000	0.04005205	
	12	5.62341325	0.18000	0.04133199	
	13	10.00000000	0.18125	0.03830162	
			CH 154	14	
			MM 41	61	
				0,2037	

Табл. 1 відображає результати обчислень для трьох ядер відповідно на тестовій та на тренувальній вибірці. Остання колонка підсумовує результати дослідження на тестових даних з найкращими обраними параметру для кожного ядра.

Висновок. Отже, найбільш точним ядром для нашого датасету виявилось радіальне ядро. Його помилка на тестових даних рівна 0,1518, що є найменшою серед всіх інших ядер. Цей показник був досягнутий паралельно з параметром звуження 1,778, як видно з першої колонки табл. 1.

Джерела та література

1. Метод опорних векторів. URL: <http://www.dstu.dp.ua/Portal/Data/74/72/3st13-17.pdf>
2. Брюс П., Брюс Э. Practical statistics for Data Scientists. O'Really Media Inc., 1005 Gravenstein Highway North, 2018. 304 с.
3. An Introduction to Statistical Learning: with Applications in R. Springer/Г. Джеймс, Д. Уиттон, Т. Хасті, Р. Тибширани. New York; Heidelberg; Dordrecht; London, 2017. 456 с.

Веремко Ю. П. – студент V курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;

Булатецька Л. В. – к. фіз.-мат. н., доцент кафедри комп'ютерних наук та кібербезпеки ВНУ імені Лесі Українки

Дослідження методів обробки та розпізнавання зображень у реальному часі за допомогою нейромережі

Постановка проблеми. Сьогодні важливим аспектом безпеки дорожнього руху та контролю є ідентифікація автомобілів по їх реєстраційному номерному знаку. Системи розпізнавання номерних знаків мають різні сфери застосування, такі як автотранспортні підприємства, контроль в'їзду на територію підприємства і переміщення транспортних засобів на об'єктах з обмеженим доступом, заправні станції, контроль швидкості руху, автомобільні стоянки. Не зважаючи на те, що на сьогодні існує багато систем розпізнавання номерних знаків, завдання пошуку методів та алгоритми для підвищення ефективності автоматичного розпізнавання номерних знаків залишається досить актуальною.

Метою написання роботи є дослідження існуючих методів розпізнавання образів та їх оптимізація для розробки системи ідентифікації транспортних засобів за номерними знаками.

Результати дослідження. У загальному випадку розпізнавання номерних знаків реалізується в чотири етапи: попередня обробка зображення, сегментація, розпізнавання символів, запис номера в сховище даних.

Попередня обробка зображення полягає в обробці з виділенням номерного знаку на отриманому зображенні різними фільтрами з метою поліпшення його якості. Для розробки ефективної системи розпізнавання потрібно враховувати дуже багато чинників, які впливають на спотворення зображень номерних пластин (різна швидкість руху транспортних засобів, розташування камери по відношенню до номерного знаку, дефекти пластини автомобільного номера, зовнішнє освітлення і т. д.). На етапі сегментації виділяються букви і цифри

знаку, які потім розпізнаються будь-яким методом, після чого розпізнаний об'єкт заноситься в обране джерело даних.

В даній роботі був проведений аналіз методів розпізнавання зображень і було виявлено що нейромережеві методи на даний час є найефективнішими, витрачають менше часу на обробку інформації та більш якісно проводять процес розпізнавання, хоча для їх навчання потребується достатня кількість часу та ресурсів. Також проведено аналіз технологій для реалізації методу детектування даних із зображення та технологій для проектування застосунків для аналізу відеоданих.

Висновки. В даній роботі були проведені дослідження щодо актуальності, доцільності розробки та практичності систем розпізнавання образів, а саме номерних знаків на зображеннях, з метою пошуку нових та удосконалення існуючих методів рішення проблеми.

Джерела та література

1. Субботін С. О. Нейронні мережі: теорія та практика: навч. посіб. Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2020. 184 с.
2. Schmidhuber J. Deep Learning in Neural Networks: An Overview. *Neural Networks*. 2015. Vol. 61. P. 85–117.
3. Foltyniewicz R. Efficient high order neural network for rotation, translation and distance invariant recognition of gray scale images. *In International Conference on Computer Analysis of Images and Patterns*: Berlin, Heidelberg, 5 September 1995. P. 424–431.
4. Розпізнавання автомобільних номерів web камерою. Перегляд відео з камер спостереження: як розпізнати номер авто? Переваги застосування IP камер. URL: <https://bugulma-lada.ru/uk/cat/raspoznavanie-avtomobilnyh-nomerov-web-kameroi-prosmotr-video.html> (дата звернення: 21.04.2022 р.).

Гетьман А. С. – студентка III курсу
факультету інформаційних технологій і
математики ВНУ імені Лесі Українки;
Гембарська С. Б. – к. фіз.-мат. н., завідувач
кафедри теорії функцій та методики навчання
математики ВНУ імені Лесі Українки

Тригонометричні поперечники класів періодичних функцій $B_{p,\theta}^{\Omega}$ у просторі $B_{1,1}$

Постановка проблеми. Досліджується питання про порядкові оцінки тригонометричних поперечників класів $B_{p,\theta}^\Omega$ [1] періодичних функцій однієї та багатьох змінних у просторі $B_{1,1}$ норма в якому є більш сильною ніж L_1 – норма. В означенні класів Ω – функція типу модуля неперервності порядку l , яка задовольняє умови Барі–Стечкина на S^α та S_l [2]. Для певної функції Ω класи $B_{p,\theta}^\Omega$ збігаються з відомими класами Нікольського–Бєсова $B_{p,\theta}^r$.

Мета дослідження: встановити точні за порядком оцінки наступної апроксимативної характеристики. Нехай $F \subset B_{1,1}$ – деякий функціональний клас в нормованому просторі $B_{1,1}$. Тоді тригонометричний поперечник класу F в просторі $B_{1,1}$ (позначення $d_M^T(F, B_{1,1})$) визначається згідно з формулою [3]

$$d_M^T(F, B_{1,1}) = \inf_{\theta_M} \sup_{f \in F} \inf_{t(\theta_M)} \|f - t(\theta_M)\|_{B_{1,1}},$$

де $t(\theta_M) := t(\theta_M; x) = \sum_{j=1}^M c_j e^{i(k^j, x)}$, $(k^j, x) = k_1^j x_1 + \dots + k_d^j x_d$,

$\theta_M = \{k^1, \dots, k^M\}$ – всі можливі набори векторів $k^j = (k_1^j, \dots, k_d^j)$, $j = \overline{1, M}$, цілочислової решітки Z^d , $c_j \in C$.

Результати дослідження: одержано наступне твердження.

Теорема. Нехай $1 \leq p, \theta \leq \infty$, $\Omega(t) = \omega(\prod_{j=1}^d t_j)$, де $\omega(\tau)$ задовольняє умову (S^α) з деяким $\alpha > 0$ і умову (S_l) . Тоді для будь-якої послідовності $M = (M_n)_{n=1}^\infty$ натуральних чисел такої, що $M_n \asymp 2^n n^{d-1}$, справедливе співвідношення

$$d_M^T(B_{p,\theta}^\Omega, B_{1,1}) \asymp \omega(2^{-n}) n^{(d-1)(1-\frac{1}{\theta})}.$$

Висновки. Одержана оцінка розглянутої апроксимативної характеристики класів $B_{p,\theta}^\Omega$ узагальнює відповідний результат для класів Нікольського–Бєсова $B_{p,\theta}^r$.

Джерела та література

1. Sun Youngsheng, Wang Heping. Representation and approximation of multivariate periodic functions with bounded mixed moduli of smoothness. *Тр. мат. ин-та им. В. А. Стеклова*. 1997. Вып. 219. С. 356–377.
2. Барі Н. К., Стечкин С. Б. Наилучшие приближения и дифференциальные свойства двух сопряженных функций. *Тр. Моск. мат. о-ва*. 1956. Вып. 5. С. 483–522.
3. Исмаилов Р. С. Поперечники множеств в линейных нормированных пространствах и приближение функций тригонометрическими многочленами. *Успехи мат. наук*. 1974. Вып. 29, № 3. С. 161–178.

Гордійчук Г. П. – студент V курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;

Булатецька Л. В. – к. фіз.-мат. н., доцент кафедри комп'ютерних наук та кібербезпеки ВНУ імені Лесі Українки

Розробка системи електронного документообігу факультету на платформі .NET

Постановка проблеми. Перевагами використання систем електронного документообігу в закладах вищої освіти є збільшення швидкості доступу до необхідних документів, можливість швидко передавати або отримувати документи та можливість створення резервних копій документів. Пришвидження оформлення документів може забезпечити більш ефективну взаємодію учасників освітнього процесу, тому впровадження системи електронного документообігу у навчальних закладах є одним із актуальних завдань у сфері освіти. При вирішенні завдання впровадження системи електронного документообігу у закладі вищої освіти, або на окремому факультеті, постає питання використання вже готових рішень, або розробки власного програмного продукту. Основною перевагою розробки власної системи документообігу є можливість навчальному закладу кастомізувати функціонал системи під свої потреби, обрати оптимальну комбінацію задач, котрі будуть зрозумілими працівникам і не потребуватимуть спеціального навчання [4].

Метою дослідження є розробка веб-орієнтованої системи електронного документообігу факультету закладу вищої освіти із використанням платформи .NET [3].

Результати дослідження. Основною вимогою до системи електронного документообігу факультету закладу вищої освіти є полегшення та автоматизація процесу подачі та опрацювання документів на факультеті, з використанням зручного та інтуїтивно зрозумілого користувачеві інтерфейсу з використанням веб-технологій. У процесі дослідження процесів руху документів на факультеті, починаючи з моменту їх створення або одержання, до відправлення або завершення виконання, було окреслено необхідний функціонал системи. Для забезпечення процесів розробки системи було проаналізовано методи

та засоби, які необхідні для створення такого корпоративного ресурсу за допомогою платформи .NET та середовища розробки Microsoft Visual Studio. Сама по собі можливість запуску коду .NET у браузері не надає повноцінного інтерфейсу для створення клієнтських веб-додатків, тому для розробки було використано фреймворк Blazor. Фреймворк Blazor є потужним інструментом розробки веб-додатків, який дозволяє використовувати усі можливості .NET зокрема:

- написання коду веб-додатку за допомогою C#;
- використання спільної логіки клієнтської і серверної частини;
- веб-додаток написаний за допомогою даного фреймворку не обмежений можливостями браузера, і може ширше використовувати засоби обчислювальної системи, на якій він працює [1; 2].

.NET надає усі інструменти та документацію для розробки додатку. З допомогою засобів платформи можна створювати, редагувати, зберігати документи та захищати їх від несанкціонованого доступу.

Висновки. Фреймворк Blazor та інструменти .NET повністю задовольняють потреби для створення корпоративного ресурсу для документообігу факультету і пришвидшують процес розробки за допомогою стандартних шаблонів. Їх переваги дозволяють скористатись можливостями серверної обробки, що забезпечить ефективне та безпечне маніпулювання електронними документами. Користувачі мають можливість у повному обсязі виконувати необхідну роботу більш автоматизовано, що призведе до розвантаження їх робочого часу та збільшить ефективність його використання.

Джерела та література

1. ASP.NET Core Blazor. *Developer tools, technical documentation and coding examples* / Microsoft Docs. URL: <https://docs.microsoft.com/en-us/aspnet/core/blazor/> (date of access: 19.04.2022).
2. ASP.NET documentation. *Developer tools, technical documentation and coding examples* / Microsoft Docs. URL: <https://docs.microsoft.com/en-us/aspnet/core/> (date of access: 19.04.2022).
3. .NET documentation. *Developer tools, technical documentation and coding examples* / Microsoft Docs. URL: <https://docs.microsoft.com/en-us/dotnet/> (date of access: 19.04.2022).
4. Ткачук Г. І. Використання електронної системи документообігу у ВНЗ. Магістратура в умовах євроінтеграційних процесів вищої школи. Житомир: ЖДУ, 2014. 254 с.

Город С. В., Невірець О. С. – студентки
II курсу факультету інформаційних технологій
і математики ВНУ імені Лесі Українки;
Бартків О. С. – к. пед. н., доцент кафедри
загальної педагогіки та дошкільної освіти
ВНУ імені Лесі Українки

Проектна технологія у процесі викладання математики в сучасній школі

Постановка проблеми. З прийняттям нової парадигми освіти (гуманістичної, особистісно-зорієнтованої) та поширенням педагогічних досліджень, розвиток освіти зазнає суттєвих змін: змінюються пріоритети, структура й зміст освіти, вводяться нові стандарти, формуються нові системи оцінювання результатів навчання. Сучасна освіта спрямована готувати людей високої освіченості, кваліфікованих спеціалістів, здатних до творчої праці, професійного розвитку. У зв'язку з цим, серед традиційних форм та методик навчання, у педагогічній практиці все частіше використовуються інноваційні технології, серед яких і проектна технологія.

Теоретичне обґрунтування проектної технології здійснили відомі науковці В. Зверєва, В. Лазарєв, А. Моїсєєв, М. Поташник, Г. Селевко, І. Сисоєв та ін. Проблеми організації проектної діяльності на уроках математики в базовій школі присвячені праці Т. Башинської, О. Коберника, Л. Коваль, О. Онопрієнко, В. Тищенко та ін. У періодичних виданнях презентується досвід кращих учителів щодо використання методу проектів у ході вивчення різних предметів.

Метою дослідження є обґрунтування використання проектної технології для підвищення активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках математики.

Результати дослідження. У сучасній школі на уроках математики використовують різні інноваційні технології для підвищення інтересу учнів до вивчення предмету, а також з метою їх всебічного і гармонійного розвитку.

Варто наголосити, що інновації – це результат творчого пошуку оригінальних, нестандартних рішень різноманітних завдань [4]. Інноваційні технології – це цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, при-

йомів, дій і засобів, що охоплюють цілісний освітній процес від визначення його мети до очікуваних результатів [2]. До інноваційних технологій належить і проєктна.

Узагальнюючи думки науковців (В. Паламарчук, О. Пехота), можна стверджувати, що найчастіше проєкт визначають, як самостійно виконаний учнями комплекс дій, обґрунтована спланована і усвідомлена діяльність, процес, який дає початок змінам, ідеальний образ, задум, план, програма, прообраз об'єкта, цільовий акт діяльності тощо.

Проєктна технологія – це специфічний вид діяльності, спрямований на створення суттєво нових продуктів, котрі є результатом творчих пошукових зусиль особистості [3]. Отже, результатом пошукової праці учнів мають стати нові творчі продукти діяльності, які спрямовані на задоволення потреб та вирішення проблем школярів.

На уроках математики реалізуються такі функції проєктної діяльності: формування загально-навчальних умінь: навчально-організаційних, навчально-інформаційних, загально-пізнавальних і контроль-но-оцінювальних, що складають основу ключових компетентностей; формування вміння формулювати мету, спрямовувати діяльність на досягнення результату; залучення учнів до розв'язання актуальної для них інтелектуальної математичної проблеми [1].

У процесі вивчення теми «Площі поверхонь та об'єми геометричних тіл», ми використали груповий проєкт на тему «Дім, у якому я мрію жити». У ході проєктної діяльності визначали мету та задачі проєкту: сформулювати вміння практичного застосування понять як «площа поверхні», «об'єм» геометричних тіл; виконання геометричних розрахунків площ поверхонь, об'ємів; виконання графічних робіт. У процесі виконання проєкту ми розвивали пізнавальну діяльність, просторову уяву, вміння шукати, аналізувати, відбирати необхідну для проєкту інформацію. Зважаючи на змістові особливості курсу математики і час, відведений на виконання програмових вимог, навчальний проєкт з цього предмета доцільно організовувати: для урізноманітнення діяльності учнів у разі їхнього успішного просування в засвоєнні основного; коли навчальна ситуація в класі актуалізувала проблему, прийнятну для розв'язання методом проєктів [1]. Завершується захист математичних проєктів у формі виставки тих виробів, які виготовили учні. Результатом пошукової роботи може бути: випуск збірок, задачників, буклетів; невеличка доповідь; альманах; відкриття експозицій тощо.

У процесі виконання математичного проєкту вдалося учнів мотивувати до вивчення геометрії, оскільки школярі на практиці засвоювали характеристики, ознаки геометричних фігур

Висновки. Отже, як засвідчив аналіз, проєктна діяльність стимулює і посилює позитивну мотивацію до вивчення математики; активізує безліч дидактичних підходів до навчання у процесі групової діяльності школярів; сприяє формуванню здатностей презентувати результати власної діяльності, аргументувати їх та доводити істинність власних суджень.

Джерела та література

1. Маркова І. С. Інтерактивні технології на уроках математики. Харків: Основа, 2009.
2. Паламарчук В. Ф. Інноваційні процеси в педагогіці. Освіта, 1994.
3. Презентація «Інноваційні технології в освітньому процесі». URL: [https:// naurok.com.ua/prezentaciya-innovaciyni-tehnologi-v-osvitnomu-procesi-219880.html](https://naurok.com.ua/prezentaciya-innovaciyni-tehnologi-v-osvitnomu-procesi-219880.html)
4. Химинець В. В. Інновації в сучасній школі. Ужгород, 2004. 168 с.

Гузь Ю. І. – студентка V курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки

Дослідження засобів розробки динамічних веб-сторінок

Постановка проблеми. Основна проблема сучасного процесу розробки динамічних веб-сторінок полягає в виборі методу створення динаміки. Проблема поширена і загальна, адже методи, для рядового користувача, не відрізняються один від одного, проте кожен вимагає індивідуального підходу і ресурсів.

Мета дослідження полягає в аналізі актуальності методів розробки динамічних веб-сторінок.

Виклад основного матеріалу. Динамічна веб-сторінка на стороні сервера – це веб-сторінка, конструкція якої контролюється сервером додатків, що обробляє серверні скрипти. У сценаріях на стороні сервера параметри визначають, як відбувається збирання кожної нової веб-сторінки, включаючи налаштування додаткової обробки на стороні клієнта.

Динамічна веб-сторінка на стороні клієнта обробляє веб-сторінку за допомогою JavaScript, запущеного в браузері під час завантаження.

JavaScript може взаємодіяти зі сторінкою через об'єктну модель документа або DOM, щоб запитувати стан сторінки та змінювати його. Незважаючи на те, що веб-сторінка може бути динамічною на стороні клієнта, її все одно можна розміщувати на статичній службі хостингу, як-от GitHub Pages або Amazon S3, доки не включено жодного серверного коду.

Потім користувач або комп'ютерна програма перезавантажує динамічну веб-сторінку, щоб змінити деякий змінний вміст. Інформація про оновлення може надходити із сервера або змін, внесених до DOM цієї сторінки. Це може скоротити або не обрізати історію перегляду або створити збережену версію, до якої можна повернутися, але динамічне оновлення веб-сторінки з використанням технологій AJAX не створить сторінку, до якої можна повернутися, а також не скоротить історію веб-перегляду перед відображеною сторінкою. Використовуючи AJAX, кінцевий користувач отримує одну динамічну сторінку, керовану як одну сторінку у веб-браузері, в той час як фактичний веб-вміст на цій сторінці може відрізнятися. Механізм AJAX працює лише в браузері, запитуючи частини своєї DOM, DOM, для свого клієнта від сервера додатків.

DHTML – це загальний термін для технологій і методів, що використовуються для створення веб-сторінок, які не є статичними веб-сторінками, хоча він вийшов із загального вжитку після популяризації AJAX, терміну, який зараз сам рідко використовується. Скрипти на стороні клієнта, сценарії на стороні сервера або їх комбінація забезпечують динамічний веб-переглядач у браузері.

Класична гіпертекстова навігація лише з HTML або XHTML забезпечує «статичний» вміст, тобто користувач запитує веб-сторінку і просто переглядає сторінку та інформацію на цій сторінці.

Однак веб-сторінка також може забезпечувати «живий», «динамічний» або «інтерактивний» досвід користувача. Вміст (текст, зображення, поля форми тощо) на веб-сторінці може змінюватися у відповідь на різні контексти чи умови.

Існує два способи створення такого ефекту:

- Використання сценаріїв на стороні клієнта для зміни поведінки інтерфейсу на певній веб-сторінці у відповідь на дії миші чи клавіатури або під час певних подій. У цьому випадку динамічна поведінка відбувається всередині презентації.

– Використання сценаріїв на стороні сервера для зміни джерела сторінки між сторінками, налаштування послідовності або перезавантаження веб-сторінок або веб-вмісту, що надходять у браузер. Відповіді сервера можуть визначатися такими умовами, як дані в опублікованій формі HTML, параметри в URL-адресі, тип використовуваного браузера, плин часу або стан бази даних або сервера [1].

Веб-сторінки, які використовують сценарії на стороні клієнта, повинні використовувати технологію презентації, яку широко називають сторінками з розширеним інтерфейсом. Мови сценаріїв на стороні клієнта, такі як JavaScript або ActionScript, що використовуються для технологій динамічного HTML (DHTML) і Flash відповідно, часто використовуються для організації типів медіа (звук, анімація, зміна тексту тощо) презентації. Скрипти також дозволяють використовувати віддалені сценарії, метод, за допомогою якого сторінка DHTML запитує додаткову інформацію від сервера, використовуючи прихований фрейм, XMLHttpRequests або веб-сервіс.

Веб-сторінки, які використовують сценарії на стороні сервера, часто створюються за допомогою мов сервера, таких як PHP, Perl, ASP, ASP.NET, JSP, ColdFusion та інших мов. Ці серверні мови зазвичай використовують загальний інтерфейс шлюзу (CGI) для створення динамічних веб-сторінок. Ці види сторінок також можуть використовувати на стороні клієнта перший тип (DHTML тощо).

Висновки. В ході проведення дослідження було виявлено, що різниця між підходами полягає в стороні, на якій проводиться «рендер», тобто оновлення контенту. При виборі методу створення динамічних веб-сторінок необхідно спиратися на потужності сервера. При високих потужностях доцільно обирати серверний рендер, який буде швидший за рендер на стороні клієнта.

Джерела та література

1. Nelson A., Nelson W. H. M. Building Electronic Commerce with Web Database Constructions. 2002.

Денис І. А., Назар Б. А., Болібрух Н. А. – студент II курсу факультету інформаційних технологій і математики
ВНУ імені Лесі Українки

Використання інформаційних технологій у військовій сфері

Постановка проблеми. Останній місяць для України, є надзвичайно складним, через повномасштабний наступ країни терориста. Весь світ відреагував на це жорстоке рішення, диктатора сусідньої країни. Це підштовхнуло розвинуті країни заходу відсилати нам новітнє озброєння яке, безумовно, є найсучаснішим у світі, та тісно пов'язане з технологіями. І для цього, потрібні спеціалісти. Тому, ми вважаємо, що дане питання стоїть зараз найвище, не тільки в Україні, та й в усьому світі.

Мета дослідження. Основною метою написання статті є формування інтересу наукової спільноти України до визначення проривних технологій як найважливішого інструменту підвищення технологічної незалежності та національної безпеки.

Результати дослідження. Наше розуміння війни та військових часто обмежується зображеннями солдатів, які йдуть занедбаними вулицями, чи великомасштабного руху піхоти та бронетехніки з танками, винищувачами та спецпідрозділами, які прочісують поле бою. Це не зовсім далеко від істини, але ми починаємо бачити фундаментальні зміни у тому, як ми повинні розуміти військові технології. У більш застосовних розуміннях комп'ютерних технологій найочевидніший приклад – технологія дронів, байрактар, наприклад. Цивільне використання дронів – це фотографування красивих пейзажів, людей або для відпочинку. Натомість військові використовують неймовірно дорогі, точні безпілотні літальні апарати (БПЛА) для виконання завдань, починаючи від розвідки і закінчуючи авіаударом. У соціальних мережах, є доволі багато відео використань дронів у воєнних цілях, як у розвідці так й в атаці. Імовірно, це перше, про що люди думають, коли уявляють собі комп'ютери та військових, тому що для керування цими транспортними засобами потрібна висококваліфікована група, яка сидить на станції моніторингу. Ця перевага забезпечує військовий доступ до повітряного простору в усьому світі без втрати живої сили, під час збиття транспортного засобу, будь це сухопутний транспорт чи повітряний.

Висновки. На основі наведених міркувань можна зробити висновок, що з плином часу, інформаційні технології все більше і більше пов'язувались зі зброєю, покращуючи її. Що, в свою чергу, збільшило безпеку для солдатів, які використовують її, без втрати воєнної сили зброї. Сподіваємось, що найближчим часом війна закінчиться, але Україна, не залишить свої амбіції до розвитку у воєнній сфері.

Джерела та література

1. The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/news/2019/dec/04/are-drone-swarms-the-future-of-aerial-warfare>
2. What is the use of computer science in defense. URL: <https://www.quora.com/What-is-the-use-of-computer-science-in-defense>

Диня О. І. – студентка V курсу факультету інформаційних технологій та математики ВНУ імені Лесі Українки, вчитель математики КЗЗСО «Луцький ліцей № 27 Луцької міської ради Волинської області»;

Падалко К. А. – студентка III курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;

Падалко Н. Й. – к. пед. н., доцент кафедри теорії функцій та методики навчання математики ВНУ імені Лесі Українки

**Дослідження навчального процесу з алгебри та геометрії
у загальноосвітній школі з використанням елементів
STEM-освіти**

Актуальність дослідження. Подача навчального матеріалу з застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) створюють умови для впровадження у школах STEM-освіти, як запоруки цілісного осягнення учнями освітньої програми на міждисциплінарному рівні. В нинішній ситуації у освіті вчителі повинні впроваджувати та активно використовувати нові, пристосовані до комп'ютерних технологій методики навчання, що і зумовлює актуальність дослідження.

Об'єкт дослідження. Елементи STEM-освіти на уроках алгебри та геометрії у загальноосвітній школі.

Предмет дослідження. Навчальний процес з алгебри та геометрії у загальноосвітній школі.

Мета дослідження: дослідити педагогічні умови застосування компонентів STEM-освіти при вивченні математики в закладах загальної середньої освіти.

Завдання дослідження. Розробити педагогічні умови запровадження ІКТ зокрема STEM-навчання у вивченні математики в школі.

Результати дослідження. STEM-освіта – це категорія, яка визначає відповідний педагогічний процес (технологію) формування і розвитку розумово-пізнавальних і творчих якостей молоді, рівень яких визначає конкурентну спроможність на сучасному ринку праці: здатність і готовність до розв’язання комплексних задач (проблем), критичного мислення, творчості, когнітивної гнучкості, співпраці, управління, здійснення інноваційної діяльності.

На нашу думку, математика є основою STEM, оскільки вона забезпечує математичний апарат для інших STEM-предметів. Впровадження елементів STEM-освіти дає можливість показати міжпредметні зв’язки математики з іншими предметами, а також її прикладну спрямованість. Останнім часом багато в навчальному процесі було змінено. Замість дерев’яних дошок все більше використовувались мультимедійні проектори, інтерактивні дошки, мультимедійні маркери. Цифрове обладнання, мобільні гаджети, персональні комп’ютери значно спростили методику викладання предмету та навчання в навчальних закладах. Вивчення математики не повинно бути засвоєнням фрагментів знань, а стати захоплюючим процесом пізнання оточуючого світу та науки.

Наше дослідження показало, що завдяки STEM-освіті вдається реалізувати усі дієві засоби засвоєння математики:

- математичні практикуми з завданнями дослідницького характеру;
- навчальні проекти;
- демонстрація експериментів з їх аналізом, що систематизує отримані знання;
- навички розв’язування математичних задач.

На нашу думку, основна мета учителя в даній діяльності – створити ситуацію успіху в засвоєнні математики, дати дитині можливість відчувати радість досягнення результату, оцінити власні можливості і повірити в себе. Це підвищує мотивацію, розвиває пізнавальний інтерес, а також дозволяє учню відчувати задоволення від навчання і рухатися далі. Саме тому знання, фундаментальні основи яких формуються при вивченні природничо-математичних дисциплін у школі, повинні бути максимально наближені до реального життя.

Вважаємо, що для того, щоб STEM-предмети зацікавили якомога більшу кількість учнів необхідно урізноманітнювати форми навчання.

Висновки. Впровадження та використання у школі компонентів STEM-освіти є ефективним для вивчення математики та розвитку школярів за умов оптимального підбору педагогічних умов. Використання компонентів STEM-освіти формує в учнів навички роботи з інформацією, що дозволяє їм цілісно досягнути науки.

Джерела та література

1. Використання елементів STEAM-освіти на уроках математики в сучасній школі: практ. посіб./І. О. Мирна, М. І. Чемерис, С. В. Петренчук та ін. Житомир, 2020.
2. Падалко К. А., Падалко Н. Й. Формування графічної компетентності учнів у процесі розв'язування геометричних задач. *Сучасна наука: проблеми і перспективи: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф.* Київ, 2019. С. 18.
3. Диня О. І., Падалко К. А. Впровадження засобів інформаційно-комунікаційних технологій та компонентів STEM – освіти при вивченні геометрії в закладах загальної середньої освіти. *Сучасні тенденції та концептуальні шляхи розвитку освіти і педагогіки: матеріали I Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.* Київ, 2020. С. 82–85.

Дмитрук Я. В. – студентка IV курсу
факультету інформаційних технологій і
математики ВНУ імені Лесі Українки;
Гришанович Т. О. – к. фіз.-мат. н., доцент
кафедри комп'ютерних наук та кібербезпеки
ВНУ імені Лесі Українки

Кіберзлочини: проблематика та шляхи вирішення

Інформаційні злочини не є новими для України, проте й досі є актуальними внаслідок законодавства, яке неефективно регулює питання кіберзлочинів та недостатньою грамотністю інтернет-користувачів.

Актуальність теми пов'язана з поширенням кіберзлочинів та неможливістю ефективно їм протистояти. Варто згадати інформаційну війну на тлі повномасштабного російського вторгнення: велика

кількість підроблених медіа-файлів та надходження конфіденційних даних у відкритий доступ.

Перш за все варто визначитися з термінологією. Згідно з законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» пунктом 8 частиною 1 статті 1 «кіберзлочин (комп'ютерний злочин) – суспільно небезпечне винне діяння у кіберпросторі та/або з його використанням, відповідальність за яке передбачена законом України про кримінальну відповідальність та/або яке визнано злочином міжнародними договорами України» [2]. Тобто, це дія чи бездіяльність, яка має місце в кіберпросторі, або з його використанням і є карною, тобто покарання безпосередньо передбачено певним нормативно-правовим актом (далі – НПА) України чи іншої країни, за умови що цей НПА був ратифікований Україною, а також це діяння створює небезпеку у суспільстві.

Усі кіберзлочини можна поділити на декілька груп, керуючись таким НПА як Конвенція про кіберзлочинність [1]:

- правопорушення проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем;
- правопорушення, пов'язані з комп'ютерами (шахрайство та підробка);
- правопорушення, пов'язані зі змістом (протиправна інформація);
- правопорушення, пов'язані з порушенням авторських та суміжних прав.

Основними проблемами, з якими доводиться зіштовхуватись правоохоронним органам, є:

- наївність користувачів: надання особистої інформації у загальний доступ, віра у різноманітні фейки;
- відсутність політики оплати додатків, що робить поширенням піратство;
- використання простих паролів;
- відсутність або не використання двох факторної автентифікації;
- можливість повної анонімізації у мережі.

Ефективними способами протидії злочинам в інтернеті можуть бути:

- вдосконалення наявної правової системи – збільшення відповідальності за кіберзлочини;
- вдосконалення системи контролю за дотриманням правил поведіння у кіберпросторі;

- покращення захисту конфіденційної та секретної інформації в інтернеті;
- впровадження новітніх технологій у сфері кібербезпеки та кіберзахисту;
- впровадження загальних стандартів у сфері кібербезпеки;
- тісніший зв'язок та взаємодія ІТ-фахівців з різних сфер та країн.

Підсумовуючи все вищезазначене, можна дійти висновку, що перш за все користувачам потрібно самотійно турбуватися про свою безпеку, не переходити за підозрілими посиланнями та не завантажувати сторонні програми, законодавчому апарату потрібно впровадити новітню систему відповідальності за кіберзлочини, Україні – налагоджувати зв'язки з іншими державами у сфері кібербезпеки та заохочувати свої компанії розробляти застосунки, які будуть орієнтовані на національний ринок.

Джерела та література

1. Конвенція про кіберзлочинність. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text
2. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>

Добровольська Н. О. – студентка II курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;
Швай О. Л. – к. пед. н., доцент кафедри математичного аналізу та статистики ВНУ імені Лесі Українки

Канонічні форми булевих функцій

Постановка проблеми. Основи теорії булевих функцій закладені в працях «Математичний аналіз логіки» (1847) та «Закони мислення» (1854) видатного англійського математика Джорджа Буля (Boole) (1815–1854). Булеві функції належать до класу двозначних однорідних функцій. Це найпростіший і водночас найважливіший клас однорідних функцій. Булеві функції широко використовуються для дослідження релейно-контактних схем, які знайшли своє застосування в

автоматичній техніці (телефонії, сигналізації, телемеханіці, при проектуванні швидкодіючих ЕОМ тощо) [1].

Мета дослідження – на основі аналізу літературних джерел розкрити поняття канонічної форми булевої функції та навести відповідні приклади.

Результати дослідження. Функція $f(x_1, x_2, \dots, x_n)$ усі аргументи якої, як і сама функція, можуть набирати лише двох значень 0 та 1 називається булевою.

Великий внесок у розвиток теорії булевих функцій внесли математики І. Жегалкін, Е. Пост (E. Post), В. Куайн (W. Quine), Мак-Класкі (McCluskey), А. Блейк (A. Blake), Р. Нельсон (R. Nelson), М. Карно (M. Karnaugh) та інші.

Відомо, що одна і та ж функція може бути подана різними формулами. У зв'язку із цим виникає задача знаходження такої форми запису функцій (канонічної), при якій кожній функції відповідає одна і лише одна формула, а формулі відповідає одна і лише одна функція. Такими канонічними формами, зокрема, є досконалі диз'юнктивні нормальні форми та досконалі кон'юнктивні нормальні форми (ДДНФ та ДКНФ) [2].

Будь-яка булева функція, за виключенням константи «0», має одну ДДНФ і може мати кілька ДНФ. Аналогічно, будь-яка булева функція, за виключенням константи «1», має одну ДКНФ і кілька КНФ.

Існують алгоритми побудови ДДНФ та ДКНФ [3]. Особливо зручними є алгоритми побудови канонічних форм булевих функцій, якщо вони задані таблицею. Виникає запитання: «У якому випадку використовувати задання функції ДДНФ, а у якому ДКНФ?». Аналізуючи алгоритми побудови канонічних форм, приходимо до висновку, що задавати булеву функцію у ДДНФ зручніше, якщо у останньому стовпчику таблиці істинності булевої функції менше одиниць, ніж нулів. Якщо ж функція дорівнює одиниці на більшості наборів аргументів, то подання функції в ДДНФ – громіздке. В таких випадках зручніше використовувати досконалу кон'юнктиву нормальну форму.

Приклад. Побудувати ДДНФ чи ДКНФ для функції f , яка задана таблицею 1.

Таблиця 1

x	y	z	$f(x, y, z)$
-----	-----	-----	--------------

1	1	1	0
0	0	1	1
0	1	0	1
0	1	1	0
1	0	0	1
1	0	1	0
1	1	0	0
0	0	0	0

Функція f приймає значення 1 на наборах 001, 010 та 100. Тому, вигідніше побудувати ДДНФ. Побудуємо відповідні цим наборам конституенти одиниці. Якщо значення змінної буде дорівнювати 0, то її записують з інверсією. Якщо ж значення змінної дорівнюватиме 1, то її записують без інверсії.

1) $x = 0, y = 0, z = 1$. Тоді перший член ДДНФ функції матиме вигляд: $\bar{x} \wedge \bar{y} \wedge z$;

2) $x = 0, y = 1, z = 0$. Тоді другий член ДДНФ функції матиме вигляд: $\bar{x} \wedge y \wedge \bar{z}$;

3) $x = 1, y = 0, z = 0$. Тоді третій член ДДНФ функції матиме вигляд: $x \wedge \bar{y} \wedge \bar{z}$;

Диз'юнкція цих конституент і є ДДНФ заданої функції

$$f = \bar{x} \wedge \bar{y} \wedge z \vee \bar{x} \wedge y \wedge \bar{z} \vee x \wedge \bar{y} \wedge \bar{z}$$

Відповідь: $f(x, y, z) = \bar{x} \wedge \bar{y} \wedge z \vee \bar{x} \wedge y \wedge \bar{z} \vee x \wedge \bar{y} \wedge \bar{z}$

Висновок. Англійським математиком Джорджем Булем у середині XIX ст було створено апарат двійкової алгебри, яку називають булевою. ДДНФ і ДКНФ – канонічні форми запису булевих функцій. Вони є найбільшими (найдовшими) з усіх ДНФ і КНФ певної функції. Їх основне призначення в тому, що всі основні алгоритми мінімізації булевих функцій починаються з побудови ДДНФ і ДКНФ. А саме скорочення будь-якої булевої функції є основною метою перетворень формул булевої алгебри.

Джерела та література

1. Бардачов Ю. М., Соколова Н. А., Ходаков В. Є. Дискретна математика: підручник. Київ: Вища шк., 2008. 383 с.
2. Нікольський Ю. В., Пасічник В. В., Щербина Ю. М. Дискретна математика: підручник Львів: Магнолія Плюс, 2005. 608 с.
3. Швай О. Л. Практикум з дискретної математики. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2011. 236 с.

Дьячек Д. В. – студент IV курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;

Глинчук Л. Я. – к. фіз.-мат. н., доцент кафедри комп'ютерних наук та кібербезпеки ВНУ імені Лесі Українки

Розробка RPG-гри у середовищі Unity мовою програмування C#

RPG (*Role-Playing game*) – один із найпопулярніших жанрів в ігровій індустрії. Основою цього жанру є відігрівання користувачем певної ролі. На початку гри він (користувач) бере під контроль головного героя, з певним набором вмінь та характеристик. При цьому саме гравець обирає, в якому напрямленні буде відбуватись розвиток персонажа, які вміння він буде використовувати та яке спорядження носити.

Метою нашої роботи є проєктування та розробка комп'ютерної гри у стилі RPG. Для реалізації гри було обрано Unity Engine, який являється не тільки ігровим рушієм, але й повноцінним середовищем розробки ігор, так як він включає в себе текстовий редактор, компілятор, відладчик та інші компоненти.

У порівнянні з іншими рушіями (до прикладу, Unreal Engine), Unity має простий Drag&Drop інтерфейс, який можна налаштувати за своїм бажанням, а мова програмування C# дозволить розробнику легко увійти в процес розробки гри, так як у порівнянні з тим же C++, який є головною частиною рушія Unreal Engine, у C# реалізовано ряд елементів та прийомів, які можуть бути використані викликом однієї функції.

В результаті проведеної роботи, була розроблена RPG-гра «Mercenary of Vendetta» з наявними в ній основними механіками, графічним оформленням та сюжетом. Інтерфейс розробленого програмного продукту продемонстровано на рис. 1.

Зокрема, у розробленій грі реалізовано наступні можливості:

- було створено 7 сцен та сцена битви;
- створений інтерфейс з усіма запланованими елементами;
- розроблені та запрограмовані предмети;
- робоча система інвентарю;
- реалізовані магазини для покупки предметів;
- запрограмовані основні вимоги до «фізики»;

- створена система навичок з кількома деревами вмінь;
- реалізована взаємодія персонажа з навколишнім середовищем;
- реалізовані діалоги між персонажами;
- запрограмована зміна стану однієї сцени з іншої;
- реалізовані можливість переміщення персонажа між локаціями;
- реалізовані підлокації;
- створені різноманітні тригери, які можуть як змінювати сцену, так і просто відключати можливість використовувати мапу;
- реалізовано збереження стану сцени після її зміни на іншу.

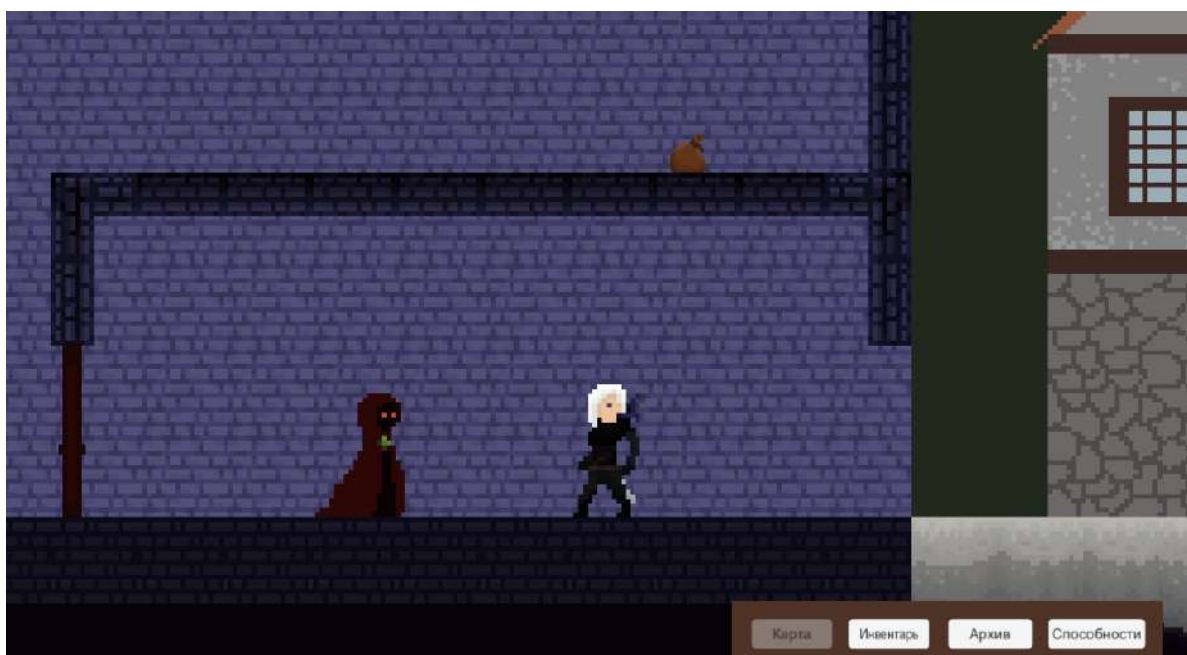

Рис. 1. Демонстрація перебігу гри «*Mercenary of Vendetta*»

Наразі в грі також присутні і деякі недоліки, які потребують вирішення:

- проблеми з взаємодією персонажа з коллайдерами Tilemap.
- Необхідна зміна фізики персонажа;
- незавершені та порожні локації;
 - відсутність добре промальованої анімації;
 - короткий сюжет;
 - відсутність збереження прогресу після перезапуску гри;
 - неправильна робота збереження стану сцени;
 - відсутність повної реалізації системи битви.

Подальша робота над грою буде стосуватись усунення саме цих недоліків.

В результаті проведеної роботи нами було спроектовано та розроблено комп'ютерну гру «*Mercenary of Vendetta*» у стилі RPG. Були спроектовані класи для реалізації поведінки персонажів. Роз-

робка гри здійснювалась із використанням рушія Unity та мови програмування C#.

Джерела та література

1. Marston H. R., Smith S. T. Understanding the Digital Game Classification System: a Review of the current Classification System & it's Implications for use within Games for Health. *Part of the Lecture Notes in Computer Science book series*. 2013. LNPSE. Vol. 7946. URL: https://www.researchgate.net/publication/259081890_Understanding_the_Digital_Game_Classification_System_A_Review_of_the_Current_Classification_System_and_Its_Implications_for_Use_within_Games_for_Health
2. Transparency and sorting in Unity URL: <https://jakobknudsen.wordpress.com/2013/07/20/transparency-and-sorting/> (дата звернення: 22.12.2021 р.).

Жук В. В. – студент IV курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;

Гембарська С. Б. – к. фіз.-мат. н., доцент, завідувач кафедри теорії функцій та методики навчання математики ВНУ імені Лесі Українки

**Двосторонні оцінки бігармонійного інтеграла в крузі
в спеціальних випадках крайових даних**

Постановка проблеми. Класична теорема П. Фату(1906) про граничні властивості обмежених аналітичних функцій в одиничному крузі була в 1926 р. узагальнена І. Літлвудом на спеціальні дотичні шляхи, які дотикаються одиничного кола. Ці результати мали різні узагальнення, але найбільш важливим з них є твердження, одержане в [1]: існує обмежена гармонійна функція, границя якої по дотичних кривих до одиничного кола при обертанні кривих не існує в кожній точці кола. Доведення цього факту проводиться на ряді оцінок гармонійних інтегралів Пуассона.

Мета дослідження. Щоб узагальнити роботу [1] на ширший клас бігармонійних в крузі функцій, потрібні відповідні оцінки бігармонійного інтеграла Пуассона $U_f(\eta, r)$ при спеціальних виборах крайових даних f . Сформулюємо деякі з одержаних результатів.

Результати дослідження.

Теорема 1. Нехай $m > \frac{\pi}{2}$, $0 < c < 1$ і $\eta \in [0, 2\pi]$. Нехай f є вимірною на $[0, 2\pi]$, $|f| \leq 1$ на $[0, 2\pi]$ і $f(\varphi) = 0$ для $|\varphi - \eta| < mc$.

Тоді для всіх r , $1 - c \leq r < 1$ справедлива оцінка

$$|U_f(\eta, r)| \leq \frac{2c}{\pi} \left(\frac{2}{\pi} - \frac{1}{m}\right)^{-2} m^{-1} + \frac{4}{3\pi} \left(\frac{2}{\pi} - \frac{1}{m}\right)^{-4} m^{-3}.$$

Використовуючи теорему 1, одержуємо наступне твердження.

Теорема 2. Нехай $m > \frac{\pi}{2}$ буде такою сталою, щоб виконувалась умова:

$$\frac{2c}{\pi} \left(\frac{2}{\pi} - \frac{1}{m}\right)^{-2} m^{-1} + \frac{4}{3\pi} \left(\frac{2}{\pi} - \frac{1}{m}\right)^{-4} m^{-3} < \frac{1}{4}.$$

Нехай $0 < c < 1$, $\eta \in [0, 2\pi]$ і нехай f є вимірною на $[0, 2\pi]$.

$|f| \leq 1$ на $[0, 2\pi]$ причому $f(\varphi) = 1$ при умові $|\varphi - \eta| < mc$. Тоді $U_f(\eta, r) \geq \frac{1}{2}$ для $1 - c \leq r \leq 1$.

Одержано оцінки бігармонійного інтеграла Пуассона $U_f(\eta, r)$ при спеціальних виборах крайових даних f .

Джерела та література

1. Aikowa Hiroaki. Harmonic functions having no tangential limits. *Proc. Amer. Math. Soc.* 1990. Vol. 108, № 2. P. 457–464.

Заброварна О. В. – студентка V курсу факультету інформаційних технологій та математики ВНУ імені Лесі Українки, вчитель математики та інформатики Приватного закладу освіти «СІНКГЛОБАЛ»;

Падалко К. А. – студентка III курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;

Падалко Н. Й. – к. пед. н., доцент кафедри теорії функцій та методики навчання математики ВНУ імені Лесі Українки

Інтегроване середовище GeoGebra в процесі вивчення математичних дисциплін

Актуальність дослідження. Відповідно до «Концепції розвитку освіти в Україні на період 2015–2025 роки» та відповідно до законів

України «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту», інформатизація освіти визнана пріоритетним державним завданням за сучасних умов розвитку суспільства. Тенденції розвитку інформатизації суспільства, у галузях освіти та науки призводять до суттєвої трансформації на методичному рівні. Сучасний період реорганізації навчального процесу з математичних дисциплін гальмується застарілими способами викладу навчального матеріалу.

Все більш актуальним стає використання елементів інформаційно-комунікаційних технологій для ілюстрування теоретичних та практичних задач, формування навичок моделювання, розвитку графічної та просторової компетенції майбутніх фахівців.

Переваги та перспективи інтегрованого середовища GeoGebra стали предметом нашого дослідження.

Мета дослідження: дослідити перспективи використання інтегрованого середовища GeoGebra у процесі формуванні математичних умінь здобувачів освіти.

Результати дослідження. Обсяг теоретичного матеріалу необхідного для засвоєння базових знань з математичних дисциплін є об'ємним, а тому важким для розуміння. Наочний матеріал змодельований за допомогою програм комп'ютерного забезпечення значно спрощує сприйняття, активізуючи графічний канал отримання інформації.

Функціональні можливості системи динамічної математики GeoGebra та потужна веб-підтримка користувачів інтегрованого середовища дає можливість ефективно опрацювати теоретичні та практичні матеріали основного курсу математики.

Прикладом раціонального застосування системи комп'ютерної алгебри (CAS – Computer Algebra System) [3] є задача інтегрованого середовища GeoGebra. Точка, що лежить усередині правильного трикутника, віддалена від його вершин на 5, 6 і 7. Знайти площу трикутника.

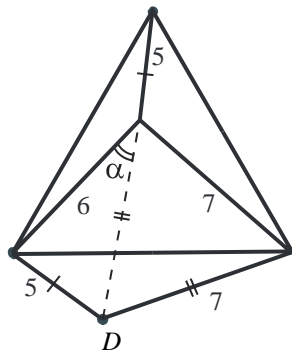

Рис. 1. Наочний приклад раціонального застосування системи комп'ютерної алгебри

У ході навчального процесу застосування GeoGebra значно зекономило час викладу умови завдання та його розв'язування. Більшість закладів освіти в Україні на сьогоднішній день є достатньо забезпеченими мультимедійним обладнанням (комп'ютерами, мультимедійними проекторами та ін.). Доцільним є його використання і для викладання математичних дисциплін.

Сучасні тенденції вивчення математики мають інформаційне спрямування, тому більш близьким і зрозумілим є віртуальне моделювання. Наочність такого типу викликає інтерес та активне включення у хід роботи.

Проведений нами педагогічний експеримент показав, що використання ІКТ збільшує інтерес до вивчення математики.

Висновок. За умов підбору оптимальних педагогічних умов, використання інтегрованого середовища GeoGebra на уроках алгебри та геометрії створюються можливості для розвитку математичного мислення здобувачів освіти. Основною перевагою цієї системи є підвищення рівня наочності матеріалу.

Джерела та література

1. Жалдак М. І., Горошко Ю. В., Вінниченко Є. Ф. Математика з комп'ютером: посіб. для вчителів. Київ, 2009. 280 с.
2. Зеленьак О. П. Застосування СКА середовища GEOGEBRA при розв'язуванні геометричних задач. *Математика у сучасній школі*. 2016. С. 26–32.
3. Зеленьак О. П. Решение задач по планиметрии. Технология алгоритмического подхода на основе задач-теорем. Моделирование в среде Turbo Pascal. Санкт-Петербург: ДиаСофтЮП; Москва: ДМК Пресс, 2008. 330 с.
4. Падалко К. А., Падалко Н. Й. Формування графічної компетентності учнів у процесі розв'язування геометричних задач. *Сучасна наука: проблеми і перспективи: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф.* Київ, 2019. С. 18.
5. Падалко А. М., Падалко Н. Й. Формування навчально-пізнавальної активності майбутніх інженерів-електриків на заняттях з аналізу виробничих ситуацій. *Математика, інформаційні технології: зб. ст.* Луцьк, 2017. С. 25–27.

Караханов Д. А., Назарук А. Б., Болібрух Н. А. –
студенти II курсу факультету інформаційних
технологій та математики ВНУ імені Лесі Українки

Методи розв'язування дробово-раціональних рівнянь

Постановка проблеми. Тематика раціональних рівнянь займає значне місце в шкільному курсі математики. Розв'язання раціональ-

них рівнянь і систем рівнянь є одними із завдань, що вимагають від учнів уміння застосовувати творчі та нестандартні математичні методи. Кожне рівняння та система вимагає свого окремого способу й алгоритму розв'язування і тому вимагає знаходити підходи, що не вписується в стандартні способи й алгоритми. Отримати навички розв'язування раціональних рівнянь можна лише тоді, коли розв'язати їх достатньо велику кількість, ознайомившись з різними методами та прийомами їх розв'язання. Найбільшу складність для учнів становлять дробово-раціональні рівняння. Саме на методах розв'язання рівнянь останнього типу буде зосереджена увага в даній роботі.

Мета дослідження: розглянути деякі методи розв'язання дробово-раціональних рівнянь та навести приклади.

Результати дослідження.

Раціональним називається рівняння в якому ліва і права частина є раціональними виразами [2].

Дробово-раціональним рівнянням називається таке раціональне рівняння, у якому ліва і права частини є дробовими виразами [2].

Розглянемо деякі види дробово-раціональних рівнянь.

Рівняння виду

$$\frac{Ax}{ax^2 + b_1x + c} + \frac{Bx}{ax^2 + b_2x + c} = D,$$

де $x \neq 0$, розв'язують діленням чисельника і знаменника кожного дробу на x , а потім зробивши заміну $ax + \frac{c}{x} = z$, зводять до квадратного рівняння [2].

Приклад 1: Розв'язати рівняння

$$\frac{8x}{x^2 3x + 4} + \frac{9x}{x^2 - 2x + 4} = 4. \quad (1)$$

Поділимо чисельник і знаменник кожного дробу лівої частини рівняння на $x (x \neq 0)$, тоді

$$\frac{8}{x + \frac{4}{x} + 3} + \frac{9}{x + \frac{4}{x} - 2} = 4. \quad (2)$$

Вводимо заміну

$$x + \frac{4}{x} = z. \quad (3)$$

Підставивши (3) у (2), дістанемо рівняння $\frac{8}{z+3} + \frac{9}{z-2} = 4$, розв'язками якого є $z_1 = 5$ і $z_2 = -\frac{7}{4}$.

Підставивши значення z у (3), знайдемо еквівалентну рівнянню (1) сукупність двох рівнянь $\begin{cases} x + \frac{4}{x} = 5, \\ x + \frac{4}{x} = -\frac{7}{5} \end{cases}$, розв'язавши яку, знайдемо розв'язки рівняння (1): $x_1 = 1$; $x_2 = 4$ [1].

Рівняння виду

$$\frac{ax^2 + b_1x + c}{ax^2 + b_2x + c} + \frac{ax^2 + b_3x + c}{ax^2 + b_4x + c} = A, \quad (1)$$

де $A \neq 2$ для «+» і $A \neq 0$ для «-»; де x і коефіцієнти рівняння не дорівнюють нулю, розв'язується діленням чисельника і знаменника дробів лівої частини на x . Утворяться однакові вирази відносно x , увівши заміну, зводять (1) до квадратного рівняння.

Приклад 2:

$$\frac{x^2 + 10x + 15}{x^2 - 3x + 15} = \frac{x^2 + x + 15}{x^2 - 6x + 15}. \quad (2)$$

Щоб утворились однакові вирази з невідомою, поділимо чисельник і знаменник лівої і правої частин на $(x \neq 0)$, тоді

$$\frac{x + 10 + \frac{15}{x}}{x - 3 + \frac{15}{x}} = \frac{x + 1 + \frac{15}{x}}{x - 6 + \frac{15}{x}}. \quad (3)$$

Вводимо заміну

$$x + \frac{15}{x} = z. \quad (4)$$

Підставивши z у (3), дістанемо $\frac{z+10}{z-3} = \frac{z+1}{z-6}$, звідки $z = \frac{19}{2}$.

Підставимо z у (4) дістанемо рівняння:

$$x + \frac{15}{x} = \frac{19}{2}, \quad (5)$$

яке еквівалентне рівнянню (2).

Розв'язавши рівняння (5), знайдемо корені рівняння (2): $x_1 = 0$; $x_1 = 2$; $x_3 = \frac{15}{2}$, при цьому $x_1 = 0$ знаходимо безпосередньо підстановкою в рівняння (2) [1].

Висновки. В результаті дослідження описано деякі методи розв'язання дробово-раціональних рівнянь та наведено два приклади розв'язку рівнянь.

Джерела та література

1. Саушкін О. Ф. Рівняння вищих степенів. Методи розв'язання. Київ, 1999. 99 с.
2. Демець Т. Ю. Раціональні рівняння, нерівності та їхні системи. Параметри в раціональних рівняннях, нерівностях та їхніх системах. Тернопіль, 2012. 72 с.

Клестова Д. М. – студентка V курсу
факультету інформаційних технологій і
математики ВНУ імені Лесі Українки;
Гришанович Т. О. – к. фіз.-мат. н., доцент
кафедри комп'ютерних наук та кібербезпеки
ВНУ імені Лесі Українки

Порівняння ефективності тестування веб-додатків методами мануального та автоматизованого тестування

Постановка проблеми. Для забезпечення продуктивного тестування веб-додатку не завжди є достатнім використання лише мануального методу, тому постає проблема в необхідності впроваджувати автоматизацію в процеси тестування. Це дозволить мінімізувати можливість пропуску критичних помилок та підвищити якість тестування.

Мета дослідження: порівняти мануальний та автоматизований методи тестування для визначення найбільш ефективного, що дозволить зменшити фінансові та трудові ресурси, які витрачаються на тестування веб-додатків, а також забезпечити високу якість кінцевого продукту.

Результати дослідження. Для тестування було використано два веб-додатки інтернет-магазини: один з них – діючий з великою базою товарів, інший – розроблений засобами HTML/CSS, мовами програмування JavaScript та PHP, з доступом до зміни коду. Це дасть змогу більш наочно порівняти результати досліджень.

Наступним етапом став вибір середовища для автоматизованого тестування. Для цього було розглянуто декілька можливих варіантів:

1. TestCafe Studio – TestCafe не вимагає WebDriver або іншого програмного забезпечення для тестування. Він працює на Node.js і використовує вже наявні у вас браузерери [1].

2. Selenium IDE – призначений для запису взаємодії з веб-сайтами, щоб допомогти створювати й підтримувати автоматизацію під час тестування сайту та уникати необхідності вручну виконувати повторювані дії. Особливості включають: запис і відтворення тестів у Firefox і Chrome, організація тестів у набори для легкого керування, збереження та завантаження сценаріїв для подальшого відтворення [2].

Так як Selenium має більше переваг, обрано було саме його.

Після цього нами було розроблено набори тестових кейсів, які повинні бути запущені під час тестування. Вони повинні бути однакові для обох веб-додатків, щоб показати, що одні і ті ж застосовані дії будуть вимагати різну кількість ресурсів під час автоматизованого та мануального тестування.

Завершальним етапом потрібно була розробка та виконання наборів тестових кейсів для веб-додатків в середовищі Selenium IDE та виконання тестування окремо вручну. Під час використання обох методів тестування було проведено заміри витраченого часу. В результаті нашого дослідження було визначено, що автоматизований спосіб тестування є більш оптимальним та ощадливим в плані ресурсів (час виконання тестів, що в свою чергу дозволяє зменшити трудові та грошові витрати).

Результат дослідження продемонстрований у табл. 1.

Таблиця 1

Час виконання тестів засобами ручного та автоматизованого тестування

Тест-кейс	Ручне тестування, с	Автоматизоване тестування, с
Реєстрація на сайті	28	12
Перехід до вибраної категорії товарів	10	3
Сортування товарів за популярністю	20	6

Висновки. При проведенні порівняння методів тестування було використано уже розроблені інтернет-магазини, діючий та такий, що

не введений в експлуатацію, обрано середовище для автоматизації тестування Selenium IDE, складено перелік потрібних тест-кейсів та проведено порівняльне тестування веб-додатків із застосуванням мануального та автоматизованого методів. Результати дослідження часу, витраченого на тестування цих двох програмних продуктів, свідчить про те, що автоматизований метод є ефективнішим і потребує менше ресурсів.

Джерела та література

1. Середовище тестування TestCafe Studio. URL: <https://testcafe.io/>
2. Середовище тестування Selenium. URL: <https://www.selenium.dev/>

Коровіцька Я. В. – студентка V курсу
факультету інформаційних технологій
і математики ВНУ імені Лесі Українки

Модуль неперервності (першого роду)

Постановка проблеми. Фундаментальними в теорії наближення функцій як науки стали результати Чебишева і Вейерштрасса. Ці дослідження стали потужним стимулом для її подальшого розвитку.

Якою мірою і які властивості функції впливають на швидкість прямування до нуля послідовності? Виявляється, що послідовність прямує до нуля тим швидше, чим більший степінь гладкості функції. При цьому, в класі аналітичних функцій більш гладкими, вважають ті функції, у яких є велика відстань до найближчої особливої точки, за аналітичними слідує нескінченно диференційовні. Якщо з двох функцій і у функції існує більше похідних, то вона вважається більш гладкою в порівнянні з

Мета роботи. Дати означення модуля неперервності першого порядку, сформулювати його властивості та розглянути деякі приклади.

Результати досліджень. Якщо дві неперервні функції f і g мають одну й ту саму кількість похідних або ж зовсім їх не мають, то для порівняння степенів їх гладкості будемо користуватися спеціальними характеристиками цих функцій або, відповідно [2], їх похідних $f^{(r)}$ і $g^{(r)}$, які називаються «модулями неперервності», і вважати, що з двох

функцій гладшою є та, модуль неперервності якої швидше прямує до нуля.

Означення 1. Для неперервної на $[a, b]$ функції $f(x)$ назвемо модулем неперервності першого порядку або ж просто модулем неперервності функцію $\omega(u) = \omega(f; u)$, означену на $[0, b - a]$ за допомогою наступної рівності:

$$\omega(f; u) = \sup_{\substack{a \leq x \leq b-h \\ 0 \leq h \leq u}} |f(x+h) - f(x)|, \quad (1)$$

або

$$\omega(f; u) = \sup_{\substack{|x_2 - x_1| \leq u \\ x_1, x_2 \in [a, b]}} |f(x_1) - f(x_2)|. \quad (1')$$

Згідно з означенням [1] модуль неперервності $\omega(f; u)$ функції $f(x)$ при кожному фіксованому $u \in [0, b - a]$ вказує величину максимального коливання функції на довільному сегменті довжини u , що міститься на $[a, b]$.

Властивості модуля неперервності:

1. $\omega(0) = 0$;
2. $\omega(u)$ є функція, монотонно зростаюча;
3. $\omega(u)$ є функція неперервна;
4. $\omega(u)$ є функція напівадитивна в тому сенсі, що для будь-яких $u_1 \geq 0$ і $u_2 \geq 0$

$$\omega(u_1 + u_2) \leq \omega(u_1) + \omega(u_2), \quad (2)$$

Приклад.

Для функції $y = x^2$, $-\infty < x < +\infty$ знайдемо $\omega(\delta)$. $\forall \delta > 0$ і будь-якого фіксованого x маємо

$$\omega(\delta; x^2) = \sup_{|x'' - x'| \leq \delta} \{x''^2 - x'^2\} \geq x^2 - (x - \delta)^2 = x^2 - x^2 + 2x\delta - \delta^2 = 2x\delta - \delta^2. \quad (*)$$

Ця нерівність вірна при будь-якому x , і так як для будь-якого фіксованого δ $\lim_{x \rightarrow +\infty} (2x\delta - \delta^2) = +\infty$, то з (*) випливає $\omega(\delta; x^2) = +\infty$, $-\infty < x < +\infty$.

Знайдемо модуль неперервності для функції $y = x^2$ на $[0, 1]$. Нехай $0 \leq x'' - \delta \leq x' \leq x'' \leq 1$, тоді, з нерівності

$$x''^2 - x'^2 \leq x''^2 - (x'' - \delta)^2 = 2x''\delta - \delta^2 \leq 2\delta - \delta^2,$$

отримаємо

$$\omega(\delta; x^2) = 1^2 - (1 - \delta)^2. \quad (**)$$

З іншого боку, якщо $x' = 1 - \delta$, $x'' = 1$, то

$$\omega(\delta; x^2) = \sup_{|x'' - x'| \leq u} \{x''^2 - x'^2\} \geq 1^2 - (1 - \delta)^2 = 2\delta - \delta^2. \quad (***)$$

З (**) і (***) випливає, що на $[0, 1]$, записавши цей вираз у вигляді $\omega(\delta; x^2) = 1^2 - (1 - \delta)^2$, $0 \leq x \leq 1$, бачимо, що $\omega(\delta; x^2)$ співпадає з приростом функції на відрізку довжини δ , на якому вона зростає найшвидше.

Висновки. Модуль неперервності займає важливе місце в класі неперервних функцій. Оскільки модуль неперервності $\omega(f; u)$ функції $f(x)$ при кожному фіксованому $u \in [0, b - a]$ вказує величину максимального коливання функції на довільному сегменті довжини u , що міститься на $[a, b]$.

Джерела та література

1. Дзядык В. К. Введение в теорию равномерного приближения функций полиномами. Москва: Наука, 1977. 512 с.
2. Степанец А. И. Методы теории приближения. Киев: Ин-т математики НАН Украины, 2002. Ч. I. 477 с.

Корольчук О. А. – студентка V курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;
Приймак А. О. – студентка III курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;
Піддубний О. М. – к. фіз.-мат. н., доцент кафедри теорії функцій та методики навчання математики ВНУ імені Лесі Українки

Задачі на побудову

Постановка проблеми. Людина, яка не знайома з основами математики, а також з задачами з геометрії, швидше за все, не зрозуміє, що це за «задачі на побудову». А саме ці задачі досить щільно увійшло в наше життя. Застосування цих задач та способу їх розв'язання є досить актуальними в наш час, тож наша задача полягає в ознайомленні з цією тематикою.

Розробка задач є основою геометричних завдань і може бути використана в житті людини в тому числі. **Метою** даного дослідження є ознайомитися з задачами на побудову та способами їх розв'язання.

Результати дослідження. У ході виконання роботи виокремлено стандартні побудови, наведено приклади задач та способи їх розв'язання та розглянуто теоретичну складову обраної теми.

Задачі на побудову – це завдання, в якому потрібно побудувати геометричний об'єкт, користуючись лише двома інструментами: циркулем та лінійкою (односторонньою та без поділів). Розв'язання таких завдань полягає не в тому, щоб зробити відповідні побудови, а в тому, щоб знайти алгоритм розв'язання, тобто описати розв'язання задачі у вигляді послідовності із вже відомих стандартних побудов.

До стандартних побудов можна віднести такі:

- 1) побудова прямої, що проходить через дві задані точки;
- 2) побудова кола з даним центром та радіусом;
- 3) побудова відрізка, що дорівнює даному;
- 4) побудова кута, що дорівнює даному;
- 5) побудова середини відрізка (серединного перпендикуляра до відрізка);
- 6) побудова бісектриси кута;
- 7) побудова перпендикуляра до прямої, що проходить через задану точку.

На основі стандартних побудов легко здійснюється побудова трикутників за трьома основними елементами: 1) двом сторонам і кутом; 2) стороною та двома кутами; 3) трьом сторонам. До цих побудов належать і побудови рівнобедрених та прямокутних трикутників за їх основними елементами.

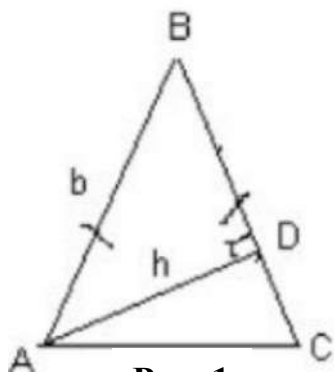

Рис. 1

Приклад 1. Побудуйте рівнобедрений трикутник збоку та проведіть до нього висоту. *Розв'язок.* Нехай трикутник ABC по заданій стороні b та висоті h вже побудований (рис. 1).

Тоді на нашому кресленні утворився прямокутний трикутник ABD, у якого задані катет та гіпотенуза. Тому завдання зводиться до побудови допоміжного прямокутного трикутника ABD по катету та гіпотенузі та до побудови на його основі шуканого трикутника (продовжимо катет BD так, щоб довжина відрізка BC дорівнювала b ...).

Приклад 2. Побудуйте прямокутний трикутник за гіпотенузою та проведеною до неї висотою. *Розв'язок.* Нехай трикутник ABC з гіпотенузою AB, що дорівнює c , і висотою CD, що дорівнює h , побудований (рис. 2).

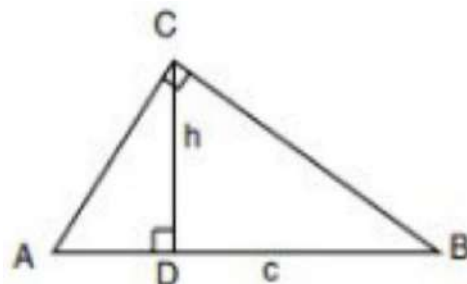

Рис. 2

Допоміжного трикутника немає, тому що жоден з отриманих на кресленні трикутників побудувати за наявними даними не можна. Створити його шляхом додаткових побудов також непросто. Але про вершину С відомо, що: 1) $\angle ACB = 90^\circ$; 2) відстань від С до прямої АВ дорівнює h . Тому розв'язок задачі зводиться до побудови відрізка АВ, що має задану довжину c , потім до побудови ГМТ, з яких цей відрізок «видний» під прямим кутом і ГМТ, що знаходяться на даній відстані від цієї прямої АВ. Вершина є перетином побудованих ГМТ.

Висновки. Однією з найцінніших сторін задач на побудову є те, що вони розвивають пошукові навички вирішення практичних проблем, долучають до самостійних досліджень, сприяють виробленню конкретних геометричних уявлень, а також більш ретельній обробці умінь і навичок. Задачі на побудову не допускають формального до них підходу, є якісно новою ситуацією застосування вивчених теорем і, таким чином, дають можливість здійснювати проблемне повторення.

Джерела та література

1. Ілляшенко В. Я. Геометрія і мистецтво. *Педагогічний пошук*. 2004. № 1 (41).
2. Марченко К. С. Задачі на побудову з використанням циркуля та лінійки та їх вплив на учнів у середній школі. *Наукові записки молодих учених*. 2019.
3. Прошкін В. В., Астаф'єва М. М., Радченко С. С. Геометричні задачі на побудову як дієвий інструментарій формування навичок ХХІ століття. *Освітologico-логічний дискурс*. 2017. № 3–4. С. 122–136.

Ліра (Дикса) К. А. – студентка V курсу
факультету інформаційних технологій
і математики ВНУ імені Лесі Українки;

Мамчич Т. І. – к. фіз.-мат. н., доцент кафедри
комп'ютерних наук та кібербезпеки
ВНУ імені Лесі Українки

Програмні засоби бізнес-аналітики

Постановка проблеми. Існування та успішний розвиток будь-якого комерційного проєкту, інтернет-магазину вимагає аналізу, аналітики даних, які є безпосередньою його складовою. Такий аналіз потребує спеціального програмного забезпечення з наявними відповідним інструментарієм та необхідними засобами візуалізації даних.

Мета дослідження. Огляд, аналіз та дослідження можливостей програмних засобів бізнес-аналітики.

Результати дослідження. Розглянуто можливості наступних сервісів Business analyst: Power BI, Google Analytics, Google BigQuery, Google Data Studio, Tableau, Hotjar, Ahrefs та ін.

Під час дослідження було виявлено, що програмне забезпечення, яке користується найбільшим попитом серед бізнес-аналітиків – це Power BI та Google Analytics. Про це також свідчать результати досліджень вимог вказані у вакансіях на посаду бізнес-аналітика, web-аналітика на таких платформах як grc.ua [3], work.ua [4].

Power BI – це колекція програмних служб, програм та з'єднувачів, які взаємодіють один з одним, щоб перетворити розрізнені джерела даних на узгоджені, візуально імерсійні та інтерактивні аналітичні дані. Дані можуть бути представлені у вигляді таблиці Excel або колекції хмарних та локальних гібридних сховищ даних. Power BI дозволяє легко підключатися до джерел даних, візуалізувати та виділяти найважливішу інформацію та ділитися нею з окремими або всіма користувачами [1].

Google Analytics – метричний сервіс, що дозволяє отримувати дані про кількість користувачів, аналізувати їхню поведінку та дані про джерело, звідки відвідувачі переходять на ресурс.

Можливості Google Analytics:

- дозволяє відстежувати тренди;
- дає інформацію про джерело відвідувачів (з яких сторінок переходять) та яка їхня поведінка на сторінці;
- дає розуміння того, як конвертувати відвідувачів у покупців та клієнтів;
- відстежує, де і чому користувачі залишають сторінку;
- показує за якими запитами відвідувачі знаходять сайт;
- показує, який канал трафіку приносить більше прибутку;
- дає список найпопулярніших сторінок сайту;
- дозволяє контролювати ефективність рекламних кампаній;
- дає розуміння того, який контент стимулює користувачів до дії або привертає увагу та багато іншого.

Google Analytics дозволяє розвивати ресурс, спираючись на отримані дані від сервісу, а також дозволяє відслідковувати ефективність проведеної маркетингової кампанії [2].

Висновки. Найпопулярнішими програмними засобами бізнес-аналітики є Power BI та Google Analytics. Ці сервіси допомагають досліджувати проєкт та результат внесених змін.

Джерела та література

1. Документація Microsoft, Power BI. URL: <https://docs.microsoft.com/ru-ru/power-bi/fundamentals/power-bi-overview>
2. Повний гайд по Google Analytics від компанії Serpstat. URL: <https://bit.ly/3K7Hks1>
3. Сайт пошуку роботи. URL: <https://grc.ua/>
4. Сайт пошуку роботи. URL: <https://www.work.ua/>

Луцюк Л. В. – студент I курсу факультету інформаційних технологій та математики ВНУ імені Лесі Українки;

Кравчук О. М. – к. пед. н., доцент кафедри математичного аналізу та статистики ВНУ імені Лесі Українки

Національні погляди Михайла Пилиповича Кравчука

Постановка проблеми. Михайло Пилипович Кравчук найвидатніший український математик, крім цього він ще відомий як талановитий педагог і методист. Він вважав себе патріотом України і цікавився питанням розбудови української математичної освіти. М. П. Кравчук всіляко підтримував розробки та подальшого удосконалення україномовних фізичної, астрономічної, хімічної термінологій. В одній із численних характеристик, надісланих в 1929 р. до Всеукраїнської Академії наук (ВУАН) у зв'язку з висуненням його кандидатури в дійсні члени академії, відзначалось: «...майже жодне явище в створенні математичної науки не сталося без його участі, ані закладалися перші українські школи в місті і по селах, перші курси, перші українські університети, ані писалися, а через брак часу навіть перекладалися математичні підручники, ані утворювалася математична термінологія або наукова мова... – нічого цього не робилося без найактивнішої участі М. Кравчука».

Мета дослідження: виокремити основні напрями участі М. П. Кравчука у становленні української науки та культури для розвитку шкільної та вищої математичної освіти в Україні.

Результати дослідження. Розвиток рідної освіти є невід’ємною складовою національної культури і необхідною передумовою вирішення назрілих національних проблем. Як і більшість студентів Київського університету, студент Кравчук підтримував ідею національного відродження та становлення української культури. Він відвідував Український клуб та засідання студентського громадського об’єднання «Українська громада», програмні завдання якого стосувались організації наукових українських гуртків, систематизації української наукової термінології, заснування українських кафедр при університеті. Можна з упевненістю твердити, що реалізації цих програмних завдань, поряд зі значним науковим доробком, М. П. Кравчук присвятив усе своє подальше життя. В роки національного відродження в Україні особливо важливим для держави було піднесення освітнього рівня населення, відновлення діяльності освітньої системи.

Однією з найбільших заслуг М. П. Кравчука є його робота над українською математичною термінологією. Її становлення посідає визначне місце в історії математичної освіти в Україні. Середня та вища школи не мали для викладання рідною мовою ні програм, ні відповідних підручників, і тому відчували гостру потребу в українській термінології. Виникнення і становлення української математичної мови почалося з кінця XIX ст. М. П. Кравчук ще студентом «почав складати словник українських математичних термінів, ночі просиджував за німецькими, французькими, італійськими словниками, щоб уникнути калькування існуючих термінів і подати свої – на основі лексики рідної мови». З 1916 р. він очолював гурток київських математиків-українців, головним завданням якого було опрацювання математичної термінології.

Як активний учасник математичної комісії Товариства шкільної освіти Михайло Пилипович склав і подав на розгляд комісії проекти геометричної та алгебраїчної термінології, які були опубліковані у 1917 р. видавництвом Товариства шкільної освіти спільно з Українським науковим товариством. Роботу над українською математичною термінологією він продовжував і як член Українського наукового товариства у Києві з 1917 р.

До розробки української математичної термінології М. П. Кравчука спонукала і безпосередня робота шкільного вчителя та зв’язки з середньою школою у наступні роки. Свою вчительську кар’єру почав з вересня 1914 р. на останньому курсі Київського університету у приватній гімназії, де він протягом року, наполегливо розробляв

математичні курси українською мовою. Педагогічна майстерність молодого вчителя вже тоді вражала всіх. Розбудові математичної освіти в Україні сприяла також викладацька діяльність М. П. Кравчука у вищих навчальних закладах Києва. Він був засновником математичних кафедр у кількох київських інститутах. Колишні студенти до сих пір згадують його лекції, манеру викладання. Вони відмічають, що навіть студенти філологічних спеціальностей інколи приходили послуhati лекції М. П. Кравчука, які він читав зразковою українською мовою. Академіки називали його піонером викладання математики українською мовою у вищих школах Києва. Робота в освітніх закладах показала необхідність забезпечення студентів та учнів україномовною навчальною літературою.

Також заслуговують уваги висунуті в ряді роботи ідеї педагога щодо ознайомлення учнів середньої школи з елементами вищої математики, які почали втілюватися на практиці лише через півстоліття. Він пропонує широко використовувати наближені обчислення як основу опанування нових теоретичних понять, частіше і сміливіше давати учням конкретні приклади і задачі, робити цікаві екскурси в історію того чи іншого математичного поняття тощо. При цьому він раз-у-раз наголошує на важливості наступності й неперервності у процесі вивчення математики у середній та вищій школі, на тому, що “треба давати належні настанови у молодшому віці, щоб пізніше не переучувати студентів, не переборювати в них шкідливих звичок”.

Висновки. Михайло Пилипович Кравчук – багато зробив для того, щоб освіта стала доступною для всіх українців. З його легкої руки вийшов не один підручник, курс лекцій, методичні видання українською мовою. Він також всіляко підтримував обдаровану молодь, залучаючи її до вивчення математики. «Моя любов – Україна і математика» – таким було життєве кредо видатного українського математика Михайла Пилиповича Кравчука.

Джерела та література

1. Вірченко Н. Математик світової слави. *Математика в школі*. 1998. № 2. С. 46–51.
2. Гупало С. Судьба академіка Михайла Кравчука. *Зеркало недели*. 2002. № 38. 5–11 окт.
3. Сорока М. О. Поет німого числа (до 75-річчя з дня народження М. П. Кравчука). Київ: Знання, 1967. 47 с.
4. Сорока М. Україна Incognita. Великий мученик науки. *День*. 2007. № 224. 21 груд.

Мадяр Я. М. – студентка I курсу факультету інформаційних технологій та математики ВНУ імені Лесі Українки;

Кравчук О. М. – к. пед. н., доцент кафедри математичного аналізу та статистики ВНУ імені Лесі Українки

Історія розвитку аналітичної геометрії

Постановка проблеми. Геометрія – це наука про просторові форми і відношення між ними, тобто наука про фігури та їх взаємні перетворення. Аналітична геометрія вивчає ознаки геометричних фігур за допомогою методів алгебри з вживанням методу координат.

Аналітичну геометрію ми можемо характеризувати як ту частину геометрії, в якій основним апаратом є алгебра. Рене Декарта вважають основоположником аналітичної геометрії. Він був видатним французьким математиком і філософом [1].

Багатьох вчених-математиків, методистів, науковців минулого та сьогодення притягувало увагу питання вивчення ліній і поверхонь. Учені ще з давніх часів прагнули визначити, що таке лінія та поверхня як математичний термін.

Мета дослідження: ознайомитися з історією розвитку аналітичної геометрії.

Результат дослідження. Історичне коріння аналітичної геометрії бере свій початок ще у XVII ст., коли П'єр де Ферма та Рене Декарт розкрили їх фундаментальний задум.

Основоположником вважають Рене Декарта, але разом з П'єр де Ферма заснували розвиток аналітичної геометрії. Саме, через те, що у XVII ст. почалося відродження ідей Аполлонія і саме вони переклали його методи на мову нової алгебри.

Рене Декарт уперше використав поняття координат. Саме ця ідея дала змогу зобразити основу не тільки точок, а й прямих, кривих, площин, а також поверхонь методами алгебри.

Пізніше також заснувалася ідея геометричної інтерпретації рівнянь, яка також належала Декарту. Сенс цієї ідеї полягає в тому, що алгебраїчному рівнянню з двома невідомими зіставлена деяка лінія площині і навпаки.

Спосіб координат також дослідив і почав використовувати математик П'єр Ферма.

Аналітичний метод Декарта одразу привернув увагу багатьох математиків.

До розвитку та створення аналітичної геометрії привели саме заснування цих ідей. Після цього встановився взємозв'язок серед алгебри і геометрії [5].

Проблеми вимірювання, що існували на той час потребували вирішення, тому П'єр де Ферма вивчив геометрію Евкліда, Аполлонія та Паппа.

У 1623 р. Ферма вперше використав аналітичну геометрію до теореми Аполлонія про геометричні місця, а також до тривимірного простору.

У 1637 р. Рене Декарт видав свою книгу «Метод» і звідти світ дізнався про вираз «аналітична геометрія». Також цей вислів ввів французький математик Лакруа. Свою першу книгу, яку він назвав «Аналітична геометрія» він опублікував у 1808 р. [3].

У XVIII ст. стало буденною справою правильне розрізнення знаків координат і застосування обох осей [4].

Історики науки досить багато сперечалися про те, чи була у Аполлонія аналітична геометрія, і чи була творчість Ферма і Декарта у цій галузі новаторською. Результат відповіді залежить від формування терміну «аналітична геометрія».

Ця галузь має своє коріння в Стародавній Греції, особливо в працях Аполлонія та Евкліда, які мали великий вплив у цій сфері математики. До утворення нової аналітичної геометрії призвели інтенсивні успіхи символічної і числової алгебри. В XVI ст. з'явилося ще більше поглиблених додатків алгебраїчного методу в геометрії [2].

На нинішній час аналітична геометрія вивчає: геометричні об'єкти – точки, прямі, площини, криві, поверхні, не вище другого порядку.

Висновок. Аналітична геометрія показує згрупування двох вагомих термінів в математиці: геометрія яка слугує за вивчення алгебра, яка пов'язана з числами та розрахунками. Тому про аналітичну геометрію можна сказати, що вона вивчає області геометрії за допомогою систем координат. Ця математична наука важлива не лише у вивченні математичних спеціальностей, а ще виявилася дуже корисною для комп'ютерної графіки. А саме завдяки тому, що в аналітичній геометрії всі геометричні відношення виражені у формі рівнянь.

Джерела та література

1. Математична енциклопедія. Кн. 1–5. Москва: Рад. енцикл., 1977–1985.
2. Юшкевич А. П. Історія математики в середні століття. Москва: Наука, 1961.

3. Хрестоматія з історії математики/за ред. А. П. Юшкевича. Москва: Просвещение, 1976, 1977.
4. Глейзер Г. І. Історія математики в середній школі в 3-х кн. Москва: Просвещение, 1981–1983.
5. Аналітична геометрія: навч.-метод. посіб. Ч. 2/уклад.: Ю. В. Яременко, Л. І. Лутченко. Кіровоград: Антураж А.

Макарчук А. В., Бондарчук О. Ю. –
студенти V курсу факультету інформаційних
технологій і математики
ВНУ імені Лесі Українки;
Караханов Д. А. – студент II курсу
факультету інформаційних технологій і
математики ВНУ імені Лесі Українки

Наближення розв’язків задачі Коші звичайних диференціальних рівнянь тригонометричними інтерполяційними поліномами

Постановка проблеми. Останніми десятиліттями розвиток техніки дуже сильно залежить від моделювання з використанням обчислювальних машин. Самі математичні моделі [2], що використовуються в таких ситуаціях, зазвичай використовують диференціальні рівняння, їх системи та різні задачі, поставлені до них. Оскільки обчислювальні машини не можуть знаходити аналітичні розв’язки диференціальних рівнянь, то необхідно розробити метод, який дозволить би наблизити шуканий аналітичний розв’язок [1; 5].

Мета дослідження – дослідити можливості використання тригонометричних інтерполяційних поліномів для побудови наближеного розв’язку задачі Коші для звичайних диференціальних рівнянь.

Результати дослідження. Всім відомо, що за допомогою обчислювальних машин можна наближено знаходити значення функції, описаної задачею Коші для певного диференціального рівняння, при конкретних значеннях аргументу. Для цього було розроблено чимало методів, найпростішим із яких є так званий метод Ейлера. Однак, у

випадках, коли нам необхідно знайти функцію, яка б наближала шуканий розв'язок, дані методи, здебільшого, безсилі.

Використовуючи стандартні обчислювальні методи для розв'язування диференціальних рівнянь можна отримати значення шуканої функції на певному дискретному наборі значень аргументу. За їх допомогою можна побудувати певну іншу функцію, яка б в певному сенсі наближала шукану. Одним із особливо зручних в даному випадку методів наближення є інтерполяція.

Останніми десятиліттями досить сильно виріс інтерес до використання тригонометричних інтерполяційних поліномів та інтерполяційних поліномів, їм подібних [3]. Розглянемо для початку інтерполяційні поліноми, описані в [4]. Вони мають вигляд

$$P_n(x) = \frac{1 - e^{\frac{2}{n}}}{2\pi} \sum_{k=1}^n \frac{y_k}{1 - 2e^{\frac{1}{n}} \cos(x - x_k) + e^{\frac{2}{n}}}.$$

Попри те, що даний інтерполяційний поліном має періодичний характер, його використання може давати хороше наближення довільного шуканого розв'язку на певному заданому проміжку $[a; b]$.

Останні наробки щодо інтерполяції з періодичними поліномами показують, що тригонометричні інтерполяційні поліноми та їм дають непогане відновлення як у періодичному випадку, так і в неперіодичному. Варто відмітити, що для покращення результатів наближення досліджувані поліноми достатньо всіляко модифікувати чи узагальнити. Так, як показано в [3–4], вище представлені інтерполяційні поліноми можна узагальнити як до такого виду [4]

$$P_{n,m}(x) = \frac{1 - e^{\frac{2}{n}}}{2\pi} \sum_{k=1}^n \frac{y_k}{1 - 2e^{\frac{1}{n}} \sum_{l=0}^m \left((-1)^l \frac{(x - x_k)^{2l}}{(2l)!} \right) + e^{\frac{2}{n}}},$$

за рахунок такого роду узагальнень та модифікацій можна отримати значне покращення в плані наближення шуканої функції або оптимізації в плані зручності та швидкості обчислень.

Попри те, що наведені вище тригонометричні поліноми здатні дуже добре відновлювати функціональну залежність по скінченному набору точок, надзвичайно важливими залишаються ще один аспект,

який впливає на якість наближення шуканого розв'язку диференціального рівняння. Цим аспектом є якість обчислювального методу, який використовується для отримання вузлів інтерполяції. Оскільки інтерполяційні поліноми не володіють інформацією про справжню функціональну залежність, вони будуть відновлювати ту, що закладена у вузлах інтерполяції. А тому погано обчислені вузли інтерполяції негативно вплинуть на результат наближення.

Висновки. Використання інтерполяційних поліномів для наближення розв'язку звичайного диференціального рівняння дає можливість досить добре оцінювати функціональну залежність, закладену в це диференціальне рівняння. Особливо цікавим в даному напрямку є використання тригонометричних інтерполяційних поліномів, які за певних умов дають досить хороше наближення розв'язку Коші звичайного диференціального рівняння як у випадку періодичної залежності, так і у випадку неперіодичної.

При дослідженні даного питання є ряд аспектів, які слід постійно враховувати при використанні будь-якого методу наближення. У випадку інтерполяції головними є два: якість обчислювального методу, за допомогою якого отримуються вузли інтерполяції, та властивості інтерполяційного полінома, який використовується безпосередньо для наближення.

Джерела та література

1. Crochiere R. E., Rabiner L. R. Interpolation and decimation of digital signals. A tutorial review. *Proceedings of IEEE*. 1981. Vol. 69, no. 3. P. 300–331.
2. Hamming R. W. Numerical methods for scientists and engineers. 2nd ed. New York: Dover Publications, 1986. 731 p.
3. Usage of Fourier transformation in theoretical studying of signals in data transmission/A. Makarchuk, I. Kal'chuk, Y. Kharkevych, T. Voloshyna. *IEEE 2nd International Conference on Advanced Trends in Information Theory (IEEE ATIT 2020)*. Kyiv, Ukraine, 2020. P. 192–195.
4. The Usage of Interpolation Polynomials in the Studying of Data Transmission in Networks/A. Makarchuk, I. Kal'chuk, Y. Kharkevych, A. Yakovleva, *IEEE 2nd International Conference on System Analysis and Intelligent Computing (SAIC)*. Kyiv, Ukraine, 2020. P. 1–4.
5. Чебишовське наближення раціональним виразом функцій двох змінних/П. С. Малачівський, Б. Р. Монцібович, Я. В. Пізюр, Р. П. Малачівський *Кібернетика і системний аналіз*. 2020. Т. 56, № 19. С. 75–81.

Малахов К. С. – магістр, н. с. Інституту
кібернетики імені В. М. Глушкова
НАН України;

Величко В. Ю. – д. т. н., с. н. с. Інституту
кібернетики імені В. М. Глушкова
НАН України

До питання розробки сервісу дистрибутивно-семантичного аналізу текстів з використанням алгоритмів word2vec та MajorClust

Постановка проблеми. В тезах розглядається алгоритм та програмна реалізація науково-дослідного модулю підсистеми дистрибутивно-семантичного аналізу природномовних текстових документів українською мовою та виділення і кластеризація наявних понять.

Мета дослідження. Розробити сервіс (алгоритм та програмну реалізацію) науково-дослідного модулю підсистеми дистрибутивно-семантичного аналізу текстових документів українською мовою та виділення і кластеризацію наявних понять, з використанням алгоритмів word2vec та MajorClust.

Результати дослідження. Автоматизований аналіз текстів природною мовою залишається актуальним науковим завданням. Під поняттями будемо розуміти терміни-іменники, а також іменні групи, що мають визначення в спеціалізованих словниках термінів предметної області або у самому тексті природною мовою. Архітектура підсистеми мережевого засобу (у вигляді веб-сервісу з API) представлена у вигляді конвеєру обробки електронних текстових документів, що містять природномовний текст, та складається з наступних етапів та компонентів:

1. Екстракція тексту з документів форматів .pdf, .docx, .doc.
2. Базова нормалізація тексту – так званий лінгвістичний пре-процесінг
3. Перевірка орфографії тексту та автоматичне виправлення помилок.
4. Лексичний аналіз – токенизація (Tokenizing) – в загальному випадку це процес перетворення послідовності символів в послідовність токенів.

5. Граматичний аналіз – розмітка тексту частинами мови, в загальному випадку це процес присвоєння синтаксичної категорії кожному з токенів.

6. Морфологічний аналіз – в загальному випадку це процес лематизації та синтаксичний аналіз – парсинг та чанкінг, в загальному випадку це процес аналізу речення, який спочатку визначає їх складові частини, а потім зв'язує їх з одиницями вищого порядку.

7. Формування спеціалізованих XML-структур та HTML-структур тексту.

8. Програмно-інформаційні засоби, які визначають функціональність конвеєру обробки електронних текстових документів, забезпечують вирішення завдання автоматизованої обробки природномовних текстових документів українською мовою на основі лінгвістично-семантичного аналізу наданих вихідних даних.

Наступним кроком є вибір алгоритму кластеризації. Хоча є кілька популярних алгоритмів, серед них K-means і DBSCAN, Majorclust дещо менш відомий, але має важливу перевагу: він не вимагає критеріїв припинення, таких як кількість кластерів, кількість елементів у кластері або максимальна відстань між елементами в кластері, які мають бути встановлені заздалегідь. В багатьох завданнях NLP (англ. *Natural Language Processing*), таких як кластеризація понять, їх дуже важко вгадати, навіть через багато експериментів. Majorclust – це відносно новий метод, описаний у [1] для програмного застосування кластеризації документів. Алгоритм починається з присвоєння кожному документу окремого кластера. На кожній ітерації кожен документ призначається до кластера, з яким він має найбільшу схожість. Схожість документа з кластером розраховується як сума косинусної схожості документа з кожним з членів кластера. Кластеризація припиняється, коли жоден документ не змінює свій кластер. У нашому випадку необхідні дві модифікації цього алгоритму. По-перше, якщо вектори слів мають багато ненульових значень в тих самих стовпцях, як у випадку з векторами word2vec, то Majorclust може в кінцевому підсумку помістити всі елементи в один кластер. Тому необхідно було ввести поріг, нижче якого схожість скасовується, тобто встановити поріг 0. Після деяких експериментів ми виявили, що хороших результатів можна досягти, видаливши до 99 %

найменших пар подібності. По-друге, після скасування малої подібності буде багато елементів, не схожих на будь-який інший елемент. Тобто кожен з них повинен або становити окремий кластер, або розглядатися як шум. Majorclust об'єднає два елементи разом, навіть якщо подібність між ними дорівнює 0, створюючи таким чином один великий всеохоплюючий кластер з великою кількістю непов'язаних слів. Тому інша модифікація полягає в тому, щоб запобігти присвоєнню елементу кластеру, якщо його подібність дорівнює 0. Наша реалізація вимагає, щоб усі значення подібності були рівними або більшими за 0, тому спочатку ознаки у векторах потрібно масштабувати до діапазону, наприклад (0, 1).

Розробка та навчання прогностичних моделей дистрибутивної семантики для української мови з використанням алгоритму word2vec та інших, наведено у роботах [2; 3]. Розроблено експериментальну реалізацію алгоритму Majorclust з word2vec-моделями для кластеризації слів.

Висновки. В роботі розглянуто алгоритм та програмна реалізація науково-дослідного модулю підсистеми підсистеми дистрибутивно-семантичного аналізу текстових документів українською мовою та виділення і кластеризацію наявних понять, з використанням алгоритмів word2vec та MajorClust. На теперішній час, актуальна версія сервісу доступна за посиланням та вільна для використання в науково-дослідних та педагогічних цілях: <https://konspekt.ai-service.ml/ua>. Експериментальна реалізація алгоритму Majorclust з word2vec-моделями для кластеризації слів доступна за посиланням: <https://gist.github.com/malakhovks/a8b2e895a755419bc49b21e888267e2f>

Джерела та література

1. Stein B., Eissen S. M. Document Categorization with MajorClust. *Proc. 12th Workshop on Information Technology and Systems*. Tech. Univ. of Barcelona, Spain, 2002. 6 p.
2. An NLU-Powered tool for knowledge discovery, classification, diagnostics and prediction. URL: <https://ukrvectores2.ai-service.ml> (last accessed: 22.04.2022).
3. Distributional semantic modeling: a revised technique to train term/word vector space models applying the ontology-related approach/O. V. Palagin, V. YU Velychko, K. S. Malakhov, O. S. Shchurov. *Proceedings of the 12th International Conference of Programming UkrPROG 2020. CEUR Workshop Proceedings 2866*. Kyiv, Ukraine, 2020. September 15–16.

Матвійчук В. О. – студентка I курсу спеціальності «Лікувальна справа» Комунального закладу вищої освіти «Волинський медичний інститут»;
Богдан Б. В. – викладач математики Комунального закладу вищої освіти «Волинський медичний інститут»

Застосування математичного моделювання в розвитку сучасної медицини

Постановка проблеми. Математичне моделювання як метод наукового дослідження почало використовуватися багато століть тому, коли розпочався розвиток інтегрального та диференціального числення. Перші спроби застосування математичних моделей у сфері медицини розпочалися з 40-х років минулого століття [2; 3].

В сучасному світі математичне моделювання можна широко застосовувати у біофізиці, біохімії, генетиці, імунології, епідеміології, фізіології, фармакології та ін. Даний метод сприяє появі нових високоефективних методів діагностики та лікування, а також розширює знання в області медицини.

Мета дослідження – шляхом опрацювання великої кількості науково-практичного матеріалу з'ясувати роль математичного моделювання в області сучасної медицини.

Результати дослідження. В сучасному світі усі висновки проводяться на основі аналізу даних та відповідно наукових експериментів досліджуваного об'єкта або явища. Вивчаючи складні процеси організмів, ми не завжди можемо врахувати усі фактори, які спричиняють дію на них [1; 4]. В такому випадку створюємо моделі, які можуть їх замінити, а в результаті їх вивчення, отримуємо нову та корисну інформацію про них. Створити модель означає штучно змоделювати об'єкт, який відтворює та імітує властивості досліджуваного об'єкта з метою його вивчення та детального дослідження.

Як правило, усі математичні моделі складають із формул і рівнянь, які описують властивості досліджуваного об'єкта чи явища. Динамічні процеси, які відбуваються з об'єктом дослідження описують за допомогою диференціальних рівнянь, лінійних алгебраїчних рівнянь або нерівностей. Перша математична модель в біології була розроблена італійським математиком Фібоначчі ще у XII ст.

Вагоме значення математичні моделі мають у медицині. Як виявляється, лікарі завдяки таких моделей можуть вивчати особистість хворого протягом тривалого періоду. Завдяки процесу моделювання медичні працівники можуть створити імітацію досліджуваної системи на основі побудови та вивчення моделей, в яких відбувається функціонування даної системи. Цей метод дослідження дозволяє швидко відповісти на запитання, які виникають під час лікування пацієнта.

Застосовуючи метод математичного моделювання медичні працівники вивчають різні процеси розчинення лікарських речовин з таблеток, досліджують процеси розвитку популяцій, теорію епідемій, імунологічні процеси, фармакологічні та багато інших. В клінічній практиці модель імунного апарату під час інфекційної хвороби можна використовувати в лікуванні гепатиту та гострої плевмонії. Найбільш відомими математичними моделями є модель збудження нервового волокна (А. Ходжкіна та А. Хакслі), модель серцевої діяльності Ван дер Пола і Ван дер Марка (передбачала можливість порушення серцевого м'яза), модель кровообігу Ф. Гродінза [3; 5].

Для створення математичної моделі існує визначена схема. В першу чергу формується мета даного моделювання, а потім висувуються гіпотези, що описують систему роботи. Після цього обирають тип моделі та розглядають математичні методи для її опису. Кінцевий результат полягає у створенні даної моделі та порівнянні її із об'єктом дослідження.

Знання в області моделювання є важливим етапом для медичних працівників у досягненні поставленої мети. Медицина розвивається щодня, тому метод математичного моделювання має велике значення в сучасності, він допомагає відкривати нові методи лікування, діагностики та виявленні ознак хвороби ще на ранніх стадіях.

Висновок. Отже, метод математичного моделювання знаходить широке застосування в медицині і пов'язаних з нею науках біології та хімії. Даний метод є саме тим засобом, який між теоретичною та практичною частинами встановлює тісні взаємозв'язки. В сучасному світі застосування даного методу моделювання має досить важливе значення в області патологічних досліджень, таких як вивчення пухлин, клітин, пересадки органів та тканин. Тому поняття моделі в медицині та пов'язаних з нею науках стало трактуватися по-різному – це і математичний вираз, і жива система, і уявний образ, який виникає у лікаря.

Джерела та література

1. Беликов В. Г., Пономарев В. Д., Коковкин-Щербак Н. И. Применение математического планирования и обработка результатов эксперимента в фармации. Москва: Медицина, 1973. 232 с.
2. Гельфанд И. М., Розенфельд М. А., Шифрин М. А. Очерки о совместной работе математиков и врачей. Київ: Наука, 1989. 272 с.
3. Управління охороною здоров'я (для післядипломної освіти): навч. посіб./за ред. Ю. В. Вороненка. Київ: НМАПО ім. П. Л. Шупика, 2010. 367 с.

Михальчук Я. О. – студент V курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;
Гришанович Т. О. – к. фіз.-мат. н., доцент кафедри комп'ютерних наук та кібербезпеки ВНУ імені Лесі Українки

Дослідження методів інтеграції месенджерів у веб-сервіси

Постановка проблеми. У зв'язку з розповсюдженням веб-технологій та їх широкого застосування в різних сферах бізнесу, спілкування з клієнтами зазвичай ведеться за допомогою різних месенджерів. Спілкування в різних месенджерах потребує велику кількість ресурсів від бізнесу, оскільки потрібно спілкуватись в різних месенджерах, можливо навіть з декількох акаунтів. Тому виникає питання в оптимізації та покращенні даного способу комунікації.

Рішенням є поєднання месенджерів в одному веб-інтерфейсі, в якому буде увесь потрібний функціонал для комунікації.

Мета – дослідити методи інтеграції різних месенджерів у веб-сервіси та порівняти можливості, які можна інтегрувати для кожного з месенджерів.

Результати дослідження. Для дослідження було обрано три популярних месенджери: Telegram, Viber та Facebook Messenger. Дані месенджери надають спеціально розроблене API (Application Programming Interface) для інтеграції в сторонні сервери.

Веб-сервіс для інтеграції вирішено розділити на дві частини:

– SPA (Single Page Application) для виведення даних та операцій користувачам в зручному форматі;

– API для об'єднання функціоналу, який надають месенджери з функціоналом сервісу.

Після цього був обраний стек технологій для розробки веб-сервісу та інтеграції месенджерів:

– бібліотека React, основними перевагами якого є використання Virtual DOM, гнучкість при розробці та широке ком'юніті;

– фреймворк NestJS. За допомогою якого зручно будувати архітектуру додатку враховуючи різні інтеграції.

Наступним етапом була розробка основного функціоналу веб-сервісу, основна мета якого, надати можливість поєднувати чати з різних месенджерів у одному веб-інтерфейсі.

Завершальним етапом потрібно було інтегрувати функціонал обраних месенджерів в веб-сервіс. Під час інтеграції було розроблено можливість отримувати та надсилати різні типи повідомлень та зберігати дані про користувачів.

Висновки. Під час проведення дослідження було розроблено додаток, у якому поєднаний функціонал месенджерів. Було досліджено та порівняно можливості, які надає кожен месенджер для інтеграції. Результатом дослідження є веб-додаток, який готовий для використання суспільством, а також таблиця з порівняльним описом можливостей кожного з месенджерів.

Джерела та література

1. Бібліотека React.Js. URL: <https://reactjs.org/docs/getting-started.html>
2. Фреймворк NestJs/ URL: <https://nestjs.com/>

Мігдаль Г. А. – студентка III курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;

Падалко Н. Й. – к. пед. н., доцент кафедри теорії функцій та методики навчання математики ВНУ імені Лесі Українки

Рівняння з абсолютними величинами у шкільному курсі математики

Постановка проблеми. Вивчення методів розв'язування рівнянь, що містять величини під знаком модуля, в шкільному курсі матема-

тики відіграє важливу роль в розвитку логічного мислення учнів, їх математичної культури та служить основою формування математичних компетентностей. Завдання з абсолютною величиною є у всіх основних темах математики, в олімпіадних задачах, у завданнях державної підсумкової атестації та зовнішнього незалежного оцінювання. Проте у підручниках з курсів алгебри та математики розглядається лише невелика кількість рівнянь з абсолютною величиною.

Мета – розглянути та проаналізувати деякі методи розв’язування рівнянь з модулями.

Результати дослідження. Аналітичний метод полягає в тому, що розв’язування рівнянь з абсолютною величиною зводиться до розв’язування відповідних сукупностей рівнянь або мішаних систем рівнянь і нерівностей, що не містять невідомих і функцій під знаком абсолютної величини. Є різні види рівнянь з абсолютною величиною, розглянемо деякі з них.

Найпростішими рівняннями з абсолютною величиною з одним невідомим є рівняння виду: $|f(x)|=a$ (1), де $f(x)$ – деяка елементарна функція від невідомого x , а a – деяке число. Якщо $a < 0$, то рівняння (1) розв’язків не має. Якщо $a \geq 0$, то, як впливає з означення модуля,

рівняння (1) еквівалентне сукупності рівнянь $\begin{cases} f(x) = a, \\ f(x) = -a \end{cases}$, (2). Отже,

його розв’язування зводиться до розв’язування цієї сукупності рівнянь.

Рівняння виду $|f(x)| = \varphi(x)$, (3) де $f(x)$ та $\varphi(x)$ – деякі функції від невідомого x , рівносильне сукупності мішаних систем

$$\left[\begin{cases} f(x) = \varphi(x) \\ \varphi(x) \geq 0 \end{cases} \right. \text{, а також сукупності} \left[\begin{cases} f(x) = \varphi(x) \\ \varphi(x) \geq 0 \end{cases} \right. \left[\begin{cases} f(x) = -\varphi(x) \\ \varphi(x) \geq 0 \end{cases} \right. \left[\begin{cases} f(x) = -\varphi(x) \\ \varphi(x) < 0 \end{cases} \right.$$

Ще одним методом розв’язування рівнянь з модулями є графічний. Суть якого полягає в наступному: слід побудувати графіки функцій, які входять до обох частин рівняння. Якщо побудовані графіки перетнуться, то коренями рівняння будуть точки перетину цих графіків функцій. А якщо графіки не перетнуться, то можна зробити висновок, що рівняння розв’язків не має.

Висновки. Для розв'язування рівнянь та нерівностей з модулем слід використовувати графічний та аналітичний способи в залежності від умов конкретної задачі. Завдання такого типу можна рекомендувати для використання на факультативних заняттях.

Джерела та література

1. Завало С. Т. Рівняння і нерівності: посібник. Київ: Рад. шк., 1973. 384 с.
2. Модуль в рівняннях, нерівностях та графіках функцій. *Метод. вісн. для вчителів математики*/упоряд. М. Присяжнюк. Івано-Франківськ, 2018. С. 62.
URL: <https://www.osvita.if.ua/data/pages/108/3f2d6f92d30f8d2cf396199a63863d19.pdf>

Назар Б. А., Болібрух Н. А., Денис І. А. –
студенти II курсу факультету інформаційних
технологій і математики
ВНУ імені Лесі Українки

Інформатика в медицині

Постановка проблеми. Хвороби та недуги завжди присутні в нашому житті та, на жаль, їх побороти назавжди людство поки що не в силі. Постійно повинно бути багато досвідчених лікарів, щоб встигати лікувати та контролювати стан усіх пацієнтів. Це зумовило створення спеціальних розумних програм та систем для допомоги лікарям: це забезпечить безпеку хворим у будь-який час, правильність ставлення діагнозів та збереже час медикам. Особливо зараз, під час пандемії коронавірусу, коли хворих є дуже багато, ця тема набуває ще більшого значення.

Саме тому, дослідження цієї теми є важливою складовою сучасного та подальшого життя.

Мета дослідження: розглянути досягнення, якість та ефективність розвитку інформаційних технологій у сфері медицини для покращення процесу лікування.

Результати дослідження. Комп'ютерні засоби зараз розглядаються як невід'ємна частина багатьох діагностичних засобів. Основні види використання комп'ютерів у медицині включають інформаційну систему лікарень, аналіз даних у медицині, лабораторію медичної

візуалізації, комп'ютерне прийняття медичних рішень, догляд за важкохворими пацієнтами, комп'ютерну терапію тощо.

Медична інформатика – дисципліна, яка швидко розвивається. Завдяки ній, можна організувати та керувати інформацією для підтримки догляду за пацієнтами та біомедичних досліджень за допомогою розвитку комп'ютерних та інформаційних мереж. Комп'ютеризована інформаційна система лікарні забезпечує лікарям легкий доступ до цінної інформації щодо догляду за пацієнтами. Інформаційна система лікарні зазвичай охоплює такі сфери, як реєстрація, прийом, передача, виписки, виставлення рахунків, медична карта, індекс, палати, планування операційної, магазини, інвентар, аптека, дієта, CSSD, біомедичне обслуговування, нарахування заробітної плати, рахунки тощо.

На сьогоднішній день кілька постачальників програмного забезпечення розробили лікарняні системи, що стосуються управління лікарнями. Зазвичай адміністратори лікарень вважають за краще купувати готовий пакет і налаштовувати його відповідно до своїх потреб.

У медичних дослідженнях збирається велика кількість даних. Ці дані необхідно збирати, аналізувати та інтерпретувати. Для цього необхідно застосувати певні статистичні методи, зокрема обчислення стандартного відхилення, стандартної помилки, застосування тестів статистичної значущості. Статистичні методи забирають багато часу. За допомогою комп'ютера за дуже короткий час можна виконати велику кількість статистичних розрахунків.

Доступно кілька якісних статистичних пакетів, які дозволяють використовувати набагато більше методів, такі як:

- біомедичний комп'ютерний пакет (BMD): перший розроблений пакет, який надає стандартний набір передових статистичних програм;

- статистичний пакет для соціальних наук (SPSS): доступно багато статистичних параметрів, які варіюються від простої статистики до багатоваріантного аналізу;

- Genstat: потужний пакет із особливим акцентом на аналізі дисперсій;

- Epi-Info: пакет розроблено ВООЗ для епідеміологічних досліджень. Цей пакет має текстові можливості, аналіз даних та графічні

можливості. Аналіз даних дуже простий і відповідає потребам більшості дослідників. Програма не захищена авторським правом, виготовлення копій дозволено.

Дуже ефективно комп'ютерні технології застосовуються і у лабораторних дослідженнях. Основне завдання клінічної лабораторії – отримати точні результати за короткий час. Лабораторний аналіз включає біохімічний аналіз крові, фотометрію, мікробіологію тощо.

Комп'ютерні технології дозволяють лікарям спланувати режим дозування для пацієнта, вибравши цільову максимальну загальну концентрацію препарату в організмі.

Ще одним важливим елементом лікування є прийняття клінічних рішень, і у цьому медикам знову допомагає комп'ютер. Система «Комп'ютерне прийняття рішень» (CMD) призначена для підтримки лікарів, доповнюючи їхні природні здібності робити висновки з величезною пам'яттю, надійністю та можливостями обробки комп'ютера.

Протягом останнього десятиліття комп'ютери широко використовувалися для створення зображень високої роздільної здатності. Для створення таких зображень у КТ, МРТ, ультразвуку та гамма-камерах потрібне спеціальне обладнання та програмне забезпечення. Ці робочі станції можна інтегрувати в головну інформаційну систему лікарні. Використовуються тривимірні зображення анатомії живої людини.

Висновки. Отже, інформаційні технології мають значний вплив на сферу медицини. Завдяки розвитку комп'ютерних технологій процес лікування стає простішим та кращим. Ми зрозуміли, що програмісти та фахівці ІТ не покладають рук і щоденно стараються вдосконалити шляхи інформаційної допомоги людям. Особливо поширені такі розробки у США, Німеччині, Великій Британії. Сподіваємось, українські фахівці ІТ-сфери очолять цей список країн-лідерів найближчим часом.

Джерела та література

1. Brown R. A., Swanson B. J. Medical Statistics on Micro Computers. *Plymouth. Latimer Trend and Company Limited*. 1992. № 6–7. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1371706/>
2. Young D. W. Clinical computing systems: their slow introduction. *Postgrad Med. J.* 1990. № 66. P. 333–335. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2426835/>

Назарук А. Б. – студентка II курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;

Приймак А. О. – студентка III курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;

Макарчук А. В. – студент V курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки

Задачі на складання рівнянь та методи їх розв'язання

Постановка проблеми Впродовж усього шкільного курсу математики учні вивчають задачі на складання рівнянь. Легше розв'язувати математичне рівняння, коли дано всі числа, на відміну від текстової задачі, коли починаєш самотійно складати рівняння. Навіть в учнів, які добре розуміють математичні поняття та дії, виникають труднощі. Вміння розв'язувати рівняння необхідне для того, щоб вирішувати завдання з математики, фізики, економіки та інших предметів, а також ці знання знадобляться в повсякденному житті.

Мета дослідження: розглянути окремі методи розв'язання задач на складання рівнянь. Навести декілька прикладів та ознайомитись з алгоритмом розв'язання таких задач.

Результати дослідження. За допомогою текстових задач розкривається сенс арифметичних дій над числами та властивості цих дій, а також для засвоєння теоретичних знань під час розв'язання практичних задач [2].

Розглянемо деякі види задач і методи їх розв'язання.

Задача на відсотки. Візьмемо приклад, коли потрібно знайти відсоток від відсотка. Якщо величина A_0 змінюється перший раз на $p_1\%$, другий – на $p_2\%$,..., а останній на $p_k\%$, то остаточне значення цієї величини обчислюють за формулою:

$$A_k = A_0 \left(1 + \frac{p_1}{100}\right) \left(1 + \frac{p_2}{100}\right) \cdots \left(1 + \frac{p_k}{100}\right).$$

Цю формула також називають формулою складних відсотків [1, 6].

Приклад: Зарплата певної категорії службовців підвищувалася двічі, причому підвищення вдруге було вдвічі більше, ніж уперше. Визначити, на скільки відсотків підвищувалася зарплата щоразу,

якщо до першого підвищення вона становила 7000 грн, а після другого підвищення – 9240 грн.

1. Нехай уперше зарплата підвищилася на $x\%$; тоді на другий раз вона підвищилася на $2x\%$. Якщо до першого підвищення зарплатня становила 7000 грн, то після першого підвищення вона збільшилася на $7000 \cdot \frac{x}{100}$ і стала рівною:

$$\left(7000 + 7000 \cdot \frac{x}{100}\right) = 7000 \left(1 + \frac{x}{100}\right).$$

2. До другого підвищення зарплата становила $7000 \left(1 + \frac{x}{100}\right)$ грн, а після другого підвищення вона збільшилася на $7000 \left(1 + \frac{x}{100}\right) \cdot \frac{2x}{100}$ грн і стала рівною:

$$\left[7000 \left(1 + \frac{x}{100}\right) + 7000 \left(1 + \frac{x}{100}\right) \cdot \frac{2x}{100}\right].$$

3. Згідно з умовою, після другого підвищення зарплата становила 9240 грн, звідки отримуємо рівняння:

$$7000 \left(1 + \frac{x}{100}\right) + 7000 \left(1 + \frac{x}{100}\right) \cdot \frac{2x}{100} = 9240,$$

$$25 \left(1 + \frac{x}{100}\right) \left(1 + \frac{x}{50}\right) = 33.$$

4. Знаходимо корені рівняння: $x_1 = 10$ і $x_2 = -160$

5. Оскільки відсотки не можуть бути негативними, умову задачі задовольняє $x = 10$

6. Відповідь: перший раз – на 10 %, а другий – на 20 % [1, 8–9].

Задача на рух. Основними компонентами задачі є: пройдений шлях (s); швидкість (v); час (t). Залежність між цими величинами виражається відомими формулами:

$$s = vt, \quad v = \frac{s}{t}, \quad t = \frac{s}{v}.$$

Ці величини повинні бути задані в одній системі одиниць. Наприклад, якщо шлях вимірюється в кілометрах, а час – у годинах, швидкість повинна вимірюватися в кілометрах на годину [1, 64].

Приклад. Велосипедист проїжджає 5 км за такий самий час, за який пішохід проходить 2 км. Знайти цей час, якщо швидкість велосипедиста на 6 км/год більше швидкості пішохода. Визначити також швидкості пішохода та велосипедиста.

I спосіб. Шуканий час (у годинах) позначимо через t . Тоді, згідно з формулою $v = \frac{s}{t}$, швидкість велосипедиста дорівнює $\frac{5}{t}$ км/год, а швидкість пішохода дорівнює $\frac{2}{t}$ км/год.

З умови задачі випливає рівняння

$$\frac{5}{t} - \frac{2}{t} = 6.$$

Звідси $t = 0,5$ тобто швидкість пішохода 4 км/год, а велосипедиста – 10 км/год.

Відповідь: 0,5 год; 4 км/год; 10 км/год.

II спосіб. Позначимо через v (км/год) швидкість пішохода. Тоді швидкість велосипедиста становитиме $(v + 6)$ км/год.

Згідно з формулою $t = \frac{s}{v}$, шуканий час можна виразити:

$$t = \frac{5}{v + 6} = \frac{2}{v}.$$

Із цих рівнянь знайдемо $v = 4$, $t = 0,5$ [1, 65–66].

Висновки. В результаті дослідження опрацьовано задачі на складання рівнянь та методи їх розв'язку. Наведено приклади, а саме задача на рух, розв'язана двома способами та задача на відсотки з покроковими діями.

Джерела та література

1. Крамор В. С. Задачи на составление уравнений и методы их решения. 2009. 256 с.
2. Ткаченко О. Д. Розв'язування прикладних задач методом рівнянь в основній школі. URL: <https://naurok.com.ua/rozv-yazuvannya-prikladnih-zadach-metodom-rivnyan-v-osnovniy-shkoli-38419.html>

Невірець О. С., Оласюк О. І. – студентки
II курсу факультету інформаційних технологій
та математики ВНУ імені Лесі Українки;
Бартків О. С. – к. пед. н., доцент кафедри
загальної педагогіки та дошкільної освіти
ВНУ імені Лесі України

Інтерактивні методи викладання математики

Постановка проблеми. Модернізація освітнього процесу на сучасному етапі сприяє формуванню та розвитку творчої особистості,

спроможної повноцінно реалізуватись в житті. Одним із кроків підвищення ефективності заняття математики є впровадження разом з традиційними методами навчання інтерактивних технологій навчання. Ефективними вважаються заняття з використанням інтерактивних технологій навчання, які активізують особистісно-зорієнтованого процес і унеможливають домінування одного учасника над іншими [1, 7]. У Концепції НУШ наголошено на важливості використання інтерактивних методів навчання, оскільки їх застосування сприяє розвитку критичного мислення, ключових компетентностей учнів [4, 2].

Проблеми інтерактивного навчання є в полі зору таких науковців, як Л. Бевзенко, Ю. Ємельянов, С. Кашлев, В. Мельник, О. Пометун, А. Ситніков. Інтерактивні методи навчання на уроках математики вивчали А. Павленко, Н. Тарасенкова, Я. Цивенко та ін. Глибшого вивчення потребують питання використання інтерактивних методів на уроках математики, що і є **метою** нашого дослідження.

Результати дослідження. Аналіз педагогічної літератури (А. Панченков, О. Пометун, Т. Ремех) засвідчує, що інтерактивне навчання – це діалогове навчання, яке заперечує домінування як однієї людини, що виступає, так і однієї думки над іншою [2, 28]. Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що освітній процес відбувається за умови постійної активної взаємодії всіх учнів, яка базується на засадах співпраці, взаємонавчання та паритетності. Учитель і учень за такого навчання – рівноправні, рівнозначні його суб'єкти.

Результати вивчення педагогічних поглядів учених (Л. Пироженко, О. Пометун та ін.) дозволяють констатувати, що інтерактивні методи впливають на підвищення ефективності вивчення математики, а саме: спонукають школярів до аналізу, узагальнення, критичного мислення, самостійно прийняття рішень; роблять освітній процес більш цікавим, різноманітним, ефективним та демократичним [1, 7].

Якщо говорити про шкільну математичну освіту, то вона має бути орієнтована на розвиток предметного мислення, яке передбачає здатність створювати математичні структури, уміння аналізувати їх властивості, експериментувати, доводити теореми, аргументувати аксіоми тощо [1, 18–19].

У процесі занять з математики та позакласних заходів використовуються різні види інтерактивних методів. Наведемо фрагменти застосування інтерактивних методів навчання на уроках математики в 5 класі під час вивчення теми «Десяткові дробі» [1, 29]. Засвоєння

знань про десяткові дроби починається з повторення теми «Звичайні дроби». У контексті цього цікавим є інтерактивний метод «Мікрофон», за допомогою якого можна визначити рівень засвоєння школярами знань із попередньої теми. Цей метод дає змогу оцінити рівень знань учнів з попередньої теми, виявити здатності школярів висловити власну думку на поставлене запитання, аргументувати та доводити її.

У процесі вивчення цієї теми доцільно буде використати метод сторелінг у (пояснення нової інформації про звичайні та десяткові дроби відбувається за допомогою захоплюючих емоційних історій) з поєднанням прийому бесіди, під час якого учитель, пояснюючи нову тему, одночасно комунікує з учнями, залучаючи їх до продовження цікавої історії або до формулювання її висновку.

Ще одним з інтерактивним методів навчання, який доцільно використовувати в процесі вивчення цієї теми є метод гри. Наприклад, за допомогою гри «Змагання команд», у школярі закріплюють сформовані компетентності про десяткові дроби, їх перетворення у прості, виконуючи різноманітні завдання на швидкість, логіку; розв'язують математичні ребуси та задачі (рис. 1).

$$\begin{aligned}0,75 &= \frac{0,75}{1} = \frac{7,5}{10} = \frac{75}{100}; \\1,33 &= \frac{1,33}{1} = \frac{13,3}{10} = \frac{133}{100}; \\-7,41 &= \frac{-7,41}{1} = \frac{-74,1}{10} = \frac{-741}{100}.\end{aligned}$$

Рис. 1. Перетворення десяткових дробів у звичайні

Ігри такого типу розвивають в учнів пізнавальні та творчі здібності, виховують інтерес до вивчення нових тем з математики.

Висновки. Отже, застосування інтерактивних методів на уроках математики є важливою складовою організації освітнього процесу в школі. Використання інтерактивних методів на уроках математики сприяє підвищенню ефективності засвоєння знань, роблять навчання більш цікавим та різноманітним.

Джерела та література

1. Інтерактивні методи на уроках математики в 5 класі. 2021. URL: <https://naurok.com.ua/interaktivni-metodi-navchannya-na-urokah-matematiki-34747.html>

2. Інтерактивні технології навчання: теорія, досвід: метод. посіб./авт.-уклад.: О. Пометун, Л. Пироженко. Київ: А.П.Н., 2002. 136 с.
3. Навчання в дії: як організувати підготовку вчителів до застосування інтерактивних технологій навчання: метод. посіб./А. Панченков, О. Пометун, Т. Ремех. Київ: А.П.Н., 2014. 72 с.
4. Хворостовська К. С. Використання інтерактивних методів на уроках в НУШ. 2021. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-na-temu-vikoristannya-interaktivnih-metodiv-navchannya-v-nush-153336.html>

Огороднік М. О. – студентка III курсу
факультету інформаційних і прикладних
технологій ДонНУ імені Василя Стуса;
Зелінська О. В. – к. т. н., доцент кафедри
інформаційних технологій
ДонНУ імені Василя Стуса

Збереження інформації під час військового стану

У реальному світі різноманітні події, процеси, люди, предмети зв'язані з формуванням, передаванням, опрацюванням і споживанням інформації. Інформація – це відомості, які є об'єктом збирання, реєстрації, збереження, передавання і перетворення. Питання зберігання даних є актуальним і важливим, а особливо під час незвичайних ситуацій.

У зв'язку з повномасштабним вторгненням військ росії в Україні, в нашій державі було введено військовий стан. Під час захоплень окремих територій Луганської, Донецької, Чернігівської, Сумської, Херсонської, Запорізької та Харківської областей росіяни здійснюють злочини не лише проти військових і цивільного населення, а також знищують багато інформації, що накопичувалася роками.

Головним управлінням розвідки Міноборони України (ГУР) зафіксовано ситуації вилучення шкільних підручників історії України, наукової та популярної історичної літератури. У першу чергу знищують видання із згадуванням прізвищ Бандери, Петлюри, Мазепи, Шухевича та Чорновіла. У містах Кременна, Рубіжне (Луганська область) та Городня (Чернігівська область) відомі випадки вилучення книжки Вахтанга Кіпіані «Справа Василя Стуса».

Однією з найбільших втрат цінної інформації є знищення російськими загарбниками архівного підрозділу на Чернігівщині. Саме тут зберігалися документи, які стосуються репресій проти українців за часів СРСР. Про це повідомив голова Державної архівної служби України [2].

Аналізуючи різні випадки, ще більш актуальним постає питання збереження інформації під час війни. Зберігання інформації – це комплекс дій, метою яких є захист нагромадженої інформації від втрати, зіпсування, зруйнування, пошкодження.

Багато інформації, що знаходиться у архівах України є лише у фізичному та потребує процесу оцифрування, так як сьогодні це є найкращим способом збереження. Зазвичай, оцифровані документи зберігають як і на хмарних середовищах, так і на фізичних носіях, що мають свої переваги та недоліки.

Найбезпечнішим способом зберігання інформації є використання електронних носіїв, які повинні бути перш за все надійними, а також стійкі до фізичного зносу. Найкращими з них є саме оптичні та магнітні диски, термін придатності яких становить до 100 років. Сучасна технологія інформаційних носіїв розвивається дуже стрімко та пропонує все більш надійні, компактні та доступні засоби збереження інформації.

Розглядаючи це питання з програмної точки зору, найчастіше використовують таке поняття як сховище даних. Це сукупність даних, яка є предметно-орієнтованою, інтегрованою та варіантною в часі. Сховища даних краще пристосовані до зберігання та аналітичного опрацювання великих обсягів даних. Вони мають розвинені засоби інтеграції даних з різних джерел, тому дозволяють працювати як з деталізованою інформацією, так і агрегованою [1].

Інша проблема у зберіганні інформації виникає у зв'язку з постійним захистом. Під захистом інформації розуміють забезпечення неможливості доступу до даних сторонніх осіб, недозволеного чи неправомірного використання, зміни або руйнування інформації. У загальному є декілька напрямків захисту інформації: від випадкових чинників, неправомірних дій користувача, виходу з ладу апаратури, від злочинних дій, що полягають у розкритті конфіденційної інформації та несанкціонованого доступу. Також у контексті воєнного стану можна додати ще захист інформації від ворога.

Існує багато шляхів і методів приховування таємних повідомлень. Найвідоміші з них кодування, криптографія та стенографія. За допомогою криптографії блокують доступ до секретної інформації шляхом шифрування змісту, а метою стенографії є приховування самого факту існування таємного повідомлення [3].

Висновки. Зберігання і захист інформації є важливою процедурою, особливо під час військового стану. Паперові архіви є дуже вразливими, тому є потреба перенесення їх на електронні носії у декількох екземплярах. Ефективними у таких випадках є використання банків та сховищ даних, що допомагають не надавати ворогам жодної можливості повністю знищувати інформацію про нашу державу.

Джерела та література

1. Пасічник В. В. Сховища даних: навч. посіб. Львів: Магнолія 2006. 2008. 496 с.
2. Державна архівна служба України. URL: <https://archives.gov.ua/ua/>
3. Сутність процесу зберігання інформації. URL: https://studopedia.com.ua/%201_127098_sutnist-protsesu-zberigannya-informatsii-zahodi-shchodo-zberigannya-informatsii.html

Огороднік М. О. – студентка III курсу
факультету інформаційних і прикладних
технологій ДонНУ імені Василя Стуса;
Січко Т. В. – к. т. н., доцент кафедри
інформаційних технологій
ДонНУ імені Василя Стуса

Застосування інструментів Microsoft Power BI у сфері HR (human resources)

На сьогодні актуальною є така сфера досліджень як бізнес-аналіз, яка може використовуватись для аналітики діяльності організацій. Спеціалісти цієї сфери досліджують проблеми, формулюють варіанти подальших дій і розробляють бізнес-кейси з висновками та рекомендаціями. Як наслідок, відповідальність за надання консультацій організаціям щодо ефективних дій лежить на бізнес-аналізі, а робота бізнес-аналітиків передувє роботі менеджера проекту [2].

Для здійснення ефективного бізнес-аналізу використовують різні інструменти, одним з яких є Microsoft Power BI.

Microsoft Power BI це один із найпотужніших інструментів бізнес-аналітики, представлених на ринку. Він надає користувачам можливості обміну даними, їх візуалізації та аналізу. Microsoft Power BI є універсальним інструментом. Дані на інформаційних панелях Power BI можна відображати на будь-якому пристрої, а також налаштовувати сповіщення, щоб повідомляти про будь-які зміни. Цей функціонал дозволяє користувачам легко оновлювати інформаційну панель та швидко ділитися даними [1].

Бізнес-аналіз є невід’ємною частиною розвитку будь-якої організації. Складовою будь-якої компанії є відділ HR (human resources), управління трудовими ресурсами. За допомогою інструментів Microsoft Power BI можна здійснювати візуалізацію інформації про працівників та швидко переглядати статистичні дані для подальшого планування.

Для кращого розуміння можливостей було взято готову інформаційну панель (dashboard) з офіційного сайту Microsoft, на якій відображено демографічні статистичні дані працівників організації (рис. 1) [3].

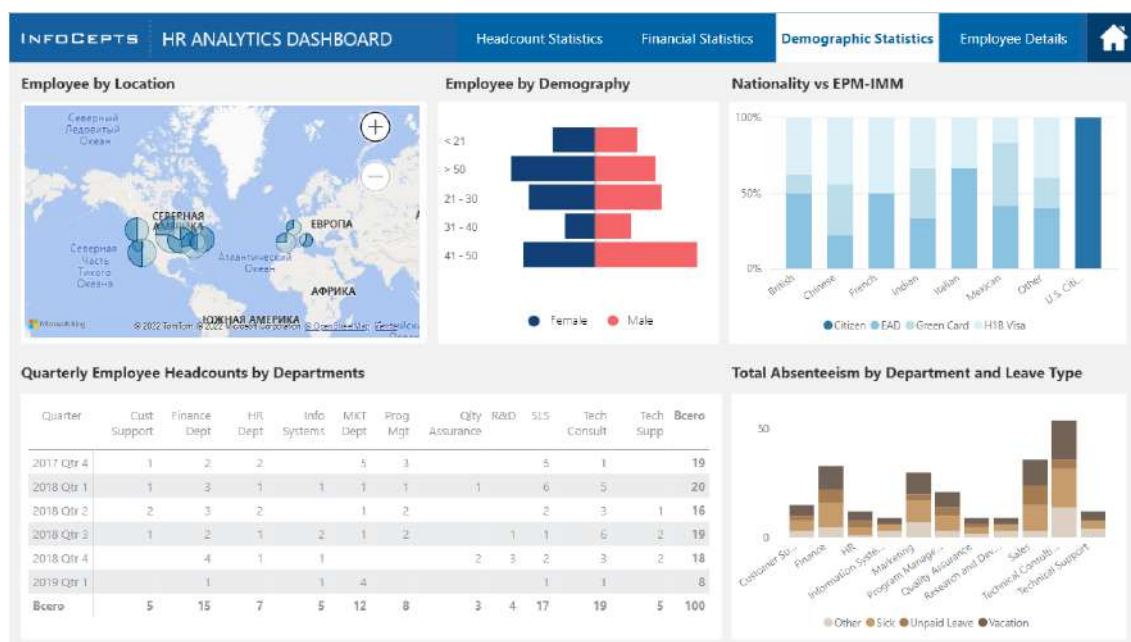

Рис. 1. Інформаційна панель візуалізації демографічних статистичних даних
* Джерело: <https://community.powerbi.com>

На панелі рисунка 1 відображається інформація про місце проживання працівників компанії, стать та вік, приналежність до національності, щоквартальна чисельність працівників за підрозділами, відсутність працівників за видами відпусток за підрозділах.

Під час аналізу даних можна використовувати різні види візуалізацій: картограму, гістограму з накопиченнями, стовпчасту діаграму з накопиченнями, таблицю. Усі візуалізації є інтерактивними, при активізації однієї чи декількох областей, усі інші елементи візуалізації змінюють вигляд відповідно (рис. 2).

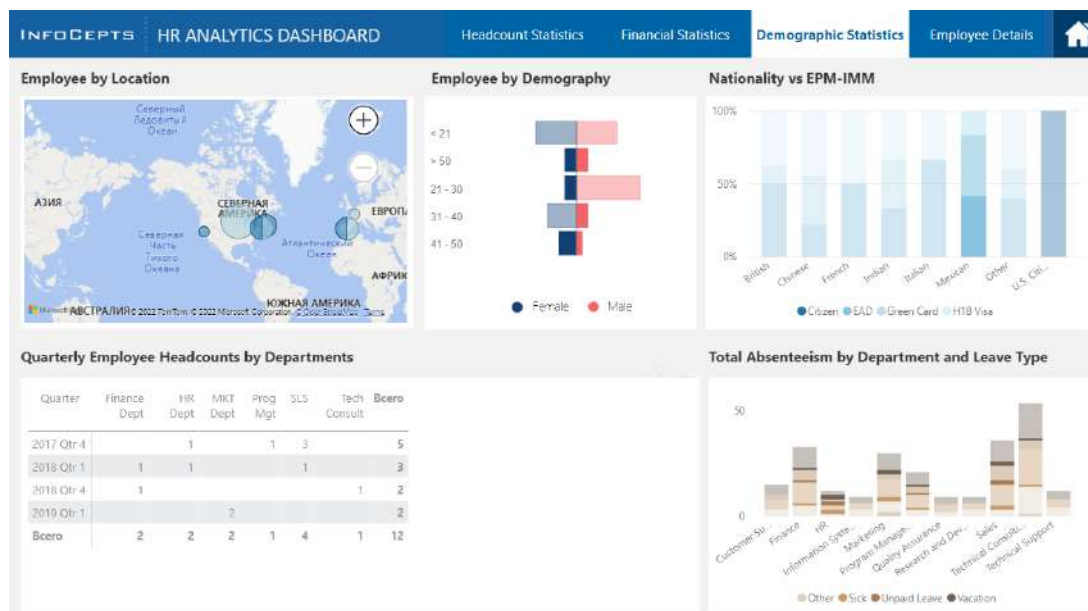

Рис. 2. Інформаційна панель при виборі національності «Mexican»

Аналізуючи розглянуті інформаційні панелі приходимо до висновку, що зі 100 робітників у компанії працює 12 людей з національністю мексиканець, більше половини з них – це жінки. Переважна більшість проживає у Північній Америці, а також в Європі.

Під час роботи в Microsoft Power BI можна обирати різні опції, поєднувати їх між собою і далі здійснювати аналіз даних на результаті відображення візуалізацій.

Висновки. Інструмент бізнес-аналізу Microsoft Power BI має широкий функціонал та дозволяє здійснювати обробку та аналіз даних у будь-якій сфері чи підрозділі великих та малих організацій. На основі отриманих результатів можна здійснювати подальше планування розвитку у бізнесі.

Джерела та література

1. Powel B. Mastering Microsoft Power BI. Expert techniques for effective data analytics and business intelligence. *Packt Publishing Ltd.* 2018. 126 p.
2. Cadle J., Paul D., Turner P. Business analysis techniques. *BCS, The Chartered Institute.* 2010. 260 p.
3. Інформаційна панель Power BI HR Analytics (dashboard). URL: <https://community.powerbi.com/t5/Data-Stories-Gallery/HR-Analytics-Dashboard-Power-BI/m-p/1975232>

Оксентюк Ю. В. – студентка II курсу
факультету інформаційних технологій
та математики ВНУ імені Лесі Українки

Асимптотичні розклади функцій

Постановка проблеми. Розклади за асимптотичними послідовностями широко використовували ще у XVIII ст., зокрема, Л. Ейлер. На початку XIX ст. Н. Абель, О. Л. Коші зробили спробу поставити математичний аналіз на стійке підґрунтя. Одним із результатів цього стала повна заборона використання розбіжних рядів, хоча цей крок супроводжувався деяким опором. Протягом наступної половини сторіччя не було жодної спроби реабілітувати використання розбіжних рядів. Двома вимогами до загальної теорії були:

- можливість застосування до широкого класу відомих рядів;
- допустимість елементарних операцій над ними, включаючи додавання, множення на число, інтегрування, диференціювання, зворотність.

Залишкові члени мали бути обмеженими за абсолютною величиною модулем першого відкинутого доданку. Але врешті-решт ці вимоги задовольнило введене 1886 р. Анрі Пуанкаре поняття «асимптотичний розклад». Теорія Пуанкаре охоплює широкий клас часто використовуваних розбіжних рядів і всі елементарні операції у ній допустимі (за деякими обмеженнями у випадку диференціювання) [1].

Мета дослідження: дати означення поняття асимптотичного розкладу, розглянути деякі властивості та приклади асимптотичних розкладів.

Результати дослідження.

Означення 1. Якщо існує стала $A > 0$, така що $|f| \leq A|\varphi|$ для всіх $x \in R$, то пишуть $f(x) = O(\varphi(x))$. Якщо існує така стала $A > 0$ і окіл U точки x_0 , що $|f| \leq A|\varphi|$ для $\forall x \in U \cap R$, то пишуть $f(x) = O(\varphi(x))$ при $x \rightarrow x_0$.

За умови існування границі при $x \rightarrow x_0$ відношення $\frac{|f(x)|}{|\varphi(x)|}$, означення можна сформулювати так: Кажуть, що $f(x) = O(\varphi(x))$ при $x \rightarrow x_0$, якщо $\lim_{x \rightarrow x_0} \frac{|f(x)|}{|\varphi(x)|} = A$.

Приклади: $x^2 = O(x)$ ($x \rightarrow 0$); $\sin x = O(1)$ ($-\infty < x < \infty$).

Означення 2. Пишуть, що $f(x) = o(\varphi(x))$ при $x \rightarrow x_0$, якщо для довільного $\varepsilon > 0$ існує окіл U_ε точки x_0 , що $|f| \leq \varepsilon|\varphi|$ для всіх $x \in$

$U_\varepsilon \cap R$. Іншими словами $f(x) = o(\varphi(x))$ при $x \rightarrow x_0$, якщо $\lim_{x \rightarrow x_0} \frac{f(x)}{\varphi(x)} = 0$.

Приклади: $\cos x = 1 + o(x)$ ($x \rightarrow 0$); $e^{o(x)} = 1 + o(x)$ ($x \rightarrow 0$).

Позначимо через R множину значень змінної x , а через x_0 деяку граничну точку R (яка може R і не належати). $\varphi(x), \psi(x) \dots$ позначають функції від x , визначені на множині R , що приймають дійсні чи комплексні значення; $f(x), g(x) \dots$ – функції від x , визначені в R , що приймають числові значення; a, b, c, \dots – сталі.

Означення 3. Послідовність функцій $\{\varphi_n\}$ називається асимптотичною послідовністю при $x \rightarrow x_0$ в R , якщо для всіх n функції φ_n визначені в R і $\varphi_{n+1} = o(\varphi_n)$ при $x \rightarrow x_0$ в R .

Означення 4. Формальний ряд $\sum a_n \varphi_n(x)$ називається асимптотичним розкладом функції $f(x)$ при $x \rightarrow x_0$ до N -го члена включно, якщо:

$$f(x) = \sum_{n=1}^N a_n \varphi_n(x) + o(\varphi_N) \text{ при } x \rightarrow x_0 \quad (1)$$

Асимптотичний розклад може як збігатись, так і розбігатись.

Якщо $\sum a_n \varphi_n(x)$ є асимптотичним розкладом до N -го члена функції $f(x)$, то той самий формальний ряд є асимптотичним розкладом цієї функції і до M -го члена, $M < N$. Таким чином, маємо більш точний результат:

$$f(x) = \sum_{n=1}^M a_n \varphi_n(x) + O(\varphi_{M+1}), x \rightarrow x_0, M = 1, \dots, N - t, \quad (2)$$

що є безпосередньо наслідком співвідношення (1).

Найпростіші асимптотичні розклади – це збіжні степеневі ряди. Якщо асимптотичний розклад існує, то він єдиний, і коефіцієнти розкладу визначають за формулою

$$a_m = \lim_{x \rightarrow x_0} \{[f(x) - \sum_{n=1}^{m-1} a_n \varphi_n(x)] / \varphi_m(x)\}, m = 1, \dots, N. \quad (3)$$

З іншого боку, одна і та ж функція може мати асимптотичні розклади за двома різними асимптотичними послідовностями, причому ці послідовності можуть не бути еквівалентними.

Приклади:

$$\frac{1}{1+x} \sim \sum (-1)^{n-1} x^{-n}, x \rightarrow \infty$$

$$\frac{1}{1+x} \sim \sum (x-1)^{-2n}, x \rightarrow \infty$$

$$\frac{1}{1+x} \sim \sum (-1)^{n-1} (x^2 - x + 1) x^{-3n}, x \rightarrow \infty$$

В даному прикладі всі три розклади є збіжними рядами, коли $|x| > 1$. Часто буває, що деякі асимптотичні розклади функції розбігаються, в той час, коли інші збігаються.

Асимптотичні розклади можна додавати, віднімати, множити на константу, інтегрувати та, у деяких випадках, диференціювати. Досить простим та ефективним методом отримання асимптотичного розкладу функції, заданої у вигляді визначеного інтеграла, є метод інтегрування частинами. Члени асимптотичного ряду знаходять один за одним повторним застосуванням цієї операції. Асимптотичний характер одержаного ряду встановлюється дослідженням залишкового члена, який має вигляд визначеного інтеграла [1; 2].

Висновки. В результаті дослідження було дано визначення поняття асимптотичного розкладу; розглянуто такі властивості:

- для асимптотичного розкладу не має значення збіжність;
- якщо розклад існує, то він єдиний;
- над асимптотичними розкладами можна виконувати елементарні операції (за деякими обмеженнями у випадку диференціювання);
- функція може мати асимптотичні розклади за різними асимптотичними послідовностями, причому ці послідовності можуть не бути еквівалентними.

Джерела та література

1. Єжов С. М., Разумова М. А. Теорія функцій комплексної змінної: навч. посіб. для студ. фізич. спец. ун-тів. Київ: Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2012. 191 с.
2. Эрдейи А. Асимптотические разложения. Москва: ГИФМЛ, 1962. 128 с.

Олексюк М. О. – студент III курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;

Павленко Ю. С. – ст. викл. кафедри комп'ютерних наук та кібербезпеки ВНУ імені Лесі Українки

Розробка Telegram чат-бота електронного розкладу занять ВНУ імені Лесі Українки

Постановка проблеми. Сьогодні месенджери стали невід’ємною складовою життя користувачів Інтернету, об’єднують мільйони людей та використовуються як інструменти спілкування та джерела інформації. З кожним днем месенджери можуть виконувати все більше функцій, які ми виконуємо у браузері, – перегляд новин, погоди та навіть замовлення їжі. Одним із сучасних напрямів роботи месенджерів є використання ботів для надання інформації користувачу за запитом.

Мета дослідження – створити чат-бот месенджера Telegram, який за запитом користувача буде надавати актуальний розклад занять в зручному вигляді.

Результати дослідження. При проектуванні чат-бота Telegram одним із важливих завдань було розділення користувачів на дві групи: студенти та викладачі. Такий розподіл мав на меті забезпечити отримання навчального розкладу студентів і викладачів швидким способом та у зручному вигляді. Студенти отримували розклад занять із назвою дисципліни, видом занять, прізвище викладача та номером аудиторії, а викладачам поверталася така сама інформація, але замість прізвища викладача – назва групи.

В якості інструменту розробки використано Python [1] – мову програмування, яка є простою, інтуїтивно зрозумілою, а також має легку можливість підключення сторонніх бібліотек.

Перша версія бота була влаштована досить просто. Програма надсилала запит на веб сторінку з розкладом занять ВНУ імені Лесі Українки (<http://194.44.187.20/cgi-bin/timetable.cgi?n=700>) та отримувала відповідь у форматі html. Тоді за допомогою сторонньої бібліотеки Beautiful Soup [2] відбувався парсинг цієї відповіді, пошук потрібної інформації та збір її у результуюче повідомлення, яке і надсилалось користувачу. Такий спосіб має право на існування, але він неправильний з точки зору продуктивності. Це спричинило ряд проблем. Наприклад, бот переставав працювати, якщо сервер не відповідав на запити з певних причин. При перезапуску бота користувачу потрібно було знову вводити дані для пошуку.

Згодом було прийняте рішення про модернізацію програмного продукту та вирішення всіх відомих проблем, які з’явилися у першій версії. На етапі пошуку технічних рішень для виконання поставлених завдань було знайдено API для роботи з розкладом «ПС-Розклад-

експорт» [3]. Це допомогло отримувати більше інформації у кращому варіанті для роботи програми. Також було вирішено використовувати іншу бібліотеку для роботи з Telegram, а саме Aiogram [4]. Ця бібліотека підтримує асинхронність, що дає змогу боту набагато швидше обробляти більше запитів одночасно. Наступним рішенням було підключення бази даних Postgres SQL [5]. У цій базі зберігається інформація, яку вводив користувач для пошуку, а також сам розклад занять на поточний та наступний тиждень. Завдяки цьому бот може видавати інформацію, навіть коли основний сайт з розкладом недоступний.

Об'єднавши всі ці елементи в програмному коді, стався реліз 2-ї версії бота. В цій версії була покращена подача інформації користувачеві, створена спрощена процедура знаходження відповідної інформації про групи або викладача, усунуто проблеми, знайдені у 1 версії, додані додаткові команди для отримання детальної інформації, створені команди для адміністрування бота та перегляду статистики використання.

Висновки. Чат-бот Telegram «Розклад VNU» з допомогою зручної навігаційної панелі надає користувачеві актуальну інформацію про розклад занять ВНУ імені Лесі Українки за введеними від користувача даними (прізвище викладача або назва групи), забезпечує отримання розкладу на вказану дату, можливість обрати розклад на день тижня, а також зміну активного тижня.

Сьогодні актуальною є друга версія чат-боту Telegram «Розклад VNU», яка інтегрує в собі інформацію про навчальний розклад студентів та викладачів ВНУ імені Лесі Українки. Перша версія була створена в рамках курсової роботи та модифікована і доповнена. Станом на 17 квітня 2022 р. чат-ботом «Розклад VNU» всього користувались 1853 користувачі, серед них пошук розкладу для викладачів – 168.

Джерела та література

1. Путівник мовою програмування Python. URL: <https://pythonguide.rozh2sch.org.ua/>
2. Beautiful Soup Documentation – Beautiful Soup 4.4.0 documentation. URL: <https://beautiful-soup-4.readthedocs.io/en/latest/>
3. URL: http://194.44.187.20/cgi-bin/timetable_export.cgi
4. Welcome to aiogram's documentation! – aiogram 2.20 documentation. URL: <https://docs.aiogram.dev/en/latest/>

5. PostgreSQL: The world's most advanced open source database. URL: <https://www.postgresql.org/>

Оленюк М. М. – студентка V курсу
факультету інформаційних систем і
математики ВНУ імені Лесі Українки;
Мекуш О. Г. – к. фіз.-мат. н., доцент,
завідувач кафедри математичного аналізу
та статистики ВНУ імені Лесі Українки

Застосування математичних сервісів для знаходження похідної

Постановка проблеми. Поняття похідної є одним із ключових понять математичного аналізу, а тема «Похідна» займає чільне місце при вивченні даного курсу і на неї виділяється значна кількість навчального навантаження. Вивчення теми «Похідна» є складним процесом, який має практичне застосування в багатьох сферах. Останнім часом у процес математичної освіти, а також у наукові дослідження все частіше та ефективніше впроваджуються такі математичні пакети, як MatLab, Maple, Wolfram Mathematica, PhotoMath, MathCad, які полегшують виконання різноманітних математичних завдань. Для багатьох професіоналів з різних галузей, які займаються інженерією та науковими дослідженнями, математичні пакети надали чудове обчислювальне середовище. Вони звільняють користувача від виконання громіздких, виснажливих обчислень і дозволяють зосередитися безпосередньо на аналізі змодельованого явища.

Метою даного дослідження є порівняння знаходження похідної з допомогою формул диференціювання та за допомогою різних математичних пакетів.

Результати дослідження. Розглянемо приклад обчислення похідної функції за допомогою різних пакетів, звернемо увагу на результат, час виконання, а також на алгоритм і деталі розв'язування даного завдання.

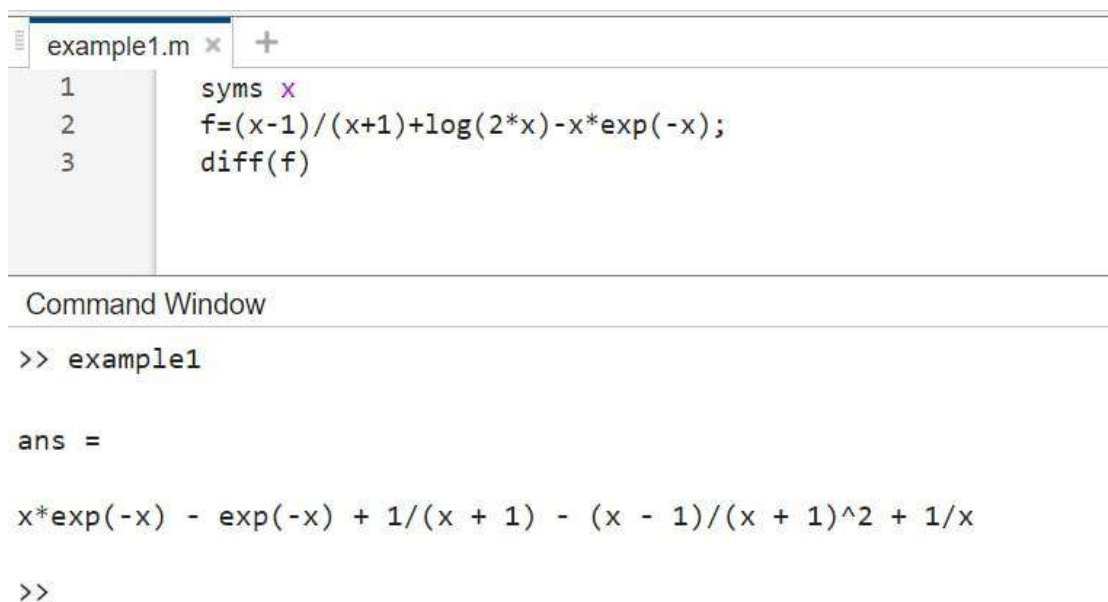
Знайти похідну функції

$$f(x) = \frac{x-1}{x+1} + \ln(2x) - x \cdot e^{-x}.$$

Студент самостійно обраховує так:

$$\begin{aligned} f'(x) &= \left(\frac{x-1}{x+1} \right)' + (\ln(2x))' - (x \cdot e^{-x})' \\ &= \frac{\frac{x-1}{x+1}}{2} + \frac{1}{x} - e^{-x} + x \cdot e^{-x} \\ &= \frac{x^2 + 4x + 1}{x(x+1)^2} - \frac{1}{e^x} + \frac{x}{e^x}. \end{aligned}$$

MatLab обчислює так:


```
example1.m x +
1      syms x
2      f=(x-1)/(x+1)+log(2*x)-x*exp(-x);
3      diff(f)

Command Window

>> example1

ans =

x*exp(-x) - exp(-x) + 1/(x + 1) - (x - 1)/(x + 1)^2 + 1/x

>>
```

Рис. 1. Відповідь MatLab

Відповідь MatLab (час виконання 0,079125 секунди):

$$x \cdot e^{-x} - e^{-x} + \frac{1}{x+1} - \frac{x-1}{(x+1)^2} + \frac{1}{x}.$$

Як бачимо, вираз ще потрібно спростити.

Розглянемо розв'язання даного завдання програмою Wolfram Mathematica:

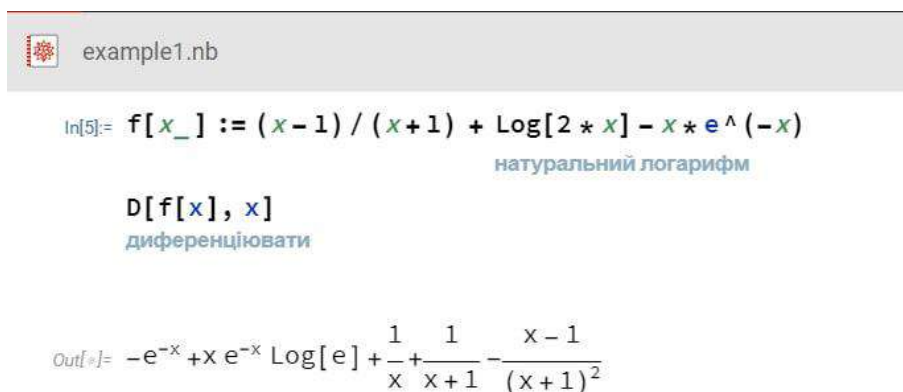

Рис. 2. Відповідь Wolfram Mathematica

Відповідь Wolfram Mathematica (час виконання 0,000138 секунди):

$$-e^{-x} + e^{-x} \cdot x \cdot \ln e + \frac{1}{x} + \frac{1}{1+x} - \frac{x-1}{(1+x)^2}.$$

Розв'язання є правильним, запис відповіді схожий до MatLab, відповідно, також має бути спрощений.

Розв'язання PhotoMath:

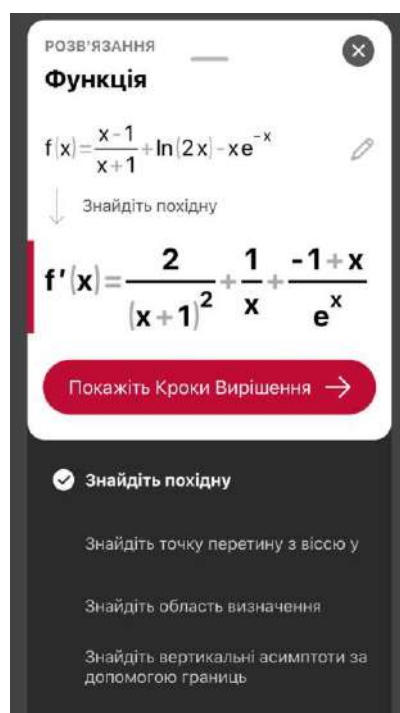

Рис. 3. Відповідь PhotoMath

Відповідь PhotoMath (час виконання 0,06887 секунди):

$$\frac{2}{(x+1)^2} + \frac{1}{x} + \frac{-1+x}{e^x}.$$

Запис відповіді відрізняється від відповідей MatLab та Wolfram Mathematica і є більш спрощеним. На відміну від вище згаданих

математичних сервісів, PhotoMath надає не лише відповідь, а й детальні кроки розв'язання, також описані усі принципи і правила, за допомогою яких здійснювалось розв'язання. Це велика перевага для самостійного навчання.

Порівнюючи час обчислень трьох математичних програм, Wolfram Mathematica робить це швидше, а PhotoMath - повільніше. На відміну від цього, PhotoMath надає додаткову інформацію щодо кроків вирішення.

Висновки. Підсумовуючи проведене дослідження, можна констатувати, що кожен з розглянутих математичних сервісів підходить для подання правильного результату диференціювання функцій. Можна сказати, що до сучасних математичних засобів слід ставитися не лише як до електронних підручників наступного покоління, а й як до систем самостійного навчання.

Джерела та література

1. Воробйов Є. М. Введення в систему Mathematica. Москва: Фінанси та статистика, 1998. 262 с.
2. Використання математичного пакета MATLAB для розв'язування прикладних задач: навч. посіб./Б. П. Довгий, Є. С. Вакал, Ю. Є. Вакал, А. В. Попов. Київ: Фітосоціоцентр, 2012. 78 с.
3. Довгий Б. П. Використання математичних пакетів для розв'язування прикладних задач: навч. посіб. для студ. мех.-матем. ф-тів. Київ, 2009. 48 с.

Омельченко Р. С. – студент III курсу факультету математики, природничих наук та технологій Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка;

Соменко Д. В. – к. пед. н., ст. викл. кафедри теорії та методики технологічної підготовки, охорони праці та безпеки життєдіяльності Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Апаратний моніторинг параметрів персонального комп'ютера

Постановка проблеми. Апаратний моніторинг необхідний не лише у разі нормальної роботи комп'ютера, це також важливо у процесі підвищення швидкодії компонентів комп'ютера під час експлуатації їх у форсованому режимі роботи (оверклокінг). Цей режим передбачає зміну деяких важливих характеристик для досягнення максимальної швидкості системи. У такому випадку збільшується швидкість роботи окремих апаратних компонентів, що призводить до «системного стресу»: підвищення температури та напруги різних пристроїв. Щоб система продовжувала функціонувати, потрібно знати всі її критичні параметри. Для уникнення такої проблеми добре мати апарат, який буде оснащений інтерактивним інтерфейсом користувача та буде відслідковувати процеси комп'ютера в режимі реального часу. Прикладом такого пристрою може виступати апаратно-обчислювальна платформа із зовнішнім екраном, на який виводяться поточні параметри апаратних компонентів ПК, вона буде збирати і відправляти різні системні дані у поточний момент часу та виводити їх на дисплей для зручності аналізу і моніторингу даних.

Мета дослідження – проаналізувати технології апаратного моніторингу персонального комп'ютера і, використовуючи їх, створити пристрій для апаратного моніторингу параметрів персонального комп'ютера.

Результати дослідження. Загальна концепція моніторингу така: аналогова сигнатура знімається з датчиків та передається на

мікросхему моніторингу установки. У класичній збірці ПК присутній широкий ряд датчиків: датчики температури, тахометричні датчики та вольт-амперні системи аналізу. Як датчики температури можуть виступати термістори, термодіоди, термотранзистори. Залежно від контрольованого вузла системи (процесор, мости, жорсткий диск, графічний чіп і т. д.), а також датчиків, що використовуються, порядок зчитування може сильно відрізнятись. Далі аналоговий сигнал за допомогою вбудованої контрольної мікросхеми 8-розрядного АЦП перетворює аналогові сигнали в цифровий код із заданою розрядністю та дискретністю. Тобто від можливостей мікросхеми залежить – порядок, кількість параметрів, кількість каналів сигналу, що підключаються. Після того, як дані оцифровані, вони зчитуються до реального регістру. Дані моніторингу зчитуються BIOS та програмним забезпеченням моніторингу. Але оскільки можливості читання даних BIOS обмежені, краще використовувати зовнішні апаратні та програмні системи моніторингу.

У межах дослідницького проєкту за мету поставлено створення приладу для збору інформації про комп'ютерне обладнання і виведення цих даних на зовнішній екран.

Основні задачі приладу:

1. Виведення основних параметрів апаратних компонентів на зовнішній LCD дисплей.
2. Температура: CPU, GPU, материнська плата, HDD.
3. Рівень завантаження: CPU, GPU, RAM, відео пам'ять.
4. Графіки зміни вищезазначених параметрів за часом.
5. Температура із зовнішніх датчиків (DS18B20).
6. Поточний рівень швидкості зовнішніх вентиляторів.
7. Управління великою кількістю 12 вольтових 2, 3, 4 провідних вентиляторів.
8. Автоматичне керування швидкістю пропорційно температурі.
9. Ручне керування швидкістю з інтерфейсу програми.

Пристрій побудований на базі апаратно-обчислювальної платформи Arduino та екрана LCD 1602. Збір, аналіз, обробка інформації відбувається за допомогою встановленого на ПК відкритого програмного забезпечення Open Hardware Monitor. Змінювати відображення даних різних апаратних характеристик ПК на екрані можна за допомогою апаратних кнопок.

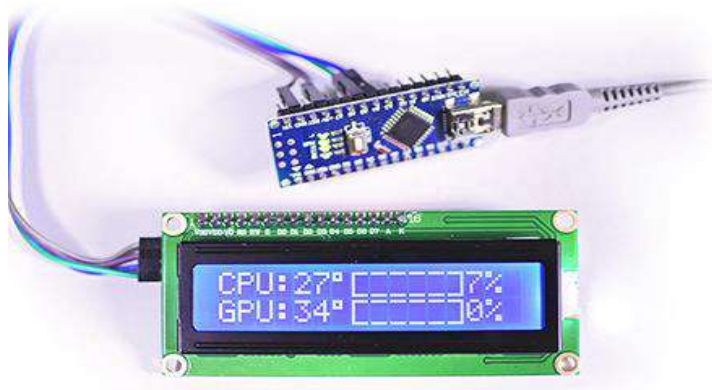

Рис. 1. Пристрій для апаратного моніторингу ПК

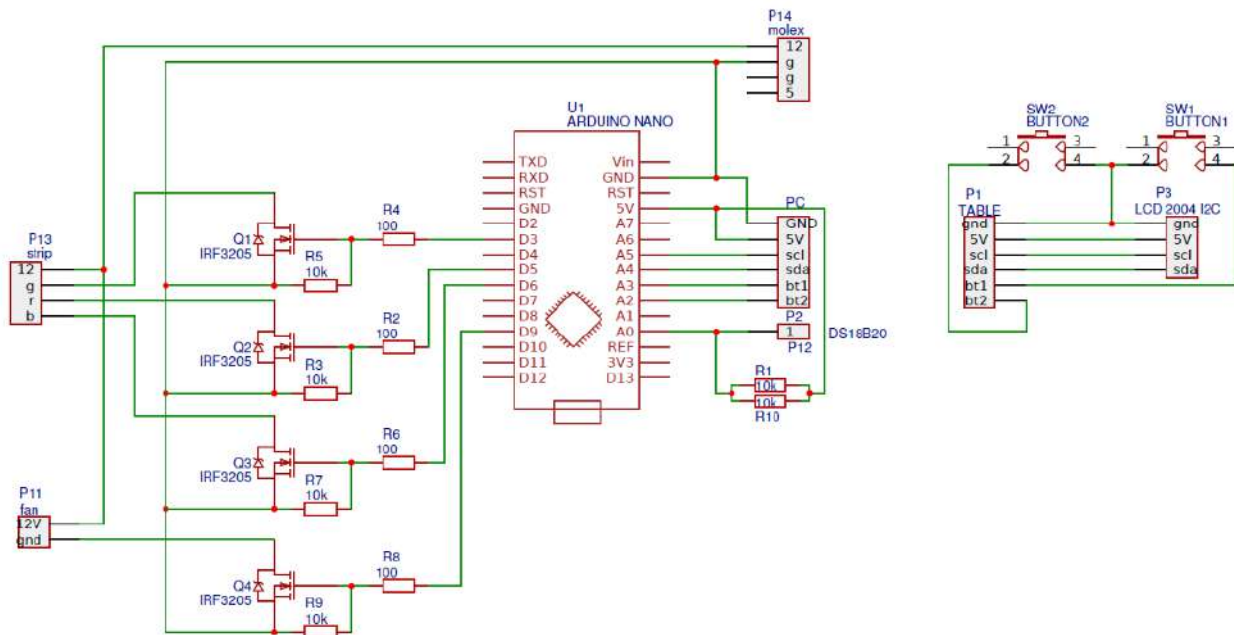

Рис. 2. Електронна схема пристрою

Висновки. Розроблений пристрій дозволяє слідкувати за станом комп'ютера шляхом виведення даних показників системи на зовнішній екран та слідкувати за температурою ПК за допомогою світлодіодних датчиків, а також дозволяє керувати в автоматичному режимі швидкістю обертання кулерів.

Такий пристрій буде корисний як для звичайного користувача, так і для невеликих приватних фірм (майнінг-ферм), адже там використовується велика кількість комп'ютерного обладнання, моніторинг роботи яких доволі складно здійснити програмним шляхом. Часто такі комп'ютери мають працювати у безперервному режимі тиждень, чи й навіть місяці. Будь-яка несправність апаратної складової такого комп'ютера може призвести до серйозних наслідків і збитків

для власника. Такий прилад допоможе вчасно виявити позаштатну поведінку системи, і цим самим попередити про несправність.

Ошурко Т. І. – студентка I курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;

Кравчук О. М. – к. пед. н., доцент кафедри математичного аналізу та статистики ВНУ імені Лесі Українки

Рене Декарт – видатний математик і філософ

Постановка проблеми. Рене Декарт – це людина, яка є автором багатьох наукових праць і винаходів, без яких зараз неможливо уявити математику, фізику і філософію.

Мета дослідження: проаналізувати внесок Рене Декарта у розвиток математики, зокрема, геометрії та проаналізувати важливі віхи його життєвого шляху.

Декарт народився 31 березня 1596 р. в місті Лає (тепер Декарт), Франція. Його рід належав до дворянства. Мати померла від хвороби легенів, коли йому виповнився 1 рік. Після смерті матері Рене виховувала бабуса. Батько працював суддею у іншому місті, тому рідко відвідував дітей [2, 1].

З дитинства Декарт демонстрував вражаючу допитливість і прагнення до отримання знань. Мав проблеми зі здоров'ям.

Навчався він у містечку Ла-Флеш у коледжі. Тут приділялося багато уваги математиці і прикладним наукам. Математика захоплювала його логічною строгістю умовиводів, стимулювала думку і здавалася єдиною наукою, яка може дати істинні знання.

Навчання у коледжі, яким керували ієзуїти, позначилося на Рене. Він був стриманим і замкненим, ніколи не розкривав свій внутрішній стан [1, 1].

Навесні 1613 р. Рене Декарт переїздить до Парижа, де самостійно вивчає філософію, природознавство і математику. У 1616 р. у Пуатьє він здобув ступінь бакалавра прав, проте не присвятив себе ні юриспруденції, ні літературі.

Проживаючи в Голландії, він ніколи не зупинявся в якомусь певному місці. За 20 років свого перебування в цій країні він встиг пожити практично у всіх її містах.

У 1619–1620 рр. Декарт жив поблизу значного наукового і культурного центра на Дунаї м. Ульма. 10 листопада 1619 р. він записав у щоденнику, що охоплений ентузіазмом і відкрив основи нової вражаючої науки. Це могла бути ідея універсальної математики, перетворення в алгебрі за допомогою єдиної символіки, подання алгебраїчних понять за допомогою геометричних образів або навпаки [3, 1].

Захоплений різними науками Декарт листувався з багатьма відомими європейськими вченими тієї епохи.

Цікаво, що Декарт був першим, хто винайшов зручну нумерацію крісел в театрі. Вона використовується і в наші дні [2, 1].

У 1633 р. учений завершив роботу над великим трактатом, у якому на основі розроблених ним принципів викладалася фізика, космологія, природознавство, досліджувався тваринний світ і людина.

У 1649 р. Декарт на запрошення королеви Христини переїхав у Швецію, де був учителем королеви. Шведська королева змушувала його вставати о п'ятій ранку щоденно, щоб займатися з нею уроками [4, 1].

Результати дослідження. Рене Декарт є одним із творців аналітичної геометрії (яку він розробляв одночасно з П'єром Ферма). Головна ідея геометрії Декарта дозволяла за допомогою системи координат перевести геометричні задачі на алгебраїчну мову і тим самим істотно спрощувала їх дослідження і вирішення [1, 1].

Головним відкриттям Декарта в математиці переважна більшість вчених вважає легендарну систему координат, яка отримала згодом назву декартової. Саме Декарт запропонував використовувати перші три літери латинського алфавіту (А, В і С) для сталих величин, а останні три (Х, Y і Z) – для змінних.

Офіційна версія смерті великого вченого – запалення легенів, однак у 1980-ті роки були виявлені документи, які містили висновок медика про причини смерті Декарта. В них зазначено, що він помер від передозування миш'яком.

Вчення Рене Декарта зробили серйозний вплив на роботи і наукові відкриття великих учених наступних поколінь: Спінози, Арно, Мальбранша, Локка, Лейбніца, Канта і Гуссерля.

У честь математика названо кратер на Місяці і астероїд під номером 3587.

Висновки. Отже, Рене Декарт – геній математики, який зробив великий внесок у її розвиток, а саме запровадив декартову систему координат, дав поняття змінної величини і функції, ввів багато алгебраїчних позначень.

Джерела та література

1. URL: http://matproekt.blogspot.com/p/blog-page_4.html
2. URL: <https://mykniga.com.ua/biograph/biografiya-rene-dekarta-biografiya-dosyag-nennya-cikavi-fakti.html>
3. URL: <https://nubip.edu.ua/en/node/58836>
4. URL: <https://tsikavi-fakty.com.ua/tsikavi-fakty-pro-dekarta/>

Павлічук С. В. – студентка I курсу
факультету інформаційних технологій та
математики ВНУ імені Лесі Українки;
Кравчук О. М. – к. пед. н., доцент кафедри
математичного аналізу та статистики
ВНУ імені Лесі Українки

Практичне застосування властивостей кривих другого порядку

Постановка проблеми. Властивості кривих другого порядку мають надзвичайно широке застосування у різних галузях науки і техніки. Найпростіші плоскі алгебраїчні криві другого порядку, а саме: коло, еліпс, парабола та гіпербола – є конічними перерізами. Аналітично порядок кривої можна знайти за степенем рівняння, а графічно це – число точок перетину даної кривої з довільною прямою лінією.

Мета дослідження: охарактеризувати властивості ліній другого порядку та їх застосування.

Результати дослідження. Один з учнів Платона був першим, хто вивчав криві другого порядку. Щоб утворити поверхню конуса він повертав дві прямі, навколо бісектриси кута, який був утворений перетином даних прямих. Якщо спробувати перетнути цю поверхню площиною, то в перерізі можна отримати різні геометричні фігури:

еліпс, парабола, гіпербола. Але ці наукові знання застосовували лише в XVII ст., коли вже всі знали, що планети рухаються по еліптичних траєкторіях, а гарматне ядро летить по параболічній траєкторії. Ще пізніше було досліджено, що якщо надати тілу першу космічну швидкість, то воно рухатиметься навколо Землі, та буде збільшувати свою швидкість – по еліпсу, а коли досягне другої космічної швидкості, тіло залишить поле тяжіння Землі по траєкторії параболи.

У давні часи математики активно користувалися методом в якому застосовували переріз певного об'ємного геометричного тіла площиною під певним кутом, сучасні ж методи дослідження кривих передбачають використання рівнянь канонічних видів кривих.

Парабола, що утворена від перетину конуса площиною, паралельною твірній конуса має властивість: відбивання променів та радіохвиль, що потрапили до умовного фокусу еліптичного параболоїда, від усієї його поверхні та навпаки. За даною технологією працюють супутникові станції. Надалі розвиток цієї технології може вплинути на сферу мобільного, теле та інтернет зв'язку, покращивши їх роботу. Це фізичне явище, як і інші, що демонструють нам криві другого порядку, може дати розвиток оптиці (еліптоїди), архітектурі (гіперболоїди й параболоїди), фізиці, космічним технологіям та навіть комп'ютерній графіці.

Коли джерело світла знаходиться в одному з фокусів еліптичного дзеркала, то його промені, відбившись від дзеркала, зберуться в іншому його фокусі. У деяких печерах та штучних спорудах, які мають еліптичну форму, можна спостерігати цікавий акустичний ефект: якщо перебувати в одному з фокусів, то мову людини, що стоїть в іншому фокусі, буде чути дуже добре, ніби вона знаходиться поруч, хоча, насправді, відстань велика. Цю властивість поширення хвиль архітектори використовують для створення дивовижних звукових ефектів: «чарівного» шепоту, «потойбічних» звуків.

Відома комета Галлея рухається навколо Сонця по дуже витягнутій еліптичній орбіті з ексцентриситетом рівним 0,967. Наступна її поява біля Землі очікується у 2061 р. Цікаво знати, що ексцентриситет орбіти Землі дорівнює 0,017 тому наша планета рухається майже по колу.

Гіпербола – це математична форма, яку можна отримати при вертикальному перерізі подвійного конуса. Ми дізнаємося про цю геометричну фігуру у курсі алгебри, ще у середній школі чи коледжі,

але не завжди знаємо про її властивості, що визначають важливу роль у реальному світі. Зокрема, у супутникових системах часто користуються властивостями гіперболи та гіперболічних функцій. Коли науковці готують до запуску у космос супутник, вони найперше використовують математичні рівняння для прогнозування його траєкторії. Через вплив сили тяжіння на об'єкти, що мають велику масу, шлях руху супутника викривлений, навіть, коли він спочатку має змогу обрати пряму траєкторію. Використовуючи властивості гіперболи, вчені можуть передбачити шлях супутника і забезпечити досягнення ним запланованого місця.

Учені часто користуються властивостями гіперболи для створення приладів, під час використання яких людина використовує зір. До таких об'єктів можна віднести: мікроскопи, телескопи та телевізори. Перш, ніж побачити певний рисунок чогось, потрібно зосередити увагу на ньому. Наші очі мають природну точку фокусування, що не дає нам змоги бачити все надто далеко. Для того аби переглянути, як планети чи бактерії рухаються, вчені розробили об'єкти, які фокусують світло в єдиній точці. При конструюванні цих апаратів використовують властивості гіперболи про відбиття світла до об'єкта. Користуючись телескопом або мікроскопом, ми зосереджуємо погляд у добре спланованій фокусній точці, яка у свою чергу дозволяє сконцентрувати світло від невидимих об'єктів так, щоб була можливість їх переглядати.

Висновки. Спливло багато років від часів Платона до наших днів та лише дякуючи вченим, ми сьогодні можемо літати в космос, запускати супутники, користуватися гаджетами, будувати та багато іншого. Властивості ліній другого порядку відіграють дуже важливу роль в нашому житті, але не кожен сьогодні над цим замислюється.

Джерела та література

1. URL: <http://eprints.zu.edu.ua>
2. URL: <http://4ua.co.ua/mathematics/>
3. URL: <https://naurok.com.ua/zanyattya-na-temu-privedennya-zagalnih-rivnyan-krivih-drugogo-poryadku-do-kanonichnogo-vidu-232791.html>
4. URL: <http://um.co.ua/14/14-8/14-83783.html>
5. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/metodika-rozv-yazuvannya-zadach-na-po-verhni-drugogo-poryadku-v-kursi-analitichnoyi-geometriyi>
6. URL: https://studopedia.com.ua/1_159391_krivi-drugogo-poryadku.html

7. URL: <https://xreferat.com/54/561-1-dosl-dzhennya-krivo-iy-formi-poverhn-drugogo-poryadku.html>

Падалко К. А. – студентка III курсу
факультету інформаційних технологій і
математики ВНУ імені Лесі Українки;
Мекуш О. Г. – к. фіз.-мат. н., доцент,
завідувач кафедри математичного аналізу
та статистики ВНУ імені Лесі Українки

Порівняльний аналіз криптографічних методів виконання модулярних операцій

Постановка проблеми. Робота присвячена розвитку математичних методів прискорення модулярних операцій.

Проведений нами аналіз виявив важливість математичних та алгоритмічних методів захисту інформації. Вдосконалення цих методів забезпечить високу швидкість базових криптографічних операцій.

Актуальність роботи. Інформаційно-комунікаційні технології, які пов'язані із застосуванням розподілених автоматизованих систем, дають можливість здійснити прискорення виконання обчислень за рахунок їх паралельного виконання. Даний метод прискорення модулярних операцій застосовувався в роботах українських вчених.

Метою дослідження: провести порівняльний аналіз криптографічних методів виконання модулярних операцій.

Завдання дослідження розробити та теоретично обґрунтувати методологію порівняльного аналізу криптографічних методів виконання модулярних операцій.

Об'єктом дослідження виступають криптографічні системи з відкритими ключами.

Предметом дослідження виступають методи прискорення та оптимізації обчислень в криптографічних системах.

Наукова новизна полягає в наступному - проведено порівняльний аналіз криптографічних методів виконання модулярних операцій;

Результати роботи Швидке обчислення операції модульної редукції $x \bmod n$ для великих чисел x та $n \in$ однією з центральних задач в сучасних системах захисту інформації, що базуються на методах відкритих ключів.

Найбільш відомими ефективними методами обчислення модулярної редукції є: класичний алгоритм ділення двох чисел [1], редукція Барета [2], редукція Монтгомері [3].

Алгоритми Барета, Монтгомері, модульного підсумовування є універсальними, тобто дозволяють обчислити редукцію по довільному модулю. Але можна обрати модуль, для якого обчислення модулярної редукції виконується особливо ефективно. Найбільш відомими з таких чисел є числа Мерсена: $n = 2^k - 1$. В даному випадку, якщо $2k$ -бітне число $X = X_1 + 2^k X_2$, де $0 \leq X_1, X_2 < 2^k$, то $X \equiv X_1 + X_2 \pmod{n}$. Тобто, редукція за модулем чисел Мерсена може бути обчислена лише з допомогою додавання. На практиці зручно було б, щоб k було кратним довжині машинного слова, але в цьому випадку k -складене число i , відповідно, модуль $n = 2^k - 1$ теж число не просте. Тобто, застосування чисел Мерсена на практиці для спрощення обчислення редукції в системах захисту інформації не здійснюється.

Числа Кронделла [6] – це прості числа, що мають вигляд $p = b^k \pm c$, де $0 < c < b$. Редукція за модулем таких чисел також здійснюється більш ефективно. А саме: $b^k \equiv c \pmod{p}$, тобто для $X = X_1 + b^k \cdot X_2$, де $0 \leq X_1, X_2 < b^k$.

$X \equiv X_1 + c \cdot X_2 \pmod{p}$. Таким чином, для обчислення редукції числа довжиною $2k$ за модулем k -значного числа Кронделла необхідно виконати $2k$ одноцифрових множень і $2k + 2$ одноцифрових додавань (при виконанні на останньому кроці редукції класичним алгоритмом).

Висновки. Таким чином, при використанні методів модулярної редукції з передобчисленнями у випадку фіксованого модуля у виборі алгоритму керуються згідно того, скільки пам'яті ПЕОМ доступно.

Проведено комп'ютерні експерименти з вивчення часових характеристик усіх поданих у роботі алгоритмів модулярної редукції.

На основі дослідження виявлена тенденція до подальшого прискорення алгоритмів.

Вважаємо, що пошук ефективних алгоритмів модулярної редукції тяжіє до редукції за модулями спеціального виду, оскільки вони

дають значні прискорення обчислень, що веде до підвищення продуктивності реалізацій алгоритмів.

Джерела та література

1. Кнут Д. Искусство программирования для ЭВМ. Т. 2. Издат. дом «Вильямс», 2000. 828 с.
2. Barrett P. D. Implementing the Rivest Shamir and Adleman Public Key Encryption Algorithm on a Standart Digital Signal Processor. *Advances in Cryptology EUROCRYPT'86. Lect. Notes Comput. Sci.* 1987. № 263. P. 311–323.
3. Montgomery P. L. Modular Multiplication Without trial Division. *Mathematics of Computations.* 1985. Vol. 44. № 170. P. 230–244.
4. Анісімов А. В., Мекуш О. Г. Ітеративний алгоритм обчислення модулярної редукції. *Вісн. Київ. ун-ту.* Серія: Фіз.-мат. науки. 2004. Вип. 2. С. 179–183.
5. Bosselaers A., Govaerts R., Vandewalle J. Comparison of three modular reduction functions. *Crypto '93.* 1994. LNCS 773. P. 175–186.
6. Crandall R. E. Method and apparatus for public key exchange in a cryptographic system (Oct. 27, 1992), U.S. Patent #5,159,632/
7. Solinas J. Generalized Mersenne numbers. *Technical Report CORR 99-39, Dept. of C&O.* University of Waterloo, 1999. URL: <http://cacr.uwaterloo.ca/>

Панасюк А. Р. – студентка I курсу факультету інформаційних технологій і математики

ВНУ імені Лесі Українки;

Кравчук О. М. – к. пед. н., доцент кафедри математичного аналізу та статистики

ВНУ імені Лесі Українки

Становлення аналітичної геометрії

Постановка проблеми. Аналітична геометрія є дуже важливим розділом математики. Вивчення історії розвитку аналітичної геометрії викликає інтерес до предмету, допомагає ширше ознайомитись з можливостями його застосування.

Мета дослідження. Розглянути історико-філософські аспекти розвитку аналітичної геометрії та роль видатних вчених – математиків у формуванні аналітичної геометрії як науки.

Результат дослідження. У розвитку геометрії можна виділити 4 основних періоди.

I – період зародження геометрії.

Тривав із VI–V ст. до н. е і геометрія була тісно пов'язана із фізикою, яка вивчає найбільш загальні взаємозв'язки які існують в природі. Перші геометричні роботи були написані в Єгипті, це були відомості про обчислення площ та об'ємів геометричних фігур.

II – період елементарної геометрії.

Початок V ст. до н. е – XVI ст. н. е. В цей час геометрія стає наукою про найпростіші просторові форми і відношення, які розвиваються в логічній послідовності, виходячи із основних положень – аксіом. Геометрія починає розглядати вже більш складні лінії, вчені починають вивчати їх властивості, появляються нові методи обчислень.

III – період з XVII ст. до середини XIX ст., створення математики змінних величин, зародження аналітичної геометрії.

Існуюча геометрична система не давала можливості задовольнити потреби математики. Тоді як французькими математиками Рене Декартом і П'єро Ферма, був винайдений у XVII ст. загальний метод дослідження – метод координат, завдяки чому сформувалася аналітична геометрія.

Французький філософ і математик Рене Декарта (1596–1650), який в останній частині великого філософського трактату Декарта, що вийшов в 1637 р., дав опис методу координат і його застосування до розв'язання геометричних задач. Ідея методу координат полягає в тому, що положення точки відносно деякого геометричного образу (базису) визначається однозначно деякими числами (координатами).

IV період розвитку геометрії – середина XIX ст. до наших днів.

З другої половини XVII ст. геометричні об'єкти в аналітичній геометрії почали вивчати за допомогою алгебри. Це нововведення, на той час розвитку математики, належить французькому математику Вієту (1540–1603), якому, до речі, належить і сам вираз «аналітична» [1, 7].

Аналітична геометрія в просторі була розроблена значно пізніше і подано у роботах французького математика і механіка А. Клеро (1713–1765), який переважно займався небесною механікою [2, 7].

Основна ідея аналітичної геометрії полягає в тому, що взаємозв'язок між двома змінними, такими, що одна є функцією іншої, визначає криву. Вперше цю ідею розробив П'єр де Ферма у XVII ст.

Завдяки цьому Ісаак Ньютон та Готфрід Лейбніц змогли розвинути диференціальне числення.

Зараз аналітична геометрія розглядає методи дослідження, в основі яких лежить поняття координат. Саме в такому значенні ця наука бере початок від Ісаака Ньютона (1643–1727) після появи у світ 1736 р. його книги «Geometria Analytica» («Аналітична геометрія») [1, 7].

Висновок. У тезах стисло викладено інформацію про розвиток аналітичної геометрії. Цей розділ математики є важливим і дуже цікавим аспектом в сучасній науці для подальших досліджень.

Джерела та література

1. Гриньов Б. В., Кириченко І. К. Аналітична геометрія: підруч. для студ. вищ. техн. навч. закл. Харків: Гімназія, 2008. 340 с.
2. Кириченко В. В., Петкевич Н. Ю., Петравчук А. П. Лекції з аналітичної геометрії. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. 256 с.

Пелех Г. В. – студент III курсу факультету
інформаційних технологій і математики
ВНУ імені Лесі Українки

Реалізація алгоритму «Мінімакс» на прикладі мобільної гри «Хрестики-нулики»

Постановка проблеми. Однією з найважливіших частин сучасних ігор є штучний інтелект. Його здатність робити найкращий вибір у різноманітних ситуаціях, аналізувати поведінку гравця та самому емулювати дії реальної людини і робить ігри зі штучним інтелектом такими цікавими. «Мінімакс» – правило прийняття рішень, що використовується в теорії ігор, теорії прийняття рішень, дослідженні операцій, статистиці і філософії для мінімізації можливих втрат з тих, які особа, яка приймає рішення не може уникнути при розвитку подій за найгіршим для неї сценарієм [1].

Мета дослідження: Реалізувати бота, якого неможливо перемогти у мобільній грі «Хрестики-нулики» використовуючи алгоритм «Мінімакс».

Результати дослідження. Щоб розібратися в тому, як працює алгоритм «Мінімакс», в даній роботі його було реалізовано на прикладі мобільної гри «Хрестики-нулики». Даний алгоритм являється рекурсивним для вибору наступного кроку для гри з n гравцями, в нашому випадку, двох гравців. Для того, щоб здійснити найбільш оптимальний хід, потрібно виконати оцінку ймовірності перемоги того чи іншого гравця, для будь-якого стану. Така оцінка виконується для кожного положення або стану гри. Потім гравець робить хід, який максимізує мінімальне значення позиції в результаті можливих наступних ходів суперника [1; 2].

Для розробки гри «Хрестики-нулики» було використано середовище AndroidStudio. В програмній реалізації для підрахунку кількості можливих ходів було створено два масиви: масив можливих ходів та масив оцінок кожного з них. Заповнено перший масив можливими ходами. Для кожного можливого ходу було створено масив, що відображає стан поля після цього ходу, оцінено цей стан та записано оцінку у відповідний масив. Далі обирається найкраща оцінка, оновлюється масив стану поля, здійснюється найкращий хід та повертається стан нового поля.

Реалізований метод оцінки стану поля буде викликатись рекурсивно, тому в якості параметрів крім масиву поля передаємо символ гравця, який здійснив хід на певній ітерації та рівень виклику рекурсивного методу, тобто наскільки далеко передбачуваний стан від поточного. Спочатку визначаємо символ опонента на даній ітерації, змінні кількості наступних варіантів та оцінки стану. Далі перевіряємо, чи є цей стан кінцевим, та в залежності від символу гравця та опонента повертаємо оцінку. Щоб алгоритм не відкидав усі варіанти, бо при будь-якому ході є можливість звести гру до поразки, оцінку у разі поразки ми множимо на рівень. При кожній наступній ітерації множник рівня зменшується, таким чином поразка на наступному ході буде відкинута відразу, а поразка через три ходи майже не вплине на загальну оцінку. Нічию оцінюємо у 0 балів (рис. 1).

```

131 public int score(char who, char[] arr, int level)
132 {
133     char opp = (who=='X'? 'O': 'X');
134     int n = 0;
135     int s = 0;
136     int[] possib;
137     if(checkE(arr)==currentPlayer)
138     {
139         return 1;
140     }
141     else if(checkE(arr)==(currentPlayer=='X'? 'O': 'X'))
142     {
143         return -1*level;
144     }
145     else if(checkE(arr)=='T')
146     {
147         return 0;
148     }

```

Рис. 1. Оцінка кінцевого результату можливого ходу

Якщо ж цей стан не є кінцевим, створюємо масив усіх можливих ходів, для кожного створюємо наступний стан поля та оцінюємо його. Відмінність полягає у тому, що через одну ітерацію штучний інтелект (бот) повинен буде передбачити найкращий хід гравця, тобто хід із найменшою для бота оцінкою. Тому серед масиву оцінок потрібно відбирати не лише найкращу, а і найгіршу, після чого повертати потрібну в залежності від поточного гравця. Даний алгоритм буде знову і знову оцінювати можливі стани на наступних ходах, поки не дійде до стану завершеної гри та в залежності від результату та рівня передбачення поверне відповідну оцінку.

Висновки. В даній роботі реалізовано мобільну гру в середовищі AndroidStudio мовою програмування Java, яка має режим гри з штучним інтелектом. Під час цього режиму гравець здійснює ходи та у відповідь отримує ходи штучного інтелекту. Пошук найкращого ходу реалізовано використовуючи алгоритм «Мінімакс».

Джерела та література

1. Принцип мінімаксу (максиміну). Розв'язок матричної гри в чистих стратегіях.
URL: https://pidru4niki.com/12060218/ekonomika/printsip_minimaksu_maksiminu_rozvyazok_matrichnoyi_gri_chistih_strategiyah (дата звернення: 22.04.2022 р.).
2. Мінімакс – правило прийняття рішень, що використовується в теорії ігор
URL: <https://uk.xn---7sbiewaowdbfdjyt.pp.ua/233695/1/minimaks.htm> (дата звернення: 22.04.2022 р.).

Приймак А. О. – студентка III курсу факультету інформаційних технологій та математики ВНУ імені Лесі Українки;

Балабуха В. І. – студент IV курсу факультету інформаційних технологій та математики ВНУ імені Лесі Українки;

Мамчич І. Я. – аспірант факультету інформаційних технологій та математики ВНУ імені Лесі Українки;

Ханін О. Г. – к. фіз.-мат. н., доцент кафедри математичного аналізу та статистики ВНУ імені Лесі Українки

Удосконалене числення Борда та його застосування до задач маркетингу

Постановка проблеми. Задача соціального вибору – це задача аналізу результатів ранжування окремими індивідуумами певних факторів (альтернатив) за ступенем їх індивідуальної значущості з метою вироблення певного оптимального колективного рішення, тобто оптимального ранжування альтернатив для усієї сукупності індивідуумів. Зрозуміло, що така задача є вельми актуальною у багатьох сферах життя, зокрема у політології, психології, соціології тощо. Вона є надзвичайно актуальною також у сфері маркетингу, коли компанії необхідно розробити консолідовану маркетингову політику на ринку.

Мета дослідження: початком класичної математичної теорії соціального вибору вважають роботу Кеннета Ерроу [1]. Центральне місце у математичній теорії соціального вибору відіграє функція вибору, аргументами якої є індивідуальні рішення (набори індивідуальних рангів альтернатив вибору), а значенням – колективне рішення, тобто набір рангів альтернатив для усієї сукупності розглянутих індивідуумів. Однією з таких функцій соціального вибору є функція Борда. Її було уперше запропоновано ще у 1435 р. Ніколасом Кусським [2]. Однак вона була названа на честь Jean-Charles de Borda – французького математика та інженера, який незалежно перевідкрив її у 1770 р. У даній роботі ми зосередимося на функції соціального вибору Борда, але удосконалимо її, відповідно задачі маркетингу, до якої її буде застосовано.

Результати дослідження. Маркетингова задача полягала у наступному. У місті Луцьку, дорослі мешканці якого були розділені на 4 вікові групи було проведене соціологічне опитування стосовно критеріїв вибору медичного закладу для лікування хвороб очей. В кількох пунктах цього опитування було запропоновано респондентам ранжувати певні фактори, які впливають на вибір медичного закладу, а саме – ціна, імідж лікаря, рекомендація знайомих, репутація медичного закладу, реклама, направлення сімейного лікаря. Зрозуміло, що знання колективної поведінки мешканців міста дозволить приватному медичному закладу, за замовленням якого проводилося дослідження, внести відповідні корективи у свою маркетингову політику.

Вибірка об'ємом 2000 складалася з наступних вікових груп (страт):

Вік	% у вибірці
15–29	14,2
30–49	34,1
50–59	28,1
60+	23,8
Всього	100 %

У той же час, за даними Державної служби статистики України, віковий розподіл постійного населення у місті за цими віковими групами був наступним:

Вік	% у генеральній сукупності
15–29	17,0
30–49	33,0
50–59	13,8
60+	36,2
Всього	100 %

Таким чином розглянута вибірка виявилася нерепрезентативною стосовно вікового розподілу респондентів. Для подальшого аналізу пронумеруємо фактори (альтернативи) вибору медичного закладу:

Фактор вибору (альтернатива) j -го індивідуума	Номер
Ціна	1
Імідж/ім'я лікаря	2
Рекомендації знайомих	3
Репутація закладу	4
Реклама	5
Направлення лікарів	6

Визначимо для кожного i -го індивідуума з вибірки ($i = 1, \dots, 2000$) ранг кожного j -го фактора ($j = 1, \dots, 6$) як кількість факторів, які є менш важливими за j -й фактор для даного i -го індивідуума. Наприклад, якщо i -й індивідуум проранжував фактори за спаданням значущості наступним чином:

Фактор вибору (альтернатива) j -го індивідуума	Номер
Рекомендації знайомих	3
Імідж/ім'я лікаря	2
Ціна	1
Репутація закладу	4
Реклама	5
Направлення лікарів	6

то ранг 1-го фактору дорівнює 3, 2-го фактору – 4, 3-го – 5 і т. д.

Позначимо через $N(j, k)$ кількість індивідуумів у колективі, для яких j -й фактор має ранг k ($k = 0, \dots, 5$). Класична функція колективного вибору Борда для j -го фактору обчислюється наступним чином [3]:

$$B(j) = \sum_{k=0}^5 k N(j, k). \quad (1)$$

Проблема в нашому випадку полягає у тому, що обрахована таким чином функція буде мати усі вади нерепрезентативної вибірки, а тому некоректно відображати колективний вибір у генеральній сукупності. Ми пропонуємо обрахувати для кожного фактору значення функції Борда спочатку окремо по кожній віковій категорії, а потім результуюче колективне значення знайти як зважену суму по вікових категоріях, де вагою виступає відношення частки даної вікової категорії у генеральній сукупності до відповідної частки у вибірці. Тобто, значення функції Борда для j -ї альтернативи m -ї вікової групи ($m = 1, \dots, 4$) обчислюємо класичним чином:

$$B(j, m) = \sum_{k=0}^5 k \cdot N_m(j, k) \cdot p_m / w_m,$$

а загальне значення по усій вибірці знаходимо як

$$B(j) = \sum_{m=1}^4 B(j, m) \cdot p_m / w_m,$$

де p_m – частка m -ої групи у генеральній сукупності, а w_m – її частка у вибірці.

Джерела та література

1. Arrow K. J. Social Choice and Individual Values. New York: Wiley, 1951. 192 p.

2. Emerson P. The original Borda count and partial voting. *Social Choice and Welfare*, 2013. Vol. 40. № 2. P. 353–358.
3. Зарічний М. Елементи теорії соціального вибору: навч. посіб. Львів: ЛГМО «Інститут політичних технологій», ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. 160 с.

Приймак А. О. – студентка III курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;
Бондарчук О. Ю. – студентка V курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;
Караханов Д. А. – студент II курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки

Прикладні аспекти рядів та перетворень Фур'є

Постановка проблеми. Людина, яка не знайома з вищою математикою, а також з працями вченого Фур'є, швидше за все, не зрозуміє, що це за «ряди» і перетворення Фур'є. А саме це перетворення досить щільно увійшло в наше життя. Застосування рядів і перетворень Фур'є є досить актуальними в наш час, тож наша задача полягає в ознайомленні з цією тематикою.

Мета дослідження: відкриття рядів Фур'є було фундаментальним для математики, тому що, якщо диференціальне рівняння має гармонічний конкретний розв'язок, тоді можна досягти загального розв'язку шляхом накладання або додавання гармонік. Метою даного дослідження є показати самі застосування рядів та перетворень в житті людини.

Результати дослідження. Розглядаючи розклад функції $f(x)$ в степеневий ряд, ми можемо побачити численні застосування цього розкладу до розв'язування різних задач. Ми можемо виділити клас періодичних функцій, які знаходять широке застосування в природознавстві, науці, тощо при вивченні періодичних процесів.

Найпростішим періодичним рухом є гармонічні коливання матеріальної точки, яку описують функцією

$$x(t) = a(\sin\omega t \cos\varphi + \cos\omega t \sin\varphi) = A\cos\omega t + B\sin\omega t.$$

Цю функцію називають простою гармонікою. В результаті накладання таких гармонік можна дістати більш складні періодичні рухи.

Наприклад, маємо функцію, яка задає складне періодичне коливання з періодом $T = 2\pi$. Ця функція є результатом накладання n простих гармонік.

Нехай $f(x)$ – абсолютно інтегровна функція. Тригонометричний ряд $a_0 + \sum_{k=1}^{\infty}(a_k \cos kx + b_k \sin kx)$ називається рядом Фур'є функції $f(x)$. Причому, коефіцієнти ряду обчислюються за формулами:

$$\begin{aligned} a_0 &= \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f(x) dx. \\ a_k &= \frac{1}{\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f(x) \cos kx dx. \\ b_k &= \frac{1}{\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f(x) \sin kx dx. \end{aligned} \quad (1)$$

Таким чином, щоб розкласти функцію в ряд Фур'є на практиці необхідно всього лиш знайти коефіцієнти Фур'є за даними формулами. На ділі це займає багато часу та сил і багатьом буває не під силу.

Перетворення Фур'є є узагальненням рядів Фур'є і воно відіграє важливу роль в теорії сигналів. Цей процес відбувається щоразу, коли людина чує будь-який звук. Наше вухо в автоматичному режимі здійснює перетворення елементарних частинок в пружному середовищі розкладаються в ряди (за спектром) послідовних значень рівня гучності для тонів різної висоти. Далі мозок перетворює ці дані на звичні для нас звуки. Все це відбувається крім нашого бажання або свідомості, саме по собі, а ось для того щоб зрозуміти ці процеси, знадобиться кілька років вивчати вищу математику, звукові хвилі, коливальні рухи.

Перетворення Фур'є можна проводити аналітичними, числовими та тому подібними методами. Ряди Фур'є належать до числового способу розкладання будь-яких коливальних процесів – від океанських припливів і світлових хвиль до циклів сонячної активності. Для того, щоб детальніше ознайомитись з рядами Фур'є, розглянемо на **прикладі** розклад функції в тригонометричний ряд Фур'є:

$$\text{Нехай маємо функцію } f(x) = \begin{cases} 3x, & -\pi < x \leq 0 \\ 1, & 0 < x < \pi \end{cases}$$

Обчислимо коефіцієнти Фур'є за формулами (1):

$$a_0 = \frac{1}{\pi} \left(3 \int_{-\pi}^0 x dx + \int_0^{\pi} dx \right) = \frac{1}{\pi} \left(-\frac{3}{2} \pi^2 + \pi \right) = \frac{2-3\pi}{2};$$

$$a_k = \frac{1}{\pi} \left(\frac{3}{k^2} - \frac{3(\cos \pi k)}{k^2} - \frac{3\pi \sin(\pi k)}{k} + \frac{\sin(\pi k)}{k} \right) = \begin{cases} \frac{3}{\pi k^2}, & k = 2n, n \in N; \\ 0, & k = 2n - 1 \end{cases};$$

$$b_k = \frac{1}{\pi} \left(\frac{3 \sin(\pi k)}{k^2} - \frac{3\pi \cos(\pi k)}{k} + \frac{1}{k} - \frac{\cos(\pi k)}{k} \right) = \begin{cases} -\frac{3}{\pi k}, & k = 2n, n \in N; \\ \frac{3+\pi}{\pi k}, & k = 2n - 1 \end{cases};$$

В результаті отримуємо тригонометричний ряд Фур'є:

$$f(x) = \frac{2-3\pi}{2} + \sum_{k=1}^{\infty} \left(\frac{3(1+(-1)^k)}{2\pi \cdot k^2} \cos(kx) + \frac{6+(-1)^{k+1} \cdot \pi + \pi}{2\pi \cdot k \cdot (-1)^{k+1}} \sin(kx) \right).$$

Покажемо застосування рядів до законів світла. Ряди Фур'є, відповідно до принципів інтерференції, починаються з розкладання складних форм на більш прості. І чим більше їх взяти, тим точніше це уявлення буде. Наприклад, зміна теплового потоку пояснюється його проходженням крізь різні перешкоди із теплоізолюючого матеріалу неправильної форми або зміною поверхні землі – землетрусом. Висловлюючись мовою математики, ряди Фур'є – це методика представлення виразу сумою гармонік – косинусоїд та синусоїд. Тому цей аналіз відомий також під терміном «гармонічний аналіз».

Висновки. Фур'є тому й відомий на весь світ, що практична користь його лав буквально незліченна. Їх зручно застосовувати там, де є будь-які коливання або хвилі: акустика, астрономія, радіотехніка... Ці пристрої записують не просто картинки, а коефіцієнти рядів Фур'є. І працює це скрізь - під час перегляду картинок в інтернеті або прослуховування музики. Саме завдяки рядам і перетворенням Фур'є ви можете прочитати цю статтю зі свого мобільного телефону. Без перетворення Фур'є нам не вистачило б жодної пропускнуєї спроможності інтернет-з'єднань, щоб просто переглянути відео на YouTube навіть у стандартній якості.

Джерела та література

1. Фихтенгольц Г. М. Курс дифференциального и интегрального исчисления. Москва: ФИЗМАТЛИТ, 2003. Т. 3. 414 с.
2. URL: <http://zoobim.ru/uk/shodimost-ryada-fure-onlain-ryady-fure-v-primerah-i-zadachah-ryad-fure--.html>
3. Авдеева Т. В., Качаенко О. Б. Ряди Фур'є: практикум. Київ: НТУУ «КПІ», 2016. 88 с.

Прямухіна О.-М. Д. – студентка IV курсу факультету інформаційних і прикладних технологій ДонНУ імені Василя Стуса;

Потапова Н. А. – к. е. н., доцент кафедри інформаційних технологій ДонНУ імені Василя Стуса

Огляд сучасних платформ вивчення англійської мови

Постановка проблеми. Знання іноземних мов з давніх давен було перевагою. Спрощення пошуку інформації та відсутність потреби її перекладу, підвищення шансів отримання бажаної роботи чи посади, можливість перегляду фільмів та читання літератури мовою оригіналу – лише частка переваг вивчення іноземної мови. Із початком війни в Україні актуалізувалася потреба знання іноземної мови, найбільш корисною з яких стала англійська.

Мета дослідження: оцінка актуальності питання вивчення англійської мови в сучасних умовах життя, а також огляд найбільш відомих платформ на предмет перспектив удосконалення методів вивчення англійської мови.

Результати дослідження. Згідно зі статистичними даними [1], станом на 1 квітня 2022 р. кількість людей, що спілкуються англійською, становить близько 1,5 млрд осіб. Вона визнана офіційною у понад 50 країнах, а відтак розуміння цієї мови значно спрощує налагодження зв'язку в незнайомій країні, наприклад, із волонтерами при переїзді за межі України та іноземцями.

У той же час діджиталізація суспільства відкриває нові механізми для спрощення сучасного життя. Синхронізація даних одночасно на кількох різних пристроях, швидкий обмін інформацією, її доступність спрощує професійне життя та оптимізує його. З початком пандемії COVID-19 [2] у 2019 р. популярність сервісів для віддаленої роботи та навчання значно підвищилася [3]. Також зросла популярність програмного забезпечення, що надає доступ до віддаленого навчання та вивчення мов зокрема. Розглянемо кілька найбільш популярних додатків для вивчення англійської мови.

Rosetta Stone [4], створена у 1992 р., є однією із найстаріших освітніх платформ. Тут поєднуються основні методики вивчення мови такі, як читання, вивчення слів, вивчення особливостей спілкування

та письмо. Також платформа не використовує рідної мови користувача для пояснення значення слів – усе описується англійською. Основа методики вивчення англійської з використанням платформи Rosetta Stone – вивчення нового матеріалу, практика та повторення. Проте, ця платформа має й недоліки. Підхід до вивчення мови є загальним та застосовується до усіх мов, доступних для вивчення на Rosetta Stone. Представлені ситуації та матеріал для вивчення не застосовується під час спілкування у сучасному світі та не враховує національної специфіки. Також при вивченні використовується втомлююче, а відтак – неефективне повторення пройденого матеріалу. Не менш важливим є вартість навчання на платформі: 7,99 \$/міс. при оформленні підписки на 1 рік та 11,99 \$ – на 3 місяці.

Duolingo [5] нині є одним із найбільш популярних додатків для вивчення мови. Його успіх – у використанні ігрової форми вивчення матеріалу, графічних зображень для покращення запам'ятовування нових слів, наявності завдань на вимовляння, а також звуковий супровід при вивченні нових слів. Корисною є можливість повторного проходження тем та рівнів для закріплення пройденого матеріалу. Основний функціонал додатку є безкоштовним, що підвищує його популярність. До недоліків можна віднести відсутність інформації щодо процесу вивчення мови та окреслення процесу навчання загалом. Незручністю є й відсутність можливості вибору тем. На кожному етапі вивчення матеріалу є чітко визначені теми та групи слів, які мають стосунок до цих тем. Також, як і платформа Rosetta Stone, Duolingo використовує словесні обороти та вирази, які не вживаються у реальному житті.

Зазначимо, що обидва сервіси для вивчення мов створені іноземними розробниками та не забезпечують можливості додавання слів користувачем. З огляду на це, вважаємо актуальним створення мобільного додатку, який не лише буде безкоштовним та міститиме перелік тем для вивчення слів на вибір користувача, а й підтримуватиме можливість додавання користувачем слів, як шляхом мануального введення та закріплення у локальному словнику, так і запам'ятовування значень слів через наведення камери на предмет та відображення перекладу назви цього предмета англійською.

Висновки. Зважаючи на поширеність англійської мови та переваги, які мають місце у разі володіння нею, вважаємо доведеною особливу актуальність її вивчення у сучасному суспільстві. Із про-

цесом діджиталізації з'являються нові додатки та програми, орієнтовані на вивчення мов, серед яких найбільш відомими є Rosetta Stone та Duolingo. Під час огляду цих програм виявлено недоліки, які можуть впливати на ефективність навчання та його зручність. З цієї причини вважаємо перспективним створення українського додатку, який враховуватиме зазначені недоліки.

Джерела та література

1. The most spoken languages worldwide in 2022. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/266808/the-most-spoken-languages-worldwide/>
2. Coronavirus disease (COVID-19) pandemic. *World Health Organization*. URL: <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>
3. Software Bugs Don't Shelter in Place: What app usage and error data reveal during COVID-19. *Bugsnag*. URL: <https://www.bugsnag.com/covid-19-app-usage-error-data-report>
4. Stone R. 30 years on infinitive language learning. URL: <https://www.rosettastone.eu/>
5. Duolingo. The free, fun, and effective way to learn a language! URL: <https://www.duolingo.com/>

Савчук Н. С. – студентка V курсу
факультету інформаційних технологій і
математики ВНУ імені Лесі Українки;
Грабова У. З. – к. фіз.-мат. н., доцент кафедри
теорії функцій та методики навчання
математики ВНУ імені Лесі Українки

Особливості впровадження проєктних технологій в навчальний процес

Постановка проблеми. Реформування української школи вимагає зміни рольових позицій сучасного педагога. На вчителя покладається роль умовативованої людини, яка розвивається сама і стимулює до розвитку учнів. Сьогодні впровадження проєктних технологій в процес навчання набуває все більшої актуальності, оскільки під час проєктної діяльності створюються умови для творчої самореалізації учнів, підвищується мотивація для отримання знань, встановлюється активна громадська позиція на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей.

Метою роботи є аналіз, дослідження та впровадження проєктної діяльності в навчальний процес.

Результати дослідження. На сучасному етапі розвитку освіти метод проєктів набув широкого застосування, адже він орієнтований на саморозвиток учнів. Проєктна технологія передбачає наявність проблем, що вимагають інтегрованих знань і дослідницького пошуку їх вирішення.

Метод проєктів – це метод в основі якого лежить розвиток пізнавальних, творчих навичок студентів чи учнів умінь самотійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, критично мислити.

Структура процесу створення проєкту включає в себе такі етапи: пошуковий; аналітичний; практичний; презентаційний; контрольний.

Проєкти поділяють на декілька типів:

- за пріоритетним видом діяльності (творчі; соціальні; дослідні; рольові; пошукові; ігрові);

- за предметно – змістовною сферою інтересів (екологічні; правові; телекомунікаційні; філологічні; політехнічні; інформаційні; художні);

- за участю в розробці (індивідуальні; парні; групові; колективні);

- за терміном виконання (короткочасні; середньої тривалості; довготривалі);

- за формою захисту (пленарні; стендові; мультимедійні; рольові; творчі).

Залучення учнів до проєктної діяльності, спрямоване в першу чергу на:

- 1) досягнення конкретних цілей;
- 2) формування дослідницьких умінь;
- 3) набуття комунікативних умінь учнями;
- 4) розвиток системного мислення.

Після проведення нами даного дослідження можна сформулювати такі переваги проєктного навчання:

1. Поєднання теорії з практикою;
2. Можливість учнів до самотійного творчого пошуку вирішення проблеми;

3. Дозволяє розвивати активність, самотійність, креативність, гнучкість мислення і розкрити творчий та інтелектуальний потенціал учня.

Висновки. Отже, впровадження проектних технологій в інноваційній педагогічній діяльності створює сприятливе навчальне середовище та орієнтоване на самоорганізацію, виховання творчих людей, здатних відстоювати і втілювати у життя власні думки та ідеї.

Джерела та література

1. Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати: практико-зорієнтований зб./наук. ред. І. Г. Єрмаков. Київ: Департамент, 2003. 500 с.
2. Моторіна В. Г. Технології навчання математики в сучасній школі: монографія. Харків: Лемінги, 2001. 262 с.

Славич Н. М. – студентка V курсу
факультету інформаційних технологій і
математики ВНУ імені Лесі Українки;
Швай О. Л. – к. пед. н., доцент кафедри
математичного аналізу та статистики
ВНУ імені Лесі Українки

Особливості формування математичних понять у шкільному курсі математики

Постановка проблеми. Специфіка математики, як науки, полягає в тому, що вона вивчає кількісні відношення і просторові форми, притаманні всім предметам і явищам, незалежно від їх матеріального змісту, абстрагує ці відношення і форми та робить їх об'єктом свого дослідження. Форму мислення, в якій відображено загальні істотні, специфічні властивості та особливості предметів або явищ навколишньої дійсності називають поняттям. Формування в дітей узагальнень і понять вважається однією з важливих цілей шкільного викладання математики [2].

Мета дослідження – проаналізувати деякі аспекти управління навчальною діяльністю учнів у ході засвоєння ними математичних понять.

Результати дослідження. Вагомий внесок у вивчення психологічних закономірностей формування у школярів наукових понять зробили Л. С. Виготський, Г. С. Костюк, В. В. Давидов, Н. Ф. Тализіна та інші психологи. Дослідженню проблеми формування математичних понять присвятили свої праці Г. П. Бевз, М. І. Бурда, Н. А. Тарасенкова, В. О. Швець та ін.

Показано, що знання учнями означення математичного поняття аж ніяк не гарантує засвоєння ними цього поняття [1]. Сформувані в учнів математичне поняття означає утворити в їх свідомості уявлення про предмет, об'єкт чи явище, розкрити його сутність, створити відповідні зв'язки і виділити все це в правильну і чітку словесну форму. Формалізм у знаннях школярів часто проявляється в тому, що вони не можуть розпізнати об'єкт, який відповідає певному означенню.

Виділяють наступні етапи формування математичного поняття:

1. Мотивація запровадження поняття.
2. Визначення поняття.
3. Засвоєння логічної структури визначення поняття.
4. Класифікація поняття, що дозволяє розкрити його обсяг [3].

У процесі навчання математики введення понять може здійснюватися двома методами: абстрактно-дедуктивним (поняття – визначення – приклади – контрприкладі) та конкретно-індуктивним (сприйняття – уявлення – поняття – визначення) [3].

Розглянемо особливості цих двох методів.

Таблиця 1

Особливості введення нового поняття

Абстрактно-дедуктивний метод	Конкретно-індуктивний метод
<p>1. Вимагає від вчителя підбору прикладів з урахуванням варіювання несуттєвих ознак поняття та контрприкладів.</p> <p>2. Економить навчальний час, зосереджуючи зусилля учнів на засвоєнні та закріпленні нового матеріалу.</p>	<p>1. Вимагає від вчителя підбору спеціально підготовлених завдань (виявлення суттєвих ознак введеного поняття).</p> <p>2. Сприяє самостійному «відкриттю» учнями нових знань.</p> <p>3. Вимагає додаткових витрат навчального часу.</p> <p>4. Може «розпорошувати» увагу учнів на другорядні деталі, відволікаючи їхню увагу від основного матеріалу.</p>

Приклад. Введення поняття «квадратне рівняння» абстрактно-дедуктивним методом (табл. 2).

Таблиця 2

Поняття	<i>Вчитель:</i> Крім лінійних рівнянь, існують ще рівняння другого степеня, які називають квадратними
Визначення	<i>Вчитель:</i> Квадратним рівнянням називають рівняння виду $ax^2 + bx + c = 0,$ де x – змінна, a , b та c – деякі числа причому $a \neq 0$
Приклади	Приклади квадратних рівнянь: $4x^2 + x - 8 = 0$; $9x^2 - 6x + 1 = 0$
Контрприкладі	Приклади рівнянь, які не є квадратними: $-25x + 1 = 0$; $x^3 + 2x - 3 = 0$; $x - 6x = 0$

Приклад. Введення поняття «неповне квадратне рівняння» конкретно-індуктивним методом (табл. 3).

Таблиця 3

Сприйняття та уявлення	Задані квадратні рівняння: $2x^2 + 8 = 0$; $x^2 + 5x = 0$. <i>Вчитель:</i> Обидві квадратні рівняння схожі між собою. У чому їхня схожість?
Поняття	<i>Вчитель:</i> Квадратні рівняння такого виду називають неповними квадратними рівняннями.
Визначення	<i>Вчитель:</i> Які квадратні рівняння називаються неповними?

Висновки. Знання учнями означення математичного поняття аж ніяк не означає засвоєння ними цього поняття. Вчитель повинен створити умови, щоб процес формування математичних понять був природнім, відповідав віковим та психологічним особливостям школярів. Засвоєння математичних понять повинне відбуватися у процесі аналітико-синтетичної діяльності учнів, спрямованої на виявлення істотних загальних властивостей поняття, вироблення умінь, виокремлювати істотні ознаки поняття від неістотних та застосовувати нове поняття до розв'язування задач.

Джерела та література

1. Бевз Г. П. Методика викладання математики: навч. посіб. Київ: Вища шк., 1989. 367 с.
2. Талызина Н. Ф. Управление процессом усвоения знаний. Москва: МГУ, 1975. 343 с.
3. Шабашова О. В. Теорія та методика навчання математики: типові професійні завдання: навч.-метод. посіб. Одеса: Вид-во ОДТІ, 2010. 123 с.

Ступінь А. П. – студент IV курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;
Булатецький В. В. – к. фіз.-мат. н., доцент кафедри комп'ютерних наук та кібербезпеки ВНУ імені Лесі Українки

Розробка бібліотеки для створення користувацького інтерфейсу та візуального редактора на її основі

Постановка проблеми. Користувацький інтерфейс є дуже важливою складовою для будь-якого програмного продукту. За допомо-

гою користувацького інтерфейсу відбувається взаємодія між людиною та комп'ютером. Для розробників важливо мати можливість легкого та швидкого створення графічного інтерфейсу. Найчастіше подібну роботу беруть на себе різні бібліотеки для створення користувацького інтерфейсу. І саме простота підключення та зрозумілість API (від англ *Application Programming Interface* – Прикладний програмний інтерфейс [4]) бібліотеки виражають її зручність у використанні. Суттєво пришвидшують розробку інтерфейсів візуальні редактори для цих бібліотек.

Мета дослідження: зрозуміти, як відбувається процес утворення графічного інтерфейсу, написати власну бібліотеку для створення користувацького інтерфейсу та розробити редактор на основі бібліотеки.

Результати дослідження. Для розробки було обрано середовище Microsoft Visual Studio Code, мова програмування C++, система збирання Cmake та система контролю версій GIT [1; 3]. Для серіалізації та десеріалізації віджетів, що забезпечить їх збереження у вигляді файлів, було обрано формат json та бібліотеку NII-json-parser з відкритим кодом та ліцензією MIT, що дозволяє використовувати і змінювати вихідний код бібліотеки за бажанням без будь-яких проблем копірайтингу. Бібліотеки для взаємодії із відеокартою було обрано SFML за її простоту та доволі обширну функціональність [3].

В результаті була розроблена бібліотека для створення користувацьких інтерфейсів із можливістю подальшого розвитку. Дана бібліотека легка в розширенні, оскільки майже все побудовано на інтерфейсах, слотах та подіях. Використання кросплатформенності дозволяє не залежати бібліотеці від конкретної ОС. Мінімальні системні вимоги роблять цю бібліотеку доволі корисною для використання на машинах із слабкою апаратною базою.

Функціонал програмної бібліотеки:

- можливість створення віджетів та виведення їх на екран;
- можливість збереження віджетів у файл та завантаження з файлу;
- надання базових примітивів для графічного інтерфейсу;
- відслідковування подій клавіатури та миші;
- реакції на події наведення та натискання для примітивів;
- зміна параметрів примітивів (колір заповнення, колір обведення, товщина обведення, вирівнювання примітива, зміна назви).

Крім того на основі протестованої бібліотеки було розроблено візуальний редактор та протестовано його роботу.

Можливості візуального редактора:

- можливість створення нового віджета;
- можливість зберігання та завантаження віджета з файлу;
- можливість розташування примітивів на віджеті;
- можливість зміни назви для примітивів.

Висновки. Сьогодні програмний застосунок, для звичайного користувача комп'ютера, обов'язково має мати графічний інтерфейс, в іншому випадку цим застосунком майже ніхто не буде користуватися. Отож розробникам рано чи пізно необхідно задумуватися над використанням тієї чи іншої бібліотеки для побудови графічного інтерфейсу. В даній роботі було детально розглянуто як відбувається процес утворення графічного інтерфейсу та розроблено бібліотеку для створення користувацького інтерфейсу й реалізовано редактор на її основі.

Джерела та література

1. GitHub – Narisok/NII-json-parser: Json parser and generator. *GitHub*. URL: <https://github.com/Narisok/NII-json-parser> (date of access: 18.04.2022).
2. Observer. *Refactoring and Design Patterns*. URL: <https://refactoring.guru/uk/design-patterns/observer> (date of access: 18.04.2022).
3. Overview | CMake. *CMake*. URL: <https://cmake.org/overview/> (date of access: 18.04.2022).
4. What is an Application Programming Interface (API). *IBM – Deutschland | IBM*. URL: <https://www.ibm.com/cloud/learn/api> (date of access: 19.04.2022).

Тимчук С. Р. – студентка II курсу факультету
інформаційних технологій та математики
ВНУ імені Лесі Українки

Екстремальні задачі в геометрії

Постановка проблеми. Екстремум – це мінімальне або максимальне значення функції на заданому інтервалі. Протягом багатьох століть методи розв'язання задач на екстремум викликали великий інтерес у математиків. Екстремальні задачі дозволяють ознайомитися з прикладними методами математики та властивостями геометричних фігур, які потім можна застосовувати під час трудової діяльності.

Важливо відмітити те, що екстремальні задачі в геометрії можна розв'язувати без застосування похідної.

Метою дослідження є розглянути кілька методів розв'язання екстремальних задач.

Результати дослідження. Метод математичного моделювання – це основний спосіб знаходження екстремуму. Він складається з трьох етапів:

формалізація	необхідно чітко сформулювати задачу за допомогою математичних термінів, виділити мету, яку потрібно досягти в результаті розв'язання; побудова математичної моделі
розв'язання	складання алгоритму та знаходження розв'язання поставленої задачі за допомогою математичних фактів (теорем, аксіом, формул); дослідження функції на неперервність, диференційовність, встановлення умов екстремуму
інтерпретація	необхідно отриманий результат з математичної мови сформулювати мовою галузі, в якій була задана умова задачі

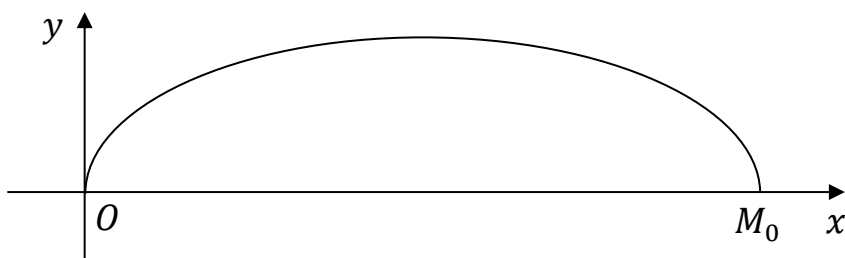
Найскладнішим етапом є перший, тому що він вимагає вміння аналізувати та описувати досліджуваний процес математичною мовою. Спочатку необхідно за допомогою індукції сформулювати проблему та вибрати те, чим можна знехтувати під час розв'язання, а на що необхідно звернути особливу увагу.

Варто звернути увагу на те, що часто зустрічаються такі геометричні задачі, які можна розв'язати без застосування похідної. У такому випадку метод математичного моделювання не можна застосовувати, а потрібно використовувати методи оцінювання або перебору. Їх суть полягає в тому, що необхідно довести, що значення якоїсь точки з відповідними координатами задовольняє величині, яку розглядають на конкретній геометричній фігурі.

Розглянемо одну задачу, яка відома як задача Дідони. Дідона – це засновниця Карфагена, дочка тирського царя. Вона є авторкою однієї із класичних задач на екстремуми. Цариця шукала нові землі, але їй дозволили зайняти лише ту територію, яку обмежує шкура бика. Вона розуміла, таким способом у неї не вийде заснувати царство, тому Дідона розрізала шкуру на багато тонких смужок і розклала їх так, щоб зайняти максимальну площу території. Таким чином за легендою було засновано Карфаген. Тобто задача звучить так «яку ділянку землі можна оточити бичачою шкурою» або ж на математичній мові

«знайти замкнуту плоску криву з заданим периметром, яка охоплює максимальну площу». Нехай задана пряма певної довжини l . Вона з'єднує початок координат – точку $O(0; 0)$ з довільною точкою $M_0(x_0; 0)$, яка лежить на осі абсцис. Пряма l обмежує ділянку з максимальною площею S , яка розташована над віссю абсцис Ox та під l .

Далі можливі два варіанти відповіді: якщо точка M_0 не може рухатися по осі абсцис, то розв'язком задачі є круговий сегмент, а якщо точка M_0 може рухатися вздовж осі абсцис, то розв'язком задачі є півкруг.

За допомогою методу оцінювання можна з'ясувати площу ділянки міста Карфаген. Нехай шкура бика має площу 3м^2 . Її можна розрізати на рівні смужки, які мають ширину $0,0075\text{м}$. Довжина отриманої шнурівки буде обчислюватися так:

$$l = \frac{S_{\text{шкура}}}{\text{ширина смужки}} = \frac{3}{0,0075} = 400 \text{ (м)}.$$

Шнурівкою з довжиною 400м можна обхватити півкруг з радіусом, який обчислюється за формулою:

$$R = \frac{l}{\pi} = \frac{400}{3,14} = 127,4 \text{ (м)}.$$

Отже, площу цього півкруга можна обчислити за формулою:

$$S_{\text{півкруга}} = \frac{\pi \cdot R^2}{2} = \frac{3,14 \cdot (127,4)^2}{2} = 25482 \text{ (м}^2\text{)}.$$

З розв'язання задачі Дідони можна виділити такі твердження:

- 1) максимальна фігура є опуклою;
- 2) якщо хорда ділить криву, що обмежує максимальну фігуру на дві рівні частини, то вона також ділить і фігуру на дві рівновеликі частини;
- 3) максимальна фігура обмежена колом.

Висновки. Отже, екстремальні задачі з геометрії розвивають геометричну уяву, що допомагає у вивченні математичного аналізу та

алгебри. Розв'язуючи завдання зазначеного типу, спостерігаємо, з одного боку, абстрактний характер математичних понять, з другого велику ефективність їх застосувань до вирішення життєвих практичних завдань.

Джерела та література

1. Смирнова И., Смирнов В. Экстремальные задачи в геометрии. Москва: Чистые пруды, 2007. 32 с.
2. Лакеева І. А. Методи розв'язування екстремальних задач з геометрії. URL: <https://vseosvita.ua/library/metodi-rozvazuvanna-ekstremalnih-zadac-z-geometrii-212993.html>

Ткачук М. А. – студент V курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;

Мамчич Т. І. – к. фіз.-мат. н., доцент кафедри комп'ютерних наук та кібербезпеки ВНУ імені Лесі Українки

Узгодження алгоритмів механічних дій із звуковим супроводом у відеогрі засобами ігрового рушія Unreal Engine та цифрової звукової робочої станції Reaper

Постановка проблеми. З кожним днем все більше людей захоплюються відеоіграми та віртуальною реальністю. Відеоігри стають все більш затребуваними в області педагогічних ігор, змагальних та тренувальних ігор, кіберспортивних дисциплін, розважаючих казуальних ігор.

Існують різні засоби розробки відеоігр в залежності від поставлених задач. Серед таких засобів є поєднання прийомів візуалізації з прийомами ігрової логіки, фізики, штучного інтелекту, звукового супроводу, анімацій і т. д.

Розробниками часто недооцінюється звуковий супровід – один із найефективніших прийомів в відеоіграх на даний час. Потужність гральних консолей раніш дозволяла відтворювати лише декілька паралельних звучань. Тому у наш час більш потужних комп'ютерів проблематика узгодження алгоритмів механічних дій із звуковим супроводом та використання ефективніших прийомів є актуальною.

Мета дослідження – дослідити інструментарій ігрового рушія Unreal Engine та цифрової звукової робочої станції Reaper.

Результати дослідження. Ігровий рушій (двигун) – ПЗ, яке може розширюватись і застосовуватися в якості основи для множини різних ігор без значних модифікацій рушія. Чим більш універсальний ігровий рушій, тим менш він оптимальний для запуску конкретної гри на конкретній платформі [1]. Завдяки потужній бібліотеці коду та компілятору, Unreal Engine є кросплатформенним рушієм з мовами програмування C++ та Blueprints, який насамперед орієнтований на відеоігри з потужним нарративом (гарна інструментарій графіки, звуку, руху та фізики). При розробці використовується об'єктивно-орієнтований підхід (графічна скриптова мова Blueprints), що є зручним для програмування ігрових об'єктів класу та їх фізичної, сценарної взаємодії у тривимірному просторі. При необхідності більш нижчого рівня мови, оптимізації та більшого функціоналу ігрової логіки є можливість швидкого перетворення коду з Blueprints в C++ та відкритого вихідного коду рушія у разі необхідності.

Створення гарної графіки є дуже швидким завдяки прийомам поєднання вбудованого потужного графічного двигуна з додатковим інструментарієм Marketplace, MetaHuman, Megascans. Поєднується це з телефонними додатками камери Live Link VCAM, Live Link Face для створення руху (позиціонування віртуальної камери у просторі і анімації лиця персонажу).

Створення звукового супроводу та іншої ігрової логіки, що узгоджується з механічними діями в відеоігрі, є зрозумілими завдяки офіційній документації [2]. Тривимірний звук позиціонується з погляду камери, яка налаштовується за ігровим сценарієм. За допомогою спеціальних підходів звук позиціонується у тривимірному просторі з ехом (реверберацією), оптимізовується (управління пріоритетом для пам'яті), перемикається, оброблюється та генерується за ситуаційною логікою (в тому числі випадковою) для музичності чи правдоподібності. Зокрема пересування та озвучення підконтрольного персонажу як фізичного об'єкта, який за допомогою призначених клавіш пересувається у просторі та взаємодіє з оточуючим світом, напр. натикаючись на об'єкти, які мають фізику зіткнення. Зіткнення 2-х об'єктів реалізуються шляхом зіткнення більш оптимізованих фізичних копій (оболонки) цих об'єктів-колізій.

Для створення правдоподібності звуків певної механічної дії використовується прийом незначної зміни висоти тону та викорис-

тання вибірки звучань, якщо звук часто повторюється. Вибірка гарних звучань підготовлюється в ПЗ Reaper, а зміну висоти тону доцільно використовувати саме в ігровій логіці рушія створеного класу чи об'єкта класу в цілях оптимізації пам'яті.

У разі необхідності виконання великої кількості монотонної роботи у підготовці звукових файлів розроблюється спеціальний шаблон проекту, інтерфейс чи скрипти «екшени» в Reaper, що значно прискорить робочий процес. За допомогою прийомів правильної підготовки та експорту файлів з Reaper та прописуванню їх логіки в Unreal Engine закономірності звучання можна узгодити більш музично і ритмічно для якіснішого нарративу, базуючись на алгоритмах консонансів та дизонансів, циклів, музичній формі та фактурі.

Висновки. В ході дослідження було вивчено актуальні можливості, які дозволяють гарно інтегрувати звукові технології з технологіями ігрової логіки, руху та візуалу, дозволяють створювати об'ємне звучання з тривимірним правдоподібним позиціонуванням. Були набуті актуальні навички по створенню сучасного звукового супроводу, ігрової логіки, об'єктно-орієнтовного програмування, графічної статистики та її анімації.

Джерела та література

1. Грегори Дж. Ігровий двигун. Програмування та внутрішній пристрій. 3-тє вид. Санкт-Петербург: Питер, 2021. 1136 с.: іл. (Серія «Для професіоналів»).
2. Unreal Engine 5 Documentation. URL: <https://docs.unrealengine.com/5.0/en-US/>
3. William S. Learning C++ by Creating Games with UE4. 2015. 342 с.

Червінська К. С. – студентка III курсу
факультету інформаційних технологій
і математики ВНУ імені Лесі Українки

Використання неперервних функцій при розв'язанні геометричних задач

Постановка проблеми. В геометрії існує широкий спектр задач, які можна умовно назвати задачами на дослідження. Загальних методів їх розв'язання, звичайно, не може існувати. Проте в багатьох випадках тут можна використати апарат математичного аналізу, зокрема, неперервні функції.

Мета дослідження – показати, як можна використати неперервні функції у твердженнях про існування певних конфігурацій геометричних фігур.

Результати дослідження. У задачах цього типу висловлюється твердження або ставиться питання про існування такої конфігурації фігури, для якої певна величина досягає деякого, зафіксованого в умові, значення, або ж ця величина задовольняє певним, вказаним в умові, вимогам. Наведемо приклади.

Задача 1. Діагоналі дельтоїда дорівнюють 2 та 1010. Чи може його периметр дорівнювати 2022?

Задача 2. Радіуси двох концентричних кіл R і $2R$. Довести, що можна провести пряму так, що ці кола відтинатимуть на ній рівні відрізки [1, 39].

Зауважимо, що відоме означення неперервності функції в точці базується на понятті границі [2]. Проте в геометричних міркуваннях його доцільно замінити рівносильним означенням, пов'язаним з поняттям приросту функції. Воно, по суті, означає, що функція буде неперервною в точці, якщо будь-яким малим приростам аргументу відповідають малі прирости функції [2]. Побудувавши таку функцію, далі зазвичай використовують теорему про проміжне значення або її узагальнення (для двох неперервних функцій) [2]. Або ж спираються на ту властивість функції, неперервної на відрізок, що вона досягає на ньому свого найбільшого і найменшого значення [2].

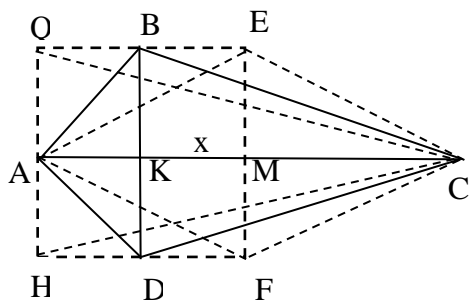

Рис. 1

Розв'яжемо задачу 1. Нехай $AC = 1010$, точка M – середина AC , $MA = 505$, $BD = 2$, точка K – середина BD , $BK = 1$, причому K належить AC і діагоналі взаємно перпендикулярні (рис. 1). Якщо точка K рухатиметься по AC , то периметр дельтоїда змінюватиметься в залежності від відстані між K та M . Позначивши цю відстань

$МК = x$, бачимо, що периметр є функцією від x : $P_{ABCD} = p(x)$. При невеликій зміні аргумента x периметр теж зміниться мало, а це означає, що функція $p(x)$ є неперервною. Областю визначення можна взяти відрізок $[0, 505]$. При $x = 505$ дельтоїд стане ромбом $AECF$, а при $x = 0$ вироджується в рівнобедрений трикутник HQC .

$$p(505) = 4AE = 4 \sqrt{1^2 + 505^2} < 4 \cdot 505,1 = 2020,4 < 2022;$$

$$p(0) = 2 + 2 \sqrt{1^2 + 1010^2} > 2 + 2 \cdot 1010 = 2022.$$

Отже, маємо: $p(505) < 2022 < p(0)$. Тепер за теоремою про проміжне значення функції, неперервної на відрізку, випливає, що на інтервалі $(0; 505)$ існує таке значення k аргументу x , що $p(k) = 2022$. Отже, відповідь на питання задачі ствердна.

Відповідь: так.

Як бачимо, задачі розглянутого типу можна розв'язувати за наступною схемою (яка частково розглянута в [1, 36], деталізована нами).

1. У заданій в умові конфігурації фіксують деякі точки. Вибирають незалежну змінну x доцільним чином, що впливатиме з умови задачі. Обирають доцільно відрізок, що буде областю визначення. Досліджують, як буде змінюватися положення решти точок в залежності від зміни x .

2. Будують функцію $f(x)$, що аналітично виражає величину, про яку йдеться в умові задачі. Якщо в задачі задано не числове значення певної величини, а лише формулюються певні вимоги на неї, то вибір функції залежатиме від цих вимог. Обґрунтовують, що побудована функція буде неперервною на відрізку, якому належить змінна x .

3. Якщо в умові фіксується певне значення функції $f(x)$, то показують, що існують такі значення змінної x , при яких функція $f(x)$ набуває значень як більшого за це фіксоване, так і меншого за нього.

4. Використовують теорему про проміжне значення, згідно якої впливатиме висновок про існування тієї конфігурації, для якої $f(x)$ досягає вказаного в умові задачі значення.

5. В інших задачах обирають відповідну інакшу властивість функції, неперервної на відрізку.

Розв'яжемо задачу 2. Проведемо пряму, на якій дані кола відтинають відрізки AB , BC , CD ; $AB = CD$ (рис. 2). Довжини цих відрізків

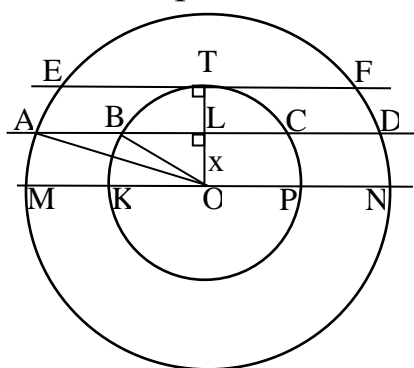

Рис. 2

залежать від відстані $OL = x$ від центра кола до прямої, тобто є функціями від x . Нехай $f(x) = BC$, $g(x) = AB = CD$. Очевидно, що ці функції неперервні.

$f(x) =$. Областю визначення беремо відрізок $[0, R]$. Будемо мати: $f(0) = KP = 2R$, $g(0) = MK = R$, $f(R) = 0$, $g(R) = ET = R\sqrt{3}$. Одержали: $f(0) > g(0)$, $f(R) < g(R)$. Тоді за узагальненою властивістю про проміжне зна-

чення маємо: існує таке значення $k \in (0, R)$, що $f(k) = g(k)$, тобто відрізки AB , BC і CD будуть рівні, що й треба було довести.

Висновки. В роботі показано, як можна використати неперервні функції при розв'язанні геометричних задач на конфігурації фігур. Запропоновано схему розв'язання задач такого типу. Поставлені завдання виконані. Мета роботи досягнута.

Зауважимо, що цей метод зручно застосувати і в задачах на розбиття фігур.

Джерела та література

1. Блинков А. Непрерывность в геометрии. *Квант*. 2012. № 4. С. 36–39.
2. Шкіль М. І. Математичний аналіз: підручник: у 2-х ч. Київ: Вища шк., 2005. Ч. 1. 447 с.

Шумик О. О. – студентка V курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;

Федуник-Яремчук О. В. – к. фіз.-мат. н., доцент кафедри математичного аналізу та статистики ВНУ імені Лесі Українки

Застосування твірних функцій рекурентних послідовностей

Постановка проблеми. Твірні функції мають досить широке застосування у математиці. Їх використання значно спрощує дослідження рекурентних послідовностей. За допомогою твірних функцій можна ефективно доводити рівності для послідовностей, які задані рекурентно, зокрема для чисел Фібоначчі та Люка. З огляду на це, актуальним є вивчення твірних функцій та дослідження їх застосування.

Мета дослідження. Дослідити властивості твірних функцій та показати їх застосування для доведення рівностей із числами Фібоначчі та Люка.

Результати дослідження. Нехай дано довільну (нескінченну) послідовність чисел $a_0, a_1, a_2, \dots, a_n, \dots$. Твірною функцією цієї послідовності називається ряд виду:

$$g(x) = a_0 + a_1x + a_2x^2 + \dots + a_nx^n + \dots$$

Розглянемо послідовність чисел Фібоначчі, яка задається рівностями:

$$F_0 = 0, \quad F_1 = 1, \quad F_{n+2} = F_{n+1} + F_n, \quad n = 0, 1, 2, \dots,$$

а також послідовність чисел Люка:

$$L_0 = 2, \quad L_1 = 1, \quad L_{n+2} = L_{n+1} + L_n, \quad n = 0, 1, 2, \dots$$

Твірними функціями цих послідовностей є наступні функції:

$$\frac{x}{1-x-x^2} = \sum_{n=0}^{\infty} F_n x^n, \quad \frac{2-x}{1-x-x^2} = \sum_{n=0}^{\infty} L_n x^n.$$

Для послідовності F_{n-1} ($F_{-1} = 1$) твірною є функція:

$$\frac{1-x}{1-x-x^2} = \sum_{n=0}^{\infty} F_{n-1} x^n.$$

Із формул Біне для чисел Фібоначчі та Люка випливають співвідношення:

$$\frac{F_k + F_{k-1}x}{1-x-x^2} = \sum_{n=0}^{\infty} F_{n+k} x^n, \quad \frac{L_k + L_{k-1}x}{1-x-x^2} = \sum_{n=0}^{\infty} L_{n+k} x^n.$$

Рівності, що пов'язані з числами Фібоначчі та Люка можна ефективно доводити з використанням властивостей твірних функцій. Наведемо приклади.

Приклад 1. Доведемо наступні рівності:

$$F_m F_n + F_{m-1} F_{n-1} = F_{m+n-1}, \quad (1)$$

$$F_m L_n + F_{m-1} L_{n-1} = L_{m+n-1}. \quad (2)$$

Доведемо спочатку рівність (1):

$$\begin{aligned} \sum_{m=0}^{\infty} (F_m F_n + F_{m-1} F_{n-1}) x^m &= F_n \sum_{m=0}^{\infty} F_m x^m + F_{n-1} \sum_{m=0}^{\infty} F_{m-1} x^m = \\ &= F_n \frac{x}{1-x-x^2} + F_{n-1} \frac{1-x}{1-x-x^2} = \frac{F_{n-1} + (F_n - F_{n-1})x}{1-x-x^2} = \\ &= \frac{F_{n-1} + F_{n-2}x}{1-x-x^2} = \sum_{m=0}^{\infty} F_{m+n-1} x^m. \end{aligned}$$

Аналогічно доведемо рівність (2):

$$\begin{aligned} \sum_{m=0}^{\infty} (F_m L_n + F_{m-1} L_{n-1}) x^m &= L_n \sum_{m=0}^{\infty} F_m x^m + L_{n-1} \sum_{m=0}^{\infty} F_{m-1} x^m = \\ &= L_n \frac{x}{1-x-x^2} + L_{n-1} \frac{1-x}{1-x-x^2} = \frac{L_{n-1} + L_{n-2}x}{1-x-x^2} = \sum_{m=0}^{\infty} L_{m+n-1} x^m. \end{aligned}$$

Твірні функції також зручно застосовувати для доведення так званих гібридних формул. Для їх доведення застосуємо такі твірні функції:

$$\frac{e^{\alpha x} - e^{\beta x}}{\sqrt{5}} = \sum_{n=0}^{\infty} \frac{m^n F_n}{n!} x^n, \quad e^{\alpha x} + e^{\beta x} = \sum_{n=0}^{\infty} \frac{m^n L_n}{n!} x^n,$$

$$\text{де } \alpha = \frac{1+\sqrt{5}}{2}, \quad \beta = \frac{1-\sqrt{5}}{2}.$$

Приклад 2. Доведемо наступні формули:

$$\sum_{k=0}^n C_n^k F_k F_{n-k} = \frac{2^n L_n - 2}{5} \quad (3), \quad \sum_{k=0}^n C_n^k L_k L_{n-k} = 2^n L_n + 2 \quad (4).$$

Для доведення формул (3) і (4) скористаємося також рівністю

$$\sum_{n=0}^{\infty} \frac{a_n}{n!} x^n \cdot \sum_{n=0}^{\infty} \frac{b_n}{n!} x^n = \sum_{n=0}^{\infty} \left(\sum_{k=0}^n C_n^k a_k b_{n-k} \right) \frac{x^n}{n!}.$$

Маємо:

$$\begin{aligned} &\sum_{n=0}^{\infty} \left(\sum_{k=0}^n C_n^k F_k F_{n-k} \right) \frac{x^n}{n!} \\ &= \sum_{n=0}^{\infty} \frac{F_n}{n!} x^n \cdot \sum_{n=0}^{\infty} \frac{F_n}{n!} x^n = \frac{e^{\alpha x} - e^{\beta x}}{\sqrt{5}} \cdot \frac{e^{\alpha x} - e^{\beta x}}{\sqrt{5}} = \\ &= \frac{e^{2\alpha x} - 2e^{\alpha x + \beta x} + e^{2\beta x}}{5} = \frac{e^{2\alpha x} + e^{2\beta x} - 2}{5} = \sum_{n=0}^{\infty} \frac{2^n L_n - 2}{5} \cdot \frac{x^n}{n!}. \end{aligned}$$

Цілком аналогічно:

$$\begin{aligned} &\sum_{n=0}^{\infty} \left(\sum_{k=0}^n C_n^k L_k L_{n-k} \right) \frac{x^n}{n!} = \sum_{n=0}^{\infty} \frac{L_n}{n!} x^n \cdot \sum_{n=0}^{\infty} \frac{L_n}{n!} x^n = (e^{\alpha x} + e^{\beta x}) \\ &\cdot (e^{\alpha x} + e^{\beta x}) = \\ &= e^{2\alpha x} + 2e^{\alpha x + \beta x} + e^{2\beta x} = e^{2\alpha x} + e^{2\beta x} + 2 = \sum_{n=0}^{\infty} (2^n L_n + 2) \cdot \frac{x^n}{n!}. \end{aligned}$$

Висновки. Таким чином, у ході дослідження ми показали, що застосування твірних функцій та їх властивостей значно спрощує доведення рівностей для рекурентних послідовностей, зокрема послідовностей Фібоначчі та Люка.

Джерела та література

1. Ежов И. И., Скороход А. В., Ядренко М. И. Элементы комбинаторики. Москва, 1977. 80 с.
2. Федак І. В. Рекурентні послідовності. Числа Фібоначчі та Люка. Івано-Франківськ, 2018. 92 с.

Юсюк К. О. – студентка V курсу факультету інформаційних систем, фізики та математики ВНУ імені Лесі Українки;
Бушев Д. М. – к. фіз.-мат. н., доцент
ВНУ імені Лесі Українки

**Використання методу міжпредметних зв'язків у математиці
для заохочення дітей до вивчення предмету та підвищення
якості отриманих знань**

Постанова проблеми. В умовах проведення шкільних занять неодноразово помічається серед учнів – проблема вирішення елементарних завдань з математики, відчувається зменшення концентрації у процесах вивчення матеріалу. Більшість сучасних викладачів зосереджені тільки на навчальному процесі, програмі вивчення та пояснення теми вкладаючи дітям одноманітні алгоритми вирішення завдань, забуваючи які – діти не в змозі відтворити розв'язки та відповідно отримують знову і знову негативні бали та втрачають предметний інтерес.

Сучасне покоління не налаштоване на заучування формул та теорем, діти більш орієнтуються на картинку, оскільки зорова пам'ять відіграє основну роль у запам'ятовуванні матеріалу. Існує велика необхідність фундаментальних підтверджень необхідності математики для заохочення учнів до вивчення математики.

Мета дослідження – переконатися у тому, що метод використання міжпредметних зв'язків підвищує інтерес учня та здатний надати більш якісні знання.

Результати дослідження. Реалізація міжпредметних зв'язків у шкільному курсі відкидає дублювання при вивченні матеріалу, економить час і створює благодатні умови для формування загально-навчальних умінь і навичок учнів, розвиває вміння осмислювати зміст понять та застосовувати здобуті знання на практиці, аналізувати результати, робити відповідні узагальнення, порівняння, висновки, розширює кругозір учнів.

Особливе значення мають задачі, питання, завдання міжпредметного характеру. Під час добору задач доцільно дотримуватися певних вимог. Задача має демонструвати практичне застосування математичних ідей і методів та ілюструвати матеріал, що викладається на певному уроці, містити відповідні або інтуїтивно зрозумілі учням поняття і терміни, а також реальні числові дані, що не ведуть до громіздких обчислень. Наприклад:

Пов'язати математику з хімією дають змогу задачі на суміші і сплави.

Маємо 735 г 16 % розчину йоду у спирті. Треба дістати 10 % розчин йоду. Скільки грамів спирту треба долити для цього у даний розчин? (тема «Відсоткові розрахунки» 6 кл.)

Відомо, що математика як обчислювальний інструмент має допомагати вивченню фізики. Повну картину фізичного явища можна отримати лише тоді, коли це явище вдається кількісно виміряти і описати мовою математичних співвідношень. Тому під час вивчення певних тем на уроках математики доцільно розглянути задачі з фізичним змістом. Наприклад:

1. Визначити потужність машини, що піднімає молот вагою 1,5 кН на висоту 80 см за 2 с (тема «Стандартний вигляд числа» 8 кл.)

Однак використання таких задач є не єдиним засобом реалізації міжпредметних зв'язків. Ефективним засобом на шляху реалізації міжпредметних зв'язків є бінарні уроки. Вивчення будь-якої проблеми на межі двох наук – це завжди цікаво. Такий вид діяльності викликає високу мотивацію, спонукає до творчого пошуку і захоплює учнів.

Урок проводиться не заради зовнішнього ефекту, а для систематизації знань, формування переконань через поєднання предметів і є важливим етапом у формуванні світогляду учня, розвитку його мислення.

А. Ейнштейну належать слова про те, що, як-що викладач поширює навколо себе подих нудьги, у такій атмосфері все захиріє; натомість уміє вчити той, хто вчить цікаво.

Висновки. Міжпредметні зв'язки стимулюють потяг до знань, укріплюють інтерес до предмету, розширюють зацікавленість, поглиблюють знання, сприяють становленню інтересів професійного плану. Використання міжпредметної інтеграції робить процес навчання різноманітним, цікавим, емоційно забарвленим, творчо-насиченим. Таким чином, міжпредметні зв'язки – це сучасний принцип навчання, який впливає на відбір і структуру навчального матеріалу цілого ряду предметів, посилюючи системність знань учнів, активізує методи навчання.

Можна сміливо стверджувати, що використання міжпредметних зв'язків є одним з напрямів особистісної орієнтації освіти і забезпечує розвиток нового, творчого покоління громадян нашої держави.

Джерела та література

1. Глобін О. І. Міжпредметні зв'язки в умовах профільного навчання математики: метод. посіб. для вчителів. Київ: Пед. думка, 2012. 88 с.
2. Лисицька О. О. Бінарні уроки як шлях реалізації інтегрованого навчання. *Таврійський вісник освіти*. 2015. № 2 (50). Ч. I. С. 231.
3. Рассоха І. Реалізація міжпредметних зв'язків під час вивчення вищої математики. *Витоки педагогічної майстерності*. 2016. Вип. 18. С. 288.
4. Стасюк З. В. Використання міжпредметних зв'язків на уроках математики. URL: http://kirove.edukit.mk.ua/storinka_vchitelya/storinka_stasyuk_z_v/metodichni/mizhpredmetni_zvyazki/

Януш Р. І. – студент I курсу магістратури факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;
Голота А.-Я. Ю. – студент VI курсу медичного факультету Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького;
Булатецький В. В. – к. фіз.-мат. н., доцент кафедри комп'ютерних наук та кібербезпеки ВНУ імені Лесі Українки

Розробка та реалізація алгоритмів підбору і валідації репродуктивного матеріалу в допоміжних репродуктивних технологіях використання донорських ооцитів

Постановка проблеми. Низькі показники фертильності та високий коефіцієнт смертності України можуть призвести до однієї з

найбільших демографічних криз у Європі. Попри рекомендований показник фертильності у співвідношенні 2.1 дитини на жінку, показник України станом на 2020 р. становив 1,434 [1]. Одним із рішень даної проблеми є залучення допоміжних репродуктивних технологій (ДРТ), зокрема із застосуванням донорських яйцеклітин. Щороку у Європі проводиться близько 165 000 циклів лікувань із застосуванням ДРТ, серед яких майже 70 000 із застосуванням донорських ооцитів. Зважаючи на важливість підбору донора ооцитів, навколо цього сектора медицини було створено розвинену бізнес-екосистему, яка складається із банків ооцитів, клінік та агенцій репродуктивної медицини із характерною кон'юнктурою ринку, а саме з різноманіттям законодавчого регулювання процесу донорства, вимог до донорів, стандартів профайлінгу донорів тощо. Окремої уваги заслуговує європейський регламент захисту даних, що вимагає ретельного дослідження правової сторони збору та обробки даних агенціями та цифровими продуктами [2].

Мета дослідження: розробити концепт цифрової платформи для ринку репродуктивної медицини в Європі з метою кращої стандартизації профайлінгу донорів ооцитів, контролю якості та взаємодії учасників ринку.

Розробити алгоритм збору персональних даних донорів ооцитів, а саме соматометричних, медичних та генетичних, а також їх аналізу задля визначення відповідності законодавчим вимогам окремих країн ЄС та України, а також медичним рекомендаціям за допомогою власноруч розробленої програмної платформи, на якій була б реалізована взаємодія користувачів моделей «донор»-«клініка», «клініка»-«батьки», «платформа»-«батьки», «банк ооцитів»-«агенція репродукції» та іншими.

Програмний продукт являтиме собою систему клієнт-сервер, у функціонал якого буде входити використання вище зазначених алгоритмів для підбору і валідації репродуктивного матеріалу за критеріями, які будуть необхідні користувачам моделі «батьки», замовлення та резервування даних біоматеріалів, проведення звітності для користувачів моделі «клініка» для подальшого здійснення винагороди для користувачів моделі «донор», координування етапів від екстракції біоматеріалу до розвитку ембріона.

Результати дослідження. Було здійснено аналіз чинного законодавства, економічної кон'юнктури ринку, розроблено моделі бази

даних та першої версії програмного продукту з реалізацією механізмів збору інформації.

Висновки. Даний програмний продукт може стати одним із елементів ринку послуг репродуктивної медицини у Європі, запропонувавши стандарт профайлінгу донорів, контролю за дотриманням вимог до персональних даних, прозорості та взаємодії між учасниками ринку. Наслідком цього може стати більш збалансоване використання ресурсів та більш якісний процес підбору донора, що в свою чергу робитиме внесок у вирішення проблеми зниження коефіцієнту фертильності та покращення демографічної ситуації у ЄС та в Україні.

Джерела та література

1. World Bank Open Data | Data. World Bank Open Data | Data. URL: <https://data.worldbank.org> (date of access: 20.04.2022).
2. Survey on ART and IUI: legislation, regulation, funding and registries in European countries: The European IVF-monitoring Consortium (EIM) for the European Society of Human Reproduction and Embryology (ESHRE) / C.-J. C et al. OUP Academic. URL: <https://academic.oup.com/hropen/article/2020/1/hoz044/5715201> (date of access: 20.04.2022).

Бих О. О. – студентка II курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Качковська Л. Р. – к. іст. н., доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності ВНУ імені Лесі Українки

Сучасне документознавство в Україні: зміст та трансформаційні процеси

Постановка проблеми. В Україні відбувається швидкий перехід до інформаційного суспільства, а за допомогою документної інформації, яка знаходиться на матеріальних носіях, ми маємо змогу оперативно закріплювати, передавати, зберігати її в просторі та часі. Тому надзвичайно важливо розуміти роль, яку відіграє документ в житті сучасної людини.

Метою дослідження є вивчення розвитку документознавства в Україні та аналіз змісту його перспектив.

Результати дослідження. Теоретичну основу дослідження питання науки про документ склали закони України, підзаконні нормативно-правові акти, інструкції, порядки та положення, наукові праці вчених, таких як: В. Бездрабко [1], С. Кулешова [2], Н. Кушнарєнка [3], Г. Швецової-Водки [7], Ю. Палєхи [5], тощо.

Однією з обов'язкових умов здійснення управлінських операцій є документування як джерело первинної інформації. Важливою умовою для кожного підприємства, установи чи організації є проведення відповідного процесу. Якщо усі структурні підрозділи беруть участь і підтримують систему документування, то вона буде дійсно успішною. Відповідно до цього виникає актуальність вивчення змісту та перспектив сучасного документознавства в Україні.

Документом вважають офіційний папір, який підтверджує певний факт або право власності на конкретну річ; це те, що може офіційно

засвідчувати особу пред'явника; письмові підтвердження про щонебудь. З академічного судження документом є засіб збереження інформації про факти, події, явища об'єктивної дійсності і розумової праці людини різними способами на спеціальних матеріалах [4].

Документ як носій інформації, забезпечує якісну діяльність у середині організації та виступає як важливий елемент її діяльності. Інформація є засобом ухвалення управлінських рішень при умові, якщо вона наповнена якісними характеристиками (актуальність, правдивість, цінність, користь).

На сучасному етапі переведення системи документування в Україні на електронні носії слід враховувати позитивний досвід європейських країн у цій сфері. Причому підхід до вивчення зарубіжного досвіду має бути аналітичним – виокремлювати досягнення, позитивні зрушення і критично сприймати прорахунки зарубіжних систем.

Відзначимо, що потреба організаційного упорядкування наукової діяльності з проблем документознавства, на думку вітчизняних вчених, обумовлена ще й зростаючою динамікою «відкриття» (ліцензування) навчальної спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність», яку згодом було перейменовано на «Інформаційну, бібліотечну та архівну справу» у вищих закладах освіти України та, як наслідок, очікуваним згодом попитом на вступ до аспірантури. З 2008 р. спостерігається тенденція підвищення популярності в контексті активної інформатизації суспільства в українському освітньому середовищі. Діють також спеціалізовані вчені ради з захисту дисертацій зі спеціальності «Документознавство, архівознавство» при Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККиМ) тощо.

Помітне місце в інфраструктурі українського документознавства займають професійні форуми. Найбільш активно цей напрям реалізовувався у НАКККиМ, де були проведені понад 8 міжнародних конференцій «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики» [6].

Висновки. Формування розгорнутої інфраструктури сприяє активізації документознавчих розвідок, які проводить значна група дослідників. Найбільш активно працюють професори В. Бездрабко, С. Кулешов, Н. Кушнарєнко, М. Слободяник, Г. Швецова-Водка. В Україні сформувалися дві документознавчі школи, лідерами яких є С. Г. Кулешов і М. С. Слободяник.

Актуальні наукові дослідження з документознавства тривалий час традиційно асоціювалися винятково з історичними науками, зазнали певних змін, обумовлених процесами інформатизації та іншими трансформаційними проявами сучасного інформаційного суспільства. Розвиток документознавства в Україні, яке сформувалося як наукова дисципліна, проходить сьогодні певні трансформації, які безпосередньо пов'язані з теорією та практикою організації інформаційної діяльності.

Джерела та література

1. Бездрабко В. В. Документознавство в Україні: інституціоналізація та сучасний розвиток: монографія. Київ: Четверта хвиля, 2009. 720 с.
2. Кулешов С. Г. Управлінське документознавство: навч. посіб. Київ: ДАКККіМ, 2003. 57 с.
3. Кушнарєнко Н. М. Спеціальне документознавство: навч. посіб. для дистанц. навч. Київ: Ун-т «Україна», 2010. 280 с.
4. Клименко О. В. Інформаційні системи і технології в обліку: навч. посіб. Київ: Центр учб. л-ри, 2008. 320 с.
5. Палєха Ю. І. Організація сучасного діловодства: навч. посіб. Київ: Ліра, 2009. 458 с.
6. Слободяник М. С. Галузеве документознавство: перспективні напрями досліджень. *Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики: зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 17–18 трав. 2005 р.)*. Київ, 2005. С. 5–8.
7. Швецова-Водка Г. М. Структура документознавства і його місце серед суміжних наукових дисциплін. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2004. Т. 12. С. 120–125.

Богданець І. М. – аспірант факультету історії,
політології та національної безпеки
ВНУ імені Лесі Українки

Віртуальні наративи як засіб віртуальної експансії

Постановка проблеми. Одним з найважливіших явищ постіндустриального суспільства є комп'ютерні технології, адже саме вони є базисом та інструментом побудови віртуальної реальності, – додаткової площини реальності, штучно створеної на основі керованих

правилами логіки об'єднань знаків, які функціонують у межах регламентованих певною мовою програмування.

Особливості її існування криються у неперервній циркуляції суспільно-корисних інформаційних потоків та у здатності провокувати імерсивні стани у людини, тобто, ця технологія здатна утримувати увагу користувача заміщуючи реальний світ його репрезентованим варіантом.

Основна проблема полягає у тому, що репрезентація (підміна матерії знаком) у сконструйованій комп'ютером реальності зупиняє не лише деструктивні процеси, але й нівелює характерну природному середовищу саморегуляцію. Все це призводить до віртуальної експансії шляхом нагромадження інформаційних потоків, а отже до посилення взаємозалежності людини та віртуальної реальності. Цим зумовлена необхідність дослідження віртуальних наративів як важливого чиннику впливу на людину.

Метою дослідження є дослідження віртуальних наративів як засобу віртуальної експансії.

Результати дослідження. Зазвичай, реальність характеризують як однорівневу структуру або ж однорідну сутність, адже об'єктивне існування зводиться до існування матерії [2].

Віртуальна реальність є реальністю породженою, тобто вторинною. Основою віртуальної реальності є репрезентативний матеріал – знак (відкритий до чуттєвого сприйняття об'єкт, що виконує функцію заміщення та є результатом симбіозу об'єктивних і суб'єктивних характеристик замінюваного предмета чи явища).

Сукупність знаків утворює віртуальний конструкт – об'єкт віртуальної реальності, що є актуалізованим за допомогою комп'ютерного обладнання об'єднанням знаків, що регулюються певними правилами логіки у межах певної мови програмування.

Основними ознаками цього виду реальності є актуальність (існування «тут і зараз» та за умови актуальності висхідної реальності), автономність (наявність власних законів існування та незалежних просторово-часових параметрів) та інтерактивність (можливість взаємодії з іншими реальностями) [3, 33].

Віртуальний простір – протилежність природного простору, що містить інформаційні еквіваленти речей, а отже, кожному виник-

ненню передують альтерація [3, 22] матерії (зміна структурних одиниць їх життєдіяльності, що не супроводжується їх знищенням) і повне знищення у ній елементарних субстанційних форм.

Також, слід зауважити, що ми сприймаємо світ не безпосередньо, а опосередковано. Кожна подія запускає у нас електрохімічні процеси у різних рецепторах, тому віртуали ми сприймаємо не як породження власного розуму. Ми сприймаємо їх як об'єкти реальності [2].

Сприйняття віртуального теж має свою градацію: 1) віртуали, що сприймаються і засвоюються легко (гратуали); 2) віртуали, сприйняття яких первинно або постійно ускладнене (інгратуали); 3) віртуали, активне сприйняття яких завершено і їх існування стає рутинною (консуєтали) [3, 55–57].

За умови ковіртуальності (перебування у єдиній віртуальній й реальності при взаємодії людей один з одним) у віртуальній реальності основним є наратив, що тісно пов'язаний з алгоритмом створення речей об'єктивного світу (матеріал – форма – ціль – майстер [1, 70] з корективою на заміну матерії знаком), адже результат віртуального конструювання є не стільки якісним, скільки кількісним. Прототип віртуального конструкта у віртуальній мережі множитьсЯ і породжує велику кількість аналогічних та однотипних конструктів, що певною мірою нівелює значення оригінального конструкта. Окрім того, характерна віртуальній реальності репрезентована матерія усуває фактор руйнування, фактично, вплив темпорально-просторових параметрів несуттєвий. Отже, ми можемо констатувати, що прототип віртуального конструкта стає наративом для маси наступних.

Висновки. Віртуальна реальність – це корисний інструмент у роботі з інформацією та практично невід'ємний елемент сучасної міжособистісної комунікації, але глобальне віртуальне конструювання, що базується на наративі копіювання та поширення однотипних віртуальних конструктів впливає на якість інформаційного простору та інформаційної експансії. Оскільки цей простір є штучно сконструйованим соціумом без безпосереднього залучення природи, то функцію регуляції інформаційних потоків на основі синергетичного підходу повинна сформувати людина, тому, що без контролю процесу Шляхом розв'язання цієї проблеми є наслідування природної регуляції, яка реалізується у науці за допомогою синергетичного підходу.

Джерела та література

1. Mestre D. R. Presence in Virtual Reality: insights from fundamental and applied research. *Proc. IS&T Int'l. Symp. on Electronic Imaging: The Engineering Reality of Virtual Reality*. 2018. URL: <https://doi.org/10.2352/ISSN.2470-1173.2018.03.ERVR-433>
2. Аристотель. Сочинения в 4-х т./под ред. В. Ф. Асмус. Москва: Мысль, 1976. 550 с. (АН СССР Институт философии). (Философское наследие; т. 1).
3. Носов Н. А. Виртуальная психология. Москва: Аграф, 2000. 432 с.

Бойченко М. С. – студентка I курсу
факультету історії, політології та національної
безпеки ВНУ імені Лесі Українки;
Кінд-Войтюк Н. В. – к. іст. н., доцент кафедри
історії України та археології
ВНУ імені Лесі Українки

**Вивезення з території України пам'яток старовини в роки
Другої світової війни**

Постановка проблеми. Історичний шлях українського народу до незалежності і власної державності, свободи та демократії був позначений багатьма трагічними втратами. Серед найбільш болючих з них – втрата незліченних культурних скарбів – безцінних національних реліквій, які у гіркий період бездержавності бурхливим потоком вивозилися з України і розпорошувалися по цілому світові, безслідно гинули та по-варварському розграбовувалися внаслідок численних війн, що відбувалися на її території. Культурна війна, вивезення та знищення культурного та археологічного багатства народу, як частина геноциду та асиміляції території України Третім Рейхом. Втрати через дії радянської влади в умовах війни.

Мета дослідження: визначення та короткий опис масштабів культурних втрат України у Другій світовій війні.

Результати дослідження. Під час Другої Світової війни та в перші повоєнні роки країнами антигітлерівської коаліції була сформована міжнародно-правова основа для вирішення питань подолання

наслідків війни та реституції пограбованого та знищеного внаслідок ворожої окупації майна, включно із виробленням практичних механізмів забезпечення його повернення або заміщення. Загальні масштаби нищення культурних цінностей були настільки значними, що сьогодні можливо говорити про зміну культурного середовища на території проживання цілого народу [2, 40].

Найактивніше німці грабували Київ. З Центрального кінофотоархіву та бібліотеки АН УРСР німці вивезли науковий архів, фототеку документального матеріалу і кіноархіви. З Історичного музею на території Києво-Печерської лаври окупанти вивезли колекції предметів скіфів, греків, князів, гетьманів та київських митрополитів. Втрачена таким чином колекція складалася з 10 тис. предметів. З Музею українського мистецтва загарбники забрали 55 875 експонатів – 90 % його фондів. Усього з Києва до Кракова було вивезено 8 залізничних вагонів та 250 тис. рукописів [3, 82–83].

Житомир. Житомирський краєзнавчий музей втратив до 80 % експонатів. Коростенський краєзнавчий музей був ущент розграбований угорськими військовими.

Харків. З архівів Харківської галереї було відправлено 332 вироби мистецтва. Були розграбовані міські бібліотеки, Харківський університет та ряд інших інституцій: до 10 000 одиниць книг та фотографій, які збиралися протягом 140 років. З Харківської картинної галереї було вивезено 348. Серед вивезеного знаходилося 18 з 20 тис. книг з бібліотеки музею.

Вінниця. Втрати Вінницького краєзнавчого музею: 60 українських килимів, це приблизна третина всієї колекції, 1000 зразків гончарства, 3000 зразків вишивок; 100 вишитих сорочок і рушників; 500 писанок; 300 археологічних експонатів [5, 4].

Хмельницький. З Хмельницького музею зникли майже всі експонати, що було вивезено документального підтвердження нема. Втрати Кам'янець-Подільського краєзнавчого музею становили 12 819 одиниць зберігання. Волинь. Із Рівненського музею було вивезено у Німеччину весь відділ етнографії та старовинні гобелени. Втрати Волинського краєзнавчого музею становили 807 експонатів: килими, рушники, комплекти народного одягу, прикраси, зразки вишивок, глиняний посуд тощо.

Крим. На території Криму під егідою «Аненербе» планувалося розгорнути археологічну експедицію для знаходження пам'яток германо-готської культури з метою фабрикивання претензій Рейху на ці українські землі. Також були вивезені картини з музеїв Феодосії та Алупки, мова йде про 10 ящиків. Станом на березень 1942 р. було вивезено 74 тис. тон залізничного вантажу з бібліотек і фондів Інститутів морських досліджень Криму [1, 173].

Галичина. Загалом з фондів філії Бібліотеки АН УРСР у Львові було відправлено: 2139 стародруків, 2345 рукописів, 2677 документів, 2396 гравюр, рисунків та фотографій, біля 40 000 книг, 330 золотих медалей і монет. З фондів Львівської картинної галереї відправили усього 98 з 600 запланованих картин, через саботаж українців.

Румунія. З Одеси румунами було вивезено понад вісім тисяч томів книг з економіки, статистики, етнографії, історії, також карт. Втрати Одеського історико-археологічного музею становили 130 тис. експонатів [1, 173].

Висновки. Характеризуючи долю культурних цінностей України в роки Другої Світової війни, слід наголосити на тому, що лєвова частка втрат національних культурних надбань українського народу стала прямим та безпосереднім наслідком свідомо організованого вилучення, вивезення та знищення культурних цінностей як цілеспрямованої політики нацистської Німеччини та її союзників на окупованій території України. В тому числі, діяли спеціальні групи експертів у складі частин Вермахту, створений при Міністерстві закордонних справ нацистської Німеччини та пов'язаний з «СС» батальйон спеціального призначення «Група Кюнцберга», пов'язана з «СС» організація «Аненербе», Оперативний штаб А. Розенберга при нацистському Міністерстві окупованих східних територій, структури Рейхскомісаріату України та дістрікту «Галичина».

Джерела та література

1. Врублевська В. Бібліотеки України: втрати і пошуки. *Слов'янський світ: щорічник*. Київ: КСУ, 1997. № 1. С. 173–176.
2. Кот С. Повернення і реституція культурних цінностей у політичному та культурному житті України. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2020. 1020 с.
3. Музиченко Я. Вивезення до Німеччини етнокультурної спадщини українців під час Другої Світової війни. *Етнічна історія народів Європи: зб. наук. пр.* Вип. 11. Київ: Вид-во УНІСЕРВ, 2001. С. 82–87.

4. Рославець О. Київський музей західного і східного мистецтва у роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. *Ханенківські читання*. Вип. 4. 2002. С. 86–95.
5. Скрипник Г. А. Етнографічні музеї України: становлення і розвиток. Київ: Наук. думка, 1989. 301 с.

Бохотниця С. М. – студентка III курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Кінд-Войтюк Н. В. – к. іст. н., доцент кафедри історії України та археології ВНУ імені Лесі Українки

Галшка Гулевичівна: меценатка, фундаторка, громадсько-культурна діячка

Постановка проблеми. Імена українських жінок, вірних доньок свого народу, є гордістю всієї нації. Під одним із цих імен увійшла в історію мудра покровителька освіти і науки Єлизавета Гулевичівна – представниця старовинного українського шляхетського роду Гулевичів, меценатка, фундаторка Київського Братського Богоявленського монастиря та Київської Братської школи від якої веде історію Києво-Могилянська академія.

Мета: розкрити історичний портрет Галшки Гулевичівни.

Результати дослідження. Народилася Єлизавета у селі Затурці, Локачинського району на Волині у 1570-х роках. Батько Василь Гулевич був підстаростою володимирським та волинським війським. Дід Галшки Федір Гулевич був єпископом Луцьким і Острозьким. Він дуже любив онуку і переймався понад усе, щоб дати їй освіту. Він влаштував школу на подвір'ї Луцького замку і найняв учителя – вихованця Львівської братської школи Олесь Юрківського. Тут Єлизавета засвоїла основи православної віри, граматику рідної мови та грецьку з латиною. Згодом Василь Гулевич відправив дівчину на навчання до Острозької академії. Галшка Гулевичівна знала латину, старогрецьку, польську, литовську, французьку мови. Завдяки приналежності до знатного роду вона здобула освіту. Саме атмосфера,

серед якої вона виховувалась і навчалась, робить її непересічною особистістю, здатною відстояти свої права навіть у нерівній боротьбі [3].

У 1594 р. Галшка одружилася з Криштофом Потієм, сином Іпатія Потія – берестейського земського судді і каштеляна православного єпископа Володимирського і Берестейського, одного з головних ініціаторів Берестейської унії, згодом унійного митрополита Київського і Галицького. Після ранньої смерті чоловіка, Галшка Гулевичівна виховувала доньку Катерину [2]. У 1601–1602 рр. одружилася вдруге зі Стефаном Лозкою, мозирським маршалком. Галшці на той момент було близько 30 років, Стефану – 60. Виховувала сина Михайла, мешкали у родинній садибі у Києві на Подолі, неподалік міської ратуші [2].

Наприкінці XVI – початку XVII ст. на українських землях виникають друкарні та школи. На їх підтримку розгортається благодійництво, до якого долучилась і Галшка. 15 жовтня 1615 р., разом зі своїм чоловіком та трьома приятелями Галшка Гулевичівна стала на порозі Київського земського суду. При поважних свідках вона склала фундуш (дарчу грамоту), відписавши всі свої землі та садибу у Києві для заснування нового монастиря, шпиталю і школи для дітей шляхти та міщан і вносить її до київських магістратських книг, після чого дарча набула чинності.

Завдяки пожертві Галшки Гулевичівни ініціатори Київського братства отримали садибу з землею в Нижньому Києві, тобто на Подолі, для влаштування монастиря та школи. Розбудовою монастиря займався печерський чернець, засновник низки монастирів на українських землях Ісая Копинський, ім'я якого згадує Галшка у своїй дарчій. Школа могла розміститися у будинку Галшки Гулевичівни та Стефана Лозки, проте у самій дарчій про будівлі на «дворі із пляцом» не згадано [2, 159]. Пожертвою своєї садиби Галшка Гулевичівна зробила можливим відкриття Київської братської школи, що поклала початок Києво-Могилянської академії, першого і тривалий час єдиного вищого навчального закладу у Східній Європі.

Після смерті другого чоловіка Галшка повернулась у рідний Луцьк, залишивши маєтності своєму сину Михайлу. Михайло підпадає під католицький вплив і змінює православ'я на католицизм. Це було великою несподіванкою для Галшки. Поки вона фундує брат-

ську школу, піклується про збереження православ'я, її рідний син зраджує віру, яку вона відстоює усіма силами.

У Луцьку Галшка Гулевичівна брала активну участь в житті Луцького Хресто-Воздвиженського братства, а в 1641 р. – незадовго до смерті – склала заповіт, в якому заповідала майже всі свої кошти та ті, що їй заборгували, на потреби Луцького братського монастиря та його церкви [3].

Галшка Гулевичівна померла в 1642 р. Похована в крипті Луцької братської Хресто-Воздвиженської церкви, як визначну благодійницю братських монастирів і шкіл (до братств, за статутом, приймалися і жінки) [2, 160].

По смерті фундаторки про її роль у заснуванні Києво-Могилянської академії «забули» – протягом більше ніж століття існування академії Галшка не фігурувала в офіційних викладах історії. Проте, як пише науковець Максим Яременко, у другій половині XVIII ст. «могилянці» почали активніше шукати власне коріння. Тоді ж вони «згадали» про роль меценатки з Волині у створенні академії. Так поступово Галшка Гулевичівна стала однією з найвідоміших українських меценаток [4, 12]. 15 жовтня 1615 р. – день її пожертви – вважається днем, з якого починає свою історію Києво-Могилянська академія.

Висновки. Отже, виходячи з вищесказаного ми бачимо, що благодійництво не було випадковою справою її життя, оскільки вона жертвувала не лише на київську школу, але й на інші братські школи. Але не лише через благодійні внески Єлизавета (Галшка) Гулевичівна є унікальною жінкою. Вона зберегла і пронесла віру через усі негаразди свого життя та ревно служила майбутньому, вбачаючи його у дітях, які зможуть відродити славу своїх предків.

Джерела та література

1. Літвін Г. З народу Руського. Шляхта Київщини, Волині та Брацлавщини. Київ: Дух і Літера, 2016. 616 с.
2. Києво-Могилянська академія в іменах. XVII–XVIII ст. Київ: Вид. дім «КМ Академія», 2001.
3. Кравчук І. Постаті: Галшка Гулевичівна: ПОРТАЛ Hetman.tv: *Журнал Гетьман про історію та козацтво*. URL: www.hetman.tv. <http://www.hetman.tv/nomera/2008/2008-1-18/galschka.html>
4. Хижняк З. І. Історія Києво-Могилянської академії. Київ: Вид. дім «КМ Академія», 2003. 184 с.

Бохотниця С. М. – студентка III курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Ткачук А. П. – к. іст. н., доцент кафедри всесвітньої історії ВНУ імені Лесі Українки

Реформаторська діяльність Хосрова I Ануширвана

Хосров I Ануширван (531–579 рр.) – шахиншах Ірану з династії Сасанідів, успішний політичний та військовий діяч, реформатор. Завдяки його реформам Іран зміг відновитися після диктатури Маздака, який фактично узурпував реальну владу в країні за правління Кавада I. Хосров продовжив старі та розгорнув нові будівництва, підтримував розвиток науки та мистецтв, вів успішні військові дії проти Візантії, Ємену, Ефталітів. При Хосрові I Сасанідський Іран досягнув найвищого рівня розвитку й могутності.

Колишня система збирання податків не могла більше задовольняти потреб державної скарбниці. До реформ Хосрова I Ануширвана поземельний податок (хараг) стягувався натурою і становив від третини до 1/7 врожаю. Розмір податку встановлювався безпосередньо на місцях збирачами, що створювало сприятливі умови для зловживань. Аристократія, духовенство та державні службовці податків не платили. Податкова реформа спиралася на спеціальні земельні кадастри, складені після обміру всієї придатної до обробітку землі. Було підраховано і занесено до кадастрів кількість плодоносних дерев. Також був проведений перепис населення, оскільки частина населення загинула під час диктатури маздакітів. Встановлювалися тверді податкові ставки в залежності від виду вирощуваних сільськогосподарських культур, якості умов зрошення та близькості сільськогосподарських угідь до найближчого міста. Новий податок стягувався не лише натурою, але й грошми. У разі неврожаю або розорення платника харадж не сплачувався зовсім. Подушний податок (гезіт) збирався грошми. Його виплачувало населення в віці від 20 до 50 років по 4, 6, 8, 12 срібних дирхеми тричі на рік в залежності від майнового становища платника [5, 319]. Всі інші численні центральні та місцеві податки були скасовані. Реформована система оподаткування послабила тиск на основних платників податків в країні – землеробів – декхане, оскільки тепер податки були фіксованими, що змен-

шило простір для чиновницьких зловживань. Податкова реформа забезпечила гарантований постійний приплив коштів до казни.

Упорядкований та ефективніший збір податків на користь державної скарбниці дозволив Хосрову почати вже давно назрілу військову реформу. До нього перська армія формувалася майже виключно з ополченців та найманців. Всі хто не міг собі дозволити купити коня, зброю й необхідне кіннотнику озброєння, йшли в піхоту, боєздатність якої була дуже низькою, порівняно, наприклад, з візантійською. Прокопій Кесарійський детально описував стан сасанідської піхоти у своїй «Війні з персами», яка участі в безпосередніх бойових діях фактично не брала [4, 12]. Усі колишні Сасанідські правителі спиралися на потужні кінні загони, що формувалися зі знаті, що сама себе утримувала і, оскільки вона напряду не залежала від шахиншаха, тому часто виявляла себе ненадійною опорою його владі. Хосров же розпочав озброювати кавалерію за державний кошт, завдяки чому в кінноті виявилось значна кількість середніх за майновим статусом землевласників, що складали стан азатів. Отримуючи винагороду від шахиншаха, це нове регулярне військо було особисто віддане йому і тому служило надійною опорою його влади [5, 318]. Посада Іран-іспехбеда («командувач Армією Ірану») була скасована, головнокомандувачем відтепер виступав сам шахиншах. При Хосрові були сформовані 12 полків важкої кавалерії – Саваран.

Паралельно з податковою та військовою реформами у Сасанідській державі проводилася й адміністративно-територіальна реформа. До того країна складалась з окремих родових наділів знаті та васальних утворень. Ануширван розділив країну на чотири частини – Кусти і підпорядкував цивільних намісників (падоспанів) кожної з частин спеціальним воєначальникам – іспехбедам («Начальникам війська»), яких після військової реформи стало також чотири, оскільки посаду єдиного Еран-іспехбеда скасували. Це дозволило підпорядкувати армійське командування та всі війська безпосередньо шахиншаху й послабити значення окремих посад [2, 19].

Високі адміністративні посади, які до того обіймалися представниками великої родової аристократії, часто передавалися у спадок, що фактично забиало у шахиншаха можливість контролювати кому саме вони передаються. На посади призначалися лише за наказом шахиншаха. Судову владу в країні відтепер здійснювали судді, призначенні виключно верховним правителем. Хосров применшив значимість посади вазург-фраматара (верховного візира), перерозпо-

діливши частину його повноважень між іншими чиновниками. Таким чином, шахиншах істотно зміцнив свою владу. Ця реформа упорядкувала територіальний устрій держави та істотно централізувала владу.

При Хосрові з'явилися збірники канонічного права – «Судебники». Шах сам призначав суддів, митарів і намісників.

Отже, Хосров I Ануширван небезпідставно вважається одним з найвидатніших правителів держави Сасанідів з однойменної династії. Своєю послідовною та далекоглядною політикою зміг суттєво зміцнити військово-політичний статус країни. Його реформи призвели до розквіту економіки та врегулювання найбільш гострих соціальних конфліктів. Сасанідський Іран за правління Хосрова переживав розквіт ремесла й значне пожвавлення торгівлі [3, 165]. За часів його правління влада значно централізувалася навколо шахиншаха. Вже за наступників шахиншахах часи його правління вважалися «золотою епохою», а сам образ Хосрова став набувати легендарного характеру.

Джерела та література

1. Голдобин А. М., Гольдберг Д. И., Петрушевский И. П. История стран зарубежной Азии в средние века. Москва, 1970. 640 с.
2. Гюиз Ф. Древняя Персия. Москва, 2007. 333 с.
3. Васильев Л. С. История Востока. В 2-х т. Москва, 1994. Т. 1. 495 с.
4. Прокопий Кесарийский. Война с персами. Война с вандалами. Тайная история. Москва, 1993. 198 с.
5. Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу: підручник. Київ, 2002. 736 с.

Бродосюк М. О. – студентка V курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;
Гаврилюк С. В. – д. іст. н., професор, завідувач кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності ВНУ імені Лесі Українки

Діяльність академіка Петра Тронька як голови правління Національної спілки краєзнавців України

Постановка проблеми. Впродовж ХХІ ст. серед дослідників різних періодів історії України помітно зросло зацікавлення діяль-

ністю яскравих постатей, які зробили посильний внесок у формування національної самосвідомості українства. Серед них – академік Петро Тимофійович Тронько (1915–2011) – державний і громадський діяч, доктор історичних наук, професор, академік НАН України, завідувач відділу регіональних проблем історії України НАН України. Впродовж 1990–2011 рр. П. Тронько очолював правління Національної спілки краєзнавців України (НСКУ) – добровільної творчої організації, що об'єднує краєзнавців – професійних дослідників і літописців-аматорів рідного краю. Особистість ученого як голови НСКУ заслуговує на увагу насамперед тому, що він зумів вплинути на розвиток в усій Україні національного краєзнавчого руху, залучити до краєзнавчих досліджень широкі верстви українського суспільства, вивчити й використати закордонний досвід, оприлюднити чимало пам'яток історії та культури України.

Мета дослідження – висвітлити різнопланову діяльність академіка П. Тронька як голови правління НСКУ, спрямовану на дослідження і гідне представлення історії різних регіонів України, вивчення та збереження історико-культурної спадщини.

Результат дослідження. У 1990 р. завдяки зусиллям П. Тронька відродилася діяльність заснованої ще в 1925 р. Спілки краєзнавців України. Відповідно до затвердженого I Всеукраїнським краєзнавчим з'їздом (відбувся 27 березня 1990 р.) Статуту, основним завданням Спілки визначено виховання у громадян почуття національної самосвідомості, глибокої поваги до історії, культури, мови, традицій українського народу, а також інших народів, пов'язаних із ним своєю долею, шанобливе ставлення до скарбів рідної природи та культури [2]. 16 жовтня 2008 р. Спілці надано статус національної. Важливим і символічним є той факт, що першим серед істориків звання Героя України у 2000 р. був удостоєний саме патріарх історичного краєзнавства П. Тронько [3, 13]. Наголошуючи на особливості НСКУ, академік П. Тронько у доповіді на пленумі Правління Спілки 12 червня 2009 р. наголосив, що Спілка краєзнавців – чи не єдина громадська організація, яка послідовно і принципово протягом усього періоду діяльності відстоювала національні інтереси.

П. Тронько як очільник правління Спілки відіграв значну роль в організації загальноукраїнських науково-методичних конференцій з історичного краєзнавства, з'їздів Всеукраїнської спілки краєзнавців. Такими стали конференції у Кам'янці-Подільському (1991 р.), Луцьку

(1993 р.), Черкасах (1995 р.), Харкові (1997 р.), Дніпропетровську (1999 р.), Донецьку (2001 р.), Хмельницькому (2004 р.). Вагому роль у вирішенні організаційних питань діяльності Спілки, її змістового наповнення відіграли організовані академіком П. Троньком І–ІV з'їзди Всеукраїнської спілки краєзнавців, які відбулися у 1990, 1996, 2003, 2008 рр. [4, 21].

Важливим є те, що краєзнавці були одними з перших, хто з початком незалежності підняв питання про необхідність вивчення і оприлюднення інформації про політичні репресії в Україні впродовж ХХ ст. У 1992 р. було схвалено Державну програму з підготовки науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією», яка нараховує 78 томів. Наслідком проведеної скрупульозної роботи виявлено за архівно-кримінальними справами СБУ понад 720 тис. жертв політичних репресій. Очолив роботу над цим саме П. Тронько. Правову основу дослідження проблеми заклав закон України «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні», ухвалений Верховною Радою 17 квітня 1991 р. У 1994 р. Спілка стала співзасновником науково-документального журналу «З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ» [1, 163]. НСКУ разом з Українським інститутом національної пам'яті, МОН України започаткувала Всеукраїнську краєзнавчу акцію учнівської і студентської молоді «Колосок пам'яті», доєднавшись до вшанування пам'яті про голодомори в Україні. П. Тронько з цього приводу зазначав, що «в усіх регіонах відбулися краєзнавчі конференції, читання, круглі столи, високий фаховий рівень яких уможливив донести до суспільства страхітливі свідчення, що раніше ретельно приховувалися, дати рішучу відсіч тим апологетами імперської ідеології... » [2].

Чимало зроблено академіком П. Троньком як редактором журналу «Краєзнавство» для популяризації історичних знань [3, 26]. Журнал доєднався до проведення національно-патріотичних акцій у дошкільних і позашкільних закладах. Так, у 2007 р. проведено історико-географічну експедицію «Сто чудес України», метою якої стали виявлення й опис пам'яток природи та історико-культурної спадщини. Були започатковані такі експедиції, як «Краса і біль України» з програмами «Свята спадщина» і «З попелу забуття». [5, 19], науково-краєзнавча експедиція Полтавщиною [2], ін.

Висновки. Отже, завдяки невтомній праці академіка П. Тронька НСКУ стала однією з найвпливовіших національних творчих спілок в

Україні. Вона продовжує свою активну діяльність, спрямовану на духовне відродження і національно-патріотичне виховання громадян України, основу якої заклали чимало проєктів, ініційованих П. Троньком.

Джерела та література

1. Маньковська Р. Національна спілка краєзнавців України у суспільних процесах подолання наслідків тоталітаризму. *Краєзнавство*. 2012. № 1. С. 163–164.
2. Офіційний сайт Національної спілки краєзнавців України. URL: <https://nsku.org.ua/> (дата звернення: 06.04.2022 р.).
3. Реєнт О. Слово про академіка НАН України П. Т. Тронька (до 95-річчя від дня народження). *Укр. іст. журн.* 2005. № 3. С. 15–31.
4. Тронько П. Звіт правління Національної спілки краєзнавців України. *Краєзнавство*. 2009. № 1–2. С. 12–21.
5. Шаповалов А., Булгаков Ю. Архівна спадщина академіка НАН України П. Т. Тронька: краєзнавчий аспект. *Краєзнавство*. 2015. № 3/4. С. 19–26.

Гайнацька М. О. – студентка IV курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;
Кінд-Войтюк Н. В. – к. іст. н., доцент кафедри історії України та археології ВНУ імені Лесі Українки

Утворення та діяльність церковних православних братств на Волині кінця XVIII – початку XIX ст.

Постановка проблеми. Протягом XVIII–XIX ст. на Волині, відбувались суспільно-політичні та культурні зміни. Насамперед, це входження українських земель до складу Російської імперії та здійснення імперським урядом заходів, які підпорядковували суспільне життя російській православній церкві.

Мета проблеми. Простежити процес створення та діяльність церковного православного братського руху на території Волині кінця XVIII – початку XIX ст.

Результати дослідження. Важливі соціально-політичні зміни на Волині відбулися в період кінця XVIII – початку XIX ст., коли після трьох поділів Польщі, більшість українських земель увійшли до складу Російської імперії. Після цього, у XIX ст. починають поширюватись проросійські рухи та тенденції в розвитку освіти і культури [3].

На початку XIX ст. на території Волині, навіть після її приєднання до Російської імперії, провідна роль в культурно-освітньому житті належала католикам та уніатам. Саме тому, уряд Російської імперії вирішив підпорядкувати цю сферу суспільного життя російській православній церкві, щоб отримати повний контроль над населенням. Крім того, священники на пряму залежали від політичного принципу самодержавства, тому духовна освіта стала головним засобом русифікації українського населення. Слід наголосити й на тому, що виховання в духовних навчальних закладах проводилось в напрямі «православ'я, самодержавство, народність» [5, 151].

З середини XIX ст. активно створюються православні організації, метою роботи яких було просвітництво народу. Варто зазначити, що для українських земель такі організації не були новими, адже існували у XVI–XVII ст. Проте, основна діяльність братств XVI–XVII ст., зводилась до боротьби проти соціального та національно-релігійного гніту, а також проти примусового навернення до католицизму. Основним напрямом діяльності братств XIX ст. був культурно-освітницький та пропагандистсько-виховний, за допомогою якого, влада прагнула виховати в українського народу покору та повагу до царя [3].

Російське духовенство на початку 60-х років XIX ст., змогло майже повністю зосередити в руках імперії освіту на українських землях. Дітей в церковних школах виховували в дусі православ'я та прищеплювали основи «істинної релігії». Таким чином, поширення освіти, зокрема на Волині, було лише засобом для русифікації. Саме тому, в даний час збільшується кількість церковних шкіл, адже цар вимагав результатів їхньої діяльності [2, 118].

Наприкінці XIX ст. розпочинає рух і українська громадкість, яка засновує культурно-освітні та просвітницькі організації, метою роботи яких стає збереження старожитніх пам'яток, які вирізняють українську народність. Завдяки діяльності українських громад та організацій, які утворились, створювались перші музеї, переважно це були монастирі, де зберігались, опрацьовувались та популяризувались історичні пам'ятки [1, 187]. Проте, російська влада розуміла те, що розвиток українського руху, в майбутньому може становити небезпеку для територіальної цілісності Російської імперії та буде підривати основні засади існування держави. Для того, щоб запобігти таким результатам, уряд вирішив зміцнити свої позиції діяльністю православної церкви, а саме – активізацією церковного братського руху [4, 34].

Слід зазначити, що для «правильної» роботи новоутворених організацій, царем Олександром II у 1864 р. було видано «Основні правила для заснування православних церковних братств». Згідно виданого документа організації мали задовільняти потреби православної церкви, забезпечуючи церковний благоустрій, а також здійснювати благодійницьку, місіонерську та духовно-просвітницьку діяльність [4, 34].

Одним із таких організацій було православне Свято-Володимирське братство утворене у грудні 1887 р. у місті Володимирі-Волинському. Учасниками братства ставали ті, хто докладав чимало зусиль для реалізації поставлених царем завдань та допомагав фінансово. Згідно Статуту товариства, мета братства зводилась до наступного: «чтобы содействовать преуспению православия на древле православной почве западной Волыни и охранять ея церковные памятники». Братство також поширювало книги релігійного, морального та історичного напрямів, було відкрито давньосховище, де проводилась наукова й пропагандистська робота [1, 188].

Висновки. Таким чином, створення церковних православних братств на Волині у XIX ст. набуло важливого значення у житті православної церкви та Російської імперії. Організації проводили благодійницьку, духовно-просвітницьку та пропагандистську діяльність, адже відкривали школи, давньосховища, поширювали релігійні книги та виховували молодь в основах «істинної» релігії.

Джерела та література

1. Василевська С. З історії Свято-Володимирського братства у Володимирі-Волинському у XIX ст. *Волинська ікона: дослідження та реставрація: наук. зб.: матеріали XIX Міжнар. наук. конф.* Луцьк, 2012. Вип. 19. С. 187–190.
2. Грималюк І. Благодійність православної церкви у Волинській губернії кінця XVIII – початку XX ст.: дис. ... канд. іст. наук/Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. Рівне, 2018. 227 с.
3. Кондратюк Ю. Становлення православних братств на Волині в II половині XIX століття. Житомир, 2016. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/06/328.pdf> (дата звернення: 03.04.2022 р.).
4. Сажок О. Становлення і розвиток церковного братського руху у Волинській губернії у другій половині XIX – на початку XX ст. *Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки.* 2013. С. 33–38.
5. Сторожук І. Суспільно-політична та культурно-освітня діяльність духовенства Волинської губернії у 1804–1905 рр.: дис. ... канд. іст. наук/Нац. пед. ун-т. Київ, 2015. 240 с.

Глушук А. М. – студентка II курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Качковська Л. Р. – к. іст. н., доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності ВНУ імені Лесі Українки

Документ як форма комунікації публічної влади

Постановка проблеми. Характеристикою державного управління в сучасних умовах є необхідність комплексного застосування сучасних форм і методів сучасної публічно-управлінської інформації та документів, особливо новітніх інформаційних технологій для підтримки прийняття рішень, з метою забезпечення ефективного функціонування керованої соціальної системи. Структура державного управління України потребує інформаційного забезпечення, оскільки ефективність поточної діяльності органів влади та управлінських рішень значною мірою залежить від цілісності та якості інформаційних ресурсів, які вони мають.

В Україні й надалі розвивається електронне урядування в усіх сферах суспільства, а особливо в публічній сфері. Це дає змогу органам самоврядування оперативно опрацьовувати документну інформацію.

Метою дослідження є вивчення документу як засобу прийняття управлінських рішень в органах місцевого самоврядування.

Результати дослідження. Теоретично-методологічну основу складають наукові праці вчених: Г. Швецової-Водки [5], Ю. Палехи [6], Н. Леміш [6] та ін.

З документами в органах державного управління та місцевого самоврядування пов'язана діяльність усіх працівників апарату управління – від технічних виконавців до керівників структурних підрозділів. До посадових повноважень перших входить створення документів, забезпечення їх коректного оформлення і зберігання, наступна ланка кваліфікованого складу працівників – використовують ці документи задля ухвалення і прийняття управлінських рішень [3].

Кожна документна інформація в апараті управління державної установи та органу місцевого самоврядування потребує висококвалі-

фікованого підходу для роботи з нею: спеціальної фахової освіти, певного практичного досвіду аналізу і синтезу інформаційних потоків, психологічної стійкості, оскільки від перерахованих якісних індикаторів залежить, наскільки успішною буде діяльність всієї організації (установи) та окремих її структурних підрозділів.

Водночас слід зазначити, що певна переоцінка або, навпаки, недооцінка значення комунікації через документ однаково шкідливі в управлінні. Переоцінка часто призводить до поширення документообігу та бюрократичних методів управління. У цьому випадку присутність лідерства, увага до людей, швидке вирішення питань змінюються надмірним захопленням традиційного (паперового) носія інформації. З іншого боку, некваліфікована організація діловодства та некоректне її використання призводять до безвідповідальної роботи та створюють умови для різноманітних зловживань владою [1].

Національні стандарти, національні класифікатори та уніфіковані файлові системи є одним із засобів регулювання документообігу. Вони спрямовані на стабілізацію внутрішнього потоку чинної інформації протягом технологічного циклу та створення сучасної технології для управління файлами в кожному управлінському структурному підрозділі [4].

Виробничо-господарська діяльність організацій, у тому числі органів державного управління та органів місцевого самоврядування, багатоаспектна. Різні факти та події, явища потребують належного оформлення, що вимагає складання документів відповідно до форми та змісту. З метою підготовки документу, який відповідатиме юридично чинним вимогам, і полегшити його оперативне використання в подальшому, документи поділяють на окремі групи та типи за різними класифікаційними ознаками. Найбільшу кількість представляє управлінська (адміністративна, загальна) файлова система. Однак вона також поділяється на різні підгрупи.

Важливість класифікації документів полягає в забезпеченні швидкого пошуку в поточному записі та підвищення ефективності обробки документів.

Основою створення документа в організації є необхідність довести наявність і зміст управлінської поведінки, передачу, зберігання та використання інформації протягом певного часу або безперервно.

Висновок. Для вдосконалення організації документаційного забезпечення органів місцевого самоврядування необхідним є розши-

рення нормативно-методичної бази, яку необхідно поповнити сучасними розробками, здійсненими на державному та місцевому рівнях з метою подальшого використання системи електронного урядування і її складових, зокрема електронного документообігу.

Більшої уваги потребує упорядкування нормативних документів, які використовуються місцевою владою та її виконавчими органами. Встановлені в них положення мають відповідати сучасним вимогам, вчасно проходити процедуру перезатвердження, якщо вносились зміни у законодавчі або нормативно-методичні акти тощо.

Джерела та література

1. Діловодство в органах місцевого самоврядування. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2016/january/issue-1/article-14768.html>
2. Іванова Т. В., Піддубна Л. П. Діловодство в органах місцевого самоврядування: підручник. Київ, 2007. 360 с. URL: http://filelibsnu.at.ua/navchalno-metod/documentoznav/ivanova_t_v_piddubna_l_p_dilovodstvo_v_organah_derzhavnogo_u.pdf
3. Палеха Ю. І., Леміш Н. О. Загальне документознавство: навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ: Ліра, 2009. 434 с.
4. Сокирник І. В. Діловодство: конспект лекцій. URL: <https://buklib.net/books/21961/>
5. Швецова-Водка Г. М. Документознавство: навч. посіб. Київ: Знання, 2007. 398 с.

Дмитрук К. А. – студентка II курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Качковська Л. Р. – к. іст. н., доцент кафедри документознавства і музейної справи ВНУ імені Лесі Українки

Гармонізація міжнародних стандартів сфери керування документацією: актуальні питання реалізації в Україні

Постановка проблеми. У зв'язку з глобальним поширенням інформації зростає значення міжнародних стандартів у сфері архівної справи та діловодства. Гармонізація та впровадження в Україні міжнародних стандартів є необхідною умовою для переходу до форму-

вання єдиного інформаційного простору. Національні та міжнародні документопотоки потребують вдосконалення процесу управління документацією, а його уніфікація та стандартизація допомогли б уникнути розбіжностей у веденні документообігу в різних установах, організаціях чи навіть державах. Вивчення та аналіз досвіду стандартизації керування документацією сприяє удосконаленню цього процесу та усуненню наявних проблем.

Метою дослідження є аналіз міжнародних стандартів у сфері архівної справи та керування документацією і актуальні питання їх застосування в Україні.

Результати дослідження. Теоретичні аспекти проблематики розглядаються у працях провідних вчених, таких як: І. Антоненко [1], В. Банасюкевич [2], В. Бездрабко [3], Л. Варламова [4], Д. Волкова [6], Х. Вінтонів [5].

Необхідною умовою для розвитку міжнародних комунікацій у галузі архівної інформації є впровадження в Україні всього комплексу дескриптивних стандартів Міжнародної ради архівів, які взаємопов'язані.

Міжнародна організація зі стандартизації – міжнародна організація, метою діяльності якої є ратифікація розроблених спільними зусиллями делегатів від різних країн стандартів. Організація ISO була заснована 23 лютого 1947 р. двадцятьма п'ятьма національними організаціями зі стандартизації, як координуючий орган, і продовжує свою діяльність нині.

Слід зауважити, що в галузі збереження архівних документів необхідно передусім впровадити базовий стандарт ISO 11799:2003 «Information and documentation – Document storage requirements for archive and library materials» («Інформація та документація. Вимоги до зберігання архівних та бібліотечних матеріалів»), що визначає характеристики сховищ, які використовуються для довготривалого зберігання архівних та бібліотечних матеріалів, розміщення та конструкцію будівель, а також обладнання, що використовуються для збереження [2; 3].

У 2001 р. був опублікований ISO 15489 Управління записами, перший глобальний стандарт для управління документами. Він був прийнятий у більш ніж 50 країнах і перекладений більш ніж на 15 мов [1; 2].

Стандарт ISO 15489 лежить в основі низки міжнародних стандартів і технічних звітів, які надають подальші вказівки та інструкції

щодо концепцій, методів і практик створення, запису та керування записами. Сюди входять три частини ISO 15489, котрі надають рекомендації щодо керування записами, щоб доповнити наявний набір рекомендацій [1; 3].

ISO 15489:2016 застосовується до створення, захоплення та керування записами незалежно від структури чи форми, у всіх типах ділового та технологічного середовища з плином часу [1].

Архівний стандарт опису самих архівних установ називається «Міжнародний стандарт ISDIAH для опису установ з архівними фондами» і розроблено з 2008 р. Стандарт також може бути корисним для перевірки представлення архіву в Інтернеті, оскільки стандарт охоплює найважливіші теми [1].

Висновки. Процеси глобалізації, інтернаціоналізації суспільно-політичних явищ, стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та їхнє впровадження в усі сфери діяльності соціуму детермінували процес розроблення й імплементації міжнародних стандартів у сфері архівної справи та керування документаційними процесами. Актуальним і важливим завданням, що зумовлює перехід України до формування єдиного архівного інформаційного простору, є гармонізація міжнародних стандартів у сфері архівної справи та керування документаційними процесами, яка відбувається в нашій країні досить повільно [3].

Подальші напрацювання забезпечать наукове підґрунтя до гармонізації міжнародних стандартів, їх сприйняття як необхідної умови переходу до формування єдиного архівного інформаційного простору, а також можуть бути використані при розробленні перспективного плану гармонізації та впровадження міжнародних стандартів в сфері архівної справи та діловодства.

Джерела та література

1. Антоненко І. Документаційна наука – інформаційна наука – документознавство (еволюція назви про документ за кордоном). *Термінологія документознавства та суміжних галузей знань: зб. наук. пр.* Київ, 2010. Вип. 4. С. 9–16.
2. Банасюкевич В. Наукові розробки Всеросійського науково-дослідного інституту діловодства та архівної справи у галузі забезпечення збереженості документів. Київ, 1997. С. 44–48.
3. Бездрабко В. В. Московський державний історико-архівний інститут як центр становлення документознавства (1930–1960-і рр.). Київ: Київ. славіст. ун-т. 2008. С. 48–54.
4. Варламова Л. Н. Стандартизация управления документацией: международный опыт ИСО и его применение в России. *Вестн. РГГУ*. 2014. № 1. С. 46–57.

5. Вінтонів Х. М. Українські докуметально-інформаційні ресурси у віртуальному просторі: структура, інформаційне наповнення та методика пошуку: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 27.00.02. Київ, 2014. 20 с.
6. Волкова Д. В. Деятельность Международной организации по стандартизации (ИСО). *Делопроизводство*. 2006. № 2. С. 9–15.

Здрок Я. А. – магістрант І курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Чибирак С. В. – к. іст. н., доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності ВНУ імені Лесі Українки

Інформатизація в Україні: історіографічний огляд

Постановка проблеми. Нині життя та розвиток соціуму тісно пов'язаний з інформаційними технологіями. У першій чверті ХХІ ст. гостро постала необхідність вивчення досвіду проведення інформатизації різними державами та формування інформаційного суспільства. Україна активно долучилася до впровадження інформаційних технологій у різні сфери суспільно-політичного, економічного, культурного та освітнього життя суспільства, тому дослідження результатів інформатизації в нашій країні є актуальним.

Мета дослідження: охарактеризувати сучасні наукові розробки українських дослідників, що присвячені процесу інформатизації в нашій країні та формуванню інформаційного суспільства,

Результати дослідження. Дослідження інформаційного суспільства відбувається у різних напрямках. Так, у колективній монографії «Інформаційне суспільство. Шлях України» під загальною редакцією А. Колодюка [6] проаналізовано етапи розвитку інформаційного суспільства у світі та запропоновано можливий шлях для його формування та розвитку в Україні.

Серед наукових розробок про інформаційне суспільство варто виокремити дослідження «Е-Ukraine. Інформаційне суспільство: бути чи не бути» під керівництвом О. Шевчука та О. Глобуцького [12]. Науковці вивчили проблеми формування в Україні інформаційного

суспільства та залучення нашої держави до загальносвітових процесів побудови глобального інформаційного простору. Ними було висвітлено основні теоретичні та прикладні аспекти проблеми: історія виникнення та розвитку ідей, поточні та стратегічні завдання, досягнення та перешкоди на шляху інформатизації та входження до нової, цифрової, доби людської цивілізації. Автори визначили соціально-психологічні аспекти формування інформаційного суспільства.

Доктори філософських наук О. Данильян та О. Дзьобань зауважують, що «процес інформатизації суспільства повинен включати в себе як мінімум три елементи, що доповнюють один одного: медіація [...]; комп'ютеризація [...]; інтелектуалізація [...]». А також науковці наголошують на тому, що соціальні наслідки інформатизації суспільства можуть бути не лише позитивними (наприклад, підвищення продуктивності праці, автоматизація виробництва та ін.), а й негативними (зокрема: можливість влади здійснювати соціальний контроль через доступ до конфіденційної інформації; витіснення людини з процесу виробництва через його автоматизацію тощо) [4].

На особливості соціальних відносин в кіберпросторі звертає увагу український науковець І. Девтеров [5]. У своїй праці вчений зазначає, що нинішні інформаційні мережі несуть в собі специфічну форму соціальності – мережеві спільноти, які характеризуються особливим розподілом ролевих функцій, а також унікальною системою статусних відносин. В сучасному інформаційному суспільстві існує поділ на «багатих» і «бідних», і останнім часом цей розрив постійно збільшується саме через технологічні характеристики.

Питаннями становлення правової бази формування інформаційного суспільства в Україні є одним із найактуальніших напрямів сучасних наукових досліджень [1–3; 7; 8; 10; 11]. Так, у колективній монографії під керівництвом М. Швеця «Системна інформатизація законотворчої та правоохоронної діяльності» [11] інформаційне право визначається як комплексна система соціальних норм і відносин суб'єктів в інформаційній сфері, що виникають у процесі створення, збирання, збереження, використання й поширення інформації, інформаційних продуктів і ресурсів, що охороняються державою.

Монографічна робота «Інформатизація в Україні: проблеми організаційного, правового та наукового забезпечення» К. Беякова [1] є комплексним теоретико-методологічним дослідженням проблем правового забезпечення процесів інформатизації України. На основі

аналізу міжнародного досвіду управління інформаційною сферою автор висвітлює стан проходження інформатизації українського суспільства (етапи, завдання, цілі, наслідки), проблеми державної інформаційної політики, законодавче та теоретико-правове забезпечення інформатизації в Україні, а також пропонує конкретні адміністративні та правові заходи щодо оптимізації цього процесу.

У колективній монографії К. Беякова, С. Онопрієнко, І. Шопіна [2] висвітлюються особливості міжнародного досвіду організаційно-правового забезпечення інформатизації суспільства та зазначено можливості удосконалення законодавства нашої країни та діяльності органів виконавчої влади України щодо формування інформаційної культури.

У статті В. Лисенко та К. Самсонова «Інформатизація в Україні: основні тенденції та проблеми» [9] описано роль інформатизації суспільства, а також стан та особливості цього процесу в Україні. Автори проаналізували переваги та недоліки інформатизації в Україні, наголосивши, що необхідно прискорити цей процес шляхом зростання державної підтримки і вдосконалення нормативно-законодавчої бази.

Висновки. У сучасній історіографії сформувався цілий пласт досліджень, присвячених інформатизації в Україні та формуванню інформаційного суспільства. Науковці акцентують увагу на причинах, що спонукають до впровадження інформаційних технологій, позитивних та негативних наслідках їх використання, необхідності удосконалення правової бази для проведення інформатизації в Україні, окреслюють основні тенденції та перспективи цього процесу для нашої держави та її громадян.

Джерела та література

1. Беяков К. І. Інформатизація в Україні: проблеми організаційного, правового та наукового забезпечення: монографія. Київ: КВІЦ, 2008. 576 с.
2. Беяков К. І., Онопрієнко С. Г., Шопіна І. М. Інформаційна культура в Україні: правовий вимір: монографія/за заг. ред. К. І. Беякова. Київ: КВІЦ, 2018. 169 с.
3. Брижка В. М. Методологічні та правові засади упорядкування інформаційних відносин: монографія. Київ: ТОВ «Пан Тот», 2009. 415 с.
4. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Інформатизація як атрибут інформаційного суспільства: від ретроспекції до сучасної рефлексії. *Інформація і право*. 2022. № 1 (40). С. 9–20.
5. Девтеров І. В. Соціалізація людини у кіберпросторі: монографія. Київ: НТУУ «КПІ», 2012. 360 с.

6. Інформаційне суспільство. Шлях України: кол. моногр./за заг. ред. А. Колодюка. Київ: Б-ка інформ. сусп-ва, 2004. 309 с.
7. Калюжний Р. А., Копан В. В., Марценюк О. Г. Теоретико-методологічні засади інформаційного права України: реалізація права на інформацію: монографія. Київ: МП Леся, 2013. 236 с.
8. Коломієць Т. О., Гришака С. В. Адаптація інформаційного законодавства України до вимог ЄС як складова сучасного вітчизняного правового процесу: монографія. Дніпропетровськ: НГУ, 2013. 164 с.
9. Лисенко В. М., Самсонова К. В. Інформатизація в Україні: основні тенденції та проблеми. *Наукові записки: зб. наук. пр.* Кіровоград: КНТУ, 2011. Вип. 11, Ч. 1. С. 80–84.
10. Марущак А. І. Інформаційне право: доступ до інформації: навч. посіб. Київ: КНТ, 2007. 532 с.
11. Системна інформатизація законотворчої та правоохоронної діяльності/кер. авт. кол. М. Я. Швець; за ред. В. В. Дурдинця та ін. Київ: Навч. кн., 2005. 639 с.
12. Шевчук О. Б., Голобуцький О. П. E–Ukraine. Інформаційне суспільство: бути чи не бути. Київ: Атлант UMS, 2001. 102 с.

Зінчук М. В. – студент II курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Качковська Л. Р. – к. іст. н., доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності ВНУ імені Лесі Українки

Документна комунікація в системі розвитку інформаційного суспільства

Постановка проблеми. Суспільство не може існувати без документа, оскільки він є важливим чинником в системі соціальних комунікацій. Усі сфери людського життя в тій, чи іншій мірі, пов'язані з документом. Документна комунікація з'явилася на соціальному етапі прогресу людства і на даний момент охоплює всі сфери соціального життя.

Важливу роль у розвитку суспільства відіграє інформація. Вона є одним із найцінніших ресурсів людства на рівні з дорогоцінними металами чи корисними копалинами.

Сьогодні Україна стрімко розвивається і прямує до повної інформатизації. Майже вся діяльність особистості пов'язана з обробкою, накопиченням, зберіганням чи використанням інформації. Тому дуже важливо розуміти яку роль відіграє документ у соціальному житті людства.

Метою дослідження є визначення системної ролі документа в соціальній сфері документної комунікації.

Результати дослідження. Теоретично-методологічну основу складають наукові праці вчених: Н. Кушнарєнко [1], Ю. Палехи [2], Г. Швецової-Водки [5], Ю. Столярової [4], А. Соколової, А. Соляника [3] та ін.

Визначимо, що соціальна комунікація – це передача знаковими повідомленнями між особами в суспільстві, які можуть відтворювати певні емоції, знання, інформацію чи ідеї. Вона зумовлена конкретними ситуаціями і нормами спілкування, які є прийнятними в цьому соціумі [4].

Управлінська діяльність нерозривно пов'язана з необхідністю постійного обміну інформацією для координації роботи підрозділів організації, спрямованої на досягнення спільних цілей.

Комунікативний процес – це взаємодія між різними суб'єктами комунікації, при якому здійснюється обмін інформацією. Він включає динамічну зміну етапів формування, передавання, приймання, розшифрування і використання інформації в обох напрямках при взаємодії комунікантів [3].

У сучасній науці розглядають декілька підходів до дефініції поняття соціальної комунікації, а саме: спосіб діяльності, що полегшує взаємовідносини між комунікаторами; обмін інформацією між системами та її елементами, які можуть накопичувати, зберігати та перетворювати інформацію; інформаційний зв'язок об'єкта між суб'єктом; специфічний процес передачі інформації, обмін емоційним та інтелектуальним вмістом; механізм, на основі якого здійснюється розвиток відносин у суспільстві.

Комунікаційний канал є матеріальним засобом соціальної комунікації. Він надає можливість створювати та сприймати повідомлення для суб'єктів комунікації.

Комунікаційний канал виступає умовною лінією контакту, за допомогою якої повідомлення передаються між комунікантами. Кон-

такт є невід'ємною частиною діяльності в комунікації при будь-яких умовах. Також слід зазначити, що комунікаційний канал може існувати як певна форма, що здійснює у собі велику кількість комунікаційних процесів.

Основні комунікаційні канали безпосередньо взаємодіють між собою, що у свою чергу створює змішані канали завдяки поєднанню технічних засобів у документній комунікації. Вони еволюціонують через ряд економічних, технічних та соціальних факторів.

Зміст документа в функціональному плані характеризується тим, що він є комунікаційним каналом поширення інформації в документно-комунікаційній системі, адже документ є матеріальним носієм на якому фіксується інформація для її передачі в часі та просторі.

Висновок. В процесі дослідження з'ясовано, що документ в системі соціальних комунікацій відіграє важливу роль в житті кожної людини, адже без документа сьогодні не може існувати жодна сфера суспільного життя. Документ є багатофункціональним механізмом, який створений для вирішення завдань, які виникають у соціумі.

Звичайно, слід наголосити на важливості документної комунікації в суспільстві. Завдяки документно-комунікаційній системі, яка є підсистемою соціальної комунікації та масивною системою поширення суспільної інформації, функціонує документна комунікація. Це можна пояснити тим, що вона активно поширює свій вплив, оскільки сьогодні більшість сфер суспільства прямують до швидкої інформатизації.

Отже, якщо узагальнити вищевказане, то дане дослідження було проведене з метою вирішення проблеми визначення ролі документа в системі соціальних комунікацій.

Джерела та література

1. Кушнарєнко Н. Н. Документознавство: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 460 с.
2. Палєха Ю. І. Загальне документознавство: навч. посіб. Київ: Ліра, 2009. 434 с.
3. Соляник А. А. Документні потоки та масиви: навч. посіб. для вищ. навч. закл. культури і мистецтв. Харків: ХДАК, 2000. 109 с.
4. Столяров Ю. Н. Соціальні комунікації: розвиток в інформаційному просторі: зб. наук. пр. Харків: 2000. 74 с.
5. Швецова-Водка Г. М. Документ і книга в системі соціальних комунікацій: монографія. Рівне, 2001. 438 с.

Зубчик Р. В. – студент II курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Карліна О. М. – к. іст. н., доцент кафедри всесвітньої історії ВНУ імені Лесі Українки

Політичний портрет Карла Великого

Постановка проблеми. Постать Карла Великого є надзвичайно популярною для різноманітних досліджень, проте більшість з них фокусується на одній із сфер діяльності цього найвідомішого володаря в історії Раннього Середньовіччя. Тому варто зосередитися на комплексному аналізі основних рис характеру Карла, які відобразились не тільки в політичній діяльності Карла, але й в його ставленні до своїх підданих, до родини і мали вплив на подальший розвиток франкської держави.

Мета дослідження: проаналізувати основні складові політичного портрету Карла Великого.

Результати дослідження. Карл і Карломан успадкували владу від свого батька Піпіна Короткого, який отримав її шляхом перевороту, поклавши початок династії Піпінідів. Зійшовши на престол разом з братом Карломаном в 768 р., Карл одразу ж мусив вести аквітанську війну (769 р.), яку почав ще його батько через незалежну політику аквітанських герцогів. Перебіг війни та її переможне закінчення одразу ж виявили наполегливість молодого короля, його вміння контролювати себе та людей навколо себе. Безумовно, війна зміцнила позиції Карла на троні, але проявилось протистояння з братом, який відмовився допомогти Карлу. Тільки смерть Карломана в 771 р. запобігла жорстокій міжусобній війні між братами і зробила Карла одноосібним правителем [2, 171–172].

У різноманітних походах правителя франків увиразнився не тільки його талант полководця та організатора, але й інші важливі риси, які впливали на його успіх. Війна з лангобардами (773–774 рр.), яка була спричинена вторгненням лангобардів до Папської області, і наданням притулку прихильникам Карломана, виявила рішучість та швидкість мислення Карла. Він провів швидку воєнну кампанію і змусив короля лангобардів Дезідерія капітулювати. Північ Італії потрапила під владу франків [2, 172]. Саксонські війни (772–804 рр.) загартували як характер Карла, так і франкську державу, адже це був

затяжний конфлікт, який вимагав великих зусиль та коштів [2, 173]. Ця війна показала відданість інтересам християнської Церкви та цілеспрямованість Карла Великого. Подальші війни засвідчили його надзвичайну амбітність і бажання стати «великим заступником християнства» та «мечем християнської віри», адже більшість його походів не мали за мету отримати матеріальний зиск, навпаки, його війни були затратними для франкського бюджету. Бажання поширити християнство на язичницькі землі було в пріоритеті [1, 10].

Не тільки перемогами відомий Карл. Його вміння спілкуватися з людьми та авторитетність підтверджувались активними дипломатичними зв'язками та навіть дружбою з окремими правителями. Близьким другом Карла був Альфонсо, король Галісії та Астурії [2, 179]. Ірландські королі, і король Нортумбрії Арнульф відзначали його щедрість та називали себе його підданими. З Аароном Персидським (Гарун аль-Рашид) мав добрі стосунки, що той навіть посилав Карлові в подарунок слона [2, 179].

Крім зовнішньополітичної діяльності, Карл займався розбудовою держави, наприклад, фінансував будівництво храмів, палаців, мостів, сторожових постів. Окремо можна виділити Ахен, який став столицею імперії франків. Прекрасна базиліка Святої Богоматері та великий палац були справжньою прикрасою резиденції імператора [2, 180]. Окремо потрібно згадати про капітулярії Карла Великого, що містять відомості про діяльність державного апарату, який організував імператор франків.

Церкву Карл Великий вважав однією з опор своєї влади, після його правління Церкву будуть називати «імперською». Він регулярно скликав церковні синоди, вів боротьбу з єресями, організовуючи догматичні дебати, реформував чернецтво. Карл сам вибирав єпископів і абатів [1, 12–13].

Коронування Карла імператором є ще однією яскравою ілюстрацією його ставлення до Церкви. Він хотів, щоб імператором його спочатку проголосив народ, а коронування папою було б законним підтвердженням титулу. Але поспішність папи римського зруйнувала плани Карла, поставила його в залежність від папи і зруйнувала відносини з візантійським імператором, який вважав себе «істинним нащадком римлян».

Карл надзвичайно люб'язно ставився до своєї матері Бертради, до своїх жінок, синів та доньок; опікувався освітою своїх дітей; ніколи не обідав та вирушав у дорогу без них [2, 181–182].

Імператор любив розумних людей, тримав їх біля себе, наповнивши ними свій двір, та прислуховувався до їхніх порад. Був освіченою людиною, любив вчитися чомусь новому. Сам Карл завжди носив традиційний франкський одяг, що засвідчувало його єдність з народом. Лише на свята одягав пишний одяг [2, 183–184].

Наприкінці життя Карл розумів, що його імперія вимагає талановитої заміни, тому свого сина Людовіка зробив співправителем та спадкоємцем престолу [2, 185, 188].

Висновки. Аналіз політичної діяльності Карла через риси його характеру дає розгорнуту відповідь на цілу низку питань, щодо формування держав та розвитку феодалізму. Риси характеру Карла мали великий вплив на його політичну діяльність і на розвиток європейського середньовіччя. Наслідки діяльності імператора франків і досі прослідковуються в країнах Європи.

Джерела та література

1. Династия Каролингов. От королевства к империи. VIII–IX века. Источники/состав. и общ. ред. А. И. Сидоров. Санкт-Петербург: Евразия, 2019. 512 с.
2. Історія західноєвропейського середньовіччя. Хрестоматія: навч. посіб./упоряд. М. О. Рудь. Київ: Либідь, 2005. 654 с.

Карабін Ю. Р. – магістрантка I курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Трофімук-Кирилова Т. М. – к. іст. н., доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності ВНУ імені Лесі Українки

Загрози інформаційній безпеці України в умовах війни: виклики та механізми протидії

Постановка проблеми. В умовах російсько-української війни захист інформаційного простору нашої країни від дезінформації, фейків та інших негативних інформаційно-психологічних впливів, гарантування інформаційної безпеки та інформаційного суверенітету набувають особливого значення і стають чинниками збереження на-

ціональної ідентичності України та функціонування її як суверенної держави. Особливо гостро ця проблематика актуалізувалася із повномасштабним вторгненням російської армії на українські землі 24 лютого 2022 р., що стало початком нового етапу війни.

Мета дослідження: проаналізувати загрози інформаційній безпеці України в умовах загострення російсько-української війни та визначити основні механізми боротьби з ними.

Результати дослідження. На сьогодні російсько-українська війна це не лише протистояння військової сили, а й боротьба у інформаційному середовищі, у якій надзвичайно важливою для України є діяльність щодо ліквідації загроз інформаційній безпеці. Згідно Стратегії інформаційної безпеки від 28.12.2021 інформаційна загроза – це «потенційно або реально негативні явища, тенденції і чинники інформаційного впливу на людину, суспільство і державу, що застосовуються в інформаційній сфері з метою унеможливлення чи ускладнення реалізації національних інтересів та збереження національних цінностей України і можуть прямо чи опосередковано завдати шкоди інтересам держави, її національній безпеці та обороні» [7].

Росія ще до початку війни у 2014 р., розпочала проводити свої спеціальні антиукраїнські інформаційні операції з метою підризу національної безпеки України, знищення української державності й ідентичності, провокування проявів екстремізму, панічних настроїв у суспільстві, загострення і дестабілізації суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації [7].

Із початком російсько-української війни основними завданнями держави-агресора в інформаційному просторі України є: зруйнувати єдину комунікацію держави, адже під час війни особливо важливо, щоб влада й військове керівництво озвучували спільну позицію, одну версію того, що відбувається; викликати паніку, адже у цьому стані люди роблять необдумані вчинки і це найбільше сприяє ворожій стороні; створити колапс в інформаційному просторі, зазвичай за допомогою поширення фейків у соціальних мережах, месенджерах та публікацій у контрольованих агресором медіа [2].

Від 24 лютого 2022 р. кількість та агресивність інформаційних атак із боку Росії значно зросла. Загрози в основному направлені на: масову дезінформацію і розколи українського суспільства, формування панічних настроїв серед населення через поширення неправдивої,

недостовірної та упередженої інформації; дискредитацію влади, Збройних сил України та інших військових формувань; загалом дестабілізацію суспільно-політичної ситуації.

Одними із багаточисельних прикладів таких інформаційних атак є: 1) російський наратив про ядерну атаку, який на думку радника міністра внутрішніх справ України Вадима Денисенка використовується як елемент інформаційної війни з метою поширення паніки та страху [3]; 2) розпалювання за допомогою соціальних мереж міжрелігійної, міжетнічної та міжнаціональної ворожнечі, ненависті за етнічною, мовною, релігійною та іншими ознаками [4]; 3) створення тисячів фейкових акаунтів, у тому числі й державних установ та військових формувань (наприклад, у Telegram ворогом було створено фейковий акаунт 14 окремої механізованої бригади імені князя Романа Великого [8]); 4) створення фіктивних акаунтів із метою розсилки фішингових листів зі шкідливим програмним забезпеченням, яке відкриває доступ до конфіденційної або особистої інформації (так із цією метою до квітня 2022 р. діяла у ворожих інтересах ботофабрика у м. Бердичеві [5]); та багато ін.

Серед механізмів протидії інформаційним загрозам та інформаційній війні загалом виділяють: спростування (вказівка на сумнівність джерела інформації; введення ще одного негативного факту, який легко піддається спростуванню); відвертання уваги (поширення в інформаційний простір нового сенсаційного повідомлення та відвертання уваги аудиторії на нову сенсаційну подію або відвертання уваги населення на малозначний факт у рамках поточної проблеми); мінімізація впливу; дискредитація (умисні дії, спрямовані на підривання авторитету та довіри до противника); розмиття негативу (поширення нейтральної чи позитивної інформації про об'єкт в кількості, що перевищує кількість негативної інформації [1, 92]).

Українська влада та фахівці у сфері інформаційної безпеки оперативно реагують на нові умови ведення інформаційної війни та борються із інформаційними загрозами, поповнюючи і удосконалюючи відповідний «арсенал» інструментів. Так, станом на 21 квітня 2022 р. Служба безпеки України нейтралізувала понад 250 потужних кібератак, знешкодила десятків ботоферм, заблокувала 50 тис. фейкових акаунтів у соціальних мережах, викрила сотні інтернет-агентів, які діяли на користь ворога [6]. З метою протистояння дезорієнтації

іт-компанії України об'єдналися й створили сайт aboutfakeinfo.com, який запрацював у березні 2022 р. і містить важливу інформацію про: заходи забезпечення безпеки у соцмережах під час війни; ресурси, яким можна довіряти; захист особистих даних; дії за відсутності інтернету [9]. Важливим заходом із забезпечення інформаційної безпеки України є також компанія, яка проводиться у тому числі і через ЗМІ, з інформування населення про ігнорування неофіційної, підозрілої інформації.

Висновки. Отже, в умовах загострення російсько-української війни національний інформаційний простір України вимагає додаткових засобів захисту від інформаційних загроз, адже створення ефективної системи інформаційної безпеки України, захист інформаційного суверенітету є пріоритетними завданнями держави та громадян, які повинні узгоджено діяти для протистояння інформаційним загрозам, особливо за сучасних умов.

Джерела та література

1. Бржевська З. М., Довженко Н. М. Киричок Р. В. Інформаційні війни: проблеми, загрози та протидія. *Кібербезпека: освіта, наука, техніка*. 2019. № 3. С. 88–96.
2. Горбань Ю. О. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення. *Вісн. Нац. акад. держ. упр-ня при Президентові України*. 2015. № 1. С. 136–141.
3. Денисенко: «Лякалки» про ядерну атаку РФ – елемент інформаційної війни. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3458095-denisenko-lakalki-pro-adernu-ataku-rf-element-informacijnoi-vijni.html>
4. Московський патріархат воєнного стану: що далі. URL: <http://bug.org.ua/article/moskovskyj-patriarhat-voyennogo-stanu-shho-dali-655584/>
5. На Житомирщині викрито цілу ботофабрику, яка працювала на ворога. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/04/09/na-zhytomyrshhyni-vykryto-czilu-botofabryku-yaka-praczuvala-na-voroga/>
6. СБУ за два місяці нейтралізувала понад 250 кібератак і заблокувала 50 тисяч фейкових акантів. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3463580-sbu-za-dva-misaci-nejtralizovala-ponad-250-kiberatak-i-zablokuvala-50-tisac-fejkovih-akauntiv.html>
7. Стратегія інформаційної безпеки: Стратегія затверджена Указом Президента України від 28 грудня 2021 р. № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#n2>
8. У Telegram створили фейковий акаунт волинської 14 ОМБр. URL: <https://www.volynpost.com/news/201753-u-telegram-stvoryly-fejkovyj-akaunt-volynskoi-14-ombr>
9. About FAKE INFO. URL: <https://aboutfakeinfo.com/trust-resources/>

Кирильченко А. О., Кузь В. В. – студенти
ІІІ курсу факультету історії, політології та
національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;
Дмитренко А. А. – к. іст. н., доцент кафедри
музеєзнавства, пам'яткознавства та
інформаційно-аналітичної діяльності
ВНУ імені Лесі Українки

Військовий туризм як новий перспективний напрям туристичної індустрії

Постановка проблеми. Сьогодні, під час російської збройної агресії проти України, постає питання у збереженні пам'яті про місця битв та відновлення туризму у більш безпечних регіонах країни. Також варто врахувати величезну кількість маловідомих місць, де проходили бойові дії, а інформація про них добувається або завдяки архівним джерелам, або опитуваннями старожилів.

Мета дослідження: з'ясувати суть військового туризму та проаналізувати його ресурсну базу в Україні та закордоном.

Результати дослідження. На сьогодні поняття «військовий туризм» та його суть вивчене недостатньо і розглядається по-різному. Існує ряд підходів до визначення військового туризму як у науковців, так і в туристичних клубах, що організовують відпочинок у цій сфері. Д. Каднічанський та М. Каднічанська зазначають, що військовий туризм – різновид туризму, метою якого є відвідання місцевості, пов'язаної з військовими та воєнними діями [2]. Виділяють такі його підвиди:

- військово-історичний туризм – відвідування історичних місць і музеїв;

- зброярський туризм – стрільба з різних видів зброї, відвідування магазинів, що продають зброю;

- мілітарі-туризм – життя в умовах армії та участь у програмах військової підготовки, відвідування військових об'єктів і полігонів, польоти на військових літаках і вертольотах, катання на військовій техніці;

- воєнний туризм – відвідування точок планети, де йдуть бойові дії [5].

В останні роки військовий туризм набуває великої популярності у світі. Багато країн вже навчилися «заробляти» на людській цікавості.

Так, у США популярним є меморіал лінкора «Арізона», розташований у Перл-Харборі на місці загибелі лінкора. Меморіал збудований 1962 р., відтоді його відвідало близько одного мільйона людей. 5 травня 1989 р. залишки затонулого лінкора оголошено національною історичною пам'яткою. До меморіалу можна потрапити лише по воді, при цьому до нього прибудована пристань [6]. Великою популярністю у туристів також користуються лінії оборони, створені під час Першої та Другої світових воєн. Так, у Франції успішно експлуатується оборонна Лінія Мажино – система французьких укріплень на кордоні з Німеччиною. А у Німеччині пропонуються тури Лінією Зігфрида. Це лінія захисних споруд, що простягалася більш ніж на 630 км з бункерами, тунелями і танковими пастками. А у Фінляндії доволі популярною є Лінія Маннергейма – це смуга фортифікаційних укріплень, яка побудована на Карельському перешийку у двадцяті-тридцяті роки ХХ ст. на випадок війни із СРСР [2].

На території України існує досить багато меморіалів часів Першої та Другої світових воєн. Одним з таких є одна з найвідоміших ставок Гітлера – «Вервольф», що з німецької перекладається, як «вовкулака». Вона розміщувалася за 8 км на північ від м. Вінниця, на території тодішньої генеральної округи Житомир і призначалася для керування військовими діями на Східному фронті, а деякі дослідники припускають, що навіть і для подальших бойових дій у напрямку Ірану та Індії. Поряд із «Вервольфом» розташовувалася ставка командувача Люфтваффе, рейхсмаршала Герінга «Штайнбрух», за 30 км на північ від Вінниці, біля с. Черепашинці. На виїзді з Житомира було зведено ставку рейхсфюрера-СС Гімmlера «Гегевальд». Вона була призначена також для рейхсміністра Ламмерса та міністра закордонних справ Ріббентропа.

У зв'язку із російським вторгненням в Україну, після завершення бойових дій є перспектива створити на місцях найбільших битв нові національні меморіали, що користуватимуться популярністю як в українців, так і в іноземців, показуючи правдиві масштаби трагедії.

Висновки. Сьогодні поняття військового туризму ще недостатньо досліджене. Це пояснюється тим, що військовий туризм є доволі новим напрямком в туристичній індустрії. Але місця бойових дій привертають увагу багатьох туристів з різних країн. Тому припинення бойових дій на території країни спонукає уряди та керівників туристичної індустрії шукати вихід із кризи та формувати державні і міжнародні програми розвитку туризму.

Джерела та література

1. Борисова О. В. Перспективи розвитку військового туризму. Регіональний аспект. *Економіка та держава*. 2016. № 1. С. 56–59. Бібліогр. С. 59.
2. Каднічанський Д., Каднічанська М. Мілітарний туризм: проблематика термінології та класифікації. *Матеріали XIV Міжнар. наук. конф. Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка*. Львів, 2020. С. 132–135.
3. Кушнар'ов В. Мілітарі-туризм як інноваційний напрямок екстремального та пізнавально-розважального туризму. *Вісн. Київ. нац. ун-ту культури і мистецтв*. Серія: Туризм. 2018. Вип. 1. С. 107–118.
4. Савченко І. А. Вплив тероризму та військових дій на міжнародний туризм. *Актуальні проблеми країнознавчої науки: матеріали II Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (14–15 трав. 2015 р.)*. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. С. 123–127.
5. Шандор Ф. Ф., Кляп М. П. Сучасні різновиди туризму: підручник. Київ: Знання, 2013. С. 334.
6. URL: www.nps.gov

Кінд-Войтюк Н. В. – к. іст. н., доцент кафедри історії України та археології
ВНУ імені Лесі Українки

Київські вищі жіночі курси – вищий навчальний заклад у Києві (1878–1889)

Постановка проблеми. Історія розвитку вищої школи для жінок у Києві була досить непростою. Прагнення отримати вищу освіту стало в Російській імперії, за умов загальної відсутності громадянських свобод для обох статей, центральним питанням жіночого руху. Перші спроби його вирішення були досить сприятливими для жінок, адже на початку 60-х років XIX ст. вони отримали змогу відвідувати деякі лекції в університетах, і зокрема в університеті Св. Володимира. Восени 1861 р. Міністерство народної освіти звернулося до Рад університетів із запитом про те, чи можуть жінки відвідувати університетські лекції нарівні з чоловіками і на яких умовах, а також чи можна допустити їх до набуття вчених ступенів та які права надати жінкам у разі їх набуття. Тим часом період 60–70-х років XIX ст. позначився від'їздом багатьох дівчат для навчання за кордон. У цьому явищі уряд побачив загрозу прилучення їх до радикальних політичних течій. Вихід із становища було знайдено шляхом ство-

рення окремих Вищих жіночих курсів – закладів, які б надавали освіту, наближену до вищої, але не гарантували після їх закінчення жодних прав, пов'язаних з вищою освітою. У 70-х роках ХІХ ст. було створено чотири такі навчальні заклади – в Києві, Москві, Казані, Петербурзі. Київські курси в ХІХ ст. залишились єдиними в Україні.

Мета дослідження – розглянути основні етапи діяльності Київських вищих жіночих курсів, висвітлити питання створення та розвитку навчального закладу, зміни його статусу та вдосконалення навчального процесу.

Результати дослідження. Заняття на Київських вищих жіночих курсах розпочалися восени 1878 р. [3, 41]. Вони, як і решта курсів, були приватним закладом, що позбавляло їх урядової підтримки (перш за все фінансової), надавало невизначеного статусу та полегшувало нагляд за ними [5]. Згідно з «Положеннями» про курси 1878-го та 1881 рр., за якими вони працювали, Київські ВЖК знаходились не лише «у безпосередньому віданні та найближчому спостереженні п. Попечителя Київського учбового округу» [6] і начальства міста та краю, а й зіткнулися з неприйняттям нового закладу частиною суспільства. На курсах були відкриті два відділення – історико-філологічне та фізико-математичне [4, 2]. Спершу навчання було розраховане на два роки, а закінчення ВЖК не передбачало інших прав, крім можливості розширити знання, слухаючи лекції університетських викладачів, які виступили засновниками курсів. Щоправда, надалі, в результаті непростих домагань, вдалося отримати дозвіл на продовження терміну навчання до трьох, а потім і до чотирьох років, так що вже перший випуск слухачок 1882 р. пройшов чотирирічний курс наук. Проте і тепер випускниці не отримали права викладання у старших класах жіночих гімназій, незважаючи на неодноразові клопотання Педагогічної ради курсів та їх директора проф. В. С Іконникова. До того ж уже з 1879 р., з прийняттям єдиних для всіх ВЖК «Правил для слухачок», умови вступу на курси було ускладнено, зокрема значно обмежено прийом вільнослухачок — задля уникнення вступу на курси «неблагонадійних осіб» [7, 65–66]. До того ж час відкриття курсів збігся з періодом хвилювань студентів університету, до яких, на думку влади, могли прилучитись і курсистки. Тому вже з моменту заснування ВЖК у Києві опинилися під загрозою закриття [8, 128].

Курсистки розмножували літографічним способом лекції викладачів. Частина слухачок, які цікавились історією, відвідували при-

ватні лекції проф. В. Антоновича [10]. Середній вік курсисток становив приблизно 22 роки, а в цілому їх віковий діапазон був значним — від 16 до 39 років [9, 72–73]. Проте лише невелика кількість слухачок були заміжні: тільки 19 з 357 осіб, що навчалися на трьох курсах КВЖК у 1880/81 академічному році [12]. З цього можна зробити висновок, що істотна більшість слухачок здобувала освіту задля самостійного трудового життя, переважно вчителювання, а багато з них поєднували навчання з роботою, давали приватні уроки. Соціальна приналежність слухачок підтверджує попередні висновки: близько 80 відсотків курсисток становили дочки чиновників різних рангів, священиків та міщан, а кількість дворянок не перевищувала 15 відсотків усіх слухачок [10, 4–6].

Викладацький склад КВЖК становили в переважній більшості професори та приват-доценти університету Св. Володимира [1]. З 76 професорів, приват-доцентів та викладачів КВЖК (без медичного відділення) понад 60 осіб були викладачами університету Св. Володимира [11].

Висновки. У ХІХ ст. ВЖК в Києві залишились тільки вищими курсами частини наук, що належали до університетських дисциплін. І хоча предмети історико-філологічного відділення викладалися переважно в тому ж обсязі, що й в університеті, а слухачки демонстрували, головним чином, вельми задовільні знання з цих предметів, їх перелік все ж був скромнішим, ніж в університеті Св. Володимира. Проте цей період діяльності курсів явив яскраві приклади педагогічного ентузіазму та суспільної доброчинності, заклавши основи майбутньої діяльності курсів. Це був час, коли жінки, навчаючись на курсах, мали доводити своє право на вищу освіту та здібності до неї.

Джерела та література

1. Державний архів міста Києва. Ф. 16. Оп. 469. Спр. 426.
2. Иконникова А. Л. Воспоминания о деятельности Федора Яковлевича Фортинского на Высших женских курсах в Киеве. Киев, 1903.
3. Історія Київського університету. 1834–1959/відп. ред. О. З. Жмудський. Київ, 1959. 629 с.
4. Інститут рукопису Національної бібліотеки України: ім. В. Вернадського. Ф. 1. Спр. 9430.
5. Устав Женского университета Св. Ольги (Проект нового устава для Высших женских курсов в Киеве). Киев, 1910. С. 1 прим.
6. Кобченко К. А. «Жіночий університет Св. Ольги»: історія вищих жіночих курсів. Київ, 2007. 271 с.

7. Кобченко К. А. «Жіночий університет Св. Ольги»: еволюція прав Вищих жіночих курсів. *Вісн. КНУ ім. Тараса Шевченка*. 2004. Вип. 71/72. С. 65–69.
8. Малинко И. Г. Деятельность Высших женских курсов на Украине. *Вопросы истории СССР*. 1983. Вып. 28. С. 128–133.
9. Нижник В. Жінка та вища освіта в Російській імперії в другій половині ХІХ ст. (на прикладі Київських жіночих курсів). *Наукові записи з української історії*. 2006. Вип. 18. С. 72–76.
10. Песковский М. Университетская наука для русских женщин. *Русская мысль*. 1886. № 12. С. 1–30.
11. Смоляр Л. О. Минуле заради майбутнього: жіночий рух в Наддніпрянській Україні 2 пол. ХІХ – поч. ХХ ст. Сторінки історії. Одеса: Астропрінт, 1998. 407 с.
12. Титова О. М. До питання про вищу жіночу освіту на Україні в др. пол. ХІХ ст. *Укр. істор. журн*. 1971. № 10. С. 85–91.

Кітновська І. О. – студентка ІІ курсу
факультету історії, політології та національної
безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Карпюк А. В. – к. іст. н., ст. викл. кафедри
музезознавства, пам'яткознавства та
інформаційно-аналітичної діяльності
ВНУ імені Лесі Українки

Формування інформаційної культури користувачів бібліотеки

Постановка проблеми. Удосконалення інформаційних та комунікаційних технологій створює нові інформаційні можливості для пошуку, аналізу та обробки інформації. Нові технології вимагають відповідних знань та високої інформаційної культури. Мета її розвитку співвідноситься з вимогами сучасного суспільства.

Роль навігатора в інформаційному просторі сьогодні виконують бібліотеки. Вони визначають якість інформації, яка надається ринком. Залучаючи широке коло користувачів до обслуговування, бібліотеки сприяють поступовому генеруванню у різних верств населення інформаційної культури. Формування інформаційної культури користувачів, їх уміння застосовувати інформаційно-пошукові системи, електронні носії інформації, а також професійна компетенція бібліотечного персоналу залишаються актуальним для дослідження як з

наукової, так і практичної точок зору [1, 19]. Активне освоєння нових інформаційних технологій дозволяють бібліотекам утримати свої позиції в сучасному інформаційно-комунікаційному просторі та забезпечити кожному доступ до інформації.

Мета дослідження – вивчення способів формування інформаційної культури користувачів бібліотеки.

Результати дослідження. Інформаційна культура являє собою наявність у людини сукупності знань, правил та навичок, які дають змогу знаходити і використовувати дані (документи) незалежно від місця їх знаходження [2, 25–26]. Процес формування інформаційної культури особистості є багатофакторним, відбувається упродовж життя, на різних етапах особистісного та професійного становлення людини: у сім'ї, в освітніх установах, у професійній діяльності та сфері дозвілля. Пріоритетна роль у формуванні інформаційної культури відводиться системі освіти [3, 35]. В умовах інформатизації сучасного суспільства особлива роль у цьому процесі відводиться бібліотекам.

Одним з головних завдань сучасних бібліотек є створення умов для орієнтування у світі інформації, виконання запитів та забезпечення доступу до інформації. Виконання цього завдання впливає на роботу та формує імідж сучасної бібліотечної установи. Бібліотеки надають вільний доступ до мережі Інтернет та реалізують навчання з інформаційної грамотності. Читачі мають можливість використовувати сучасну комп'ютерну техніку та мультимедійне обладнання. З метою задоволення інформаційних потреб користувачів бібліотекарі проводяться екскурсії до бібліотеки, ознайомлюють з бібліографічним та електронним каталогом, звертаючи увагу на можливості пошуку та обробки інформації у них.

Формування інформаційної культури здійснюється у межах довідково-бібліографічної роботи. Цей напрям діяльності включає формування та розвиток довідково-бібліографічного фонду бібліотеки, організацію та ведення довідкового апарату, що розкриває фонд, а також виконання інформаційних запитів читачів в індивідуальному та груповому режимах та активно реалізується практично у кожній бібліотеці [3, 34–35]. Підвищенню інформаційної компетентності користувачів сприяють групові або індивідуальні бібліотечно-бібліографічні консультації. Виконуються різні електронні запити, серед яких формування списків літератури на замовлення, укладання віртуальних бібліографічних довідок у режимі «запит-відповідь».

Бібліотека виконує роль координаційного центру у вихованні комп'ютерної грамотності [3, 35]. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у своїй діяльності дозволяє задовольнити потреби громадян цифрової епохи. Так, організовуються навчальні заняття і тренінги з основ цифрової грамотності, інформаційної культури, використання сервісів пошукових систем, вебсайтів, мобільних додатків, ресурсів відкритого доступу та ін.

Сучасні бібліотеки стали перед фактом створення свого власного контенту. Вони мають свій вебсайт, блог, сторінки в соціальних мережах, де розміщують інформаційні повідомлення про свою діяльність, інформаційні дайджести, аналітичні добірки. Ці матеріали розповсюджують також в інтернет-виданнях, на телебаченні, радіо. Поширенням також є використання у бібліотечній практиці віртуальних виставок.

Підвищення інформаційної культури особистості є першочерговим завданням бібліотеки. Для бібліотекаря важливим є вміння правильно оцінювати отриману інформацію, використовувати її, переробляти, передавати або створювати, володіти навичками інформаційних технологій. Актуальним залишається підвищення інформаційної культури не тільки користувачів бібліотеки, але й самих працівників. Бібліотекарі постійно підвищують свою кваліфікацію, беруть участь у конференціях, методичних семінарах.

В умовах децентралізації бібліотека перетворюється на інформаційний центр кожної громади. А формування особистості, що має високий рівень інформаційної культури, є свого роду соціальним замовленням.

Висновки. Таким чином, в умовах інформатизації суспільства зростає роль інформаційної культури. Інформаційна культура являє собою наявність у людини сукупності певних знань, умінь та навичок для взаємодії з інформаційним середовищем. Особливе місце у формуванні інформаційної культури відводиться бібліотекам. На сучасному етапі бібліотекарі проводять заняття, екскурсії, виконують запити, знайомлять відвідувачів з інформаційними можливостями книгозбірні, навчають користувачів працювати з каталогами та базами даних, висвітлюють роботу через засоби масової інформації, вебсайт та соціальні мережі. Усе це сприяє формуванню інформаційної культури користувачів та задоволенню їх інформаційних потреб.

Джерела та література

1. Гарагуля С. Бібліотеки в інформаційному суспільстві: орієнтація на користувача. *Бібліотечний вісн.* 2014. № 6. С. 17–23.

2. Палеха Ю. І., Палеха О. Ю., Горбань Ю. І. Інформаційна культура: навч. посіб. Київ: Ліра-К, 2020. 400 с.
3. Проценко Т. Формування інформаційної культури користувачів. *Вісн. Книжкової палати*. 2014. № 3. С. 34–38.

Костючик М. В. – студентка II курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Дмитренко А. А. – к. іст. н., доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності ВНУ імені Лесі Українки

Формування і розвиток корпоративної культури організації

Постановка проблеми. За ринкових умов ефективність діяльності компанії значною мірою залежить від рівня розвитку корпоративної культури, і необхідність її формування сьогодні є безсумнівною. Корпоративна культура складається з ідей, основних цінностей та думок, які поділяють усі члени організації. Поняття «корпоративна культура» привернуло увагу теоретиків і практиків у сфері управління. Деякі вчені вважають, що створити власну культуру на підприємстві неможливо, але більшість керівників і рядових працівників вважають, що культура управління та культура праці необхідні, оскільки це сприяє виживанню та розвитку підприємств.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати загальні питання формування корпоративної культури організації.

Результати дослідження. Успішне функціонування організації залежить від нового способу мислення, що відповідає сучасним вимогам. З розвитком науки організації повинні ефективно впроваджувати нові концепції та психологічні парадигми, засновані на людському капіталі та трудовому потенціалі. Сьогодні механізм організаційного зростання, крім іншого, полягає у вдосконаленні організаційної культури. Для своєї функціональної якості вона повинна спиратися на глибокі дослідження багатьох вчених. Адже організаційна культура, незалежно від її форми та сфери, є складним поняттям, що розвивається зі змінами зовнішнього середовища [1, 68].

Коли складовою успіху є не тільки якісна система обслуговування, а й співробітники, що працюють в організації, актуальність

корпоративної культури зростає. Важливою частиною управління персоналом є управління мотивацією праці. Перехід до нелінійної моделі управління передбачає використання набору різних способів впливу на працівників, поєднання матеріальних і нематеріальних факторів. До останнього відноситься феномен корпоративної культури – потужний інструмент управління персоналом, який може забезпечити довгостроковий успіх організації на ринку товарів і послуг.

Через міждисциплінарний характер дослідження корпоративної культури його можна використовувати повною мірою через «перетин» психології, культури, освіти, управління, соціології, філософії та інших наук. У той же час ігнорування всієї корпоративної культури або різних її складових може призвести до непередбачуваних наслідків, таких як втрата контролю над процесом надання послуг, потоком капіталу, а в гіршому випадку – ліквідацією підприємства.

Особливу роль у забезпеченні унікальної конкурентоспроможності підприємства відіграє корпоративна культура – рідкісний і найскладніший нематеріальний стратегічний ресурс, який важко скопіювати [2, 67].

Корпоративна культура – це сукупність прийнятих компанією норм і правил поведінки, пов'язаних із клієнтами та партнерами, а також культура міжособистісних стосунків компанії та певний рівень кваліфікації, навичок співробітників та управлінських навичок, ефективна робота на всіх рівнях і всіх функціональних сферах. Це означає, що ефективність і конкурентоспроможність підприємства залежить від рівня організаційної культури [3, 37].

Розробляючи корпоративну культуру, важливо враховувати умови зовнішнього середовища та здатність адаптуватися до будь-яких змін, що особливо актуально сьогодні, коли українська економіка взяла курс на євроінтеграцію.

Розвиток культури – це тривалий історичний процес, хоча глобалізація прискорюється, зміни відбуваються дуже повільно. І якщо загальну або бізнес-культуру країни неможливо змінити швидко, можна почати зі зміни корпоративної культури окремих підприємств та установ і використовувати ці зміни, щоб вплинути на відносини між організаціями (культура переговорів, культура партнерства, культура конкуренції тощо), тим самим впливають на всю бізнес-культуру, а через неї впливають на загальну культуру та економіку.

Висновки. Процес формування та розвитку корпоративної культури є складним і тривалим у часі, при цьому є безперервним, оскільки потребує врахування низки факторів як внутрішнього, так і

зовнішнього оточення, здатності адаптуватися до будь-яких змін, тому звичайне запозичення рис та елементів корпоративної культури інших підприємств не забезпечить організації очікуваного ефекту.

Корпоративна культура українських компаній ще знаходиться на стадії становлення. В даний час у вітчизняних компаній сформований фірмовий стиль, який зазвичай складається з певних вимог до співробітників і певних елементів трудових відносин при підборі, але пріоритет надається таким елементам, як цінності та формування загального іміджу. Розвиток компанії формулює корпоративні принципи та атрибути, приділяючи особливу увагу особистим якостям співробітників, таким як здатність до навчання, цілеспрямованість і психологічна сумісність з командою. Саме корпоративна культура забезпечує успіх будь-якої індустрії, яка допомагає компанії стати більш конкурентоспроможною та ефективною, тому потрібно уникати всіх поточних помилок на українських підприємствах.

Джерела та література

1. Апостолук О. Корпоративна культура як інструмент ефективного менеджменту підприємства в підвищенні його конкурентоспроможності. *Екон. часоп. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*, 2016. № 2. С. 68–73.
2. Дейнега І. О. Конкурентні переваги, як складова ринкового успіху. *Проблеми формування та реалізації конкурентної політики: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* Львів: Арт-Друк, 2013. С. 66–70.
3. Лобза А. В., Карпук Д. Організаційна культура як елемент успіху компанії. *Економіка в умовах глобалізації: проблеми, тенденції, перспективи: зб. матеріалів I Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (25 лют. – 1 бер. 2013 р.)*. Дніпропетровськ; Жешув, 2013. С. 136–141.

Кузь В. В., Кирильченко А. О. – студент
III курсу факультету історії, політології та
національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;
Кінд-Войтюк Н. В. – к. іст. н., доцент кафедри
історії України та археології
ВНУ імені Лесі Українки

Втрачені та зруйновані кладовища міста Луцька

Постановка проблеми. Сьогодні Україна переживає найбільше випробування в своїй новітній історії – збройну боротьбу за незалежність і територіальну цілісність. І хоча в цій війні ми маємо загиблих і

поранених, проте маємо й першу історичну перемогу – згуртовану націю, яка готова боротися за свої національні та політичні права. Вперше за довгі десятиліття Україна може опертись на широку підтримку громадян. В останні роки виникла потреба в збереженні і відновленні пам'яті про померлих, та формування естетичного, більш глибокого культурного ставлення до цвинтарів нашого краю. Особливістю розташування міста Луцька є специфіка його забудови, а саме той факт, що цвинтарі, які виникали в різні періоди розвитку, поступово поглиналися новою архітектурною забудовою та місцевою інфраструктурою.

Мета дослідження: дослідити сучасний стан поховань історико-культурного значення у м. Луцьку та відновити пам'ять про навіки втрачені пам'ятки.

Результати дослідження. Меморіальний комплекс «Pro patria», згідно архівних документів був заснований в кінці 1915 р. – на початку 1916 р. на території сучасної Луцької школи I–III ст. № 5. При вході на меморіальний комплекс, де поховані австрійські солдати та офіцери був розміщений девіз «Pro patria», який дослівно перекладається: «За Батьківщину» [2]. Військовий цвинтар був обгороджений, центральну частину прикрашала цегляна архітектурна композиція з пірамідальним навершям. При вході була закріплене звернення: *«Зупинись, перехожий! У цих могилах поховано тих відважних, гідних подиву, які віддали своє життя у Великій війні за Батьківщину»*.

Там було поховано солдатів української Сірої дивізії, яка була сформована у Володимирі-Волинському, воїни армії УНР, жовніри польської армії, які захищали Теремнівській шлях [3].

У міжвоєнний час меморіал утримували в належному за рахунок компенсації від австрійської сторони, яку отримував луцький магістрат. В роки німецької окупації 1941–1944 рр., огорожу меморіалу було відремонтовано і здійснено реставраційні роботи. Практично одразу, після війни радянська влада вирішила знищити меморіальний комплекс. Були спроби створити на його місці парк, але вони зазнали невдачі. В 1959 р. тут збудували середню школу № 5, де навчалися в більшості діти військових.

На сайті Австрійського державного архіву, зберігаються світлини, зроблені в роки Першої світової війни на території меморіального комплексу [4]. В листопаді 2013 р. у Волинській ОДА у зв'язку з наближенням 100-й річниці від початку Першої світової війни було

запропоновано встановити тут меморіальну табличку на честь вшанування австро-угорських, німецьких та російських воїнів. Ця пропозиція так і залишилася нерозглянутою. Відомий луцький краєзнавець Вальдемар Пясецький в матеріалах для «Monitor Wołyński» розповідає про появу некрополя ще в ХІХ ст.: *«Усе почалося в 1895 році, коли до Луцька було приєднано значну територію вздовж рівненсько-дубнівської дороги. Межею міста в цьому напрямку став хутір Новий Світ або, як його ще називали, Нова Забудова (тепер район вулиці Чехова). Оскільки у приєднаній до міста частині опинилася територія запланованого православного кладовища, то для нього довелося підшукати інше місце на околиці міста. Після деяких пошуків на території села Яровиця, що розташоване було вздовж Теремнівської дороги (згодом – вулиця Лютнича на території Луцька, нині – проспект Перемоги), утворили нове православне кладовище. А через 10 років, з огляду на будівництво німецької кірхи, на цьому кладовищі було виділено землю для так званого протестантського кварталу. В роки Першої світової війни виникла третя частина цього кладовища – військова»* [2].

Сквер навпроти Луцької гімназії № 4 – знаходиться теж на місці старого кладовища. На його території здійснювали поховання православних, а також військових літунів [5]. Як стверджує художник І. Бойко, під час ліквідації кладовища за часів радянської влади зникло 15 надмогильних плит – їх начебто викрали з метою збереження від руйнації. З того часу плити ніхто більше не бачив [1].

Найвідомішою могилою, яка знаходиться на території зруйнованого кладовища є могила Олекси Алмазова, генерал-хорунжого Армії УНР [5]. Як свідчить краєзнавець Ігор Левчук, на місці скверу під землею ще лишилося кілька вцілілих могил. *«За півметра від зупинки зберігається закритий кришкою склеп із залишками поховання. На цьому ж цвинтарі без попередніх археологічних досліджень був збудований каскадний зелений будинок»*. Згідно досліджень І. Левчука, на залишках кладовища була розташована могила комуніста, члена КПЗУ Степана Бойка, пам'ятник якому стоїть біля Тринітарського монастиря, що на вулиці Лесі Українки.

Висновок. Меморіальний комплекс «Pro patria» та кладовище, яке знаходилося неподалік Луцької гімназії № 4 є, на жаль, одним з багатьох прикладів навіки втрачених пам'яток, які потребують відновлення та догляду. На цих територіях і досі трапляються залишки

могил австрійських вояків, вояків УНР, євреїв, тощо. За рішенням Волинської ОДА неодноразово розглядали питання встановлення меморіальних стендів на цих об'єктах, проте конкретних дій немає і до сьогодні.

Джерела та література

1. Бондарчук А. На цвинтарі наших душ. *Волинь*. 2022. 19 квіт.
2. Жишко Б. У Луцьку радянська влада ліквідувала цвинтар, де похований О. Алмазов. URL: <https://volynua.com/posts/zavtra-u-lutsku-vshanuut-pamyat-general-horunzhogo-unr-almazova>
3. Левчук І. Меморіал «Pro Patria». Забутий Луцьк URL: <https://volyntimes.com.ua/news/931>
4. Луцьк – місто на могилах. URL: <https://www.volynpost.com/articles/53-luck-misto-na-mogylah>
5. Якименко М. Мертві дивляться в небо, вірячи в мудрість живих. *Голос України*. 2005. 26 берез.

Кузь В. В. – студент III курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Рудянин І. П. – к. іст. н., доцент кафедри історії України та археології факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки

**Основна зброя запорізьких козаків у XV–XVII ст.:
види та походження**

Постановка проблеми. Тема озброєння козаків в історії України досі викликає багато дискусій, особливо в питанні самотності та військової справи. Щороку завдяки археологічним дослідженням науковці відновлюють та поглиблюють знання про військову спадщину і тактику ведення боїв, у яких застосовувався той чи інший вид озброєння.

Мета дослідження: проаналізувати основне озброєння запорізьких козаків XV–XVII ст., та шляхи їх постачання.

Результати дослідження. З результатів різних досліджень було встановлено, що у запорізьких козаків була досить різноманітна зброя. Це були гармати, рушниці, пістолети, списи, шаблі, келепи,

стріли, сагайдаки, якірці, кинджали, ножі, тощо. Відомий історик Л. Зеделлер стверджує, що рушницями, як і шаблями, запорізьких козаків першим озброїв 1511 р. Остафій Дашкевич [1, 185].

Про озброєння козаків існує багато відомостей, зокрема наприкінці XVI ст. Еріх Лясота зі зброї запорізьких козаків називає гармати, пострілами з яких Запорізьке Військо зустрічало й проводжало посла германського імператора. Яків Собеський на початку XVII ст. стверджує, що багато хто з козаків не користувався шаблями, але рушниці мали великий попит [2].

У тому ж XVII ст. у актах, які дійшли до нас, є вказівка, що запорізькі козаки застосовували гармати для охорони фортець. В XVII ст. про зброю запорізьких козаків згадує і літопис Самовидця: за його словами, у запорожців були у вжитку самопали, шаблі, списи, стріли й обухи, тобто келепи або бойові молотки [4, 230].

В середині XVIII ст. про зброю запорізьких козаків пише Митецький, вказуючи, що у запорізькому війську, була вогнепальна зброя, рушниці, пістолети, холодна зброя – списи й шаблі, а порох і свинець купували в Польщі. Було присутнім і власне виробництво пороху, але він не відзначався доброю якістю. Більшість зброї козаки здобували у поляків, росіян і особливо у татар і турків. Головна маса пороху спочатку йшла від польського уряду, а згодом, після переходу запорізьких козаків у підданство російського царя, з Москви [2].

Переважна частина запорізьких гармат були польського, турецького й російського виробництва, деякі генуезького. В самій Польщі гармати були мідні, їх почали відливати не раніше XV ст., через те в першій половині XVI ст. вони були досить рідкісними як у самій Речі Посполитій, так і на Запорожжі. Гармати, що дійшли до нас, є чотирьох видів: мортири, мідні гармати, залізні ковані й чавунні [3, 163].

Шабля, кинджал, пістоль рушниці, або ж самопали, у запорізьких козаків були найрізноманітніші, більшість була з довгими стволами, оправлена сріблом з насічками й черню на ложах, стріляла завдяки покладеному на полицю порохові й припасованому до полиці й курка кременю. З рушницями, пістолетами й шаблями запорожці поводитися особливо обережно і звертали на них велику увагу, оздоблюючи дорогою оправою та прикрасами й завжди намагалися утримувати їх у чистоті [1, 185].

Шаблі використовували не надто криві й не дуже довгі, середньою довжиною в п'ять четвертей, на самих лезах часто робили

золоті насічки. Шаблі носили при лівому боці й прив'язували за два кільця, одне вгорі, а друге нижче середини, вузьким ремінцем за пояс. Шабля була настільки необхідною запорізьким козакам, що в її піснях завжди відображали, як кохану дружину, мати, дівчину [2].

Келепи запорізькі козаки використовували для розбивання ворожого обладунку. Вони служили запорізьким козакам лише як допоміжна зброя і їх використовували в рідкісних випадках, переважно проти татар [5, 221].

Стріли запорізькі козаки використовували, у дуже ранній період, запозичивши у татар і турків. Підтвердженням цього може бути відомий запорізький кошовий отаман українських козаків 1605–1622 рр. Петро Конашевич-Сагайдачний, який зображений верхи на коні з булавою у руці, сагайдаком при боці й стрілами в ньому за спиною. Віце-адмірал К. Крюйс 1699 р. писав про запорізьких козаків, що вони використовували луки й стріли, котрими дуже влучно стріляли. Також у літописця Самійла Вели чітка є розповідь, як козаки супроводжували Хмельницького з Січі: за ним їхали кінні добровольці «мушкетеры» і «сагайдакеры» [3, 164].

Висновок. Озброєння запорізьких козаків активно розвивалося протягом усього періоду їхнього існування. Основним джерелом потрапляння зброї на територію Запорізької січі була участь козаків у військових конфліктах, та жалування Речі Посполитої, а пізніше російської імперії. Серед основного озброєння можна виділити такі види, як: вогнепальне (пістолі, рушниці, вибухові снаряди) та холодна зброя (шаблі, ножі, кинджали, списи, келепи, лук та стріли).

Джерела та література

1. Гузенко Ю., Войтенко А. Деякі аспекти використання ручної вогнепальної зброї українським козацтвом у середині XVII ст. *Краєзнавство*. Київ, 2008. № 1–4. С. 183–189.
2. Кузь В.В. Рубрика «Цікаво знати» для учнів 8 класу на тему: Озброєння запорізьких козаків у XV–XVII ст. URL: <https://naurok.com.ua/rubrika-cikavo-znati-dlya-uchniv-8-klasu-na-temu-ozbroennya-zaporizkih-kozakiv-u-xv-xvii-st-235720.html>
3. Тоїчкін Д. В. Оснащення українського козацького війська: холодна зброя. Україна в Центрально-Східній Європі. *Ін-т історії України НАН України*. Київ, 2014. Вип. 14. 362 с.
4. Тоїчкін Д. В. Козацька шабля XVII–XVIII ст.: історико-зброєзнавче дослідження. Київ: Стилос, 2007. 368 с.
5. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків. Львів: Світ, 1990. 319 с.

Кузь В. В. – студент III курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Ткачук А. П. – к. іст. н., доцент кафедри всесвітньої історії, факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки

Особливості політики Свидригайла Ольгердовича на території Русі в XV ст.

Постановка проблеми. В сучасній історіографії й надалі залишається актуальною дискусія щодо діяльності литовського князя Свидригайла Ольгердовича (1370–1452 рр.). Низка істориків стверджує, що його дії практично призвели до своєрідного короткочасного відновлення державності руських земель. Водночас цю думку спростовують аналізом характеру його економічної політики та конкуренцією між ним та його братом Владиславом II Ягайлом за верховенство влади.

Мета дослідження: визначення місця та ролі Сигізмунда в історії Волині та аналізі головних аспектів його політичної діяльності.

Результати дослідження. Свидригайло народився 1370 р. й був сином литовського князя Ольгерда та молодшим братом Владислава II Ягайла [1, 254]. Перший конфлікт з Ягайлом стався 17 березня 1392 р., коли Владислав II Ягайло відправив до Вітебська свого намісника – боярина Федора Весну. Свидригайло вбив королівського намісника й сам почав княжити у Вітебську. Відповіддю на його дії став похід литовського князя Вітовта разом із іншими князями. Результатом походу стала поразка Свидригайла якого було відправлено до королівського двору у Краків [3, 223].

Особливу роль в історії Литовсько-Руської держави князь Свидригайло зіграв 1430 р., коли помер великий литовський князь Вітовт. Попри католицьке віросповідання, він виступав проти унії Литовсько-Руської держави з Польщею та був прихильником повної самостійності Великого князівства Литовського. Русько-литовська православна верхівка обрала його новим великим князем литовським, хоч формально правителем ВКЛ залишався король Владислав II Ягайло [2, 19].

Свидригайло, для свого визнання як єдиного правителя за підтримки литовсько-руської верхівки, ув'язнив старшого брата, який

перебував тоді у Вільно. Дізнавшись про ув'язнення короля, польські магнати захопили кілька прикордонних замків, що фактично спровокувало початок військового конфлікту між Польським королівством і Великим князівством Литовським.

Для збільшення власної могутності, Свидригайло уклав союзи із Тевтонським орденом, Молдавським князівством та Золотою Ордою. Військові дії розпочалися з початком літа 1431 р. 9 липня Ягайло розіслав листи із оголошенням війни Свидригайлу, Тевтонському ордену та Священній Римській імперії [1, 258].

31 липня 1431 р. на річці Стир відбулася битва між передовими польськими та литовсько-руськими загонами. Обороняти Луцьк князь доручив воєводі Михайлові Юрші, в розпорядженні якого перебував 4-тисячний гарнізон [4, 517]. Перший штурм Луцького замку відбувся 13 серпня, втім польські війська були відбиті. Друга й третя спроба була також безуспішними. Останнім випробуванням для поляків стало те, що через неякісне збіжжя в таборі почали гинути коні. Зрештою, після третього, теж невдалого, штурму польське військо відступило від Луцька [2, 21].

Слід врахувати й інші фактори, зокрема те, що почали діяти союзники Свидригайла. Активізувалися тевтонські лицарі, які напали на Кувську і Добжинську землі Польщі, на Поділля вторглися війська молдавського господаря Олександра Доброго. Завдяки цьому 1 вересня 1431 р. Свидригайло в Старому Чорторийську уклав дворічне перемир'я з польським королем Ягайлом (до 24 червня 1433 р.). Польське королівство зберегло за собою Західне Поділля, а Велике князівство Литовське – Волинь і Східне Поділля [1, 258].

Наслідком війни було те, що королю Ягайлу довелося змиритися з утвердженням Свидригайла як великого литовського князя. Луцька війна стала початком Громадянської війни у Великому князівстві Литовському 1432–1438 рр. Основною причиною було невдоволення литовських магнатів-католиків тим, що Свидригайло спирався на русько-литовських православних князів і магнатів. Вони оголосили великим князем литовським Сигизмуда Кейстутовича, а православні русько-литовські князі, зібравшись у Полоцьку, оголосили Свидригайла великим князем Литовським [4, 520].

Цікавим фактом є те, що впродовж 1432–1435 рр. в межах Великого князівства Литовського, фактично, існувало два державних об'єднання – власне Литва та Велике князівство Руське на чолі зі

Свидригайлом, що, до певної міри, можна вважати короточасним відродженням руської державності.

Пізніше, Свидригайло відмовився від литовського великокняжого престолу, приніс васальну присягу Казимиру Ягеллону, та отримав у володіння Волинське князівство, яким управляв до своєї смерті 1452 р. [1, 259].

Висновок. Свидригайло Ольгердович є однією з найцікавіших особистостей в історії Великого князівства Литовського XV ст. М. Грушевський зазначав, що: «русичі несли за нього голову під ворожий меч і катівську сокиру». Це дає підстави вважати, що Свидригайло став символом опору Русі, її реакції на централізаторську політику Вітовта. Варто додати, що період княжіння Свидригайла в Луцьку позначений виразними рисами автономізму, усталенням традицій і звичаїв, які стали підставою для політичного регіоналізму місцевої шляхти впродовж наступних поколінь.

Джерела та література

1. Гайдай Л. Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях. Луцьк, 2000. 436 с.
2. Гурфінкель А. Князь Свидригайло Ольгердович та його князювання на руських землях у першій половині XV ст. *Українська минушина: джерела, постаті, явища: матеріали VI Всеукр. студ. наук.-практ. конф. 2017 р.* Київ, 2017. С. 18–26.
3. Грушевський М. Історія України-Руси. Т. IV. Київ, 1993. 544 с.
4. Полехов С. В. Наследники Витовта. Династическая война в Великом княжестве Литовском в 30-е годы XV века. Москва, 2015. 712 с.

Кулачинська С. В. – студентка III курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Кінд-Войтюк Н. В. – к. іст. н., доцент кафедри історії України та археології ВНУ імені Лесі Українки

В'ячеслав Чорновіл – борець за волю України

Постановка проблеми. У сучасних умовах українського державотворення неухильно зростає науковий та суспільний інтерес до

різноманітних подій і історичних персонажів, подекуди і до тих, що неоднозначно наразі оцінюються в суспільстві. Серед таких історичних постатей, що невтомно працювали на українське національне відродження, розбудову і становлення Української держави, помітно вивищується і В'ячеслав Максимович Чорновіл – активний борець з тоталітарним режимом, лідер Народного Руху України, журналіст, публіцист і літературознавець. В'ячеслав Чорновіл – людина, яка присвятила своє життя політиці, народу, батьківщині, а сьогодні він ще й омріяний фаворит політичної арени.

Мета дослідження: вивчення впливу діяльності В. Чорновола в державотворенні незалежності України.

Результати дослідження. Народився В'ячеслав 24 грудня 1937 р. в селі Єрки Катеринопільського району, тоді Київської області в сім'ї вчителів.

Талановитий юнак обрав фах журналіста, де пріоритетом є слово, важливість донести правду до людей (тогочасні реалії зводили це право до грані нереального) [1, 249]. Під час навчання у Київському університеті політизується його думка, формуються переконання, загострюється почуття справедливості. Саме під час випускного вечора в університеті В'ячеслав на Володимирській гірці дав клятву, що все життя буде боротися за Україну [4, 36].

1964 р. склав кандидатський мінімум, пройшов за конкурсом до аспірантури Київського педінституту, але не був допущений до навчання через політичні переконання. В'ячеслав Чорновіл був одним з провідних діячів руху шістдесятників, автором знакових самвидавчих матеріалів, засновником підпільного журналу «Український вісник» [3, 297].

До квітня 1966 р. працював у газеті «Друг читача», проте за відмову давати свідчення на закритому політичному процесі у Львові знову втратив роботу. Після публікації збірки «Лихо з розуму» (1966) та «Правосуддя чи рецидиви терору» (1967) у серпні 1967 р. був заарештований і засуджений до трьох років ув'язнення (за амністією термін наполовину скоротили).

З 1970 р. проживав у Львові, працював спостерігачем метеостанції в Карпатах, землекопом археологічної експедиції, вагарем станції Склинів. У січні 1972 р. знову був заарештований за «антирадянську агітацію та пропаганду» і засуджений на 6 років ув'язнення і 3 роки заслання. Відбуваючи заслання в Якутії, у квітні 1980 р. за сфабрикованим звинуваченням був утретє заарештований і засуджений до

5 років ув'язнення, однак за протестом прокурора Якутії 1983 р. звільнений достроково. Працював кочегаром у м. Покровську (в Якутії), а згодом у Львові.

Новий етап у житті В. Чорновола розпочався 1987 р., коли він став організатором та одним із робочих секретарів Української Гельсінської спілки. У серпні цього ж року відновив видання «Українського вісника» [7, 4].

З квітня 1990 р. В. Чорновіл – голова Львівської обласної ради. У березні 1992 р. був обраний співголовою, а у грудні – головою Народного руху України, який під його керівництвом був перетворений з громадського об'єднання на політичну партію. Був заступником голови Комісії з питань гласності та ЗМІ у Верховній Раді України. 1991 р. балотувався на пост Президента України і здобув друге місце. Тричі (у 1990, 1994 та 1998 рр.) його обирали народним депутатом України [2, 24].

За збірки «Правосуддя чи рецидиви терору», «Лихо з розуму» та книжку «Хроніка таборових буднів» В. Чорновіл був удостоєний Державної премії України ім. Т. Шевченка та Міжнародної журналістської премії (Велика Британія, 1975). Нагороджений «Орденom князя Ярослава Мудрого» V ступеня.

25 березня 1999 р. Чорновіл загинув у автокатастрофі на шосе під Борисполем. Уже 27 березня 1999 р. оголошено Звернення Проводу НРУ до всіх членів Руху з приводу трагічної загибелі В. Чорновола. «Сталося непоправне: загинув В'ячеслав Чорновіл. Україна втратила вірного сина. Світ утратив великого Демократа і Правозахисника. З 2002 р. в Україні було започатковано традицію – проведення «Чорноволівських читань» [5, 43; 6, 12].

Висновки. Отож, висвітлення діяльності та творчості В. М. Чорновола має неабияку наукову цінність, пізнавально-виховне та практичне значення для багатьох поколінь українського народу. Водночас різне ставлення до нього в сучасному українському суспільстві, від сприйняття до заперечення, на жаль, є наслідком-рудиментом не тільки не такої вже й далекої комуністичної епохи, але й широкого їх використання в гострій політичній боротьбі в Україні, насамперед в ході багатьох політичних кампаній дуже частих передвиборчих перегонів і баталій.

Джерела та література

1. Борець за вільну Україну. До 70-річчя від дня народження В. М. Чорновола. *Календар знаменних і пам'ятних дат*. Київ, 2007. 24 груд. С. 249–253.

2. Деревінський В. Ф. В'ячеслав Чорновіл: журналіст, борець, державотворень: монографія. Тернопіль: Астон, 2013. 387 с.
3. Побережець Г. С. Джерела та історіографія життя та творчості В'ячеслава Максимовича Чорновола. *Наук. вісн. Миколаїв. нац. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського*. Історичні науки. 2013. Вип. 3.34. С. 297–303.
4. Сорока М. В'ячеслав Чорновіл. *Пам'ять століть*. 1997. № 2. С. 36.
5. Степаненко М. Майже все про загибель В. М. Чорновола. Київ: Бистка, 2007. 552 с.
6. Тарасюк Б. Чорновіл бачив Україну європейською державою. *Чорноволівські читання*. Київ: МАУП, 2003. С. 12–17.
7. Хейфец М. В'ячеслав Чорновіл – зеківський генерал. Хроніка таборових буднів. Київ, 1991. 140 с.

Кулачинська С. В. – студентка III курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Ткачук А. П. – к. іст. н., доцент кафедри всесвітньої історії ВНУ імені Лесі Українки

Особливості мініатюрного живопису Арабського халіфату

Постановка проблеми. Надбання арабо-мусульманської культури є вагомою й самобутньою складовою в скарбниці світової культури. Пластичне мистецтво відобразилося в ісламській культурі через каліграфію й мініатюрний живопис. У XIV–XVI ст. мініатюрний живопис став свого роду взірцем в мистецтві книжкової мініатюри Середнього Сходу.

Мета дослідження полягає перш за все у визначенні та аналізі найхарактерніших рис притаманних мініатюрному живопису часів Арабського халіфату.

Результати дослідження. Арабська культура халіфату розвивалася на засадах культури середньовічного Сходу, але набула й своїх характерних рис. Вона мала вплив і на західноєвропейське середньовічне суспільство. Головними та зразковими сюжетами мініатюр були подвиги легендарних героїв, битви, урочисті бенкети, ліричні сцени, які оспівували високі почуття вірності й кохання. Якщо говорити про

мистецтво мініатюри, то воно є умовне й декоративне, це був живопис без світлотіні. Зображення будувалися на основі найтоншого лінійного малюнка й комбінації чистих колірних плям. У мініатюрі не використовувалася перспектива: фігури і предмети розміщувалися на площині аркуша подібно до барвистого візерунка [4].

Зразки, мініатюрного живопису арабських країн, які збереглися до сьогодні відносяться до періоду, що настав після розпаду Халіфату і належать до багдадської школи XIII ст. Якщо звернути увагу на зміст і форми Багдадської мініатюри першої третини XIII ст., то вона відзначається простими композиціями, ясними й чіткими малюнками та палітрою, яка складена з кількох чистих кольорів [4]. Накладанню фарб на папір передувало створення підготовчого малюнка, виконаного чіткими червоними й чорними контурами. Багдадська школа відрізняється імпульсивністю ліній, м'яким насиченим колоритом, спробою використання світлотіні. У відтворенні фігури та обличчя людини багдадські майстри виявляли максимум винахідливості та творчої активності [5]. Мініатюрний живопис для ілюстрації книжок, що розвивався у кількох центрах іранського мистецтва, досягнув високого рівня досконалості.

Наприклад, в мініатюрах Аль-Васіті відчувається професіоналізм. Мініатюри зачаровують красою палітри, виразністю жестів і поз персонажів, різноманітністю композицій, вмінням винахідливості у створенні масових сцен, умінням лаконічно, точно охарактеризувати місце дії. Він умів насичувати мініатюру безліччю деталей і це надавало композиції ще більшої глибини. В результаті цілком достовірний світ жанрової сценки наділявся прихованим змістом, досягнення якого потребувало розумових зусиль. Мальовниче полотно мініатюри художник будував за принципом арабесок: від простого до складного, повторенням і нашаруванням подібних елементів [1]. Також вартий уваги готичний стиль, який поступово проникав в книжкову мініатюру [2].

Із завоюванням Багдаду монголами 1258 р. і падінням халіфату Аббасидів слава багдадської школи живопису згасла. Чудові досягнення Аль-Васіті в галузі жанрової мініатюри були втрачені, не отримавши належного розвитку в творчості арабських художників наступних поколінь.

Мініатюрний живопис процвітав у XVI–XVII ст. не лише в Ірані, а також і в інших країнах Близького та Середнього Сходу. В першій половині XVI ст. стала відомою Тебрізька школа живопису. В Ширазі мініатюрний живопис у першій половині XVI ст. розвивався в руслі місцевих традицій. Це було чітко виражено і в Тебрізі, а пізніше – в Казвінській школі [3]. Мініатюрний живопис для ілюстрації книжок, що розвивався у кількох центрах іранського мистецтва, досягнув значної досконалості. В Ширазі живопис можливо існував ще до монгольської навали. У другій половині XIV ст., риси нового стилю ствердилися в Ширазькій школі мініатюрного живопису: художники почали виражати свій світогляд за допомогою рельєфного горизонту [3]. Мініатюри кінця XII–XIV ст., створені в майстернях міст Іраку, Персії, Сирії, Єгипту, поєднували традиції сирійського та візантійського живопису [6].

Висновки. Загалом можна стверджувати, що краса мініатюрного живопису сприймалася в першу чергу через його витонченість. Завдяки доступним для нас джерелам ми маємо змогу зрозуміти написання мініатюрного живопису, розуміти, що саме хотів сказати нам автор цією мініатюрою. Аналіз специфіки арабської мініатюри засвідчує також і помітний вплив на неї настінного розпису. Водночас арабська мініатюра зазначеного періоду набувала рис і типових книжкових ілюстрацій.

Джерела та література

1. Вевтоненко І. В. Художня каліграфія і мініатюрний живопис. Головні школи мініатюри – арабська (або арабо-месопотамська, багдадська) та іранська. URL: http://ukrmovabzpto.blogspot.com/2020/04/15_3.html
2. Левчук Л. Т. Історія світової культури. Київ, 2010. 400 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Levchuk_Larysa/Istoria_svitovoi_kultury.pdf
3. Мистецтво арабських країн та Ірану VII–XVII століть. URL: <https://islam.in.ua/ua/islamoznavstvo/mistectvo-arabskih-krayin-ta-iranu-vii-xvii-stolit>
4. Полгуєва Л. Б. Декоративні мотиви арабського Сходу. URL: <https://vseosvita.ua/library/dekorativni-motivi-arabskogo-shodu-10-klas-mistectvo-420136.html>
5. Симончук О. О. Мініатюри кінця XII–XIV ст., створені в майстернях міст Іраку, Персії, Сирії, Єгипту, поєднували традиції сирійського і візантійського живопису. Блог практичного психолога та вчителя мистецтва URL: https://okssim.blogspot.com/2021/04/10_13.html
6. Смілянський природничо-математичний ліцей: художня культура – декоративно-прикладне мистецтво Близького Сходу. URL: <http://artliceumsmila.blogspot.com/2013/02/8.html>

Кулачинська С. В. – студентка III курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Ткачук А. П. – к. іст. н., доцент кафедри всесвітньої історії ВНУ імені Лесі Українки

Софія Київська за часів Мазепи

Постановка проблеми. Іван Мазепа був інтелектуальною людиною, знав декілька мов, а його захоплення мистецтвом і будівництвом відіграло велику роль в Гетьманщині кінця XVII – початку XVIII ст. Вважається, що одним з найбільших досягнень гетьмана стала його меценатська діяльність у будівництві та відновленні православних соборів і храмів.

Софія Київська є одним з головних соборів України, а вклад Мазепи в збереження та реставрацію собору досліджують і дотепер, адже раніше радянська влада негативно відносилася до гетьмана та його діяльності.

Результат дослідження. Іван Мазепа намагався реалізувати на практиці ідею взаємної співпраці держави і Церкви, головним осередком якої стала діяльність щодо Софії Київської [5]. Собор вважається найголовнішим і найдавнішим осередком християнських святинь Східної Європи, історичним центром Київської митрополії. У XVII–XVIII ст. у Святій Софії були проведені значні ремонтно-реставраційні роботи. Значний внесок у художню скарбницю Софії було здійснено за часів Івана Мазепи [1]. Саме тоді на місці зруйнованої західної зовнішньої відкритої галереї постав якісно оформлений головний вхід. Збереглися мідні позолочені рельєфні двері, які прикрашені овальними медальйонами з зображенням архангелів-ікон [3]. Всі ці витвори ювелірного мистецтва виконано саме київськими майстрами [6]. Барокові споруди часів Мазепи були своєрідними архітектурними шедеврами, що дало підстави до появи терміну для означення стилю – «мазепинське бароко», або «козацьке бароко» [2].

У добу Мазепи в західній частині південної галереї було збудовано ошатну капелу палацового типу присвячену Дванадцятьом апостолам. Капела орієнтована на спеціально влаштований тоді ж у східній стіні південної вежі внутрішній парадний вхід, що вів на княжі хори. Коли відбувались відправи, то там перебувала козацько-старшинська еліта на чолі з гетьманом. Мазепинська капела вся

розписана фресками саме у стилі мазепинського бароко [3]. У стінописі капели Мазепи присутня ідея хрещення Русі-України, що стала концептом живопису Андріївської церкви. Вівтарною композицією капели є монументальний образ тронного Спаса з Володимиром і Ольгою. Образ Ольги відображений в дівчині, яка вдягнена в одяг знатної українки Мазепинських часів і зображена з золотою посудиною, яку відкриває, здіймаючи її кришечку. А ось в якості надійного небесного заступника Русі-України – виступає Володимир, котрий міцно тримає меч і здіймає хрест [3].

Якщо звернути увагу й чітко проаналізувати ці образи, то стає зрозуміло, що в образі Володимира зображено самого Мазепу, а в образі Ольги – матір Мазепи, Марію Магдалину [6]. Також у капелі Мазепи збереглись образи слов'янських первоучителів Кирила і Мефодія, першого київського митрополита Михаїла Сирина, священно-мученика Макарія Київського.

Над собором велично здіймаються позолочені грушовидні гранчасті бані, фасади прикрашають вигадливі фронти й багате примхливе ліплення. Одночасно з відбудовою Софійського собору його подвір'я оточують високим муром, у якому було два виходи. Один з боку Софійського майдану куди вела монументальна триярусна дзвіниця, а з боку сучасної вулиці Володимирської – південна в'їзна вежа [5]. Сама дзвіниця є важливим елементом собору, адже це одна з найвищих і найстаріших дзвіниць України. Висота дзвіниці Софійського монастиря 76 метрів, а висота самого дзвону 125 см. Дзвін був виготовлений 1705 р. коштом гетьмана Івана Мазепи. Назва дзвону «Мазепа» походить від імені його мецената [6]. На дзвоні є унікальний надпис, де вилито дату встановлення самого дзвону – 1705 р. від Різдва Христового в добу Мазепи.

Цікавим фактом є те, що він єдиний з усіх дзвонів, який вцілів у 1930-ті роки та не був переплавлений. Дзвіницю використовують в особливих випадках заради збереження пам'ятки. Один із таких випадків став привід до Дня народження Івана Мазепи 20 березня 2022 р. Україна під час запеклих боїв в столиці знову почула «Мазепинський дзвін» [2]. На дзвоні зображено герб Мазепи. Головним оздобленням герба гетьмана був центральний елемент храмового образу св. Софії – ротонда на семи стовпах [4]. І. Мазепа вкладав великі кошти в розбудову собору, який крізь віки красується своєю величчю, в якому завжди відчувається дух свободи і сили.

8 січня 2022 р. в Софії Київській представили Мазепинське Євангеліє, надруковане рівно 314 років тому в місті Алеппо коштом гетьмана на прохання тодішнього Патріарха Антіохійського Афанасія Даббаса III.

Висновки. Іван Мазепа дбав про духовний розвиток, приділяв значну увагу та виділяв кошти на будівництво церков, їх оздоблення як в Україні так і за її межами. Завдяки меценату Мазепі було зведено близько 26 храмів і 20 відреставровано. Сучасний вигляд Софії Київської залишився таким ж як і за Мазепи. Завдяки новим технологіям відвідати собор можна й віртуально. Цей собор до сьогодні уособлює славу історію нашої держави.

Джерела та література

1. Біла А. Національна реліквія: Мазепинське Євангеліє повернулось в Софію Київську. *Радіо Свобода. Рубрика «Точка зору»*. 2022. 13 січ. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/yevanheliye-ivana-mazepu/31650805.html>
2. Марків Н. Над Софійською площею лунав старовинний дзвін «Мазепа». *«Вечірній Київ»*. 2022. 21 берез. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/63408/>
3. Національний заповідник «Софія Київська». «Шедеври бароко» URL: <https://st-sophia.org.ua/uk/muzeji/sofijskij-muzej/shedevri-baroko/>
4. Нікітенко Н. М. Гетьман Мазепа – покровитель Софії Київської. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Nikitenko_Nadiia/Hetman_Mazepa_-_pokrovytel_Sofii_Kyivskoi.pdf?PHPSESSID=augqtro3gqk4ms7dlaogocrj
5. Нікітенко Н. М. Софія – триумфальна церква Івана Мазепи. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Nikitenko_Nadiia/Sofiia_-_triumfalna_Tserkva_Ivana_Mazepu.pdf?
6. Чорна С. Софія Київська-тисячолітній символ Української держави. *Голос України*. 2020. 12 лют. URL: <http://www.golos.com.ua/article/327508>

Левочко Р. І. – студент IV курсу
Богословського факультету Волинської
православної богословської академії

Як СРСР знищував Україну

Постановка проблеми. На тлі ганебних подій геноциду проти української нації, який ще з 2014 р. (початку вторгнення Росії на східні терени України) й дотепер (з повномасштабним вторгненням Росії на територію України 24 лютого) провадить шовіністичний уряд Російської Федерації в кожного українця у думках постають серйозні

виклики ідентичності українського народу. В ряду людей, котрі народилися і жили за часів Радянського Союзу, ці питання будуються в дещо іншому спектрі ідеологічного пролетаріату.

Проте, чи реально був Радянський Союз колискою «братніх народів», як це намагається представити російська пропаганда? Цілком достатньо побіжно оглянути історію СРСР, щоб переконатися: репресії проти дисидентів, етнічні чистки та тотальна русифікація супроводжували цей режим протягом всього існування «імперії зла».

Мета дослідження: проаналізувати відносини СРСР та України на етапах формування української ідентичності.

Результати дослідження. З початком активної боротьби за збереження української державної незалежності у 1917 р. ідеолог більшовизму – Ленін одразу визначив, що владу слід отримати шляхом збройної революції. Насильство стало основним інструментом влади російських комуністів, про що затверджено у декреті «Про червоний терор». Для УНР терор більшовиків посилювався із вторгненням у січні 1918 р. червоногвардійських загонів Муравйова. Лише під час штурму Києва, застосовуючи хімічну зброю та різні види жорстоких катувань, більшовики вбили від 2 до 5 тис. українців.

Для постачання максимуму продовольства для РСЧА більшовики запровадили політику воєнного комунізму. Аби зламати український опір у 1921–1923 рр. комуністи вперше застосували штучний голод. Вже на початку тридцятих років розпочалася колективізація селянських господарств. Для українців це відгукнулося як повернення кріпацтва. Нереалістичні вимоги до господарств та винищення фермерів сприяли тому, що у 1932–1933 та 1946–1947 рр. українців знову морили голодом виправдовуючись «несприятливими погодними умовами».

Зниження цін на продовольство на Заході та опір селян загрожували СРСР економічною кризою. 1932 р. прийнято репресивний закон «Про п'ять колосків». Він передбачав розстріл на крадіжку в колгоспі. Більшовики почали вилучення продовольства, водночас блокуючи виїзд селян до міста. Таким чином вже цього року не стало посівного зерна, то ж наступного року організований владою голод досяг піку. Уряд СРСР відхиляв всю допомогу з-за кордону для голодуючих українців. Так, радянський режим в 1932–1933 рр. заморив голодом 4–10,5 мільйонів українців. Замовчуючи ці злочини сталінська влада хотіла винищити етнічний український народ [2, 340–346].

Вже наприкінці 1930-х років з метою ліквідації політичних опонентів Сталін розгорнув масштабну кампанію репресій під пізнішою назвою «Великий терор»: заарештовані були позбавлені права на захист, слідчі «вибивали» свідчення проти близьких тортурами – такі заходи застосовували проти етнічних меншин. За наступних двадцять років в Україні було засуджено 200 тис. осіб, з яких $\frac{2}{3}$ – до розстрілу. Решту відправляли до в'язниць концтаборів [3, 212].

З початком другої світової війни радянські війська зайнявши західноукраїнські землі взялися за депортацію населення з окупованих територій. Багато людей не витримували жорстких умов та гинули в дорозі до Сибіру. Інші помирали від голоду вже в Сибіру. Всього депортовано 300 тис. осіб, з яких 24 тис. загинуло [1, 27].

Після окупації Заходу України у 1939 р. новоутворена ОУН вперше зіткнулася з репресивною машиною СРСР. Тоді було заарештовано і вбито 16,5 тис. активістів. Пізніше після проникання партизанських загонів на територію України розпочалася партизанська війна УПА проти СРСР. У боротьбі за свободу України вбито 150 тис. повстанців, ще 134 тис. – репресовано.

1944 р. наприкінці другої світової війни Сталін, що почав свою кар'єру більшовика, як комісар у справах національностей знову продовжив цинічну розправу над етносами депортувавши кримських татар як «неблагонадійних». З Криму було вивезено близько 228 тис. людей з яких на території Узбецької РСР загинуло від 40 до 200 тис. осіб [1, 191].

Після смерті Сталіна з частковою лібералізацією сфери культурного життя утворилися шістдесятники – митці, які виступили проти русифікації. Влада одразу сприйняла їх як ворогів. Проти дисидентів використовували різні репресивні заходи: їх арештовували, ламали кар'єри родичам, примусово «лікували» у психлікарнях. Всього було репресовано біля 1000 активістів. Проте переслідування не подіяли, то ж згодом ці ж активісти переродились у політичний рух, що поклав кінець радянському пануванню й запустив процес створення незалежної української держави.

Висновки. Прослідкувавши історичні події ми чітко бачимо, як радянська комуністична влада прагнула знищити український народ як етнос. Використовуючи безліч заходів, від звичайних репресій до морення голодом каральні органи СРСР цілеспрямовано й жорстоко діяли проти утворення й загалом існування української нації як такої.

Джерела та література

1. Війна і міф. Невідома Друга світова. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2021. 272 с.
2. Еплбом Е. Червоний голод. Війна Сталіна проти України. Київ: Наш Формат, 2018. 440 с.
3. Конквест Р. Великий терор. Луцьк: Терен, 2009, 880 с.

Мажар Р. М. – студент V курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Понєдєльник Л. А. – к. іст. н., доцент кафедри історії України та археології ВНУ імені Лесі Українки

Православна святиня села Романів

Актуальність дослідження. На теперішній час історико-культурна спадщина рідного краю має надзвичайно вагоме значення. Насамперед вона відображає його самобутність, формує уявлення про життєвий уклад, архітектуру, традиційне середовище міста, села тощо. Село Романів – один із невеликих прикладів репрезентації минулого нашої Волині, острівець багатостраждальної, але нескореної України. Розташоване воно в південно-східній частині Луцького району Волинської області.

Пам'яткою архітектури місцевого значення є Романівський Свято-Борисо-Глібський храм, який становить частку української духовності та української культури. Він був споруджений на кошти прихожан у 1885 р. на місці знищеної мурованої уніатської церкви і названий на честь князів страстотерпців Бориса і Гліба.

На теперішній час святиня являє собою сакральну споруду, що є унікальним зразком дерев'яного зодчества Волині. Упродовж свого існування церква зазнала руйнувань, нищення предметів церковного мистецтва. Але попри всі труднощі завжди залишалася місцем великої духовності минулих та теперішніх поколінь села.

Життя Борисо-Глібського храму складне та маловивчене. Окремі відомості зустрічаємо в дослідженнях І. Власовського [1, 78], В. Рожка [5, 126], О. Цинкаловського [7, 307]. Літописцем церковного життя впродовж 1939–1944 рр. став настоятель храму Максим Федорчук.

Основні події тих років він записав у щоденник, який був знайдений в стінах храму під час реставраційних робіт. Волинський журналіст Володимир Данилюк опрацював та видав їх під назвою «Вірити занадто боляче... Волинь: хроніка подій 1939–1944 років» [3]. Багато цінних відомостей про церкву подає краянин з Романова, професор Київського університету Юрій Сорока [6, 27].

Однак в сучасній історіографії немає узагальнюючого дослідження, присвяченого Борисо-Глібській церкві. Сучасним жителям села, вихідцям з Романова і навколишніх сіл, учням місцевого ліцею небайдужа правдива історія своєї малої батьківщини. Вони хочуть глибше пізнати історію православ'я на теренах рідного краю, і зокрема, місцевого храму.

Мета роботи – прослідкувати історію церкви від часу заснування до наших днів.

Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких завдань:

– висвітлити події, пов'язані з заснуванням православної святині на території села Романів;

– проаналізувати діяльність церкви впродовж всього періоду її існування;

– показати вплив церкви на духовність місцевого населення.

Об'єкт дослідження – православний храм в селі Романів Луцького району Волинської області.

Предмет дослідження – діяльність Борисо-Глібської церкви упродовж всього періоду її існування.

У процесі дослідження було з'ясовано, що релігійне життя сіл Романів та Ботин нерозривно пов'язане з історією православ'я на Волині. Церковне життя становить важливу, невід'ємну частину історії українського народу. Релігія і церква зберігали моральні засади українців, додавали і нині додають їм сил і натхнення в подоланні численних життєвих викликів.

Проведене дослідження дало можливість зробити такі **висновки**:

– 1885 року на теренах села Романів Луцького повіту Волинської губернії постав православний храм Божий. Церква мала «...престол в ім'я Святих Бориса і Гліба» [4, 723–724]. На час відкриття приход нараховував 1089 парафіян, з них 564 особи чоловічої статі та 525 осіб жіночої. Приписні села – Верхівка і Ботин [4, 725]. Церква була єдиним джерелом грамотності на селі. В 1890-х роках при храмі було започатковане однокласне народне училище, яке на початку ХХ ст. було реорганізоване у двокласне. У 1911 р. в ньому навчалось 35 хлопців і 9 дівчат [2, 727]. Законоучителем був Володимир Зах;

– з 1961 по 1985 рр. Борисо-Глібська церква була бездіяльною. Відтак офіційно релігійне товариство віруючих Борисо-Глібської православної церкви в с. Романів було зареєстровано 16 листопада 1988 р. (рішення Ради з питань релігій при Раді Міністрів СРСР (протокол № 21). Урочисте відкриття церкви відбулося 5 лютого 1989 р.;

– жодна важлива подія в житті людини не відбувається нині без священника та церкви. Церква стала місцем, звідки починається християнське життя новонародженого, сімейне життя молодого подружжя, доросле, самостійне життя випускників школи і т. д.

Джерела та література

1. Власовський І. Нарис історії Української Православної церкви: [в 4 т., 5 кн.]. *Українська православна церква Київського Патріархату*. Київ: [б. в.], 1998. Т. 4, ч. 2. Репр. вид. 1998. 415 с.
2. ДАВО, ф. 35, оп. 5, спр. 385: Клірові відомості церков Луцького повіту 1911 р.
3. Данилюк В. О. Вірити занадто боляче... Волинь: хроніка подій 1939–1944 рр.: художньо-докум. повість. Луцьк: Ініціал, 1995. 223 с.
4. Девятисотлетие православия на Волыни. 992–1892 г.: Ч. 1–2/Н. Н. Трипольский и др. *Архипастырское воззвание смиренного Модеста, Епископа Волынского и Житомирского*. Житомир: Типо-лит. Е. Льва, 1892. 1245 с.
5. Рожко В. Нарис історії Української Православної Церкви на Волині (870–2000): іст.-краєзн. нарис. Луцьк: Медіа, 2001. 672 с.
6. Сорока Ю. Романів. Історичне минуле і сучасне волинського села. Київ: Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2013. 415 с.
7. Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся = Ancient Volyn and Volynian Polissia: (краєзнавчий словник – від найдавніших часів до 1914 року): в 2 т. Вінніпег: Накладом Т-ва «Волинь», 1984–1986. Т. 2/Ін-т дослідів Волині. 1986. 578 с.

Марчук А. С. – студент І курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Білик В. А. – к. іст. н., доцент кафедри всесвітньої історії ВНУ імені Лесі Українки

Греко-католицька церква в імперії Габсбургів за правління Марії Терезії

Постановка проблеми. Сучасні українські реалії настільки трагічні і жахливі, що спонукають багатьох українців, з одного боку, пояснити, чому це сталося, а з іншого – змушують шукати порятунку,

найперше духовного. У цьому virі ще гостріше постало церковне питання, адже наше суспільство і надалі залишається розколотим на кілька конфесій. При цьому, не всі Церкви займають проукраїнську позицію. Греко-католицька церква на українських теренах завжди вважалася такою, що відстоювала культуру, традиції і віру народу.

Метою нашої роботи є показати умови функціонування Української греко-католицької церкви в імперії Габсбургів в часи правління Марії Терезії. Ми спробуємо показати становище цієї Церкви у дореформений період, а також визначити значення реформ імператриці для розвитку УГКЦ.

Результати дослідження. Після першого поділу Речі Посполитої у 1772 р. до імперії Габсбургів відійшла частина українських земель, на території яких функціонувала Греко-католицька церква. Її становище мало свої особливості. Більшість духовенства не мала спеціальної освіти та спадкувала сан від батьків, на пам'ять вивчаючи літургію. На їх фоні різьче вирізнявся невеликий прошарок василіан – представників Василіанського чернечого ордену, який був єдиним монашим згромадженням Української греко-католицької церкви. Саме василіани формували ієрархію церкви і формально підкорялися лише Риму [4, 75].

Марія Терезія, яка прийшла до влади у 1740 р., була покровителькою Римо-католицької та Греко-католицької церков. Разом з тим вона проводила політику ослаблення впливу Риму на Церкву в імперії та посилення ролі держави. Її діяльність у релігійній сфері провадилась під впливом янсенізму [5, 306]. У 1767 р. державним актом встановлювалось, що кожен селянин повинен сплачувати десятину на користь Церкви, цей акт поширено на Галичину в 1772 р. [2, 73]. У 1773 р. в імперії скасовано діяльність єзуїтів, це рішення забезпечувало певну лібералізацію Церкви та послаблення позицій Риму [5, 306].

Навесні 1773 р. за ініціативи імператриці у Відні було скликано собор духовенства східного обряду Угорського королівства, що мав вирішити назрілі питання щодо календаря та певних аспектів богослужбової практики. Також учасники звернулись до правительки з проханням офіційно закріпити за вірними унійних церков найменування «греко-католики», що і було зроблено 26 червня того ж року. Це рішення морально урівнювало католиків східного і західного обряду [2, 71–72].

Значний внесок уряд Марії Терезії здійснив у розвиток церковного шкільництва. Заснована у 1757 р. навчальна придворна комісія,

що складалась з світських та духовних осіб, реалізовувала освітню політику імперського уряду та контролювала створені в тому ж році шкільні комісії коронних земель. Ця реформа посилила вплив держави на освіту, однак розділити школу та Церкву імператриця не наважилась [1, 123]. У 1774 р. було створено систему однокласних парафіяльних шкіл з українською мовою навчання та чотирикласних і трикласних з німецькою [3, 32]. У 1770 р. у Відні створено друкарню «Типографія Орієнталіс», де державним коштом друкувалась церковна література на потреби церков східного обряду. Заснування типографії сприяло незалежності греко-католиків імперії Габсбургів від унійної ієрархії Російської імперії. У 1774 р. у Відні створено Греко-католицьку богословську семінарію, так званий Барбареум. Це рішення дозволило греко-католицьким священникам отримувати якісну богословську освіту [4, 75].

У 1779 р. світська влада ініціювала об'єднання церков Галичини та Закарпаття, на це погодився і Рим, однак через рішучу протидію угорського духовництва та дворянства від ідеї довелося відмовитись [2, 54].

Висновки. У дореформений період Греко-католицька церква на українських землях Австрійської імперії перебувала у доволі непростому становищі. Церковні реформи імператриці Марії Терезії сприяли розвитку та оздоровленню Греко-католицької церкви, було покращено її матеріальне становище, забезпечення, правовий статус, зупинено спроби латинізації. Освітня реформа сприяла розвитку шкільництва та покращенню освітнього рівня як населення, так і духовенства. Внаслідок діяльності Марії Терезії посилився вплив держави на Церкву і знизилась її залежність від Святого престолу та унійної ієрархії Росії. Зауважимо також, що реформи Марії Терезії поставили Греко-католицьку церкву в цій державі у значно кращі умови, ніж вона мала у Російській імперії, де переслідувалась, а в 1839 р. офіційно була ліквідована.

Джерела та література

1. Митрофанов П. П. История Австрии. Ч. 1. Санкт Петербург: Изд-во Брокхауза и Ефрона, 1910. 156 с.
2. Пап С. Історія Закарпаття. Т. III. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001–2003. 644 с.
3. Полонська-Василенко Н. Д. Історія України. Т. II. Київ: Либідь, 1995. 606 с.
4. Химка Іван-Павло. Греко-католицька церква і національне відродження в Галичині, 1772–1918 рр. *Ковчег: наук. зб. ст. з церковної історії*/ред. Я. Грицак, Б. Гудзяк. Чис. 1. Львів: Ін-т іст. досліджень Львів. держ. ун-ту ім. І. Франка; Ін-т історії Церкви, 1993. С. 73–76.
5. Цьольнер Е. Історія Австрії. Львів: Літопис, 2001. 712 с.

Мирончук К. М. – студентка IV курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Ткачук А. П. – к. іст. н., доцент кафедри всесвітньої історії ВНУ імені Лесі Українки

Трансформація органів державного управління на завершальному етапі формування абсолютизму в Росії

Постановка проблеми. Перехід від станово-представницької до абсолютної монархії увінчався перебудовою органів управління в руслі посилення централізації та бюрократизації державного апарату Російської імперії.

В. Ключевський писав: «Реформування системи державного управління – чи не найбільш показовий та результативний аспект реформаторської діяльності Петра I; за її результатами наступники в першу чергу оцінювали всю його діяльність» [3].

Мета дослідження: з'ясувати особливості та характер процесу трансформації органів центрального державного управління на завершальному етапі формування абсолютизму в Росії.

Результати дослідження. В першій чверті XVIII ст. відбувалися зміни в державному управлінні: на заміну Боярській Думі було запроваджено Сенат. Боярську думу Петро I поставив у безвихідне становище, зупинивши пожалування в «думні чини». Якщо в 1698–1699 рр. старців було 112, то до кінця 1712 р. їх залишилось лише 49 [1, 109]. Урядовий Сенат з'явився як тимчасова комісія, що виокремлювалась з Боярської Думи на час від'їзду царя. Вирушаючи в турецький похід, Петро I 22 лютого 1711 р. видав указ, який впроваджував новий принцип керування державою: «Визначили бути для поїздок наших Правлячий Сенат для управління» [4]. При вступі на посаду сенатора приводили до присяги в Успенському соборі за присутності царя виголошенням такого тексту: «Обіцяємо перед Господом Богом чесно виконувати своє звання. Присягаємо на вірність цареві та всій державі» [2, 4]. Сам Петро I наполягав на визнанні нового державного органу, якому всі установи мають підпорядковуватись, як самому цареві. «Всі особи й установи зобов'язані коритися йому, як самому государю, під страхом смертної кари за непослух» [3].

Указом 1719 р. було чітко визначене місце Сенату, як постійно діючого верховного органу управління в якому повинні були зосере-

дитись всі функції державної адміністрації та суду. До складу Сенату за цим указом мали входити Президенти всіх колегій. В 1722 р. склад Сенату був доповнений посадою Генерал-прокурора, який ставав присуті главою Сенату. Його функція полягала в нагляді за Сенатом. Тепер лише він міг вносити пропозиції щодо розгляду тих чи інших питань, а раніше на це мали право всі сенатори. Таким чином, роль Сенату була різко знижена – він, як державний орган позбавлявся законодавчої ініціативи. Генерал-прокурор був цілком незалежним від сенаторів: «Генерал і обер-прокурор ніякому суду не підлягали, окрім нашого (царського)» [1, 199]. Окрім посади генерал-прокурора, яку зайняв один з найближчих сподвижників царя П. Ягужинський, була створена спеціальна Прокурорська контора при Сенаті, введена посада помічника генерал-прокурора – обер-прокурора.

Для встановлення жорсткого контролю над управлінням Петро I в 1711 р. створив систему фіскалів, яка підпорядковувалася обер-фіскалу. Вони мали доносити царю й Сенату про всі проступки та зловживання посадових осіб. Часто в указах царя зустрічаються «погрози» сенаторам. Зокрема в Указі від 2 червня 1713 р. йшлося: «Панове Сенат! Оскільки ми повідомлені, що ви за доносами фіскалів жодного головного діла не вершили, але все витрачаєте час, забуваючи бога і душі свої, того заради це останнє, про що пишу до Вас. Якщо п'яти або шести справ головних не вирішите (про які вам будуть фіскали доносити) до першого листопада і для злочинців (які для своїх користей інтерес державний псують) не вчините смертну кару. Якщо буде по-іншому, то з вами це станеться. Петро» [1, 44] .

В 1712 р. в Петра I виникла ідея створити колегії за Шведським взірцем. Реформа розпочалася наприкінці 1717 р. – на початку 1718 р. коли був створений план колегіального устрою і всі колегії мали на основі шведського права укласти свої регламенти. Указом від 15 грудня 1717 р. були призначені президенти й віце-президенти колегій. В 1718 р. президенти повинні були облаштувати свої колегії, аби з 1719 р. почати їх роботу. Колегія складалась з одинадцяти осіб: президента, віце-президента, чотирьох радників і чотирьох асесорів, до яких додавався ще один радник або асесор з іноземців; з двох секретарів колегіальної канцелярії, один призначався з числа іноземців [3]. Спочатку було запроваджено дев'ять колегій, які перелічуються в указі від 12 грудня 1718 р.: Іноземних справ, Камер-колегія, Юстиції, Ревізіон-колегія, Військова, Адміралтейська, Комерц-колегія, Штатс-контор, Берг и Мануфактур колегія.

Згодом була утворена Таємна канцелярія (1718 р.), яка відала розшуком і переслідуваннями за політичні злочини.

Склад колегій за життя Петра I неодноразово змінювався. В 1721 р. була створена Духовна колегія – Синод. В 1722 р. Берг і Мануфактур-колегія була розділена; утворена Малоросійська колегія для управління Україною, а Вотчина контора Юстиц-колегії отримала статус самостійної колегії.

Висновки. Отож, за часів правління Петра I було проведено низку реформ. Вони привели до розширення та трансформації чиновницько-бюрократичного апарату та зміцнення позицій самого царя, оскільки в системі державного апарату не залишилось жодної інституції, яка б обмежувала владу московського монарха.

Джерела та література

1. Анисимов Е. В. Петр Великий: личность и реформы. Москва, 2008. 448 с.
2. Иванов П. И. Сенат при Петре Великом. Санкт-Петербург, 1859. 41 с.
3. Ключевский В. О. Курс русской истории. 3-е изд. Москва, 1908–1916. Т. 3. URL: <http://www.spsl.nsc.ru/history/kluch/kluch66.htm> (Last accessed: 19.04.2022).
4. Указ об учреждении Правительствующего Сената и о персональном его составе. URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/senat1.htm> (Last accessed: 19.04.2022).

Михайлюк О. В. – магістр I курсу факультету історії політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;
Петрович В. В. – к. іст. н., доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності ВНУ імені Лесі Українки

Інформаційна безпека: законодавчий, адміністративний, організаційний рівень

Постановка проблеми. Термін «інформаційна безпека» введений до наукового обігу з 1960-х років. З появою терміну «кібербезпека» почалася певна конкуренція між термінами «інформаційна безпека» та «кібербезпека», сфера використання цих термінів трактувалась по-різному.

Мета дослідження полягає в розкритті специфіки інформаційної безпеки, її законодавчого, адміністративного та організаційного рівнів.

Результати дослідження. Інформаційну безпеку слід розуміти як захист інтересів суб'єктів інформаційних відносин. Загалом, перш ніж досліджувати термін «інформаційна безпека», необхідно уточнити, що таке інформація. Сьогодні це поняття використовується дуже широко. У науковій літературі дається таке визначення: інформація – дані про людей, предмети, факти, події, явища і процеси незалежно від форми їх подання. Інформація має такі характеристики: цілісність, конфіденційність та доступність [2].

Останнім часом влада та науковці приділяють значну увагу обговоренню проблем удосконалення правового забезпечення інформаційної безпеки в Україні. Воно створюється сукупністю правових нормативних актів щодо інформаційної безпеки та процесу формування цієї системи. Система правового регулювання інформаційної безпеки, у свою чергу, включає сукупність правових норм, що регулюють відносини у цій сфері, правовідносини, що виникають у результаті застосування правових норм та відповідних законів. Правові норми становлять основу інформаційної безпеки та визначають ефективність держави, суспільства та окремих громадян у захисті національних інтересів України в інформаційній сфері. До них належать міжнародні договори України, Закони України [1; 5–8], акти Президента України, постанови уряду, нормативні акти органів, що регулюють відносини у цій сфері [4].

Під нормативно-правовим регулюванням інформаційної безпеки України розуміється форма правового впливу на суспільні відносини, яку здійснює держава з метою її організації, зміцнення та забезпечення [3]. Сьогодні одним із важливих напрямків стратегії адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки України є аналіз та вдосконалення нормативно-правового регулювання у цій сфері.

Також слід пам'ятати, що негативною стороною використання інформаційних технологій є загрози інформаційної безпеки. Адміністративний рівень інформаційної безпеки включає заходи загального характеру, що вживаються керівництвом організації для захисту інформації (інформаційна безпека).

Основою площини управління є політика безпеки, яка відображає стратегію організації щодо захисту її інформаційних активів.

Роль організаційного захисту інформації в системі заходів безпеки визначається своєчасністю та правильністю прийняття управлін-

ських рішень, методами і прийомами захисту інформації на основі чинних нормативних документів.

До організаційних заходів захисту належать організаційно-технічні, організаційно-правові заходи тощо. До принципів захисту інформації належать: науковий підхід до організації захисту інформації; планування захисту; управління системою захисту; безперервність процесу захисту інформації; мінімальні вимоги до організації охорони; системний підхід до організації та проектування систем і методів захисту інформації; комплексний підхід до організації захисту інформації; відповідність рівню захисту цінності інформації; гнучкість захисту; обмеження кількості осіб, які мають доступ до захищеної інформації; особиста відповідальність персоналу за збереження конфіденційної інформації [2].

Висновки. Отже, інформаційна безпека – захист інформації та інфраструктури, що підтримує інформацію, від навмисних або випадкових дій, які можуть завдати неприйнятної шкоди суб'єктам інформаційних відносин. Інформаційна безпека – стан захищеності важливих інтересів людини, суспільства і держави в інформаційному просторі від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Основний принцип безпеки – вартість засобів захисту не повинна перевищувати вартість об'єктів, що охороняються. У цьому випадку, якщо політика безпеки створюється у вигляді документа вищого рівня, що описує загальну стратегію, аналіз ризиків (як додаток) виконується у вигляді списку елементів, які підлягають захисту.

Джерела та література

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Литвинюк А. А. Основи інформаційної безпеки. Комплексна система захисту інформації: структура, встановлення та підтримка функціонування. *Вісн. ЦБК*. 2008. № 4. С. 18–21.
3. Нашинець-Наумова А. Ю. Інформаційна безпека: питання правового регулювання: монографія. Київ: Вид. дім «Гельветика», 2017. 168 с.
4. Петрик В. М. Сутність інформаційної безпеки держави, суспільства та особи. *Юрид. журн.* 2009. С. 122–135.
5. Про інформацію: Закон України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show>
6. Про Концепцію Національної програми інформатизації: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/75/98-вр#Text>
7. Про науково-технічну інформацію: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2657-12>
8. Про Національну програму інформатизації: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-вр>

Надольська Т. П. – студентка II курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Качковська Л. Р. – к. іст. н., доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності ВНУ імені Лесі Українки

Книга в системі соціальних комунікацій

Постановка проблеми. Вивчення сутності книги та визначення її місця в системі соціальних комунікацій – питання над яким постійно працюють науковці. Дослідження актуальної проблеми часто призводить до певних дискусій між вченими. На сучасному етапі книгу трактують як документ, що докорінно змінює її суть і функціональність. Дослідження книжкової культури невіддільні від дослідження системи соціальних комунікацій взагалі. Активно постає питання про роль книги в ХХІ ст. Тому важливо зробити акцент саме на значенні книги в системі соціальних комунікацій, проаналізувати її, визначити подальшу роль книги в житті суспільства.

Метою дослідження є наукове обґрунтування книги як елемента системи соціальних комунікацій, визначення її ролі в житті суспільства.

Результати дослідження. Розглядаючи роль книги в системі соціальних комунікацій, перш за все, варто зрозуміти що являє собою соціальна комунікація. Вчені трактують соціальну комунікацію як процес, завдяки якому ідею передають від джерела до отримувача з метою зміни поведінки, соціальних знань та соціальних систем останнього [3, 58].

Соціальна комунікація як різновид комунікації реалізується на рівні суспільства за допомогою спеціально організованих соціальних інститутів, установ, закладів, організацій, зокрема з позиції необхідного існування таких посередників професійного напрямку як книго-розповсюджувачів, бібліотекарів, бібліографів та інших представників, що безпосередньо мають відношення до комунікативної сфери.

У сучасному книгознавстві поняття «книга» розглядають у співвідношенні з поняттям «документ». Першим, хто розглядав книгу як різновид документа був П. Отле, він визначив, що «книга – це носій певного розміру з певного матеріалу, який у разі необхідності може

бути підданий згинанню або згортання, на який нанесені знаки, як і деякі інтелектуальні дані» [2].

У своїх працях сучасна вітчизняна вчена Г. Н. Швецова-Водка використала за основу трактування поняття книги комунікаційно-інформаційний підхід. Дослідниця зазначає, що найбільш широке значення поняття «книга» з матеріальної й знакової сторін прирівнюється до поняття Документа IV, тобто «книга – це будь-який запис інформації на спеціальному носії будь-яким винайденим людиною способом» [5, 249].

Н. М. Кушнарєнко головною функцією книги вважає збереження і передача інформації у часі і просторі. Спільними функціями книги та документу вона називає інформаційну, комунікативну та кумулятивну [1, 217].

Слід зазначити, що основними завданнями і одночасно напрямками досліджень вітчизняної соціології читання є: з'ясування причин спаду читацької активності людей, особливо в молодіжному середовищі; аналіз впливу системи «Internet» та засобів масової комунікації на читацьку поведінку та духовний розвиток особистості тощо.

Висновки. Актуальні наукові дослідження з книгознавства щодо визначення ролі книги в системі соціальних комунікацій тривалий час традиційно асоціювалися винятково зі стандартним поняттям, проте зараз зазнали певних змін, обумовлених процесами інформатизації та іншими трансформаційними проявами сучасного інформаційного суспільства.

Книгознавство ХХІ ст. підходить до визначення функцій книги з точки зору документознавства, тобто дослідники порівнюють її функції з функціями документа, виділяючи загальні та специфічні.

Було виявлено, що книзі притаманні всі функції документа. Найбільш всеохоплюючою слід визнати позицію Г. М. Швецової-Водки, яка вважає головною функцією книги – соціально-комунікативно-інформаційну.

На нашу думку, книга ніколи не перестане бути складовою соціальних комунікацій, вона й надалі продовжить виступати постійним якісним джерелом знань, що є важливим в інтелектуальному розвитку для кожної людини.

Джерела та література

1. Кушнарєнко Н. М. Документознавство: підруч. для вузів. 4-те вид., стереотип. Київ: Знання, 2004. 459 с.

2. Отле П. Тракта́т про документацію. Книга про Книгу. Теорія й практика. URL: http://dilo.kiev.ua/pdf/Otlet_Paul.pdf
3. Почепцов Г. Г. Коммуникативный инжиниринг: теория и практика. Москва: Альтерпрес, 2008. 407 с.
4. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації: навч. посіб. 2-ге вид., допов. Київ: Київ. ун-т, 1999. С. 19–26.
5. Швецова-Водка Г. Н. Загальне документознавство: навч. посіб. Київ: Знання, 2009. 488 с.

Панасюк А. С. – студентка III курсу
факультету історії, політології та національної
безпеки ВНУ імені Лесі Українки;
Кінд-Войтюк Н. В. – к. іст. н., доцент кафедри
історії України та археології
ВНУ імені Лесі Українки

Наталія Полонська-Василенко – видатна жінка-історикиня

Постановка проблеми. Її лекції слухали видатні історики. Нею захоплювались. Біографію цієї жінки називають однією з найцікавіших історій минулого століття в Україні. Історикиня, археологиня, авторка «найкращого підручника історії» і жінка, яка вміла кохати – Наталія Полонська-Василенко-Моргун.

Мета дослідження – розглянути основні етапи життя та наукового доробку Наталії Полонської-Василенко.

Результати дослідження. Наталія Полонська-Василенко-Моргун народилася 13 лютого 1884 р. у Харкові в старовинній дворянській родині. Батько, Дмитро Меншов, військову службу поєднував з дослідженням військової історії. Захоплення батька вплинуло на подальший вибір Наталією професії [5].

Закінчила Маріїнську жіночу гімназію та історико-філологічне відділення Київських вищих жіночих курсів. У 1916 р. склала вступні іспити на історичне відділення Київського університету. Працювала приват-доцентом цього навчального закладу. У 1909 р. брала участь в експедиції під керівництвом В. Хвойки [4, 9–10].

Викладала історію, географію, історичну географію, археологію, етнографію, первісну культуру у середніх та вищих навчальних за-

кладах, плідно працювала на науковій ниві. Її цікавили архіви Києва, Катеринослава, Одеси та Сімферополя.

1940 р. захистила докторську дисертацію на тему «Нариси з історії заселення Південної України в середині XVIII ст. (1734–1775)», була професором Київського університету. В роки німецької окупації відмовилася від евакуації, працювала директором Інституту археології Всеукраїнської академії наук. З наступом радянських військ виїхала до Львова, потім до Праги. Майже 30 років проживала в Мюнхені, викладала в Українському вільному університеті, продовжувала наукову діяльність [3, 24].

Автор праць з історії України: «Хмельниччина» (1947), «Історія Української церкви» (1949), «До історії повстання на Запоріжжі 1768» (1952), «Гетьман Мазепа та його доба» (1959), «Український вільний університет» (1921–1971), «Історія України» (Т 1–2, Мюнхен, 1973–1976).

У доробку Н. Полонської-Василенко близько 200 досліджень з українознавства. В Мюнхені вона очолювала українську наукову еміграцію. Особливе місце в її дослідженнях посідають статті-спогади про А. Кримського, М. Грушевського, С. Єфремова, М. Зерова, Д. Дорошенка, В. Короленка.

Найвизначнішою працею Н. Полонської-Василенко є двотомна «Історія України», в якій висвітлено політичну історію та багатовікову боротьбу українського народу за свою державність, подано огляди економічного життя, соціальних відносин, розвитку культури, церкви з найдавніших часів до початку 20-х років XX ст. Праця опублікована в 1992 р. у Києві [2, 207].

Н. Полонська-Василенко — дійсний член київського товариства Нестора Літописця та Київського товариства пам'яток старовини і мистецтва (з 1912), Наукового товариства ім. Т. Шевченка (з 1947), Української вільної академії наук (з 1948), Міжнародної академії наук у Празі (з 1953).

Померла 8 червня 1973 р. у німецькому містечку Новий Ульм [1].

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що Наталя Полонська-Василенко зробила великий внесок в історію. Наталія Полонська-Василенко присвятила себе дослідженню історії. Вона була однією із спадкоємців ідей старої школи професора В. Б. Антоновича та її історико-економічного відгалуження, репрезентованого академіком Михайлом Грушевським і професором Митрофаном Дов-

нар-Запольським. Належала до істориків-документалістів. Ми завжди її пам'ятатимемо, як – українську науковицю, історикиню, археологиню, архівістку, одну з провідних представниць державницької школи в українській історіографії, авторку майже 200 наукових праць у царині історії Запоріжжя та Південної України, а також докторку історичних наук.

Джерела та література

1. Винар Л. Професор Н. Полонська-Василенко і Українське Історичне Товариство. *Укр. історик*. 1969. № 1–3.
2. Київський національний університет імені Тараса Шевченка: незабутні постаті/Авт.-упор. О. Матвійчук, Н. Струк; ред. кол.: В. В. Скопенко, О. В. Третьяк, Л. В. Губерський та ін. Київ: Світ Успіху, 2005. С. 207–208.
3. Наталія Полонська-Василенко. Спогади/упоряд. В. Шевчук. Київ, 2011.
4. Оглоблин О. Наталія Дмитрівна Полонська-Василенко (з нагоди 85-ліття). *Полонська-Василенко Н. Д. Видатні жінки України*. Вінніпег; Мюнхен: Накладом Союзу українок Канади з Фундації ім. Наталії Кобринської, 1969. С. 9–16.
5. Ульяновський В. І. Наталія Дмитрівна Полонська-Василенко-Моргун: сторінками життєпису. Полонська-Василенко Н. Історія України: у 2-х т. Т. 1. Київ, 1995.

Перепелиця В. С. – студент IV курсу юридичного факультету Національного університету «Запорізька політехніка»;
Попович Я. М. – к. філол. н., доцент кафедри загальноправових та політичних наук Національного університету «Запорізька політехніка»

Соціологічна характеристика духовно-моральної кризи в Україні

Постановка проблеми. Перспективи модернізації сучасного українського суспільства значною мірою залежать від ціннісних установок, від того, якою мірою вони вписані в модернізаційний контекст, залежить швидкість і успішність не тільки економічних, а й соцієтальних перетворень. Модернізація неможлива без відповідних змін людського капіталу та особистісних характеристик потенційних

агентів модернізаційних змін. Релевантне модернізації зміна їх цінностей у напрямі індивідуальної автономії і цінностей самовираження надалі веде до зміни інститутів. У цьому говорять про «ціннісному переході». Класичний аналіз цінностей подано в роботах М. Рокича і Ш. Шварца згідно з визначенням Рокича, Цінність визначається як «Стійке вірування, специфічний спосіб поведінки та підсумкового стану, що краще попереднього».

Мета дослідження: аналіз структури цінностей і їх модернізаційного потенціалу.

Модернізаційні зрушення в системі цінностей досліджується в роботах ряду зарубіжних фахівців (Р. Інглхарт, К. Вельцель, Ш. Шварц, Г. Хофштеде, Н. І. Лапін, В. С. Магун, А. А. Возьмітель, Є. Г. Ясін, Н. Є. Тихонова, А. І. Яковлєв).

Результати дослідження. Модернізація в соціально-економічній сфері супроводжується серйозними змінами в системі базових цінностей. Р. Інглхарт характеризує даний зрушення як посилення цінностей самовираження (або емансипаційна цінностей) в протилежність цінностям виживання. У суспільствах, де переважають цінності самовираження, більш виражена орієнтація на особисту незалежність і якість життя, а не на економічну і фізичну захищеність. При цьому розвиток цінностей самовираження, як правило, активізується лише після того, як в основному задоволена потреба в безпеці. Подібним чином ціннісний зрушення в період постмодернізації характеризує Ш. Шварц, визначаючи його як перехід від переважання цінностей збереження (безпека, конформність і традиція) до так званої відкритості до змін (самостійність і стимуляція). У концепції організаційної культури компаній, розробленої Г. Хофштеде, індикатором модернізаційних змін є зсув у бік індивідуалізму на осі «колективізм – індивідуалізм». Модернізація передбачає посилення / домінація цінностей самовираження, відкритості до змін та індивідуалізму. Класичний аналіз цінностей дан в роботах М. Рокича і Ш. Шварца Згідно з визначенням Рокича, цінність визначається як «Стійке вірування, що специфічний спосіб пізнання і підсумкового стану краще, ніж протилежний йому спосіб». Вчені В. С. Магун і М. Г. Руднєв визначають цінності як «переконання людини в значущості (або важливості) особисто для нього деякого об'єкта чи явища». При цьому цінність усвідомлюється індивідом або у випадку, коли явище або об'єкт відсутня, або коли явище і об'єкт не усвідомлюється

як постійний і є загроза його позбутися. У будь-якому випадку цінності можуть служити мотивами дії [1].

Ціннісна установка – більш конкретна категорія. Рокіч визначав її як «придбана орієнтація або диспозиція, визначальна тенденцію сприятливо або несприятливо реагувати на об'єкт або ситуацію».

Спираючись на концепцію Шварца, Н. М. Лебедева і Є. Г. Ясин обґрунтовують провідну роль соціальних інновацій по відношенню до матеріально-технологічним в процесі модернізації. До соціальних інновацій, що характеризує соціальний аспект модернізації на відміну від технологічного, відносяться «нові соціально економічні інститути, результати громадських реформ, зміни правил гри, типових моделей поведінки. Їх результатом є зміна свідомості і поведінки індивідів. Тому для успішної модернізації соціальні інновації повинні проходити паралельно з матеріально-технологічними, а краще – випереджати їх. Автори особливо акцентують зв'язок між ціннісними полюсами в концепції Шварца і прагненням до інновацій. Самостійність і стимуляція (цінності полюса відкритості до змін) сприяють творчості і інновацій, тоді як безпека, конформність і традиція (цінності полюса збереження) негативно пов'язані з прагненням до інновацій [2].

Соціальні інновації залежать як від особистісних якостей індивідів, так і від характеристик суспільства і переважаючою ділової культури. Інноваційність в більшій мірі властива товариствам з переважанням горизонтальних (неієрархічних) і індивідуалістичних цінностей, суспільства з низькою дистанцією влади і низьким ступенем уникнення невизначеності. Низька дистанція влади сприяє розвитку комунікацій на вертикальному і горизонтальному рівнях, формуванню довіри і внутрішнього локусу контролю. Працьовитість і наполегливість, що розуміються як здатності протистояти суспільству в процесі впровадження інновацій, вище в суспільствах з низьким ступенем уникнення невизначеності, низькою дистанцією влади і з індивідуалістичною культурою. У суспільствах з високим ступенем опору інноваціям новаторам необхідно володіти більш вираженими психологічними, насамперед лідерськими, якостями.

Висновки. Отже, модернізаційний потенціал цінностей і ціннісних установок має складну структуру. Його основу, загальну для всіх верств і груп населення, складають базові та трудові цінності, пріоритети відносно роботи і цілі професійної діяльності, відповідні завданням модернізації.

Джерела та література

1. Ручка А.О. Природа людини як предмет теоретико- соціологічного дискурсу. *Методологічні проблеми культурної антропології та етнокультурології: зб. наук. пр.* Київ: Ін-т культурології НАМ України, 2011. С. 22–31.
2. Соціальна регуляція поведінки в умовах суспільної нестабільності/за ред. О. Злобіної. Київ: ІС НАНУ, 2013. 319 с.

Петрик М. О. – студентка III курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;
Кінд-Войтюк Н. В. – к. іст. н., доцент кафедри історії України та археології ВНУ імені Лесі Українки

Традиційне поліське житло наприкінці XIX – в середині XX ст.

Актуальність теми. Народне будівництво – одна зі складових матеріальної культури посідає – важливе місце в дослідженні етнічних процесів. Вивчення загальних та регіональних особливостей української народної архітектури дає змогу конкретно виявити її прикметні риси, оцінити художні та функціональні якості [8, 12].

Мета роботи – дослідити і визначити особливості західнополіських жител як довершених елементів народної традиційно – побутової культури України.

В умовах життя серед лісів і боліт сформувалися на Поліссі своєрідний архітектурний стиль, будівельні традиції. На їх формування вплинуло зародження феодальних відносин. У цей період на Поліссі почало розвиватися фільваркове господарство. Вирощуються зернові культури, розвивається тваринництво [7]. Сформоване в нових умовах житло, яке з часом стає традиційним, ще довго зберігає в собі первісні способи конструкцій. Наприклад, основою всіх будівель був чотирикутний зруб – кліть, який був мірою-модулем усіх споруд. Вони зберігаються у вигляді хат в усіх житлових спорудах. Інші приміщення (сіни, комори) добудовуються до них за допомогою стовпів. Виділяється в конструкції житлових будівель хата своєю шириною, якістю матеріалу [9]. Другою такою цікавою архаїчною деталлю були гряди. Кінці їх вставляли у причілкову («припокутню») і сінешні стіни на висоті 20 см від стелі. Такі гряди (бальки) були і при фасадній стіні. Зокрема, це можна зустріти в селах Сваловичі,

Хоцунь, Гірки, Дольськ Любешівського району. На Поліссі їх використовували як опори для поперечних жердок, на яких клали для сушіння льон, коноплі. Не менш цікавою архаїчною деталлю було волокове вікно [2, 23].

Про формування поліського будівництва на основі древньослов'янського говорять збережені досьогодні назви приміщень: «хороми», «сілник», «пукліт», «істебка», «дворець». Таким чином, пам'ятки народного будівництва на волинському Поліссі є новішою фазою, яка досягла своєї вершини після звільнення селян від кріпацтва. Тоді в сільському житлі з'явилися димові труби, у будівництві зрубів почали використовувати тесане і різане дерево на дубових підвалинах. У цей період найбільше поширення дістають хати з планами: хата + сіни і хата + сіни + комора. Масово були поширені хати без комор. Таким чином, у поліському житлі є дві конструкції можливості у формуванні тридільного плану. Другий спосіб, тобто збереження окремого зрубу комори, спостерігаємо у будівлях заможніших селян [10].

Хати з «двірцем» (дворець, задворок) поширені на території між ріками Вижівка і Цир. Це тридільні хати з планами хата + сіни + комора і прибудовою до задньої стіни.

На Поліссі садиби в переважній більшості селян склалися з однієї будівлі. У кінці XIX і на початку XX ст. значне поширення мали будівлі, в яких біля причілкової (покуття) стіни були влаштовані хліви. Повсюдно на волинському Поліссі зустрічаються «довгі хати», в яких разом із хатою під спільною стріхою знаходяться господарські будівлі. Іноді так твориться шнур з 5–8 будівель. Таке розташування приміщень під одним дахом з житлом було обумовлене економічними і кліматичними умовами, бажанням приблизити їх до житла, утеплити їх, зекономити матеріал[3].

У північно-західній частині волинського Полісся найбільш поширене житло з традиційним планом: хата + сіни + комора. Давніші такі будівлі збереглися в околицях селища Любешів – в селах Люб'язь, Підкормілля, В. Курінь. Часто в хатах цього типу при запічній стіні влаштовують прибудови у формі згадуваних вище дворців, які тут називають «прибоками». До складу останніх входять: утеплене від печі приміщення для зберігання овочів, кучка для курей, дровітня. До комор у деяких таких хатах ще прибудовують хліви з дверима в чільній стіні [5].

Народна архітектура західного Полісся стримана в застосуванні прикрас: крім побілки стін та фарбування дверей і вікон, зрідка зустрічається скромне різьблення віконних наличників.

Висновки. Важливим елементом декоративного вирішення хати є викінчення торців – «вуглів» хати. Їх різна довжина і характер зрізу або обрубки надають будівлі більшої художньої виразності. Під впливом міського будівництва в кінці ХІХ ст. поширюється зруб «у чистий ріг» – без виступів вінців. В 40-х рр. ХХ ст., особливо після другої світової війни, зовнішній вигляд і художнє оздоблення будівель на Поліссі зазнало значних змін. У творчості народних будівничих, теслярів, столярів викристалізувались і збагачувались місцеві традиції [1, 3]. Вони простежуються у композиції та силуеті споруд.

Джерела та література

1. Бірюліна О. Національний природний парк «Прип'ять–Стохід». Луцьк: Твердиня, 2009. 48 с.
2. Данилюк А. Г. Українська хата. Київ: Наук. думка, 1999. 110 с.
3. Жигаленко О. Куди ведеш чумацький шлях. Полтава: Полтав. літератор, 1993. 190 с.
4. Музей народної архітектури та побуту України у Львові. Експозиція «Полісся». URL: <http://etnoua.info/tag/region-polissja/>
5. Наулко В. І. Культура і побут населення України. Кб]д: Либідь, 1991. 230 с.
6. Національний музей народної архітектури та побуту України у Пирогові. Експозиція «Полісся». URL: <http://seloukr.narod.ru/muzei.htm>
7. Національний парк «Прип'ять–Стохід». URL: <http://www.pripyat-stohid.com.ua>
8. Павлюк С. П. Українське народознавство. Львів: Фенікс, 1994. 603 с.
9. Самойлович В. П. Українське народне житло. Київ, 1972. 216 с.
10. Українець А. М. Етнографічні спостереження Ю. Крашевського (за матеріалами книги «Wspomnienia Wołynia, Polesia i Litwy»). *Юзеф Ігнаци Крашевський як явище світової культури: наук. зб. «Велика Волинь»*/Т-во польської культури ім. Ю. Крашевського на Житомирщині. Житомир: Волинь, 2002. Т. 28.

Петрик М. О. – студентка ІІІ курсу
факультету історії, політології та національної
безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Ткачук А. П. – к. іст. н., доцент кафедри
всесвітньої історії ВНУ імені Лесі Українки

Традиційна культура монгольських племен ІХ–ХІІІ ст.

Постановка проблеми. Процеси, що відбувалися у Великому степу в давнину та середньовіччя мали особливий характер на тере-

нах Євразії. Впродовж багатьох століть Степ був осередком глобальних історико-культурних трансформацій чисельних євразійських спільнот. Землеробські та кочівницькі культури склали єдину структуру, засновану на взаємодії різних господарських типів, на регіональному розподілі праці, на складанні системи міжнародного обміну та торгівлі. Внесок кочових народів, у тому числі й монголів, у скарбницю досягнень світової цивілізації, безперечно значний, але досі недостатньо вивчений та висвітлений у науковій літературі. Тому це питання лишається актуальним і цікавим для дослідження.

Метою дослідження є культурологічний аналіз феномену традиційної монгольської культури IX–XIII ст. та визначення її місця у світовому цивілізаційно-історичному процесі.

Результати дослідження. Геополітично Монголія займає центральну частину Азії. Ця країна перебувала на перетині важливих торговельних шляхів, що пов'язували між собою країни Азії: Індію, Китай і Тибет. Мистецтво Монголії розвивалося у тісній взаємодії й під помітним впливом мистецтва та культури цих країн [3].

На формування культури та мистецтва Монголії багато в чому вплинув кочовий спосіб життя – він, наприклад, сприяв виникненню своєрідної архітектури. Її форми нагадують звичайну житлову юрту, а прикраси монгольського житла виявлялися часом настільки цікавими, що проста юрта скотаря перетворювалася на своєрідний витвір мистецтва. Всі вулиці населених пунктів монголів зазвичай вели до центру. Будинки були легкі, стійкі, могли швидко розбиратися та переноситися. В процесі переходу до осілого способу життя змінився й трансформувалася тип кочових юрт. Пізніше вони стали перетворюватися на палаци та храми, які вражали розкішшю та грандіозними розмірами [2, 10].

Матеріальна культура монголів і кочовий уклад їхнього життя тісно пов'язані між собою. І хоча господарсько-культурний тип кочівників вважався більш відсталим у порівнянні із землеробськими типами культури, проте саме кочівники подарували світові кінську зброю та сідло зі стременами для верхової їзди, легкі переносні житла – юрту та намет, способи консервування молочних продуктів і інше [1, 377].

Варто згадати також і про релігійні вірування. Як відомо, монголи були язичниками. У своєму побутовому житті вони традиційно використовували шаманство. Про це можна судити за матеріалами розкопок, які проводились на місці поховань поблизу стародавніх

поселень. Монголи розміщували поряд із похованнями тварин, зокрема оленів, овець та коней, зброю, знаряддя праці і т. п. [4, 116].

Оригінальними за стилем були також вироби декоративно-прикладного мистецтва монгольських етносів. З давніх часів майстри Монголії досягли високого рівня в техніці й технології інкрустації дорогоцінними каменями по металу, різьби по кістці, філіграні, гравіруванні по металу й карбуванні [6, 16–17]. Яскраві, надзвичайно насичені за барвистими сполученнями орнаменти геометричного характеру прикрашали одяг монголів. Так, аналізуючи хроніку X ст. «Цзю Тан шу» під назвою «Менг-ву» можна дізнатись, що монголи займалися переважно мисливством і сезонним скотарством (зокрема, розводили коней та свиней). Народні умільці, що зберігали стародавні традиції, вважали, що кольори та орнаменти подібні до літер, і виражали з їх допомогою свої думки та почуття, сприйняття та розуміння навколишнього світу. Наприклад, монголи особливо полюбили синій колір (символ сталості, неба), зелений (символ вічного життя), білий (символ шляхетності думок та почуттів, чистоти), червоний (радість) та жовтий (любов) [5, 251].

Монгольська традиційна музика мала широкий спектр інструментів і використовувала людський голос у всьому його діапазоні. Найрозповсюдженіший монгольський двострунний смичковий музичний інструмент з дерев'яним корпусом, шкіряною декою та струнами з кінського волосся – морінхур. Музика, що виконується на цьому інструменті внесена до списку шедеврів усної і нематеріальної культурної спадщини ООН. Монгольський спів – хумі передається за допомогою гортанного голосу та специфічного способу дихання [3].

Висновки. Таким чином, впродовж багатьох століть у Монголії складалася власна культура, що залишила помітний слід у світовій історії. Національна своєрідність монгольського мистецтва простежується в усіх його основних видах. Йому властиві певна специфіка й оригінальність. Характерні риси монгольського мистецтва – виразність форми, насиченість орнаментом, підкреслена динаміка візерунків. Монгольська мистецтво є невід'ємною частиною так званого мистецтва Сходу та гідним внеском у світову скарбницю культури.

Джерела та література

1. Васильев Л. С. История Востока: в 2-х т. Т. 1. Москва, 2005. 575 с.
2. Вернадский Г. В. Монголы и Русь. Тверь, 1997. 480 с.

3. Монгольська імперія. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=DOP&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Monholska_imp
4. Горский А. А. Свидетели путешествия Плано Карпини: уникальная информация и ошибки прочтения. Древняя Русь. *Вопросы медиевистики*. 2014. № 3 (57). С. 115–121.
5. Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу. Київ, 2002. 370 с.
6. Плано Карпини Джіованні. Історія монголів. Рубрук Гільом. Путешествие в Восточные страны/ред., вступ. статья, примеч. Н. П. Шастиной. Москва, 1957. 291 с.

Петрушко Н. С. – аспірантка II курсу
факультету історії, політології та національної
безпеки ВНУ імені Лесі Українки

Диверсійна діяльність Закордоту на Волині у 1920-1921 рр.

Постановка проблеми. Вектор зовнішньої політики більшовицької Росії з 1917 р. полягав у поширенні ідеї світової пролетарської революції до країн Західної Європи. Встановлення офіційних дипломатичних відносин з Польською державою та входження до її складу території Західної Волині змінило більшовицьку тактику побудови комуністичної імперії. Досягнення поставлених геополітичних цілей базувалося на здійсненні таємних агентурних та розвідувально-диверсійних операцій. Зокрема, на початку 1920-х рр. територія Волині стала полем діяльності підпільної партійної організації – Закордонного відділу ЦК КП(б)У, так званого «Закордоту».

Мета дослідження полягає у вивченні основних напрямків диверсійної діяльності партійної спецслужби «Закордот» на території Волині у 1920–1921 рр.

Результати дослідження. За даними польської поліції навесні 1920 р. на території Волинського воєводства почалося формування диверсійних угруповань, очільником яких був член «Закордоту» – Василь Рикун [2, 24].

Ключовим завданням партійної спецслужби було розгортання революції на території Польщі та поширення більшовицьких ідей до країн Західної Європи. Поставлені цілі реалізовувалися за допомогою здійснення різноманітних антипольських акцій. Зокрема, перед-

бачалися: дискредитація польського уряду, здійснення терористичних нападів, вбивство та отруєння представників влади, руйнування важливих державних об'єктів та установ, збройні напади на пости поліції та жандармерії, а також здійснення широкомасштабної агітації серед місцевого населення та польського війська на користь більшовицької влади [3, 28].

В липні 1921 р. членами Закордонного відділу ЦК КП(б)У було здійснено збройний напад на постерунок поліції, Управління гміни та Управління району в містечку Мізоч Дубенського повіту Волинського воєводства. Спочатку група радянських диверсантів у кількості 28 осіб у ніч із 17 на 18 липня 1921 р. напала на постерунок поліції. В ході нападу їм вдалося захопити два карабіни та знищити телефонні лінії. Опісля бандити атакували адміністративні будівлі: Управління гміни та Управління району, де викрали документи. Польська поліція під сходами Управління гміни у Мізочі виявила вибухові речовини кількістю 5 кубиків піроксиліну, 12 пакетів динаміту тощо, які радянські диверсанти хотіли використати для підризу залізничного мосту на лінії Дубно-Броди [2, 12]. У свідченнях щодо нападу на Мізоч одного із членів партійної організації Петра Чорноуса читаємо: «... Напад на Мізоч був завершений. Про це я довідався від Андрія Смочка, який був учасником нападу. Від нього дізнався, що напад був невдалим, тому що єврей та єврейка, яких банда зустріла по дорозі повідомили у поліцію; коли банда прийшла у постерунок поліції, то не застала там нікого...потім вони пішли до двору Карвіцького, почали там стріляти, порозбивали вікна, але оскільки було пізно, вони не могли більше нічого зробити і відійшли до села Білашів...» [2, 15; 6, 72–75].

Більшовицькі антипольські акції не обмежувалися лише класичними диверсіями. Одним із видів підривної діяльності були також інфомаційно-психологічні операції. Зокрема, поширення більшовицької агітаційно-прогандистської літератури, листівок, плакатів, оголошень тощо. В Корці Рівненського повіту знаходився пункт переправи літератури, яка надходила сюди з Франції та інших країн через пошту. Керівником цього пункту був чоловік на прізвисько «Кацап». За доставку нелегальної літератури до Росії спочатку 1000 марок платили за один екземпляр, згодом 3000 марок [4, 2]. Згідно даних польських безпекових структур вагому роль у проведенні більшовицької агітації відігравало єврейське населення. Перевозити прогандистську літературу до Росії євреям допомагали місцеві мешканці.

В м. Корець за адресою вул. Шкільна, 6 щосуботи відбувалися таємні єврейські зібрання, які відвідувало щонайменше 100 осіб [4, 4].

Під час нападу на м. Мізоч правоохоронці вилучили більшовицьку агітаційну листівку «Смерть катам» із закликом до боротьби проти польської влади: «...Гей народі повстань и скоріше проганяй ту свору, тых катів ту ворожу збрань...» [1, 95]. Поширення прорадянських плакатів агентура польської поліції зафіксувала також у м. Дубровиця Сарненського повіту. Ці плакати були розклеєні через арешт декількох членів «Закордоту», в тому числі Степана Ляковця [3, 1]. Так, в одному плакаті-відозві під назвою «Бей жидов и реж поляков» містився заклик до боротьби проти пануючої польської влади та вимога про звільнення Степана Ляковця [3, 2].

Наприкінці літа 1921 р. польські правоохоронці здійснили ряд активних операцій з нейтралізації бандитських угруповань. Так, 10 липня 1921 р. [5, 152] було заарештовано комуністичних активістів з Рівного, Луцька, Сарн, Дубна, Кременеця та Острога тощо. Розсекреченню та викриттю «Закордоту» на Волині передувало вбивство єврейського подружжя Горенштейнів 9 липня того року, які проживали в м. Рівне [5, 123–129]. З метою помсти польським офіцерам, котрі були причетними до справи арештів членів «Закордоту» в липні 1921 р. комуністична партія навіть вислала з Варшави та Любліна бойові загони до Рівного та Луцька [2, 2, 4]. Крім того, в Луцьку було заплановано напад на в'язницю з метою звільнення арештованих комуністів [2, 6].

Висновки. Територія Західної Волині у 1920–1921 рр. стала важливим чинником радянсько-польських стосунків і всіляко використовувалася радянським урядом для генерування комуністичних настроїв на території Польської держави. Помітну роль у цьому напрямку відігравала таємна спецслужба – Закордонний відділ ЦК КП(б)У. Ця структура реалізувала в регіоні низку диверсійних операцій, а також здійснювала агітаційно-пропагандистську діяльність.

Джерела та література

1. Державний архів Волинської області (ДАВО), ф. 1, оп. 2, спр. 13, 183 арк.
2. ДАВО, ф. 1, оп. 2, спр. 29, 43 арк.
3. ДАВО, ф. 1, оп. 2, спр. 54, 217 арк.
4. ДАВО, ф. 46, оп. 9а, спр. 45, 64 арк.
5. «Закордот» в системі спецслужб радянської України: зб. док. Київ: Вид-во НА СБУ, 2000. 213 с.
6. Разиграєв О. В. Диверсійний напад на Мізоч у липні 1921 р. *Дерманська та Мізоцька земля в українському та загальноєвропейському вимірі: матеріали Всеукр. істор.-краєзн. конф.* Дермань Друга, 2018. С. 72–75.

Старжець В. І. – к. іст. н., асистент кафедри історії Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»

Використання патріотично-виховних практик ОУН серед молоді в умовах сучасної інформаційної війни

Постановка проблеми. В умовах російської військової та ідеологічної агресії, значно зріс інтерес до вивчення національно-визвольної боротьби українців у минулому. Надзвичайно актуальним у світлі сучасної інформаційної війни, залишається з'ясування методів агітаційно-пропагандистської боротьби між українським націоналістичним підпіллям та радянською владою за вплив на західноукраїнський суспільний простір. Особливо важливим у цьому плані є вивчення настроїв молоді, як основної рушійної сили та резерву в боротьбі із російськими загарбниками.

Мета дослідження: визначити патріотично-виховний потенціал молодіжної політики ОУН та можливість її застосування у сучасній інформаційній війні.

Політика українського націоналістичного руху спрямована на шкільництво, середні та вищі навчальні заклади повністю підпорядковувалась цілям визвольних змагань та корегувались відповідно до поточної ситуації. Головною метою боротьби було утворення Української самостійної соборної держави (УССД): «Тільки власна національна суверенна держава є єдиною умовою і опорою нормального життя і розвитку нації, її культури, матеріального і духовного стану» [3, 2]. Програмові документи ОУН післявоєнного часу твердили, що український народ сам має визначати свій політичний та соціально-економічний устрій, без втручання іноземних держав [5, 16]. Постулат про формування національно свідомого суспільства, спротив загарбникам та виховання молоді на патріотичних засадах ліг в основу освітньої та ідейно-виховної роботи підпілля на теренах України. Саме освітній простір займав визначальне місце у боротьбі між радянською владою і українським підпіллям, адже тут формувалась основа українського народу, здійснювалось проектування майбутнього суспільства.

Ідеалом національного виховання вважалась свідома, політично думаюча, соціально активна людина, рішуча в своїх планах і діях. У реалізації цих планів важливе місце займали навчально-виховні та культосвітні установи, насамперед школа. Відтак, основний акцент у ідеологічно-пропагандистській та виховній роботі з юнацтвом ставився на шкільну молодь та вчительську інтелігенцію. У брошурі «За нову людину» зазначалось, що основною рушійною силою має бути молодь, для цього треба дати їй велику ідею і хороших провідників [1, 103]. Автори ставили питання: «чи сміємо ми робити своїх дітей ягнятами, коли сусід виховує своїх на вовків?» [1, 104].

Виховання українця, який зможе здобути і розбудувати незалежну державу, було головним пріоритетом у ідеологічній політиці націоналістичного підпілля. Таким чином, освітньо-виховна платформа ОУН цілком відповідає завданням виховання сучасного громадянина України та є співзвучною із державними програмами: «Стратегія національно-патріотичного виховання» та «Державна цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання на період до 2025 року» [4].

Одним з центральних місць у своїй боротьбі ОУН визначала потребу творення національного міфу та культу героїв, їхні ідеали та мета боротьби повинні були стати дороговказом для майбутніх поколінь. Головним складником виховання молоді було вшанування пам'яті загиблих борців за Україну, догляд за могилами полеглих бійців УПА, поширення та переповідання їх подвигів, виховання молоді на їх прикладах: «На чинах упавших виховувати молодь, юнацтво і цілий народ» [2, 81].

Актуальним сьогодні є створення широкої мережі виховних гуртків, спортивних клубів та патріотичних організацій серед української шкільної та студентської молоді. Для прикладу, в Російській Федерації діє ціла низка загальнодержавних молодіжних структур: Молодіжний демократичний антифашистський рух «Наші», неофіційні назви: «Путін-югенд», «Нашисти»; Молода гвардія Єдиної Росії, її аналог був і в Україні («Молоді регіони»); «Росія молода», «Росмолодь», «Юнармія» (найбільш відома і дієва) та ін. Головним завданням цих організацій є виховання юнацтва у великоросійському дусі, спортивно-військова підготовка та вкорінення ненависті до «ворогів» держави і влади. Образ цих «ворогів» ефективно формує російська пропаганда.

Важливим чинником впливу на сучасну молодь є створення якісного героїко-патріотичного медійного продукту та популяризація його у різних сферах, перш за все в Інтернеті. Тим паче, що така технологія пройшла чудову апробацію. Через поширення листівок, брошур, газет і журналів, ОУН досить довго утримувала під своїм впливом молодіжне середовище [6; 7]. Потрібно лише тогочасну методику адаптувати в сучасний інформаційний простір.

Висновки. Таким чином, можемо стверджувати, що освітня та патріотично-виховна політика українського підпілля серед молоді мала далекосяжні результати. Агітаційна, ідеологічно-виховна та освітня діяльність українських повстанців є невичерпним джерелом для протидії сучасній російській інформаційній війні та розвитку національно-державницької ідеї в українському суспільстві.

Джерела та література

1. Державний архів Рівненської області, ф. р-30, оп. 2, спр. 9.
2. Державний архів Рівненської області, ф. р-30, оп. 2, спр. 35.
3. Державний архів Рівненської області, ф. р-30, оп. 2, спр. 52а.
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2021 р. № 673. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-2021-%D0%BF#Text>
5. Содоль П. Українська Повстанча Армія 1943–49: довідник перший. Нью-Йорк: Пролог, 1994. 199 с.
6. Стасюк О. Й. Видавничо-пропагандивна діяльність ОУН (1941–1953 рр.) Львів: Центр досліджень визвольного руху, 2006. 384 с.
7. Старжець В. І. Пропагандистська діяльність українського націоналістичного підпілля серед вчителів та шкільної молоді (1944–1953 рр.). *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*. 2016. Вип. 28. С. 109–120.

Сурмило Д. В. – студент II курсу магістратури
історичного факультету Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка

Передумови створення Південно-Африканської Республіки

Постановка проблеми. Бури, які були нащадками переважно голландських і меншою мірою французьких колоністів й почали заселяти Південну Африку з середини XVII ст., спромоглися створи-

ли державу Південно-Африканська Республіка, офіційно визнану Великою Британією 1852 р.

Мета дослідження полягає у висвітленні передумов, причин і обставин створення бурської Південно-Африканської Республіки в середині XIX ст.

Результати дослідження. Бури – голландські колоністи-землевласники (з гол. *boer* «селянин») почали освоювати Південну Африку з приходом на ці землі Голландської Ост-Індійської компанії в середині XVII ст. У 1795 р. ці землі перейшли під тимчасовий, а в 1814 р. під постійний контроль Великої Британії, яка створила тут Капську колонію. На той час тут проживало близько 30 тис. місцевих колоністів. Більшість з них використовували у своїх господарствах працю рабів.

Попри спільні культурні риси і європейське походження між британцями і старими колоністами виникали конфлікти. Так, нова адміністрація почала заселяти колонію британськими колоністами. Зокрема у 1820 р. до Капської колонії їх прибуло 5 тис. осіб. Британці були невдоволені характерним для бурів надто жорстоким ставленням до африканського населення [2, 8–10]. Після того як у 1834 р. в британських колоніях було скасовано рабство, бури почали переселятися на північ, вглиб африканського континенту, на непідконтрольні британцям землі [3, 12–13]. Цей процес, який розпочався в 1834 р., отримав назву «Великий трек». До кінця 1830-х рр. близько 15 тис. колоністів, які розмовляли нідерландською мовою, рушили на північ [5, 1]. Таких переселенців почали називати фоуртреккерами (з ориг. Voortrekkers).

Переселенців очолив Пітер Ретіф, місцевий нащадок французьких протестантів, які виїхали до Південної Африки в кінці XVII ст. Під час захоплення земель на півночі бури несподівано для себе зіткнулися з новим ворогом – згуртованими силами зулусів, які мали добре навчену регулярну армію. Під час цього конфлікту у 1838 р. бурський лідер Пітер Ретіф був убитий [1, 226]. 16 грудня 1838 р. біля річки Умслатос відбулась вирішальна битва між силами зулусів під командуванням вождя Дінгаана і бурами під проводом генерал-коменданта Андріса Преторіуса. 10-тисячне військо зулусів було розбите бурами, яких було усього 500 [7, 73–75].

Перемога над зулусами дозволила бурам, що переселилися шляхом «Великого треку», в 1839 р. заснувати першу бурську державу –

Республіку Наталь [4, 12–13], що постала на землях на південь від королівства Зулу, в регіоні з центром у Пітермаріцбургу і Порт Натал [8, 289]. Втім, перший державотворчий досвід бурів був невдалим, в 1843 р. Велика Британія, прагнучи контролювати все узбережжя Індійського океану захопили республіку під приводом що всі бури були британськими підданими. Анексія цієї території спровокувала нове, масштабне переселення бурів до річок Помаранчева і Вааль [1, 226].

1852 р. між Великою Британією з одного боку, і бурами, які захопили територію на північ від р. Вааль і були представлені на зустрічі бурським лідером Андрісом Преторіусом, була підписана Сандріверська конвенція [6, 358], за якою бурські мешканці в регіоні Трансвааль отримували незалежність [4, 3].

Конвенція була результатом подій 1851 р. на території Суверенітету Оранжевої річки, яка в той час була під контролем Великої Британії, коли вождь народу Басото Мошвешве I завдав поразки британським військам. Поряд з цим, посилювалося невдоволення бурських поселенців південніше річки Вааль, які прагнули до самостійності. Мошвешве I вів переговори з бурами, що мешкали на північ від річки Вааль аби спільно діяти проти британців на території Суверенітету Оранжевої річки. У цих умовах Велика Британія вирішила укласти Сандріверську конвенцію з бурами північніше річки Вааль і визнати їхню незалежність в обмін на їхній нейтралітет і невтручання в справі території Суверенітету Оранжевої річки [6, 357–358].

Висновки. Бури були колонізаторами нових земель, які прагнули існувати поза британським контролем. У результаті «Великого треку» вглиб Африки відбулося об'єднання бурського суспільства і створення Південно-Африканської республіки, офіційно визнаної Великою Британією у 1852 р.

Джерела та література

1. Герштун А. Причини та передумови англо-бурської війни 1899–1902 рр. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*. 2014. Вип. 25. С. 225–228.
2. Конан Дойл А. Англо-бурская война (1899–1902). Москва: Эксмо, 2004.
3. Brunetti M. Rhodesian Sunset – Factional Politics, War, and the Demise of an Imperial Order in British South Africa. Duke University, 2019.
4. De Villiers J. The Transvaal. London: Chatto & Windus, 1896.
5. Erasmus D. J. «Re-thinking» the Great Trek: a study of the nature and development of the Boer community in the Ohrigstad/Lydenburg area, 1845–1877. Rhodes University, 1995.

6. Eybers G. W. Select Constitutional Documents Illustrating South African History, 1795–1910. London: Routledge, 1918.
7. Mackenzie S. P, Dave Francis, Revolutionary Armies in the Modern Era: A Revisionist Approach. New York, 1997.
8. Ross R. The Cambridge History of South Africa. Vol. 2. Cambridge University Press, 2011.

Тимошук А. С. – студентка II курсу
факультету історії, політології та національної
безпеки ВНУ імені Лесі Українки;
Дмитренко А. А. – к. іст. н., доцент кафедри
музеєзнавства, пам'яткознавства та
інформаційно-аналітичної діяльності
ВНУ імені Лесі Українки

Соціальна сутність документа

Постановка проблеми. Будь-який документ, створений у суспільстві, є елементом системи вищого рівня, він входить у відповідну систему документації як її елемент. Реалізація типових управлінських функцій у кожному управлінському апараті проводиться, виходячи з використання документів, які стосуються різних систем документації. Важливим із цього погляду є вдосконалення складу та форм документів організації, використання нових технологій документування та визначення науково-історичної та практичної цінності документів. Зародження, становлення та розвиток соціальної системи можливе лише за допомогою інформаційних зв'язків, які найчастіше знаходять матеріальне втілення у документованій інформації.

Документи містять найрізноманітнішу інформацію про процеси, що протікають у суспільстві, тому соціальна інформація спочатку визначає соціальну природу, сутність будь-якого документа. Водночас документ, будучи продуктом у суспільному розвитку, одночасно й сам впливає на формування та характер суспільних відносин, гальмує чи, навпаки, стимулює їх розвиток. Тому вивчення будь-якого документа неможливе поза тим соціальним середовищем, в якому цей документ з'явився і де він функціонує.

Мета дослідження. Виявлення та розгляд сутності, генези розвитку поняття «документ», його взаємозв'язку з інформаційною та матеріальною складовими, його соціальних функцій.

Результати дослідження. Питання про сутність документа, як і раніше, залишається основним питанням у документознавстві. Нині дослідження його йде не вглиб, а вшир. Однак головним об'єктом вивчення документознавства та архівознавства, як і раніше, залишається власне «документ», а об'єктом «загальної теорії», як і раніше, є книга, але вже під іншою назвою – «документ».

Сьогодні в доктринальних рішеннях і законодавстві існує багато термінів документа. Ця подвійність є позитивним фактором, оскільки дозволяє виводити найбільш точні та компетентні поняття. Що стосується документа, то його значення також існує в кількох варіаціях. Найпростіша доктринальна версія передбачає, що документ – це матеріальний об'єкт дійсності, в якому міститься певний вид інформації. Тобто термін характеризує носія будь-яких висловлювань. Але є й інші способи трактування цього поняття [1, 34].

Значення документа в положеннях чинного законодавства ширше. Відповідно до цього терміну характеризується носій інформації будь-якого виду, що має фіксовані реквізити і призначений для відтворення та передачі певних висловлювань.

Як бачимо, таке формулювання істотно розширює розуміння документа. Тому що він дає опис необхідних елементів такого носія інформації, які дозволяють вважати його таким.

Як по краплі води, її внутрішньому складу, можна отримати певну інформацію про водойму в цілому, так і за окремим документом можна скласти деяке первісне уявлення про характер і особливості його суспільства, що його створило. Саме ідентифікація соціальної сутності документа, який став історичним джерелом, лежить, зокрема, в основі історичної науки та такої найважливішої її галузі, як джерелознавство.

Соціальна природа документа тісно пов'язана з функціями документа. Під функцією (від латин. *Functio* – виконання) документа розуміється внутрішньо властиве йому цільове призначення, соціально вироблений спосіб його вживання. Інакше кажучи, функції документа зумовлені його суспільно-практичними цілями та завданнями, та є похідними від них.

Функції документа безпосередньо пов'язані з функціями інформації, які він приймає після фіксації цієї інформації на матеріальному носії. Оскільки соціальна інформація спрямована на задоволення різних людських потреб, тобто вона є багатофункціональною, тому документ також поліфункціональний [2].

Висновки. Отже, аналіз соціальної сутності як із основних функцій документа дозволяє виділити найважливіші її особливості.

По-перше, соціальна функція властива документу, незалежно від волі та бажання автора. Іншими функціями документ наділяється свідомо, залежно від конкретних соціальних потреб.

По-друге, як зазначалося, будь-який документ багатфункціональний, тобто, несучи в собі соціальну функцію, він володіє одночасно декількома іншими функціями, переплетеними між собою, оскільки в реальній дійсності різні сфери та типи соціальної діяльності тісно взаємопов'язані.

З часом співвідношення між функціями документа змінюється, оскільки змінюється місце та роль документа в соціальному та інформаційному середовищі, а оперативна інформація перетворюється на ретроспективну. В результаті поступово скорочується питома вага функцій оперативного характеру та зростає значення інших, особливо соціальної функції та історичного джерела. У кінцевому рахунку деякі функції документа повністю вичерпуються та витісняються іншими.

Таким чином, соціальна функція та соціальна сутність притаманні кожному документу. Однак, разом з ними документ містить ряд інших функцій. Тому розглядати документ як щось, що несе у собі лише певну, незалежну від іншої, інформацію не можна.

Джерела та література

1. Бездрабко В. В. Управлінське документознавство: навч. посіб. Київ: Київ. нац. ун-т культури і мистецтв; Ін-т держ. упр-ня і права, 2006. 208 с.
2. Белоусова І. О. Основні етапи розвитку документознавства. *Актуальні питання сьогодення: матеріали та конф.* Луганськ: Альма-матер, 2018. С. 10–13.

Тригубець Д. М. – студентка I курсу
магістратури факультету історії, політології та
національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;
Кінд-Войтюк Н. В. – к. іст. н., доцент кафедри
історії України та археології
ВНУ імені Лесі Українки

Історичний портрет Левка Лук'яненка

Левко Лук'яненко – правозахисник, політичний і державний діяч, письменник, борець за незалежність України, дисидент, що ніколи не

здавався, вважав себе продовжувачем справи Наливайка, боровся незалежно від переслідувань та ув'язнень. Левко Григорович – це приклад відданості, посвяти, незламності і любові до України. Дисидент, що удостоєний звання Героя України у 2005 р., співзасновник Української Гельсінської Групи, народний депутат України. Левко Лук'яненко є автором Акту проголошення незалежності України, що став відправною і визначною точкою в історії нашої Батьківщини. Постать такого українця назавжди вписана в історію не лише нашої держави, але і всього світу. Саме тому темою нашого дослідження ми обрали Левка Лук'яненка – його історичний портрет. Історичними джерелами для вивчення цієї теми слугуватимуть автобіографічні спогади Левка Лук'яненка.

28 серпня 1927 р. народився Герой України, відомий правозахисник, політичний та державний діяч, дисидент та співзасновник Української Гельсінської Групи – Левко Григорович Лук'яненко. Даний список можна продовжувати довго, адже за життя Левко Григорович приміряв на себе безліч ролей, але незмінним лишалось одне – чоловік був свідомим патріотом, що зрозумів з юних років, та про це згодом.

Лук'яненко – старший син багатодітної селянської родини. У своїх спогадах, Левко Григорович згадує про батьків як про людей, що були роботящими і в той же час цінували науку та книги. Юні роки майбутнього дисидента припали на Другу світову війну. Вже опісля він відкрив у собі талант до письменництва. Проте розумів, що те, що він пише режим може використати проти нього. З 1945 р. молодого Лук'яненка було відправлено служити на територію Австрії. За 4 роки перебування на чужині, він настільки засумував за ненькою Україною, що вдався до обману, щоб побачити Київ. Проте доля розпорядилась інакше і його відправили нести службу до Азербайджану, що в той період носив назву АРСР [4, 43].

Перебуваючи на Кавказі, Левко мав змогу прочитати кілька статей з енциклопедії Брокгауза і Ефрона. Несподівано для себе він виявив, що написане там суттєво відрізняється, від того, що він знав по радянським джерелам. Розуміючи, що двох правд бути не може, Лук'яненко почав сумніватись у правдивості радянських авторів. Як зазначав пізніше сам Левко від тоді в нього сформувався принцип: не читати радянську літературу про тогочасні події [3, 14].

В 1950 р., коли Левко Григорович отримує відпустку додому, він усвідомлює для себе чергову істину: по-перше – треба боротись за самостійну Україну, по-друге – потрібно добитись висот в партії та по-третє – задля цього він вступить в комсомол. Все ще перебуваючи на службі на Кавказі, Лук'яненко закінчує 7 клас та вступає в комсомол, а пізніше в партію [3, 15].

Згодом Левко вступаю в Московський університет, одружується та робить перші кроки до високої посади. Проте вже з 1957 р. орієнтується на підпільну боротьбу. У вересні 1958 р. подружжя Лук'янків переселяється у Львівську область. Тут дисидент планував вести підпільну боротьбу [3, 20].

Вже в тому ж 1958 р. Левко Григорович з С. Віруном та В. Луцьків ініціюють створення Української робітничо-селянської спілки – підпільної організації, що мала на меті легальними, ненасильницькими методами сприяти отриманню незалежності Україною. Обравши саме такий шлях до отримання незалежності, дисиденти хотіли оминати період «смути», що наступав після збройного повстання народу [1, 35].

Зібравши однодумців Левко Лук'яненко поєднував підпільну роботу з адвокатською практикою. Якою б плідною не було робота Левка Григоровича, все перекреслив арешт у січні 1961 р. Після слідства, допитів та закритого судового засідання у травні 1961 р. був винесений вирок – смертний вирок. Майже відразу Лук'яненко оскаржив вирок. Чергового рішення довелось чекати ще два місяця, які він провів у камері смертників. Врешті розстріл замінили 15 роками ув'язнення [1, 43].

Термін покарання відбував у Володимирській в'язниці. Вийшовши на свободу у 1976 р., Левко Григорович, оселився в Чернігові, влаштувавшись електриком. Як писав сам Лук'яненко, українська мова серед молодшого покоління не користувалась популярністю. Це справило жахливе враження на дисидента [3, 28].

Проте він опустил руки, а почав діяти, попри загрозу бути повторно заарештованим. У 1976 р. разом з Миколою Руденком розробляє ідею створення української Гельсінської групи. Згодом до них приєднується низка молоді. [сповідь 30] 12 грудня 1977 р. Левка Лук'яненка заарештували. Проте він все ж встиг закінчити справу про

дискримінацію українців в сфері права. Вже осуджений він зрікається радянського громадянства.

30 листопада 1988 р. Левко Лук'яненко був помилуваний і повернувся в Україну. Майже відразу він активно долучився до політичного життя. У 1991 р. навіть балотувався на посаду Президента України. До вкрай поважного віку Левко Григорович був членом діючих у Верховній Раді партій та очолював Українську республіканську партію Лук'яненка. 7 липня 2018 р. Левко Лук'яненко помер.

Отож, життя українського дисидента, борця за незалежність України було переповнене болем, війною, голодом, зовсім нелегким життєвим шляхом, та Левко Лук'яненко ніколи не здавався, завжди йшов до мети – вільна, незалежна і щаслива Україна. У 20-річному віці Левко скаже про себе: «Я обрав шлях Наливайка», вже будучи молодим Лук'яненко обрав свій шлях, своє покликання – боротися за свою державу, бути незламним та відданим.

Джерела та література

1. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–80-х рр. Київ: Либідь, 1995. 224 с.
2. Курносів Ю. О. Інакомислення в Україні (60-ті – перша половина 80-х рр. ХХ ст.). Київ, 1994.
3. Лук'яненко Л. Г. Сповідь у камері смертників: зб. творів. *Вітчизна*. Київ: б. в., 1991. 124 [2] с.: іл.
4. Тетерук С. Левко Лук'яненко: «Свій шлях обрав я сам». *Віче*. 2006. № 1–2. 43 с.

Універсал С. О. – аспірант IV року
факультету історії, політології та національної
безпеки ВНУ імені Лесі Українки

Антисемітський рух у містах Волинського воєводства (1935–1939 рр.)

Постановка проблеми. У другій половині 1930-х років польські урядові кола поступово відійшли від політики державної асиміляції євреїв. Найбільш дієвим методом вирішення «єврейського питання» проголошено еміграцію єврейського населення з Польщі. Для стиму-

лювання цього процесу приймались обмежувальні законодавчі акти, пропагувались антисемітські ідеї. Прояви антисемітизму мали місце в усіх регіонах країни.

Мета розвідки – дослідити антисемітські виступи на території Волинського воєводства в 1935–1939 рр., їх причини, форми прояву та наслідки.

Результати дослідження. Приєднавшись до «Малого Версальського трактату», Друга Польська Республіка зобов'язалась гарантувати культурно-релігійні права етнічним меншинам, що проживали на її теренах, включно з єврейською громадою. Це саме декларувала й Конституція 1921 р.

Дотримуючись норм «Малого Версальського трактату», уряд наділив євреїв Польщі громадянськими правами та на законодавчому рівні створив умови для автономного функціонування єврейських громад. Попри обмежувальні заходи (заборона працювати в неділю та запровадження робочих субот) [7, 23–25], до яких вдавався уряд станом на 1928 р. на території Волинського воєводства запроваджено самоврядування єврейських релігійних гмін на засадах доволі широкої автономії [8, 1128–1134]. Інтеграції єврейської спільноти до польського соціуму мала сприяти політика державної асиміляції, яку реалізовували уряди «Санації» після травневого перевороту 1926 р.

Становище юдеїв Польщі значно погіршилось після смерті Юзефа Пілсудського в 1935 р. Пілсудчики, узявши курс на зближення з націоналістичними колами, поступово відмовились від ідеї державної асиміляції євреїв, обравши тактику ненасильницького примусу до еміграції. У 1934 р. польський уряд фактично вийшов з «Малого Версальського трактату». У 1938 р. урядовці прийняли закон про заборону шехіти [ритуального забою худоби – У. С.]. Тоді ж вступив у дію закон про позбавлення польського громадянства всіх осіб, що проживали за межами Польщі понад 5 років [6, 340]. Вказані закони були спрямовані проти євреїв і мали на меті стимулювати еміграцію та заблокувати можливість їх подальшого повернення в країну.

За мовчазної згоди та підтримки державного апарату, антисемітизм поширювався серед польського соціуму. Такі загальнопольські акції, як «лавкові гетто» [виділення окремих місць для студентів-євреїв у аудиторіях університетів – У. С.] та бойкот єврейських крамниць, товарів і послуг, були лише частиною дискримінаційних захо-

дів щодо євреїв. На території Волинського воєводства антисемітизм проявлявся ще й у локальних акціях.

До прикладу, у 1936 р. староста м. Кременця видав розпорядження, яким заборонив селянам продавати збіжжя юдеям [2, 9]. В м. Рівному поліція викрила антисемітський гурток під головуванням католицького клірика, учасники якого вели підготовку до антисемітських демонстрацій на вулицях міста [3, 1]. Серед мешканців Рівненського повіту поширювалась газета «Самооборона», що закликала до боротьби з юдеями [4, 2].

Гасла антисемітизму активно поширювались націоналістичними польськими організаціями. Члени філії «Stronnictwo Narodowe», що діяла в м. Кременці, закликали міщан бойкотувати єврейські крамниці та їхні товари [4, 5]. У м. Горохові члени місцевого осередку народових демократів під час одного із зібрань, що відбулося у будинку місцевого жителя Станіслава Гонтка закликали до тотальної економічної боротьби проти єврейства [1, 7].

Нерідкими були й антиєврейські виступи на терені воєводства. У 1936 р. селяни с. Опалина гміни Гуща, планували знищити єврейську крамницю та вчинити акти насильства стосовно місцевих юдеїв. Поліція зуміла попередити скоєння злочину [4, 7]. У тому ж році Еміль Бучек, мешканець м. Кременця, розбив шибки в декількох єврейських будинках [1, 2].

В антисемітських виступах почасти брали участь навіть діти та підлітки. У м. Катербурзі (сучасне с. Катеринівка) Кременецького повіту учні місцевої школи [серед них були діти осадників – У. С.] поширювали серед селян листівки антисемітського змісту. 16 квітня 1936 р. ці ж діти не допускали єврейських учнів до місцевої школи, «били їх та відганяли» від приміщення [5, 3–5].

Висновки. В другій половині 1930-х рр. урядові кола Другої Польської Республіки перейшли до більш радикальних методів вирішення «єврейського питання» в Польщі. Обмеження стосувались не лише економічної сфери. Нерідкими стали виступи, з відверто антисемітськими гаслами, в т. ч. на Волині. В них брали участь не лише представники польських правих партій, а й католицький клір, службовці, військові, пересічні мешканці. До окремих акцій долучались діти та підлітки. Попри сплеск антисемітизму в Польщі, це явище не набуло масового характеру. Хоча в окремих регіонах воно призвело

до зростання еміграції євреїв, зокрема з території Волинського воєводства.

Джерела та література

1. Державний архів Волинської області, ф. 46, оп. 9, спр. 4030, 28 арк.
2. Державний архів Волинської області, ф. 46, оп. 9, спр. 3668, 16 арк.
3. Державний архів Волинської області, ф. 46, оп. 9, спр. 3663, 4 арк.
4. Державний архів Волинської області, ф. 46, оп. 9, спр. 3662, 7 арк.
5. Державний архів Волинської області, ф. 46, оп. 9, спр. 3661, 5 арк.
6. Ustawa z dnia 31 marca 1938 r. o pozbawianiu obywatelstwa. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1938. № 22. S. 340.
7. Ustawa z dnia 18 grudnia 1919 r. o czasie pracy w przemyśle i handlu. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1920. № 2. S. 23–26.
8. Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 5 kwietnia 1928 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o uporządkowaniu stanu prawnego w organizacji gmin wyznaniowych żydowskich na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej z wyjątkiem województwa śląskiego. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. 1928, № 52. S. 1128–1134.

Хоміч А. С. – студентка IV курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Панишко Г. Т. – к. іст. н., доцент кафедри політології та державного управління ВНУ імені Лесі Українки

**Перспективи України в побудові правової держави
та розвитку громадянського суспільства**

Постановка проблеми. Побудова правової держави та громадянського суспільства – одне з найголовніших завдань України ще з періоду здобуття незалежності. На сучасному етапі розвитку країни, це не лише внутрішньополітична проблема, але й зовнішня необхідність. Для того, щоб увійти до європейського політичного простору, необхідно здійснити певні державні перетворення, що стосуються також і створення європейського зразка громадянського суспільства та правової держави в цілому. В умовах війни, безперечно, це зробити складніше. Проте, спираючись на підтримку Західних держав, Украї-

на, на мою думку, має можливість побудувати правову державу з розвинутим громадянським суспільством, навіть в таких умовах, та розбудовувати їх в подальшому.

Метою роботи є дослідження перспективи України в побудові правової держави та розвитку громадянського суспільства, а також виокремлення основних проблем, що стоять на заваді цьому. Для правильних висновків, щодо поставленої мети, необхідно сформулювати можливі напрями розбудови правової держави та розвитку громадянського суспільства.

Результати дослідження. Одна з головних умов побудови і функціонування правової держави – наявність у країні громадянського суспільства, оскільки вони доповнюють один одного: розвинуте громадянське суспільство може сформуватися лише на основі зрілої правової держави, а ефективне функціонування правової держави залежить від розвитку громадянського суспільства [1, 86].

Правова держава – це держава, підпорядкована праву, в якій дії її органів влади і службових осіб здійснюється на засадах конституційності та законності. Сутність правової держави полягає в першочерговості права над владою, підпорядкуванні влади, громадян, суспільних об'єктів діючому праву.

На сучасному етапі побудови правової держави, на мою думку, можна виділити такі проблеми: 1) війна з росією; 2) системна криза економіки та соціальної сфери; 3) відсутність чіткого поділу влади, що призводить до протистояння законодавчої та виконавчої гілок влади, а також до того, що доволі часто представники жодної з них не несуть відповідальності за свої дії; 4) діяльність антиукраїнських політичних сил (зокрема, проросійських); 5) корумпований державний апарат; 6) відчутний тиск на опозицію [2, 30–31].

Я гадаю, що поступово вирішити ці проблеми можна лише за наявності громадянського суспільства. Громадянське суспільство необхідно розуміти, як суспільство, яке забезпечує вільний та всебічний розвиток кожної особистості; суспільство, в якому діють різні незалежні громадські інститути (політичні партії, громадські, релігійні організації, профспілки та ін.); суспільство, де забезпечена свобода слова, вільно функціонують незалежні мас-медіа; суспільство, в якому забезпечена незалежність судової системи, чітко діють законодавча та виконавча влада [2, 44].

Для побудови громадянського суспільства, необхідно здійснити роздержавлення всіх сфер життя. На основі Конституції України, воно передбачає закріплення багатопартійності та створення рівних умов для діяльності всіх політичних інститутів, невтручання держави в господарську діяльність підприємств, приватизація певних підприємств на основі індивідуальної і колективної приватної власності, відокремлення держави від церкви, відмова від певної ідеології та ін. [3, 39–42].

Для того, щоб розвивати правову державу та громадянське суспільство, необхідно, щоб населення було політично активним, брало участь у громадському житті. Необхідно, щоб для населення першочерговими були такі цінності як людська гідність, толерантність, наявність прав. За результатами соціологічного загальнонаціонального дослідження Фонду «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва у 2017 р. лише 35 % українців заявили, що права людини є важливішими за матеріальний статок [4, 30]. Це свідчить про низьку політичну свідомість. На мою думку, зважаючи на сьогодишню політичну ситуацію, політична активність та зацікавлення населення проблемами держави зростає, що в подальшому матиме позитивний вплив на розбудову правової держави та розвиток громадянського суспільства.

Висновки. Отже, і правова держава, і громадянське суспільство формуються спільно, взаємодіючи та доповнюючи один одного. Цей процес відбувається поступово. Необхідно враховувати тенденції поступу України, рівень готовності суспільства до змін. Проголосивши Україну правовою державою, Конституція на той час закріпила не реальний, а бажаний стан справ. Тому насамперед необхідно забезпечити дотримання принципів правової держави з розвинутим громадянським суспільством: верховенство права, реальності прав і свобод людини, принцип законності.

Джерела та література

1. Карчевська О. Формування правової держави як вектор розвитку громадянського суспільства в Україні. *Освіта регіону*. 2008. № 1. С. 86.
2. Краснопольська Т. М. Взаємодія громадянського суспільства та правової держави. Одеса, 2015. 104 с.
3. Крусян А. Р. Формування та розвиток Громадянського суспільства в Україні: конституційно-правовий аспект. *Вісн. Півден. регіон. центру Нац. акад. правових наук України*. 2015. № 5. С. 36–45.
4. Печончик Т. Що українці знають і думають про права людини: загальнонаціональне дослідження. 2017. 308 с.

Хом'як А. А. – студентка III курсу факультету історії, політології, національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Качковська Л. Р. – к. іст. н., доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності ВНУ імені Лесі Українки

Система електронного документообігу сервісу «АСКОД Онлайн»: переваги використання

Постановка проблеми. Одним із основних напрямів державної інформаційної політики є створення інформаційних систем і мереж, які активно сприяють розвитку вітчизняного електронного урядування. Воно не може ефективно функціонувати без систем електронного документообігу, які мають відповідати вимогам сучасності, бути простими у функціонуванні, але водночас підвищувати ефективність роботи працівників державних установ, організацій та підприємств.

Мета дослідження: проаналізувати основні вимоги та функції систем електронного документообігу на прикладі сервісу електронного документообігу АСКОД Онлайн.

Результати дослідження. Вибір системи електронного документообігу залежить від напрямку та масштабу діяльності установи, поставлених нею завдань та кількості працівників у її складі. Сучасна система електронного документообігу має відповідати наступним вимогам: зручність і простота в адмініструванні та користуванні; здатність підтримувати будь-яку кількість користувачів; універсальність (можливість використання на різних апаратних платформах у середовищі різного системного програмного забезпечення); відкритість (наявність у системі відкритих інтерфейсів для можливої доробки та інтеграції з іншими системами) [5].

Прикладом виступає сервіс АСКОД Онлайн (далі – сервіс) призначений для автоматизації процесів документообігу між юридичними та фізичними особами й передбачає ознайомлення, погодження, підписання, надсилання, отримання та зберігання документів у хмарному середовищі. В рамках сервісу здійснюється миттєвий обмін будь-якими первинними документами, що містять відомості про господарські операції, підтверджують їх здійснення та є підставою

для бухгалтерського обліку таких операцій. АСКОД Онлайн – це: швидкий процес ознайомлення, погодження, підписання документів та перевірка підпису; оперативна відправка та отримання оригіналів документів; зменшення витрат та часу на ведення документообігу; надійне зберігання та оперативний пошук необхідних документів. У сервісі АСКОД Онлайн реалізовано нові вимоги щодо використання кваліфікованого електронного підпису, що базується на кваліфікованому сертифікаті відкритого ключа, що гарантує цілісність документа, точну дату та час підписання, ідентифікацію особи-підписанта тощо.

Серед багатьох функцій системи АСКОД варто визначити наступні: застосування електронного цифрового підпису; ідентифікація користувачів як за логіном і паролем, так і за допомогою електронного цифрового підпису; можливість блокування/видалення облікового запису; можливість індивідуального налаштування інтерфейсу користувача; забезпечення можливості інтеграції та інформаційної взаємодії з іншими автоматизованими системами та системами електронного документообігу; застосування шаблонів документів [6, 2–3].

Дану автоматизовану програму інтегровано з системою електронного документообігу АСКОД, а за необхідності – з іншими прикладними системами [1]. Зареєструватись у цьому сервісі електронного документообігу можна з використанням: e-mail, цифрового підпису, Mobile ID або за допомогою одного зі сторонніх сервісів – Google, Facebook або Microsoft [2].

Проаналізувавши вищезазначену електронну систему в процесі апробації, на екран виводиться головне вікно, де можна налаштувати інтерфейс: переглянути повідомлення, ознайомитись із панеллю інструментів, редагувати дані про організацію, перейти до особистого кабінету, а також змінити мову. Варто зауважити, що безпосередньо в особистому кабінеті ми можемо заповнити персональні дані, обрати фото профілю, переглянути інформацію про тарифи, налаштувати систему та відображення особистого підпису разом з електронною печаткою або ж навіть видалити обліковий запис [4].

Система також дозволяє створювати власні шаблони та бланки документів для подальшого їх використання користувачами його організації під час створення нового документу [3].

Висновки. Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні чітко визначає основні засади: удосконалення нормативно-правового забезпечення, розроблення та впровадження концепту-

альних засад інтегрованої системи «Електронний Уряд». В контексті вивчення цих принципів та в процесі практичного дослідження ми визначили, що сервіс електронного документообігу АСКОД Онлайн відповідає основним вимогам, адже ця система є доволі зручною у адмініструванні, а за допомогою чіткої інструкції з використання можна досконало опанувати всі її функції. Система є універсальною, оскільки надає цілодобовий доступ у будь-яких веб-браузерах для всієї організації з можливістю спільного редагування документів, а також вона може бути інтегрована з іншими прикладними системами, які використовують в установі.

Джерела та література

1. АСКОД Онлайн. URL: <https://infoplus.ua/#/page/askodonline>
2. Інструкція Аскод онлайн. 1. Реєстрація та вхід. URL: <https://askod.online/instructions/index.html#tabone>
3. Інструкція Аскод онлайн. 10. Бланки документів. URL: <https://askod.online/instructions/index.html#tab31>
4. Інструкція Аскод онлайн. 2.1 Особистий кабінет. URL: <https://askod.online/instructions/index.html#tabseven>
5. Огляд сучасних систем електронного документообігу. URL: <http://mego.info/матеріал/22-огляд-сучасних-систем-електронного-документообігу>
6. Стислий опис електронного документообігу АСКОД. *Центр комп'ютерних технологій «ІнфоПлюс»*. Київ, 2013. 9 с.

Юриста М. О. – студентка III курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Ткачук А. П. – к. іст. н., доцент кафедри всесвітньої історії, факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки

Заснування халіфату Омейядів

Постановка проблеми. Теократична мусульманська держава, що виникла внаслідок арабських завоювань VII–IX ст. і очолювалася халіфами – називалася халіфатом. Очільник халіфату поєднував у собі світські й релігійні функції, але саме перші були домінуючими, адже халіф не був представником духовництва. Тому його пріоритет-

ним завданням був захист інтересів умми – сукупності всіх мусульман як релігійної громади та вирішення конфліктів у ній.

Мета дослідження полягає перш за все у визначенні головних особливостей та характеру арабської мусульманської держави.

Результати дослідження. На практиці халіфат лише за перших халіфів нагадував таку форму. Впродовж перших 60 років, з 632 до 692 р., халіфів обирали або радою родової знаті або рішенням релігійної громади (Мекки і Медини). Після приходу до влади династії Омейядів відбулися зміни в концепції Халіфату. В 644 р. халіфом Арабського халіфату став Осман, що належав до заможного курайшитського роду Омеядів. Члени цього роду поступово зайняли усі прибуткові посади, через що багато з прибічників Алі стали вважати себе обділеними. На їх думку халіфом мав стати Алі, як найближчий родич і прибічник пророка [3, 593]. У 656 р. Османа було вбито, а халіфом проголошено Алі. Новий халіф переніс столицю з Медини в Куфу й звільнив усіх намісників, яких призначив Осман. Лише намісник Сирії Муавія з роду Омеядів не підкорився Алі й фактично зробив Сирію незалежною від халіфату. Муавія з прибічниками спираючись на текст Корану заперечували ідею шиїтів про право на владу лише потомків Алі. В 661 р. Алі помер від кинджала харіджита [3, 594]. Новим халіфом був проголошений Муавія, який і став родоначальником династії Омеядів, яка правила халіфатом до 750 р.

Ще до сходження на престол Муавія ібн Абу Суф'ян зробив блискучу військову та політичну кар'єру за часів халіфів Омара та Османа. Під час арабського завоювання Сирії, Палестини та Єгипту проявив себе як здібний військовий очільник. Муавія був ініціатором створення арабського військового флоту у 647 р. захопив острів Кіпр. Почавши своє правління в 661 р. новий халіф переніс столицю халіфату з Куфи до Дамаска. Своїх ворогів Муавія зазвичай намагався насамперед купити, але якщо цей шлях не давав результатів, у хід ішли шалені репресії, опорою яких, крім війська, стала чисельна поліція, створена за наказом халіфа в кожному великому місті [4, 199].

Омейяди енергійно взялися за зміцнення своєї влади, за створення основ сильної політичної структури, покликаної ефективно керувати гігантською державою, що складалася з різномірних частин. Якісних змін зазнав державний апарат халіфату. Відбувалася централізація влади, було створено уряд (диван), поштову службу, центральну скарбницю та державний архів. Для відродження економіки Муавія

не лише не збільшив, а подекуди навіть зменшив побори, але фінансові проблеми розв'язував усіма можливими методами (збираючи, наприклад, десятки тисяч золотих із християнських церков). Чиновницький апарат почали формувати з прагматиків-спеціалістів, серед яких були навіть християни. Халіфат здобув фінансовий суверенітет: почалося карбування власних грошей (золотих динарів і срібних дирхемів) [2, 200]. Фактично не було релігійних переслідувань населення та незаконних податків й зборів. Водночас відбувалася ісламізація завойованого населення. Християни відвойованих у Візантії земель і зороастрійці Ірану бачили в новій релігійній доктрині щось не дуже їм чуже: що існувало на доктринальній базі іудаїзму та християнства. Цьому сприяла й економічна політика перших халіфів: ті хто прийняли іслам платили у скарбницю лише десятину – ушр, тоді як немусульмани були зобов'язані виплачувати більший поземельний податок – харадж. Завойовані території, від Іспанії до Середньої Азії, активно ісламізувалися, причому ісламізація йшла в значній мірі добровільно. Важливим фактором посилення влади халіфів була арабізація.

Паралельно продовжувались і воєнні кампанії. Муавія вів війну з Візантією у Північній Африці, де його армії захопили Лівію. В 674 р. величезний флот Омейядів на чолі з Язідом (сином Муавії) взяв в облогу Константинополь, та п'ять років війни не принесли мусульманам переможних лаврів: у 678 р. їхній флот візантійці спалили «грецьким вогнем» (решту флоту згубила жахлива буря), а сухопутна армія в паніці покинула негостинну Анатолію, втративши 30 тис. вояків [4, 199]. Під час його правління Родос і Крит були окуповані, було здійснено кілька нападів на Константинополь.

Відчуваючи наближення смерті, Муавія під загрозою страти наказав усім арабам прилюдно присягнути його синові Язиду, як спадкоємцю халіфського престолу. Таким чином увів монархічний уклад, закріпивши владу халіфа за своїм родом. Наступники Муавія продовжили завойовницьку політику підкоривши Північну Африку, південну частину Піренейського півострова, Середню Азію, Синд, Табаристан та Джурджан. Таким чином Халіфат Омейядів перетворився на імперію, на відміну від Арабського халіфату за правління перших (праведних) халіфів.

Висновки. Отож, ісламська держава, що існувала з 661 по 750 рр. із столицею в Дамаску набула характері арабської імперії. За цей час

араби значно поширили свої володіння та створили централізовану систему влади. Призначивши своїм спадкоємцем старшого сина, Муавія I перетворив державу з виборним правлінням в спадкову монархію. Халіфат Омейядів проіснував 90 років і став найбільшою країною свого часу, до складу якої входили території від Піренейського півострова до Кавказу й Середньої Азії.

Джерела та література

1. Бартольд В. В. Эпоха Омейядов по новейшим исследованиям. Соч. Т. 6. Москва, 1966. 784 с.
2. Кирюшко М. Ідея халіфату в історичній пам'яті мусульманських народів у сучасній Україні. Київ, 2012. 234 с.
3. Лубський В. І. Історія релігій. Київ, 2006. 775 с.
4. Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу. Київ, 2002. 736 с.
5. Сюкияйнен Л. Исламская концепция халифата: исходные начала и современная интерпретация. *Ислам в современном мире*. 2016. № 3. Т. 12. С. 139–153.

Яворська Ю. Б. – студентка IV курсу
факультету історії, політології та національної
безпеки ВНУ імені Лесі Українки;
Кінд-Войтюк Н. В. – к. іст. н., доцент кафедри
історії України та археології
ВНУ імені Лесі Українки

**Діяльність Волинського (Кременецького) ліцею
у 1819–1833 роках**

Постановка проблеми. Кременець здавна славиться своїми навчальними закладами, які були відомими не лише на Волині, а й далеко за межами нашої країни. Саме в стінах Волинської гімназії та її правонаступника – Волинського (Кременецького) ліцею, навчались відомі постаті історії та науки, ті, хто своєю працею прославили цей край та дали йому назву «Волинські Афіни».

Мета дослідження: дослідити діяльність Волинського (Кременецького) ліцею протягом 1819–1833 рр.

Результати дослідження. Волинський ліцей – насправді величкий навчальний заклад, який став Alma Mater для багатьох здобувачів освіти, науковців, відомих постатей історії та науки. Починаючи від

заснування ще Вищої Волинської гімназії завдяки Т. Чацькому тут зосереджувалися найкращі педагоги, які закінчили іноземні виші, учні отримували знання найвищого рівня, де не було поділу на бідних чи багатих, а лише знання вирішували усе, тому й не дивно, що в 1819 р. гімназію реорганізували в ліцей, наказом самого Олександра І. З цього часу і почалась нова сторінка в історії цього «університету в мініатюрі».

Цікавим було і те, що дуже кардинальних змін у внутрішньому житті навчального закладу не відбулось, адже ще від самого заснування тут була особлива навчальна програма, яка виходила за межі звичайної гімназії.

Уся програма навчального закладу була створена, виходячи із потреба саме Волинського краю, тому ми можемо помітити в переліку дисциплін не лише обов'язкові предмети, а й факультативи, диференційовані та вибіркові дисципліни. Які допомагали учню мати хороший загальний розвиток і не лише теоретичний, а й практичний, що було основною метою візитатора [2, 409].

Кожен викладач створював власну книгу, де найбільш докладно та зрозуміло розкривав свій предмет, щоб учням було зручніше навчатися і менше конспектувати лектора.

Термін навчання містив 7 класів, де перші три класи були по два роки навчання, а в сумі весь навчальний період тримав 10 років. За цей час здобувачі освіти повинні були вивчити математику, фізику, астрономію, природничі науки, іноземні мови – польську, німецьку, французьку, італійську та англійську, російську та літературу, філософію, історію, право, теологію, малювання, спів, хореографію та музику, бібліографію та багато інших предметів [1, 130]. З часом вивчення усіх мов, окрім російської було заборонено, тому що Олександр І побоювався поширення будь-яких вільнодумних рухів серед студентів. Учні могли навіть вивчати логіку, що містила в собі практичну та методичну частини.

Студенти навчались протягом усього дня із 05:00 вони займалися із репетиторами та наглядчачами, тоді йшли на звичайні заняття, а лише між 11:00 до 14:00 у них була перерва, що плавно перетікала у навчання аж до 20:00, 21:00. Викладачі слідкували за належним ставленням до предмету, серед здобувачів освіти не було прийнято списувати. Лише після обіду у вівторок та четвер не було занять, у цей час вони могли відвідати додаткові курси [4, 38]. Не залишалась

осторонь і релігійне та фізичне виховання. Учні кожного дня ходили в костел перед уроками, а через брак педагога-фізкультурника, дітей навчали учні старших курсів [3, 36].

У ліцеї почали працювати випускники Волинської гімназії, які були добре ознайомлені із внутрішнім ладом та системою освіти, що ще більше піднімало рівень навчального закладу, сюди приїжджали багаті люди із різних куточків світу або відвідати ботанічний сад, побувати присутніми на екзаменах студентів, послухати виступи відомих співаків та відвідати величезну! бібліотеку, розбудову якої розпочав ще сам Т. Чацький.

В. Бессер – доктор медицини та професор ботаніки часто ділився насінням із місцевими жителями, навчав студентів не лише теоретичних знань, а й активно залучав їх для роботи у ботанічному саду. Разом із учнями він багато подорожував і досліджував місцеву флору. Завдяки клопіткій праці науковця та його підопічних було відкрито аптечний город, де вирощувались лікарські рослини та готували із них мазі та ліки для місцевого населення, також багато жителів навколишніх сіл та містечок могли брати різноманітні сорти та види овочів чи зернових рослин для особистого користування.

Через активну комунікацію педагогів та студентів у природничих науках було створено велику кількість каталогів та книг із описами місцевості, її флори та фауни.

Багато навчальних предметів вивчали від сучасності до найдавніших днів, тим самим вибудовували систему порівнянь теперішнього та минулого.

Цікавим був і відпочинок студентів, адже вони часто влаштовували пікніки, подорожі у гори з викладачами, зимою катання на санках, а для тих, хто гарно навчався були пільги: безкоштовна кінна їзда, малювання, танці, фехтування або музика.

Висновки. Отже, внесок Волинського ліцею в освіту Волині та й поза її межами є колосальним, адже тут готували майбутню еліту, яка була всесторонньо розвиненою, також ліцей був тим осередком, який вражав усіх іноземців лише від однієї згадки про нього.

Джерела та література

1. Даюк Ж. Культурно-просвітницька діяльність викладачів та випускників Кременецького ліцею. Житомир, 2011. 196 с.
2. Євтух М. Кременецький ліцей, як чинник освітнього розвитку Волинського регіону: історичний аналіз. Житомир, 2012. 436 с.

3. Коляденко С. Кременецький ліцей у системі освіти Волині. Житомир, 2003. 128 с.
4. Собчук В. Волинські Афіни. Тернопіль, 2006. 304 с.

Яцюк Д. О. – студентка III курсу факультету історії політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Качковська Л. Р. – к. іст. н., доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності ВНУ імені Лесі Українки

Галузева програма стандартизації у сфері архівної справи та діловодства на 2016–2020 рр: актуальний стан реалізації

Постановка проблеми. Одним із завдань для підтримки вітчизняного діловодства з боку держави є розробка нормативів, які б регулювали різні аспекти цієї сфери. Звісно ж, такий складний процес як стандартизація має характеризуватися відносною сталістю, і в той же час бути виваженим, комплексно дослідженим явищем. Таких умов потребує і гармонізація міжнародних стандартів з вітчизняними.

Державна архівна служба України та Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства у 2015 р. затвердив Галузеву програму стандартизації у сфері архівної справи та діловодства на 2016–2020 рр. (далі – Програма). Мета Програми – створення умов для підвищення ефективності функціонування архівної галузі та документознавства шляхом прискорення процесу гармонізації міжнародних стандартів у цій сфері [1, 1].

Мета дослідження – проаналізувати положення Галузевої програми стандартизації у сфері архівної справи та діловодства на 2016–2020 рр. та з'ясувати рівень гармонізації із міжнародними стандартами.

Результати дослідження. На підставі вивченого змісту Програми зосередимо увагу на розділах: I. Загальні положення, II. Сучасний стан розвитку стандартизації у сфері архівної справи та документознавства, IV. Очікувані результати від реалізації галузевої програми, V. Моніторинг та контроль за реалізацією галузевої програми, VI. Перелік міжнародних стандартів, які доцільно гармонізувати в Україні.

Отже, у першому розділі Програми знаходимо загальну інформацію, що розкриває зміст процесу стандартизації з перспективою на 2016–2020 рр. Так, об'єктами цього процесу заплановано вважати організаційні та інформаційні технології; документаційні процеси; послуги у сфері архівної справи та документознавства; технічне забезпечення надання архівних послуг; кваліфікацію персоналу; вимоги режиму збереження документів [1, 3].

Варті уваги також зазначені в цьому розділі шляхи реалізації Програми, а саме: розроблення та впровадження визначених і затверджених в установленому порядку Національних стандартів України відповідно до міжнародних стандартів з урахуванням національної специфіки; здійснення організаційно-методичних заходів із залученням наукових співробітників УНДІАСД, академічних НДІ, вищих навчальних закладів, працівників архівних установ України, незалежних експертів для створення системи розробки, адаптації, затвердження, впровадження та моніторингу гармонізованих стандартів у сфері архівної справи та документознавства [1, 3].

Хоча на законодавчому рівні в Україні ще на поч. ХХІ ст. визначено пріоритетність прямого впровадження міжнародних стандартів та дотримання міжнародних і європейських правил, і процедур стандартизації, сучасний стан розвитку стандартизації у сфері архівної справи та діловодства демонструє очевидне відставання [1, 6]. Також констатується той факт, що гармонізованими міжнародними нормативами в нашій країні є лише п'ять стандартів Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO), хоча їх розроблено понад 110.

Досить стислим є четвертий розділ Програми. Так, її реалізація надасть можливість здійснити належну інформаційну та організаційну підготовку до впровадження міжнародних стандартів в галузі архівної справи та діловодства, сприятиме оптимізації діяльності архівних установ України та підвищенню ефективності архівної галузі в цілому [1, 7].

Невід'ємною частиною кожної програми є контроль за здійснення її виконання, це ж стосується вищезазначеної Програми, оскільки вона сама не є гарантом досягнення закладених у ній результатів. Для ефективної реалізації впровадження слід спиратись на утворену контролюючу структуру, яка б проводила моніторинг; застосовувала відповідні методи збору інформації щодо аналізу основних показників, які застосовуватимуться для контролю дотримання положень документу [1, 7].

І звісно ж, центральним розділом у Програмі є сам перелік міжнародних актів, який структурований на частини за сферами діяльності. Так, у сфері керування документаційними процесами виокремлено 6 стандартів, у галузі архівної справи – 8; у сфері електронного документообігу – 17 [1].

Висновки. Отже, як бачимо, станом на 2015 р., Програма була розроблена за усіма правилами, її реалізація на той час здавалася лише питання часу. Однак після закінчення терміну реалізації, і вже через два роки після, було гармонізовано лише два стандарти (ДСТУ ISO 15489-1:2018 та ДСТУ ISO 30302:2018). Гармонізація міжнародних стандартів у сфері архівної справи та керування документаційними процесами в Україні відбувається вкрай повільно через низку об'єктивних і суб'єктивних причин, ключовими з них є: відсутність належної уваги до проблем стандартизації в цій галузі, залишкового принципу бюджетного фінансування соціогуманітарної та культурної сфер життєдіяльності суспільства, кадрових проблем, особливостей професійної підготовки фахівців документної та інформаційної сфери тощо.

Джерела та література

1. Галузева програма стандартизації у сфері архівної справи та діловодства на 2016–2020 рр./Державна архівна служба України. *УНДІАСД*. Київ, 2015. 14 с.
2. Калінічева Г. І. Проблеми гармонізації в Україні міжнародних стандартів у сфері архівної справи та керування документаційними процесами. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/10969/1/%D0%9A%D0%B0%D0%B%D1%96%D0%BD%D1%96%D1%87%D0%B5%D0%B2%D0%B0.pdf>

Яцюк Д. О. – студентка III курсу факультету історії політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Качковська Л. Р. – к. іст. н., доцент кафедри музезознавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності ВНУ імені Лесі Українки

Проекти законів України «Про діловодство» та «Про документаційне забезпечення управління»: порівняльний аналіз

Постановка проблеми. Діловодство прийнято вважати «сукупністю процесів, що забезпечують документування управлінської ін-

формації та організування роботи зі службовими документами» [2, 2]. Таке визначення поширене у нормативно-правових документах, навчальній та науковій літературі. Також зустрічаємо й термін «документаційне забезпечення управління» (далі – ДЗУ), що часто застосовують як синонім «діловодства». Чи правомірно це? У дослідженні вітчизняної вченої В. Бездрабко щодо розмежування значень цих понять знаходимо наступне: «дедалі частіше у фаховій періодиці обговорюється питання заміни «діловодства» на «документаційне забезпечення» [1]. Серед причин модифікації – пошук еквівалентного терміну, адже саме слово «діловодство» не має відповідника у міжнародних фахових джерелах. Як відомо, найкращий спосіб отримати достовірну інформацію про застосування коректного поняття – звернутися до нормативних документів. У вітчизняній законодавчій базі знаходимо два правових акта – «Про діловодство» 2003 р. [3] та «Про документаційне забезпечення управління» 2006 р. [4] (назвемо їх Проєкт 1 [3] та Проєкт 2 [4] відповідно). Щоправда, офіційного статусу законів вони обидва так і не отримали, хоча потреба в окремому нормативі, який би регулював питання процесів роботи з документами, актуальна й сьогодні.

Мета дослідження – проаналізувати зміст цих проєктів і визначити аспекти кожного з них, які варті уваги при створенні нового закону, який би чітко регламентував сферу організації роботи з документною інформацією на всіх його етапах, формах та сферах діяльності.

Результати дослідження. Перше, на що звертаємо увагу, переглядаючи текст закону, – це преамбула. У Проєкті 1 вона, на нашу думку, надто узагальнена: тобто й так зрозуміло, що закон має регулювати правові засади організації діловодства. Інша справа – вступ до Проєкту 2: тут і процеси, що включають ДЗУ, і сфера застосування і питання державної політики. Зрозуміло, що преамбула – це вступна його частина, в якій має бути зосереджено актуальні аспекти змісту представленого законодавчого документу.

Перший розділ стосується загальних положень, зокрема визначення термінів. Так, у Проєкті 1 згадано 18 понять, в той час як у Проєкті 2 – 38. Перевагою другого є не лише деталізована термінологічна база, а й її структурованість – за алфавітом, що значно спрощує пошук потрібного визначення. Цікавим є й той факт, що кожен із Проєктів має свій зміст, звичайно, зважаючи на різницю у часі видання, до проєктів включені найбільш актуальні питання, вирішення яких вимагав відповідний період року.

У той час, коли Проєкт 1 продовжує описувати організацію діловодства у першому розділі, у Проєкті 2 цьому питанню виділяється окремий розділ. І не даремне – за своєю структурою і кількістю статей розділ «Організація ДЗУ» найбільший: тут розкривається повноваження органів управління різних сфер даної галузі та власне повноваження «служби ДЗУ»; такого змістового наповнення в Проєкті 1 не спостерігаємо.

Розділ 3 Проєкту 2 співзвучний із розділом 2 Проєкту 1 і стосується створення документів. Однак якщо перший [3] прописує лише вимоги до створення та оформлення суто організаційно-розпорядчих документів, то другий [4] розкриває ще й обов'язковість документування, а також такі не менш важливі процеси, як уніфікація та стандартизація.

Окрему увагу слід приділити четвертому розділу Проєкту 2 під назвою «Правові засади організації роботи з управлінськими документами, застосування інформаційних технологій, формування документаційного фонду». Щоб зрозуміти, що покладено в основу даного розділу, вважаємо доцільним виділити аспекти, розкриті кожною статтею, водночас стисло описані в Проєкті 1: реєстрація та облік документів; формування документаційного фонду; організація документообігу; вимоги до застосування інформаційних технологій у ДЗУ тощо. Також варто згадати розділ, характерний для обох нормативів, який висвітлює відповідальність за порушення законодавства. Між іншим, це єдина їхня змістова одиниця, яка містить ідентичну інформацію в обох проєктах.

Висновки. Завданням дослідження було продемонструвати різницю між згаданими термінами, а також визначити, який із проєктів зручніший для фахової організації роботи в документній сфері. На нашу думку, кожний із цих проєктів має чітке змістове наповнення, дотримання правил яких в певний час відіграло вагомий внесок в організацію управлінської діяльності. Вважаємо, що сьогодні доцільним є розробка нового, повноцінного та комплексного законодавчого документу, який би відповідав та враховував європейські стандарти використання системи електронного урядування і документообігу як його складової, вимоги цифрової комунікації, та, зрештою потреби інформаційного суспільства в цілому.

Джерела та література

1. Бездрабко В. Діловодство, документаційне забезпечення управління, керування документаційними процесами: термінологічні межі та розмежування

- значень: електронний ресурс. URL: [http:// www.nbuv.gov.ua/](http://www.nbuv.gov.ua/) (дата звернення: 16.04.2022 р.).
2. ДСТУ 2732:2004. Діловодство та архівна справа. Терміни та визначення понять. Київ: Держспоживстандарт України. 2005. 32 с.
 3. Про діловодство: проект Закон України (варіант 8 від 28.03.2003). *Офіційний веб-портал Державного комітету архівів України*. URL: <http://www.archives.gov.ua/> (дата звернення: 16.04.2022 р.).
 4. Про документальне забезпечення управління: проект Закону України № 9287 від 26.04.2006. Київ, 2006. 20 с.

Яцюк Д. О. – студентка III курсу факультету історії політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Петрович В. В. – к. іст. н., доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності ВНУ імені Лесі Українки

Основні аспекти діяльності Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства у науково-методичному забезпеченні діловодства України

Постановка проблеми. Україна, особливо після проголошення незалежності у 1991 р. і до сьогодні, здійснює дедалі більший внесок у розвиток людства. Саме тому основним завданням уряду та суспільства, окрім державотворення, стало заснування та подальша модернізація науково-дослідних установ. Серед них був і такий, що призначений координувати та провадити роботу із важливої сфери нашого життя – інформаційної. Це установа, початок роботи якої датується 1994 р. – Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства (далі – УНДІАСД) який продовжує свою діяльність під такою назвою з 2001 р.

У 2016 р. був затверджений Статут УНДІАСД. Нова редакція Статуту, що була прийнята у вересні 2021 р., акцентує, що «УНДІАСД є державною науково-дослідною бюджетною установою в системі державних архівних установ України та належить до сфери управління Державної архівної служби України» [2]. Основною метою

діяльності УНДІАСД за тим же Статутом є «наукове забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері архівної справи, документознавства та діловодства» [2].

Мета дослідження – охарактеризувати науково-методичне забезпечення діловодства, яке реалізовується в основних напрямках діяльності УНДІАСД.

Результати дослідження. Завдяки раціональній державній політиці сфера науки та кожна науково-дослідна установа, які нині страждають через недостатнє фінансування, матимуть можливість модернізувати свою діяльність. Звісно ж, через пандемію, яка однозначно змінила життя кожного, і сучасні реалії – війну на території нашої держави, влада не може виділити достатньо коштів, які б сприяли розвиткові наукових досліджень. Оскільки УНДІАСД є «бюджетною установою», то варто віддати належне тим вченим та працівникам галузі, які, незалежно від зовнішніх чинників, продовжують свою діяльність на користь власне української інформаційної сфери [2, 3].

Незважаючи на те, що на початках діяльності УНДІАСД, чимало нормативно-правових актів в галузі діловодства вже були затверджені, установа поступово стала провідною для розвитку вітчизняного інформаційного законодавства. Як підкреслює В. Бездрабко, «перші серйозні науково-методичні й нормативно-правові розробки УНДІАСД датуються 1997 р. і присвячені унормуванню праці архівних установ і методичній основі раціонального ведення діловодства, визначення єдиних термінів зберігання однотипних справ на рівні установи» [1]. Справді, чимало нормативних актів, що сьогодні застосовуються в діяльності інформаційних установ, впроваджені завдяки науковцям інституту.

В УНДІАСД працюють науковці, що прагнуть розвивати і примножувати своїми науковими здобутками документно-інформаційну сферу. За роки існування інституту його штат і керівництво неодноразово змінювалися. Так, сьогодні директором установи є кандидат історичних наук Олександр Гаранін. У різні роки цю посаду обіймали вчені, імена яких відомі не тільки в Україні, а й далеко за її межами – Володимир Ляхоцький, Ірина Матяш та Ірина Мага. Що ж до працівників відділів, то станом на 2022 р. більшість посад завідувачів є вакантною. Однак це не заважає проводити роботу іншим спеціалістам, серед яких і вже згадана В. В. Бездрабко.

Одними з найкращих видань з питань вітчизняного діловодства та документознавства є «Студії з архівної справи та документознавства» та «Бюлетень Галузевої служби науково-технічної інформації з архівної справи та діловодства», що є друкованими органами УНДІАСД. Вони мають чимало відзнак, адже відображають реальний стан вітчизняної інформаційної сфери, напрями наукових пошуків українських дослідників, актуальну тематику. Окрім цього зазначені продовжувані видання відіграли значну роль в діяльності закладу та його світовому визнанню [3].

Спільно з Державною архівною службою України, архівними установами, академічними інститутами та іншими організаціями установою проведено понад 50 наукових конференцій, читань, семінарів, круглих столів, серед них і міжнародні наукові конференції. Саме участь й організація таких заходів гарантують успіх у справах, адже дозволяє представити свої наукові здобутки на міжнародному рівні [3].

Висновки. Станом на 2022 р. працівниками УНДІАСД проведено значну роботу із науково-методичного забезпечення представленої галузі. Й нині за підтримки установи відбувається чимало подій, які спонукають розвитку архівної справи та документознавства в Україні, виведення їх на світову арену та досягнення світового рівня: здійснення теоретичних та прикладних наукових досліджень з проблем архівознавства, документознавства, підготовка наукових кадрів для архівної галузі та діловодства в аспірантурі, організація дискусій, круглих столів, науково-практичних конференцій, випуск каталогів архівних документів, а також збірників творів та монографій відомих постатей держави.

Джерела та література

1. Бездрабко В. В. Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства – провідна наукова установа документознавчої галузі. *Архіви України*. 2009. № 3–4 (264). С. 66–95.
2. Статут Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства: редакція від 24.09.2021/Державна архівна служба України. Київ, 2021. URL: <https://undiasd.archives.gov.ua/doc/statut.pdf> (дата звернення: 18.04.2022 р.).
3. Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства (УНДІАСД): матеріали з веб-порталу УНДІАСД. *Державна архівна служба України*. URL: <https://undiasd.archives.gov.ua/index.php?m=15> (дата звернення: 18.04.2022 р.).

Dvornikova P. – I year student of the International Law Faculty of Yaroslav Mudryi National Law University;

Khaustova M. – Ph. D. in Jurisprudence, Associate Professor of the Department of the Legal Theory of Yaroslav Mudryi National Law University

War and Armed Conflict – Boundaries of Concepts Definition

Formulation of the problem. At the moment, world practice shows that the war has gone far beyond the struggle between two states. With the development of the world and technology, the tactics and forms of war are rapidly advancing, changing the original interpretation

The aim of study. At present, the war is acquiring more and more hybrid forms, as a result of which there is a need for their correct interpretation for the further possibility or impossibility of taking certain steps.

The main research material. Initially, ideas about the system of international relations arose from the concepts of war and peace between individual states. Until the end of the First World War, international law determined the procedure for waging war, regulated the forms for declaring war and the rules for the conduct of combatants, the procedure for making peace, etc. During the specified period of time, the war was mainly considered as a conflict between states, even more so, this term covered all forms and types of manifestations of armed clashes. The term "war" was enshrined in all international acts and agreements, since the 3rd Hague Convention, the Official Declaration on War, the Treaty on the Renunciation of War as an Instrument of National Policy, even the Preamble of the League of Nations stated that states should not resort to war. At the same time, a big drawback of the existence of such an international legal system was the ignoring of conflicts that were not officially declared wars. The main institution regulating the beginning of interstate conflicts was the institution of declaring war, which represented war more as a formality than a factuality [2, 32].

After the Second World War, the international system began to take on other forms, and the Cold War gave another impetus to the revision of definitions in the understanding of war. In confirmation, the UN Charter established a new terminology describing armed conflicts: "aggression",

“armed conflict”, “use of force” – this made it possible to more clearly differentiate events taking place in international affairs. As a result of the search for suitable definitions, it was decided to change the concept of “war” to “armed conflict”, which covered a wider scope of the use of force and manifestations of aggression.

The problem was that without a declaration of war, such situations as attacks by criminal armed gangs and intrastate conflicts remained behind the scenes. Civil protests with the use of force, etc. As a result of such changes in the twentieth century, there was a transition from a formal approach to the definition of the concept of war, where the state played the leading role, to an actual one, where more attention was paid to an objective analysis of various conflicts. Thus, many more social phenomena related to conflicts, the use of force or aggression came into view, regardless of whether war was declared or not. The Geneva Convention of 1949 consolidated these provisions. Continuing to develop the above approach, in 1977 the first Protocol appeared in the Geneva Convention, which fixed the concept of “armed conflict of an international character” [3, 76]. This interpretation was formulated as a result of the struggle of some colonial countries for their independence.

As a result, the term “armed conflict” completely replaced the term “war”, moreover, it began to be used in all normative and law-making acts, including those of the UN General Assembly. The international character of an armed conflict must have a certain measure of objectivity. From the point of view of international law, parties that take part in an international armed conflict must have legal personality. At the same time, armed conflicts may not be international – this provision was enshrined in the International Court of Justice in the case of Nicaragua v. USA, where the UN is called upon to regulate, systematize and protect order and peace in international affairs. Along with this, the approaches that determine certain socio-political phenomena are still not completely perfect. We are talking about new forms of manifestation of conflicts: terrorism, the struggle for democracy, the struggle against occupation, ethnic conflicts, peace-keeping, counter-terrorist operations, etc.

The need for a precise distinction between the concepts of “war” and “armed conflict” also lies in the fact that in the event of a war, radically different measures and legal documents are applied than in an armed

conflict. During a war between states, all diplomatic, political and economic relations can be severed, but during an armed conflict they remain, which entails a large number of consequences, primarily related to Art. 15 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of November 4, 1950, which states: “In the event of war or other emergencies threatening the life of the nation, any state may take measures derogating from its obligations” [1, 143]. That is, it is understood that these consequences entail the abolition of certain obligations to protect human rights, including the right to life.

Conclusion. Summing up, we can say that the need to develop precise legal definitions for armed conflicts in the modern world is extremely important. The term war still has not lost its popularity in the modern world. Today we can say that it is customary to call war extreme forms of international armed conflict that occurs between states, begins and ends by concluding certain international legal acts and treaties.

Sources and literature

1. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. URL: <http://www.base.consultant.ru> (date of access: 04/18/2016).
2. Modin N. V. Humanitarian intervention in modern international relations. Sciences: 23.00.02. Moskau, 2010.
3. Walzer M. Regime change and just war/per. from English A. D. Kumankov. *Military legal journal*. 2013. No. 7. C. 26–32.

Андрійчук Т. І. – студентка II курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Надольська В. В. – к. іст. н., доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності ВНУ імені Лесі Українки

Вітчизняний досвід проведення акції «Ніч музею» в умовах пандемії Covid-19

Постановка проблеми. У світовому масштабі акція «Ніч музеїв» є досить молодого та налічує лише кілька десятиліть. Кожна з країн-учасниць використовує власні підходи до актуалізації музейної діяльності у цей день. В умовах світової пандемії деталі організації та проведення заходу зазнають певних змін. Накопичений у цій галузі досвід вимагає дослідження та аналізу. В умовах трансформації вітчизняної музейної справи таке дослідження дозволить визначити найбільш ефективні практики музейної діяльності та використати їх для розширення кола відвідувачів, запровадження новітніх технологій співпраці з музейною аудиторією.

Мета дослідження – проаналізувати змістове наповнення Міжнародної акції «Ніч музею» у роки пандемії Covid-19, з'ясувати особливості її проведення українськими музеями.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку з глобальними потрясіннями 2020 р. ICOM закликав відмовитися від традиційної моделі проведення «Ночі музеїв», адже нестабільна епідеміологічна ситуація у світі внесла певні корективи не лише в повсякденне життя людства, а й у його культурний простір. Обставини, які змусили мінімізувати живе повсякденне спілкування та зменшити кількість безпосередніх контактів між людьми, відкрили нові горизонти музейної діяльності. Звісно, пандемія негативно вплинула на традиційне функціонування музеїв. Разом з тим, нові технології, освоєні саме в цей період, вже

активно почали застосовуватися у музеях, які відновили свою діяльність в офлайн режимі.

2020 р. став платформою для впровадження у вітчизняне музейництво новітніх технологій, які до цього гальмувалися певною консервативністю галузі. Для прикладу, у 2020 р. міжнародна акція проходила за темою: «Музеї заради рівності: різноманітність та інклюзія». Проведення заходів в умовах пандемії дало можливість змінити формат музейної діяльності. Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків організував онлайн святкування, яке тривало три дні – 16–18 травня. Музей розробив програму з урахуванням інклюзії як важливого напрямку музейної роботи. Було заплановано низку ефірів, присвячених дітям, людям з інвалідністю та на підтримку Міжнародного дня боротьби з гомофобією, трансфобією і біфобією.

Музей книги і друкарства України запропонував відвідувачам віртуальну екскурсію у форматі музейної вистави. Також було організовано флешмоб на сторінці музею у Facebook під назвою «Моя, твоя – наша Ліна Костенко».

Для поціновувачів мистецтва Національний художній музей України організував Museum Week, який тривав увесь попередній до свята тиждень. Відвідувачі мали змогу послухати розповіді команди музею, яка охоче ділилася своїми спогадами, пов'язаними з історією українського мистецтва, а також було представлено перший музейний подкаст – розповідь про відому в усьому світі авангардистку Олександрі Екстер.

Знаковою можна назвати програму Музею Голодомору. У межах акції працівниками установи було підготовано міжнародний онлайн-проект «Рівніші за інших: про злочини та привілеї СРСР». Його складовими стали видання серії публікацій про нерівність та злочини тоталітарного режиму в СРСР, тематичні стікери для месенджеру Telegram з персонажами «Колгоспу тварин» Джорджа Орвелла. Для публікації дописів з історичними документами та фактами було впроваджено хештег #рівнішізаінших, який є актуальним досі у таких соціальних мережах, як Facebook, Instagram та Telegram.

У 2021 р. карантинні обмеження були дещо м'якшими, тому окремі заходи у вітчизняних музеях проводилися і в офлайн режимі. Так у Муніципальній галереї міста Харків урочистості тривали з 13:00 до 22:00. В основній залі містяни мали змогу оглянути експозицію проекту «Кураж/Монтаж» артдизайнерки Інни Педан. Згодом авторка сама провела екскурсію залами, а о 19:00 на творчій зустрічі

прочитала лекцію «Зміст. Форма. Значення». Про це заклад повідомив своїх відвідувачів у соціальній мережі Instagram. Абсолютно весь простір Муніципальної галереї був задіяний, адже в артпідвалі було організовано кураторський проєкт Єви Фомітських під назвою «Горище». Також сама авторка провела екскурсію простором о 19:00.

Цікавою для відвідувачів стала виставка одного експонату під назвою «Як нас сюди занесли», яку підготував до міжнародної акції Харківський літературний музей. Заплановані екскурсії саме цією виставкою проходили о 18:00, 19:00 та 20:00. Через карантинні обмеження формувалися групи максимум з 10 осіб, з обов'язковим дотриманням усіх обмежень.

Висновки. Таким чином, проведення заходів у межах Міжнародної акції «Ніч музею» в 2020–2021 рр. характеризувалося певними особливостями, викликаними пандемією. Вітчизняні музеї запропонували відвідувачам цікаві та змістовні заходи, покликані не лише зберегти уже сформовану музейну аудиторію, але й збільшити її. Апробовані у досліджуванні роки практики музейної діяльності сприяли подальшій трансформації вітчизняної музейної галузі.

Джерела та література

1. Ніч музеїв-2021: що підготували для харків'ян. URL: <https://suspilne.media/132486-nic-muzeiv-2021-u-harkovi-programa-zahodiv/> (дата звернення: 12.04.2022 р.).
2. Різноманіття та інклюзія. Як українські музеї в умовах карантину відзначають Міжнародний день музеїв. URL: <https://nv.ua/ukr/art/den-muzejiv-2020-v-ukrajini-yaki-muzeji-mozhna-vidvidati-onlayn-vden-i-vnochi-novini-ukrajini-50088769.html> (дата звернення: 12.04.2022 р.).

Баран К. М. – студентка V курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Герасимчук О. Б. – к. е. н., доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності ВНУ імені Лесі Українки

Електронна комерція в соціальних мережах

Постановка проблеми. Соціальні мережі – одна з важливих складових сучасного Інтернет-простору і комунікаційних технологій.

У зв'язку з нинішньою ситуацією в світі, а саме, карантинними обмеженнями, популярність соціальних мереж стрімко зростає. Кількість українських користувачів соціальних мереж станом на січень 2022 р. – 28 мільйонів, тобто – 64,6 % від усього населення України [4]. У зв'язку з цим соціальні мережі стали не просто місцем для спілкування, а й онлайн-платформою для електронної комерції.

Метою дослідження є визначення причин здійснення електронної комерції через соціальні мережі та аналіз найбільш популярних соціальних мереж для цієї діяльності.

Результати дослідження. Спеціалісти-практики для визначення електронної комерції в соціальних мережах використовують окремий термін – «соціальна комерція».

Соціальна комерція – це сегмент електронної комерції, в якому продавці продають товари безпосередньо через платформи соціальних мереж, що дозволяє потенційним клієнтам взаємодіяти з брендами, переглядати товари та здійснювати покупки [5].

Електронна комерція в соціальних мережах дає клієнтам можливість оплачувати покупки безпосередньо з соціальних платформ або в деяких випадках соціальна платформа може містити посилання, які ведуть безпосередньо на сторінку товару продавця, де клієнт може завершити покупку. Таким чином, соціальна комерція усуває зайві кроки та спрощує процес покупки. Це створює більш легкий шлях для клієнта і забезпечує зростання обсягу продажів для роздрібного продавця.

Серед основних причин здійснення електронної комерції в соціальних мережах виокремимо наступні:

- величезна кількість потенційних клієнтів;
- присутність у соціальних мережах впливає на впізнаваність бренду;
- можливість створити соціальний доказ якості товару та послуг через доступ покупця до відгуків клієнтів [3, 63].

Якщо говорити про соціальну мережу, яка найбільше підходить для вирішення серйозних бізнес-завдань, то це безперечно Facebook. Саме тут є досить широкий функціонал, який бізнесмен може використовувати для своїх цілей [2].

У Facebook можна створити Facebook Shops, які допомагають малому та середньому бізнесу створити онлайн вітрини магазинів. Клієнт може завершити покупку або на платформі Facebook або

перейти на сайт продавця і здійснити оплату доступними засобами. Також є можливість зв'язатися з клієнтом через Facebook Messenger, щоб відповісти на будь-які запитання. Крім того, можна використовувати сторінку у Facebook, щоб ділитися новинами компанії, спілкуватися з наявними та потенційними клієнтами та представляти нові продукти.

Для того, щоб розпочати електронну комерцію в Instagram потрібно налаштувати Instagram Shopping. Це бізнес-профіль Facebook, який пов'язує магазин Facebook із Instagram. Потім завантажити каталог товарів безпосередньо на сторінку бренду в Instagram.

Новою платформою електронної комерції став TikTok, соціальна мережа для створення та поширення відеофайлів та онлайн-трансляцій. Завдяки унікальній здатності робити контент менш відомих користувачів, в тому числі і брендів, вірусним за короткий термін часу, TikTok має можливість представити ваш бізнес мільйонам нових потенційних клієнтів. Під кожним відео-оголошенням користувачі можуть натиснути кнопку «Купити зараз», яка зв'язує їх безпосередньо із сайтом електронної комерції продавця, щоб завершити покупку [5].

Висновки. Отже, соціальні мережі є зручною платформою для розвитку і функціонування електронної комерції. Цьому сприяє їх широкий функціонал, який постійно удосконалюється, унікальні алгоритми кожної соціальної мережі та велика аудиторія користувачів, яка постійно збільшується. Найбільш популярними соціальними мережами для здійснення електронної комерції є – Facebook, Instagram, TikTok.

Джерела та література

1. Андрушкевич З. М. Інтернет-маркетинг у соціальних мережах. *Вісн. Хмельниць. нац. ун-ту*. Серія: Економічні науки. 2014. № 2. Т. 1. С. 163–166.
2. Соціальні мережі для бізнесу – використовуємо правильно! URL: <https://webprofit.com.ua/sotsialni-merezhi-dlya-biznesu/> (дата звернення: 15.04.2022 р.).
3. Ярмолюк О. Я., Фісун Ю. В., Шаповалова А. А. Соціальні мережі як сучасний інструмент просування. *Підприємництво та інновації*. 2020. Вип. 11 (2). С. 62–65.
4. Digital 2022: local country headlines report. <https://datareportal.com/reports/digital-2022-local-country-headlines> (дата звернення: 31.03.2022 р.).
5. Social Commerce 101: How to Boost Ecommerce Sales Using Social Media Platforms <https://www.bigcommerce.com/articles/omnichannel-retail/social-commerce/> (дата звернення: 15.04.2022 р.).

Грицина К. В. – студентка II курсу
факультету культури та мистецтв
ВНУ імені Лесі Українки;

Москвич О. Д. – к. філос. н., ст. викл. кафедри
культурології ВНУ імені Лесі Українки

Театральний авангард: новаторство театру «Березіль» в українській культурі

Постановка проблеми. ХХ ст. було часом буремних історичних подій, які не могли не накласти відбиток на культуру та її подальший розвиток. На початку минулого століття мистецтво вже відчувало майбутній біль та поріг катастрофи. Це передчуття трагізму відобразилося в модерному малярстві, музиці, театрі. Новоспечений авангард та, зокрема, експресіонізм, що був найгнучкішим до творення нетрадиційних виявів і форм мистецтва, спонукав митців шукати і позиціонувати нові цінності [2]. В той же час вибух інтелектуальної енергії спричинив велике піднесення в українській культурі [1]. Саме в такому таймлайні розпочав свій творчий шлях легендарний український театр Леся Курбаса «Березіль».

Мета дослідження – висвітлити основні риси новаторства театру «Березіль» та визначити його значення для подальшого розвитку української театральної культури.

Результати дослідження. Нещодавно Україна відзначала 100-ту річницю від заснування «Березолю», адже театр народився 31 березня 1922 р. Його новаторство простежується уже з перших вистав. Адже головними складовими Лесь Курбас зробив слово і «перетворений» жест: у них корифей театрального авангарду вкладав зміст, таким чином зрівнявши жестикуляцію і текст у своїй важливості [1]. Під час навчання у Відні Курбас увібрав у себе експресіоністичні основи бачення мистецтва, а також ознайомився із творчістю Рудольфа Штайнера, який був представником антропософії. Під цим впливом у виставах театру «Березіль» з'являються такі особливості як «переклад» мистецтва мовою чуттєвого та надчуттєвого. В цьому простежується яскравий відгук нової німецької драми. Особливістю театральної творчості того часу була також втрата персонажами індивідуальності, виникає все більше безіменних позначень на кшталт «Батько», «Сестра», «Поет» тощо. Сюжет стає непослідовним, виклад

головної лінії переломлюється і перекручується, так само як і світогляд глядача, що реагує на події того часу [2].

Проте, як би це не було співзвучно з моральним станом людини ХХ ст., суспільство не відразу сприйняло такі модерні прийоми. Адже авангард у творчості «Березолю» здійснив сміливий відрив від класичних традицій театру, до якого соціум уже прикипів душею. Цей розрив відчувався навіть у діалогах персонажів. Розмови стали гарячковими, поетичними, різкочуттєвими, хтось міг би навіть сказати про надмірну награність, але не варто погоджуватися з таким трактуванням. Ця гаряча чуттєвість справляла враження, спонукала до вияву емоцій, які могли ховатися у глибоких закутках глядацьких душ. Завдяки якісному обміну враженнями між акторами на сцені та глядачами у залі відбувається їхнє тотальне зближення, навіть злиття [2]. Здавалось би прості речі, але митець їх переосмислив у відповідності до свого часу, що дало можливість розпочати революцію в театральній справі.

Вважалося, що авангардистська сценографія допомагала театру остаточно відійти від літератури, проте в контексті розмови про театр «Березіль» такі висновки робити було ще рано. У 1927 р. Лесь Курбас знайомиться з Миколою Кулішем і ця зустріч кладе початок новому шляху розвитку творчості театрала-авангардиста. Зробивши шалений поворот, режисер починає ставити роботи на п'єси Куліша, таким чином змінюючи наголос із жесту на слово. У виставах «Маклена Граса», «Народний Малахій», «Мина Мазайло» грали найкращі актори театру «Березіль»: Мар'ян Крушельницький, Валентина Чистякова, Наталія Ужвій, Йосип Гірняк [1]. Курбас найбільше за все у своїй творчості прагнув досягнути революції в естетиці та розпочати нову епоху в театральному мистецтві, що йому вдалося. Але довести свою справу до кінця він так і не зміг: 1933 р. його було заарештовано та ув'язнено за звинувачення в участі у контрреволюційно-терористичній Українській військовій організації. 3 листопада 1937 р. Курбаса розстріляли в урочищі Сандармох [3].

Висновки. Екзистенція життя напередодні Другої світової війни дала поштовх багатьом митцям по-новому відчувати форми мистецтва. Лесь Курбас зі своєю трупкою зробили прорив у театральній справі та подальшому її розвитку. «Березіль» започаткував якісно нову епоху українського театру, яка більше не повторилася. Це була нова сценічна мова, нове передавання відчуттів і переживань. Це нова семіотика, абсолютна неповторна в українському контексті. Режисер прагнув

наблизити театр до європейського новітнього світобачення, проте більшовицька куля не лише назавжди забрала життя великого митця, а й можливість передачі нового революційного культурного коду через сценічне бачення.

Джерела та література

1. Бойчук Б. Сценографія авангардистів і «Березіль». *Журнал «Кіно-Театр»*. 2016. URL: http://archive-ktm.ukma.edu.ua/show_content.php?id=1841 (дата звернення: 18.04.2022 р.).
2. Велимчаниця О. Лесь Курбас та експресіонізм. *Журн. «Кіно-Театр»*. 2016. URL: http://archive-ktm.ukma.edu.ua/show_content.php?id=693 (дата звернення: 18.04.2022 р.).
3. Революціонер театру: новаторство Леся Курбаса суперечило канонів соц-реалізму. URL: <https://tyzhden.ua/History/43804> (дата звернення: 18.04.2022 р.).

Гуменюк Ю. В. – студентка IV курсу
факультету культури і мистецтв
ВНУ імені Лесі Українки;
Москвич О. Д. – к. філос. н., ст. викл.
кафедри культурології
ВНУ імені Лесі Українки

Особливості розвитку і роль кінематографа в культурі

Постановка проблеми. Важливим етапом у становленні сучасної візуальної культури стала поява кінематографа. Цей винахід вразив людство своїми можливостями з перших кіносеансів і став невід'ємною частиною медіапростору і сучасного мистецтва.

Мета – висвітлити особливості розвитку кінематографа і визначити його роль в культурі.

Результати дослідження. Визнаними винахідниками кінематографа вважають французів Луї і Огюста Люм'єрів. Однак систему, яка стала основою для кінокамери, винайшов український механік Йосип Тимченко. Він, спільно з фізиком Миколою Любимовим і винахідником Михайлом Фрейденбергом, розробив скачковий механізм «равлик», який став основою для апарату під назвою кінетоскоп. Цей апарат використовував не кіноплівку, а дискову фотопластинку [4]. Винахід був революційним в історії культури, але його так і не запатентували.

«Кінематограф» або «сінематограф» братів Люм'єрів був дуже зручною апаратурою, з її допомогою можна було легко знімати і демонструвати фільми на великому екрані, що і зумовило успіх їхнього винаходу. Перша публічна демонстрація відбулася в Парижі у березні 1895 р., але днем народження кіно вважається 28 грудня 1895 р., коли відбувся перший комерційний показ фільму «Прибуття потягу на вокзал Ла-Сьйота». Це сталося у «Гранд Кафе» на бульварі Капуцинок у Парижі. Варто зазначити, що за рік до першої демонстрації кінофільмів Люм'єрами, Йосип Тимченко вже влаштовував подібні кіносеанси в Одесі. В листопаді 1893 р. в одеському готелі «Франція» на розі вулиці Дерибасівської та Колодязного провулку відбулася демонстрація двох кінофільмів, що були зняті пристроєм «кінескоп» на Одеському іподромі: «Вершник, який скаче» та «Метальник списа» [2].

Становленню кіномистецтва сприяла зацікавленість кінематографом директора одного з паризьких театрів Жоржа Мельєса. Він першим став знімати фільми за сценаріями, використовувати багато специфічних трюків та ефектів, тому вважається одним із основоположників кіно як самостійного виду мистецтва. Найвідомішим фільмом Ж. Мельєса є «Подорож на Місяць» (1902). Протягом першого десятиліття XX ст. тривалість і різноманітність сценаріїв кінофільмів поступово і неухильно збільшувалися. Ставлення суспільства до кіно змінювалося – від сприйняття його лише як розваги до осмислення його як нового виду мистецтва.

У 1920-х роках кінематограф утверджувався як вид мистецтва та індустрія. На початку 1920-х років з'явилася перша система, здатна записувати і відтворювати звукове кіно. А 1930-ті роки увійшли в історію кінематографа як початок епохи звукового кіно, що зробило його ще масовішим. Впровадження кольору відбувалося повільніше, ніж запровадження звуку. Технічні можливості, що дозволяли створити кольорове кіно, яке б задовольнило глядача, з'явилися ще в 30-ті роки, а в 1939 р. в США був знятий один з перших кольорових фільмів, який завоював величезну популярність – «Віднесені вітром» [3].

Кінокамера, завдяки документальній естетиці, могла закарбовувати реальність з небувалою вірогідністю і, на відміну від фотографії, – у русі. В кінозображенні динамічно з'єдналися простір і час – виникла нова художня мова. Про навколишній світ стало можливо говорити мовою динамічних зображень. Сприйняття світу людиною XX ст. ускладнилося, швидкість інформаційного потоку зростає, темпи життя

надзвичайно пришвидшилися. Час і простір трансформувалися в умовах медіареальності. Світ потребував цієї нової художньої мови і ця потреба змусила старі мистецтва шукати нові шляхи. Вона ж дала і могутній імпульс для інтенсивного розвитку нового мистецтва [3]. Кіномистецтво відрізняється своєю синтетичністю, поєднуючи естетичні властивості літератури, театру, образотворчого мистецтва, фотографії, музики, а також досягнення в оптиці, механіці, хімії, фізіології [1].

Висновки. Сьогодні кіно стало невід'ємною частиною мистецтва і життєвого простору людини, воно здатне спонукати її до роздумів, в деякій мірі змінювати свідомість, мотивувати до певних дій. Кіно ніколи не залишає глядача байдужим, незважаючи на те, який спектр емоцій переглянута стрічка викликає. Головне – вона провокує реакцію. Ці якості кінематографа активно використовують в сучасному медійному просторі, привертаючи увагу аудиторії і формуючи сучасний простір медіакультури.

Джерела та література

1. Берд М. 100 ідей, що змінили мистецтво. 2019. 216 с.
2. Все про кіно. URL: <https://sites.google.com/site/kinovsepro/istoria-kino>
3. Садуль Ж. Всеобщая история кино. URL: https://royallib.com/read/sadul_gorg/vseobshchaya_istoriya_kino_tom_1_izobretenie_kino_18321897_pioneri_kino_18971909.html#0
4. Як українець Тимченко випередив братів Люм'єр у винайденні кіно. URL: <https://bykvu.com/ua/bukvy/jak-ukrainec-timchenko-viperediv-brativ-ljum-ier-uvinajdenni-kino/>

Дейнека І. В. – студент II курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Дмитренко А. А. – к. іст. н., доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності ВНУ імені Лесі Українки

Новітні технології в експозиціях інтерактивних музеїв науки і техніки

Постановка проблеми. Інтерактивні музеї науки і техніки в Україні стрімко розвиваються. Сьогодні це дуже затребувані музеї.

Проте час не стоїть на місці і рано чи пізно відвідувачі втратять інтерес до стаціонарної експозиції. Тому потрібно активно впроваджувати новітні технології.

Мета дослідження: з'ясувати основні використання музеями світу сучасних технологій та розглянути сучасні комп'ютерні програми як перспективний елемент експозиції.

Результати дослідження. Значний досвід по впровадженню новітніх технологій мають багато музеїв світу. До прикладу, у Єврейському музеї та центрі толерантності активно застосовуються 5D-технології. Відвідувачам не потрібні спеціальні окуляри, можна просто сісти за стіл, а з іншої його сторони буде сидіти і їсти єврейська родина XX ст. У таких 5D-зонах можна почути розмови цих сімей, оригінальні записи голосу, слова відомих єврейських діячів, для чого використовуються спеціальні навушники. У цьому музеї за допомогою інтерактивного екрану можна полистати Тору. У шведському музеї Середземномор'я в Стокгольмі такі ж екрани використовуються, щоб поближче познайомитись зі складовими саркофагів, переглянути збереженість скелетів фараонів та інших предметів експозиції [1; 4]. Такий екран є і в Україні – у Музеї науки МАН. Їх впровадження доцільне і в інших музеях. На таких екранах або комп'ютерах можна використовувати сучасні симулятори, ігрові або навчальні.

Наприклад, у музеях присвячених космосу, відвідувачі могли б розглядати складові ракети, її ступені, модулі, те ж саме з МКС або зоряним небом. Інтерактивна модель сонячної системи дозволить побачити справжні її масштаби, а не картинку з підручника. Для інтерактивної взаємодії з космосом можна використати комп'ютерну програму Universe Sandbox 2, яка дозволяє взаємодіяти з представленими у ній об'єктами. До прикладу, обравши Сонячну систему в будь-який момент можна замінити Сонце на чорну діру, або збільшити Землю у 1000 разів; можна створити сотню астероїдів або планет, додавати будь-які космічні об'єкти і дивитись що буде. Завдяки дуже точним налаштуванням якими можна змінювати параметри космічного тіла і реалістичній гравітації, програма має невичерпний потенціал. Споглядати за тим, як Місяць падає на Землю, бачити уламки, кратери, поступове зникнення води і атмосфери буде цікаво і малим і дорослим. Навіть не маючи такого екрану видовищні космічні експерименти можна транслювати в планетарії, на екран мультимедійної дошки, телевізор і т. д. [1; 3].

Для медичних музеїв можна використовувати сучасні 3D-атласи людського тіла. Ці атласи представляють собою повністю інтерактивні моделі тіла, де можна розглянути будь який орган, м'яз, кістку. Можна щось одне забрати, а щось лишити, наприклад, лише травну систему, або руку. Таке видовище може дещо шокувати найменших дітей, проте буде дуже цікавим для більш дорослої аудиторії [5].

У воєнному музеї, присвяченому зброї, можна було б показати з чого вона складається. Наприклад, безкоштовно поширюється така програма як World of Guns, яка представляє собою віртуальну галерею і вміщає в собі сотні і тисячі моделей вогнепальної зброї. Тут є усе – найпростіші кремнієві пістолі та аркебузи, зброя Першої та Другої світових воєн, надсучасні бойові гвинтівки та кулемети. Для найдосвідченіших користувачів пропонується розібрати моделі бойової техніки. Особливість програми в тому, що ці моделі не статичні – їх можна повністю розібрати до найменшого гвинтика, переглянути інформацію про кожну деталь та дізнатись яка її роль в загальному механізмі. У кожній моделі різна кількість деталей. Наприклад, пістолет Лібератор розбирається на 19 деталей, а кулемет Браунінга М2 налічує усі 350 [2].

Подібні симулятори і програми можна знайти і для інших тематичних музеїв і якщо вміло ними користуватись, то вони чудово доповнять експозицію, або стануть у пригоді при проведенні лекцій.

Можна піти іншим шляхом. Завдяки 3D-принтерам надрукувати щось будь якої форми і величини – головне, щоб вистачило матеріалу. Так вчинила Національна портретна галерея Вашингтону – вона замінила найцінніші і найпопулярніші експонати 3D-репліками. Це зроблено для того, щоб кожен міг без страху торкнутись і покрутити в руках відомі предмети. До прикладу, в музеї відтворені такі експонати: скелет мамонта, посмертна маска Авраама Лінкольна, літак братів Райт. Будь-який музей може виготовити будь яку модель – фігурки тварин, людей, зброї, кісток, іграшки, моделі техніки, авіації, судноплавства, бюсти, будівлі та ін. Але така модель зазвичай сірого кольору, тому її потрібно розмалювати [1; 6].

Висновки. Таким чином, бачимо, що багато музеїв вже нагромадили досвід використання сучасних технологій, який можна використати і в інтерактивних музеях України. Подібні елементи будуть приваблювати навіть тих, хто до цього не розглядав музей, як місце проведення вільного часу.

Джерела та література

1. 10 музеїв, в яких активно використовують сучасні технології. URL: <https://kulturologia.ru/blogs/220219/42305/> (дата звернення: 09.04.2022 р.).
2. World of Guns: Gun Disassembly: інтерактивна зброяна енциклопедія. URL: <https://www.ixbt.com/live/santry/world-of-guns-gun-disassembly-interaktivnaya-oruzheynaya-enciklopediya.html> (дата звернення: 12.04.2022 р.).
3. Universe Sandbox. URL: <https://universesandbox.com> (дата звернення: 11.04.2022 р.).
4. Еврейський музей і Центр толерантності. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=BQea5Tqg-ow> (дата звернення: 09.04.2022 р.).
5. Збірник 3D-атласів тіла людини. URL: <https://medical-club.net/uk/sbornik-3d-atlasov-po-anatomii-cheloveka/> (дата звернення: 11.04.2022 р.).
6. Музеї і машини: Як демократизувати штучний інтелект. URL: <https://strelkamag.com/ru/article/machines-and-museums> (дата звернення: 09.04.2022 р.).

Завадська А. С. – магістрантка I курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Чибирак С. В. – к. іст. н., доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності ВНУ імені Лесі Українки

Управління проєктами: етапи, методи, завдання

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку суспільства вимагають від професіоналів швидкого реагування на зміни, що відбуваються у процесі виконання цілей, які обмежені часом, фінансами та ресурсами. Все частіше перед керівниками постає завдання розробки проєктів, завдяки яким вирішуються завдання різних напрямів та рівнів складності.

В Україні дедалі більше органів державного управління та місцевого самоврядування впроваджують проєктний підхід у свою діяльність, але не завжди вдало через недосконалість публічного адміністрування, відсутність розуміння проєктної діяльності чи навиків управління проєктами.

Мета дослідження: визначити сутність понять «проєкт» та «управління проєктами», сформулювати етапи та завдання проєктів;

встановити, якими методами користуються керівники в процесі управління проєктами.

Результати дослідження. На сьогоднішній день поняття «проєкт» є мультискладним і тому існує багато визначень цього терміну. На наш погляд, найбільш точним є трактування дефініції «проєкт» як конкретної події або процесу з чітко визначеними термінами, що спрямовані на створення унікального продукту чи досягнення інноваційних результатів [1, 8].

Управління проєктами – це діяльність у межах програмно-цільового підходу, у ході якої визначаються і досягаються чіткі цілі через балансування між складом та обсягами робіт, ресурсами (інтелект, праця, час, фінанси, матеріали, енергія, простір тощо), якістю і ризиками, а ключовими факторами успіху (на відміну від процесного і функціонального підходів) є завчасне програмування комплексу дій за прийнятною технологією, мінімізація ризиків і ефективне управління змінами [3, 6].

Механізм управління проєкту має свою структуру, секції, кожна з яких відповідає окремому процесу: облік, організація та координація, а також сюди потрібно віднести засоби для планування.

Головними завданнями, які спрямовані на управління цілями є: управління обсягом робіт, управління якістю, управління витратами, управління часом.

Є чотири етапи, що охоплюють процес управління проєктами: 1) початок та побудова проєкту (визначення мети та ризиків проєкту, аналіз зовнішнього оточення проєкту); 2) поточне управління та узгодження (управління ресурсами та ризиком, контроль виконання робіт, витрат та якості); 3) криза проєкту (зміна цілей, вимог до проєкту та їх аналіз); 4) завершення проєкту (оцінка стану проєкту та розробка звітної документації).

Для реалізації процесу управління проєктами розроблено багато методів, кожен з яких має свою специфіку, але всі вони об'єднані однією метою – швидке та ефективне виконання проєкту. Найвідомішими з методів є Waterfall, Agile, Scrum, Kanban, Lean, PRISM.

Метод Waterfall передбачає перехід до наступної фази роботи тільки в тому випадку, коли завершена попередня. Цей метод сконцентрований на вимогах, тому треба мати чітке уявлення кінцевої мети проєкту.

Метод Agile відбувається за таким принципом: один великий проєкт ділиться на дрібні проєкти, які поетапно виконуються. Ключову роль при цьому відіграє постійна взаємодія виконавців з клієнтами.

Відповідно до методу Scrum робочий процес ділиться на рівні проміжки часу – спринти – як правило від тижня до місяця. Перед кожним таким спринтом формуються цілі та задачі, а в кінці аналізуються результати та відбувається перехід до іншого спринту.

Коли застосовують метод Kanban, то процес роботи поділяють не на універсальні спринти, а на стадії виконання конкретних завдань: «Планується», «Розробляється», «Тестується», «Завершено». Головний показник ефективності в Kanban – це середній час проходження завдання. Завдання виконали швидко – команда працює ефективно, з затримкою – потрібно шукати недоліки в роботі та шляхи оптимізації.

Метод Lean передбачає ділення проєкту на дрібні пакети робіт, постійне прагнення усунення всіх видів втрат та залучення до процесу оптимізації бізнесу кожного співробітника та максимальну орієнтацію на споживача.

Метод PRISM (Projects Integration Sustainable Methods) зосереджений на мінімізації негативних наслідків проєкту для навколишнього середовища. Він використовується для знаходження балансу між обмеженими ресурсами, соціальною відповідальністю та досягненням кінцевих результатів.

Вибір правильних методів для управління проєктами важливий, оскільки він визначає, як буде працювати команда, досягне проєкт успіху або зазнає невдачі, крім того необхідно враховувати складність проєкту, побажання клієнта, наявні ресурси та обмеження проєкту (в т. ч., зміни та ризик), часові межі, інструменти та персонал [2, 128].

Висновки. Управління проєктами в сучасному світі є важливим інструментом для досягнення поставлених цілей, адже допомагає адаптуватися під ринок, який постійно змінюється; зберегти свою конкурентоспроможність і підвищити якість продукції. Для ефективного управління необхідно вибрати оптимальний метод, який допоможе швидко і успішно виконати проєкт.

Джерела та література

1. Блага Н. В. Управління проєктами: навч. посіб. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 152 с.
2. Жигалкевич Ж. М., Чухліб В. Є. Управління проєктами та їх ризиками: підходи та методи. *Приазов. екон. вісн.* 2019. № 6 (17). С. 126–130.
3. Управління проєктами: навч. посіб./Т. В. Маматова, В. М. Молоканова, І. А. Чикаренко, О. О. Чикаренко. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2018. 128 с.

Карпук С. С. – студентка II курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Дмитренко А. А. – к. іст. н., доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності ВНУ імені Лесі Українки

Туризм «смерті» як форма культурного туризму

Постановка проблеми. В останні десятиліття культурний туризм стрімко розвивається і став невід'ємною частиною сучасного суспільства. Сьогодні туристи випробували більшу частину запропонованого туристичного продукту, тому зростають потреби аудиторії в пошуку новинок, гострих емоцій, експресій, вражень і це пояснює виникнення нових видів туризму, одним із яких є туризм «смерті».

Мета дослідження – проаналізувати поняття, особливості та основні об'єкти туризму «смерті» в Україні.

Результати дослідження. Із стрімким розвитком технологій трансформується і спільнота людей, що зумовлює виникнення нових вимог та підходів до реалізації туристичної діяльності. Зважаючи на вподобання аудиторії, у туризмі виокремлюють певні види, орієнтовані на потреби тієї чи іншої категорії туристів.

Туризм «смерті» є одним з підвидів темного туризму, який дослідники визначають як специфічний вид туризму, що концентрується здебільшого на бажанні туристів оглянути місця смертей. Сьогодні він темний туризм, як і його підвид, туризм «смерті», є малодослідженим і потребує додаткового вивчення. Деякі аспекти темного туризму розглядали: З. Шильнікова, І. Дульцева, М. Матушкіна [5], Т. Мітура [2], Н. Паньків [4] та ін. У темному туризмі виокремлюють наступні підвиди: туризм катастроф (поділяється на катастрофи космічних тіл, катастрофи біосферних тіл, техногенні катастрофи і т. д.; містичний туризм (відвідування місць, де зафіксовано паранормальні явища); туризм кладовищ (відвідування захоронень, некрополів); туризм смерті та ін.

Туризм «смерті» – відвідування нещасних місць, моторошних сторінок людства, які мають трагічну історію. Це місця етнічної чистки, аварій, страт, битв, серійних вбивств, місця Голодомору та Голо-

косту, місця концентраційних таборів. Попри те, що ці місця мають важкий вплив та сильну експресію, вони повинні популяризуватись та розголошуватись [6].

В Україні такими місцями є: Бабин Яр – місце масових розстрілів євреїв німцями в період 29–30 вересня 1941 р., а також вбивств у 1943 р. ромів, мирних українців, євреїв та радянських військовополонених [2]. До цієї групи туризму також відносять цвинтарі та кладовища, наприклад, Байкове кладовище – один із найстаріших збережених некрополів. Тут поховані відомі люди різних часів, серед яких: Леся Українка, В'ячеслав Чорновіл, Борис Патон та інші [6]; Личаківський цвинтар – державний історико-культурний музей-заповідник, де поховані такі відомі постаті як Іван Франко, Марія Конопницька, Стефан Банах, Володимир Івасюк.

Серед об'єктів туризму «смерті» в Україні особливе місце займає Чорнобиль – зона, що має підвищений рівень радіонуклідів після вибуху на АЕС [1]. Попри випадки смертей, що відбулися не лише в момент самої катастрофи, а й через роки, ця зона вабить туристів. Спочатку мандрівники відвідували місце нелегально, пізніше розроблені маршрути, екскурсії із забезпеченим рівнем захисту, що робить зону туристичним об'єктом.

Деякі події висвітлюють і українські музеї, серед яких: Національний музей Голодомору-геноциду – музей, що розташовується в Києві, зберігає пам'ять про жертв Голодомору та демонструє історію геноциду української нації у 1932–1933 рр. [5]; Національний музей-меморіал жертв окупаційних режимів «Тюрма на Лонцького» у Львові; Музей «Пам'ять єврейського народу та Голокост в Україні».

В Україні також встановлено пам'ятні знаки на місцях терору, зокрема, пам'ятник «менонітам, жертвам сталінського терору і релігійних переслідувань» на Верхній Хортиці.

Перелічені місця відображають криваві сторінки нашої історії. Україна століттями виборює право на існування, на мову та свою незалежність. Ці події відбуваються і зараз. Вважаємо, що місця вшанування жертв повинні бути і будуть також в Бучі, Ірпені, Гостомелі, Маріуполі та інших містах і селах України, жителі яких постраждали і були жорстоко вбиті росіянами. Ці жахливі події мають бути закріплені в історії, розповідати, як сучасним туристам, так і майбутнім поколінням, про смерті, катування і все те, що відбувалось з українцями у цій кривавій смертоносній війні.

Висновки. Отож, туризм «смерті» – це одна із форм показу трагічних сторінок в історії людства. Туризм «смерті» має значний експресивний вплив на відвідувачів, тому він підходить для шукачів незвичних емоцій, відчуттів. Разом із тим, туризм «смерті» – це нагода розповісти якомога більшій кількості людей про історію, про наші криваві сторінки в історії України і про ціну нашої волі.

Джерела та література

1. Комарова К. Чорнобильська зона: проблема туристичного відвідування та ознайомлення. *Історико-культурний туризм: український та світовий досвід: зб. матеріалів Міжнар. наук. конф.* Київ: Фоліант, 2019. С. 290–293.
2. Мітура Т. Танатотуризм як форма культурного туризму серед населення Жешува (Thanatourism as a form of Cultural Tourism According to Inhabitants of Rzeszow). *Географія та туризм*. 2015. Вип. 33. С. 54–61.
3. Національний музей Голодомору-геноциду. URL: <https://holodomormuseum.org.ua/> (дата звернення: 04.04.2022 р.).
4. Паньків Н. М. Темний туризм в Україні: факторний аналіз та перспективи розвитку. *Наук. зап. СумДПУ іме. А. С. Макаренка*. Серія: Географічні науки. 2021. Т. 2. Вип. 2. С. 149–160.
5. Шильнікова З. М., Дульцева І. І., Матушкіна М. В. Тенденції розвитку «темного» туризму та його мотиваційні аспекти. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 22. С. 586–591.
6. Що ви знаєте про «темний» туризм в Україні? URL: <https://ua-travels.in.ua/2017/09/20/temnij-turizm/> (дата звернення: 04.04.2022 р.).

Карпук С. С. – студентка II курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Надольська В. В. – к. іст. н., доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності ВНУ імені Лесі Українки

Квести Волинського краєзнавчого музею як форма залучення відвідувачів

Постановка проблеми. В останні десятиріччя новітні технології все більш активно впроваджуються у життя людей. Розвиток інформаційного суспільства висуває вимоги і до музейних установ, для

яких актуалізується проблема збільшення кількості постійних відвідувачів. Тому музеї звертаються у своїй діяльності до інтерактивних форм взаємодії із аудиторією, працюють над удосконаленням та оновленням традиційних форм і методів популяризації об'єктів культурної спадщини. Такий досвід накопичений і в головній музейній установі області – Волинському краєзнавчому музеї. Він потребує наукового аналізу для вибудовування подальшої траєкторії роботи із музейною аудиторією.

Мета дослідження – проаналізувати роль квестів у роботі з шкільною аудиторією у Волинському краєзнавчому музеї (далі – ВКМ), перспективи їх подальшого використання для розширення музейної аудиторії.

Результати дослідження. У своїй діяльності ВКМ активно використовує традиційні та інноваційні форми роботи із аудиторією, зокрема: екскурсії, лекції, музейні уроки, свята, майстер-класи і т. д. Особливе місце серед засобів популяризації музейних предметів займають квести. Квест – це вид інтелектуального змагання, ігрова форма групового виконання завдань, яка передбачає послідовне виконання заздалегідь підготовлених завдань, що можуть виконуватись окремими гравцями чи командами [1, 20]. Такий різновид активних інтелектуально-логічних ігор має багато можливих варіантів використання і чимало позитивних моментів.

За допомогою проведення квестів ВКМ прагне зацікавити історико-культурними надбаннями у першу чергу школярів, тому такий вид музейної діяльності орієнтований саме на цю вікову категорію відвідувачів. У музеї створено низку природничих квестів, орнітологічний квест, зоологічний квест «Слідами звірів» [2]. Працівники відділу природи ВКМ розробили такі інтерактиви орієнтуючись на дітей молодших та середніх класів. Квести допомагають урізноманітнити навчальні уроки, застосовувати музейні експонати як наочні матеріали, за допомогою взаємодії школярів з ними полегшити засвоєння нового матеріалу.

Для учнів 6–11 класів музей пропонує програму «Activity», покликану розширити знання про Волинський край, ознайомити із музейними збірками, розвивати творчі навички та дослідницьку роботу школярів. Музейний квест проводиться у формі гри із загадками, відповідями на які слугують предмети із експозиції. Одне з головних завдань квесту – розвинути комунікативні навички, адже учасники повинні в ігровій формі описати своїм партнерам картину, а

ті, в свою чергу, – відтворити її на папері. Інтерактивний онлайн-тест – кахут, допомагає відвідувачам у змагальній формі продемонструвати свої знання про окремі із музейних предметів [3]. Такий засіб музейної взаємодії допомагає активно поширювати інформацію про збірки серед школярів та долучати юних відвідувачів до музейних колекцій.

Ще однією новітньою розробкою наукових співробітників Волинського краєзнавчого музею є квест «3М», що проводиться за допомогою телеграм-бота. Скануючи QR-код учасник має доступ до завдань. Бот надає вказівки щодо переміщення в музейних залах, запитання про експонати, інструкції щодо виконання практичних завдань. Квест дозволяє відчувати себе етнографом, реставратором, відвідувачі вчаться швидко думати та діяти в команді. Таке поєднання експонатів, практичних завдань, руху в музейному просторі із інформаційними технологіями позитивно впливає на відвідувачів, викликає цікавість та бажання повернутись до музею із друзями.

Розробці квестових завдань передують науковий підбір фактів, створення концепції, розставлення відповідних інформативних акцентів, тестування квесту науковими працівниками ВКМ. Останні продовжують активно вдосконалювати таку форму роботи із відвідувачами, формують новітні програми для залучення відвідувачів.

Висновки. ВКМ у своїй діяльності активно використовує таку інтерактивну форму взаємодії із школярами як квест. Проаналізована практика допомагає розширити музейну аудиторію, переконує, що музеї – це цікаво, сучасно та інформативно. Через пряму взаємодію із експонатами та особисту залученість у музейне середовище відвідувачі по-новому сприймають музеї. Квести є ефективною формою роботи із відвідувачами, мають широкий спектр для подальшого розвитку та вдосконалення, дозволяють постійно оновлювати музейну комунікацію.

Джерела та література

1. Музейна педагогіка – проблеми, сьогодення, перспективи: матеріали Другої наук.-практ. конф. (24–25 верес. 2013 р.)/Нац. Києво-Печерський істор.-культ. заповідник. Київ, 2013. 268 с.
2. Ланшина Л. Тищенко Т. Квест як інтерактивна форма організації дозвілля школярів у відділі природи Волинського краєзнавчого музею. *Волин. музей: історія і сучасність: наук. зб.: матеріали VI Всеукр. наук. конф., присвяч. 90-річчю Волин. краєзнав. музею (м. Луцьк, 14 черв. 2019 р.)*/упоряд.: Є. Ковальчук, М. Мігас. Луцьк, 2019. Вип. 6. С. 30–35.
3. Програма «Activity». URL: <https://vkm.org.ua/programm-activity/> (дата звернення: 28.03.2022 р.).

Леміш О. Л. – студентка III курсу факультету культури і мистецтв ВНУ імені Лесі Українки;
Шурдак М. І. – к. мист., ст. викл. кафедри історії та теорії мистецтв ВНУ імені Лесі Українки

Використання методу ейдетики при вивченні музичних пісень з дітьми дошкільного віку

Постановка проблеми. Працюючи з дітьми дошкільного віку та користуючись стандартними методичними рекомендаціями було підмічено неефективність роботи над вивченням музичних пісень. Дошкільнята, закінчивши вивчення пісні через короткий проміжок часу стали забувати текст музичного твору, мелодичну лінію тощо. Тоді, на заняттях ми вирішили провести експеримент та додати до занять з вокалу методи ейдетики.

Мета дослідження: аналіз та визначення ефективності використання методів ейдетики на заняттях з вокалу дітей дошкільного віку.

Результати дослідження. Ейдетика – це система методів, які дозволяють швидко та ефективно розвинути пам'ять через образне та асоціативне мислення. У перші 5–7 років права півкуля, відповідальна за уяву, розвивається у людини швидше за ліву, відповідальну за логічне та аналітичне мислення. За допомогою яскравої дитячої уяви можна швидко і надовго запам'ятати потрібну інформацію, таку як текст музичної пісні.

На заняттях з вокалу діти дошкільного віку пробували використовувати асоціативне мислення: під час першого етапу ознайомлення з піснею на незрозумілі(складні) слова чи фрази вигадували індивідуальні асоціативні слова, картинки, жарти, образи, історії тощо. Цей метод дав позитивний результат: у подальшій роботі над музичним твором дошкільнята стали легше згадувати та повторювати текст певної пісні.

Також, для діток яким не підійшов асоціативний метод вивчення тексту музичного твору ми використали метод порівняння чи/та ілюстрації почутого тексту пісні. Діти, слухаючи музичний твір зображували фрагменти з тексту на папері, а після завершення ілюстрації старались повторити зображуване в деталях. Ці методи теж допомогли запам'ятати текст пісні і не забувати його протягом довгого періоду часу.

Через певний термін часу ми вирішили повторити вивчені за допомогою методів ейдетики музичні твори, щоб перевірити результативність запам'ятовування тексту. У результаті усі дітки, спираючись на попередні асоціації, ілюстрації, порівняння успішно виконали музичну пісню.

Впровадження цієї методики в Україні здійснює Євген Антощук – засновник Української школи ейдетики «Мнемозина», який протягом років своєї роботи над методикою неодноразово довів та показав практичне значення даного методу.

Висновки. Отже, використання методів ейдетики на початкових етапах вивчення текстів музичних пісень з дітьми дошкільного віку є актуальним, оскільки асоціативне, порівняльне, ілюстративне мислення є результативним та якісним. Дошкільнята легко запам'ятовують необхідну інформацію, мають постійний інтерес до навчання та не відчують складності у вивченні музичних творів.

Джерела та література

1. Антощук Є. В. Учимося запам'ятовувати і пригадувати. Київ: Вирій, 2007. 156 с.
2. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2006. 456 с.
3. URL: <https://vseosvita.ua/library/metodika-rozucuvanna-pisen-ditej-doskilnogo-viku-150979.html> (дата звернення: 20.04.2022 р.).
4. URL: <https://vseosvita.ua/library/ejdetikaak-zasib-kreativnogo-rozvitku-doskilnat-121905.html> (дата звернення: 20.04.2022 р.).
5. URL: <https://pro-vse.pp.ua/asoc-ativne-mislennya-scho-ce-take-yak-rozvinuti-asoc-ativno-obrazne-mislennya-u-d-tey-ta-doroslih-vpravi-dlya-rozvitku/> (дата звернення: 20.04.2022 р.).
6. Музична педагогіка: навч. посіб. Київ: КНУКиМ, 2006. 188 с.

Літвінчук О. М. – студентка V курсу
факультету культури в мистецтва
ВНУ імені Лесі Українки;

Сохацька О. А. – к. пед. н., доцент кафедри
культурології ВНУ імені Лесі Українки

Формування національної свідомості здобувачів початкової освіти на уроках хореографії

Постановка проблеми. В умовах глобалізаційних та націєтворчих процесів особливо гостро стоїть проблема збереження національної культури українців, їх традицій і звичаїв.

Дослідження вчених педагогів, істориків доводять, що сучасний стан свідомості української нації перебуває на етапі свого становлення, переосмислення та яскравого вираження (особливо помітно це стало в умовах війни). Відомо, якщо людина байдужа до національних надбань свого народу, у неї немає національних орієнтирів, то вона поступово втрачає зв'язок із Батьківщиною. І щоб цього не сталося, особлива роль відводиться саме культурі та мистецтву народу. Це й обумовило вибір даної теми та бажання показати особливості формування національної свідомості на уроках хореографії, обґрунтувати, що український народний танець сприяє формуванню основних компонентів духовного світу особистості.

Мета дослідження – визначити й обґрунтувати на теоретичному та емпіричному рівні як здійснюється формування національної свідомості здобувачів початкової освіти на уроках хореографії.

Результати досліджень. *Національно-патріотичне виховання дітей та молоді* – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. «Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації» (Інститут модернізації змісту освіти).

Актуальність національно-патріотичного виховання громадян зумовлюється необхідністю консолідації та розвитку суспільства, сучасними викликами, що стоять перед Україною і вимагають постійного вдосконалення національно-патріотичного виховання [4, 4].

Значну роль у залученні дитини до світу культури свого народу відіграє мистецтво, що розглядається вченими як засіб спілкування людей, фактор національної та інтернаціональної єдності [3, 38].

Варто зазначити, що танцювальне мистецтво, як ніщо інше, передбачає «відкритість» різних культур, є важливим засобом формування у дітей національної свідомості, розвитку їхньої художньо-естетичної культури. Виховна цінність народного танцювального мистецтва полягає в тому, що формування і розвиток особистості

відбуваються невимушено і природньо, в контексті життя народу, сім'ї, так що дитина навіть не відчуває, що вона залучена до виховного процесу.

Хореографія як вид мистецтва є найважливішим інструментом у формуванні і розвитку національної свідомості. В результаті активного включення дітей у хореографічну діяльність в них формуються основні компоненти національної свідомості: виховання патріотизму, любові до України, поваги до народних звичаїв, традицій, національних цінностей українського народу [1].

На уроках хореографії в початковій школі систематично використовуються такі форми роботи, методи та прийоми, які мають безпосередній вплив на національну свідомість учнів, відчуття єдності та патріотизму, любові до Батьківщини та поваги до інших народів.

Найбільш ефективними методами й прийомами, які сприяють формуванню національної свідомості, є такі:

- *наочний матеріал* (перегляд відео народно-сценічних танців, зображень національних костюмів);
- *художнє слово* (вірші, легенди, прислів'я про українські танці);
- *бесіди про національну танцювальну культуру* (обговорення походження та характеру танців, особливостей костюму і т. д.);
- *творчі завдання* (презентації дітей на теми: «Хореографія в моєму житті», «Особливості українських народно-сценічних танців» та інші);
- *використання на уроках рольових і сюжетних народних ігор* («Подільська», «А ми просо сіяли, сіяли», «Гра в калача», «Явір»);
- *самостійна робота та робота з батьками* (розучування, або повторення українського танцю вдома).

Ці методи та прийоми сприяють формуванню у дітей зацікавленості й позитивного відношення до етнічної тематики взагалі, і до українського танцю, в тому числі, що являється основою для емоційного компонента менталітету.

В усіх класах початкової школи програмою з хореографії передбачені уроки на ознайомлення та розучування елементів та етюдів народно-сценічних танців України та світу, народні танцювальні ігри відповідно до вікових та фізіологічних можливостей здобувачів освіти.

Вчитель хореографії, плануючи урок вивчення народного танцю, повинен не лише акцентувати увагу на засвоєнні техніки виконання даних елементів, але й чітко визначити, яке виховне значення матиме

цей урок. Адже, сьогодні ставить перед хореографом важливе і невідкладне завдання - виховати свідомого патріота рідної землі, який володіє всіма перерахованими вище якостями [2, 27].

Висновки. Отже, народний танець, є засобом патріотичного, естетичного, культурного розвитку особистості, а також його культуротворчого аспекту, спрямованого на формування базової культури майбутнього громадянина.

Таким чином, активне залучення дітей до творчої діяльності на уроках хореографії, вдосконалення їх навчально-виховного процесу, спрямованого на формування національної свідомості та виховання патріотизму, сприятиме не лише особистісному розвитку дитини, а й значно розширить можливості та перспективи виховання патріотизму у підростаючого покоління.

Джерела та література

1. Вершняк Т. С. Формування національної свідомості вихованців засобами хореографії. Запоріжжя, 2016. URL: https://pedvistavka.at.ua/publ/2015_ko_vikhovannja_i_rozvitok/pozashkillja/formuvannja_nacionalnoji_svidomosti_vikhovanciv_zasobami_khoreografiji/48-1-0-1588
2. Гнатюк В. М. Управління системою національного виховання учнів загальноосвітньої школи: метод. посіб. Київ: Оріяни, 1998. 224 с.
3. Державна національна програма «Освіта» Україна XXI століття. Київ: Освіта України, 2002. № 33. 66 с.
4. Лукашева А. С. Національно-патріотичне виховання як пріоритетний напрямок виховного процесу в закладах позашкільної освіти. *Грані науково-технічної творчості Запорізької області*. Запоріжжя, 2019. № 2. 72 с.

Ллойд-Маєр О. В. – аспірантка факультету культури і мистецтв ВНУ імені Лесі Українки

Українське медіамистецтво в часи війни

Постановка проблеми. Мистецтво завжди прямо або опосередковано відображає соціокультурну ситуацію. Особливо в часи війни, коли ця ситуація стає трагічною, коли в наслідок ворожого вторгнення під загрозою опиняються не тільки тисячі людських життів, але й саме існування країни. Із початком повномасштабного вторгнення на територію України російських окупантів українські митці ініцію-

вали створення NFT-колекцій цифрового медіамистецтва з метою відображення героїчного духу нашої боротьби і допомоги українській армії. Поняття NFT-мистецтва з'явилося відносно недавно і тому ще не отримало належного наукового обґрунтування. В цьому контексті актуалізується дослідження його особливостей та функцій.

Мета дослідження – проаналізувати функції медіамистецтва в часи війни на прикладі українського NFT-арту.

Результати дослідження. Медіамистецтво перебуває в авангарді розвитку сучасної художньої культури. Поширення цифрових технологій обумовлює не тільки появу нових способів художньої аудіовізуальної виразності, але й нові можливості створення і презентації мистецтва. Медіавіртуальний простір комп'ютерного монітора все частіше стає місцем створення, експонування і продажу художніх зображень. Упродовж останніх років набуває популярності такий різновид творчості як NFT-мистецтво. Як відомо, NFT (від англ. *non-fungible token* – невзаємозамінний токен) – цифровий криптокод, закріплений за оригіналом цифрового зображення, що гарантує його унікальність і право власності на нього. До того ж завдяки цій технології можна відстежувати всю інформацію про автора, покупця і всі подальші операції із арт-об'єктом, адже вся інформація надійно зберігається у блокчейні [2]. Цей різновид цифрового мистецтва має багато переваг – забезпечує свободу митця у створенні, презентації і продажу творів, обумовлюючи прозорість і демократизацію арт-ринку.

Важлива особливість NFT-мистецтва полягає в тому, що, будучи органічним синтезом художньої творчості і передових медіатехнологій, воно здатне до оперативного відгуку на виклики сучасності. Саме тому із початком війни українські митці, які працюють в різних жанрах медіамистецтва, якнайшвидше самоорганізувалися, висунувши патріотичне почин – претворити своє мистецтво на дієву зброю із захисту України від агресора. Буквально із перших днів війни у соцмережах були ініційовані десятки проєктів з метою створення цифрових зображень на воєнно-патріотичну тематику.

Один із таких проєктів – «Pray4Ukraine». Це благодійний проєкт, розроблений для мобілізації крипто-художників по всьому світу на підтримку України, який став офіційним партнером фонду «Повернися живим». Проєкт об'єднав більше як тисячу митців, котрі створили понад 10000 NFT зображень на тему боротьби за свободу і демократію в Україні. «Серцем цього проєкту є художники. Проєкт

об'єднав 1100 цифрових художників з України та інших куточків світу, кожен з яких має особисту історію, на яку безпосередньо вплинула війна. Посилення їх голосу та поширення їхнього бачення є одним із пріоритетів», – зазначено на сайті Pray4Ukraine [1]. До проєкту долучилося багато молоді, у тому числі й студенти ВНУ імені Лесі Українки.

Такі проєкти передбачають відбір кращих цифрових зображень відповідної тематики, їх токенізацію і презентацію на різноманітних Інтернет-платформах у відкритому доступі для вільного продажу. Отримані гроші передаються у благодійний фонд для відновлення України й допомоги українській армії. Кожне із зображень унікальне і розповідає історію щоденної боротьби українського народу. «У вас є можливість подивитися на вторгнення через призму неймовірно талановитих українських цифрових художників, які вклали душу в ці токени, сподіваючись допомогти своїй країні», – зазначають організатори проєкту [1].

Представники українських креативних індустрій разом із колегами зі США запустили декілька медіаресурсів, на яких виставляють токенізовані роботи художників і дизайнерів на тему війни; один з них – ukrainewar.art. Для тих, хто хоче не лише придбати, а ще й публічно висловити підтримку Україні, запущено також колекцію тематичних NFT під назвою *Ukrainian heroes* [3]. Широкий суспільний резонанс отримала і NFT колекція художніх зображень українських міст, постраждалих внаслідок російського вторгнення – Києва, Харкова, Бородянки, Маріуполя та ін. [4]. Трагізм і випробування воєнних часів породжують потужний творчий імпульс, в наслідок чого твори цифрового мистецтва набувають особливої виразності і сили впливу.

Висновки. NFT-мистецтво є новим різновидом цифрового медіа-мистецтва, який завдяки відносній простоті створення й поширення набув значної популярності. Із початком російської військової агресії проти України NFT-арт висувається в авангард мистецького фронту, демонструючи здатності до оперативного відгуку на виклики сучасності та успішної реалізації важливих соціокультурних і політичних функцій, передусім таких як: самоорганізація митців для реалізації творчих проєктів, морально-духовна та економічна підтримка української визвольної боротьби, уславлення героїзму наших захисників, викриття агресивної сутності путінського режиму, солідарність і взаємодопомога.

Джерела та література

1. Міжнародний проєкт «Pray4Ukraine». URL: <https://www.pray4ukraine.world/> (дата звернення: 10.04.2022 р.).
2. NFT – що це? *Голос Америки*. 11.04.2021. URL: <https://www.golosameriki.com/a/nft-explained/5846708.html> (дата звернення: 12.04.2022 р.).
3. Стець А. Українські митці оголосили кампанію з продажу NFT-колекцій на підтримку армії. 22.03.2022. URL: https://zaxid.net/mittsi_ogolosili_kampaniyu_z_prodazhu_nft_kolektsiy_na_pidtrimku_ukrayinskoyi_armiyi_n1539201https://zaxid.net/mittsi_ogolosili_kampaniyu_z_prodazhu_nft_kolektsiy_na_pidtrimku_ukrayinskoyi_armiyi_n1539201 (дата звернення: 20.04.2022 р.).
4. У кожного своя зброя. Як український NFT-арт допомагає армії. URL: <https://vctr.media/ua/u-kozhnogo-svoya-zbroya-yak-nft-art-dopomagaye-ukrayinskij-armiyi-127515/> (дата звернення: 20.04.2022 р.).

Логвинюк І. О. – студентка III курсу

факультету культури і мистецтв

ВНУ імені Лесі Українки;

Шеломанова Ю. М. – асистент кафедри

образотворчого мистецтва

ВНУ імені Лесі Українки

Творчість Юрія Журавля у контексті сучасної української графіки

Постановка проблеми. Яскравим прикладом сучасної української графіки є роботи, досить відомого художника Юрія Журавля. У Рівненському державному педагогічному інституті Юрій отримав педагогічну освіту з мистецьким ухилом. Свої роботи почав публікувати з 2011 р. на власній сторінці у Фейсбук, а більш активно – з перших днів Євромайдану. Мета його творчості – виховання молодого покоління, щоб вони були патріотами та вільними творцями власних щасливих долі. Для його творчості, як музичної так і образотворчої, характерні націоналістичність і комічність. Брати Капранови охарактеризували стиль графіка як «монументальний шарж». Під час війни пішов добровольцем у ЗСУ, а також піднімав бойовий дух українців своїм мистецтвом.

Аналіз техніки. Юрій Журавель надає перевагу графічній техніці. На початку творчості малював фарбами, чорною ручкою та кольоро-

вими олівцями. Шаржі і карикатури найчастіше малює на папері світлих коричневих або сірих відтінків, лінії на декілька тонів темніший ніж фон. Матеріали: графічний олівець, лайнер, маркер, графічний планшет. Раніше частіше малював чорним і білим олівцем, які залишають м'яку текстуру, зараз переважають чіткі лінії. Для його робіт виконаних у техніці комп'ютерної графіки характерні яскраві чисті кольори. Спочатку він використовував лише 2D-графіку, а зараз поєднує її з 3D.

Аналіз сюжетів. Юрій Журавель завжди любив малювати карикатури на знайомих чи відомих людей, але багато з них не були опубліковані. Почав малювати з дитинства, в інституті користувались популярністю його карикатури на викладачів, однокурсників та гумористичні історії про Леніна. Перші відомі нам картини автора пов'язані з його музичною творчістю. На перших афішах зображались стиляги, потім – музиканти гурту у фірмових жовтих комбінезонах, зараз також з'являються тематичні ілюстрації до певних подій чи свят. Обкладинками для альбомів є ілюстрації до пісень, також можуть бути присутні учасники гурту «От Вінта». Також в його творчості присутні історичні сюжети. З 2011 р. почав публікувати шаржі на колег музикантів, ілюстрації приурочені до свят, карикатури на відомих людей та свої реакції на новини. З початком Євромайдану політика і новини стали основними сюжетами його творчості. Юрій Журавель відомий своїми шаржами і карикатурами на знаменитостей, як українських так і зарубіжних, яких він зібрав у двотомник «Карикадурка». В 2021 р. він створив дитячі ілюстрації сімейного побуту для «Календарунку». З 24 лютого 2022 р. основою його творчості стає війна.

Аналіз колориту. Зазвичай його роботи монохромні. Однак, в його доробку є і поліхромні роботи, зокрема ті які пов'язані з музичною творчістю. Для них характерні яскраві, чисті кольори. Іміджем гурту є жовтий і чорний кольори, вони використовуються на логотипах і в сценічних костюмах.

Аналіз композицій. Так само, як творчість гурту «От вінта» сповнена драйву так і картини соліста дуже динамічні. Зазвичай формат робіт вертикальний. Часто композиційний центр знаходиться по центру. Більшість логотипів має центральну і закриту композицію і створені за допомогою прийому пляма. Деякі шаржі виконані лінійно, але зазвичай присутнє тональне вирішення. Закрита композиція

також присутня на шаржах і карикатурах, афішах, обкладинках до альбомів. Симетрична композиція часто присутня у його роботах. Більшість робіт автора є одноплановими.

Метою дослідження є аналіз індивідуальності стилістичних особливостей творів художника-графіка Юрія Журавля.

Результати дослідження. Сучасна українська графіка є досить потужним явищем. Вона розвивається в реаліях сьогодення враховуючи усі поставлені перед нею вимоги. Такий процес формування сучасної української графіки ми показуємо на прикладі стилістичного аналізу робіт Юрія Журавля.

Висновки. Сучасна українська графіка потребує подальшого ретельного вивчення та створення хорошої бази для молодих художників, які розпочинають свій творчий шлях

Джерела та література

1. URL: <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.140170416016254&type=3>
2. URL: <https://kultura.rayon.in.ua/gallery/492833-karikaturi-yak-sprotiv-rosiyski-okupanti-na-ilyustratsiyakh-yuriya-zhuravlya>
3. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/interviu/moia-zbroia-potuzhnisha-nizh-zvichainii-avtomat-iurii-zhuravel/>
4. URL: <https://rozmova.wordpress.com/2015/05/15/urij-zuravel/>
5. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%96%D1%83%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BB%D1%8C_%D0%AE%D1%80%D1%96%D0%B9_%D0%93%D1%80%D0%B8%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%8

Мамчур А. В. – студентка V курсу факультету культури та мистецтв
ВНУ імені Лесі Українки;
Головей В. Ю. – д. філос. н., професор
кафедри культурології
ВНУ імені Лесі Українки

Анімаційна творчість Хаяо Міядзакі: культурологічний аспект

Постановка проблеми. Хаяо Міядзакі – найвідоміший в світі японський режисер-аніматор. Його творчість отримала міжнародне

визнання й викликає особливий інтерес і серед підлітків, і серед дорослих. Адже створені ним анімаційні фільми відображають не тільки історію Японії, традиції і спосіб життя японців, але й акцентують увагу на універсальних загальнолюдських проблемах. Існує багато досліджень творчої манери Хаяо Міядзакі та його фільмів. В основному ці дослідження зосереджені на технологічних і стильових аспектах – анімаційних прийомах, звукових ефектах, які відіграють важливу роль у фільмах режисера. Водночас залишаються малодослідженими соціокультурні аспекти його творчості.

Метою дослідження є висвітлення культурологічного аспекту творчості японського режисера-аніматора Хаяо Міядзакі.

Результати дослідження. На сьогоднішній день в кіно переважають різні жанри та формати. Одним з них є аніме, традиційне мистецтво анімаційних фільмів, створених в Японії. Як пояснюється в «Словнику кінознавства» Аннетт Кун і Гая Вествелла, «анімація – це використання нефотографічних методів, включаючи намальовані вручну й комп'ютерні зображення, породжені ефектом руху, який симулюється шляхом внесення незначних прогресивних змін від одного кадру до іншого. <...> Хоча аніме зазвичай асоціюється з науковою фантастикою та фантастичним фільмом і залучає підлітків, воно охоплює широкий діапазон жанрів, включаючи варіанти, пристосовані для дорослих читачів і глядачів» [2].

Зазвичай аніме розглядають як феномен масової культури, породжений в лоні японської культурної традиції. Так, Дані Кавалларо відзначає, що в Японії аніме є справді основним культурним феноменом. За його словами, це популярна і масова культура в Японії, яка є альтернативою американським анімаційним фільмам Уолта Діснея [1]. Цю думку поділяє і дослідниця Сьюзен Нейп'єр: «Очевидно, аніме змінюється, коли з'являються нові технології та проблеми, але воно є і залишиться одним із найважливіших культурних виразів сучасного японського суспільства» [3].

Але завдяки творчості таких режисерів як Хаяо Міядзакі аніме поширилося по всьому світу, з кожним роком набуваючи все більшої популярності, перетворюючись на феномен світової культури. Особлива притягальна сила анімаційних фільмів Міядзакі полягає в його унікальному естетичному стилі, у виразній репрезентації архетипних символів традиційної японської культури, елементів магії та міфу. Д. Кавалларо вважає, що «з моменту свого заснування як мистецтва

аніме охоплювало теми, символи та оповідні стратегії, отримані з царства магії. Останніми роками медіа все частіше звертається до магії як метафори для широкого кола культурних, філософських та психологічних проблем» [1].

Магічні мотиви, яскраві та динамічні образи казкового світу в фільмах Міядзакі є привабливою альтернативою одноманітній сірій буденності. Водночас моральні колізії, проблеми людських стосунків, болісні пошуки власної ідентичності дають глядачеві поживу для роздумів над власним життям і стосунками з оточуючим світом. «Для Міядзакі аніме – це творчий процес, у якому він репрезентує сучасний семіотичний вміст, незалежно від того, що він почерпнутий із традиційних джерел. Японські анімістичні синтоїстські вірування, міфи про богів і героїв чи навіть матеріальна уява про воду та космос, – зазначає дослідник Чен Інг Ван [4]. Режисер знаходить оптимальний баланс між реальністю та фантазією, створюючи уявні світи, які є, з одного боку, фантазійними та екзотичними, а з другого, знайомими глядачам через механізми трансляції культурних традицій та символічних уявлень, спільних для всього людства.

Висновок. У підсумку зазначимо, що фільми Хаяо Міядзакі акцентують увагу на важливих загальнолюдських проблемах, передусім таких, як: турбота про екосистему, критика глобалізації, моральні цінності, культурна ідентичність, майбутній розвиток світу тощо. Можна сказати, що Міядзакі кінематографічно репрезентує стародавню форму синтоїзму, яка підкреслювала глибинний зв'язок людини зі світом природи та світом культурної традиції, любов і водночас шанобливе і дбайливе ставлення до них. На нашу думку, особлива притягальна сила анімаційних фільмів Міядзакі полягає в його унікальному естетичному стилі, у виразній репрезентації архетипних символів традиційної японської культури, елементів магії, міфу. та їх актуалізації й інтерпретації для сучасного глядача.

Джерела та література

1. Cavallaro D. (2006). Anime Art Hayao Miyazaki. URL: <https://www.pdfdrive.com/the-anim%C3%A9-art-of-hayao-miyazaki-e42856991.html> (дата звернення: 20.04.2022 р.).
2. Kuhn A., Westwell G. A Dictionary of Film Studies (2 ed.). Oxford University Press, 2020. 608 p. URL: <http://infinity.wecabrio.com/read/199587264-dictionary-of-film-studies-oxford-quick-reference.pdf> (дата звернення: 19.04.2022 р.).
3. Susan J. Napier. Anime from Akira to the Howl Moving Castle, updated edition: the experience of modern Japanese animation. 2005. URL: <https://www.pdfdrive.com>

com/anime-from-akira-to-howls-moving-castle-updated-edition-experiencing-contemporary-japanese-animation-e165571099.html (дата звернення: 21.04.2022 р.).

4. Wu Cheng-Ing. Hayao Miyazaki's Mythic Poetics: Experiencing the Narrative Persuasions in Spirited Away, Howl's Moving Castle and Ponyo. *Animation*. 2016. Vol. 11. P. 189–203. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Hayao-Miyazaki%E2%80%99s-Mythic-Poetics%3A-Experiencing-the-u/8038866d43c0100e680ff6e5a285e46b22709aa7> (дата звернення: 22.04.2022 р.).

Манік С. В. – магістр V курсу факультету
культури та мистецтв

ВНУ імені Лесі Українки;

Берlach О. П. – к. архітект., доцент кафедри
образотворчого мистецтва

ВНУ імені Лесі Українки

Олександр Валента – співець краси Волинського краю

Постановка проблеми. У царині образотворчого мистецтва 60–80-х років на Волині яскраво вирізнявся та домінував стиль соціалістичного реалізму, який був невід'ємною частиною політичного життя держави. Але багато художників, попри нав'язані урядом догми, крокували до вдосконалення власної творчості, виробленню особистої впізнаної манери живопису, власній стильовій належності. До таких художників з сильним характером та самобутнім мистецьким пошуком і належить Олександр Валента.

Робота виконана в межах наукової теми проблемної групи кафедри образотворчого мистецтва ВНУ імені Лесі Українки «Актуальність і перспективи мистецької освіти на Волині» (протокол № 2 від 16 вересня 2021 р.).

Мета роботи: ввести у науковий обіг фактологічні й аналітичні матеріали самобутності творчого пошуку та живописної манери волинського художника, співця краси волинського краю Олександра Валенти.

Результати дослідження. Олександр народився 16 лютого 1944 р. у селі Черніїв Турійського району на Волині. Батько Родіон загинув під час війни при звільненні Словаччини, мати Уляна померла невдовзі після народження сина. Разом із сестрою він рано залишився без опіки батьків. Ріс сиротою, навчався в школі-інтернаті. Після закін-

чення школи, здобувши середню освіту в 1961 р., став працювати слюсарем на авіазаводі. Одночасно займався в спортивній школі боксом. Почав відвідувати Луцьку художню школу, яку закінчив у 1965 р. Першим і єдиним вчителем Олександра Валенти був Петро Константинович Сензюк.

Творчий шлях художника – динамічний та неупинний, тому що Олександр Валента є учасником міських, республіканських, всесоюзних, міжнародних виставок, зокрема Республіканської виставки молодих художників у Києві, зональних у Львові, обласних у Луцьку.

Рівень професійної майстерності художника був досить високий. Це було поштовхом для того, щоб у 1971 р. відбулася перша персональна виставка О. Валенти. Її успіх був однією із підстав переходу на роботу до Художньо-виробничої майстерні [1].

Як зазначив у своєму нарисі про Олександра Валенту Володимир П'ясецький, «Він довго виношує задум, обдумує відбір натури і композицію твору, по суті, твір народжується ще задовго до того моменту, коли пензель покладе перший мазок [1, 9]».

У творчих роботах О. Валента розмовляв з глядачами про красу, ділився з ними своїми думками й почуттями. Молодий художник завжди торував між двома полюсами: життєвою вірогідністю і правдою художнього відображення. Він малював, як відчував. У кожне полотно вкладав часточку своєї душі. На думку Тетяни Галькун, «...сама природа дала Сашкові відчуття гармонії фарб. Це – як у музиканта слух: або він є, або його немає» [1, 25].

Олександр як художник, у творчості зумів відкидати все зайве і доповнювати своїм баченням, своїм світоглядом. Таким чином робота набирала зовсім іншого змісту – ставала «загадкою для когось, а для митця, можливо, ще більшою загадкою» – зазначив Іван Гаврилюк [1, 50]. Світогляд і власне бачення світу він шукав через форми, засоби, кольори, методи вираження, щоб передати задум спостерігачеві.

У сімдесятих роках Олександр працював у Художньому фонді, пізніше – методистом з образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва у Навчально-методичному центрі культури Волині. Тут відбулась виставка до ювілею художника.

У 1993 р. відбулась виставка робіт Олександра Валенти в Галереї мистецтв Волинської організації Співки художників України. Сімдесят робіт, представлених на виставці, дають уяву про те, як художник формувался і розвивався протягом багатьох років, як творчо зростав, не полишаючи пошуків і експериментів [1].

У 1996 р. Валенті було присуджено обласну мистецьку премію імені Йова Кондзелевича.

6 грудня 1997 р. художника не стало. Як встановила Луцька судово-медична експертиза, Олександр Валента вмер насильницькою смертю.

«Цей світ покидала не просто людина, не просто чоловік і митець, а Обранець, який жив поміж нас, виконуючи високу місію – бути вірнопідданим мистецтва і співцем краси», – стверджує Зоя Навроцька [2, 6].

Творчий доробок Олександра Валенти сьогодні – візитна картка волинського краю.

Висновки. Олександр Валента перевершив час, перевершив сам себе. Свої картини роздаровував друзям, близьким, знайомим або ж продавав за безцінь спекулянтам. Полотна митця стали окрасою музейних колекцій та приватних зібрань у Польщі, Німеччині, Ізраїлі. Художник швидко набирал обертів у творчості, його роботи були все досконалішими, переважно за рахунок постійних експериментів над технікою, полотном та засобами виконання. Мистецтвознавці називають його роботи «еквівалентними по відношенню до засвоєння традицій і сучасного мистецького пошуку». Вони викликають помітне зацікавлення вітчизняних і зарубіжних комерційних ринків живопису.

Джерела та література

1. Валента Л. Біографічна довідка. *Олександр Валента. Штрихи до осмислення творчості. Спогади, відгуки у пресі, роздуми.* Луцьк: Терен, 2007. 65 с.
2. Навроцька З. Український художник, народжений під знаком великих. *Гроно.* 2004. 16 лют. С. 6–7.

Маринич Р. С. – студент III курсу факультету історії, політології та національної безпеки ВНУ імені Лесі Українки;

Дмиренко А. А. – к. іст. н., доцентка кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності ВНУ імені Лесі Українки

Атомний туризм та перспективи його розвитку в Україні

Постановка проблеми. У сучасному світі туристична галузь розвивається стрімкими темпами адже це приносить країнам значні

прибутки до бюджету. Оскільки кількість туристів щорічно збільшується і їхні потреби в пошуку цікавих місць для відвідування зростають, то вже зараз постає питання про те, як задовольнити швидкоплинні тенденції у цій сфері, і залучити якомога більше відвідувачів у свою країну. Нові види туризму, такі як атомний, мають неабиякий попит у світі і Україна може стати одним із лідерів у цій галузі туристичної діяльності.

Метою є дослідження перспектив розвитку атомного туризму в Україні.

Результати дослідження. Атомний туризм, який виник у другій половині ХХ століття, є новим видом у туристичній галузі [1]. Він пов'язаний з відвідуванням місць, які піддалися ядерним ударам, є територіями атомних катастроф або стали майданчиками для випробовування ядерної зброї.

Найвідчайдушніші туристичні компанії створюють тури у такі місця, адже є частина туристів, які із зацікавленням готові відвідати територію закритих міст та полігонів, що піддалися впливу радіації [5].

Упродовж останнього століття в світі було декілька найбільших катастроф атомного характеру, які вплинули на історію людства і стали місцем своєрідного паломництва. Найвідомішими з них є Хіросіма і Нагасакі, Фукусіма 1 та Чорнобильська АЕС, яка знаходиться в Україні і є місцем техногенної катастрофи світового масштабу [1].

Аварія на Чорнобильській АЕС сталася у ночі 24 квітня 1986 р. під час проєктних випробувань на четвертому реакторі станції. У результаті помилки стався вибух, який зруйнував четвертий енергоблок і вивільнив величезну кількість радіації що зробила непридатними для життя людей території в радіусі 30 км навколо станції. Внаслідок вибуху усіх жителів Прип'яті і Чорнобиля, а також навколишніх сіл було евакуйовано із зони зараження.

Після аварії над станцією почали будувати укриття і усувати наслідки катастрофи. Майже усі працівники станції та її ліквідатори померли від радіаційного опромінення упродовж перших років після вибуху. Станцію було закрито, а в'їзд на територію Зони відчуження заборонено.

17 вересня 2007 р. оголошено про будівництво нового аркоподібного сталевого саркофагу (конфайнменту) над станцією. Встановлення нового накриття завершилося 29 листопада 2016 р. Вже за перший рік служби конфайнменту, кількість радіації, яку продовжувала випромінювати Чорнобильська АЕС, знизилася в 10 разів [2].

Перші тури на територію Чорнобильської АЕС дозволені Міністерством надзвичайних справ вже у 2011 р. [4].

Екскурсії на території Зони відчуження проводить об'єднання організацій Чорнобиль Тур, а також окремі фахівці атомної енергетики, туризму та екології. Метою цих людей є зменшення кількості негативної інформації серед суспільства стосовно аварії на ЧАЕС, проведення роз'яснювальних лекцій і різноманітних тренінгів для населення на території самої станції. Вони навчають як поводити себе у випадку техногенних катастроф та під час радіаційного опромінення.

Тури в Зоні відчуження є непростим завданням, яке вимагає від екскурсіводів проведення точного, цікавого і головне безпечного показу екскурсійних об'єктів та вимагає не лише вміння гарно орієнтуватися на цій дикій місцевості з неоднорідним рівнем радіаційного випромінювання, але й присутності спеціального обладнання, навичок у галузі медицини та атомної енергії [3].

Під час поїздки до Чорнобиля екскурсанти мають можливість подивитися фільм про катастрофу на станції, її вплив на довкілля і світову екологію та відвідати місто-привид Прип'ять, яке ніби замерло у часі, і стало символом техногенної катастрофи, яку не можна більше допустити.

Завдяки новим технологіям атомний туризм стає безпечнішим для туристів і Україна має усі можливості завоювати передові позиції у цьому виді туризму [5].

Висновки. Отже, атомний туризм є одним із нових видів культурного туризму. Чорнобильська АЕС, розташована в Україні, є відомою у всьому світі. Тому, якщо використати потенціал станції і розробити дієву маркетингову програму та розбудувати інфраструктуру для відвідувачів, то наша держава отримає значний потік туристів, а бюджет – додаткові кошти від реалізації туристичних послуг.

Джерела та література

1. Інноваційні світові види туризму. URL: <https://lviv-tourist.info/novyi-tukyzm/>
2. Комарова К. Чорнобильська зона: проблема туристичного відвідування та ознайомлення. *Історико-культурний туризм: український та світовий досвід: зб. матеріалів Міжнар. наук. конф.* Київ: Фоліант, 2019. С. 290–293.
3. Про Чорнобиль тур. URL: https://www.chernobyl-tour.com/o_nas_ua.html (дата звернення: 10.04.2022 р.).
4. Україна відкриє Чорнобильську зону для туристів у 2011 році. URL: <https://web.archive.org/web/20110904175429/http://www.australianews.com.au/story?cit>

yid=d1de82e1-fce9-4f45-9541-79d83e888155&storyid=ba51d0a0-fff2-444e-88d3-5843b04bef5e

5. Ядерний туризм. URL: https://pidru4niki.com/1048030443594/turizm/yaderniy_turizm

Маркевич О. О. – студент I курсу
факультету культури і мистецтв

ВНУ імені Лесі Українки;

Берlach О. П. – к. архітект., доцент кафедри
образотворчого мистецтва

ВНУ імені Лесі Українки

До питання вивчення та історії розвитку векторної анімації

Постановка проблеми. Важливо з'ясувати історію появи комп'ютерної анімації (векторної у тому числі), а також тематичну спрямованість досліджень науковців. Поява та розвиток мистецтва анімації пов'язані з винайденням фотоапарата, кінематографа, целулоїда, пізніше – комп'ютера. Історія анімаційного мистецтва, а також технології класичної анімації описано у працях багатьох науковців, зокрема: П. Блера, Н. Беркової, С. Асеніна, І. Вано, М. Сітцевої, Б. Крижанівського, А. Колодка, О. Шупик, О. Лагутенко.

Мистецтво комп'ютерної анімації досліджували у своїх працях М. Саймон, Л. Іволга, Н. Кривуля, К. Разлогов, М. Безрідний, О. Мадан, Н. Скляренко, О. Орлов, Л. Сухорукова. У своїх працях вони описують технологію та основні закономірності створення комп'ютерної анімації. Питання створення художнього образу та його впливу на глядачів аналізують З. Алфьорова, М. Мурашко та ін. Психологічні аспекти анімації розкрито в дослідженнях Є. Сивоконя, М. Сітцевої, Б. Крижанівського та ін.

Проте, питання взаємодії художньої творчості та комп'ютерних технологій залишається малодослідженою ділянкою мистецтвознавства, актуальним є питання створення авторської анімації учнівською молоддю.

Мета дослідження – з'ясувати історію виникнення та розвитку мистецтва комп'ютерної двовимірної анімації, зокрема векторної.

Результати дослідження. Історія комп'ютерної анімації тісно пов'язана з появою і розвитком спеціалізованих графічних програмних пакетів. Першим кроком у технології візуальних ефектів була

створена в 1961 р. Іваном Сазерлендом система Sketchpad, яка започаткувала еру комп'ютерної графіки. У цій системі за допомогою світлового пера аніматори створювали малюнки безпосередньо на екрані монітора. У 1986 р. фірма AT&T випустила перший пакет для роботи з анімацією на персональних комп'ютерах (TOPAS). У 1990 р. фірма AutoDesk розпочала продаж продукту 3D Studio. У 1997 р. компанія Macromedia придбала у компанії FutureWare невелику графічну програму для веб, із якої була започаткована нині загально відома програма комп'ютерної анімації Adobe Flash. У 1998 р. розпочався випуск додатка Maya [2].

Першу українську мистецьку анімацію «Малює ЕОМ. Алфавітна істина» із вставками комп'ютерної графіки виготовили студенти на кіностудії Харківського політехнічного інституту у 1975 р. [1].

В Україні комп'ютерна векторна анімація набула поширення наприкінці 1990-х років («Україмафільм», студія «Борисфен-С»). Художники-аніматори «Україмафільму» для створення мультфільмів використовували останні розробки в технології комп'ютерної анімації. Комп'ютер став необхідним інструментом, який змінив технологію целулоїдної перекладки, спростив покадрову класичну технологію, розширив технологічний спектр (векторна, флеш, 3D, стоп-моушен, ключових кадрів та ін.), урізноманітнив і певною мірою спростив деякі етапи створення мультфільму.

Із 1991 р. в Україні стрімко відбувалася комп'ютеризації анімаційних студій. Прикладом успішної студії є «Animagrad» (Київ), «Арт-відео» (Львів), «Бабич дизайн» (Київ), «Панама Прі» (Київ) [1].

У 2000-х роках студії почали випускати серійні анімаційні фільми, що сприяло їх розвитку (перший українським онлайн векторний анімаційний серіал «Сім'я Грищенків» 2003–2004, режисер: С. Коваль, А. Сахалтуєв).

У 2012–2013 рр. українська анімація розвивається у технології 3D («Ескімоска», студія ім. А. А. Ханжонкова, «Казкова Русь», студія «Animagrad» «Микита Кожум'яка і вогненна квітка», студія «Панама Гран Прі», «Пригоди кота Викрутаса», «Казковий патруль», «Легенди України», «Духовне намисто», «Історія України в постатях», студія «Арт-відео» (Львів)).

На думку Л. В. Іволги, на сьогодні рівень українських анімаційних проєктів програє (якістю та естетичним рівнем) сучасним світовим тенденціям розвитку цього виду мистецтва. Проблема полягає у відсутності фінансування та масовізації культури. Ці фактори нега-

тивно позначилися на створенні анімаційними студіями креативної авторської анімації [1].

Українська анімація має приклади вдалого використання художньо-технічного інструментарію векторної технології, зокрема «Пригоди Котигорошка та його друзів» (Укранімафільм, 2014), «Лежень» (Укранімафільм, 2013), перший повнометражний векторний мультфільм «Бабай» (Укранімафільм, 2015, реж. М. Медвідь), «О, Парі!» (2010, реж. О. Шмигун), «Дідочок задумав женитися» (2013), «Птахи» (2013, реж. І. Смірнова), «Маленький великий пес» (Укранімафільм, 2008), «Викрадена принцеса: Руслан і Людмила» (Animagrad) (Київ), 2018), у яких присутні художні прийоми діснеївської школи (фактурність, пластика персонажів), цікавий сюжет, харизматичні герої.

У Волинській області розвиток анімації перебуває на початковому етапі. Це ми з'ясували під час екскурсії до анімаційної студії «Імаго» (м. Луцьк).

Висновок. Незважаючи на широкі можливості комп'ютерної анімації, технічні засоби не можуть знівелювати художність її засобів, залишаючи векторні мультфільми авторським шедевром. Українські науковці вважають, що необхідно розширювати художньо-образну мову анімації.

Джерела та література

1. Іволга Л. В. Історично-культурні передумови розвитку української анімації та естетичні критерії художнього пошуку. Київ: Комп'ютерпрес, 2014. 88 с.
2. Сухорукова Л. А. Види і класифікація технологічних засобів створення мультимедійного продукту. Харків, 2012. Вип. 3. С. 142–146.

Пилипчук А. М. – студентка II курсу історичного факультету ВНУ імені Лесі Українки;
Дмитренко А. А. – к. іст. н., доцентка кафедри музеєзнавства пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності ВНУ імені Лесі Українки

Весільний туризм як вид культурного туризму

Постановка проблеми. Туристична індустрія у світі розвивається шаленими темпами, що сприяє появі нових видів туризму.

Весільний туризм хоч і є новим видом туризму, але вже став доволі поширеним. Все більше пар, як альтернативу традиційному весіллю, обирають весільну подорож або «весілля в дестинації». Тому вивчення сучасного стану і перспектив розвитку весільного туризму є актуальним.

Метою дослідження є висвітлення суті весільного туризму, його основних форм та найбільш актуальних «весільних» дестинацій.

Результати дослідження. У ХХІ ст. запити людей у всіх сферах життя, і в туризмі у тому числі, зростають, і відповідно, збільшується кількість послуг, які надають туристичні агенції. В останні десятиліття все більшої популярності у різних країнах світу, у т. ч. й в Україні, набуває весільний туризм, який тепер займає значну частину світового туристичного ринку. Швидкий розвиток весільного туризму спричинений такими чинниками, як домінування індустрії вражень, інформатизацією, економічним розвитком і збільшенням добробуту населення та ін.

Сьогодні поняття «весільний туризм» не має єдиного чіткого визначення. А. Череднікова розглядає весільний туризм як подорож молодят у медовий місяць, або проведення весільної церемонії за кордоном у поєднанні з медовим місяцем [4]. Слід звернути увагу на те, що авторка локацією для весільного туризму визначає лише як «за кордоном». А. Романова під весільним туризмом розуміє вид туризму, метою якого є відвідання місцевості для проведення вінчання, медового місяця, весільних церемоній та відзначення річниці [2]. А. Халабуда весільний туризм розглядає як офіційного укладення шлюбу вінчання, медового місяця, золотого весілля, проведення за індивідуальною програмою [3]. На нашу думку, формою весільного туризму може бути не тільки золоте весілля, а й будь-яка річниця весілля.

Отож, весільний туризм, який починався як весільна подорож (т. зв. медовий місяць), сьогодні має численні форми і характеризується розширенням кількості туристів, які прагнуть придбати той чи інший тур. Тому все більше туристичних агенцій, у т. ч. і волинських, пропонують весільні тури.

Серед форм весільного туризму, услід за весільною мандрівкою, все актуальнішими стають «весілля в дестинації». Серед популярних дестинацій для більшості пар все ще залишаються закордонні локації. Для весільних церемоній вони обирають Італію, Чехію, Ізраїль, Францію, Індію, Грецію та ін. [4]. Ці країни популярні не лише своїми

культурними пам'ятками, але й традиціями та більш широкими можливостями організації церемонії для молодих пар. Наприклад, у Греції чи Франції можна провести весілля за православним обрядом, а в Індії – за буддійськими традиціями.

Американська компанія The Knot Real Wedding провела опитування, згідно з яким найпопулярнішими DESTИНАЦІЯМИ молоді люди обрали: Домініканську Республіку, Мексику, ОАЕ, Карибський басейн, Шрі-Ланку, Таїланд чи Кіпр. Кожна з цих країн має свої переваги. Наприклад, тільки на Кіпрі можна поєднати громадянську церемонію шлюбу з обрядом вінчання, причому з католицьким і з православним [1].

Розвиток весільного туризму дозволяє обрати для відпочинку не тільки будь-яку країну, але й будь-яке місце – здебільшого це історичні садиби, замки, фортеці, ферми тощо. В останні роки середньовічні замки перетворюються на весільні локації і в Україні. Багато весіль, наприклад, проведено в Луцькому замку, у т. ч. в рамках різних фестивалів, що там проходять. Луцький замок вже понад сто пар молодят обрали і для проведення весільної церемонії в рамках отримання послуги «Шлюб за добу». Тут організовують і весілля в рамках програми «Шлюб за власним сценарієм» та ін.

В останні роки поширеною формою весільного туризму стають річниці з часу одруження, не тільки срібне чи золоте весілля, а й будь-які дати. Тому туристичні агенції сьогодні пропонують численні тематичні тури, які можна обрати для відзначення тієї чи іншої дати. Наприклад, на паперове весілля (2 роки) пропонують поїхати у Дублін, який славиться своїми бібліотеками і книжковими крамницями.

Висновки. Отож, на сьогодні немає єдиного чіткого визначення поняття «весільний туризм». Різні дослідники розуміють цю дефініцію по-різному: одні вужче, інші – більш широко, із включенням, наприклад, річниць весілля тощо. Серед найважливіших форм весільного туризму є вінчання, шлюбна церемонія, весільна подорож, річниці весілля. Найбільш затребуваними є DESTИНАЦІЇ в зарубіжних, особливо екзотичних країнах. Щодо офіційної церемонії, то молодята часто обирають її проведення за національними традиціями тих країн, які вони обрали для подорожі. Доцільно розвивати весільний туризм і в Україні. Перспективи у цьому плані має, наприклад, «Тунель кохання» [5], Луцький і Дубенський замки, озеро Світязь та ін., де вже відбуваються весільні церемонії і відзначення річниць весілля

(наприклад, озеро Світязь). Сюди можна включити й інші цікаві локації в різних регіонах України.

Джерела та література

1. Wedding tourism in Italy. URL: <https://www.mastermeeting.it/eng/mastermeeting/Tourism%20Scenarios/wedding-tourism-in-italy> (дата звернення: 12.04.2022 р.).
2. Романова А. Види туризму та їх класифікація у контексті сучасних тенденцій розвитку туріндустрії. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/econrig_2017_4_4.pdf (дата звернення: 14.04.2022 р.).
3. Халабуда А. Історія та виникнення весільного туризму. *VI Міжнар. наук.-практ. конф.* 2015. № 2. С. 116–119.
4. Череднікова А. Проблеми та перспективи розвитку весільного туризму в Україні. *Зб. наук. ст.* 2019. № 23. С. 42–43.
5. Яковишина М. Перспективи готельно-ресторанного комплексу «Тунель кохання» на ринку весільного туризму. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/8881/1/%D0%AF%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%88%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20%D0%9C.%20%D0%A1..pdf.zax.pdf> (дата звернення: 14.04.2022 р.).

Слищенко Я. В. – студент IV курсу

факультету культури і мистецтв

ВНУ імені Лесі Українки;

Москвич О. Д. – к. філос. н., ст. викл. кафедри
культурології ВНУ імені Лесі Українки

**Нове звучання поезії «Розстріляного відродження»
у творчості блек-метал гурту «Khors»**

Постановка проблеми. Твори українських поетів різних епох набували нового звучання в музичній інтерпретації, зокрема у виконанні метал-колективів. Яскравим прикладом такої взаємодії в українській музичній культурі є використання поезії доби «Розстріляного відродження» українським гуртом «Khors».

Мета дослідження – проаналізувати особливості поєднання блек-метал музики і творчості поетів «Розстріляного відродження».

Результати дослідження. Гурт «Khors» був створений у 2004 р. у Харкові. За 18 років існування гурту було опубліковано 7 студійних альбомів: перші чотири були складені англійською мовою, наступні три – українською. В контексті даного дослідження розглянемо крайній альбом блек-метал колективу. У вересні 2020 р. був опри-

люднений сьомий альбом гурту «Де Слово Набуває Вічності». Він складається з восьми пісень, що були написані на вірші поетів «Розстріляного відродження». Власне їм і мешканцям будинку «Слово», де проживали представники української інтелігенції у Харкові, що стали жертвами сталінських репресій, твори і були присвячені.

Альбом починається похмурою композицією «Голод» на вірш Марка Йогансена, який він написав, начебто у 1921-му, та опублікував 1933 р. Харківському гурту вдалось дуже якісно поєднати важке метал-звучання та непросту гнітючу поезію: «Над полем сохлим мертві вітряки, немов хрести над віршем відзабутим...» [2]. Голодомор 1932–1933 рр., будучи складовою політики терору більшовицької влади проти українського народу, став однією з найбільших трагедій в історії нашої нації. І «Khors» не оминає такої непростої, дуже важкої теми.

Наступна пісня має назву «Щастям Забуті». Валер'ян Поліщук, який був одним з найпопулярніших поетів свого часу, присвятив вірш «Місяцю ясний, нащо ти сяєш?..» проблемі людського щастя, неповторно оспівуючи велич та магічність природи: «Хрупкий сніжечок поле вкриває, іскрами гостро холод блискає, з Місяцем грає... Тільки людина вічно бунтує, вічно шукає, більше є лютує, щастям забута...» [3].

На вірш Олекси Слісаренка «Іній» металісти склали третю пісню альбому. Четверта пісня «Море моєї Душі» складена на поезію відомого поета-футуриста Михайля Семенка. Семенко медитує, вдивляючись та вслухаючись «у море своєї душі». Для п'ятої композиції «...і життя забере своє минуле» було використано кінець поеми Євгена Плужника «Канів». Шоста пісня «По драбині на спис» створена на поезії одного з найвідоміших поетів «Розстріляного відродження» Миколи Хвильового.

Продовжує пісня «Туман», що була складена на однойменний вірш Івана Багряного. Цей вірш був написаний Багряним у 1946 р., це найпізніший вірш, що «представлений» в альбомі харківського метал-колективу. Попри те, ця композиція ніяк не вибуває з концептуальності альбому. Як і решта композицій, вона є похмурою та здатна перенести слухача в давно минулі роки: «Тут страшна зима. Мла, відчай і сон над оселями...» [1].

Закінчує цю студійну роботу пісня на вірш Юліана Шпола «Про Себе». Це надзвичайно потужна поезія про долю людини в контексті історії, про сенс людського життя, трагедію його скороминучості:

«Як і колись, так і тепер народи йдуть повками. І хто живий там? Хто там вмер? Рясніє степ круками...» [4]. Ця композиція є найдовшою в альбомі, вона триває більше семи хвилин та дає слухачу можливість повністю поринути у вишуканий світ блек-металу та української поезії, яка в цьому випадку зовсім не поступається йому у важкості та металевому звучанні. «Khors» назвали її «Під Гострим Лезом Часу», що максимально точно передає суть як самої поезії Юліана Шпола, так і самої концепції альбому українських металістів. На цю пісню був знятий відеокліп у харківському будинку «Слово». В ньому учасники гурту постали ще й представниками творчої інтелігенції.

Висновки. Отже, проаналізована студійна робота присвячена пам'яті поетів «Розстріляного відродження» та надає їхній творчості нового звучання та актуалізації в контексті сучасної культури. Заключна пісня альбому «Під Гострим Лезом Часу» має всі шанси зайняти місце серед найзначніших композицій в українській метал-культурі. Металісти не лише відновлюють пам'ять про забутих поетів, а ще й продовжують справу митців, надавши нове життя їхнім творам.

Джерела та література

1. Багрянний І. До меж заказаних: поезії. Київ: Маса, 1929. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Bahrianyi/Do_mezh_zakazanykh_zbirka/
2. Йогансен М. Поезії. Київ, 1989. 196 с.
3. Поліщук В. «Місяцю ясний, нащо ти сяєш?». URL: <https://khors1.bandcamp.com/track/blissforsaken>
4. Шпол Ю. Вибрані твори. Київ: Смолоскип, 2007. 532 с.

Терещук М. М. – студент II курсу факультету культури і мистецтв ВНУ імені Лесі Українки;
Столярчук Н. М. – к. філос. н., доцент кафедри культурології ВНУ імені Лесі Українки

Проблема початкового заселення Америки в культурологічному дискурсі

Постановка проблеми. Сьогодні давні культури Америки викликають жвавий інтерес як серед туристів, так і серед дослідників.

Індіанські культури континенту овіяні легендами і міфами, містять багато таємниць і відкритих питань. Однією з таких не розв'язаних проблем є проблема визначення часу і шляхів появи людини на території континенту, з'ясування витоків давньоіндіанських культур. Більшість дослідників вважає, що відсутність у археологічних шарах будь-яких решток людиноподібних мавп дає підстави стверджувати, що Америка не належала до земель, на яких відбувався процес антропогенезу, а отже людина з'явилась тут у вже сформованому вигляді [3, 8]. Питання часу і можливих шляхів міграції давньої людини на американський континент залишається у сучасній науці відкритим, а тому актуальним для культурологічних розвідок нині.

Мета дослідження: проаналізувати наявні в сучасній культурології гіпотези та припущення щодо вирішення питання часу і можливих шляхів початкового заселення Америки.

Результати дослідження. Одними з перших запропонували власне вирішення питання заселення Америки людьми іспанські ченці, які разом з конкістадорами активно долучились до захоплення нововідкритих земель, насаджували ідеї католицизму, шукаючи відповіді на свої питання в Біблії. Так, іспанські священники апелювали до історичних книгах Старого Завіту, у яких розповідається, що після падіння Ізраїльського царства десять колін Ізраїлевих опинилися в асирійському полоні і потому безслідно зникли. Чернець-домініканець Бартоломе де Лас-Касас першим припустив, що загублені стародавні ізраїльтяни переселилися до Америки й заснували там цивілізацію. Хоч сьогодні такі думки здаються абсурдом, свого часу вони здобули популярність [2, 256]. Окрім цієї гіпотези, богослови широко використовували версію про Атлантиду, що згадується у творах Платона, якого церква вважала «праведним язичником». Серед прихильників ототожнення Америки з Атлантидою був відомий англійський філософ XVII ст. Френсіс Бекон.

У XVIII–XIX ст. деякі вчені намагалися знайти витoki американських цивілізацій у культурах Стародавнього Сходу та Середземномор'я: було висунуто гіпотезу про проникнення в Західну півкулю шумерських, фінікійських, карфагенських, а згодом – грецьких і римських мореплавців [1, 67].

Доволі актуальною до сьогодні лишається гіпотеза про можливість контакту індіанців із Стародавнім Єгиптом. Вона спирається на низку паралелей, які одразу впадають в око. Як у Єгипті, так і в

Мезоамериці зводили піраміди над царськими похованнями, писали ієрогліфами, вважали священною постать правителя. На думку прихильників міжконтинентальних контактів, усі ці подібності не могли з'явитися випадково. Отже, один народ передав культурні надбання іншому. Такими «донорами» цивілізаційних благ зазвичай зображують єгиптян, а отримувачами – майя. Втім, будь-які реальні докази єгипетського впливу на індіанські культури Америки сьогодні відсутні [2, 256].

Згідно з останніми науковими даними, вихідці з Азії з'явилися у Новому Світі під час останнього Віконсинського зледеніння, під час якого між Азією та Америкою в районі Берингової протоки утворився сухопутний міст. Ймовірно, саме через цей міст пройшло чимало азійських переселенців, які були мисливцями і збирачами верхньопалеолітичного типу. Період міграції зі Старого в Новий Світ тривав орієнтовно впродовж 30–25 тис. років тому. Найновітніші генетичні дослідження частково підтверджують цю теорію вказуючи на те, що жителі Америки генетично близькі до народів Східного Сибіру [3, 8].

Впродовж деякого часу у XX ст. побутувала гіпотеза про початкове заселення Америки вихідцями із Європи. Доводилось, що знаряддя культури Кловіс – однієї з перших американських культур, мають схожість з солютрейськими кам'яними знаряддями, знайденими на території Франції та Іспанії. За цією гіпотезою солютрейці мали перетнути Атлантику під час льодовикового максимуму на примітивній подібності човна, тримаючись поряд з льодовиком. Проте генетика не дала цій гіпотезі підстав для підтвердження, оскільки після досліджень генетиків було доведено, що першими переселенцями Америки були все-таки вихідці з Азії [4].

Висновки. Над вирішенням проблеми заселення Америки і витоків давньоіндіанських культур працюють найрізноманітніші фахівці-науковці – від істориків та культурологів до генетиків та антропологів. Кожен із них вивчав та аналізував знахідки та інформацію в рамках своєї дисципліни, потім вони обмінювались результатами своїх досліджень, спростовуючи або підтверджуючи певні теорії та гіпотези. На сьогоднішній день наукова спільнота в переважній більшості дотримується версії, що Америка була заселена людьми із Азії, які під час льодовикового періоду мігрували туди через Беринговий сухопутний перешийок. Цю версію підтверджують генетичні дослідження та археологічні знахідки, але також залишаються питан-

ня, які потребують більш ґрунтовних відповідей, а тому, можна зробити висновок, що проблема до кінця не розв'язана, вона чекає нових досліджень і відкриттів.

Джерела та література

1. Гуляев В. Доколумбовы плавания в Америку. Москва: Ломоносовъ, 2010. 216 с.
2. Історія світової культури. Культурні регіони: навч. посіб./кер. авт. кол. Л. Т. Левчук. 3-тє вид., переробл. і допов. Київ: Либідь, 2000. С. 256.
3. Рубель В. А. Історія цивілізацій доколумбової Америки. Київ: Либідь, 2005. С. 8.
4. Genomic evidence for the Pleistocene and recent population history of Native Americans. *Science*. Vol. 349, no 6250. URL: <https://www.science.org/doi/10.1126/science.aab3884>

Федонюк С. Д. – аспірантка II року навчання
факультету культури і мистецтв
ВНУ імені Лесі Українки

Документальне кіно як інформаційна зброя

Постановка проблеми. Історична ситуація, зумовлена повномасштабним вторгненням військ РФ на територію України 24 лютого 2022 р., вимагає від українських авторів термінового створення кіно-, теле- та Інтернет-документалістики, що висвітлює не лише перебіг бойових дій, політичну лінію держави Україна, а й показує персональну громадянську позицію, є так званим «громадянським активізмом» [3]. Значення документальної аудіовізуальної продукції посилюється під час масових протестів, соціальних катаклізмів, війни [1]. Документальне кіно – різновид кінематографа, що поєднує мистецтво і журналістику, впливає як на окремого глядача, так і на настрої усього суспільства.

Мета дослідження – здійснити соціокультурний аналіз значимих вітчизняних кінодокументальних проєктів, що підніматимуть перед світовою глядацькою аудиторією проблематику, породжену вторгненням військ РФ в Україну.

Результати дослідження. У березні 2022 р. провідні українські кіно- та телепродюсери об'єднались. Про це оголосив ексміністр

культури та інформаційної політики, член Наглядової ради «Медіа Група Україна» Володимир Бородянський [2]. Об'єднання має на меті виробництво документальних та просвітницьких фільмів і серіалів, що розкажуть світу про війну РФ проти України, її витoki, причини, поточні та потенційні наслідки. Задля запуску ініціативи кожен співзасновник пожертвував один мільйон гривень. Об'єднання також залучає іноземних інвесторів, донорів, не ставить за мету отримання прибутку до повного звільнення України. Рішення про вибір й фінансування ідей фільмів ухвалюватиметься простою більшістю голосів. Усі кошти, отримані від засновників, фондів, меценатів, благодійників, а також від дистрибуції вироблених проєктів, реінвестуватимуться у нові запуски [4]. Продюсери Віктор Мирський, Дар'я Легоні-Фіалко, Алла Липовецька, Марина Квасова, Ірина Зоря, Ігор Сторчак та Володимир Бородянський обговорили й почали розробку семи проєктів. Зокрема, це стрічки про українських біженців у Німеччині – «Бад-Зеґеберґ» та «Вокзал Надії». У сюжеті «Бад-Зеґеберґ» переплітаються долі українських сімей, змушених покинути свої домівки, та німців, які пройшли складний шлях до визнання своєї провини й каяття за злочини у Другій світовій війні. Сценарій фільму «Вокзал Надії» – про українських біженців, для яких світ більше ніколи не буде таким, як до російського вторгнення. У пошуках порятунку українці приїжджають до гостинної, але мало відомої їм Європи. Біженці не знають, яке майбутнє на них чекає і чи надовго вони опинились поза батьківщиною [2].

Документальний проєкт «9 життів» розповідає про тварин під час війни, які разом зі своїми господарями ховаються від ракетних обстрілів у метро та підвалах. Домашніх тварин із замкнених квартир рятують волонтери.

На думку Бородянського, важливими дослідженнями українських воєнних реалій стануть також документальні фільми «Всупереч усьому», «Ядерна спадщина» та «Уроки пропаганди. Як отримати дозвіл на вбивство?» [2].

Автори «Всупереч усьому» планують здійснити кінодокументальну спробу відповісти на питання: як Україна досі протистоїть РФ у час, коли світові експерти прогнозували не більше трьох днів спротиву. Адже саме потужною відсіччю і високим патріотизмом українці зламали РФ намір «блискавичного захоплення». «Ядерна спадщи-

на» – історія про те, як Україна, володіючи третім у світі ядерним потенціалом, добровільно відмовилася від ядерної зброї, довірившись гарантіям безпеки найпотужніших держав світу, а тепер зазнає руйнації. Автори фільму «Уроки пропаганди. Як отримати дозвіл на вбивство?» розкажуть на прикладі особистої історії як агресивна пропаганда за допомогою сучасних ЗМІ руйнує стосунки навіть між найближчими родичами, хто і яку відповідальність має нести за наслідки медіавійни, чи здатен світ «епохи постправди» хоч щось протиставити пропаганді. В основі «Маріуполь. Хроніки надії» лежить щемлива історія про місто, в якому окупантами знищено усе, окрім надії. В розбомбленому Маріуполі, попри це, лишається ще близько 100 тис. цивільних. Це історія злочину очима героїні, якій пощастило вижити під час облоги міста військами РФ.

Висновки. Отже, розвиток вітчизняної кіноіндустрії та виробництво документальної аудіовізуальної продукції – актуальні питання повістки дня національної безпеки України. Документальний активізм, фінансово та технологічно стимульований об'єднаннями провідних продюсерів, здатний фактично миттєво і органічно поєднати кіномистецтво, громадську діяльність і політику держави. Тим самим вплинути у час війни, головню через широку глядацьку аудиторію в мережі Інтернет, на рівень патріотизму усього українського суспільства, висвітлити проблематику збройного спротиву України глядачам, громадянам усього світу.

Джерела та література

1. Почепцов Г. Г. Сенси і війни. Україна і Росія в інформаційній і смислових війнах. Київ: Києво-Могилянська академія, 2016. 312 с.
2. Кабацій М. Про Маріуполь, біженців, волонтерів. В Україні розпочалось виробництво семи проєктів про російську війну проти України. URL: <https://nv.ua/ukr/art/v-ukrajini-pochato-virobnictvo-semi-proektiv-pro-rosiysku-viynu-proti-ukrajini-50231679.html> (дата звернення: 17.04.2022 р.).
3. Карпович О. Про документальний активізм: інтерв'ю з Езра Вінтон та Светла Турнін. URL: <https://docudays.ua/2015/news/intervyu/interview-winton-turnin/> (дата звернення: 17.04.2022 р.).
4. Толокольнікова К. Українські продюсери об'єдналися для створення документальних проєктів про війну. URL: <https://suspilne.media/229153-sataninskij-hram-u-ssa-zaproponuvav-dopomogu-svoim-predstavnikam-z-ukraini/> (дата звернення: 17.04.2022 р.).

Хоміч О. М. – студентка IV курсу факультету культури і мистецтв ВНУ імені Лесі Українки;
Москвич О. Д. – к. філос. н., ст. викл. кафедри культурології ВНУ імені Лесі Українки

Аксіологічний вимір української соціальної фотографії

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні та світі відбувається переосмислення цінностей життя, неабияку роль в цьому процесі відіграє фотографія, зокрема соціальна, як одне з пріоритетних зображень сучасного медіапростору. Фотографія, завдяки документальній естетиці, привертає увагу до важливих проблем людства, виконує роль свідчень, змушує зупинитися, подивитися і замислитися.

Мета – виявити сутність та ціннісні особливості соціальної фотографії в сучасній українській культурі.

Результати дослідження. Соціальні світлини виступають справжнім інструментом комунікації на актуальні та важливі теми, використовуючи для цього публікації у медіа, соціальних мережах, на виставках тощо. Розглянемо приклади соціальних світлин сучасної української реальності.

Фото «Коридор пошани» показує Івано-Франківську обласну лікарню. «Ранок. Вздовж коридору, по обидві стіни, стоять лікарі та медсестри. Тиша. Голови опущені. Це «коридор пошани». Саме цим коридором уже понад рік в операційну проводжають тих, хто після своєї смерті дає шанс на життя іншим. На даному фото зафіксована подія, яка відбулася в січні 2022 р. Після цього фото слідувала не менш емоційна та захоплююча історія, яка дістала назву «Спецоперація: доставити серце», адже донорське серце через погодні умови не можна доставити гелікоптером до Львова, тому лікарі разом з поліцейським вирішили ризикнути і спробувати доїхати автівкою. Ця спецоперація пройшла успішно, а дане фото зворушило серця багатьох українців», – розповідає про свою світлину Ірина Заславець [2]. Авторка привертає увагу суспільства до актуальної для України проблеми донорства.

Фотопроект «Портрети людей, які допомагають нам щодня» створено Всеукраїнською радою реанімації разом із Gate Agency. Герої проєкту з різних міст, мають різний стаж і професію, але всі працюють у службі екстреної допомоги та завжди готові рятувати

людей. Це водії, фельдшери, лікарі та диспетчери. Між аварією та лікуванням у стаціонарі є важлива ланка: екстрена медична допомога, від якої дійсно дуже багато залежить. Для людей, які не пов'язані з медициною, часом важко зрозуміти, з чим зіштовхуються працівники екстреної служби кожного дня, що доводиться проходити та чим жертвувати. Це добові чергування, це постійні смерті людей, важкі стресові ситуації, де кожна помилка може коштувати життя [5]. Основна мета проєкту – показати екстрену медичну допомогу в обличчях людей, які допомагають потерпілим щодня, зробити видимими їх і їхню роботу для суспільства.

В 2020 р. український благодійний фонд HarpuRaw, що займається опікою безпритульних тварин, запустив фотопроект «NADзвичайні». Героями фото стали коти і собаки, які постраждали від людської жорстокості (відсутність лапки чи можливості бачити двома очима) і проживають в притулку. Автори фотопроекту мали на меті нагадати, що усі безпритульні тварини є особливими, вони чекають своїх особливих людей [1; 6].

Фотосерія «Очі передової» українського фотографа Сергія Коровайного показує очі захисників України, які стояли на передових позиціях Донеччини й Луганщини. «Їхні очі пильнують ворога, але водночас і наше сумління. Їхні погляди звучать все ближче і суворіше. Але від цих поглядів твердішає земля під нашими ногами. Ми поїхали до них, щоб відобразитись у їхніх очах», – звучить у описі фотосерії [4]. Проблема війни та миру є однією з пріоритетних для соціальної фотожурналістики, адже фотографія може показати світу жахливі картини військових злочинів. Сучасна війна – виклик не лише для збройних сил, а й для суспільства загалом та кожного його члена зокрема. Поряд із військовими на передових позиціях перебувають і військові журналісти, які ризикують життям, аби показати правду. «Кожен український фотограф мріє зробити фото, яке зупинить війну», – говорив про свою справу фотожурналіст і документаліст Макс Левін, який загинув на Київщині [3]. Більшість його документальних проєктів були пов'язані з війною в Україні. Разом із колегою Маркіяном Лисейком у 2014 р. Левін проєкт AFTER ILOVAISK задля збереження та переосмислення значення подій серпня 2014 р. військовими, їхніми родинами та громадянами України. Фотограф був одним із тих, кому вдалося вибратися живим із Іловайського котла [3]. Та цієї війни фотокореспондент загинув, виконуючи свої

професійні обов'язки, висвітлюючи всю болючу правду у фотографіях, які увійдуть в історію.

Висновки. Переглядаючи світлини, якими дані проєкти візуалізують важливі для суспільства проблеми та представляють їх у медіакультурі, поширюючи для перегляду та осмислення, можемо стверджувати, що всі вони спрямовані саме до соціуму, як заклик до змін свідомості сприйняття та відтворення дійсності.

Джерела та література

1. Влаштування. Happy Raw. URL: <https://happyraw.ua/ua/project/18> (дата звернення: 11.02.2022 р.).
2. Заславець І. Спецоперація «Доставити серце». *Reporters*. 2022. URL: <https://reporters.media/spetsoperatsiia-dostavyty-sertse/> (дата звернення: 19.04.2022 р.).
3. Кожен фотограф мріє зробити фото, яке зупинить війну. 10 робіт загиблого Макса Левіна за час повномасштабного вторгнення РФ. *НВ Україна*. 2022. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/maks-levin-10-foto-ukrajinskogo-fotografa-yakiy-zaginuiv-pid-chas-viyni-rf-proti-ukrajini-50230569.html> (дата звернення: 19.04.2022 р.).
4. Повернення із задзеркалля. *Reporters*. 2022. URL: <https://reporters.media/ochi-peredovoi/> (дата звернення: 19.04.2022 р.).
5. Це люди, що рятують життя у критичних ситуаціях. Екстрена медична допомога в обличчях. *The Village*. 2020. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/city/gallery-city/297923-tse-lyudi-scho-ryatuyut-zhittya-u-kritichnih-situatsiyah-ekstrena-medichna-dopomoga> (дата звернення: 19.04.2022 р.).
6. Як фотопроєкти комунікують на соціальні теми. *Bazilik*. 2021. URL: <https://bazilik.media/iak-fotoproiekt-y-komunikuiut-na-sotsialni-temy/> (дата звернення: 19.04.2022 р.).

Цигульова К. В. – студентка II курсу
факультету культури та мистецтв
ВНУ імені Лесі Українки;
Головей В. Ю. – д. філос. н., професор
кафедри культурології
ВНУ імені Лесі Українки

Данте Аліг'єрі як предтеча гуманізму: філософсько-естетичні ідеї «Божественної комедії»

Постановка проблеми. Данте Аліг'єрі є однією із найяскравіших постатей у світовій літературі. Його творчість припадає на період

переходу від епохи Середньовіччя до Відродження. Твори поета, особливо найважливіший з них – «Божественна комедія», містять низку глибоких ідей, які мали величезний вплив на становлення ренесансної культури і літературної творчості нових часів. Цим обумовлена актуальність їх переосмислення в наш час.

Мета дослідження – висвітлення філософсько-естетичних ідей «Божественної комедії» Данте в контексті зародження ренесансного гуманізму.

Результати дослідження. Поема «Божественна комедія» є шедевром світової літератури та найбільш відомим поетичним твором Данте. Вона написана не вченою латиною, а рідною для митця італійською мовою, що також є важливим фактором, адже вважається, що саме Данте є творцем літературної італійської мови. В цьому контексті його можна порівняти з Шекспіром – творцем англійської літературної мови. Поема Данте зображує містичну подорож поета через пекло, чистилище і рай (як основні складові світобудови в уявленні тогочасних людей) і містить низку виразних символічних та алегоричних образів, які виражають єдність Божественного і людського, земного і небесного світів.

Багатозначні символи, наповнені середньовічним ідейним змістом, автор поєднує із живим реалістичним зображенням персонажів, які наділені яскравими індивідуальними рисами. Це дозволяє вважати поему своєрідним синтезом кращих надбань середньовічної культури і водночас прологом Ренесансу. Яскраву характеристику творчості Данте дав видатний український поет і мислитель Іван Франко, який присвятив спеціальне дослідження творчості італійського генія: «Данте являється найвищим виразом, поетичним вінцем та увічненням того, що називають середніми віками. Вся культура, всі вірування, всі муки та надії тих часів знайшли вираз у його поемі. Та рівночасно як людина геніальна, він усім своїм єством належить до новіших часів» [2].

«Божественна комедія» просякнута ідеями преображення і спасіння людини, яка має високе божественне призначення: через активні й цілеспрямовані людські дії в світі мають утвердитися любов, милосердя і справедливість. Ідея оспівування людини як вінця божественного творіння резонує із основними концепціями гуманізму, в яких людина мислиться як центр Всесвіту, і найбільшу увагу звертається на людський інтелект, моральні чесноти та активну творчу

діяльність. Людські почуття, пориви, розум та вільний злет думки, описаний у поезії Данте є прообразом гуманістичних ідей, які теж возвеличують культ розуму, духовних та моральних цінностей.

Однією із важливих ідей величної поеми є думка про рятівну і перетворюючу силу любові у найбільш виразних та щирих її проявах – і земних, і божественних. «Божественна комедія» – це подорож Данте до Бога, його шлях до пізнання та просвітлення, важкий і тернистий, осяяний образом прекрасної Беатріче. Кохання є рушійною силою для головного героя, яким є сам поет. Данте розкриває читачеві глибоко особисту та інтимну частину свого життя, змальовуючи Беатріче як найвищий ступінь святості й досконалості, як райську троянду, центр раю.

У «Божественній комедії» Данте описує три рівні буття, які репрезентовано трьома частинами – «Пекло», «Чистилище» та «Рай» [1]. Подорож поета є прикладом мислення людини епохи Відродження, що виражається у прагненні знайти просвітлення, розкрити нові грані розуму та почуттів на шляху від темного хаосу ночі пекла, через морок чистилища до сяючого образу раю. Проходячи дев'ять кругів пекла, поет описує кожен жахливий рис людського характеру, що проявляється як гріх. Але уже в «Чистилищі» Данте необхідно пройти сім ступенів як сім смертних гріхів, аби очиститись від них і потрапити до раю. Мабуть «Чистилище» є найбільш важливою та емоційно насиченою частиною поеми. Це і є сам шлях до просвітлення, важкий чуттєво і фізично, створений для переосмислення і подолання своїх слабких рис, шлях становлення нової людини і нової свідомості, які відповідають ідеалам Ренесансу. У частині «Рай» після пережитого у пеклі та чистилищі для Данте відкривається новий світ, де він може досягнути «красу Божественного Розуму», яку уособлює Беатріче.

Як зазначив І. Франко, «Дантова поема – <...> се не лише малюнок індивідуальної душевної драми, що відбулася в Дантовій душі; се щось іще більше, ще глибше: се малюнок душевного перелому в душі кожного чоловіка, того перелому, що починається гріхом, порушенням суспільного порядку та етичного закону, і через безодні завзятості, зневіри, розпуки доходить до жалю, каяття, покути і кінчиться розкошами поєднання і душевного відродження та заспокоєння. Се віковична повість кожного з нас, кожного, хто думав, любив, помилявся, падав духом і знов підносився» [2].

Висновок. Проаналізувавши «Божественну комедію», можна дійти до висновку, що у своєму творі Данте Аліг'єрі відобразив духовне становлення людини на шляху пошуків любові і просвітлення. Данте, як і його наступники-гуманісти, центральне місце віддає не Богу, як у Середньовіччі, а людині як вінцю Божественного творіння. Розум, любов, моральні чесноти і щирі почуття є тими рушійними силами, які допомагають людині пройти усі випробування та нарешті досягти блаженства. Ці ідеї мали велике значення для розвитку європейського ренесансного гуманізму.

Джерела та література

1. Данте Аліг'єрі. Божественна комедія/пер. з італ. Євгена Дроб'язка. Київ: Дніпро, 1976. 680 с. URL: http://www.ae-lib.org.ua/texts/dante_divina_comedia_ua.htm
2. Франко І. Данте Аліг'єрі. Характеристика середніх віків. Життя поета і вибір із його поезії. URL: https://shron2.chtyvo.org.ua/Franko/Dante_Alihiieri_Kharakterystyka_serednikh_vikiv_Zhyttia_poeta_i_vybir_iz_ioho_poezii.pdf

Шворак І. В. – магістр V курсу
факультету культури і мистецтв

ВНУ імені Лесі Українки;

Берlach О. П. – к. архітект., доцент кафедри
образотворчого мистецтва

ВНУ імені Лесі Українки

Мистецтво векторної анімації, технології та художні засоби

Постановка проблеми. Статтю присвячено проблемі вивчення сучасних технологій створення дитячої мультиплікації. Виготовлення навіть короткометражної анімації є трудомістким та довготривалим процесом, який потребує не лише художніх, а й технічних навичок, креативності мислення. Вирішення завдань такого роду стає можливим шляхом комплексного вивчення художником технологій даного мистецтва, постійного творчого пошуку та експериментів із створення анімації.

У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема оволодіння аніматорами-початківцями художньо-технологічними основами векторної анімації, що дає широкі науковообґрунтовані можливості у реалізації креативних ідей.

Серед різноманіття анімаційних технологій векторна анімація посідає чільне місце у мультимедійному дизайні, адже має ряд переваг.

З огляду на вищевикладене вважаємо наше дослідження необхідним та актуальним. Окрім цього, оскільки рівень навичок із мультимедійного дизайну в учнів досить низький, дослідження покликано стимулювати їх інтерес до вивчення мистецьких та інформаційних технологій, розвивати креативність.

Мета дослідження – дослідити мистецтво векторної анімації, оволодіти його технологією та художніми засобами.

Результати дослідження. Одним із популярних видів кіномистецтва є анімація (з латин. *anima* – душа і похідного фр. *animation* – оживлення), мультиплікація (з латин. *multiplicatio* – розмноження, збільшення, зростання). У вузькому значенні анімація – це виведення на екран послідовності трохи відмінних зображень (кадрів), створених технічними засобами чи методом класичної анімації. У результаті створюється ілюзія оптичного руху, ефект одухотворення персонажів [2].

Анімація ґрунтується на принципі діяльності зорових аналізаторів – інертності зорового сприйняття. Людське око бачить світлові хвилі більш тривалий час, ніж вони існують. На цій властивості людських очей побудовано всі екранні види мистецтва. Для плавного відтворення анімації необхідна швидкість, що забезпечує зміну частоти кадрів не менше 10 за секунду. Для комп'ютерної анімації частота зміни кадрів за секунду екранного часу складає 10–16, для кінематографії – 24. Більша кількість кадрів дозволяє домогтися плавних рухів персонажів і появи об'єктів у зображенні в різні моменти часу. При недостатній кількості кадрів стають помітні розходження в послідовних зображеннях об'єктів, що призводить до їх різких переміщень. У комп'ютерній анімації на перший план виходить розмір файлу, у якому зберігаються зображення. Тому під час створення комп'ютерної анімації намагаються знайти компроміс між якістю анімації і розміром файлу, що і визначає загальну кількість кадрів анімації [1].

Різниця між анімацією і відео полягає в тому, що відео використовує безупинний рух і розбиває його на множину дискретних кадрів, а анімація використовує множину незалежних малюнків або графічних файлів, що виводяться в певній послідовності для створення ілюзії безупинного руху.

Векторна анімація – різновид мистецтва двовимірної комп'ютерної анімації [1], виконаної в програмі, призначеної для роботи з векторними зображеннями – ілюстраціями (наприклад Anime Studio Pro 9.5).

У векторній графіці базовим елементом технології побудови зображення є лінія, яка описується математично як єдиний об'єкт, тому обсяг даних для відображення об'єкта засобами векторної графіки суттєво менший, ніж у растровій графіці, де елементом побудови зображення є точка (піксель). Лінія характеризується формою, товщиною, кольором, типом. Замкнуті лінії мають властивість заповнення простору, що ними охоплюються, іншими об'єктами або кольором (створюється форма). Найпростішими векторними лініями є пряма, відрізок, криві, криві Безьє (засновані на використанні пари дотичних, проведених до відрізка лінії в її кінцях, кути нахилу і довжина яких впливають на форму лінії).

Векторна графіка зручна для зберігання й обробки зображень, що складаються з ліній або можуть бути розкладені на прості геометричні об'єкти. Векторні дані легко масштабувати та виконувати над ними інші перетворення (наприклад, повертання зображення, додавання, видалення або зміну окремих елементів зображення). Поряд із цим векторні файли важко застосувати для зберігання складних фотореалістичних зображень. Векторні дані краще відображаються на векторних пристроях виводу (плотерах, дисплеях із довільним скануванням). Ефективно векторну графіку можна відобразити тільки на растрових дисплеях із високою роздільною здатністю [1].

У мультимедійному дизайні векторна анімація дає широкий спектр можливостей для творчості, у тому числі масштабування персонажів, предметів середовища, стискання в два, три рази без втрати якості. Це ефективна технологія, яка дозволяє створювати файли відносно невеликих розмірів навіть під час роботи зі складними зображеннями [2].

Висновки. Ми вважаємо, що векторна анімація як технологія є дієвою лише у поєднанні з технологією класичної анімації, а також растровою графікою. Для створення мистецького мультфільму початківцю потрібно оволодіти різними технологіями анімації та навчитися доцільно їх поєднувати. Мистецька векторна анімація має відмінності від техніки створення векторних комп'ютерних анімаційних зображень (які створюються у навчальних закладах на уроках інформатики).

Джерела та література

1. Євсєєв О. С. Комп'ютерна анімація: навч. посіб. для студ. напряму підготовки 6.051501 «Видавничо-поліграфічна справа». Харків: Вид-во ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. 152 с.
2. Сухорукова Л. А. Види і класифікація технологічних засобів створення мультимедійного продукту. Харків, 2012. Вип. 3. С. 142–146.

Шеломанова Ю. М. – асистент кафедри
образотворчого мистецтва
ВНУ імені Лесі Українки

Арт-терапевтичний вплив образотворчого мистецтва на людину в стресовій ситуації

Постановка проблеми. Стрес для людини двадцятого першого століття відомий не лише з теорії. В умовах війни стресова ситуація є невід’ємною. Досить дієвим методом, як боротьби зі стресовим станом так і його профілактикою є арт-терапія. Остання включає у себе досить велику кількість інструментів, матеріалів та методик. Для детальнішого розкриття актуального питання у дослідженні обрано один із різновидів арт-терапії, а саме – образотворчу складову. Є чимало прикладів коли малювання допомагало людині пережити стресові ситуації. Арт-терапевтичний вплив образотворчого мистецтва матиме місце, як у роботі зі спеціалістом (індивідуальна та групова робота) так і у малюванні без супроводу, при відчутті необхідності творчого процесу. І якщо у людини є найменша можливість долучитися до творчого процесу, бо вона відчуває у цьому потребу ні в якому разі не варто полишати цю нагоду. Творчість надає ресурс зцілення. Людина творчо працює і у той момент її мозок опрацьовує інформацію «про тут і тепер», що є надзвичайно важливим. Варто експериментувати з вправами на створення, як предметних так і абстрактних зображень. Якщо робота проводиться під наглядом спеціаліста, то на нього покладається важливе завдання підбору технік таким чином, щоб уникнути повторної травматизації під час творчого процесу. Існують методики, які «гарно» працюють у мирний час та не рекомендовано використовувати в умовах війни. До прикладу відома техніка «людина під дощем». Щодо арттерапевтичного впливу зображення, то варто виділити наступні вправи: перегляд зображень позитивного змісту (відносяться до споглядання вже готового продукту), до групи вправ, які передбачають створення власного продукту відносяться ті, які включають частково власний вклад («розмальовка») та повністю власний продукт. Сюди ж віднесемо вправи з фототерапії.

Хороші результати дають такі вправи, як каракулі, пальцеграфіка, спрямовані на створення відчуття захисту, відновлення.

Для ширшого охоплення людей, яким необхідна арт-терапевтична допомога у стресовій ситуації, що пов'язана з війною виділяю наступні групи: діти, підлітки, дорослі, літні люди, вимушено переселені, члени сімей, що втратили близьких в умовах війни.

Зрозуміло, що кожна з цих груп має свої підвиди які переплітаються з іншими.

Група дітей включає дітей дошкільного віку, яким ще важко описати свої емоції словесно, дітей дошкільного віку з можливістю вербальної комунікації, діти початкових класів, діти з ООП. Категорію «Дорослі» також варто класифікувати. Ті які задіяні безпосередньо у військових діях, ліквідація наслідків та тих хто мають «травму свідка», «травму слухача», «травму глядача». Досить мало уваги у сучасних умовах приділяється групі людей літнього віку, а вони звичайно є у групі ризику.

Тішить те, що у такий непростий час багато спеціалістів і просто небайдужих долучаються до проведення арт-терапевтичних зустрічей. Такі заходи є вкрай важливі для боротьби зі стресом, через спокій та психологічну рівновагу в першу чергу для дітей.

Метою дослідження є систематизація інформації обраної тематики, щодо надання арттерапевтичної допомоги максимально адаптованої в сучасних умовах, а також для охоплення максимальної кількості людей, що потребують такої допомоги.

Результати дослідження. На основі зібраної інформації та власного досвіду у дослідженні запропоновано групову класифікацію людей які потребують арттерапевтичної допомоги. А також проаналізовано засоби, використання яких дають протилежні результати залежно від походженням стресової ситуації

Висновки. Арт-терапія є досить потужним інструментом у боротьбі зі стресовим станом. Її образотворча складова займає значне місце у цьому процесі. Важливість досягнення позитивного результату включає підбір матеріалів та технік з урахуванням цільової групи та походженням стресової ситуації

Джерела та література

1. Вознесенська О. Л. Арт-терапія як засіб психосоціального відновлення особистості. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: зб. наук. пр.* Київ: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2015. № 3 (29). С. 40–47.
2. URL: <http://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/Pletka-medyatravma.pdf>
3. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B5%D1%81>

4. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3301/1/%D0%90%D1%80%D1%82%D0%A2%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BF%D1%96%D1%8F-19-10-20.pdf>

Шимчук А. М. – студентка II курсу
факультету культури і мистецтв
ВНУ імені Лесі Українки;
Пригода Т. М. – к. філос. н., доцент кафедри
культурології ВНУ імені Лесі Українки

Дзен у житті людини в умовах пандемії

Постійна неоднозначність; перманентна тривога; непевність щодо майбутнього; самотність; ізоляція; умиль застиглий світ; життя, відкладене на потім; густа наелектризована тиша і.. дзен. Здавалося б, де ж тут знайти місце дзену? Як ця незвичайна для західної людини естетика може знайти вираження у світі сучасної людини в умовах пандемії? Відтак, метою цього дослідження є пошук та аналіз зв'язків дзену із світоглядом соціуму постковідного, постсучасного світу, вплив цього вчення на естетичне бачення та світовідчуття сучасної західної людини.

У найбільш вузькому розумінні «дзен» – це стан просвітлення, розуміння основ світопорядку. Примітно те, що у практичному розумінні «дзен» – це медитація, занурення у особливий стан споглядання, і для цього можуть використовуватися найрізноманітніші інструменти – все визначається практикою кожної конкретної людини, тому часто застосовуються нестандартні шляхи досягнення просвітлення. Життя людини нині – постійний пошук орієнтирів, спокою, гармонії з собою і зі світом, тож саме тут ми можемо спостерігати як дзен плавно пробирається у наше життя водночас зі своєю особливою естетикою, бо дзен – це все, що є навколо. Мистецтво, що несе в собі дзен, є природним та випадковим. Скромність, простота, самотність, непомітність – відчуття дзену неможливо достеменно описати, бо не існує красивого, як і потворного, важливим є тільки неповторне та швидкоплинне. Себто, дзен людина здатна Прожити, людина носить його у собі, вона стає ним, вона бачить крізь призму нього світ, наче крізь прозорий криштал.

Естетика дзену зараз стає для нас близькою як ніколи до цього: ми торкаємося її на вищих чуттєвих рівнях, проте не завжди можемо описати, вписати у рамки понять і термінів. Знайомим для нас є, наприклад, поняття «вабі» – краса простоти, краса буденного, мудра стриманість, неவிбагливість і одночасно вишуканість, яку ми часто відчуваємо, помічаючи клаптик трави, що пробився крізь асфальт, гриб на порослому мохом пні – життя там, де не чекаєш. Або, скажімо, поняття «сабі», яке передбачає собою принадність старовини, архаїчну недосконалість, наліт часу, який ми можемо спостерігати, розглядаючи стару дитячу іграшку, вигорілі фарби на тканині, меланхолію речей. Сабі втілює зв'язок між мистецтвом і природою. У свою чергу, естетика «шибуї» передбачає тонку, просту, ненав'язливу красу форм та ліній, що створює позачасовий спокій. Слово «шибуї» втілене у терпкому смакові зеленого чаю, у тонкому, невизначеному ароматі хороших парфумів. Сибуй – це первісна недосконалість у поєднанні з тверезою стриманістю. Усе штучне, вигадливе несумісне з цим поняттям. Особливе значення для сучасної людини має категорія естетики «юген», яка є невимовною словесно істиною, натяком і недосказаністю. Надзвичайно влучно юген описав Дзеамі Мотокійо: «Спостерігати, як сонце заходить за пагорб, вкритий травами і квітами, йти вперед все далі і далі по величезному лісі, не замислюючись про те, чи пора повертатися, стояти на березі і бачити, як човен зникає з поля зору за далекими островами у морі, споглядати політ диких гусей, які були помітні, а потім загубилися серед хмар..». Сучасна людина все частіше шукає символів і нових сенсів, і саме юген позначає інтуїтивне, містичне, таємниче сприйняття сутності речей, таке зрозуміле для нас «блукання у невизначеності», оскільки таємниця мистецтва життя полягає в тому, щоб вслухатися в невимовне, милуватися невидимим.

Ці категорії естетики все більше знаходять своє відображення у сучасному дизайні інтер'єру, у побутових речах, навіть у одязі, але найбільше – у стилі життя, його простоті і невагомості, невимушеності. У філософії дзену відчуваються мотиви непостійності світу, певна поетизація мінливості, недовговічності. Причому до осяяння найчастіше веде споглядання природи в її нескінченній зміні, вміння завжди знаходити порозуміння з навколишнім середовищем, бачити велич дрібниць життя.

Отже, «дзенівське» зосереджене споглядання, краса, яка скромно лежить в глибині речей, не прагнучи на поверхню, прояви його естетики не просто знайомі нам. Більше того, тепер, в умовах пандемії, людина потребується у спокої, невимушеній естетиці і простоті, на ці пошуки відповідь людині дає філософія дзену – така дивна на перший погляд і водночас така близька.

Джерела та література

1. Главева Д. Г. Традиційна японська культура: специфіка світосприйняття. Москва, 2003
2. Дем'яненко С. П. Релігійно-філософські аспекти сучасного дзен-буддизму: автореф. дис. ... канд. філос. наук. Москва: МГУ, 1993.
3. Долін А. А. Дзен-буддизм – мистецтво життя. *Азія і Африка сьогодні*. 1991. № 1. С. 58–59.
4. Завадська Є. В. Культура Сходу в сучасному західному світі/відп. ред. Л. П. Делюсіна. Москва: Гол. ред. схід. л-ри вид-ва «Наука», 1977.
5. Сібаяма Д. Квітка мовчить. Нариси дзен. Санкт-Петербург: Наука, 2003.
6. Умберто Еко. Дзен і Захід. *Відкритий твір*/пер. з італ. А. Шурбелева. Санкт-Петербург: Академ. проект, 2004.
7. Юген. *Літературознавча енциклопедія*. У 2-х т./авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. Т. 2: М–Я. 594 с.

Гасай Н. І. – студент-магістр медсестринства
Житомирського медичного інституту
Житомирської обласної ради;

Заболотнов В. О. – д. мед. н., професор,
завідувач кафедри «Сестринська справа»
Житомирського медичного інституту
Житомирської обласної ради

Вплив пандемії Covid-19 на життя медичних сестер, що практикують

Постановка проблеми Епідемія, пов'язана з поширенням вірусу Covid-19, всеосяжно впливає на функціонування держави та її громадян. На медичних працівників, враховуючи рід їхньої діяльності, чиниться величезний тиск у зв'язку з необхідністю надання медичної допомоги, яке змінює загальний устрій роботи та життя медичних працівників. Це пов'язано з вкрай високим ризиком зараження медиків, необхідністю постійного застосування засобів індивідуального захисту, зростанням навантаження на кожного медичного працівника, нікчемною заробітною платою, психологічними стресами з огляду на тяжкий перебіг захворювання, зростання смертності, наслідки перенесеного захворювання. Все перераховане вище ставить перед медичними працівниками і в першу чергу перед медичними сестрами – найдовше перебувають у контакті з пацієнтами (інфікованими пацієнтами), необхідність зміни усталених принципів та підходів до роботи, та адаптації до цих викликів [1].

Нам є важливим оцінити, як медичні сестри сприймають зміни, зумовлені пандемією Covid-19, на їхнє повсякденне життя (її аспекти) та роботу.

Мета дослідження: оцінити вплив пандемії Covid-19 на різні аспекти життя практикуючих медичних сестер.

Результати дослідження. Для проведення дослідження використовували модифікований опитувальник, розроблений Організацією Об'єднаних Націй для республіки Киргизстан 2020 р. [2].

Було проведено обстеження 30 медичних сестер жіночої статі у віці 20–60 років.

Вивчено думку яким чином пандемія Covid-19 вплинула на життя практикуючих медичних сестер. Жодна з обстежених не вважає що їхнє життя змінилося в кращий бік та повсякденному житті не відбулося ніяких змін. Складно було дати відповідь тільки 1 (3,3 %), відзначають, що життя змінилося в гірший бік 23 (76,7 %), вказали, що вони бояться – 6 (20,0 %).

Карантин вплинув на відносини з членами сім'ї в такий спосіб: вважають що дуже добре зблизилася зі своєю сім'єю і дізналася про них більше 4 (13,3 %), стала більше сваритися зі своєю сім'єю 7 (23,3 %), нічого не змінилося 19 (63,3 %).

Бачать зміни обсягу обов'язку по дому в період карантину в бік їх збільшилися 17 (56,7 %), зменшення 1 (3,3 %) і нічого не змінилося вважають обстежених 12 (40,0 %).

Домашні обов'язки вплинули на роботу убик: не встигають виконувати свої обов'язки вважають 3 (10,0 %); робочий день значно збільшився і я працюю допізна – 4 (13,3 %); зіпсувалися стосунки з колегами – 11 (36,7 %); зіпсувалися стосунки з керівництвом – 16 (53,3 %); почали добре керувати часом – 1 (3,3 %) практикуючих медичних сестер.

Вивчено думку медичних сестер щодо змін у трудовій діяльності під час пандемії Covid-19. Вважають, що вона зросла 11 (36,7 %), без змін та залишилася такою ж – 14 (46,7 %), зменшилася, але я не втратила роботу 5 (16,7 %). Ніхто з медичних працівників не втратив роботу і не був зайнятий неоплачуваною роботою по дому та домашньому господарстві.

Через спалах коронавірусу думають дуже позитивно про майбутнє їх роботи 2 (6,7 %), думають позитивно про майбутнє роботи 10 (33,3 %), думають про майбутнє їх роботи так само як і до спалаху 17 (56,7 %), стурбовані майбутнім їх роботи 1 (3,3 %). Більшість медичних сестер не бачать особливих проблем у роботі медичних установ.

Зазначають, з початком спалаху коронавірусу, що дохід суттєво збільшився – жоден, дохід трохи збільшився – 5 (16,7 %), дохід залишається незмінним – 13 (43,3 %), дохід трохи знизився – 10 (33,3 %), дохід значно знизився – 2 (6,7 %) обстежених.

Про плани щодо свого доходу після пандемії збираються шукати офіційну роботу самостійно не було, шукати неофіційну роботу самостійно – 2 (6,7 %), звернутися до служби зайнятості – жоден, намагатися відкрити свою справу – жоден, бути само зайнятим у сільському господарстві на своїй земельній ділянці або сімейному господарстві – 1 (3,3 %). Планую вирушити у трудову міграцію – 5 (16,7 %), шукати додатковий заробіток (підробіток) до основної роботи 14 (46,7 %).

Висновки. Медичні сестри вважають, що пандемія Covid-19 вплинула на їх життя і воно змінилося в гірший бік в 76,7 % випадків, також вказали, що вони бояться майбутнього в 20,0 % випадків.

Встановлено, що ніхто з медичних працівників не втратив роботу при цьому планують вирушити у трудову міграцію 16,7 %, шукати додатковий заробіток (підробіток) до основної роботи 46,7 %.

Джерела та література

1. The coronavirus pandemic highlights the need for a surveillance debate beyond 'privacy'. URL: <https://theconversation.com/the-coronavirus-pandemic-highlights-the-need-for-a-surveillance-debate-beyond-privacy-137060>
2. Report on The Result of a Survey on the Impact of Covid-19 on Youth in Kyrgyzstan/Nuraiym Syrgak Kyzy, Cholpon Nurgalieva, Elnura Kazakbaeva. URL: https://kyrgyzstan.un.org/sites/default/files/2020-11/Report_on_the_results_of_a_survey_on_the_impact_of_COVID_19_on_youth.pdf

Горщар Ю. В. – магістр I курсу медичного факультету ВНУ імені Лесі Українки;

Усова О. В. – к. б. н., доцент кафедри фізичної терапії та ерготерапії
ВНУ імені Лесі Українки

Засоби фізичної терапії при травматичному ушкодженні периферичних нервів верхньої кінцівки

Постановка проблеми. До 6 % з усіх травм опорно-рухового апарату становлять пошкодження периферичних нервів, з них 90 % складають травми верхньої кінцівки [1]. Ушкодження периферичних нервів кінцівок за втратою працездатності займає одне з перших місць, що призводить до інвалідизації у 28–75 % випадках [5].

Складність застосування реабілітаційних заходів полягає у тяжких наслідках травм та компресії периферичних нервів верхньої кінцівки, тривалому періоді лікування, появі рухових, чутливих порушень, що призводить до інвалідизації хворих працездатного віку [2].

Реабілітація хворих є важливою медико-соціальною проблемою, від успішного вирішення якої залежать показники збереження трудового потенціалу країни, скорочення витрат на пенсійне забезпечення у зв'язку з інвалідністю [4].

Мета дослідження: дослідити ефективність застосування реабілітаційних заходів для відновлення якості життя осіб з травматичним ушкодженням периферичних нервів верхньої кінцівки за даними аналізу наукової літератури.

Результати дослідження. Основною метою нейрореабілітації є досягнення повного відновлення порушених у результаті травми функцій або оптимальної реалізації фізичного, психічного та соціального потенціалу людини. Локально підібрані вправи дозволяють безпечно розробляти окремі м'язи та зв'язки та прискорювати процес відновлення. Завдання реабілітаційного втручання залежить від місця травми, обраного методу лікування, періоду травматичної хвороби та стану потерпілого [7].

За даними О. В. Бісмак, засоби фізичної терапії у комплексі з ерготерапією сприяли більш інтенсивному відновленню функцій руки та підвищенню ефективності результатів. Найбільш дієві для пацієнтів були кінезотерапія (пасивні та активні вправи, вправи з опором, в ізометричному режимі, з предметами), масаж, тейпування, апаратна фізіотерапія, механотерапія та гідрореабілітація [2].

Терапевтичні, фізичні вправи, нейродинамічні техніки, лікувальний масаж позитивно впливають на функціональний стан верхньої кінцівки: знижується больова симптоматика, зменшується обмеження рухів у суглобах руки, а також поліпшується тонус ослаблених раніше м'язів, покращується трофіка [8].

Одним із засобів, що сприяють зменшенню больового синдрому при невропатіях верхніх кінцівок є кінезіотейпування, оскільки при застосуванні тейпів знижується тиск на нервові закінчення, що дозволяє зняти больові відчуття. Крім того відбувається стимуляція чутливих нервів шкіри та прилеглих тканин [6].

У сучасній нейрореабілітації рухової функції все більше уваги зосереджується на тренажери та роботизовані реабілітаційні комплек-

си. Завдяки тренуванням на роботизованих комплексах відбувається активація процесів локомоторної активності та закріплення ефекту за допомогою біологічного зворотного зв'язку. Роботизовані технології дозволяють проводити максимально ефективну кінезіотерапію практично всіх ізольованих та комплексних рухів руки, у тому числі цілеспрямованих, що значно пришвидшує відновлення рухової функції верхньої кінцівки [3].

Слід зазначити, що ерготерапія є важливою частиною реабілітації осіб з травматичними нейропатіями верхньої кінцівки, спрямованої на підвищення якості життя пацієнтів та відновлення або покращення активності та участі пацієнтів у всіх сферах людського життя. Однак літературні джерела свідчать, що в нашій країні недостатньо уваги приділяється використанню ерготерапії при ушкодженнях периферичних нервів верхньої кінцівки та не часто застосовується на практиці [1].

Висновки. Найбільш ефективними для пацієнта є поєднання методів фізичної терапії та ерготерапії. Комплексне поєднання методик сприяє більш інтенсивному та прискореному відновленню функцій верхньої кінцівки та підвищенню результатів рухової терапії.

Джерела та література

1. Бісмак О. В. Ерготерапія як складова частина реабілітаційного процесу при невропатіях верхніх кінцівок. *Спортивна медицина і фізична реабілітація*. 2019. № 2. С. 67–71.
2. Бісмак О. В. Ефективність програми відновлення функції верхньої кінцівки при травматичних та компресійно-ішемічних ураженнях периферичних нервів та плечового сплетення. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2020. № 1 (75). С. 55–60.
3. Бісмак О. В., Сафонцев Д. М. Механотерапія як засіб фізичної терапії в осіб з травматичними ушкодження периферичних нервів верхньої кінцівки. *Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова*. 2020. № 1 (121). С. 20–25.
4. Бутко К. М. Проблема медичної і психологічної реабілітації осіб із травматичним ушкодженням верхніх кінцівок. *Мед. психологія*. 2016. Т. 11, № 2. С. 6–9.
5. Вишневський В. О. Причини, діагностичні помилки при ушкодженнях периферичних нервів кінцівок. *Запоріж. мед. журн.* 2014. № 4 (85). С. 50–55.
6. Малахова Ж. В., Сокрут В. М., Попов В. М. Сучасні технології тейпування. *Педагогіка й сучасні аспекти фізичного виховання*. 2019. № 5. С. 253–257.
7. Манучарян С. В. Фізична терапія при травматичному ушкодженні плечового сплетіння. *Сучасні питання фізичної реабілітації, рекреації та фізичного виховання різних груп населення*. 2019. Т. 3, № 1. С. 58–61.
8. Чернікова Л. А. Роботизовані системи у нейрореабілітації. *Аннали клінічної та експериментальної неврології*. 2009. Т. 9, № 4. С. 30–36.

Гузюк А. В. – магістрантка I курсу спеціальності «Фізична терапія, ерготерапія», навчально-наукового інституту неперервної освіти ВНУ імені Лесі Українки;

Сітовський А. М. – к. н. з фіз. вих. і спорту, доцент кафедри фізичної терапії та ерготерапії ВНУ імені Лесі Українки

Самооцінка пацієнтами ваги тіла у резидуальному періоді інфаркту міокарда

Постановка проблеми. Переважна більшість пацієнтів після інфаркту міокарда (ІМ) мають супутню патологію. Наявність кількох захворювань погіршує якість життя, збільшує кількість необхідних медикаментів, що може негативно впливати на прихильність хворого до лікування й модифікацію факторів ризику. Значний внесок у рівень смертності від ішемічної хвороби серця та судинних уражень головного мозку належить такому фактору ризику як надмірна вага тіла і ожиріння [1–3]. Очевидно, що знання пацієнтів що до нормативних значень ваги тіла та можливість модифікації цього фактору ризику є необхідною передумовою формування комплаєнсу профілактики повторного інфаркту міокарда.

Мета дослідження: вивчити стан обізнаності пацієнтів що до належних показників ваги тіла у резидуальному періоді інфаркту міокарда.

Методи дослідження. Дослідження проводилось на репрезентативній вибірці, що була сформована шляхом рандомізації з урахуванням пропорційного розподілу у популяції за віком (до 65 років та старше) та статтю. Обізнаність пацієнтів що до нормативних значень ваги тіла оцінювались на підставі анкетування. Вагу тіла оцінювали за показниками індексу ваги тіла (ІВТ) й відповідно до класифікації ВООЗ. В анкетуванні взяли участь 333 респонденти – 234 чоловіки (70,27 %) та 99 жінок (29,73 %), середній вік – $62,5 \pm 9,8$ року.

Результати дослідження. У резидуальному періоді захворювання після інфаркту міокарду у загальній вибірці пацієнтів діагностовано надмірну вагу тіла, що становить $29,49 \pm 5,03$ кг/м². Зокрема: у чоловіків – $28,99 \pm 4,83$ кг/м², у жінок індекс ваги тіла є достовірно більший і становить $30,65 \pm 5,31$ кг/м² ($p < 0,05$).

З метою з'ясування обізнаності пацієнтів щодо нормальних значень ваги тіла нами проаналізовані відповіді на питання анкети: «Яка на вашу думку у вас вага?». Варіантами відповіді були: 1. Значний дефіцит ваги; 2. Дещо знижена вага; 3. Нормальна вага; 4. Дещо збільшена вага; 5. Значний надлишок ваги.

3 % (10 пацієнтів) загальної вибірки зазначили, що мають значний дефіцит ваги (чоловіків – 3,42 %, жінок – 2,02 % від загальної вибірки). Про те, що мають дещо знижену вагу тіла зазначило 9,31 % (31 респондент) загальної вибірки (чоловіків – 8,12 %, жінок – 12,12 % від загальної вибірки). На те, що мають нормальну вагу тіла вказали 36,94 % (123 респонденти) загальної вибірки (чоловіків – 39,32 %, жінок – 31,31 % від загальної вибірки). Про те, що вважають свою вагу дещо збільшеною зазначило 40,54 % (135 респондентів) загальної вибірки (чоловіків – 42,31 %, жінок – 36,36 % від загальної вибірки). Про те, що мають значний надлишок ваги тіла зазначило 10,21 % (34 респонденти) загальної вибірки (чоловіків 6,84 %, жінок – 18,18 % від загальної вибірки).

Для розуміння об'єктивності оцінки своєї ваги пацієнтом ми проаналізували значення ІВТ в середині кожної групи пацієнтів з різною самооцінкою своєї ваги тіла.

Серед 122 пацієнтів, які зазначили в анкеті, що мають нормальну вагу тіла, за даними ІВТ лише 36 пацієнтів (29,51 %) мають нормальну вагу тіла (серед них 27 чоловіків – 75,0 % й 9 жінок – 25,0 %). 55 пацієнтів (45,08 %) насправді мають надмірну вагу тіла (з них 47 чоловіків – 85,5 % й 8 жінок – 14,5 %). А у 31 пацієнта (25,41 %) діагностовано ожиріння (з них 17 чоловіків – 54,8 % й 14 жінок – 45,2 %).

Серед 135 пацієнтів, які зазначили в анкеті, що мають дещо збільшену вагу тіла, за даними ІВТ надмірну вагу тіла насправді мали лише 36 пацієнтів (26,67 %) (з них 31 чоловік – 86,1 % й 5 жінок – 13,9 %). А у 96 пацієнтів (70,37 %) діагностовано ожиріння (з них 65 чоловіків – 67,7 % й 30 жінок – 31,3 %). А 4 пацієнти (2,96 %) мали нормальну вагу тіла (серед них 3 чоловіка – 75,0 % й 1 жінка – 25,0 %).

Серед 34 пацієнтів, які зазначили в анкеті, що мають значний надлишок ваги тіла, за даними ІВТ. Надмірну вагу тіла констатовано лише у 4 пацієнтів (11,76 %) (з них 3 чоловіка – 75,0 % й 1 жінка –

25,0 %). А у 30 пацієнтів (88,24 %) діагностовано ожиріння (з них 13 чоловіків – 43,3 % й 17 жінок – 56,7 %). Пацієнтів з нормальною вагою тіла не було.

Висновок. У резидуальному періоді інфаркту міокарда встановлено значну необ'єктивність самооцінки рівня своєї ваги тіла пацієнтами у сторону її заниження. Необхідна розробка інформаційного контенту, що до формування системи знань факторів ризику повторного інфаркту міокарда (зокрема ожиріння) та можливості їх модифікації у резидуальному періоді захворювання.

Джерела та література

1. Сітовський А. М., Андрійчук О. Я. Обізнаність що до профілактики ожиріння як фактора ризику повторного інфаркту міокарда в резидуальний період захворювання. *Від лікувальної фізичної культури до фізичної реабілітації, фізичної терапії та ерготерапії: спадкоємність спеціальностей і навчальних дисциплін: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Запоріжжя, 3–4 черв. 2021 р.).* Миколаїв, 2021. С. 159–161.
2. Abdominal obesity in patients after myocardial infarction: association with social, demographic and medical factors/I. Sichkaruk, A. Yagensky, L. Dukhnevych et all. *European Journal of Preventive Cardiology.* 2013. T 20. S. 118.
3. Self-reported adherence to treatment and arterial hypertension control in patients after ischemic stroke and myocardial infarction/I. Sichkaruk, A. Yagensky, N. Belikova et all. *Journal Of Hypertension.* 2008. Vol. 26. P. 398.

Ковальчук О. В. – студент-магістр
медсестринства Житомирського медичного
інституту Житомирської обласної ради;
Заболотнов В. О. – д. мед. н., професор,
завідувач кафедри «Сестринська справа»
Житомирського медичного інституту
Житомирської обласної ради

Вдосконалення медичних сестер залежно від займаної посади

Постановка проблеми. Ми вважаємо, що розвиток та вдосконалення є ключовими процесами у безперервному становленні професійного рівня кожного медичного працівника. Суть самовдоско-

налення становить всебічне і спрямоване зміна особистості, що результат її власних постійних зусиль.

У суспільстві є потреба у наданні висококваліфікованої медичної допомоги, де головним показником якості професійної медсестринської підготовки є професійна компетентність. Медичні сестри забезпечують роботу різних служб і, безумовно, від них залежить якість і ефективність медичної допомоги.

Навчання медичних сестер не припиняється з переходом особистості до професійної діяльності. Продовження його залежить від того, наскільки особистість задоволена своєю кваліфікацією, яка її вправність у роботі, який у неї рівень запитів. Медичні спеціалісти повинні прагнути до здобуття інформації з різних джерел, вивчати нові альтернативні підходи, застосовувати нові методи, використовувати передовий досвід своїх колег [1; 2].

Лікувальні заклади з високим рівнем професійної підготовки персоналу мають переваги, що дозволяють досягати високих показників діяльності, бути здатними до впровадження нових сучасних технологій та методів ведення лікувально-діагностичного процесу [3].

Мета дослідження: визначити особливості процесу особистісного та професійного самовдосконалення медичних сестер залежно від займаної посади.

Результати дослідження. Обстежені в НДСЛ «ОХМАТДИТ» МОЗ України 60 медичних сестер було поділено на дві групи. Першу групу склали 25 медичних сестер, які займають адміністративні посади (старші медичні сестри, головні медичні сестри, координатори), другу групу – 35 медичних сестер, що працюють у відділеннях. На бажання в удосконаленні, безумовно, впливає рівень освіти – магістрантський бакалаврський або медичні сестри. Встановлено, що бакалаврський рівень освіти мали 11 обстежених у першій групі (44,0 %) та 6 у другій (17,1 %). Магістрантський рівень освіти був у обстежених нами медичних сестер.

Приблизно однакові дані було отримано обох групах обстежених щодо думки, щодо досконалості оволодіння ними вміннями і навичками, хоч і простежується тенденція більш вимогливого підходу у першій групі. Медичні сестри у першій групі вважають, що досконало повинні володіти практичними навичками 17 (68,0 %) обстежених та володіти практичними навичками для надання медичної до-

помоги 8 (32,0 %). А медичні сестри у другій групі – досконало мають володіти практичними навичками 21 (60,0 %) обстежених та володіти практичними навичками для надання медичної допомоги 14 (40,0 %).

Виявляють інтерес брати участь у конкурсах, олімпіадах, виставках, змаганнях 7 (28,0 %) обстежених у першій групі та 11 (31,4 %) у другій; не виявляють інтерес, відповідно, 8 (32,0 %) та 12 (34,3 %); важко відповісти, відповідно, – 10 (40,0 %) та 12 (34,3 %). Отримані дані свідчать про однаковий інтерес до обох груп до такого виду самовдосконалення, як участь у публічних професійних квестах.

Вважають, 23 (92,0 %) медичні сестри першої групи, що самовиховання та самоосвіта повинна бути обов'язковою, якщо людина хоче досягти досконалості в чомусь, та тільки 26 (74,3 %) медичні сестри другої групи.

Промовисті результати, що відображають відмінності у двох групах отримані щодо того, чи характерно прагнення виконувати лідерські функції, чи подобається вам це. Схвально відповіли 18 (72,0 %) медичних сестер із 25 обстежених у першій групі та, менше половини, 14 (40,0 %) медичних сестер із 35 обстежених у другій групі.

Висновки. Отримані результати свідчать про те, що медичні сестри, які перебувають на керівних посадах, більш схильні для самовдосконалення порівняно з практикуючими медичними сестрами, які надають медичну допомогу у відділеннях.

Вважаємо, доцільним удосконалення діючої системи освіти, для стимулювання самоосвіти та професійної освіти медичними працівниками, що дозволить підвищити якість медичної допомоги та задоволеність від наданої медичної допомоги.

Джерела та література

1. Калашнікова Л. М., Іванова О. І. Самовдосконалення як особливий вид діяльності особистості. *Педагогіка та психологія*. 2013. Вип. 43. С. 73–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znphnpu_ped_2013_43_13
2. Яворська Г. Х., Пономарюк Л. П. Професійна підготовка молодших медичних спеціалістів як педагогічна проблема. *Наука і освіта*. 2012. № 1 (Педагогіка). С. 87–89.
3. Герасимчук Т. В. Старшие медсестры о себе и последипломной подготовке. *Медицинская сестра*. 2010. № 1.

Коцко Н. М. – студентка-магістр спеціальності «Медсестринство» Житомирського медичного інституту Житомирської обласної ради;
Косенко В. М. – к. мед. н. Житомирського медичного інституту Житомирської обласної ради

Використання ротації дезінфікуючих засобів з погляду студентів

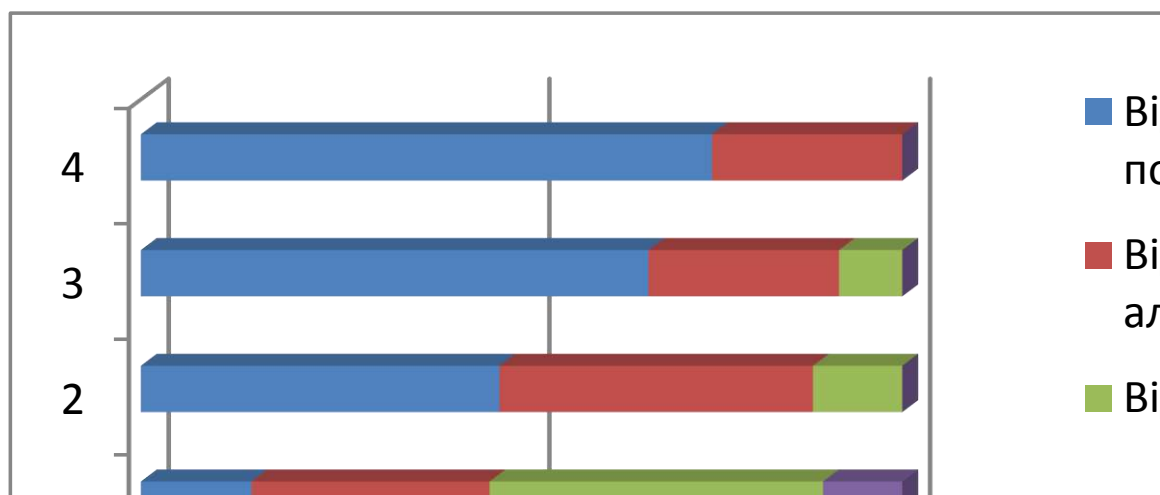
Постановка проблеми. Оскільки однією з основних причин поширення внутрішньо-лікарняних інфекцій є набуття штамми мікроорганізмів резистентності до дезінфікуючих засобів, часто з'являються проблеми пов'язані з наданням медичної допомоги.

Мета дослідження: проаналізувати рівень знань студентів Житомирського медичного інституту стосовно процесу ротації, як способу запобігання виникнення резистентності мікроорганізмів до дезінфікуючих засобів

Результати дослідження. Дослідження проводилось за допомогою анкетування серед здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня та другого (магістерського) рівня. В анкетуванні брали участь 102 опитуваних серед яких 82 бакалавра (48 – здобувачі вищої освіти, які не поєднують навчання з практичною діяльністю в ЗОЗ; 34 – здобувачі вищої освіти, які поєднують навчання та роботу в ЗОЗ), а також 20 магістрів (12 – здобувачі вищої освіти, які не поєднують навчання з практичною діяльністю в ЗОЗ; 8 – здобувачі вищої освіти, які поєднують навчання та роботу в ЗОЗ).

За результатами анкетування на запитання «Вкажіть будь-ласка що таке ротація деззасобів на Вашу думку?» були отримані такі дані: бакалаври, які не поєднують навчання з практичною діяльністю в ЗОЗ дали відповідь правильну та повну відповідно 14,5 %; відповідь правильну, але неповну 31,2 %; відповідь неправильну 43,7 %; відповідь відсутня у 10,4 %. Бакалаври, які поєднують навчання та роботу в ЗОЗ дали відповідь правильну та повну 47 %; відповідь правильну, але неповну 41,1 %; відповідь неправильну 11,7 %; відповідь відсутня у 0 %. Тепер оцінимо результати знань магістрів: ті, які не поєднують навчання з практичною діяльністю в ЗОЗ дали відповідь правильну

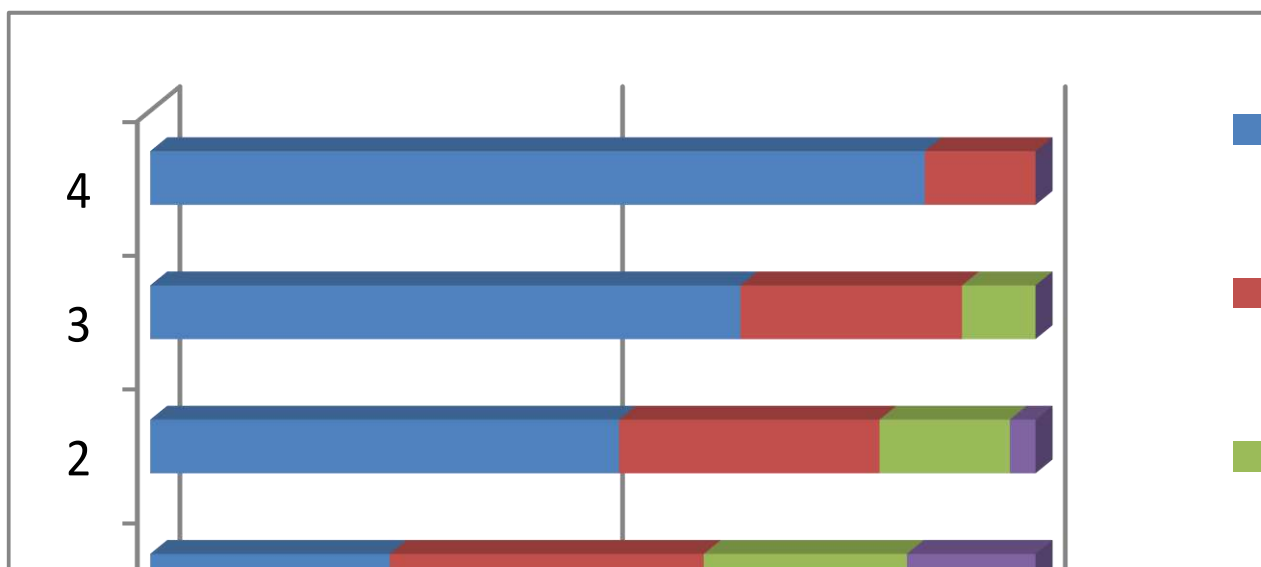
та повну 66,6 %; відповідь правильну, але неповну 25 %; відповідь неправильну 8,3 %; відповідь відсутня у 0 %. Ті, які поєднують навчання та роботу в ЗОЗ дали відповідь правильну та повну 75 %; відповідь правильну, але неповну 25 %; відповідь неправильну 0 %; відповідь відсутня у 0.

1. Здобувачі вищої освіти (першого бакалаврського рівня), які не поєднують навчання з практичною діяльністю в ЗОЗ;
2. Здобувачі вищої освіти (першого бакалаврського рівня), які поєднують навчання та роботу в ЗОЗ;
3. Здобувачі вищої освіти (другого магістерського рівня), які не поєднують навчання з практичною діяльністю в ЗОЗ;
4. Здобувачі вищої освіти (другого магістерського рівня), які поєднують навчання та роботу в ЗОЗ

Рис. 1. «Вкажіть будь-ласка що таке ротація деззасобів на Вашу думку?»

На запитання «В чому полягає мета ротації» були отримані такі дані: бакалаври, які не поєднують навчання з практичною діяльністю в ЗОЗ дали відповідь правильну та повну відповідно 27 %; відповідь правильну, але неповну 35,4 %; відповідь неправильну 22,9 %; відповідь відсутня у 14,5 %. Бакалаври, які поєднують навчання та роботу в ЗОЗ дали відповідь правильну та повну 52,9 %; відповідь правильну, але неповну 29,4 %; відповідь неправильну 14,7 %; відповідь відсутня у 2,9 %. Тепер оцінимо результати знань магістрів: ті, які не поєднують навчання з практичною діяльністю в ЗОЗ дали відповідь правильну та повну 66,6 %; відповідь правильну, але неповну 25 %; відповідь неправильну 8,3 %; відповідь відсутня у 0 %. Ті, які поєднують навчання та роботу в ЗОЗ дали відповідь правильну та повну 87,5 %; відповідь правильну, але неповну 12,5 %; відповідь неправильну 0 %; відповідь відсутня у 0 %.

1. Здобувачі вищої освіти (першого бакалаврського рівня), які не поєднують навчання з практичною діяльністю в ЗОЗ;
2. Здобувачі вищої освіти (першого бакалаврського рівня), які поєднують навчання та роботу в ЗОЗ;
3. Здобувачі вищої освіти (другого магістерського рівня), які не поєднують навчання з практичною діяльністю в ЗОЗ;
4. Здобувачі вищої освіти (другого магістерського рівня), які поєднують навчання та роботу в ЗОЗ

Рис. 2. «В чому полягає мета ротації»

Висновок. На основі проведеного дослідження ми можемо зробити висновок, що бакалаври, які працюють знають, що ротація це періодичне заміщення використовуваних дезінфектантів [1]. І її проводять для того, щоб запобігати виникненню стійкості мікроорганізмів до дії дезінфікуючих засобів[2] та доводять своїм колегам, які навчаються, що процес ротації є важливим етапом дезінфекції, який унеможливорює поширенню внутрішньо-лікарняних інфекцій. Магістри, які працюють знають не тільки визначення поняття ротація, а й скільки раз варто проводити ротацію в рік, які мікроорганізми більш стійкі до різних деззасобів, а які менш, а також наголошують своїм колегам, які навчаються, що обов'язково дезінфектант, яким проводять заміну має бути іншої групи.

Порівнюючи бакалаврів і магістрів можна сказати, що не дивлячись на досить хороший рівень знань бакалаврів, магістри все ж таки показали, що вища освіта, хороша теоретична підготовка, а також практичний досвід дозволяють якісно організувати надання медичної допомоги і забезпечити санітарно-епідеміологічний процес.

Джерела та література

1. Ротація дезінфікуючих засобів: правила та способи. URL: <https://www.medsprava.com.ua/article/1085-rotatsiya-dezinfitsiruyushchih-sredstv-rus>
2. Ротація режимів антибіотикотерапії як один із напрямків подолання резистентності бактерій. URL: <https://health-ua.com/article/60174-rotatsiya-rezhimv-antibiotikoterap-yakodin-znapryamkv-podolannya-rezistentnos>

Коцко Н. М. – студентка-магістр спеціальності «Медсестринство» Житомирського медичного інституту Житомирської обласної ради;

Косенко В. М. – к. мед. н. Житомирського медичного інституту Житомирської обласної ради

Кварцювання як один із видів дезінфекції у медицині

Постановка проблеми. Постійне розмноження мікроорганізмів несприятливо впливає на процеси лікування підвищуючи рівень захворюваності та смертності пацієнтів. Основним із способів боротьби із патогенною мікрофлорою є процеси дезінфекції та стерилізації для якісного дотримання санітарно-епідеміологічного режиму.

Мета дослідження: проаналізувати доцільність використання кварцевих ламп в закладах охорони здоров'я як одного із видів дезінфекції.

Результати дослідження. Дезінфекція – це система заходів, які спрямовані на знищення збудників хвороб і створення умов, перешкоджаючи їх розповсюдженню в навколишньому середовищі. Заходи дезінфекції включають в себе обробку приміщень, поверхонь, інструментарію та інших об'єктів зовнішнього середовища, з метою їх очищення від різноманітних хвороботворних мікроорганізмів [1].

Одним із ефективних засобів дезінфекції є кварцювання приміщень.

Кварцювання – це обробка приміщення за допомогою кварцової лампи в основі якої лежить використання ультрафіолетового випромінювання, що дозволяє забезпечити знищення патогенних мікроорганізмів в повітрі і на всіх предметах, пошкоджуючи оболонку бактерій

і вірусів, позбавляючи їх життєздатності та руйнуючи ДНК їх клітинного ядра. Кварцева лампа, або ж як її називають бактерицидною ще буває закритого і відкритого типу. Лампи закритого типу використовується для обробки шкіри і слизових оболонок, завдяки малому розміру і невеликій потужності. Лампа відкритого типу призначена для обробки приміщень через великий розмір і високу потужність, що дозволяє захопити значну площу. В залежності від габаритів є лампи настінні, настільні і для підлоги. Кварцеві лампи у свою чергу бувають озоновими, які в процесі контакту з киснем провокують виділення великої кількості озону, що може призвести до отруєння, та безозоновими, які не пропускають токсичну речовину [2].

Процедура давно зарекомендувала себе як надійний засіб у боротьбі з інфекційними мікроорганізмами, серед яких гриби, дріжджі, віруси, бактерії.

Проте для того, щоб дезінфекція за допомогою кварцової лампи виявилася ефективною, її слід правильно проводити. Зазвичай кварцювання приміщень здійснюється протягом 30–40 хв не менше 2 разів на день.

Основні правила кварцювання:

- вивести пацієнтів із приміщення;
- зробити вологе прибирання;
- провітрити приміщення протягом 15 хв;
- увімкнути УФ-опромінювач на 30 хв;
- провітрити приміщення протягом 5 хв [3].

Також існують показання та протипоказання для використання кварцевих ламп. Оскільки кварцева лампа є обов'язковим елементом оснащення лікувально-профілактичних установ, підприємств громадського харчування, перукарень та салонів краси для проведення дезінфекції її ще й використовують для лікуванні рахіту (УФ-промені стимулюють утворення вітаміну D), захворювань суглобів (артрит і артроз), запальних захворювань порожнини рота і носоглотки, інфекційних захворювань шкіри, ран, які довго не загоюються, виразок і швів. Протипоказаннями ж є наявність новоутворень та при підозрі на новоутворення.

Дотримання цих правил, а також показань і протипоказань дозволяє медичним працівникам і пацієнтам убезпечити себе від опіку рогівки та шкіри.

Висновок. Отже, завдяки якісному проведенню кварцювання палат і кабінетів лікувальних закладів, а також дотримання правил поводження з кварцовими лампами знижується ризик зараження пацієнтів інфекційними захворюваннями та хворобами, що передаються повітряно-крапельним шляхом.

Джерела та література

1. Рекомендації для роботодавців щодо проведення дезінфекційних заходів з метою недопущення поширення випадків COVID-19 на робочих місцях. URL: <https://www.tdmu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/02/informatsijne-povidomlennya-2.pdf> (дата звернення: 18.04.2022 р.).
2. Чому коли проводять кварцювання приміщень, в них не повинно бути людей? URL: <https://ortosalon.ua/ua/blog-pochemu-kogda-provodyat-kvarcevanie-pomeshenij-v-nih-ne-dolzno-byt-lyudej> (дата звернення: 18.04.2022 р.).
3. Застосування кварцових ламп у дошкільних закладах. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/16-zastosuvannya-kvartsovih-lamp-udoshklnih-zakladah> (дата звернення: 18.04.2022 р.).

Лотиш С. І. – студентка І курсу медичного факультету ВНУ імені Лесі Українки;

Степанюк Я. В. – к. б. н., доцент, завідувач кафедри гістології та медичної біології ВНУ імені Лесі Українки

Зміни гематологічних показників при коронавірусній хворобі (COVID-19)

Постановка проблеми. Новий коронавірус (SARS-CoV-2), який виявлено в 2019 р. є серйозною проблемою для здоров'я та життя людей. Порівняно за короткий проміжок часу вірус вразив населення всієї території України. Коронавіруси (*Coronaviridae*) – родина одноланцюгових РНК-вірусів в яку входять 43 види об'єднані у дві підродини *Letovirinae* та *Orthocoronavirinae* [1]. Відомо, що віруси цієї родини є зооантропонозними та можуть передаватись людині від свійських тварини (птахи, коти, собаки, велика рогата худоба, свині) та деяких диких хижих ссавців (кажани, віверові) [3]. Перший коронавірус – вірус інфекційного бронхіту був відкритий у 1931 р. У людини цей вірус був виділений у 1965 р. в пацієнта з гострим ри-

нітом [2]. На сьогодні зафіксовано сім коронавірусів людини. Чотири з яких здатні викликати легкий та середнього ступеня тяжкості ГРПІ, а три інших відносяться до особливо небезпечних (MERS-CoV, SARS-CoV, SARS-CoV-2). У людей коронавіруси можуть викликати низку клінічних проявів – від вірусної діареї (*гострого ентериту*) легкого ступеня тяжкості та гострої респіраторної вірусної інфекції з ураженням верхніх дихальних шляхів і до полісегментарних пневмоній з розвитком важкого гострого респіраторного синдрому [4].

Мета дослідження – проаналізувати зміни гематологічних показників крові при коронавірусній хворобі за даними літератури та клінічних лабораторій. Алгоритм обстеження пацієнта із підозрою на COVID-19 будується на основі збору скарг, даних анамнезу хвороби, епідеміологічного анамнезу, анамнезу життя, обстеження та результатів лабораторних досліджень (загальних та специфічних). Клінічна лабораторна діагностика включає загальний аналіз крові з визначенням рівня еритроцитів, гематокриту, лейкоцитів, тромбоцитів, швидкості осідання еритроцитів та лейкоцитарної формули. За даними багатьох авторів [4], загальний аналіз крові, поряд з іншими лабораторними показниками, може допомогти визначити ступінь тяжкості стану та прогноз виживання хворого з COVID-19. Наприклад, ширина розподілу еритроцитів (RDW) може вказувати та ідентифікувати пацієнтів з COVID-19, які мають підвищений ризик важкого перебігу хвороби або смертності. RDW є частиною загального аналізу крові, який зазвичай використовується лікарями для скринінгу, діагностики і моніторингу різних станів. Він вимірює зміну обсягу червоних кров'яних тілець. Згідного з дослідженням науковців Гарвардської медичної школи, збільшений показник RDW передбачає більш високий ризик смертності серед госпіталізованих з COVID-19. Всього під час цього дослідження було проаналізовано показники 1641 госпіталізованих пацієнтів з коронавірусною інфекцією. Пацієнти, у яких під час госпіталізації, значення RDW були вище норми, мали рівень смертності 31 % у порівнянні з 11 % у пацієнтів з нормальними значеннями RDW. Ширина розподілу еритроцитів вважається підвищеною, якщо показник більше 14,5 %. Крім того, у пацієнтів, в яких показник RDW збільшувався після госпіталізації, спостерігалась більш висока смертність, ніж в тих, в кого він не змінився. Це означає, що ширина розподілу еритроцитів може допомогти визначити, чи реагують пацієнти на лікування. Наразі дослідники намагаються

зрозуміти, які механізми викликають підвищення RDW при важких випадках COVID-19.

Висновки. При коронавірусній інфекції важливим є аналіз гематологічних показників (з визначенням рівня еритроцитів, гематокриту, лейкоцитів, тромбоцитів, лейкоцитарної формули, оцінка морфології клітин крові, швидкості осідання еритроцитів, RDW). Аналіз цих показників дозволяє визначити ступінь тяжкості захворювання та зробити прогноз перебігу хвороби у пацієнтів з COVID-19.

Джерела та література

1. Chen N. Epidemiological and clinical characteristics of 99 cases of 2019 novel coronavirus pneumonia in Wuhan, China. *A descriptive study. Lancet.* 2020. Vol. 395. P. 507–513.
2. Dayer M. R. Lopinavir; A Potent Drug against Coronavirus Infection: Insight from Molecular Docking Study. *Arch Clin Infect Dis.* 2017. Vol. 12 (4). P. 1–7.
3. Ji W. Homologous recombination within the spike glycoprotein of the newly identified coronavirus may boost cross-species transmission from snake to human. *Journal of Medical Virology.* 2020. P. 1–5.
4. Liao D., Zhou F., Luo L. Haematological characteristics and risk factors in the classification and prognosis evaluation of COVID-19: a retrospective cohort study. *Lancet Haematol.* 2020. P. 671–678.

Мар'єнко Н. І. – к. мед. н., ст. викл. кафедри
гістології, цитології та ембріології
Харківського національного медичного
університету

Фрактальний аналіз зовнішніх лінійних контурів великих півкуль головного мозку людини

Постановка проблеми. Наразі багато питань щодо морфологічних особливостей структур головного мозку людини підлягають перегляду та уточненню через широке застосування у клінічній практиці діагностичних методів нейровізуалізації. Ці методи дозволяють оцінювати будову структур головного мозку прижиттєво, що необхідно для ранньої та точної діагностики захворювань нервової системи. Для об'єктивної оцінки стану різних структур використовують-

ся методи морфометрії, серед яких дедалі частіше використовується фрактальний аналіз. Основним показником, що визначається за допомогою фрактального аналізу, є фрактальна розмірність (ФР), що характеризує ступінь заповнення простору та складність просторової конфігурації досліджуваних структур. Різні структури головного мозку через складність їх конфігурації розглядаються як фрактальні [1; 2], найчастіше у якості фрактальної структури розглядається кора головного мозку [4]. Фрактальний аналіз кори великих півкуль головного мозку дозволяє виявляти атрофічні зміни при старінні та при хворобі Альцгеймера [3, 5]. Атрофічні зміни головного мозку найчастіше супроводжуються згладжуванням його поверхні, тому визначення ФР зовнішніх лінійних контурів головного мозку на томографічних зрізах дозволить кількісно охарактеризувати зміни просторової конфігурації поверхні великих півкуль головного мозку.

Мета дослідження – визначити значення ФР зовнішніх лінійних контурів великих півкуль головного мозку за допомогою фрактального аналізу магнітно-резонансних (МР) томограм головного мозку.

Результати дослідження. У дослідженні були використані МР томограми головного мозку 100 умовно здорових осіб, які не мали патологічних змін структур головного мозку, віком від 18 до 86 років, у тому числі 56 жінок та 44 чоловіка. Для дослідження були використані T1 та T2 зважені МР зображення головного мозку, були відібрані томографічні зрізи у аксіальній проекції, що локалізувалися на рівні таламуса, та томографічні зрізи у чотирьох корональних проекціях, що локалізувалися на рівні наступних анатомічних орієнтирів: 1-й зріз – рівень передніх точок скроневих часток, 2-й зріз – рівень сосочкових тіл, 3-й зріз – рівень чотиригорбкової пластинки, 4-й зріз – рівень валка мозолистого тіла. Зовнішній контур великих півкуль головного мозку окреслювався на МР зображеннях за допомогою графічного редактора, товщина контуру складала 1 піксель. Після попередньої підготовки проводився фрактальний аналіз зображень за допомогою програми Image J. Для фрактального аналізу використовувався спосіб підрахунку квадратів. Дані було оброблено за допомогою засобів варіаційної статистики. Для порівняння значень ФР різних томографічних зрізів використовувався критерій Крускала–Уолліса із поправкою Бонферроні та критерієм Данна для множинних порівнянь. Для визначення взаємозв'язків отриманих значень був розрахований кое-

фіцієнт кореляції Пірсона, значущість якого оцінювалась за допомогою критерію Стюдента.

У результаті проведеного фрактального аналізу були встановлені наступні середні, мінімальні та максимальні значення ФР лінійного контуру великих півкуль головного мозку: 1-й корональний зріз – $1,286 \pm 0,003$ ($1,233 \div 1,356$), 2-й корональний зріз – $1,252 \pm 0,003$ ($1,188 \div 1,318$), 3-й корональний зріз – $1,243 \pm 0,002$ ($1,197 \div 1,296$), 4-й корональний зріз – $1,243 \pm 0,002$ ($1,189 \div 1,304$), аксіальний зріз – $1,233 \pm 0,003$ ($1,153 \div 1,292$). При порівнянні значень ФР різних томографічних зрізів встановлено, що ці значення значуще відрізнялися між собою ($P < 0,001$). При цьому значення ФР 1-го коронального зрізу значуще відрізнялися від значень ФР решти зрізів ($P < 0,05$), а значення аксіального зрізу значуще відрізнялися від значень 1-го та 2-го корональних зрізів ($P < 0,05$). Значення ФР решти томографічних зрізів статистично значуще між собою не відрізнялися ($P > 0,05$). Був виявлений статистично значущий позитивний кореляційний зв'язок середньої сили між значеннями ФР 2-го та 3-го корональних зрізів ($r = 0,41$, $P < 0,05$), 3-го та 4-го корональних зрізів ($r = 0,53$, $P < 0,05$), 2-го та 4-го корональних зрізів ($r = 0,46$, $P < 0,05$). Між значеннями ФР решти томографічних зрізів статистично значущих кореляційних зв'язків виявлено не було ($P > 0,05$).

Висновки. Фрактальний аналіз зовнішніх лінійних контурів великих півкуль дозволяє кількісно та об'єктивно визначати ступінь складності просторової конфігурації зовнішньої поверхні кори головного мозку та оцінювати наявність та ступінь вираженості вікових та патологічних атрофічних змін головного мозку. Це дозволяє використовувати фрактальний аналіз у якості додаткового морфометричного методу при проведенні нейровізуалізаційних досліджень.

Джерела та література

1. Fractals in the Neurosciences. Part I: General Principles and Basic Neurosciences/ Di Ieva A., Grizzi F., Jelinek H., Pellionisz A. J., Losa G. A. *The Neuroscientist: a review journal bringing neurobiology, neurology and psychiatry*. 2014. Vol. 20 (4). P. 403–417.
2. Fractals in the neurosciences, Part II: clinical applications and future perspectives/ Di Ieva A., Esteban F. J., Grizzi F., Klonowski W., Martín-Landrove M. *The Neuroscientist: a review journal bringing neurobiology, neurology and psychiatry*. 2015. Vol. 21 (1). P. 30–43.
3. Characterization of Atrophic Changes in the Cerebral Cortex Using Fractal Dimensional Analysis/King R. D., George A. T., Jeon T., Hynan L. S., Youn T. S., Ken-

- nedy D. N., Dickerson B.; the Alzheimer's Disease Neuroimaging Initiative. *Brain imaging and behavior*. 2009. Vol. 3 (2). P. 154–166.
4. Kiselev V. G., Hahn K. R., Auer D. P. Is the brain cortex a fractal? *NeuroImage*. 2003. Vol. 20 (3). P. 1765–1774.
5. Madan C. R., Kensinger E. A. Cortical complexity as a measure of age-related brain atrophy. *NeuroImage*. 2016. Vol. 134. P. 617–629.

Мацькевич В. М. – к. мед. н., доцент кафедри радіології та радіаційної медицини Івано-Франківського національного медичного університету;

Ленчук Т. Л. – к. мед. н., доцент кафедри радіології та радіаційної медицини Івано-Франківського національного медичного університету

Можливості ультразвукового обстеження для діагностики змін серцево-судинної системи у пацієнтів з постковідним синдромом

Постановка проблеми. Постковідний синдром (post-COVID syndrome), який також відомий, як long COVID, що триває більше 12 тижнів та характеризується патологічним станом, який включає стійкі фізіологічні та когнітивні наслідки після COVID-19, включаючи стійку імуносупресію та легеневі і серцеві зміни [2, 1]. Особливостями ураження серця після перенесеної коронавірусної інфекції є міокардит та набуті серцеві вади. Якщо в карантинних умовах при гострому захворюванні на COVID-19 ультразвукове обстеження серця є обмеженим, то у післяковідному стані необхідна розширена трансторакальна сонографія, особливо, у пацієнтів з важким перебігом захворювання в анамнезі. Ультразвукова діагностика є також важливою для оцінки функції ендотелію, який часто є мішенню для вірусу SARS-CoV-2. Додаткового сонографічного обстеження потребує вивчення поточних або попередніх випадків тромбозу глибоких вен, оскільки згортальна система крові теж часто зазнає змін під час коронавірусної інфекції [1, 1614].

Мета дослідження. Аналіз та інформативність сонографічних можливостей в оцінці серцево-судинної системи у пацієнтів з пост-ковідним синдромом.

Результати дослідження. Проведено сірошкальне та кольорове доплерівське картування та двовимірне дослідження серцевих показників на апараті Philips HD11 XE за допомогою граткового кардіального датчика (2–4 МГц), лінійного датчика (5–12 МГц) у 58 пацієнтів, які перехворіли коронавірусною інфекцією та були госпіталізовані. В усіх пацієнтів зберігались скарги на задишку, субфебрильне підвищення температури тіла, стискаючий або гострий колючий біль в ділянці серця, запаморочення, фізичну слабкість більше 12 тижнів. В групу дослідження включали повнолітніх пацієнтів за їх інформаційною згодою. У 48 пацієнтів (83 %) відзначалось збільшення кінцевого діастолічного та кінцевого систолічного об'ємів до $120,5 \pm 7,5 \text{ см}^3$ та $59,5 \pm 3,4 \text{ см}^3$. У 10 пацієнтів (17 %), які мали супутні гіпертонічну хворобу, ішемічну хворобу серця, ревматизм (у 4 випадках з 10 вище вказаних), надлишкову вагу та цукровий діабет другого типу збільшення кінцевого діастолічного та кінцевого систолічного об'ємів становили відповідно $138,5 \pm 9,5 \text{ см}^3$ та $83,5 \pm 5,4 \text{ см}^3$. У всіх обстежених пацієнтів було визначено зниження фракції викиду $<45\%$. Аритмії були виявлені у 41 пацієнта (71 %). Найчастіше – у 38 пацієнтів (66 %) діагностовано пролапс мітрального клапану, з них у 16 осіб (28 %) були поєднані вади серця. Тромбози глибоких вен були виявлені у 8 пацієнтів (14 %), з них попередньо 6 пацієнтів (10 %) мали випадки тромбозів і до захворювання на коронавірусну інфекцію.

Висновки. Зміни серцево-судинної системи у пацієнтів з пост-ковідним синдромом характеризувалися збільшенням кінцевого діастолічного та кінцевого систолічного об'ємів, зниженням фракції викиду, появою аритмій, набутими вадами серця та тромбозами глибоких вен.

Джерела та література

1. Post-COVID-19 global health strategies: the need for an interdisciplinary approach/ F. Landi, E. Gremese, R. Bernabei et all. *Aging Clinical and Experimental Research*. 2020. Vol. 32 (8). P. 1613–1620. URL: <https://doi.org/10.1007/s40520-020-01616-x>
2. A Review of Persistent Post-COVID Syndrome (PPCS)/B. Oronsky, C. Larson, T. C. Hammond et all. *Clinical Reviews in Allergy and Immunology*. 2021. URL: <https://doi.org/10.1007/s12016-021-08848-3>

Назаркевич Н. В. – магістрантка II курсу
Комунального закладу вищої освіти Львівської
обласної ради «Львівська медична академія
імені Андрея Крупинського»;

Олійник Н. Ю. – к. політ. н., доцентка
кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
КЗВО ЛОР «Львівська медична академія
імені Андрея Крупинського»

Історичні аспекти формування гендерно орієнтованої медицини

Постановка проблеми. Медицина як наука повинна дотримуватись принципів доказовості, бути вільною від будь-яких упереджень щодо статі або кольору шкіри, проте медицина несе у собі тягар історії. Адже історія медицини та хвороб настільки ж соціальна та культурна, як і наукова, а медичний прогрес завжди відображав реалії мінливого світу та особливості людського буття. На кожному етапі своєї історії медицина вбирала та нав'язувала соціально сконструйовані гендерні відмінності.

Саме тому гендерний підхід у медицині є важливим та обов'язковим задля прискорення трансформаційного та сталого розвитку системи охорони здоров'я у світі та в Україні.

Метою дослідження є аналіз зміни уявлень та підходів в історії розвитку медицини, адже це дає розуміння особливостей впровадження та підтримки гендерного підходу в медичну теорію та практику.

Результати дослідження. Історично жінки були підпорядковані сім'ї у багатстві, освіті та й загалом політиці. Сучасна наукова медицина як професія, інститут та дисципліна, розвивалася протягом століть саме в цих умовах. Чоловіче домінування, а разом з ним і орієнтація на особливості чоловічого тіла, були основою медицини, закладеною ще в Стародавній Греції.

До I половини XVII ст. у медицині переважала одностатева модель. Пізніше її замінила двостатева модель. З того часу дві статі вважалися протилежними [2].

Вивчення європейських анатомічних трактатів, датованих другою половиною XVIII ст. і далі, свідчить про прогресивні спроби розпіз-

нати основні статеві різниці між чоловічим і жіночим тілом, починаючи з морфології скелета [4].

У XIX-му і XX ст. взяла гору нова тенденція, коли природа розглядалася як генератор мінливості. Це призвело до розвитку різних медичних спеціальностей, наприклад, педіатрії, гінекології, геріатрії та геронтології.

Лікарі-чоловіки часто ставили жінок у не вигідне становище, і жінкам, які порушували гендерні ролі, ставили діагноз «істерика». У період, коли жіноче інакомислення, рішучість і «надмірна освіченість» сприймалися негативно, суфражистки і соціальні реформаторки вважалися страждаючими на істерію і наражалися на ризик хірургічної гістеректомії [3].

В XXI ст. розроблені керівні принципи політики для включення жінок і різних груп меншин у клінічні дослідження щоби результати можна було узагальнити для всього населення [1].

У 2009 р. ВООЗ розробила гендерну стратегію [5], яка реалізується за окремими шістьма стратегічними напрямками.

Висновки. Гендерна упередженість в медицині має давню традицію, яка у західній культурі походить від аристотелівських часів. Жінка вважалася нижчою та незрілою версією чоловіка і така одностатева модель була панівною в медицині до XVII ст.

У міру того як розуміння медициною жіночої біології розширювалося і розвивалося, воно постійно відображало та підтверджувало панівні соціальні та культурні уявлення про те, хто такі жінки, що вони повинні думати, відчувати та бажати, і насамперед, що вони можуть робити зі своїми тілами. Медичні міфи про гендерні ролі та поведінку, які вважалися фактами до того, як медицина стала доказовою наукою, мали досить негативні наслідки.

Включення жінок у медичну практику, а згодом і теорію призвело до появи гендерної медицини як окремої медичної галузі, що отримує підтримку як на глобальному рівні ВООЗ, так і на національному рівні.

Джерела та література

1. Inclusion of Women and Minorities as Participants in Research Involving Human Subjects. URL: <https://grants.nih.gov/policy/inclusion/women-and-minorities.htm>
2. Laqueur T. M. Sex M. Body and gender from the Greeks to Freud. Cambridge (Massachusetts) & London: Harvard University Press, 1990. 313 p.
3. The Reader's Companion to US Women's history/W. P. Mankiller, M. Navarro, G. Mink et al. Boston, MA: Houghton Mifflin, 1998. 686 p.

4. Schiebinger L. The Making of the Modern Body: Sexuality and Society in the Nineteenth Century. *Skeletons in the closet: the first illustrations of the female skeleton in eighteenth-century anatomy*. Berkeley: University of California Press, 1986. P. 42–82.
5. World Health Organization. Strategy for integrating gender analysis and actions into the work of WHO. URL: <https://www.who.int/publications/i/item/WHO-FCH-GWH-08.1>

Ничипорук В. О. – студентка (бакалавр)
Комунального закладу вищої освіти «Волинський
медичний інститут» Волинської обласної ради;
Дильдіна А. А., Панасюк А. Л., Кривоший Л. М. –
студентки III курсу КЗВО «Волинський медичний
інститут» Волинської обласної ради;
Валецький Ю. М. – д. мед. н., професор,
завідувач кафедри медсестринства КЗВО
«Волинський медичний інститут» Волинської
обласної ради

Санітарна грамотність населення Волинської області

Постановка проблеми. У сучасному світі грамотність з питань здоров'я є однією з ключових його детермінант, а ефективність стратегій з подовження життя і поліпшення здоров'я безпосередньо залежить від рівня такої грамотності як населення в цілому, так і уряду країни й фахівців, що опікуються громадським здоров'ям.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що реалізацію в Україні однієї з найважливіших Цілей сталого розвитку – Цілі 3 «Міцне здоров'я і благополуччя» – неможливо уявити без досягнення вищого рівня грамотності з питань здоров'я (Health Literacy) або санітарної грамотності [1–4].

Мета дослідження – дослідити стан загальної санітарної грамотності дорослого населення Волинської області.

Результати дослідження. Для досягнення поставленої мети нами було розроблено анкету опитування та проведено анкетування 113 мешканців Волинської області у віці від 18-ти до 65 років. Мешканців села було 50 (44,24 %), міста – 63 (55,76 %). Жінок було 69 (61,07 %), чоловіків – 44 (38,93 %).

Анкета опитування та результати відповіді на неї виглядали наступним чином:

Анкета опитування

1. Як часто Ви проходите профілактичні медичні огляди? (підкреслити):

1) щорічно – 34 (30,09 %); 2) 1 раз у 2 роки – 15 (13,27 %);
3) 1 раз у 3 роки – 8 (7,07 %); 4) рідше ніж 1 раз у 3 роки – 56 (49,57 %).

2. Чи знаєте Ви свій рівень глюкози крові? (підкреслити):

1) так – 22 (19,46 %); 2) ні – 91 (80,54 %).

3. Чи знаєте Ви свій рівень холестерину крові? (підкреслити):

1) так – 16 (14,16 %); 2) ні – 97 (85,84 %).

4. Чи знаєте Ви показники свого артеріального тиску? (підкреслити):

1) так – 47 (41,59 %); 2) ні – 66 (58,41 %).

5. Який артеріальний тиск вважається нормальним? (підкреслити):

1) менший ніж 140 і 90 мм рт. ст. – 36 (31,85 %);

2) менший ніж 160 і 90 мм рт. ст. – 2 (1,79 %);

3) менший ніж 120 і 80 мм рт. ст. – 15 (13,27 %);

4) не знаю – 60 (53,09 %).

6. Як часто Ви відвідуєте стоматолога? (підкреслити):

1) 1–2 рази на рік – 26 (23,00 %);

2) 1 раз на 2 роки – 9 (7,96 %);

3) рідше ніж 1 раз на 2 роки – 4 (3,56 %);

4) тільки, коли турбує зубний біль – 74 (65,48 %).

7. Туберкульоз може уражувати (підкреслити):

1) тільки легені – 29 (25,67 %);

2) всі органи, без виключення – 33 (29,20 %);

3) не знаю – 51 (45,13 %);

8. Як найчастіше передається коронавірусна інфекція? (підкреслити):

1) через брудні руки – 5 (4,44 %);

2) через повітря – 54 (47,78 %);

3) не знаю – 54 (47,78 %).

9. Чи лікується вірусна інфекція антибіотиками? (підкреслити):

1) так – 45 (39,83 %); 2) ні – 68 (60,17 %).

10. Чи уклали Ви декларацію з сімейним лікарем? (підкреслити):

1) так – 86 (76,10 %); 2) ні – 27 (23,90 %).

11. З ким Ви радитесь, найчастіше, що до стану свого здоров'я? (підкреслити):

- 1) з медичним працівником – 53 (46,90 %);
- 2) з сусідами та знайомими – 11 (9,73 %);
- 3) шукаю інформацію в інтернет-мережі – 40 (35,39 %);
- 4) інший варіант – 9 (7,98 %).

Висновки. 1. Стан загальної санітарної грамотності населення Волинської області не є достатнім. 2. Є потреба у покращенні стану санітарної грамотності населення Волинської області шляхом проведення різнопланової санітарно-просвітницької роботи. 3. Є потреба в розробці плану проведення санітарно-просвітницької роботи для різних груп населення.

Джерела та література

1. Nutbeam D. Health literacy as a public health goal: a challenge for contemporary health education and communication strategies into the 21st century. *Health Promot. Int.* 2000. Vol. 15. Iss. 3,1. P. 259–267. URL: <https://doi.org/10.1093/heapro/15.3.259>
2. Non-pharmaceutical public health measures for mitigating the risk and impact of epidemic and pandemic influenza. 2019. 91 p. URL: https://www.who.int/influenza/publications/public_health_measures/publication/en/
3. Ryngach N. O. Health Literacy and Achievement of Sustainable Development Goals in Ukraine. *Demography and social economy*. 2020. Vol. 2 (40). P. 71–88. URL: <https://doi.org/10.15407/dse2020.02.071>
4. Sorensen K., Brand H. Health literacy lost in translations? Introducing the European Health Literacy Glossary Health Promotion International. *Health Promot. Int.* 2014. Vol. 29. Iss. 4. P. 634–644. URL: <https://doi.org/10.1093/heapro/dat013>

Пастушенко І. Ю. – студентка V курсу
медичного факультету
ВНУ імені Лесі Українки;

Усова О. В. – к. б. н., доцент кафедри фізичної
терапії та ерготерапії
ВНУ імені Лесі Українки

Ефективність немедикаментозних засобів у лікуванні болю у спині

Постановка проблеми. В усьому світі біль у спині є досить поширеною проблемою, яка виникає у близько 60–80 % людей будь-

якого віку [1]. Наявність фактора болю у житті людини спричинює дискомфорт, що призводить до обмеження функціональної активності і соціальної участі. Як наслідок, це призводить до виникнення проблем в особистому, соціальному і економічному житті людини [2].

Біль – це реакція нервової системи на подразник. Для усунення болю часто застосовують знеболюючі фармакологічні засоби та хірургічне втручання, але такий підхід створює серйозну проблему для безпечного та належного лікування. Медикаментозні препарати володіють високою ефективністю в усуненні болю, проте вони діють лише на симптом (біль), а не на етіологію захворювання, мають тимчасовий ефект і становлять ризик звикання та передозування [2].

Актуальним є питання вивчення прогностичного застосування немедикаментозних засобів, як один з пріоритетів лікування болю у спині.

Мета дослідження: аналіз ефективності використання немедикаментозних засобів при лікуванні болю у спині узагальненням даних наукової та спеціальної літератури.

Результати дослідження. Немедикаментозні засоби використовуються при лікуванні гострого і хронічного болю у спині. Для лікування гострого болю спини з таких засобів найчастіше використовують теплолікування, масаж, акупунктуру, маніпуляції на хребті. При лікуванні хронічного болю використовують терапевтичні вправи, маніпуляції на хребті, йогу, тай-чі, прогресивне розслаблення м'язів, когнітивно-поведінкову терапію, електричну стимуляцію, тощо [3].

Суттєвими перевагами немедикаментозних засобів є те, що вони мають довготривалий ефект, не викликають звикання і немає ризику передозування. Немедикаментозні засоби дозволяють не лише ліквідувати симптом, а й виявити причину болю та за потреби провести корекцію патологічних станів, що в свою чергу призводить до покращення стану нервово-м'язової системи та усунення функціональних обмежень [2].

Одним із недоліків використання немедикаментозних засобів є тривалий термін лікування, позаяк при проведенні реабілітаційних втручань біль знижується поступово, а максимальний ефект настає тільки по завершенню курсу фізичної терапії [4].

Як зазначають науковці, немедикаментозні засоби підтверджують помірну або малу ефективність, низьку і середню доказовість для лікування хронічного або гострого болю у спині. Так, при хронічному болю помірну ефективність та середню доказовість мали такі немеди-

каментозні засоби, як когнітивно-поведінкова терапія, терапевтичні вправи, акупунктура, маніпуляції на хребті. При виникненні гострого болю у спині єдиним засобом, помірна ефективність якого підтверджена, є теплолікування [4; 5].

Висновки. Хоча немедикаментозна терапія не містить засобів високої доказовості, проте має сильні рекомендації клініцистів у застосуванні на практиці. Розпочинати лікування болю у спині рекомендується саме з немедикаментозних засобів, оскільки з поміж усіх відомих методик лікування неінвазивні методики створюють найменш шкідливий вплив на організм людини.

Джерела та література

1. Non-specific low back pain/F. Balagué, A. F. Mannion, F. Pellisé, C. Cedraschi. *Lancet*. 2012. Feb. 4. Vol. 379 (9814). P. 482-91. doi: 10.1016/S0140-6736(11)60610-7. Epub 2011 Oct 6. PMID: 21982256
2. O'Keeffe M. Non-pharmacological treatment of low back pain in primary care. *Drug Ther Bull*. 2019. Jul. 57 (7). P. 104–108. doi: 10.1136/dtb.2018.000015
3. Clinical Guidelines Committee of the American College of Physicians/A. Qaseem, T. J. Wilt, R. M. McLean, M. A. Forciea; Noninvasive Treatments for Acute, Subacute, and Chronic Low Back Pain: A Clinical Practice Guideline From the American College of Physicians/T. D. Denberg, M. J. Barry, C. Boyd. *Ann Intern Med*. 2017. Apr. 4. Vol. 166 (7). P. 514–530. doi: 10.7326/M16-2367. Epub 2017 Feb 14. PMID: 28192789
4. Chou R., Huffman L. H.; American Pain Society; American College of Physicians. Nonpharmacologic therapies for acute and chronic low back pain: a review of the evidence for an American Pain Society/American College of Physicians clinical practice guideline. *Ann Intern Med*. 2007. Oct. 2. Vol. 147 (7). P. 492–504. doi: 10.7326/0003-4819-147-7-200710020-00007. Erratum in: *Ann Intern Med*. 2008. Feb. 5. Vol. 148 (3). P. 247–248. PMID: 17909210.
5. Is non-pharmacological treatment an effective option for chronic low back pain?/ A. Ondrejovicova, G. Petrovics, K. Svitkova, V. Balogh. *Neuro Endocrinol Lett*. 2017. Jul. Vol. 38 (3). P. 169–172. PMID: 28759184.

Рачек О. І. – викл. І квал. кат. Комунального закладу вищої освіти «Волинський медичний інститут» Волинської обласної ради

Вправи Кегеля для жінок – відома методика зміцнення м'язів тазового дна

Постановка проблеми. Вправи Кегеля для жінок підвищують тонус тих м'язів, які в повсякденному житті практично не задіяні, що

веде до втрати їх еластичності і сили. Такі наслідки можуть спровокувати те, що вони перестануть справлятися з основним своїм завданням – підтримування органів малого таза, що в свою чергу призводить до розвитку різних захворювань і погіршення сексуального життя [1].

Мета дослідження: провести системний аналіз літератури щодо застосування сучасними жінками вправ Кегеля.

Результати дослідження. Щоб комплекс був дійсно ефективним, перед тим як робити вправи Кегеля, всім жінкам необхідно визначити, де ж знаходяться м'язи тазового дна. По-перше, коли ви підете в туалет «по маленькому», не рухаючи ногами, потрібно спробувати зупинити струмінь сечі. Саме ті м'язи, які будуть задіяні вами, і є мускулатурою тазового дна [1].

Робити вправи Кегеля для зміцнення м'язів потрібно починати з десяти повільних стиснень, десяти скорочень і десяти виштовхування і не менше ніж по п'ять разів на день. Вже через тиждень обов'язково необхідно додати по 5 вправ до кожного і продовжувати виконувати їх п'ять разів на добу. Так вправи Кегеля для вагінальних м'язів повинні досягти 30. Щоб посилити досягнутий ефект в подальшому можна вчасно виконання комплексу в піхву тримати спеціальні кульки. Для того щоб зрозуміти, чи допомагають вправи Кегеля, через деякий час можна перевірити збільшення проміжних м'язів шляхом введення в піхву одного або двох пальців [1].

Якщо ви наполегливо тренуєтеся і дотримуєтеся всіх вищевикладених рекомендацій, а ефекту – немає, зверніться до лікаря. В ідеалі – фізіотерапевта, який займається пацієнтами з урологічними та гінекологічними проблемами.

М'язи тазового дна можна також зміцнити за допомогою сучасних методів фізіотерапії, приміром, електростимуляції з використанням вагінального електрода і біологічного зворотного зв'язку [2].

Оскільки комплекс Кегеля опрацьовує м'язи малого таза, в результаті люди знову можуть здійснювати контроль над роботою сечового міхура. Самі ж вправи багато часу не віднімають і легкі у виконанні. Є одне «але»: займатися вправами Кегеля необхідно регулярно, якщо, звичайно, немає протипоказань. Принцип занять полягає в послідовних сжатіях і розслабленні м'язів, які відповідають за сечовипускання. Спочатку інтервал стиснень становить не більше 3 сек., Але його потрібно мало-помалу збільшувати, поки він не стане дорівнює 20 с. Виконуючи потрібно напружувати м'язи по максимуму, намагаючись зафіксувати цю напругу. Саме ж розслаблення

повинно бути плавним і складати по часу той же відрізок часу, який пішов на стиск [3].

Висновки. Дані вправи допомагають позбутися від проблеми в комфортних умовах, вдома, без прийому ліків і хірургічного втручання. Суть їх полягає в зміцненні вагінальних м'язів і лобково-куприкова, а також нормалізації кровотоку в органах тазу. Давно доведено, що після повного курсу таких вправ у жінки не тільки зникають гінекологічні проблеми, але і прокидається життєва енергія, налагоджуються сексуальні відносини [3].

Джерела та література

1. URL: <https://ukrslady.ru/zdorov-ja/zhinocha-konsultacija/51693-vpravi-kegelja-dlja-zhinok.html>
2. URL: https://zdorovo.24tv.ua/vpravi-kegelya-dlya-zhinok-tehnika-pravilnogo-vikonannya-korisno_n1740363
3. URL: <https://vabos.com.ua/vpravi-dlya-zmicnennya-myaziv-sechovogo-mixura-u-zhinok-i-cholovikiv/>

Ребрик Ю. Ю. – аспірант II курсу медичного факультету ВНУ імені Лесі Українки;
Ульяницька Н. Я. – к. б. н., доцент кафедри фізичної терапії та ерготерапії ВНУ імені Лесі Українки

Фізична терапія як додатковий метод лікування депресивних епізодів

Постановка проблеми. Депресія є поширеним розладом, що призводить до інвалідизації, який вражає понад 120 мільйонів людей у всьому світі і як мінімум 1 з кожних 5 людей протягом його життя. Класичним методом лікування, прийнятим у всьому світі є використання антидепресантних засобів для різних груп населення, враховуючи важкість захворювання.

Метою нашого дослідження є виявити можливість використання терапевтичних вправ як додаткового методу лікування та профілактики депресивних епізодів, підтвердити гіпотезу про те, що комплекс терапевтичних вправ може використовуватися в лікуванні депресій на рівні з класичними методами терапії. Для проведення дослідження ми опрацювали матеріали вітчизняних та зарубіжних журналів, монографії по даній тематиці за останні 10 років.

Результати дослідження. В ході дослідження підтверджено, що терапевтичні вправи можуть використовуватися фізичними терапевтами для лікування та профілактики депресивних станів. Для легкої та помірної депресії ефект терапевтичних вправ можна порівняти з антидепресантами та психотерапією. При важкій депресії терапевтичні вправи є ефективною додатковою терапією до традиційних методів лікування.

Хоча депресія регулярно лікується антидепресантами та психологічною терапією, інші терапевтичні альтернативи отримали зростаючу увагу в останні роки. Терапевтичні вправи, зокрема, можуть бути корисними для пацієнтів з депресією і еквівалентні лікуванню антидепресантами.

Австралійські вчені (С. Розенбаум, Е. Тідеманн, Р. Стентон) в 2016 р. провели дослідження та опублікували результати, що підтверджують включення програм терапевтичних вправ як доповнення до лікування різних станів; включаючи депресію, шизофренію, тривожні розлади, посттравматичний стресовий розлад та зловживання психоактивними речовинами. У світлі наявних доказів, включення клінічних програм фізичної реабілітації в рамках лікування психічного здоров'я, за сприяння спеціалізованих клініцистів (фізіологів фізичних вправ / фізіотерапевтів) було виправдано. Обґрунтованим являється висновок, що терапевтичні вправи є можливим, ефективним і прийнятним доповненням до класичної терапії психічних розладів.

Висновки. 1. Враховуючи наявні дослідження ми можемо говорити про обґрунтованість включення клінічних програм фізичної реабілітації для профілактики та лікування психічних захворювань. При проведенні нашого дослідження, ми довели, що впровадження терапевтичних вправ до стандартного лікування депресивних епізодів є додатковим методом лікування та профілактики даних захворювань. Для легкої та помірної депресії ефект терапевтичних вправ можна порівняти з антидепресантами та психотерапією. При важкій депресії терапевтичні вправи є ефективною додатковою терапією до традиційних методів лікування. Більше того, в групах хворих з додавання терапевтичних вправ до стандартного стаціонарного лікування, позитивний терапевтичний ефект досягається швидше в порівнянні з контрольними групами.

2. Фізичні терапевти повинні знати, що певні симптоми великої депресії (наприклад, втрата інтересу, мотивації та енергії, генералізована втома, низька самооцінка і впевненість у собі, страх рухатися і психосоматичні скарги) і фізичні проблеми зі здоров'ям є протипо-

казаними для проведення певних груп терапевтичних вправ. Заходи фізичної терапії також покращують фізичне здоров'я, допомагають в боротьбі зі стресом, покращують якість життя. Фізичні терапевти повинні звертати увагу на мотивацію пацієнтів для отримання кращих терапевтичних результатів лікування.

Джерела та література

1. Фізичне лікування великої депресії: підтримка терапевтичної користі в 10 місяців/М. Бабяк, Дж. А. Блюменталь, С. Герман та ін. *Психосом. Мед.* 2000. № 62. С. 633–638.
2. Двонаправлений зв'язок між фізичною активністю і симптомами тривоги і депресії: дослідження Whitehall II/М. А. Да Сілва, А. Сінгх-Манукс, Е. Дж. Бруннер та ін. *Європ. журн. епідеміології.* 2012. № 27. С. 537–546.
3. Вправи в лікуванні великої депресії: систематичний огляд, що оцінює якість доказів/Л. Деніелссон, А. М. Норас, М. Ваєрн, Дж. Карлссон. *Фізіотерапія, теорія і практика.* 2013. № 29 (8). С. 573–585.
4. Вправа як лікування депресії: мета-аналіз/С. Квам, К. Л. Клеппе, І. Х. Нордхус, А. Ховланд. *Журн. афективних розладів.* 2016. Т. 202. С. 67–86.
5. Лопес-Торрес Ідальго Ж. Ефективність фізичних вправ при лікуванні депресії у літніх людей як альтернатива антидепресантам в первинній медичній допомозі/DEP-EXERCISE Group. *БМК Психіатрія.* 2019. № 19 (1). С. 21.
6. Депресія, хронічні захворювання та зниження здоров'я: результати всесвітніх опитувань охорони здоров'я/С. Мусаві, С. Чаттерджі, Е. Вердес, А. Тандон, В. Патель, Б. Устун. *Ланцет.* 2007.

Сахарук Л. Ю. – аспірант II року навчання
медичного інституту ВНУ імені Лесі Українки

Визначення компласнсу до профілактики ішемічної хвороби серця у пацієнтів з депресивними розладами

Постановка проблеми. Наявність кількох захворювань у осіб з депресивними розладами погіршує якість їхнього життя, збільшує кількість необхідних медикаментів, що може негативно впливати на прихильність до модифікацію факторів ризику розвитку ішемічної хвороби серця, як однієї з причин інвалідизації та смертності.

Найбільший внесок у рівень смертності від ішемічної хвороби серця та судинних уражень головного мозку належить таким факторам, як підвищений рівень систолічного артеріального тиску і надмірна маса тіла, підвищення рівня холестерину, порушення вуглеводного обміну та серцева недостатність.

В загальній медичній практиці частота депресій сягає 22–33 % і перевершує таке поширене захворювання, як артеріальна гіпертензія. Депресивні розлади є причиною найбільшої кількості років непрацездатності (РН) (Всесвітня Організація Охорони Здоров'я, 2019). Від 45 до 60 % випадків самогубств відбувається в депресивному стані.

Масштабність та актуальність проблеми депресії в сучасному суспільстві визначається її негативним впливом на працездатність, тривалість і якість життя людини, зростаючим економічним тягарем і епідеміологічними тенденціями, що відображають неухильне зростання частоти депресивних розладів у всьому світі [1; 2].

Мета дослідження: вивчити прихильність до профілактики ішемічної хвороби серця у пацієнтів з депресивними розладами.

Матеріали і методи дослідження. Обізнаність що до факторів ризику та прихильності до вторинної профілактики ішемічної хвороби серця оцінювались на підставі анкетування. В анкетуванні взяли участь 33 респонденти – 24 чоловіки (72,72 %) та 9 жінок (27,28 %), середній вік – $61,8 \pm 8,7$ року. Термін після проходження лікування з приводу депресивного розладу становив $2,5 \pm 1,6$ року (від 0,5 до 6,0 року).

Результати дослідження. З метою з'ясування обізнаності пацієнтів щодо того як можна знизити ризик розвитку інфаркту міокарда, в контексті профілактики нераціонального харчування, було проаналізовано наступні можливі варіанти відповідей: зменшення вживання жирів, регулярне вживання овочів та фруктів.

Згідно з результатами опитування 21,21 % (7 осіб) пацієнтів обізнані, що зменшення вживання жирів знижує ризик виникнення ішемічної хвороби серця. Серед обізнаних було чоловіків – 12,5 % (3 осіб), жінок – 44,44 % (4 осіб) ($\chi^2 = 1,41$; $p = 0,24$). Встановлено, що лише 15,15 % (5 осіб) зазначили, що зменшують вживання жирів з метою профілактики серцевих захворювань. Серед прихильних було чоловіків – 8,3 % (2 особи), жінок – 33,33 % (3 осіб) ($\chi^2 = 0,03$; $p = 0,76$).

Серед учасників дослідження 27,27 % (9 осіб) обізнані, що регулярне вживання овочів і фруктів знижує ризик серцево-судинних захворювань. Серед обізнаних було чоловіків – 15,15 % (5 осіб), жінок – 44,44 % (4 осіб) ($\chi^2 = 0,19$; $p = 0,51$). Проте, лише 12,12 % (4 осіб) зазначили, що регулярно вживають овочі та фрукти з метою профілактики серцевих захворювань. Серед прихильних було чоловіків – 9,09 % (3 осіб), жінок – 11,11 % (1 особа) ($\chi^2 = 0,15$; $p = 0,71$).

Слід зазначити, що 90,9 % пацієнтам (30 осіб) лікар чи фізичний терапевт рекомендував притримуватись дієти (вживати менше солод-

кої, жирної їжі). 87,87 % (29 пацієнтів) відповіли «Так» на запитання «Чи застосовуєте Ви які-небудь методи профілактики серцево-судинних хвороб, тобто чи робите Ви щось для зменшення ризику виникнення чи погіршення захворювань серця?» - 91,6 % серед чоловіків (22 особи) та 77,78 % серед жінок (7 осіб).

Висновки. Виявлено низьку обізнаність та прихильність до профілактики нераціонального харчування як фактору ризику ішемічної хвороби серця у осіб, які проходять лікування з приводу депресивного розладу. Хоча понад 90 % пацієнтів вказують, що отримували відповідні рекомендації від лікаря чи фізичного терапевта.

До подальших перспективних планів дослідження відносимо вивчення комплаєнсу до профілактики ішемічної хвороби серця у осіб, які не мали в анамнезі депресивних розладів. Отримані дані дадуть можливість з'ясувати вплив перенесеної індексної події на комплаєнс до не медикаментозних засобів профілактики.

Джерела та література

1. Гланц А. Медико-биологическая статистика. Москва, 1999. 453 с.
2. Марута Н. А., Бачериков А. М. Актовегін і Геримакс в лікуванні резистентних рекурентних депресивних розладів. *Укр. вісн. психоневрології*. 2007. Т.15, Вип. 1 (50). С. 119–121.

Семенова С. О. – студентка I курсу стоматологічного факультету Національного медичного університету імені О. О. Богомольця;
Степанюк Я. В. – к. б. н., доцент, завідувач кафедри гістології та медичної біології ВНУ імені Лесі Українки;
Соловей Л. М. – ст. викл. кафедри гістології та медичної біології ВНУ імені Лесі Українки, завідувачка відділенням дитячої патології Волинського обласного патологоанатомічного бюро

Патоморфологічні зміни легень при коронавірусній хворобі (Covid 19)

Постановка проблеми. Проникнення вірусу SARS-CoV-2 в організм людини найчастіше відбувається через епітеліальну пластинку

(епітеліоцити) слизової оболонки верхніх дихальних шляхів, шлунка, кишечника. Доведено, що вірус SARS-CoV-2 проникає в епітеліоцити вище наведених структур через наявність в клітинній мембрані специфічних білків-рецепторів – ангіотензинперетворюючого ферменту 2 (АПФ2), який кодується геном ACE 2. Таке проникнення призводить до руйнування епітеліоцитів, що призводить до порушення роботи органів, оскільки, епітеліальна пластинка визначає і виконує основні функції органів. Відомо, що велика кількості АПФ2 є на поверхні альвеолоцитів I і II типу альвеол, що пояснює ураження легень у людей, які хворіють на коронавірусну хворобу. Такі враження альвеол та капілярів призводить до серйозних змін в легенях та порушення газообміну і гіпоксії.

Мета дослідження – встановити гістологічні зміни легень при коронавірусній хворобі.

Результати дослідження. Дослідження базуються на аналізі тотальних гістологічних препаратів Волинського обласного патолого-анатомічного бюро. Зрізи товщиною 5 мкм. забарвленні гематокси-ліном та еозином.

Альвеоли мають вигляд відкритих пухирців, які розділені дуже тонкими сполучнотканинними перегородками з кровоносними капілярами та оплетені колагеновими і еластичними волокнами. Внутрішня поверхня альвеоли вистелена одношаровим епітелієм. Цей епітелій складається з респіраторних альвеолоцитів (пневмоцити) I типу та великих епітеліоцитів (альвеолоцити II типу) – секреторних клітин, а також з альвеолярних макрофагів.

Альвеолоцити I типу – плоскі клітини, вистилають до 95 % поверхні альвеол. Альвеолоцити II типу займають 1/20 поверхні альвеол і забезпечують секрецію сурфактанту, інтерферону, лізоциму, нейтралізацію оксидантів та інших речовин. Альвеолоцити II типу є найбільш уразливими при коронавірусній інфекції з можливим розвитком респіраторного дистрес-синдрому.

На досліджених нами мікропрепаратах виявлено вогнища запально-клітинного інфільтрату, деструкцією альвеолярних перетинок, ділянки внутрішньоальвеолярних крововиливів. Крім того, альвеолоцити у великій кількості відділені від базальної мембрани та втрачають свою форму.

Висновки. При коронавірусній інфекції найчастіше вражаються легені, оскільки клітинна мембрана респіраторних альвеолоцитів містить ангіотензинперетворюючий фермент 2. Вірус в альвеолах викликає деструкцію альвеолярних перетинок, внутрішньоальвеолярні крововиливи та злуцування з базальної мембрани значної кількості альвеолоцитів.

Джерела та література

1. Патологическая анатомия COVID-19: Атлас/О. В. Зайратьянц, М. В. Самсонова, Л. М. Михалева и др. Москва: ГБУ «НИИОЗММ ДЗМ», 2020. 140 с.
2. Особливості ураження легень при covid-19/Ю. І. Фещенко, О. А. Голубовська, О. Я. Дзюблик та ін. *Укр. пульмонологічний журн.* 2021. № 1. С. 1–14.
3. Angiotensin-converting enzyme 2 (ACE2) as a SARS-CoV-2 receptor: molecular mechanisms and potential therapeutic target/H. Zhang, J. M. Penninger, Y. Li, N. Zhong, A. S. Slutsky. *Intensive Care Medicine.* 2020. № 46. P. 586–590.

Сермашов Н. В. – студент V курсу навчально-наукового медичного інституту

ВНУ імені Лесі Українки;

Ульяницька Н. Я. – к. б. н., доцент кафедри фізичної терапії та ерготерапії

ВНУ імені Лесі Українки;

Кириченко І. Л. – заслужений майстер спорту України з академічного веслування, фізичний терапевт Західного реабілітаційного центру Національного комітету спорту інвалідів України

Основні клінічні інструменти під час обстеження ходьби у хворих з черепно-мозковою травмою

Постановка проблеми. Одне з провідних місць у структурі загального травматизму посідає черепномозкова травма (ЧМТ), яка є однією з найголовніших причин смертності та тимчасової чи стійкої непрацездатності [1; 2].

У 50–90 % випадків після перенесеної травми мозку зберігається неврологічна симптоматика або формуються нові неврологічні син-

дроми, що призводять до втрати працездатності. При цьому, попри значне зниження смертності від ЧМТ за останнє десятиріччя, не спостерігається пропорційного зниження інвалідності внаслідок цього захворювання [3].

Однією з найбільших проблем у осіб з інвалідністю унаслідок перенесеної черепно-мозкової травми є порушення нормального стереотипу ходьби. Втрата ходьби є одним із найбільш виражених рухових порушень, які призводять до інвалідності [1].

Мета дослідження – визначити основні клінічні інструменти, які дають змогу виявити основні проблеми процесу порушення ходьби.

Методи дослідження. Аналіз наукової і методичної літератури.

Результати дослідження. Під час аналізу наукової і методичної літератури визначено основні клінічні інструменти, які дають змогу виявити проблеми та наслідки, які безпосередньо впливають на якість ходьби у людей із наслідками черепно-мозкової травми. Це такі клінічні інструменти:

1. Спостережний аналіз ходьби. Один із головних засобів виявлення основних відхилень у ходьбі пацієнта та причин їх утворень. Визначення проблем відбувається за допомогою спостереження, у якому порівнюються відхилення з нормальним стереотипом ходьби. Також цей інструмент є зручним у використанні, оскільки не потрібно використовувати ніякого інвентарю. Фізичний терапевт по чергово визначає та аналізує кожну фазу (знизу доверху) та записує їх у шкалу, після чого проводять аналіз та визначають проблеми.

2. Моторний контроль вертикалізації. Це модифікована шкала мануально-м'язового тестування, яке пристосовано спеціально для тестування сили м'язів нижніх кінцівок у яких наявна спастичність та синергія. У цьому тесті є 6 компонентів, які обстежують (3 згинальні компоненти та 3 розгинальні). Після проведення процедури оцінювання компонентів, фізичний терапевт виявляє слабкі компоненти, які мають прямий вплив на якість ходьби.

3. Модифікована шкала Ашфорта. За допомогою цього клінічного інструменту фізичний терапевт може визначити спастичність. Для отримання інформації про спастичність та як вона впливає на ходьбу важливо тестувати нижні кінцівки у положенні стоячи – під час вертикального положення спастичність проявляється підвищеним тонусом м'язів розгиначів.

4. Тест 4-квадратного кроку. Дає змогу визначити баланс та мобільність пацієнта, його здатність різко змінювати напрями руху, що прямо стосується ходьби пацієнта. Результати обстеження порівнюються з нормою, що дає змогу визначити, чи обстежуваний може переміщуватися без ризику падіння та травматизації.

5. 10-метровий тест ходьби. Використовують для оцінювання швидкості ходьби (яку сам обрав пацієнт). Після виконання процедури обстеження ми порівнюємо ходьбу пацієнта з нормами, які залежать від віку, чи використовує пацієнт допоміжні засоби (милиці, ортези).

6. Шестихвилинний тест: призначений для оцінювання витривалості ходьби пацієнта, яка має велике значення під час самообслуговування та пристосування для самостійного життя. Показники тесту ми можемо порівнювати між собою (до і після проведення курсу, проміжні обстеження під час курсу), також порівнюємо з нормою.

Висновки. У людей із наслідками черепно-мозкової травми наявно багато проблем та порушень, які впливають на процес фізичної терапії та якість життя, однією з основних проблем є порушення нормального стереотипу ходьби. Для того щоб коригувати процес ходьби, нам необхідно знати, які причини провокують виникнення порушення стереотипу ходьби, тому важливою складовою частиною процесу фізичної терапії є обстеження. Під час аналізу літературних джерел виявлено основні клінічні інструменти, за допомогою яких можна обстежити ходьбу пацієнта: спостережний аналіз ходьби, моторний контроль вертикалізації, модифікована шкала Ашфорта, тест 4-квадратного кроку, 10-метровий тест, 6-хвилинний тест.

Джерела та література

1. Neurological rehabilitation/D. A. Umphred, R. T. Lazaro, M. L. Roller, G. U. Burton. 6-th ed. Oxford: Oxford University Press, 2013. 1280 p.
2. Scherder E. Aging and Dementia: neuropsychology, motor skills, and pain. Amsterdam: VU University Press, 2011. 224 p.
3. Schache A. G., Baker R., Vaughan C. L. Differences in lower limb transverse plane joint moments during gait when expressed in two alternative reference frames. *Journal of Biomechanics*. 2007. Vol. 40. P. 9–19.

Сілаєв Ю. О. – аспірант відділення радіаційної онкогематології та трансплантації стовбурових клітин відділу гематології та трансплантології Інституту клінічної радіології (ІКР) ДУ «Національний науковий центр радіаційної медицини Національної академії медичних наук України» (ННЦРМ);
Мінченко Ж. М. – д. б. н., професор, завідувач лабораторії імуногенетики ІКР ННЦРМ;
Дмитренко О. О. – к. б. н., в. о. провідного наукового співробітника лабораторії імуногенетики ІКР ННЦРМ;
Любарець Т. Ф. – д. мед. н., професор, провідний науковий співробітник відділення радіаційної онкогематології та трансплантації стовбурових клітин відділу гематології та трансплантології ІКР ННЦРМ

Значення внеску мультигенних комбінацій факторів взаємодії «ген–ген» в механізми асоціації з ризиком плазмоклітинної мієломи

Постановка проблеми. На сьогодні в світовій практиці обговорюється можливість існування механізму адитивного ефекту при поєднанні алелів декількох генів з предиктивними функціями, що може підвищувати ризики онкогематологічних захворювань, зокрема плазмоклітинної мієломи (ПКМ) [1]. Суттєву роль в патогенезі ПКМ відіграють гени цитокінів, зокрема певні комбінації їх поліморфних варіантів [2].

Мета дослідження: оцінити частоту зустрічаємості поліморфних варіантів генів цитокінів (*TNF- α* , *TGF- β 1*, *IL-6*, *IL-10*, *IFN- γ*) та роль їх мультигенних комбінацій в механізмах асоціації з ризиками плазмоклітинної мієломи.

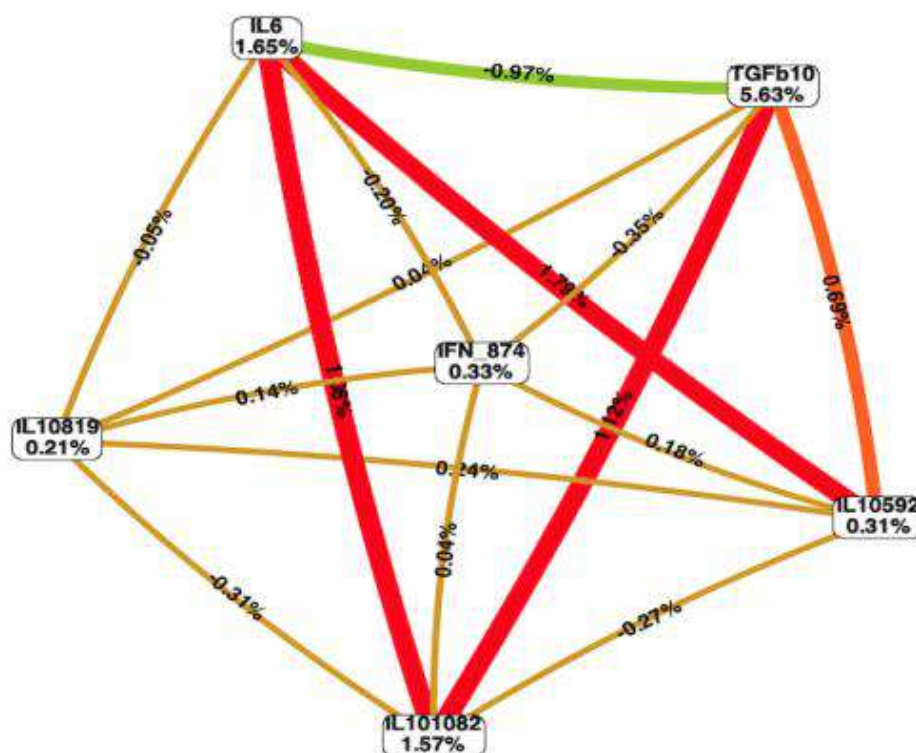
Результати дослідження. Проведено комплексний аналіз частот зустрічаємості сполучень генотипів *TNF- α* , *TGF- β 1*, *IL-6*, *IL-10*, *IFN- γ* у 78 пацієнтів з II–III стадією ПКМ за класифікацією Durie-Salmon [3] з урахуванням внеску мультигенних комбінацій факторів взаємодії «ген–ген» як маркерів генетичної схильності до захворювання на основі моделі бінарної логістичної регресії (ver. 4.0, www.r-project.org) (табл. 1).

Результати асоціації поліморфних варіантів генів цитокінів з ризиком ПКМ

Генотип	β	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp (β)
<i>TGF-β1 codon 10</i>			40,077	2	0,000	
<i>TGF-β1 codon 10-1</i>	0,279	0,393	0,503	1	0,478	1,321
<i>TGF-β1 codon 10-2</i>	1,782	0,387	21,186	1	0,000	5,939
<i>IL-10-1082</i>			12,210	2	0,002	2,85
<i>IL-10-1082-1</i>	-0,546	0,287	3,623	1	0,030	0,579
<i>IL-10-1082-2</i>	0,603	0,385	2,454	1	0,020	1,828
<i>IL-6-174</i>			12,782	2	0,002	
<i>IL-6-174-1</i>	-0,663	0,333	3,970	1	0,040	0,515
<i>IL-6-174-2</i>	0,307	0,335	0,840	1	0,020	1,360
Константа	-1,705	0,477	12,757	1	0,000	0,182

Примітка. β – коефіцієнт BLR; d. f. – ступені свободи; p – статистична значущість; Exp (β) – відношення шансів.

До активних предикторів були віднесені три з 8-ми поліморфних варіантів генів цитокінів: *IL-6-174(rs1800795)*, *TGF- β 1 codon 10(rs1800470)*, *IL-10-1082(rs1800896)*. *TGF- β 1 codon 10*, як найбільш поширений (мажорний) генотип, було віднесено до референт-категорії (з якою порівнюються два інших), він був представлений варіантом *TGF- β 1 codon 10_1* (гетерозиготний генотип) та варіантом *TGF- β 1 codon 10_2* (мінорний генотип), який у 6 разів частіше асоційований (Exp(β)) з хворобою порівняно з мажорним генотипом ($p < 0.05$). Встановлено асоціативний зв'язок поліморфізму *IL-10-1082* із захворюванням при наявності мутантного алелю в гомозиготному стані: для *IL-10-1082 AG* визначено протективний ефект – Exp (β)1 (0,579), *IL-10-1082 GG* віднесено до активних предикторів – Exp (β) (2,85). Застосування методу багатомірного зменшення розмірності [4] дозволило виявити типи взаємозв'язку між поліморфними варіантами досліджених генів (рис. 1). Відповідно до рис. 1, *TGF- β 1 codon 10* є найбільш вагомим предиктором ризиків захворювання, оскільки коефіцієнт ентропії складає 5,6 %. На другому місці за значущістю слід вважати *IL-6-174* і *IL-10-1082*. Графічне зображення зв'язків між дослідженими поліморфізмами генів доказово свідчить про синергічні взаємовідносини між *IL-6-174* та *IL-10-1082*; *IL-6-174* та *IL-10-10592*; *TGF- β 1 codon 10* і *IL-10-1082*; *TGF- β 1 codon 10* і *IL-10-1082*.

Умовні позначки ліній:

- 1 – червоний та помаранчевий колір відповідає синергічній взаємодії SNP;
- 2 – жовтий і коричневий колір позначає головні незалежні ефекти;
- 3 – зелений колір позначає наявність кореляції.

Рис. 1. Дендрограма взаємодії генів цитокінів

Висновки. Отримані дані демонструють перевагу застосування оцінки ризиків ПКМ за комплексом алельних варіантів генів цитокінів ($TNF-\alpha$, $TGF-\beta 1$, $IL-6$, $IL-10$, $IFN-\gamma$), свідчать про наявність складних взаємовідносин між генетичними детермінантами і підтверджують нашу концепцію щодо можливості адитивної взаємодії генів імунної відповіді як компоненту складних механізм асоціативного зв'язку з розвитком патологічного процесу.

Джерела та література

1. Identification of key candidate genes and pathways in multiple myeloma by integrated bioinformatics analysis/H. Yan et al. *J. Cell. Physiol.* 2019. Vol. 234, no. 12. P. 23785–23797.
2. Inflammatory and anti-inflammatory equilibrium, proliferative and antiproliferative balance: the role of cytokines in multiple myeloma/C. Musolino et al. *Mediators Inflamm.* 2017. Vol. 201. P. 185–191.
3. Durie B. G. International Myeloma Working Group 2003 Criteria for the classification of monoclonal gammopathies, multiple myeloma and related disorders: a report of the International Myeloma Working Group. *Br. J. Haematol.* 2003. Vol. 121. P. 749–757.

4. Winham S. J., Motsinger-Reif A. A. The effect of retrospective sampling on estimates of prediction error for multifactor dimensionality reduction. *Ann. Hum. Genet.* 2011. Vol. 75, no 1. P. 46–61.

Строцька І. Р. – магістрантка II курсу
Комунального закладу вищої освіти Львівської
обласної ради «Львівська медична академія
імені Андрея Крупинського»;

Олійник Н. Ю. – к. політ. н., доцентка
кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
КЗВО ЛОР «Львівська медична академія
імені Андрея Крупинського»

Управління системою охорони здоров'я: забезпечення сталості, справедливості та якості

Постановка проблеми. Здоров'я – це політичний вибір, і належне управління охороною здоров'я вимагає від урядів постійного прийняття важливих і іноді важких рішень, рішень, які можуть мати наслідки для доступу до послуг охорони здоров'я, якості медичної допомоги та фінансових труднощів для тих, хто отримуватиме послуги.

Тому метою дослідження є проаналізувати управління системою охорони здоров'я задля забезпечення сталості надання справедливої та якісної медичної допомоги.

Результати дослідження. У вересні 2015 р. глави держав і урядів домовилися налаштувати світ на шлях сталого розвитку шляхом прийняття Порядку денного зі сталого розвитку на період до 2030 р. [3] та Цілей сталого розвитку (ЦСР). Проте прогрес у забезпеченні сталого розвитку охорони здоров'я є неоднозначним, зокрема системи охорони здоров'я не були готові до пандемії SARS-CoV-2 (COVID-19), яка завдала безпрецедентної шкоди життям та економіці.

Сучасна система охорони здоров'я стикається із різними проблемами: демографічними змінами, включаючи старіння, міграцію та зміну гендерних ролей; епідеміологічними змінами, такими як зростання хронічних та неінфекційних захворювань, а також постійною загрозою спалахів інфекційних захворювань; економічними змінами,

такими як збільшення кількості робочих місць з частковою зайнятістю; політичними змінами; медичними змінами, такими як нові технології, що безперервно створюються і, багато з яких дуже дорогі; соціальними змінами, у тому числі змінами у поглядах пацієнтів та фахівців на свої ролі. І управління сучасною системою охорони здоров'я повинно ефективно вирішувати ці проблеми, забезпечуючи сталу справедливу та якісну медичну допомогу.

Управління – це систематичний, шаблонний спосіб прийняття та реалізації рішень. Управління формує здатність системи охорони здоров'я справлятися з повсякденними викликами, а також із новими політиками та проблемами. Управління – це комплекс інститутів та правил, тому важливо створити сталу модель управління системою охорони здоров'я, яка здатна працювати і без особливо хороших лідерів, і є захистом від особливо поганих лідерів.

У більш широкому сенсі якість управління впливає на здатність системи охорони здоров'я бути сталою, універсальною та високоякісною і в цілому це може впливати на здатність всього суспільства добиватися соціальних благ [2].

Дискусія щодо забезпечення сталості управління зміщує акцент з окремих політик та окремих людей на структуру системи, в якій вони працюють, чи це міністерство, керівники системи охорони здоров'я, фахівці, регулюючі органи чи учасники ринку медичних послуг. Занадто просто чекати на великого лідера, проте лідери часто розчаровують. Також дуже просто припустити, що ефективний ринок медичних послуг сам собою виникне і принесе бажаний результат. Ринки власними силами навряд чи забезпечать оптимальні результати політики у сфері охорони здоров'я [1]. Тільки за належного управління усі ці інститути та механізми створюють егалітарні, сталі та високоякісні системи охорони здоров'я.

Висновки. Отже, по-перше, для забезпечення сталості системи охорони здоров'я існує потреба в концептуальних засадах, які дозволяють зрозуміти та покращити управління в рамках ширших зусиль щодо вимірювання та зміцнення систем охорони здоров'я.

По-друге, необхідно переосмислити та змінити недосконалі або застарілі концептуальні моделі управління системою охорони здоров'я.

По-третє, оскільки політичний, інституційний і соціальний контекст політики охорони здоров'я змінюється необхідно адаптувати структури управління до цих змін.

По-четверте, необхідно вирішити проблему координації чи узгодженості структури управління через зростаючу складність служб охорони здоров'я та зростаючу складність їхнього політичного середовища.

Джерела та література

1. Informal payments for health care: definitions, distinctions, and dilemmas/P. Gaal, P. C. Belli, M. McKee, M. Szócska. *Journal of Health Politics, Policy and Law*. 2006. № 31. P. 251–293.
2. Hammer P. J. Uncertain Times: Kenneth Arrow and the Changing Economics of Health Care. Durham, NC: Duke University Press, 2003. 400 p.
3. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development) [Closing the gap in a generation: Health equity through action on the social determinants of health. Final report. *Commission on Social Determinants of Health*. URL: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43943/9789241563703_eng.pdf

Трохимчук О. Ю. – аспірантка I року
навчання медичного факультету
ВНУ імені Лесі Українки

Основні періоди відновлення після перенесеного інсульту

Постановка проблеми. Судинні захворювання головного мозку, зокрема гостре порушення мозкового кровообігу, займають одне із перших місць та є основною медико-соціальною проблемою. З кожним роком рівень інвалідизації після перенесеного гострого порушення мозкового кровообігу, особливо ішемічного типу, стрімко зростає [4].

За статистичними даними Україна посідає одне із перших місць у Європі за показниками захворюваності на гострі порушення мозкового кровообігу, і як наслідок, смерті від даної патології. За даними ВООЗ щороку, судинні захворювання мозку є причиною смертності 7,6 млн осіб. Близько 6 млн осіб залишаються зі стійкими функціональними обмеженнями життєдіяльності, що займає третє місце серед структури загальної інвалідизації, найчастіше в основі якої є рухові та когнітивні порушення.

Мета дослідження: відновлення після перенесеного інсульту є досягнення побутової незалежності пацієнта, що визначає провідну роль рухової реабілітації у відновному періоді. Важливо враховувати

коморбідність у пацієнтів [1], та ризик виникнення після інсультних когнітивних розладів або загострення раніше існуючого когнітивного дефіциту, що суттєво ускладнюють процес відновлення. У зв'язку з цим виявлення когнітивних розладів, їх профілактика та лікування розглядаються як необхідні складові компоненти у менеджменті пацієнтів, що перенесли інсульт.

Результати дослідження. Розпочинати фізичну терапію після перенесеного інсульту потрібно одразу після стабілізації стану пацієнта, вчасно розпочате відновлення полегшує роботу фізичного терапевта на пізніших етапах відновлення. Важливо поруч з відновленням рухових функцій достатньо уваги приділяти відновленню когнітивних порушень: мови, пам'яті і праксису [3].

В реабілітаційному відновленні після перенесеного інсульту виділяють основні періоди [2]: найгостріший період – перші 7 днів; гострий період – до 21 дня; ранній відновний період – до 6 міс; пізній відновний період – до 2 років; резидуальний період – більше 2 років після перенесеного гострого порушення мозкового кровообігу.

Протягом всього періоду відновлення після перенесеного інсульту, працює мультидисциплінарна команда, яка включає фахівців для кращого результату реабілітації [6]: фізичного терапевта, який забезпечує відновлення рухових функцій; ерготерапевта, котрий забезпечує відновлення функцій кисті; логопеда, який відновлює функції мови і ковтання; медичного психолога, що слідкує за психологічним станом пацієнта і не допускає стану депресії.

Висновки. Найважливіший період щодо збереження життя та попередження функціональних порушень – перші 7 днів від початку захворювання – найгостріша фаза. Саме в цей період важливим рішенням є – правильно організувати програму реабілітації із застосуванням засобів фізичної терапії [5]. У цьому періоді хворий знаходиться в палаті інтенсивної терапії. Основним завданням у даному періоді є збереження життя хворого та контроль важливих функцій організму, таких як ковтання, стабільний артеріальний тиск, самостійне дихання без допоміжних засобів, свідомість. Основним у гострому періоді є попередження розвитку патологічних станів і ускладнень, вироблення активних рухів, корекція порушення функцій ковтання, початок роботи з відновлення мови, поступове психологічне відновлення. Також відновлювальне лікування після інсульту, яке продовжується в гострому періоді включає медикаментозне

лікування і надання пацієнту повного спокою. В гострому періоді інсульту з метою фізичного відновлення рухових функцій використовують лікування положенням, пасивні і активні рухи, дихальну гімнастику, вправи на релаксацію м'язів, вправи на збереження й збільшення амплітуди обсягу рухів у суглобах, вправи для покращення координаційних можливостей.

Завданнями раннього відновного періоду є попередити повторний інсульт та максимально відновлювати рухові порушення. Темп відновлення пацієнтів у цьому періоді найшвидший та максимально ефективна в цей час інтенсивна рухова реабілітація. Найбільшу увагу приділяють відновленням рухів у кінцівках, які уражені. Крім цього, продовжується робота з когнітивними порушеннями: відновленням мови, читання, мислення, емоційно-вольової сфери. У ранньому відновному періоді поступово додаються активні рухи спочатку здоровою, а потім ураженою кінцівкою. Вони проводяться як раніше виконувалися пасивні вправи, лише з допомогою фізичного терапевта, або з полегшеними умовами.

Основним завданням пізнього відновного періоду є: профілактика виникнення повторного інсульту та відновлення втрачених функцій, а саме моторних функцій та побутових навичок. На даному етапі реабілітації важливим є закріпити позитивні зміни після проведеної раніше реабілітації, ліквідувати наслідки хвороби, попередити повторні випадки інсульту, підвищити психічну і фізичну активність пацієнта, його адаптаційні можливості організму до побутового самообслуговування і суспільного життя. Для виконання цих завдань використовуються кліматотерапія, дієтологія, кінезіотерапія, масаж, різні фізичні фактори, психотерапія, крім цього додатково включають заняття з спеціалістами: логопедом і психологом.

У період залишкових явищ продовжується профілактика повторного випадку гострого порушення мозкового кровообігу та повне відновлення фізичного та психічного стану хворого. Чим раніше ми розпочнемо відновлення фізичного та психічного стану, когнітивних розладів, тим кращих результатів ми досягнемо в останньому періоді.

Джерела та література

1. Вплив фізичної терапії на якість життя пацієнтів з коморбідними станами/ О. Я. Андрійчук, Н. Я. Ульяницька, О. О. Якобсон, Н. Б. Грейда, М. І. Майструк. *Art of Medicine*. 2021. No 2. С. 7–14.
2. Кадыков А. С., Черникова Л. А., Шапаронова Н. В. Реабилитация после инсульта. *Атмосфера. Нервные болезни*. 2014. No 1. С. 21–23.

3. Лисенюк В. П. Сучасні стандарти та критерії в галузі реабілітаційної медицини: навч. посіб. Київ: Наука, 2018. 70 с.
4. Причини інсульту. Офіційний популярний ресурс Української асоціації боротьби з інсультом: веб-сайт. URL: http://insult.net.ua/index.php?page=lechenie-insulta&hl=ua_UA
5. Шевага В. М., Паєнок А. В., Задорожна Б. М. Неврологія. Київ: Медицина, 2016. 656 с.
6. Roth E., Harvey R., Braddom R. Rehabilitation of stroke syndromes. *Physical medicine and rehabilitation*/ed. by: R. Praddom. NY: W. B. Saunders Company, 2015. 1124 p.

Шаламай Б. В. – студентка III курсу спеціальності «Медсестринство»
ОПП «Сестринська справа»
Івано-Франківського національного медичного університету

Особливості вмісту вітаміну D у вагітних із раннім гестозом

Вступ. В сучасному світі розвиток медицини і науки спрямований на вивчення ролі різних вітамінів і мікроелементів в організмі людини та впливу їхнього дисбалансу на здоров'я. Зокрема вітамін D – це вітамін з функціями прогормону за участі якого відбуваються численні процеси в організмі людини (вуглеводний та ліпідний обмін, робота імунної системи, печінки і нирок). На дефіцит вітаміну D страждають 95 % українців, 73 % – вагітні, годуючі мами, 53,3 % – діти раннього віку. Одною із причин виникнення раннього гестозу є порушення роботи печінки та нирок у вагітних, тому актуальним є вивчення ролі дефіциту вітаміну D в розвитку раннього гестозу.

Мета роботи: визначити вплив дефіциту вітаміну D на розвиток раннього гестозу у вагітних

Матеріали та методи дослідження. У дослідженні брало участь 130 вагітних жінок (основна група 100 жінок та контрольну 30), віком 20–28 років з 4–16 тижні вагітності, які були на обліку в «Івано-Франківському пренатальному центрі» протягом 2020–2021 рр. Вагітних основної групи було поділено на три підгрупи: перша ($n = 19$) жінки – з проявами легкого гестозу, друга ($n = 41$) з – проявами гестозу середньої важкості та третя ($n = 40$) – з проявами важкого гестозу.

Визначення 25 (ОН)D проводилось електрохемілюмінісцентним методом на апараті Eclia. Для встановлення діагнозу дефіциту або недостатності вітаміну D застосовувалась класифікація прийнята на Міжнародній науково-практичній конференції 2012 р. у Варшаві. За даною класифікацією оптимальний рівень 25 (ОН)D в сироватці крові становить 30–50 нг/мл, субоптимальний рівень 20–30 нг/мл, дефіцит менше 20 нг/мл 25 (ОН)D.

Статистичну обробку результатів досліджень проведено із застосуванням методів варіаційної статистики за допомогою програм Statistica 6.0 і Microsoft Excel 5.0

Результати дослідження. В результаті дослідження встановлено що 31,6 % вагітних першої групи (із легким ступенем гестозу) мали оптимальний рівнем 25 (ОН)D в сироватці крові, 47,4 % – субоптимальний рівень та 21,0 % – дефіцит 25 (ОН)D. У вагітних із середнім ступенем гестозу встановлено що 14,6 % жінок мали оптимальний рівнем 25 (ОН)D в сироватці крові, 58,5 % – субоптимальний та 26,9 % дефіцит 25 (ОН)D. У жінок із важким ступенем гестозу встановлено що у 2,5 % вагітних мали достатній рівень 25 (ОН)D в сироватці крові, 25,0 % – оптимальний рівень та 72,5 % – дефіцит 25 (ОН)D.

Натомість у контрольній групі 63,4 % вагітних мали достатній рівень 25 (ОН)D, 30,3 % – оптимальний рівень 25 (ОН)D та у 6,6 % вагітних встановлено дефіцит 25 (ОН)D в сироватці крові.

Отже можна стверджувати, що дефіцит вітаміну D впливає на виникнення і важкість перебігу раннього гестозу.

Джерела та література

1. American College of Obstetricians and Gynecologists. ACOG practice bulletin: nausea and vomiting of pregnancy. *Obstet. Gynaecol.* 2017. P. 23–54.
2. Гайдуков С. Н. Очерки акушерской патологии. Санкт-Петербург: СПбГПМА, 2012. С. 18–34.
3. Гестозы: руководство для врачей/Б. М. Венцовский, В. Н. Запорожан, А. Я. Сенчук, Б. Г. Скачко. Москва: МИА, 2005. С. 32–65.
4. Ebrahimi N., Maltepe C., Einarson A. Optimal management of nausea and vomiting of pregnancy. *Int. J. Womens Health.* 2010. Vol. 2. P. 69–87.
5. Lee N. M., Saha S. Nausea and vomiting of pregnancy. *Gastroenterol. Clin. North. Am.* 2016. Vol. 40 (2). P. 124–131.
6. Linseth G., Vari P. Nausea and vomiting in late pregnancy. *Health Care Women Int.* 2017. Vol. 26 (5). P. 53–65.
7. Recurrence risk of hyperemesis gravidarum/M. S. Fejzo, K. W. Macgibbon, R. Romero [et. al.]. *J. Midwifery Womens Health.* 2015. Vol. 56 (2). P. 32–41.

8. Поворознюк В. В., Балацька Н. І. Дефіцит вітаміну D у населення України та чинники ризику його розвитку. *Репродуктивна ендокринологія*. 2013. № 5. С. 7–13.
9. A nested case-control study of midgestation vitamin D deficiency and risk of severe preeclampsia/A. M. Baker et al. *The Journal of clinical endocrinology and metabolism*. 2010. Vol. 95. Issue 11. P. 5105–5109.
10. Vitamin D and the regulation of placental inflammation/N. Q. Liu et al. *Journal of immunology*. 2011. Vol. 186. Issue 10. P. 5968–5974.
11. Treatment of vitamin D deficiency is an effective method in the elimination of asymptomatic bacterial vaginosis: A placebo controlled randomized clinical trial/M. Taheri et al. *Indian journal of medical research*. 2015. Vol. 141. Issue 6. P. 799–806.
12. Перспективы изучения биологической роли витамина D/С. Г. Семин, Л. В. Волкова, А. Б. Моисеев, Н. В. Никитина. *Педиатрия: журн. им. Г. Н. Сперанского*. 2012. Т. 91. № 2. С. 122–131.
13. Vitamin D supplementation during pregnancy: double-blind, randomized clinical trial of safety and effectiveness/B. W. Hollis et al. *Journal of Bone and Mineral Research*. 2011. Vol. 26. Issue 10. P. 2341–2357.
14. Vitamin D supplementation for women during pregnancy/L. M. De-Regil, C. Palacios, L. K. Lombardo, J. P. Peña-Rosas. *Cochrane Database of Systematic Reviews*. 2016. Issue 1. P. 15–18.
15. Proceedings of the Rank Forum on Vitamin D/S. A. Lanham-New et al. *British Journal of Nutrition*. 2011. Vol. 105. Issue 1. P. 144–156.
16. Mithal A., Kalra S. Vitamin D supplementation in pregnancy. *Indian journal of endocrinology and metabolism*. 2014. Vol. 18. Issue 5. P. 593–596.
17. Evaluation, Treatment, and Prevention of Vitamin D Deficiency: An Endocrine Society Clinical Practice Guideline/M. F. Holick et al. *J. Clin. Endocrinol. Metab.* 2011. Vol. 96. No. 7. P. 1911–1930.

Шведюк І. В. – магістр I курсу медичного факультету ВНУ імені Лесі Українки;

Усова О. В. – к. б. н., доцент кафедри фізичної терапії та ерготерапії ВНУ імені Лесі Українки

Особливості фізичної терапії пацієнтів з варикозним розширенням вен

Постановка проблеми. В основі патології варикозного розширення вен лежить порушення венозного відтоку по венах нижніх кінцівок, малого тазу, нижньої порожнистої вени та виникнення ве-

нозної гіпертензії у венозних басейнах [4]. Серед населення розвинених країн досить високий відсоток пацієнтів з варикозним розширенням вен. Варикозне розширення вен нижніх кінцівок спостерігається більш ніж у 50 % дорослих людей, переважно у віці 30–50 років, понад 65 % з них – жінки [3].

У переліку захворювань, що найчастіше викликають втрату працездатності, хронічні захворювання вен нижніх кінцівок займають 14 місце [6]. Це викликає значні трудові й матеріальні витрати, пов'язані з лікуванням і частою інвалідністю хворих, та підтверджує соціальну значущість даної проблеми і вимагає невідкладного вирішення.

Мета дослідження: проаналізувати вплив засобів фізичної терапії, спрямованих на зупинення прогресування хвороби, попередження появи ускладнень та підвищення якості життя в осіб з варикозним розширенням вен нижніх кінцівок за даними наукової літератури.

Результати дослідження. При консервативному лікуванні варикозної хвороби вен нижніх кінцівок основними провідними ланками є компресійна і медикаментозна терапія разом з фізіотерапією і спеціально організованою руховою активністю [2]. Саме фізіотерапевтичні методи у комплексі з дозованим фізичним навантаженням активізують процеси кровопостачання нижніх кінцівок, що має позитивний вплив на зменшення проявів хвороби, зупинку її прогресування і зниження ризику інвалідизації [2].

У дослідженнях П. П. Киричка, В. Р. Кокота, А. А. Петрухи (2014) для пацієнтів з варикозною хворобою вен нижніх кінцівок при хронічній венозній недостатності (ХВН) 2 ступеня і 1 ступеня (за Яблочкивим–Савельєвим) була застосована комплексна методика спеціально організованої рухової активності та засвоєння діафрагмального типу дихання, у поєднанні з консервативною терапією венотоніками та профілактичним застосуванням компресійного трикотажу, що мала на меті поліпшення венозного і лімфатичного відтоку від нижніх кінцівок, підвищення тканинного тиску, а також корекцію відносної клапанної недостатності. Через півроку застосовування методики було зафіксовано повне зникнення симптомів ХВН н/к у пацієнок з варикозним розширенням вен 1 ступеня (зникнення розширених підшкірних вен н/к і телеангіоектазій н/к, припинення рефлюксу та зникнення розширених підшкірних вен). У пацієнтів з варикозним розширенням вен при ХВН н/к 2 ступеня через півроку фіксували повне зникнення ознак трофічного дерматиту, набряків та зменшення діаметру вариксів підшкірних вен н/к, на ультразвуковій доплерогра-

фії реєстрували наявність рефлюксу, але вже не протягом усієї фази напруги, а тільки перші дві секунди при напрузі в ортостазі, далі стулки повністю змикалися, чи рефлюкс розповсюджувався лише на частину великої підшкірної вени кінцівки [4].

Н. Sell et al. (2014) були обстежені 153 пацієнти з СЕАР класу С2–С3 (з варикозним розширенням вен та набряками) і Рr (поверхневим венозним рефлюксом) та розділені на дві групи: лікування компресією ($n = 77$) та хірургічного втручання ($n = 76$). Через 2 роки було прооперовано 70/76 пацієнтів хірургічної групи та 11/77 пацієнтів групи компресії. Показник клінічної тяжкості вен без компресійних панчіх (VCSS-S) зменшився з 4,6 до 3,5 у групі з використання компресії, показник венозних сегментарних захворювань (VSDS) зменшився з 7,7 до 7,0 [7].

Велике різноманіття сучасних методів фізичної терапії дає можливість застосування комплексної терапії з урахуванням особливостей кожного пацієнта [5].

Висновки. Фізична терапія варикозної хвороби нижніх кінцівок має позитивні результати при комплексному застосуванні спеціально організованої фізичної активності та методів консервативного лікування (медикаментозних та компресійних).

Джерела та література

1. Артеріальні, венозні тромбози та тромбоемболії. Профілактика та лікування: зб. наук. вид. *Український консенсус з лікування пацієнтів з варикозною хворобою нижніх кінцівок*/Асоціація кардіологів, судинних та серцевих хірургів України. Київ, 2006. 72 с.
2. Бісмак О. В. Лікувальна фізична культура у фізичній реабілітації хворих на варикозне розширення вен. *Міжнар. наук. журн. «Науковий огляд»*. 2017. Т. 9, № 4. С. 14–32.
3. Горелик С. Г., Литынский А. В., Поляков П. И. Варикозная болезнь нижних конечностей. Особенности у лиц старших возрастных групп. *Medical Sciences. Fundamental Research*. 2012. № 5. С. 276–280.
4. Киричок П. П., Кокот В. Р., Петрух А. А. Метод профілактики та лікування варикозної хвороби системи нижньої порожнистої вени. *Актуальні проблеми профілактичної медицини: зб. наук. пр.* 2014. Вип. 11. С. 66–70.
5. Таможанська Г. В., Сінайській Є. Лікувальна фізична культура в комплексній реабілітації хворих при варикозному розширенні вен на санаторному етапі. *Фізична реабілітація та рекреаційно-оздоровчі технології*. 2016. № 2. С. 96–99.
6. Чернуха Л. М. Заболевание вен – проблема, требующая решения. *Здоров'я України*. 2011. № 6. С. 2–3.
7. Compression Therapy Versus Surgery in the Treatment of Patients with Varicose/ Н. Sell, P. Vikatmaa, A. Albäck et all. *European journal of vascular & Endovascular Surgery*. 2014. Vol. 47, №. 6. P. 670–677.

Педагогічна освіта та соціальна робота

Гурко А. М., Власюк А. В. – студентки
IV курсу факультету хімії, екології та фармації
ВНУ імені Лесі Українки;

Петрова В. В. – студентка I курсу факультету
хімії, екології та фармації
ВНУ імені Лесі Українки;

Марушко Л. П. – к. х. н., доцент, декан
факультету хімії, екології та фармації
ВНУ імені Лесі Українки

Домашній хімічний експеримент як важливий компонент формування хімічного мислення учнів

Постановка проблеми. Однією із особливостей навчання хімії, мета якого передбачає формування хімічної компетентності, є постійне використання в освітньому процесі хімічного експерименту. Низка викликів сьогодення унеможлиблює проведення хімічного експерименту в прийнятих формах класно-урочної системи, а трансформується, в кращому випадку через показ навчального відео, роликів записаних в програмах хімічних симуляторів, слайдах презентацій тощо. Відтак в умовах дистанційної та змішаної форм навчання «живий» хімічний експеримент представлений домашнім хімічним експериментом. Тому ми вважаємо, що інтеграція домашнього хімічного експерименту в освітні технології поряд із іншими формами й методами дистанційного й змішаного навчання сприятиме формуванню хімічного мислення учнів, що в кінцевому рахунку підніме рівень хімічної компетентності здобувачів освіти на вищий рівень.

Основну мету дослідження вбачаємо в обґрунтуванні доцільності систематичного використання домашнього хімічного експерименту з метою формування хімічного мислення учнів. Для досягнення

визначеної мети передбачено рішення наступних дослідних завдань: вивчення підходів науковців до розуміння понять «домашній хімічний експеримент» та «хімічне мислення»; аналіз результатів проведеного анкетування студентів, учасників гуртка «Позакласна робота в школі», з питань постановки домашнього хімічного експерименту у формуванні хімічного мислення учнів.

Результати дослідження. Аналіз публікацій науковців та педагогів-дослідників показав, що питання використання домашнього хімічного експерименту в шкільній хімічній освіті нині є актуальним. В основі тлумачень педагогів поняття «домашній хімічний експеримент» є те, що він проводиться в домашніх умовах за завданням вчителя. Підтвердження цього знаходимо в роботі Г. Мартинюк, яка наголошує, що це «особливий вид самостійної роботи учнів, а також форма позакласної роботи з хімії. Це експериментальні завдання, які учні можуть провести вдома за завданням вчителя» [3, 70]. Дослідниця О. Анічкіна ототожнює вжитковий та домашній хімічний експеримент вважає його видом самостійної експериментальної роботи вказуючи на те, що учні його можуть проводити в індивідуальному порядку використовуючи лабораторний посуд та обладнання виготовлене власноруч або придбане як наочне приладдя [1, 109].

Попри те, що поняття «хімічне мислення» має широкий вжиток чіткого його трактування нами в опрацьованих науково-педагогічних джерелах не зустрічалося. Поряд з цим дослідниця О. Гулай вказує, що саме хімічне мислення входить до складу хімічної компетентності і характеризує його як розуміння взаємозв'язку матеріальних об'єктів реальної дійсності за схемою: структурна організація речовини – фізичні та хімічні властивості – знаходження в природі та взаємоперетворення – застосування – вплив на навколишнє природне середовище [2]. Зважаючи на це ми думаємо, що володіти хімічним мисленням означає ідентифікувати хімічні об'єкти з притаманними їм характеристиками і співставляти їх в різних напрямках.

Досліджуючи ставлення студентів, учасників гуртка «Позакласна робота в школі» до питань постановки домашнього хімічного експерименту у формуванні хімічного мислення нами було проведено анонімне анкетування, результати якого показали:

– 100 % (21 респондент) вважають домашній хімічний експеримент таким, що має бути обов'язковим у навчанні хімії;

– 42,8 % (9 студентів) підтвердили те, що вчителі хімії в школі де вони навчалися практикували використання домашнього хімічного експерименту, серед них 9,5 % (2 опитаних) не підтвердили надання інструкції та проведення інструктажу з техніки безпеки;

– 71,4 % (15 студентів) вважають, що варто контролювати виконання домашнього хімічного експерименту учнями;

– 33,3 % (7 респондентів) переконані, що звіти учнів про виконання домашнього хімічного експерименту мають бути короткими;

– 23,8 % (5 чоловік) допускають можливість не проводити аналіз оцінки власних дій під час виконання домашнього хімічного експерименту.

Аналізуючи результати анкетування вважаємо, що організація постановки й виконання домашнього хімічного експерименту є цікавою для учнів та необхідною для відпрацювання практичних навичок роботи із реактивами і хімічним обладнанням й є дієвим фактором формування хімічного мислення.

Перспективами подальших наукових довідок вбачаємо у вивченні впливу на формування хімічного мислення учнів навчального експерименту дослідницького характеру.

Висновки. Практична спрямованість домашнього хімічного експерименту націлена на формування хімічного мислення та формує прикладний характер хімічних знань, виховує самостійність, сприяє формуванню вмінь робити висновки. В умовах дистанційної форми навчання його використання дозволяє коригувати індивідуальну освітню траєкторію учнів.

Джерела та література

1. Анічкіна О. В. Використання домашнього експерименту з хімії у підготовці майбутніх вчителів. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/21865/1/%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%87%D0%BA%D1%96%D0%BD%D0%B0.pdf>
2. Гулай О. І. Хімічна компетентність як складова професійної компетентності майбутніх інженерів-будівельників. URL: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/Gulay.php>
3. Мартинюк Г. В. Шкільний учнівський експеримент та методика його організації. *Наукові записки*. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. URL: <https://phm.cuspu.edu.ua/ojs/index.php/NZ-PMFMTO/article/view/432>

Даровська Л. – здобувач освітнього ступеня магістр спеціальності 229 «Громадське здоров'я» Житомирського медичного інституту;
Гордійчук С. В. – д. пед. н., професор кафедри природничих та соціально-гуманітарних дисциплін, проректор з навчальної роботи Житомирського медичного інституту

Особливості формування соціальних навичок при підготовці медичних кадрів

Актуальність теми. Державну освітню політику в галузі медицини України спрямовують на забезпечення високої якості вищої медичної освіти, що сприяє підготовці компетентного, конкурентоспроможного на ринку праці медичного працівника, у якого сформовані загальні та спеціальні (фахові) компетентності, здатного до ефективної праці за спеціальністю на рівні світових стандартів, готового до постійного самовдосконалення, соціальної та професійної мобільності. Реформування системи вищої освіти, зокрема медичної, передбачає посилення фундаментальної складової підготовки майбутніх медичних фахівців та формування у них загальних компетентностей, які є універсальними, не залежать від предметної області, але важливі для успішної подальшої професійної та соціальної діяльності здобувача вищої медичної освіти, формування ціннісних орієнтацій, світосприйняття та для його особистісного безперервного розвитку [1]. Це зумовлює необхідність перегляду теоретичних та методологічних засад освітньої системи закладів медичної освіти, що здійснюють підготовку медичних фахівців, особливо на етапі відбору та диференціації змісту соціально-гуманітарних та природничих дисциплін, які є основою для подальшого формування професійної мобільності та компетентності майбутніх медичних спеціалістів.

Мета дослідження – науково обґрунтувати особливості формування загальних компетентностей у здобувачів медичної та здійснити пошук ефективних методів і засобів, завдяки яким підвищиться рівень їх сформованості на основі компетентнісного підходу.

Виклад основного матеріалу. Реформування системи охорони здоров'я України, модернізація закладів охорони здоров'я, збільшення кількості клінік, що надають платні медичні послуги висувають нові вимоги до підготовки конкурентоспроможних медичних фахівців, які повинні володіти не лише високим рівням професійних ком-

петентностей, а й, навичок комунікації, вміння працювати в команді, управляти конфліктами, здатності до самоорганізації, володіння комп'ютерними навичками та медичними електронними програмами тощо. Окрім того, формування загальних компетентностей у здобувачів медичної освіти є пріоритетним, оскільки для сучасного суспільства потрібно, щоб до галузі охорони здоров'я були залучені молоді особи, здатні до саморозвитку та відповідальності, які вчасно й гнучко могли б адаптуватися до умов професійного життя. Актуальність обраної теми також полягає у тому, що Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про фахову передвищу освіту» передбачено організацію освітньої діяльності, що здійснюється у закладах медичної освіти на основі компетентнісного підходу. У вище зазначених нормативно-правових актах поняття «компетентність» визначається як «...динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти...» [2]. Також слід зазначити, що на сьогодні при підготовці здобувачів медичної освіти у закладах вищої медичної освіти більшість уваги приділяється формуванню професійних компетентностей, тоді як менший акцент зроблено на формування загальних компетентностей. На підставі Стандарту підготовки заклади медичної освіти формують освітні програми підготовки в яких визначається перелік загальних та спеціальних (фахових) компетентностей та програмних результатів навчання, які мають засвоїти здобувачі медичної освіти. Так, наприклад, відповідно до Стандарту вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 223 «Медсестринство» виділяють такі загальні компетентності, як [3]: здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні; здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя; здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; здатність застосовувати знання у прак-

тичних ситуаціях, знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності; здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; здатність спілкуватися іноземною мовою; навички використання інформаційних і комунікаційних технологій; визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань і взятих обов'язків; здатність приймати обґрунтовані рішення; здатність працювати в команді; навички міжособистісної взаємодії; здатність діяти на основі етичних міркувань тощо.

Враховуючі те, що компетентність є інтеграцією знань, вмінь і навичок, то для формування загальних компетентностей у здобувачів медичної освіти необхідним є опанування soft та hard skills. Що стосується soft skills (англ. «м'які» навички), то до них відносяться сукупності рис особистості, соціальних якостей, особистих звичок, доброзичливості та оптимізму, які є індивідуальними для кожної особи [4, 147].

Серед пріоритетних «soft skills», які необхідно розвивати в процесі підготовки майбутніх медичних фахівців для їх подальшої професійної діяльності, нами визначено наступні: командна робота – здатність працювати в команді і виконувати свої завдання, поєднуючи індивідуальні навички з іншими членами команди для досягнення загальної мети; комунікативні навички – здатність передавати інформацію людям чітко, просто, ефективно і зрозуміло; стресостійкість – комплекс особистісних якостей, що дозволяють переносити значні інтелектуальні, вольові та емоційні навантаження без особливих шкідливих наслідків для власного здоров'я, оточуючих і своєї професійної діяльності; лідерство – здатність приймати рішення і керувати підлеглими; управління конфліктами – вміння домовлятися, мінімізувати конфліктні ситуації і не допустити напруженої атмосфери у команді; прийняття рішень – вміння визначити найкращий шлях, що забезпечує максимальну ефективність і успішність отримання результату з мінімальними витратами особистих чи командних ресурсів [5]. Слід зазначити, що навички командної роботи для медичних фахівців необхідні при зустрічі з пацієнтом під час прийому, виконанні призначень лікаря, наданні медсестринської допомоги, комунікативної підтримки та здійсненні догляду за пацієнтом з боку його родичів; навички стресостійкості – для врахування індивідуальних особливостей пацієнта, вміння бути володарем власних емоцій, адекватно виражати власні емоції та контролювати емоції пацієнта; навички прийняття рішення – для спонукання пацієнтів до інтерпретації своїх вчинків у зв'язку із хворобою та зміни поведінки за для одужання,

вміння брати відповідальність на себе у складних ситуаціях, надзвичайних ситуаціях, коли є загроза життю людини тощо. Також для організації формування та розвитку м'яких навичок (soft skills) необхідно: долучати до участі здобувачів медичної освіти в студентських олімпіадах, конкурсах, науково-практичних конференціях, тренінгах, семінарах, майстер-класах з природничих та соціально-гуманітарних дисциплін; участь студентів в суспільному житті закладу медичної освіти (зокрема через органи студентського самоврядування); впровадження на практичних заняттях інтерактивну симуляції, яка в свою чергу моделює професійну діяльність тощо.

Висновки. Таким чином, проведене наукове дослідження дозволяє здійснити аналіз стану проблеми формування загальних компетентностей у здобувачів медичної освіти в педагогічній теорії та практиці; уточнити основні базові поняття дослідження; провести аналіз нормативної бази, що регламентує перелік і зміст загальних компетентностей та програмних результатів навчання здобувачів медичної освіти; виокремити провідні наукові підходи в контексті проблеми дослідження: компетентнісний, діяльнісний, системний, процесний, акмеологічний тощо; визначити найбільш впливові умови та фактори формування загальних компетентностей у здобувачів медичної освіти; теоретично обґрунтувати та розробити структурно-функціональну модель формування загальних компетентностей у здобувачів медичної освіти; експериментально перевірити ефективність моделі формування загальних компетентностей у здобувачів медичної освіти в процесі вивчення природничих та соціально-гуманітарних дисциплін шляхом упровадження авторської технології.

Джерела та література

1. Гордійчук С. В. Теоретичні і методичні засади управління якістю освітньої діяльності в медичних коледжах: дис. ... д-ра пед. наук. Черкаси, 2021. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/lipDYfVlogkqTTElSUsVS6JGpqHhKTWJT>
2. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. Стандарт вищої освіти за спеціальність 223 «Медсестринство». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/223-medsestrinstvo-bakalavr.pdf>
4. Стандарт вищої освіти за спеціальність 223 «Медсестринство». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/223-medsestrinstvo-bakalavr.pdf>
5. Коляда Н., Кравченко О. Практичний досвід формування «soft-skills» в умовах закладу вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. № 3 (27). С. 137–145.

Дяденчук А. Ф. – к. т. н., ст. викл. кафедри
вищої математики і фізики Таврійського
державного агротехнологічного університету
імені Дмитра Моторного

Формування енергоефективної компетентності майбутніх фахівців енергетичної галузі

Постановка проблеми. Прискорені темпи використання енергоресурсів та реальна перспектива їхнього дефіциту в майбутньому актуалізують проблему їх бережливого використання або заміну альтернативними джерелами енергії. Однак вирішення даної проблеми можливе лише при готовності суспільства до цього. У зв'язку з цим, одним із завдань системи вищої освіти стає підготовка висококваліфікованих спеціалістів здатних ефективно використовувати енергоресурси у професійній діяльності, які володіють міцними, глибокими теоретичними знаннями, практичними вміннями та навичками ефективного використання ресурсів, реалістичною самооцінкою своїх професійних досягнень [2], тобто компетентних у питаннях енергоефективності.

Мета дослідження – визначення можливостей формування енергоефективної компетентності у майбутніх енергетиків під час вивчення загального курсу фізики.

Результати дослідження. Майбутні інженери в сфері електроенергетики повинні володіти цілою системою знань, умінь та навичок. Враховуючи вимоги сучасного суспільства, наукові досягнення в даній галузі та специфіку спеціальності, можна виділити декілька здатностей у сфері енергозбереження, якими повинен володіти сучасний енергетик:

- проектування та функціонування енергооб'єктів, електроенергетичного й електротехнічного обладнання;
- передбачення та застосування заходів екологічної безпеки енергосистеми, принципів раціонального використання енергоресурсів у майбутній професійній діяльності;
- робота над міжпрофесійними інноваційними проєктами з використанням основних методів дослідницької діяльності;
- вибір оптимальних рішень завдань із врахуванням вимог якості, надійності, безпечності та екологічної чистоти виробництва;

– використання сучасних технологій діагностування та оцінки якості процесів енергозбереження на виробництві тощо.

Результат аналізу змісту курсу загальної фізики, з точки зору енергозбереження, свідчить про недостатнє різноманіття видів діяльності, що сприяють швидшому розумінню майбутніми фахівцями перспектив застосування енергозберігаючих технологій. Пропонується урізноманітнити діяльність здобувачів вищої освіти під час вивчення фізики (рис. 1).

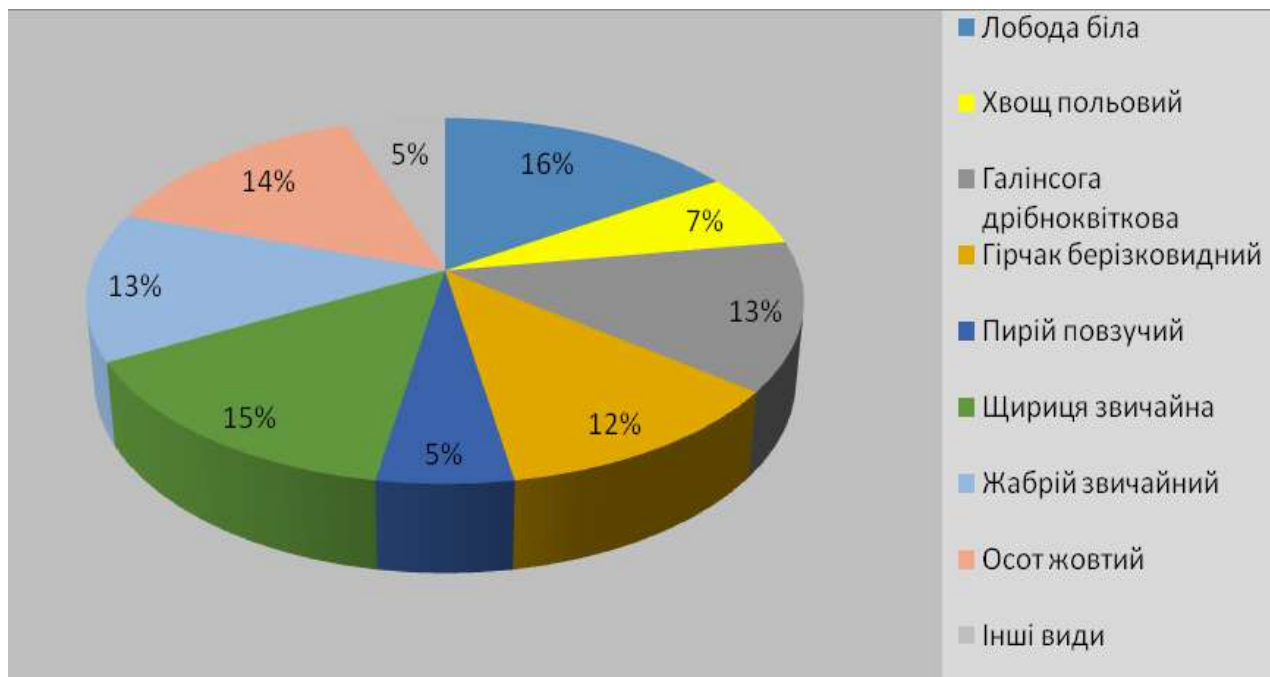

Рис. 1. Види діяльності для формування енергоефективної компетентності

Впровадження запропонованих видів діяльності в процес вивчення фізики дозволить сформувати у здобувачів вищої освіти стійку систему знань, умінь і навичок, пов'язаних з можливістю усвідомлення і ефективною реалізацією сучасних технологій енергозбереження [4]. Так, наприклад, виконання дослідницьких проєктів «Оцінка потенціалу хвильової енергії в Україні», «Моделювання модуля поплавкової мініелектроустановки» та інші [1; 3] здобувачами вищої освіти зі спеціальності 141 «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка», дозволило їм не лише отримати теоретичні знання, але й провести апробацію отриманих знань на особистому досвіді.

Висновки. Таким чином, впровадження в освітній процес додаткових видів діяльності може, з одного боку, значно актуалізувати знання студентів, що формуються в процесі вивчення фізики, а з іншого – демонструють їм необхідність інтегрування різноманітних

підходів, що сприяє формуванню енергоефективної компетентності здобувачів вищої освіти.

Джерела та література

1. Аврамов В. О., Дяденчук А. Ф. Оцінка потенціалу хвильової енергії в Україні. *Перспективи розвитку територій: теорія і практика: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищ. освіти і молодих учених (Харків, 19–20 листоп. 2020 р.)*. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. С. 344–346.
2. Глущенко Е. В. Методика формирования энергоэффективной компетентности будущих специалистов рабочих профессий в профессионально-технических учебных заведениях. *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*. 2015. № 10-3.
3. Іванов В. С., Тригуб М. С., Дяденчук А. Ф. Моделювання модуля поплавкової мініелектроустановки. *Відновлювана енергетика та енергоефективність у XXI столітті: матеріали XXII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 20–21 трав. 2021 р.)*. Київ: Інтерсервіс, 2021. С. 683–686.
4. Хом'яківський Ю. Г. Фізичні основи енергозбереження в курсі фізики для студентів технологічних спеціальностей. *Зб. наук. пр. Вінниц. нац. аграр. ун-ту*. Серія: Технічні науки. 2011. № 8. С. 122–125.

Іваненко І. В. – аспірант інституту педагогіки
НАУП України, викладач іноземної мови
Житомирського медичного інституту
Житомирської обласної ради;

Гордійчук С. В. – д. пед. н., професор кафедри
природничих та соціально-гуманітарних
дисциплін, проректор з навчальної роботи
Житомирського медичного інституту
Житомирської обласної ради

**Вплив освітнього середовища закладу медичної освіти
на якість формування загальноосвітніх компетентностей**

Постановка проблеми. У контексті сучасного процесу модернізації освіти в Україні, пов'язаного з її компетентнісними, суб'єктними вимірами, особливої ваги набуває реалізація ідей компетентнісного, середовищного підходів, студентоцентризму [3], систем внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності [1], оскільки створення якісного освітнього процесу та сприятливого освітнього сере-

довища, насамперед, пов'язана з необхідністю тотального та системного переходу на основи інноваційної, компетентнісної системи медичної освіти, що орієнтується на саморозвитку здобувача освіти [2; 4].

Мета дослідження – дослідити вплив освітнього середовища закладу медичної освіти на якість формування загальноосвітніх компетентностей у здобувачів освіти.

Результати дослідження. Моніторингове дослідження, передбачало проведення порівняльного аналізу результатів вступних іспитів та семестрових досягнень здобувачів освіти, що вступили на навчання до коледжу Житомирського медичного інституту на основі базової загальної середньої освіти у 2021/2022 н. р., спеціальність 223 «Медсестринство», освітньо-професійних програм «Сестринська справа», «Лікувальна справа» освітнього ступеню фаховий молодший бакалавр. Рівень формування загальноосвітніх компетентностей у здобувачів медичної освіти було визначено на основі проведеного порівняльного аналізу навчальних досягнень з двох освітніх компонентів: біологія та українська мова. Відповідно до освітньо-професійних програм підготовки, визначені для аналізу освітні компоненти є базовими і здійснюють формування загальноосвітніх компетентностей у здобувачів медичної освіти. Формування загальноосвітніх компетентностей у здобувачів медичної освіти було проаналізовано за наступними рівнями: високий, достатній, середній та низький.

Таким чином, було встановлено, що у здобувачів медичної освіти, які навчаються на спеціальності 223 «Медсестринство», ОПП «Лікувальна справа»: по завершенню першого семестру навчання, здобувачі освіти, які мають «середній» рівень досягнень з біології, знизився до 20 %, на противагу вступному показнику, який становив 51,1 %. Тоді як «достатній» рівень досягнень отримали на 35,6 % більше здобувачів, ніж під час вступних іспитів (28,9 %) 4; аналіз показників з української мови, також має позитивні зміни. Це підтверджується суттєвою різницею «середнього» рівня досягнень, адже при вступі, цей показник становив – 66,7 %, а на кінець першого семестру навчання знизився до 22,2 %. Окрім цього, на 26,7 % більше здобувачів досягли «достатнього» рівня, коли даний показник на іспиті отримали лише 31,1 %. Варто відмітити, що 20 % здобувачів, наприкінці першого семестру вивчення дисципліни здобули «високий» рівень знань, тоді як показник вступного іспиту коливався в межах 2,2 %.

Порівняльний аналіз рівня формування загальноосвітніх компетентностей у здобувачів освіти спеціальності 223 «Медсестринство», ОПП «Сестринська справа»:

54,2 % здобувачів, які при вступному іспиті продемонстрували «середній» рівень знань, під час продовження вивчення шкільного матеріалу з біології у ЗВО, цей показник зменшився на 35,5 %. Також на 27,1 % більше здобувачів підвищили власний рівень знань до «достатнього», наразі він становить 68,8 % та є переважаючим показником семестрових досягнень. Відповідно «високого» рівня досягли на 8,4 % здобувачів більше, ніж при вступі (4,1 %); отримані результати порівняльного аналізу з української мови, також свідчать про суттєве покращення рівня успішності здобувачів. Серед показників, звернули увагу наступні: на час вступних іспитів вагома частка (73 %) здобувачів продемонстрували виключно «середній» рівень знань, наразі 52,2 % з них підвищили цей рівень вище «середнього»; на 41,7 % більше здобувачів досягли «достатнього» рівня по завершенню першого семестру, ніж під час вступного іспиту – 22,9 %, а 14,6 % здобувачів досягли відмінного результату, отримавши «високий» рівень досягнень із зазначеної дисципліни, що на 10,5 % більше, ніж при вступі.

Висновки. В результаті моніторингового дослідження, визначений позитивний вплив освітнього середовища закладу медичної освіти на якість формування загальноосвітніх компетентностей у здобувачів, це констатують отримані нами показники. Доведено суттєве покращення рівня досягнень у здобувачів освіти з досліджуваних освітніх компонентів, що свідчить про ефективність надання освітніх послуг у ЗВО та формування базових загальноосвітніх компетентностей на високому рівні. Крім того, доведено, що не лише освітнє середовище має вагомий вплив на рівень навчальних досягнень здобувачів освіти, а й методи та засоби навчання, що використовуються педагогічними працівниками під час проведення навчальних занять. Визначено, суттєві зміни та позитивну динаміку підвищення якісного показника та середнього балу з досліджуваних освітніх компонентів. Підсумовуючи зазначене, встановлено підвищення рівня формування загальноосвітніх компетентностей у здобувачів медичної освіти, які навчаються у медичному коледжі у порівнянні з рівнем формування загальноосвітніх компетентностей, які було одержано при навчанні у закладах загальної середньої освіти.

Джерела та література

1. Гордійчук С. В. Управління якістю освітньої діяльності медичних коледжів України: [монографія]. Житомир: Вид. Пономаренко Р. В., 2020. 656 с.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. *Бібліотека з освітньої політики*/за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: К.І.С., 2004. 112 с.
3. Кремень В. Г. Нові вимоги до якісної освіти. *Освіта України*. 2006. № 45–46. С. 6–7.
4. Лобач Н. В. Освітнє середовище як засіб формування інформаційно-аналітичної компетентності студентів. *Наукові записки*. Вип. 5. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Ч. 1. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. С. 42–46.

Ковенько І. В., Панасюк А. В. – студентки
IV курсу факультету хімії, екології та фармації
ВНУ імені Лесі Українки;

Никитюк О. Л. – студентка I курсу
факультету хімії, екології та фармації
ВНУ імені Лесі Українки;

Лукащук М. М. – к. пед. н., доцент кафедри
органічної хімії та фармації
ВНУ імені Лесі Українки

**Використання інформаційно-комунікаційних технологій
в організації позакласної роботи з хімії**

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку людства проблема використання сучасних інформаційних технологій є надзвичайно важливою для нашої країни [3].

ІКТ дають змогу вчителю краще представити навчальний матеріал, зробити його більш цікавим, швидко перевірити рівень навчальних досягнень учнів та підвищити їх інтерес до здобування знань, розширити ерудицію, поглибити навички пошуку, трансформації й представлення інформації. Виходячи із зазначеного ІКТ є унікальною з позиції того, що ця технологія в освітньому процесі може бути використана в якості засобу навчання, так як повноцінна освітня технологія.

В праці «Велика дидактика» Я. А. Коменський зазначив: «Усе, що тільки можна давати для сприймання чуттям, а саме: видиме - для сприймання зором, чутне – слухом, доступне дотикові – через дотик. Якщо будь-які предмети можна сприйняти кількома чуттями, нехай вони відразу сприймаються кількома чуттями» [1]. Використання ІКТ дає можливість одночасно спричиняти дію на кілька органів чуттів, що розкриває їх унікальність в організації навчання хімії в класі та в позакласному навчанні. Виходячи із цього вважаємо, що ефективність проведення позакласної роботи із використанням ІКТ набуде нових якостей, та сприятиме підвищенню рівня навчальних досягнень з хімії.

Основною метою дослідження є обґрунтування доцільності використання ІКТ в організації позакласної роботи з хімії, як ефективної освітньої технології. Для досягнення визначеної мети передбачено рішення наступних дослідних завдань: огляд Інтернет ресурсів та педагогічних програмних засобів, які варто опанувати та використовувати в позакласній роботі з хімії; проведення анкетування студентів з питань використання ІКТ в позакласній роботі.

Результати дослідження. Для ефективного засвоєння навчального матеріалу організація позакласної роботи вимагає використання комп'ютера не тільки як засобу навчання, але й як освітньої технології. Для реалізації ІКТ в якості освітньої технології важливим є використання Інтернет ресурсів та впровадження програмних засобів: хімічних симуляторів, редакторів форму та ін. Покладаючись на власний досвід [2] вважаємо, що вартими уваги є:

- ChemOffice – традиційний засіб редагування хімічних формул. Завантажити програму можна за покликанням: http://www.cambridgesoft.com/Ensemble_for_Chemistry/details/Default.aspx?fid=16

- Crocodile Chemistry – віртуальна хімічна лабораторія. Завантажити програму можна за покликанням: <https://crocodile-chemistry.software.informer.com/6.0/>

- Програма Blippar – викладач за наявності різноманітних ресурсів відео, презентацій, малюнків тощо, може самостійно створювати проєкти доповненої реальності, «оживляючи» малюнки або тексти підручників.

- Використання QR-кодів – дозволяють зробити заняття більш захоплюючими та ефективними (в Інтернет-мережі є спеціальний сервіс ClassTools, який дозволяє створювати завдання у QR-вигляді).

– Блог – один із найбільш популярних типів сайтів, використовується для публікації новин, які будуть відображатися у хронологічному порядку (виконує роль енциклопедії).

– Мережевий сервіс Padlet – універсальна онлайн-дошка (онлайн-стіна) з інтуїтивним інтерфейсом, яку нескладно опанувати та легко застосовувати в навчальному процесі.

– Платформи «На урок» <https://naurok.com.ua/> та «Всеосвіта» <https://vseosvita.ua/>.

Проведене анонімне анкетування (27 студентів спеціальності Середня освіта. Хімія) показало, що 92,5 % (25 опитаних) за те, щоб постійно використовувати ІКТ в освітньому процесі та в позаурочній роботі. Всі респонденти вважають, що хімічний симулятор варто освоїти як вчителям так і учням, а офісний пакет ChemOffice дозволить вчителю на більш якісному рівні готувати методичне забезпечення занять з хімії. Незначна частина студентів в кількості 3 чоловік (11,1 %), вважає, що в позаурочній роботі вчителю не варто залучати учнів до використання Інтернет ресурсів через те, що вони протягом дня достатньо серфують в мережі.

Подальші наші пошуки спрямовані на вивчення можливостей розв'язування експериментальних задач з хімії з використанням програм-симуляторів.

Висновки. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в організації позакласної роботи з хімії, дозволяє посилити внутрішню мотивацію учнів до вивчення хімії, підвищує рівень цифрової грамотності. Системне використання ІКТ вимагає від вчителя додаткових зусиль з планування позакласної роботи й опанування програмних засобів.

Джерела та література

1. Коменський Я. А. Велика дидактика. URL: http://jorigami.ru/PP_corner/Classics/Komensky/Komensky_Yan_Amos_Velikaya_didakt_izbr.htm
2. Лукашук М. М. Дидактичні умови використання нових інформаційних технологій у навчанні біології і хімії в медичних коледжах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04/Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2007. 198 с.
3. Сініченко С. В. Деякі аспекти використання сучасних інформаційних технологій в історіографічних дослідженнях в Україні. URL: <http://vmv.kymu.edu.ua/series/vipusk1/25.pdf>

Кравченко Є. С. – студентка II курсу
факультету романо-германських мов
Горлівського інституту іноземних мов
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний
університет» (ГПМ ДВНЗ ДДПУ);
Ковальська Н. В. – ст. викл. кафедри
педагогіки та методики викладання ГПМ
ДВНЗ ДДПУ

Формування стресостійкості педагога

Постановка проблеми. Сьогодення характеризується значною різноманітністю напружених ситуацій, що несуть в собі велику ймовірність виникнення стресових станів, пригнічують особистість та знижують рівень якості будь-якої діяльності. Динамічність та непередбачуваність сучасного світу призводить до збільшення кількості стресів і в педагогічній діяльності також. На передній план виходить необхідність формування стресостійкості як професійно значущої риси педагога. Таким чином, вивчення можливостей підвищення стресостійкості педагога є досить актуальною проблемою.

Мета дослідження: виявлення причин появи стресової нестабільності та формування засобів, спрямованих на підвищення стресостійкості вчителя.

Результати дослідження. Проблема стійкості педагога до стресових ситуацій стали предметом багатьох наукових досліджень (К. Абульханова-Славська, В. Бойко, В. Варданян, Г. Дубчак, Л. Карамушка, О. Марковець та ін.). Однак, залишається чимало питань, пов'язаних з вивченням чинників виникнення стресу та формуванням стресостійкості як важливої характеристики вчителя.

За визначенням Б. Г. Мещерякова і В. П. Зінченко, стрес (англ. *Stress*) – стан психічної напруги, що виникає у людини в процесі діяльності в найбільш складних умовах, як в повсякденному житті, так і при особливих обставинах, наприклад, під час роботи на висоті або при підготовці до вступних іспитів. Поняття стресу було введено канадським фізіологом Г. Сельє у 1936 р. Стрес може здійснювати як позитивний, так і негативний вплив на діяльність, аж до її повної дезорганізації, що ставить перед дослідниками завдання вивчення

адаптації людини до складних умов, а також прогнозування його поведінки в подібних умовах.

Педагогічній діяльності властиві значні емоційні навантаження, оскільки педагог щодня бере на себе відповідальність не лише за виховання та навчання, а й безпеку та здоров'я учнів. Він стикається з різноманітними стресовими ситуаціями під час виконання своїх професійних обов'язків, у процесі спілкування з вихованцями, батьками, колегами, адміністрацією. І це вимагає постійної мобілізації фізичних, інтелектуальних, емоційних сил. Причинами виникнення стресу у педагога можуть бути: стан незадоволеності своєю діяльністю, емоційна напруженість, інформаційне перенавантаження, несправедливо низька заробітна плата тощо. Вчитель змушений пристосовуватися до нових реалій та постійно поповнювати свій багаж знань. Йому доводиться перебувати у стані постійного зовнішнього та внутрішнього контролю. Тому виникає необхідність навчання педагогів стресостійкості. На думку Г. М. Дубчак під стресостійкістю науковці розуміють такі прояви як: емоційна стійкість, нервово-психічна стійкість, психологічна стійкість до стресу, психічна стійкість, толерантність до стресу [3, 51–52].

Під час досліджень робіт ряду авторів (В. Берзін, В. Бодров, А. Маклаков, В. Моляко, М. Савчин, Н. Тарабріна, С. Яковенко) з'ясовано, що низький рівень стресостійкості призводить до негативних наслідків у психічній, соціальній, професійній і поведінковій сферах. Високий рівень стресостійкості є умовою збереження психічного здоров'я особистості [1, 268].

Стресостійкість можна сформулювати, оскільки ця здатність не є вродженою властивістю особистості. Найчастіше стресостійкість залежить від рівня сформованості навичок емоційної саморегуляції. Саморегуляція – це вміння бачити кінцеву мету діяльності, самостійно знаходити оптимальні шляхи її досягнення і домагатися здійснення, здатність створити програму діяльності й на цій основі керувати своїми діями і станом. Результатом саморегуляції є виховання спрямованості, організованості, вміння володіти собою [2, 53].

Використовуючи методи саморегуляції, педагог отримує можливість спокійно проаналізувати ситуацію, зберегти в складних емоційних умовах сприятливий для успішної роботи психічний стан. Проблемі стійкості до емоційного стресу можна розглянути за допомогою формування саморефлексії. Концепція «рефлексія» має досить багато

визначень. В педагогіці – це здатність свідомості педагога бути зосередженим не на предметі своєї діяльності, але в самій діяльності. Рефлексія як процес – це осмислення власної діяльності, з метою її подальшого вдосконалення. Вона допомагає педагогу виробляти самостійну стратегію дій у будь-якій соціальній ситуації. За допомогою розвитку рефлексії та зміни стилю мислення педагога підвищиться його стресостійкість.

Висновки. Освітня діяльність завжди була і, ймовірно, буде однією з найбільш емоційно напружених. Однак, практика свідчить, що попри об'єктивні стресогенні чинники педагогічної діяльності, можна впоратися зі стресами. Потрібно навчати педагогів сучасних психологічних технік для самостійної регуляції внутрішніх станів. І сприяти стресостійкості педагога повинні адекватна висока самооцінка, емоційна стабільність, толерантність та задоволеність своїм професійним вибором.

Джерела та література

1. Атаманчук Н. М. Хендмейд – спосіб підвищення стресостійкості у студентів ЗВО. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України*. 2020. Т. XI. Вип. 21. С. 6–23.
2. Гриньова М. В. Саморегуляція: навч.-метод. посіб. Полтава: ТОВ «АСМІ», 2012. 294 с.
3. Дубчак Г. М. Психологія становлення професійної стресостійкості майбутніх фахівців соціономічних професій: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07/Ін-т психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. Київ, 2018. 168 с.

Лавринюк І. М. – викл. іноземної мови
Відокремленого структурного підрозділу
«Технічний фаховий коледж» Луцького
національного технічного університету

Значення STEM-підходу для вивчення іноземної мови

Постановка проблеми. В умовах бурхливого ХХІ ст., з стрімким розвитком усіх сфер людського життя, інтенсивним використанням комп'ютерних технологій і робототехніки, що в сучасному світі вносять необхідну специфіку навчально-виховного процесу на всіх щаблях вітчизняних закладів середньої освіти, перспективним напря-

мом модернізації та осучаснення постає впровадження STEM-підходу до освітнього процесу. Сучасних здобувачів освіти відносять до так званого покоління Z, якому важливо для кращого сприйняття отримувати інформацію, в першу чергу, візуально. Тому основним завданням викладача сьогодні, який хоче отримати краще розуміння та віддачу від здобувача освіти, почати використовувати нові, більш ефективні методи навчання [2; 3]. Саме тому тема даного дослідження вважається актуальною.

Метою дослідження є визначення поняття «STEM-освіта» та її вплив на якість навчання в умовах сучасності.

Результати дослідження. «STEM-освіта – це низка чи послідовність курсів або програм навчання, яка готує учнів до успішного працевлаштування, до освіти після школи або для того й іншого, вимагає різних і більш технічно складних навичок, зокрема із застосуванням математичних знань і наукових понять». Акронім STEM вживається для позначення популярного напрямку в освіті, що охоплює природничі науки (Science), технології (Technology), технічну творчість (Engineering) та математику (Mathematics)» [3].

Іноземна мова є специфічним навчальним предметом, який вимагає тривалого, систематичного й наполегливого вивчення. Її викладання має свої особливості, не характерні іншим освітнім предметам. Це пояснюється тим, що навчання базується на комунікативно-мовленнєвій основі, засобами іноземної мови. Отже, комунікація є одночасно і засобом, і метою навчання. Загальний мовленнєвий розвиток здобувача освіти визначається якісним рівнем його мовленнєвої діяльності, що виявляється як під час заняття так і в інших комунікаційних ситуаціях. Розвиток мовленнєвих здібностей та комунікативної культури визначає його мовленнєву компетенцію. У свою чергу термін «мовленнєва компетенція» є поняттям комплексним. Спираючись на мовну компетенцію, вона охоплює систему мовленнєвих умінь (вести діалог, сприймати, відтворювати і створювати усні й писемні монологічні та діалогічні висловлювання різних видів, типів і жанрів), необхідних особистості в різноманітних життєвих ситуаціях. На засадах STEM-навчання здобувачі планують, розробляють моделі сучасної індустрії, створюють проекти. Також аналізують, роблять висновки, пов'язують їх з життєвими ситуаціями іноземною мовою. Це дає їм можливість бути більш упевненими у власних можливостях, навчитися йти до поставленої мети, долати перешкоди [1, 45].

Висновки. Таким чином, варто зазначити, що впровадження будь-якої інновації у навчальний процес є важливим чинником якісного отримання знань для здобувачів. В наші дні STEM-освіта має різновекторне спрямування та сприяє інноваційному розвитку не тільки математично-природничого, а й гуманітарного профілю. Кожен викладач повинен розуміти, що основою STEM-орієнтованого підходу є інтегровані заняття, що активізують інтелектуальну діяльність здобувача освіти, формуючи креативність, комунікацію, критичне мислення та кооперацію, що відіграють важливу роль в особистісних та професійних якостях у майбутньому.

Джерела та література

1. Барна О. В., Балик Н. Р. Впровадження STEM-освіти у навчальних закладах: етапи та моделі. *І Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. з міжнар. участю.* Тернопіль, 2017. С. 45–47.
2. Використання елементів STEM-освіти на уроках англійської мови. URL: <http://teach-engl.blogspot.com/p/stem.html>
3. STEM-освіта. *Інститут модернізації змісту освіти.* URL: <https://imzo.gov.ua/stem-osvita>

Мельничук Д. С. – студентка V курсу факультету педагогічної освіти та соціальної роботи ВНУ імені Лесі Українки;

Белкіна-Ковальчук О. В. – к. пед. н. доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи ВНУ імені Лесі Українки

Педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери

Постановка проблеми. Збереження здоров'я та повноцінного життя громадян є однією із важливих складових розвитку і соціально-економічного процвітання держави, а також одним із найважливіших завдань світової спільноти. Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери – це складний та довготривалий процес, який відбувається із врахуванням певних педагогічних умов.

Метою дослідження є аналіз педагогічних умов формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери.

Результати дослідження. Дослідженням та обґрунтуванням педагогічних умов формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери займались такі науковці: Н. Башавець, Т. Веретенко, О. Ворохаєв, Л. Кальченко, Т. Костюченко, М. Лехолетова, Л. Малишева, О. Севастьянова, Н. Сергєєва, А. Стрелковська та ін.

Здоров'язбережувальна компетентність майбутніх фахівців соціальної сфери – це важлива складова їх професійної компетентності, що проявляється в бажанні та можливості реалізовувати засвоєні знання, уміння, навички спрямовані на здоров'язбережувальну діяльність [4, 409].

Перш ніж розпочати розгляд питання педагогічних умов забезпечення здоров'язбережувальної компетентності в структурі підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, необхідно звернути увагу на трактування самого поняття «педагогічні умови».

Т. Веретенко визначає педагогічні умови як «сукупність спеціально створених педагогами можливостей (зміст, форми, методи, прийоми, засоби педагогічної діяльності), реалізація яких забезпечує результативність формування здоров'язберігаючої компетентності майбутніх соціальних педагогів і працівників під час їх професійної підготовки у закладах вищої освіти» [1, 88]. За Т. Костюченко педагогічні умови – це спеціально організована діяльність, яка впливає на професійний та особистісний розвиток майбутніх фахівців соціальної сфери, сприяє формуванню в них культури здоров'я, дотримання здорового способу життя й забезпечує результативність освітнього процесу закладу освіти у формуванні їхньої готовності здійснювати здоров'язбережувальну діяльність [3, 29].

Отже, педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх соціальних працівників розглядаються як сукупність заходів, реалізація яких забезпечує сформованість здоров'язбережувальної компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки.

О. Ворохаєв та М. Лехолетова називають такі педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери: підвищення мотивації майбутніх соціальних працівників до здоров'язбережувальної діяльності; створення здо-

ров'язбережувального середовища, що спрямоване на виховання свідомого та дбайливого ставлення до власного здоров'я; урізноманітнення форм здоров'язбережувальної діяльності майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі [2, 29].

Також науковці виділяють такі педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх соціальних працівників та соціальних педагогів: забезпечення взаємозв'язку теоретичної і практичної підготовленості студентів за допомогою системного формування теоретичних знань про стан здоров'я та свідоме ведення здорового способу життя; створення здоров'язбережувального середовища, що спрямоване на виховання свідомого та дбайливого ставлення до власного здоров'я; позитивне ставлення студентів спеціальності «Соціальна робота» до самостійних занять фізичними вправами.

Висновки. Отже, аналізуючи вищезазначене можна зробити висновки, що найбільш доцільним буде дотримання таких педагогічних умов, які позитивно вплинуть на формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери, а саме: формування позитивної мотивації на здоров'язбереження; використання різноманітних видів діяльності, що забезпечують підтримання здоров'я в рівновазі; пропагування здорового способу життя, як основи розвитку щасливої, життєздатної та гармонійної особистості (формування самосвідомості студентів щодо важливості здоров'язбереження; формування моди на культуру здоров'язбереження); цілеспрямована та ефективна організація часу на роботу та відпочинок.

Джерела та література

1. Веретенко Т. Г. Сутність і класифікація педагогічних умов формування здоров'язберігальної компетентності майбутніх соціальних педагогів і працівників. *Наук. зап. Терноп. нац. ун-ту ім. Володимира Гнатюка*. Серія: Педагогіка. 2017. № 1. С. 85–92.
2. Ворохаєв О. А. Педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх соціальних працівників. *Наук. зап. Терноп. нац. ун-ту ім. Володимира Гнатюка*. 2020. № 1. С. 98–105.
3. Костюченко Т. М. Педагогічні умови забезпечення здоров'язбережувальної компетентності в структурі фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів. *Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка*. Серія: Психологія. 2016. № 2. С. 27–30.
4. Лехолетова М. М. Упровадження соціально-педагогічних умов формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх соціальних педагогів в освітній процес ВНЗ. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. № 5. С. 408–417.

Нікульча М. В. – здобувач II рівня вищої освіти факультету енергетики і комп'ютерних технологій Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного;

Дяденчук А. Ф. – к. т. н., ст. викл. кафедри вищої математики і фізики Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного

Розвиток творчого мислення здобувачів вищої освіти під час науково-дослідної діяльності

Постановка проблеми. Реалії сьогодення свідчать, що необхідним компонентом освітнього процесу є розвиток творчих здібностей та формування креативної компетентності здобувачів вищої освіти [1]. Реформування системи освіти вимагає нового методологічного підходу не лише до організації та змісту навчального матеріалу, але і до методики проведення позааудиторної науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти. Переважною є необхідність розвитку особистості кожного студента та створення умов, що задовольнятимуть його потреби в самореалізації, самовдосконаленні, а також для формування у майбутніх фахівців здатності орієнтуватися на ринці праці та в суспільстві. Ключова ідея проведення дослідницької діяльності полягає в тому, щоб розвивати мислення (творче, критичне, логічне креативне тощо), зробити його максимально професійно спрямованим, встановити залежності та міжпредметні зв'язки тощо.

Науково-дослідницька робота підвищує рівень знань студентів і рівень інтелектуальної діяльності, що проявляється в глибині понять і закономірностей з позиції провідних ідей і сучасних досягнень науки і техніки, встановленні природних взаємозв'язків між проблемами, підвищує пізнавальний інтерес, мотивацію та прагнення до активної та самостійної роботи, включає в творчу діяльність, призводячи в результаті до формування творчого мислення здобувачів вищої освіти. Важливим та актуальним залишається питання розгляду умов формування творчої особистості-фахівця.

Мета дослідження – розгляд умов розвитку творчого мислення здобувачів вищої освіти під час науково-дослідної діяльності.

Результати дослідження. Умови розвитку творчого мислення студентів під час виконання науково-дослідних проєктів набувають важливого значення на всіх етапах професійної підготовки. Визначаючи структуру та зміст проведення науково-дослідної діяльності, необхідно враховувати фактори, що сприяють розвитку даного виду мислення здобувачів освіти.

1. Різноманіття тематики дослідницьких робіт та спрямованості діяльності студентів. Так, наприклад, це може бути вирішення творчих технічних задач за допомогою чисельного та комп'ютерного моделювання [2], виконання робіт дослідницького характеру та творчих завдань [3], що вимагають самостійного обґрунтування та доведення явищ і закономірностей, що розглядаються тощо.

2. Створення керівником проблемних ситуацій максимально наближених до проблем, які можуть виникати в подальшій професійній діяльності, та залученні учасників процесу до їх вирішення. В процесі вирішення ситуацій, студенти повинні вчитися самостійно знаходити та формулювати проблему, аналізувати проблемну ситуацію, висувати та обґрунтовувати гіпотезу, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, проводити розумові операції (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення тощо).

3. Усвідомлення важливості творчого мислення при виконанні дослідницької діяльності та її основних етапів.

4. Активізація пізнавального інтересу здобувачів освіти. Вирішення багатьох науково-дослідних задач вимагає творчого підходу і креативності, формування світогляду і наукового стилю мислення [4], розвиток якого можливий лише при постійному підтриманні інтересу і мотивації до наступної діяльності.

Як свідчить досвід виконання науково-дослідної діяльності здобувачами першого курсу інженерних спеціальностей, врахування вищенаведених факторів, сприяє розвитку логічного мислення у студентів, підвищує мотивацію та прагнення до самостійної діяльності, формує уміння адаптуватися до незнайомих технологій, сприяє пізнанню себе, розвиває здатність приймати рішення в нетипових ситуаціях тощо.

Висновки. Таким чином, розглянуті умови позитивно впливають на розвиток логічного мислення, підвищують рівень соціальної адаптації здобувачів вищої освіти та їх підготовки до майбутньої професійної діяльності.

Джерела та література

1. Дімітрова-Бурлаєнко С. Д. Компонентно-структурний зміст поняття «креативна компетентність інженера». *Педагогіка та психологія: зб. наук. пр./за заг. ред. акад. І. Ф. Прокопенка, С. Т. Золотухіної*. Харків: ХНПУ, 2018. Вип. 59. С. 150–160.
2. Дяденчук А. Ф., Іванов В. С. Застосування комп'ютерних технологій при підготовці фахівців в галузі електроенергетики. *Наук. зап. молодих учених*. 2021. № 8. URL: <https://phm.cuspu.edu.ua/ojs/index.php/SNYS/article/view/1883/pdf>
3. Удовиченко К. О., Шквиря В. В. Застосування активованого вугілля при виготовленні електродів суперконденсаторів. *Актуальні проблеми розвитку природничих та гуманітарних наук: зб. матер. Міжнар. наук. практ. конф. (5 груд. 2019 р.)*/відп. ред. М. О. Зінченко, Л. Л. Макарук. Луцьк, 2019. С. 144–146.
4. Шквиря В. В., Дяденчук А. Ф. Формування екологічного мислення студентів під час виконання науково-дослідних проєктів. *Наук. зап. молодих учених*. 2020. № 6. URL: <https://phm.cuspu.edu.ua/ojs/index.php/SNYS/article/view/1773>

Оласюк О. І., Город С. В. – студентки
ІІ курсу факультету інформаційних технологій
і математики ВНУ імені Лесі Українки;
Бартків О. С. – к. пед. н., доцент кафедри
загальної педагогіки та дошкільної освіти
ВНУ імені Лесі Українки

Форми виховання в школярів позитивних якостей

Постановка проблеми. На сьогодні пріоритетним в системі освіти є модернізація освітнього процесу відповідно до вимог Нової української школи. Виховний процес має стати невід'ємною складовою процесу навчання й виховання учнів, включаючи в себе і навчальні предмети, і систему позакласної та позашкільної роботи. З метою ефективного впливу на особистість та задля формування в неї позитивних якостей використовують інноваційні форми виховної роботи, а саме: вікторина, флешмоб, тренінг, квест і ін.

Мета дослідження: обґрунтувати вплив відбору форм виховної роботи на формування позитивних якостей школярів.

Результати дослідження. Концепція Нової української школи визначає одним із основних завдань закладів освіти – виховання загальнолюдських цінностей. В учнів потрібно формувати базові цінності особистості – відповідальність, повагу до гідності, прав, свобод, законних інтересів людини; екологічну культуру, доброту,

милосердя, толерантність, шанобливе ставлення до сім'ї, до оточуючих, до своєї країни. За допомогою різних форм виховання можна створити атмосферу сповнену свободи, довіри та безпеки. Саме цікаві та змістовні форми виховної роботи сприятимуть прояву активності, творчості, незалежності в учнів та подоланню сором'язливості [2].

Поняття «форма» в педагогіці визначається як зовнішнє вираження виховного процесу, що відображає внутрішній зв'язок його елементів і характеризує взаємовідносини вихователів і вихованців [1]. Уже інноваційні форми виховної роботи – варіанти організації виховного процесу, композиційна

Наприклад, квест «У пошуках скарбу», спрямований на формування в школярів таких якостей як дружелюбність, відповідальність, терплячість, впевненість в собі та чуйність. Умови проведення квесту наступні: розділимо клас на дві групи, команди повинні одночасно проходити станції із завданнями, де отримуватимуть частини карти, яку наприкінці вони мають зібрати повністю. Зібравши карту, вони зможуть знайти заховані скарби. Метою такого квесту є розвиток стандартного мислення, вміння швидко приймати рішення; сформулювати здатність працювати в команді; виховати товариськість, почуття взаємоповаги і взаємодопомоги, поважливе ставлення до думки інших [3].

Цікавою та такою, що викликає захоплення в учнів є інноваційна форма виховної роботи – турнір. Наприклад, для виховання в учнів доброти, милосердя, любові до слова, уважності та сміливості можна розробити турнір між п'ятим і шостим класами під назвою «Мовознавчий турнір». Для цього можна підготувати різні вправи на обговорення і змагання між класами про українську мову. Запитання на такі теми як орфографія та пунктуація, також про прислів'я і приказки, та інші питання про мову. Мета цього турніра відновити знання учнів про українську мову і літературу; виховати у дітей любов і повагу до мови [3].

Також чудовим прикладом проведення позаурочного часу є поїздка на екскурсії в різні визначні місця, музеї, галереї, театри тощо. За допомогою цієї форми можна виховати в учневі дружелюбність, уважність, чуйність, дбайливість, індивідуальність, розсудливість. До прикладу може слугувати похід до музею анатомії й лісових звірів та птахів у Дніпрі. В музеї зібрана чимала колекція опудал птахів і ссавців, пташиних гнізд і яєць, рогів копитних, а також скелетів, тушок, хутра. Таким чином учні краще зможуть познайомитися із лісовими жителями. Метою є формування наочних знань про

тварин; зацікавити учнів до різних мешканців лісу; привернення уваги до вимираючих видів тварин і птахів; виховати любов, турботу, милосердя до тварин.

Ще одним із прикладів може бути бесіда, наприклад на тему «Патріотизм українського народу». Разом із учнями поговорити як вони розуміють такі слова: Батьківщина, Україна, патріот, герой, козак, прапор, герб. Вчитель може привезти в приклад патріотичний вчинок і закликати учнів робити їх, а також розказати подібні вчинки про які вони знають. Також можна розказати різноманітні вірні цю тему. Метою є сформувати знання про патріотизм; виховати у дітях вірність, любов і турботу до неї; поглибити знання про Україну та українців; розвивати громадянську самосвідомість учнів.

Висновок. Отже, на цих прикладах можна зрозуміти, що є дуже багато різних форм виховання учнів, які допоможуть сформувати в них якомога більшу позитивних якостей. Тому важливим є виховання загально культурних і національних цінностей та якостей, що характеризують її ставлення до суспільства і держави, інших людей, природи, мистецтва і самого себе.

Джерела та література

1. Андрощук І. В., Андрощук І. П. Методика виховної роботи: навч. посіб. Київ: Навч. кн. «Богдан», 2014. 320 с.
2. Дичківська І. М. Іноваційні педагогічні технології. Київ, 2004. 179 с.
3. Пазиніна А. М. Форми виховної роботи в школі. 2020. URL: <https://naurok.com.ua/>

Питюк А. Ф., Стеренчук С. М. – студентки
IV курсу факультету хімії, екології та фармації
ВНУ імені Лесі Українки;

Повх А. В. – студентка I курсу факультету хімії,
екології та фармації ВНУ імені Лесі Українки;

Лукащук М. М. – к. пед. н., доцент кафедри
органічної хімії та фармації
ВНУ імені Лесі Українки

Теорія множинного інтелекту Говарда Гарднера в організації позакласної роботи з хімії

Постановка проблеми. В освітньому процесі навчання, зокрема навчанні хімії, помітне кардинально різне засвоєння учнями нового

матеріалу. Частина учнів запам'ятовують вивчене впродовж уроку, іншим потрібне кількаразове повторення. Деякі учні чудово працюють в парах, командах та активно беруть участь у всіх інтерактивних формах навчання, інші ж засвоюють інформацію самотійно, опрацьовуючи матеріал вдома. Врешті-решт, одним учням вивчення хімії дається легко, а інші демонструють блискучі знання з математики чи іноземної мови та показують посередній рівень навчальних досягнень з хімії.

Відповідь цьому знаходимо в теорії Говарда Гарднера, який вважає, що люди мислять і навчаються багатьма різноманітними способами. За твердженням автора теорії людина має не єдиний, так званий «загальний інтелект», а низку інтелектуальних здібностей, притаманних кожному індивіду в різних пропорціях.

Зважаючи на це вважаємо, що організація позакласної роботи з урахуванням основних постулатів теорії множинного інтелекту дозволить поліпшити її якість.

Метою дослідження є теоретичний аналіз теорії множинного інтелекту й пошук шляхів її впровадження в позакласну роботу з навчання хімії. Для досягнення визначеної мети визначено вирішення таких дослідних завдань: аналіз літературних джерел з теорії множинного інтелекту; проведення анкетування студентів наукового гуртка «Позакласна робота з хімії» на предмет визначення типу інтелекту.

Результати дослідження. Провівши аналіз літературних джерел знаходимо підтвердження нашого припущення в розробках Л. Шевченко, яка стверджує «використовуючи цю унікальну теорію, можна і потрібно побудувати навчання і розвиток дитини таким чином, щоб забезпечити гармонійний та індивідуальний підхід до кожного» [2].

Вивчення роботи «Структура розуму: теорія множинного інтелекту» дозволила зануритися в особливості визначених автором низки інтелектуальних здібностей, які складають вербальний, логіко-математичний, візуальний, кінестатичний, міжособистісний, внутрішньоособистісний, музичний, натуралістичний та екзистенціальний види інтелекту. Кожний із цих типів інтелекту має свою структуру, функції, мову і тому є особливим потенціалом для розвитку. Визначивши основні типи інтелекту автор зауважує, що «всі типи інтелекту можуть виступати як засіб передачі, так і самим посланням, як формою, так і змістом» [1, 600]. Аналіз цієї праці дозволив нам усвідомити, що з різного типу інтелектом пов'язані, але відмінні від них

способи та методи навчання, які застосовуються в кожній окремо визначеній ситуації.

Важливим кроком у спробі впровадження теорії множинного інтелекту є визначення типу інтелекту кожного учня, що в послідовному дозволить визначити особливість його індивідуальної траєкторії навчання в колективі. З навчальними цілями нами було проаналізовано Інтернет ресурси на предмет вибору тестів, які дозволяють провести діагностування типу інтелекту. Ми зупинили свій вибір на розробці від IDRlabs, яка в основу тесту поклала теорію Говарда Гарднера. Тест спирається на відомі дослідження людського інтелекту, беручи до уваги інтереси, вподобання респондентів та їхню здатність справлятися з різноманітними проблемами та задачами, скласти його можна в онлайн режимі за посиланням <https://www.idrlabs.com/ua/multiple-intelligences/test.php>.

За нашою рекомендацією даний тест склали 21 студент гуртка «Позакласна робота з хімії». Аналіз результатів тестування цієї групи виявив, що в незначній за кількістю вибірці наявні майже всі домінуючі типи інтелекту. Серед них в переважній більшості визначено логіко-математичний (38 %) та міжособистісний (33,3 %), а в найменшій мірі представлений музичний (4,76 %), що було заздалегідь прогнозованим, адже респондентами були майбутні вчителі хімії різних курсів навчання. Ми вважаємо, що в умовах позакласної роботи вчитель провівши таке тестування з учнями матиме чітку картину інтелекту його підопічних, що дозволить здійснити вивірене планування позакласних занять та індивідуальний вплив на кожного учня.

Подальші наші дослідження ми спрямовуємо в русло розробки та підбору заходів позакласної роботи, що дозволять на практиці реалізувати навчання хімії з урахування різного типу інтелекту учнів.

Висновки. Використання теорії множинного інтелекту у школі ґрунтується на використанні різноманітних індивідуальних відмінностей і створенні безлічі шляхів для їх розвитку й навчання саме на їх основі. Позакласна робота повинна будуватися таким чином, щоби дати можливість учням набути досвід, який вимагав би залучення різних типів інтелекту.

Джерела та література

1. Гарднер Г. Структура разума: теория множественного интеллекта: пер. с англ. Москва: ООО «И. Д. Вильямс», 2007. 512 с. URL: https://www.phantastike.com/intellect/frames_of_mind/pdf/

2. Шевченко Л. М. Використання теорії множинного інтелекту на уроках української мови і літератури та зарубіжної літератури. URL: <https://naurok.com.ua/metodichna-rozrobka-vikoristannya-teori-mnozhinno-go-intelektu-na-urokah-ukra-nsko-movi-i-literaturi-ta-zarubizhno-literaturi-264379.html>

Прядун А. В. – студентка IV курсу факультету фізичного виховання, біології та психології Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії (КОГПА) імені Тараса Шевченка;

Тригуба О. В. – к. с.-г. н., доцент кафедри біології, екології та методик їх навчання КОГПА імені Тараса Шевченка

Формування екологічної грамотності учнів середньої школи на уроках біології за використання інтерактивних технологій

Постановка проблеми. Дослідження ефективності екологізації навчального процесу у закладі загальної середньої освіти є актуальною темою сьогодення. Визначення рівня екологічної грамотності учнів, суб'єктивного відношення до природи, на основі якого формується їх раціональна екологічна поведінка є недостатньо вивченим у педагогічному аспекті, зокрема і вплив інтерактивних технологій навчання на формування екологічної грамотності.

На думку дослідників О. Пометун та Л. Пироженко та О. Комар інтерактивне навчання – спільний навчальний процес, навчання у співпраці. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації [1; 2, 83].

Мета дослідження – формування екологічної грамотності учнів основної школи на уроках біології за використання інтерактивних технологій.

Результати дослідження. Екологічна грамотність є результатом цілеспрямованого виховання. Цей результат виражається в умінні людини досягати гармонійних відносин з навколишнім світом і самою собою. У формуванні гармонійної і повноцінної особистості провідна роль відводиться процесу освіти, суть якої полягає в набутті і накопиченні інформації екологічного характеру, а також в процесі

формування світовідчуття і світогляду, переконань і поглядів, ціннісних орієнтацій, що визначають подальшу екологічну поведінку. Одним із шляхів формування екологічної грамотності школярів є використання інтерактивних технологій.

Аналіз праць, які стосуються проблеми інтерактивного навчання, дозволив виділити форми навчання, у яких застосовуються інтерактивні технології. О. Пометун та Л. Пироженко виділяють чотири групи технологій: «1) технології кооперативного навчання (робота в парах, карусель, акваріум та ін.); 2) технології колективно-групового навчання (мікрофон, мозковий штурм, кейс-метод, дерево рішень та ін.); 3) технології ситуативного моделювання (імітаційні ігри, розігрування ситуації за ролями); 4) технології опрацювання дискусійних питань (дискусія, дебати) [2, 73].

Під час проходження переддипломної педагогічної практики у Опорному закладі Балашівському ліцей Березнівської міської ради Рівненської області нами були застосовані інтерактивні технології, які спрямовувалися на моделювання ситуації екологічної діяльності. Вони сприяли застосуванню знань, умінь та навичок, що у свою чергу підвищує рівень сформованості екологічної грамотності, таке моделювання досягається через ігрову діяльність.

Значення методу гри у формуванні екологічної грамотності полягає у наступному: формується досвід прийняття екологічно доцільних рішень, засвоєння моральних норм і правил поведінки в природі; створюються умови для моделювання на ігровому рівні реальних життєвих ситуацій, стосунків між людьми, суспільством і природою, що ґрунтується на знанні проблем, які охоплює гра; у грі учнів можна психологічно підготувати до реальних ситуацій [3, 133]. Для розвитку в учнів основної школи умінь приймати рішення серед можливих шляхів їх розв'язання нами був застосований «методу консенсусу». На уроці біології у 7 класі «Основи охорони природи» у межах вивчення теми «Організми та середовище існування».

При застосуванні цього методу нами була дотримана така послідовність роботи на уроці: 1) формулювання проблеми або ситуації (Як поліпшити шляхи охорони природні ресурсів?); 2) пошук можливих шляхів вирішення проблеми за допомогою методу «Мозкової атаки». Результати були записані на дошці. Учні пропонували різні варіанти, наприклад: дослідити, які червонокнижні тварини і рослини є на території громади; запропонувати і перевірити шляхи покращення умов існування тварин і рослин; запропонувати шляхи охоро-

ни червонокнижних тварин і рослин і т. д.; 3) обговорення запропонованих варіантів у малих групах: за допомогою методу ранжування були проаналізовані першочергові шляхи вирішення проблеми, а потім вже другорядні; 4) колективне обговорення: кожна група учнів 7 класу пояснює вибір трьох найважливіших і трьох найменш важливих шляхів вирішення проблеми поліпшення стану охорони довкілля в громаді; 5) підведення підсумків: прийняття рішення на основі консенсусу щодо першочергових та другорядних шляхів, враховуючи вибори всіх груп.

Висновки. Застосування інтерактивних технологій на уроках біології у 7 класі сприяє формуванню екологічної грамотності учнів. За допомогою імітаційних ігрових технологій у школярів формується дбайливе ставлення до природи та її ресурсів. Створюються умови для моделювання на ігровому рівні реальних життєвих ситуацій, які відбуваються в навколишньому середовищі та обговорюються шляхи вирішення проблем охорони рослин і тварин, які занесені до Червоної книги України.

Джерела та література

1. Комар О. А. Інтерактивні технології у ВНЗ. URL: http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/375/1/interaktivni_tehn_VNZ.pdf (дата звернення: 17.04.2022 р.).
2. Пометун О., Піроженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. Київ, 2002. 135 с.
3. Стефанків О. М. Раціоналізація природокористування в АПК та формування екологічної свідомості населення: монографія. Івано-Франківськ: Сімик, 2012. 180 с.

Савич О. В. – студентка V курсу факультету педагогічної освіти та соціальної роботи

ВНУ імені Лесі Українки;

Бартків О. С. – к. пед. н., доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
ВНУ імені Лесі Українки

Види роботи з казкою у формуванні здорового способу життя дітей старшого дошкільного віку

Постановка проблеми. Збереження та зміцнення здоров'я дітей залишається важливим завданням української держави і передбачає

формування в особистості стійкої мотивації до здорового способу життя, здійснення комплексу здоров'язберігаючих заходів, спрямованих на усвідомлення цінності здоров'я. Проте, на сьогодні спостерігається тенденція безвідповідального ставлення дітей та молоді до здоров'я. Причинами такого явища є несформованість стійкої мотивації на тривале, здорове життя, відсутність спеціальних знань і переконань у необхідності дотримання здорового способу життя, нездатність до обмеження впливу руйнівних факторів на здоров'я організму.

Базовим компонентом дошкільної освіти, Програмою «Здоров'я нації», підкреслено, що на сучасному етапі розвитку суспільства пріоритетним є завдання всебічного розвитку людини, становлення її духовного, психічного та фізичного здоров'я [1; 4]. При цьому акцентовано на пріоритетності формування відповідального ставлення до здоров'я в дитини дошкільного віку, як її найвищої індивідуальної та суспільної цінності.

Теоретичні аспекти формування здорового способу життя та здоров'язбережувальної компетентності дітей досліджують Н. Васіна, О. Ващенко, Д. Вороніна, В. Бобрицька, І. Гордієнко, О. Казачінер, О. Митчик, М. Лехолетова, Ю. Лукашин, В. Петрович, О. Сапожник, О. Шатрова та ін. Проте, менше уваги приділено вивченню особливостей формування здорового способу життя старших дошкільників засобами казки.

Мета дослідження. Обґрунтувати види роботи з казкою у формуванні здорового способу життя старших дошкільників.

Результати дослідження. Старший дошкільний вік є сенситивним періодом у формуванні здорового способу життя дитини, оскільки спостерігається підвищена рухова активність, розвивається інтерес до себе, свого тіла, до нових знань, дитина легко підкоряється вимогам, правилам і нормам поведінки, у дитини формується підвищена потреба в схваленні вчинків і дій.

Важливим засобом формування здорового способу життя є казка, як уміння діяти в уявлюваних обставинах, здійснення будь-якої творчої діяльності. Доцільно відмітити, що казка – це народно-поетичний або писемно-літературний твір про передбачувано вигадані події чи осіб, іноді за участю фантастичних сил, який має повчальну мету [2]. Казка дає можливість дитині ідентифікувати себе з близьким для неї персонажем, порівнювати себе з героєм; сприяє прояву самостійності дитини.

Формування та розвиток здорового способу життя дошкільників засобами казки здійснюються в таких взаємопов'язаних напрямках, як режим дня, спорт і здоров'я, здоров'я та хвороба, моральне здоров'я; формування життєво важливих цінностей, особиста гігієна, культурно-гігієнічні навички, загартування, культура харчування, самообслуговування, дбайливе ставлення до іграшок та речей, сон та спокій.

Нам імпонують погляди О. Казачінер, яка пропонує види роботи з казкою у формуванні здорового способу життя дошкільників відповідно до змісту казки: аналіз змісту казки, поведінки героїв, їхніх учинків, до чого вони приводять, визначення головної думки, розгляд ілюстрацій і бесіда за ними; збирання пазлів-ілюстрацій до казок; робота з інтерактивною книгою / книжкою-іграшкою / книжкою з піктограмами; самостійне малювання ілюстрацій до казки; завдання поставити речення в правильній послідовності; підготовка й участь у театралізованій виставі до казки; виготовлення ляльок до лялькового театру й підготовка вистави; відгадування загадок до казки, добір прислів'я, приказки, які можуть ілюструвати їхній зміст; відгадування кросвордів; участь у грі-подорожі; домальовування ілюстрації (домальовування та лічба окремих предметів (порахуй, скільки щіток на малюнку), обведення (обведи мильні бульбашки), штрихування тощо; формування розумових операцій (узагальнення, аналіз, синтез тощо) на основі змісту твору. Наприклад: Назвіть одним словом: чашка, ложка, виделка, чайник, тарілка, самовар (посуд) (К. Чуковський «Федорине горе»); щітка, мило, губка, рушник, гребінець (предмети особистої гігієни) (К. Чуковський «Мийдодір») [3, 59].

Усі названі види вправ і завдань з казкою можна пропонувати виконувати колективно, в парах, мікрогрупах та індивідуально під час занять у закладі дошкільної освіти в процесі реалізації різних освітніх напрямів Базового компоненту дошкільної освіти.

Висновки. Отже, казка є ефективним, цікавим і доступним засобом, який може бути використаний вихователем у роботі з формування здорового способу життя дітей дошкільного віку. Різні види роботи з казкою сприяють вихованню необхідності в дитини дбати про своє здоров'я.

Джерела та література

1. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya>
2. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%B7%D0%BA%D0%B0>

3. Казачінер О. С., Гордієнко І. В. Формування здоров'язбережувальної компетентності дошкільників і молодших школярів з особливими освітніми потребами засобами казкотерапії. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*. 2020. № 70, т. 2. С. 59–63.
4. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми «Здоров'я 2020–2025: Український вимір»: URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras>

Семенюк Р. І. – студент II курсу географічного факультету ВНУ імені Лесі Українки;
Бартків О. С. – к. пед. н., доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти ВНУ імені Лесі Українки

Екологічне виховання школярів на уроках географії

Постановка проблеми. З кожним днем екологічне виховання стає все актуальнішим, оскільки погіршується екологія у світі. Забруднення навколишнього середовища шкідливими викидами, вирубування лісів, тисячі тон сміття на суші та в океанах, ерозія ґрунтів – це не весь список катастроф, які людина створила на Землі. Актуальність упровадження екологічного виховання на уроках географії зумовлено також потребою суспільства в збереженні природи, усвідомлення того, що саме люди є відповідальними за екологію Землі та виховання екологічної культури громадян.

Метою статті є аналіз можливостей здійснення екологічного виховання на уроках географії в базовій школі.

Результати дослідження. Над питанням екологічного виховання працювали в різні часи педагоги-класики, наприклад О. Духнович, К. Ушинський, В. О. Сухомлинський, які в своїх публікаціях, статтях чи працях хотіли показати, яким чином виховувати дітей, щоб молодь любила та оберігала природу. Так, В. Сухомлинський вважав за необхідність навчити дітей піклуватися та оберігати природу, зазначаючи, що визначеного результату можна досягнути пізнанням дитиною свого дому, села, селища чи міста. У процесі так званих «екскурсій» рідним краєм чи то педагог чи батьки, повинні розвивати бережливе ставлення до природи в процесі фізичної діяльності (прибирання чи просте спостереження за природою). Під час спостережень за якоюсь пам'яткою природи школярам потрібно розповідати цікаві відомі

факти про неї, про її унікальність. Це можливо дасть початок формування в учнів патріотизму до своєї країни та природи. Такі спостереження обов'язково мають входити у виховний процес [4].

Мета екологічної освіти і виховання полягає у формуванні в школярів системи наукових знань, поглядів, переконань, які закладають основи відповідального та дієвого ставлення до навколишнього природного середовища. Серед завдань можемо визначити: виховання любові, чуйності, доброзичливого ставлення до об'єктів природи; виховання потреби у спілкуванні з природою, уміння спостерігати й відчувати її красу й гармонію; розвиток інтересу, прагнення до пізнання природи; виховання культури поведінки, відповідальності за свої дії.

Значний змістовий потенціал екологічного виховання мають уроки географії. Наприклад, при вивченні географії в 6-му класі (загальна географія) учні вивчають оболонку Землі [5]. Вивчаючи гідросферу вчителі акцентують увагу на водоймі, яка розміщена в певному селі/місті. У ході екскурсії до такої водойми можна розмірковувати над причинами, які спровокували погіршення стану водного об'єкта і визначити шляхи виправлення отриманої ситуації. Усе це дає змогу школярам відчувати себе важливою частиною суспільства та природи, виховує в них культуру поведінки та відповідальність за свої дії.

Уже в 7-му класі учні вивчають курс «Географія материків та океанів» [1]. На уроках з цієї теми аналізуємо екологічну ситуацію, яка склалася або починає складатися на материках загалом та на кожному окремо. Важливим у цьому контексті є обґрунтування причин виникнення руйнувань материків та пошуку шляхів їх вирішення, оскільки екологічні катастрофи в найближчі роки стали все більш помітними в глобальних масштабах. Окреслене виховує у дітей бережливе ставлення до природи.

Найбільше уваги приділяють екологічному вихованню у 8 класі, вивчаючи курс «Україна у світі: природа, населення» [2]. Важливо відмітити, що саме вивчення цього курсу дозволяє сформувати в учнів компетентності про природні компоненти своєї країни в цілому й рідного краю зокрема. Вагомі екологічні знання формуються у восьмикласників під час вивчення розділу «Ландшафти і фізико-географічне районування». Вони ознайомлюються з особливостями взаємодії компонентів географічної оболонки у природно-територіальних комплексах, створенням та розміщенням природоохоронних територій, а також оцінюють вплив господарської діяльності на довкілля в різних природних зонах України.

У 9-му класі учні проходять курс «Україна і світове господарство» [3]. На ньому вивчають господарство України та світу та аналізують співіснування суспільства і природи, прогнозують наслідки неправильного використання природи.

Висновки. Отже, важлива роль в екологічному вихованні школярів відводиться урокам географії, в процесі яких не лише формуються знання про основні екологічні фактори у розвитку живої природи та взаємозв'язки і залежності, які виступають в ній при їх наявності, а й розвивають допитливість та інтерес до пізнання природи та виховують бережливе ставлення до природних багатств.

Джерела та література

1. Географія 7 клас/В. М. Бойко та ін. Харків: Сиція, 2016. URL: <https://pidruchniki.in.ua/geografiya-7-klas-v-m-boyko-s-v-miheli-2015/>
2. Географія 8 клас/В. М. Бойко, І. Л. Дітчук та ін. Київ: Перун, 2021. URL: <https://shkola.in.ua/1958-heohrafiia-8-klas-boiko-2021.html>
3. Масляк П. О., Капіруліна С. Л. Географія 9 клас. Кам'янець-Подільський: Аксіома», 2017. URL: <https://shkola.in.ua/758-heohrafiia-9-klas-masliak-2017.html>
4. Отріщенко В. Погляди В. О. Сухомлинського щодо екологічного виховання молодших школярів через навчання в природі. URL: <https://www.cuspu.edu.ua/ua/2014-rik/konferentsiia-24-25-veresnia-2015-roku/seksiia-4/3855-pohlyady-v-o-sukhomlynskoho-shchodo-ekolohichnoho-vykhovannya-molodshykh-shkolyariv-cherez-navchannya-v-pryrodi>
5. Пестушко В. Ю., Уварова Г. Ш. Географія: для 6 класу загальноосвіт. навч. закл. Київ: Генеза, 2014. URL: <https://vshkole.com/6-klass/uchebniki/geografiya/vyu-pestushko-gsh-uvarova-2014/stranitsa-0>

Тимчук С. Р. – студентка II курсу факультету інформаційних технологій і математики ВНУ імені Лесі Українки;
Бартків О. С. – к. пед. н., доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти ВНУ імені Лесі Українки

Арт-терапія як метод розвитку критичного мислення школярів

Постановка проблеми. В умовах Нової української школи актуальною є проблема розвитку критичного мислення у школярів –

вихованих майбутніх громадян, які вміють аналізувати існуючі процеси та маючих власну думку. Одним із методів розвитку критичного мислення є арт-терапія як методика лікування «мистецтвом». Це: пісочна терапія, казко-терапія, оригамі, відео-терапія, кольоро-терапія та ін.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні ролі ар-терапії у процесі розвитку критичного мислення школярів в позакласній виховній роботі.

Результати дослідження. Педагоги-класики (Я. Коменський, А. Макаренко В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.), наголошували на необхідності залучення засобів мистецтва до педагогіки. Унаслідок цього виник термін «арт-педагогіка». Основні проблеми використання арт-терапії в процесі розвитку школярів досліджують Ж. Валєєва, Л. Лебедева, Н. Сергєєва та ін. На думку вказаних учених, арт-терапія допомагає усвідомити, переосмислити та вирішити несвідомі конфлікти, отримати альтернативну картину бачення ситуації. Менше уваги науковцями приділено розвитку критичного мислення школярів за допомогою арт-терапії.

Критичне мислення – це система суджень, яка дозволяє аналізувати інформацію таким чином, щоб на її підставі ухвалювати раціональні рішення [2]. Арт-терапію розуміють як практику, яка допомагає людині знайти гармонію свого внутрішнього світу з зовнішнім, сформувані морально-естетичні якості; знизити рівень стресу та переживань; активізувати потенційні можливості учнів різного віку у різних видах творчості та створити більш сприятливу атмосферу для адаптації в освітньому середовищі [1].

Розглянемо кілька технік арт-терапії, які найбільш доцільно використовувати в процесі розвитку критичного мислення школярів початкової та базової школи в ході позакласної бесіди «Незламна Україна».

Для молодших школярів цікавою у цьому контексті буде казко-терапія, яка допомагає подолати страхи та пристосуватися до різних колективів. В. Сухомлинський писав: «Казка – це активна естетична творчість, що охоплює всі сфери духовного життя дитини – її розум, почуття, уяву, волю. Казковий жанр розвиває мислення кожної дитини, сприяє створенню інтелектуальної атмосфери в дитячому колективі» [4]. У процесі аналізу моральних якостей людини на прикладі

казки «Котигорошко» [3], в якій прототипом є український герой-козак, богатир-силач, який перемагає зло. Завдяки гострому розуму та неземній силі він зумів подолати перешкоди. Можна запропонувати учням намалювати сюжет, а ще пізніше, працюючи у групах, школярі обговорюють моральні якості, які розкриваються в героях: Котигорошко – добрий, кмітливий, вірний, співчутливий, а Змій – злий, підступний.

У процесі бесіди зі школярами «Незламна Україна», аналізуючи події сьогодення, можемо використати арт-терапію малюванням. Пропонуємо школярам відобразити на папері власне розуміння незламності України. Діти малюють те, з чим у них асоціюється Україна. Хтось зображує хату – символ малої батьківщини, інші – червону калину – як символ пролитої крові в боротьбі за Незалежність; хтось – козаків, які в минулому героїчно боролися за мир в Україні. На цьому етапі учні за допомогою невербального мовлення відкривають свій внутрішній світ, переживання. Дуже важливо звернути увагу на переважаючі кольори в малюнках: червоний – характеризує безліч емоцій, блакитний – спокій та врівноваженість, чорний та сірий – замкнутість, стрес та переживання дитини. У подальшій роботі пропонуємо школярам розповісти, чому вони обрали саме такий сюжет, колір і художній матеріал. Можна також поєднати отримані малюнки у формі однієї загальної розповіді. На завершення дитячі роботи через волонтерів передаємо воїнам, як обереги.

Аналізуючи цю ж тему, можна використати оригамі, як процес створення паперових фігурок шляхом використання схеми геометричних згинів і складок. Із звичайного паперового прямокутника школяр може виготовити голуба миру. Всі знають, що білий колір символізує примирення, перемогу, а голуб – це пташка яка прагне свободу. Потім можна прикріпити виготовлених птахів на спільний малюнок. Цей метод допомагає зменшити рівень тривожності, активізує творче, просторове та критичне мислення, допомагає адаптуватися до складних умов. Ця техніка об'єднує в собі всі види арт-терапії.

Цікавою є вправа «Продовж малюнок», яка допомагає школярам навчитися продумувати свої рішення на кілька кроків вперед та працювати в команді. На великому аркуші вчитель малює сонце та задає тему малюнка, «Мирна Україна». Далі кожен учень малює якусь одну частинку загального малюнку та передає наступному.

Таким чином, діти зображають один цілісний малюнок, розуміючи, що кожен з них несе відповідальність за загальний результат роботи.

Висновки. Отже, в наш час дуже важливо не піддаватися емоціям і вміти критично аналізувати отриману інформацію. Саме арт-терапія дозволяє розвивати творчість, креативність, які в свою чергу допомагають людині знаходити вирішення проблем та емоційно позитивно впливають на школярів.

Джерела та література

1. Арт-терапія. URL: <https://dytpsycholog.com/2015/05/01/%d0%b0%d1%80%d1%82%d1%82%d0%b5%d1%8d0%bf%d1%96%d1%8f/>
2. Грінцова А. Критичне мислення – поради з розвитку. URL: <https://happymonday.ua/jak-rozvynuty-krytychne-myslennja>
3. Котигорошко: українська народна казка. URL: <https://kazky.org.ua/zbirky/ukrajinsjki-narodni-kazky/kotyhoroszko>
4. Сухомлинський В. Елементи творчості в діяльності молодших школярів. Вибр. твори: в 5 т. Т. 1. Київ: Радян. шк., 1977.

Ткачук Т. С. – студентка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи ВНУ імені Лесі Українки;

Коцун Б. Б. – к. пед. н., доцент кафедри теорії і методики початкової освіти ВНУ імені Лесі Українки

Екологічна складова професійної діяльності вчителя початкових класів

Екологічна освіта та виховання підростаючого покоління розглядаються як актуальна проблема на всіх рівнях освітньо-виховної діяльності – дошкільному, шкільному, у вищій школі та закладах післядипломної освіти. Основним їх завданням є формування екологічної компетентності, на що спрямовані структура, зміст і методи навчання [3].

Шкільна екологічна освіта охоплює початкові, середні та старші класи і здійснюється при викладанні природознавства, біології, хімії, фізики та географії. Їх навчальні програми окреслюють вимоги до

знань та умінь, якими повинні оволодіти учні, і які є основою формування їх екологічної компетентності. Початкова ланка системи шкільної освіти відіграє особливу роль, оскільки вона систематично розпочинає цей процес і виступає основою для подальшого формування екологічної компетентності учнів при вивченні навчальних предметів у середніх і старших класах.

Основні завдання екологічного навчання і виховання:

- засвоєння наукових знань про взаємозв'язок природи, суспільства і людської діяльності;
- розуміння багатогранної цінності природи для суспільства в цілому і кожної людини зокрема;
- оволодіння нормами правильної поведінки в природному середовищі;
- розвиток потреби спілкування з природою;
- активна діяльність щодо охорони й поліпшення навколишнього середовища. [1].

Екологічне виховання – систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток у людини культури взаємодії з природою. Екологічна культура є частиною загальної культури і забезпечує екологічно обґрунтовану взаємодію людини з оточуючим світом. Поняття «екологічна культура» комплексне та багатоаспектне, і поширюється на весь спектр взаємодії людини з навколишнім середовищем. Екологічна культура характеризується:

- різнобічними глибокими знаннями про навколишнє середовище;
- наявністю світоглядних ціннісних орієнтацій стосовно природи;
- екологічним стилем мислення і відповідальним ставленням до природи;
- набуттям умінь і досвіду вирішення екологічних проблем;
- безпосередньою участю у природоохоронній діяльності;
- передбаченням можливих негативних наслідків природо перетворюючої діяльності людини [3].

Основу екологічної культури становлять знання про природу.

Екологічна освіта – цілеспрямований вплив на формування світогляду, свідомого ставлення до навколишнього, формування екологічних знань, умінь, навичок. Метою екологічної освіти є розвиток уявлень про основні характеристики середовища, що оточують людину, поведінку в ньому, на основі чого людина прагне до збереження і поліпшення середовища.

Метою екологічного виховання є формування в особистості екологічної свідомості і мислення. Екологічна свідомість – це сукупність уявлень про взаємозв'язки у системі «людина – природа» і в самій природі, ставлення до природи, та відповідних стратегій і технологій взаємодії з нею. Екологічна свідомість включає екологічні знання – факти, відомості, висновки, узагальнення про процеси, що відбуваються у рослинному та тваринному світі, а також у середовищі їх існування та в навколишньому середовищі в цілому.

На основі екологічного мислення і свідомості формується екологічна культура, яка передбачає глибокі знання про навколишнє середовище, екологічний стиль мислення і відповідальне ставлення до природи, вміння вирішувати екологічні проблеми, безпосередню участь у природоохоронній діяльності.

Теоретичні засади екологічного виховання базуються на єдності навчання та виховання і мають краєзнавчу основу. Критерієм сформованості у учня відповідального відношення до навколишнього середовища є турбота про нього [4].

Проблему екологічної освіти і виховання в не розв'язати без допомоги батьків. Сім'я з'єднує здобуті у школі початкові уявлення про природу з її практичним досвідом у повсякденному житті, розширює, поглиблює педагогічний вплив на особистість дитини.

Таким чином, екологічна освіта та виховання учнів є важливою складовою професійної діяльності вчителя початкових класів, кожен з яких у її вирішенні повинен внести свій вклад, заклавши під неї міцну краєзнавчу основу. Тому вчитель початкових класів сам має бути носієм високої екологічної культури. Підготувати студентів – майбутніх вчителів до реалізації завдань екологічної освіти і виховання молодших школярів – важлива педагогічна проблема, що потребує окремих досліджень.

Джерела та література

1. Білявський Г. О., Фурзуй Р. С., І. Ю. Костикова. Основи екологічних знань. Київ: Вища шк., 2000. Т. 1. 210 с.
2. Волкова Н. П. Педагогіка. Київ: Академія, 2001. 314 с.
3. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020. № 463-IX. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/03/Zakon-pro-povnu-zagalnu-serednyu-osvitu.pdf>
4. Мелаш В. Екологія для молодших школярів. *Почат. шк.* 2001. № 3. С. 24–28.

Чжоу Ань – здобувачка I року навчання
III освітньо-наукового рівня вищої освіти
кафедри освітології та інноваційної педагогіки
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди

Реалізація змішаного навчання засобами Moodle

Постановка проблеми. Динамічні зміни у світі, які спричинені активній цифровізації всіх сфер суспільства, вплинули й на систему освіти, яка за останні роки стало дистанційною. Це призвело до збільшення обсягу інформації та осучаснення технологій навчання. Елементи дистанційного навчання та засоби цифрових технологій сьогодні використовуються на усіх рівнях освіти починаючи з дошкільної ланки та закінчуючи неформальною освітою.

Крім того, впровадження дистанційного навчання в освітню практику мало певні проблеми, які пов'язані з організацією, змістом та можливостями дистанційного навчання. Якщо в основі традиційного навчання закладено особисте спілкування та передача досвіду від педагога до учня, то дистанційна освіта потребує цілого набору вже сформованих та розвинутих до певного рівня умінь та навичок, які пов'язані як з використанням сучасних технологій змішаного навчання, так і з самоорганізацією, аналізом, проєктуванням тощо. Саме збільшення значущості навичок самоосвіти обумовлює активність використання змішаного навчання в освітньому процесі.

Методологія дослідження. Для опису можливостей реалізації технології змішаного навчання засобами системи управління навчанням Moodle нами було розглянуто теоретичні методи, вивчено та узагальнено досвід використання даної освітньої технології в освітньому процесі, систематизовано досвід авторів щодо використання елементів Moodle на практиці.

Результати та обговорення. Впровадження в педагогічну практику елементів змішаного навчання та його реалізація має велике значення для сучасної освітньої практики. Сьогодні йде адаптація різних моделей інтеграції дистанційних онлайн курсів та елементів змішаного навчання в освітню діяльність українських ВНЗ, серед яких заміна окремої навчальної дисципліни онлайн курсом, реалізація повноцінної моделі змішаного навчання, що використовує поєднання

традиційних занять з електронними курсами: застосовування можливостей онлайн курсів як додаткових ресурсів.

Вивчення досвіду реалізації освітнього процесу у форматі змішаного навчання свідчить, що використовуються різні варіації зазначеної технології, наприклад Rotation model (Station rotation, Lab Rotation, Individual Rotation, Flipped Classroom), Flex model, A La Carte model, Enriched Virtual model [3].

Серед українських науковців (Л. Білоусова, О. Буров, Р. Гуревич, М. Жалдак, М. Кадемія, О. Колгатін, В. Кухаренко, С. Семеріков, Т. Собченко, О. Спірін, Ю. Триус та ін.) поняття «змішане навчання» визначають неоднозначно. Так В. Кухаренко в посібнику «Тьютор дистанційного та змішаного навчання» визначає, що змішане навчання часто називають гібридним, тому що змішане навчання акцентує увагу на механічному змішуванні. Він зазначає, що «змішане навчання як руйнівна технологія не може з'явитися само по собі. Необхідні додаткові зусилля як з боку викладачів, так і з боку студентів. Такі руйнівні моделі дають новий імпульс розвитку освіти, вони більш ефективні, доступні, індивідуалізовані та з часом будуть превалювати над традиційними методами» [1].

Основною технологічною базою, яка допомагає реалізувати змішане навчання в освітній практиці є система управління навчанням Moodle. Переваги зазначеної системи широко визнані у всьому світі. Moodle широко використовується у більш ніж 200 країнах. Головною перевагою платформи Moodle є можливість його вільного використання, а саме відсутність ліцензійних вимог, безкоштовне оновлення та доступ до програм, наявність відкритого програмного коду, що дозволяє освітнім організаціям вносити корективи, удосконалювати систему та керувати всім освітнім процесом [2].

Для реалізації технології змішаного навчання платформа Moodle має широкий спектр функцій, а саме: мотиваційна підтримка учня (навіщо навчатися?), методична підтримка освітнього процесу (як навчатися?), функція підтримки освітнього контенту (чому навчатися?), функція розвитку умінь та навичок (як я навчуся діяти?), комунікативна функція (як взаємодіяти під час навчання?), оцінювальна функція (як перевіряти знання?), тьюторська підтримка (як просуватися в навчанні?), самооцінка індивідуальних досягнень (наскільки я просунувся?), обернений зв'язок (чому я навчився?), зміна

та розвиток курсу (як можна обмінюватися досвідом та вдосконалювати курс?).

Змішане навчання – досить складний для учнів спосіб організації освітньої діяльності. Враховуючи доступність та високий рівень адаптованості навчальних матеріалів, велике значення мають здатність учня самостійно планувати свою навчальну роботу, ефективно розподіляти навчальне навантаження, дотримуватися термінів. При змішаному навчанні частина функцій викладача переходить до учня, який може самостійно вибирати темп та швидкість навчання, ініціювати вибір певного завдання. Іншою особливістю технології змішаного навчання є вимоги до вибору методів та прийомів контролю та оцінки особистих досягнень.

Повноцінна реалізація технології змішаного навчання на практиці є можливою, якщо організована оперативна консультація викладача. У зв'язку з цим в освітньому процесі можуть бути ефективно використані такі форми спільної роботи як чат, форум, відеоконференція, які дозволяють долати географічну віддаленість та швидко обговорювати питання, які пов'язані із процесом навчання.

Висновки. За результатами роботи можна відзначити, що інтенсивний розвиток дистанційної освіти, буде тільки підвищувати актуальність використання технології змішаного навчання. Можливості використання Moodle цілком достатні для реалізації технології змішаного навчання, але не вказує на відмову від традиційного викладання та вимагає перебудови логіки викладання навчальних дисциплін.

Джерела та література

1. Кухаренко В. М. Тьютор дистанційного та змішаного навчання: посібник. Київ: Міленіум, 2019. 307 с.
2. Технології дистанційного навчання: методологія створення та супроводу навчальних курсів: навч. посіб./А. І. Прокопенко та ін. Харків, 2019. 81 с.
3. 6 Blended Learning Models. URL: <https://elearningindustry.com/6-blended-learning-models-blended-learning-successful-students> (дата звернення: 01.03.2022 р.).

Андрійчук Б. І. – аспірант I курсу
юридичного факультету

ВНУ імені Лесі Українки;

Самчук-Колодяжна З. Ф. – к. ю. н., доцент
кафедри цивільно-правових дисциплін
ВНУ імені Лесі Українки

Сучасний стан правового регулювання лікарських засобів для передової терапії «Advanced therapy medicinal products» в Україні

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні проходить етап правового визначення лікарських засобів прогресивної терапії, що зумовлює необхідність створення належних правових умов для надання послуг з регенеративної медицини, а також аналізу відповідної нормативно-правової бази для подальшого розвитку новітніх методів лікування та їх застосування на практиці [1; 3].

Мета дослідження. Здійснення аналізу правового регулювання лікарських засобів прогресивної терапії в Україні.

Результати дослідження. Відповідно до ч. 1 ст. 2 Регламенту 1394/2007/ЕС лікарські засоби для передової терапії (advanced therapy medicinal products, АТМР) це будь-який з наступних лікарських засобів, призначених для використання людиною, а саме: лікарські засоби генної терапії, лікарські засоби для лікування соматичними клітинами, засоби тканинної інженерії, комбіновані лікарські засоби для передової терапії [5].

Найбільш близьким українським відповідником АТМР як «лікарських засобів для передової терапії» можна вважати категорію «високотехнологічні (біотехнологічні) лікарські засоби», що зазначені у підпункту 9 пункту 1 розділу I Порядку проведення експертизи реєстраційних матеріалів на лікарські засоби, що подаються на державну реєстрацію (перереєстрацію), а також експертизи матеріалів

про внесення змін до реєстраційних матеріалів протягом дії реєстраційного посвідчення, що затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 26.08.2005 р. № 426 (Порядок № 426) [4]. Згідно з Порядком № 426 «високотехнологічні (біотехнологічні) лікарські засоби (ВЛЗ)» – лікарські засоби, що містять діючі речовини, отримані за допомогою методів біотехнології, таких як: генно-інженерна технологія, клітинна інженерія, гібридомні технології, інженерна ензимологія та інженерна імунологія тощо [4].

Необхідно підкреслити, що після прийняття наказу МОЗ України від 24.12.2020 р. № 3019, яким затверджено настанову «Лікарські засоби. Належна виробнича практика. Спеціальні правила належної виробничої практики лікарських засобів передової терапії СТ-Н МОЗУ 42-4.9:2020» (Настанова СТ-Н МОЗУ 42-4.9:2020), замість високотехнологічних (біотехнологічних) лікарських засобів був використаний більш точний переклад міжнародного терміна, а саме «лікарські засоби передової терапії» (ЛЗ передової терапії) [2].

У чинному українському законодавстві основними нормативними актами, що регулюють сферу державної реєстрації лікарських засобів в Україні, є Закон України «Про лікарські засоби», Порядок державної реєстрації (перереєстрації) лікарських засобів і розмірів збору за їх державну реєстрацію (перереєстрацію), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України № 376 від 26 травня 2005 р. (Порядок реєстрації лікарських засобів) та Порядок проведення експертизи реєстраційних матеріалів на лікарські засоби, що подаються на державну реєстрацію (перереєстрацію), а також експертизи матеріалів про внесення змін до реєстраційних матеріалів протягом дії реєстраційного посвідчення, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 26 серпня 2005 р. № 426 (Порядок № 426). Потрібно зауважити, що, лише в Порядку № 426 вживається поняття «високотехнологічних (біотехнологічних) лікарських засобів» [4].

У той же час, сфера забезпечення якості високотехнологічних лікарських засобів представлена СТ-Н МОЗУ 42-4.9:2020, в якій викладені принципи та правила належної виробничої практики (GMP) щодо виробництва ЛЗ передової терапії. Вимоги стандарту є придатними для організації виробництва ЛЗ передової терапії відповідно до принципів і правил GMP, а також для аудиту, інспектування, сертифікації виробничих дільниць на відповідність GMP та ліцензування виробництва ЛЗ передової терапії [2].

Висновки. Правове регулювання «лікарські засоби для передової терапії» пройшло тривалу еволюцію свого правового визначення як окремої категорії лікарських засобів. В кінцевому підсумку високотехнологічні (біотехнологічні) лікарські засоби» знайшли своє місце у вітчизняному законодавстві як у сфері державної реєстрації лікарських засобів так і у сфері забезпечення якості лікарських засобів.

Джерела та література

1. Андрійчук Б. І. Зарубіжний досвід забезпечення доступу населення до медичних послуг з регенеративної медицини. *Актуальні проблеми розвитку природничих та гуманітарних наук: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 11 листоп. 2021 р.)*/відп. ред. Г. С. Голуб, М. О. Зінченко. Луцьк, 2021. С. 620.
2. Лікарські засоби. Спеціальні правила належної виробничої практики лікарських засобів передової терапії. Настанова СТ-Н МОЗУ 42-4.9:2020. URL: https://ips.ligazakon.net/ument/view/MOZ9538?an=5252&ed=2009_04_14
3. Основи медичних знань, професійна етика і деонтологія: метод. рек. до проведення лаборат. занять/упоряд. Н. Я. Ульяницька, О. О. Якобсон, О. Я. Андрійчук. Луцьк, 2020. 85 с.
4. Про затвердження Порядку проведення експертизи реєстраційних матеріалів на лікарські засоби, що подаються на державну реєстрацію (перереєстрацію), а також експертизи матеріалів про внесення змін до реєстраційних матеріалів протягом дії реєстраційного посвідчення»: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 26.08.2005 р. № 426. URL: http://old.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20050826_426.html
5. Про лікувальні препарати прогресивної терапії, що вносить зміни до Директиви 2001/83/ЄС і до Регламенту (ЄС) N 726/2004. Регламент (ЄС) N 1394/2007 Європейського Парламенту і Ради. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a28#Text

Бойчук О. П. – студентка IV курсу
юридичного факультету

ВНУ імені Лесі Українки;

Наконечна Г. Я. – к. ю. н., доцент кафедри
конституційного, адміністративного та

міжнародного права ВНУ імені Лесі Українки

Судові доктрини в податковому праві

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні відбуваються політичні перетворення та соціальні зміни, що мають істотний вплив як

на процес формування демократичного державного ладу, так і взагалі на правову систему держави. При цьому спостерігається активне реформування політичної, соціальної, правової, економічної сфер життя суспільства. У зв'язку з цим актуальним серед науковців є дослідження проблем розвитку судової доктрини в податковому праві, що викликає особливий інтерес з точки зору реалізації податкового законодавства, формування доктрини податкового права та відповідно проведення правової реформи в Україні.

Мета дослідження полягає в з'ясуванні значення правової доктрини для формування податкового права України.

Результати дослідження. Поняття правової доктрини має декілька значень, однак більш менш концептуально розкривається у вузькому та широкому розумінні. Так, за вузьким значенням правову доктрину прийнято розглядати виключно у контексті форм права. Зокрема, правовою доктриною вважаються авторитетні наукові праці чи вчення у галузі юриспруденції, що легалізовані державною владою як форма (джерело) права. Такий підхід до поняття правової доктрини прослідковується у працях таких вчених, як Л. Луць, О. Скакун, Є. Євграфова [1; 2, 59; 3, 539] та ін. Згідно з цією позицією правова доктрина виконує роль форми права та є значно вужчим поняттям, порівняно з поняттям юридичної науки. Значення правової доктрини надається науковим працям чи вченням про право, лише тоді, коли вони отримали офіційне визнання форми права зі сторони державної влади. У сучасний період правова доктрина є характерною формою права для англо-американського і мусульманського типів правових систем. Натомість, у державах романо-германського типу правової системи ті чи інші наукові праці вчених-юристів не визнаються формою права [4, 60]. Виходячи з цього, така категорія правової дійсності як правова доктрина існує лише в окремих державах відповідного типу правової сім'ї.

В свою чергу, широке розуміння правової доктрини ототожнює правову доктрину з юридичною наукою або ж окремими її галузями. Зокрема, правову доктрину визначають як систему авторитетних наукових поглядів, вчень, концепцій, теорій про право [5, 6].

Отже, розуміння сутності поняття «правова доктрина» не може бути єдиним для різних типів правових систем. У контексті аналізу правової системи України, цілком прийнятним є використання поняття «правової доктрини» у широкому розумінні, як тотожного юри-

дичній науці або її визначеної галузі. Зокрема, правова доктрина – це система ідей, наукових понять, поглядів, вчень, теорій про право (галузь права), розроблених юридичною наукою (галуззю юридичної науки), та визнаних авторитетними вченими-юристами [6, 95].

Під судовою доктриною в доктрині податкового права слід розуміти невіддільний складник доктрини податкового права, який являє собою сукупність положень, на підставі яких формується зміст податково-правових норм, підстави їх об'єднання, з'ясування найбільш раціональних та ефективних напрямів та засобів впливу на поведінку осіб, що формується спеціальними суб'єктами й зумовлюється визначеним предметом фахового дослідження, що характеризується фактичними обставинами конкретної справи і відповідним нормативним підґрунтям [7, 219].

Як наукова, так і судова доктрини в податковому праві відображають сукупність положень, на підставі яких формується зміст податково-правових норм. Вони самі по собі не є джерелом права, однак закладають підвалини для визначення змісту норм, спрямовані на заповнення прогалин і подолання колізій у сфері податкового регулювання. Їх метою є виокремлення раціональних та ефективних напрямів та засобів впливу на поведінку суб'єктів податкових правовідносин. Відмінні риси розглядуваних доктрин пов'язані із суб'єктним складом і предметом фахового дослідження [8, 118].

Формувати судову доктрину в доктрині податкового права можуть виключно судді Верховного Суду й Конституційного Суду України у разі розгляду ними податкових спорів. Судді окружних адміністративних та апеляційних адміністративних судів не беруть участі у творенні судової доктрини. Науково-консультативні ради, утворені при Верховному Суді та Конституційному Суді України, надають фахові висновки суддям, які до них звернулися, однак до суб'єктів формування судової доктрини в доктрині податкового права також не належать. Формуючи судову доктрину в доктрині податкового права, суб'єкти її об'єктивування в окремих випадках можуть допускати помилки, які негативно впливають на сферу податкового правозастосування [9, 214].

В цілому, запроваджено чимало позитивних нововведень в напрямі реформування системи податкового права. Однак існують певні недоліки та неточності, які потребують свого вирішення та вдосконалення.

Українські реалії свідчать про те, що сьогодні законодавство перебуває у глибокій кризі, про що свідчать ряд важливих ознак. Триває гостра дискусія з фундаментальних питань правового творення. Невирішеність ряду питань означає вичерпаність ресурсів пострадянського конституціоналізму.

Процес глобалізації здійснює вплив загальновизнаних стандартів і моделей організації діяльності на внутрішньодержавну правову політику – визнання людини найвищою соціальною цінністю, що обумовлює необхідність урахування її участі в процесах творення і реалізації права. Змістом нової правової доктрини має стати переорієнтація правознавства із соціоцентричного на антропоцентричний підхід.

Висновки. Таким чином розвиток судової доктрини податкового права на шляху реформування системи України в цілому є важливим кроком в побудові правової держави та громадянського суспільства. Формування в Україні демократичної держави безпосередньо пов'язано з проблемою створення належного механізму забезпечення прав і свобод людини та громадянина, в тому числі і у сфері податкового права.

Україна в сучасних умовах може забезпечити реформування податкового законодавства за наявності достатньої теоретичної бази. Однак для цього віддається провідна роль правовій доктрині, вагоме значення якої полягає у тому, що вона динамічно фіксує потреби оновлення податкового законодавства та передбачає його розвиток.

Джерела та література

1. Євграфова Є. Дослідження правової доктрини в контексті системи джерел права. *Право України*. 2011. № 1. С. 337–344.
2. Луць Л. А. Сучасні правові системи світу: навч. посіб. Львів, 2003. 247 с.
3. Скаун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. 3-тє вид., допов. і переробл. Київ: Прав. єдність, 2011. 524 с.
4. Гордимов А. В. Місце і роль доктрини у загальній системі джерел права. *Держава і право*. 2009. Вип. 43. С. 57–63.
5. Мочульська М. Зародження правової доктрини як юридичного феномена. *Вісн. Львів. ун-ту*. Серія юридична. 2010. Вип. 50. С. 3–9.
6. Сучасна правова енциклопедія/О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко, В. С. Ковальський [та ін.]; за заг. ред. О. В. Зайчука; Ін-т законодавства Верховної Ради України. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 408 с.
7. Смичок Є. М. Місце судової доктрини в доктрині податкового права. *Право і суспільство*. 2020. № 4. С. 214–220.

8. Смичок Є. М. Динамічність розвитку судових доктрин при вирішенні податкових спорів. *Наук. вісн. публічного і приватного права*. 2021. № 1. С. 118–123.
9. Смичок Є. Суб'єкти формування судової доктрини в податковому праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 211–215.

Бондар І. І. – студентка І курсу юридичного факультету ВНУ імені Лесі Українки;

Юхимюк О. М. – к. ю. н., доцент кафедри теорії та історії держави і права ВНУ імені Лесі Українки

Підстави притягнення до юридичної відповідальності: теоретичний аспект

Постановка проблеми. Юридична відповідальність у сучасному праві – одна з найбільш важливих категорій та явищ, оскільки тільки вона гарантує виконання будь-яких законодавчих розпоряджень. Проблематика юридичної відповідальності займає одне з ключових місць у вітчизняному правознавстві. Однак, незважаючи на тривалий період комплексного вивчення юридичної відповідальності, досі дискусійною та нерозкритою залишається значна кількість її аспектів, а саме підстави притягнення до юридичної відповідальності.

Мета дослідження: виокремити види підстав юридичної відповідальності та провести їх загальнотеоретичну характеристику. Сприяти розвитку навиків чіткого формулювання теоретичних положень та визначення підстав настання та звільнення від юридичної відповідальності.

Результати дослідження. Перш ніж характеризувати підстави притягнення до юридичної відповідальності, слід нагадати що означає саме поняття «юридична відповідальність». Юридична відповідальність – це передбачений чинним законодавством обов'язок правопорушника зазнати примусового позбавлення певних благ (особистого, майнового або організаційного характеру) за вчинене правопорушення [2, 168].

Рішення про притягнення до юридичної відповідальності завжди є важливою подією, яка здатна вплинути на юридичний, морально-психологічний, соціальний стан особи. Воно зачіпає права і свободи

людини, їх недоторканність і захищеність від посягань, честь та гідність особи, її віру в справедливість і гуманність закону, професійність державних органів, що вживають всіх заходів щодо юридичної відповідальності, її обґрунтованості в кожному випадку притягнення [1, 377].

Під підставами притягнення до юридичної відповідальності розуміють сукупність обставин, наявність яких робить юридичну відповідальність можливою [4, 191].

Підставами притягнення до юридичної відповідальності є фактична підстава (наявність у діянні особи складу правопорушення) та юридична підстава (наявність рішення компетентного органу про притягнення до відповідальності).

Основною підставою юридичної відповідальності є, безумовно, скоєння особою протиправного діяння відповідного складу. Іноді наявність у діянні особи складу правопорушення називають фактичною підставою притягнення її до юридичної відповідальності.

Але, крім того, для притягнення до юридичної відповідальності необхідно, щоб у встановленому законом порядку правопорушення було розглянуто відповідним державним органом і прийнято рішення про притягнення винного до певного виду юридичної відповідальності. Наявність рішення відповідного державного органу про притягнення до відповідальності називають юридичною підставою притягнення особи до юридичної відповідальності [3, 48–49].

Фактичною підставою притягнення до юридичної відповідальності є склад правопорушення. Склад правопорушення – це система ознак протиправної поведінки, необхідних і достатніх для притягнення до юридичної відповідальності. Склад правопорушення: суб'єкт, суб'єктивна сторона, об'єкт, об'єктивна сторона.

Нормативно-правовою (юридичною) підставою юридичної відповідальності у випадку об'єктивно протиправного діяння є відповідна норма права, виражена у статті нормативно-правового акта та\або цивільно-правового договору. З огляду на вид і зміст нормативно-правових підстав складу правопорушення, порушення суб'єктивних прав, об'єктивно протиправного діяння, під нормативно-правовою підставою юридичної відповідальності слід розуміти наявність правової норми (правових норм), що передбачає покладання (притягнення) до юридичної відповідальності [5, 480].

Висновки. Отже, фактичною підставою юридичної відповідальності є наявність факту порушення суб'єктивних прав, правопору-

шення, об'єктивно протиправного діяння (у визначених законом, договором випадках). Нормативно-правовою підставою юридичної відповідальності є наявність правової норми (правових норм), що передбачає покладання (притягнення) до юридичної відповідальності.

Джерела та література

1. Загальна теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./ М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
2. Кириченко В. М., Куракін О. М. Теорія держави і права: модульний курс: навч. посіб. Київ: Центр учб. л-ри, 2010. 264 с.
3. Наровлянський О. Д. Основи правознавства: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ: Грамота, 2017. 192 с.
4. Нікітін А. В. Теорія держави та права. Ч. II: Навч. посіб. для дистанційного навчання/за наук. ред. А. М. Колодія. Київ: Ун-т «Україна», 2005. 265 с.
5. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. 4-те вид., допов. і переробл. Київ: Алерта, 2014. 524 с.

Бортнік О. А. – студентка І курсу юридичного факультету ВНУ імені Лесі Українки;

Юхимюк О. М. – к. ю. н., доцент кафедри теорії та історії держави і права ВНУ імені Лесі Українки

Правові засади права на інклюзивну освіту в Україні

Постановка проблеми. Останнє десятиліття соціально-економічного розвитку в Україні відбувається активна розбудова нормативно-правової бази розвитку інклюзивної освіти осіб з особливими освітніми потребами (ООП). З огляду на це виникла необхідність у пошуку на державному рівні можливостей для активізації розвитку інклюзивної освіти, зокрема у дослідженнях правового підґрунтя означеного процесу. Зокрема, в усьому світі існує тенденція зміни ставлення держави та суспільства до категорії людей з обмеженими можливостями, а також до розуміння особливостей та необхідності інклюзивної освіти. Тому реалізація права на освіту дітей з особливими освітніми потребами є важливим питанням у світі та Україні, яке,

незважаючи на багаторічні дискусії та чисельні адміністративні акти у цій сфері, видані за останні роки, все ще залишається невирішеним.

Метою є дослідження правових засад права на інклюзивну освіту в Україні дітей з особливими освітніми потребами, а також розгляд основних проблем впровадження інклюзивного навчання в сучасну систему освіти.

Результати дослідження. Не потребує доведення факт, що освіта є основою розвитку будь-якого суспільства. Зважаючи на те, що чисельність осіб, які потребують соціальної інклюзії неухильно зростає в усьому світі, актуальність проблем інклюзивної освіти є беззаперечною. Організація інклюзивної освіти є однією із першочергових потреб сучасної України, адже, тільки створивши рівні умови для навчання і розвитку усіх членів суспільства, ми можемо говорити про правову державу, соціально-орієнтовану економіку й суспільство сталого розвитку. При цьому ми маємо враховувати, що за останні десятиліття у більшості країн світу відбувся перехід від виробничо-індустріального суспільства до інформаційного, постіндустріального, який дослідники соціоекономічного розвитку називають новітнім суспільством цифровізації, діджиталізації, суспільством пріоритету інноватики і знань, ключовим фактором розвитку яких визнається людина і її творчий потенціал (людський капітал, освіта, знання, рівень кваліфікації). Зазначені тенденції вимагають посиленої уваги до питань розвитку освіти і, в першу чергу, її правового регулювання.

Аналізуючи ситуацію загалом, варто зазначити, що сучасне громадянське суспільство неможливе без активного залучення всіх своїх членів у різні види діяльності, поваги до прав і свобод кожної окремої людини, забезпечення необхідних гарантій безпеки, свободи і рівноправності. Спеціальні закони у сфері інклюзії (зокрема, Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про повну загальну середню освіту») піддавалися багаточисельним змінам перш, ніж запровадити у повній мірі інклюзивну модель навчання [1].

Як зазначається у останніх дослідженнях, «принципово важливою особливістю адміністративно-правового регулювання інклюзивної освіти є те, що фактично всі процедурні питання організації навчального процесу регулюються підзаконними нормативно-правовими актами», а не законодавчими. Отже, цілком можна погодитись з думкою дослідників, що значна кількість нагальних проблем не має належного правового врегулювання на загальнодержавному рівні.

Однак, питання розвитку середовища для інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами та дітей з інвалідністю відповідно до Плану заходів з реалізації Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору на 2021–2022 роки» є пріоритетним на наш погляд, оскільки це озвучено у нормативних документах перспективного розвитку України. Серед таких документів варто назвати Національну стратегію розвитку інклюзивної освіти до 2030 р., яка має на меті вирішити наступні завдання: виявити та якісно оцінити особливі освітні потреби (ООП) у здобувачів освіти; створити умови для навчання у районах кожній особі відповідно до її ООП; підвищити рівень підготовленості педагогічних працівників для задоволення потреб кожного здобувача освіти; удосконалити механізми фінансування освіти осіб з ООП; забезпечити в закладах освіти умови для здобуття якісної освіти особами з ООП.

Приєднавшись до основних міжнародних договорів в сфері прав людини (Декларації ООН про права людини, Конвенцій ООН про права інвалідів, про права дитини) Україна взяла на себе обов'язок дотримання загальнолюдських прав, зокрема, щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами. Отже, можна констатувати, що інклюзивна освіта – це перший крок до визнання ціннісної значимості і поваги до особистості кожної дитини, прийняття її індивідуальності й неповторності, забезпечення її подальшого повноцінного та гідного життя в суспільстві. Однак правове регулювання інклюзивної освіти наразі є більше декларативним, аніж практичним. На нашу думку для вирішення питання щодо розвитку інклюзивної освіти в Україні потрібно певною мірою запозичити досвід Європейських країн у цій сфері, зокрема, таких як Італія та Бельгія [2].

Висновки. Отже, інклюзивна освіта набуває все більшого розвитку у зв'язку зі збільшенням дітей з особливими освітніми потребами, які потребують підтримки з боку держави та органів місцевого самоврядування у фінансовій сфері та захисті своїх прав. Інклюзивне навчання являє собою систему освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахуванні багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників. Вважаємо, що Україні слід використати європейський досвід у сфері інклюзивної освіти для обрання кращого шляху її впровадження.

Джерела та література

1. Добірка законів і документів, що стосуються питання інклюзії. URL: <http://bilozerska-school18.1gb.ua/wp-content/uploads/2020/05/%D0%86%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D1%96%D1docx.pdf>
2. Досвід реалізації інклюзивної освіти в країнах Європи. *Інклюзивна освіта*. URL: http://inklyuzi.blogspot.com/p/blog-page_66.html

Бояркевич К. Р. – студент I курсу
юридичного факультету
ВНУ імені Лесі Українки;
Юхимюк О. М. – к. ю. н., доцент кафедри
теорії та історії держави і права
ВНУ імені Лесі Українки

**Роль і значення судового прецеденту як джерела права
в Англії**

Постановка проблеми. В умовах сьогодення право розвивається із надзвичайною швидкістю, у зв'язку з цим в системі права країн англосаксонського типу систематично використовуються судові прецеденти. Оскільки сьогодні судові прецеденти стають дедалі поширеним явищем, вивчення їх розвитку та становлення є досить очікуваним. Серед країн англосаксонського типу найвиразніше еволюцію судових прецедентів як джерела права прослідковується в Англії.

Мета дослідження. Проаналізувати значення судового прецеденту як джерела права в Англії, і з'ясувати його роль.

Результати дослідження. Англійська правова система вважається системою абсолютної автономії судового прецеденту, що ґрунтується на концепції правотворчої ролі суду [7, 53]. Беручи до уваги прецедентний характер права Англії, класик англійського права У. Блекстоун (Blackstone) ще у XVIII ст. сказав, що тексти судових рішень «користуються повагою, зберігаються в архівах судів» та збираються у спеціальні збірки – Звіти [5, 232].

Для того, щоб зрозуміти значення і роль судового прецеденту як форми права в Англії потрібно зазначити, що судовий прецедент розуміють у двох значеннях – у вузькому та широкому. Під судовим прецедентом у вузькому значенні розуміється *ratio decidendi* справи, тобто частина рішення, яка містить норму права, створену вищим

судом у процесі вирішення конкретної справи в разі прогалини чи нечіткості в правовому регулюванні. У широкому значенні – це рішення суду загалом, яке містить таку норму [4, 96].

Судовий прецедент як форма права в Англії відіграє важливу роль, а саме він є ядром правової системи, який впливає на основні сфери: правотворчості, праворозуміння, правозастосування. Не є виключенням і мислення англійських правників, на яке судовий прецедент накладає свій відбиток та надає специфічних рис, сукупність яких і складають основу стилю юридичного мислення. Реалізація приписів прецедентного права обумовлює те, що мислення англійських юристів є, здебільшого, індуктивним (тоді як континентальних – дедуктивним) [6, 145–146]. Оскільки судовий прецедент виступає як джерело права, то для нього характерна нормативність через яку він виступає як регулятор суспільних відносин, що поєднує у системі права елементи єдності, стабільності, рівності, тому правоположення, що виражені у судових прецедентах, набувають загальнообов'язкового характеру і властивостей права як певної міри справедливості для всіх [3, 53].

Зрозуміло, що судовий прецедент має вагоме значення у здійсненні правосуддя, а саме наявність у ньому доктрини прецеденту зменшує правову невизначеність під час вирішення справ, усувається свавільна діяльність суддів у процесі здійснення правосуддя. Судовий прецедент забезпечує залежність результату справи від певних раціональних об'єктивних стандартів, що існували заздалегідь та існуватимуть далі, після рішення в справі, а не зважає на примхи й персональні вподобання окремого судді, який її розглядає. Також судовий прецедент ґрунтується на справедливості, що набуває свого значення в принципі «подібні справи мають вирішуватись в однаковий спосіб». Судовий прецедент функціонує в такий спосіб, що забезпечує рівновагу між необхідністю гарантії принципу правової визначеності під час здійснення судочинства, у тому числі заповнення прогалин у праві, та здійсненням повноважень законодавчих органів, адже останні мають більше можливостей розробляти й приймати нормативно-правові акти, що регулюватимуть цілі інститути та галузі права, не обмежуючись, як у випадку судової діяльності, питаннями, що постають у конкретній справі [2, 82]. Те, що судовий прецедент має важливе значення у судовій системі Англії, зумовлене історичними чинниками і законодавчою діяльністю державних органів [1, 287].

Висновки. Отже, застосування судового прецеденту як джерела права в Англії відіграє одну з головних ролей. Воно має вагоме

значення у здійсненні правосуддя, адже впорядковує систему права, таким чином, щоб забезпечити суспільні інтереси і зберегти стійку сукупність і гнучкість принципів.

Джерела та література

1. Глоба А. О. Вплив застосування судового прецеденту на формування національної системи права в деяких європейських країнах: теоретико-правовий аналіз. *Часоп. Київ. ун-ту права*, 2018. № 1. С. 286–289.
2. Журавльов А. В. Судовий прецедент як джерело права в адміністративному судочинстві. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр./редкол.: В. В. Завальнюк (голов. ред.) [та ін.]*. Одеса: Вид. дім «Гельветика», 2016. Вип. 76. С. 75–84.
3. Квятковська Б. І. Судовий прецедент: деякі теоретичні аспекти. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту*. Серія: Право/гол. ред. Ю. М. Бисага. Ужгород: Гельветика, 2013. Вип. 21. Т. 1, ч. 2. С. 52–55.
4. Рябченко Ю. Ю. Судовий прецедент і джерела цивільного процесуального права: проблеми та перспективи. *Наук. вісн. Міжнар. гуманіт. ун-ту*. 2020. № 43. С. 96–98.
5. Малишев Б. В. Прецедентне право Англії: теоретичні аспекти. Київ: Вид. дім «КМ Академія», 2001. *Наук. зап. НаУКМА*. 2001. Т. 19. Спец. вип., ч. 1. С. 232–238.
6. Малишев Б. В. Судовий прецедент і стиль юридичного мислення. *Проблеми філософії права*. Т. 2. Київ; Чернівці: Рута, 2004. С. 142–147.
7. Майданик Р. Англійський судовий прецедент як джерело права. *Юрид. Україна*. 2013. № 1. С. 52–61.

Бразалук В. П. – курсант III курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції (ННІП ПФПНП) Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;
Бублик Н. С. – к. ю. н., ст. викл. кафедри кримінального процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Процесуальне керівництво в ході проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій

Актуальність теми обумовлена тим, що діючи в рамках кримінального процесуального законодавства України прокурор зобов'язаний володіти вичерпним переліком певних умінь та навичок для

доведення перед судом в умовах змагальності вини особи, що скоїла кримінальне правопорушення.

Згідно п. 4 та п. 5 ч. 2 ст. 36 Кримінального процесуального кодексу України, прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування у формі процесуального керівництва, уповноважений доручати слідчому, органу досудового розслідування, а також відповідним оперативним підрозділам у встановлений прокурором строк проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, а також безпосередньо давати ті чи інші вказівки щодо їх проведення, а за необхідності – особисто проводити слідчі (розшукові) дії в порядку, визначеному Кримінальним процесуальним кодексом України [1].

Відповідно до п. 11.4 наказу Офісу Генерального прокурора № 309 «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» від 30.09.2021 р. перед погодженням клопотань про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) процесуальний керівник зобов'язаний перевіряти наявність правових підстав для прийняття таких процесуальних рішень, відповідність наведених у них даних вимогам законів, матеріалам і фактичним обставинам кримінального провадження [2].

Процесуальне керівництво та здійснення нагляду за дотриманням законодавства під час досудового розслідування полягає в тому, що прокурор (процесуальний керівник) у кожному конкретному кримінальному провадженні повинен визначити коло доказів, способи їх отримання, визначити певний обсяг слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а також забезпечити та проконтролювати законність дій слідчого.

Відповідно до ч.3 ст. 223 Кримінального процесуального кодексу України слідчий, прокурор повинен вжити всіх належних заходів для забезпечення під час проведення слідчих (розшукових) дій осіб, права та законні інтереси яких можуть бути обмежені чи порушені [1].

Що стосується процесуального керівництва, яке здійснює прокурор щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, прокурор має такі повноваження:

- 1) доручає органу досудового розслідування, а саме слідчому проведення негласних слідчих (розшукових) дій;
- 2) надає певні вказівки щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій суб'єктам, які їх проводять;

3) доручає оперативним підрозділам проведення негласних слідчих (розшукових) дій;

4) за необхідності погоджує або відмовляє у погодженні клопотання слідчого про проведення негласних слідчих (розшукових) дій до слідчого судді, а також за потреби може самостійно подати слідчому судді таке клопотання;

5) прокурор вищого рангу має право скасувати необґрунтовані та незаконні постанови слідчих та підпорядкованих прокурорів, щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій [3, 381].

Одним із основних завдань прокурора під час здійснення процесуального керівництва, щодо негласних слідчих (розшукових) дій є забезпечення законності дій суб'єктів, які організовуються та безпосередньо проводять негласні слідчі (розшукові) дії. Виходячи з цього спорідненим є завдання, що стосується додержання конституційних прав і всіх законних інтересів осіб, що потерпіли від кримінального правопорушення, а також всіх інших учасників досудового розслідування.

З наведених вище особливостей негласних слідчих (розшукових) дій виникає ще одне не менш важливе завдання прокурорського нагляду, а саме дотримання режиму таємності. Постанова слідчого, судді про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, клопотання про дозвіл на проведення таких дій, ухвала слідчого судді з додатками, протокол проведення негласних слідчих (розшукових) дій – все це підлягає засекречуванню. Засекречування матеріальних носіїв інформації здійснюється слідчим або прокурором, уповноваженим співробітником оперативних підрозділів, слідчим суддею відбувається шляхом надання відповідному документу грифа таємності на підставі Зводу відомостей, що становлять держану таємницю. Обіг і зберігання зазначених документів відбувається згідно вимог законодавства щодо режиму таємності. В подальшому ці відомості у встановленому законом порядку можуть бути розсекречені [4, 137].

Також важливим є завдання неупередженого, повного та швидкого розслідування кримінального правопорушення, яке процесуальний керівник (прокурор) забезпечує шляхом визначення різновиду негласних слідчих (розшукових) дій, а також їх конкретного спрямування на отримання певних доказів, здійснення негласних слідчих (розшукових) дій з урахуванням та дотриманням всіх засад кримінального провадження, а саме: забезпечення права на свободу, збе-

реження таємниці спілкування, особисту недоторканність, невтручання в приватне життя, недоторканність права власності, а також здійснення негласних слідчих (розшукових) дій у межах розумних строків [5, 93].

Отже, здійснення процесуального керівництва а ході досудового розслідування, а саме в ході проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій вимагає від прокурора певного набору навичок та беззаперечного знання кримінального процесуального законодавства задля забезпечення дотримання законності під час досудового розслідування, також забезпечення прав та свобод всіх учасників кримінального провадження.

Джерела та література

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України № 4651-VI від 13 квітня 2012 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Наказ Офісу генерального прокурора № 309 від 30 вересня 2021 р. «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0309905-21#Text>
3. Прокурорське право: навч. посіб./Г. Д. Борецько, О. М. Броневицька, Ю. О. Лісичина та ін.; за заг. ред. В. В. Луцика. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 640 с.
4. Каркач П. М. Основні конституційні функції прокуратури України: навч. посіб. Харків: Право, 2014. 246 с.
5. Каркач П. М. Функції прокуратури України: навч. посіб. Харків: Право, 2015. 247 с.

Вашук В. В. – студентка I курсу юридичного Факультету ВНУ імені Лесі Українки;

Юхимюк О. М. – к. ю. н., доцент кафедри теорії та історії держави і права ВНУ імені Лесі Українки

Причини юридичного конфлікту

Постановка проблеми. Практично щодня відбуваються різноманітні суспільні взаємодії між людьми, які можуть мати негативний взаємозв'язок і спричинити конфліктні ситуації, які іноді є неминучими. Вони бувають різними: тими, що розвиваються швидко або тими, що стоять на місці, тими що є більш гострими або менш гос-

трими. Все залежить від суб'єктів конфлікту. Конфлікт – явище не надумане, а породжене реальними суперечностями, що існують у всіх сферах життя громадянина, суспільства і держави [3, 86].

Мета дослідження: визначити причини юридичного конфлікту, які є передумовою завершення конфлікту, адже причини дають змогу побачити всю глибину та складність конфлікту.

Результати дослідження. Перед тим як визначитися із причинами конфлікту потрібно перш за все розібратися, що являє собою юридичний конфлікт. Сучасна література є досить багатою, і в ній відсутня єдина дефініція юридичного конфлікту. Ю. Тихомиров виділяє вузьке та широке розуміння цього поняття. У вузькому розумінні юридичний конфлікт – це об'єктивно існуючі протиріччя між двома або кількома правовими нормами, що належать до єдиного предмета правового регулювання. У широкому розумінні Ю. Тихомиров під юридичним конфліктом визначає протиріччя між чинними правовими нормами, актами та наявними інстанціями. З цього можна зробити висновок, що даний автор акцентує проблему на колізіях у конфліктах, що думку Ольги Колич та Юрія Сесюка, є не зовсім правильним, тому що колізії та юридичний конфлікт це дещо інші поняття, і колізії не до кінця розкривають суть конфлікту, оскільки не враховують соціальних факторів, які неминуче присутні у конфліктах, через що такий підхід є неповним [1, 56].

Юридичний конфлікт – це один із різновидів соціального конфлікту, у якому проявляється суперечність між особами, стосовно їх поглядів, думок, у будь – якому випадку пов'язаний із правовими відносинами.

Юридичними за своєю природою є більшість трудових, сімейних, побутових і етнонаціональних конфліктів, якщо вони зачіпають конституцію держави, угоди між регіонами або гілками влади, статус націй і етнічних груп, питання найму робочої сили і заробітної платні, права особи [2, 372].

Кожен конфлікт містить причини виникнення, отже причинами юридичного конфлікту є:

– порушення правових норм суб'єктами здійснення цих норм. На мою думку, даний конфлікт виникає найчастіше через цю причину. Сюди можна віднести й нинішню ситуацію в Україні, коли Росія порушила ряд норм права, в тому числі і європейських, порушивши цілісність та суверенність нашої держави;

– збільшення кількості незадоволених людей внаслідок видання нормативно-правового акту. Людям, яким не сподобається виданий акт, протестуватимуть, що й буде юридичним конфліктом;

– наявне порушення в самому акті. Особи, що виявлять порушення починають стосовно нього суперечку, яка переростає в конфлікт, який є юридичним. Здебільшого дані суб'єкти, в такій суперечці перебувають по різні сторони, вважаючи її найбільш вигідною і кожен прагне дотримуватись своєї сторони, стосовно тієї чи іншої норми права;

– правовий нігілізм – правове безкультур'я, відкидання або ігнорування права, юридичних норм, правових цінностей, зневажливе ставлення до правових традицій. Своєрідним проявом правового нігілізму, який заявив про себе в останні десятиліття XX ст., стала тіньова нормотворчість держави, спричинена низькою правовою культурою у всіх ешелонах суспільства, що виявляється у: відриві соціальної норми від конкретних умов життєдіяльності; невідповідності правових норм реаліям суспільного життя; неповному або перекрученому відображенні у свідомості людей об'єктивних закономірностей функціонування суспільства; нестабільності певної норми, а тому її неспроможності виконувати функцію соціального регулятора; послабленні або незастосуванні санкції. Тіньова нормотворчість має здебільшого кримінальний характер, полягає у домінуванні норм кримінального середовища, аморальних принципів. Наслідком правового нігілізму є маргіналізація права – деформація правосвідомості, відчуття всюдозволеності, зниження цінності життя людини. Правовий нігілізм певною мірою поширюється і на людей закону, що породжує зневіру у реалізації основних громадянських принципів: недоторканості особистості, рівності усіх перед законом та інших [2, 375].

Висновок. Конфлікти виникають у будь-якому часі, такий різновид конфлікту як юридичний конфлікт, цьому не виняток, хоч його в попередніх століттях не згадували, але це не означає що його не було. Конфлікти в будь-якій ситуації завжди супроводжуються певними причинами. Для того щоб уникати конфлікти у сфері права, потрібно знати ці причини, а якщо вже не вдасться оминати, то мати можливість їх вирішити, так як конфлікт характеризує правові інтереси суб'єктів, то це означає що кожен має свою точку зору й від неї не відступить. Адже причинами конфлікту є певні явища, факти, події, що стають передумовою конфлікту та супроводжують його.

Джерела та література

1. Колич О. Поняття та ознаки юридичного конфлікту: соціологічно-правовий аналіз. *Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія: Юрид. науки. 2020. Т. 7. № 1.
2. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2015. 564 с
3. Свиридюк Н. Функції юридичного конфлікту. *Держава і право: зб. наук. пр.* Серія: Юрид. і політ. науки. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2009. Вип. 45.

Воєвода М. В. – аспірантка I року навчання
юридичного факультету
ВНУ імені Лесі Українки;
Колодяжна В. В. – к. ю. н., доцент кафедри
теорії та історії держави і права
ВНУ імені Лесі Українки

Правовий статус осіб, що шукають притулок, в сучасному міжнародному праві (теоретичний аспект)

Постановка проблеми. Сьогодні політико-економічні події у світі, зокрема війна на території України, зумовлюють міграційні рухи серед людей, які, хвилюючись за своє життя та життя їх рідних, вимушені шукати притулку в більш стабільних та економічно благополучніших країнах. Необхідність регулювати такі міграційні рухи та забезпечити захист їх учасників стала сьогодні новим викликом для світової спільноти.

Мета дослідження. Нетотожність норм міжнародного та національного права окремих країн спричинило виникнення окремої категорії осіб – шукачів притулку, правовому статусу яких присвячена ця публікація.

Норми міжнародного та національного права розрізняють декілька категорій осіб, які вимушені через побоювання за свої життя залишити країну громадянства (проживання) та шукати захисту в іншій країні. Сюди, зокрема, можна віднести: 1) біженців; 2) особи, які потребують тимчасового захисту; 3) особи, які потребують додаткового захисту. Однак основний міжнародний акт для вимушених мі-

грантів – Конвенція про статус біженців ООН (надалі також – «Конвенція») регулює лише статус біженців, про інші категорії вимушених мігрантів у ній не йдеться.

Основними ознаками біженця є обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань, небажання або неможливості користуватися захистом країни свого громадянства або проживання внаслідок таких побоювань, а також небажання або неможливості повертатися до своєї країни внаслідок таких побоювань [1]. Виходячи із визначення, наданого в Конвенції, сам факт переслідувань або принаймні побоювання особи через можливі переслідування є достатньою підставою для визнання такої особи біженцем. У той же час в національних законах кожної окремої держави, яка, крім того, є учасницею Конвенції, встановлено обов'язок особи довести про необхідність надання їй статусу біженця і отримати офіційне підтвердження від держави, що може займати деякий час. Відповідно до сказаного, виникає міжнародно-правовий казус, який характеризується тим, що особа підпадає під категорію біженців з точки зору міжнародного права, однак повинна підтверджувати статус біженця у певній державі. Саме таких осіб, які клопочуть про отримання статусу біженця, слід відносити до спеціальної категорії – осіб, що шукають притулку або інакше – шукачів притулку. Разом з тим вчені дискутують, яка категорія ширша. І. Г. Ковалішин називає шукачів притулку «потенційними біженцями» [2, 39], тоді коли І. О. Сорока вважає, що кожен шукач притулку уже із самого початку є біженцем [3, 43]. Ми ж схилиємося до того, що шукачі притулку – ширше поняття, і лише певна частина з числа шукачів притулку буде визнана в майбутньому біженцями.

Поняття шукачів притулку не визначено в жодних міжнародно-правових актах, його можна вивести на підставі практики та доктринальних тверджень. У міжнародному праві не передбачено нормативно-правових актів, які б регулювали статус шукачів притулку. Можна виділити права шукачів притулку на міжнародному, регіональному та національному рівнях. Найближче статус шукачів притулку зі статусом біженців, відтак шукачі притулку мають приблизно той же перелік прав, що й біженці [4, 220]. Норми, що стосуються прав біженців на виживання, закріплені в Конвенції, згідно із

якою біженцям має надаватися сприятливе поводження, яке тільки можливе стосовно іноземців щодо права на роботу і отримання заробітної плати за працю; найбільш сприятливе поводження, яке повинно бути, принаймні, в тій же мірі сприятливо, як поводження з іноземцями в аналогічних обставинах, щодо права на самозайнятість та доступ до житла [1]. Крім того, права шукачів притулку тісно переплітаються із правами людини загалом, які регулюються Загальною декларацією прав людини [5].

Безпосередньо інтересам шукачів притулку слугує Європейський порядок денний з міграції, прийнятий Комісією ЄС. Відповідно до Порядку, пріоритетом стратегії ЄС є обов'язок захищати, що має на увазі «сильну загальну політику з надання притулку». Особам, які шукають притулок і очікують прийняття рішення, повинні бути гарантовані певні матеріальні умови прийому, такі як: проживання, харчування та одяг в натуральному виразі або у вигляді грошової допомоги (допомога має забезпечувати мінімальний життєвий рівень); медична та психологічна допомога; доступ до системи освіти для неповнолітніх дітей; можливість відвідувати мовні курси [6].

На національному рівні фактично повний обсяг прав та обов'язків шукачів притулку визначає держава, яка надає притулок. Саме держава визначає обсяг власних міжнародно-правових зобов'язань, на виконання яких вона надає шукачам притулку певні права й обов'язки. В принципі, питання про права та обов'язки шукача притулку слід розглядати в світлі статусів, що надаються особі в національній правовій системі та в міжнародно-правовій системі [7, 82].

Для шукачів притулку в державі найважливішими залишаються соціально-економічні права, тому зумовлюється потреба в якомога ширшому правовому врегулюванні соціально-економічних прав шукачів притулку в національному, зокрема українському праві. Однак таке регулювання не можна назвати повністю задовільним, оскільки практично не забезпечується їхнє право на працю, за допомогою якого вони могли б отримати законне джерело існування, а також приносити користь державі і суспільству через виробництво корисного продукту або послуги та сплату податків [3, 98].

Однак найбільшою проблемою шукачів притулку є той факт, що у випадку відмови від надання шукачу притулку статусу біженця і перевищення ним строку для законного перебування на території держави, є законні підстави для видворення такої особи. І з отриман-

ням відмови від надання статусу біженця фактично завершуються законні підстави для перебування на території держави. Звичайно, усі загальні права людини в шукача притулку залишаються, однак бачимо значну прогалину і можливі ризики для шукачів притулку. Внаслідок цього має бути розроблено нормативно-правові акти на міжнародному та національному рівнях, які би детально регулювали не лише процедуру отримання статусу біженця, але й передбачали подальші правові наслідки для таких осіб у випадку відмови від надання статусу біженця.

Висновки. Отже, особи, що шукають притулок або шукачі притулку – це особлива категорія осіб, які, як і біженці, належать до вимушених мігрантів, однак не мають достатнього міжнародно-правового та національного регулювання. Виникнення нової категорії шукачів притулку викликано відмінністю між визнанням статусу біженця в міжнародному та національному праві. Шукачі притулку потребують детальнішого правового регулювання, особливо національного, оскільки саме від рішення приймаючої держави щодо видачі статусу біженця буде залежати подальша доля особи, що шукає притулку.

Джерела та література

1. Конвенція про статус біженців: прийнята 22.04.1951 Конференцією повноважних представників з питання про статус біженців і апатридів, скликаній відповідно до Резолюції 428 (V) Генеральної ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011 (дата звернення: 06.02.2022 р.).
2. Ковалішин І. Г. Правовий статус біженців в Україні: проблеми теорії і практики: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2005. 189 с.
3. Сорока І. О. Міжнародно-правовий статус осіб, що шукають притулку: дис. ... д-ра філософії. Одеса, 2021. 219 с.
4. Сорока І. О. Права та обов'язки шукачів притулку в міжнародному праві. *Наук. вісн. публічного та приватного права*. 2019. Вип. 2, т. 2. С. 219–222.
5. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена в резолюції 217 А (III) Генеральної Асамблеї від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 06.02.2022 р.).
6. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. A European Agenda on Migration. URL: http://ec.europa.eu/dgs/homeaffairs/what-we-do/policies/european-agenda-migration/backgroundinformation/docs/communication_on_the_european_agenda_on_migration_en.pdf (дата звернення: 06.02.2022 р.).
7. Гончаренко О. А. Статус біженця в міжнародному праві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Харків, 2005. 181 с.

Волкова К. В. – студентка I курсу

юридичного факультету

ВНУ імені Лесі Українки;

Юхимюк О. М. – к. ю. н., доцент кафедри

теорії держави і права

ВНУ імені Лесі Українки

Роль НАТО у забезпеченні світового правопорядку

Постановка проблеми. Світовий правопорядок – це система суспільних планетарних відносин, що формуються на основі загально-гуманістичних і природно-правових засад і функціонують відповідно до загальновизнаних принципів і норм міжнародного і внутрішньодержавного права [3, 375]. Нами запропоновано аналіз сучасних спроможностей і правомочностей НАТО щодо забезпечення світового правопорядку, який є предметом теоретико-правових досліджень.

Мета дослідження. Центром побудови світового правопорядку є самостійність та суверенність кожної держави, побудови міждержавних взаємин на принципах невтручання у внутрішні справи, територіальна цілісність, рівноправ'я і самовизначення народів. Військова агресія росії в Україні на сучасному етапі розвитку поставила виклик перед Альянсом як перед запобіжником руйнації світового правопорядку.

Результати дослідження. НАТО є військово-політичною міжнародною міжурядовою організацією, яка була створена в 1949 р. на основі Північноатлантичного договору. Підписання Північноатлантичної угоди і створення Альянсу безпосередньо пов'язані з подіями, що відбувалися у світі після Другої світової війни. Загроза післявоєнного реваншизму в Німеччині, а згодом і агресивна політика СРСР спонукали європейські країни і США шукати нової архітектури європейської безпеки. Зведення «залізної завіси», переворот у Чехословаччині в лютому 1948 р., блокада Радянським Союзом навесні того ж року окупаційних зон Берліна вимагали адекватної реакції.

Північноатлантичний договір був підписаний 4 квітня 1949 р. у Вашингтоні представниками урядів Бельгії, Великої Британії, Данії, Ісландії, Італії, Канади, Люксембургу, Нідерландів, Норвегії, Португальської республіки, Сполучених Штатів Америки та Французької республіки. Після завершення процесу ратифікації Договору всіма

учасниками та депонування відповідних документів у США він набув чинності з 24 серпня 1949 р. НАТО народилася як результат нездатності ООН того часу забезпечити мир у світі, тоді, коли СРСР ветовав багато постанов Ради безпеки цієї організації. Для легітимізації нової організації скористалися 51-м пунктом Статуту ООН, у частині 5 у рамках легітимного колективного захисту.

Відповідно до статутних документів Альянсу, головна роль НАТО полягає у забезпеченні свободи і безпеки країн-членів з використанням політичних і військових засобів. НАТО дотримується спільних для Альянсу цінностей демократії, індивідуальної свободи, верховенства права та мирного розв'язання суперечок та підтримує ці цінності в усьому євроатлантичному регіоні. Альянс стоїть на захисті своїх країн-членів від загрози агресії: головним військово-політичним принципом організації є система колективної безпеки, тобто спільних організованих дій всіх її членів у відповідь на напад ззовні [1].

Безумовно, країни-члени НАТО гарантували для учасників Альянсу захист свобод і загальнодемократичних цінностей. Однак війна, що її розв'язала Росія проти України, розхитала мирний порядок Європи і світу у цілому. Дійсність, з якою потрібно змиритися: тієї глобальної системи, що існувала до 24 лютого 2022 р. (до російського нападу), вже не існує. НАТО є регіональною організацією, але аналіз Засновницького договору НАТО, безпосередньо статті 5 [2], а також нової Стратегічної концепції НАТО 1999 р. [4], яка закріплює розширення сфери військового втручання НАТО за рамки статті 5, свідчить про те, що альянс претендує на трансформацію з регіональної структури оборонного характеру в організацію для становлення, побудови й підтримання глобальної безпеки [4].

Безперечно, що нинішня ситуація – це початок видозміни Альянсу. Швеція та Фінляндія, які дотримувалися відносної нейтральності, нині стурбовані агресивними діями росії й уже розглядають варіант приєднання до блоку. Також очевидно, що в подальшому НАТО провадитиме тіснішу співпрацю з рядом альянсів, що вже створені на території Азії, та з тими союзами, які будуть ще сформовані на території Близького Сходу. Відбуватиметься формування нових структур, союзів – між країнами – членами блоку та тими сильними регіональними державами, які до нього не входять.

Висновки. Принцип колективної оборони посідає центральне місце у засновницькому договорі Альянсу. Він і досі є виключним і

непорушним принципом, що поєднує усіх членів організації, зобов'язуючи їх захищати один одного і створюючи дух солідарності усередині Альянсу. Наведені закріплені положення статті 5 Засновницького договору НАТО вказують на відсутність правомочностей альянсу поза його межами, що свідчить про неможливість бути безпековим гарантом у світовому правопорядку у сучасному світі.

Джерела та література

1. 4 квітня – день створення НАТО. URL: [nato/?__cf_chl_rt_tk=ofU2KM40ArBOePzhbeb_SoeWVgHi6eJUIWbZHuP2TQs1650308966-0-gaNycGzNCD0](https://nato.int/cps/uk/natohq/topics_110496.htm)
2. 5 стаття Північноатлантичного договору НАТО. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_110496.htm
3. Крестовська Н. М., Матвеева Л. Г. Теорія держави і права: елементарний курс. Вид. друге. Харків: ТОВ«Одіссей», 2008. 375 с.
4. Стратегічна концепція альянсу. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_27433.htm

Господарик І. В. – студент II курсу
юридичного факультету

ВНУ імені Лесі Українки;

Самчук-Колодяжна З. Ф. – к. ю. н., доцент
кафедри цивільно-правових дисциплін
ВНУ імені Лесі Українки

До питання визначення моральної шкоди

Постановка проблеми. Відшкодування моральної шкоди є відносно молодим інститутом захисту в цивільному судочинстві України, але при цьому стало невід'ємною частиною захисту основоположних прав і свобод людини та часто застосовується на практиці. Однак через особливості людських почуттів і суб'єктивні фактори існує проблема визначення такої шкоди.

Мета дослідження – полягає в окресленні проблем у визначенні моральної шкоди. Оскільки через особливості людських почуттів і суб'єктивні фактори існують проблеми в оцінці моральної шкоди.

Результати дослідження. Відшкодування моральної шкоди є предметом дослідження таких науковців як: А. Бабаскін, С. Рабінович, О. Толкачов, М. Фролов, В. Мармазов, В. Васильєв, Р. Стефанчук, С. Шимон та ін.

У чотирьох пунктах ч. 2 ст. 23 Цивільного кодексу України законодавець визначає у чому саме полягає моральна шкода, а саме: 1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; 4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи [4].

Бачимо, що законодавець залишає за судами право вирішувати належність та розмір відшкодування моральної шкоди, оскільки в чинному законодавстві чітких меж такого розміру не передбачено. У потерпілих часто виникає упереджена оцінка своїх понесених страждань, що породжує виникнення нових спорів. Для когось воно видається формальним способом захисту прав, для когось – можливістю правомірного безпідставного збагачення [2].

Поняття «страждання» полягає в тому, що дії, які заподіяли моральну шкоду, обов'язково відображається у свідомості потерпілої особи й викликає в неї певну психічну реакцію. Страждання обов'язково викликають певні зміни в житті особи: переляк, збентеженість, страх, внутрішня тривога, неможливість реалізації своїх планів і бажань, хвилювання, емоційну нестабільність, прояви депресії, зміни артеріального тиску, підвищення пульсу, виникнення хвороб, погіршення стосунків з іншими людьми, втрату довіри тощо. Тобто це можна охарактеризувати як «пошкодження» певного особистого немайнового блага [1].

С. І. Шимон вважає, що глибину фізичних та душевних страждань можна визначити за допомогою таких критеріїв:

- а) тяжкість тілесних ушкоджень (легке, середньої тяжкості, тяжке);
- б) характер страждання (прості переживання; душевні страждання, страждання, пов'язані з фізичним болем);
- в) вид душевних страждань (занепокоєння, нервозність, сором, приниження, страх, відчай);
- г) глибина страждань (незначний фізичний або душевний біль, значний біль, сильний біль, нестерпний біль, біль руйнівної для здоров'я сили) [5].

Ми вважаємо, що сюди варто віднести такий фактор як момент звернення позивача до суду. Оскільки в різний термін після факту

завдання моральної шкоди глибина морального збитку буде відрізнятися. Тобто за час звернення до суду з позовною заявою, час проведення експертизи і за час ухвалення рішення судом розмір завданої моральної шкоди може змінюватися. Оскільки людський організм здатен до «притуплення» чи навпаки «загострення» душевних страждань і їх змін в подальшому [1].

На практиці заявлені позовні вимоги часто не задовольняються в повному обсязі судом, оскільки неможливо точно оцінити в грошовому еквіваленті розмір моральних і фізичних страждань. Тому існує доцільність прописати певні межі дозволеного розрахунку моральної шкоди, для того щоб простіше та зрозуміліше розраховувати такий спосіб захисту порушених прав. З огляду на це, необхідно розробити принципи мінімальної та максимальної межі визначення розміру оцінки моральної шкоди, що звичайно повинно підтверджуватися фактами. Такі факти мають бути доведені усіма допустимими засобами доказування (показаннями свідків, довідками із медичних закладів, письмовими доказами, тощо) [2].

Висновки. Таким чином, основна проблема полягає у відсутності чітко сформульованих критеріїв та загального методу оцінки розміру компенсації моральної шкоди, дані поняття є доволі оціночними і суб'єктивними, оскільки неможливо чітко оцінити в грошових одиницях глибину фізичних та душевних страждань. А також невизначене коло доказів, на підставі яких суд може прийняти рішення про наявність моральної шкоди та обґрунтувати розмір його відшкодування, що породжує випадки зловживання своїм правом і перебільшення щодо завданої моральної шкоди. Ми пропонуємо ввести та законодавчо закріпити формулу для визначення розміру моральної шкоди (до прикладу формула розроблена професором О. М. Ерделевським: $D = d \cdot fv \cdot i \cdot c \cdot (1 - fs) \cdot p$) або «тарифікацію» де передбачено певні суми грошових коштів за конкретні страждання особи (відповідно після проведення психологічної експертизи, буде зрозуміло, на скільки співрозмірні вимоги компенсації позивача з реальними переживаннями).

Джерела та література

1. Васильєв В. Окремі питання визначення поняття моральної (немайнової) шкоди. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія «Право»*. 2015. Вип. 32. С. 10–15.
2. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: постанова Пленуму Верховного Суду України № 4 від 31 березня 1995 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>

4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 13.01.2019 р.).
5. Шимон С. І. Відшкодування моральної шкоди. *Відшкодування моральної шкоди: коментар, законодавство, судова практика*/за заг. ред. М. К. Галянтича. Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 11–25.

Дроздик А. В. – студентка IV курсу
юридичного факультету
ВНУ імені Лесі Українки;
Наконечна Г. Я. – к. ю. н., доцент кафедри
конституційного, адміністративного та
міжнародного права ВНУ імені Лесі Українки

Оподаткування блогерської діяльності в Україні

Постановка проблеми. У сучасному світі неможливо уявити ринок праці без можливості заробітку в інтернеті, адже підрастаючі покоління шукають шлях реалізації через соціальні мережі. Це пояснюється тим, що в Україні, на даний момент, прогресує інтернет-комунікація, «електронна» економіка, які набули масового поширення особливо у період загальнонаціонального карантину, введеного через пандемію COVID-19. У таких нових реаліях і почав інтенсивно розвиватись інтернет-заробіток, зокрема блогінг, що, у свою чергу, призвело до виникнення питань зі сторони громадськості до держави: «блогери заробляють, а податки не сплачують... Як бути?»

Мета дослідження полягає у визначенні типу трудової діяльності, до якого відноситься блогерство, необхідність і порядок оподаткування такої діяльності, створення спеціального законодавства, що регулює блогерську діяльність, чи приведення до сучасного і необхідного стану чинне податкове законодавство.

Результати дослідження. Аби дізнатися, до якого типу трудової діяльності відноситься блогерство, необхідно визначити його поняття та зміст.

У чинному українському законодавстві відсутнє визначення терміну «блогінг», «блогер», «інфлюенсер», «блогерська діяльність» тощо. Проте, розкрити це поняття можна за допомогою аналізу поставлених завдань та мети, яку необхідно досягнути при здійсненні

такої діяльності. Так, в основному, метою ведення блогів є: комунікація із суспільством, створення розважального контенту, і основне – просування товарів і послуг за допомогою рекламування підприємств чи осіб, які здійснюють виробництво або збут даних товарів, чи надають конкретні послуги [4, 8].

Блогери можуть мати кілька джерел доходів. Основні з них це: донати (добровільні грошові пожертвування), комерційні перегляди (ті, при яких було переглянуто рекламне оголошення), прямий продаж реклами (рекламодавець платить безпосередньо блогеру за рекламу своїх товарів чи послуг), розміщення у блогах контекстної реклами [3]. Якщо ж говорити про рекламування товарів у соціальних мережах, то правовідносини у сфері реклами регулюються спеціальним ЗУ «Про рекламу», так відповідно до ст.1 цього Закону реклама – це інформація про особу чи товар, розповсюджена в будь-якій формі та в будь-який спосіб і призначена сформувати або підтримати обізнаність споживачів реклами та їх інтерес щодо таких особи чи товару [5].

Попри те, що у вказаному законі є визначення поняття реклами, та все, якщо заглибитись більше, то можна дійти висновку, що дане визначення жодним чином не пов'язане із рекламою блогерів. І знову ж, доходимо висновку про невідповідність українського законодавства сьогоденним реаліям, адже, по-перше, відповідно до ст. 2 ЗУ «Про рекламу» цей Закон регулює відносини, пов'язані з виробництвом, розповсюдженням та споживанням реклами на території України, проте сучасні засоби рекламування вже давно не обмежені кордонами будь-якої держави. По-друге, відповідно до ст. 14 вказаного закону обсяг реклами у друкованих засобах масової інформації визначається ними самостійно. Друковані засоби масової інформації, що розповсюджуються за передплатою, зобов'язані в умовах передплати зазначати кількість реклами в загальному обсязі видання, у свою чергу на телебаченні час мовлення, відведений на рекламу і телепродаж, не може перевищувати 15 % протягом кожної астрономічної години фактичного мовлення [5]. Тож регулювання рекламної діяльності відповідно до вище вказаного закону – недоречне.

Повертаючись назад, як вже зазначалось, у сучасному світі однією з основних цілей ведення блогів є просування товарів чи послуг за допомогою реклами, такий собі легкий і оригінальний заробіток. Для успішного заробітку кожен інфлюенсер створює певну маркетингову стратегію, як вигідно продати свої послуги. Успішна марке-

тингова стратегія дозволяє підвищувати свою популярність, встановлювати міцний зв'язок з аудиторією, залучати нових рекламодавців та мати ринкову цінність. Окрім того, ст. 42 ГКУ передбачено, що Підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [1].

Із аналізу вище зазначеного визначення підприємництва і завдань блогерства випливає, що блогерська діяльність є своєрідним бізнесом, а як нам відомо, кожна підприємницька діяльність має стояти на обліку і сплачувати податки, тому для блогерів, здається всього лишень, варто зареєструватись, як ФОП і сплачувати податки у встановленому законом порядку.

Проте, не все так легко, як здається, коли один інфлюенсер зареєструється як ФОП, буде чесно розраховувати суму податку від отриманого заробітку, та сплачувати цей податок, інший - ведучи свій блог, нічого не рекламує або ж робить вигляд, що це не є рекламою, і відповідно, жодного доходу у Державний бюджет немає. Тому державі складно контролювати їх дії, у цьому і полягає проблема щодо питань прозорості. Відсутність єдиної платформи та логічного ціноутворення негативно позначається також на відносинах між сторонами. Зрозуміло, що рекламодавці вважають краще працювати з блогерами у яких є ФОП, адже, це підтримка репутації компанії, яка є замовником. Також, це гарантії, які отримуються з моменту підписання договору. Важливим фактором співпраці з інфлюенсером є оподаткування, що дозволяє прозоро звітувати перед податковою і сумлінно сплачувати податки, як блогеру так і рекламодавцю. А отже це пряме подолання тіньової економіки, та підтримання розвитку держави [2, 55].

Висновки. Попри швидкий темп розвитку заробітку у мережі інтернет, наша держава на законодавчому рівні не встигає «іти в ногу з часом». Намагаючись вирішити глобальні проблеми в Україні – корупцію та тіньову економіку, політики самі ж роблять такі проблеми ще глобальнішими, наражаючи українську економіку на кризовий стан. Тому, в першу чергу, для вирішення питання про оподаткування блогерів, необхідно на законодавчому рівні визначити поняття, цілі і завдання блогерства, знайти законний шлях перевірки доходів блогерів, заповнення декларацій про доходи, встановлення лімітів для

одержання коштів за рекламу тощо. І у зв'язку із тим, що кожного дня зростає кількість, так званих блогерів, необхідно чим швидше законодавчо врегулювати дану проблему.

Джерела та література

1. Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 18–22. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Гроза Д. В. Дослідження системи оподаткування блогерів в Україні та перспективи правового регулювання сфери блогінгу. *Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право: тези доп. підсумк. наук.-практ. конф. Всеукр. конкурсу студ. наук. робіт зі спец. (20 квіт. 2021 р.)*. Харків, 2021. С. 54–57.
3. Ожйова М. Б. Правове регулювання оподаткування доходів блогерів в Україні. *Фінансова грамотність: тези доп. наук.-практ. конф. (26 листоп. 2020 р.)*. Харків, 2020. С. 73–74.
4. Перчишин М. Блогерство як феномен сучасного інформаційного суспільства. *Інформаційна, бібліотечна та архівна справа*. Одеса, 2021. С. 1–46.
5. Про рекламу: Закон України № 270/96-ВР від 03.07.1996 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Іванова М. А. – студентка IV курсу
Навчально-наукового інституту (ННІ) права та
інноваційної освіти Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ;
Поклонська О. Ю. – ст. викл. кафедри
цивільно-правових дисциплін ННІ права та
інноваційної освіти Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

Правові аспекти впровадження електронних довірчих послуг у нотаріальний процес України

Постановка проблеми. Перш за все, на сьогоднішній день у сучасному світі спостерігається стрімкий перехід від паперового документообігу до цифрового, що зумовлений швидким розвитком цифрових технологій і, як наслідок – більша перевага надається електронним носіям інформації. По-друге, останнім часом досить

широко розвивається цифровий документообіг в Україні – все більша кількість документів з паперового вигляду переходить безпосередньо в електронний, що є більш зручним для багатьох категорій громадян.

Мета дослідження: на прикладі законодавства та наукових досліджень правників визначити правові аспекти запровадження електронних довірчих послуг в нотаріальний процес України.

Результати дослідження. Переходячи до аналізу даного питання необхідно зауважити, що на сьогоднішній день досить швидко відбувається цифровізація української спільноти. Це, передусім, вбачається у створенні різноманітних сервісів цифрової ідентифікації, виробленні механізму використання електронних цифрових підписів, а також надання можливості використання електронних документів у побутовій діяльності кожного українця. Не зважаючи на це, сучасний документообіг, все ж таки, вбачається на сприйнятті саме паперової форми документів відповідно до чинного законодавства, хоча, наприклад, Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 р. (зі змінами і доповненнями) містить посилання на використання електронних заяв, цифрових підписів тощо.

Також, у Законі України «Про електронні довірчі послуги» від 05.10.2017 р. (зі змінами і доповненнями) визначено, що «Нотаріальні дії з використанням кваліфікованого електронного підпису чи печатки або інших засобів електронної ідентифікації вчиняються в порядку, визначеному головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері нотаріату. Правочини, що підлягають нотаріальному посвідченню вчиняються в електронній формі виключно із застосуванням кваліфікованих електронних довірчих послуг та у встановленому порядку. Результати надання кваліфікованих електронних довірчих послуг повинні визнаватися в усіх державних установах та іншими користувачами цих послуг» [2, ст. 17].

Дивлячись на цю норму закону, можна зауважити, що законодавством надається можливість використання широкого спектру електронних довірчих послуг, які, в свою чергу, визнаватимуться як іншими користувачами тих самих послуг, так і всіма державними підприємствами, установами та організаціями.

Не зважаючи на це, виникає певна колізія в законодавстві, адже на практиці можна побачити, що під час нотаріального процесу неможливо вчинення нотаріальних дій без участі безпосередньо учасників даного процесу.

Так, у Законі України «Про нотаріат» зазначено, що «Не допускається вчинення нотаріальної дії у разі відсутності осіб – її учасників або їх уповноважених представників» [1, ст. 43].

Це означає, що діяльність нотаріуса обумовлюється безпосередньою участю фізичної чи юридичної особи під час вчинення нотаріальних дій, адже дана процедура вимагає узгодження з клієнтом певних положень відповідного правочину, роз'яснення, за потреби клієнта, його прав та обов'язків згідно з реалізацією цього правочину тощо. Отже, однією з головних перепон цифровізації нотаріального процесу в Україні є відсутність чіткої нормативно-правової бази, яка б дозволяла більш чітко регулювати використання електронного документообігу під час вчинення нотаріальних дій.

Одним з основних документів на якому викладаються тексти заповітів, вимог, свідоцтв тощо під час нотаріального процесу є нотаріальний бланк. На сьогоднішній день, даний документ є тільки в паперовій формі, проте, у випадку переходу до електронного документообігу, то, безперечно, необхідно розробити спеціальний електронний документ, який за юридичною силою буде на рівні з паперовим [3].

Висновки. Підводячи підсумок з даного питання необхідно зауважити, що на сьогоднішній день існує певна проблема у впровадженні довірчих електронних послуг в нотаріальний процес України, зокрема це стосується відсутності електронного нотаріального бланку, який мав би однакову юридичну силу із паперовим; відсутністю чіткої нормативної регламентації, яка б дозволяла вчиняти певні нотаріальні дії без безпосередньої участі фізичної чи юридичної особи, а також відсутність нормативно-правової бази, яка б дозволяла регулювати використання електронного документообігу під час вчинення нотаріальних дій. Не зважаючи на це, в нашій країні досить стрімко відбувається процес модернізації правових відносин у всіх суспільних сферах. Саме тому необхідно реформувати українське законодавство, виробити певні механізми застосування в нотаріальній діяльності електронних довірчих послуг, які б, у свою чергу, значно полегшили життя суспільства, а також виступали як дієвий елемент системи державного управління.

Джерела та література

1. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1993. № 39. Ст. 383 (дата звернення: 04.04.2022 р.).

2. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2017. № 45. Ст. 400 (дата звернення: 04.04.2022 р.).
3. Кирилук О. Ю. Посвідчення електронних правочинів може стати реальністю за умови законодавчих змін. *Закон і бізнес*. 2018.

Клявзуник Ю. О. – студентка IV курсу
юридичного факультету

ВНУ імені Лесі Українки;

Наконечна Г. Я. – к. ю. н., доцент кафедри
конституційного, адміністративного та

міжнародного права ВНУ імені Лесі Українки

Проблеми правового регулювання електронних грошей в Україні

Постановка проблеми. Україна на шляху інтеграції до міжнародного співтовариства не може залишатись осторонь процесів, що відбуваються, зокрема, у сфері інформаційних технологій. Особливо актуальним є питання правового регулювання електронних грошей у нашій державі.

Мета дослідження: аналіз сучасного стану проблем правового регулювання електронних грошей в Україні та перспективи їх розвитку.

Результати дослідження. Відповідно до ст. 15 ЗУ «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» електронні гроші – одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі [2]. Електронні гроші є найбільш простою і швидкою формою розрахунку, доступною практично в будь-якій країні світу і є грошовими зобов'язаннями, які відповідають трьом критеріям:

- фіксуються і зберігаються на електронному носії;
- випускаються емітентом у разі отримання від інших осіб грошових коштів в обсязі не меншому, ніж емітована грошова вартість;
- приймаються як засіб платежу іншими організаціями [6].

Розвиток систем електронних грошей на сучасному етапі еволюції суспільства характеризується поступовим звуженням сфери вико-

ристання готівки та паперових платіжних документів, переходом до нових платіжних інструментів і сучасних технологій платежів [1, 703]. Українським урядом протягом тривалого часу ні електронним грошам, ні правовому регулюванню їх обігу уваги не приділялося. У 2003 р. Національний банк України створив Національну платіжну систему «Український платіжний простір». Проте значного поширення НПС «ПРОСТІР» не набуло, насамперед, через технічну недосконалість [3]. Ситуація правової невизначеності обігу електронних грошей в Україні була вигідною для міжнародних платіжних систем, оскільки дозволяла їм встановлювати власні «правила гри». Лише в 2008 р. НБУ було прийнято Постанову № 178, якою затверджувалося Положення про електронні гроші. Зазначене положення було розроблено з урахуванням норм Директиви ЄП та Ради ЄС 2000/46/ЄС «Про діяльність установ у сфері електронних грошей і пруденціальний нагляд за ними». Але, попри розроблені норми Постанови № 178, зазначена Директива не стала еталоном: для емітентів електронних грошей в Україні встановлювалися вимоги, жорсткіші, ніж це передбачалося в нормах європейського законодавства (право емісії електронних грошей надавалося виключно банкам, сума електронних грошей на одному електронному пристрої, що перебуває у розпорядженні користувача, та сума однієї транзакції в системах електронних грошей не повинна була перевищувати 5000 грн тощо) [4]. Отже, український законодавець допустив помилку, не закріпивши у законодавчому акті фінансово-правової сутності електронних грошей. Також існують проблеми, що стосуються юридичного статусу електронних грошей та операцій з ними, зокрема: 1) недостатня визначеність понять (зокрема, ніде не вказано, до якого виду грошей відносяться е-кошти і чи є вони окремим видом грошей); 2) наявність суперечностей між різними нормативними документами (напр., різне трактування правил операцій з ЕГ у «Законі про платіжні системи...» та Інструкції про відкриття рахунків); 3) наявність жорстких обмежень на обсяги електронних коштів та платіжних операцій; 4) монополія банків на емісію е-грошей що не сприяє їх масовому поширенню; 5) відсутність законодавчого механізму компенсування коштів, що були втрачені внаслідок технічних проблем платіжної системи або банкрутства банку – партнера системи; 6) складність бухгалтерського обліку електронних грошей, тощо [5, 22–23].

Проте безумовними перевагами електронних грошей є, зокрема, анонімність під час здійснення переказу та швидкість здійснення

останнього. Своєрідну анонімність (ідентифікація можлива лише за номером телефону, з якого відбувалась реєстрація електронного гаманця) гарантують платіжні картки з функцією електронних грошей, які, відповідно до нашого законодавства, є свого роду препейдом (передплаченими) картами. Щодо швидкості, то електронні гроші ж дозволяють моментально здійснити переказ, при чому в будь-який час доби, так само, як і отримати його. З цього випливають наступні позитивні чинники – мобільність, економія (порівняно нижча комісія при обміні валют), доступність (використання 24 години на добу, 7 днів на тиждень); можливість цілковитого контролю здійснених операцій (історія платежів). Усі ці аспекти для звичайного користувача, на перший погляд, видаються абсолютним благом. Проте, як тільки мова заходить про правове регулювання використання електронних грошей, чимало питань так і залишаються невирішеними.

Отже, впровадження електронних грошей в нашої державі, є прогресивним кроком, проте для подальшого успішного розвитку електронних грошей в Україні важливим є застосування вираженої правової регламентації, яка була б заснована на кращому міжнародному досвіді та враховувала б захист прав споживачів, обов'язковість державного нагляду та мінімізацію усіх ризиків, пов'язаних із користуванням платіжними системами електронних грошей.

Джерела та література

1. Батракова Т. І., Грінченко А. Ю. Проблеми та перспективи розвитку електронних грошей в Україні. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 7. С. 703.
2. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05.04.2001 № 2346-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text>
3. Про затвердження тарифів на послуги (операції), що надаються (здійснюються) Національним банком України: Постанова Правління Національного Банку України від 12.08.2003 № 333. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0784-03#Text>
4. Положення про електронні гроші в Україні: постанова Національного Банку України від 25.06.2008 № 178. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0688-08>
5. Радченко М. А. Особливості відображення е-грошей в обліку. *Наук. вісн. Ужгород. ун-ту*. 2015. Вип. 45, т. 2. URL: <http://www.visnykekon.uzhnu.edu.ua/images/pubs>
6. Сенищ П. М. Світовий досвід і перспективи розвитку електронних грошей в Україні. URL: <https://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=70690>

Кобернюк Н. П., Колесниченко Н. О. –
студенти IV курсу юридичного факультету
ВНУ імені Лесі Українки;

Сокол М. В. – к. ю. н., доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
ВНУ імені Лесі Українки

Огляд змін для суб'єктів аграрного права за законом України № 1914-IX

Постановка проблеми. 30.11.2021 р. Верховна Рада прийняла ЗУ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень» (надалі – «Закон № 1914-IX»). Новим законом було введено норми, що стосуються і суб'єктів аграрного права, що обумовлює актуальність даного дослідження.

Мета дослідження: аналіз внесених змін до законодавства, що стосуються суб'єктів аграрного права задля їх кращого розуміння і доведення до широкого кола осіб.

Результати дослідження. Закон № 1914-IX діє з 1 січня 2022 р. (за винятком деяких змін, які набирають чинності з дня, наступного за днем його опублікування, з 21.11.2021 та 01.07.2022) і спрямований на збільшення податкових надходжень за рахунок підвищення податків й через запобігання різних втрат через існування певних податкових «прогалин» [1; 2].

Зміни законодавства, впроваджені законом № 1914-IX – предмет численних дискусій.

Насамперед, введено п. 14.1.114-2 до п. 14.1. ст. 14 Податкового кодексу України (ПКУ), яким запроваджено поняття «мінімальне податкове зобов'язання» (МПЗ) – це мінімальна величина податкового зобов'язання зі сплати податків, зборів, платежів, контроль за справлянням яких покладено на контролюючі органи, пов'язаних з виробництвом та реалізацією власної сільськогосподарської продукції та/або з власністю та/або користуванням (орендою, суборендою, емфітевзисом, постійним користуванням) земельними ділянками, віднесеними до сільськогосподарських угідь, розрахована відповідно до цього Кодексу [1; 3].

Сума податків, яку кожен власник с/г землі має сплачувати до бюджету становитиме близько 5 % від вартості землі на рік. Якщо за підсумками року сума всіх податків з ділянки (податку на землю, податку на прибуток, єдиного податку), які сплачує сільгоспвиробник, буде меншою за МПЗ, то різниця між сплаченими податками та нарахованим МПЗ має бути доплачена до бюджету [3; 4].

Згідно із ЗУ, мінімальне податкове зобов'язання обчислюється за формулою:

$$\text{МПЗ} = \text{НГО} \times S \times K \times M / 12,$$

де НГО – нормативна грошова оцінка 1 га земельної ділянки з урахуванням коефіцієнта індексації; S – площа земельної ділянки; M – кількість календарних місяців, протягом яких земділянка перебуває у власності, оренді, користуванні на інших умовах (у тому числі на умовах емфітевзису) платника податків; K – коефіцієнт, який становить 0,05.

Це мінімальна сума податків, які землевласник повинен заплатити за рік з 1 га. Якщо земля в оренді, то на її власника це не розповсюджується. Він, як і раніше, сплачує тільки земельний податок, а МПЗ його не стосується. Ці нові зобов'язання – відповідальність орендаря.

Якщо ж земля не в оренді, наприклад простоює, або власник її обробляє, він також повинен буде сплатити МПЗ. Це, на думку авторів змін, має вивести з «тіні» землю, яка обробляється [1; 4].

При цьому МПЗ не визначається для:

1) земділянок, що використовуються дачними та садівничими кооперативами, а також набуті у власність/користування членами цих кооперативів у результаті приватизації (купівлі/продажу, оренди) у межах земель, що належали цим кооперативам/товариствам на праві колективної власності чи перебували у їх постійному користуванні;

2) земель запасу;

3) невитребуваних земчасток (паїв), розпорядниками яких є органи місцевого самоврядування, крім таких земчасток (паїв), переданих органами місцевого самоврядування в оренду;

4) земельних ділянок зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи;

5) земельних ділянок, віднесених до сільськогосподарських угідь, які належать фізичним особам на праві власності та/або на праві

користування та на 1 січня 2022 р. знаходяться у межах населених пунктів.

У разі передачі земельних ділянок в оренду (суборенду), емфітевзис або інше користування, МПЗ застосовується до орендарів, суборендарів і т. д., а не до власника земельної ділянки.

Якщо перехід права власності або права користування від одного власника, орендаря, користувача до іншого власника, орендаря, користувача на інших умовах відбувся протягом 1 календарного року та за умови державної реєстрації такого права, МПЗ визначається для попереднього власника, орендаря, користувача за період з 1 січня календарного року до початку місяця, в якому припинилося право власності на таку земельну ділянку.

Для нового власника, орендаря або користувача на інших умовах – починаючи з місяця, в якому він набув право на таку земельну ділянку, та враховується у складі загального МПЗ кожного з таких власників або користувачів.

У разі відсутності державної реєстрації переходу права на земельну ділянку, віднесену до сільськогосподарських угідь, від одного суб'єкта до іншого протягом календарного року, МПЗ щодо такої земельної ділянки визначається для попереднього власника, орендаря, користувача на загальних підставах за податковий (звітний) рік.

При продажу земельних ділянок податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) буде збільшений з 5 % до 18 %. Однак ця норма застосовуватиметься при продажу третьої ділянки і більше. Законодавець таким чином планує зберегти землю від перепродажу, однак необхідно пам'ятати, що щороку будуть мати місце втрати у вартості землі при її купівлі-продажу. Фактично знижується вартість сільськогосподарської землі [1; 3].

Крім того, варто звернути увагу, що ЗУ № 1914-IX уточнено умови обрання фізичною особою – підприємцем четвертої групи платників єдиного податку. Такі платники мають здійснювати діяльність на сільськогосподарських угіддях та/або землях водного фонду площею не менше 0,5 га, але не більше 20 га сукупно (на сьогодні мінімальний розмір ділянки мав бути 2 га) [1; 5].

Висновки. Таким чином, з одного боку, законодавець максимально полегшив процедуру створення дрібних фермерських господарств, а з іншого – посилив податкове навантаження на селян-одноосібників, адже той, хто хазяйнує більш ніж на півгектара землі,

автоматично змушений платити податок. Вважається, що він вирощує аграрну продукцію не лише для власних потреб, а й на продаж. Законом також узгоджено механізм ідентифікації платника податку за землю та зменшено з 2 гектарів до 50 соток мінімальний земельний наділ, необхідний для реєстрації СФГ.

Джерела та література

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень: Закон України від 30 листопада 2021 р. № 1914-IX.
2. Онищенко В. Огляд податкових змін закону № 1914-IX. *Головбук*. 2022. URL: <https://www.golovbukh.ua/article/9180-oglyad-podatkovih-zmn-zakonoproktu-5600-resursna-renta-prodaj-kvartir-podatkoviy-borg>
3. Пономаренко В. Законодавчі новели закону №1914-IX. *АРМАДА юридична компанія*. 2022. URL: <https://armada.law/blog/zakonodavchi-novely-zakonu-1914-ix-scho-chekaye-agrariyiv-na-praktytsi/>
4. Немцева Ю. Для аграріїв запрацювали нові податкові правила. *KURKUL*. 2022. URL: <https://kurkul.com/news/29191-dlya-agrariyiv-zapratsyuvai-novi-podatkovy-pravila>
5. Податкова реформа – 2022: ДПС – про всі зміни в Податковому кодексі, внесені Законом № 1914. *Prantmedia web production*. 2022. URL: <https://finbalance.com.ua/news/podatкова-reforma-2022-dps---pro-vsi-zmini-v-podatkovomu-kodeksi-vneseni-zakonom-1914>

Лавринюк Б. М. – студентка III курсу
навчально-наукового інституту права
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

**Актуальні правові аспекти питання забезпечення бізнесу
в умовах воєнного стану**

Російська інтервенція в Україну призвела не лише до людських жертв та руйнації інфраструктури, сильних психологічних потрясінь усього населення, але й зумовила колапс в економічній сфері. На жаль, на даний момент більшість підприємств не може продовжувати свою роботу. За опитування ЄБА, лише 17 % компаній працюють у довоєнному обсязі, а кожна третя не працює [1]. Як стверджує

Advanter Group, поточні втрати малого та середнього бізнесу в Україні за перші два тижні війни становлять 30–60 млрд доларів. За прогнозами Світового банку через війну ВВП України у 2022 р. скоротиться на 45 % [2].

З огляду на це питання про правові аспекти забезпечення бізнесу в умовах воєнного стану набуває великого значення. Адже, підтримка українського бізнесу – є одним із пріоритетів діяльності держави, що створює умови для забезпечення економічної спроможності країни протистояти викликам війни. У таких умовах уряд зобов'язаний приймати рішення, щоб підтримати підприємства та економіку. Деякі рішення вже були прийняті.

Перший важливий крок, що здійснила наша держава – це звільнення від сплати ЄСВ фізичних осіб-підприємців I та II групи на час воєнного стану та звільнення від сплати ЄСВ за найманих працівників, які були призвані до лав ЗСУ, інших збройних формувань (в тому числі територіальної оборони) фізичних осіб-підприємців III групи. Така можливість була надана на підставі Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022 р. [3].

Цим Законом також передбачено звільнення від відповідальності платників податків за невиконання податкового обов'язку у випадку неможливості їх виконання на час дій воєнного стану, за умови здійснення таких обов'язків протягом трьох місяців після скасування воєнного стану в Україні.

Окрім того, відповідно до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» № 2118-IX від 03.03.2022 р., платники податків, які у зв'язку з наслідками їх безпосередньої участі у воєнних не дотримались термінів виконання податкових обов'язків, звільняються від відповідальності за невиконання податкових обов'язків за умови: виконання таких обов'язків протягом одного місяця з дня закінчення дії воєнного стану; наявності наслідків, які унеможливили виконання таких обов'язків, умова виконання таких обов'язків протягом одного місяця з дня закінчення дії наслідків, які унеможливили виконання таких обов'язків [4].

Серед інших правових аспектів підтримки бізнесу в умовах воєнного стану можна назвати наступні: встановлення мораторію на проведення перевірок всіх видів для бізнесу; відсутність податку на додану вартість та акцизного податку на товари, що були передані Збройним Силам України; зупинення перебігу строків, визначених податковим законодавством та іншим законодавством, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи [3].

Ще одним механізмом підтримки бізнесу в умовах воєнного стану є програма евакуації підприємств із зони бойових дій на захід України [5].

Таким чином, можна зробити висновок, що держава в особі уповноважених органів здійснила важливі кроки для підтримки українських підприємств, фізичних осіб – підприємців та найманих працівників. Було розроблено правові механізми, що дозволяють бізнесу активізувати свою роботу для підтримки економічного фронту України. Однак такі правові механізми потребують наступної їх адаптації в умовах війни. Адже працююча економіка є не менш важливим засобом боротьби проти ворога.

Джерела та література

1. ЕВА. Підтримують команди та армію: як працює бізнес в умовах війни. *ЕВА*. URL: <https://eba.com.ua/pidtrymuuyut-komandy-ta-armiyu-yak-pratsyuye-biznes-v-umovah-vijny/>
2. The World Bank. Russian Invasion to Shrink Ukraine Economy by 45 Percent this Year. *The World Bank*. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/04/10/russian-invasion-to-shrink-ukraine-economy-by-45-percent-this-year>
3. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022 р. № 2120-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>
4. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» від 03.03.2022 р. № 2118-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text>
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію» від 25 березня 2022 р. № 246-р. *Кабінет Міністрів України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2022-%D1%80#Text>

Мельник Д. С. – студент I курсу юридичного факультету ВНУ імені Лесі Українки;

Юхимюк О. М. – к. ю. н., доцент кафедри теорії та історії держави права ВНУ імені Лесі Українки

Особливості подолання ієрархічних колізій

Постановка проблеми. Одним із принципів розвитку й удосконалення системи нормативно-правових актів є принцип системності й узгодженості, постійність якого забезпечується шляхом подолання колізійності, що, безумовно, є важливим завданням здійснення правової реформи в Україні.

Мета дослідження полягає в аналізі сучасних науково-теоретичних підходів щодо шляхів подолання ієрархічних колізій.

Результати дослідження. Регулювання суспільних відносин забезпечується ієрархічним зв'язком нормативно-правових актів, вертикальною структурою законодавства.

Ієрархія нормативних актів – це один з основних, важливих, центральних елементів правової системи будь-якої держави. Ієрархічний зв'язок означає, що нормативно-правові акти посідають у структурному ряду певне місце і не можуть містити норм, що суперечать вищим актам [2, 204].

Колізії, що виникають через регулювання одних фактичних обставин нормами, які знаходяться на різному рівні в ієрархічній структурі законодавства є ієрархічними [4, 84].

Причинами ієрархічних колізій є множинність суб'єктів правотворчих органів, непоінформованість нижчого нормотворчого органу, що з даного приводу вже діє норма, прийнята вищим органом; нечітке розмежування і законодавче закріплення правотворчої компетенції; перевищення компетенції органом державної влади [1, 78].

Подолання колізій – спосіб вирішення правових колізій шляхом їх подолання (розв'язання), коли суб'єкт правозастосування обирає одну з двох норм і здійснює її застосування. Вибір такої норми здійснюється за допомогою: колізійних норм; теоретичних правил подолання колізій (колізійних принципів); способів тлумачення норм права; принципів права [3, 212].

Зокрема, для подолання ієрархічних колізій застосовується колізійний принцип *lex superior derogat inferiori* (латин. «вищий за силою

закон відмінняє закон, нижчий за силою»). Юридична сила нормативного акта залежить від двох формальних обставин. По-перше, від місця правотворчого органу в ієрархії органів державної влади. По-друге, юридична сила нормативного акта визначається рівнем складності процедури його прийняття. Колізійний принцип *lex superior* ґрунтується на закономірностях побудови ієрархічної системи законодавства та принципі законності, який у тому числі передбачає, що норми акта нижчестоящого органу не повинні суперечити нормам акта вищестоящого органу, а отже, у випадку колізії саме норма акта вищестоящого органу і повинна бути застосована. Таким чином, колізійний принцип *lex superior* варто розглядати як конкретизацію принципу законності в правозастосовній сфері [5, 5].

Цей принцип встановлює співвідношення конституції і інших актів, законів і підзаконних актів, міжнародних і внутрішньодержавних актів [6, 62]. Прояв колізійного принципу, який використовується для подолання ієрархічних колізій, можна знайти як у прямій (ст. 8 Конституції України), так і в непрямій формах (прихований вигляд).

Підтримуючи позицію С. Погребняка, пропонуємо уточнити загальний колізійний принцип у такий спосіб: при суперечності застосовуються норми, що виходять від вищого органу, за умови, що вони видані у межах компетенції цього органу. В іншому разі застосуванню підлягає акт, який хоча і має меншу юридичну силу, однак прийнятий у межах компетенції. Справедливість цього висновку підтверджується Конституційним Судом України в справі про комунальні послуги (рішення від 2 березня 1999 р. № 2-рп/99) і в справі про ціни і тарифи на житлово-комунальні та інші послуги (рішення від 10 лютого 2000 р. № 2-рп/2000) [4, 84].

Висновки. Загальне колізійне правило подолання ієрархічних колізій передбачає, що у випадку колізії норм права, розміщених у формах (джерелах) права з різною юридичною силою, застосовується норма, яка міститься в акті, що має вищу юридичну силу. У зв'язку з цим постає питання про критерій при визначенні юридичної сили актів, норми яких перебувають у колізії.

Юридична сила певного акту правотворчості (форми права) визначається: а) ієрархічним становищем суб'єкта правотворчості, який прийняв цей акт; б) особливостями процедури прийняття цього акту.

Джерела та література

1. Власенко Н. А. Коллизионные нормы в советском праве. Иркутск: Изд-во Иркут. ун-та, 1984. 100 с.

2. Капліна О. В. Колізії норм кримінально-процесуального права і шляхи їх подолання. *Університ. наук. зап. Хмельниц. ун-ту упр-ня та права*. 2007. № 1 (21). С. 204, 205.
3. Наливайко Л. Р. Навчальний контент з дисципліни «теорія і практика правозастосування» Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Дніпро, 2019. 262 с.
4. Погребняк С. П. Колізії в законодавстві України та шляхи їх переборення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2001. 201 с.
5. Портнов А. В. Види колізій у законодавстві України. *Юрист України*. 2012. № 1–2. С. 5–12.
6. Стародубцева И. А. Коллизионные отношения как разновидность конституционно-правовых отношений: монография. Воронеж: Издат. дом ВГУ, 2016. 330 с.

Місько В. В., Октисюк С. В. – студентки
IV курсу юридичного факультету
ВНУ імені Лесі Українки;
Старчук О. В. – к. ю. н., доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
ВНУ імені Лесі Українки

Окремі питання правового статусу патентних повірених в Україні

Постановка проблеми. В умовах сьогодення важливу роль у розвитку науково-технічної діяльності займає інститут представництва у справах інтелектуальної власності. Складність процедури отримання прав на об'єкти інтелектуальної власності в Україні спонукає користуватись винахідникам (авторам) послугами патентного повіреного, що вимагає дослідження його правового статусу.

Мета дослідження: здійснення дослідження правового статусу патентних повірених та вимог до них, наукове обґрунтування змісту їхньої діяльності, прав та обов'язків відповідно до норм законодавства.

Результати дослідження. Патентний повірений це особа, яка надає фізичним та юридичним особам консультації та інші послуги, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, представляє інтереси зазначених осіб в Укрпатенті, а також судових органах, у відносинах з іншими фізичними та юридичними особами тощо [1].

Законодавець закріплює основні вимоги, яким потрібен відповідати патентний повірений: бути громадянином України; постійно проживати в Україні; мати повну вищу освіту, а також повну вищу освіту в сфері охорони інтелектуальної власності; має не менш, як п'ятирічний досвід практичної роботи у сфері охорони інтелектуальної власності; склав кваліфікаційні екзамени, пройшов атестацію і одержав свідоцтво на право займатися діяльністю патентного повіреного [1].

Ми поділяємо позицію Ю. С. Канарик, В. С. Мазій про те, що ці вимоги є незрозумілими та необґрунтованими. Досі є проблемними питання вимоги до освіти особи, яка бажає бути патентним повіреним, її можна тлумачити по-різному: з одного боку можна вважати, що вимагається наявність двох вищих освіт, однак з іншого боку, якщо особа має вищу освіту в сфері охорони інтелектуальної власності, а отже вона має вищу освіту як таку, то чи потрібна їй освіта в іншій галузі. Також, незрозумілим залишається вимога щодо постійного проживання в Україні, і як це впливає на діяльність патентного повіреного [2, 836].

Ми вважаємо, що доцільніше було б вимагати від кандидата в патентного повіреного лише повної вищої юридичної освіти, а також варто було б визначити строк проживання в Україні. Наявність п'ятирічного досвіду практичної роботи у особи, яка бажає отримати статус патентного повіреного, доцільно знизити до двох років.

Поряд з тим, ми погоджуємося з позицією О. Ш. Чомахашвілі, що важливим питанням залишається вимоги до підготовки патентних повірених, оскільки професія патентного повіреного вимагає комбінації навичок та знань, які не завжди наявні у випускників неспеціалізованих університетів [3, 139].

Однак, як слушно зазначає Н. Є. Яркіна, патентний повірений – це фахівець, який не лише надає юридичні послуги з оформлення документів до патентного відомства, але й здатний суттєво допомогти в процесі управління об'єктом інтелектуальної власності, включаючи етап його створення [4, 220].

Відповідно до п. 11 Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) відбувається перелік прав патентний повірений [1].

Проаналізувавши закріплені права, можна говорити, що в Україні на законодавчому рівні не закріплена монополія патентних повірених, а отже представляти винахідника (автора) може будь-яка фізична особа, яка лише має необхідний обсяг дієздатності, незважаючи на наявність в неї спеціальної освіти чи стажу в сфері інтелектуальної власності, відтак відпадає необхідність в отриманні статусу патентного повіреного, що є недоліком в законодавстві.

Представники у справах інтелектуальної власності зобов'язані зберігати в таємниці відомості, одержані ними під час здійснення своїх професійних обов'язків, зокрема суть порушених особою, яку він представляє, питань, зміст консультацій, порад, роз'яснень, а також відмовитися від надання своїх послуг або припинити їх надання, якщо вони можуть бути використані у справі, в якій він вже представляв або консультував іншу особу з протилежними інтересами і конфлікт не був вирішений та інші [1].

Висновки. Інститут представництва в справах інтелектуальної власності (патентних повірених) є важливим елементом функціонування та розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні. На нашу думку, врегулювати ці відносини і вирішити ряд проблем, які існують сьогодні можливо шляхом прийняття закону України про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) та скасування Положення про патентних повірених, яким нині визначається їхній правовий статус, адже вони є неактуальними та вимагають оновлення.

Джерела та література

1. Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених): затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 545 від 10 серпня 1994 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/938-97-%D0%BF2>
2. Канарик Ю. С., Мазій В. С. Правовий статус патентних повірених за законодавством України. *Молодий вчений*. 2018. № 11 (63). С. 835–838.
3. Чомахашвілі О. Ш. Правовий статус патентного повіреного. *Вісн. Нац. техніч. ун-ту України «Київський політехнічний інститут»*. Серія: Політологія. Соціологія. Право. 2017. № 3–4. С. 138–141.
4. Яркіна Н. Є. Патентні повірені як суб'єкти представницьких відносин у сфері використання інтелектуальної власності. *Інноваційна система та інформаційні технології в сучасній науці: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 жовт. 2017 р.)*. Харків, 2017. С. 218–222.

Мосійчук Л. М. – аспірант юридичного факультету ВНУ імені Лесі Українки;

Кравчук В. М. – д. ю. н., доцент кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права ВНУ імені Лесі Українки

Міжнародно-правове регулювання порядку призначення на посаду судді

Порядок призначення судді на посаду відображається у ряді міжнародних правових актів. Важливим документом, що регламентує призначення судді на посаду є Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя, прийнята Першою світовою конференцією по незалежності правосуддя у 1983 р. [1]. У контексті призначення судді на посаду, Декларація, зокрема, визначає наступне: не існує єдиного правильного способу обрання суддів; єдиною вимогою є та, що спосіб обрання повинен гарантувати, що призначення суддів не здійснюється за нечесними мотивами [1].

У п. 1.3 Європейської хартії суддів вказується, що стосовно кожного рішення, пов'язаного з підбором, відбором, призначенням та просуванням по службі або закінченням перебування на посаді судді Закон передбачає втручання органу, незалежного від виконавчої та законодавчої влади, у якому не менше половини учасників є суддями, обраними такими ж суддями в порядку, що гарантує найширше представництво суддів [2].

Відповідно до ст. 9 Загальної хартії судді, обрання судді на посаду має відповідати об'єктивним та прозорим критеріям і базуватися суто на його професійній кваліфікації. Якщо обрання на посаду не відбувається іншим шляхом згідно з встановленою та глибоко вкоріненою традицією, то таке обрання має здійснювати незалежний орган, що включає достатню кількість представників судової влади [3].

Наступним міжнародно-правовим актом, що регламентує порядок призначення судді на посаду, є Пекінські тези. У документі зазначено, що для досягнення суддями своїх цілей та реалізації своїх функцій судді повинні обиратися на засадах компетентності, неупередженості та незалежності (п. 11). Спосіб обрання суддів повинен гарантувати обрання найбільш кваліфікованого кандидата на посаду. Такий спосіб має захищати від будь-якого впливу та забезпечувати призначення компетентних, незалежних та неупереджених осіб (п. 12) [4].

Ще одним документом, що закріплює порядок призначення судді на посаду є Рекомендації Латімер Хаус щодо парламентаризму та незалежності суддівства в країнах загального права, прийняті на зустрічі представників парламентської асоціації, асоціації магістратів та суддів, асоціації адвокатів та освітньої юридичної асоціації країн загального права 19 липня 1998 р. У документі наголошено не таких моментах: 1) процес призначення суддів повинен бути незалежним; 2) процес призначення повинен здійснюватись таким чином, щоб гарантувати незалежність та належний інтелектуальний рівень претендентів, обраних для призначення суддів на всіх рівнях; 3) призначення суддів на всіх рівнях повинно базуватись на прогресивних принципах рівності за ознакою статі, чи інших ознак, що можуть бути підставою для дискримінації; 4) судді мають призначатися на посаду на постійній основі [5].

Порядок призначення на посаду судді також закріплений і у Рекомендації СМ/Рес (2010) 12. Рішення, які стосуються добору суддів, мають ґрунтуватися на об'єктивних критеріях, які попередньо визначені законом чи компетентними органами влади (п. 44). Орган влади, який приймає рішення щодо добору та підвищення суддів по службі, повинен бути незалежним від виконавчої та законодавчої влади (п. 46) [6].

Висновком № 10 (2007) рекомендовано у призначенні суддів брати участь судовій раді, а не парламенту чи органам виконавчої влади (п. 48) [7].

Отже, міжнародні правові акти, які регламентують порядок призначення судді на посаду є фундаментальною основою для правового регулювання порядку призначення суддів в Україні.

Джерела та література

1. Монреальська універсальна декларація щодо незалежності правосуддя. URL: vkksu.gov.ua/userfiles/doc/perelik-dokumentiv/monreal-universal-declar.doc (дата звернення: 15.03.2022 р.).
2. Європейська хартія щодо статусу суддів від 10 липня 1998 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_236 (дата звернення: 11.04.2022 р.).
3. Загальна (Універсальна) хартія судді від 17 листопада 1999 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_j63 (дата звернення: 17.03.2022 р.).
4. Пекінські тези щодо принципів незалежності суддів. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_j78 (дата звернення: 10.04.2022 р.).
5. Рекомендації Латімер Хаус щодо парламентаризму та незалежності суддівства в країнах загального права від 19 липня 1998 року. URL: <https://vkksu.gov.ua/doc/perelik-dokumentiv/rekomendacii-lat> (дата звернення: 02.04.2022 р.).

6. Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a38 (дата звернення: 26.03.2022 р.).
7. Висновок № 10 (2007) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи про судову раду на службі суспільству. URL: https://court.gov.ua/userfiles/visn_10_2007.pdf (дата звернення: 13.03.2022 р.).

Павловська В. А. – студентка I курсу
юридичного факультету
ВНУ імені Лесі Українки;
Юхимюк О. М. – к. ю. н., доцент кафедри
теорії держави і права
ВНУ імені Лесі Українки

Роль Міжнародного кримінального суду в захисті прав людини

Постановка проблеми. У сучасному світі важливим є завдання забезпечення захисту прав людини на міжнародному рівні та забезпечення кримінальної відповідальності особам, за злочини, які становлять загрозу життю та безпеці суспільства. Для цього створено чимало уповноважених органів, серед яких є Міжнародний кримінальний суд.

Мета дослідження полягає у визначенні ролі Міжнародного кримінального суду як органу захисту прав людини.

Результат дослідження. Трагедії, вбивства та конфлікти постійно наявні у житті людства. Час від часу у різних куточках світу трапляється геноцид, масові вбивства та інші порушення прав людини. Щоб запобігти таким злочинам та покарати винних у цьому осіб, створюються спеціально уповноважені органи. У 1995 р. на 50-й сесії Генеральної Асамблеї ООН було прийнято рішення про скликання Міжнародної дипломатичної конференції, яка відбулася у м. Рим 15 червня – 17 липня 1998 р., результатом якої стало створення Міжнародного кримінального суду, і ухвалення статуту МКС (Римського статуту). Місце перебування суду визначено м. Гаага (Нідерланди).

Відповідно до ст. 1 статуту Міжнародного кримінального суду, МКС є постійним органом, уповноваженим здійснювати юрисдикцію

відносно осіб, відповідальних за найсерйозніші злочини, які викликають стурбованість міжнародного співтовариства, і доповнює національні органи кримінальної юстиції [3, 200].

Відносно злочинів, що підпадають під юрисдикцію МКС, діють існуючі міжнародні договори: Конвенція про попередження злочину геноциду та покарання за нього 1948 р., Женевські конвенції про захист жертв війни від 12 серпня 1949 р., Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання від 10 грудня 1984 р. і інші міжнародні акти. Відповідно до норм, закріплених в цих конвенціях, держави зобов'язані здійснювати кримінальне переслідування осіб, які вчинили міжнародні злочини [1, 194].

Для МКС установчим актом виступає Римський статут 1998 р., положення якого чітко визначили юрисдикцію суду. Згідно зі ст. 5 Римського статуту юрисдикція суду обмежується найбільш серйозними міжнародними злочинами, які викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства, а саме: злочин геноциду (ст. 6); злочини проти людяності (ст. 7); військові злочини (ст. 8); злочини агресії [2, 375].

МКС займається особами, яких звинувачують у злочинах проти людяності, геноциді і військових злочинах, але лише за умови, що національні суди не хочуть або не можуть розслідувати ці злочини у судовому порядку.

Відповідно до ст. 12 Римського статуту від 17.07.1998 р. юрисдикція МКС розглядає справи тих держав, які ратифікували Римський статут Міжнародного кримінального трибуналу, але, якщо держава не ратифікувала Римський статут, то вона може визнати в разовому порядку юрисдикцію МКС для конкретної ситуації, яка трапилася в конкретний період часу [4].

Права людини – це невід'ємні права, які має кожна людина. Обов'язком кожної держави є поважати, заохочувати, захищати і здійснювати права людини та громадянина. Під час Другої світової війни були здійсненні страшні злочини, які спричинили розвиток концепції прав людини. Створення універсальних норм матеріального права відбувалося паралельно з пошуком ефективних процедур для притягнення винних до відповідальності, які здійснювали злочини проти людяності та запобігання цим злочинам. У 1948 р. Генасамблея ООН ухвалила Загальну декларацію прав людини, яка є її початком сучасної системи прав людини і тоді ж Генасамблея запропонувала Комісії з міжнародного права розглянути питання про створення МКС.

В Україні у зв'язку із повномасштабною війною проблема захисту прав і свобод людини набуває особливого значення. Суть цієї проблеми полягає як у наявності труднощів у реалізації деяких закріплених у Конституції прав і свобод, так і в недостатньому рівні їх захищеності від правопорушень. Дана ситуація в Україні, а саме геноцид українського народу, злочини проти людяності, воєнні злочини російської федерації, вимагає посилення міжнародних гарантій захисту прав і свобод людини на території України.

Висновки. Отже, Міжнародний кримінальний суд – перший постійний міжнародний суд із кримінальних справ, створений на основі міжнародного договору з метою подолання безкарності осіб та осіб, відповідальних за найтяжчі міжнародні злочини. Саме він може бути використаний як інструмент притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні прав людини та воєнних злочинах, вчинених в Україні.

Джерела та література

1. Сірант М. Міжнародний кримінальний суд як головний орган із протидії агресії. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/mar/15679/31.pdf>
2. Плахотнюк Н. В., Іржова М. А. Юрисдикція Міжнародного кримінального суду щодо злочину агресії. URL: <file:///C:/Users/Probation/Downloads/416-Article%20Text-804-1-10-20210207.pdf>
3. Погосян А. А. Юрисдикція Міжнародного кримінального суду. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3462/%D0%9F%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D1%81%D1%8F%D0%BD.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
4. Римський статут міжнародного кримінального суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

Поклонська О. Ю. – ст. викл. кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Правове регулювання інституту медіації в Україні

Постановка проблеми. Процедура медіації у Західній Європі почала розвиватися давно та вже набула популярності. Наприклад, у Німеччині у 2012 р. набув чинності закон про медіацію (Mediations-

gesetz), який став першим законодавчим актом, що регулює послуги медіації у Німеччині [4, 252]. У нашій країні вперше було прийнято Закон України «Про медіацію» 16.11.2021 р. [1], що свідчить про необхідність та актуальність дослідження правового регулювання інституту медіації.

Мета дослідження полягає в аналізі законодавчої бази з питань медіації та дієвості його застосування в практичній діяльності.

Результати дослідження. Медіація, на думку, Г. В. Єрмоєнко – це процес переговорів, у якому для вирішення конфлікту залучається медіатор (посередник), який організовує переговори між сторонами, вислуховує їх аргументацію щодо суті спору та активно допомагає сторонам оцінити можливість прийняття компромісного й самостійного рішення для задоволення інтересів усіх учасників переговорів [2, 24].

У свою чергу, відповідно до ст. 1 Закону України «Про медіацію», медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [1].

Таким чином, можна визначити медіацію як певний підхід до розв’язання конфлікту, в якому нейтральна третя сторона (медіатор) забезпечує структурований процес із метою допомогти конфлікту-ючим сторонам прийти до взаємоприйняттого вирішення спірних питань. На відміну від судового розгляду, який є суворо врегульованим, формалізованим і зосередженим на суті позову, медіація дає змогу гнучкого підходу до вирішення господарського спору, врахування всіх аспектів спірної ситуації незалежно від їх юридичного чи правового значення. Саме тому медіацію відносять до альтернативних методів вирішення господарських спорів [3, 209].

Так виникає питання хто ж такий медіатор? Відповідно до ст. 1 Закону України «Про медіацію», медіатор – це спеціально підготовлена, нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію [1].

Доцільно зазначити, що кожна із сторін медіації має як права так і обов’язки. Так, відповідно до ст. 18 Закону України «Про медіацію» сторони мають право: за взаємною згодою обрати медіатора (медіаторів) та/або суб’єкта, що забезпечує проведення медіації; визначити умови договору про проведення медіації; за взаємною згодою залучати до медіації інших учасників; відмовитися від послуг медіатора

(медіаторів) та обрати іншого медіатора (медіаторів); у будь-який момент відмовитися від участі у медіації; у разі невиконання чи неналежного виконання угоди за результатами медіації звернутися до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу в установленому законом порядку; залучати експерта, перекладача та інших осіб, визначених за домовленістю сторін медіації [1]. Але даний перелік прав не є вичерпним, так як законодавством можуть бути передбачені й інші права сторін медіації.

Щодо обов'язків, то відповідно до ст. 19 Закону України «Про медіацію» сторони зобов'язані: дотримуватися вимог цього Закону, договору про проведення медіації та правил проведення медіації; виконувати угоду за результатами медіації в порядку і строки, встановлені такою угодою; виконувати інші обов'язки, визначені законом [1].

Таким чином, бачимо, що кожна зі сторін містить однакові як права так і обов'язки, що в свою чергу свідчить про принцип рівності.

Слід зазначити, що процедура медіації при вирішенні спорів має декілька етапів. Це:

- підготовка до медіації;
- вступна частина медіації (вступне слово медіатора);
- пояснення сторін;
- вирішення проблеми;
- висновок і підписання угоди [5].

Кожен з етапів має своє значення при вирішенні спору, кінцева мета якого є визначення шляхів вирішення проблеми і знаходження варіантів, які задовольнили б обидві сторони конфлікту.

Висновки. Отже, інститут медіації в Україні знаходиться на етапі розвитку й потребує подальшого дослідження та вдосконалення, але все ж таки це є кроком вперед в правовій системі для вирішення конфліктних ситуацій мирним шляхом, а саме досягнення консенсусу між конфліктуючими сторонами.

Джерела та література

1. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#top> (дата звернення: 18.04.2022 р.).
2. Канарик Ю. С., Костюченко А. М. Медіація як спосіб вирішення господарських спорів. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2017. № 4 (58). С. 24–27.
3. Мелех Л. Окремі питання медіації у господарському судочинстві. *Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2020. Т. 7, № 20. С. 209–215.

4. Чеховська І. В., Божук І. Перспективи розвитку інституту сімейної медіації в Україні. *Вісн. Луган. держ. ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2021. № 2 (94). С. 246–258.
5. Що таке медіація в бізнесі і в господарському процесі? URL: https://ua.prostopravo.com.ua/prava_biznesu/dogovirni_vidnosini/statti/scho_take_mediatsiy_a_v_biznesi_i_v_gospodarskomu_protsezi (дата звернення: 16.04.2022 р.).

Рубльов Р. А. – студент І курсу юридичного факультету ВНУ імені Лесі Українки;

Юхимюк О. М. – к. ю. н., доцент кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету ВНУ імені Лесі Українки

Воєнний стан як правовий режим: теоретичний аспект

Постановка проблеми. З огляду на те, що на території України з 24 лютого 2022 р. запроваджений режим воєнного стану, важливим є розуміння теоретичних аспектів, на які спирається практична реалізація вказаного режиму. Тому, вивчення теоретичного аспекту воєнного стану як правового режиму є необхідним з урахуванням сьогоденних реалій.

Метою дослідження є окреслення загальнотеоретичних засад воєнного стану як правового режиму важливої юридичної категорії у вітчизняній юридичній доктрині та українській правовій системі.

Результати дослідження. Поширеність вживання категорії правового режиму в юридичній доктрині обумовлена тим, що вона допомагає лаконічно і влучно виразити комплекс правових засобів, що застосовуються у регулюванні тієї чи іншої сфери суспільних відносин [2, 20]. Відсутність легальних дефініцій цих понять у вітчизняному законодавстві сприяло плюралізму наукових поглядів у даній сфері. Зокрема, І. О. Соколова вказує, що під правовим режимом необхідно розуміти засновану на загальних засадах регулювання сукупність взаємопов'язаних між собою правових засобів, які забезпечують стійке нормативне впорядкування певної сфери суспільних відносин, виражають ступінь жорсткості юридичного регулювання, сприятливості чи несприятливості для задоволення інтересів суб'єктів права, припустимий рівень їх активності [3, 9].

Правові режими є з'єднувальною ланкою між нормативним актом і правозастосовною практикою, і від якості їх використання в обох сферах та належного закріплення в законодавстві залежить успіх управлінського процесу [4, 33].

Нині у вітчизняній правовій системі є чимало галузей та інститутів права, де в упорядкуванні суспільних відносин застосовуються різні правові режими. Наприклад, в адміністративному праві виокремлюють правовий режим надзвичайного та воєнного стану.

Зупинимось детальніше на правовому режимі воєнного стану, зміст, порядок введення та скасування якого роз'яснює Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. В ст. 1 цього закону законодавець надає наступне визначення воєнного стану: воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Відповідно до специфіки цього режиму змінюється і здійснювана в його рамках правоохоронна діяльність. На підставі указів Президента України на території, на якій введено воєнний стан, можуть застосовуватися такі заходи як: запровадження трудової повинності для працездатного населення, використання потужностей та трудових ресурсів підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, запровадження комендантської години; встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів; заборонення торгівлі зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі тощо.

Повертаючись до теоретичних аспектів воєнного стану як правового режиму, варто зазначити, що вони відіграють важливу роль у

його практичній реалізації. Саме вони закладають основу, на якій базується втілення воєнного стану у життя. Те, що правовий режим воєнного стану був заздалегідь неодноразово опрацьований у низці наукових праць та чітко затверджений у законодавстві дозволило у лютому 2022 р. оперативно запровадити його в дію для забезпечення ефективної оборони України від ворога.

Висновки. Отже, дослідження доктринальних джерел та нормативно-правових актів у даній сфері надає можливість дійти до висновку, що воєнний стан як правовий режим є важливим елементом механізму правового регулювання, що визначається в нормативно-правових актах та забезпечується державним примусом. Метою встановлення цього правового режиму є упорядкування специфічного кола суспільних відносин шляхом чіткого визначення мети, просторово-часових меж, суб'єктів, об'єктів тощо.

Джерела та література

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
2. Заморська Л. І. Нормативність права як засіб оптимізації правового режиму: теоретичний аналіз. *Право і суспільство*. 2011. № 4. С. 18–21
3. Соколова І. О. Правовий режим: поняття, особливості, різновиди: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01/Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Харків, 2011. 22 с.
4. Харченко Н. П. Правовий режим: окремі загальнотеоретичні аспекти. *Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту*. Серія: Юридичні науки. 2016. Вип. 2 (1). С. 33.

Слободян В. П. – студент I курсу юридичного факультету ВНУ імені Лесі Українки;

Юхимюк О. М. – к. ю. н., доцент кафедри теорії та історії держави і права ВНУ імені Лесі Українки

Особливості правозастосовної діяльності судів в умовах воєнного стану

Постановка проблеми. Питання правозастосовної діяльності судів є важливим як для кожного громадянина, так і для самих судів.

Починаючи від 24 лютого 2022 р. на території України було впроваджено воєнний стан у зв'язку з повномасштабною збройною агресією РФ. Такі події зумовили певні зміни у здійсненні судами своїх повноважень.

Мета дослідження: визначити та проаналізувати особливості правозастосовної діяльності судів в умовах воєнного стану.

Результати дослідження. Розгляд зазначеного питання пропонуємо розпочати із з'ясування значення терміну «правозастосовна діяльність». Правозастосовною діяльністю є владно-організаційна діяльність уповноважених державних органів, організацій і посадових осіб, яка здійснюється в процедурно-процесуальному порядку і полягає у реалізації норм права шляхом винесення юридичних рішень щодо конкретних суб'єктів з конкретних питань [7, 421]. Однією з форм правозастосовної діяльності є діяльність органів судової влади. Правозастосовна діяльність органів судової влади – правомірна та творча діяльність, що згідно із встановленими чинним законодавством організаційних та процесуальних вимог, здійснює захист прав, свобод та інтересів суб'єктів права [8, 190].

Впровадження воєнного стану на території України від 24.02.2022 р. вплинуло на можливість здійснення правосуддя. Згідно із статтею 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» повноваження судів не припиняються [3]. Проте, існують деякі особливості здійснення правосуддя під час воєнного стану.

Перш за все, враховуючи необхідність гарантувати безпеку працівникам суду, судам надається можливість прийняти рішення про тимчасове зупинення здійснення судочинства. Це є важливим, оскільки людина, її життя і здоров'я, визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Продовжуючи, доцільно сказати, що згідно з законом «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо зміни підсудності судів» № 2112-IX, прийнятим Верховною Радою 3 березня 2022 р., під час припинення роботи певного суду, визначається інший суд, який є найбільш територіально наближений. Він здійснюватиме правосуддя на території суду, що припинив діяльність [4].

Також, Рада суддів України опублікували певні рекомендації для судів, а саме: здійснювати свої повноваження дистанційно; розгляд справ проводити у форматі відеоконференції (за можливості); невідкладні справи, розглядати лише після письмової згоди учасників [5].

Проте, незважаючи на воєнний стан, скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства заборонено [2]. Також, не допускається створення особливих та надзвичайних судів, відповідно до ч. 6 ст. 125 Конституції України [1].

У разі виникнення безпосередньої загрози, суди повинні здійснити вивезення справ, що перебувають у провадженні суддів, або хоча б найбільш важливих справ, такі як: провадження щодо особливо тяжких злочинів; матеріали кримінальних проваджень, згідно з якими особа тримається під вартою; провадження щодо неповнолітніх. За неможливості здійснити таке вивезення необхідно забезпечити зберігання справ у сейфах в приміщенні суду. Документи, в яких міститься державна таємниця, повинні бути знищені з одночасним оформленням відповідних актів згідно із вимогами нормативно-правових актів, які це регулюють [6].

Висновок. Проаналізувавши законодавство щодо діяльності судів в умовах воєнного стану, можна виокремити такі особливості їх правозастосовної діяльності: 1) можливість тимчасового зупинення здійснення судочинства; 2) здійснення повноважень дистанційно та зміна формату розгляду справ, зокрема, за допомогою відеоконференцій; 3) вивезення судових справ (за наявності небезпеки).

Джерела та література

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Особливості здійснення правосуддя під час війни. URL: <https://www.yurfact.com.ua/fakty/osoblyvosti-zdiisnennia-pravosuddia-pid-chas-viiny>
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2016 року, з наступними змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
4. Робота суддів на період дії воєнного стану. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/publikatsiyi/robota-sudiv-na-period-diyi-voyennogo-stanu/>
5. Робота судів під час війни: зміни у законодавстві та рекомендації PCY. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/robota-sudiv-pid-chas-viyni-zmini-u-zakonodavstvi-ta-rekomendaciyi-rsu.html>
6. Розпорядження, Рекомендація від 13.03.2022 № 6/0/9-22. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VSS00828?an=1>
7. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. 3-тє вид. Київ: Алерта, 2012. 524 с.
8. Теоретико-правова характеристика правозастосовної діяльності органів судової влади. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/df036/d2.pdf>

Спас Ю. О. – аспірантка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи ВНУ імені Лесі Українки;

Чернета С. Ю. – к. пед. н., доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи ВНУ імені Лесі Українки

Юридичні методи боротьби з домашнім насильством в Україні

Постановка проблеми. Захист дітей та жінок від жорстокості, попередження злочинів проти них є надзвичайно важливим, соціально значущим і актуальним завданням, як для держави в цілому, так і для громадськості. У діяльність державних органів, недержавних органів, громадських організацій щодо припинення насильства в сім'ях повинні залучатися працівники правоохоронної системи, органів опіки та піклування, представники соціальної та педагогічної спільнот, співробітники медичної та психологічної служб, а також юристи та адвокати з системи безоплатної вторинної правової допомоги.

Мета дослідження. Насильство є однією з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини. Зазвичай, найбільше страждають від насильства жінки, діти та люди похилого віку. Найпоширенішим і найбільш складним для протидії є саме домашнє насильство. Метою дослідження є пошук найдієвіших та перспективних методів боротьби з явищем протидії домашньому насильству в Україні.

Результати дослідження. Протидія домашньому насильству – це система заходів, які спрямовані на припинення домашнього насильства, надання допомоги та захисту постраждалій особі, відшкодування їй завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки [1].

Для активізації та ефективної профілактичної роботи з протидії домашньому насильству потрібно:

- розроблення і поширення превентивних заходів щодо попередження домашнього насильства з метою охоплення всіх молодих людей;
- професійна підготовка фахівців, які працюють з дітьми та молоддю за програмами, що стосуються питань домашнього насильства;

- посилення захисту і підтримки дітей, які стали свідками насильства або жертвами насильства;
- вивчення масштабів домашнього насильства [2; 3].

Висновки. Найкращий спосіб боротьби з домашнім насильством – є проведення профілактичної роботи з громадськістю та попередження насильства в сім'ї. Соціальна профілактика, згідно Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» – це робота, спрямована на попередження аморальної, протиправної, іншої асоціальної поведінки дітей і молоді та запобігання такому впливу.

Завдання соціальної профілактики реалізується в таких напрямках психосоціальної роботи з дітьми, молоддю та жінками: соціальні дослідження з проблеми; інформаційно просвітницька робота; соціальне навчання молоді; соціальна реклама; правова освіта сімей з проблем насильства в сім'ї; організації волонтерського руху; організація сімейного дозвілля та відпочинку.

Юридичними методами впливу на боротьбу з явищем домашнього насильства є поява таких дієвих важелів впливу на кривдника як терміновий заборонений припис та обмежувальний припис. Терміновий заборонний припис виноситься за заявою постраждалої особи, а також за власною ініціативою працівником уповноваженого підрозділу органів Національної поліції України за результатами оцінки ризиків. Терміновий заборонний припис виноситься в порядку, затвердженому Міністерством внутрішніх справ України строком до 10 діб.

Обмежувальний припис стосовно кривдника – це один чи декілька таких заходів тимчасового обмеження прав кривдника або покладення на нього обов'язків: 1) заборона перебувати в місці спільного проживання (перебування) з постраждалою особою; 2) усунення перешкод у користуванні майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності або особистою приватною власністю постраждалої особи; 3) обмеження спілкування з постраждалою дитиною; 4) заборона наближатися на визначену відстань до місця проживання (перебування), навчання, роботи, інших місць частого відвідування постраждалою особою; 5) заборона особисто і через третіх осіб розшукувати постраждалу особу, якщо вона за власним бажанням перебуває у місці, невідомому кривднику, переслідувати її та в будь-який спосіб спілкуватися з нею; 6) заборона вести листування, телефонні переговори з постраждалою особою або контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб. Виноситься судом за

заявою постраждалої особи і розглядається в найкоротші строки [1; 4]. Ще дуже важливим інститутом у боротьбі з явищем домашнього насильства в Україні є – безоплатна правова допомога, яку можуть отримати всі без винятку постраждалі особи від домашнього насильства у місцевих Центрах з надання безоплатної вторинної правової допомоги у всіх містах України [3; 4].

Джерела та література

1. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 р. № 2229-19. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>
2. Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» від 21 серпня 2001 р. № 2558-III. URL: <http://www.rada.gov.ua>
3. Запобігання та протидія насильству в сім'ї: метод. рек. для соц. працівників. Київ: ДЦССМ, 2004. 192 с.
4. Максимова Н. Ю., Мілютіна К. Л. Соціально-психологічні аспекти проблеми насильства. Київ: Комітет сприяння захисту прав дітей, 2003. С. 203.

Троць Д. В. – студент IV курсу юридичного факультету ВНУ імені Лесі Українки;

Наконечна Г. Я. – к. ю. н., доцент кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права ВНУ імені Лесі Українки

Правовий статус міжнародних фінансових організацій

Постановка проблеми. У зв'язку з безперервним та зростаючим розвитком фінансових відносин у світі, з існуванням малорозвинених держав, існує потреба в організаціях, які б мали змогу ці відносини вдосконалювати та розширювати, і тим самим, допомагати долати труднощі у вирішенні внутрідержавних фінансових проблем.

Мета дослідження полягає у визначенні правового статусу міжнародних фінансових організацій та безпосередньо їх призначення.

Результати дослідження. Особливістю міжнародних організацій як суб'єктів системи міжнародних економічних відносин є те, що вони, поряд з державами, є регуляторами цих відносин, здійснюють значний вплив на їх розвиток та визначають їх спрямованість, залучаючи до упорядкованого процесу чималу кількість держав. Міжнародні фінансові та валютно-кредитні міжурядові організації займають

особливе місце в системі структур, що здійснюють вплив на світову економіку та на міжнародні господарські зв'язки [2].

Першим на черзі ми розглянемо Європейський банк реконструкції та розвитку. Дана організація існує відповідно до Угоди про заснування ЄБРР 1990 р., правовий статус Банку визначається також на підставі Угоди між Урядом Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії та ЄБРР про штаб-квартиру Європейського банку реконструкції та розвитку від 15 квітня 1991 р. [3, 11].

Мета Банку полягає в тому, щоб, роблячи внесок в економічний прогрес і реконструкцію, сприяти переходу до відкритої, орієнтованої на ринок економіки, а також розвитку приватної та підприємницької ініціативи в тих країнах Центральної та Східної Європи. І відповідно для досягнення на довгостроковій основі своєї мети зі сприяння переходу країн Центральної та Східної Європи до відкритої економіки, орієнтованої на ринок, і розвитку приватної та підприємницької ініціативи

Реалізує дані функції Банк через такі повноваження, котрі визначені в Угоді про заснування:

- 1) запозичувати кошти в країнах-членах або будь-де ще за умови схвалення;
- 2) інвестувати або розміщувати на депозитах кошти, у яких Банк не має потреби для своїх операцій;
- 3) купувати і продавати на вторинному ринку цінні папери, що Банк випустив або гарантував, або в які він інвестував свої кошти;
- 4) гарантувати цінні папери, у які він вклав свої кошти, з метою сприяння їхньому продажу;
- 5) здійснювати гарантоване розміщення або брати участь у гарантованому розміщенні цінних паперів, випущених будь-яким підприємством для цілей, що відповідають меті і функціям Банку;
- 6) надавати технічні консультації і допомогу, що служать його меті і входять до його функцій тощо [4].

Наступною організацією є Міжнародний валютний фонд – добре відома для України, яка тісно з нами співпрацює і, якщо сказати простими словами, надає кредити. Однак діє вона на підставі Статтей Угоди Міжнародного валютного фонду, прийнятих 22 липня 1944 р.

Серед цілей даного Фонду варто виокремити розвиток міжнародного співробітництва у валютно-фінансовій сфері в рамках постійних консультацій і спільної роботи; процес розширення і збалансованого розвитку міжнародної торгівлі; співпраця у стабільності валют тощо.

Відповідно для кожної держави-члена організації передбачена своя окрема квота, тобто спеціальні права запозичення, якими вона наділена (в Україні нині 997,3 млн СПЗ).

Окрім того, Фонд має повний статус юридичної особи, зокрема, право:

- 1) вступати в договірні зобов'язання;
- 2) придбавати нерухоме та рухоме майно і відповідно ним розпоряджатися;
- 3) бути позивачем у судовому процесі.

Фонд здійснює контроль над міжнародною валютною системою для забезпечення її ефективного функціонування, а також контролює виконання кожною державою-членом своїх зобов'язань [5].

Міжнародний банк реконструкції і розвитку, який діє на підставі Статтей Угоди 1945 р. (Про МБРР) існує задля допомоги в реконструкції і розвитку територій держав-членів шляхом спільного капіталовкладення в продуктивних цілях, в тому числі для відновлення економіки, знищеної чи постраждалої внаслідок війни; надання гарантій приватним інвесторам; збалансованої міжнародної торгівлі тощо.

Кожен член Банку підписується на акції акціонерного капіталу Банку. Мінімальне число акцій, на яке підписуються держави-члени, визначається Банком, який резервує достатню частину свого акціонерного капіталу [6].

Основна функція Банку – надання кредитів, а відповідно основне призначення останніх – стимулювання розвитку приватного сектору в країнах-членах. До прийняття рішення про надання кредиту в країну прямує місія МБРР, яка вивчає економічну ситуацію, оцінює доцільність здійснення проектів, під які плануються кредити. Місія складає свій висновок і рекомендації, які країна мусить прийняти, інакше може й не одержати кредиту.

Кредити надаються на строк 15–20 років. Ставка кредиту в середньому перевищує на 0,5 % ставку по позиковим коштам банку. Оскільки МБРР залучає позики з розрахунку 7 % щорічних, то кредитна ставка становить в середньому 7,5 %.

Для країн, що розвиваються, ставка дещо нижча. Найбіднішим країнам МБРР може надати безвідсотковий кредит [7].

Варто зазначити, що діяльність міжнародних фінансових організацій набуває вагомішого значення і для України. Вона сприяє переходу економіки до ринкових відносин, стабілізації й економічному прогресу. Україна бере участь у діяльності провідних міжнародних валютно-кредитних та фінансових організацій (МВФ, МБРР, ЄБРР).

Співпраця України з цими організаціями є важливим джерелом залучення додаткових фінансів до національної економіки [1, 154].

Висновки. Таким чином, було визначено призначення та сутність основних та необхідних міжнародних фінансових організацій. Правовий статус таких організацій визначається в угодах про їх заснування, відповідно в яких і окреслені повноваження. Дані банки та МВФ відіграють нині важливу роль для України, підживлюючи Україну необхідним резервом, а тим більше, у відновленні нашої економіки у післявоєнний період шляхом надання відповідних позик та кредитів.

Джерела та література

1. Бідник Н. Б. Співпраця України з міжнародними фінансовими організаціями як чинник економічного розвитку держави. *Наук. вісн. НЛТУ України*. 2009. № 19 (3). С. 153–157.
2. Дунас О. І. Правовий статус міжнародних фінансових організацій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. 22 с.
3. Кадацька А. А. Міжнародно-правовий статус Європейського банку реконструкції та розвитку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 23 с.
4. Про заснування Європейського банку реконструкції та розвитку: Угода від 29.05.1990 р. (дата звернення: 17.04.2022 р.).
5. Статті Угоди Міжнародного валютного фонду: від 22.07.1944 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_921#Text (дата звернення: 17.04.2022 р.).
6. Статті Угоди 1945 р. (Про Міжнародний Банк Реконструкції та Розвитку). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996_028#Text (дата звернення: 17.04.2022 р.).
7. МБРР (Міжнародний банк реконструкції та розвитку). Міжнародні економічні організації. URL: <https://sites.google.com/site/economorganizations/ekonomichni-organizacii-globalnogo-masstabu/mbr-r-miznarodnij-bank-rekonstrukcii-ta-rozvitku>

Ульчак О. Б. – студентка I курсу юридичного факультету ВНУ імені Лесі Українки;

Юхимюк О. М. – к. ю. н., доцент кафедри теорії держави і права ВНУ імені Лесі Українки

Характеристика стадій юридичного конфлікту

Постановка проблеми. Ключовою проблемою правового розвитку держави завжди було вирішення правових (юридичних) конфліктів. Події, що відбуваються останнім часом піддали значним випробуванням правову систему. Юридичний конфлікт існує і проявляється у

різних стадіях. Кожна стадія містить різний зміст, відповідно і шляхи вирішення.

Мета дослідження. Охарактеризувати стадії юридичного конфлікту, які є динамікою надходження конфлікту, оскільки саме вони допомагають зрозуміти всю складність ситуації.

Результати досліджень. Для того, щоб характеризувати стадії юридичного конфлікту, варто розібратись і визначити суть конфлікту. Н. М. Крестовська виділяє влучне і зрозуміле поняття юридичного конфлікту: юридичним конфліктом є такий конфлікт, який важко долається, викликаний несумісністю поглядів, інтересів, цілей та потреб суб'єктів та учасників юридичної діяльності, в якому спір так чи інакше пов'язаний з правовими відносинами сторін, де суб'єкти, мотивація їхньої поведінки, об'єкт конфлікту мають правові ознаки, а сам конфлікт має правові наслідки [2].

Підсумовуючи вище сказане, стає зрозуміло, що юридичний конфлікт - це явище напружене, де кожний суб'єкт змагається за свій власний правовий погляд. З одного боку, юридичний конфлікт може бути суто нормативний, а з іншого – юридичний аспект має місце і в інших соціальних конфліктах (міжнаціональних, економічних, політичних, екологічних, сімейних). Будь-який соціальний конфлікт може набувати юридичної форми на певних стадіях свого розвитку.

У юридичному конфлікті мають місце такі стадії:

1. Латентна стадія (передконфліктна). На цій стадії відбувається усвідомлення причин конфлікту суб'єктом; особа прагне відстояти свої інтереси у проблемній ситуації, і вдається до конкретних дій. На цьому етапі можливі два варіанти розвитку подій: вирішення проблеми безконфліктним способом, тобто інформування опонента, переконання, роз'яснення, тощо, або ж подальший розвиток конфліктної ситуації [2, 75–76].

2. Стадія виникнення правових відносин. Конфлікт стає очевидним для усіх учасників, а конфронтація відкритою та відомою для третіх осіб. Протистояння набуває юридичного оформлення (наприклад, подано позов) [3, 57–58].

3. Стадія розвитку конфліктів. Справу розглядає юридична інстанція. Як правило, це найбільш тривала стадія, яка пов'язана із попереднім розслідуванням, пред'явленням обвинувачення, процесуальним розглядом справи тощо. На цій стадії можливе примирення сторін та пошук компромісу, або ж подальша ескалація. Ескалація

конфлікту веде до його загострення та масштабу, мобілізується потенціал сторін, який спрямовується на перемогу. У такому випадку сторони намагаються створити негативний образ опонента, демонструють силу, можливе застосування насилля (фізичного, політичного, економічного, морального, психологічного тощо) [3, 57–58].

4. Фінальна стадія – розв’язання конфлікту, на якій відбувається підготовка та видання правового (правозастосовчого) акта, яким конфлікт завершується. Проте наявність такого акта і поступове згасання протистояння далеко не завжди означає припинення конфлікту. Досить часто після цієї стадії настає післяконфліктна стадія [3, 58].

5. Постконфліктний період (наслідки конфлікту) охоплює два етапи: часткову і повну нормалізацію відносин опонентів. Часткова нормалізація відносин відбувається в умовах, коли негативні емоції, що були в конфлікті, ще не зникли. Етап характеризується переживаннями, осмисленням своєї позиції. Відбувається корекція самооцінок, рівнів домагання, ставлення до партнера. Загострюється відчуття провини за свої дії в конфлікті. Проте негативні установки по відношенню один до одного не дають можливості відразу нормалізувати відносини. Повна нормалізація відносин настає в разі усвідомлення сторонами важливості подальшої конструктивної взаємодії. Цьому сприяє подолання негативних установок, продуктивна участь у спільній діяльності, встановлення довіри [1, 78].

Висновок. Отже, юридичний конфлікт виникає тоді, коли його суб’єкти наділені нормами права. У своєму розвитку юридичний конфлікт проходить декілька стадій. Стадії конфлікту – різні форми проявлення конфлікту і складність їх вирішення. Складність проявляється в тому, що кожен з опонентів вважає свою точку зору правильною і від неї не відступить, що може нести негативні наслідки. Кожна стадія свідчить про розвиток конфлікту та глибину його суті, чим вирішення стає з кожною стадією все важчим, якщо ж дійти згоди ще на латентній стадії, то й самого конфлікту можна уникнути.

Джерела та література

1. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: навч. посіб. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 400 с.
2. Крестовська Н. М., Матвеева Л. Г. Теорія держави і права: елементарний курс. Вид. друге. Харків: ТОВ «Одіссей», 2008. 432 с.
3. Колич О., Сесюк Ю. Поняття та ознаки юридичного конфлікту: соціологічно-правовий аналіз. *Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія: Юрид. науки. 2020. № 1.

Хлистік М. А. – аспірантка I курсу
кафедри кримінального права і процесу
ВНУ імені Лесі Українки

Позасудові способи вирішення земельних спорів (стан дослідження проблематики)

Постановка проблеми. В останні роки в Україні досить активно обговорюється питання використання альтернативних (позасудових) способів вирішення спорів. Наукова спільнота все більше схиляється до думки про доцільність досудового врегулювання правових конфліктів шляхом переговорів, арбітражу, медіації чи інших видів альтернативного вирішення спорів (далі – ADR – від англ. *Alternative dispute resolution*). Зарубіжний досвід використання ADR свідчить про його ефективність та результативність. Так, наприклад, сьогодні понад 90 % спорів у США вирішуються шляхом медіації та інших альтернативних способів вирішення конфліктів [1, 18].

Більшість сучасних наукових публікацій, які стосуються сфери застосування ADR, присвячені, як правило, питанням позасудового вирішення сімейних, трудових чи корпоративних спорів.

Мета дослідження – шляхом пошуку та огляду наукових публікацій проаналізувати стан дослідження питань, що стосуються альтернативних (позасудових) способів вирішення земельних спорів.

Результати дослідження. Для досягнення мети дослідження ми вирішили з'ясувати, яка кількість наукових публікацій з питань альтернативного вирішення земельних спорів розміщена в Scopus – наукометричній базі, яка, згідно інформації видавничої корпорації Elsevier, є найбільшою базою рефератів та цитат для рецензованої літератури: академічних журналів, книг та матеріалів конференцій [2].

Пошук публікацій у базі даних Scopus за ключовими словами «альтернативні (позасудові) способи вирішення земельних спорів» у різних комбінаціях (alternative ways of resolving land disputes; alternative ways of land disputes resolution; extrajudicial methods of land disputes resolving; extrajudicial ways of land disputes resolving) не надав жодного результату.

У результаті пошуку за ключовими словами «процеси альтернативного вирішення спорів» (Alternative Dispute Resolution Processes) отримали 22 документи. Одна частина з цих публікацій присвячена

загальним питанням ADR [4; 6], в іншій досліджуються проблеми застосування ADR в окремих галузях, проте жодна, на жаль, не розкриває питань альтернативного вирішення земельних спорів. Наприклад, у одній з найбільш цитованих публікацій під назвою «Critical factors affecting the use of alternative dispute resolution processes in construction» досліджено використання методів альтернативного вирішення спорів (ADR) у будівельній галузі Гонконгу [5], у статті «Alternative dispute resolution in Japan: the rise of individualism» розглядаються альтернативні процеси вирішення виробничих спорів у Японії [3].

Увівши в пошук словосполучення «земельні спори» (land disputes), вдалося віднайти 255 публікацій, у назві, короткому описі та ключових словах яких зустрічається цей термін, проте всі ці публікації, як правило, лише дотичні до нашої тематики.

Найбільше публікацій вдалося віднайти увівши в рядок пошуку бази даних Scopus словосполучення «альтернативне вирішення спорів» (Alternative dispute resolution) – 1461 результат. Однак, як свідчать назви та анотації найбільш цитованих статей, у них досліджуються різноманітні проблемні питання застосування ADR загального характеру.

Висновки. Отже, здійснивши пошук з досліджуваної тематики за ключовими словами у наукометричній базі Scopus, проаналізувавши віднайдені публікації за назвами та коротким змістом, можемо констатувати, що нам не вдалося віднайти на даний час публікацій з конкретними результатами дослідження та описом позитивного чи негативного досвіду застосування альтернативних (позасудових) способів вирішення саме земельних спорів. Результати пошуку можуть свідчити про те, що вирішення конфліктів у сфері земельних відносин засобами ADR – мало досліджена тема, застосування ADR у цій сфері перебуває на початковому етапі, а практика вирішення земельних спорів у позасудовому порядку альтернативними способами лише формується, що дає нам сподівання на великі можливості та відкриття при вивченні цієї проблематики.

Джерела та література

1. Апалькова І. С. Медіація в Сполучених Штатах Америки. *Альтернативні способи вирішення цивільних спорів: матеріали круглого столу (Одеса, 29 березня 2021 р.)*/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Н. Ю. Голубєвої; НУ «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2021. С. 18-20. URL: <https://hdl.handle.net/11300/14491>

- 2 Про Scopus. *Elsevier*: веб-сайт. URL: <https://www.elsevier.com/de-de/solutions/scopus>
- 3 Benson J. Alternative dispute resolution in Japan: the rise of individualism. *International Journal of Human Resource Management*. 2012. № 23 (3). P. 511–527.
- 4 Cappelletti M. Alternative Dispute Resolution Processes within the Framework of the World – Wide Access – to – Justice Movement. *The Modern Law Review*. 1993. № 56 (3). P. 282–296.
- 5 Cheung S.-O. Critical factors affecting the use of alternative dispute resolution processes in construction. *International Journal of Project Management*. 1999. № 17 (3). P. 189–194.
- 6 Wondolleck J. M., Manring N. J., Crowfoot J. E. Teetering at the top of the ladder: The experience of citizen group participants in alternative dispute resolution processes. *Sociological Perspectives*. 1996. № 39 (2). P. 249–262.

Шевчук А. В. – студентка IV курсу
юридичного факультету ВНУ
імені Лесі Українки;

Наконечна Г. Я. – к. ю. н., доцент кафедри
конституційного, адміністративного та
міжнародного права ВНУ імені Лесі Українки

До питання перспективи регулювання ендавментів в Україні

Постановка проблеми. У результаті війни, яку розв'язала Російська Федерація, на території України пошкоджено багато об'єктів інфраструктури: житлові будинки, лікарні, заклади освіти тощо. Зважаючи на великі збитки, сьогодні велике значення має дослідження перспективи створення благодійних цільових фондів. З метою довгострокової благодійної підтримки, податковим законодавством передбачено такий засіб пожертви як ендавмент.

Мета дослідження. У науковій площині актуальним постає питання щодо правового регулювання засобів здійснення благодійництва в Україні, тому мета дослідження полягає в характеристиці переваг та проблем створення ендавмент-фондів.

Результати дослідження. Найчастіше ендавменти використовують в сфері освіти з метою фінансування освітніх та наукових програм, інфраструктури університетів тощо. Наприклад, зарубіжний досвід

свідчить, що доля доходів від використання ендавментів у фінансуванні освітньої діяльності вищих навчальних закладів складає від 20 до 40 % [3, 23]. У всьому світі ендавмент-фонди на сьогодні представляють потужний інструмент фінансування інноваційних навчальних програм, наукових досліджень. У 80 університетів світу розмір капіталу ендавмента перевищує \$1 млрд. Нерідко це навіть не єдиний фонд, а ціла система фондів, кожен із яких має власну мету [2, 65].

Поняття «ендавмент» походить від англ. «endowment» – внесок, пожертва. У ст. 170.7.5. Податкового кодексу України законодавчо закріплено, що «ендавмент» означає суму коштів або цінних паперів, які вносяться благодійником у банк або небанківську фінансову установу, завдяки чому набувач благодійної допомоги отримує право на використання процентів або дивідендів, нарахованих на суму такого ендавменту [4]. Така форма пожертви має ряд переваг. По-перше, характеризується довгостроковістю, оскільки набувач благодійної допомоги отримує дохід від обігу коштів. Так, у ЗУ «Про вищу освіту» вказано, що сталий фонд (ендавмент) закладу вищої освіти призначається на строк не менше 36 місяців [6]. У Податковому кодексі України встановлені часові обмеження щодо загалом використання цільової благодійної допомоги, однак це не поширюється на функціонування ендавментів. По-друге, кошти вкладаються у інвестиційну діяльність, що також зараз дуже важливо для підтримки економіки України. По-третє, фонди мають цільовий характер – чітко окреслені межі призначення коштів, тому у ЗУ «Про благодійну діяльність та благодійні організації» вказано, що зміни цілей використання благодійного ендавменту можливі лише на підставі згоди благодійника або його правонаступників, а також за рішенням суду, якщо благодійний ендавмент створено на підставі заповіту [5]. По-четверте, основний капітал фонду можна використовувати як резерв.

Незважаючи на зазначені переваги, утворення ендавмент-фондів в Україні не набуло популярності. Основною проблемою створення ендавментів є неповне правове регулювання їх правового статусу. Дані правовідносини в Україні регулюються Податковим кодексом України [4], ЗУ «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [5], також окремо закріплені положення у сфері освіти, про що свідчить положення ЗУ «Про вищу освіту» [6]. Однак, в законодавстві не передбачено чіткої схеми утворення, правового статусу сторін, а та-

кож підстав та процедури притягнення до відповідальності правопорушників у сфері розглянутих правовідносин.

Зокрема, Ю. О. Гернего вважає, що проблемою застосування ендавментів в Україні є низький рівень поінформованості суспільства щодо такого «особливого» методу фінансової пожертви [1, 564]. Також, безперечно наявний малий потенціал створення ендавментів, який пов'язаний з низьким рівнем донорських ініціатив. В першу чергу, це явище зумовлене несприятливим економічним становищем. На жаль, в умовах війни та через вплив карантинних обмежень 2020–2022 рр. відбувається спад можливостей здійснювати внески на пожертву у великих розмірах, оскільки утворення фонду потребує значних затрат.

Висновки. Отже, в умовах воєнного стану економіка України потребує інвестицій, а державні установи – додаткового засобу фінансування. Одним з таких джерел може стати утворення ендавмент-фондів. Серед переваг такого виду благодійництва можна виділити: довгостроковість надходжень коштів, інвестиційний потенціал в економіці, створення резервних фондів, цільова спрямованість. Однак, в Україні цей спосіб благодійництва не набув популярності в порівнянні із зарубіжними державами. Причинами є недосконале правове регулювання розглянутих правовідносин, економічне становище держави, низький рівень поінформованості потенційних донорів та набувачів допомоги. Аналізуючи вище твердження, можна стверджувати, що сьогодні як ніколи раніше необхідно створювати правові та економічні умови для заохочення утворень та ефективного функціонування благодійних фондів в Україні.

Джерела та література

1. Гернего Ю. О. Ендавмент фінансування освітньої складової інноваційної економіки в Україні. *Економіка і суспільство*. 2017. № 8. С. 563–567.
2. Дмитришин М. В. Ендавмент вищого навчального закладу. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2015. № 1 (11). С. 64–73.
3. Кушнір М. Ендавмент як правове увиразнення спроможностей державного управління: зарубіжний досвід та національна перспектива. *Ефективність державного управління: зб. наук. пр.* 2012. Вип. 30. С. 22–28.
4. Податковий кодекс України: Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
5. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17>
6. Про вищу освіту: Закон України від 05.09.2016 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

Юхимчук О. В. – студентка IV курсу
юридичного факультету
ВНУ імені Лесі Українки;

Наконечна Г. Я. – к. ю. н., доцент кафедри
конституційного, адміністративного та
міжнародного права ВНУ імені Лесі Українки

Ендавмент в Україні: правовий аспект

Постановка проблеми. Необхідність забезпечення стабільного розвитку закладів освіти і науки, медицини, культури та інших сфер призвела до пошуків інструментів благодійності. Одним із таких інструментів є ендавмент або іншими словами фінансові пожертви. В історії багато прикладів застосування ендавментів, так, для прикладу у 1502 р. у Великій Британії Леді Маргарет Бюфорт, бабуся Короля Генрі VIII, внесла пожертвування на створення кафедр богослів'я в університетах Оксфорду і Кембриджу, або ж у 1649 р. у США чотири випускники Гарвардського університету заповіли своєму університету ділянку землі.

Дослідженням ендаменту займалися такі вчені М. Білінець, Д. Дегтярьова, О. Вінников, А. Стельмах, М. Дмитришин, Я. М. Миркин, М. Стрельчук та інші дослідники. Варто відзначити, що значна частина праць вчених стосується економічних аспектів ендавмента, тому існує потреба вивчення питань, пов'язаних не лише із сутністю, але й правовою регламентацією ендавменту у нашій державі.

Мета дослідження полягає в дослідженні правового регулювання ендавментів в Україні.

Результати дослідження. Термін «ендавмент» у перекладі з англійської означає вклад, дар чи пожертвування. Варто відзначити, що на відміну від Франції чи Японії, в Україні відсутнє спеціальне законодавство, яке врегульовує питання застосування ендавментів на території нашої держави. Проте, у ст. 170 Податкового кодексу України закріплене законодавче визначення, відповідно до якого ендавмент – сума коштів або цінних паперів, які вносяться благодійником у банк або небанківську фінансову установу, завдяки чому набувач благодійної допомоги отримує право на використання процентів або дивідендів, нарахованих на суму такого ендавменту. При цьому такий набувач не має права витрачати або відчужувати основну суму такого ендавменту без згоди благодійника (п. 170.7.5) [1].

Проаналізувавши зміст статті вищезазначеного кодексу можна виокремити наступні ознаки які характерні для ендавментів: 1) формуються виключно з коштів і цінних паперів, які вносяться у банк або небанківську фінансову установу благодійником; 2) мають цільовий характер інвестицій а також його доходу (процентів і дивідендів, нарахованих на основний капітал) – цільової благо дійної допомоги; 3) можливий строк надання і використання допомоги – понад 12 місяців, що не передбачено для інших видів благодійної допомоги; 4) у випадку не використання благодійної допомоги протягом узгодженого з благодійником строку і не повернення коштів до закінчення такого строку, – отримувач зобов'язується сплатити податок на невикористану суму допомоги; 5) отримувач благодійної допомоги не має права витрачати або відчужувати основний капітал ендавменту без згоди – благодійника.

Згадка про ендавмент міститься у Законі України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», оскільки, в Україні ендавмент представлений у благодійній та доброчинній діяльності [2]. Ст. 9 вищезазначеного закону передбачає можливість використання доходів (тобто процентів та дивідендів) від управління благодійними ендавментами для: надання благодійної допомоги бенефіціарам, визначеним благодійниками або уповноваженими ними особами; виконання благодійних програм; спільної благодійної діяльності; у сфері вищої освіти право створення та використання ендавмент-фондів вищим навчальним закладам (далі – ВНЗ) надано Законом України «Про вищу освіту» [3], яким встановлено зміст сталого фонду (ендавменту) ВНЗ як суму коштів або вартість іншого майна, що призначена для інвестації або капіталізації на строк не менше 36 місяців, пасивні доходи від якої використовуються ВНЗ з метою здійснення його статутної діяльності у порядку, визначеному благодійником або уповноваженою ним особою (п. 22 ст. 1).

На сьогоднішній день в Україні успішно функціонують ендавмент-фонди при Інституті міжнародних відносин Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, Університеті банківської справи Національного банку та Національному Університеті «Києво Могилянська Академія» та ін. Окрім цього у проєкті «Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року», розробленому робочою групою при Міністерстві освіти і науки України, було задекларовано необхідність унормування механізмів створення та управління ендавментами, а також перетворення існуючих фондів при

зкладах вищої освіти на прозорі ендаменти із закріпленими цілями та стратегічним планом використання дивідендів [4].

Крім вищезгаданих законів основні (загальні) положення щодо ендаментів містяться також у таких Законах України «Про цінні папери і фондовий ринок», «Про інститути спільного інвестування», «Про банки і банківську діяльність», також згадка міститься в Інструкції Національного банку України про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах.

Антоніна Олександрівна Згама наголошує, що в Україні ендаменти не визнаються окремою організаційно-правовою формою. Засновником ендаменту може бути будь-яка юридична особа приватного права або громадянин благодійник. Ендамент може існувати у формі окремого рахунку фізичної або юридичної особи, яким управляє банк, інвестиційна чи інша фінансова компанія. Ендамент також не є видом благодійної організації, і законодавство України не вимагає від благодійних організацій мати ендамент чи інший мінімальний капітал [5, 7–8].

Висновки. Підсумовуючи можна визначити, що ендамент не можна вважати чимось новим та невідомим оскільки досить активно застосовується у світовій практиці. На сьогодні, в Україні існують складнощі правового характеру застосування ендаменту, оскільки, відсутній нормативний акт який би містив норми про: обов'язковість створення ендаментів (як то має місце в Австрії, Словаччині, Франції при реєстрації благодійних фондів); встановлення мінімального розміру основного капіталу ендаменту (такий розмір на банківські вклади чи рахунки, як правило, визначається договорами з окремими фінансовими установами); особливості інвестування капіталу ендаментів (на відміну, наприклад, від Чехії, де ендаментам заборонено інвестувати більше 30 % капіталу у відкриті інвестиційні фонди); види активів, в які має інвестуватися основний капітал ендаментів; порядок поповнення основного капіталу ендаменту з доходів від одержаних процентів та дивідендів.

Джерела та література

1. Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
2. Про благодійну діяльність та благодійні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>
3. Про вищу освіту URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
4. Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року. URL: http://osvita.ua/doc/files/news/438/43883/HE_Reforms Strategy 11_11_2014.pdf
5. Створення та управління ендаментами в Україні. Київ, 2014. 76 с. URL: <https://issuu.com/dhrpraxis/docs/endowment/8?e=9550137/9359229>

Боротюк М. Г. – студентка III курсу
факультету психології

ВНУ імені Лесі Українки;

Коструба Н. С. – к. психол. н., доцент
кафедри загальної та клінічної психології
ВНУ імені Лесі Українки

Чинники суб'єктивного благополуччя студентів

Суб'єктивне благополуччя зазвичай розуміється як оцінка людиною задоволеності своїм життям, воно відображає не тільки обставини його життя, а й стабільні особистісні характеристики, за допомогою яких людина справляється з важкими ситуаціями, легко пристосовується до мінливих умов, охоче і вдало взаємодіє з людьми, поважає себе і оточуючих [3; 6]. Студентське середовище відноситься до такого періоду, коли відбувається розвиток і саморозвиток людини в результаті присвоєння нового досвіду, спілкування з іншими [5].

На підставі теоретичних розробок проблеми суб'єктивного благополуччя можна виділити кілька комплексів, що складають конструкти в результаті взаємодії інстанцій і є найбільш важливими з точки зору якості життя і його суб'єктивної оцінки: 1) комплекс відносин з малим соціумом (сім'я, родичі, друзі, знайомі); 2) комплекс відносин з великим соціумом (стабільність в країні: економічна, політична, соціальна); 3) комплекс трудових процесів (професія, професійна група, професійний інтерес, професійне спілкування, дохід); 4) комплекс життєвих процесів (потреби, безпека, здоров'я, екологія); 5) комплекс інтересів (комунікативні, пізнавальні, матеріальні та ін.) і можливостей їх реалізації; 6) комплекс внутрішньо особистісних процесів (система ціннісних орієнтацій, співвідношення між внутрішніми та соціальними ціннісними орієнтаціями, самоствалення, самооцінка, баланс між домаганнями і самооцінкою); 7) комплекс станів і властивостей (темперамент, властивості особистості, емоційні стани); 8) ком-

плекс соціального досвіду (способи подолання фрустрації, комплекс патернів поведінки, соціальна орієнтація). Тією чи іншою мірою суб'єктивне сприйняття цих інстанцій і ставлення, що формується до різних сторін життя, кладе цілісне уявлення про своє власне благополуччя (комфорті) [4].

У дослідженнях суб'єктивного благополуччя студентів приділяється велика увага відповідності актуальних (актуалізованих) потреб суб'єктивним можливостям людини щодо їх задоволення.

С. Ф. Зелінська стверджує, про те, що уявлення студентів-психологів про суб'єктивне благополуччя характеризується позитивною і негативною конгруентністю, аутоідентичністю і самоцінністю [2].

Сучасні дослідження здебільшого присвячені виявленню зовнішніх факторів суб'єктивного благополуччя, таких як здоров'я, матеріальна забезпеченість, сімейне становище тощо. Проте в дослідженні Н.С. Терехіної та співавторів серед іншого виявлялися зв'язки суб'єктивного благополуччя з суб'єктивним віком і емоційним інтелектом. Л. М. Яворовська та Г. С. Філоненко пропонують розглядати соціальний інтелект як часову перспективу, як важливі фактори психологічного благополуччя [1].

Фактори, що визначають соціально-психологічний портрет студента і неабиякою мірою впливають на успішність навчання можна розділити на дві категорії: до першої категорії відносяться ті, з якими студент прийшов у вуз; до другої ж – ті, які з'являються в процесі навчання.

Таким чином, факторами, що впливають на суб'єктивне благополуччя студентів, будуть задоволення актуальних потреб в студентський період: соціальні потреби включають прагнення належати до соціальної групи (спільності) і займати в цій групі певне місце, користуватися прихильністю і увагою оточуючих, бути об'єктом їх поваги і любові; потреби пізнання навколишнього світу і свого місця в ньому, як шляхом присвоєння вже наявних культурних цінностей, так і шляхом відкриття абсолютно нового, невідомого попереднім поколінням; потреба в придбанні знань, пов'язаних з партнерськими відносинами і соціальною готовністю прийняти на себе відповідальність за сім'ю і колектив; потреби в доступності освітнім інструментарієм; потреба в формуванні впевненості в собі; в умінні вибудовувати гармонійні міжособистісні відносини і в вмінні управляти собою в цих відносинах; потреба в підтримку внутрішньої гармонії і особистісної цілісності студентів.

Джерела та література

1. Гарбузов В. И. Практическая психотерапия, или как вернуть ребенку и подростку уверенность в себе, истинное достоинство и здоровье. Санкт-Петербург: АО «Сфера», 1994. 160 с.
2. Горбаль І. С. Відчуття суб'єктивного благополуччя як передумова та втілення психологічного здоров'я особистості. *Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту*. 2012. Вип. 2. С. 293–303.
3. Зотова О. Ю., Рикель А. М., Туниянц А. А. Ситуационные и личностные факторы субъективного благополучия студентов. *Вестник РГГУ. Серия «Психология. Педагогика. Образование»*. 2017. № 4 (10). С. 118–136.
4. Орлова Д. Г. Психологическое и субъективное благополучие: определение, структура, исследования (обзор современных источников). *Вестн. Перм. гос. гуманитар.-пед. ун-та*. Серия № 1. Психол. и пед. науки. 2015. № 1. С. 28–36.
5. Сердюк Л. З. Особистісна самореалізація та психологічне благополуччя як основні стратегічні лінії мотивації учіння студентів ВНЗ. *Наук. вісн. Чернівець. ун-ту*. Вип. 687. Педагогика та психологія. Чернівці: ЧНУ, 2014. С. 151–159.
6. Яворовська Л. М., Філоненко Г. С. Фактори становлення психологічного благополуччя особистості. *Наука і освіта*. 2014. № 12. С. 216–220.

Кожевнікова Д. – студентка IV курсу
факультету психології

ВНУ імені Лесі Українки;

Крижановська З. Ю. – к. психол. н., доцент
кафедри загальної та клінічної психології

ВНУ імені Лесі Українки

**Вивчення впливу травми прив'язаності на романтичні
стосунки в психоаналітичному підході**

Постановка проблеми. Впродовж останніх років дослідники виявляють більший інтерес до вивчення природи романтичних стосунків і чинників, які сприяють формуванню їх здоровому, інтимному прояву. Є багато обставин, які більшою чи меншою мірою торкаються цієї теми. Ми ж хочемо звернути увагу на те, як дитяча травма впливає на стилі прив'язаності дорослих та якість їх романтичних взаємин. При цьому є багато визначень психологічної травми, узагальнення яких дає розуміння її як загрозливого досвіду, який перетворює адаптивний процес людини на дезадаптивний. Тобто, це стан, за якого хвилювання чи непередбачувана ситуація та/або безперервні

чинники переривають психосоціальне переживання раптово, суттєво заважаючи при цьому подоланню дієздатності людини в моменті чи періоді часу.

Мета цього дослідження полягає в теоретичному аналізі впливу дитячої травми на якість романтичних взаємин в дорослому віці.

Виклад основного матеріалу. Аналіз досліджень, присвячених дитячій травмі дає можливість визначити її, як емоційне, фізичне, сексуальне насильство над дитиною; емоційне та фізичне нехтування її потребами та жорстоке поводження з нею в дитинстві. Переживання такого досвіду дитиною, може заважати подальшому функціонуванню її у різних сферах дорослого життя. Не виключенням стають і романтичні стосунки, які несуть на собі ефект дитячої травми

Теорія прив'язаності, запропонована Джоном Боулбі [1] є однією з тих в цій галузі досліджень, яка пояснює, яким чином догляд за дітьми впливає на те, як вони прив'язуються до інших людей, таких як їхні партнери у дорослому віці [3]. Згідно з моделлю прив'язаності Дж. Боулбі, зв'язок між дитиною та опікуном впливає на психосоціальний розвиток і функціонування дитини в дорослому віці.

Дж. Боулбі [1] та його послідовники Хазан і Шейвер [6] визначили три різні стилі прив'язаності, включаючи безпечний, тривожно-амбівалентний та уникаючий, завдяки моделі прив'язаності між дитиною та виховуючим її дорослим. Послідовники Дж. Боулбі покращили цю типологію, поділивши прив'язаність на чотири типізовані моделі для дорослих у романтичних стосунках: безпечна прив'язаність і небезпечна: тривожна, уникаюча, зневажлива. Ця типологія дає можливість більш детально прослідкувати зв'язки між дитинством та дорослими стосунками. Модель самотравми, запропонована Брієром демонструє, як травма порушує розвиток дитини, особливо її систему зв'язку з життям. Система прив'язаності при цьому є однією з основних систем дії, яка регулює реагування на загрози та не дозволяє їм заважати системам щоденних дій людини. При порушенні системи прив'язаності, ми чітко прослідковуємо основний акцент людей на питаннях їхньої безпеки. Відповідно, дорослі, які були травмовані в дитинстві, можуть розвинути нездоровий стиль прив'язаності до своїх романтичних партнерів через порушення їх системи зв'язку з іншими людьми.

Представники теорії соціального научіння звертали увагу на самооцінку людини, визначивши її як стійке відчуття особистісної

цінності або гідності. Ці результати знайшли своє підтвердження в теорії Дж. Боулбі, який стверджував, що ранні стилі прив'язаності впливають на особливості самооцінки дорослої людини у стосунках. Дослідження численних вчених також підтвердили вплив дитячої травми на психіку дорослого, особливо низьку самооцінку.

В сучасній психології є низка досліджень щодо зв'язку між романтичними ревнощами, стилями прив'язаності у романтичних стосунках та самооцінкою. У своїх дослідженнях А. Пайнс та А. Фрідман [7] виявили негативну кореляцію між романтичними ревнощами та самооцінкою, тоді як послідовники цих досліджень (Р. Брінгл Б. Буунк та інші) виявили не суттєвий зв'язок між романтичними ревнощами та самооцінкою.

Висновки. Здійснений теоретичний огляд психологічних досліджень дають можливість стверджувати, що ранній досвід дитини здатен зумовлювати її поведінку з партнером в дорослому віці. Ми з'ясували, при цьому, що зловживання і нехтування її дефіцитарних потреб дитини та різні форми насилля над нею можуть пошкодити її почуття безпеки і захищеності. В дорослому віці це здатне проявлятися в близьких контактах, а саме в неправильній інтерпретації міри загрози. Разом з тим, захисні підсистеми починають функціонувати на рівні втечі, замирання, боротьби чи підпорядкування, що перешкоджає атмосфері любові та прийняття.

Джерела та література

1. Боулбі Дж. Привязанность. Москва: Гардарики, 2003.
2. Боулбі Дж. Создание и разрушение эмоциональных связей. Москва: Академ. проект, 2012
3. Крижановська З. Надійний тип прив'язаності як основа розвитку психічного здоров'я дитини. *Сучасні психологічні тенденції – підтримки та відновлення психічного здоров'я особистості: теорія та практика: тези доп. II Міжнар. міждисциплінар. конф.* Харків, 2021.
4. Пилипчук О., Крижановська З. Вплив типу прив'язаності між матір'ю та дитиною на психічний розвиток останньої. *Сучасні психологічні тенденції підтримки та відновлення психічного здоров'я особистості: теорія та практика: тези доп. II Міжнар. міждисциплінар. конф.* Харків, 2021. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/19694>
5. Джонсон С. Обними меня крепче. 2018.
6. Kazan C. and Shaver P. Romantic Love Conceptualized as an Attachment Process. *Journal of Personality and Social Psychology.* 1987.
7. Pines A., Friedman A. Gender differences in romantic jealousy. *Journal of Social Psychology.* 1998. № 138. P. 54–71.

Козігора М. А. – аспірантка факультету психології ВНУ імені Лесі Українки

Поняття моральної травми у військовослужбовців

Постановка проблеми. Наша держава переживає важкі часи, які мають вплив на психічне здоров'я усіх громадян. Постійно виникають ситуації напруженості, тривоги, страху за своє життя та життя близьких. Значному впливу піддаються військовослужбовці, які виконують бойові завдання, ризикуючи власним життям. Пережиті ситуації часто провокують виникнення бойової психічної травми, моральної травми або посттравматичного стресового розладу. Незважаючи на значущість впливу моральної травми, дана тематика залишається недостатньо розробленою, а тому і актуальною.

Мета дослідження – здійснити теоретичний аналіз сучасних досліджень поняття моральної травми у військовослужбовців.

Результати дослідження. Моральна травма – це термін, запропонований для опису дистресу, який відчують люди, коли здійснюють, стають свідками або не можуть запобігти дії, яка порушує їхні основні етичні переконання. Вона поки ще не класифікована як форма психічного захворювання та не має узгодженого визначення, а описується як синдром, що характеризується почуттям провини, нав'язливими думками та самоосудом. Найчастіше моральна травма може спостерігатися у військовослужбовців, які виконують бойові завдання та піддаються постійному психологічному впливу.

Едгар Джонс стверджує, що моральна травма відрізняється від класичної етичної дилеми. Людина змушена вирішувати між двома виправданими, але взаємно протилежними діями і у такому випадку в людини зберігається право вибору, а при моральній травмі люди зазвичай почуваються у владі подій, обмежені всеосяжною стратегією або ієрархічними правилами, які керують їхніми діями. У декого це може підірвати почуття значущості та місця у світі, навіть поставити під сумнів їхню віру. Релігійні переконання та духовність корелюють з посттравматичним зростанням і обернено пов'язані з симптомами ПТСР, що дозволяє припустити, що вони можуть бути важливими змінними для моральної травми [2, 127].

У концептуальній моделі Бретта Літца, моральна травма – це вчинення, нездатність запобігти, участь чи знання про дії, які порушують

глибокі моральні переконання та очікування. На його думку, моральна шкода вимагає акту усвідомленого діяння, яке порушує чи суперечить кодексу поведінки або правилам щодо «правильного» / «неправильного», і може статися як наслідок власних дій чи дій когось іншого. Це може сприяти внутрішньому конфлікту та емоційному дистресу, але лише в тому випадку, якщо людина усвідомлює невідповідність між вчинком та своїм власним моральним кодексом, що, своєю чергою, призводить до негативного самоприписування провини та сорому [3, 695].

Кент Дрешер та ін. вважають, що вплив травми може відбуватися не тільки через те, що військовослужбовець стає свідком наслідків і людських жертв насильства, але й через те, що сам може вчиняти вбивства та руйнування. Мораль і етика є частиною початкової військової підготовки. Під час війни військовослужбовці іноді змушені (наприклад, для виживання, для досягнення мети місії) виконувати дії, які були б незаконними в більшості інших контекстів (наприклад, вбивство) [1, 9].

Тіне Молендейк також зазначає, що загальна ідея моральної травми полягає в тому, що моральна шкода є результатом бойового досвіду, який впливає на моральні основи солдатів і, як такий, спричиняє страждання [4, 36].

Результати дослідження А. Варгаса та його колег дозволяють стверджувати, що найбільш поширеними причинами виникнення моральної травми є зрада, загибель цивільного населення та насильство всередині колективу. Крім цих чинників вони виділяють й інші: невідповідне почуття провини та сорому, соціальні проблеми чи стосунки, духовні проблеми спроби самоушкодження чи суїциду [5, 248].

Висновки. Здійснивши аналіз літературних джерел, можна зробити висновок, що моральна травма – це вчинення певних дій, які порушують моральні переконання чи очікування. У військовослужбовців, які перебувають чи перебували у зонах бойових дій моральна травма може виникнути у випадках внутрішніх особистісних конфліктів, неможливості запобігти смерті інших, почуття провини чи сорому за певну діяльність.

Джерела та література

1. An exploration of the viability and usefulness of the construct of moral injury in war veterans/K. D. Drescher, D. W. Foy, C. Kelly et all. *Traumatology*. 2011. Vol. 17 (1). P. 8–13.

2. Jones E. Moral injury in a context of trauma. *The British Journal of Psychiatry*. 2020. Vol. 216 (3). P. 127–128.
3. Moral injury and moral repair in war veterans: A preliminary model and intervention strategy/B. T. Litz, N. Stein, E. Delaney et al. *Clinical Psychology Review*. 2009. Vol. 29 (8). P. 695–706.
4. Molendijk T., Kramer E.-H., Verweij D. Moral Aspects of “Moral Injury”: Analyzing Conceptualizations on the Role of Morality in Military Trauma. *Journal of Military Ethics*. 2018. Vol. 17 (1). P. 36–53.
5. Moral injury themes in combat veterans’ narrative responses from the National Vietnam Veterans’ Readjustment Study/A. F. Vargas, T. Hanson, D. Kraus, K. Drescher, D. Foy. *Traumatology*. 2013, Vol. 19. P. 243–250.

Коструба Н. С. – к. психол. н., доцент
кафедри загальної і клінічної психології
ВНУ імені Лесі Українки

Психологічні особливості медіарелігійності особистості на різних вікових етапах

Постановка проблеми. Медіарелігійність як феномен є відносно новим, тому інформації щодо масштабів його поширення практично немає. Дане дослідження є одним із перших спроб комплексного психологічного вивчення явища медіарелігійності особистості з врахуванням вікових особливостей.

Мета дослідження – емпіричний аналіз психологічних особливостей медіарелігійності особистості у різних вікових групах.

Для реалізації мети було використано авторську апробовану методику дослідження медіарелігійності особистості [1]. Вибірка на цьому емпіричному замірі склала 685 осіб (181 – чоловічої та 504 – жіночої статі), середній вік 22,7 років з 16 областей України. Опитування проводилось через додаток Google forms.

При виокремленні вікових періодів у вибірці дослідження враховувались погляди британського вченого D. B. Bromley, який виокремлює чотири періоди дорослості: 1) рання дорослість – 21–25 років (юнаки); 2) середня дорослість – 25–40 років (молодий вік); 3) пізня дорослість – 40–55 років (середній вік); 4) передпенсійний вік – 55–65 років (особи старшого віку) [3]. Лише період ранньої дорос-

лості ми модифікували відповідно до особливостей досліджуваної вибірки і він передбачав діапазон 18–25 років.

Результати дослідження. Розподіл досліджуваних за віковими категоріями та загальним рівнем медіарелігійності та його компонентами зображено на рис. 1.

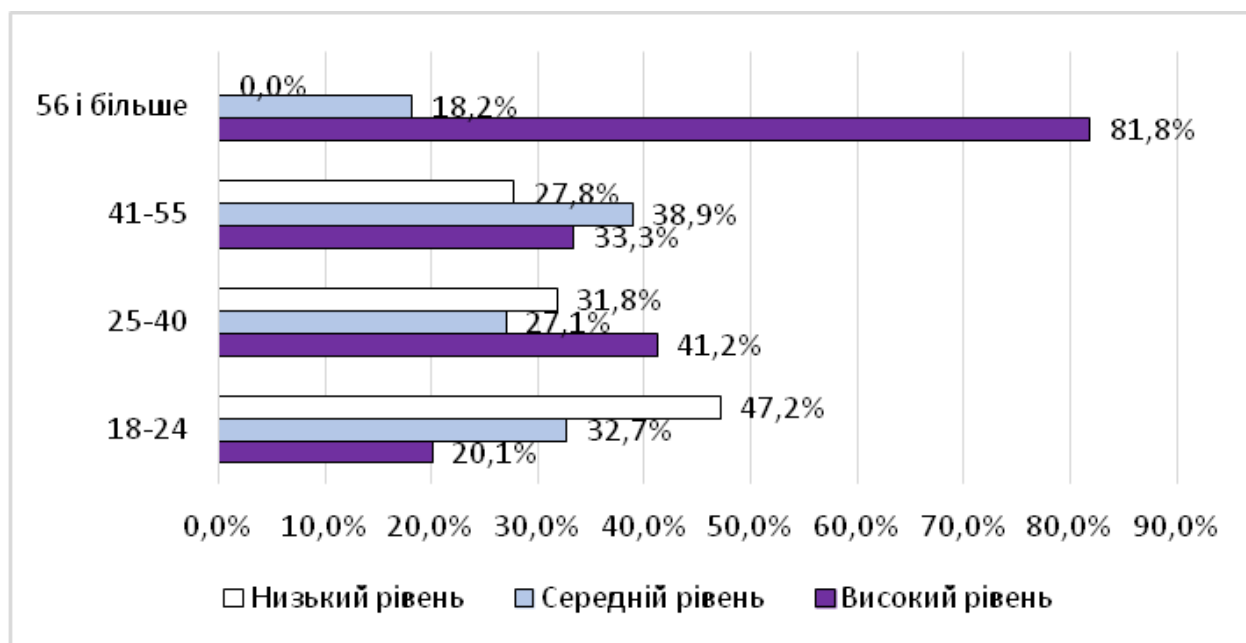

Рис. 1. Рівні загальної шкали медіарелігійності на різних вікових етапах

Медіарелігійність найбільш притаманна особами старшого віку. Більшість з цієї групи продемонструвала високий рівень медіарелігійності (81,8 %), значно менше – середній рівень (18,2 %). У цій віковій групі не зафіксовано низького рівня. Загалом, багато дослідників виявили, що представники старшої вікової категорії є більш релігійними та прагнуть духовного зростання [4]. Науковці окреслюють ряд причин, чому так відбувається: 1) релігійність допомагає боротись із самотністю, яка виникає через припинення трудової діяльності; релігійні громади допомагають більше бути у соціумі; 2) релігійність допомагає подолати наслідки фізичних хвороб, допомогти жити з ними; 3) старший вік пов'язаний із перспективою смерті, а релігія дарує надію на життя після смерті, що допомагає прийняти такий перебіг подій.

Представники групи середнього віку або пізньої дорослості (41–55 років) демонструють дуже розрізнені показники. Високий рівень медіарелігійності притаманний для 33,3 % опитаних цієї групи, середній – 38,9 %. Решта респондентів групи середнього віку, а саме 27,8 % демонструє низький рівень за досліджуваною ознакою. Мо-

лодь віком 25–40 років більшою мірою продемонстрували високий рівень медіарелігійності особистості (41,2 %). Середній рівень притаманний для 27,1 %, низький – для 31,8 % опитаної молоді. Юнаки (18–24 роки) виявились найменш медіарелігійною віковою категорією, оскільки серед опитаних домінують особистості з низькими показниками досліджуваної ознаки (47,2 %). Середній рівень медіарелігійності продемонстрували 32,7 %, високий – 20,1 % юнаків.

Аналіз емпіричних даних щодо рівнів медіарелігійності на усіх вікових етапах дорослості дозволив виявити, що починаючи з етапу юнацтва, з кожним наступним віковим періодом кількість опитаних з низьким рівнем медіарелігійності значно зменшується. Це підтверджує і кореляційний аналіз. Виявлено позитивний прямопропорційний взаємозв'язок показників медіарелігійності особистості та віку ($r = 0,329$; $p > 0,01$). Тобто, чим старшими є опитані, тим вищі показники медіарелігійної активності. І навпаки.

Якщо ж звернутися до аналізу відсоткових значень, то тут, отримані нами результати перегукуються із науковим поглядом Ю. Макселона на традиційну релігійність та вік. Автор стверджує, що у період юності спостерігається певна складність психічних та релігійних почуттів, у період молодості немає часу на релігійну активність, подальше відродження релігійності пов'язане з усвідомленням власної обмеженості [2].

Висновки. Отже, здійснений аналіз психологічних особливостей медіарелігійності та її компонентів у респондентів різних вікових категорій дає підстави для виокремлення певних тенденцій. З віком досліджуваних збільшується і рівень медіарелігійності. Крім того, виявлено, що два вікові періоди характеризуються актуалізацією медіарелігійної практики, а саме це молодість та старший вік.

Джерела та література

1. Коструба Н. Апробація методики дослідження медіарелігійності особистості. *Вчені зап. ТНУ ім. В. І. Вернадського*. Серія: Психологія. 2021. Т. 32 (71). № 5. С. 28–33. URL: <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2021.5/05>
2. Макселон Ю. Психологія. З викладенням основ психології релігії/пер. з пол. Т. Чорновіл. Львів: Свічадо, 1998.
3. Bromley D. B. The Psychology of Human Ageing. 2nd edition. *Penguin Books*. 1977.
4. McFadden S. H. Old Persons, Old Age, Aging, and Religion. *Handbook of the psychology of religion and spirituality*. New York: The Guilford Press, 2013. P. 198–214.

Ляшко Л. М. – студентка IV курсу факультету психології ВНУ імені Лесі Українки;

Коструба Н. С. – к. пед. н., доцент кафедри загальної і клінічної психології ВНУ імені Лесі Українки

Психологічні підходи до визначення феномену психологічного благополуччя особистості: теоретичний огляд досліджень

Постановка проблеми. Проблема психологічного благополуччя є як ніколи актуальною, оскільки це поняття є важливим для розуміння людської природи, щастя, відношення до життя та людських цінностей, а бажання кожної особистості до позитивного функціонування та відчуття благополуччя виступає однією з основних рушійних сил особистісного зростання і є необхідним аспектом якості життя особистості.

Мета дослідження полягає у здійсненні теоретичного аналізу наукових підходів до вивчення феномену психологічного благополуччя особистості.

Результати дослідження. Здійснивши аналіз наукової психологічної літератури з обраної проблематики, ми з'ясували, що в наукових джерелах існує велика кількість різноманітних поглядів на феномен психологічного благополуччя особистості. Вперше термін «психологічне благополуччя» був введений у психологічний обіг вченим Н. Бердберном, котрий займався дослідженням психологічного благополуччя особистості та описував даний феномен у категоріях щастя або нещастя, суб'єктивного відчуття задоволеності або незадоволеності особистістю власним життям. Аналіз наукових джерел показав, що єдиної точки зору на трактування даного поняття дослідниками досі не визначено, як і немає чіткого розмежування його з подібними, проте ідентичними поняттями, такими як: «щастя» (М. Аргайл), «благополуччя», «суб'єктивне благополуччя» (Е. Дінер), «якість життя», рівень задоволення потреб (Р. Раян, Е. Десі, А. Маслоу), задоволеність життям та інші. Зарубіжні та вітчизняні психологи підходили до визначення даної проблеми по-різному, загалом, їхні погляди та теорії щодо даного феномену умовно поділяють на дві групи підходів.

Представники гедоністичного підходу (Н. Бредберн та Е. Дінер та інші), розглядаючи психологічне благополуччя роблять акцент на емоційному (афективному) переживанні приємних чи неприємних емоцій, які виникають внаслідок задоволення чи не задоволення потреб у різних сферах життя кожної людини. Зокрема, Н. Бредберн розглядав психологічне благополуччя особистості як прояв рівноваги, котрий особистість може досягнути завдяки безперервній взаємодії двох видів афектів, а саме, позитивних та негативних емоційних переживань. Психологічне благополуччя, за Н. Бредберном, передбачає когнітивну оцінку особистості ступеня задоволеності різних сфер власного життя [1].

Найбільш часто поняття психологічного благополуччя пов'язують із фактором суб'єктивного благополуччя особистості, яке було введене Е. Дінером та передбачає когнітивно-афективну оцінку особистості ступеня задоволеності власним життям і критерії його оцінювання [4]. Також, в науковій літературі феномен психологічного благополуччя, з позицій гедоністичного підходу, представлений у працях Р. М. Шаміонова і розглядається ним як складне, динамічне соціально-психологічне утворення, засноване на поєднанні пізнавальних і емоційно-вольових процесів, що характеризується суб'єктивним емоційно-оцінним ставленням людини до своєї особистості, свого життя, подій у ньому, які мають важливе значення і спонукає до дії, пошуку і управління, в основі якого лежить інтеграція когнітивних і емоційно-вольових [5].

Друга група теорій складає евдемоністичний підхід, який розглядає психологічне благополуччя як важливий елемент позитивного функціонування особистості, як прагнення до особистісного росту, самореалізації у різних сферах життя та, як наслідок реалізації власного творчого потенціалу і знаходження єдності соціальних запитів та індивідуального росту особистості. Представниками цієї групи поглядів на досліджуваний феномен є А. Маслоу, К. Роджерс, Г. Оллпорт, М. Ягода, А. Адлер, котрі займались дослідженням психологічного здоров'я особистості і виокремлюють психологічне, особистісне та соціальне благополуччя [2]. Зокрема, Г. Оллпорт поняття благополуччя розглядав через призму «досягнення» особистістю віддалених цілей, завдань та ідеалів [3]. Серед гуманістичних психологів, котрі були основоположниками евдемоністичного підходу до розуміння психологічного благополуччя особистості є А. Маслоу та К. Роджерс,

які зазначають, що особистість наділена свободою волі і спроможна досягнути психологічного благополуччя.

Висновки. Здійснивши аналіз наукових підходів до проблеми психологічного благополуччя особистості та розглянувши різні групи теорій ми дійшли до висновку, що даний феномен є багатовимірним та складним, не існує єдиної точки зору щодо визначення його змісту. Таким чином, неможливо спиратися лише на одну з описаних груп теорій, а розглядати даний феномен, з позицій, як гедоністичного підходу, так і еудемоністичного.

Отже, психологічне благополуччя є інтегральним показником, котрий об'єднує в собі декілька компонентів, характеризується високим рівнем цілісності, як поєднання суб'єктивних та об'єктивних складових позитивного функціонування особистості та характеризується високим рівнем узагальненості.

Джерела та література

1. Bradburn N. The Structure of Psychological Well-Being. Chicago: Aldine Pub. Co., 1969. 320 p.
2. Ryff C. The Structure of Psychological WellBeing Revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1995. Vol. 69. № 4. P. 719–727.
3. Оллпорт Г. Личность в психологии/пер. с англ. И. Ю. Авидон. Москва: КСП+; Санкт-Петербург: Ювента, 1998. 345 с.
4. Селигман М. Э. П. Новая позитивная психология. Москва: София, 2006. 347 с.
5. Шамионов Р. М. Субъективное благополучие личности: психологическая картина и факторы. Саратов, 2008. 240 с.

Майструк В. М. – студентка V курсу
факультету психології
ВНУ імені Лесі Українки

Психологічні особливості емоційного дистресу у дружин ветеранів-учасників бойових дій

Постановка проблеми. Проблема емоційного дистресу набуває небувалого загострення у сучасній психології. Внаслідок карантинних обмежень і економічної кризи під час пандемії багато людей зіткнулися з втратою роботи, фінансовою скрутою й соціальною

ізоляцією, які є факторами ризику для вчинення суїциду. В Україні, за даними Держстату у 2020 р. самогубство стало причиною смерті 6103 людей, серед них значний відсоток посідають військовослужбовці. На запит надання необхідної підтримки ветеранам та їхнім родинам в Україні у 2018 р. було створено Міністерство у справах ветеранів. У 2021 р. запустили національну цифрову платформу «ЦеОк» від Veteran Hub та IREX in Ukraine для онлайн психологічної підтримки ветеранів та інформування фахівців, які з ними працюють. Враховуючи брутальний напад з боку росії проблема підтримки учасників бойових дій та їхніх сімей постане з новою гостротою.

Незважаючи на підвищений інтерес до якості життя ветеранів з боку суспільства, уряду, громадських організацій та науковців, дружини учасників бойових дій часто залишаються поза увагою наукової і громадської думки. Водночас результати останніх досліджень свідчать про те, що ці жінки зазнають емоційний дистрес внаслідок низки причин [1]. По-перше, значний відсоток військових повертаються із зони бойових дій з пост-травматичними стресовими симптомами (ПТСС), які супроводжуються імпульсивною поведінкою, безсонними ночами, нав'язливими травматичними спогадами, проблемами у міжособовій взаємодії та професійній ефективності, здатності приймати рішення у важливих ситуаціях. По-друге, результати попередніх досліджень свідчать про те, що навіть нетривалі контакти з особою, яка перебуває у хронічному стресі, призводить до емоційних проблем, зокрема підвищеного рівня депресії, тривожності, поганої концентрацією уваги, хронічного болю [2]. Т. Франсікович та ін. вводять поняття вторинної травматизації для дружин військових, пояснюючи це тим, що перша травматизація – це переживання за чоловіків, коли вони знаходиться у зоні бойових дій, а друга – це, коли вони повертаються до цивільного життя, але ця адаптація відбувається вкрай важко [3]. У дослідженні, у якому взяло участь 56 дружин військових, що брали участь у війні в Хорватії, встановлено, що більше третина з них мають симптоми вторинного травматичного стресу. У вітчизняній психології знаходимо праці Н. Журавльової, присвячені вивченню вторинної травматизації дружин ветеранів-учасників бойових дій [1]. Як результат теоретичного аналізу літератури вчена визначає у дружин симптоми, подібні до ПТСР, такі як «пригнічення, втома, нав'язливі хвилюючі думки, труднощі з концен-

трацією уваги, нічні кошмари і відчуження від інших» [1, 127]. Водночас незважаючи на наявність літературного огляду літератури з проблеми, комплексне емпіричне дослідження емоційного дистресу у дружин ветеранів-учасників бойових дій АТО в Україні не знайшло відображення у науковій літературі. Це утруднює процес надання психологічної підтримки ветеранам та їхнім сім'ям.

Методи дослідження. Для діагностики емоційного дистресу були застосовані емпіричні методи дослідження: комплекс психодіагностичних методик, зокрема, опитувальник методика «Шкала тривоги Бека», опитувальник «Шкала депресії Бека» та опитувальник «Стисла шкала резилієнтності» (BRCS), шкала самооцінки Розенберга, шкала впливу подій (Impact of Event Scale-Revised (IES-R), структуроване інтерв'ю пояснювальної моделі дистресу (BIEM Barts Explanatory Model Inventory).

База дослідження. Дослідження проводилося на базі Українського центру психотравми при Волинському національному університеті імені Лесі Українки під час реалізації проєкту «Психосоціальна підтримка ветеранів та їхніх сімей» за підтримки Міністерства закордонних справ Великої Британії (2021–2022). В дослідженні взяли участь 36 осіб, дружин ветеранів учасників бойових дій в АТО. **Результати емпіричного дослідження** дали змогу встановити, що тривожність, депресія та самооцінка сукупно є значущим предиктором ПТСР, водночас лише тривожність є незалежним значущим предиктором ПТСР у дружин ветеранів (див. табл. 1). Таким чином, емоційний дистрес у дружин ветеранів значною мірою зумовлений тривожністю жінок і може слугувати фактором схильності до трансформації травматичного досвіду у ПТСР.

Таблиця 1

Результати регресійного аналізу з залежною змінною ПТСР та незалежними змінними самооцінки, тривожності та депресії

Модель	Нестандартизовані коефіцієнти		Стандартизовані коефіцієнти	t	Знч.
	B	Стд. помилка	Бета		
Депресія	,15	,11	,29	1,39	,19
Тривожність	,11	,06	,56	1,99	,05
Самооцінка	,05	,16	,08	,32	,75

Також встановлено негативні кореляційні зв'язки між самооцінкою та ПТСР ($r = -.63$, $p < .01$), депресією ($r = -.78$, $p < .01$) та

тривожністю ($r = -.87$, $p < .01$) як проявами емоційного дистресу у дружин ветеранів. Таким чином, самооцінка відіграє важливу роль у переживанні негативних емоційних станів і має враховуватися при розробці програми психологічних інтервенцій для дружин ветеранів.

Джерела та література

1. Журавльова Н. Ю. Особливості вторинної травматизації у дружин ветеранів війни: орієнтири психологічної допомоги. *Актуальні проблеми психології*. 2018. № 3. С. 124–153.
2. Зубовський Д. С. Особистісне зростання учасників АТО у посттравматичний період. *Молодий вчений*. 2018. № 8 (1). С. 47–52.
3. Secondary traumatization of wives of war veterans with posttraumatic stress disorder/T. Frančišković, A. Stevanović, I. Jelušić et all. *Croatian medical journal*, 2007. № 48 (2). P. 170–184.

Маковська Н. В. – студентка I курсу спеціальності «Психологія» Відокремленого структурного підрозділу закладу вищої освіти (ВСП ЗВО) «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» Хмельницький інститут соціальних технологій;
Кондратюк С. М. – к. психол. н., доцент, завідувач кафедри психології та соціальної роботи ВСП ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» Хмельницький інститут соціальних технологій

Роль військового капелана у збереженні психічного здоров'я військовослужбовців

Постановка проблеми. У сучасному світі проблема психічного здоров'я набуває міждисциплінарного характеру. Перед суспільством постає ряд важливих завдань щодо формування психічного здоров'я особистості на різних вікових етапах, з урахуванням різних умов її життєдіяльності, особливо якщо йдеться про військовослужбовця. Військова служба неминуче супроводжується значними психічними та фізичними навантаженнями. Ще більш потужні передумови для

формування психічної патології у військовослужбовців виникають в умовах ведення бойових дій. Військовослужбовці відчують значну психологічну і емоційну напругу, з якою важко впоратися. У них виникають проблеми із психічним здоров'ям. Це є викликом для української психологічної науки.

Мета дослідження. У зв'язку з новими викликами сьогодення з якими стикнулись військові психологи України, актуальним на сьогодні є і досвід Церкви щодо надання психологічної підтримки пастві. Адже з початку відкритого воєнного нападу російських військ на Україну, розпочався новий етап становлення інституту військового капеланства у військових формуваннях сектору безпеки і оборони. Логічним завершенням нормативного процесу стало набуття чинності Закону України «Про службу військового капеланства» [3], в якому одні з завдань військових капеланів є надання психологічної підтримки військовослужбовцям.

Результати дослідження. Доводиться констатувати, що на відміну від зарубіжної науки в українській психології тема психологічної діяльності військових капеланів щодо збереження психічного здоров'я військовослужбовців лише починає вивчатися, хоча в контексті співпраці українських церковних та військових інституцій аналізували проблему такі науковці як: В. Бондаренко, М. Васів, Л. Владиченко, С. Здіорук, В. Єленський, Ю. Кальниш, С. Лисенко, Ю. Решетніков, С. Сьомін, О. Уткін та ін., окремі питання душпастирства у системі збереження психічного здоров'я та виховання віруючих військовослужбовців досліджували: А. Афанасьєв, В. Діброва, П. Костюк, Р. Коханчук, А. Маковський, О. Матеюк, М. Морозов, О. Мельник та ін.; представляють інтерес праці, в яких містяться підходи до визначення напрямів, форм і методів діяльності духовенства у Збройних силах України та інших держав О. Варнашової, Л. Виговського, А. Жаловаги, Є. Забзалюка, С. Семенова, Т. Тхоржевської та ін.

Ми поділяєм погляди А. Маковського який зазначає, що основним завданням військових капеланів під час психологічної роботи є: зменшення у воїнів психологічної напруженості і втоми; швидке повернення в стрій бійців, які не потребують госпіталізації та мають лише психосоматичні скарги; вжиття заходів психологічної реабілітації з психотравмованим персоналом; психологічне відновлення бое-

здатності деморалізованих підрозділів [2, 110]. Цікавими є і висновки, зроблені Н. Кострубою: «...теоретичний огляд взаємозв'язку релігії та психічного здоров'я продемонстрував наявність наукових доказів щодо позитивного впливу внутрішньої релігійності з показниками здоров'я і добробуту людини. ...Загалом, релігія може дати особистості так звані копінг-стратегії як загальні схеми чи структури психологічного подолання складних життєвих ситуацій» [1, 116].

Висновки. Отже, у зв'язку із збільшенням психотравмувальних чинників на персонал військових підрозділів та потребою в опрацюванні нових підходів до збереження психічного здоров'я військовослужбовців, а також, керуючись вимогами ст. 11 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», де зазначено, що «...військовослужбовці, учасники бойових дій та прирівняні до них особи, особи, звільнені з військової служби, які брали безпосередню участь в антитерористичній операції, у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях чи виконували службово-бойові завдання в екстремальних (бойових) умовах, в обов'язковому порядку повинні пройти безоплатну психологічну, медико-психологічну реабілітацію...» [4], ми вважаємо за необхідне активно залучати військових капеланів до процесу надання психологічної допомоги та збереження психічного здоров'я військовослужбовців.

Джерела та література

1. Коструба Н. С. Психічне здоров'я і релігія: роль душпастирської опіки у медичних закладах. *Теорія і практика сучасної психології*. 2020. № 1. Т. 1. С. 112–117. URL: <https://cutt.ly/gT36S0q> (дата звернення: 26.03.2022 р.).
2. Маковський А. Результати дослідження психологічного супроводу професійної діяльності прикордонників засобами душпастирства військових капеланів. *Вісн. Львів. ун-ту*. Серія: Психол. науки. 2021. Вип. 11. С. 107–112. URL: <http://psy-visnyk.lnu.lviv.ua/uk/v11-2021> (дата звернення: 26.03.2022 р.).
3. Про Службу військового капеланства: закон України від 30 листоп. 2021 р. № 1915-IX. Дата оновлення: 19.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#Text> (дата звернення: 26.03.2022 р.).
4. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: закон України від 20 груд. 1991 № 2011-XII. Дата оновлення: 19.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#top> (дата звернення: 26.03.2022 р.).

Маковський А. О. – ад'юнкт відділення докторантури і ад'юнктури Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького;

Маковська В. В. – заступник директора з наукової роботи та інформатизації Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки;

Маковський О. К. – к. пед. н., начальник служби пожежної безпеки Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького

Застосування бібліотерапії під час надання психологічної допомоги комбатантам

Постановка проблеми. Сьогодні під час захисту України від відкритої збройної агресії Російської Федерації до лав військових та правоохоронних органів держави залучено велику кількість персоналу. У зв'язку із тим, що значна частина військовослужбовців виконує завдання в бойових умовах і перебуває під постійним впливом психотравмувальних чинників постає актуальне питання щодо застосування у роботі з ними різних форм та методів надання психологічної допомоги під час проведення заходів психологічної декомпресії.

Мета дослідження. З метою посилення психотерапевтичного інструментарію у роботі з комбатантами, нами розглянуто перспективний напрям пасивної форми арттерапії – бібліотерапію, та можливості її застосування під час здійснення заходів психологічної декомпресії.

Результати дослідження. В ході огляду доступних нам наукових праць, можемо відзначити, що питання застосування бібліотерапії у психотерапевтичній діяльності розглядали такі вітчизняні науковці, як І. Дмитрук, Ю. Дрешер, А. Заїчко, О. Коваленко, Н. Коржик, О. Лозова, О. Федій; а також іноземні фахівці у галузі охорони здоров'я: Т. Apodaca, W. Miller, G. Calhoun, P. Cuijpers, A. Nichani, R. Gregory, R. Marrs, D. McCulliss, C. Morin, V. Mimeault, та ін. Ми поділяємо погляди О. Кабачек, яка вважає бібліотерапію одним із перспективних напрямів психотерапії, що ґрунтується на фундаментальних закономірностях психотерапевтичного процесу, особливій природі психотерапевтичної (художньої, педагогічної) комунікації,

механізмах художньої діяльності і сприйняття [1]. Заслугують окремої уваги і напрацювання фахівців з Департаменту у справах ветеранів Сполучених Штатів Америки, які дійшли висновку, що бібліотерапію необхідно використовувати, як додатковий засіб при проведенні психотерапевтичної роботи з особами, які зазнали психічних травм [4]. Дослідженням механізму лікувальної дії слова займався З. Фройд, зробивши висновок про те, що між підсвідомістю, промовою і станом тіла, існує взаємозв'язок.

Як ми вже зазначали раніше [2; 3] колективними зусиллями спеціалістів (бібліотекарів, медиків, психологів, невропатологів, психіатрів, педагогів та соціальних працівників) доведено, що у процесі бібліотерапії активізується психічний механізм витіснення негативних емоцій позитивними, тим самим зводячи нанівець руйнівний вплив негативних емоцій як на біохімічні, фізіологічні процеси, що відбуваються в організмі комбатанта, так і на його соціальну поведінку. Позитивний ефект бібліотерапії проявляється в тому, що образи, почуття, потяги, бажання, що виникають у процесі читання, заповнюють нестачу власних відчуттів, замінюють хворобливі почуття та думки. Читання спеціально підібраної літератури знімає напругу, що нагромадилася, призводить до підвищення особистої задоволеності. Крім зміцнення психічної стійкості, читання допомагає розвинути фантазію, критичне мислення, креативність, навички спілкування.

Висновки. Отже, у зв'язку із необхідністю надання психологічної допомоги широкому загалу комбатантів ми вважаємо за необхідне активно застосовувати бібліотерапію (спільну діяльність психолога та бібліотечного працівника), як додатковий інструментарій до наявних протоколів надання психологічної допомоги.

Джерела та література

1. Кабачек О. Библиотерапия как часть психотерапии и как аспект библиотечной педагогики. *Психолог в детской библиотеке*. Москва, 1994.
2. Маковський А., Маковська В. Перспективи застосування бібліотерапії як форми арт-терапії у роботі з прикордонниками – учасниками операції Об'єднаних сил. *Зб. наук. пр. Нац. акад. ДПС України*. Серія: Психол. науки. 2019. Вип. 3 (14). С. 173–191. URL: https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/psy_zbirnyk/issue/view/11 (дата звернення: 01.04.2022 р.).
3. Маковський А., Маковський О. Перспективи застосування пасивної форми арт-терапії у роботі з прикордонниками – учасниками операції Об'єднаних сил (у контексті бібліотерапії). *Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки особистості до виконання завдань в особливих*

умовах: матеріали Наук.-практ. конф. (31 жовт. 2019 р.). Київ: НУОУ, 2019. С. 177–178.

4. Bibliotherapy Resource Guide: web-site. URL: https://www.mirecc.va.gov/docs/VA_Bibliotherapy_Resource_Guide.pdf (last accessed: 01.04.2022).

Новак Т. О. – аспірантка I курсу факультету соціальних наук НУ «Запорізька політехніка»;
Попович В. М. – д. філос. н., професор кафедри соціальної роботи та психології НУ «Запорізька політехніка»

Соціологічна характеристика духовно-моральної кризи в Україні

Постановка проблеми. Статика і динаміка духовно-моральної кризи – взаємообумовлені процеси, які досить складно розділити, оскільки в статистиці духовно-моральної кризи закладаються і його динамічні характеристики. Дослідження статичної і динамічної духовно-моральної кризи як окремих соціальних явищ необхідно для зручності наукової рефлексії. Тому в цій частині дослідження ми сконцентруємо увагу на статичних показниках духовно-моральної кризи.

Мета дослідження: аналіз статичної і динамічної духовно-моральної кризи в сучасному суспільстві.

Сучасна епоха, не важливо, як її називати - епохою постмодерну або споживання, характеризується інституціоналізацією і деєстетизацією жорстокості, що знаходить відображення в кінематографі, в ЗМІ. Люди звикли до сцен насильства в кіно, новинах, їх «больовий поріг» все більше і більше знижується, витісняючи почуття співчуття, співпереживання.

Результати дослідження. Б. Н. Шапталем вказує, що подібна ситуація спостерігалася в культурі пізнього Риму, що свідчить про історичну закономірність прояву деградаційних тенденцій в культурі різних суспільств на різних часових відрізках. Переймаючись питанням, чому настає в сучасну епоху культурний декаданс, що стоїть за жорстокістю в мистецтві, цей дослідник приходить до висновку про те, що причина – у втраті смислів, цілей культурної діяльності для творчих людей: для чого все, що можна ще сказати і кому [2]?

Згідно утвердилася думка розвиток творчості, культури неможливо в умовах несвободи. Дійсно, творчий пошук досить складно здійснити в умовах заборон, табу, норм, але поставимо питання інакше. Чи завжди свобода стає джерелом розквіту культури? Не треба далеко ходити. Звернемося до суспільству, яке знайшло свободу самовираження, творчості, але що відбувається з культурою? Що відбувається з духовно-моральною сферою в Україні? Що відбувається з духовністю громадян, які вже самі розуміють, наскільки масштабні духовні втрати України від епохи пострадянського реформування, бо, згідно з результатами дослідження «Про що мріють громадяни», тільки 11 % мріють про те, щоб стати корисним суспільству, зробити свій внесок у розвиток держави.

Соціальну незрілість, інфантильність сучасної молоді, її індивідуалізм деструктивного, часто девіантного типу, мабуть, можна розглядати як результат розпаду єдиної ціннісно-нормативної системи суспільства, кризи інститутів соціального контролю, що не забезпечують більше ефективну соціальну регуляцію. Саме цим, на думку Т. А. Хагурова, викликаний сплеск молодіжної девіації в Україні. Саме криза ідеального слід розглядати джерелом таких негативних явищ у молодіжному середовищі, як зростання алкоголізму, статевої розбещеності, небажання жити (суїциду) та багатьох інших, що свідчать про те, що суспільство переживає один з найсильніших соціокультурних криз у своїй історії.

Т. А. Хагуров, розвиваючи свою концепцію про соціальному контролі, стверджує, що індивіди керуються двома видами мотивів у процесі своєї життєдіяльності: внутрішніми як «ідеальними», які приносять задоволення, радість від самої діяльності. Те, що не виражається в матеріальному еквіваленті, і зовнішніми як «егоїстичними», що виражаються в різного роду благах (гроші, почуттєві задоволення, влада). Для нормального функціонування суспільства повинен забезпечуватися певний баланс цих мотиваторів соціальної діяльності, але в сучасній Україні, як вважає Т. А. Хагуров, спостерігається явне домінування зовнішньої мотивації, а така ситуація призводить до руйнування соціальних практик і інституційної системи суспільства в цілому. Згодом ці інституційні дисфункції можуть призвести до соціального колапсу, який вже з усією очевидністю, на думку автора даної концепції, загрожує суспільству [1].

Результати соціологічних досліджень, у тому числі і науково-дослідного проекту «Духовно-моральні цінності сучасності» на базі

інституту соціології, змушують серйозно задуматися про майбутнє суспільства. Основними цінностями для громадян, як показали результати вище зазначеного дослідження, є здоров'я, матеріальне забезпечення, а вже після них ідуть такі цінності, як любов і сім'я, останні місця в рейтингу цінностей займають хорошу освіту, любов до Батьківщини і відвідування храму.

Висновки. Отже, статика духовно-моральної кризи в сучасній Україні виступає наслідком маргінального стану суспільства, що зупинився між бажаним демократичним майбутнім і вже безповоротним соціалістичним минулим. Утворилися в результаті розпаду єдиної ціннісно-нормативної системи ціннісний вакуум і нормативний плюралізм актуалізували проблему духовного, яке з урахуванням сформованих соціально-економічних умов в Україні, стало часто приймати деструктивні форми і породжувати такі негативні явища і процеси, як дитяча безпритульність, дитяча бідність, соціальне сирітство, неповна сім'я, молодіжна і підліткова злочинність, девіантність, примітивізація культури та освіти і багато ін. Стійкість і системність, з якою ці явища відтворюються в сучасній Україні, дозволяють говорити про статичний характер кризи ідеального як причини статичної духовно-моральної кризи в державі.

Джерела та література

1. Ядов В. А. О диспозиционной регуляции социального поведения личности. *Методологические проблемы социальной психологии*/отв. ред. Е. Шорохова. Москва, 1975.
2. Яновский Р. Г. Духовно-нравственная безопасность. *Социол. исслед.* 1995. № 12.

Нортенко Є. В. – здобувач вищої освіти ННІ педагогіки Комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради

Екологічна свідомість як психологічний феномен

Постановка проблеми. Кожна жива істота є частиною природи, людина не виключення. Людство постійно намагається відстежити власний вплив на природу та природи на людину, як фізично, так і

психологічно. Екологічні чинники є невід'ємною складовою розвитку людини, її фізичного та психологічного здоров'я.

Проблема впливу екології на життя людини з кожним днем набирає більшої актуальності, оскільки порушення екології, які на сьогодні є однією з найбільших проблем людства, прямо впливають на погіршення якості життя.

Мета дослідження: актуалізувати питання екологічної свідомості з точки зору значення для психологічної науки та психології сучасної людини загалом. Аналіз останніх досліджень і наукових публікацій показує важливість та актуальність поглибленого дослідження феномену «людина-природа/природа-людина». Вивченням даного феномену займаються екологи, лікарі, психологи, філософи, педагоги, технологи та люди інших наукових сфер починаючи з 60-тих років ХХ ст.

Результати досліджень. Всі дослідження в різних галузях науки, які були зорієнтовані на вивченні психологічних аспектів взаємодії людини та навколишнього середовища, їх взаємовплив, були об'єднані в один напрямок, який отримав назву «психологія середовища». Першу міжнародну програму дослідження у цьому напрямі було прийнято у 1982 р. у Единбурзі.

Спираючись на роботи багатьох дослідників в минулому та проєктуючи їх результати на сьогоднішнє можна виділити такі напрямки дослідження з психології середовища (або екологічної психології):

- 1) вивчення процесу пізнання середовища;
- 2) дослідження поведінки у середовищі;
- 3) аналіз сприйняття якості середовища;
- 4) вивчення реакцій людини на дію факторів середовища, зокрема, виділення факторів середовища, які викликають стрес [1].

Такий дослідник як М. М. Кисельов надавав терміну «Екологічна психологія» таке визначення: «...уявлення про стан природного довкілля, індивідуальна або колективна здатність до адекватного розуміння органічного зв'язку між людиною та природою і використання екологічних знань і переконань у всіх сферах практичної діяльності...» [2].

Стан навколишнього середовища впливає на людину на всіх рівнях (фізичному, психічному, психологічному), воно зусібіч діє на неї, хоч і містить різні фактори впливу. Окрім фізичних, фізіологічних факторів впливу, існує величезна кількість екологічних факторів, що безпосередньо впливають на психіку людини – деякі позитивно, деякі негативно.

Оскільки відносини людини з природою зав'язані на рівні «бумеранга», важливими компонентами взаємодії екології та людства є стратегія розвитку природоохоронної діяльності та екологічної свідомості.

Трактування психологічного поняття «свідомість» та поняття «екологічна свідомість» дуже схожі, адже «екологічна свідомість» пояснюється як специфічна свідомість, специфічна спрямованість, що пов'язана із своєрідністю відображення світу природи та конструктивно-творчим його перетворенням [1].

Екологічна свідомість – одне з ключових понять екологічної психології, що означає вищий рівень психічного відображення природного, штучного, соціального середовища та внутрішнього світу людини, саморегуляцію даного відображення та усвідомлення місця і ролі людини у реальному світі [3].

У психологічній літературі виділяються 3 типи екологічної свідомості:

1. Екоцентричний тип (природа і все природне сприймається як повноправний суб'єкт по взаємодії з людиною, а найвищу цінність представляє гармонійний розвиток людини і природи).

2. Природоцентричний тип (розвиток природи мислиться як процес, якому має бути підпорядкований розвиток людства, а найвищу цінність має природа).

3. Антропоцентричний тип (природа сприймається лише як об'єкт людських маніпуляцій, як знеособлене навколишнє середовище, а найвищою цінністю є людина та її задоволення прагматичних потреб).

Головним у збереженні гармонії між людиною та навколишнім середовищем виступає вміння засвоювати екологічні наукові знання, норми екологічної моралі, виховання почуття необхідності турботи про навколишнє середовище.

Висновки. Отже, вплив екології на людину є прямим та неминучим, а екологічна свідомість – це особливе, специфічне психічне утворення, що містить у собі когнітивні та афективні елементи, та обов'язкове для розвитку у кожної людини. Знання та навички, погляд на «власне Я» як на члена певної екоспільноти є невід'ємним компонентом виховання та наuczіння людства. Саме така позиція дасть можливість побудові гармонійних стосунків людини та природи.

Джерела та література

1. Бацилева О. В., Пузь І. В. Навчально-методичний посібник з дисципліни «Прикладні аспекти психології: Екологічна психологія для здобувачів вищої

- освіти освітньої програми “Психологія”». Вінниця. 2019. 195 с. URL: <https://r.donnu.edu.ua>
2. Кисельов М. М. Екологічна свідомість як феномен освітянського процесу. *Філософська думка*. 2005. № 2. С. 130–149.
3. Скребець В. О. Екологічна психологія у віддалених наслідках екотехногенної катастрофи: монографія. Київ: Слово, 2004. 440 с.

Пасічник Л. П. – студентка навчально-наукового інституту неперервної освіти ВНУ імені Лесі Українки;

Мушкевич М. І. – д. психол. н., професор кафедри практичної психології та психодіагностики ВНУ імені Лесі Українки

Психологічні особливості копінг-стратегій військовослужбовців та цивільного населення в умовах бойових дій

Постановка проблеми. 24 лютого 2022 р. на всій території України введено воєнний стан і в одну мить все населення країни опинилось в умовах бойових дій. Бойові дії супроводжуються підвищеним стресогенним впливом на психіку людини (бойовий стрес). Бойовий стрес являє собою сукупність субреактивних станів, що переживаються в процесі адаптації до умов, що є загрозливими для життєдіяльності, є процес мобілізації всіх наявних ресурсів організму для подолання загрозливої для життя ситуації [2].

Міграція, біженці, переселенці стали звичним явищем в Україні. Це категорія осіб, що знаходяться у виключно екстремальних умовах, які не забезпечують можливості задоволення потреб психологічного розвитку, економічних і соціальних стандартів життя. Оскільки саме бойові дії, а також руйнація соціальної сфери міст і поселень спричинили невидане до цих пір переселення українців, то можна припустити, що ці особи потерпають від усіх видів незахищеності [1].

Населення, що не бере безпосередньої участі у бойових діях, також знаходиться під впливом сильних стресорів, пов'язаних з війною. Зокрема, це безперервний потік інформації про воєнний конфлікт через засоби масової інформації.

У звичайних життєвих ситуаціях реакції людей відбуваються в основному автоматично, без особливої напруги, а в епіцентрі екстремальних подій необхідно приймати нестандартні рішення, докладати незвичні зусилля, щоб справитися із загрозою або викликом, втратою або збитком. Найважливішим фактором в подоланні психологічного стресу є адаптація та вибір копінг-стратегії.

Мета дослідження полягає у теоретичному аналізі визначення особливостей вибору особистістю відповідних копінг-стратегій у різних умовах життєдіяльності та пошуку шляхів оптимізації цього вибору.

Результати дослідження. Копінг (від англ. *to cope* – долати) як окрема психологічна проблема і галузь досліджень склалася досить недавно, на початку 60-х рр. двадцятого століття. Його вивчення бере свій початок від робіт Л. Мерфі, який досліджував способи подолання дітьми вікових криз. Пізніше поняття «*coping*» почали широко використовувати при вивченні стресу: воно розумілося як сума когнітивних і поведінкових зусиль, витрачених індивідом для послаблення стресового впливу. Поступово це поняття почало застосовуватися для визначення поведінки особистості в будь-яких ситуаціях, оцінюваних людиною як «критичні або важкі».

У випадку, як тільки певна подія або обставина оцінюється людиною як загрозна, запускаються процеси, функція яких полягає в зменшенні або ліквідації очікуваної шкоди. Ці процеси в цілому можна визначити як опанування (копінг), яке, в свою чергу, також супроводжується когнітивною активністю. Таким чином у поняття «опанування» закладається потенційне розмаїття його стратегій – різних, як мінімум, за своїм можливим ефектом (ефективних і не-ефективних), а також різних за параметрами можливих оцінок ситуації. Підсумкові два види психологічного подолання труднощів були визначені, відповідно, як проблемно-орієнтований копінг, спрямований на розв'язання проблемної ситуації і емоційно-орієнтований копінг, спрямований на зміну власних установок щодо ситуації [4].

Реакція військовослужбовців та цивільного населення на бойовий стрес, під час перебування в екстремальних умовах, залежить від таких факторів: тривалість перебування в умовах бойових дій; інтенсивність переживання екстремальної ситуації; мотивація; наявність чи відсутність попереднього бойового досвіду; фізична, професійна та психологічна готовність до умов бойових дій; спроби боротьби зі

стресом; розрядка (з) або (без) застосування психоактивних речовин; кількість бойових втрат особового складу; втрата близької людини [1]. Бойові стресори можуть бути специфічними (мають підвищений рівень стресогенності і включають ситуації, що загрожують життю і фізичній цілісності) й неспецифічними (властиві як бойовій обстановці, так і іншим видам стресових ситуацій) [3]. У процесі подолання стресу кожна людина використовує власні стратегії (копінг-стратегії) на основі наявного у неї особистісного досвіду і психологічних резервів (особистісні ресурси або копінг-ресурси).

Висновки. Вибір копінг-стратегій залежить від психологічних характеристик, що входять до структури особистості: особливості мислення (критичність та гнучкість); організаторські та комунікативні здібності; особистісна готовність до дій у ситуаціях невизначеності; готовність до вирішення конфліктів. Їх реалізація також відповідає віковим психологічним особливостям.

Реакція військовослужбовців на вплив стресорів бойової обстановки залежить як від їхньої значущості для конкретного учасника бойових дій, так і від особливостей копінг-поведінки. Ефективність копінг-поведінки військовослужбовця залежить від рівня його активності, спрямованої на протидію негативному впливу стрес-чинників бойової обстановки, характеру використаних ним способів подолання дестабілізуючого впливу бойових стресорів на психіку, поведінку і життєдіяльність у цілому, наявність досвіду копінг-поведінки в бойовій обстановці та її змісту [3].

Джерела та література

1. Богучарова О. І. Феномен психологічної захищеності українських вимушених біженців (ТПО). *Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю*. Київ: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2016. С. 26–29.
2. Вінтоняк В. Ф. Саморегуляція поведінки військових фахівців у навчально-професійній діяльності. *Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю*. Київ: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2016. С. 33–35.
3. Колесніченко О. С. Методика «Оцінки травматичності бойового досвіду» у військовослужбовців – учасників бойових дій. *Укр. психол. журн.: зб. наук. пр./ гол. ред. І. В. Данилюк*. Київ: КНУ ім. Тараса Шевченка. 2018. № 3 (9). С. 78.
4. Ткачук Т. А., Тарасенко І. В. Копінг-поведінка як основа конструктивного опанування важких життєвих ситуацій. *Технології розвитку інтелекту*. 2016. Т. 2. Вип. 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tri_2016_2_1_12

Редькович В. О. – студентка III курсу

факультету психології

ВНУ імені Лесі Українки;

Коструба Н. С. – к. психол. н., доцент

кафедри загальної та клінічної психології

ВНУ імені Лесі Українки

Особливості медіасфери як засобу соціалізації сучасної особистості

Постановка проблеми. Сучасна культура носить переважно діяльнісний характер, який визначає постіндустріальна епоха. Людина ХХІ ст. повинна бути активною, мобільною та гнучкою, незалежно від віку та статі, національної чи етнічної приналежності для швидкого пристосовування до нових, постійно змінних умов. Однією з нових форм активності для сьогодення є сфера медіа. Даний феномен пояснюється як інформаційний аналог об'єктивної реальності. Тобто існування об'єктивної реальності паралельно – у електронних носіях інформації. Медіареальність – засіб глибокого пізнання світу і суспільства у різноманітних його проявах. Інформаційна наповненість, мобільність та активна діяльність людини значно впливають на особистісний розвиток суб'єкта і його соціалізацію.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Конкретну психологічну розробку феномен медіаактивності сучасної особистості отримав у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників (D. Larry, I. M. Дзялошинский, Н. А. Симбірцева, О. Д. Москвич, О. В. Петрунько). Проблему соціальних мереж та їх впливу на психічне здоров'я людини досліджували John A. Naslund, Ameya Bondre, John Torous, Kelly A. Aschbrenner [3]. Питання психічного здоров'я, нової практики комунікації та психічного здоров'я в умовах всесвітньої пандемії вивчали Zhaohui Su, Dean McDonnell, Jun Wen, Metin Kozak, Jaffar Abbas [4].

Виклад основного матеріалу. Медіареальність значною мірою транслює конкретні зразки матеріальних і духовних продуктів і технологій діяльності, що зумовлює її перетворення в культурний текст. Так як будь-яка інформація, яка закладена у текст, картинку, несе в собі сенс, який актуалізований соціокультурними реаліями, то ця інформація буде дешифрована і прийнята як окремою людиною,

так і суспільством загалом. У той час, як на рівні психіки, на рівні когнітивних здібностей людини, проходить засвоєння отриманої інформації. У цьому проявляються широкі функції медіареальності: соціалізації та інкультуризації. Оскільки людська психіка має соціальну природу, то соціалізація є однією з психологічних особливостей медіареальності.

У науковій спільноті піднімаються питання з приводу «соціалізації дітей і молоді в сучасному медіасередовищі і передусім впливу його на перебіг і якість соціалізаційного процесу» [1]. Важливість вказаної проблематики зумовлена тим, що соціально-психологічна природа медіаконтенту полягає в використанні фізичних та духовних (або психічних) ресурсів людини.

Причиною соціально-психологічної значимості медіареальності для людини є його багатофункціональність. Так О. В. Петрунко називає наступні функції медіасередовища, що визначають перебіг соціалізації людини: інформування про середовище та інших людей; надання альтернативних зразків поведінки в соціумі; уможливлення переживання яскравих – «позитивних» (катарсис, радість, естетичне задоволення) і «негативних» (сум, тривога, страх, відчуття ризику) – емоцій і почуттів; звільнення від тиску буденності й повсякдення; можливість перебування у принципово іншому, «альтернативному», «віртуальному» вимірі життя.

Сучасна соціокультурна ситуація, а також ситуація підвищення медіаактивності сучасної людини характеризується хаотичністю та динамічністю, зростанням швидкості інформаційного потоку, високою візуалізацією соціальних феноменів. Відповідно медіасуб'єкт перебуває у ситуації, коли інформація стає фрагментарною, світобачення – мозаїчним, а стимули – маніпулятивними.

Для розуміння психологічних наслідків, важливо брати до уваги глибоке проникнення медіа у життя людини. О. Д. Москвич стверджує, що «Ефекти медіа є тотальними, соціокультурний простір набуває якостей медіа-реальності, онтологічний статус якої трансформується... створюючи нові умови життєдіяльності соціуму, нова реальність впливає не тільки на його організаційні, комунікаційні особливості, але й на характер суспільних відносин, які стають миттєвими, інтенсивними, медіа-насиченими. Оскільки людська свідомість не підготовлена до сприйняття надмірного візуального потоку інформації, то з'являються нові соціально-психологічні та інформаційно-психологічні феномени» [2].

Висновки. Соціокультурна ситуація ХХІ ст. перебуває у невід-ривному зв'язку з розвитком технологій. Одним з результатів цього процесу є утворення нової сфери соціалізації особистості – сфери медіа. Головною її характеристикою у розрізі впливу на соціальне життя людини є глобальність. Тобто вона має ефект не лише на поверхневій взаємостосунки між людьми, а і на весь процес входження людини у соціум, оскільки психологами піднімаються питання соціалізації дітей та молоді у медіасередовищі.

Отже, медіасфера є потужним фактором соціалізації особистості. Неймовірним впливом якого на формування соціальних, моральних, психологічних, художніх та інтелектуальних сфер особистості не можна нехтувати. Питання психічного здоров'я у контексті медіасфери є найдзвичайно актуальним та вартим нашого глибшого вивчення.

Джерела та література

1. Петрунько О. В. Соціалізація в умовах медіасередовища: актуальність проблеми. *Актуальні проблеми навчання та виховання дітей з особливими потребами*. 2015. № 5. С. 408–414.
2. Москвич О. Д. Медіа-реальність як сучасний соціокультурний простір. *Соціол. студії*. 2014. № 2 (5). С. 52–56.
3. Social Media and Mental Health: Benefits, Risks, and Opportunities for Research and Practice/J. A. Naslund, A. Bondre, J. Torous, K. A. Aschbrenner. *Journal of technology in behavioral science*. 2020. Vol. 5 (3). P. 245–257.
4. Mental health consequences of COVID-19 media coverage: the need for effective crisis communication practices/Z. Su, D. McDonnell, J. Wen et al. *Global Health*. 2021. Vol. 17 (4). URL: <https://doi.org/10.1186/s12992-020-00654-4>

Сасовська О. В. – аспірантка факультету психології ВНУ імені Лесі Українки;

Гошовський Я. О. – д. психол. н., завідувач кафедри педагогічної та вікової психології ВНУ імені Лесі Українки

Адиктивний вплив інтернет-мережі на психічне здоров'я особистості у підлітковому віці

Постановка наукової проблеми. У сучасному суспільстві відбулися надзвичайно кардинальні зміни, пов'язані з поширенням Інтер-

нет-мережі у різні сфери діяльності людини. Пошук інформації через інтернет-павутину, інтернет-спілкування, знайомство з новими людьми, партнерами в професійній взаємодії, придбання товарів («віртуальний шопінг») займає вагому частину життя особистості. Більше того, соціальні мережі стали невід'ємним елементом спілкування підлітків у онлайн-комунікації. У даний час можна спостерігати часткове витіснення певних звичних для людини форм та способів взаємодії із реального світу у віртуальний простір. Однак із появою в Інтернеті соціальних мереж, збільшилися шанси виникнення у сучасних підлітків й юнаків інтернет-залежності [1, 25].

Мета нашого дослідження полягає у визначенні психологічних особливостей поняття інтернет-адикції у підлітковому віці. Здійснити аналіз основних концептуальних підходів до вивчення досліджуваної проблеми у сучасних наукових психолого-педагогічних дослідженнях.

Результати дослідження. У зарубіжній літературі поняття «залежність та «адикція» розглядаються здебільшого як тотожні. Термін «адикція» – це копія з англійського терміна *addiction*, що означає пристрасть, схильність, звикання, наркоманію, пристрасть, залежність [5, 80]. Проблема адитивності, на думку багатьох дослідників є однією із форм руйнівної, деструктивної поведінки. Український науковець Л. Гуменюк розглядає поняття «інтернет-адикції» як форму деструктивної поведінки, що виявляється у прагненні відходу від фруструючої соціальної реальності за допомогою зміни свого психічного стану шляхом фіксації уваги на Інтернет-ресурсах [3, 9].

Слід зазначити, що найбільш вразливими до «інтернет-адикції» в силу своїх психологічних особливостей є підлітки. У підлітковому віці особистість перебуває на стадії дозрівання, а отже, більш чутливі до різних зовнішніх факторів впливу. Варто зауважити і те, що ймовірність формування інтернет-залежності у підлітків зростає й у зв'язку з актуалізацією потреби в автономії свого особистого простору, що зумовлено специфікою перехідного періоду (кризи підліткового віку). Відомо, що становлення особистості підлітка супроводжується поступовим звільненням від батьківського контролю, що є необхідною рисою процесу дорослішання. Проте, прагнення до автономії нерідко реалізується підлітками у девіантних формах. Саме в цьому віці зростає ризик формування різних адикцій (в тому числі комп'ютерної, інтернет-адикції), причому даний ризик підвищується на тлі складних відносин підлітка з батьками [4].

У підлітковому віці на перший план виходить потреба в спілкуванні з однолітками та однодумцями, причому в сучасних підлітків з'явилися та стрімко набирають популярності нові форми соціальної комунікації один із одним – через соціальні інтернет-мережі (Facebook, Telegram, Youtube) що є ще однією передумовою розвитку даного досліджуваного феномена. Неконтрольоване використання інтернету несе в собі загрозу фізичному та психічному здоров'ю підлітка, симптомами якої є постійне збільшення часу перебування у інтернет-мережах, виникнення при цьому почуттів роздратування, спустошеності, емоційного вигорання, репресивності, апатії, зневіри тощо.

Розкриваючи особливості виникнення підліткової залежності від інтернету варто підкреслити, різні підліткові комплекси (наприклад, з незадоволенням своєю зовнішністю у дівчаток та хлопчиків), типологічні властивості й риси характеру також можуть стати причиною відходу від реального до віртуального світу [2].

Отже, інтернет-залежність формується переважно у осіб, які мають схильність до певних психологічних особливостей особистості, серед них: слабкість волевого контролю, високий рівень нейротизму, підвищена емотивність, екстернальність, неадекватне самоприйняття, неадекватна занижена або завищена самооцінка, незадоволеність собою, сором'язливість, прагнення до незалежності, наявність соціальних фобій, почуття самотності та відсутність взаєморозуміння, неусвідомлення соціального статусу, схильність до фантазій та азартних ігор тощо. Саме ці психологічні особливості переважають саме у підлітковому віці.

Висновки. Отже, інтернет-адикція є розладом деструктивної поведінки, що руйнує ефективність людської діяльності. Небезпека інтернет-адикції проявляється також в тому, що групою ризику є підлітки, у яких несформована волева сфера, життєві цінності, неадекватне самоприйняття, підвищена емоційність – ті психічні явища, що визначають її життєвий шлях. Аналіз наукової літератури з теми дослідження показав, що проблема інтернет-адикції є досить актуальною і включає ряд нерозкритих питань.

Джерела та література

1. Боголюбська А. Ю. Залежності та шляхи їх подолання. Київ, 2007. С. 25–28.
2. Гребенюк Н. Д. Психологічні аспекти Інтернет-залежності як форми адитивної поведінки підлітків: веб-сайт. URL: http://www.rusnauka.com/34_NIEK_2010/Psihologia/75186.doc.htm (дата звернення: 12.02.2021 р.).

3. Гуменюк Л. Й. Соціально-психологічні фактори інтернет-адикції. Львів, 2013. С. 10–19.
4. Жичкина А. Е. О возможностях психологических исследований в сети Интернет. Киев, 2000. С. 75–78.
5. Інтернет-залежність: веб-сайт URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%> (дата звернення: 12.04.2022 р.).

Хвесик Ю. Ю. – студентка IV курсу

факультету психології

ВНУ імені Лесі Українки;

Коструба Н. С. – к. психол. н., доцент

кафедри загальної та клінічної психології

ВНУ імені Лесі Українки

Психологічна безпека особистості в екстремальних умовах

Постановка проблеми. Питання психологічної безпеки стає актуальним в період сьогодення, оскільки ми живемо в період соціальної напруженості, а саме повномасштабне вторгнення Росії в Україну, важке економічне середовище, окуповані території нашої країни, широкі психологічно – інформаційні операції. Тому висвітлення даної проблематики є пріоритетним та першочерговим нашим завданням для того, щоб привернути якомога більше уваги дослідників різних професійних категорій.

Безпека як соціокультурний феномен вимагає комплексного підходу та інтегрує безліч аспектів соціальної реальності, кожен з яких важливий як для окремої людини, так і для суспільства в цілому. Досить розлого вивчалось питання психологічної безпеки з боку суб'єктів взаємодії (К. В. Чернов, С. В. Белов, О. Г. Асмолов), формування безпеки як історичного феномену (Ю. П. Зінченко, Р. І. Айзман, В. П. Вишневська, В. Н. Мошкін та ін.).

Мета: теоретичне обґрунтування сутності психологічної безпеки особистості в екстремальних умовах.

Результати дослідження. Існують певні потреби й бажання, які є ключовими в усіх народах та культурах світу для забезпечення високої якості життя – це потреба в безпеці [3]. Поняття психологічної безпеки, на нашу думку, відображає захист життєво вагомих інтересів

особистості, відновлення її нормального стану для повноцінного функціонування в соціумі.

Стан безпеки в суспільстві залежить від процесів, що відбуваються в ньому в цілому, а тяга до безпеки та потреба в ній виступають потужними стимуляторами соціальних змін. Загалом безпека є динамічним процесом, оскільки в кожен момент часу ми маємо справу з новим проявом небезпеки. В результаті психологічну безпеку необхідно постійно створювати знову. Н. Л. Шликова розглядає психологічну безпеку особистості, детерміновану рівнем суб'єктивності і об'єктивними факторами – рівнем розвитку середовища. В екстремальних умовах особистість може піддаватись паніці й власна безпека буде знищуватись власними діями, такими як: деградація, відмова від безпеки, суїциїдальні напрямки, зміна суб'єктивного бачення. Безпека в таких складних умовах шукає власні психологічні захисти, сценарії збереження власного життя.

Психологічна безпека особистості залежить від зовнішніх і внутрішніх факторів, кожен з яких має певний ступінь агресивності впливу:

1. До зовнішніх факторів відносяться джерела психологічного впливу, сама специфічна психологічна дія, а також соціальне середовище-фон.

2. До внутрішніх факторів часто відносять знання людини, її індивідуальні особливості.

Психологічну безпеку особистості забезпечує рівень психологічного захисту [2]. Психологічний захист є складною системою соціальних, соціально-психологічних та індивідуальних механізмів, що забезпечує психологічну безпеку людини у суспільстві як особистості та активного соціального суб'єкта, його психологічну захищеність в умовах впливу різноманітних зовнішніх та внутрішніх факторів. Передбачити виникнення психологічної загрози особистості досить складно. Сам зміст поняття «безпека» означає відсутність небезпек або можливість надійного захисту від них. Безпека відзначається певною динамікою захисту особистості від різних психологічних загроз [1]. Поняття психологічна безпека найчастіше розкривається за допомогою понять психічного здоров'я та загрози [4]. У попередніх наших дослідженнях психологічної безпеки у медіасередовищі, що відбувались до війни ми виявили, що найбільші загрози психологічній безпеці це такі дії у мережі: публікація власних світлин та поширення, коментування контенту у соціальних мережах.

Враховуючи особливі кризові умови в Україні, перспективним вважаємо вивчення психологічної безпеки та її взаємозв'язку з досвідом особистості.

Висновок. Підсумовуючи усе вище сказане, слід підкреслити, що психологічна безпека в контексті даної тематики є достатньо затребуваною для подальшого вивчення. Дане поняття включає в себе когнітивні та емоційні конструкції, які дозволяють розглядати безпеку як психологічний феномен. У цілому нині слід зазначити, що психологічна безпека особистості має соціально-психологічний характер, оскільки вона функціонує і виявляється у системі соціальних відносин особистості.

Джерела та література

1. Лазорко О. Професійна безпека особистості: адаптаційний вимір. *Психол. перспективи*. 2015. № 25. С. 130–141.
2. Лещинська О. А. Інформаційно-психологічна безпека: концепція соціокультурного імунітету: монографія. Івано-Франківськ: ПП Кузів Б. П., 2013. 144 с.
3. Роджерс К. Р. Погляд на психотерапію. Становлення людини. Москва: Издат. группа «Прогресс»; «Универс», 1994. 480 с.
4. Слюсаревський М. М. Психологічна безпека людини в онтологічному і гносеологічному вимірах. Замість післямови. *Життєвий світ і психологічна безпека людини в умовах суспільних змін. Реферативний опис роботи*/М. М. Слюсаревський, Л. А. Найдьонова, Т. М. Титаренко та ін. Київ: Талком, 2020. 318 с.
5. Коструба Н., Хвесик Ю. Психологічна безпека студента в медіасередовищі. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту*. Серія: Психологія. 2021. № 4. С. 41–44. URL: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2021.4.8>

Артюх Ю. О., Полюхович К. В. – студентки
II курсу навчально-наукового фізико-
технологічного інституту
ВНУ імені Лесі Українки;

Новосад О. В. – к. фіз.-мат. н., доцент кафедри
експериментальної фізики, інформаційних та
освітніх технологій ВНУ імені Лесі Українки

Температурна залежність електропровідності монокристалів PbSe-AgSbSe_2

Постановка проблеми. Халькогеніди свинцю PbX , де ($\text{X} = \text{S}, \text{Se}, \text{Te}$), використовуються як матеріали для створення термоелектричних перетворювачів енергії [1] та елементів оптоелектронних приладів. Потрійні напівпровідникові сполуки типу $\text{A}^{\text{I}}\text{B}^{\text{V}}\text{C}_2^{\text{VI}}$, завдяки їх високому коефіцієнту термоелектричної добротності, відомі як матеріали для приладів термоелектрики. Наприклад, AgSbSe_2 – перспективний термоелектричний матеріал для високотемпературного інтервалу [2]. Тому актуальним завданням є дослідження температурних залежностей електропровідності твердих розчинів на основі даних сполук.

Мета дослідження: дослідити температурні залежності електропровідності монокристалів PbSe-AgSbSe_2 з 0, 5 і 8 мол. % AgSbSe_2 . Визначити термічні енергії активації носіїв заряду в монокристалах PbSe-AgSbSe_2 з 0, 5 і 8 мол. % AgSbSe_2 .

Результати дослідження. Монокристали твердого розчину PbSe-AgSbSe_2 відповідали компонентному складу 0, 5 і 8 мол. % AgSbSe_2 . Дослідження проводились у температурному інтервалі 77–300 К. Методика вирощування монокристалів та деякі фізичні властивості PbSe-AgSbSe_2 представлені в [3; 4].

На рис. 1 представлені результати досліджень температурної залежності електропровідності монокристалів PbSe-AgSbSe_2 . При низьких температурах (~77–180 К) питома електропровідність (σ) монокристалів PbSe (0 мол. % AgSbSe_2) зі зміною температури майже

не змінювалась, що узгоджується з результатами роботи [3; 4]. В інтервалі температур $\sim 180\text{--}300\text{ K}$ спостерігається зменшення σ із зростанням температури, що може свідчити про настання «металічної» провідності. Властивості, подібні до властивостей вироджених напівпровідників, в інтервалі температур $77\text{--}230\text{ K}$ проявляли і зразки з 5 мол. % AgSbSe_2 . При $T = 230\text{ K}$ спостерігається різка зміна електричних властивостей монокристалів даного компонентного складу, яка може обумовлюватись зміною механізму провідності з металічної на напівпровідникову. Аналогічна зміна механізму провідності спостерігалась в сполуках $(\text{PbSe})_x(\text{AgAsSe}_2)_{1-x}$ при $x = 0,4$ [5].

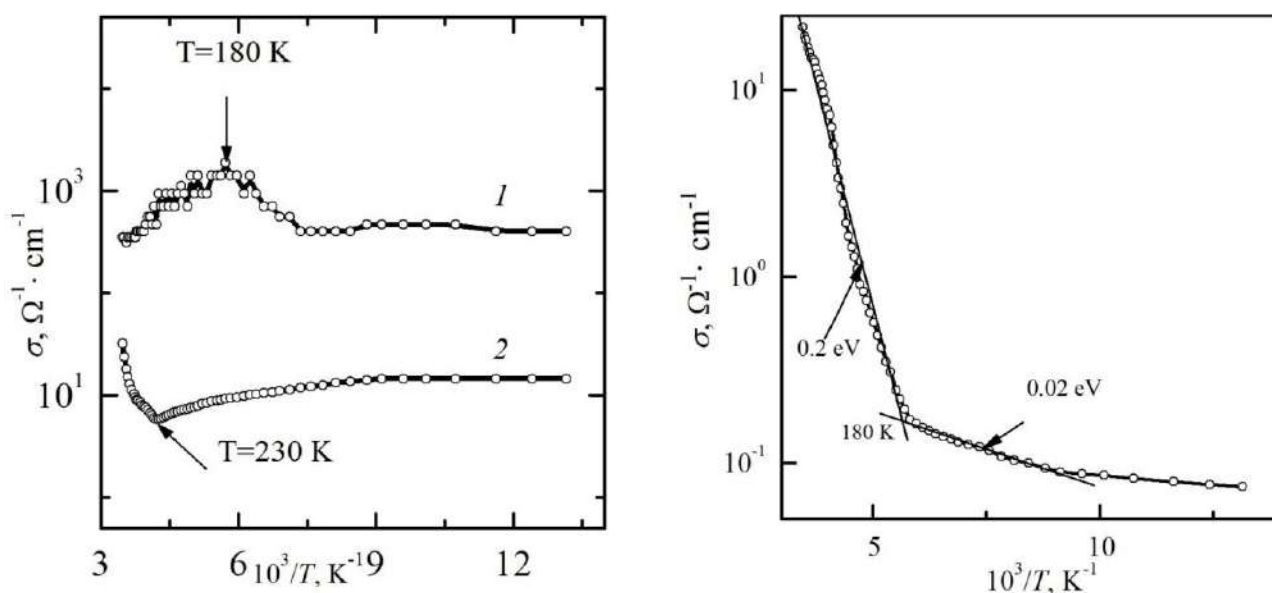

Рис. 1. Температурна залежність питомої електропровідності монокристалів $\text{PbSe}\text{--}\text{AgSbSe}_2$ із різним вмістом AgSbSe_2 , мол. %: 1 – 0; 2 – 5; 3 – 8

Температурна залежність електропровідності монокристалів складу 92 % PbSe –8% AgSbSe_2 в інтервалі температур $\sim 180\text{--}300\text{ K}$ добре описується залежністю

$$\sigma = \sigma_A \exp(-E_A/k_B T),$$

визначена по нахилу $\sigma(T)$ в координатах Арреніуса (рис. 1) термічна енергія активації (E_A) становила $E_{A1} \approx 0,2\text{ eV}$, передекспоненційний множник становив $\sigma_A \approx 10^5\text{ Ом}\cdot\text{см}^{-1}$. В інтервалі температур $120\text{--}180\text{ K}$ залежність $\sigma(T)$ також є експоненціальна. Визначені значення енергії активації становили $E_{A2} \approx 0,02\text{ eV}$. Оскільки досліджувані монокристали виявились високоомними сполуками p -типу провідності, то температурну енергію активації $E_A \approx 0,02\text{ eV}$ в інтервалі температур $120\text{--}180\text{ K}$ можна інтерпретувати термозбудженням дірок із мілких акцепторних центрів у валентну зону.

Висновки. У роботі досліджені температурні залежності електропровідності монокристалів PbSe-AgSbSe_2 . Оцінені значення термічної енергії активації носіїв заряду в монокристалах PbSe-AgSbSe_2 в різних температурних інтервалах. Важливим завданням залишається дослідження температурних залежностей електропровідності PbSe-AgSbSe_2 при температурах, вищих за 300 К.

Джерела та література

1. Rowe D. M. Handbook of thermoelectrics. New. York: CRC Press, 1995. 703 p.
2. Wojciechowski K., Schmidt M., Tobola J. Influence of doping on structural and thermoelectric properties of AgSbSe_2 . *J. of Electron. Mater.* 2010. Vol. 39, № 9. P. 2053–2058.
3. Термоелектричні властивості монокристалів $\text{AgSbSe}_2\text{-PbSe/O}$. В. Новосад, В. В. Божко, С. А. Федосов, П. П. Шигорін. *Перспективні технології та прилади*. 2020. №. 17. С. 183–189.
4. Взаємодія компонентів AgSbSe_2 і PbSe та термоелектричні властивості твердих розчинів на їх основі/С. Федосов, Н. Божко, О. Новосад та ін. *Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. Серія: Фіз. науки. 2014. № 17. С. 8–14.
5. Электрические свойства $(\text{PbSe})_x(\text{AgAsSe}_2)_{1-x}/\text{O}$. А. Шабашова, Л. Л. Нугаева, О. Л. Хейфец, Н. В. Мельникова. *Фазовые переходы, упорядоченные материалы и состояния*. 2006. № 9. С. 1–2.

Балюк О. В. – студентка III курсу
навчально-наукового фізико-технологічного
інституту ВНУ імені Лесі Українки;

Кевшин А. Г. – к. фіз.-мат. н., доцент кафедри
експериментальної фізики, інформаційних та
освітніх технологій ВНУ імені Лесі Українки

Фізичні основи сучасних джерел світла

Сучасні джерела світла з моменту їхньої появи не так давно стали основним об'єктом досліджень та використовуваними енергоносіями в сучасній світлотехніці. Вони поклали початок більш ретельного дослідження звичним нам лампам розжарювання. Найголовнішою та найновішою основою у створенні сучасних джерел світла стали енергозберігаючі світлотехнічні вироби, які працюють на основі світлодіодів. Як правило, всі вони розміщуються в спеціальній освітлювальній апаратурі, основне призначення якої полягає у підвищенні

ефективності освітлення шляхом створення рівномірного світлового потоку над поверхнею, що освітлюється [1].

У добре відомій нам лампі розжарювання використовується ефект нагрівання провідника (нити розжарення) при протіканні через нього електричного струму, тому температура вольфрамової нитки розжарення різко зростає після увімкнення струму, а нитка випромінює електромагнітне випромінювання відповідно до закону Планка. В процесі використання джерел світла доволі відомими стали розрядні лампи, які працюють за принципом газового розряду у парах ртуті та мають високу ефективність перетворення електричної енергії на світлову, випромінюють світлову енергію у видимому діапазоні, а фізичною основою яких є електричний розряд у парах металів. Безелектродна лампа є доволі схожою до газорозрядної, тільки її принцип дії заснований вже на газовому розряді у високочастотному електромагнітному полі. Але найпоширенішими на даний час у використанні стали джерела світла з використанням світлодіодів, першочерговою основою яких є напівпровідниковий пристрій, що випромінює некогерентне світло, при пропусканні через нього електричного струму (ефект, відомий як електролюмінесценція). На відміну, від ламп розжарювання, які випромінюють широкий діапазон світлового потоку і рівномірні в усіх напрямках, традиційні світлодіоди випромінюють світло з певною довжиною хвилі і в певному напрямку [2].

Усі основні джерела світла залежно від виду створюваного випромінювання поділяються на теплові, розрядні та змішані. У теплових джерелах світла випромінювання виникає при нагріванні випромінюючих тіл до високої температури. У розрядних джерелах світла воно виникає незалежно від теплового стану випромінюючого тіла і являє собою люмінесценцію, яка викликається електричним розрядом у газах і парі різних речовин чи виникає в результаті опромінювання речовин, які люмінесціюють. У змішаних джерелах світла необхідне випромінювання виникає одночасно внаслідок нагрівання випромінюючих тіл високої температури та внаслідок люмінесценції. До інших різновидів джерел світла належать: джерела світла з радіоактивними ізотопами, світловипромінюючі діоди, електролюмінесцентні панелі та газові лазери. У джерелах світла з радіоактивними ізотопами оптичне випромінювання збуджується γ -випромінюванням, яке виникає при розпаді радіоактивних ядер. Через притаманні цим джерелам світла малі значення світлового потоку застосовуються вони головним чином для освітлення шкал приладів, світлових знаків і т. д. У світлодіодів оптичне випромінювання є рекомбінаційним, яке ви-

никає при рекомбінації протилежно заряджених частинок. Застосовуються вони як освітлювачі малої потужності, для створення світлодіодних шкал і багатoelementних світлодіодних блоків, а також як індикатори. В електролюмінесцентних панелях оптичне випромінювання збуджується безпосередньо електричним полем [3]. Застосовуються ці панелі також як малопотужні джерела світла і індикатори в системах сигналізації та відтворення інформації. Газові лазери є генераторами оптичного випромінювання з дуже великою концентрацією потужності.

Отже, сучасні джерела світла покликані показати не тільки еволюцію світлотехнічного обладнання, а й продемонструвати збереження розбіжності в сфері застосування окремих типів ламп. Ймовірно, в найближчі роки ми станемо свідками нових винаходів у цій сфері і зможемо гідно оцінити результати досліджень вчених.

Джерела та література

1. Сегеда М. С., Олійник М. Й., Дудич О. Б. Нетрадиційні та відновлювані джерела електроенергії. Львів: Вид-во НУ «Львів. політехніка», 2019. 195 с.
2. Порівняння потужності світлодіодних ламп та ламп розжарювання. *Журн. LED_Journal*. 2019. № 17.
3. Ташеев Ю. В. Використання джерел енергії на підприємствах: монографія. Одеса: Бондаренко М. О., 2019. 242 с.

Кривець С. А. – студентка III курсу
навчально-наукового фізико-технологічного
інституту ВНУ імені Лесі Українки;
Кевшин А. Г. – к. фіз.-мат. н., доцент
кафедри експериментальної фізики,
інформаційних та освітніх технологій
ВНУ імені Лесі Українки

Температура та принципи її вимірювання

Постановка проблеми. Температура є одним із складних фізичних термінів, до значення якого можна підходити по-різному. Початкове, а саме медичне значення цього слова було таким: належне змішування лікарських елементів для повернення тіла у нормальний стан. Температуру вимірювали дотиками, звідси з'явилися поняття гарячий, теплий та холодний. Зрозуміло, що людина відчуває температуру суб'єктивно. Протягом розвитку науки були створенні різно-

манітні методи для вимірювання температури. На сьогодні одним із найточніших методів для вимірювання температури являється вимірювання термопарами.

Мета дослідження: вивести поняття «температури», описати види вимірювання температури, пояснити будову і принцип роботи термометра.

Результати дослідження. *Температура* – це фізична величина, яка характеризує ступінь нагрітості тіла. Прилади для її вимірювання називаються термометрами. Принцип дії термометрів полягає в тому, що зі зміною температури тіла змінюються певні властивості цього тіла. Він завжди показує свою власну температуру [1, 562].

Історично було започатковані різні температурні шкали, які використовують різні реперні точки, що пов'язані з деякими фізичними явищами, які ми спостерігаємо при певних температурах. У 1742 р. шведський вчений Андерс Цельсій створив нову шкалу для вимірювання температури, яку ми широко використовуємо і сьогодні. Температурі при якій тоне лід він дав значення 0°C , а температурі кипіння води – 100°C . Поділивши відстань між позначками 0°C та 100°C на сто рівних частин, дістанемо термометр, що проградуирований за шкалою Цельсія.

Розглянемо, за приклад, рідинний термометр, принцип дії якого базується на залежності між температурою і об'ємом термометричної рідини, поміщеній в скляний резервуар.

Будова рідинного термометра (рис. 1):

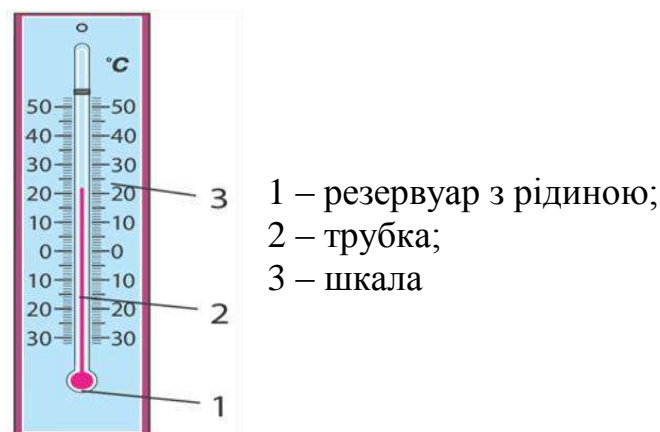

Рис. 1. Рідинний термометр

Термопара – пара провідників з різних матеріалів, з'єднаних на одному кінці і формують частину пристрою, що використовує термоелектричний ефект для вимірювання температури [2, 23].

Термопару використовують як чутливий елемент у засобах контролю температури в різних середовищах. Вона являє собою метале-

вий провід з особливих сплавів, дві жили якого спаяні між собою, і спай розміщують в середовищі визначення температури. Термопара захищена вогнестійкою оболонкою для захисту її від агресивних дій будь-яких середовищ.

В Міжнародній системі одиниць (SI) одиниця вимірювання термодинамічної температури належить до семи основних одиниць і виражається у кельвінах (K). До одиниць (SI), які мають спеціальну назву, належить градус Цельсія ($^{\circ}\text{C}$) для вимірювання температури за шкалою Цельсія [3, 684].

Висновки. Температура – це умовна статистична величина, яка прямо пропорційна середній кінетичній енергії молекул тіла. Звідси випливає, що вимірювання температури має зміст лише за наявності великої кількості молекул. Поняття температури однієї молекули не має змісту.

Вимірювання температури в порівнянні з вимірюваннями інших фізичних величин має велику роль у світовій науці. Сучасна промисловість неможлива без температурного контролю. Досить звернути увагу на кольорову металургію, хімічну і нафто переробну промисловість, де температурний контроль має вирішальне значення [4, 625].

Джерела та література

1. Вимірювання температури: теорія та практика/Я. Т. Луцик, О. П. Гук, О. І. Лах, Б. І. Стадник. Львів: БескидБіт, 2006. 560 с.
2. URL: https://openarchive.nure.ua/bitstream/document/16560/1/2020_M_KITAM_Shcherbakov_GL.pdf
3. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/1454/mizhnarodna-sistema-odinic-fizichnix-velichin>
4. Основи вимірювань і автоматизації технологічних процесів/А. К. Бабіченко, В. І. Тошинський, Ю. А. Бабіченко та ін. Харків: Вид-во ТОВ «С.А.М.», 2009. 616 с.

Панкевич С. С. – аспірант III року навчально-наукового фізико-технологічного інституту ВНУ імені Лесі Українки

Методика викладання теми «Електричний струм» в медичних навчальних закладах

Постановка проблеми. Сучасний студент медичного коледжу в умовах дистанційного навчання дуже мало приділяє уваги вивченню

фізики, оскільки така форма навчання мало сприяє набуттю необхідних компетенцій. Тому, при вивченні біофізики, і просто фізики студентами медиками виникає необхідність актуалізації специфічних знань.

Метою нашої статті є розробка методики формування наукової компетентності студентів медичних закладів у процесі навчання біофізики та її апробація в навчальних закладах України. В статті ми систематизували необхідні поняття та явища з електромагнетизму для успішного вивчення теми «Постійний і змінний електричний струм», що дозволило максимально підвищити формування фахової компетенції в студентів медичного профілю.

Результати дослідження. Вивчення властивостей електричного струму та його вплив на біологічні системи варто почати з основ струму.

Основною характеристикою електричного струму є сила струму – кількість заряду, що перетинає поперечний перетин провідника за одиницю часу: $I = \frac{\Delta q}{\Delta t}$. Одиницею вимірювання сили струму є ампер (А). Зазвичай, а напрямок електричного струму в провіднику приймають напрямком руху позитивних зарядів [1, 103].

Розрізняють: – *постійний струм* – електричний струм, параметри якого (сила і напрямок) не змінюються в часі. Джерелами постійного струму є генератори, які підтримують постійну різницю потенціалів на кінцях провідника, – *змінний струм* – електричний струм, параметри якого змінюються в часі за законом синуса або косинуса. Електричний струм, що передається в споживчій електромережі, є синусоїдальним коливанням частотою 50 Гц: $I = I_{\max} \cos(\omega t + \varphi_0)$.

Електричні ланцюги змінного струму включають такі основні електричні компоненти як резистори, конденсатори та котушки індуктивності. Їх специфічні властивості – опір, ємність та індуктивність [2].

Ємність. Якщо два провідники (пластини або обкладки) розділені шаром діелектрика, вони здатні накопичувати електричний заряд. Величина, рівна відношенню сумарного заряду, накопиченого на пластинах, до різниці потенціалів між пластинами називається ємністю (вимірюється у Фарадах (F)): $C = \frac{q}{U}$.

Індуктивність L пов'язана з наявністю магнітного поля навколо провідника або котушки, через які проходить електричний струм. Змінне магнітне поле породжує ЕРС (електрорушійну силу) самоіндукції, яка перешкоджає зміні сили струму в провіднику: $\varepsilon = -L \frac{\Delta I}{\Delta t}$,

де ε – електрорушійна сила, $\frac{\Delta I}{\Delta t}$ – швидкість зміни сили струму, L – індуктивність, яка залежить від геометрії провідника і від магнітних властивостей речовини провідника і середовища. Індуктивність вимірюється в Генрі (Г) [3, 81]/

Реактанс (або реактивний опір). Раніше згадувалось, що опір є властивістю електричного кола перешкоджати проходженню через нього електричного струму і що електрична енергія при цьому перетворюється на теплову. Реактанс – міра опору змінному електричному струму. Реактанс пов'язаний з ємністю та індуктивністю деяких частин кола. Він не перетворює електричну енергію на енергію тепла. Реактанс присутній додатково до опору, якщо через провідники протікає змінний струм.

Реактанс буває двох типів: індуктивний X_L і ємкісний X_C . Тому загальний реактанс X є різницею індуктивного і ємкісного реактансів: $X = X_L - X_C$.

Якщо підсумовувати активний опір і загальний реактанс, який перешкоджає проходженню змінного струму в електричному колі, отримаємо величину, яка називається повним опором Z – **імпедансом**:

$$Z = \sqrt{R^2 + (X_L - X_C)^2} \quad [4].$$

Висновки. Враховуючи вище сказане, ми бачимо необхідність акцентування та повторення певних базових знань з фізики, що є запорукою професійного росту, як викладача, так і студента [5]. Запропоноване дослідження успішно пройшло апробацію в Луцькій філії фахового медичного коледжу «Монада», і показало, що запропонована нами методика підвищує ефективність формування фахової компетентності в студентів медичного профілю.

Джерела та література

1. Літнарівич Р. М. Біофізика. Медична фізика, теоретична і прикладна фізика. Рівне: МЕГУ, 2011. 204 с.
2. Григор'єва Л. І., Томілін Ю. А. Основи біофізики і біомеханіки: навч. посіб. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. 297 с.

3. Сиротюк В. Д., Баштовий В. І. Фізика: підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл.: (рівень стандарту). Харків: Сиція, 2011. 304 с.
4. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BE%D0%BF%D1%96%D1%80
5. URL: <https://phet.colorado.edu/uk/simulations/faradays-law>

Стецюк О. Б. – аспірантка навчально-наукового фізико-технологічного інституту ВНУ імені Лесі Українки

Використання технологій доповненої реальності під час викладання фізики

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку освітнього процесу важливою є не лише сума знань, отримуваних учнями, але й те, як користуватися цими знаннями на практиці, яким чином впроваджувати інформаційно-комп'ютерні технології в навчальний процес, не потрапивши у заручники цих технологій і зберігши безпосереднє спілкування в аудиторіях з учнями. Методологією шкіл нового покоління є активне навчання та навчання на основі учнівського запиту або Inquiry Based Learning (процес конструювання учнями знань шляхом формулювання власних запитань та пошуку відповідей на них) [3].

Реалізація Inquiry Based Learning досягається шляхом використання в освітньому процесі технології доповненої реальності [1]. Доповнена реальність – це програма яку можна встановити для смартфона, щоб навчальний матеріал можна було опрацьовувати не тільки в класі, коли відбувається навчальний процес, а й в будь-який зручний для учня час [2].

Мета дослідження. Експериментальна перевірка ефективності використання існуючих технологій доповненої реальності як методу навчання, який дозволить розширити спектр доступних методик, технік, форм роботи при викладанні теми «Електрика» у 8 класі.

Результати дослідження. Аналіз інтернет ресурсів показав, що у напрямку електроніки та телекомунікацій для вільного користування є додатки «VoltLab» [2] та «Electricity AR» [6].

Найбільш універсальним мобільним додатком який можна використовувати при викладанні теми «Електрика» у 8 класі, коли починається знайомство з електричним колом та його елементами є VoltLab – додаток, за допомогою якого можна розв’язувати задачі, створювати свої власні електричні схеми та спостерігати за тим, як вони працюють у режимі реального часу.

Додаток містить більше п’ятдесяти елементів електричного кола, зручний у використанні при проведенні лабораторних робіт, фронтальних експериментів, демонстрацій коли бракує лабораторного обладнання або у поєднанні з традиційними формами навчання.

Мобільний додаток «Electricity AR» розрахований на учнів 8 класів при вивченні теми «Електрика», можна використати для знайомства учнів з умовними позначеннями елементів електричних кіл, відпрацювання вміння визначати ціну поділки вимірювального приладу, зняття значень приладів [4; 6].

Додаток містить: вимірювальні прилади різного дизайну (вольтметри та амперметри) з 9-ма різними шкалами для визначення показів приладів та ціни поділки; вісім 3D-моделей елементів електричних кіл з відповідними умовними позначеннями [4; 6]. Для забезпечення роботи з додатком необхідно надрукувати на окремих аркушах спеціальні картки-зображення [4] та на мобільний пристрій встановити мобільний додаток «Electricity AR» [6]. Додаток за допомогою камери пристрою розпізнає зображення і в реальному часі виводять додаткові анімовані тривимірні об’єкти (3D-демонстрацію). Під час роботи мобільного додатка не потрібно мати підключення до мережі Інтернет.

Використання додатку «Electricity AR» у 8 класі, під час дистанційного навчання, дало можливість учням відпрацювати навички: графічно зображати електричні кола; складати схеми простих електричних кіл; визначати сили струму, напруги, опору; розраховувати спожиту електричну енергію; користуватися вимірювальними приладами.

Мобільний додаток Electricity AR надає можливість безпосередньо спостерігати за 3D-моделями елементів електричних кіл. дозволяє відпрацювати вмикання вимірювальних приладів на різних ділянках електричного кола, сприяє розумінню паралельного і послідовного з’єднання, які сприймалися як абстрактні. Цей досвід формує інформаційну і цифрову компетенції учнів [3], вони навчаються із задоволенням і самостійно генерують ідеї реалізації експериментальної частини заняття під час вивчення фізичних явищ.

Висновки. Технологія доповненої реальності сприяє формуванню базових компетенцій сучасного учня, вдосконалює освітній процес та підвищує мотивацію учнів щодо вивчення природничих наук. Мобільні додатки з технологіями доповненої реальності дозволяють значно підвищити інтерес сучасних здобувачів освіти до вивчення фізики завдяки можливості «оживити» та представити в наочному вигляді найскладніші теми фізики з використанням практично будь-якого сучасного комп'ютера, планшета або смартфона.

Джерела та література

1. Бондар Я. С. Доповни свою реальність. URL: <https://vseosvita.ua/webinar/dopovni-svou-realnist-43.html> (дата звернення: 25.06.2020 р.).
2. Доповнена реальність або AR-технології. URL: <http://thefuture.news/lessons/ua/ar>
3. Концепція нової Української школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
4. Ключові зображення для програми Electricity AR. URL: http://kfk.biz.ht/android/Electricity/images_ukr.html (дата звернення: 25.06.2020 р.).
5. Методичні рекомендації щодо впровадження STEM-освіти у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах України на 2017/2018 навчальний рік: Лист ІМЗО № 21.1/10-1470 від 13.07.17 р. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/56880/ (дата звернення : 25.06.2020 р.).
6. Мобільний додаток «Electricity AR». URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.d matsokin.electro>

Тарасенко А. О. – студентка II курсу
навчально-наукового фізико-технологічного
інституту ВНУ імені Лесі Українки;
Головіна Н. А. – к. фіз.-мат. н., доцент
кафедри експериментальної фізики,
інформаційних та освітніх технологій
ВНУ імені Лесі Українки

Аналіз експериментальної залежності питомої теплоємності ідеального газу від температури

Мета дослідження. Проаналізувати та пояснити розбіжності теорії теплоємності ідеального газу з експериментом. Змоделювати ситуацію.

Результати дослідження. Виведення теплоємності при сталому об'ємі для 1 моля речовини

$$c = \frac{\delta Q}{dT}.$$

Згідно з першим принципом термодинаміки $\delta Q = dU + \delta A$, де dU – зміна внутрішньої енергії, δA – робота виконана газом. Оскільки об'єм сталий, то:

$$\delta A = p dV = 0. \text{ Тоді } \delta Q = dU = U_2 - U_1.$$

За означенням внутрішня енергія газу є сумою енергій хаотичногорухухої молекул. Для одного моля матимемо:

$$U_1 = \sum_{n=1}^{N_A} \frac{i_n}{2} k T_1 = k T_1 \sum_{n=1}^{N_A} \frac{i_n}{2}. \quad U_2 = \sum_{n=1}^{N_A} \frac{i_n}{2} k T_2 = k T_2 \sum_{n=1}^{N_A} \frac{i_n}{2}.$$

Тоді теплоємність:

$$c = \frac{k T_2 \sum_{n=1}^{N_A} \frac{i_n}{2} - k T_1 \sum_{n=1}^{N_A} \frac{i_n}{2}}{dT} = k \frac{T_2 \sum_{n=1}^{N_A} \frac{i_n}{2} - T_1 \sum_{n=1}^{N_A} \frac{i_n}{2}}{dT}. \quad (1)$$

Експериментальна залежність молярної теплоємності молекулярного водню від температури має вигляд, показаний на рис. 1.

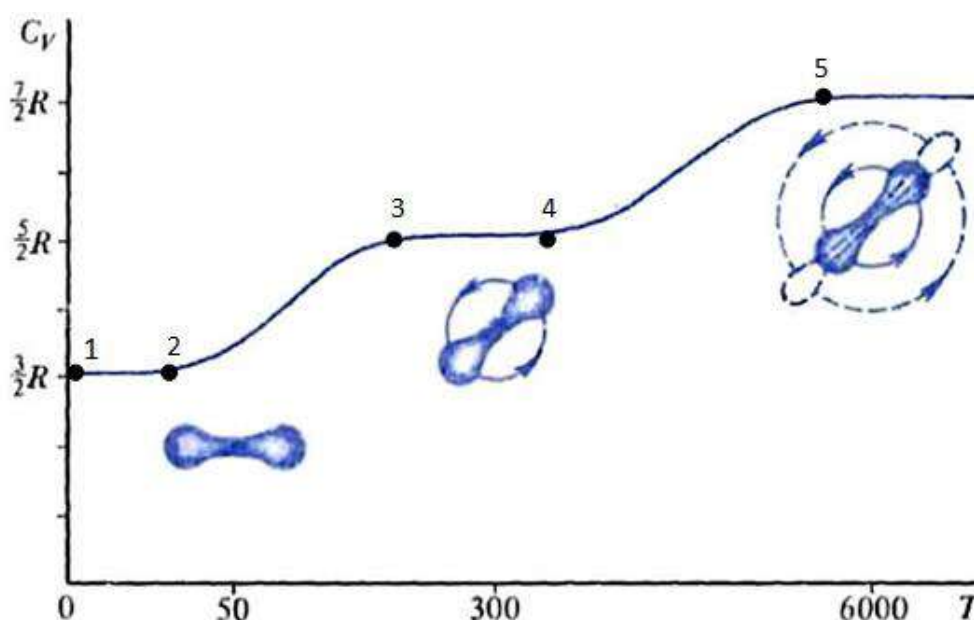

Рис. 1. Експериментальна залежність молярної теплоємності молекулярного водню від температури

Поділимо графік на частини як показано на рисунку і розглянемо кожен кусочок окремо.

1–2: Всі молекули рухаються лише поступально. Тобто кожна з них має 3 ступені вільності ($i = 3$). Тоді формула (1) матиме вигляд:

$$c = k \frac{T_2 \sum_{n=1}^{N_A} \frac{3}{2} - T_1 \sum_{n=1}^{N_A} \frac{3}{2}}{dT} = k \frac{\frac{3}{2} T_2 N_A - \frac{3}{2} T_1 N_A}{dT} = \frac{3}{2} k N_A \frac{dT}{dT} = \frac{3}{2} R.$$

Отже, при температурах від T_1 до T_2 (температурив п. 1 і 2 відповідно) молярна теплоємність при сталому об'ємі становитиме $\frac{3}{2} R$.

2–3: При температурах від T_2 до T_3 вистачає енергії щоб деякі молекули крім поступального руху почали обертатись. Тобто певна кількість матиме 3 ступені вільності, а решта 5.

Нехай, при температурі T_2 кількість частинок для яких $i = 5$ становить N_2 , тоді кількість частинок для яких $i = 3$: ($N_A - N_2$)

Аналогічно, при температурі T_3 маємо N_3 частинок з 5 ступенями вільності і ($N_A - N_3$) частинок з 3 ступенями вільності.

Тоді суми з формули (1) можна розписати так:

Для T_3 :

$$\begin{aligned} T_3 \sum_{n=1}^{N_A} \frac{i_n}{2} &= T_3 \left(\frac{5}{2} N_3 + \frac{3}{2} (N_A - N_3) \right) = \\ &= T_3 (N_3 + \frac{3}{2} N_A) = T_3 N_3 + \frac{3}{2} T_3 N_A. \end{aligned} \quad (2)$$

$$\text{Для } T_2: T_2 \sum_{n=1}^{N_A} \frac{i_n}{2} = T_2 \left(\frac{5}{2} N_2 + \frac{3}{2} (N_A - N_2) \right) = T_2 N_2 + \frac{3}{2} T_2 N_A. \quad (3)$$

Підставимо (2) і (3) в (1):

$$c = k \frac{T_3 N_3 + \frac{3}{2} T_3 N_A - (T_2 N_2 + \frac{3}{2} T_2 N_A)}{dT} = \frac{3}{2} R + k \frac{T_3 N_3 - T_2 N_2}{dT}.$$

Отже, при температурах від T_2 до T_3 молярна теплоємність при сталому об'ємі становитиме $\frac{3}{2} R + k \frac{T_3 N_3 - T_2 N_2}{dT}$.

3–4: При температурах від T_3 до T_4 всі молекули рухаються і поступально і обертально. Тобто кожна з них має 5 ступенів вільності ($i = 5$). Тоді формула (1) матиме вигляд:

$$c = k \frac{T_4 \sum_{n=1}^{N_A} \frac{5}{2} - T_3 \sum_{n=1}^{N_A} \frac{5}{2}}{dT} = k \frac{\frac{5}{2} T_4 N_A - \frac{5}{2} T_3 N_A}{dT} = \frac{5}{2} k N_A \frac{dT}{dT} = \frac{5}{2} R.$$

Отже, при температурах від T_3 до T_4 молярна теплоємність при сталому об'ємі становитиме $\frac{5}{2}R$.

4–5: Міркування аналогічні до ділянки 2–3 (для певної кількості молекул $i = 5$, для решти $i = 7$). Отримаємо таку формулу:

$$c = \frac{5}{2}R + k \frac{T_5 N_5 - T_4 N_4}{dT}.$$

Тут N_4 і N_5 кількості молекул з 7 ступенями вільності при температурах T_4 і T_5 , відповідно.

Після досягнення температури T_5 всі молекули рухаються поступально, обертаються та коливаються ($i = 7$). Молярна теплоємність при сталому об'ємі становитиме $\frac{7}{2}R$.

Висновки. Отже, розбіжність теорії теплоємності ідеального газу з експериментом полягає в тому, що на практиці теплоємність змінюється поступово, а не дискретно. Це пов'язане з тим, що частинки не одночасно починають обертатись або коливатись (отримують нові ступені вільності). Енергії не достатньо для того, щоб усі частинки відразу отримали нові ступені вільності. Крім цього, енергія обертального та коливального рухів є дискретною.

Шигорін О. П. – студент V курсу
навчально-наукового фізико-технологічного
інституту ВНУ імені Лесі Українки;

Кущик О. В. – студентка I курсу
навчально-наукового фізико-технологічного
інституту ВНУ імені Лесі Українки;

Новосад О. В. – к. фіз.-мат. н., доцент кафедри
експериментальної фізики, інформаційних та
освітніх технологій ВНУ імені Лесі Українки

Електричні та термоелектричні властивості напівпровідникових сполук CuIn_5S_8 – CdIn_2S_4

Постановка проблеми. Дослідники в галузі фізики напівпровідників постійно займаються пошуком нових матеріалів як основного джерела розширення та вдосконалення функцій існуючих напівпро-

відникових електронних елементів та приладів. Одним із методів вирішення цієї проблеми є використання нових багатокомпонентних матеріалів та твердих розчинів на їх основі, у яких другою компонентою є сполука зі спорідненою кристалічною структурою. Відповідно до цього, необхідно вивчати фізичні властивості таких нових матеріалів з метою вивчення електронних процесів і встановлення закономірностей зміни фізичних параметрів і властивостей матеріалів для практичного та наукового використання. Сполуки CuIn_5S_8 та CdIn_2S_4 та тверді розчини на їх основі, використовуються у сучасній напівпровідниковій електроніці та енергетиці. Ці матеріали є перспективними для розробки фотоелектроперетворювачів, термоелектроперетворювачів. На їх основі виготовляють гетеропереходи сонячних елементів тощо.

Мета дослідження. Експериментальне визначення питомої електропровідності, коефіцієнта Зеєбека та типу провідності сполук $\text{CuIn}_5\text{S}_8\text{--CdIn}_2\text{S}_4$. На основі результатів досліджень розрахувати термоелектричну потужність даних матеріалів та провести аналіз залежностей отриманих результатів від компонентного складу $\text{CuIn}_5\text{S}_8\text{--CdIn}_2\text{S}_4$.

Результати дослідження. Тверді розчини $\text{CuIn}_5\text{S}_8\text{--CdIn}_2\text{S}_4$ відповідали компонентному складу 0, 20, 40, 60, 80 і 100 мол.% CdIn_2S_4 . Методика вирощування твердих розчинів $\text{CuIn}_5\text{S}_8\text{--CdIn}_2\text{S}_4$, синтез матеріалів та деякі їх кристалографічні параметри представлені в роботі [1].

Досліджувані сполуки належать до напівпровідників *n*-типу провідності. Усі тверді розчини виявились низькоомними, з питомим опором, значення якого при кімнатній температурі лежить в межах від $4,4 \cdot 10^{-4}$ (Ом·м) для зразків з 0 мол.% CdIn_2S_4 до $6 \cdot 10^{-5}$ (Ом·м) для зразків із 100 мол.% CdIn_2S_4 . Коефіцієнт Зеєбека в інтервалі температур 290–360 К становив 87, 157, 123, 118, 165, 166 мкВ/К, для 100, 80, 60, 40, 20, 0 мол.% CdIn_2S_4 в $\text{CuIn}_5\text{S}_8\text{--CdIn}_2\text{S}_4$ відповідно. Найвище значення термоелектричної потужності мають тверді розчини $\text{CuIn}_5\text{S}_8\text{--CdIn}_2\text{S}_4$ з вмістом 60 мол.% CdIn_2S_4 . Графічно залежність термоелектричної потужності твердих розчинів $\text{CuIn}_5\text{S}_8\text{--CdIn}_2\text{S}_4$ від вмісту CdIn_2S_4 показано на рис. 1. Значення термоелектричної потужності сполук $\text{CuIn}_5\text{S}_8\text{--CdIn}_2\text{S}_4$ розраховувались так само, як у роботах [2–5].

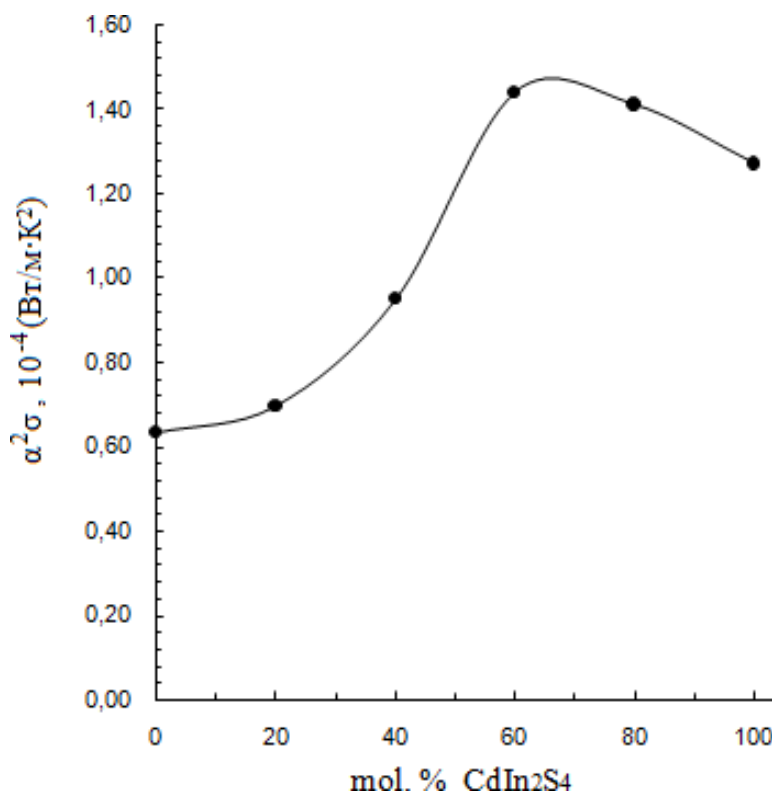

Рис. 1. Залежність термоелектричної потужності твердих розчинів $\text{CuIn}_5\text{S}_8\text{--CdIn}_2\text{S}_4$ від вмісту CdIn_2S_4

Висновки. Встановлено, що, змінюючи компонентний склад сполук $\text{CuIn}_5\text{S}_8\text{--CdIn}_2\text{S}_4$, можна керувати значенням їх коефіцієнта Зеєбека, питомою електропровідністю та термоелектричною потужністю. Найвище значення термоелектричної потужності мають тверді розчини $\text{CuIn}_5\text{S}_8\text{--CdIn}_2\text{S}_4$ з вмістом 60 мол.% CdIn_2S_4 . Залежність фізичних властивостей $\text{CuIn}_5\text{S}_8\text{--CdIn}_2\text{S}_4$ від компонентного складу даних сполук можна використовувати в напівпровідниковому приладобудуванні. Маючи високе значення коефіцієнта Зеєбека, тверді розчини $\text{CuIn}_5\text{S}_8\text{--CdIn}_2\text{S}_4$ є перспективними матеріалами для виготовлення чутливих термодатчиків. Результати досліджень електричних та термоелектричних властивостей твердих розчинів $\text{CuIn}_5\text{S}_8\text{--CdIn}_2\text{S}_4$ можуть виявитися корисними в побудові й теоретичному обґрунтуванні моделей електронних процесів в інших потрійних та почетверених напівпровідникових сполуках.

Джерела та література

1. Kozar V. R., Parasyuk O. V. Phase equilibria in the quasi-ternary system $\text{Cu}_2\text{S--In}_2\text{S}_3\text{--CdS}$. *Chem. Met. Alloys*. 2009. № 2. P. 102–107.
2. Термоелектрична добротність монокристалів $(\text{AgSb})_{1-x}\text{Pb}_x\text{Se}_2/\text{O}$. Новосад, П. Пішова, В. Божко, В. Шпак. *Фізика та освітні технології*. 2021. № 1. С. 39–45.

3. Термоелектричні властивості монокристалів $\text{AgSbSe}_2\text{--PbSe/O}$. В. Новосад, В. В. Божко, С. А. Федосов, П. П. Шигорін. *Перспективні технології та прилади*. 2020. № 17. С. 183–189.
4. Електричні, гальваноманітні та термоелектричні властивості твердих розчинів $\text{PbSe--AgSbSe}_2\text{/O}$. Новосад, Н. Божко, О. Змій, Т. Остапюк, Л. Віскунець. *Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. Серія: Фіз. науки. 2013. № 26. С. 21–26.
5. Взаємодія компонентів AgSbSe_2 і PbSe та термоелектричні властивості твердих розчинів на їх основі/С. Федосов, Н. Божко, О. Новосад. *Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. Серія: Фіз. науки. 2014. № 17. С. 8–14.

Шпак В. І. – студентка III курсу навчально-наукового фізико-технологічного інституту ВНУ імені Лесі Українки;

Кевшин А. Г. – к. фіз.-мат. н., доцент кафедри експериментальної фізики, інформаційних та освітніх технологій ВНУ імені Лесі Українки

Напівпровідникові перетворювачі сонячної енергії

Постановка проблеми. В даний час перетворення сонячної енергії в електричну є однією з найперспективніших технологій. Здійснюється це перетворення у фотоелектричних перетворювачах (ФЕП), які широко використовуються для живлення космічних станцій, а також отримання електроенергії у сільському господарстві та у побуті [3, 108]. У ФЕП досить широкий інтервал потужності: вони здатні жити як міні-генератори потужністю кілька ват, так і центральні електростанції потужністю кілька мегават. Такий широкий інтервал обумовлюється тим, що для збільшення потужності можна включати послідовно велику кількість сонячних елементів – у цьому полягає одна з головних переваг ФЕП над сонячними колекторами, межа потужності яких закладається при виробництві. Також до переваг використання фотоелектричних перетворювачів можна віднести можливість одержання енергії навіть у важкодоступних районах та порівняно дешеве обслуговування.

Мета дослідження: розкрити особливості напівпровідникових перетворювачів сонячної енергії.

Результати дослідження. Геліоенергетика (геліо... грец. *Helios* – сонце) – перша складова частина складних слів, що означає: та що відноситься до сонця або сонячних променів) розвивається швидкими темпами в різних напрямках. Сонячними батареями називають і електричні і нагрівальні пристрої [1, 69–79].

Розрізняють наступні основні перетворювачі сонячної енергії на електричну:

- фотоелектричні перетворювачі (ФЕП) – напівпровідникові пристрої, що прямо перетворюють сонячну енергію в електрику. Де-кілька об'єднаних ФЕП називаються сонячною батареєю (СБ);

- геліоелектростанції (ГЕЕС) – сонячні установки, що використовують висококонцентроване сонячне випромінювання як енергію для приведення в дію теплових та ін. машин (парової, газотурбінної, термоелектричної та ін.);

- сонячні колектори (СК) – сонячні нагрівальні низькотемпературні установки [2].

Розглянемо докладніше найпоширеніший матеріал елементів – кремній, а також фотоелектричний (прямий) спосіб перетворення сонячної енергії на електричну. Кремній одержують із сполук, які розплавляють, а чистий кремній витягують із них. Надалі, при кристалізації, атоми кремнію утворюють кристалічну решітку. Сам сонячний елемент складається з двох шарів напівпровідника (кремнію): поверхневий шар або шар *n*-типу, утворений додаванням у кристал кремнію фосфору, в результаті чого в пластині *n*-типу з'являються зайві електрони або негативний заряд; і базовий шар *p*-типу, отриманий при додаванні до розплаву кремнію бору. Внаслідок цього в базовому шарі відсутні електрони, а на їх місцях утворюються дірки, які несуть позитивний заряд [4, 376]. При попаданні на поверхню напівпровідникового елемента сонячного світла фотони поглинаються, тим самим вибиваючи електрони. На місці вибитих електронів з'являються порожнечі, які називаються «дірками», внаслідок чого утворюються електронно-діркові пари. Під дією електричного поля, що утворилось при *p-n*-переході, дані пари можуть пересуватися напівпровідником. Внаслідок цього руху і генерується електричний струм, який може відразу ж подаватися на приймачі або акумулюватися.

Висновки. Нині стали досить широко використовуватися фотоелектричні перетворювачі. Спостерігається збільшення потужності

наземних елементів від 1 Вт до сотень кіловат, а космічних – до 10 кВт та більше. У наші дні реалізуються проекти використання сонячних елементів потужністю сотні і навіть тисячі кіловат, також намітилася тенденція збільшення ККД сонячних батарей при зменшенні їх вартості. Використання фотоелектричного способу (ФЕС) має ряд переваг у порівнянні з іншими методами перетворення сонячної енергії на електричну, а саме: поступове збільшення потужності сонячних батарей шляхом додавання нових, акумулювання електроенергії навіть із розсіяного джерела світла. Також ФЕС має високу надійність, придатність до ремонту, простоту в обслуговуванні, тривалий термін служби (більше 30 років), здатність забезпечення як малих споживачів (особистих підсобних господарств, малих фермерських угідь, освітлення вулиць, освітлення приватних будинків), так і більших (сільськогосподарські підприємства, багатоквартирні будинки). Таким чином, перспективи використання енергії сонця широкі, і вона поступово має стати заміною традиційних джерел енергії.

Джерела та література

1. Макаров А. В. Інститут фізики напівпровідників ім. В. Є. Лашкарьова НАН України, Київ. Нові розробки в напівпровідниковій 95 сонячній енергетиці як перспективна область інноваційного бізнесу. *Наука та інновації*. 2005. Т. 1. № 6. С. 69–79.
2. Переваги й недоліки сонячної енергетики. URL: <https://ukrenerho.com/perevagi-i-nedoliki-sonyachnoyi-energetiki/>
3. Струк Х. М. Визначення економічної ефективності використання сонячної енергії в різних регіонах України: магістерська робота. Тернопіль: Терноп. нац. екон. ун-т, 2017. 108 с.
4. Чадюк В. О. Оптоелектроніка: від макро до нано. Передавання, перетворення та приймання оптичного випромінювання: навч. посіб. У 2 кн. Київ: НТУУ «КПІ», 2018. Кн. 1. 376 с.

Фізична культура, спорт та здоров'я людини

Войтюк І. О. – студентка III курсу факультету фізичної культури, спорту та здоров'я ВНУ імені Лесі Українки;

Іванюк О. А. – к. б. н., доцент кафедри здоров'я та фізичної культури ВНУ імені Лесі Українки;

Пантік В. В. – к. н. з фіз. вих. і спорту, доцент кафедри фітнесу та циклічних видів спорту ВНУ імені Лесі Українки;

Іщук О. А. – к. пед. н., доцент кафедри фітнесу та циклічних видів спорту ВНУ імені Лесі Українки;

Романюк В. П. – к. н. з фіз. вих. і спорту, доцент кафедри фітнесу та циклічних видів спорту ВНУ імені Лесі Українки

Вплив занять аеробікою на електричну активність кори головного мозку в альфа-діапазоні ЕЕГ під час когнітивної діяльності

Постановка проблеми. Аеробіка є одним із популярних видів рухової активності жінок. Даний вид спорту формує рухову культуру, сприяє вихованню всебічно розвиненої особистості. Відомо, що аеробіка дозволяє підвищити рівень фізичної підготовленості, працездатності, творчої активності і сформуванати мотиваційно-ціннісні настанови до регулярної фізкультурно-спортивної діяльності [1; 2; 4]. При чому, електрична активність кори головного мозку жінок, які займаються цим видом спорту є маловивченою. Характеристики електроенцефалограми (ЕЕГ) є важливими показниками функціонального стану, загальних та спеціальних здібностей, розумової діяльності, тощо [3; 5; 6].

Метою нашого дослідження є визначення впливу занять аеробікою на електричну активність кори головного мозку в альфа-діапазоні ЕЕГ, її особливості в умовах когнітивної діяльності у жінок.

В наших дослідженнях взяли участь 20 здорових праворуких жінок 17–22 років. Усіх досліджуваних було поділено на дві групи: 1) спортивна група (10 осіб) – жінки, які систематично, не менше 5-ти років займаються аеробікою; 2) контрольна група (10 осіб) – жінки, які ведуть пасивний спосіб життя. Просторову організацію електричної активності кори великих півкуль головного мозку в альфа-діапазоні ЕЕГ визначали за допомогою методу когерентного аналізу. Дослідження проводили за допомогою апаратно-програмного комплексу «НейроКом» (Харків) у стані функціонального спокою із розплющеними очима, а також при виконанні когнітивних завдань: «Увага» та «Мислення». Під час статистичного аналізу даних використовували стандартні пакети програм Microsoft Excel та Statistica 6.0.

Результати дослідження. На фоні загальної десинхронізації альфа-ритму під час когнітивної діяльності в обох досліджуваних групах, порівняно із станом функціонального спокою із розплющеними очима, у спортивній групі виявлено більш локальну взаємодію часток кори головного мозку, порівняно із контрольною групою. При виконанні когнітивних тестів «Увага» та «Мислення» у спортивній групі фокуси підвищеної взаємодії часток виявлено у задньо-лобних та центральних структурах обох півкуль кори головного мозку при залученні тім'яних ділянок, а під час тесту «Мислення» – і у передньо-лобних ділянках. У контрольній групі зареєстровано фокуси максимальної взаємодії у передніх, задніх лобних, центральних, тім'яних та потиличних частках кори головного мозку. Разом з тим, під час когнітивної діяльності в обох досліджуваних групах спостерігається тенденція до тіснішої взаємодії когерентних зв'язків у лівій півкулі головного мозку. Деякі автори, зміни в α -діапазоні при розумових завданнях пов'язують із рівнем уваги, причому функціональне значення має зменшення α -активності у ситуаціях, коли ті або інші ділянки кори повинні брати участь в здійсненні певної діяльності [3; 6].

Висновки. В альфа-діапазоні ЕЕГ у обох досліджуваних групах, під час виконання когнітивних тестів порівняно із функціональним станом із розплющеними очима, спостерігається зниження показників когерентності. У спортивній групі під час виконання когнітивних

завдань, зареєстровано нижчі значення коефіцієнтів когерентності альфа-діапазону ЕЕГ, ніж у контрольній групі.

Джерела та література

1. Балацька Л. В., Єремія Я. І. Вплив аеробіки на рівень мотивації старшокласниць до занять з фізичної культури. *Молодий вчений*. 2018. № 3.3 (55.3). С. 27–30.
2. Фітнес як засіб фізичного вдосконалення та зміцнення здоров'я студентів: метод. рек./О. А. Іщук, О. А. Іванюк, О. П. Панасюк, А. В. Бухвал. Луцьк, 2017. 73 с.
3. Качинська Т. В., Василюк Д. П., Абрамчук О. М. Особливості мікростанів викликаних потенціалів кори головного мозку в осіб із низькими показниками рівня уваги в результаті проходження альфа-тренінгу. *Наук. вісн. СНУ ім. Лесі Українки*. Серія: Біол. науки. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. № 2 (390). С. 83–90.
4. Кренделева В. У. Вплив оздоровчого фітнесу на рівень фізичної підготовленості учнів старших класів. *Молодий учений*. 2015. № 3. С. 175–178.
5. Павлович О. М., Абрамчук О. М., Моренко А. Г. Особливості мозкового електрогенезу чоловіків і жінок із різним профілем слухової та мануальної асиметрії у стані функціонального спокою. *Молодий вчений*. 2018. № 2 (54). С. 450–453.
6. Klimesch W., Sauseng P., Hanslmayr S. EEG alpha oscillations: The inhibition–timing hypothesis. *Brain Research Reviews*. 2007. Vol. 53 (1). P. 63–88.

Давидчук О. В. – студентка ІV курсу навчання факультету фізичної культури, спорту та здоров'я ВНУ імені Лесі Українки;
Лебедюк А. С. – студент ІІ курсу навчання факультету фізичної культури, спорту та здоров'я ВНУ імені Лесі Українки;
Гнітецька Т. В. – к. н. з фіз. вих. та спорту, доцент кафедри теорії фізичного виховання та рекреації ВНУ імені Лесі Українки

Аспекти залучення дітей та підлітків до організованих занять паркурком

Постановка проблеми. Катастрофічно низька рухова активність сучасних дітей є актуальною соціальною проблемою. Досліджено, що

нинішнє підростаюче покоління можуть зацікавити переважно інноваційні види рухової діяльності й, зокрема, паркур. Разом з тим, педагогічні аспекти залучення дітей та підлітків до організованих занять паркуром вивчені недостатньо [2–4].

Мета роботи: дослідити мотиви та інформаційні джерела залучення до секційних занять паркуром дітей 8–17 років.

Методи дослідження. Аналіз, узагальнення літературних та інтернет джерел, анкетування, математична обробка. У анкетуванні брали участь 25 дітей 8–17 років спортивної секції «Lutsk parkour school», м. Луцька Волинської області (тренер Артур Лебедюк). Дослідження проводилися у листопаді 2021 р.

Результати дослідження. Паркур – рухова діяльність, пов’язана з пересуванням по місцевості та долаттям перешкод за допомогою мистецтва володіння своїм тілом й, яка поєднує в собі гімнастику, легку атлетику, білдерінг (лазіння стінами) та особливу філософію світосприймання. Заснований в кінці 80-х років ХХ ст. французом Давидом Беллем (1973 р. н., уродженець Нормандії) та Себастьєном Фуканом (1974 р. н., гваделупського походження) [1]. Люди, які займаються паркуром називаються «трейсерами» [4]. В Україні паркур започаткувався на початку ХХІ ст., у 2009 р. – створена федерація паркуру України (м. Київ, ФПкУ). У Волинській області перші «самоучки»-трейсери почали з’являтися у 2008–2010 рр. у м. Луцьку, а у 2012 р. створено місцеву спортивну організацію «TWIST FREERUN FAMILY» (скорочено «TWIST»). Склад команди налічував 5–6 осіб на чолі з Дмитром Ткачуком (1993 р. н., випускник ЗОШ № 25 м. Луцька). Згодом команда налічувала близько 30 «постійних» трейсерів [2; 4].

Особливістю нинішнього трейсерського руху стає більш чітка і керована його організація. Зокрема, у великих містах організовуються аматорські спортивні секції з паркуру тощо [3]. Мотиви відвідування паркур-секцій дітьми різного віку м. Луцька висвітлені у табл. 1.

Тобто, переважаючим мотивом відвідування паркур-занять дітьми різного віку є фактор фізичного вдосконалення (мотиви № 1 та 2). Перевага спортивних амбіцій, як мотиву занять, виявлена у молодших дітей (мотив № 3). З віком заняття більше переходять в розряд хобі та активного відпочинку (мотив № 4).

Таблиця 1

Мотиви відвідування секційних занять паркур ом дітей 8–17 років

Мотив/мета занять	Молодша група 8–11 років, <i>n</i> = 11	Старша група 12–17 років, <i>n</i> = 14
1. Зміцнення і збереження здоров'я	54,6 % (6 осіб)	92,9 % (13 осіб)
2. Самовдосконалення	81,2 % (9 осіб)	78,6 % (11 осіб)
3. Досягнення спортивної майстерності	81,2 % (9 осіб)	57,1 % (8 осіб)
4. Активний відпочинок	45,5 % (5 осіб)	71,4 % (10 осіб)
5. Придбання друзів. Спілкування	36,4 % (4 осіб)	35,7 % (5 осіб)
6. Регулювання ваги тіла	45,5 % (5 осіб)	14,3 % (2 особи)
7. Формування красивої статури	36,4 % (4 особи)	28,6 % (4 особи)
8. Наслідування (за «компанію»)	9,1 % (1 особа)	21,4 % (3 особи)
9. Свій варіант відповіді	9,1 % (1 особа)	21,4 % (3 особи)

Досліджено, що першоджерелом, яке формує уяву про паркур у дітей як молодшого, так й старшого віку є інтернет-мережа (табл. 2).

Таблиця 2

Першоджерела інформації про паркур у дітей 8–17 років

Першоджерело інформації про паркур та про місця занять	Молодша група, <i>n</i> = 11	Старша група, <i>n</i> = 14
1. Друзі	27,3 % (3 осіб)	14,3 % (2 осіб)
2. Інтернет, інстаграм, ютуб	72,7 % (8 осіб)	71,4 % (10 осіб)
3. Вулична реклама	–	14,3 % (2 осіб)

Висновки. 1. Паркур залишається популярним видом рухової діяльності серед українських дітей різного віку. 2. Основним джерелом інформації про паркур та залучення до занять у дітей усіх вікових груп є інтернет мережа, інстаграм тощо. 3. При залученні до занять паркур ом дітей 8–11 років педагогам слід враховувати пріоритет мотиву «Досягнення високої спортивної майстерності», у дітей 12–17 років – «Зміцнення й збереження здоров'я» тощо.

Джерела та література

1. Паркур. *Bikimedia*. URL: uk.wikipedia.org/wiki
2. Як робити карколомні трюки... URL: ВолиньPost>articles>1865-iak-robyty-karkolomni-tryuky-bez-t
3. Як відкрити клуб з паркуру?.. URL: <https://ru.franchising.ua/osnovy-biznesa/1768/kak-otkryt-klub-po-parkuru-biznes-plan/>
4. Hnitetska T., Zavatska L., Holub O. Characteristics of Types of Street Gymnastics as Means of Youth Physical Activity. *Physical Education, Sports and Health Culture in Modern Society*/гол. ред. А. В. Цьось. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2018. № 2 (42). С. 51–58.

Доценко К. В. – студентка II курсу факультету фізичної культури, спорту та здоров'я ВНУ імені Лесі Українки;

Войтович І. М. – к. пед. н., ст. викл. кафедри теорії фізичного виховання та рекреації ВНУ імені Лесі Українки

Фізична активність студентів в умовах стресу

Постановка проблеми. Проблема здоров'я молоді завжди має високий ступінь актуальності, що зазначено у роботах низки науковців: С. Городинського [1], Г. П. Грибана [2], В. Петрович зі співавторами [3], М. Редькіної [4] та ін. Зокрема, нині з умов пандемії ми перейшли в умови військового стану. Це не могло не відзначитись на фізичному та психологічному стані студентів, що в свою чергу призводить до постійних стресів та нервових перенапружень. Однак, на фоні цього, слід оперативно знаходити засоби та методи, які сприяли б мобілізації фізичних і духовних сил здобувачів освіти до навчання, трудової та волонтерської діяльності.

Для сучасного українського студента стрес є не надприродним явищем, а скоріш реакцією на накопичення проблем, факторів, пов'язаних з подіями в суспільному, особистому житті, освітньою, професійною діяльністю, нескінченним процесом боротьби з повсякденними труднощами.

Мета дослідження: прослідкувати динаміку рівня фізичної активності студентів за останній рік.

Результати дослідження. На здоров'я студентів, з одного боку, діє досить багато факторів як зовнішніх (навколишня соціальна та екологічна ситуація, звички, спосіб життя, коло спілкування тощо) так і внутрішніх (стресостійкість, спадковість та ін.), а з іншого, фізичний стан суттєво впливає на цілий ряд показників життєдіяльності студентів.

Дослідження полягало у опитуванні 75 студентів різних факультетів та спеціальностей щодо дотримання ними рекомендованої норми рухової активності у період очного навчання (осінь 2021), навчання онлайн (зима 2021–2020) та у період воєнного стану (весна 2022). Г. П. Грибан зазначає, що «у науковій літературі та програмах з фізичного виховання оптимальний обсяг рухової активності студентів становить 12–14 год на тиждень при достатньому фізіологічному

навантаженні» [2, 43]. За даними американської асоціації кардіологів, для здоров'я дорослим і дітям з 5 років необхідно щодня 30 хв помірного фізичного навантаження і 3–4 рази в тиждень по 30 хв інтенсивного фізичного навантаження. ВООЗ рекомендує дорослим щонайменше 150–300 хв помірної та інтенсивної аеробної активності на тиждень. Таким чином за норму рахувалось 100,0 % [5].

Результати опитування дозволили встановити, що при очному навчанні, на думку здобувачів освіти, вони дотримувались рекомендованої норми рухової активності (середні показники на рівні $100,0 \pm 1,0$ %). Навчання онлайн негативно позначилось на виконанні студентами фізичних вправ та дотриманні зазначеного об'єму помірного фізичного навантаження. У цей досліджуваний період середній показник рухової активності за оцінками опитаних знизився на 17,7 % і зупинився на рівні $82,3 \pm 4,4$ % від норми. Що стосується даних дотримання здобувачами освіти рекомендованого об'єму фізичних навантажень у воєнний стан, то вони в середньому скоротились від норми на 56,9 % і зупинились на позначці $43,1 \pm 7,2$ %. Опитані зазначають що відхилення від норми стосується більш інтенсивності навантаження.

Також ми цікавилися у респондентів чи вважають вони, що стрес негативно впливає на дотримання ними режиму рухової активності. Так, 74,7 % опитаних дало ствердну відповідь.

Як показала дійсність, студенти є досить вразливими до стресу. Цим самим вони знижують свою рухову активність, яка призводить до порушення в роботі м'язового апарату, внутрішніх органів, змін структури скелетних м'язів і міокарда та порушенню функціонування всіх систем організму і, звичайно погіршення психоемоційного стану.

Така увага звертається на це, аби вплинути на студентів для збереження їх здоров'я, боротьби зі стресом, шляхом підвищення рухової активності та переключення щоденних важких думок та уваги.

Висновки. Встановлено, що недостатня рухової активності сучасної студентської молоді є соціальним, а не біологічним феноменом. Тому в такому випадку суттєва роль покладається на фізичну активність здобувачів освіти, яка в кінцевому результаті спрямована на позитивні зміни стану їх організму, на набуття нового рівня фізичних якостей та здібностей, емоційне піднесення.

Дослідження показало, що фізична активність є необхідністю для збереження здоров'я в умовах стресу.

Джерела та література

1. Городинський С. Роль рухової активності серед студентської молоді у процесі формування фахівців. *Грааль науки*. 2021. № 1. С. 470–473. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.19.02.2021.100>
2. Грибан Г. П. Життєдіяльність та рухова активність студентів. Житомир: Рута, 2009. 593 с.
3. Петрович В., Войтович І., Войтович В. Вплив рухової активності та харчового раціону на якість життя студенток 1–2 курсів. *Фітнес, харчування та активне довголіття: програма I Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (23 берез. 2021 р.)*. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2021. С. 29. URL: <https://conferences.vnu.edu.ua/public/conferences/16/schedConfs/16/accommodation-0.pdf>
4. Redkina M. Peculiarities of Individual Mobile Activity of Students of Pedagogical Specialties. *Mountain School of Ukrainian Carpaty*. 2019. No. 21 (November). P. 78–81. URL: <https://doi.org/10.15330/msuc.2019.21.78-81>
5. Як фізична активність впливає на здоров'я і які типи навантажень потрібні нам щотижня. URL: <https://moz.gov.ua/article/health/jak-fizichna-aktivnist-vplivae-na-zdorovja-i-jaki-tipi-navantazhen-potribni-nam-schotizhnja>

Колесник С. В. – ст. викл. кафедри теорії
фізичного виховання та рекреації
ВНУ імені Лесі Українки

**Критеріальна структура готовності майбутніх учителів
фізичної культури до анімаційно-гурткової роботи**

Постановка проблеми. Готовність особистості до діяльності зумовлюється багатьма факторами, найважливішим серед яких є система методів і цілей, наявність професійних знань і умінь, безпосереднє включення особистості в діяльність, у процесі якої найбільш активно формуються потреби, інтереси й мотиви здобуття суттєвих, значущих, найбільш сучасних знань та вмінь. Одним із найскладніших завдань вивчення готовності до професійної діяльності є виокремлення її основних компонентів, інакше кажучи, її структури [1].

Мета дослідження – визначити і охарактеризувати критеріальну структуру готовності майбутніх учителів фізичної культури до анімаційно-гурткової роботи.

Результати дослідження. У загальному, критерії розглядаються як певні індикатори, які показують динаміку та результативність явища експериментального дослідження. У педагогічному словнику

С. Гончаренка [3], критерії (з грец. – *засіб переконання, мірило*) трактуються як показники, які поєднують у собі методи розрахунку, теоретичну модель розподілу і правила прийняття рішення про правдоподібність нульової або однієї з альтернативних гіпотез.

Науковці В. Зінченко та А. Шерудило [4] зазначають, що критерії сформованості компонентів готовності виступають як норми, еталони, щодо яких оцінюються ознаки компонентів і відображаються у міру їх кількісного та якісного виявлення певного рівня.

На думку дослідниці В. Броннікової, критерії – це якості, властивості, ознаки об'єкта, який вивчається, що дають змогу зробити висновки про стан та рівень його сформованості, показник – це ознака, що дає можливість виокремити найбільш суттєві аспекти педагогічної діяльності і дати їм адекватну оцінку [2].

Так, стан сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до анімаційно-гурткової роботи визначали на основі визначених критеріїв відповідно до встановлених компонентів готовності (ціннісно-мотиваційного, когнітивного, діяльнісного та особистісного). Виокремлено такі критерії, як: *мотиваційний, змістовий, діяльнісно-практичний, особистісно-рефлексивний* (рис. 1).

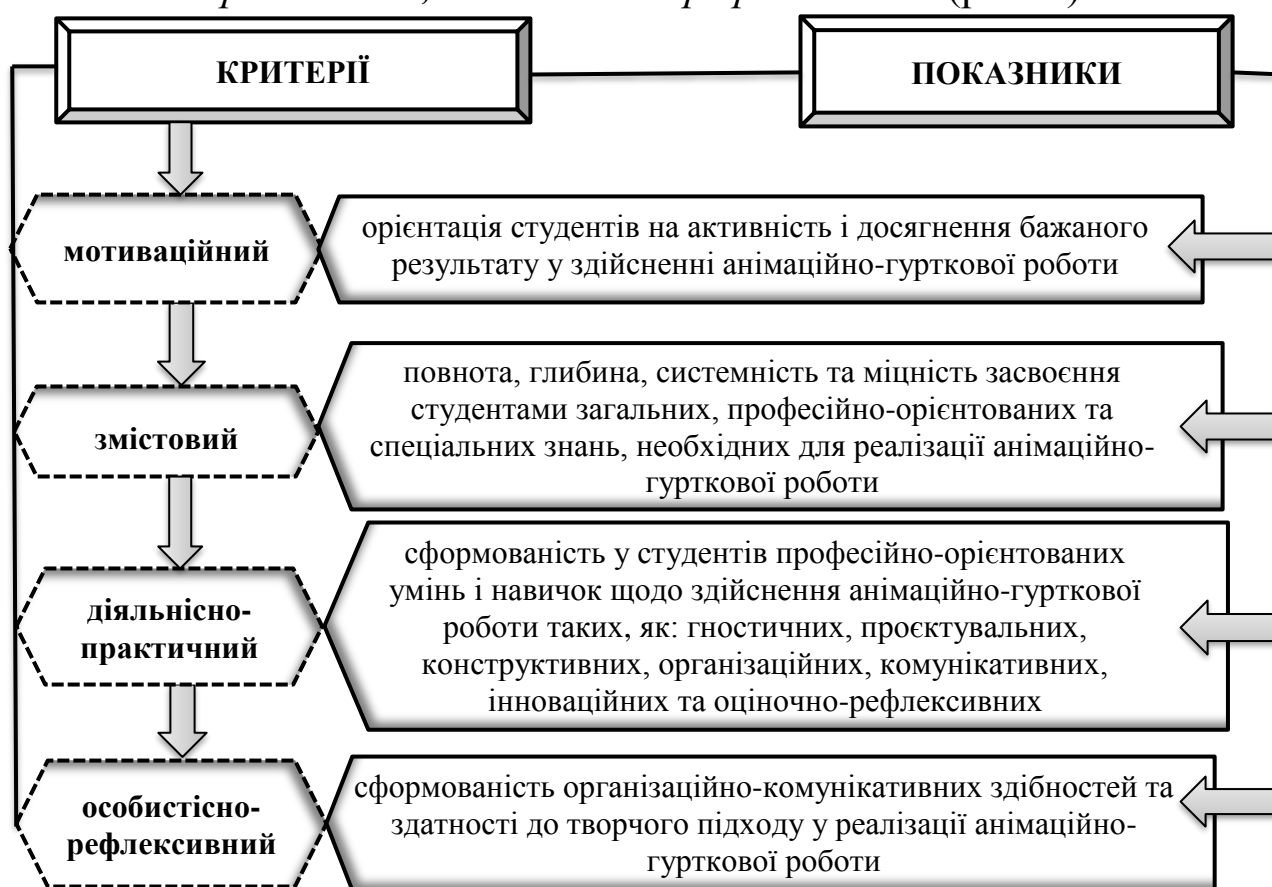

Рис. 1. Критеріальна структура готовності майбутніх учителів фізичної культури до анімаційно-гурткової роботи

Сформованість і визначеність кожного критерію готовності відображені у чітко визначених показниках, які його характеризують та уточнюють.

Охарактеризуємо кожен із критеріїв відповідно до його показників.

Мотиваційний критерій готовності майбутніх учителів фізичної культури до анімаційно-гурткової роботи містить комплекс сформованих і взаємозв'язаних між собою таких елементів як: мотиви, потреби, інтереси й ціннісні орієнтації.

Змістовий критерій характеризується у студентів повнотою, глибиною, системністю, міцністю засвоєння загальних, професійно-орієнтованих і спеціальних знань, необхідних для реалізації анімаційно-гурткової роботи.

Для оцінки сформованості професійно-орієнтованих вмінь та навичок, необхідних для здійснення анімаційно-гурткової роботи нам допоможе *діяльнісно-практичний критерій*. Він характеризується сформованістю взаємопов'язаних між собою видів умінь і навичок таких, як: гностичні, проєктувальні, конструктивні, організаційні, комунікативні, інноваційні та оціночно-рефлексивні.

Особистісно-рефлексивний критерій передбачає уміння студентів самостійно оцінювати власну професійну діяльність, вимогливо ставитися до своїх професійних якостей.

Відтак, на основі розроблених критеріїв та їх показників, ми виокремили наступні рівні сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до анімаційно-гурткової роботи: *низький, середній, високий*.

Висновки. Завдяки критеріально-рівневому підходу, який дав змогу ідентифікувати та чітко обґрунтувати отримані нами експериментальні дані визначено рівень готовності майбутніх учителів фізичної культури до ефективного проведення анімаційно-гурткової роботи.

Джерела та література

1. Белікова Н. О. Структурний аналіз готовності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації до здоров'язбережувальної діяльності. *Зб. наук. пр. Уман. держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини*/гол. ред. М. Т. Мартинюк. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2014. Ч. 1. С. 31–36.
2. Броннікова В. Б. Формування готовності майбутнього педагога професійної школи до організації самостійної роботи учнів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. ІПОДІЗ. Київ, 2018. 313 с.

3. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне: Волин. обереги, 2011. 519 с.
4. Зінченко В. П., Шерудило А. В. Структура та критерії оцінювання готовності майбутніх учителів до роботи в літніх оздоровчих таборах. *Пед. науки*. 2014. Вип. 24. С. 66–71.

Косинський Е. О. – аспірант I року навчання
ВНУ імені Лесі Українки;

Сітовський А. М. – к. н. з фіз. вих. і спорту,
доцент кафедри фізичної терапії та ерготерапії
ВНУ імені Лесі Українки

Перспективи використання національних одноборств у процесі фізичного виховання

Постановка проблеми. Процесом фізичного виховання молоді в історичному аспекті цікавились ряд дослідників: розвиток фізичного виховання на території України з найдавніших часів до XIX ст. проаналізували Н. Деделюк та А. Цьось [3]; фізкультурно-спортивний рух Буковини XIX – початку XX ст. вивчав Н. Гнесь [1]. Спільним для цих досліджень є твердження науковців, що використання національних елементів в фізичному вихованні молоді є невід'ємною частиною патріотичного виховання.

Над інтеграцією національних видів спорту в процес виховання молоді працюють ряд учених, дослідників і практиків. Проаналізувавши перспективи впровадження національних одноборств в систему фізичної культури учнів та учениць «НУШ», українські науковці розробили проект варіативного модуля «Козацький двобій». Дослідниками очікується, що систематичні заняття за їх програмою забезпечить не тільки розвиток та удосконалення основних фізичних якостей, але і сформує навички самооборони, підвищить впевненість у власних силах і сприятиме патріотичному вихованню учнів [4]. На фоні цього, доречним буде дослідити особливості вдосконалення процесу фізичного виховання здобувачів вищої освіти шляхом впровадження елементів національних одноборств.

Метою роботи є вивчити і узагальнити перспективи застосування у фізичному вихованні студентської молоді елементів національних одноборств.

Результати дослідження. Можливість використання національних одноборств в процесі фізичного виховання розглядалася багатьма науковцями. Зокрема, основи філософії різних видів єдиноборств, як теоретичний аспект фізичного виховання та здорового способу життя досліджували П. Годлевський та В. Свирида. Вони зазначили, що дотримання філософських аспектів національних видів єдиноборств являється своєрідною методологічною основою у вихованні високих моральних якостей і є пошуком ефективних форм залучення до систематичних занять з фізичного виховання і здорового способу життя [2].

А. Литвиненко, Е. Єрмоменко вказують на високу ефективність тренувальних методик національного військово-прикладного виду спорту – бойового хортингу, що дозволяє рекомендувати його для широкого застосування в закладах середньої та вищої освіти України [6].

Вивчаючи практику використання народних традицій в процесі фізичного виховання, Р. Самоха відзначив позитивний вплив застосування елементів національних одноборств не лише на загальний рівень фізичної підготовки, але і на національно патріотичне виховання студентів [7].

Для визначення перспектив впровадження національних одноборств у процес фізичного виховання ми визначили їх місце в ієрархії фізкультурно-спортивних інтересів студентів. Нами було зафіксовано високі показники зацікавленості здобувачів вищої освіти у використанні даного виду фізичної активності в процесі фізичного виховання. Відтак високий і середній рівні зацікавленості були зафіксовані у 51,16 % і 41,86 % відповідно [5].

Висновки. Встановлена висока зацікавленість студентів у впровадженні елементів національних одноборств у процес фізичного виховання. Доведено позитивний вплив на розвиток фізичних якостей, і національно патріотичного виховання.

Перспективи подальших досліджень. Спостерігається недостатній рівень володіння викладачів фізичного виховання засобами Української народної фізичної культури, що зумовлює необхідність у подальших наукових дослідженнях в цьому напрямі.

Джерела та література

1. Гнесь Н. Формування і розвиток фізкультурно-спортивного руху на Буковині за часів Австро-Угорської імперії (XIX – початок XX століття). *Молода спортивна наука України: зб. наук. пр. з галузі фіз. культ. та спорту*. Львів, 2005. Вип. 9. Т. 4. С. 264–269.

2. Годлевський П. М., Свирида В. С. Основи філософії видів єдиноборств як теоретичний аспект фізичного виховання та здорового способу життя. Харків, 2018. С. 41–45. URL: <https://rep.ksma.ks.ua/handle/123456789/578> (дата звернення: 10.04.2022 р.).
3. Деделюк Н. А., Цьось А. В. Традиції фізичного виховання в Київській Русі: монографія. Луцьк, 2004. 192 с.
4. Перспективи впровадження національних однокорств в систему фізичної культури учнів та учениць «НУШ»/Б. М. Кіндзер, О. В. Хуртенко, С. М. Дмитренко. *Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Київ, 2022. № 2. С.48–55.
5. Косинський Е. О. Місце національних видів єдиноборств в ієрархії фізкультурно-спортивних інтересів студентів. *Сучасні питання фізичної реабілітації, рекреації та фізичного виховання різних груп населення*. Харків, 2019. Т. 3. № 1. С. 8–10.
6. Литвиненко А. М., Єршоменко Е. А. Бойовий хортинг – традиції української бойової культури у справі виховання студентської молоді. URL: <file:///C:/Users/%D0%B4%D0%BE%D0%BC/Downloads/109-Chapter%20Manuscript-6428-1-10-20210412.pdf> (дата звернення: 10.04.2022 р.).
7. Самоха Р. А. Використання народних традицій у фізичному вихованні студентів вищих навчальних закладів: монографія/за ред. проф. С. С. Єрмакова Харків, 2007. № 6. С. 257–261. URL: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/Pedagogy/Pdf2007/PD-2007-06.pdf> (дата звернення: 11.04.2022 р.).

Лукашик Я. В. – магістр факультету фізичної культури, спорту та здоров'я

ВНУ імені Лесі Українки;

Яловик В. Т. – к. пед. н., доцент кафедри теорії фізичного виховання та рекреації

ВНУ імені Лесі Українки

Історія розвитку спортивного товариства «Динамо» на Волині у роки незалежної України

Постановка проблеми. Після розпаду Радянського Союзу наприкінці ХХ ст., спорт також зазнав руйнації. Кожна республіка стала новою країною. У кожній країні почали утворюватися спортивні організації. Не виключенням була й Україна. На основі попередніх спортивних організацій утворилися нові і продовжили діяльність старі. Спортивне товариство «Динамо» продовжило свою діяльність у незалежній Україні.

Діяльність фізкультурно-спортивного товариства «Динамо» полягала в проведенні фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи серед населення України. Волинське спортивне товариство «Динамо» також брало участь у розбудові спортивної-масової роботи й внесло значний вклад у розвиток спорту України. Спортсмени фізкультурно-спортивного товариства «Динамо» з Волині почали захищати честь України на міжнародних змаганнях різного ґатунку. У фахівців фізичної культури та населення Волині виник інтерес до діяльності фізкультурно-спортивного товариства «Динамо», його формам та видам спортивно-масової діяльності. Отже, результати дослідження стають актуальними.

Мета дослідження. Розкрити історичні певні особливості розвитку ФСТ «Динамо» на Волин у роки незалежної України.

Результати дослідження. У лютому 1992 р. на Волині реорганізувалося фізкультурно-спортивне товариство «Динамо». Після реорганізації спортивне товариство «Динамо» розпочало підготовку спортсменів з олімпійських та не олімпійських видів спорту. На Волині товариство Динамо розпочало свою спортивну діяльність із створенням комплексної дитячо-юнацької спортивної школи «Юний динамівець». У школі відкрили п'ять відділень із олімпійських видів спорту: баскетбол, бокс, греко-римська боротьба, велоспорт, дзюдо.

Директором школи був призначений майстер спорту Каразія Володимир Євгенович.

Тенденція розвитку спорту в товаристві Динамо з кожним роком почала зростати, а її вихованці здобували перемоги на всеукраїнських та міжнародних змаганнях. У товаристві Динамо здійснюють підготовку спортсменів з олімпійських та не олімпійських видів спорту (табл. 1).

Таблиця 1

Розвиток видів спорту ФСТ «Динамо» у Волинській області

№ з/п	Олімпійські види	Неолімпійські види
1	Бокс	Пожежно-прикладний спорт
2	Важка атлетика	Веслування на човнах «Драконах»
3	Легка атлетика	Радіоспорт
4	Велоспорт трек	
5	Велоспорт маунтенбайк	
6	Велоспорт на шосе	
7	Дзюдо	
8	Боротьба вільна	

У спорті є основна вершина підготовки спортсменів – це участь в Олімпійських іграх сучасності. Волинське спортивне товариство «Динамо» з 2004 р. почало представляти Україну для участі в Олімпійських іграх. Значний вклад у розвиток спорту на Волині й участь в Олімпійських іграх динамівців сприяла сумісна діяльність органів державної влади й спортивної громадськості.

Волинські спортсмени фізкультурно-спортивного товариства «Динамо» почали брати участь в Олімпійських іграх з 2004 р.

Волинські спортсмени представляли Україну на Олімпійських Іграх в Афінах, Пекіні, Лондоні, Ріо-де-Жанейро та Токіо де показували чудові результати, це такі спортсмени, як Олексій Мазикін, Федчук Андрій, Гордійчук Микола, Миронюк Надія, Олена Цьось, Яна Беломоїна (тричі), Ірина Папезук, Віталій Шафар та Банзерук Іван (двічі).

Спортсмени представляли Волинь на Олімпійських іграх із п'яти видів спорту (табл. 2). Отже спортсмени фізкультурно-спортивного товариства «Динамо» брали участь у п'яти Олімпіадах. Всього в Олімпіаді взяло участь 11 спортсменів. Серед них найбільше було представлено – велоспортом.

Таблиця 2

Участь спортсменів ФСТ «Динамо» в Олімпійських іграх

№ з/п	Вид спорту	Кількість учасників	Олімпійські ігри
1	Бокс	2	XXVIII, Афіни-2004
2	Важка атлетика	1	XXIX, Афіни-2008
3	Велоспорт	3	XXX, Лондон-2012
4	Марафон	1	
5	Велоспорт	1	XXXI, Ріо-де-Жанейро,- 2016
6	Спортивна ходьба	1	
7	Велоспорт	1	XXXII, Токіо-2020
8	Спортивна ходьба	1	
Всього		11	5

Висновки. Отже, варто зазначити, що за роки незалежності України ФСТ «Динамо» зробила вагомий внесок у розвитку спорту України і Волині. Дослідивши діяльність ФСТ «Динамо» можна стверджувати, що з року в рік зростає рівень підготовки спортсменів з олімпійських видів спорту, збільшується кількість спортсменів, які входять до складу збірних команд України.

Джерела та література

1. Волинська обласна організація ФСТ «Динамо» України. URL: <http://dynamo.ua>
2. Історія/ URL: <http://dynamovolun.in.ua>

3. Особливості і перспективи розвитку системи управління сферою фізичної культури і спорту/ URL: <http://sportbuk.com>
4. Статистичні дані СТ «Динамо». Луцький центральний архів. 1992–2003.
5. Статистичні дані СТ «Динамо». Луцький центральний архів. 2004–2010.
6. Статистичні дані СТ «Динамо». Луцький центральний архів. 2011–2014.
7. Статистичні дані СТ «Динамо». Луцький центральний архів. 2015–2021.

Ніколаєва К. С. – студентка III курсу спеціальності фізична культура і спорт Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради;
Ніколаєв С. Ю. – к. н. з фіз. вих. і спорту, доцент кафедри теорії фізичного виховання, фітнесу та рекреації ВНУ імені Лесі Українки

Стан здоров'я луцьких школярів

Постановка проблеми. Економічний та інтелектуальний потенціал будь-якої країни значною мірою визначається здоров'ям шкільної молоді. Школярі – це найбільш динамічна громадська група, яка знаходиться в стадії становлення соціологічної і фізіологічної зрілості, а й в той же час вони схильні до високого ризику порушення в стані їх здоров'я [1].

Протягом останніх десятиліть спостерігається істотне погіршення здоров'я школярів. Учні в період навчання у школі відчують вплив цілого комплексу чинників, що негативно впливають на стан їх фізичного, психічного і репродуктивного здоров'я [3]. Як ми знаємо здоров'я – одна з обов'язкових умов повноцінного виконання учнем своїх навчальних, а в майбутньому і професійних функцій. Тому, турбота про здоров'я школярів – одна з пріоритетних завдань шкільної освіти. Інтегральним показником духовного, соціально-економічного, медико-біологічного благополуччя суспільства є рівень здоров'я населення. Тому здоров'я нації – це не тільки особиста, але й суспільна цінність. Рівень стану здоров'я часто є показником рівня цивілізованості країни [2].

Мета дослідження – узагальнити дані результатів медичного огляду школярів методом викопіювання даних листів здоров'я учнів.

Результати дослідження. Вивчення стану здоров'я луцьких школярів є важливим завданням для обґрунтування профілактичних заходів і спрямованості фізичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. Незважаючи на численні дослідження в цій галузі, проблема залишається не розкритою. Серед науковців немає єдиної думки щодо динаміки і характеру захворювань. Тому в процесі своїх педагогічних досліджень ми вивчали стан здоров'я школярів луцьких загальноосвітніх шкіл № 2, 9, 12, 15. Всього було проаналізовано 330 медичних карток школярів, експеримент тривав один місяць (з 27 січня по 18 лютого 2022 р.). За даними Інституту гігієни та медичної екології ім. О. М. Марзєєва НАМН України, частка шкільної молоді, яка у 2021 р. визнавалася лікарями здоровою (тобто такою, у якій відсутні хронічні захворювання і вади розвитку), коливається у межах від 9 % до 45 %. Тобто здоровими можна визнати менше половини загальної кількості школярів. У свою чергу, серед цих школярів високий та середній рівень здоров'я мають приблизно 30 % осіб.

Ще дві третини практично здорових школярів мають недостатній резерв здоров'я і потребують негайного втручання лікарів профілактичного напрямку з метою розробки індивідуальних програм збереження здоров'я. Найбільш поширеними хворобами серед шкільної молоді є: захворювання органів дихання (84,71 %); захворювання органів травлення (33,63 %); захворювання очей та придаткового апарату (4,35 %); захворювання шкіри та підшкірної клітковини (86,22 %); захворювання кістково-м'язової системи (84,57 %); захворювання ендокринної системи (83,42 %); захворювання інфекційні та паразитарні (65,48 %); захворювання нервової системи (59,94 %); захворювання травми та отруєння (57,05 %); захворювання сечостатевої системи (53,18 %).

Аналізуючи результати власних досліджень, ми виходили, в першу чергу, з того, що стан здоров'я взаємопов'язаний з кількісним показником учнів основної, підготовчої, спеціальної медичних груп і звільнених від занять фізичними вправами. Дані свідчать, що переважна більшість школярів належать до основної медичної групи. У той же час, 15–20 % учнів вже мають певні відхилення в стані здоров'я. Потрібно відзначити, що в процесі навчання постійно зменшується кількість школярів основної медичної групи а, відповідно, збільшується в підготовчій і спеціальній. З п'ятого по одинадцятий клас навчання кількість школярів основної медичної групи зменши-

лася на 22,5 % (юнаки) і 17,52 % (дівчата). Підготовча і спеціальна групи школярів збільшилися відповідно на 4,31 % і 3,99 %. В цілому потрібно відзначити, що спеціальну медичну групу більше становлять дівчата, ніж юнаки. Така тенденція зберігається протягом усього періоду навчання у загальноосвітньому навчальному закладі.

Висновки. Узагальнюючи результати власних дослідження, можна констатувати, що луцькі школярі неоднорідні за станом здоров'я. Найчастіше виникають захворювання нервової системи та органів дихання, яке вимагає спеціальних реабілітаційних заходів. Варто сказати, що власні дослідження збігаються із результатами Інституту гігієни та медичної екології ім. О. М. Марзєєва НАМН України.

Стан здоров'я луцьких учнів низький. У процесі навчання у загальноосвітньому навчальному закладі зменшується кількість школярів основної групи, а збільшується кількість підготовчої та спеціальної. Найчастіше учні мають захворювання органів дихання, травлення та ендокринної системи. Дещо менше школярі мають захворювання нервової системи та системи кровообігу.

Джерела та література

1. Коваленко І. Стан здоров'я молодших школярів і особливості взаємозв'язку фізичної підготовленості та частоти захворювань. *Молода спортивна наука України*. 2011. Вип. 15. Т. 2. С. 90–94.
2. Лясота Т. Функціональний стан дітей молодшого шкільного віку в процесі адаптації їх до школи. *Молода спортивна наука України*. 2010. Вип. 14. Т. 2. С. 142–146.
3. Няньковський С. Л. Стан здоров'я школярів в Україні. *Здоров'є ребенка*. 2012. Вип. 5. С. 40.

Ойович С. В., Мекіса А. В. – студентки
ІІІ курсу факультету фізичної культури,
спорту та здоров'я ВНУ імені Лесі Українки;
Ващук Л. М. – к. пед. н., доцент кафедри
фітнесу та циклічних видів спорту
ВНУ імені Лесі Українки

Модифікація фізичного виховання в закладах загальної середньої освіти засобами фітнесу

Постановка проблеми. Доведено, що систематичні заняття фізичними вправами підвищують стан фізичної підготовленості, пси-

хічну стійкість до емоційних стресів, підтримують розумову працездатність на оптимальному рівні, сприяють підвищенню успішності учнів. Тому, саме фізичне виховання, як невід'ємна складова навчального процесу, спрямоване на підвищення працездатності, зміцнення та збереження здоров'я дітей [1; 4]. Проблема оптимізації фізичної культури в школі перебуває у центрі уваги наукової громадськості. Діагностика рівня здоров'я це перший крок до профілактики захворювання та підтримки оздоровлення населення [4]. Здоров'я нації визначається насамперед станом здоров'я її дітей. Дані численних досліджень показують, що джерело виникнення відмінностей у здоров'ї дорослих треба шукати в їхньому дитинстві [6]. Були розроблені програми позаурочної шкільної форми фізкультурно-оздоровчої роботи, які орієнтовані на максимальний рівень задоволення потреб та інтересів старшокласників, формування в них свідомої потреби для занять фізичними вправами, вести здоровий спосіб життя, ставитися до здоров'я як до особистісно-соціальної цінності [3; 5].

Метою дослідження є визначення рівня здоров'я дітей шкільного віку Луцька на протязі навчального року та створення умов для поліпшення фізичної підготовки учнів, стану їхнього здоров'я, для розкриття творчої особистості кожного учня, підвищення інтересу до уроків фізичної культури із застосуванням інноваційних методики.

Результати дослідження. Систематичні заняття фізичною культурою і спортом вважаються важливим засобом зміцнення здоров'я, активного відпочинку і забезпечення працездатності [3; 5].

Проведений аналіз опитування підлітків дозволив виділити види напрямків фітнесу, які користуються найбільшою популярністю. За результатами анкетування та особливостями фізичного розвитку старшокласників, було визначено напрямки фітнесу, що сприятимуть збільшення фізичної активності. На заняттях зі старшокласниками, особливо хлопцями, високоефективними є вправи з елементами різних видів єдиноборств. Їх значущість полягає також у сприянні різнобічному розвитку особистості підлітків, формуванні вольових якостей, умінь та навичок, необхідних у життєдіяльності.

Напрямки фітнесу, що підвищують мотивацію до занять фізичною культурою і є популярними серед дівчат-старшокласниць, виділяються вправи оздоровчо-кондинційної спрямованості: йога, ритмічна гімнастика, аеробіка, танцювальні елементи. За результатами досліджень, які проведено у чотирьох загальноосвітніх школах Луцька, виявлено, що більшість дівчат-старшокласниць віддають перевагу

наступним напрямкам фітнесу, як от: аква-аеробіка (24,4 %), аеробіка (15,4 %), різновиди силового фітнесу (17,6 %). Юнаки частіше вибирають різновиди східних єдиноборств (8,9 %), спортивні ігри (29,8 %) та важку атлетику (5,3 %), що потребує включення цих видів у зміст програми з фізичного виховання. Як побажання, в організації в системі освіти з фізичного виховання, під час опитування, старшокласники пропонують такі напрямки фітнесу: спортивні танці (22 %); аеробіка (32 %); йога (18 %); пілатес (14 %); заняття на тренажерах (38 %); східні єдиноборства (21 %); аква-аеробіка (12 %) тощо.

Висновок. Сучасні умови життя висувають підвищені вимоги до здоров'я підлітків, підтримання якого можливе лише за умов організації фізичної активності, шляхом використання різноманітних за спрямованістю та емоційним забарвленням фізкультурно-оздоровчих занять та фітнес-програм кардіо- та силового характеру, функціональні тренування, які, дозволяють максимально моделювати для підлітків рухову активність.

Джерела та література

1. Борисова Ю. Ю. Диференційований підхід у фізичному вихованні школярів на основі використання комп'ютерних технологій: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту: спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення». Дніпропетровськ, 2009. 20 с.
2. Ващук Л. М. Фітнес у системі мотиваційно-ціннісних орієнтацій учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів. *Фізичне виховання і спорт: зб. наук. пр. СНУ ім. Лесі Українки*. 2012. № 8. С. 49–53. URL: <http://sportvisnyk.eenu.edu.ua/index.php/sportvisnyk/article/view/710>
3. Ващук Л. М., Деделюк Н. А. Пріоритетні напрямки оздоровчого фітнесу у фізичному вихованні старшокласників. *Молода спортивна наука України: зб. наук. пр. з галузі фіз. вих. і спорту*. Вип. 20: у 4-х т. Львів: ЛДУФК, 2016. С. 61–67. URL: <http://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/5001>
4. Захожий В. В. Методика формування готовності старшокласників до самостійних занять фізичними вправами: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (фізична культура, основи здоров'я)». Луцьк, 2011. 20 с.
5. The realization of the individual fitness programs in the physical education of high schoolgirls/L. Vashchuk, N. Dedeliuk, O. Roda. *Physical Activity Review* 2018. № 6. P. 144–150. DOI: 10.16926/PAR.2018.06.19
6. Influence of working out at home on the expansion of cardiovascular disease risk factors/A. Tsos, L. Sushchenko, N. Bielikova, S. Indyka. *Journal of Physical Education and Sport*. 2016. № 16 (3). P. 1008–1011. DOI: 10.7752/jpes.2016.03159

Петрук М. – студент II курсу факультету фізичної культури, спорту та здоров'я ВНУ імені Лесі Українки;

Томащук О. – к. пед. н., доцент кафедри теорії фізичного виховання та рекреації ВНУ імені Лесі Українки

Підвищення фізичної підготовленості дітей підліткового віку засобами фітнесу

Постановка проблеми. Формування, збереження та зміцнення здоров'я дітей і дорослих громадян України є однією з важливих проблем нашого суспільства. Рухова активність є невід'ємною частиною способу життя та поведінки дітей шкільного віку, але за останні роки виявлено факт її зниження, що стає причиною погіршення стану здоров'я, виникнення ряду захворювань організму.

Для того, щоб домогтися результатів у поліпшенні фізичного стану школярів, необхідно використовувати принципово нові підходи, засоби та технології, які мають відповідати індивідуальним особливостям школярів, сприяти формуванню позитивної мотивації до занять [2].

Проведений аналіз літературних джерел (М. М. Булатова, 2008; О. Я. Дубинська, 2015; Т. Ю. Круцевич, Г. В. Безверхня, 2010; О. Ю. Кібальник, 2008) свідчить, що застосування фітнесу в загально-освітніх навчальних закладах значно підвищить ефективність фізичного виховання учнів. Значний вибір засобів фітнесу дає змогу вчителям у процесі фізичного виховання школярів враховувати фізичні можливості учнів та їхні прагнення й інтереси.

Мета дослідження – обґрунтувати зміст фізичної підготовки дітей підліткового віку з пріоритетним використанням засобів фітнесу.

Результати дослідження. Нині українська школа перебуває на хвилі глибинних освітніх реформ. Значним кроком до нової української школи є оновлення програм основної школи з урахуванням компетентнісного підходу. У оновленій навчальній програмі «Фізична культура. 5–9 класи» до вже існуючих варіативних модулів постійно додають нові. Та чи змінить це ситуацію, яка склалася нині у навчальних закладах? Адже, як показує практика, вчителі фізичної

культури обмежуються впровадженням декількох традиційних модулів, зазначаючи, що відчують професійні труднощі у роботі за модульною програмою. Водночас, у фаховій літературі відсутні дані, які свідчили б про обізнаність й зацікавленість учителів фізичної культури та учнів середніх класів видами спорту, запровадженими у вигляді нових варіативних модулів у програмі з фізичної культури для 5–9 класів. Як зазначають автори, дослідження перспектив упровадження нових варіативних модулів навчальної програми «Фізична культура. 5–9 класи» потребує детального аналізу для вдосконалення фізичного виховання школярів [1].

Одним із шляхів удосконалення існуючих програм фізичного виховання є врахування мотиваційних факторів, інтересів дітей різних вікових груп, що дозволить підвищити ефективність уроків фізичної культури в навчальних закладах, збільшить кількість дітей в фізкультурно-оздоровчих групах в урочний та позаурочний час та об'єм рухової активності. У якості засобів, що підвищують мотивацію до занять фізичною культурою підлітків, багато спеціалістів рекомендують використовувати інноваційні фізкультурно-оздоровчі фітнес-технології.

Вивчення інтересів, потреб, цінностей підлітків, їх ставлення до занять фізичною культурою нами визначалось методом анкетування. Дослідження проводилось на базі ЗОШ № 15 м. Луцька. Для вирішення поставлених завдань було проведено анкетування серед дітей 13–14-річного віку (110 осіб).

У наших дослідженнях визначалася мотивація школярів до занять фізичною культурою та спортом. Учням пропонувалося визначити п'ять головних мотивів, які, на їх погляд, можуть викликати потребу в систематичних заняттях фізичною культурою і спортом.

Перші п'ять рангів у відповідях дітей були мотиви, що характеризують такі бажання: мати міцне здоров'я (62,8 %), мати гарну фігуру (49,6 %), бути сильним (45,9 %), вміти постояти за себе (44,5 %), поліпшити настрій, самопочуття (40,5 %).

Нами проведено опитування школярів, яке допомогло з'ясувати те, як вони проводять вільний час і чому віддають перевагу. Серед п'яти основних занять, яким діти віддають перевагу це – спілкування з друзями, гра на комп'ютері та телефоні, допомога батькам, прослуховування музики та спортивні ігри на подвір'ї. Необхідно відзначити, що заняття в секціях, туристичні походи, заняття в гуртках

художньої самодіяльності залишаються поза полем зору школярів. Серед причин, які перешкоджають школярам займатися фізичними вправами, найчастіше називають відсутність вільного часу (26,5 %), що звичайно викликає сумнів у правдивості відповідей. Насамперед, це пов'язано з відсутністю мотивації до занять і тому діти шукають виправдання своєї пасивності. 14,6 % респондентів говорять про відсутність бажання займатися фізичною культурою і спортом. Крім того, 18,9 % школярів посилаються на те, що є більш цікаві справи, яким вони віддають перевагу.

Висновки. Підводячи підсумок, необхідно відзначити, що близько 60 % дітей не займаються фізичними вправами, так як не розуміють їх значення для організму людини. Тому необхідно формувати в учнів інтерес і потребу в руховій активності, інакше вони виростуть з думкою про те, що фізична культура і спорт є другорядними несуттєвими аспектами життя, на які не варто витрачати особистий час.

Джерела та література

1. Белікова Н., Індика С., Ульяницька Н. Перспективи впровадження нових варіативних модулів навчальної програми «Фізична культура. 5–9 класи». *Історія фізичної культури і спорту народів Європи: зб. тез доп. I Міжнар. наук. конгр. іст. фіз. культ. (18–20 вер. 2017 р.)*/уклад.: А. В. Цьось, С. Я. Індика. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2017. С. 4–5.
2. Томащук О., Лобуцька А. Формування інтересу та мотивації до занять фізичною культурою у підлітків. *Фізична культура, спорт і здоров'я людини: зб. тез доп. III Регіон. наук.-практ. студ. конф. (20 груд. 2020 р.)*/уклад.: А. В. Цьось, С. Я. Індика. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2020. С. 90–91.

Пристапа Ю. М., Торчинська Я. І. – студентки IV курсу факультету фізичної культури, спорту та здоров'я ВНУ імені Лесі Українки;
Деделюк Н. А. – к. н. з фіз. вих. та спорту, доцент кафедри теорії фізичного виховання та рекреації ВНУ імені Лесі Українки

Мотивація до рухової активності оздоровчого спрямування осіб середнього віку

Постановка проблеми. Останнім часом спостерігається підвищення рівня залучення населення України до систематичних оздоров-

чих занять на основі засобів фізичного виховання [3]. Усе більша кількість чоловіків та жінок середнього віку вбачає резерви збільшення обсягу рухової активності в систематичних заняттях оздоровчими фізичними вправами. Одним із пріоритетних способів зміцнення здоров'я осіб середнього віку фахівці називають заходи, спрямовані на формування мотивації й формуванні здорового способу життя, а одним із найбільш дієвих засобів підвищення рівня їхнього функціонального стану є заняття фізичними вправами.

Мета дослідження полягає у визначенні мотиваційних орієнтирів осіб середнього віку до рухової активності оздоровчого спрямування.

Результати дослідження. У науковій літературі є чимало досліджень, які стосуються вивчення мотивації дорослого населення до занять різними фізичними вправами оздоровчого спрямування. Тож, ключовим мотиваційним фактором для підвищення фізичної активності як для жінок, так і для чоловіків є усвідомлення важливості збереження здоров'я з огляду на загострення екологічних та соціальних проблем в суспільстві [2; 3]. Крім цього, мотивація до підвищення фізичної працездатності осіб середнього віку базується на усвідомленні потреби в русі, потреби в фізичному вдосконаленні, необхідності збереження і зміцнення здоров'я. Рівень мотивації до рухової активності чоловіків та жінок середнього віку відрізняються. Фізична активність жінок переважно пов'язана із виконанням ними побутових обов'язків у вільний від роботи час. На IV та V Українському жіночому конгресах, які відбулися у 2020-му та 2021 рр., перша леді Олена Зеленська наголошувала: «Роль жінки у суспільстві та в сім'ї у складні часи посилюється, як і навантаження на неї. Під час карантину ми, жінки, крім своїх професійних обов'язків, виконували й домашню роботу, обсяг якої збільшився. Одночасно встигали допомагати з навчанням дітям, які вчилися дистанційно вдома» [2]. Через високу зайнятість на роботі та вдома, жінки незавжди мають час та можливість відвідувати фітнес-центри та спортивні клуби. Тому для поліпшення самопочуття та зміцнення м'язів, корекції фігури, покращення емоційного стану є потреба інтегрувати фізичні вправи у побут сучасної жінки.

Як наслідок, низький рівень фізичної активності чоловіків впливає на зниження фізичної працездатності і, переважно, пов'язаний із сидячим способом життя та роботи. Як наслідок виникає ряд проблем зі здоров'ям, харчуванням, гігієною, доглядом за собою, комуніка-

цією, мотивацією. Зв'язок багатьох хвороб та малорухливості чоловіків було встановлено ще в 50-х роках минулого століття. Тоді було проведено велике дослідження з водіями та кондукторами лондонських автобусів. Виявилось, що водії мали у 2 рази більші ризики серцевого нападу, ніж кондуктори. Зв'язок був очевидним – тривале сидіння негативно впливає на здоров'я. З того часу велика кількість досліджень підтверджує користь руху та шкоду від надмірного сидіння [3].

Висновки. Отож, мотивація до рухової активності у жінок, та чоловіків середнього віку базується на потребі у систематичному застосуванні оздоровчих фізичних вправ для зняття нервово-психічного напруження, а також для підвищення фізичної працездатності і спрямована на: забезпечення оптимального рівня рухової активності з метою збереження, зміцнення або відновлення здоров'я, протидії віковим змінам, підтримання необхідного рівня дієздатності організму, сприяння творчому довголіттю; забезпечення належного рівня важливих рухових вмінь і навичок необхідних в щоденному побуті; поглиблення знань про значення фізичних вправ, їх оздоровчої спрямованості.

Джерела та література

1. Томіліна Ю., Єрмакова Л. Мотивація жінок зрілого віку до занять різними напрямками оздоровчого фітнесу. *Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення: матеріали X Всеукр. наук.-практ. конф. з між-нар. участю*. Львів: ЛДУФК, 2016. С. 273–277.
2. Матеріали конгресу. *Постреліз. Підсумки V УЖК, що пройшов 15–16 верес. у Києві*. URL: women.ua.today
3. Мотиваційні пріоритети до занять різними видами рухової активності за гендерними ознаками. URL: 2.pdf.molodyvcheny.in.ua

Семенова І. В. – аспірантка II року навчання
ВНУ імені Лесі Українки;

Бєлікова Н. О. – д. пед. н., професор, завідувач
кафедри теорії фізичного виховання та рекреації
ВНУ імені Лесі Українки

Теоретичні основи здоров'язбереження школярів

Постановка проблеми. Збереження і відновлення здоров'я дітей України стає надзвичайно важливою справою, оскільки це – наше

майбутнє і одне з головних джерел повноцінного життя, щастя, радості, успіху. Воно є не лише особистим надбанням людини, але й суспільним багатством, одним із найважливіших показників добробуту народу.

Увага до оздоровчої функції сучасної школи зумовлена негативними тенденціями, якими характеризується стан здоров'я дітей у нашій країні. Уперше за всю історію української освіти розвиток і збереження здоров'я визначено як пріоритетне завдання в навчально-виховальному процесі [1]. Погіршення стану здоров'я школярів у наш час виникає через дію комплексу факторів, серед яких варто виокремити нераціональне навчальне перевантаження, недостатню рухову активність як у сім'ї, так і в школі, а також низький рівень компетентності вчителів фізичного виховання в питаннях оздоровчої фізичної культури учнів як головного здоров'язбережувального чинника.

Мета дослідження – визначити сутність здоров'язбережувальних технологій освітнього середовища закладу загальної середньої освіти.

Результати дослідження. Одним із актуальних шляхів вирішення проблеми гармонійного розвитку учня є впровадження освітніх технологій формування й збереження здоров'я. Науковці вважають, що здоров'язбережувальними освітніми технологіями в широкому розумінні цього слова необхідно вважати всі педагогічні технології, які не шкодять здоров'ю учнів, створюють їм безпечні умови для перебування, навчання і праці в школі [4].

Поняття «здоров'язбережувальні технології» об'єднує в собі всі напрями діяльності закладу загальної середньої освіти щодо формування, збереження та зміцнення здоров'я учнів. Така діяльність лише тоді може вважатися повноцінною й ефективною, якщо в повній мірі професійно й творчо в єдиній системі реалізуються здоров'язбережувальні освітні технології [2].

Аналіз класифікацій існуючих здоров'язбережувальних технологій дає можливість виокремити такі типи:

– здоров'язбережувальні – технології, що створюють безпечні умови для перебування, навчання та праці в школі та ті, що вирішують завдання раціональної організації виховного процесу (з урахуванням вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм), відповідність навчального та фізичного навантажень можливостям дитини;

– оздоровчі – технології, спрямовані на вирішення завдань зміцнення фізичного здоров'я учнів, підвищення потенціалу (ресурсів)

здоров'я: фізична підготовка, фізіотерапія, аромотерапія, загартовування, гімнастика, масаж, фітотерапія, музична терапія;

– технології навчання здоров'ю – гігієнічне навчання, формування життєвих навичок (керування емоціями, вирішення конфліктів тощо), профілактика травматизму та зловживання психоактивними речовинами, статеве виховання. Ці технології реалізуються завдяки включенню відповідних тем до предметів, введення до варіативної частини навчального плану нових предметів, організації факультативного навчання та додаткової освіти;

– виховання культури здоров'я – виховання в учнів особистісних якостей, які сприяють збереженню та зміцненню здоров'я, формуванню уявлень про здоров'я як цінність, посиленню мотивації на ведення здорового способу життя, підвищенню відповідальності за особисте здоров'я, здоров'я родини [3].

Однак слід зазначити, що поняття «здоров'язбережувальна» можна віднести до будь-якої педагогічної технології, яка в процесі реалізації створює необхідні умови для збереження здоров'я основних суб'єктів освітнього процесу – учнів та вчителів. І саме головне, що будь-яка педагогічна технологія має бути здоров'язбережувальною.

Знання, володіння і застосування здоров'язбережувальних технологій є важливою складовою професійної компетентності сучасного педагога.

Висновки. Здоров'язбережувальна освіта спрямована на мету, якою є створення умов для зміцнення і розвитку як психічного, так і фізичного здоров'я учнів і вихованців. Здоров'язбережувальні освітні технології можна розглядати і як технологічну основу здоров'язбережувальної педагогіки, яка є однією з найперспективніших освітніх систем ХХІ ст., і як сукупність прийомів, форм і методів організації навчання школярів без шкоди для їх здоров'я, і як якісну характеристику будь-якої педагогічної технології щодо критерію її дії на здоров'я учнів і педагогів.

Джерела та література

1. Гончаренко М. С., Новикова В. Є. Валеологічні аспекти формування здоров'я у сучасному освітянському процесі. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2006. № 12. С. 39–43.
2. Демінська Л. О. Оздоровча фізична культура в системі загальноосвітньої школи. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2006. № 10. С. 90–92.

3. Оржеховська В. М. Здоров'язбережувальне навчання і виховання: проблеми, пошук. *Наук. зап. НДУ ім. М. Гоголя*. Серія: Психол.-пед. науки. 2011. № 4. С. 29–31.
4. Bielikova N., Indyka S. Formation of the operational-actionable component of the future physical rehabilitation specialists' readiness to health protection activity. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. 2014. № 4 (28). С. 30–35.

Сомов І. Д. – аспірант факультету фізичної культури, спорту та здоров'я

ВНУ імені Лесі Українки;

Козіброцький С. П. – к. н. з фіз. вих. та спорту, доцент кафедри теорії фізичного виховання та рекреації

ВНУ імені Лесі Українки

Формування рухових навичок у молодших школярів у процесі позанавчальних занять плаванням

Постановка проблеми. Навчання і тренування в плаванні органічно пов'язані в єдиному учбово-тренувальному процесі. Як у навчанні, так і в тренуванні ставляться завдання вивчення і вдосконалення техніки плавання і поступового підвищення рівня тренуваності. Початкове навчання плаванню є першим етапом учбово-тренувального процесу, де вивчення техніки і освоєння навичку плавання складають головне визначальне завдання, разом з підвищенням тренуваності і вдосконаленням таких фізичних якостей, як сила, координація рухів, гнучкість, витривалість, швидкість, спритність.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати сучасні педагогічні підходи до формування рухових навичок у молодших школярів у процесі позанавчальних занять плаванням.

Результати дослідження. Аналіз наукових публікацій, що висвітлюють сучасні теорії та практику формування та удосконалення рухових навичок свідчить про значні здобутки вивчення цього феномену у біполярному прояві: з одного боку як результат цілеспрямованого формування, а з іншого як продуктивний засіб виконання рухових задач. Власне цю другу площину ми виокремлюємо як орієнтир

для визначення провідного поняття нашого дослідження – розвитку рухових умінь і навичок з плавання у молодших школярів [1; 3].

Фактично усі дослідники наголошують на домінуванні ігрового спрямування позанавчальної роботи з дітьми молодшого шкільного віку і підлітків у діяльності навчальних закладів високорозвинутих країн. Такий спосіб фізичного виховання вважається фахівцями найпродуктивнішим шляхом виховання школярів цієї вікової категорії [2; 4].

Це зумовлено схильністю дітей молодшого шкільного віку до позитивних емоцій, радісної почуттєвості. Потужним джерелом яскраво виражених емоцій для них слугують різного типу ігри, зокрема сюжетні та рухливі, дозвіллево-розважальні вправи [6].

У наш час здійснюється інтенсивний пошук інноваційних технологій щодо удосконалення рухової діяльності молодших школярів. Особливо популярним напрямом у здійсненні цих завдань стає створення предметного та віртуального ігрового середовища, яке б викликало у дітей молодшого шкільного віку прагнення постійно вправлятися у виконанні фізичних вправ і завдань під час навчання плаванню [3; 5].

Досвід зарубіжних країн та вітчизняних шкіл засвідчує, що ігрова діяльність у позанавчальний час може мати пролонгований характер. Тобто ряд ігрових дій, що відбуваються періодично, пов'язаних між собою певними завданнями, сюжетом, змістом [7].

Висновки. Отже, проведений аналіз літературних джерел засвідчив значний науковий інтерес до ігрової діяльності як засобу, способу, методу реалізації завдань фізичного виховання молодших школярів та вагому оцінку її ролі у розвитку у них рухових умінь і навичок з плавання.

Заняття з плавання ігрового характеру і викликані нею позитивні емоції посилюють фізіологічні процеси в організмі і покращують роботу всіх його органів і систем. Також результативно впливають на розвиток психічних процесів, мобілізують волю, наполегливість у вирішенні різноманітних рухових задач з плавання. Цінність ігр полягає і в тому, що набуті якості, вміння, навички повторюються і удосконалюються в нових, швидко змінних умовах.

Таким чином, в таких умовах набувається властивість винахідливості або пристосувального маневрування, яке застраховує вироблену навичку від збивання і деавтоматизації. Ігрова діяльність, яка проводиться в позанавчальний час, наділена значним потенціалом подолання протиріч, що гальмують повноцінну реалізацію сенситивних

можливостей молодших школярів щодо розвитку рухової діяльності. Базуючись на набутих в дошкільному віці різновидових ігрових уміннях, учні початкових класів охоче беруть участь в ігровій діяльності, виявляють активну участь до створення ігрових ситуацій, вибудовувати ігрові відносини та та прояву рухових дій.

Загалом позакласна позакласна ігрова діяльність у початковій школі, виступає потужним джерелом позитивних емоцій дітей молодшого шкільного віку, зокрема у ході реалізації завдань розвитку рухових умінь і навичок з плавання у молодших школярів.

Джерела та література

1. Бальсевич В. К. Физическая активность человека. Київ: Здоров'я, 1987. 224 с.
2. Коц Я. М. Спортивная физиология: учеб. для ин-тов физ. культуры. Москва: Физкультура и спорт, 1998. 202 с.
3. Теорія і методика фізичного виховання: підруч. для студ. ВНЗ фіз. вих. і спорту. В 2-х т./за ред. Т. Ю. Круцевич. Київ: Олімп. л-ра, 2017. Т. 1: Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. 382 с.
4. Теорія і методика фізичного виховання: підруч. для студ. ВНЗ фіз. вих. і спорту. В 2-х т./за ред. Т. Ю. Круцевич. Київ: Олімп. л-ра, 2017. Т. 2: Методика фізичного виховання різних груп населення. 382 с.
5. Худолій О. М. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання: навч. посіб. Харків: ОВС, 2008. 406 с.
6. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Тернопіль: Навч. кн. – Богдан, 2004. 272 с.
7. Czajkowski I. Z. O swoistości w nauczaniu nawyków czuciowo-ruchowych. *Sport Wyczynowy*. 2002. № 3–4. S. 58–67.

Столярчук І. Р. – студент II курсу факультету цифрових, освітніх та соціальних технологій Луцького національного технічного університету;

Радченко О. В. – к. н. з фіз. вих. та спорту, доцент кафедри теорії спорту та фізичної культури ВНУ імені Лесі Українки

Значення спритності в ігровій діяльності волейболістів

Постановка проблеми. Ігрова діяльність волейболістів протікає в безперервно змінних умовах і ситуаціях і при цьому постійно вини-

кає необхідність термінової зміни звичних дій шляхом перебудови координаційних стосунків, необхідне формування рухових навиків, які відрізнялися б великою варіативністю в своїх роботах відображають ряд науковців: А. Г. Фурманов, А. В. Івойлов [5, 175] та ін.

Також важливим чинником, від якого залежить спортивний успіх, є технічна майстерність спортсмена, яка визначається руховими вміннями і навиками, у волейболі вони є досить складною за координацією рухів. Однією з провідних якостей, що визначають їх досконалість, є спритність.

Мета роботи полягає в вивченні значення спритності в ігровій діяльності волейболістів.

Результати дослідження. Фахівці з волейболу (Е. В. Фомін [4, 32], А. Г. Фурманов [5, 175] та ін.) в своїх роботах дослідили важливість і необхідність розвитку спритності у волейболістів. Вона виявляється в особливій легкості, координированності, точності і пластичності рухів, а також в умінні швидко виконувати складні рухові дії, перебудовувати свою рухову діяльність відповідно до умов змінної обстановки. Причому, специфіка гри постійно ставить складні рухові завдання, вирішувати які спортсмен повинен миттєво. Це можливо в тому випадку, коли волейболіст володіє великою кількістю рухових навиків, тоді він менше контролює свої рухи і швидше варіює ними. Таким чином, саме спритність є відмінною рисою високої спортивної майстерності волейболістів.

Розглядаючи спритність, В. І. Філіпович та ін. підрозділяють її на стрибкову, пов'язану з умінням володіти своїм тілом в безпорному положенні, і акробатичну спритність, яка виявляється в кидках, падіннях, перекочуваннях, що особливо специфічно для гри в захисті [2, 49].

О. П. Топишев, А. В. Беляєв, Є. В. Фомін, О. С. Касмалієв відзначили, що для розвитку спритності, як уміння раціонально перебудовувати рухову діяльність в раптово змінних умовах, взаємодії з м'ячем і є вправи на спритність. Враховуючи специфічність спритності для фізичного розвитку волейболістів, він доводить, що особливого значення набуває «спеціальна спритність» і для її вдосконалення рекомендує використовувати, в основному, вправи, близькі до змагань, постійно їх ускладнюючи [1, 54].

Таким чином, спритність волейболіста тісно пов'язана з умінням гравця володіти своїм тілом при виконанні падінь, перекочувань, використовуючи у прийманні важких м'ячів, а також при виконанні

технічних прийомів в безопорному положенні (прийом м'яча в падінні, нападаючий удар, блокування, передача і подача м'яча в стрибку). Отже, розвиток спритності волейболіста – це вдосконалення координаційно складних рухових дій, а головне – здатності швидко перебудовувати і управляти ними відповідно до постійно змінних ситуацій гри.

Достатньо широко питання значущості координаційних здібностей для техніко-тактичного вдосконалення висвітлені у фундаментальних дослідженнях зарубіжних автора Р. Hirtz [6, 388]. Навіть у кращих спортсменів зростання спортивної майстерності лімітується рівнем розвитку спортивно-специфічного координаційного базису. Вони показали тісний взаємозв'язок розвитку координаційних здібностей з вдосконаленням спортивно-технічних навиків і необхідність їх безперервного розвитку. На їх думку, спеціалізоване тренування, що включає акцентований розвиток координаційних здібностей, сприяє швидшому і успішнішому освоєнню рухових програм.

Р. Hirtz [6, 386] підкреслює, що у спортивних іграх наголошується, що підвищення рівня розвитку координаційних здібностей покращує ефективність ігрової діяльності і сприяє швидкості і якості засвоєння спортивно-технічних навиків.

Спортсмени, що володіють найбільш високими координаційними здібностями, швидше і якісно оволодівають спортивною технікою, це дає підставу вважати, що в складно-координаційних видах спорту, до яких відноситься і волейбол, значення розвитку координаційних здібностей особливо велике.

Висновки. Вивчення науково-методичної літератури і досвід тренерів-викладачів показав, що сьогодні відсутня єдність в розумінні значення і ролі спритності в спеціальній підготовці юних волейболістів. Разом з поняттям спритності, як самостійний компонент виділяється поняття «координаційні здібності», що звужує зміст поняття цієї рухової якості. Всупереч особливій значущості спритності, в порівнянні з іншими фізичними якостями, розвитку спритності приділяється недостатня увага в процесі підготовки юних волейболістів.

Джерела та література

1. Динамика физической подготовленности волейболистов в подготовительном периоде/О. П. Топышев, А. В. Беляев, Е. В. Фомин, О. С. Касмалиев. *Теория и практика физической культуры*. 1988. № 3. С. 54–56.
2. Филиппович В. И. О необходимости системного подхода к изучению проблемы ловкости. *Теория и практика физической культуры*. 1980. № 2. С. 49–52.

3. Фомин Е. В. Структура специальной физической подготовленности юных волейболистов. *Теория и практика физической культуры*. 1987. № 7. С. 33–34.
4. Фомин Е. В. Факторы, определяющие физическое развитие и физическую подготовленность юных волейболистов на отдельных этапах подготовки. *Теория и практика физической культуры*. 1989. № 2. С. 32–34.
5. Фурманов А. Г. Студенческий волейбол. Минск: Высш. шк., 1983. 175 с.
6. Hirtz P. Ludwig G., Wellnitz J. Entwicklung koordinativer Fähigkeiten jaaber wia. *Korpererziehung*. 1982. № 8–9. S. 386–390.

Фесик М. С. – студентка III курсу факультету фізичної культури, спорту та здоров'я ВНУ імені Лесі Українки;
Дем'янчук О. Г. – к. н. з фіз. вих. та спорту, доцент кафедри фізичного виховання та рекреації ВНУ імені Лесі Українки

Фізичне виховання дітей в оздоровчих таборах

Враховуючи умови сьогодення, невідомо, чи матимуть змогу дитячі табори розпочати свою роботу цього року. Проте, коли знову налагодиться ситуація в країні, табори знову почнуть працювати, враховуючи карантинні вимоги минулого року: менше контактних ігор, більше відпочинку на свіжому повітрі, дотримання дистанції, відмова від прогулянок за межами табору та екскурсій; обов'язкова наявність медичної страховки та ПЛР-тести від дітей. Також табір повинен мати медичну ліцензію, де працює педіатр і дві медичні сестри, які щодня оглядатимуть дітей, і, за потреби, зможуть зробити експрес-тести [2].

Постановка проблеми. Проблема організації відпочинку, оздоровлення та зайнятості дітей і підлітків завжди в центрі уваги. Компенсувати недостатню оздоровчу ефективність шкільної системи фізичного виховання, покликані дитячі оздоровчі табори [7]. Основним напрямом діяльності яких є: активний відпочинок з використанням комплексів фізичних вправ, рухливих ігор на свіжому повітрі, змагань з різних видів спорту, туристичного багатоборства.

Зосередженість на інтереси дитини – сьогодні найважливіша риса дитячого табору. Дитячий табір – заклад дитячого дозвілля (оздоровлення та відпочинку). Дитячий табір створює сприятливі умови для

самовдосконалення та реалізації особистості. Табір дає можливість розвиватись кожному підлітку і духовно, і фізично [6].

З урахуванням віку та захоплень дітей, у таборі створюються групи, загони, клуби (6–9 років – 20–25 осіб, 10–14 – 25–30 осіб, 15–18 – 25 осіб).

Мета дослідження – проаналізувати заняття з фізичного виховання та активність дітей в оздоровчих таборах.

Результати дослідження. Традиційно дитячі табори створювалися та знаходяться в парковій чи в лісовій місцевості. Відпочиваючи в них, діти активно проводять дозвілля, здійснюють пішохідні походи, сплави по річках на байдарках, а вечори проводять навколо багаття [7].

Фізичне виховання в таборах – це активний відпочинок з використанням фізичних вправ, ігор, змагань, естафет, турнірів, конкурсів, квестів, дискотек, руханок, плавання у водоймах, походів [5].

Фізичне виховання в таборі спрямоване на вирішення таких завдань: зміцнення здоров'я, сприяння різнобічному фізичному розвитку і загартуванню дітей; формування у дітей морально-вольових якостей, сміливості, рішучості, активності в процесі занять фізичною культурою і спортом; масовий розвиток фізичної культури і спорту на основі проведення масових спортивних змагань та ігор, сприяння формуванню санітарно-гігієнічних навичок з фізичної культури, закріплення інтересу і звички до занять фізичною культурою, а також навичок спортивних ведучих, організаторів, інструкторів, суддів [1].

Фізичні навантаження у таборі проводяться на свіжому повітрі, у воді, в гірських місцевостях, що сприяє загартуванню та зміцненню організму. Використовується сучасний музичний супровід під час занять, що сприяє покращенню легеневої вентиляції, збільшенню амплітуди дихальних рухів. Також, підвищує працездатність серцево-судинної, м'язової, дихальної і нервової системи [3].

В перші дні заїзду в табір створюються спортивні гуртки та секції, які працюють з різних видів спорту, з урахуванням інтересів дітей і можливостей табору. У гуртки та секції записуються усі охочі дитячого оздоровчого табору, які пройшли медогляд і мають допуск від лікаря до спортивних занять [4].

У таборі складають календарі спортивних заходів, змагань естафет, турнірів; проводяться конкурси, квести, дискотеки, щоденні руханки, плавання у водоймах (за сприятливого температурного режиму), походи.

Висновки. Отже, у таборах є безліч можливостей для оздоровлення організму шляхом використання усіх природних факторів, а

також через заняття ранковою гігієнічною гімнастикою на свіжому повітрі. Уся робота в дитячих оздоровчих таборах повинна бути спрямована на покращення здоров'я дітей, загартування, розвиток фізичних якостей та бадьорості, знайомство з новими друзями та гарно проведений час.

Джерела та література

1. Бартків О. С., Грановський В. Г., Дурманенко Є. А. Оздоровчо-виховна діяльність у літньому дитячому таборі: монографія/за ред. проф. П. М. Гусака. Луцьк, 2013. 203 с.
2. Ковальчук Н. М. Організація і методика фізичного виховання в дитячому оздоровчому таборі. Луцьк: Надстир'я, 2007. 140 с.
3. Котова О. В., Суханова Г. П. Взаємодія музики і здоров'я як чинник фізичного розвитку дітей. *Актуальні проблеми фізичного виховання студентів в умовах кредитно-модульної системи навчання: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* Дніпропетровськ, 2014. С. 252–257.
4. Спортивно-масова робота в літніх дитячих таборах/О. В. Непша, В. С. Ушаков, М. В. Купрієнко, А. А. Проценко. *Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку: зб. наук. пр. XVII Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф.* Переяслав-Хмельницький, 2015. № 17. С. 285–287.
5. Фізичне виховання дітей у літніх таборах відпочинку. URL: <https://ukrbukva.net/>
6. Дитячий табір. URL: <https://uk.wikipedia.org/>
7. Дитячі табори. 2021. URL: <https://nus.org.ua/>

Шнит І. С. – аспірантка IV року навчання
ВНУ імені Лесі Українки;

Белікова Н. О. – д. пед. н., професор, завідувач
кафедри теорії фізичного виховання та рекреації
ВНУ імені Лесі Українки

Педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності старшокласниць у процесі занять аквааеробікою

Постановка проблеми. Науковці наголошують на важливості здоров'я як найвищої загальнолюдської цінності, головного чинника досягнення успіху та благополуччя людини. Воно є інтегральним показником успішного розвитку суспільства, а здоров'язбереження – однією з ключових компетентностей для забезпечення повноцінної життєдіяльності та життєтворчості особистості.

Здоров'язбережувальну компетентність розглядаємо як динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, цінностей, мотивацій та інших особистісних якостей, що визначає здатність учня відповідально ставитися до власного здоров'я і здоров'я оточуючих, організовувати здоровий спосіб життя та реалізовувати власні здоров'язбережувальні дії у різних умовах [3, 85].

Проте, наразі внаслідок недотримання умов здорового способу життя відбувається зростання хронічних захворювань у школярів, а пік зростання хвороб відзначається у старшому шкільному віці. Наше дослідження спрямоване на учениць старшого шкільного віку тому, що відстежується тенденція щодо зниження показника рухової активності з віком, особливо у дівчат. Протистояти цьому негативному явищу, на нашу думку, зможе формування здоров'язбережувальної компетентності дівчат старшого шкільного віку у процесі залучення їх до різновидів фізичної активності, які будуть їм найбільш цікаві та якнайкраще сприятимуть поліпшенню їхнього здоров'я.

Л. Ващук стверджує, що більшість старшокласниць віддають перевагу наступним напрямам фітнесу: аква-аеробіка (24,4 %), аеробіка (15,4 %), різновиди силового фітнесу (17,6 %) [1, 165].

У контексті зазначеного значущим є формування у старшокласниць здоров'язбережувальної компетентності у процесі занять аквааеробікою. Ефективність даної мети у великій мірі залежить від реалізації комплексу відповідних педагогічних умов. Відтак актуалізується необхідність визначення педагогічних умов формування здоров'язбережувальної компетентності старшокласниць у процесі занять аквааеробікою.

Мета дослідження: уточнити сутність поняття «педагогічні умови»; визначити педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності старшокласниць у процесі занять аквааеробікою.

Результати дослідження. У тлумачному словнику сучасної української мови термін «умова» трактується як: необхідна обставина, що уможливорює здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь, як фактор, рушійна сила будь-якого процесу, явища; чинник [2, 1526].

Варто зазначити, що наразі не існує однозначного трактування поняття «педагогічні умови». Проаналізувавши наукову літературу з даного питання, у контексті нашого дослідження «педагогічні умови» розглядатимемо як сукупність чинників, що сприяють ефективності та результативності процесу формування здоров'язбережувальної компетентності старшокласниць у процесі занять аквааеробікою.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури та компонентної структури здоров'язбережувальної компетентності (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-поведінковий, особистісний компоненти) визначаємо такі педагогічні умови формування здоров'язбережувальної компетентності старшокласниць у процесі занять аквааеробікою:

1. Формування стійкої мотивації старшокласниць до ведення здорового способу життя, що ґрунтується на основі ціннісного ставлення до здоров'я.

2. Сприяння освіченості з питань збереження і зміцнення здоров'я, ведення здорового способу життя.

3. Організація здоров'язбережувального освітнього середовища для набуття умінь та закріплення навичок, що сприяють фізичному, соціальному, психічному і духовному здоров'ю старшокласниць.

4. Розвиток особистісних якостей, які спонукають до здоров'язбережувальної діяльності та прагнення до підвищення рівня здоров'я свого та оточуючих.

Варто зауважити, що визначені педагогічні умови є взаємопов'язаними та взаємозалежними і визначають здатність старшокласниць відповідально ставитися до власного здоров'я і здоров'я оточуючих, організовувати здоровий спосіб життя та реалізовувати власні здоров'язбережувальні дії у різних умовах.

Висновки. Вважаємо, що реалізація у процесі занять аквааеробікою визначених педагогічних умов, здатна забезпечити високу результативність формування здоров'язбережувальної компетентності старшокласниць.

Джерела та література

1. Вашук Л. Пріоритетні напрямки фітнесу. Залучення учнів до здорового способу життя та популяризація варіативних модулів навчальної програми з фізичної культури через всеукраїнський проект «JuniorZ»: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (15–16 квіт. 2019 р., м. Луцьк)/уклад.: О. Ю. Дикий. Луцьк: Волин. ІППО, 2019. 192 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови/уклад. і голов. ред. В. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ; Перун, 2009. 1736 с.
3. Шнит І. С., Белікова Н. О. Теоретичні засади формування здоров'язбережувальної компетентності школярів. *Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень: матеріали XIV Міжнар. наук.-практ. конф. аспірантів і студентів (12–13 трав. 2020 р.)*. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. 689 с.
4. Bielikova N., Indyka S. Formation of the operational-actionable component of the future physical rehabilitation specialists' readiness to health protection activity. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. 2014. № 4 (28). С. 30–35.

Бортнік С. В. – студентка IV курсу
факультету філології та журналістики
ВНУ імені Лесі Українки;

Рожило М. А. – к. н. із соц. комунік., доцент
кафедри соціальних комунікацій
ВНУ імені Лесі Українки

Проблеми порушень прав людини у висвітленні ЗМІ

Постановка проблеми. Свобода висловлювання думки та свобода засобів масової інформації належать до основних прав людини. Жодна держава не може розвиватися в руслі демократії без свободи слова, друку та поширення ідей та думок. Демократичні суспільства можуть стійко функціонувати лише за умови, що громадяни добре поінформовані, мають вільний доступ до інформації та можуть вільно обмінюватися нею, а також обговорювати протилежні погляди та судження. ЗМІ є одним з інструментів захисту прав людини, проте фіксуємо недотримання або неналежне виконання журналістських норм, що порушують права людини.

Метою дослідження стало виявлення та систематизація проблем порушення прав людини у висвітленні ЗМІ.

Результати дослідження. Згідно даним соціологічних опитувань, які було проведено на замовлення Центру прав людини ZMINA, для більшості громадян України ЗМІ є головним джерелом, з якого вони дізнаються про права людини. Так, згідно даним, в 2020 р. більше 54 % українців дізналися про права людини з матеріалів телевізійних програм, 38 % людей таким джерелом назвали інтернет-сайти, а 17 % зазначили, що дізнаються інформацію з газет. Інтернет-форуми та в соціальні мережі є джерелом інформування про права людини для 13 % українців, а радіопередачі дозволяють отримати інформацію 12 % осіб [2]. Отже, якість матеріалі ЗМІ щодо висвітлення теми прав людини, чинить значний вплив на рівень поінформованості населення про власні права.

Основна тенденція порушення стандартів журналістської діяльності в Україні полягає в дискримінації вразливих груп населення, а тема порушення або захисту прав людини висвітлюється засобами масової інформації ситуативно [1, 3].

ЗМІ звертаються до висвітлення прав людини лише за наявності інформаційного приводу. Загальна тенденція таких новин – застосування контекстної мови ворожнечі. Наприклад, проведений в жовтні 2021 р. моніторинг «Як медіа висвітлюють права людини у новинах» показав, що «порушуються права такої соціально вразливої групи населення, як підлітки. Ця частина населення країни потребує особливо обережного висвітлення в ЗМІ, проте журналістами частіше висвітлюються негативні дії стосовно підлітків. В матеріалах ЗМІ розкривають особисті дані дітей, такі як імена, публікують фотографії, що загалом є неприпустимим та порушує права людини на захист особистої інформації» [1, 7].

Ще одним прикладом порушення прав людини у висвітленні ЗМІ є використання мови ворожнечі в журналістських матеріалах про жінок та людей поважного віку. Так, в новинах цим вразливим групам суспільства не надається право на висловлення думок та своєї позиції. Часто засоби масової інформації сприймають такі групи населення, як об'єкт. В матеріалах не подають їхні точки зору, зображуючи лише думку авторів публікації, або наводять висновки експертів з відповідної проблематики.

Значна частина порушень прав людини в журналістських матеріалах стосується проблеми некоректного висвітлення теми національних меншин в Україні, які ЗМІ часто згадують в випадках висвітлення підозрілих дій або скоєння злочинів. Мовою ворожнечі можна вважати випадки, в яких в заголовках журналістських статей авторами підкреслено етнічну приналежність людини. Зокрема, неважливим є те, чи підкреслена національність злочинця або його жертви.

Основними діями для роботи засобів масової інформації з такими групами населення повинні стати наступні. По-перше, необхідним стає збалансування тем, які висвітлюють діяльність національних меншин. По-друге, необхідним та обов'язковим, з точки зору журналістської етики, є наведення кута зору представників цієї групи населення. Зараз існує велика кількість громадських організацій та представництв, які можуть надавати коментарі та висловлювати експертні думки стосовно діяльності певних груп населення. По-третє,

національні меншини не можуть висвітлюватися як відокремлені від суспільства групи осіб лише через їх культурні особливості, їх спосіб життя та інші відмінності.

Слід зазначити, що журналісти повинні бути толерантними у висвітленні матеріалу щодо різних груп людей, що потребує детального вивчення проблематики перед безпосереднім написанням медійного матеріалу.

Висновки. Таким чином, якість матеріалів ЗМІ щодо висвітлення теми прав людини, чинить значний вплив на рівень поінформованості населення про власні права. Дотримання принципів чутливості, толерантності, людиноорієнтованості та інклюзивності у матеріалах ЗМІ, а також одночасне з цим уникнення практик, що суперечать правам людини, будуть сприяти розвитку гуманного та стійкого суспільства в Україні.

Джерела та література

1. Добрянська Н. А. Як медіа висвітлюють права людини у новинах. *Центр прав людини ZMINA*. 2022. URL: <https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2022/01/yak-media-vysvitoyuyut-prava-lyudyny-monitoring.pdf>
2. Майже чверть українців вважають звернення до ЗМІ найбільш ефективним засобом захисту прав людини в Україні. *Інтерфакс-Україна*. 2020. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/708938.html>

Гопанчук С. І. – студентка I курсу факультету філології та журналістики
ВНУ імені Лесі Українки;
Грицевич Ю. В. – к. філол. н., ст. викл.
кафедри історії та культури української мови
ВНУ імені Лесі Українки

Словник говірки села Глушиця Сарненського району Рівненської області

Не викликає заперечень теза А. Сагаровського, що «теперішнім діалектологам слід поквипитися фіксувати територіальну традиційну лексику, семантику, фразеологію, словотворення, бо об'єктивно, здебільшого з позалінгвальних чинників, вони, як шагренева шкіра, зменшуються, нівелюються, зникають» [2, 176]. Як слушно вказує О. Євтушок: «Рівненщина належить до дуже багатих і цікавих регіо-

нів України, де збережено оригінальні зразки етнокультури, побуту, народної творчості, місцевих говірок. Вона приваблює увагу вчених різних профілів. Наші говірки у своїй сукупності становлять один з найбільш архаїчних діалектних континуумів загальноукраїнської етномовної території. Це своєрідний мовний ландшафт, що дозволяє простежити історичні тенденції формування і розвитку лексики, реконструкцію її давніх лексико-семантичних груп. Тут перехрещуються мовні системи середньополіських і західнополіських говірок північного наріччя та волинського говору південно-західного наріччя. Тому лексика регіону відзначається багатомірністю і великою евристичною цінністю. Край, наче невичерпна криниця, пульсує різнобарвними джерелами лексичного багатства» [1].

Мета пропонованого дослідження – представити науковій спільноті фрагмент словника говірки с. Глушиця Сарненського району Рівненської області.

Результати дослідження. Село Глушиця відоме, як свідчать архівні дані, з 1769 р. В історико-географічному словнику О. Цинкаловського «Стара Волинь і Волинське Полісся» (1984), який репрезентує краєзнавчу інформацію про міста й села історичної Волині, читаємо таке: «**ГЛУШИЦЯ**, село над річкою Стублою в Рівненському повіті, в Немовицькій волості, 138 км від Рівного. В кінці XIX ст. було там 169 домів і 973 жителі» [3, 279].

Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 р. № 722-р «Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Рівненської області» с. Глушиця (разом із селами Люхча, Дубки, Обірки, Глушицьке) входить до складу Люхчанського старостинського округу № 9 Сарненської міської ради. Мовні особливості місцевої сільської говірки дають підстави зарахувати її до складу старожитнього західнополіського діалекту.

Фрагмент словника говірки с. Глушиця

БАНЯКА [бан'ака] -и, ж. 'каструля'. *Ма́ти понесла́ бан'аку на дву́р.*

БАХУР [баху́р] -а, ч. 'хлопець'. *В ц'о́го баху́ра ро́вер чо́рний.*

БІСЦЕГЛІ [бісцегл'і] -ів, мн. 'велосипед'. *Купи́ла соб'і́ но́вого б'ісцегл'і́. У м'іст'і́ було́ вкра́дено бага́то б'ісцегл'і́в.*

ГАРАДИЧІ [гара́дич'і] -еї, мн. 'прибудова з площадкою і східцями, а подекуди з покрівлею біля входу в будинок'. *Обл'іла́ водо́йу гара́дич'і́. Ма́ма зам'іла́ вдо́ма дво́йе гара́дичеї́.*

ГЕНДЗЬОР [гѣнѣ'ор] -а, ч. 'великий скляний бутель'. *Вона розбіла гѣнѣ'ора.*

ДРАГЛЄ [драгл'ѣ] -е, с. 'холодець'. *Баба зваріла вчора драгл'ѣ.*

ЖЛУКТО [жлѣкто] -а, с. 'бочка'. *В жлѣкти л'їжало прѣсо.*

ЖМОЙДА [жмѣйда] -и, спільн. 'скупа людина'. *Ц'їйѣй жмѣйди не було в шкѣл'ї.*

ЗАБЕЙДА [забѣйда] -и, спільн. 'легковажна людина'. *На його вс'їгда казѣл'ї, що в'їн забѣйда.*

КАПА [капа] -и, ж. 'покривало'. *Капи не було на л'їшку.*

КВЕШКА [квѣшка] -и, ж. 'кішка'. *Вз'ала квѣшку в сус'їда.*

КЕРТ [кѣрт] -а, ч. 'город'. *Кѣрта було вже гѣрано.*

КИРТИШ [киртѣш] -а, ч. 'кладовище'. *Киртѣша вже прибрѣл'ї.*

КИСЕТ [кисѣт] -а, ч. 'гаманець'. *Вз'ала свого кисѣта ї пошла в магаз'їн.*

КІСТЕМЕН [кїстемѣн] -мн'ѣ, ч. 'хустка'. *Баба зав'язѣла к'їстемн'ѣ.*

КОГУТ [кѣгут] -а, ч. 'півень'. *В ц'ѣго кѣгута було червѣне п'їрѣа.*

КОШМАКИ [кошмакѣ] -їв, мн., збірн. 'волосся'. *Зобрѣла у хв'їст кошмак'їв.*

КРУМПЛІ [крѣмпл'ї] -їв, мн., збірн. 'картопля'. *Ми вже посадѣл'ї крѣмпл'ї на горѣд'ї.*

КУЛЬЧИКИ [кѣл'чики] -їв, мн. 'сережки'. *Вѣл'а не знайшла своїх кѣл'чикѣв.*

ЛИСТЯ [лис'т'ѣ] -'ѣ, с., збірн. 'млинці'. *Бабѣс'а напекѣла с'огѣдн'ї лис'т'ѣ.*

ОКВЕНЧИК [оквѣнчик] -а, ч. 'окунь'. *Мѣма чїстѣт' оквѣнчика.*

ПАРАДИЧКИ [парѣдички] -чок, мн. 'помідори'. *Їа п'їшла зорѣла парѣдичок.*

ПІВНИЦЯ [п'ївнѣц'ѣ] -ї, ж. 'комора, погріб'. *Ми булѣ в п'ївнѣц'ї, кол'ї булѣ тривѣга.*

ПЛОМИЧОК [пломичѣк] -чкѣ, ч. 'журнал'. *Пломичкѣ не було на стол'ї.*

ПЛЯЦКИ [пл'ѣцки] -їв, мн. 'деруни'. *Нажѣрила баба нам пл'ѣцк'їв.*

ПОГАР [пѣгар] -а, ч. 'невеликий стакан'. *На стол'ї не було пѣгара.*

РІЗАКИ [р'їзакѣ] -їв, мн. 'ножиці'. *На пѣрт'ї не було р'їзакѣв.*

САЛІСОВКА [сал'їсѣвка] -и, ж. 'квітчаста хустка'. *Баба не знайшла своїѣй сал'їсѣвки.*

СКОЦАТЬ [скóцат'] *док.* 'пошкодити'. *Він скóцав рúку на горóд'і. Ми скóцали ба́бину кні́жку і д'ідов журна́л.*

СОЛДА [сóлда] *-и, ж.* 'порошок для прання'. *Ма́ма вз'а́ла со́лди і по́шла ст'іра́т'.*

СОЛОДЕШНИК [солоде́шник] *-а, ч.* 'соняшник'. *Зорва́ла додо́му з по́л'а солоде́шника.*

СОХИРА [сохирá] *-е́ї, мн.* 'вила'. *Вун попросі́в, шчо́б бра́т подáв сохире́ї.*

СТРІЙНА [стр'і́йна] *-і́, ж.* 'тітка'. *В стр'і́йні́ бу́лі до́вг'і кошмакі́.*

ТЯЖАРНА [т'ажáрна] *прикм.* 'вагітна'. *Мен'і сказа́л'і, шо На́д'а т'ажáрна.*

ЦИНЬКА [ці́н'ка] *-и, ж.* 'поросся; свиня'. *Пошла́ дава́т' ці́н'ки йі́сти.*

ЦІБАХИ [ці́бахі́] *-і́в, мн.* 'зелена (салатна) цибуля'. *Зорва́ла ц'і́бах'і́в на сала́т.*

ЦОБЕР [цóбер] *-а, ч.* 'невисока посудина, у якій для домашніх тварин готують їжу'. *Понесла́ до ці́н'ки цóбера.*

ЧОВНИК [чóвник] *-а, ч.* 'трактор'. *На́шого чóвника не бу́ло на по́л'і.*

ШВАБРИКИ [шва́брики] *-ів, мн.* 'сірники'. *Купі́ла в магаз'і́н'і шва́брик'і́в.*

ШИТИМИНІ [шитимі́н'і́] *-ів, мн., зб.* 'печиво'. *Ба́ба напекла́ вчо́ра шитимі́н'і́в.*

ШТРИМПЛІ [штрíмпл'і́] *-ів, мн.* 'шкарпетки'. *Дала́ йі́ї па́ру штрíмпл'і́в.*

ЩУПАКИ [шчу́пакі́] *-і́в, мн.* 'щипці'. *Упа́л'і на педло́гу шчу́пакі́.*

Висновки. Отже, словниковий склад говірки села Глушиця характеризується тематичним розмаїттям. Його формують назви, пов'язані з побутом поліщуків, номени на позначення знарядь праці, народних промислів, фауно- та флорономіації тощо.

Джерела та література

1. Євтушок О. Спостереження над лексикою говірок Рівненщини. URL: <http://kulturamovny.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine46-47-24.pdf> (дата звернення: 22.04.2022 р.).
2. Сагаровський А. Діалектний словник Слобожанщини: проблеми фонетичної коректності. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2008. Вип. 12. С. 176–178.

3. Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся: краєзн. словн. від найдавні. часів до 1914 р. В 2-х т./Ін-т дослідів Волині. Вінніпег: Накладом Т-ва «Волинь», 1984. Т. 1. 600 с.

Грицевич Ю. В. – к. філол. н., ст. викл.
кафедри історії та культури української мови
ВНУ імені Лесі Українки

Діалектизми як твірна основа антропонімів (на матеріалі прізвищ студентів ВНУ імені Лесі Українки)

Постановка проблеми. Протиставлення онімів та апелятивів – універсальна ознака будь-якої мови. Як стверджують ономасти, саме прізвища (а не імена чи прізвиська), хоч і вважаються наймолодшим класом власних особових назв, з різних причин заховали у своєму складі найбільше старовини: зберегли багато таких лексем, які з апелятивного словника давно вже вийшли [6, 385]. Твірними основами сучасних українських прізвищ стали слова різноманітних лексико-семантичних груп: «...рішали про прізвища то духові чи фізичні прикмети голови сім'ї, то схожість із деякими звірятами чи рослинами, то знову різноманітні порівняння з різними предметами, і врешті прозвища, так звані вуличні прозвиська, і не в малій мірі хресні імена» [5, 223].

Мета дослідження – аналіз прізвищ студентів ВНУ імені Лесі Українки, в основі творення яких лежать діалектні апелятиви.

Результати дослідження. Усі проаналізовані нижче прізвища здобувачів університету виникли лексико-семантичним шляхом і співвідносні в основному з субстантивними основами, лише спорадично-прикметниковими. Для з'ясування семантики твірних основ прізвищ залучено окремі тлумачні та діалектні лексикографічні джерела.

БАТУРА, БАТУРКА – батурса «великий батіг» [4, т. 1, с. 112].

БЕЦЬ – бець «різновид хліба» [3, т. 1, с. 54].

БОВГИР – бовгар «пастух рогатої худоби в гуцулів» [3, т. 1, с. 78].

БРУЯКА – бруя «1. швидка течія річки; 2. протяг» [3, т. 1, с. 102].

ВАКАР – вакар «коров'ячий пастух» [3, т. 1, с. 123], пор. латин. *васса* «корова», *вассіне* «коров'яча» [2, т. 1, с. 322].

ГАМЗА – гамза «казна» [3, т. 1, с. 270].

ГОЛЯ – голя «1. вершина гори; 2. безпере пташеня» [3, т. 1, с. 307; 4, т. 2, с. 115].

ГУТОРА – гуторити «говорити, розмовляти», гутірка «говорити, розмовляти» [4, т. 2, с. 200].

ДЕРЕЧЕЙ – дереча «сорт кислих вишень» [3, т. 1, с. 369].

КАДУК – кадук «1. хвороба; 2. диявол, чорт» [3, т. 2, с. 207].

КАЛАНДЯК – каландек «полукіпок» [3, т. 2, с. 209].

КАЛЮХ – калюх «1. живіт, черево; 2. шлунок молодого теляти чи ягняти, які не вживали нічого, крім молока матері» [3, т. 2, с. 212].

КЛЮКА – клюка «ковінька; костур» [4, т. 4, с. 192].

КМЕТЬ – кметь «кмітливий, хитрий, винахідливий» [3, т. 2, с. 257], кмет «селянин, хлібороб; кріпак, наймит» [4, т. 4, с. 195].

КОВГАН – ковган «кабан» [3, т. 2, с. 261].

КОГУТ – когут «півень» [4, т. 4, с. 207].

КОКОШ – кокош «півень» [3, т. 2, с. 267].

КОЛОДІЙ – колодій «колісник» [4, т. 4, с. 228].

КОЦУР – коцур «кіт», коць «килим; ткане шерстяне покривало» [3, т. 2, с. 295].

КУБАЙ – кубай «видовбаний з дерева кубок» [3, т. 2, с. 317].

КУЛАЙ – кулай «кулачище, великий кулак» [3, т. 2, с. 322].

МАЗНИЦЯ – мазниця «1. презирлива назва людини; 2. чорна шапка з баранячої вовни » [3, т. 2, с. 397].

МАНЬКУТ – манькут «лівша» [3, т. 2, с. 405].

МАРЕЦЬ – *заст.* марець «березень» [4, т. 4, с. 626].

МОМОТ, МОМОТЮК – момот «заїка; буркотун» [3, т. 2, с. 443].

МУДЬ – мудь «неотеса, грубий чоловік» [3, т. 2, с. 452].

МУРАЛЬ – мураль «мураха» [3, т. 2, с. 455].

ПЕЛЕХ, ПЕЛЕШОК – пелех «жмут, пасмо волосся, вовни» [4, т. 6, с. 114], «старий дід» [3, т. 3, с. 106].

ПРИСТУПА – приступа «приймак; чоловік, прийнятий у дім дружини» [1, с. 373].

ТАНАНАЙКО – танана «вжив. на позначення макітри» [3, т. 4, с. 246].

ТРАЧ – трач «пиляр» [4, т. 10, с. 241].

ХОПТА – хопта «бур'ян» [3, т. 4, с. 410].

ЧВИР – чвир «залишки при цукроварінні» [4, т. 11, с. 288].

ЧЕПЕЛЬ – чепель «ніж із відламаним кінцем» [3, т. 4, с. 451].

ЧМІЛЬ – чміль «джміль» [4, т. 11, с. 345].

ШАМРИЛО – шамрати «шарудіти, шелестіти» [4, т. 11, с. 403].

ШМИРКО – шмир «*бот. стоколос польовий; Bromus arvensis L.*» [3, т. 4, с. 506].

ШОСТАК – шостак «людина з 6 пальцями на руці» [3, т. 4, с. 508].

Висновки. Найпродуктивнішою лексичною базою в утворенні прізвищ здобувачів виступили лексико-семантичні групи «Назви людей за професією, родом занять і соціально-класовою належністю», «Назви людей за їхніми зовнішніми ознаками», «Назви людей за їхніми внутрішніми ознаками». Унаслідок метафоричного перенесення реалій дійсності на особу найчисленнішими виявились лексико-семантичні групи «Назви засобів праці, предметів побуту, їхніх частин, об'єктів призначення», «Фаунонайменування», «Флорономіації».

Автор переконаний, що розширення джерельної бази діалектних словників із різних частин українського діалектного простору для порівняння прізвищевих основ із апелятивною лексикою сприятиме поглибленому з'ясуванню семантики антропонімів.

Джерела та література

1. Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок. А–Я. Вид. 2-ге переробл., випр. і допов. Луцьк, 2016. XXIV + 648 с.
2. Етимологічний словник української мови. В 7 т./редкол. О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. Київ: Наук. думка, 1982–2012. Т. 1–6.
3. Словарь української мови/упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко. В 4-х т. Київ, 1958. Т. 1–4.
4. Словник української мови. В 11 т. Київ: Наук. думка, 1970–1980. Т. 1–11.
5. Чабаненко В. А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини. У 4 т. Запоріжжя, 1992. Т. 1–4.
6. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття: дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.01 «Українська мова». Ужгород, 1969. 978 с.

Дем'янчук Д. В. – студентка IV курсу
факультету філології та журналістики
ВНУ імені Лесі Українки;

Рожило М. А. – к. н. із соц. комунік., доцент
кафедри соціальних комунікацій
ВНУ імені Лесі Українки

Проблема інформаційної гігієни під час війни

Постановка проблеми. У сучасному світі з'являються нові ресурси та можливості для ведення війни на інформаційному фронті.

Якщо раніше для просування певної ідеології чи релігії треба було захоплювати території інших держав та примушувати людей вірити у певні ідеї, то зараз це робити дещо легше. Проблема інформаційної війни з'явилася досить давно, але її актуальність залишається стійкою дотепер. «Інформаційна війна – це дії, початі для досягнення інформаційної переваги шляхом завдання шкоди інформації, процесам, що базуються на інформації і інформаційних системах супротивника при одночасному захисті власної інформації, процесів, що базуються на інформації та інформаційних системах» [1].

Спочатку війни на Сході України у 2014 р., та початку повномасштабного вторгнення від 24 лютого 2022 р., український медіапростір перебуває у активній фазі інформаційної війни. Антидотом у цьому виді війни є поняття інформаційної гігієни. Інформаційна гігієна – комплекс заходів, який спрямований на розкриття механізмів, та розробку засобів протидії в інформаційній війні.

Мета дослідження – обґрунтувати потребу інформаційної гігієни медіаспоживачів під час війни та окреслити засоби вирішення цієї проблеми.

Результати дослідження. Сьогодні кожна людина є активним учасником медійного простору. Завдяки соціальним мережам будь-яка інформація у вільному доступі. Це не тільки необмежені можливості, які дають змогу тримати під контролем ситуацію, а також величезна небезпека. Розповсюдження фейків – поширене явище сьогодні. В умовах війни, потрібно бути надзвичайно пильним та довіряти тільки перевіреним джералам, адже це впливає на нашу безпеку.

Наприклад, на початку березня 2022 р., у популярних ужгородських пабліках, а також на персональних сторінках у Facebook, протягом кількох днів оприлюднювалася інформація, про приїзд тисяч дітей-сиріт із числа переселенців до Ужгорода. Український медіапростір сколихнула ця новина, багато сімей виявили бажання взяти опіку над цими дітьми, але виявилось, що це – фейк. Ужгородська міська рада спростувала цю інформацію на своєму офіційному сайті [див.: 3]. Виявилось, що дітей не кілька тисяч, а кілька десятків, і ці діти перебувають під опікою та невдовзі вирушать за кордон. Також, активно поширювалася інформація про необхідність усиновлення 45 дітей, яких евакуювали з Харкова у Ворохту. Міністерство внутрішніх справ у Facebook повідомили, що під час війни усиновлення не можливе ні за звичною, ні за пришвидшеною процедурою, в тому числі іноземними громадянами [див.: 2].

Також, з'являється багато дезінформації, про перебіг російсько-української війни, що є активною пропагандою окупантів, щоб підірвати віру у силу збройних сил України. Найпопулярнішими на сьогодні є дезінформація, що «Президент України Володимир Зеленський оголосив про капітуляцію», «В Україні не війна, а «спецоперація», «Росія «звільнює» лише схід України», «В Україні при владі нацисти, тому потрібна «денацифікація», та «Якщо змінити владу в Україні – все налагодиться» [див.: 4].

Від того, наскільки зараз українці медіаграмотні, залежить дуже багато. Взявши до уваги всі чинники, потрібно бути надзвичайно уважним, адже зараз кожен є відповідальним за поширення інформації, та відповідає за безпеку свою та ближніх.

Проаналізувавши український медійний простір, можна зафіксувати: суспільство ще не навчилося правилам інформаційної гігієни досконало, адже фейків у мережі надзвичайно багато, інформація подекуди не перевіряється споживачами, що є дуже небезпечним в умовах інформаційної війни.

Висновки. Отже, щоб вирішити проблему інформаційної гігієни під час війни, потрібно довіряти тільки офіційним джерелам, не сіяти хаос та паніку, читати офіційні українські медіа з «білого списку», читати якісні іноземні ЗМІ, не вступати у політичні дискусії у мережах із незнайомими людьми, адже це не тільки негативно вплине на ваш емоційний стан, а й не дасть ніяких позитивних результатів. Поширюючи новини, потрібно уважно стежити за оновленнями, доповненнями та спростуваннями. Адже тільки навчившись дотримуватися цих правил інфогігієни, медіааудиторія зможе отримувати якісну та достовірну інформацію.

Джерела та література

1. Бабенко Ю. Інформаційна війна – зброя масового знищення! *Інститут масової інформації*. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2006/04/20/4399050/>
2. Сайт Міністерства внутрішніх справ у Facebook. URL: <https://www.facebook.com/mvs.gov.ua/posts/329900595832263>
3. Сайт Ужгородської міської ради. URL: <https://rada-uzhgorod.gov.ua/post/informatsiia-pro-tysiachi-ditei-pereselentsiv-v-uzhhorodi-cherhovyi-feyk>
4. Терещенко О. Війна Росії проти України: спростовуємо 30 фейків окупантів. URL: https://24tv.ua/viyna-rosiyi-proti-ukrayini-sprostovuyemo-feyki-okupantiv-onovlyuyetsya_n1889316

Іващишин Х. Ю. – студентка IV курсу
факультету філології та журналістики
ВНУ імені Лесі Українки;

Головій О. М. – к. філол. н., доцент кафедри
теорії літератури та зарубіжної літератури
ВНУ імені Лесі Українки

Архетип корабля в романі «Голод» К. Гамсуна

Кнут Гамсун (1859–1959) – норвезький письменник модерної доби, лауреат Нобелівської премії 1920 р., автор понад 30 романів, серед яких ранній роман «Голод» (1890). В Україні творчість К. Гамсуна була добре відомою ще за життя письменника – з'являлися переклади його художніх творів («Голод», «Пан», «Вікторія», «Містерії», «Під осінніми зорями», «Невольники кохання» та ін.), літературно-критичні відгуки (дослідження Михайля Семенка, Михайла Рудницького, Агапія Шамрая та ін.). Однак попри потужний рецепційний «старт», у сучасному українському літературознавстві навколо імені К. Гамсуна чимало лакун, породжених ідеологемами радянських часів. З 1990-х років ці лакуни почали заповнюватися як у перекладацькому плані (переклади Наталії Іваничук, Галини Кирпи та ін.), так і в літературно-критичному: творчості норвезького письменника присвятили дослідження Н. Антонюк, А. Болаболіченко, К. Буркут, О. Головій, А. Гуродуз, Л. Дереза, Ю. Ємець-Доброносова, І. Кошова, Н. Лисенко, Т. Матюшкіна, М. Моклиця, Я. Поліщук, В. Рогодинський, В. Савченко, Е. Циховська, Н. Шолуха, О. Янкович та ін. Творчість К. Гамсуна вписано в модерний контекст, однак дискусійною залишається проблема специфіки авторського ідіостилу в проекції на еволюцію творчості. Вирішенню цієї проблеми сприяє аналіз образів у структурі окремих художніх текстів.

Мета нашого дослідження – аналіз специфіки функціонування образу корабля в романі «Голод» К. Гамсуна.

Роман «Голод» К. Гамсуна у стильовому плані – експресіоністський. Романна наративна стратегія ґрунтована на калейдоскопічності та фрагментарності. В основі наративу внутрішній монолог героя-оповідача, який керується своїми відчуттями та емоціями, загостреними у процесі тривалого й виснажливого голодування: *«Я нестерпно страждав від голоду, мені хотілося вмерти, і я плакав від жалю до*

себе» [1, 284]. Відповідно, його думки та дії алогічні. Балансування героя на межі життя і смерті спричинює песимістичні думки: *«Невже Господь своїм перстом карає мене? Але ж чому саме мене?»* [1, 250].

Фінал роману К. Гамсуна «Голод» – герой-оповідач на кораблі покидає апокаліптичне місто з вірою, що в «новому світі» зможе втамувати голод. Образ корабля – ключовий для розуміння фіналу і загалом проблематики роману.

Корабель – образ-архетип, який відображає позачасові універсальні символічні сенси [3]. Традиційно – це символ людського життя, сповненого небезпек і випробувань. Своїми витокami він сягає античних уявлень про світ. Показові в цьому аспекті міфи про аргонAUTIV, міфи троянського циклу, «Одіссея» Гомера тощо. Водночас згідно прадавніх уявлень, корабель або ж човен – засіб переходу між світами живих і мертвих (наприклад, Харон – човняр-перевізник у потойбіччя; обряд спалення померлих на човні посеред водойми). Як зазначає Г. Улюра, *«голодні марення героя Гамсуна – це переступ, подорож у потойбіччя»* [4]. Фінальна мандрівка на кораблі героя роману К. Гамсуна – етапна. Корабель дає можливість вийти за межі замкненого урбаністичного локусу в безмежний морський простір і втілює інтенції людської свободи та можливості вибору (перегук із «П'яним кораблем» А. Рембо). Водночас корабель символізує перехід між різними локусами, які втілюють різні життєві етапи та межові ситуації.

Так, несвідомі думки і вчинки героя-оповідача роману «Голод» – результат тривалого голодування. Згідно спостереження О. Головій, герой не намагається використувувати можливостей, аби порятунуватися від голоду [2]. Він зумисне погіршує свій фінансовий стан, відповідно його неспроможність прогодуватися виглядає як гра з долею, свідоме загнання себе у глухий кут. Герой немов випробовує голодом себе на міцність – фізичну, психічну, духовну. Таким чином він проходить етап ініціації, суть якої – пізнання себе. Фінальна алегорична картина – подорож героя на кораблі до нових земель – втілює перехід героя на нову сходинку життєвого шляху, водночас унаочнює універсальну картину людського існування як подорожі з випробуваннями на кожному витку – випробуваннями не лише зовнішніми, а і внутрішніми – болісними, однак необхідними для руху вперед. Показова в аспекті функціонування образу корабля в контексті ініціальних випробувань українська народна казка «Летючий корабель».

Водночас у християнській свідомості через призму Ноевого судна за кораблем закріплено значення символу порятунку та морального оновлення людства. Герой К. Гамсуна теж оновлюється, опинившись на кораблі: він сповнюється надій на краще, стає життєрадісним та врешті тамує голод.

Отже, роман «Голод» К. Гамсуна – універсальна картина людського життя, сповненого рефлексій і випробувань. Фінальний образ корабля поліаспектний: втілює свободу, вибір, випробування, рух і зміни, «оновлення» тощо. Це архетипний образ, який виводить роман на рівень універсальних світоглядних уявлень і вписується в контекст експресіоністської парадигми.

Джерела та література

1. Гамсун К. Голод: Вибр. твори/пер. з норв. Н. Іваничук. Львів: Літопис, 2000. С. 237–395.
2. Головій О. М. Голод став моєю мукою...: роман «Голод» Кнута Гамсуна як експресіоністський текст. *Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. Луцьк: 2017. С. 174–181.
3. Літературознавча енциклопедія. У 2 т. Київ: Академія, 2007. Т. 1: А–Л/упор. Ю. Ковалів. 608 с.
4. Улюра Г. 365. Книжка на кожен день, щоб справляти враження культурної людини: есеї. Київ: Art Huss, 2018. 480 с.

Кіндратишин В. П. – студентка V курсу
факультету філології та журналістики
ВНУ імені Лесі Українки;

Локайчук С. М. – к. філол. н., доцент кафедри
історії та культури української мови
ВНУ імені Лесі Українки

Тематичні групи театральної термінології в часописі «Український театр»

Постановка проблеми. Однією з актуальних проблем сучасного термінознавства є дослідження термінології як важливого чинника фахового спілкування, а звідси – фіксація номінацій спеціальних понять у професійно зорієнтованих текстах, з'ясування внутрішніх структурно-семантичних та системно-тематичних зв'язків між термінами окремої галузі знань.

Мета дослідження – здійснити тематичну класифікацію театральної терміної лексики у часописі «Український театр».

Результати дослідження. Всеукраїнський ілюстрований науково-популярний журнал із питань театального мистецтва «Український театр» був заснований 2017 р. і проіснував до 2018 р. У його столітньому архіві висвітлена вся історія національного театру, подано аналіз вистав і творчості митців. Серед рубрик відзначимо такі, які часто повторюються, зокрема «Тема номера», «Фестиваль», «Авансцена», «Огляд», «Інтерв'ю» «Майстер-клас» – лекції театрознавців або викладачів вишів, «Погляд» – думки журналістів, директорів театральних фестивалів про конкуренцію в театрі та багато іншого. На сторінках журналу знаходимо інформацію про прем'єри вистав та театральні фестивалі, які відбувалися на теренах країни чи за кордоном. Зазначені відомості передаються з використанням значної кількості термінів для номінації явищ театального життя, зокрема *п'єса, роль, вистава, театр, трупа, сценографія, персонажі, драма, дійство, сцена, режисер, етюд, ампуа, глядач, імпровізація, маска, публіка, антреприза, акторська техніка, перший акт, режисерська партитура, передпрем'єрний показ, камерний простір*, та інші.

Театральні терміни – це слова або усталені словосполучення на позначення понять теорії і реалій практики театально-сценічного мистецтва. Українська театральна лексика сформована як на основі національної мови (*дія, дійство, глядач, постановка, вистава, виконавець ролі, гра, обігрування*), так і з залученням іншомовних запозичень, зокрема з англійської (*абсурд, актор, інтрига, кадр, костюм, кульмінація, маска, монолог*); французької (*катарсис, опера, ракурс*); грецької (*сцена, герой, драматург*) мов.

Визначальною рисою термінолексики є її системність на 2 рівнях: на рівні логіко-поняттєвих зв'язків і відношень між поняттями та на мовному рівні, оскільки терміни – це, як було сказано, слова і словосполучення. Варто звернути увагу на «чітко визначене місце кожного терміна в системі, зумовлене його взаємозв'язками з номінаціями інших спеціальних понять» [1, 59].

Розгляд логіко-поняттєвої системності термінів передбачає розподіл терміної лексики на тематичні групи. Аналіз термінів, зафіксованих у текстах часопису «Український театр», дає можливість виокремити лексико-тематичні групи на позначення понять театального мистецтва, до яких належать номінації:

1) теоретичних понять театрознавства: *сценографія, сценічний рух, ретроспекція, партитура, основи драматургії*, наприклад: *Завдяки досконалим акторським роботам, філософській, не суто ілюстративній **сценографії** п'єси ставали цікавими для глядача* [2, 38];

2) різних видів, жанрів драматичних творів і форм їхнього сценічного втілення: *вистава, драма, комедія, опера, балет, трагедія, містерія-бурлеск, мюзикл, класична театральна казка, п'єса, моно-вистава* тощо, наприклад: ***Комедія** завжди була і залишається синонімом слів «каса» та «анилаг»* [2, 18];

3) понять, пов'язаних з постановкою вистави: *дійова особа, персонаж, репертуар, роль, сценарій, репетиція, сюжетна канва*, наприклад: ***Репертуар** можна розділити на три майже рівні частини – дитячі казки, реконструкція минулого та ініціативи молодих акторів* [3, 46];

4) складових частин п'єси: *акт, дія, монолог, епізод, мізансцена, реприза, номер*, наприклад: *Друга **дія** змушує акторів і глядачів помінятися місцями* [3, 19]; *Кульмінація конфлікту припадає на дуетну сцену з четвертого **акту*** [2, 17];

5) творчих компонентів і виразових засобів театрального мистецтва (акторських прийомів): *імпровізація, перегравання, пародіювання, обігравання, постановка, інсценізація, декламування, реприза, буфонада, інтонація, міміка, акторська техніка*, наприклад: *Режисер уникає навішування ярликів, залишаючи «простір» для **імпрровізації та інтерактивних реприз** із глядачами* [2, 8];

6) осіб за професією чи родом занять, безпосередньо пов'язаних з театром: *актор, режисер вистави, автор спектаклю, хореограф, художник з костюмів, виконавці вистави, асистент режисера вистави, художник постановник, сценограф, автор драматичної композиції, виконавець моновистави*, наприклад: *Фантазія **режисера**, він же **автор музичного оформлення**, розширює коло дійових осіб – камерна п'єса перетворюється на повноцінну багатолюдну виставу* [3, 10];

7) зовнішніх засобів сценічної виразності вистави (різновидів декораційного, звукового оформлення, освітлювальних засобів): *декорації, музичне оформлення, монтажна сітка, завіса, бутафорія, реквізит, світло, монтаж, сценічні ефекти*, наприклад: *Однією з найцікавіших режисерських знахідок є **специфічний монтаж сцен...*** [2, 11];

8) частин сцени (її будови, сценічних предметів, механізованих приладів, технічних відділів та інших приміщень театру): *вертикальна проекція сцени, театральна завіса, вільний простір сцени, мала сцена, авансцена, основна сцена театру* тощо, наприклад: **Вільний простір сцени** в глибині перекритий стіною – стилізованим великим вікном [3, 10];

9) окремих дій: *перевтілення в образ, декламування репліки, плюсування (перегривання), сценічне вирішення, сценічне втілення, потрапляння в роль, обігрування глядача*, наприклад: *Але в цьому випадку важливий не так сам одяг, як обігрування деталей* [3, 8];

10) відвідувачів театру і їхніх реакцій на виступи, способи театального рекламування: *глядач, глядацька зала, анилаг, оплески, овації, афіша, анонс*, наприклад: *Переповнена зала сміялася і переживала за героїв так, начебто глядачі особисто були співучасниками та винуватцями сценічних подій* [2, 12].

Зауважимо, що об'єднання термінної лексики в тематичні групи обмежується своєрідною інвентаризацією за тим типом, який спроможний наочніше групувати конкретну терміносистему, при цьому не ставиться завдання розкрити внутрішні семантичні зв'язки слів.

Висновки. Отже, тематична класифікація театальної термінної лексики у часописі «Український театр» ґрунтується на внутрішніх зв'язках між поняттями і реаліями сценічного мистецтва й зумовлена предметно-логічними ознаками. Зазначений підхід дав можливість виділити в досліджуваних текстах 10 лексико-тематичних груп на позначення теоретичних понять театрознавства; різних видів, жанрів драматичних творів і форм їхнього сценічного втілення; особливостей постановки вистав; складових частин п'єси; зовнішніх засобів сценічної виразності вистави (різновидів декораційного, звукового оформлення, освітлення); частин сцени та її будови; окремих дій; відвідувачів театру і їхніх реакцій на виступи, способи театального рекламування. Разом із тим розподіл термінолексики на тематичні групи має до певної міри умовний, навіть суб'єктивний, характер, оскільки часто не вдається визначити чітких меж між виділеними групами.

Джерела та література

1. Локайчук С. Системність української археологічної термінолексики. *Наук. вісн. СХУ ім. Лесі Українки*. Серія: Філологічні науки. Мовознавство. 2015. Вип. 6 (307). С. 58–64.
2. Український театр. 2014. № 1. URL: <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=11378>
3. Український театр. 2014. № 2. URL: <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=11377>

Козак А. Ю. – студентка V курсу факультету філології та журналістики ВНУ імені Лесі Українки;

Межов О. Г. – д. філол. н., професор кафедри української мови ВНУ імені Лесі Українки

Експресивні синтаксичні конструкції в заголовках сучасних українських газетних текстів

Постановка проблеми. Особливе зацікавлення заголовком зумовлене його домінантним місцем у структурі будь-якого тексту, семантичною складністю, розлогою синтаксичною типологією та розмаїттям функцій. Газетні заголовки неодноразово досліджували В. М. Ронгінський, С. В. Лазаренко, В. В. Різун, І. Я. Завальнюк та ін. З початку повномасштабної війни в Україні в періодичних виданнях домінує воєнна тематика, зокрема замітки та кореспонденції про бойові дії, внаслідок чого зросла експресія газетних заголовків. Розширюється діапазон функцій, які виконують заголовкові комплекси.

Метою нашого дослідження є спроба виявити і схарактеризувати деякі прийоми використання синтаксичних засобів у заголовках інформаційних видань. Досягнення поставленої мети можливе у разі виконання таких завдань: визначити певні синтаксичні засоби, які створюють експресивність в інформаційних повідомленнях; виділити їх стилістичні функції.

Джерельною базою для наукової студії слугували матеріали інтернет-видань «Високий замок», «Газета по-українськи», «Голос України», «24tv.ua») за період: з 24.02.2022 по 19.04.2022 рр.

Результати дослідження. Важливість газетних заголовків підкреслював В. Різун: «Заголовки – це спеціальні засоби, які являють собою опорні точки, що показують найбільш важливу текстову інформацію. Саме ці елементи тексту служать опорою для читача в розумінні змісту» [3, 83]. Серед мовних засобів експресивності, що зараз активно використовують у газетних заголовках, є конструкції з називним уявлення. Вони є сегментованими та складаються з двох частин: базової (іменник у формі називного відмінка – це називний уявлення) та парцельованої (сегментована частина речення або речення в цілому). У газетному заголовку базова частина називає міста, країни, міжнародні, політичні організації, чи певну суспільно-виробничу сферу життєдіяльності, парцельована ж деталізує, конкретизує проблему, тему, названі першою частиною. Завдяки такому розчлену-

ванню, яке оформлюється на письмі здебільшого двокрапкою, обидва компоненти висловлення зазнають логічного виділення й увиразнення: *Черкащина: Не розмінуєш – не посієш* (Голос України, 18.04.2022); *«Північний форпост країни»: на Сумщині розповіли про знищену техніку ворога* (24tv.ua, 02.03.2022); *До 100 тисяч: Нацбанк обмежив зняття готівки*; (Високий замок 24.02.2022). У цих прикладах можемо побачити, що друга частина конструкції уточнює чи розширює назване першою.

За цим же принципом називного уявлення будуються і конструкції, які в обох частинах – базовій та парцельованій – містять речення. Перше речення, що займає позицію називного уявлення, є предметом повідомлення, а друге – те нове, про що йдеться в публікації: *Виграти війну. Як Росія заплатить за свої злочини* (Високий замок, 27.02.2022); *Бринзак іде. Федерація біатлону України матиме нового президента* (Газета по-українськи, 28.02.2022); *Відмовилися від російських мільйонів. УЄФА офіційно розірвав контракт із «Газпромом»* (Голос України, 18.04.2022).

Серед елементів розмовних конструкцій, які часто використовують у публіцистиці найбільш популярними є еліптичні речення. Вони виступають засобом динамізації; сконденсовано і легко виражають думку, надають мовленню емоційного забарвлення. Наприклад: *Новітній фюрер – Путін* (Високий замок, 27.02.2022); *На Херсонщині бій*; *У торгових мережах розкупили крупи, воду, хліб, до аптек – довжелезні черги. На ринках – без ажіотажу* (Високий замок, 24.02.2022). Відсутність чи й безпосереднє вилучення з цих конструкцій дієслова-присудка дозволяє виділити найважливіше, на чому повинна акцентуватися увага в публікації.

У газетних заголовках часто вдаються до розчленування (парцеляції) синтаксичних структур і відповідної актуалізації відокремленого в такий спосіб компонента: *Ніч позаду. Київ вистояв. Нацисти отримали відсіч* (Високий замок, 26.02.2022); *Рубль не просто впав, а... гепнувся*; *Окупанти накривали Маріуполь «Градами». Але ЗСУ відстояли місто* (Голос України, 02.03.2022).

Зросла кількість вживання в ролі газетних заголовків різнотипних за модальністю й експресією речень. Питальні речення служать власне питанням-роздумом, підкреслюють потрібну думку, висловлюють припущення: *Кому й на скільки підвищать пенсії з 1 березня?* (Високий замок, 26.02.2022); *Як працює медицина Львівщини в умовах воєнного стану?* (Високий замок, 25.02.2022). Окличні речення висловлюють в публіцистичній мові оцінку (презирство, іронію, спів-

чуття, захоплення, спонукання до дії): *У нас фантастичний народ, у нас неймовірна країна!* (Високий замок, 25.02.2022); *Маріуполь і Волноваха – це Україна!* (Голос України, 01.03.2022). Використання цитат політичних діячів та відомих людей у якості заголовків стало особливо актуальним у період війни. Нерідко трапляється, що речення та словосполучення можуть бути вирвані із контексту. Це, звичайно ж, має більший емоційний вплив, але об'єктивність такого заголовка може бути низькою: *«Вмиються власною кров'ю!»*: звернення Залужного (Високий замок, 24.02.2022); *«Не Україна обрала шлях війни, але Україна пропонує шлях миру»*, – Зеленський (Високий замок, 24.02.2022).

Висновки. За час повномасштабних воєнних дій в Україні значно зросла експресія газетних заголовків. Як засвідчує обстежений матеріал, характерними прийомами створення експресивності на синтаксичному рівні у заголовках газетних видань стають еліптичні конструкції та конструкції з називним уявленням, речення з різними видами парцеляції, окличні та питальні речення.

Джерела та література

1. Богатько В. В. Явища еліпсису в мові сучасної української публіцистики: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Вінниця, 2005. 176 с.
2. Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ століття: функціональний і прагмалінгвістичний аспекти: монографія. Вінниця: Нова кн., 2009. 497 с.
3. Різун В. В. Теорія масової комунікації: підруч. для студентів галузі 0303 «Журналістика та інформація». Київ: Просвіта, 2008. 260 с.

Костючок Н. А. – студентка V курсу
факультету філології та журналістики
ВНУ імені Лесі Українки;

Межов О. Г. – д. філол. н., професор кафедри
української мови ВНУ імені Лесі Українки

Вставлені конструкції як засоби експресивного синтаксису в прозі Василя Слапчука (на матеріалі роману «Книга забуття»)

Постановка проблеми. В умовах сучасного розвитку лінгвістики зростає інтерес до вивчення емоційно-експресивного синтаксису.

Експресивний синтаксис все частіше привертає увагу вітчизняних лінгвістів, таких як С. Єрмоленко, О. Селіванова, А. Загнітко, Г. Приходько та ін. Особливим об'єктом дослідження стають прозові тексти, у яких письменники використовують різноманітні засоби для того, щоб викликати емоції у читача або ж звернути увагу на важливі деталі. Саме експресивність відбиває зміст індивідуальної свідомості автора, тому є потреба всебічного, комплексного аналізу експресивних одиниць. Проза Василя Слапчука насичена чималою кількістю вставлених конструкцій, які є частотними засобами експресивного синтаксису.

Отож, **мета** статті – з'ясувати особливості функціонування вставлених конструкцій як особливого засобу вираження експресивності висловлення на матеріалі роману Василя Слапчука «Книга забуття».

Результати дослідження. Вставлені конструкції – це поліфункціональні одиниці, які мають потужний комунікативний потенціал. На думку О. В. Галайбіді «основною стилістичною функцією вставлених конструкцій є створення двоплановості розповіді, експресивне «розрихлення» мови, яке полягає у членуванні висловлення» [1, 11]. На основі проаналізованого твору Василя Слапчука класифікуємо експресивне навантаження вставлених конструкцій за функціями, які вони виконують у реченні:

– вставлені конструкції, що містять логічну та емоційну оцінку, впевненість, сумнів тощо: *Я теж думав, – буркнув Олег і тричі підряд кліпнув своїми білими (може, на сонці вицвіли?) свинячими віями* [3, 139]; *Аж у мене закралася підозра, що в усіх цих монументальних бабах, яких понаставляли для вшанування та увічнення пам'яті (знову ж таки, підозра – чого? кого?), зображена не Батьківщина-Мати, а Мати-Війна* [3, 308];

– вставлені конструкції, що мають функцію зауважень, які мають характер зіставлення або протиставлення з основним повідомленням: *Як це було одразу після війни (чи й не завжди опісля неї?) із Ремарком* [3, 365]; *Здається, згодом (чи то в шпиталі, чи то вже опісля) мені довелося за цим пожалкувати, як і за багато чим іншим, що безповоротно втратив* [3, 203];

– вставлені конструкції, які містять риторичні запитання, відображаючи авторське сприйняття дійсності: *Письменник – це не професія (Хто мені заперечить?)* [3, 150]; *Європа про всяк випадок швиденько відмежувалася від цієї катавасії (де та китайська стіна, що могла би відгородити цивілізовану Європу від дикого сходу?),*

представник НАТО офіційно заявив, що блок не втручатиметься в події в разі російської військової агресії... [3, 197];

– вставлені конструкції для уточнення, конкретизації певного факту, явища, предмета: *Гадаю, ми (східні європейці) й західні європейці – люди однієї цивілізації, але різної культури побуту й культури повсякдення, що й визначає рівень нашого загального буття* [3, 209];

– вставлені конструкції, що мають функцію коментаря: *Неважко збагнути позицію та інтереси Америки з Росією (ім про Україну взагалі не йдеться, Україна для них – лише місце, порожнє місце, через яке проходить фронт), але хто мені покаже Діогена, який знайде в Україні того, хто обстоює інтереси українців?* [3, 217]; *Адже нікого й нічому поразка Богдана Хмельницького (передовсім це була стратегічна поразка, відтак і лежить на совісті воєначальника, лідера) під Берестечком не навчила* [3, 119];

– вставлені конструкції, які містять характеристику особи за зовнішніми ознаками, професійною діяльністю тощо: *І собі скроїла похмуру посмішку Зоя (зі сну вона завжди трохи не в дусі)* [3, 222]; *Тонкі риси лиця (як у Ален Делона, подумала Зоя; а в неї, як у Бельмондо), від правої скроні через щоку – шрам, праве око ледь помітно косить...* [3, 239];

– вставлені конструкції, що визначають допустовість, коли в основній інформації йдеться про факт, який суперечить у додатковому повідомленні тому, що сказано в основному: *Не маю на увазі умови, коли доводиться робити те, чого не хочеш, коли немає вибору (хоча, пригадуєте, Сартр запевняв, що вибір завжди є), а ситуації, коли солдат сам вибирає, кого й за що йому вбивати* [3, 367].

Висновки. На основі роману «Книга забуття» було спостережено, що вставлені конструкції є важливими експресивними засобами, що зображують внутрішні переживання автора, підвищують динамічність оповіді, створюють емоційне та логічне підсилення сприйняття інформації читачем. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в комплексному вивченні експресивного синтаксису прози Василя Слапчука й у поглибленні теорії виражальних можливостей вставних і вставлених конструкцій.

Джерела та література

1. Галайбіда О. В. Вставлені конструкції в українському художньому тексті: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2009. 24 с.
2. Загнітко А. П. Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект. Донецьк, 2009. 137 с.
3. Слапчук В. Д. Книга забуття. Київ: Ярославів Вал, 2013. 376 с.

Миронюк М. В. – магістрантка I курсу
факультету філології та журналістики
ВНУ імені Лесі Українки;

Яблонська О. В. – к. філол. н., професор
кафедри української літератури
ВНУ імені Лесі Українки

Аспекти вивчення жанру присвяти

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку жанрів засвідчують численні модифікації, формування метажанрів. Закономірним бачиться звернення до еволюції функціональних складників окремого жанру та їх вивчення.

Мета нашого дослідження – простежити основні теоретичні та історико-літературні аспекти дослідження жанру присвяти в сучасному українському літературознавстві.

Результати дослідження. Традиційно в літературознавстві розглядають такі три основні жанри адресованої лірики, як послання (епістола), присвята та віршований лист. За спостереженням В. Назарця, «в адресній настанові присвяти, порівняно з посланням, семантика комунікативності, діалогічності дещо ослаблена» [7, 69]. На думку дослідника, присвяту можна розглядати як своєрідний жанр усіченого послання. «Якщо у посланні адресація виявляє себе у розгорнутій формі, яка часто наближується до імітації уявного діалогу зі співрозмовником-адресатом, то у присвяті, яка, звісно, не виключає потенційної можливості введення до неї семантики діалогічності, загалом адресація суттєво ослаблюється, інколи мінімалізується винятково до заголовкового комплексу. Тобто текст присвяти може бути структурно організований не за апелятивним, а за еготивним комунікативним принципом, а на його жанрову належність будуть вказувати хіба що авторські жанрові рефлексиви [...] або адресованість, закладена в семантику заголовка, підзаголовка, епіграфа, тих або тих аспектів його тематики чи особливостей його сюжетно-композиційної організації» [7, 70]. В. Назарець, урахувавши градацію міри ослабленості настанови на діалогічність ліричної комунікації у присвяті, виділив чотири її тематичні різновиди: 1) ситуативну; 2) асоціативну; 3) латентну; 4) інтроспективну, яка має дві основні форми автоадресації – пряму й опосередковану [7, 70–82].

Важливим аспектом розвитку жанру присвяти є біографічний складник. На такий тенденції зацентровано в численних студіях, присвячених аналізу поезії авторів класичної літератури (зокрема, прикладом можуть бути роботи про творчість Т. Шевченка [1], І. Франка [3], Олени Пчілки [2; 8], Олександра Олеся [4]). Л. Бондар простежила, що «крім стислих канонічних присвят, Шевченко вдається й до розгорнутих – окремих віршованих текстів» [1, 23].

В історії української літератури поетичні присвяти, що презентують явище шевченкіани, чи не найчисельніші, будучи своєрідним національним маркером. У такому руслі проаналізовано українську поетичну шевченкіану в посібнику Б. Мельничука (Чернівці, 2010) [5], зокрема, тексти, створені за життя Т. Шевченка, а також за авторством Г. Комарової, Б. Лепкого, А. Малишка; в роботі здійснено огляд поетичної та ліро-епічної шевченкіани 20 – середини 80-х років ХХ ст., невольничої поетичної шевченкіани, шевченкіани кінця ХХ – поч. ХХІ ст., шевченкіани Буковини. Продовженням студій стала публікація «Шевченкіана, творена у криївках і ГУЛАГах» [6].

Висновки. Послання як жанр адресованої лірики розглядається в сучасному українському літературознавстві з огляду на специфіку вираження діалогічності (В. Назарець). Чимало студій присвячено дослідженню ролі біографічного складника в жанрі присвяти.

Джерела та література

1. Бондар Л. Шевченкові присвяти. *Слово і Час*. Київ, 2009. № 3. С. 19–25.
2. Данилюк-Терещук Тетяна. Поетичні присвяти Олени Пчілки. *Волинь філологічна: текст і контекст: Олена Пчілка в літературному процесі порубіжжя*. Луцьк, 2019. Вип. 28. С. 76–88.
3. Клим'юк Ю. Художня семантика віршових присвят І. Франка. *Вісн. Львів. ун-ту*. Львів, 2003. Вип. 32. С. 44–49.
4. Ліпницька І. Жанр вірша-присвяти в поетичній творчості Олександра Олеся. *Філологічні науки: зб. наук. пр. Полтав. нац. пед. ун-ту ім. В. Г. Короленка*. Полтава, 2010. Вип. 2 (5). С. 28–35. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/28511/Lipnytska%20I.M_28-35.pdf?sequence=1
5. Мельничук Б. І. Українська поетична шевченкіана: навч. посіб. зі спецкурсу. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т, 2010. 176 с.
6. Мельничук Б. Шевченкіана, творена у криївках і ГУЛАГах. *Слово і Час*. Київ, 2012. № 4. С. 17–31.
7. Назарець В. Типологія жанрово-тематичних різновидів присвяти. *Проблеми гуманітарних наук*. Вип. 32. Філологія. Дрогобич, 2013. С. 68–84. URL: https://dspu.edu.ua/filol_gum/wp-content/uploads/2016/04/2013_7.pdf
8. Яблонська О. Творчість Олени Пчілки: шевченківський дискурс. *Волинь філологічна: текст і контекст: Олена Пчілка в літературному процесі порубіжжя*. Луцьк, 2019. Вип. 28. С. 64–76.

Новосад О. М. – студентка VI курсу
факультету філології та журналістики
ВНУ імені Лесі Українки;

Омельковець Р. С. – к. філол. н., доцент
кафедри історії та культури української мови
ВНУ імені Лесі Українки

Ботанічна лексика у фольклорних текстах із Рівненщини: семантико-стилістичний аспект

На початку ХХІ ст. значно зросла зацікавленість дослідників проблемами реалізації у художньому мовленні семантико-стилістичного потенціалу слів різних тематичних груп. Значну кількість лексико-семантичної системи української мови складає флористична лексика, тому цікавим є вивчення фітономенів як засобу увиразнення художніх текстів. Незважаючи на інтерес науковців до цієї теми, питання стильового і творчого потенціалів фонду мовновиражальних засобів флоролексикону залишилося не достатньо розкритим, оскільки над цією проблемою працювали тільки деякі мовознавчі студії. Флоронайменування у цьому напрямі досліджували Л. В. Голоух, Н. О. Данилюк, Г. А. Єщенко, В. С. Калашник, М. В. Кудряшова, І. Є. Подолян, Л. О. Савченко, О. І. Сімович, Л. О. Ставицька, І. В. Шапошникова, Л. В. Оліференко, О. Ю. Дубовик, Л. Е. Петрухіна, В. В. Галайчук та ін.), але поглиблено це питання представлено лише в дисертації І. І. Коломієць [Коломієць 1].

Флористичні найменування належать до найдавніших шарів лексики. Вивчення їх як засобів емоційно-експресивного впливу зумовлене глибокою традиційністю використань рослинних номінацій у текстах різного стилю і жанру [Коломієць 1].

Отже, необхідність детального розгляду закономірностей мовно-естетичного перетворення флористичних одиниць, висвітлення різноманітних стилістичних ефектів зумовлюють *актуальність нашого дослідження*.

Мета роботи полягає у здійсненні аналізу семантико-стилістичного потенціалу флоролексем у фольклорі Дубенщини та Млинівщини Рівненської області. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

– визначити набір флорономенів у художньо-поетичному мовленні українських народних пісень;

– з'ясувати функціонально-стилістичні особливості флоролексем як одиниць поетичного мовлення.

Матеріал і методи дослідження. Записи народних пісень зібрані у селах Дубенщини та Млинівщини Рівненської області.

Поставлена мета визначає необхідність використання таких *методів лінгвістичного аналізу*: описовий (виявлення флоролексем у народних піснях та їхню систематизацію), контекстний (визначення специфіки уживань), компонентний (сприяє визначенню структурних елементів флористичних слів-образів при з'ясуванні їхнього стилістичного призначення в системі мовно-виражальних засобів твору).

Результати дослідження та дискусія. Дерев'я й кущі, квіти і трави завжди були невід'ємною частиною життя українців, тому флорономенам належить важливе місце серед лексичних засобів вираження естетичного погляду на довкілля.

Значна кількість флоролексем трапляється і в українському фольклорі, зокрема у народних піснях. Виявлені тут флорономени можна поділити за такими лексико-семантичними групами (ЛСГ): дендролексеми (дерев'я, кущі), назви трав'янистих рослин та сільськогосподарських культур [Омельковець 2; 112].

Проаналізувавши 29 народних пісень зафіксовано 45 одиниць (23 назви дерев'янистих рослин, 13 назв трав'янистих рослин, 9 назв сільськогосподарських культур).

Функціональна активність ЛСГ характеризується такими кількісними показниками: всього – 70 слововживань; дендролексеми – 29 слововживань, зокрема верба – 7 фіксацій, калина (калинонька) – 6 фіксацій, дуб – 2 фіксації, терен – 4 фіксації, вишня, черешня, ліщина, береза – по 1 фіксації, бузина – 3 фіксації, явір(яворина) – 3 фіксації; назви трав'янистих рослин – 26 фіксацій, зокрема фіалки (фіялки), незабудки (незабудьки), чорнобривці, лілія (лілея), тютюн, осока, м'ята, рута – по 1 фіксації, айстри (астри) – 3 фіксації, рожа – 2 фіксації, очерет – 4 фіксації, ромашка – 5 фіксацій, хміль – 4 фіксації; назви сільськогосподарських культур – 15 фіксацій, зокрема пшениця (пшениченька) – 5 фіксацій, буряки (бураки) – 7 фіксацій, гречка – 2 фіксації та жито – 1 фіксація. Максимально високою частотністю позначені такі дендролексеми, як верба – 7 фіксацій та калина – 6 фіксацій.

Таку кількість флорономенив у народних піснях можна пояснити лише величезною любов'ю людей до природи рідної України.

Калина – найважливіший культурний і мовний символ для українців. Це майже свята рослина й у символічний спосіб співвідноситься кожною своєю частиною з людським життям. Вона означає

молоду дівчину з білими квітками – весну, молодицю, красу, свіжість, із червоними ягодами – красу, любов. Крім позитивних асоціацій, вона також передає тугу за коханим, смуток. Культурна символіка відображається в символіці мовній, звідси велика кількість народних пісень, які включають у себе назву квіт калини або варіант квітуча калина чи калина цвіте. Символічне значення сполучення квіт калини містить як «позитивні», так і «негативні» компоненти, наприклад:

*На багатім сині висока могила,
А на сиротині – червона калина.*

Терен – це колючий кущ, квіти якого білі й тендітні і який має в собі значення забуття, перешкоди на життєвому шляху, наприклад:

*Цвіте терен, цвіте терен, листя опадає,
Хто в любові не знається, той горя не знає.*

Символічне значення назви квіт терну – це «важке кохання», «тендітна любов», «біль».

*Цвіте терен, цвіте терен
А цвіт оподає,
Хто в любові не знається,
Той горя не знає.*

Верба часто згадується в українських народних піснях, де фігурує з напрочуд багатою символікою. Як ідеальне дерево, воно вкрите «золотою корою» й має силу розвинути 700 квіток, тобто гілок, що символізують численний рід:

Основна видова назва квітки з групи квіткових декоративних рослин, яка найчастіше зустрічається в українських народних піснях, це ружа (троянда). Із цією квіткою пов'язана нескінченна система символів і відношень, які накладаються в процесі розвитку культури, натомисть символічні значення мовних одиниць – слів ружа, які виступають у народних піснях, відносно вузькі. Ружа вважається найгарнішою серед квітів, тому слова ружа дуже часто з'являються у складі стійких порівнянь типу «хтось як ружа» в українських піснях. У зв'язку із цим головні компоненти символічного значення цих слів – це 'краса', 'молодість', 'кохання', 'красива дівчина', 'кохана', наприклад:

*Ішов відважний гайовий
До лісу темного.
За ним ішла дівчинонька
Така гарна, як рожечка,
Він взяв її за рученьку
Повів у темний гай.*

Висновки та перспективи дослідження. Народні пісні відзначаються насиченістю фітономами, які є вагомими компонентами як номінативних, такі і образних одиниць художнього тексту. Флористичні назви виступають продуктивним засобом творення стилістичної експресії тексту й надають йому емоційного забарвлення та особливого звучання. Фактичний матеріал засвідчує продуктивність використання флоролексем у ролі стилістем та експресем широкого емоційно-оцінного плану. Більшість флоронайменувань характеризуються позитивною емоційною забарвленістю.

Джерела та література

1. Коломієць І. Флоролексеми в українській поезії II половини XX століття: функціонально-стилістичний аспект: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2003. 18 с.
2. Омельковець Р. Фітономени як засіб увиразнення текстів Володимира Лиса. *Лінгвостилістичні студії: наук. журн.* Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2017. Вип. 7. С. 112–120.

Пачковська І. С. – студентка VI курсу
факультету філології та журналістики
ВНУ імені Лесі Українки;

Омельковець Р. С. – к. філол. н., доцент
кафедри історії та культури української мови
ВНУ імені Лесі Українки

**Найменування весільних страв, похідних від назв рослин,
в говірках Луцького району Волинської області: структурно-
семантичні особливості**

Актуальним завданням сучасної лінгвістики і до нині залишається вивчення лексичного складу місцевих територіальних діалектів, оскільки лексика, як відомо, належить до найдинамічніших лінгвальних систем. Значний інтерес для дослідження становить весільна лексика, зокрема назви весільних страв, що походять від назв рослин, які своєю різноманітністю привертають увагу.

Важливий матеріал для діалектології й суміжних наук дає мова традиційних весільних обрядів, яка є надійним джерелом глибшого пізнання складу й семантичної структури весільної лексики, рекон-

струкції елементів матеріальної й духовної культури, пояснює їх генезис та семантику. Весільний обряд містить багато компонентів, пов'язаних із землеробськими, рослинними культами наших предків, магічними уявленнями, давньою обрядовою поезією, символікою.

Окреме місце в дослідженні весільної лексики в Луцькому районі Волинської області займають процеси виникнення окремих продуктів харчування і страв рослинного походження, функціонування в певні історичні періоди, а їхні найменування були і є предметом дослідження вчених різних галузей знань, зокрема етнологів, істориків, мовознавців. Із цією тематичною групою лексики працювали такі науковці, як Е. Гоца («Назви їжі й кухонного начиння» [1]), Р. С. Омельковець («Західнополіські відфітонімні гастрономени» [2]), С. Яценко («Традиційна народна їжа як предмет етнографічного дослідження» [3]) та ін.

Метою нашого дослідження є виявлення та аналіз весільної лексики Луцького району Волинської області, зокрема назв обрядів і дійств та назв продуктів харчування, страв та напоїв, співвідносних із назвами рослин, які вживаються у вказаних говірках. Таке дослідження сьогодні є актуальним та науково зумовленим.

Джерелом роботи стали власні записи, здійснені за спеціально укладеним питальником у 5 н. п. Луцького району Волинської області.

Зафіксовані однослівні назви страв засвідчують типові для української мови способи утворення слів та семантичні зміни, що при цьому відбуваються, як-от:

1) суфіксальні утворення від назв продукту: *боб'івники* 'пиріжки з бобів', *капуст'єн:ики* 'пиріжки з капустою', *грéчаники* 'котлети з гречаної крупи', *житн'івка* 'горілка, яку готують на житі', *бурача́нка* 'алкогольний напій із цукрових буряків', *мали́нувка*, 'настоянки на малині', *хре"но"вуха* 'алкогольний напій із хрону' *вишн'ак* 'алкогольний напій із вишні' (назви напоїв);

2) назви, утворені лексико-семантичним способом, наприклад: *хрин* 'страва, яку готують із однойменної рослини з додаванням бурякового соку', *карто́пл'а* 'страва із товченої картоплі, засмаченої маслом', *капу́ста* 'тушкована капуста', *шпараг'івка* 'тушкована шпарагівка'.

Зафіксовано і складні найменування. Це:

1) словосполучення, у яких залежний прикметник вказує на продукт, який є або основним інгредієнтом страви, або тим компонентом, який надає страві особливого смаку: *вівс'ані пр'ан'ік'і* 'печиво із вівсяного борошна', *грибна́ йу́шка* 'рідка страва, приготована із

сушених грибів', *мо'лода картопл'а* 'рання ціла картопля із зеленню', *морквійаний пл'ацок* 'торт із моркви';

2) сполучення іменників із залежними дієприкметниками, які вказують на види кулінарної обробки продуктів, спосіб формування страви, напр.: *картопл'і мн'ати* 'картопляне пюре', *картопл'і жáран'і* 'смажена картопля';

3) поєднання назви страви з назвою продукту (залежний іменник вказує на той обов'язковий компонент нової страви, який робить її унікальною), напр.: *салáт з капусти*, *ог'ірок мало'сól'ний*.

Висновок. Отже, проведений аналіз структурних типів гастрономів засвідчує, що більшість із них є полілексемними, серед яких переважають двокомпонентні назви, що дає змогу посилити інформативність найменування.

Джерела та література

1. Гоца Е. Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Ужгород, 2001. 20 с.
2. Омельковець Р. С. Західнополіські відфітонімні гастрономени. *Лінгвостилістичні студії: наук. журн./редкол.: С. К. Богдан (головн. ред.) та ін.*]. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2019. Вип. 11. С. 111–123.
3. Яценко С. А. Традиційна народна їжа як предмет етнографічного дослідження. *Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. Івана Франка*. Житомир, 2006. Вип. 28. С. 233–236.

Рижикова О. М. – аспіранка кафедри української літератури

ВНУ імені Лесі Українки;

Яблонська О. В. – к. філол. н., професор кафедри української літератури

ВНУ імені Лесі Українки

Канада у творчій біографії Федора Одрача

Постановка проблеми. Федір Одрач (псевдонім Федора Шоломицького (1912–1964)) – український прозаїк, чия творчість розвинулася в еміграції. Уродженець Полісся, здобувши вищу освіту у Віленському університеті, працював у сільській школі. Але після сумнозвісного Золотого вересня 1939 р. забороняють викладати українською мовою, селян розкуркулюють, а сексоти вершать долі людей. І Федір

Шоломицький змушений шукати шлях на Захід. У мемуарах «На непевному ґрунті» (1962), створених уже в Канаді, Федір Одрач показує цю сповнену випробувань і невідомості путь до Вільного Світу.

Мета нашого дослідження – зацентувати на ролі Канади у творчій біографії Федора Одрача.

Результати дослідження. Закономірно, що більшість досліджень про життя і творчість Федора Одрача сфокусована на вагомості концепту Полісся. Безперечно, Полісся – осердя його розмислів, творчих пошуків і знахідок. Принагідно зауважимо, що Федір Одрач – автор нарису «Наше Полісся» (Вінніпег, 1955). Канада ж стала тим місцем, де Федір Шоломицький реалізувався як письменник. Тому вважаємо за потрібне виокремити цю проблему в комплексному дослідженні життєпису уродженця поліського краю.

О. Пресіч у монографії «Орачі прерій. Українська проза в Канаді: проблемно-тематичні і жанрово-стильові пошуки» (Київ, 2018) не тільки простежила закономірності розвитку української літератури в Канаді першої половини ХХ ст., а й виокремила важливість концептів Канада, Україна, Канадська Україна у прозі української діаспори означеного періоду [3, 160–176]. Дослідниця, зокрема, проаналізувала жанрово-стильові особливості оповідання збірки Федора Одрача «Покинута оселя» (Торонто, 1960) [3, 163–164].

У «Передмові» до твору «Вошадь», виданому після смерті автора, О. Копач зауважила такі важливі складники біографії письменника: «Студіював у Віленському університеті, працював у редакції “Ковельських вістей”, боровся в рядах УПА, а далі шляхами скитальця перемандрував Німеччину, Англію, аж в кінці в 1953 році поселився в Канаді, проживаючи постійно в Торонті.

Майже двадцять років працював письменник для української літератури, друкуючи свої есеї, нариси, оповідання по журналах і пресі і книжки в Канаді, США, Аргентині, Франції» [2, 16].

Як припускає І. Боднарук, творити Федір Одрач почав у рідному краю, однак з огляду на обставини часу написане не збереглося [1].

У Канаді Федір Одрач створив повість «В дорозі» (Буенос-Айрес, 1954), науково-популярний нарис «Наше Полісся» (Вінніпег, 1955), збірку оповідань «Півстанок за селом» (Буенос-Айрес, 1959), роман «Щебетун» (Нью-Йорк, 1957), збірку оповідань «Покинута оселя» (Торонто, 1960), мемуари «На непевному ґрунті» (Торонто, 1962), роман «Вошадь» (Торонто, 1972); більшість із них видано у Країні Кленового Листя. Герої цих творів часто об'єднані концептом рідної зем-

лі, тут гостро й відверто осмислено проблеми національної ідентичності, національного характеру, еміграції, міжнаціональних взаємин.

Завдяки співпраці з Інститутом Дослідів Волині, зокрема з інженером І. Гордіюком, Федір Одрач видав нарис «Наше Полісся» (Вінніпег, 1955), з «Українським видавництвом “Добра книжка”» – книги «Покинута оселя» (Торонто, 1960), «На непевному ґрунті» (Торонто, 1962). Наслідком роботи Комітету Видання Повісти «Вошадь» в Торонто цей твір побачив світ 1972 р. (авторка передмови – доктор Олександра Копач). Упорядники «Хрестоматії з української літератури в Канаді: 1897–2000» (Едмонтон, 2000) Яр Славутич та М. Шкандрій також продемонстрували увагу до творчості Федора Одрача, вмістивши у виданні уривки з роману «Щебетун».

Висновки. Із кінця 1953 р. Федір Одрач проживає в Канаді. У цей період створено й видано більшість його текстів (художні, нарис, мемуари). Доробок письменника – в центрі уваги канадійських дослідників О. Копач, І. Боднарука, Яра Славутича, М. Шкандрія, О. Пресіч.

Джерела та література

1. Боднарук І. Федір Одрач на тлі своїх творів. *Між двома світами: вибрані статті про українських письменників*. Донецьк: Укр. культурол. центр, 1996. С. 92–109. URL: <https://ukrlit.net/lib/bodnaruk/1.html>
2. Копач О., д-р. Передмова. *Одрач Ф. Вошадь*. Торонто: Комітет Видання Повісти «Вошадь» в Торонто, Онт., 1972. С. 9–16.
3. Пресіч О. Орачі прерій. Українська проза в Канаді: проблемно-тематичні і жанрово-стильові пошуки: монографія. Київ: К. І. С., 2018. 285 с.

Семенюк А. П. – студентка IV курсу
факультету філології та журналістики
ВНУ імені Лесі Українки;

Рожило М. А. – к. н. із соц. комунік., доцент
кафедри соціальних комунікацій
ВНУ імені Лесі Українки

Ефективність діалогу української та азійської культур у радійному медіаформаті (на прикладі проєкту «Світ Кей» на радіо СІД FM)

Постановка проблеми. Нині, у часи змін, міжкультурна комунікація є одним з провідних засобів досягнення ефективного спілку-

вання на міжнародній арені в будь-якій галузі. Засоби масової інформації не стали виключенням. Для вдалої вдалої взаємодії між культурами потрібно вивчати культурні особливості партнерів і поєднувати їх між собою. Радійний медіаформат ефективно сприяє цьому, адже одним з основних складових культури будь-якої країни чи народу є музика. Діалог української та азійської культур нескладно побудувати у музичній радіопрограмі, яка розповідає про особливості, цінності і звичаї східних країн, та підкріплює міжкультурну взаємодію музичним оформленням, характерним для Азійського регіону. Український слухач має змогу самостійно порівняти ціннісні орієнтири, стилі та напрями музики обох країн чи народів, та, зрештою, вибудувати для себе власне сприйняття міжкультурної комунікації.

Мета дослідження – дослідити ефективність діалогу азійської та української культур у радійному медіаформаті, довести доцільність використання саме цього напрямку журналістики для побудови міжкультурного діалогу.

Результати дослідження. Згідно визначення Ф. Бацевича, «міжкультурна комунікація – це процес спілкування (вербального і невербального) людей (груп людей), які належать до різних національних лінгвокультурних спільнот, як правило послуговуються різними ідентичними мовами, відчують лінгвокультурну «чужинність» партнера по спілкуванню, мають різну комунікативну компетенцію, яка може стати причиною комунікативних невдач або культурного шоку в спілкуванні» [1]. Отже, для подолання непорозумінь та конфліктів необхідним є вивчення взаємозв'язку між культурою та комунікацією через виявлення притаманних різним народам культурних моделей.

Джерела національних відмінностей культур варто шукати в історичних умовах їхнього формування. Ці відмінності мають глибокі корені, які відбивають особливості громадського життя тієї чи тієї соціально-історичної чи етнічної спільноти людей, її взаємозв'язку з природою.

Інтернаціоналізація культури часто зустрічає опір, особливо там, де вона насаджується насильно. У деяких розвинутих країнах прагнення до відокремлення національної культури є своєрідною формою протесту проти неоколоніалізму чи засилля західної масової культури [див.: 2].

Комунікація між азійською та українською культурами найчастіше відбувається через мистецтво, зокрема через музику, що властиво

радійному медіаформату. Музика є дзеркалом суспільних настроїв та, безперечно, найбільш емоційним засобом комунікації. Вона сприймається не лише на рівні тексту, а й на рівні звучання, інтонацій тощо.

У контексті міжкультурної взаємодії дуже популярними для української аудиторії стали жанри, котрі з початків з'явилися у азійських країнах. Беручи до прикладу наш авторський проєкт «Світ Кей» на радіо СІД FM, можна стверджувати, що найпоширенішим нині жанром є «к-поп» (іншими словами – корейська поп-музика). Популярністю користується і поп-музика інших східних країн, наприклад японська – «j-рор», китайська – «с-рор», в'єтнамська – «v-рор» тощо. Окрім цього, розвинулися жанри «енка», «каваї метал», «кайокьоку» та ін.

Наш авторський проєкт «Світ Кей» на радіо СІД FM – перший в Україні, який розповідає широкому колу українських слухачів про азійську культуру. Особливість формату радіопередачі – у поєднанні інформаційної та музичної складової. Це дає змогу аудиторії детальніше познайомитися з новою культурою, відчутти її через музику та прокласти місточки, знайти щось спільне та відмінне з українською. Реалізація проєкту передбачає усі процеси: від пошуку контенту до кінцевого монтажу випусків, які виходять в ефір.

Цікаво, що у Азії аналогів таких радіопередач немає, але існує велика кількість шоу, на які запрошують українців. До прикладу, на одній з китайських телепрограм заспівали українською. Відомий китайський співак Чжоу Шень виконав разом з українцем композицію «Двічі в одну річку не ввійдеш» Юлії Думанської. Відео з виконанням набрало неабиякого ажіотажу у соцмережах та зібрало чимало лайків [див.: 3].

Важливою рисою міжкультурного діалогу є його двосторонність – процес, коли обидві культури беруть/запозичують для себе щось від іншої. Нині як ніколи раніше вдається актуалізувати цю можливість, завдячуючи зокрема і обміну студентами з азійськими закладами вищої освіти. Обмін культурами відбувається на підсвідомому рівні та забезпечує високу ефективність міжкультурної комунікації.

Висновки. Ефективність діалогу азійської та української культур в постійно зростає. Це досягається завдяки існуванню у ЗМІ програм, які поширюють інформацію про особливості різних культур. Однією

з таких є «Світ Кей» на радіо СІД FM. Радіопередача допомагає аудиторії зосередитися на азійських цінностях, порівняти їх з українськими та прокласти місточки для взаємодії культур. Вдалий обмін інформацією відбувається завдяки двосторонньому діалогу та полягає, здебільшого, у вивченні мистецтва, зокрема музики, тих чи тих країн. Таким чином, потік інформації, підкріплений музичним супроводом, дає слухачеві повноцінне уявлення про іншу країну та дозволяє самому визначити рівень схожості та відмінності двох культур.

Джерела та література

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія, 2004. 343 с.
2. Юрій М. Ф. Людина і світ. Київ: Дакор, 2006. 460 с.
3. Двічі в одну річку не ввійдеш: українець навчив китайця співати солов'їною – заплаче навіть Вакарчук. URL: <https://sport.znaj.ua/412673-dvichi-v-odnu-richku-ne-vviydesh-ukrajinec-navchiv-kitaycya-spivati-solov-jinoyu-zaplache-navit-vakarchuk>

Семенюк О. В. – студентка V курсу
факультету філології та журналістики
ВНУ імені Лесі Українки

Творчі взаємини української літературної еміграції з Єжи Гедройцем та журналом «Культура» (на матеріалі епістолярію)

Постановка проблеми. Український літературний процес на еміграції – історико-мистецьке явище, що не втрачає свого значення й актуальності дотепер. Особливо потужною була третя хвиля еміграції за кордон, спричинена Другою світовою війною. Вона відіграла помітну роль у формуванні культурного і літературного середовища на заході Європи та у США. Представники української еміграції, польські і східноєвропейські інтелектуали гуртувалися навколо польського еміграційного щомісячника «Культура», засновником і головним редактором якого був Єжи Гедройць, польський публіцист і громадський діяч, який очолював це видання упродовж п'ятдесяти трьох років (з 1947 по 2000 рр.). Їхнє тривале листування, ретельно зібране і

представлене в опрацюванні Богуміли Бердиховської [1], є свідченням не лише особистих, а й творчих взаємин, що мали велике значення для подальшого налагодження міжнаціонального українсько-польського взаєморозуміння.

Мета цього дослідження – на матеріалі епістолярію Єжи Гедройця та його сучасників встановити вектори творчих взаємин у середовищі польської та української літературної еміграції.

Результати дослідження. Друга світова війна спричинила потужну хвилю українських письменників-емігрантів, які стали репрезентантами української культури за кордоном. У середовищі української діаспори створювалися альтернативні радянським структури для підтримки українського культурного та літературного життя. Це стосується передусім часописів, серед яких особливо впливовими були журнали «Сучасність» і «Культура». Останній відіграв особливу роль у налагодженні українсько-польських взаємин в еміграційному середовищі. Ініціатором цих процесів був Єжи Гедройць – незмінний редактор і видавець часопису.

Гедройць налагодив тісну співпрацю з українськими еміграційними діячами, що були залучені до роботи в журналі, виступив з ініціативою видання «Бібліотеки «Культури». Завдяки йому українська тематика та питання польсько-українського порозуміння на багато десятиліть стають головними напрямками діяльності видання.

Багато відомих українських і польських діячів налагодили тісну співпрацю з Єжи Гедройцем: активно листувалися з редактором, були дописувачами його видання, реагували на матеріали, вміщені в часописі, загалом виявляли небайдуже ставлення до українського питання та проблеми міжнаціональних українсько-польських взаємин. З числа тих, хто мав тісні контакти з Гедройцем та журналом «Культура», були Богдан Осадчук, Борис Левицький, Іван Лисяк-Рудницький, Юрій Шерех (Шевельов), Юрій Лавріненко, Іван Кошелівець, Іван Кедрин-Рудницький, Євген Маланюк, Улас Самчук та ін. Цей перелік засвідчує важливість феномену Єжи Гедройця як своєрідного акумулятора творчої співпраці з українськими культурними діячами, завдяки чому відбувалося широке представлення української культури, передусім літератури, на сторінках часопису «Культура».

Особливу роль у встановленні контактів Гедройця з українською еміграцією відіграв Богдан Осадчук – постійний співпрацівник часопису «Культура», однодумець головного редактора, особливо у сфері

польсько-українських відносин. Їхнє довголітнє листування переко-нує, наскільки обоє були перейняті турботою про польсько-українські справи і налагодженням співпраці з еміграційними середовищами.

Не менш цікава кореспонденція Єжи Гедройця та Юрія Шевельова (Юрія Шереха) – відомого історика літератури та літературного критика. Редактор «Культури» неодноразово звертається до Ю. Шевельова з пропозиціями про написання статей на різні теми; останній у своїх листах висловлює цінні міркування про стан і перспективи української мови, про міжнаціональні стосунки слов'янських народів, анонсує деякі свої теми, які могли б бути цікаві як матеріал майбутніх статей. Саме Ю. Шерех ініціював ідею створення окремого українського випуску «Культури» з метою ширшого представлення української культури на сторінках часопису.

Ще одному зі співробітників «Культури», Юрію Лавріненку, належить заслуга укладання антології української літератури періоду національного відродження 20-х років, що дістала назву «Розстріляне відродження». Видання зреалізував Єжи Гедройць 1959 р., і воно стало одним із найважливіших проєктів редактора «Культури». У листуванні цих діячів можна знайти чимало цікавих подробиць роботи над антологією, а згодом – її промоції.

Із «Культурою» співпрацював також Іван Кошелівець – відомий публіцист, перекладач і літературний критик, котрий належав до найбільш знакових постатей українського еміграційного життя. Його зусиллями постала «дисидентська» антологія «Україна 1956–1968», яка з'явилася друком у 1969 році у бібліотеці «Культури». Про цікаві деталі підготовки цього видання йдеться, зокрема, в кореспонденції Івана Кошелівця та Єжи Гедройця.

Також Гедройць був зацікавлений у співпраці з Євгеном Маланюком як дописувачем «Культури», з українським письменником Уласом Самчуком, проте їхні взаємини були нетривалі.

Висновки. Отже, як засвідчує збережений і опублікований епістолярій, творчі взаємини української літературної еміграції та Єжи Гедройця були досить плідними. Основними векторами таких взаємин у царині культури були: висвітлення на сторінках часопису українського культурного життя, польсько-українських дискусій, представлення інтелектуального еміграційного середовища 50–80-х рр. XX ст. через публікації художніх текстів, перекладів, літературознавчих і публіцистичних праць.

Джерела та література

1. Єжи Гедройць та українська еміграція. Листування 1950–1982 років/ упорядкув., передне слово і комент. Богуміли Бердихівської. Київ: Критика, 2008. 752 с.

Трофимук Ю. С. – студентка I курсу
факультету філології та журналістики
ВНУ імені Лесі Українки;

Грицевич Ю. В. – к. філол. н., ст. викл.
кафедри історії та культури української мови
ВНУ імені Лесі Українки

**Словник говірки села Самари-Оріхові Ковельського району
Волинської області**

Постановка проблеми. «Сучасні словники однієї говірки продовжують традиції відомих діалектологів-лексикографів минулого століття. Як правило, це словники рідної говірки укладача, що допомагає йому, як носієві, найповніше відтворити семантику та фонетичні варіанти діалектного слова» – зауважує Т. Тищенко [3, 83]. «У теоретичному плані словник однієї говірки, – на думку закарпатського діалектолога І. Сабадоша, – треба розглядати не як демонстрацію лексики саме певного населеного пункту, а як здійснення можливості на прикладі однієї говірки показати діалектну лексику, типову для певної діалектної зони, іншими словами, об'єктом такого словника повинна стати говірка, що знаходиться не в смузі перехідних говірок, а в діалектному ядрі» [2, 5].

Мета дослідження – репрезентувати фрагмент словника говірки с. Самари-Оріхові Ковельського району Волинської області.

Результати дослідження. У збірнику матеріалів конференції, присвяченої студіюванню археології, історії, культури та етнографії Ратнівщини (а саме в складі цієї адміністративної одиниці раніше перебувало село Самари-Оріхові) в загальноукраїнському контексті, можна знайти таку історико-краєзнавчу інформацію: «Село Оріхово в давнину належало до одного із багатьох хуторів с. Самари, яке згадується в писемних джерелах у XVIII ст. Місцевість, де виник хутір, вкривали вікові ліси, густі зарослі чагарників, непрохідні болота і

багато ліщини. Звідси походить назва села. У цих мальовничих місцях здавна мешкали люди. На західному березі озера Оріхівське виявлено сліди стоянок прадавніх поселень. Зокрема тут знайдені вироби із кременю, що в часі відносяться до періоду неоліту, який датується V–II тис. р. до н. е. Відомий дослідник Волині Олександр Цинкаловський у своїй книзі «Стара Волинь і Волинське Полісся» відзначає, що в кінці XIX ст. хутір Оріхів належав до Леліківської волості Ковельського повіту й налічував 36 домів, в яких проживало 202 жителі» [1, 115].

Відповідно до нового адміністративно-територіального поділу після прийняття Постанови ВРУ № 3650 «Про утворення та ліквідацію районів» вищезгаданий населений пункт унаслідок реформи децентралізації став частиною Самарівської територіальної громади Ковельського району, до якої входять ще 18 сіл.

Фрагмент словника говірки с. Самари-Оріхові

БОБКА [бóбка] -и, ж. ‘кофтина’. *Подáй мен'ї мойу бóбку.*

БУРКИ [бўрки] -ок, мн. ‘зимові чоботи’. *Купів нов'ї бўрки, бо мойї вже зносїлис'а.*

ВАВКА [вáвка] -и, ж. ‘рана’. *Ни здирáй туйу вáвку, хай гóйїц'а!*

ВЕРЦЬОХ [вѐрц'ох] -а, ч. ‘макогін’. *Натовчі-но вѐрц'охом бўл'би поїїсти.*

ВИГЛЯДКА [вігл'адка] -и, ж. ‘дзеркало’. *Тіко ни побійте мойу вігл'адку!*

ДЖИГАВКА [джігавка] -и, ж. ‘кропива’. *Бáт'ко накосів джїгавки індікам.*

ЖАРОВНЯ [жарóвн'а] -і, ж. ‘сковорідка’. *Постáв на стіл жарóвн'у з мйáсом.*

ЖДЖИР [жджїр] -а, ч. ‘болото’. *Пáсли овечкі ко́ло жджїра.*

ЗАЗДРЬОННИЙ [зazд'р'óн:її] -а, -е. ‘1. впертий, 2. скупий’. 1. *Такá зазд'р'óн:а, шо ни дáс'т' кому́ шо́б пом'їг.* 2. *Куркул'ом його́ назвáли, бо такі́х зазд'р'óн:их ше трéба пошукáти.*

ЗБІЯНКА [зб'їя́нка] -и, ж. ‘маслобійка’. *Йакио́ ма́сло ни збивáйец'а – долії́ тѐплоїі водїі в зб'їя́нку.*

КІМАРИТИ [к'імáрити] -р'у, -риш, недок. ‘дрімати’. *Прил'їг в холо́дку та ї к'імáрив.*

КУЛЬБАКА [кул'ба́ка] -и, ж. ‘кий для опори при ходьбі’. *Ба́ба без кул'ба́ки з хáти ни вї́йде.*

КУСОЧКИ [кусóчки] -ів, мн. 'шкварки'. *Ма́ти напахн'і́ла кусóчками на вс'у ха́ту.*

КУФАЙКА [куфа́йка] -и, ж. 'верхній одяг'. *Воз'мі́ куфа́йку, бо в'і́тер холо́дний.*

МАРАВЧАТИ [маравча́ти] -у, -иш, недок. 'нявкати (про кота)'. *То́й к'і́т безпереста́нку маравчи́т'.*

НАГАВИЦІ [нагави́ці] -иц', мн. 'штани'. *Де ж ти так ви́мазав нагави́ц'і?*

НАСИЛЬНИЦЯ [наси́л'ниц'а] -і, ж. 'вішалка'. *Пев'і́сили наси́л'ниц'у до дvereй.*

ОХНАЛЬ [охна́л'] -а, ч. 'цвях'. *Охна́л'а́ ни заби́в – т'і́ко па́л'ц'а приби́в!*

ПЕРЕБЕНДЮВАТИ [перебе́н'д'увати] -уйу, -уйеш, недок. 'прискіпливо перебирати чимось'. *Йі́й вс'і́ удо́бства дайу́т', а вона́ ше перебе́н'д'уйе!*

П'ЄТРО [пйе́тро] -а, с. 'горище у хліві (найчастіше для зберігання сіна)'. *До ве́чора заки́дали все́йке с'і́но на пйе́тро.*

РАБРИНА [рабри́на] -и, ж. 'драбина'. *Внав з рабри́ни та ї́ звихну́в но́гу.*

СМЕРДЮХ [сме́рд'ух] -у, ч. 'полин'. *Все́йке по́ле заросло́ сме́рд'ухом.*

ТАТАРКИ [татаркі́] -рок, мн. 'зелена (салатна) цибуля'. *Зб'і́гай на гр'а́дку по татаркі́.*

ТІЛПАТИ [тіл'іпа́ти] -йу, -йеш, недок. 'трясти, хитати'. *Пев'і́ст'а́н' т'і́л'іпа́ти ного́йу!*

ТЕЛУШКА [телу́шка] -и, ж. 'молода корова'. *В то́йі хаз'а́йки телу́шка пропа́ла.*

ТОКМАЧІ [токмач'і́] -ів, мн. 'картопляне пюре'. *Навари́ли токмач'і́в на об'і́д.*

ТРІЛЯЖ [тр'і́л'а́ж] -а, ч. 'туалетний столик із дзеркалом'. *Пошука́й маз' в тр'і́л'аж'і́.*

ФУЗЕЯ [фузе́йа] -і, ж. 'рушниця'. *Закі́нув фузе́йу на плече́ і пуйшо́в на охо́ту.*

ЦУМЛІВАТИСЯ [цумліва́тис'а] -йус'а, -йес':а, недок. 'стидатися'. *То́п'і́ро ни́хто́ ніко́го ни цумліва́йец':а.*

ЦУПАК [цупа́к] -а, ч. 'курча'. *Воро́на вкра́ла цупа́ка.*

ШВАБРИКИ [шва́брики] -ів, мн. 'сірники'. *Йа́к л'у́ди почу́ли про во́йну, то розкупи́ли вс'і́ шва́брики.*

ШИФАНЕР [шифанéр] -а, ч. 'шкаф'. *Тої шифанéр ше в мого д'іда був!*

ШКАРБУШКА [шкарбу́шка] -и, ж. 'окраєць'. *Одр'і́зав шкарбу́шку хл'і́ба.*

ШПИРКА [шпі́рка] -и, ж. 'сало'. *Йому́ трéба шоб на стол'і за́вжди бу́ла шпі́рка.*

Висновки. Отже, ґрунтовне вивчення живої народної мови в усьому її розмаїтті неможливе без надійних діалектних словників. Пропонована словникова праця про реєстр однієї говірки – перспективне джерело фактажу для наукових студій із лексикології, історії української мови, також вона удокладнить вже відомі діалектологічні свідчення про західнополіський діалект. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в якнайдокладнішій фіксації народного мовлення носіїв говірки с. Самари-Оріхові.

Джерела та література

1. Мельник Г. Сторінки історії села Самари-Оріхові. *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Ратнівщина в історії України та Волині: наук. зб. Вип. 42. Матеріали XLII Всеукр. наук. іст.-краєзн. конф., приуроч. 70-річчю Кортеліської трагедії 1942 р. (сmt Ратне – с. Кортеліси, 20 верес. 2012 р.)*/упоряд.: А. Силюк, М. Михалевич. Луцьк, 2012. С. 115–118.
2. Сабадош І. В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. Ужгород: Ліра, 2008. 480 с.
3. Тищенко Т. Принципи укладання Словника східноподільських говірок. *Філолог. часоп.* Умань, 2021. № 2. С. 82–90.

Шараєвська О. С. – студентка IV курсу
факультету філології та журналістики
ВНУ імені Лесі Українки;

Рожило М. А. – к. н. із соц. комунік., доцент
кафедри соціальних комунікацій
ВНУ імені Лесі Українки

Актуальність жанру інтерв'ю в онлайн-журналістиці в період повномасштабної війни в Україні

Постановка проблеми. Нині система засобів масової інформації України швидко та динамічно змінюється. Така тенденція пов'язана

із розвитком комп'ютерних технологій та Інтернету загалом. Адже «всесвітня павутина» за останні десятиліття стала найпопулярнішою інформаційно-комунікаційною структурою. З розвитком мережі інтенсивно розвивається й Інтернет-сектор ЗМІ. А він, своєю чергою, відіграє важливу роль у цьому незалежному інформаційному просторі. Саме тому спостерігається тенденція до зниження тиражу друкованих ЗМІ та збільшення кількості відвідувань Інтернет-видань. Особливою популярністю онлайн-ЗМІ почали користуватися в період повномасштабної війни. Через складність з виготовленням та поширенням друкованих медіа, новини в Інтернеті стали головним джерелом інформації для сучасного користувача. А під час повітряної тривоги простіше гортати «стрічку» у телефоні, ніж дивитися виклад тих самих подій по телевізору. Звісно, новина як оперативний формат повідомлення в журналістики нині є дуже актуальною. Новина коротко ознайомлює з подією аудиторію, а журналіст швидко поширює нову інформацію для споживачів.

Мета дослідження – обґрунтувати актуальність жанру інтерв'ю в онлайн-журналістиці в умовах повномасштабної війни в Україні.

Результати дослідження. Інтерв'ю входить у групу інформаційних жанрів журналістики, однак важко оцінити його «потрібність» у сучасних реаліях. Інтерв'ю можуть бути багатогранними за функціональним призначенням. Наприклад, на думку, професора І. Михайлина головним завданням інтерв'ю є «...повідомити новину, вплинути на громадську думку. Специфіка полягає в тому, що новина ця персоніфікована людиною, думка якої з певних причин важлива для читача» [1, 38]. Але чи справді користувачу онлайн-видання у період війни важливо переглядати таку «новину» про людину, чи читачі зараз надають перевагу коротким описам подій, які відбуваються в Україні за день? На основі аналізу декількох місцевих ЗМІ, з'ясовано, що інтерв'ю, справді, стало менш популярним не тільки серед користувачів Інтернету, але й серед самих журналістів. Наприклад, видання «ВолиньPost» зацентрувало увагу на наповненні сайту саме новинами, через брак можливостей для написання авторських матеріалів. «Унікального контенту стало менше, адже на часі звичайні новинки про війну», – повідомляє Ольга Возняк, журналістка ВолиньPost. Таку ж ситуацію спостерігаємо й у волинському виданні «Перший». «Кла-

сичного інтерв'ю за час війни у нас не було. Зараз ми пишемо новини, короткі репортажі та статті. Це все на пряму пов'язане з темою війни. Наприклад, «розмова з переселенцями», «життя переселенців» та інше. До повномасштабного вторгнення ми писали «об'ємні» інтерв'ю з депутатами обласної ради. На сьогодні більшою популярністю користуються короткі розповіді від першої особи, коментарі. Передусім нині – новини», – розповідає випускова редакторка «Першого» Юлія Галецька (*коментарі записані О. Шараєвською*).

Жодного інтерв'ю за період з 24 лютого по 18 квітня 2022 р. не опублікував сайт «Волинські Новини», хоча до повномасштабного вторгнення цей жанр журналістики мав місце у їх «стрічці». Наприклад, «Я не уявляю себе в іншій професії», – акторка з Луцька про знімання в серіалах і творчі перевтілення» (ВН. 2021. 22 січня), «Ламаю волинські стереотипи». Як одеситка в Луцьку навчає полдену та стретчингу» (ВН. 2021. 13 березня), «Ігор Гузь про старих політиків, розчарування в Зеленському, перспективи України та свої політичні плани» (ВН. 2020. 24 грудня).

Проте, є й ті видання, для яких жанр інтерв'ю залишився актуальним і під час війни росії проти України. Це, наприклад, «Главком». На мою думку, така ситуація пов'язана з тим, що у виданні працює більше журналістів та воно розраховане на значно більшу аудиторію, а отже, має потребу, можливість й час для написання авторських матеріалів. За досліджуваний період опубліковано декілька великих за обсягом інтерв'ю. Наприклад, «Борис Філатов: Коломойський зник, а Петровський втік на другий день війни» (Г. 2022. 15 квітня), «Комбат чеченських добровольців: Найтяжчі дні цієї війни попереду» (Г. 2022. 13 квітня), «Мер Франківська: Для нас російська – це мова окупанта» (Г. 2022. 12 квітня), «Ольга Герасим'юк: Ми записуємо російські телепередачі для Гаазького трибуналу» (Г. 2022. 6 квітня) та ін. Також активно послуговується жанром інтерв'ю ще одне всеукраїнське видання – «Європейська Правда». Це, наприклад, матеріали «Андрій Мельник: Я не тільки посол України, але й торговець зброєю» (ЄП. 2022. 14 квітня), «Наш вступ до ЄС точно буде протягом найближчих років. Інтерв'ю дипрадика Зеленського» (ЄП. 2022. 11 квітня), «Президент ПАРЄ: В Україні кажуть, що я проросійський, але у мене інша позиція» (ЄП. 2022. 6 квітня).

Висновки. Актуальність жанру інтерв'ю в онлайн-журналістиці в умовах повномасштабної війни в Україні знизилася в місцевих виданнях. Зважаючи на коментарі журналістів та редакторів ЗМІ, робимо висновок, що журналістам не вистачає часу на написання великих за обсягом авторських матеріалів. Редакція надає перевагу новинам, адже їх нині є дуже багато і всі вони важливі. У всеукраїнських онлайн-виданнях навпаки – інтерв'ю є продуктивним медіажанром. Це пов'язане це з наявною більшою кількістю фахівців, котрі можуть якісно наповнювати «стрічку новин» та готувати інтерв'ю на актуальні нині теми.

Умовні скорочення

ВН. – Волинські новини.

Г. – Главком.

ЄП. – Європейська правда.

Джерела та література

1. Михайлин І. Л. Основи журналістики: навч. посіб. Київ: Центр навч. л-ри, 2011. 141 с.

Бабляк М. М., Бодак Н. П., Данилишин Р. С. – студенти I курсу факультету № 1 Львівської медичної академії імені Андрея Крупинського;
Терещук С. І. – к. фарм. н., доцент кафедри фармації Львівської медичної академії імені Андрея Крупинського

Професійний та особистісно-орієнтований підходи при вивченні дисципліни «Історія фармація» у Львівській медичній академії імені Андрея Крупинського

Базовим принципом діяльності вищого закладу освіти є прагнення до оптимізації підготовки кваліфікованих фахівців із належним рівнем знань, умінь, навичок, способів мислення та поглядів після завершення освітньої програми [1]. Вимогою часу в освіті є особистісно-орієнтований підхід при якому студенти виконують нестандартні завдання та набувають досвіду вирішення пізнавальних проблем, що може бути перенесено в професійну діяльність у вигляді сформованих компетентностей [2].

Дисципліна «Історія фармації» є підґрунтям вивчення всіх профільних фармацевтичних дисциплін та передбачає інтеграцію викладання з ними та формування умінь застосовувати знання в процесі подальшого навчання та у професійній діяльності [3].

Метою нашої роботи є узагальнення думки студентів про досвід викладання студентам-першокурсникам ЛМА імені Андрея Крупинського дисципліни «Історія фармації» на основі професійного та особистісно-орієнтованого підходів.

Вибір закладу освіти для здобуття професії фармацевта був нами зроблений на основі багаторічної позитивної репутації медичної академії з підготовки кваліфікованих медичних спеціалістів. Як свідчать результати проведеного анкетування переважна більшість абітурієнтів вважають, що їхній вибір зроблений свідомо, бо професія фармацевта потрібна людям, цікава, актуальна, благородна, мрія з дитин-

ства, сімейна традиція, є можливість кар'єрного росту, перспективна освіта [4]. Але для втілення в життя професійних амбіцій студентам-бакалаврам відводиться тільки шість навчальних семестрів. Ми вважаємо, що підчас навчання на першому семестрі, треба максимально давати інформацію про функціонування фармацевтичної системи. Так вже на першій лекції з «Історії фармації» ми почули про структуру фармацевтичної галузі, завдання та функції державних органів із регулювання фармації, про провідні фармацевтичні підприємства та найбільші аптечні мережі України. Заключні лекції дисципліни сформували у нас не тільки історичні фармацевтичні знання, але і почуття патріотизму («Історичні аспекти розвитку фармації в Західній Україні» та «Здобутки української фармацевтичної системи за роки незалежності»).

Закріплення та розширення лекційного матеріалу відбувається в часі семінарських занять, на яких обговорюються самостійно підготовані реферати. Так, на темі «Здобутки української фармацевтичної системи за роки незалежності» ми готували огляди публікацій фахових періодичних видань («Фармацевтичний журнал», «Аптека», «Фармацевтичний часопис», «Фармаком», «Вісник фармації», «Фармацевт-практик», «Соціальна фармація в охороні здоров'я» та інші журнали). В кінці кожного заняття проводився тестовий контроль, що дозволяло об'єктивно оцінити рівень засвоєння матеріалу.

При вивченні дисципліни «Історія фармації» 49 % годин відводиться для самостійної роботи студентів, тому особлива увага приділяється її тематиці та якості виконання робіт. Окрім тематик історичного плану, ми виконували суто фармацевтичні роботи, напр. вивчали та описували аптечне середовище за місцем проживання. Треба було відзначити особливості роботи аптек, оцінити відмінності в обладнанні, описати фірмовий стиль мережевих аптек. Тематика інших робіт була пов'язана із становленням та розвитком аптечної справи у Львові, напр. «Від аптеки Міколяша до Галичфарму», «Діючі старовинні аптеки Львова», «Видатні фармацевти аптеки «Під чорним орлом». Цікаво опрацьовані самостійні роботи як мультимедійні презентації обговорювали на спільних конференціях.

Для вивчення рівня проведення занять у кінці семестру адміністрацією академії було проведено анонімне анкетування студентів. В цілому на більшість запитань отримано позитивні відповіді. Напр. – чи зумів викладач посилити Ваш інтерес до історії фармації – так, мій інтерес до дисципліни посилюється (72,2 % відповідей); – чи вважаєте Ви вивчення цієї дисципліни корисним для себе – так, вивчення курсу

було для мене дуже корисним (77,8 %). Серед побажань студентів – для більш повного сприйняття матеріалу заняття повинні проводитися в очному режимі з можливістю безпосереднього контакту з викладачем та відвідуванням діючих фармацевтичних закладів Львова.

Таким чином, для належної підготовки майбутніх професіоналів фармацевтів необхідно постійно працювати над студентсько-орієнтованим напрямом подання навчального матеріалу.

Джерела та література

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 10.04.2022 р.).
2. Горяча Л. О., Прокопенко Т. С., Нессонова М. М. Результати впровадження особистісно орієнтованого навчання в підготовку фахівців фармації. *Управління, економіка та забезпечення якості в фармації*. 2020. № 2. С. 4–11. URL: <https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/24580/1/4-11.pdf>
3. Історія фармації: курс лекцій з дисципліни «Вступ у фармацію» для студ. I курсу ден. та заоч. форм навч. спец. 226: «Фармація. Промислова фармація» ф-ту хімії та фармації/А. О. Кобернік, О. І. Грицук, Л. В. Еберле, І. М. Радаєва. Одеса: Фенікс, 2021. 120 с. URL http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/30433/1/istorija_farmacii.pdf
4. Терещук С. І. Формування фахової (фармацевтичної) компетентності у студентів першокурсників ЛМА імені Андрея Крупинського. *Стратегія розвитку вищої медсестринської освіти: матеріали II Регіон. наук.-практ. конф. (м. Львів, 27 жовт. 2021 р.)*. Львів: Тріада плюс, 2021. С. 148–154.

Березнюк О. П. – аспірантка IV року навчання факультету хімії, екології та фармації ВНУ імені Лесі Українки;

Іващенко І. А. – д. х. н., професор кафедри хімії та технологій ВНУ імені Лесі Українки;

Олексюк І. Д. – д. х. н., професор кафедри хімії та технологій ВНУ імені Лесі Українки;

Галян В. В. – д. ф.-м. н., доцент кафедри експериментальної фізики, інформаційних та освітніх технологій ВНУ імені Лесі Українки

Синтез халькогенідних стекол, легованих рідкісноземельними металами

Легування рідкісноземельними металами (РЗМ) халькогенідних стекол в сучасній науці є перспективним напрямом. Такі стекла

мають ряд переваг: низька енергія фононів $230\text{--}425\text{ см}^{-1}$, невелика швидкість багатофононої релаксації середньому ІЧ діапазоні, здатність розчиняти різні хімічні форми РЗМ, хімічна стійкість у атмосферних умовах, великий асортимент складів [1]. Халькогенідні стекла, леговані РЗМ, застосовують для створення лазерних та інших оптично активних і нелінійних елементів в оптоелектроніці (сонячних батарей, лазерів, оптоволоконних підсилювачів та ін.).

Метою роботи є синтез халькогенідних стекел квазіпотрійних систем $\text{Ag}_2\text{S}\text{--}\text{GeS}_2\text{--}\text{As}(\text{Sb})_2\text{S}_3$ складів $\text{GeS}_2\text{--}\text{Ag}_2\text{S}$ з додаванням Pr (Nd), Er.

Для синтезу стекел було використано прості речовини високого ступеня чистоти (срібло, германій, сурма, ербій, неодим, празеодим, сірка) та попередньо синтезований арсен (III) сульфід. Загальна маса шихти становила 1,0 г. Порівнюючи масу синтезованих сплавів із масою вихідної шихти проводили контроль складу отриманих зразків, відхилення не перевищувало 1%. Контейнери із шихтою вакуумували до залишкового тиску $1,33 \cdot 10^{-2}$ Па та запаювали на киснево-газовому пальнику. Для синтезу використано печі типу МП-52 з програмованим регулятором температури ПР-03 (Pt/Pt-Rh термопара, термокомпенсація холодного спаю). Спочатку проводили нагрів до 670 К зі швидкістю 30 К/год, витримка протягом 24 год, а потім до максимальної температури 1100 К, витримка протягом 10 год. Після чого ампули з розплавом загартовували у розчин натрій хлориду з подрібненим льодом. Для запобігання розбризкування розплаву в процесі гартування, а також для зменшення втрат на конденсацію парової фази стінками ампул використовували термостатування їх шнуровим азбестом.

Дослідження отриманих злитків проводили методом рентгенівського фазового аналізу. Порошкові рентгенограми отримували з використанням дифрактометра ДРОН 4–13 (CuK_α –випромінювання) з наступними параметрами: діапазон кутів $10^\circ \leq 2\theta \leq 60$, крок – $0,05^\circ$, час експозиції в кожній точці – 3 с. На дифрактограмах склоподібних зразків спостерігалася характерна для аморфних речовин широка дифузна смуга – «аморфне галло», що свідчить про відсутність далекого порядку в структурі сплаву.

Джерела та література

1. Progress in rare-earth-doped mid-infrared fiber lasers/A. B. Seddon, Z. Tang, D. Furniss, S. Sujecki, T. M. Benson. *Opt. Express*. 2010. № 18 (25). P. 26704–26719.

Войцеховський Р. Р. – магістр факультету хімії, екології та фармації
ВНУ імені Лесі Українки;

Лавринюк З. В. – к. х. н., доцент кафедри екології та охорони навколишнього середовища
ВНУ імені Лесі Українки;

Гулай Л. Д. – д. х. н., професор кафедри екології та охорони навколишнього середовища
ВНУ імені Лесі Українки

Еколого-статистичний аналіз основних аспектів ведення лісового господарства Волинського ОУЛМГ

Ліси вкривають близько третини території Волинської області. Лісистість області становить 34,8 %. Це один з найвищих показників в Україні. Збереження лісового покриву та контроль за раціональним використанням цього ресурсного потенціалу на території області є важливим природоохоронним завданням. Нами здійснено еколого-статистичне дослідження основних аспектів ведення лісового господарства Волинського ОУЛМГ за 2015–2019 рр.

При виконанні завдань використано дані Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України по Волинській області (екологічний паспорт), Волинської обласної державної адміністрації, Волинського обласного управління лісового і мисливського господарства за 2015–2019 рр. Дослідження проведено на основі методів збору інформації та методів статистичного аналізу даних. Всі обчислення проведено за допомогою програм Microsoft Excel та Microcal Origin (version 6) [1–2].

За результатами еколого-статистичного дослідження виявлено існування таких тенденцій діяльності Волинського ОУЛМГ за 2015–2019 рр.: спадання обсягів заготівлі деревини в порядку рубок головного користування; зростання обсягів заготівлі деревини від санітарних рубок; зростання площі відновлення лісів; зростання вирощування садивного матеріалу.

Основну частку рубок становлять рубки головного користування і санітарні рубки. Обсяги рубок головного користування спадали, тоді як санітарних рубок – зростали. Ці види рубок є визначальними у формуванні загальної тенденції у заготівлі деревини (рис. 1). Існує тенденція до подальшого зростання частки санітарних рубок і спа-

дання рубок головного користування у загальному обсязі рубок Волинського ОУЛМГ.

Рис. 1. Структура заготівлі деревини Волинського ОУЛМГ за 2015–2019 рр. (частка)

Отже, заготівля деревини в порядку рубок головного користування Волинського ОУЛМГ за 2015–2019 рр. спадала в середньому на 9,5 % щорічно і зменшилася за вказаний період часу на 219 897 м³. За вказаний період часу площа заготівлі деревини в порядку рубок головного користування збільшилася на 343,6 га. За цей час заготівля деревних соків Волинського ОУЛМГ зменшилася на 906,7 т, а заготівля новорічних ялинок збільшилася на 1374 шт.

Заготівля деревини від рубок догляду Волинського ОУЛМГ за 2015–2019 рр. спадала в середньому на 3,6 % щорічно і зменшилася за вказаний період часу на 8414 м³. За вказаний період часу площа заготівлі деревини від рубок догляду зменшилася на 865 га. Заготівля

деревини від санітарних рубок Волинського ОУЛМГ за 2015–2019 рр. зростала в середньому на 27,3 % щорічно і збільшилася за вказаний період часу на 500 589 м³. За вказаний період часу площа заготівлі деревини від санітарних рубок збільшилася на 17 078 га. Заготівля деревини від інших заходів, пов'язаних з веденням лісового господарства, Волинського ОУЛМГ за 2015–2019 рр. спадала в середньому на 4,9 % щорічно і зменшилася за вказаний період часу на 5446 м³. За вказаний період часу площа заготівлі деревини від інших заходів, пов'язаних з веденням лісового господарства, зменшилася на 3961 га. Заготівля деревини від інших заходів, не пов'язаних з веденням лісового господарства, Волинського ОУЛМГ за 2015–2019 рр. зростала в середньому на 31,1 % щорічно і зменшилася за вказаний період часу на 4515 м³. За вказаний період часу площа заготівлі деревини від інших заходів, не пов'язаних з веденням лісового господарства, збільшилася на 55 га.

Відновлення лісів Волинського ОУЛМГ за 2015–2019 рр. зростало в середньому на 9,8 % щорічно і збільшилося за вказаний період часу на 1715,5 га. Співвідношення між садінням і висіванням лісу та його природним поновленням близьке 1 : 1. За період 2015–2019 рр. вирощування садивного матеріалу зросло на 9696,4 тис. шт.

Джерела та література

1. Богданов А. Визуализация данных в Microcal Origin. Москва: Альтекс-А, 2003. 112 с.
2. Офіційний сайт Волинського обласного управління лісового та мисливського господарства. URL: <https://lisvolyn.gov.ua/>

Волошенюк Т. В. – ст. викл. кафедри хімії,
екології та фармації ВНУ імені Лесі Українки

Стрес та посттравматичний стресовий розлад, вплив на організм людини та його наслідки

Війна в Україні порушила відчуття безпеки і призвела до стресу, психологічні наслідки якого можуть бути небезпечними для здорового майбутнього. Людина емоційно реагує на зовнішній подразник,

який супроводжує різноманітні фізіологічні і психологічні порушення. Захисну реакцію, яка виникає називають стресом. Вона проявляється психічно, емоційно, фізично, та адаптовує організм людини до змін [6; 7].

Сьогодні існує багато теорій і підходів до визначення поняття стресу. Однією з найбільш правильних запропонував Г. Сельє. Згідно даної теорії всім організмам властивий механізм, який відповідає за підтримку рівноваги і внутрішнього балансу. При дії зовнішніх подразників рівновага може порушитися. Як наслідок, в організмі відбуваються захисні та пристосувальні реакції, які викликають підвищене збудження. Організм намагається захистити себе від впливу стресу, тому виникають відповідні реакції.

Подолати стрес можна не завжди, тому він може спровокувати розвиток захворювань. Стрес, який продовжується тривалий період, викликає занадто сильні роздратування нервової системи, проявляються різні захворювання: мігрень, болі в спині, гіпертонія, цукровий діабет, та інші. Найбільш частими і вираженими при стресі є: прискорення серцебиття, головний біль, порушення сну, сексуальні порушення, депресія [4].

Поряд із стресом і як наслідок тривалої дії стресових чинників на організм людини, необхідно звернути увагу на посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Він відносять до групи розладів, пов'язаних з порушенням адаптації та реакції на сильний стрес.

Посттравматичний стресовий розлад – це тяжкий психічний стан, який виникає, як наслідок одиничної або повторюваної психотравмуючої події (воєнних дій, тероризму, природних або техногенних катастроф, серйозних нещасних випадків, спостережень за насильницькою смертю, роль жертви знущань, сексуального насилля або іншого злочину що виходять за межі звичайного людського досвіду і загрозливих фізичній цілісності суб'єкта або інших людей). ПТСР виникає як відтермінована або затяжна реакція на стресову подію або ситуацію (короткочасну або тривалу), яка має суб'єктивний характер погрози або катастрофи, які можуть викликати загальний дистрес майже у кожної людини [2]. Це специфічна клінічна форма порушення процесу посттравматичної стресової адаптації.

При ПТСР з'являється група характерних симптомів: психопатологічні переживання, високий рівень тривожності, випадання пам'яті про травмуючі події, небажання згадувати такі події, або навпаки

часте, повторне нагадування, уявлення і переживання травматичних, стресових ситуацій.

Вивчення ПТСР почалося з клінічних спостережень і аналізу наслідків впливу на людину екстремальних факторів. Страх смерті, на думку Є. О. Александрова (1998), є спусковим гачком для розвитку посттравматичного стресового розладу у ветеранів бойових дій.

Згідно світової статистики, кожен п'ятий учасник бойових дій за відсутності будь-яких фізичних ушкоджень страждає на нервово-психічні розлади, а серед поранених і калік – кожен третій. Особливо важкі наслідки екстремальних впливів починають проявлятися через кілька місяців після повернення до нормальних умов життя. Це різні психосоматичні захворювання: загальний стан здоров'я характеризується слабкістю, запамороченням, зниженням працездатності, головним болем, болями в ділянці серця, сексуальними розладами, порушеннями сну та ін. А в інвалідів він доповнюється проблемами, пов'язаними з отриманими пораненнями і травмами під час бойових дій [1].

«Серед українських військових, які брали участь у бойових діях на Донбасі, спостерігається дуже високий рівень психологічних проблем, – відзначив начальник Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних сил України Назім Агаєв. – Аналіз досвіду бойових дій, які відбуваються на території нашої країни, свідчить про значне зростання психогенних втрат серед особового складу Збройних сил України порівняно з війнами інших періодів і в інших державах». Згідно слів експерта, якщо середньостатистичний показник психогенних втрат становить 10–25 %, то на сьогодні серед українських військових він сягає майже 80 %, і приблизно в 30–40 % випадків це можуть бути незворотні втрати, коли психологічні проблеми переходять у психіатричні. «Військовослужбовці фактично не здатні виконувати завдання в зоні АТО і становлять небезпеку для оточуючих», – Н. Агаєв [5].

Тому, виникає нагальна потреба в дослідженні особливостей проявів ПТСР у військовослужбовців, які побували в зоні АТО, на відміну від постраждалих інших категорій.

Бойові дії накладають помітний відбиток на перебіг психічної діяльності і поведінку військовослужбовців. Основними проблемами колишніх солдатів є страх (57 %), демонстративність поведінки (50 %), агресивність (58,5 %) і підозрілість (75,5 %). До їх поведінкових

особливостей належать конфліктність у сім'ї, з родичами, колегами по роботі, спалахи гніву, зловживання алкоголем і наркотиками [1].

ПТСР піддається лікуванню і через багато років після події, яка стала травмуючим чинником, особливо, якщо виникають думки про самогубство. Це означає, що необхідно звернутися за допомогою. Перед початком лікування оцінюють симптоми, щоби визначити важкість розладу. Необхідно звернутися до сімейного лікаря, для більш точної діагностики він може спрямувати до фахівця із психічного здоров'я – психолога чи психіатра.

При м'яких симптомах ПТСР, які тривають менш ніж 4 тижні, лікар може запропонувати тактику спостережливого очікування. Двоє з трьох людей, у яких розвинулись симптоми після травмуючої події, видужують самостійно протягом декількох тижнів.

Якщо діагностований ПТСР, який вимагає лікування, у першу чергу застосовується психотерапія.

Медикаментозне лікування призначають у випадках, коли психотерапія не дала результату, є супутні розлади психічного здоров'я (наприклад, депресивний розлад), або психотерапія не ефективна через існуючу загрозу подальшого травмування (наприклад, у випадку домашнього насильства).

Важливим в усіх випадках є забезпечення безпеки і попередження повторення травми, також зміцнення соціальних та інших ресурсів особи, залучення близького оточення особи у надання підтримки.

Джерела та література

1. Лікування та реабілітація комбатантів – миротворців із посттравматичним стресовим розладом/О. Г. Сироп'ятов, О. К. Напреєнко, Н. О. Дзеружинська та ін. Київ: О. Т. Ростунов, 2012. 76 с.
2. Международная классификация болезней (10-й пересмотр). Клиническое описание и указания по диагностике. Киев, 2005. 306 с.
3. Сидоренко О. О. Методичні матеріали до практичного заняття з дисципліни «Медична психологія надзвичайних станів, екстрена та кризова психологія»: наук.-практ. журн. URL: <https://clinic.gov.ua>
4. Психогенні втрати серед учасників АТО на сході України досягають 80 %. URL: http://www.litres.ru/pages/biblio_bookhttp://interfax.com.ua/news/pharmacy/230360.html
5. Фармацевтична енциклопедія/голова ред. ради та автор передм. В. П. Черних. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Київ: Моріон, 2010. 1632 с.
6. Центр громадського здоров'я України. URL: <https://www.phc.org.ua/news/scho-take-stres-ta-yak-z-nim-borotися>

Годунько А. Б. – студентка II курсу факультету 1 Львівської медичної академії імені Андрея Крупинського;

Калитовська М. Б. – к. фарм. н., завідувач кафедри фармації Львівської медичної академії імені Андрея Крупинського

Вивчення впливу ціни лікарських засобів на попит аптек мережі «Подорожник»

Постановка проблеми. При будь-якому відхиленні стану здоров'я від норми, хворий практично завжди звертається до лікаря або йде в аптеку, щоб придбати лікарські засоби для покращення свого самопочуття. Фармацевтичний ринок на сьогоднішній день є досить насичений мережами різних аптек. Значне місце серед них посідає мереда аптек «Подорожник». Зокрема в м. Львові щорічно збільшується кількість аптек даної мережі.

Аптеки відвідують практично всі вікові категорії населення, від найбільш юних до осіб похилого віку. На їх попит впливає якість обслуговування та ввічливість персоналу, наявність широкого асортименту і ціна ЛЗ, територіальне розміщення аптеки.

Незважаючи на те, що аптека здебільшого тримається на забезпеченні медикаментами хронічних хворих, саме працівники аптек зобов'язані провадити просвітницьку роботу серед населення, привертати увагу відвідувачів до ймовірних ризиків, скеровувати їх до медичних працівників і попереджати таким чином розвиток серйозних недуг [1].

На нашу думку популярність тої чи іншої мережі аптек буде залежати не лише від асортименту ЛЗ, доступності, а й від їх ціни. Споживачі ЛЗ можуть надавати перевагу як імпортованим препаратам, так і вітчизняним, які є значно дешевшими.

Мережа аптек «Подорожник» на фармацевтичному ринку України функціонує вже понад 17 років [2]. Є західноукраїнською мережею аптек. Подорожник – безумовний лідер серед аптек Західної України, який займає близько 20–25 % усього фармацевтичного ринку. Партнерами виступають юридичні особи, медичні установи, благодійні фонди, підприємства.

Більше 800 аптек мережі «Подорожник» знаходяться у різних регіонах України [3]. Діяльність даної мережі розпочалася у Львові,

як «Добра аптека», потім еволюціонувала у «Дешева аптека», згодом перейменувалася на «Подорожник». На Львівщині аптеки мережі «Подорожник» присутні практично у кожному районному центрі.

Позитивним моментом у діяльності аптек даної мережі є те, що вони підтримують урядову програму «Доступні ліки», що дає можливість окремим верствам населення отримувати безкоштовно за рецептом ЛЗ, згідно цієї програми.

Оскільки у м. Львові є досить багато аптек мережі «Подорожник» і їх кількість постійно збільшується, відкриваються нові аптеки у різних куточках міста, тому було вирішено включити в дослідження аптеки саме цієї мережі.

Мета дослідження даної роботи – вивчити вплив ціни лікарських засобів на попит аптек мережі «Подорожник» серед населення. Дослідження проводилися в м. Львів.

Було підготовлено анкету для опитування покупців лікарських засобів (ЛЗ) в мережі аптек «Подорожник» і проведено анкетування серед населення Львова.

Результати та їх обговорення. Для опитування покупців аптек мережі «Подорожник» було розроблено анкету, яка включала запитання, що дадуть можливість визначити рівень задоволення покупців асортиментом, цінами і якістю обслуговування в даній аптеці. Вона розрахована на опитування різного вікового контингенту споживачів ЛЗ та виробів медичного призначення.

Анкетування проводилося у м. Львові протягом 1 місяця. Опитування проводилося у різний час: зранку, в обід та ввечері. Таким чином усі вікові категорії людей мали можливість взяти участь в анкетуванні. Багато людей охоче брали участь в опитуванні, але частина і відмовлялася. Анкетування проводилося в період пандемії коронавірусу, тому можливо саме це впливало на опитування. Необхідно було дотримуватися вимог карантинних обмежень, а саме, уникати скупчення людей. Тому до анкетування запрошувалися поодинокі перехожі в центрі міста, поблизу аптек мережі «Подорожник», на околицях міста. В анкетуванні взяли участь 50 учасників. Серед них і жінки і чоловіки, особи похилого віку, щоб максимально охопити віковий контент споживачів ЛЗ. Серед опитаних перехожих 80 % часто відвідують аптеку мережі «Подорожник» і 20 % рідше.

За нашими припущеннями покупці надають перевагу ціні на ЛЗ у тій чи іншій аптеці. При цьому більш забезпечені верстви населення будуть надавати перевагу імпортованим ЛЗ відомих фірм виробників, а менш забезпечені, зокрема пенсіонери, все-таки будуть надавати перевагу вітчизняним більш дешевим аналогам, які не поступаються якістю вищезгаданим.

У табл. 1 подано дані дослідження впливу ціни ЛЗ на попит аптек мережі «Подорожник» серед населення м. Львова.

Таблиця 1

Вплив ціни ЛЗ на попит мережі аптек «Подорожник»

Запитання	Кількість опитаних	
	так	ні
Задоволеність цінами на товари медичного призначення	38	12
Відвідування аптеки даної мережі, у разі здоров'я лікарських засобів	30	20

Задоволеність цінами на товари медичного призначення та ЛЗ виявили 76 % опитаних, у той час як 24 % учасників анкетування не задоволені цінами. Все-таки незадоволеність цінами на ЛЗ (за результатами опрацьованих анкет) більше припадає на осіб похилого віку, дохід яких обмежений, а за станом здоров'я вони змушені постійно проводити закупівлю ЛЗ та виробу медичного призначення.

У разі здоров'я ЛЗ 60 % опитаних все-одно будуть відвідувати аптеки даної мережі «Подорожник». 40 % проанкетованих відмовляться від послуг даної аптеки, якщо ліки суттєво здорожчають.

Висновки. В анкетуванні охоплено 50 людей різної вікової категорії. 80 % опитаних людей часто відвідують аптеку мережі «Подорожник» і 20 % рідше.

Задоволеність цінами на товари медичного призначення та ЛЗ виявили 76 % опитаних, у той час як 24 % учасників анкетування не задоволені цінами.

У разі здоров'я ЛЗ 60 % опитаних і надалі будуть відвідувати аптеки даної мережі «Подорожник», а 40 % – відмовляться від послуг даної аптеки.

Отже, ціна лікарських засобів має значний вплив на попит аптек мережі «Подорожник» серед населення м. Львова.

Джерела та література

1. Аптеки світу – 2018: лідери навчаються завжди: веб-сайт. URL: <https://www.apteka.ua/article/458831> (дата звернення: 31.03.2021 р.).
2. О компании «Мережа аптек “Подорожник”»: веб-сайт. URL: https://trademaster.ua/company/merezha-aptek-podorozhnik/page/o_kompanii/0 (дата звернення: 15.12.2021 р.).
3. Коляда Т. Мережа аптек «Подорожник»: прагнемо надавати фармацевтичну опіку: веб-сайт. URL: <https://rau.ua/personalii/taras-kolyada-aptek-podorozhnyk/> (дата звернення: 15.12.2021 р.).

Демченко В. Л. – д. х. н., старший науковий співробітник Інституту хімії високомолекулярних сполук НАН України

**Нанокмпозитні плівкові матеріали на основі
поліелектролітних комплексів пектин–хітохан
і наночастинок срібла**

Постановка проблеми. Сьогодні інфекційні захворювання, спричинені вірусами та мікроорганізмами, і далі залишаються однією з найбільших проблем охорони здоров'я в усьому світі, незважаючи на швидкий прогрес у створенні лікарських препаратів і розвитку фармацевтичних технологій. Високим залишається ризик поширення інфекцій у суспільстві. Отже, сьогодні існує потреба в галузях екології, медицини й харчової промисловості у нових матеріалах з вищою антимікробною і протівірусною дією і меншою токсичністю для людини й довкілля. Останнім часом найбільшу увагу привертають полімерні нанокмпозитні матеріали, що містять наночастинки металів, таких як срібло, мідь та оксид цинку через їх виражені фармакологічні ефекти, такі як протимікробний, протівірусний, протизапальний, імуномодуючий та високу стабільність в екстремальних умовах. Одним з основних завдань при формуванні металовмісних нанокмпозитів є вивчення закономірностей процесу формування наночастинок металу, вирішення проблеми їх стабілізації та рівномірного розподілу в полімерній матриці.

Метою даної роботи є синтез плівкових матеріалів на основі поліелектролітних комплексів пектин–хітозан і наночастинок срібла, їх характеристика та вивчення антимікробної активності.

Результати дослідження. Для синтезу срібловмісних наноконкомпозитів плівками поліелектролітних комплексів сорбували сіль AgNO_3 . Встановлено, що сорбційна ємність досліджуваних плівок поліелектролітних комплексів становила 3,8 ммоль/г. Наноконкомпозити формували шляхом нагрівання плівок пектин– Ag^+ –хітозан за температури 150 °C протягом 30 хв. При цьому відбувалося відновлення іонів срібла до металічних частинок [1]. Методом ширококутової рентгенографії виявлено, що для зразка пектин– Ag^+ –хітозан при $2\theta_m \sim 11,8^\circ$ спостерігається дифракційний максимум дифузного типу, який характеризує комплексоутворення між іонами срібла і протилежно зарядженими поліелектролітами пектину і хітозану. Відновлення іонів срібла у плівках контролювали за зміною інтенсивності вказаного максимуму. Було встановлено, що при термохімічному відновленні іонів Ag^+ у плівках пектин– Ag^+ –хітозан за температури 150 °C протягом 30 хв утворюються срібловмісні наноконкомпозити, про що свідчить присутність на рентгенівських дифрактограмах максимумів при $2\theta_m \sim 38,0^\circ$ і $44,0^\circ$, які підтверджують наявність металічного срібла в полімерній системі. Методом трансмісійної електронної мікроскопії було встановлено, що середній розмір наночастинок срібла становить 4,7 нм. Вивчення антимікробних властивостей срібловмісних наноконкомпозитів щодо мікроорганізмів *Staphylococcus aureus* та *Escherichia coli* показали, що діаметр зон затримки росту становив $19,7 \pm 0,9$ та $32,6 \pm 1,2$ мм відповідно. Контролем слугувала плівка пектин–хітозан, яка не проявляла антимікробної активності (діаметр зразків становив 10 мм).

Висновки. В результаті проведених досліджень були розроблені нові плівкові срібловмісні матеріали на основі поліелектролітних комплексів пектин–хітозан з ефективною антимікробною дією. Розроблені плівкові матеріали можуть бути перспективними як перев'язувальні матеріали для інфекційних ран різної природи.

Джерела та література

1. Novel approach to synthesis of silver nanoparticles in interpolyelectrolyte complexes based on pectin, chitosan, starch and their derivatives/V. Demchenko, S. Riabov, S. Sinelnikov et all. *Carbohydrate Polymers*. 2020. Vol. 242. P. 1–13.
2. URL: <https://doi.org/10.1016/j.carbpol.2020.116431>.

Дидів А. І. – к. с.-г. н., в. о. доцента кафедри екології Львівського національного університету природокористування (ЛНУП);

Качмар Н. В. – к. с.-г. н., доцент кафедри екології ЛНУП;

Дацко Т. М. – к. с.-г. н., доцент кафедри екології ЛНУП;

Іванків М. Я. – к. с.-г. н., доцент кафедри екології ЛНУП

Вплив добрив та меліорантів на рухомість кадмію у ґрунті за вирощування буряка столового

Постановка проблеми. Впродовж останніх років спостерігається посилення антропогенного навантаження на агрофітоценози різноманітними полютантами, зокрема, важкими металами (ВМ), якими забруднено більше як 20 % орних земель України [2, 169]. За поступового зростання концентрації рухомих форм іонів ВМ (Pb^{2+} , Cd^{2+} , Zn^{2+} , Cu^{2+} , Cr^{6+}) в ґрунті спостерігається їх інтенсивне нагромадження в тканинах рослин, включення в метаболічні процеси, які призводить до морфологічних змін та пригнічують їх розвиток [4, 19].

Важливою проблемою в Україні є забезпечення населення екологічно безпечною овочевою продукцією. З поміж овочевого різноманіття буряк столовий (*Beta vulgaris* L.) займає вагоме місце. Проте біологічна стійкість цієї культури до фітотоксичної дії кадмію незначна. Так, перевищення гранично допустимих концентрації рухомих форм Cd^{2+} , на кислих, бідних на вміст гумусу і глини, легкого гранулометричного складу ґрунтах здатні знижувати урожайність, а найважливіше, якість коренеплодів буряка столового нагромаджуючись у підземних і надземних органах рослини [1, 55].

Тому сьогодні актуальним питанням є розробка та застосування в конкретних ґрунтово-кліматичних умовах безпечної системи удобрення у поєднанні з кальцієвими меліорантами, завдяки чому проходить швидкодіюча детоксикація ґрунту, забрудненого важкими металами, з відновленням його родючості, що сприяє одержанню екологічно безпечної рослинницької продукції.

Мета дослідження: вивчити вплив органічної, мінеральної та органо-мінеральної системи удобрення у поєднанні з вапнуванням на

рухомість іонів Cd^{2+} у ґрунті та нагромадження їх у рослинах буряка столового.

Результати дослідження. Буряк столовий (сорт Бордо Харківський) висівали у другій декаді травня в попередньо забруднений ґрунт ВМ. Як забруднювачі використовували сіль CdCl_2 , яку вносили водним розчином за змодельованих рівнів забруднення 1; 3; 5 ГДК (валових форм) окремо восени, а через два тижні вносили меліорант (вапняну пушонку) CaCO_3 у нормі 5 т/га (за гіролітичною кислотністю). Навесні під культивуацію вносили мінеральне добриво нітроамофоску марки 16:16:16 та органічне добриво Біогумус (продукт вермікультури). Схема досліду: 1) Контроль (без добрив); 2) $\text{N}_{68}\text{P}_{68}\text{K}_{68}$; 3) Біогумус 4 т/га; 4) $\text{N}_{34}\text{P}_{34}\text{K}_{34}$ + Біогумус 2 т/га; 5) $\text{N}_{68}\text{P}_{68}\text{K}_{68}$ + CaCO_3 5 т/га; 6) Біогумус 4 т/га + CaCO_3 5 т/га; 7) $\text{N}_{34}\text{P}_{34}\text{K}_{34}$ + Біогумус 2 т/га + CaCO_3 5 т/га. Ґрунт дослідного поля темно-сірий сірий опідзолений легкосуглинковий. Зразки ґрунту відбирали з глибини 0–20 см, рослин. Визначали концентрацію рухомих форм Cd^{2+} в ґрунті та концентрацію кадмію у різних органах буряка столового методом атомно-адсорбційної спектрофотометрії на приладі С115М [3, 36].

У результатів проведених трьохрічних досліджень встановлено, що зі збільшенням рівнів забруднення ґрунту кадмієм від 1 до 5 ГДК, зростала відповідно і концентрація рухомих форм Cd^{2+} у ґрунті, а відтак посилилась транслокація іонів металу в рослини буряка столового. Застосування добрив та меліорантів сприяло зниження рухомості кадмію у ґрунті на всіх рівнях змодельованого забруднення ґрунту на 15,9–48,5 % порівняно з контролем (рис. 1).

Так, спільне застосування органічних і мінеральних добрив у половину норми $\text{N}_{34}\text{P}_{34}\text{K}_{34}$ + Біогумус 2 т/га (вар. 4) виявилось більш ефективним у зв'язуванні рухомих форм Cd^{2+} у ґрунті, аніж внесення тільки мінерального добрива у повній нормі $\text{N}_{68}\text{P}_{68}\text{K}_{68}$ (вар. 2). Утім, за використання органічного добрива у повній нормі Біогумус 4 т/га (вар. 3) рухомі фракції Cd^{2+} міцніше закріплювалися ГВК, порівняно з вищезгаданими варіантами. Однак за внесення тих самих норм добрив, але на фоні кальцієвих меліорантів в нормі 5 т/га CaCO_3 (вар 5-7 вар.) відзначали найменшу концентрації рухомих форм Cd^{2+} у ґрунті, порівняно з іншими варіантами досліду на всіх змодельованих рівнях забруднення.

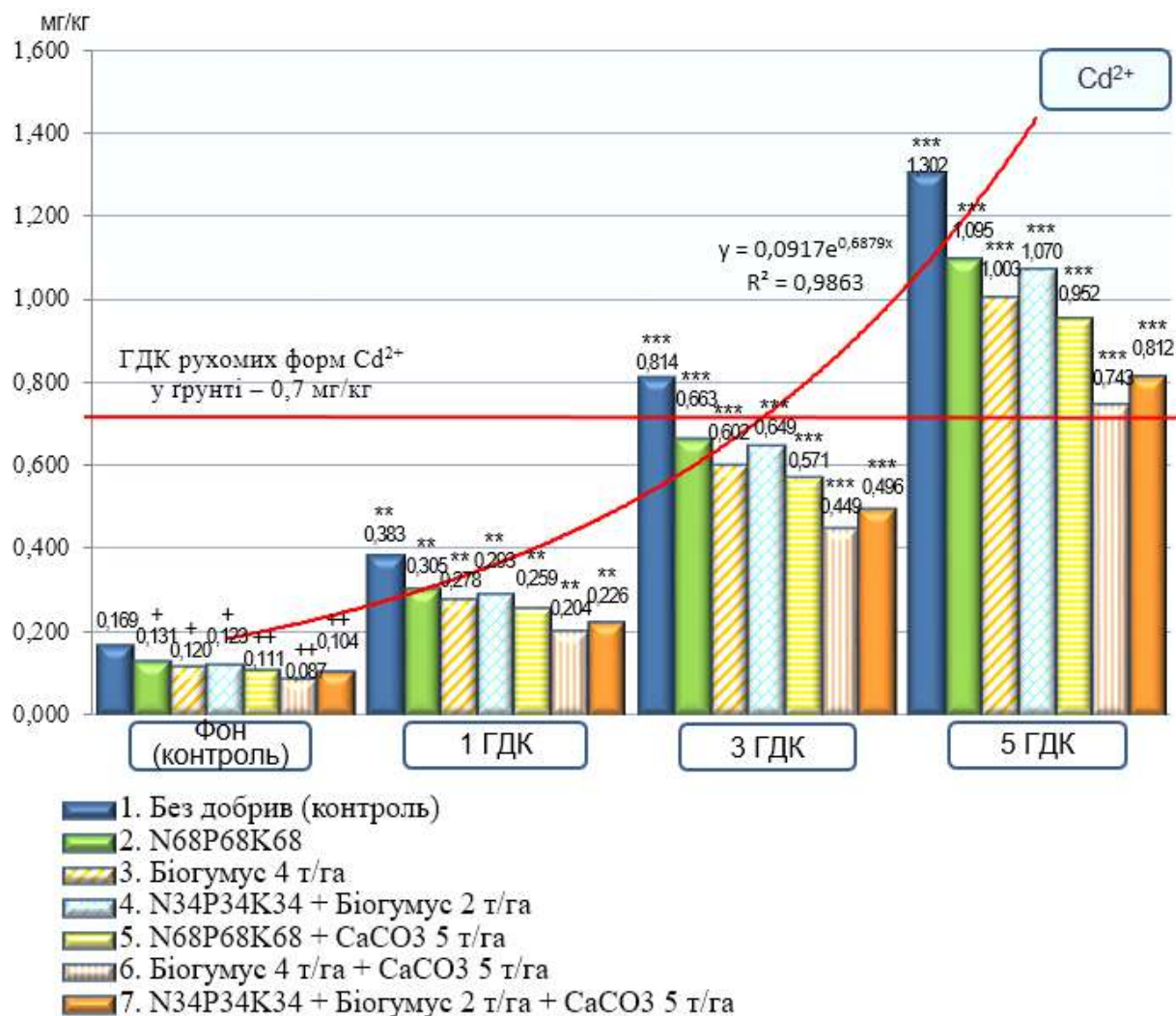

Рис. 1. Вплив добрив та меліорантів на концентрацію рухомих форм кадмію у ґрунті при змодельованих рівнях забруднення за вирощування буряка столового, мг/кг сухого ґрунту

Висновки. Дослідженнями встановлено, що найменшу концентрацію рухомих форм Cd^{2+} у ґрунті за вирощування буряка столового відзначали за внесення органічних добрив на фоні вапнування ґрунту в нормі Біогумус 4 т/га + 5 т/га CaCO_3 . На цьому варіанті також відзначали мінімальну концентрацію кадмію в коренеплодах буряка столового.

Джерела та література

1. Гуральчук Ж. З. Фітотоксичність важких металів та стійкість рослин до їх дії. Київ: Логос, 2006. 208 с.
2. Рідей Н. М., Строкаль В. П., Рибалко Ю. В. Екологічна оцінка агробіоценозів: теорія, методика, практика. Херсон: Олді-плюс, 2011. 258 с.
3. Фатєєв А. І., Самохвалова В. Л. Детоксикація важких металів у ґрунтовій системі: метод. рек. Харків: КП «Міськдрук», 2012. 70 с.
4. Kabata-Pendias A. Trace Elements in Soils and Plants. 4th Edition. Boca Raton, FL: Crc Press, 2011. 505 p.

Кньовець А. М. – студент III курсу
факультету хімії, екології та фармації
ВНУ імені Лесі Українки;

Онищук О. О. – к. т. н, доцент кафедри хімії
та технологій ВНУ імені Лесі Українки

Математична модель сушіння на етапі прогрівання паперового полотна

Вступ. Принцип виготовлення паперу залишається незмінним ось вже дві тисячі років: збовтуючи волокна целюлози з водою, отримують суспензію, потім видаляють воду і паперову масу повільно прогрівують, ще сирий паперовий лист пресують, нагрівають для сушіння і остаточно перетворюють на папір. Відзначимо також, що при всій різноманітності використовуваних сьогодні в практичній діяльності людини матеріалів, рівноцінних замінників паперу досі не знайдено.

Постановка проблеми. При прогріванні паперового полотна на етапі сушіння для точності управління температурою і вологістю паперового полотна необхідно знати ці параметри, перш за все, для середнього шару.

Розв'язання. Модель, отримана в ході дослідження, складається з двох частин:

1. математична модель контактного сушіння;
2. математична модель конвективного сушіння.

Запишемо рівняння для першого сушильного циліндра і наступної за ним ділянки вільного руху. Для всіх інших ділянок рівняння будуть аналогічними. Спочатку запишемо загальний вигляд першої складової.

Для отримання загального рівняння розрахунку температури середнього шару на виході із сушильного циліндра необхідно у рівнянні

$$t_{\text{сш}} = t_{\text{кш}} - \frac{1}{2a} \left(\frac{\alpha(t_{\text{сш}} - t_{\text{кш}})}{c_c R^2} + \frac{a_m \varepsilon r (u_{\text{сш}} - u_{\text{кш}})}{(c_{\text{сп}} + c_{\text{в}} u_o)} \right); \quad (1)$$

замість $t_{\text{кс}}$ (температура контактного шару) поставити вираз

$$t_{\text{кш}} = t_{\text{ц}} - \frac{t_{\text{ц}} - t_{\text{кшо}}}{\frac{\alpha_{\text{КТ}}}{e(c_{\text{сп}} + c_{\text{в}} u_{\text{кс}}) p_{\text{сп}}}}. \quad (2)$$

Для розрахунку вмісту води середнього шару у рівняння

$$u_{\text{сш}} = u_{\text{кш}} + \frac{\beta_p (p_{\text{п}} - p_{\text{нс}}) R^2}{b_m P_{\text{м}}}; \quad (3)$$

замість $u_{\text{кс}}$ (вміст води у контактному шарі) поставити вираз

$$u_{\text{кш}} = u_{\text{кшо}} - \beta_p(p_{\text{п}} - p_{\text{нс}}) \frac{760}{B}. \quad (4)$$

У підсумку, дістанемо наступні рівняння:

$$t_{\text{сш}} = \left(t_{\text{ц}} - \frac{t_{\text{ц}} - t_{\text{кшо}}}{\frac{\alpha_{\text{КТ}}}{e(c_{\text{сп}} + c_{\text{в}} u_{\text{кш}}) p_{\text{сп}}}} \right) - \frac{1}{2a} \left(\frac{\alpha \left(t_{\text{сш}} - \left(t_{\text{ц}} - \frac{t_{\text{ц}} - t_{\text{кшо}}}{\frac{\alpha_{\text{КТ}}}{e(c_{\text{сп}} + c_{\text{в}} u_{\text{кш}}) p_{\text{сп}}}} \right) \right)}{c_{\text{с}} R^2} + \right. \\ \left. + \frac{a_m \varepsilon r (u_{\text{сш}} - u_{\text{кш}})}{(c_{\text{сп}} + c_{\text{в}} u_{\text{сш}})} \right); \quad (5)$$

$$u_{\text{сш}} = \left(u_{\text{кшо}} - \beta_p(p_{\text{п}} - p_{\text{нс}}) \frac{760}{B} \right) + \frac{\beta_p(p_{\text{п}} - p_{\text{нс}}) R^2}{b_m P_{\text{м}}} \quad (6)$$

Для розрахунку значень температури і вмісту вологи на першому циліндрі є всі необхідні дані. Папір на циліндр надходить з відомими значеннями початкової температури і вмісту вологи. Відома температура сушильного циліндра. Наперед задані: коефіцієнт контактного теплообміну, тривалість перебування паперу на циліндрі, маса метра квадратного сухого полотна, теплоємність сухого полотна, теплоємність води, коефіцієнт масообміну, віднесений до різниці парціальних тисків, коефіцієнт В, відомі парціальні тиски на поверхні матеріалу і в навколишньому середовищі [1].

Для ділянки конвективного сушіння:

$$u_{\text{сш}} = \left(u_{\text{кшо}} - \beta_p(p_{\text{п}} - p_{\text{нс}}) \frac{760}{B} \right) + \frac{\beta_p(p_{\text{п}} - p_{\text{нп}}) R^2}{b_m P_{\text{м}}}; \quad (7)$$

$$t_{\text{сш}} = \left(t_{\text{ц}} - \frac{t_{\text{ц}} - t_{\text{кшо}}}{\frac{\alpha_{\text{КТ}}}{e(c_{\text{сп}} + c_{\text{в}} u_{\text{кш}}) p_{\text{сп}}}} \right) - \frac{1}{2a} \left(\frac{\alpha \left(t_{\text{сш}} - \left(t_{\text{ц}} - \frac{t_{\text{ц}} - t_{\text{кшо}}}{\frac{\alpha_{\text{КТ}}}{e(c_{\text{сп}} + c_{\text{в}} u_{\text{кш}}) p_{\text{сп}}}} \right) \right)}{c_{\text{с}} R^2} + \right. \\ \left. + \frac{a_m \varepsilon r (u_{\text{сш}} - u_{\text{кш}})}{(c_{\text{сп}} + c_{\text{в}} u_{\text{сш}})} \right). \quad (8)$$

Висновок. Отримана система рівнянь (7, 8) за перерахованих вище умов та обмеженнях дає змогу розрахувати температуру і вологість середнього і граничного шару паперового полотна при виході із сушильного циліндра і в кінці ділянки вільного руху.

Джерела та література

1. Жученко А. И., Черёпкин Е. С. Расчёт прогрева бумажного полотна. *Вісн. нац. техніч. ун-ту України «Київський політехнічний інститут»*. Серія «Хімічна інженерія, екологія та ресурсозбереження». Київ: НТУУ «КПІ», 2014.

Левосюк А. В. – студент IV курсу факультету хімії, екології та фармації
ВНУ імені Лесі Українки;
Музиченко О. С. – к. б. н., доцент кафедри екології та охорони навколишнього середовища ВНУ імені Лесі Українки

**Оцінка фітосанітарного стану сосни звичайної в умовах
ДП «Камінь-Каширське лісове господарство»
Волинської області**

Постановка проблеми. В останні роки в Україні відмічається масштабне всихання лісів. Однією з головних причин – різка зміна клімату. Це сприяє активізації та масовому поширенню шкідників – передусім, короїдів, які знищують живі дерева. На початок 2021 р. площа лісів Волині, охоплених всиханням, становила 40 932 га, з них частка уражених соснових лісів нараховувала 33 292 га або 81,34 % [1]. Сучасні дослідження в сосняках засвідчили, що поточні всихання мають високий ступінь деградації деревостанів з різким погіршенням фітоекологічної ситуації, значними обсягами та швидкими темпами відпаду, зміною механізмів ураження, виявленням нових патогенів тощо.

Метою дослідження є оцінка фітосанітарного стану соснових насаджень у межах ДП «Камінь-Каширське лісове господарство» Волинської області.

Результати дослідження. У ході обстежень всихаючих соснових деревостанів ДП «Камінь-Каширське лісове господарство» було вста-

новлено наступні характерні симптоми сучасних гострих усихань сосни:

- швидка зміна нормального кольору хвої на блідо-зелений, жовто-зелений і жовтий, суцільне її пожовтіння й побуріння в короткі терміни;
- стрімкий гострий характер усихання локальними групами та куртинами, які в майбутньому можуть поєднуватись;
- ураження дерев усіх класів росту й розвитку, у т. ч. й кращих життєздатних екземплярів;
- загибель дерев у короткі терміни (за 2–3 місяці, максимум – за півроку), наявність кількох хвиль усихання з окресленням контурів осередків навесні, у середині літа та восени;
- наявність під деревами опадів тонкої кори з характерними слідами масового ушкодження короїдами;
- різноманітні відділення й відшаровування кори, характерні сліди діяльності ксилофагів на лубі та заболоні, типові ознаки колонізації стовбурів і скелетних гілок офіостомовими грибами та ін.

Обстеження показали, що основною причиною ослаблення та подальшого всихання деревостанів сосни звичайної у держлісгоспі є такі шкідники: верхівковий короїд (*Ips acuminatus* Gum.), загальна площа ураження лісів господарства – 109,5 га, коренева губка (*Heterobasidion annosum* (Fr.) Bref.) – 202,7 га, коренево-комлева гниль – 14,9 га [1].

Окрім того в соснових лісах держлісгоспу були виявлені інші шкідники: рудий сосновий пильщик (*Neodiprion sertifer* Goffr.), звичайний сосновий пильщик (*Diprion pini* L.), пагонов'юн-смолівщик (*Evetria resinella* L.), великий (*Blastophagus piniperda* L.) та малий сосновий (*Blastophagus minor* L.) лубоїди, опеньок осінній (*Armillariella mellea* (Fr. ex Vahl.) Karst.).

Встановлено, що середньозважений індекс санітарного стану деревостанів на досліджуваних площах ДП «Камінь-Каширське ЛГ» коливається в межах 1,33–2,90, ступінь пошкодження від слабкого до середнього. Частина обстежених деревостанів держлісгоспу знаходиться в задовільному стані без ознак ураження шкідниками.

Висновки. Зростання середньорічних температурних показників забезпечує збільшення тривалості сприятливого періоду для інтенсивної життєдіяльності ксилофагів (до 7–8 місяців) та наявність великої кормової бази у вигляді ослаблених деревостанів закономірно стиму-

люватиме подальше значне наростання чисельності комах-шкідників, що в подальшому призведе до зміни вікової структури сосняків Полісся.

Джерела та література

1. Захист лісів від шкідників і хвороб. URL: https://lisvolyn.gov.ua/?page_id=58943 (дата звернення 8.04.2022 р.).

Сльозко О. О. – студентка IV курсу
факультету хімії, екології та фармації
ВНУ імені Лесі Українки;

Цьось О. О. – к. с.-г. н., доцент кафедри
екології та охорони навколишнього
середовища ВНУ імені Лесі Українки

Екологічна оцінка якості води річки Стир

Постановка проблеми. Аналіз сучасного стану водних ресурсів, рівня їх забруднення, екологічного стану є одним із найактуальніших питань сьогодення. Оскільки, вода річки забруднюється недостатньо очищеними стічними водами від очисних споруд КП «Луцькводоканал», брудні зливові стоки теж потрапляють у відкриті водні об'єкти міста, то екологічний стан р. Стир потребує дослідження.

Метою роботи є вивчення сучасного екологічного стану річки Стир, впливу природних і антропогенних чинників на кількісні та якісні показники води, та їх відповідність встановленим екологічним нормативам.

Результати дослідження. Річка Стир – права притока р. Прип'ять, її довжина по лівому рукаву – 437 км, по правому – 494 км, з них 70 км на території Білорусі. Площа водозбору до розгалуження – 11 700 км², загальна площа басейну – 13 000 км². Русло річки звивисте, місцями каналізоване, поблизу гирла розширене. Ширина у верхів'ї 2–10 м, у пониззі – 30–50 м. Глибина – 2,0–3,5 м, швидкість течії 0,2–0,5 м/с. Довжина русла у Волинській області – 235 км. Витік річки знаходиться на північних схилах Подільської височини, на висоті 257 м н. р. м., поблизу с. Пониква Львівської області. У р. Прип'ять Стир впадає на території Білорусії двома рукавами. Найбільші притоки – р. Родоставка, р. Бовдурка, р. Слонівка, р. Пляшівка, р. Ли-

па, р. Іква та ін. Басейн р. Стир розташований на схилах Подільського плато, Волинській височині і значній частині Волинської низовини. Долина трапецієвидна, на окремих ділянках нечітко виражена [1; 2].

Згідно Водного кодексу України відповідно до класифікації річок за площею водозбору р. Стир належить до середніх річок. За дескрипторами Водної рамкової директиви річка відноситься до дуже великих низинних річок екорегіону 16 Східні рівнини [3].

Клімат басейну р. Стир помірний, вологий, із м'якою зимою, нестійкими морозами, частими відлигами, нежарким літом і значними опадами. Середньомісячна температура взимку та влітку знижується від витоків до гирла й змінюється від $-3,2$ до $-4,2$ °C у січні, та від $+18,8$ до $+18,6$ °C – у липні. Середньорічна кількість опадів коливається у межах від 550 до 700 мм [4].

Живлення річки переважно снігове. Річні зміни рівня води характеризуються високою весняною повинню тривалістю 2–3 тижні. Замерзає Стир в кінці грудня – січні, але льодостав не стійкий [1].

У межах басейну природні ландшафти трансформувались у меліоровані, агрокультурні, лісогосподарські, водогосподарські, селітебні, промислові, урбанізовані, природоохоронні, рекреаційні [4].

Найбільш інтенсивного антропогенного впливу басейн р. Стир зазнав протягом ХХ ст. Внаслідок осушувальних меліорацій значно скоротились площі заболочених земель, скоротилась площа лісів, розораність басейну складає 44 % від його загальної площі. На даний час спостерігається значний вплив на якість води урбосистеми м. Луцька, в першу чергу це скид 16 млн м³ в рік господарсько-побутових та промислових стічних вод після очищення на очисних спорудах КП «Луцькводоканал» [5].

Згідно опублікованих даних, у водах річки нижче випуску очисних споруд зростають показники вмісту кальцію, хрому шестивалентного, біхроматної окиснюваності, фосфатів, фенолів, 166 нафтопродуктів [5].

Висновки. Отже, основним фактором регуляції вмісту забруднювальних речовин у воді р. Стир є рівень антропогенного навантаження. Екологічна оцінка якості річкових вод важлива для узагальнення інформації про екологічний стан водних об'єктів, прогнозування його змін та розробки науково обґрунтованих водоохоронних рекомендацій для ухвалення відповідних управлінських рішень у галузі використання, охорони та відтворення водних ресурсів.

Джерела та література

1. Мольчак Я. О., Мігас Р. В. Річки Волині. Луцьк: Надстир'я, 1999. 174 с.
2. Регіональний офіс водних ресурсів у Волинській області. URL: <https://www.vodres.gov.ua/> (дата звернення: 06.04.2022 р.).
3. Наказ № 4 Міністерства екології та природних ресурсів України «Про затвердження Методики визначення масивів поверхневих та підземних вод» від 04.01.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0287-19#n14> (дата звернення: 06.04.2022 р.).
4. Ганущак М. М., Тарасюк Н. А. Сучасний гідрохімічний режим річки Стир в умовах антропогенного навантаження (на прикладі м. Луцьк). *Гідрологія, гідрохімія, гідроекологія: наук. зб.* Київ, 2013. С. 54–63.
5. Забокрицька М. Р., Хільчевський В. К. Водні об'єкти Луцька: гідрографія, локальний моніторинг, водопостачання та водовідведення. *Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія.* 2016. Т. 3 (42). С. 64–76.

Наукове видання

МАТЕРІАЛИ

**XVI Міжнародної науково-практичної конференції
студентів, аспірантів та молодих вчених**

**«Молода наука Волині:
пріоритети та перспективи досліджень»**

(17 травня 2022 року)

Друкується в авторській редакції

Технічний редактор М. Б. Філіпович

Один електронний оптичний диск (CD-ROM). Об'єм даних 9,77 Мб. Зам. 100.

Видавець – Волинський національний університет імені Лесі Українки
(43025, м. Луцьк, просп. Волі, 13).

Свідоцтво Держ. комітету телебачення і радіомовлення України
ДК № 7197 від 24.11.2020 р.